P

PariksaPath

ગુજરાતી વ્યાકરણ · સંપૂર્ણ માર્ગદર્શિકા

ગુજરાતી વ્યાકરણ સંપૂર્ણ માર્ગદર્શિકા

📚 દરેક પ્રકરણ ઊંડાણથી — નિયમો, ઉદાહરણ, ⚡ યાદ રાખવાની ટ્રિક અને બધી પરીક્ષાના જૂના પ્રશ્નો (PYQ) ઉકેલ સાથે

GPSC · GSSSB CCE · તલાટી · કોન્સ્ટેબલ · PSI · GSRTC · બિન સચિવાલય · ગ્રામ સેવક · TET-TAT · મ્યુનિ. ક્લાર્ક માટે

🌐 pariksapath.in

📲 t.me/PariksaPathOfficial · 100% ફ્રી, ગુજરાતીમાં

પ્રસ્તાવના

પ્રિય વિદ્યાર્થી મિત્રો, 🙏

PariksaPath પર તમારું હાર્દિક સ્વાગત છે!

PariksaPath એ ગુજરાતના સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના વિદ્યાર્થીઓ માટે બનેલું platform છે — જ્યાં તમને **100% ફ્રી**, **ગુજરાતીમાં** અને **ઉચ્ચ ગુણવત્તાની** તૈયારી સામગ્રી મળે છે. GPSC · GSSSB · તલાટી · પોલીસ · GSRTC · CCE · TET-TAT જેવી પરીક્ષાઓ માટે:

- 📝 **મોક ટેસ્ટ** — અસલ પરીક્ષા જેવા, જવાબ ને સમજૂતી સાથે
- 📚 **વાંચન સામગ્રી** — આ ગાઇડ જેવી વિગતવાર, ઉદાહરણ સાથે
- 🗞️ **રોજનું કરન્ટ અફેર્સ** — ગુજરાતીમાં
- 📄 **જૂનાં પેપર (PYQ)** — જવાબ સાથે

અમારો એક જ ધ્યેય છે — **પૈસાના અભાવે કોઈ વિદ્યાર્થીની તૈયારી ન અટકે.** એટલે આ બધું ફ્રી છે, ને હંમેશાં ફ્રી રહેશે.

❤️ તમે અમને કેવી રીતે મદદ કરી શકો?

આ સામગ્રી ઉપયોગી લાગે તો એને **તમારા મિત્રો, classmates ને WhatsApp/Telegram ગ્રુપમાં share કરો.** તમારો એક share કોઈ બીજા જરૂરિયાતમંદ વિદ્યાર્થી સુધી આ મફત સામગ્રી પહોંચાડશે. જેટલું વધારે share થશે, એટલા વધારે વિદ્યાર્થીઓ સુધી પહોંચશે — અને એ જ અમારી સાચી કમાણી છે.

🌐 **pariksapath.in** · 📲 **t.me/PariksaPathOfficial**

ચાલો, સાથે મળીને તૈયારી કરીએ — મહેનત તમારી, સાથ અમારો! 💪

— PariksaPath ટીમ

અનુક્રમણિકા

1 વર્ણમાળા, સ્વર-વ્યંજન અને ધ્વનિ (Alphabet, Vowels-Consonants & Phonetics)

2 જોડણીના નિયમો અને જોડણીશુદ્ધિ (Spelling Rules & Correction)

3 સંધિ (Sandhi)

4 સમાસ (Samas — Compound Words)

5 ઉપસર્ગ, પ્રત્યય અને કૃદંત (Prefix, Suffix & Krudant)

6 શબ્દના પ્રકાર — તત્સમ, તદ્‌ભવ, દેશ્ય, વિદેશી (Word Origins)

7 સંજ્ઞા (નામ) અને સર્વનામ (Noun & Pronoun)

8 વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણ (Adjective & Adverb)

9 ક્રિયાપદ, કાળ અને પ્રયોગ (Verb, Tense & Voice)

10 અવ્યય — નામયોગી, ઉભયાન્વયી, કેવળપ્રયોગી (Indeclinables)

11 વિભક્તિ અને કારક (Case)

12 લિંગ અને વચન (Gender & Number)

13 વાક્યના પ્રકાર અને વાક્યરચના (Sentence Types & Structure)

14 વાક્યપરિવર્તન / વાક્યરૂપાંતર (Sentence Transformation)

15 ભાષાશુદ્ધિ અને લેખનશુદ્ધિ (Language & Writing Correctness)

16 સમાનાર્થી અને વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ (Synonyms & Antonyms)

17 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ (One Word for a Phrase)

18 રૂઢિપ્રયોગ અને કહેવત (Idioms & Proverbs)

19 અલંકાર (Figures of Speech)

20 છંદ (Prosody / Meter)

1 વર્ણમાળા, સ્વર-વ્યંજન અને ધ્વનિ (Alphabet, Vowels-Consonants & Phonetics)

આ પ્રકરણ ગુજરાતી વ્યાકરણનો પાયો છે. ભાષાનો સૌથી નાનો એકમ ધ્વનિ (sound) છે અને એ ધ્વનિને રજૂ કરતા સંકેત એટલે વર્ણ; આ વર્ણોના વ્યવસ્થિત સમૂહને વર્ણમાળા કહે છે. અહીં આપણે ગુજરાતી વર્ણમાળાની સંપૂર્ણ રચના, સ્વર (હ્રસ્વ-દીર્ઘ) અને વ્યંજનની સંખ્યા-સંમેલન, ઉચ્ચારણ-સ્થાન પ્રમાણે ધ્વનિનું વર્ગીકરણ (કંઠ્ય, તાલવ્ય, મૂર્ધન્ય, દંત્ય, ઓષ્ઠ્ય), અલ્પપ્રાણ-મહાપ્રાણ, અનુનાસિક, જોડાક્ષર અને બારાખડી-ક્રમ ઊંડાણથી શીખીશું. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE, TET/TAT જેવી લગભગ દરેક પરીક્ષામાં આ વિભાગમાંથી પાકા માર્ક અપાવનારા પ્રશ્નો પૂછાય છે.

1. ધ્વનિ, વર્ણ અને વર્ણમાળા — પાયાની સમજ

ભાષાનો સૌથી નાનો ઉચ્ચારણ-એકમ એટલે ધ્વનિ (sound). જ્યારે આપણે બોલીએ ત્યારે મોઢામાંથી જે અવાજ નીકળે તે ધ્વનિ છે. આ ધ્વનિને કાગળ પર દર્શાવવા માટે જે સંકેત વપરાય તેને વર્ણ (અક્ષર) કહે છે. ટૂંકમાં — ધ્વનિ સંભળાય છે, વર્ણ દેખાય છે.

ભાષાના બધા વર્ણોને નિશ્ચિત અને વ્યવસ્થિત ક્રમમાં ગોઠવવામાં આવે ત્યારે તેને વર્ણમાળા (alphabet) કહે છે. ગુજરાતી વર્ણમાળામાં મુખ્યત્વે બે પ્રકારના વર્ણ છે — સ્વર (vowel) અને વ્યંજન (consonant). સ્વર સ્વતંત્ર રીતે ઉચ્ચારી શકાય છે, જ્યારે વ્યંજનને ઉચ્ચારવા માટે સ્વરની મદદ લેવી પડે છે.

GSEB પાઠ્યપુસ્તકના પ્રચલિત સંમેલન પ્રમાણે ગુજરાતી વર્ણમાળામાં કુલ 13 સ્વર અને 34 વ્યંજન ગણાય છે; આ ઉપરાંત અં (અનુસ્વાર) અને અઃ (વિસર્ગ) એ બે અયોગવાહ ગણાય છે. પરીક્ષામાં મોટેભાગે આ જ સંખ્યા સ્વીકારાય છે.

- ધ્વનિ = બોલાય/સંભળાય તે; વર્ણ = લખાય/દેખાય તે સંકેત.
- વર્ણોના વ્યવસ્થિત ક્રમ = વર્ણમાળા.
- ગુજરાતી વર્ણમાળામાં 13 સ્વર + 34 વ્યંજન (GSEB સંમેલન).
- અં (અનુસ્વાર) અને અઃ (વિસર્ગ) = અયોગવાહ.
- સ્વર સ્વતંત્ર, વ્યંજનને સ્વરની જરૂર.

ઉદાહરણ 1 **ભાષાનો સૌથી નાનો એકમ કયો છે અને તેને લખવા માટે વપરાતા સંકેતને શું કહે છે?**

1. 1) બોલતી વખતે મોઢામાંથી નીકળતો સૌથી નાનો અવાજ = ધ્વનિ.
2. 2) એ ધ્વનિને કાગળ પર દર્શાવતો સંકેત = વર્ણ (અક્ષર).

✅ જવાબ: **સૌથી નાનો એકમ ધ્વનિ છે; તેને લખવાનો સંકેત વર્ણ કહેવાય.**

ઉદાહરણ 2 **ગુજરાતી વર્ણમાળામાં વર્ણના કયા બે મુખ્ય પ્રકાર છે?**

1. 1) જે સ્વતંત્ર ઉચ્ચારી શકાય = સ્વર.
2. 2) જેને ઉચ્ચારવા સ્વરની મદદ જોઈએ = વ્યંજન.

✅ જવાબ: **સ્વર અને વ્યંજન.**

2. સ્વર — હ્રસ્વ અને દીર્ઘ

જે વર્ણ બીજા કોઈ વર્ણની મદદ વગર, સ્વતંત્ર રીતે ઉચ્ચારી શકાય તેને સ્વર કહે છે. ગુજરાતી વર્ણમાળાના 13 સ્વર છે — અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, ઋ, એ, ઐ, ઓ, ઔ, અં, અઃ. (નોંધ: કેટલાંક સંમેલનમાં અં અને અઃને અયોગવાહ ગણી 11 શુદ્ધ સ્વર પણ ગણાય છે; GSEB પાઠ્યપુસ્તકમાં સામાન્ય રીતે કુલ 13 સ્વર ગણાવાય છે.)

ઉચ્ચારણ માટે લાગતા સમય પ્રમાણે સ્વરના બે પ્રકાર પડે છે. જે સ્વર ઉચ્ચારવામાં ઓછો સમય (એક માત્રા) લાગે તેને હ્રસ્વ સ્વર કહે છે — અ, ઇ, ઉ, ઋ. જે સ્વર ઉચ્ચારવામાં વધુ સમય (બે માત્રા) લાગે તેને દીર્ઘ સ્વર કહે છે — આ, ઈ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ.

ઘણીવાર પરીક્ષામાં હ્રસ્વ-દીર્ઘની જોડ ઓળખવાનું પૂછાય છે — જેમ કે ઇ-ઈ, ઉ-ઊ. એ-ઐ અને ઓ-ઔ સંયુક્ત (સંધ્યક્ષર) સ્વર ગણાય છે અને તે દીર્ઘ ગણાય છે.

ગુજરાતી સ્વર — હ્રસ્વ અને દીર્ઘ

પ્રકાર	સ્વર	વિગત
હ્રસ્વ સ્વર	અ, ઇ, ઉ, ઋ	ઉચ્ચારમાં ઓછો સમય (એક માત્રા)
દીર્ઘ સ્વર	આ, ઈ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ	ઉચ્ચારમાં વધુ સમય (બે માત્રા)
અયોગવાહ	અં, અઃ	ન શુદ્ધ સ્વર, ન વ્યંજન

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી હ્રસ્વ સ્વર કયો છે — આ, ઈ, ઉ, ઔ?**

1. 1) આ, ઈ, ઔ — આ ત્રણ દીર્ઘ સ્વર છે.
2. 2) ઉ — ઉચ્ચારમાં ઓછો સમય લાગે, માટે હ્રસ્વ સ્વર.

✅ જવાબ: **ઉ**

ઉદાહરણ 2 **'ઋ' સ્વર હ્રસ્વ છે કે દીર્ઘ?**

1. 1) ગુજરાતી સંમેલન પ્રમાણે ઋ ઉચ્ચારમાં ઓછો સમય લે છે.
2. 2) તેથી ઋ ને હ્રસ્વ સ્વર ગણવામાં આવે છે.

✅ જવાબ: **હ્રસ્વ સ્વર**

યાદ રાખવાની ટ્રિક — હ્રસ્વ સ્વર

- હ્રસ્વ સ્વર ફક્ત ચાર: અ, ઇ, ઉ, ઋ.
- બાકીના બધા (આ, ઈ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ) દીર્ઘ.
- ઋ ને હ્રસ્વ ગણવામાં આવે છે (ભૂલ ન કરો).
- એ-ઐ, ઓ-ઔ = સંધ્યક્ષર, દીર્ઘ.

3. વ્યંજન — સ્વરની મદદથી ઉચ્ચારાતા વર્ણ

જે વર્ણને ઉચ્ચારવા માટે સ્વરની મદદ લેવી પડે તેને વ્યંજન કહે છે. દરેક વ્યંજનમાં મૂળભૂત રીતે 'અ' સ્વર ભળેલો જ હોય છે — જેમ કે 'ક' એટલે ક્ + અ. જ્યારે કેવળ વ્યંજન બતાવવો હોય ત્યારે તેની નીચે હલન્ત (્) મૂકાય છે, જેમ ક્, ત્, પ્.

ગુજરાતી વર્ણમાળામાં કુલ 34 વ્યંજન છે — ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ / ચ, છ, જ, ઝ, ઞ / ટ, ઠ, ડ, ઢ, ણ / ત, થ, દ, ધ, ન / પ, ફ, બ, ભ, મ / ય, ર, લ, વ / શ, ષ, સ, હ / ળ. (ક્ષ અને જ્ઞ એ સંયુક્ત વ્યંજન-જોડાક્ષર છે, સ્વતંત્ર વ્યંજન નથી.)

પહેલા 25 વ્યંજનો (ક થી મ સુધી) પાંચ-પાંચના સમૂહમાં ગોઠવાય છે; દરેક સમૂહને 'વર્ગ' કહે છે અને તેને પહેલા અક્ષર પરથી નામ અપાય છે — ક-વર્ગ, ચ-વર્ગ, ટ-વર્ગ, ત-વર્ગ, પ-વર્ગ. આ પચીસ વ્યંજનોને 'સ્પર્શ વ્યંજન' (વર્ગીય વ્યંજન) કહે છે.

- વ્યંજનને ઉચ્ચારવા સ્વરની મદદ જરૂરી.
- દરેક વ્યંજનમાં 'અ' ભળેલો; ક = ક્ + અ.
- કુલ 34 વ્યંજન (GSEB સંમેલન).
- ય, ર, લ, વ = અંતઃસ્થ વ્યંજન.
- શ, ષ, સ, હ = ઉષ્માક્ષર / ઊષ્મ વ્યંજન.

વર્ગીય (સ્પર્શ) વ્યંજનના પાંચ વર્ગ

વર્ગ	વ્યંજન	વર્ગનું નામ
ક-વર્ગ	ક ખ ગ ઘ ઙ	પ્રથમ વર્ગ
ચ-વર્ગ	ચ છ જ ઝ ઞ	દ્વિતીય વર્ગ
ટ-વર્ગ	ટ ઠ ડ ઢ ણ	તૃતીય વર્ગ

વર્ગ	વ્યંજન	વર્ગનું નામ
ત-વર્ગ	ત થ દ ધ ન	ચતુર્થ વર્ગ
પ-વર્ગ	પ ફ બ ભ મ	પંચમ વર્ગ

ઉદાહરણ 1 **'ચ-વર્ગ' ના પાંચ વ્યંજન કયા છે?**

1. 1) વર્ગીય વ્યંજનનો બીજો સમૂહ એટલે ચ-વર્ગ.
2. 2) તેમાં ચ, છ, જ, ઝ, ઞ આવે.

✅ જવાબ: **ચ, છ, જ, ઝ, ઞ**

ઉદાહરણ 2 **'ય, ર, લ, વ' વ્યંજનને કયા નામે ઓળખવામાં આવે છે?**

1. 1) આ ચાર વ્યંજન સ્વર અને વ્યંજન વચ્ચેના ગુણ ધરાવે છે.
2. 2) તેમને અંતઃસ્થ વ્યંજન કહે છે.

✅ જવાબ: **અંતઃસ્થ વ્યંજન**

4. ઉચ્ચારણ-સ્થાન પ્રમાણે ધ્વનિનું વર્ગીકરણ

વ્યંજનનો ઉચ્ચાર મોઢાના કયા ભાગમાંથી થાય છે તેના આધારે ધ્વનિને જુદા જુદા વર્ગમાં વહેંચવામાં આવે છે. આ ઉચ્ચારણ-સ્થાન (place of articulation) ભાષાશાસ્ત્ર અને પરીક્ષા બંને માટે ખૂબ મહત્ત્વનું છે.

મુખ્ય પાંચ ઉચ્ચારણ-સ્થાન છે — કંઠ (ગળું), તાળવું, મૂર્ધા (તાળવાનો આગળનો વળાંકવાળો ભાગ), દાંત અને હોઠ. દરેક વર્ગના વ્યંજનો અનુક્રમે કંઠ્ય, તાલવ્ય, મૂર્ધન્ય, દંત્ય અને ઓષ્ઠ્ય કહેવાય છે.

આ વર્ગીકરણ યાદ રાખવા માટે વર્ગક્રમ (ક-વર્ગ → કંઠ્ય, ચ-વર્ગ → તાલવ્ય, ટ-વર્ગ → મૂર્ધન્ય, ત-વર્ગ → દંત્ય, પ-વર્ગ → ઓષ્ઠ્ય) ઉપયોગી છે. પરીક્ષામાં 'ટ ઠ ડ ઢ ણ' એ કયા સ્થાનના વ્યંજન છે — એવા સીધા પ્રશ્નો પૂછાય છે.

ઉચ્ચારણ-સ્થાન પ્રમાણે વ્યંજનનું વર્ગીકરણ

પ્રકાર	ઉચ્ચારણ-સ્થાન	વ્યંજન
કંઠ્ય	કંઠ (ગળું)	ક ખ ગ ઘ ઙ, હ
તાલવ્ય	તાળવું	ચ છ જ ઝ ઞ, ય, શ
મૂર્ધન્ય	મૂર્ધા	ટ ઠ ડ ઢ ણ, ર, ષ, ળ
દંત્ય	દાંત	ત થ દ ધ ન, લ, સ
ઓષ્ઠ્ય	હોઠ	પ ફ બ ભ મ

ઉદાહરણ 1 **'પ, ફ, બ, ભ, મ' વ્યંજનો કયા ઉચ્ચારણ-સ્થાનના છે?**

1. 1) આ પ-વર્ગના વ્યંજન છે.
2. 2) તેમનો ઉચ્ચાર બંને હોઠ મળવાથી થાય છે, માટે ઓષ્ઠ્ય.

✅ જવાબ: **ઓષ્ઠ્ય**

ઉદાહરણ 2 **ટ ઠ ડ ઢ ણ — આ વ્યંજનો કયા પ્રકારના કહેવાય?**

1. 1) આ ટ-વર્ગના વ્યંજન છે.
2. 2) તેમનો ઉચ્ચાર જીભ મૂર્ધાને અડવાથી થાય છે, માટે મૂર્ધન્ય.

✅ જવાબ: **મૂર્ધન્ય**

યાદ રાખવાની ટ્રિક — સ્થાન

- ક-વર્ગ = કંઠ્ય (ગળું).
- ચ-વર્ગ = તાલવ્ય (તાળવું).
- ટ-વર્ગ = મૂર્ધન્ય (મૂર્ધા).
- ત-વર્ગ = દંત્ય (દાંત).
- પ-વર્ગ = ઓષ્ઠ્ય (હોઠ).

5. અલ્પપ્રાણ, મહાપ્રાણ અને અનુનાસિક

વ્યંજનને ઉચ્ચારતી વખતે મોઢામાંથી નીકળતા શ્વાસ (પ્રાણ) ની માત્રા પ્રમાણે પણ વર્ગીકરણ થાય છે. જે વ્યંજન ઉચ્ચારતી વખતે ઓછો શ્વાસ નીકળે તેને અલ્પપ્રાણ કહે છે — દરેક વર્ગનો પહેલો, ત્રીજો અને પાંચમો વ્યંજન (ક, ગ, ઙ / ચ, જ, ઞ વગેરે) અલ્પપ્રાણ છે.

જે વ્યંજન ઉચ્ચારતી વખતે વધુ શ્વાસ (હકાર સહિત) નીકળે તેને મહાપ્રાણ કહે છે — દરેક વર્ગનો બીજો અને ચોથો વ્યંજન (ખ, ઘ / છ, ઝ વગેરે) મહાપ્રાણ છે. સરળ ઓળખ: જે અક્ષરમાં 'હ' જેવો ભારે શ્વાસ-અવાજ ભળે તે મહાપ્રાણ (ખ = ક્ + હ જેવો).

દરેક વર્ગનો પાંચમો વ્યંજન (ઙ, ઞ, ણ, ન, મ) અનુનાસિક કહેવાય છે, કારણ કે તેનો ઉચ્ચાર નાક (નાસિકા) દ્વારા થાય છે. વળી અં (અનુસ્વાર) પણ અનુનાસિક ધ્વનિ આપે છે.

અલ્પપ્રાણ vs મહાપ્રાણ (દરેક વર્ગમાં)

વર્ગ	અલ્પપ્રાણ	મહાપ્રાણ	અનુનાસિક
ક-વર્ગ	ક, ગ	ખ, ઘ	ઙ
ચ-વર્ગ	ચ, જ	છ, ઝ	ઞ
ટ-વર્ગ	ટ, ડ	ઠ, ઢ	ણ
ત-વર્ગ	ત, દ	થ, ધ	ન
પ-વર્ગ	પ, બ	ફ, ભ	મ

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી મહાપ્રાણ વ્યંજન કયો છે — ગ, ઘ, ડ, ન?**

1. 1) ગ = ક-વર્ગનો ત્રીજો (અલ્પપ્રાણ), ડ = ટ-વર્ગનો ત્રીજો (અલ્પપ્રાણ), ન = અનુનાસિક.
2. 2) ઘ = ક-વર્ગનો ચોથો વ્યંજન, જેમાં વધુ શ્વાસ નીકળે — મહાપ્રાણ.

✅ જવાબ: **ઘ**

ઉદાહરણ 2 **'ઞ' વ્યંજનને કયા પ્રકારનો કહેવાય?**

1. 1) ઞ એ ચ-વર્ગનો પાંચમો વ્યંજન છે.
2. 2) તેનો ઉચ્ચાર નાક દ્વારા થાય છે, માટે અનુનાસિક.

✅ જવાબ: **અનુનાસિક**

યાદ રાખવાની ટ્રિક — પ્રાણ

- વર્ગનો 1લો + 3જો = અલ્પપ્રાણ (ઓછો શ્વાસ).
- વર્ગનો 2જો + 4થો = મહાપ્રાણ (વધુ શ્વાસ, 'હ' ભળે).
- વર્ગનો 5મો = અનુનાસિક (ઙ ઞ ણ ન મ).
- પાંચમો વ્યંજન અલ્પપ્રાણ પણ ગણાય, પણ મુખ્ય ઓળખ અનુનાસિક.

6. અયોગવાહ, અંતઃસ્થ અને ઉષ્માક્ષર

અં (અનુસ્વાર) અને અઃ (વિસર્ગ) ને અયોગવાહ કહે છે, કારણ કે તેઓ ન તો શુદ્ધ સ્વર છે, ન શુદ્ધ વ્યંજન; તે હંમેશાં સ્વરની સાથે જ આવે છે. અનુસ્વાર (ં) અનુનાસિક અવાજ આપે છે (દા.ત. 'અંગ', 'સંત') અને વિસર્ગ (ઃ) 'હ' જેવો હળવો અવાજ આપે છે (દા.ત. 'દુઃખ', 'નમઃ').

ય, ર, લ, વ — આ ચાર વ્યંજનને અંતઃસ્થ વ્યંજન કહે છે, કારણ કે તેમનો ઉચ્ચાર સ્વર અને વ્યંજનની વચ્ચેની સ્થિતિ ધરાવે છે; તેમને અર્ધસ્વર પણ કહેવાય છે.

શ, ષ, સ, હ — આ ચાર વ્યંજનને ઉષ્માક્ષર (ઊષ્મ વ્યંજન) કહે છે, કારણ કે તેમના ઉચ્ચારમાં ઘસાતી હવા (ઉષ્મા જેવો ઘસારાનો અવાજ) અનુભવાય છે. 'ળ' એ મૂર્ધન્ય વ્યંજન છે અને તેને ગુજરાતી ભાષાનો વિશિષ્ટ વ્યંજન ગણવામાં આવે છે.

- અનુસ્વાર (ં) = અનુનાસિક અવાજ — અંગ, ગંગા.
- વિસર્ગ (ઃ) = હળવો 'હ' જેવો અવાજ — દુઃખ, પ્રાતઃ.
- અંતઃસ્થ = ય ર લ વ (અર્ધસ્વર).
- ઉષ્માક્ષર = શ ષ સ હ.
- ળ = ગુજરાતીનો વિશિષ્ટ મૂર્ધન્ય વ્યંજન.

વિશેષ વર્ગના વ્યંજન

પ્રકાર	વર્ણ	વિગત
અયોગવાહ	અં, અઃ	અનુસ્વાર + વિસર્ગ
અંતઃસ્થ	ય, ર, લ, વ	અર્ધસ્વર
ઉષ્માક્ષર	શ, ષ, સ, હ	ઘસારાનો અવાજ

ઉદાહરણ 1 **'દુઃખ' શબ્દમાં વપરાયેલ ચિહ્ન (ઃ) ને શું કહે છે?**

1. 1) અક્ષર પછી આવતું બે ટપકાંવાળું ચિહ્ન (ઃ) એ વિસર્ગ છે.
2. 2) તે અયોગવાહ ગણાય અને 'હ' જેવો હળવો અવાજ આપે.

✅ જવાબ: **વિસર્ગ**

ઉદાહરણ 2 **'શ, ષ, સ, હ' વ્યંજનને કયા નામે ઓળખવામાં આવે છે?**

1. 1) આ વ્યંજનના ઉચ્ચારમાં ઘસાતી હવાનો અવાજ આવે છે.
2. 2) તેથી તેમને ઉષ્માક્ષર (ઊષ્મ વ્યંજન) કહે છે.

✅ જવાબ: **ઉષ્માક્ષર**

7. જોડાક્ષર (સંયુક્ત વ્યંજન)

જ્યારે બે કે વધુ વ્યંજન વચ્ચે કોઈ સ્વર આવ્યા વગર ભેગા ઉચ્ચારાય ત્યારે બનતા વર્ણને જોડાક્ષર (સંયુક્ત વ્યંજન) કહે છે. પહેલા વ્યંજન પરથી તેનો સ્વર કાઢી નાખીને (હલન્ત આપીને) તેને બીજા વ્યંજન સાથે જોડવામાં આવે છે. જેમ કે ક્ + ત = ક્ત (ભક્ત), સ્ + ત = સ્ત (વસ્તુ).

ગુજરાતીમાં કેટલાક ખાસ જોડાક્ષર પ્રચલિત છે — ક્ષ (ક્ + ષ), જ્ઞ (જ્ + ઞ), શ્ર (શ્ + ર), ત્ર (ત્ + ર), દ્ય (દ્ + ય). આ પૈકી ક્ષ અને જ્ઞ ભલે અલગ વર્ણ જેવા દેખાય, પણ તે મૂળભૂત રીતે જોડાક્ષર છે, સ્વતંત્ર વ્યંજન નથી.

જોડાક્ષર ઓળખવાની રીત: અક્ષરને છૂટો પાડો અને જુઓ કે વચ્ચે કોઈ સ્વર વગર બે વ્યંજન ભેગા થયા છે કે નહીં. 'વિદ્યા' માં 'દ્ય' = દ્ + ય, 'પ્રેમ' માં 'પ્ર' = પ્ + ર — આ બધા જોડાક્ષર છે.

પ્રચલિત જોડાક્ષર અને તેમની છૂટ

જોડાક્ષર	છૂટા વ્યંજન	ઉદાહરણ શબ્દ
ક્ષ	ક્ + ષ	લક્ષ્મી, રક્ષા
જ્ઞ	જ્ + ઞ	જ્ઞાન, વિજ્ઞાન
ત્ર	ત્ + ર	પત્ર, ત્રણ
શ્ર	શ્ + ર	શ્રમ, શ્રી
દ્ય	દ્ + ય	વિદ્યા, ઉદ્યોગ

ઉદાહરણ 1 **'ક્ષ' જોડાક્ષર કયા બે વ્યંજનથી બને છે?**

1. 1) ક્ષ ને છૂટો પાડો.
2. 2) તે ક્ (ક નો હલન્ત) + ષ થી બને છે.

✅ જવાબ: **ક્ + ષ**

ઉદાહરણ 2 **'વિજ્ઞાન' શબ્દમાં આવેલ જોડાક્ષર 'જ્ઞ' ની છૂટ શું થાય?**

1. 1) 'જ્ઞ' ને છૂટું પાડો.
2. 2) તે જ્ + ઞ થી બને છે.

✅ જવાબ: **જ્ + ઞ**

યાદ રાખવાની ટ્રિક — જોડાક્ષર

- જોડાક્ષર = વચ્ચે સ્વર વગર બે+ વ્યંજન.
- પહેલા વ્યંજનનો સ્વર કાઢો (હલન્ત), પછી જોડો.
- ક્ષ = ક્ + ષ (સ્વતંત્ર વ્યંજન નથી).
- જ્ઞ = જ્ + ઞ (સ્વતંત્ર વ્યંજન નથી).

8. બારાખડી અને શબ્દકોશ-ક્રમ

દરેક વ્યંજનને બાર સ્વરચિહ્નો (કા, કિ, કી, કુ, કૂ, કે, કૈ, કો, કૌ, કં, કઃ વગેરે) સાથે જોડીને બનતી હારમાળાને બારાખડી કહે છે. વ્યંજન 'ક' ની બારાખડી — ક, કા, કિ, કી, કુ, કૂ, કે, કૈ, કો, કૌ, કં, કઃ. બારાખડી શીખવાથી શબ્દ બનાવવાનો અને જોડણીનો પાયો મજબૂત થાય છે.

શબ્દકોશ (ડિક્શનરી) માં શબ્દો ગોઠવવાનો ક્રમ વર્ણમાળાના ક્રમ પ્રમાણે હોય છે — પહેલા સ્વર (અ, આ, ઇ, ઈ...), પછી વ્યંજન (ક, ખ, ગ...). પહેલા અક્ષર સરખા હોય તો બીજા અક્ષરનો ક્રમ જોવાય, એમ આગળ વધાય.

ક્રમ નક્કી કરવાનો નિયમ: એક જ વ્યંજનના જુદા સ્વરચિહ્નોમાં બારાખડી-ક્રમ (ક, કા, કિ, કી...) લાગે. દા.ત. 'કમલ' અને 'કલમ' માં પહેલા બે અક્ષર 'ક' સરખા છે, બીજો અક્ષર 'મ' અને 'લ' — વર્ણમાળામાં 'મ' પહેલા આવે કે 'લ'? 'લ' (ત-વર્ગ પછી અંતઃસ્થ) અને 'મ' (પ-વર્ગ) — વર્ણમાળાક્રમમાં મ પહેલા આવે છે અને લ પછી, માટે 'કમલ' પહેલા આવે.

- બારાખડી = વ્યંજન + બાર સ્વરચિહ્નો.
- શબ્દકોશ-ક્રમ = વર્ણમાળાનો ક્રમ.
- પહેલા સ્વર, પછી વ્યંજનનો ક્રમ.
- પ્રથમ અક્ષર સરખા → બીજા અક્ષરથી ક્રમ.
- વર્ણમાળાક્રમ: અ આ ઇ ... ક ખ ગ ... હ ળ.

'ક' ની બારાખડી

સ્વર	બારાખડી અક્ષર
અ / આ	ક / કા
ઇ / ઈ	કિ / કી
ઉ / ઊ	કુ / કૂ
એ / ઐ	કે / કૈ
ઓ / ઔ	કો / કૌ
અં / અઃ	કં / કઃ

ઉદાહરણ 1 **નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ-ક્રમમાં ગોઠવો — કમળ, કલમ.**

1. 1) બંનેનો પહેલો અક્ષર 'ક' સરખો છે, માટે બીજો અક્ષર જુઓ.
2. 2) બીજો અક્ષર 'મ' (પ-વર્ગ) અને 'લ' (અંતઃસ્થ); વર્ણમાળાક્રમમાં મ પહેલા, લ પછી.
3. 3) તેથી ક્રમ: કમળ, કલમ.

✅ જવાબ: **કમળ, કલમ**

ઉદાહરણ 2 **'ક' વ્યંજનની બારાખડીમાં 'કુ' પછી તરત કયો અક્ષર આવે?**

1. 1) 'ક' ની બારાખડી ક્રમ: ક, કા, કિ, કી, કુ, કૂ...
2. 2) 'કુ' (હ્રસ્વ ઉ) પછી 'કૂ' (દીર્ઘ ઊ) આવે.

✅ જવાબ: **કૂ**

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

1 **શબ્દકોશ માટે વ્યંજન ક્રમમાં "ત્ર"નું સ્થાન ક્યાં આવશે ?**

(A) "ર" પછી | (B) "ટ" પછી | **(C) "ત" પછી** | (D) અહીં દર્શાવેલ ત્રણ પૈકી એક પણ નહીં

✓ **જવાબ:** (C) "ત" પછી

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

2 **'ભાઈબંધ' શબ્દની સાચી ધ્વનિ શ્રેણી જણાવો.**

(A) ભૂ + આ + ઈ + બ્ + ન્ + ધ્ + અ | (B) ભૂ + આ + ઈ + બ્ + ધ્ + અ | (C) ભૂ + ઓ + ઈ + બ્ + ન્ + ધ્ + અ

(D) ભૂ + આ + ઈ + બ્ + ન્ + ધ્ + ઈ

✓ **જવાબ:** (A) ભૂ + આ + ઈ + બ્ + ન્ + ધ્ + અ

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

3 નીચેનામાંથી શબ્દકોશના ક્રમ મુજબ સાચો ક્રમ કયો છે ?

(A) દુર્ગેશ, દૃષ્ટાંત, પ્લેગ, પ્રસ્તાવ, ક્ષણ | **(B) દુર્ગેશ, દૃષ્ટાંત, પ્રસ્તાવ, પ્લેગ, ક્ષણ** | (C) દૃષ્ટાંત, દુર્ગેશ, પ્લેગ, પ્રસ્તાવ, ક્ષણ | (D) ક્ષણ, દુર્ગેશ, દૃષ્ટાંત, પ્રસ્તાવ, પ્લેગ

✓ **જવાબ:** (B) દુર્ગેશ, દૃષ્ટાંત, પ્રસ્તાવ, પ્લેગ, ક્ષણ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

4 'ચ', 'છ', 'જ', 'ઝ' કેવા પ્રકારના ધ્વનિઓ છે ?

(A) ઓષ્ઠ્ય | (B) કંઠ્ય | **(C) તાલવ્ય** | (D) મૂર્ધન્ય

✓ **જવાબ:** (C) તાલવ્ય

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

5 કોઈના બોલેલા શબ્દો તેમના જ શબ્દોમાં રજૂ કરવાના હોય ત્યારે કયા ચિહ્નનો ઉપયોગ થાય ?

(A) અવતરણ ચિહ્ન | (B) ઉદ્ગાર ચિહ્ન | (C) પ્રશ્નાર્થ ચિહ્ન | (D) લોપ ચિહ્ન

✓ **જવાબ:** (A) અવતરણ ચિહ્ન

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

6 ' : ' - આ વિરામચિહ્નને શું કહેવાય ?

(A) પૂર્ણવિરામ | (B) અર્ધવિરામ | (C) અલ્પવિરામ | **(D) ગુરુવિરામ**

✓ **જવાબ:** (D) ગુરુવિરામ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

7 નીચે આપેલા સ્વર અને વ્યંજન માટે ક્રમની રીતે અયોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો

(A) ત થ દ ધ | **(B) ક બ ભ મ** | (C) ડ ઢ ણ ત | (D) ઉ ઊ એ ઓ

✓ **જવાબ:** (B) ક બ ભ મ

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

8 દંત્ય અને મૂર્ધન્ય વ્યંજનોની અદલા-બદલી કઈ બોલીની વિશેષતા છે ?

(A) ચરોતરી | **(B) સુરતી** | (C) સૌરાષ્ટ્રી | (D) પટ્ટણી

✓ **જવાબ:** (B) સુરતી

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

9 ક્રમાનુસાર અનુનાસિક ધ્વનિઓ ઓળખાવો :

(A) ઙ, ન, મ, ઞ, ણ | (B) ઙ, મ, ન, ઞ, ણ | **(C) ઙ, ઞ, ણ, મ, ન** | (D) ઙ, ઞ, ણ, ન, મ

✓ **જવાબ:** (C) ઙ, ઞ, ણ, મ, ન

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

10 નીચેના પૈકી કઠોર વ્યંજન કયો છે ?

(A) થ્ | (B) જ | (C) દ્ | (D) વ્

✓ **જવાબ:** (A) થ્

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

11 નીચેનામાંથી કયો મૂર્ધન્ય વ્યંજન નથી ?

(A) ટ | **(B) થ** | (C) ડ | (D) ઢ

✓ **જવાબ:** (B) થ

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

12 રવાનુકારી શબ્દ ઓળખાવો :

(A) કમળ | (B) ભૂરું | (C) સ્વચ્છ | **(D) છમછમ**

✓ **જવાબ:** (D) છમછમ

GSRTC કંડક્ટર 2021

13 "સૂરજ" શબ્દનું સાચું ધ્વનિરૂપ કયું છે ?

(A) સ્ + ઉ + ર્ + ઊ + જ્ + અ | **(B) સ્ + ઉ + ર + અ + જ્ + ઊ** | (C) સ્ + ઊ + ર + અ + જ્ + અ

(D) સ + ઊ + ર + ઊ + જ + ઊ

✓ **જવાબ:** (B) સ્ + ઉ + ર + અ + જ્ + ઊ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

14 નીચેના શબ્દના સાચી રીતે છૂટા પાડેલ સ્વર-વ્યંજનો (ધ્વનિશ્રેણી) વિકલ્પમાંથી શોધો. આધ્યાત્મિક

(A) આ + ધ્ + ય્ + આ + ત્ + મ્ + ઈ + ક્ + અ | (B) અ + અ + ધ્ + ય્ + અ + ત્ + મ્ + ઈ + ક્ + અ

(C) અ + અ + ધ્ + અ + ય્ + આ + ત્ + મ્ + ઈ + ક્ + અ | (D) આ + ધ્ + ય્ + અ + અ + ત્ + અ + મ્ + ઈ + ક્ + અ

✓ **જવાબ:** (A) આ + ધ્ + ય્ + આ + ત્ + મ્ + ઈ + ક્ + અ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

15 **'વિજ્ઞાન' શબ્દની સાચી ધ્વનિશ્રેણી કઈ છે ?**

(A) વ્ + ઈ + જ્ઞ + આ + ન્ + અ | **(B) વ્ + ઈ + જ્ + ગ્ + આ + ન્ + અ** | (C) વ્ + ઈ + જ્ + આ + ન | (D) વ્ + ઈ + ગ + ન + આ + ન

✓ **જવાબ:** (B) વ્ + ઈ + જ્ + ગ્ + આ + ન્ + અ

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

16 **નીચેના શબ્દના સાચી રીતે છૂટા પાડેલા સ્વર - વ્યંજનો (ધ્વનિશ્રેણી) વિકલ્પમાંથી શોધો. બિંદુ**

(A) બ્ + ઈ + ન્ + દ્ + ઉ | (B) બ્ + ઈ + ન્ + દ્ + ઉ | (C) બ્ + ઈ + ન્ + દ્ + ઉ | **(D) બ્ + ઇ + ન્ + દ્ + અ**

✓ **જવાબ:** (D) બ્ + ઇ + ન્ + દ્ + અ

ગુજરાત હાઇકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

17 **જે ધ્વનિઓનો કોઈ પણ બીજા ધ્વનિની સહાય વિના ઉચ્ચાર થઈ શકે તેને ___ કહે છે.**

(A) અલ્પપ્રાણ | **(B) સ્વર** | (C) સંજ્ઞા | (D) વ્યંજન

✓ **જવાબ:** (B) સ્વર

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

18 **'ગોળ' એ કેવા પ્રકારનો શબ્દ છે ?**

(A) સંવૃત | (B) વિદેશી | (C) વિવૃત | (D) અનિશ્ચિત

✓ **જવાબ:** (A) સંવૃત

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

19 **'હાથોહાથ' શબ્દનાં સાચી રીતે છૂટા પાડેલા સ્વર-વ્યંજનો દર્શાવો.**

(A) હ્ + આ + થ્ + ઓ + હ્ + આ + થ્ | (B) હ + આ + થ્ + ઓ + હ + આ + થ | (C) હ + આ + થ્ + ઓ + હ્ + આ | **(D) હ્ + આ + થ્ + ઓ + હ્ + આ + થ**

✓ **જવાબ:** (D) હ્ + આ + થ્ + ઓ + હ્ + આ + થ

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

20 **"એ" અને "ઐ" આ સ્વરો ક્યાંથી બોલાય છે ?**

(A) કંઠમાંથી | (B) તાળવામાંથી | **(C) કંઠ અને તાળવામાંથી** | (D) કંઠ અને હોઠમાંથી

✓ **જવાબ:** (C) કંઠ અને તાળવામાંથી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

21 ભાષાની ઉચ્ચારણ પ્રક્રિયામાં નીચેનામાંથી કયા એક અવયવનો ઉપયોગ થતો નથી ?

(A) હાથ | (B) ફેફસાં | (C) શ્વાસનળી | (D) જીભ

✓ **જવાબ:** (A) હાથ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

22 નીચેના પૈકી તાલવ્ય વ્યંજન કયો છે ?

(A) દ્ | (B) ય્ | (C) ક્ષ્ | **(D) છ્**

✓ **જવાબ:** (D) છ્

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

23 ચ, છ, જ, ઝ વ્યંજનો કયા નામથી ઓળખાય છે ?

(A) ઓષ્ઠ્ય વ્યંજનો | **(B) તાલવ્ય વ્યંજનો** | (C) પ્રકંપી વ્યંજનો | (D) કંઠ્ય વ્યંજનો

✓ **જવાબ:** (B) તાલવ્ય વ્યંજનો

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

24 શબ્દકોશના ક્રમમાં ગોઠવતાં કયો વર્ણ પ્રથમ આવશે ?

(A) ખ | (B) શ | (C) જ્ઞ | **(D) ક્ષ**

✓ **જવાબ:** (D) ક્ષ

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

25 ગુજરાતી મૂળાક્ષર વ્યંજનોમાં કયા અક્ષર જોડાક્ષર છે ?

(A) 'શ્ર' અને 'ષ' | **(B) 'ક્ષ' અને 'જ્ઞ'** | (C) 'જ્ઞ' અને 'ળ' | (D) 'ક્ષ' અને 'ત્ર'

✓ **જવાબ:** (B) 'ક્ષ' અને 'જ્ઞ'

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 ગુજરાતી વર્ણમાળામાં GSEB સંમેલન પ્રમાણે કુલ કેટલા સ્વર છે?

(A) 11 | (B) 12 | **(C) 13** | (D) 14

ઉકેલ: GSEB પાઠ્યપુસ્તકના પ્રચલિત સંમેલન પ્રમાણે ગુજરાતી વર્ણમાળામાં અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, ઋ, એ, ઐ, ઓ, ઔ, અં, અઃ — કુલ 13 સ્વર ગણાય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **નીચેનામાંથી હ્રસ્વ સ્વર કયો છે?**

(A) આ | (B) ઈ | **(C) ઉ** | (D) ઔ

ઉકેલ: હ્રસ્વ સ્વર ચાર છે — અ, ઇ, ઉ, ઋ. આ, ઈ, ઔ દીર્ઘ સ્વર છે, માટે હ્રસ્વ સ્વર ઉ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **ગુજરાતી વર્ણમાળામાં દીર્ઘ સ્વરની સંખ્યા કેટલી છે?**

(A) પાંચ | (B) છ | **(C) સાત** | (D) આઠ

ઉકેલ: દીર્ઘ સ્વર સાત છે — આ, ઈ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ. (હ્રસ્વ સ્વર ચાર: અ, ઇ, ઉ, ઋ.)

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'ક ખ ગ ઘ ઙ' વ્યંજનો કયા ઉચ્ચારણ-સ્થાનના છે?**

(A) તાલવ્ય | **(B) કંઠ્ય** | (C) મૂર્ધન્ય | (D) દંત્ય

ઉકેલ: ક-વર્ગના વ્યંજનનો ઉચ્ચાર કંઠ (ગળા) માંથી થાય છે, માટે તે કંઠ્ય વ્યંજન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'ટ ઠ ડ ઢ ણ' વ્યંજનો કયા પ્રકારના કહેવાય?**

(A) દંત્ય | (B) ઓષ્ઠ્ય | **(C) મૂર્ધન્ય** | (D) કંઠ્ય

ઉકેલ: ટ-વર્ગના વ્યંજનનો ઉચ્ચાર જીભ મૂર્ધાને અડવાથી થાય છે, માટે તે મૂર્ધન્ય વ્યંજન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'પ ફ બ ભ મ' વ્યંજનો કયા સ્થાનના છે?**

(A) દંત્ય | **(B) ઓષ્ઠ્ય** | (C) તાલવ્ય | (D) મૂર્ધન્ય

ઉકેલ: પ-વર્ગના વ્યંજનનો ઉચ્ચાર બંને હોઠ મળવાથી થાય છે, માટે તે ઓષ્ઠ્ય વ્યંજન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **નીચેનામાંથી મહાપ્રાણ વ્યંજન કયો છે?**

(A) ક | (B) ગ | **(C) ઘ** | (D) ઙ

ઉકેલ: દરેક વર્ગનો બીજો અને ચોથો વ્યંજન મહાપ્રાણ છે. ઘ = ક-વર્ગનો ચોથો વ્યંજન, માટે મહાપ્રાણ. ક, ગ અલ્પપ્રાણ અને ઙ અનુનાસિક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **નીચેનામાંથી અલ્પપ્રાણ વ્યંજન કયો છે?**

(A) ખ | (B) છ | **(C) ગ** | (D) ઘ

ઉકેલ: વર્ગનો પહેલો અને ત્રીજો વ્યંજન અલ્પપ્રાણ છે. ગ = ક-વર્ગનો ત્રીજો વ્યંજન, માટે અલ્પપ્રાણ. ખ, છ, ઘ મહાપ્રાણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **નીચેનામાંથી અનુનાસિક વ્યંજન કયો છે?**

(A) ત | **(B) ન** | (C) દ | (D) થ

ઉકેલ: દરેક વર્ગનો પાંચમો વ્યંજન અનુનાસિક છે. ન = ત-વર્ગનો પાંચમો વ્યંજન, જેનો ઉચ્ચાર નાક દ્વારા થાય છે, માટે અનુનાસિક.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'ય, ર, લ, વ' વ્યંજનને કયા નામે ઓળખવામાં આવે છે?**

(A) ઉષ્માક્ષર | **(B) અંતઃસ્થ** | (C) અયોગવાહ | (D) અનુનાસિક

ઉકેલ: ય, ર, લ, વ સ્વર અને વ્યંજનની વચ્ચેના ગુણ ધરાવે છે, માટે તેમને અંતઃસ્થ (અર્ધસ્વર) વ્યંજન કહે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'શ, ષ, સ, હ' વ્યંજનને કયા નામે ઓળખવામાં આવે છે?**

(A) અંતઃસ્થ | **(B) ઉષ્માક્ષર** | (C) વર્ગીય | (D) અનુનાસિક

ઉકેલ: શ, ષ, સ, હ ના ઉચ્ચારમાં ઘસાતી હવાનો અવાજ આવે છે, માટે તેમને ઉષ્માક્ષર (ઊષ્મ વ્યંજન) કહે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **અં (અનુસ્વાર) અને અઃ (વિસર્ગ) ને કયા નામે ઓળખવામાં આવે છે?**

(A) અંતઃસ્થ | (B) ઉષ્માક્ષર | **(C) અયોગવાહ** | (D) વર્ગીય

ઉકેલ: અં અને અઃ ન શુદ્ધ સ્વર છે, ન શુદ્ધ વ્યંજન; તે હંમેશાં સ્વરની સાથે આવે છે, માટે તેમને અયોગવાહ કહે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **'દુઃખ' શબ્દમાં વપરાયેલ (ઃ) ચિહ્નને શું કહે છે?**

(A) અનુસ્વાર | **(B) વિસર્ગ** | (C) હલન્ત | (D) અનુનાસિક

ઉકેલ: અક્ષર પછી આવતું બે ટપકાંવાળું ચિહ્ન (ઃ) એ વિસર્ગ છે; તે અયોગવાહ ગણાય અને 'હ' જેવો હળવો અવાજ આપે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'જ્ઞ' જોડાક્ષર કયા બે વ્યંજનથી બને છે?**

(A) જ્ + ઞ | (B) જ્ + ન | (C) ગ્ + ય | (D) જ્ + ય

ઉકેલ: 'જ્ઞ' એ સંયુક્ત વ્યંજન (જોડાક્ષર) છે, જે જ્ (જ નો હલન્ત) + ઞ થી બને છે — જેમ કે જ્ઞાન, વિજ્ઞાન.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **'ક્ષ' જોડાક્ષર કયા બે વ્યંજનથી બને છે?**

(A) ક્ + શ | **(B) ક્ + ષ** | (C) ક્ + સ | (D) ખ્ + ષ

ઉકેલ: 'ક્ષ' એ જોડાક્ષર છે, જે ક્ (ક નો હલન્ત) + ષ થી બને છે — જેમ કે લક્ષ્મી, રક્ષા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **નીચેનામાંથી જોડાક્ષર (સંયુક્ત વ્યંજન) કયો છે?**

(A) ત્ર (B) ત (C) થ (D) દ

ઉકેલ: 'ત્ર' એ ત્ + ર નો સંયુક્ત વ્યંજન (જોડાક્ષર) છે — જેમ કે પત્ર, ત્રણ. ત, થ, દ સ્વતંત્ર વ્યંજન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **વ્યંજનને બાર સ્વરચિહ્નો સાથે જોડીને બનતી હારમાળાને શું કહે છે?**

(A) વર્ણમાળા **(B) બારાખડી** (C) જોડાક્ષર (D) વર્ગ

ઉકેલ: વ્યંજનને બાર સ્વરચિહ્નો (ક, કા, કિ, કી, કુ, કૂ...) સાથે જોડીને બનતી હારમાળાને બારાખડી કહે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **નીચેના શબ્દોમાંથી શબ્દકોશ-ક્રમમાં સૌથી પહેલો કયો આવે?**

(A) કમળ (B) ગગન (C) ચકલી **(D) અમર**

ઉકેલ: વર્ણમાળાક્રમમાં પહેલા સ્વર (અ) આવે, પછી વ્યંજન (ક, ગ, ચ). 'અમર' 'અ' થી શરૂ થાય છે, માટે તે સૌથી પહેલો આવે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **દરેક વ્યંજનમાં મૂળભૂત રીતે કયો સ્વર ભળેલો હોય છે?**

(A) આ (B) ઇ **(C) અ** (D) ઉ

ઉકેલ: દરેક વ્યંજનમાં 'અ' સ્વર ભળેલો હોય છે; જેમ કે 'ક' એટલે ક્ + અ. કેવળ વ્યંજન બતાવવા હલન્ત (્) મૂકાય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **ગુજરાતી વર્ણમાળામાં વર્ગીય (સ્પર્શ) વ્યંજનની સંખ્યા કેટલી છે?**

(A) 20 **(B) 25** (C) 30 (D) 34

ઉકેલ: ક-વર્ગથી પ-વર્ગ સુધીના પાંચ વર્ગ, દરેકમાં પાંચ-પાંચ વ્યંજન — એમ કુલ 25 વર્ગીય (સ્પર્શ) વ્યંજન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'ચ છ જ ઝ ઞ' વ્યંજનો કયા ઉચ્ચારણ-સ્થાનના છે?**

(A) કંઠ્ય **(B) તાલવ્ય** (C) દંત્ય (D) ઓષ્ઠ્ય

ઉકેલ: ચ-વર્ગના વ્યંજનનો ઉચ્ચાર તાળવાથી થાય છે, માટે તે તાલવ્ય વ્યંજન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'ત થ દ ધ ન' વ્યંજનો કયા સ્થાનના છે?**

(A) દંત્ય (B) મૂર્ધન્ય (C) કંઠ્ય (D) તાલવ્ય

ઉકેલ: ત-વર્ગના વ્યંજનનો ઉચ્ચાર જીભ દાંતને અડવાથી થાય છે, માટે તે દંત્ય વ્યંજન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'ઋ' સ્વર કયા પ્રકારનો છે?**

(A) દીર્ઘ સ્વર | **(B) હ્રસ્વ સ્વર** | (C) સંધ્યક્ષર | (D) અયોગવાહ

ઉકેલ: ગુજરાતી સંમેલન પ્રમાણે ઋ ઉચ્ચારમાં ઓછો સમય લે છે, માટે તેને હ્રસ્વ સ્વર ગણવામાં આવે છે (અ, ઇ, ઉ, ઋ — ચાર હ્રસ્વ).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'ળ' વ્યંજન કયા ઉચ્ચારણ-સ્થાનનો ગણાય છે?**

(A) કંઠ્ય | (B) દંત્ય | **(C) મૂર્ધન્ય** | (D) ઓષ્ઠ્ય

ઉકેલ: 'ળ' એ ગુજરાતી ભાષાનો વિશિષ્ટ વ્યંજન છે; તેનો ઉચ્ચાર જીભ મૂર્ધાને અડવાથી થાય છે, માટે તે મૂર્ધન્ય ગણાય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **નીચેનામાંથી દીર્ઘ સ્વર કયો છે?**

(A) અ | (B) ઇ | **(C) ઊ** | (D) ઉ

ઉકેલ: દીર્ઘ સ્વર ઉચ્ચારમાં વધુ સમય લે છે. ઊ દીર્ઘ સ્વર છે; અ, ઇ, ઉ હ્રસ્વ સ્વર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **ગુજરાતી વર્ણમાળામાં GSEB સંમેલન પ્રમાણે કુલ વ્યંજનની સંખ્યા કેટલી છે?**

(A) 33 | **(B) 34** | (C) 35 | (D) 36

ઉકેલ: GSEB પાઠ્યપુસ્તકના પ્રચલિત સંમેલન પ્રમાણે ગુજરાતી વર્ણમાળામાં કુલ 34 વ્યંજન ગણાય છે (ક થી ળ સુધી).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **નીચેના શબ્દોમાં શબ્દકોશ-ક્રમમાં 'કમળ' પછી તરત કયો શબ્દ આવે?**

(A) કલમ | (B) અનાજ | (C) કમર | (D) ઘર

ઉકેલ: ચારેય શબ્દનો ક્રમ ગોઠવો — 'અનાજ' (અ) સૌથી પહેલો, પછી ક-વાળા શબ્દો, છેલ્લે 'ઘર' (ઘ). ક-વાળામાં બીજો અક્ષર જુઓ: 'કમર', 'કમળ' (મ) અને 'કલમ' (લ); વર્ણમાળાક્રમમાં મ પહેલા, લ પછી. 'કમર' અને 'કમળ' માં ત્રીજો અક્ષર ર (કમર) અને ળ (કમળ); ર પહેલા, ળ પછી — એટલે કમર પહેલા, કમળ પછી. આથી ક્રમ: અનાજ, કમર, કમળ, કલમ, ઘર. તેથી 'કમળ' પછી તરત 'કલમ' આવે.

🖍️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. ધ્વનિને લખવા માટે વપરાતા સંકેતને શું કહે છે?
(A) વર્ણ (B) વાક્ય (C) શબ્દ (D) ફકરો

2. નીચેનામાંથી હ્રસ્વ સ્વર કયો છે?
(A) આ (B) ઇ (C) એ (D) ઓ

3. નીચેનામાંથી દીર્ઘ સ્વર કયો છે?
(A) અ (B) ઉ (C) આ (D) ઇ

4. 'ક ખ ગ ઘ ઙ' વ્યંજન કયા ઉચ્ચારણ-સ્થાનના છે?
(A) કંઠ્ય (B) દંત્ય (C) ઓષ્ઠ્ય (D) તાલવ્ય

5. 'પ ફ બ ભ મ' વ્યંજન કયા સ્થાનના છે?
(A) કંઠ્ય (B) ઓષ્ઠ્ય (C) મૂર્ધન્ય (D) દંત્ય

6. દરેક વ્યંજનમાં મૂળભૂત રીતે કયો સ્વર ભળેલો હોય છે?
(A) અ (B) આ (C) ઇ (D) ઉ

7. 'ય, ર, લ, વ' વ્યંજનને શું કહે છે?
(A) અંતઃસ્થ (B) ઉષ્માક્ષર (C) અનુનાસિક (D) અયોગવાહ

8. 'શ, ષ, સ, હ' વ્યંજનને શું કહે છે?
(A) અંતઃસ્થ (B) ઉષ્માક્ષર (C) વર્ગીય (D) અનુનાસિક

9. વ્યંજનને બાર સ્વરચિહ્નો સાથે જોડીને બનતી હારમાળાને શું કહે છે?
(A) વર્ણમાળા (B) બારાખડી (C) વર્ગ (D) જોડાક્ષર

10. નીચેનામાંથી અનુનાસિક વ્યંજન કયો છે?
(A) ક (B) ગ (C) ઙ (D) ખ

11. 'ચ છ જ ઝ ઞ' વ્યંજન કયા સ્થાનના છે?
(A) કંઠ્ય (B) તાલવ્ય (C) દંત્ય (D) મૂર્ધન્ય

12. 'અં' (અનુસ્વાર) અને 'અઃ' (વિસર્ગ) ને શું કહે છે?
(A) અયોગવાહ (B) અંતઃસ્થ (C) ઉષ્માક્ષર (D) વર્ગીય

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. ગુજરાતી વર્ણમાળામાં હ્રસ્વ સ્વરની સંખ્યા કેટલી છે?
(A) ત્રણ (B) ચાર (C) પાંચ (D) છ

14. નીચેનામાંથી મહાપ્રાણ વ્યંજન કયો છે?
(A) ગ (B) ઘ (C) ઙ (D) ક

15. નીચેનામાંથી અલ્પપ્રાણ વ્યંજન કયો છે?
(A) ખ (B) છ (C) જ (D) ઘ

16. 'ટ ઠ ડ ઢ ણ' વ્યંજન કયા ઉચ્ચારણ-સ્થાનના છે?
(A) દંત્ય (B) મૂર્ધન્ય (C) તાલવ્ય (D) ઓષ્ઠ્ય

17. 'ત થ દ ધ ન' વ્યંજન કયા સ્થાનના છે?
(A) દંત્ય (B) મૂર્ધન્ય (C) કંઠ્ય (D) તાલવ્ય

18. 'ક્ષ' જોડાક્ષર કયા બે વ્યંજનથી બને છે?
(A) ક્ + શ (B) ક્ + ષ (C) ક્ + સ (D) ખ્ + ષ

19. નીચેનામાંથી જોડાક્ષર કયો છે?
(A) ત (B) ત્ર (C) થ (D) દ

20. ગુજરાતી વર્ણમાળામાં વર્ગીય (સ્પર્શ) વ્યંજનની સંખ્યા કેટલી છે?
(A) 20 (B) 25 (C) 30 (D) 34

21. 'દુઃખ' શબ્દમાંના (ઃ) ચિહ્નને શું કહે છે?
(A) અનુસ્વાર (B) હલન્ત (C) વિસર્ગ (D) અનુનાસિક

22. નીચેના શબ્દોમાંથી શબ્દકોશ-ક્રમમાં સૌથી પહેલો કયો આવે?
(A) કમળ (B) આનંદ (C) ગગન (D) ચંપા

23. 'સંત' શબ્દમાં 'ં' (અનુસ્વાર) કયા પ્રકારનો ધ્વનિ આપે છે?

(A) ઓષ્ઠ્ય (B) અનુનાસિક (C) ઉષ્મ (D) કંઠ્ય

24. 'વિદ્યા' શબ્દમાં આવેલ જોડાક્ષર 'દ્ય' ની છૂટ શું થાય?

(A) દ્ + ય (B) દ્ + વ (C) ધ્ + ય (D) દ્ + ઞ

25. ગુજરાતી વર્ણમાળામાં દીર્ઘ સ્વરની સંખ્યા કેટલી છે?

(A) પાંચ (B) છ (C) સાત (D) આઠ

26. 'ઞ' વ્યંજન કયા પ્રકારનો છે?

(A) અલ્પપ્રાણ ફક્ત (B) મહાપ્રાણ (C) અનુનાસિક (D) ઉષ્માક્ષર

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. નીચેનામાંથી કઈ જોડ સાચી રીતે 'વ્યંજન અને તેનું ઉચ્ચારણ-સ્થાન' દર્શાવે છે?

(A) ય — મૂર્ધન્ય (B) ટ — દંત્ય (C) ત — દંત્ય (D) પ — તાલવ્ય

28. નીચેનામાંથી કયા સમૂહના બધા જ વ્યંજન મહાપ્રાણ છે?

(A) ખ, ઘ, છ, ઝ (B) ક, ગ, ચ, જ (C) ખ, ગ, છ, જ (D) ક, ઘ, ચ, ઝ

29. નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ-ક્રમમાં ગોઠવતાં બીજા ક્રમે કયો શબ્દ આવે — કમળ, કલમ, કપાસ, કરવત?

(A) કમળ (B) કલમ (C) કપાસ (D) કરવત

30. નીચેનામાંથી કયો વિકલ્પ ફક્ત હ્રસ્વ સ્વરનો સમૂહ દર્શાવે છે?

(A) અ, ઇ, ઉ, ઋ (B) આ, ઈ, ઊ, એ (C) અ, આ, ઇ, ઈ (D) ઉ, ઊ, એ, ઐ

31. 'જ્ઞાન' શબ્દમાં આવેલ જોડાક્ષર 'જ્ઞ' નું સાચું વિભાજન કયું છે?

(A) જ્ + ન (B) ગ્ + ય (C) જ્ + ઞ (D) જ્ + ય

32. નીચેનામાંથી કયો વિકલ્પ 'અંતઃસ્થ' અને 'ઉષ્માક્ષર' વ્યંજનની સાચી જોડ આપે છે?

(A) અંતઃસ્થ — ય ર લ વ; ઉષ્માક્ષર — શ ષ સ હ

(B) અંતઃસ્થ — શ ષ સ હ; ઉષ્માક્ષર — ય ર લ વ

(C) અંતઃસ્થ — ઙ ઞ ણ ન; ઉષ્માક્ષર — ય ર લ વ

(D) અંતઃસ્થ — ય ર લ વ; ઉષ્માક્ષર — ઙ ઞ ણ મ

33. નીચેનામાંથી કયા સમૂહના બધા જ વ્યંજન અનુનાસિક છે?

(A) ઙ, ઞ, ણ, ન, મ (B) ક, ય, ટ, ત, પ (C) ખ, છ, ઠ, થ, ફ (D) ગ, જ, ડ, દ, બ

34. 'કંઠ્ય' ઉચ્ચારણ-સ્થાનમાં ક-વર્ગ ઉપરાંત નીચેનામાંથી કયો વ્યંજન સામાન્ય રીતે ગણાય છે?

(A) ય (B) હ (C) શ (D) ર

35. નીચેનામાંથી કયો વિકલ્પ 'દીર્ઘ સ્વર'નો જ સમૂહ દર્શાવે છે?

(A) આ, ઈ, ઊ, ઔ (B) અ, ઇ, ઉ, ઋ (C) આ, ઇ, ઊ, ઉ (D) ઈ, ઉ, ઓ, અ

36. 'સ્વર' અને 'વ્યંજન' વચ્ચેનો સૌથી ચોક્કસ ભેદ નીચેનામાંથી કયો છે?

(A) સ્વર ટૂંકા હોય, વ્યંજન લાંબા હોય

(B) સ્વર સ્વતંત્ર ઉચ્ચારાય, વ્યંજનને સ્વરની મદદ જોઈએ

(C) સ્વર નાકથી, વ્યંજન મોઢેથી બોલાય

(D) સ્વર લખાય, વ્યંજન ન લખાય

37. 'નમઃ' શબ્દના અંતે આવેલ ચિહ્ન અને 'અંગ' શબ્દમાં વપરાયેલ ચિહ્ન અનુક્રમે કયા છે?

(A) અનુસ્વાર અને વિસર્ગ (B) વિસર્ગ અને અનુસ્વાર (C) બંને અનુસ્વાર (D) બંને વિસર્ગ

38. નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ-ક્રમમાં ગોઠવતાં છેલ્લે કયો શબ્દ આવે — ઈશ્વર, અમૃત, આકાશ, ઉદય?

(A) અમૃત (B) આકાશ (C) ઈશ્વર (D) ઉદય

39. ⭐ નીચેનામાંથી કયું વિધાન 'મહાપ્રાણ' વ્યંજન વિશે સંપૂર્ણ સાચું છે?

(A) દરેક વર્ગનો પહેલો અને ત્રીજો વ્યંજન મહાપ્રાણ છે

(B) દરેક વર્ગનો બીજો અને ચોથો વ્યંજન મહાપ્રાણ છે, જેમાં વધુ શ્વાસ નીકળે

(C) ફક્ત અનુનાસિક વ્યંજન મહાપ્રાણ છે

(D) બધા ઉષ્માક્ષર મહાપ્રાણ છે અને બાકીના અલ્પપ્રાણ

40. ⭐ ગુજરાતી વર્ણમાળાના વર્ગીકરણ વિશે નીચેનામાંથી કયું વિધાન ખોટું છે?

(A) ય, ર, લ, વ ને અંતઃસ્થ વ્યંજન કહે છે

(B) ક્ષ અને જ્ઞ સ્વતંત્ર મૂળ વ્યંજન છે, જોડાક્ષર નથી

(C) દરેક વર્ગનો પાંચમો વ્યંજન અનુનાસિક છે

(D) શ, ષ, સ, હ ને ઉષ્માક્ષર કહે છે

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **B**	3. **C**	4. **A**	5. **B**	6. **A**	7. **A**	8. **B**	9. **B**	10. **C**	11. **B**
12. **A**	13. **B**	14. **B**	15. **C**	16. **B**	17. **A**	18. **B**	19. **B**	20. **B**	21. **C**	22. **B**
23. **B**	24. **A**	25. **C**	26. **C**	27. **C**	28. **A**	29. **A**	30. **A**	31. **C**	32. **A**	33. **A**
34. **B**	35. **A**	36. **B**	37. **B**	38. **D**	39. **B**	40. **B**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — ધ્વનિ સંભળાય છે અને તેને કાગળ પર દર્શાવતા સંકેતને વર્ણ (અક્ષર) કહે છે.

2. જવાબ (B) — હ્રસ્વ સ્વર ચાર છે — અ, ઇ, ઉ, ઋ. આ, એ, ઓ દીર્ઘ સ્વર છે.

3. જવાબ (C) — આ દીર્ઘ સ્વર છે (ઉચ્ચારમાં વધુ સમય). અ, ઉ, ઇ હ્રસ્વ સ્વર છે.

4. જવાબ (A) — ક-વર્ગનો ઉચ્ચાર કંઠ (ગળા) માંથી થાય છે, માટે કંઠ્ય.

5. જવાબ (B) — પ-વર્ગનો ઉચ્ચાર બંને હોઠ મળવાથી થાય છે, માટે ઓષ્ઠ્ય.

6. જવાબ (A) — દરેક વ્યંજનમાં 'અ' સ્વર ભળેલો હોય છે; ક = ક્ + અ.

7. જવાબ (A) — ય, ર, લ, વ ને અંતઃસ્થ (અર્ધસ્વર) વ્યંજન કહે છે.

8. જવાબ (B) — શ, ષ, સ, હ ના ઉચ્ચારમાં ઘસારાનો અવાજ આવે છે, માટે તેમને ઉષ્માક્ષર કહે છે.

9. જવાબ (B) — વ્યંજન + બાર સ્વરચિહ્નોની હારમાળાને બારાખડી કહે છે.

10. જવાબ (C) — ઙ એ ક-વર્ગનો પાંચમો વ્યંજન છે, જેનો ઉચ્ચાર નાક દ્વારા થાય છે, માટે અનુનાસિક.

11. જવાબ (B) — ચ-વર્ગનો ઉચ્ચાર તાળવાથી થાય છે, માટે તાલવ્ય.

12. જવાબ (A) — અં અને અઃ ન શુદ્ધ સ્વર છે, ન શુદ્ધ વ્યંજન; હંમેશાં સ્વર સાથે આવે છે, માટે અયોગવાહ.

13. જવાબ (B) — હ્રસ્વ સ્વર ચાર છે — અ, ઇ, ઉ, ઋ.

14. જવાબ (B) — દરેક વર્ગનો બીજો અને ચોથો વ્યંજન મહાપ્રાણ છે. ઘ = ક-વર્ગનો ચોથો, માટે મહાપ્રાણ.

15. જવાબ (C) — વર્ગનો પહેલો અને ત્રીજો વ્યંજન અલ્પપ્રાણ છે. જ = ચ-વર્ગનો ત્રીજો, માટે અલ્પપ્રાણ; ખ, છ, ધ મહાપ્રાણ.

16. જવાબ (B) — ટ-વર્ગનો ઉચ્ચાર જીભ મૂર્ધાને અડવાથી થાય છે, માટે મૂર્ધન્ય.

17. જવાબ (A) — ત-વર્ગનો ઉચ્ચાર જીભ દાંતને અડવાથી થાય છે, માટે દંત્ય.

18. જવાબ (B) — 'ક્ષ' એ ક્ (ક નો હલન્ત) + ષ નો જોડાક્ષર છે — જેમ કે રક્ષા, લક્ષ્મી.

19. જવાબ (B) — 'ત્ર' એ ત્ + ર નો સંયુક્ત વ્યંજન (જોડાક્ષર) છે — પત્ર, ત્રણ.

20. જવાબ (B) — પાંચ વર્ગ (ક થી પ), દરેકમાં પાંચ — એમ કુલ 25 વર્ગીય વ્યંજન.

21. જવાબ (C) — બે ટપકાંવાળું ચિહ્ન (ઃ) એ વિસર્ગ છે; તે 'હ' જેવો હળવો અવાજ આપે.

22. જવાબ (B) — વર્ણમાળાક્રમમાં પહેલા સ્વર (આ) આવે, પછી વ્યંજન (ક, ગ, ચ). 'આનંદ' 'આ' થી શરૂ થાય, માટે સૌથી પહેલો.

23. જવાબ (B) — અનુસ્વાર (ં) નો ઉચ્ચાર નાક દ્વારા થાય છે, માટે તે અનુનાસિક ધ્વનિ આપે છે.

24. જવાબ (A) — 'ધ્યા' એ ધ્ (ધ નો હલન્ત) + ય નો જોડાક્ષર છે — વિદ્યા, ઉદ્યોગ.

25. જવાબ (C) — દીર્ઘ સ્વર સાત છે — આ, ઈ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ.

26. જવાબ (C) — ઞ એ ચ-વર્ગનો પાંચમો વ્યંજન છે, જેનો ઉચ્ચાર નાક દ્વારા થાય છે, માટે અનુનાસિક.

27. જવાબ (C) — ત એ ત-વર્ગનો વ્યંજન છે અને તેનો ઉચ્ચાર દાંતથી થાય છે — 'ત — દંત્ય' સાચું. ય તાલવ્ય, ટ મૂર્ધન્ય, પ ઓષ્ઠ્ય હોવાથી બાકીની જોડ ખોટી.

28. જવાબ (A) — દરેક વર્ગનો બીજો અને ચોથો વ્યંજન મહાપ્રાણ છે. ખ (ક-વર્ગ બીજો), ઘ (ક-વર્ગ ચોથો), છ (ચ-વર્ગ બીજો), ઝ (ચ-વર્ગ ચોથો) — ચારેય મહાપ્રાણ.

29. જવાબ (A) — બધાનો પહેલો અક્ષર 'ક' સરખો; બીજો અક્ષર જુઓ — પ (કપાસ), મ (કમળ), ર (કરવત), લ (કલમ). વર્ણમાળાક્રમ પ < મ < ર < લ. તેથી ક્રમ: કપાસ, કમળ, કરવત, કલમ — બીજા ક્રમે 'કમળ'.

30. જવાબ (A) — હ્રસ્વ સ્વર ફક્ત ચાર છે — અ, ઇ, ઉ, ઋ. બાકીના વિકલ્પોમાં દીર્ઘ સ્વર (આ, ઈ, ઊ, એ, ઐ) ભળેલા છે.

31. જવાબ (C) — 'જ્ઞ' એ જ્ (જ નો હલન્ત) + ઞ (ચ-વર્ગનો અનુનાસિક) થી બનતો જોડાક્ષર છે, ભલે ઉચ્ચારમાં ભિન્નતા જણાય.

32. જવાબ (A) — ય, ર, લ, વ = અંતઃસ્થ (અર્ધસ્વર) અને શ, ષ, સ, હ = ઉષ્માક્ષર (ઘસારાનો અવાજ) — આ સાચી જોડ છે.

33. જવાબ (A) — દરેક વર્ગનો પાંચમો વ્યંજન અનુનાસિક છે — ઙ (ક-વર્ગ), ઞ (ચ-વર્ગ), ણ (ટ-વર્ગ), ન (ત-વર્ગ), મ (પ-વર્ગ). આ પાંચેયનો ઉચ્ચાર નાક દ્વારા થાય છે.

34. જવાબ (B) — ક-વર્ગ (ક ખ ગ ઘ ઙ) ઉપરાંત 'હ' નો ઉચ્ચાર પણ કંઠ (ગળા) માંથી થાય છે, માટે 'હ' ને કંઠ્ય ગણવામાં આવે છે. ય તાલવ્ય, ર મૂર્ધન્ય, શ તાલવ્ય છે.

35. જવાબ (A) — દીર્ઘ સ્વર — આ, ઈ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ. પહેલા વિકલ્પમાં આ, ઈ, ઊ, ઔ ચારેય દીર્ઘ છે; બાકીના વિકલ્પોમાં હ્રસ્વ સ્વર (અ, ઇ, ઉ, ઋ) ભળેલા છે.

36. જવાબ (B) — મૂળભૂત ભેદ એ છે કે સ્વર બીજા વર્ણની મદદ વગર સ્વતંત્ર ઉચ્ચારી શકાય, જ્યારે વ્યંજનને ઉચ્ચારવા સ્વરની મદદ લેવી પડે છે. બાકીના વિકલ્પો ખોટા છે.

37. જવાબ (B) — 'નમઃ' ના અંતે બે ટપકાંવાળું ચિહ્ન (ઃ) = વિસર્ગ; 'અંગ' માં ઉપર બિંદુ (ં) = અનુસ્વાર. તેથી અનુક્રમે વિસર્ગ અને અનુસ્વાર.

38. જવાબ (D) — સ્વરનો વર્ણમાળાક્રમ — અ, આ, ઇ/ઈ, ઉ. તેથી ક્રમ: અમૃત (અ), આકાશ (આ), ઈશ્વર (ઈ), ઉદય (ઉ). છેલ્લે 'ઉદય' આવે.

39. જવાબ (B) — મહાપ્રાણની વ્યાખ્યા પ્રમાણે દરેક વર્ગનો બીજો (ખ, છ, ઠ, થ, ફ) અને ચોથો (ઘ, ઝ, ઢ, ધ, ભ) વ્યંજન મહાપ્રાણ છે, જેમાં ઉચ્ચાર વખતે વધુ શ્વાસ ('હ' જેવો) નીકળે છે. પહેલો-ત્રીજો અલ્પપ્રાણ છે, માટે પ્રથમ વિકલ્પ ખોટો; બાકીના વિકલ્પો પણ ખોટા.

40. જવાબ (B) — આ વિધાન ખોટું છે — ક્ષ (ક્ + ષ) અને જ્ઞ (જ્ + ઞ) મૂળભૂત રીતે જોડાક્ષર (સંયુક્ત વ્યંજન) છે, સ્વતંત્ર મૂળ વ્યંજન નથી. બાકીના ત્રણ વિધાન સાચાં છે, માટે પ્રશ્ન 'ખોટું વિધાન' માગે છે એ આ જ છે.

2 જોડણીના નિયમો અને જોડણીશુદ્ધિ (Spelling Rules & Correction)

ગુજરાતી ભાષામાં 'જોડણી' એટલે શબ્દ લખવાની સાચી રીત — ખાસ કરીને હ્રસ્વ-દીર્ઘ ઇ/ઉ, અનુસ્વાર અને શ-ષ-સનો યોગ્ય પ્રયોગ. આ પ્રકરણ ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના 'સાર્થ જોડણીકોશ'ના મુખ્ય નિયમો, ખોટી જોડણી ઓળખીને સાચી પસંદ કરવાની પદ્ધતિ અને શબ્દકોશ-ક્રમમાં શબ્દો ગોઠવવાની રીત ઊંડાણથી આવરે છે. જોડણીશુદ્ધિ એ ગુજરાતી વ્યાકરણ વિભાગનો સૌથી વધુ ગુણ અપાવનારો અને લગભગ દરેક પરીક્ષામાં — GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, GSSSB CCE, પોલીસ, TET/TAT — ચોક્કસ પૂછાતો ઉપવિભાગ છે. થોડી પ્રેક્ટિસથી આ પાકા માર્ક અપાવનારો વિભાગ બની જાય છે.

1. જોડણીશુદ્ધિ શા માટે? — સાર્થ જોડણીકોશનો પરિચય

ઈ.સ. 1929 પહેલાં ગુજરાતીમાં દરેક લેખક પોતપોતાની રીતે જોડણી કરતો; એક જ શબ્દ અનેક રીતે લખાતો. ગાંધીજીની પ્રેરણાથી ગૂજરાત વિદ્યાપીઠે 'સાર્થ જોડણીકોશ' (1929) તૈયાર કરી જોડણીના નિયમો નક્કી કર્યા. ગાંધીજીએ કહ્યું: 'હવે પછી કોઈને સ્વેચ્છાએ જોડણી કરવાનો અધિકાર નથી.' આજે પણ ગુજરાત સરકાર, પાઠ્યપુસ્તકો અને પરીક્ષાઓ આ જ પ્રમાણભૂત જોડણી અનુસરે છે.

જોડણીશુદ્ધિના પ્રશ્નોમાં મુખ્યત્વે ત્રણ બાબતો ચકાસાય છે — હ્રસ્વ ઇ/ઉ (િ, ુ) અને દીર્ઘ ઈ/ઊ (ી, ૂ)નો સાચો પ્રયોગ, અનુસ્વાર (ં) ક્યાં મૂકવો, અને શ-ષ-સ માંથી કયો વાપરવો. ઉપરાંત જોડાક્ષર, વિરામચિહ્ન અને હ્રસ્વાક્ષર-દીર્ઘાક્ષરના ભેદ પણ આવે છે.

પરીક્ષામાં સામાન્ય રીતે ચાર વિકલ્પ આપીને 'સાચી જોડણીવાળો શબ્દ કયો?' અથવા 'ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ કયો?' એમ પૂછાય છે. તેથી નિયમો યાદ રાખવા ઉપરાંત ચારેય વિકલ્પ ઝીણવટથી સરખાવવાની ટેવ પાડવી ખૂબ જરૂરી છે.

- પ્રમાણભૂત ગ્રંથ: 'સાર્થ ગુજરાતી જોડણીકોશ', ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ (1929).
- મુખ્ય ચકાસણી: હ્રસ્વ-દીર્ઘ ઇ/ઉ, અનુસ્વાર, શ-ષ-સ.
- પ્રશ્નનો ઢાંચો: 'સાચી જોડણી કઇ?' કે 'ખોટી જોડણી કઇ?'.
- ઉપાય: ચારેય વિકલ્પ અક્ષરે-અક્ષર સરખાવો — ઉતાવળ ભૂલ કરાવે.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો: (અ) પ્રાર્થના (બ) પ્રાથના (ક) પ્રાર્થાના (ડ) પ્રાર્થનાં**

1. મૂળ સંસ્કૃત શબ્દ 'પ્રાર્થના' — તેમાં 'ર્થ' જોડાક્ષર છે અને છેલ્લે અનુસ્વાર નથી.
2. (બ)માં 'ર્' ખૂટે છે, (ક)માં વધારાનો 'આ' છે, (ડ)માં ખોટો અનુસ્વાર છે.

✅ જવાબ: **પ્રાર્થના**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો: (અ) અધિકારી (બ) અધીકારી (ક) આધિકારી (ડ) અધિકારિ**

1. 'અધિકારી' — અધિ + કાર + ઈ. 'ધિ'માં હ્રસ્વ ઇ અને છેલ્લે દીર્ઘ ઈ (પ્રત્યયરૂપ) આવે.
2. (બ)માં 'ધી' દીર્ઘ ખોટું, (ક)માં 'આ' ખોટું, (ડ)માં છેલ્લે હ્રસ્વ 'િ' ખોટું.

✅ જવાબ: **અધિકારી**

2. હ્રસ્વ-દીર્ઘ ઇ/ઉ ના પાયાના નિયમો

જોડણીમાં સૌથી વધુ ભૂલ હ્રસ્વ ઇ (િ) અને દીર્ઘ ઈ (ી), તેમજ હ્રસ્વ ઉ (ુ) અને દીર્ઘ ઊ (ૂ) વચ્ચે થાય છે. પાયાનો નિયમ આ છે: એક અક્ષરવાળા (એકાક્ષરી) શબ્દમાં ઇ-ઉ સામાન્ય રીતે દીર્ઘ (ી, ૂ) આવે છે. દા.ત. 'જી', 'શ્રી', 'તું', 'છૂ', 'ધૂ'.

બે કે વધુ અક્ષરવાળા શબ્દમાં છેલ્લા અક્ષરની ઇ-ઉ સામાન્ય રીતે દીર્ઘ (ી, ૂ) આવે છે અને વચ્ચેના અક્ષરની ઇ-ઉ સામાન્ય રીતે હ્રસ્વ (િ, ુ) આવે છે. દા.ત. 'નદી', 'દીકરી', 'સુંદર', 'કુટુંબ', 'મંજૂરી'. એટલે જ 'નદિ' નહીં પણ 'નદી' અને 'દિકરિ' નહીં પણ 'દીકરી' (અહીં પ્રથમ અક્ષર પણ દીર્ઘ થાય છે — અપવાદ).

નામ પરથી બનતા ભાવવાચક પ્રત્યયો — '-તા', '-ત્વ' વગેરે પૂર્વેનો ઇ/ઉ હ્રસ્વ રહે છે; દા.ત. 'ગરિમા', 'મહિમા'. જ્યારે ક્રિયાપદનાં રૂપો અને પ્રત્યયોમાં છેલ્લો ઈ/ઊ દીર્ઘ રહે છે — 'આવવું', 'જવું', 'ખાવું'.

- એકાક્ષરી શબ્દ → ઇ/ઉ દીર્ઘ (ી, ૂ): જી, શ્રી, તું, છૂ.
- બહુઅક્ષરી શબ્દનો છેલ્લો ઇ/ઉ → સામાન્ય રીતે દીર્ઘ: નદી, ધઉં(અપવાદ), મંજૂરી.

- બહુઅક્ષરી શબ્દનો વચ્ચેનો ઇ/ઉ → સામાન્ય રીતે હ્રસ્વ: કિતાબ, સુંદર, કુટુંબ.
- '-વું' અંતવાળાં ક્રિયાપદ હંમેશાં દીર્ઘ ઊ સાથે: જવું, આવવું, કરવું.

હ્રસ્વ-દીર્ઘ ઇ/ઉ — સાચું vs ખોટું

ખોટું	સાચું	નિયમ-સંકેત
નદિ	નદી	છેલ્લો અક્ષર દીર્ઘ
દિકરિ	દીકરી	છેલ્લો અક્ષર દીર્ઘ
કુટૂંબ	કુટુંબ	વચ્ચેનો અક્ષર હ્રસ્વ
મંજુરી	મંજૂરી	છેલ્લા ભાગનો ઊ દીર્ઘ
પૂજારી	પુજારી	વચ્ચેનો અક્ષર હ્રસ્વ

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણી પસંદ કરો: (અ) વિદ્યાર્થિ (બ) વિદ્યાર્થી (ક) વીદ્યાર્થી (ડ) વિદ્યાર્થિ**

1. 'વિદ્યાર્થી' — 'વિ' હ્રસ્વ, છેલ્લો અક્ષર 'થી' દીર્ઘ ઈ.
2. (અ)માં છેલ્લો 'થિ' હ્રસ્વ ખોટું, (ક)માં 'વી' દીર્ઘ ખોટું, (ડ)માં ખોટો અનુસ્વાર.

✅ જવાબ: **વિદ્યાર્થી**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણી પસંદ કરો: (અ) ગુરૂ (બ) ગૂરુ (ક) ગુરુ (ડ) ગૂરૂ**

1. 'ગુરુ' — સંસ્કૃત મૂળ શબ્દ; બંને અક્ષર હ્રસ્વ ઉ સાથે.
2. દીર્ઘ ઊ વાળા (અ), (બ), (ડ) બધા ખોટા.

✅ જવાબ: **ગુરુ**

3. અનુસ્વાર (ં) ના નિયમો — ક્યાં મૂકવો, ક્યાં નહીં

અનુસ્વાર (બિંદુ ં) એ ગુજરાતી જોડણીનો સૌથી મહત્ત્વનો અને ગૂંચવનારો ભાગ છે. પાયાનો નિયમ: જ્યાં બોલવામાં અનુનાસિક (નાક દ્વારા) ધ્વનિ સંભળાય ત્યાં અનુસ્વાર મૂકાય. દા.ત. 'આંબો', 'સાંજ', 'કુટુંબ', 'ચંદ્ર'. ઘણીવાર સંયુક્ત-વ્યંજન પૂર્વેનો ન્, મ્, ઙ્, ઞ્, ણ્ ધ્વનિ અનુસ્વાર રૂપે લખાય છે — 'અંક' (અઙ્ક), 'ગંગા' (ગઙ્ગા), 'પંડિત' (પણ્ડિત).

નામના બહુવચન અને કેટલાંક રૂપોમાં અનુસ્વાર આવે છે — 'છોકરાંઓ', 'બાળકો' નહીં પણ સંદર્ભ પ્રમાણે 'છોકરાં'. નપુંસકલિંગ બહુવચનમાં છેલ્લે અનુસ્વાર આવે — 'ફૂલ' → 'ફૂલો'/'ફૂલાં', 'બાળક' → 'બાળકો'. ક્રિયાપદનાં વર્તમાનકાળનાં રૂપોમાં — 'હું જાઉં છું', 'અમે કરીએ છીએ' — અનુસ્વાર આવે.

જ્યાં અનુનાસિક ધ્વનિ ન સંભળાય ત્યાં અનુસ્વાર ન મૂકવો એ પણ એટલો જ મહત્ત્વનો નિયમ છે. ઘણા વિદ્યાર્થીઓ વગર જરૂરે અનુસ્વાર મૂકી દે છે — દા.ત. 'સ્થાન'ને 'સ્થાંન', 'જ્ઞાન'ને 'જ્ઞાંન' લખવું ખોટું છે.

- અનુનાસિક ધ્વનિ સંભળાય ત્યાં જ અનુસ્વાર: આંબો, સાંજ, હંસ.
- સંયુક્ત-વ્યંજન પૂર્વેનો ન્/મ્/ણ્ ધ્વનિ → અનુસ્વાર: અંક, ગંગા, પંડિત.
- વર્તમાનકાળ ક્રિયાપદ: જાઉં છું, કરીએ છીએ, બોલું છું.
- ધ્વનિ ન સંભળાય ત્યાં અનુસ્વાર ન મૂકો: સ્થાન (સ્થાંન નહીં), જ્ઞાન.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણી પસંદ કરો: (અ) સાંજ (બ) સાજ (ક) સાંઝ (ડ) સાજં**

1. 'સાંજ' — બોલતી વખતે 'સા' પછી અનુનાસિક ધ્વનિ સંભળાય છે, માટે 'સાં'.
2. (બ)માં અનુસ્વાર ખૂટે, (ક)માં 'ઝ' ખોટું, (ડ)માં અનુસ્વાર ખોટી જગ્યાએ.

✅ જવાબ: **સાંજ**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણી પસંદ કરો: (અ) સ્થાંન (બ) સ્થાન (ક) સ્થાંણ (ડ) સ્થાંનં**

1. 'સ્થાન' — સંસ્કૃત મૂળ; બોલવામાં કોઈ અનુનાસિક ધ્વનિ નથી, માટે અનુસ્વાર ન આવે.
2. વગર જરૂરે અનુસ્વાર મૂકતા (અ), (ક), (ડ) ખોટા.

✅ જવાબ: **સ્થાન**

અનુસ્વાર — યાદ રાખવાની ટ્રિક

- બોલીને ચકાસો — નાક દ્વારા 'ન/મ' ધ્વનિ આવે તો જ ં મૂકો.
- 'હું, છું, છીએ, એં' — ક્રિયાપદ રૂપોમાં ં લગભગ આવે જ.
- '-આં' નપુંસકલિંગ બહુવચન: બાળક → બાળકાં, છોકરું → છોકરાં.
- વગર જરૂરે ં મૂકવો = ભૂલ; શંકા હોય તો બોલીને નક્કી કરો.

4. શ-ષ-સ ના નિયમો — ત્રણ 'સ' ની ઓળખ

ગુજરાતીમાં ત્રણ ઉષ્માક્ષર (sibilants) છે — તાલવ્ય 'શ' (sh), મૂર્ધન્ય 'ષ' (sha) અને દંત્ય 'સ' (sa). ઉચ્ચારણમાં તફાવત ઘટી ગયો હોવાથી લખવામાં ભૂલ થાય છે. પાયાનો નિયમ: જે-તે સંસ્કૃત મૂળ શબ્દમાં જે ઉષ્માક્ષર હોય તે જ ગુજરાતીમાં જાળવવો. દા.ત. 'શાળા' (શ), 'ભાષા' (ષ), 'સમય' (સ).

'ષ' મુખ્યત્વે સંસ્કૃત તત્સમ શબ્દોમાં અને ખાસ સંધિ-સ્થાનોમાં આવે છે — 'ઋ, ર, ક' પછી ઘણીવાર 'ષ' આવે: 'કૃષ્ણ', 'વર્ષ', 'નિરીક્ષણ', 'દોષ', 'મનુષ્ય', 'ભાષણ'. શુદ્ધ ગુજરાતી-તળપદા (દેશ્ય) શબ્દોમાં 'ષ' લગભગ આવતો નથી; ત્યાં 'સ' જ વપરાય — 'સાસુ', 'સવાર', 'સોનું'.

'શ' તાલવ્ય શબ્દોમાં આવે — 'શાંતિ', 'દેશ', 'ભાષા' નહીં પણ 'આશા', 'શિક્ષક', 'વિશેષ'. ક્યાં શ, ક્યાં ષ, ક્યાં સ આવે તે મોટેભાગે મૂળ શબ્દ યાદ રાખવાથી જ આવડે; તેથી વારંવાર પૂછાતા શબ્દોની યાદી ગોખવી ફાયદાકારક છે.

- મૂળ સંસ્કૃત શબ્દનો ઉષ્માક્ષર જાળવો — બદલો નહીં.
- 'ષ' ઘણી વાર ઋ/ર/ક પછી: કૃષ્ણ, વર્ષ, નિરીક્ષણ, રક્ષણ.
- તળપદા-દેશ્ય શબ્દમાં 'ષ' નહીં, 'સ' જ: સાસુ, સવાર, સોનું.
- 'શ' તાલવ્ય: શાંતિ, શિક્ષક, વિશેષ, આશા, દેશ.

શ / ષ / સ — વારંવાર પૂછાતા શબ્દો

શબ્દ	સાચો ઉષ્માક્ષર	નોંધ
શિક્ષણ	શ + ષ	બંને જુદા — શિક્ષ (શ) + ણ
વિશેષ	શ + ષ	વિ-શે (શ), -ષ અંતે
ભાષા	ષ	ભા-ષા (ષ)
પુરુષ	ષ	પુ-રુ-ષ (ષ)
સંતોષ	સ + ષ	સં (સ) + તોષ (ષ)
દેશ	શ	દે-શ (શ)

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણી પસંદ કરો: (અ) શિક્ષણ (બ) શીક્ષણ (ક) સિક્ષણ (ડ) શિક્ષણં**

1. 'શિક્ષણ' — શ (તાલવ્ય) + ક્ષ + ણ; 'શિ' હ્રસ્વ ઇ.
2. (બ)માં 'શી' દીર્ઘ ખોટું, (ક)માં 'સિ' ખોટું, (ડ)માં વધારાનો અનુસ્વાર.

✅ જવાબ: **શિક્ષણ**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણી પસંદ કરો: (અ) સંતોશ (બ) શંતોષ (ક) સંતોષ (ડ) સંતોસ**

1. 'સંતોષ' — સં (દંત્ય સ) + તોષ (મૂર્ધન્ય ષ).
2. (અ)માં છેલ્લે 'શ' ખોટું, (બ)માં શરૂમાં 'શં' ખોટું, (ડ)માં છેલ્લે 'સ' ખોટું.

✅ જવાબ: **સંતોષ**

5. જોડાક્ષર, વિસર્ગ અને બીજા ખાસ નિયમો

જોડાક્ષર (સંયુક્ત વ્યંજન) એટલે બે કે વધુ વ્યંજન ભેગા થઈને બને તે — 'ક્ત' (વ્યક્ત), 'ષ્ટ' (કષ્ટ), 'ત્ર' (પત્ર), 'જ્ઞ' (જ્ઞાન), 'ક્ષ' (પક્ષ). જોડણીમાં જોડાક્ષર સાચા ઘટકોમાંથી બનવો જોઈએ; દા.ત. 'વિદ્યા'માં 'દ્ય' (દ્ + ય) આવે, 'વિધ્યા' નહીં. 'ક્ષ' = ક્ + ષ અને 'જ્ઞ' = જ્ + ઞ એ ખાસ સંયુક્તાક્ષર છે.

વિસર્ગ (ઃ) સંસ્કૃત તત્સમ શબ્દોમાં આવે — 'દુઃખ', 'અંતઃકરણ', 'પુનઃ', 'પ્રાતઃ'. વિસર્ગ ભૂલી જવાથી 'દુઃખ'ને 'દુખ' લખવું એ પ્રમાણભૂત જોડણીમાં ખોટું ગણાય (જોકે વ્યવહારમાં 'દુખ' રૂપ ચાલે). પરીક્ષામાં તત્સમ શબ્દ હોય ત્યાં વિસર્ગ સહિતનું રૂપ સાચું ગણવું.

બીજા મહત્ત્વના નિયમો: (1) 'ય' અને 'જ' ધ્વનિનો ભેદ — 'જય', 'વિજય'. (2) જ્યાં 'ઞ', 'ઙ' જેવા અનુનાસિક આવે ત્યાં અનુસ્વાર વાપરી શકાય. (3) સમાસમાં બે શબ્દ જોડાય ત્યારે દરેક ઘટકની મૂળ જોડણી જાળવવી — 'રાજ્યપાલ' = રાજ્ય + પાલ.

- જોડાક્ષર સાચા ઘટકોમાંથી: દ્ય (દ્+ય), ક્ષ (ક્+ષ), જ્ઞ (જ્+ઞ).
- વિસર્ગ તત્સમ શબ્દમાં: દુઃખ, પુનઃ, પ્રાતઃ, અંતઃકરણ.
- ક્ષ =/ક્ષ્ય; ધ્યાન રાખો — 'પક્ષ' (ક્ષ), 'લક્ષ્ય' (ક્ષ્ય).
- સમાસમાં ઘટકોની મૂળ જોડણી જળવાય: રાજ્યપાલ, મહાનગર.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણી પસંદ કરો: (અ) વિધ્યા (બ) વિદ્યા (ક) વિદ્ધ્યા (ડ) વીદ્યા**

1. 'વિદ્યા' — 'દ્ય' જોડાક્ષર (દ્ + ય), 'વિ' હ્રસ્વ ઇ.
2. (અ)માં 'ધ્ય' ખોટું, (ક)માં વધારાનો 'ધ્', (ડ)માં 'વી' દીર્ઘ ખોટું.

✅ જવાબ: **વિદ્યા**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણી પસંદ કરો: (અ) દુખ (બ) દૂઃખ (ક) દુઃખ (ડ) દુખઃ**

1. તત્સમ શબ્દ 'દુઃખ' — 'દુ' હ્રસ્વ ઉ + વિસર્ગ (ઃ) + ખ.
2. (અ)માં વિસર્ગ ખૂટે, (બ)માં 'દૂ' દીર્ઘ ખોટું, (ડ)માં વિસર્ગ ખોટી જગ્યાએ.

✅ જવાબ: **દુઃખ**

6. ખોટી જોડણી ઓળખી સાચી પસંદ કરવાની પદ્ધતિ

પરીક્ષામાં મોટેભાગે ચાર વિકલ્પ આપીને 'કયો શબ્દ સાચો/ખોટો?' પૂછાય છે. અહીં વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ આ રીતે અપનાવો — પ્રથમ, શબ્દ ધીમેથી મનમાં બોલો અને દરેક અક્ષરની ઇ/ઉ હ્રસ્વ છે કે દીર્ઘ તે ચકાસો. બીજું, અનુસ્વાર જરૂરી છે કે નહીં તે બોલીને નક્કી કરો. ત્રીજું, શ-ષ-સ સાચો છે કે નહીં તે મૂળ શબ્દ યાદ કરી ચકાસો.

ઘણીવાર ચારમાંથી ત્રણ વિકલ્પ એક-એક નાની ભૂલ સાથે હોય અને એક જ સાચો હોય. તેથી 'સાચો' શોધવાને બદલે દરેક વિકલ્પમાં 'ભૂલ' શોધવાની રીત ઝડપી પડે છે — જે વિકલ્પમાં એક પણ ભૂલ ન મળે તે જ સાચો. અને 'ખોટો શોધો' પ્રકારના પ્રશ્નમાં જે વિકલ્પમાં ભૂલ મળે તે જવાબ.

સામાન્ય છટકાં (traps): (1) છેલ્લા અક્ષરની ઇ/ઉ હ્રસ્વ કરી દેવી, (2) વગર જરૂરે અનુસ્વાર ઉમેરવો કે ખૂટવો, (3) શ↔ષ↔સ બદલવો, (4) જોડાક્ષરમાં એક ઘટક બદલવો. આ ચાર પ્રકારની ભૂલો યાદ રાખશો તો મોટાભાગના પ્રશ્નો સરળ બની જશે.

- પગલું 1: બોલીને હ્રસ્વ/દીર્ઘ ઇ-ઉ ચકાસો.
- પગલું 2: અનુસ્વાર જરૂરી છે કે નહીં — બોલીને નક્કી કરો.
- પગલું 3: શ-ષ-સ મૂળ શબ્દ યાદ કરી ચકાસો.
- પગલું 4: 'ભૂલ વગરનો વિકલ્પ' = સાચો; 'ભૂલવાળો' = ખોટો.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો: (અ) પ્રતિષ્ઠા (બ) મહત્ત્વ (ક) સ્વતંત્રતા (ડ) પરિક્ષા**

1. (અ) પ્રતિષ્ઠા, (બ) મહત્ત્વ, (ક) સ્વતંત્રતા — બધાં સાચાં.
2. (ડ) સાચું રૂપ 'પરીક્ષા' છે ('પરી' દીર્ઘ ઈ) — 'પરિક્ષા' ખોટું.

✅ જવાબ: **પરિક્ષા**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો: (અ) જિંદગી (બ) જીંદગિ (ક) જિંદગિ (ડ) જીંદગી**

1. 'જિંદગી' — 'જિ' હ્રસ્વ ઇ + અનુસ્વાર, છેલ્લો 'ગી' દીર્ઘ ઈ.
2. (બ),(ક)માં છેલ્લો 'ગિ' હ્રસ્વ ખોટું; (ડ)માં 'જીં' દીર્ઘ ખોટું.

✅ જવાબ: **જિંદગી**

ચાર સામાન્ય જોડણી-ભૂલ (ટ્રેપ)

- છેલ્લો અક્ષર હ્રસ્વ કરી દેવો: 'નદિ' (ખોટું) ← 'નદી' (સાચું).
- બિનજરૂરી/ખૂટતો અનુસ્વાર: 'સ્થાંન' / 'સાજ' ખોટાં.
- શ↔ષ↔સ બદલવો: 'સંતોશ' ← 'સંતોષ'.
- જોડાક્ષરનો ઘટક બદલવો: 'વિધ્યા' ← 'વિદ્યા'.

7. શબ્દકોશ-ક્રમ (Dictionary Order) માં ગોઠવણી

પરીક્ષામાં 'નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ-ક્રમમાં ગોઠવો' એવા પ્રશ્નો આવે છે. ગુજરાતી શબ્દકોશનો ક્રમ આ રીતે છે — પ્રથમ સ્વર: અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, ઋ, એ, ઐ, ઓ, ઔ, અં, અઃ. પછી વ્યંજન: ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ; ચ, છ, જ, ઝ, ઞ; ટ, ઠ, ડ, ઢ, ણ; ત, થ, દ, ધ, ન; પ, ફ, બ, ભ, મ; ય, ર, લ, વ, શ, ષ, સ, હ, ળ, ક્ષ, જ્ઞ.

બે શબ્દની તુલના કરતી વખતે પહેલા અક્ષરથી શરૂ કરો; જો પહેલો અક્ષર સરખો હોય તો બીજા અક્ષરની સરખામણી કરો — અને એમ આગળ. અક્ષરમાં લાગેલા સ્વરચિહ્ન (માત્રા)નો ક્રમ પણ ઉપરના સ્વર-ક્રમ પ્રમાણે જ ગણાય: ક < કા < કિ < કી < કુ < કૂ < કે < કો.

ખાસ ધ્યાન: અનુસ્વારવાળો અક્ષર (કં) એ સાદા અક્ષર (ક) અને બીજા સ્વર પછી, પણ વ્યંજન-જોડાણ (ક્ + અન્ય) પહેલાં ગણાય તે અંગે જુદા કોશમાં થોડો ફેર હોય; ગુજરાત પાઠ્યપુસ્તકના સંમેલન મુજબ સ્વર → અનુસ્વાર → વિસર્ગ → વ્યંજન-જોડાક્ષર એ ક્રમ રાખવો. પ્રેક્ટિસથી આ ક્રમ આપોઆપ યાદ રહી જાય છે.

- ક્રમ: સ્વરો (અ→ઔ) પછી વ્યંજનો (ક→હ, ળ, ક્ષ, જ્ઞ).
- પ્રથમ અક્ષર સરખા હોય તો બીજા અક્ષરથી તુલના કરો.
- માત્રા-ક્રમ: ક < કા < કિ < કી < કુ < કૂ < કે < કૈ < કો < કૌ.
- અનુસ્વાર (કં) સાદા સ્વર પછી ગણાય; પ્રેક્ટિસથી ઝડપ આવે.

ગુજરાતી વર્ણાનુક્રમ (મુખ્ય)

પ્રકાર	ક્રમ
સ્વર	અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ ઋ એ ઐ ઓ ઔ
ક-વર્ગ	ક ખ ગ ઘ ઙ
ચ-વર્ગ	ચ છ જ ઝ ઞ
ટ-વર્ગ	ટ ઠ ડ ઢ ણ
ત-વર્ગ	ત થ દ ધ ન
પ-વર્ગ	પ ફ બ ભ મ
અંત્ય	ય ર લ વ શ ષ સ હ ળ ક્ષ જ્ઞ

ઉદાહરણ 1 **નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ-ક્રમમાં ગોઠવો: કમળ, કચરો, કપૂર, કલમ**

1. ચારેયનો પહેલો અક્ષર 'ક' સરખો — બીજા અક્ષરથી તુલના કરો: ચ, મ, પ, લ.
2. વ્યંજન-ક્રમ: ચ < પ < મ < લ → કચરો, કપૂર, કમળ, કલમ.

✅ જવાબ: **કચરો, કપૂર, કમળ, કલમ**

ઉદાહરણ 2 **નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ-ક્રમમાં ગોઠવો: દીવો, દાન, દુકાન, દિવસ**

1. પહેલો અક્ષર 'દ' સરખો; બીજો સ્વર/માત્રા જુઓ: દા (આ), દિ (ઇ), દી (ઈ), દુ (ઉ).
2. માત્રા-ક્રમ આ→ઇ→ઈ→ઉ → દાન, દિવસ, દીવો, દુકાન.

✅ જવાબ: **દાન, દિવસ, દીવો, દુકાન**

૪. વારંવાર ખોટી લખાતી જોડણીની યાદી (ગોખવા જેવી)

પરીક્ષામાં અમુક શબ્દો વારંવાર ખોટી જોડણીમાં વિકલ્પ તરીકે મુકાય છે. નીચેની યાદી ગોખી રાખવાથી ઝડપથી સાચો જવાબ આપી શકાય. આ યાદી હ્રસ્વ-દીર્ઘ, અનુસ્વાર અને શ-ષ-સ — એમ ત્રણેય પ્રકારની ભૂલોને આવરે છે.

આ શબ્દો ગુજરાત પાઠ્યપુસ્તક અને 'સાર્થ જોડણીકોશ' પ્રમાણે પ્રમાણભૂત છે. શબ્દ વાંચતી વખતે માત્ર 'સાચું રૂપ' જ નહીં, 'ક્યાં ભૂલ થાય છે' એ પણ ધ્યાનમાં રાખો — તેથી વિકલ્પમાં છટકું ઝડપથી પકડાય.

વારંવાર પૂછાતી સાચી જોડણી

સાચી જોડણી	સામાન્ય ખોટું રૂપ
પરીક્ષા	પરિક્ષા
દૃષ્ટિ	દ્રષ્ટી / દૃષ્ટી
પ્રતિષ્ઠા	પ્રતિષ્ટા
મહત્ત્વ	મહત્વ
જિજ્ઞાસા	જીજ્ઞાસા
ઉત્સાહ	ઊત્સાહ
નિરીક્ષણ	નીરિક્ષણ
સ્વાતંત્ર્ય	સ્વતંત્ર્ય

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો: (અ) મહત્વ (બ) મહત્ત્વ (ક) મહતવ (ડ) મહત્ત્વં**

1. પ્રમાણભૂત રૂપ 'મહત્ત્વ' — 'ત્ત્વ' (ત્ + ત્ + વ) જોડાક્ષર.
2. (અ)માં એક 'ત્' ખૂટે, (ક) સંપૂર્ણ ખોટું, (ડ)માં વધારાનો અનુસ્વાર.

✅ જવાબ: **મહત્ત્વ**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો: (અ) નિરીક્ષણ (બ) ઉત્સાહ (ક) જીજ્ઞાસા (ડ) સ્વાતંત્ર્ય**

1. (અ), (બ), (ડ) સાચાં છે.
2. સાચું રૂપ 'જિજ્ઞાસા' ('જિ' હ્રસ્વ ઇ) — 'જીજ્ઞાસા' ખોટું.

✅ જવાબ: **જીજ્ઞાસા**

ઝડપી નિયમો — જોડણીશુદ્ધિ

- છેલ્લો ઇ/ઉ સામાન્ય રીતે દીર્ઘ (ી/ૂ): નદી, મંજૂરી.
- વચ્ચેનો ઇ/ઉ સામાન્ય રીતે હ્રસ્વ (િ/ુ): કિતાબ, કુટુંબ.
- બોલતી વખતે અનુનાસિક ધ્વનિ આવે તો જ અનુસ્વાર.
- મૂળ સંસ્કૃત શબ્દનો શ/ષ/સ બદલશો નહીં.
- તત્સમ શબ્દમાં વિસર્ગ જાળવો: દુઃખ, પુનઃ.

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

AMC જુનિયર ક્લાર્ક 2024

1 નીચે પૈકી કયો વિકલ્પ સાચી જોડણી ધરાવે છે?

(A) ઉર્મિલ | **(B) ઊર્મિલ** | **(C) ઊર્મિલ** | (D) ઉર્મીલ

✓ **જવાબ:** (B) ઊર્મિલ

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

2 નીચેનામાંથી કઇ જોડણી સાચી નથી ?

(A) કિલકિલાટ | (B) ઊંધાડવું | **(C) કિમીયો** | (D) ગુમડી

✓ **જવાબ:** (C) કિમીયો

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

3 નીચેના શબ્દોમાં ખોટી જોડણી કઇ છે ?

(A) લીલૂપીળુ | (B) લૂખ્ખુંસૂકું | (C) લૂખ્ખુંપૂખ્ખું | (D) લેવુંદેવું

✓ **જવાબ:** (A) લીલૂપીળુ

GPSSB મદદનીશ ઇજનેર (સિવિલ) 2022

4 શબ્દકોશ પ્રમાણે કયા શબ્દોનો ક્રમ સાચો છે ?

(A) મિજાજ, બારી, કિન્નરી, અંજન | (B) અંજન, કિન્નરી, મિજાજ, બારી | (C) કિન્નરી, મિજાજ, બારી, અંજન

(D) અંજન, કિન્નરી, બારી, મિજાજ

✓ **જવાબ:** (D) અંજન, કિન્નરી, બારી, મિજાજ

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

5 સાચી જોડણી ધરાવતો શબ્દ શોધો.

(A) સહાનૂભુતિ | **(B) જીર્ણશીર્ણ** | (C) શાન્તીનિકેતન | (D) છીનભિન્ન

✓ **જવાબ:** (B) જીર્ણશીર્ણ

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

6 **શબ્દકોશ મુજબ સાચો ક્રમ કયો છે ?**

(A) વ્યાકરણ, વિશ્વ, ત્રીહિ, વૃત્તિ | **(B) વિશ્વ, વૃત્તિ, વ્યાકરણ, ત્રીહિ** | (C) વૃત્તિ, વ્યાકરણ, વિશ્વ, ત્રીહિ | (D) વિશ્વ, ત્રીહિ, વ્યાકરણ, વૃત્તિ

✓ **જવાબ:** (B) વિશ્વ, વૃત્તિ, વ્યાકરણ, ત્રીહિ

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

7 **સાચી જોડણી દર્શાવતો શબ્દ શોધીને લખો.**

(A) જ્યોતિષી | (B) અવિનાસ | (C) હરીવર | (D) તિર્થોત્તમ

✓ **જવાબ:** (A) જ્યોતિષી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

8 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણી શોધો.**

(A) સહાનુભૂતી | (B) સ્મીત | **(C) કબૂતર** | (D) અર્ધનીમિલીત

✓ **જવાબ:** (C) કબૂતર

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

9 **શબ્દકોશના ક્રમ મુજબ સાચી ગોઠવણી કઈ છે ?**

(A) અક્કલ, અકૂર, અક્ષય, અખાત | (B) અખાત, અકૂર, અક્કલ, અક્ષય | (C) અકૂર, અક્કલ, અખાત, અક્ષય | (D) અકૂર, અક્કલ, અક્ષય, અખાત

✓ **જવાબ:** (A) અક્કલ, અકૂર, અક્ષય, અખાત

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

10 **સાચી જોડણી લખો.**

(A) પ્રતીયિ | (B) પ્રતિયી | (C) પ્રતિયિ | **(D) પ્રતીયી**

✓ **જવાબ:** (D) પ્રતીયી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

11 **સાચી જોડણી શોધો.**

(A) શિબીકા | **(B) પ્રતીયી** | (C) બંદિખાનું | (D) બૂતખાનુ

✓ **જવાબ:** (B) પ્રતીયી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

12 **સાચી જોડણી શોધો**

(A) ચતુર્ભુજ (B) અનિર્વાય (C) નીષાયર (D) કૂત્રીમ

✓ **જવાબ:** (A) ચતુર્ભુજ

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2022

13 **સાચી જોડણી ઓળખાવો.**

(A) વીજળિ (B) વિજળિ **(C) વીજળી** (D) વિજળી

✓ **જવાબ:** (C) વીજળી

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

14 **નીચેના વિકલ્પોમાંથી સાચી જોડણી શોધો.**

(A) આજિવીકા (B) આજિવિકા **(C) આજીવિકા** (D) આજીવીકા

✓ **જવાબ:** (C) આજીવિકા

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

15 **સાચી જોડણીવાળો શબ્દ શોધો.**

(A) હીતકારી (B) હિતકારિ **(C) હિતકારી** (D) હીતકારિ

✓ **જવાબ:** (C) હિતકારી

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

16 **નીચેનામાંથી કયો શબ્દ સાચો છે ?**

(A) પૌરસ્ત્ય (B) પાશ્રિમાત્ય **(C) પાશ્ચાત્ય** (D) પૌર્વાત્ય

✓ **જવાબ:** (C) પાશ્ચાત્ય

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

17 **જોડણીનો અયોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) ડોશી, બચાઉ (B) ડોસી, બચાવ (C) ફુલ, સૂરાવલિ **(D) ફૂલ, ફુલ્લ**

✓ **જવાબ:** (D) ફૂલ, ફુલ્લ

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

18 **નીચેનામાંથી કયા શબ્દની જોડણી અયોગ્ય છે ?**

(A) રવિન્દ્ર | (B) પ્રતિકાર | (C) કીટલી | (D) મલિન

✓ **જવાબ:** (A) રવિન્દ્ર

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

19 **સાચી જોડણીનો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) આશિષ | (B) આશિસ | (C) આસીષ | (D) આશીષ

✓ **જવાબ:** (A) આશિષ

GPSSB Lab Technician 2022

20 **'અબોલ, ઓરસિયો, ઊનું, ઉદય, ઉછીનું, આભ, આબરૂ, ઈશુ' — શબ્દોને યોગ્ય રીતે કોશક્રમ મુજબ ગોઠવો.**

(A) અબોલ, આબરૂ, આભ, ઓરસિયો, ઈશુ, ઉદય, ઉછીનું, ઊનું | (B) અબોલ, આબરૂ, આભ, ઓરસિયો, ઈશુ, ઉછીનું, ઉદય, ઊનું

(C) અબોલ, આભ, આબરૂ, ઈશુ, ઉછીનું, ઉદય, ઊનું, ઓરસિયો | **(D) અબોલ, આબરૂ, આભ, ઈશુ, ઉછીનું, ઉદય, ઊનું, ઓરસિયો**

✓ **જવાબ:** (D) અબોલ, આબરૂ, આભ, ઈશુ, ઉછીનું, ઉદય, ઊનું, ઓરસિયો

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

21 **નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચી જોડણી ધરાવતો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) દીશાશૂન્ય | (B) દિશાસૂન્ય | **(C) દિશાશૂન્ય** | (D) દીશાસૂન્ય

✓ **જવાબ:** (C) દિશાશૂન્ય

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

22 **નીચે પૈકી સાચી જોડણી કઇ ?**

(A) સૂરાવલિ | **(B) સુરાવલી** | (C) સૂરાવલી | (D) સુરાવલિ

✓ **જવાબ:** (B) સુરાવલી

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

23 **નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી શુદ્ધજોડણી ધરાવતો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) મુન્ના થી દવા પીવાશે. | **(B) મુન્નાથી દવા પીવાશે.** | (C) મુન્નાથી દવા પીવાશી. | (D) મૂન્ના થી દવા પિવાશે.

✓ **જવાબ:** (B) મુન્નાથી દવા પીવાશે.

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

24 શબ્દકોશ મુજબ સાચો ક્રમ ક્યો છે ?

(A) અગ્નિ, અગ્રિમ, અજશ, અજસ્ર (B) અગ્રિમ, અગ્નિ, અજશ, અજસ્ર (C) અગ્રિમ, અગ્નિ, અજસ્ર, અજશ (D) અજશ, અગ્નિ, અગ્રિમ, અજસ્ર

✓ **જવાબ:** (A) અગ્નિ, અગ્રિમ, અજશ, અજસ્ર

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

25 કયા શબ્દની જોડણી સાચી છે ?

(A) ઉર્મીલા (B) પરિક્ષીત (C) દ્વૈતિષિક **(D) પ્રતીકૃતિ**

✓ **જવાબ:** (D) પ્રતીકૃતિ

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

26 સાચી જોડણી જણાવો.

(A) પરીચારિકા **(B) પરિચારિકા** (C) પરિચારીકા (D) પરીચારીકા

✓ **જવાબ:** (B) પરિચારિકા

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

27 નીચેનામાંથી સાચી જોડણી કઇ છે ?

(A) યુયુત્સૂ (B) યૂયુત્સુ **(C) યુયુત્સુ** (D) યુયૂત્સુ

✓ **જવાબ:** (C) યુયુત્સુ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

28 સાચી જોડણી ધરાવતો શબ્દ જણાવો.

(A) ક્ષીતિજ (B) ક્ષિતીજ (C) ક્ષીતીજ **(D) ક્ષિતિજ**

✓ **જવાબ:** (D) ક્ષિતિજ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

29 સાચી જોડ કઇ છે ? a. આખુ b. આખું c. ફુલ d. ફૂલ 1. એકંદર 2. બધું 3. કિનારો 4. ઉંદર

(A) a - 2, b - 1, c - 3, d - 4 **(B) a - 4, b - 2, c - 1, d - 3** (C) a - 3, b - 2, c - 1, d - 4 (D) a - 1, b - 3, c - 2, d - 4

✓ **જવાબ:** (B) a - 4, b - 2, c - 1, d - 3

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

30 **નીચેના શબ્દોમાં સાચી જોડણી કઈ છે ?**

(A) મુરતિયો (B) નિદા (C) દ્વિતિય (D) ઋતિ

✓ **જવાબ:** (A) મુરતિયો

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

31 **બધી જોડણી ખોટી હોય તેવો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) સાંસ્કૃતિક, ટિફિન, રિસેંસ, નીતિ (B) સાંસ્કૃતિક, ટીફીન, રિસેસ, નિતિ **(C) સાંસ્કૃતિક, ટીફિન, રિસેશ, નિતિ**

(D) સાંસ્કૃતિક, ટિફિન, રિસેશ, નીતિ

✓ **જવાબ:** (C) સાંસ્કૃતિક, ટીફિન, રિસેશ, નિતિ

GPSSB ટ્રેસર 2025

32 **નીચેના શબ્દોમાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ શોધો.**

(A) આશીર્વાદ (B) આશિર્વાદ (C) આર્શીવાદ (D) આર્ શિવાદ

✓ **જવાબ:** (A) આશીર્વાદ

GSRTC કંડક્ટર 2018

33 **નીચેના શબ્દોની જોડણીમાંથી કઈ સાચી છે તે જણાવો.**

(A) પત્રચેષ્ટા (B) પતરચેશટા (C) પત્રચેસ્ટા (D) પત્રચેશ્ટા

✓ **જવાબ:** (A) પત્રચેષ્ટા

GSRTC કંડક્ટર 2021

34 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળા શબ્દો કયા છે ? 1. ઉહાપોહ 2. ચૂપચાપ 3. જુનાગઢ 4. હકુમત 5. અધીનિયમ 6. વિશેષાધિકાર**

(A) 2, 6 (B) 1, 3, 5 (C) 3, 4, 6 (D) 2, 5, 6

✓ **જવાબ:** (A) 2, 6

GSRTC કંડક્ટર (Series B) 2024

35 **નીચે પૈકી કઈ જોડણી અયોગ્ય છે ?**

(A) મુમૂર્ષા **(B) યુયૂત્સા** (C) કીડિયારું (D) પિરામિડ

✓ **જવાબ:** (B) યુયૂત્સા

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

36 **સાચી જોડણી દર્શાવો.**

(A) પ્રતિતિ | **(B) પ્રતીતિ** | (C) પ્રતિતી | (D) પ્રતીતી

✓ **જવાબ:** (B) પ્રતીતિ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

37 **ખોટી જોડણી શોધો.**

(A) પૌર્વાપર્ય | (B) કુત્સિત | (C) બિભીષિકા | **(D) નૈમિતિક**

✓ **જવાબ:** (D) નૈમિતિક

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

38 **સાચી જોડણીનો વિકલ્પ શોધો.**

(A) ભાગીરથી, ઋજુતા, વિભુતિ, ઉર્ધ્વગામી | (B) ભાગિરથી, ઋજુતા, વિભુતિ, ઉર્ધ્વગામી | **(C) ભાગીરથી, ઋજુતા, વિભૂતિ, ઊર્ધ્વગામી**

(D) ભાગીરથી, ઋજૂતા, વિભૂતિ, ઊર્ધ્વગામિ

✓ **જવાબ:** (C) ભાગીરથી, ઋજુતા, વિભૂતિ, ઊર્ધ્વગામી

GSSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2017

39 **"હવે પછી કોઈને સ્વેચ્છાએ જોડણી કરવાનો અધિકાર નથી" આ આદેશ કોણે આપ્યો છે ?**

(A) ઉમાશંકર જોશી | **(B) મહાત્મા ગાંધીજી** | (C) જયન્ત પાઠક | (D) ઝવેરચંદ મેઘાણી

✓ **જવાબ:** (B) મહાત્મા ગાંધીજી

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

40 **શબ્દકોશ પ્રમાણે સાચો ક્રમ દર્શાવતો વિકલ્પ જણાવો.**

(A) જીવાણુ, જીમૂત, જિહ્વા, જિગીષા | (B) જીમૂત, જિહ્વા, જિગીષા, જીવાણુ | (C) જિહ્વા, જિગીષા, જીમૂત, જીવાણુ

(D) જિગીષા, જિહ્વા, જીમૂત, જીવાણુ

✓ **જવાબ:** (D) જિગીષા, જિહ્વા, જીમૂત, જીવાણુ

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

41 **'ગિરિધર' શબ્દની સાચી જોડણી લખો.**

(A) ગીરીધર | (B) ગીરિધર | **(C) ગિરિધર** | (D) ગિરીધર

✓ **જવાબ:** (C) ગિરિધર

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

42 શબ્દકોશ પ્રમાણે સાચો ક્રમ દર્શાવતો વિકલ્પ શોધો.

(A) અતોલ, અતીવ, અતિયાર, અતલસ | **(B) અતલસ, અતિયાર, અતીવ, અતોલ** | (C) અતીવ, અતોલ, અતલસ, અતિયાર | (D) અતિયાર, અતલસ, અતોલ, અતીવ

✓ **જવાબ:** (B) અતલસ, અતિયાર, અતીવ, અતોલ

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

43 નીચે આપેલ વિકલ્પોમાંથી સાચી જોડણી શોધો.

(A) ગિરીશૃંગ | **(B) દિવાસળી** | (C) જીર્ણશીર્ષ | (D) ઓફિસ

✓ **જવાબ:** (B) દિવાસળી

ગુજરાત હાઇકોર્ટ આસિસ્ટન્ટ / કેશિયર 2023

44 નીચે આપેલ વિકલ્પો માંથી સાચી જોડણી સાથે લખાયેલ શબ્દ કયો છે ?

(A) અનુમતી | (B) અનૂમતિ | (C) અનુમતિ | (D) અનૂમતી

✓ **જવાબ:** (A) અનુમતી

ગુજરાત હાઇકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

45 નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ શોધો.

(A) અગિયાર | **(B) અચુક** | (C) કૃષિવલ | (D) અધીન

✓ **જવાબ:** (B) અચુક

ગુજરાત હાઇકોર્ટ ડ્રાઇવર 2024

46 વિકલ્પોમાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ શોધો.

(A) પરાક્રમી | **(B) જંતું** | (C) અધિક | (D) પવિત્ર

✓ **જવાબ:** (B) જંતું

ગુજરાત હાઇકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

47 આપેલ વિકલ્પોમાંથી કઇ જોડણી ખોટી છે તે શોધો.

(A) ખૂબસુરત | (B) જિજ્ઞાસા | (C) ઐતિહાસિક | (D) સ્વાભાવિક

✓ **જવાબ:** (A) ખૂબસુરત

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

48 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ શોધો.**

(A) ઐતીહાસિક | (B) ઐતિહાસીક | **(C) ઐતિહાસિક** | (D) ઍતિહાસિક

✓ **જવાબ:** (C) ઐતિહાસિક

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

49 **વિકલ્પોમાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ શોધો**

(A) માલીક | (B) રુધિર | (C) ગિરિ | (D) વીજળી

✓ **જવાબ:** (A) માલીક

RMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2023

50 **નીચેના પૈકી કઈ જોડણી શુદ્ધ / યોગ્ય નથી ?**

(A) અદ્‌ભૂત | (B) આરજૂ | (C) ઈલમી | (D) ઊર્જા

✓ **જવાબ:** (A) અદ્‌ભૂત

RMC જુનિયર ક્લાર્ક 2021

51 **નીચેના પૈકી કઈ જોડણી યોગ્ય નથી ?**

(A) અતિવૃષ્ટી | (B) અધિકારી | (C) અભિરુચિ | (D) નિખિલ

✓ **જવાબ:** (A) અતિવૃષ્ટી

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

52 **જોડણીકોશ અનુસાર સાચા ક્રમમાં ગોઠવાયેલી હરોળ ઓળખાવો.**

(A) ત્રસકો, ત્રસ્ત, ત્રંબાળુ, ત્ર્યંબક | (B) ત્રસ્ત, ત્રસકો, ત્ર્યંબક, ત્રંબાળુ | (C) ત્ર્યંબક, ત્રંબાળુ, ત્રસ્ત, ત્રસકો | (D) ત્ર્યંબક, ત્રંબાળુ, ત્રસકો, ત્રસ્ત

✓ **જવાબ:** (A) ત્રસકો, ત્રસ્ત, ત્રંબાળુ, ત્ર્યંબક

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

53 **શુદ્ધ શબ્દ કયો છે ?**

(A) મબલખ | **(B) શૃંગાર** | (C) ઔદ્યોગીકરણ | (D) પ્રિયવંદા

✓ **જવાબ:** (B) શૃંગાર

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

54 નીચે આપેલ શબ્દોમાં ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ કયો છે ?

(A) પ્રતીતિ (B) મુહૂર્ત (C) કીમિયો (D) ચિપિયો

✓ **જવાબ:** (A) પ્રતીતિ

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

55 નીચે પૈકી કઈ જોડણી સાચી નથી ?

(A) ભૂરિશ્રવા (B) આશીર્વાદ **(C) સુખડું** (D) કુમાર

✓ **જવાબ:** (C) સુખડું

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

56 જોડણીકોશ મુજબ ક્રમમાં ગોઠવો. અંબર, અજગર, ટપાલ, જ્ઞાન

(A) અજગર, અંબર, જ્ઞાન, ટપાલ **(B) અજગર, અંબર, ટપાલ, જ્ઞાન** (C) ટપાલ, જ્ઞાન, અજગર, અંબર (D) અજગર, ટપાલ, જ્ઞાન, અંબર

✓ **જવાબ:** (B) અજગર, અંબર, ટપાલ, જ્ઞાન

SEB TET-2 (ગણિત-વિજ્ઞાન) 2023

57 નીચેનામાંથી ખોટી જોડણી ધરાવતો વિકલ્પ જણાવો.

(A) વીનતિ (B) વિનતી (C) વિનંતી (D) વિનંતિ

✓ **જવાબ:** (A) વીનતિ

SEB TET-2 (સામાજિક વિજ્ઞાન) 2023

58 નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ ક્રમમાં ગોઠવો. સૌંદર્ય, સ્વીકાર, સત્કાર, સ્વાર્થ, સૈનિક

(A) સૈનિક, સ્વાર્થ, સૌંદર્ય, સ્વીકાર, સત્કાર (B) સ્વાર્થ, સૈનિક, સત્કાર, સૌંદર્ય, સ્વીકાર (C) સત્કાર, સ્વાર્થ, સ્વીકાર, સૈનિક, સૌંદર્ય **(D) સત્કાર, સૈનિક, સૌંદર્ય, સ્વાર્થ, સ્વીકાર**

✓ **જવાબ:** (D) સત્કાર, સૈનિક, સૌંદર્ય, સ્વાર્થ, સ્વીકાર

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

59 નીચે દર્શાવેલ શબ્દોમાંથી યોગ્ય જોડણી શોધો.

(A) સિંધૂર્મિ **(B) વધુલ્લાસ** (C) રવિન્દ્ર (D) સમિક્ષા

✓ **જવાબ:** (B) વધુલ્લાસ

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

60 **નીચેનામાંથી કયા શબ્દની જોડણી યોગ્ય નથી ?**

(A) ખસિયાણું | (B) દ્વિતીય | (C) ભારતીય | **(D) પત્નિ**

✓ **જવાબ:** (D) પત્નિ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

61 **સાચી જોડણી કઈ છે ?**

(A) પરિપૂરિત | (B) પરિપુરિત | (C) પરિપુરીત | **(D) પરિપૂરીત**

✓ **જવાબ:** (D) પરિપૂરીત

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

62 **નીચેના શબ્દોને જોડણીકોષ પ્રમાણે (કક્કાવારી) ગોઠવો. (i) પોકળતા (ii) પેદાશ (iii) પૈસાદાર (iv) પોખરાજ**

(A) (ii) (i) (iii) (iv) | **(B) (ii) (iii) (i) (iv)** | (C) (ii) (iv) (iii) (i) | (D) (i) (ii) (iii) (iv)

✓ **જવાબ:** (B) (ii) (iii) (i) (iv)

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

63 **નીચેનાં વિકલ્પોમાંથી કયાં વિકલ્પમાં બધી જોડણી સાચી છે?**

(A) નીતિ, જિજીવિષા, કલ્પનાતિત | **(B) જૂનું, જુનવાણી, જબરદસ્ત** | (C) નહિવત, ભુલ, મિઠાઇ | (D) પ્રાસંગિક, પ્રમાણિક, ભુગોળ

✓ **જવાબ:** (B) જૂનું, જુનવાણી, જબરદસ્ત

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

64 **નીચેના પૈકી સાચી જોડણી કઈ છે ?**

(A) પારિતોષિક | (B) પારીતોષિક | (C) પારિતોષીક | (D) પારીતોષીક

✓ **જવાબ:** (A) પારિતોષિક

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

65 **શબ્દકોશના ક્રમ મુજબ સાચો ક્રમ કયો છે ?**

(A) હત્યા, હલેસું, હલ્લો, હંસ | (B) હંસ, હત્યા, હલેસું, હલ્લો | (C) હત્યા, હલ્લો, હલેસું, હંસ | (D) હત્યા, હલ્લો, હંસ, હલેસું

✓ **જવાબ:** (A) હત્યા, હલેસું, હલ્લો, હંસ

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

66 જોડણીભેદથી અર્થભેદ ન થતો હોય તેવો વિકલ્પ પસંદ કરો.

(A) વારી - વારિ | (B) સાહું – સાહુ | **(C) શિવાય – સિવાય** | (D) લુટ – લૂંટ

✓ **જવાબ:** (C) શિવાય – સિવાય

GPSSB ટ્રેસર 2025

67 નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી શુદ્ધ જોડણી શોધો.

(A) દાર્શનિક | (B) દારશનિક | (C) દાર્શનીક | (D) દાર્સનીક

✓ **જવાબ:** (A) દાર્શનિક

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

68 જોડણીભેદથી થતા અર્થભેદનો સાચો વિકલ્પ આપો.

(A) પીક = મોર, પિક = કોકિલ | (B) દ્વીપ = હાથી, દ્વિપ = ટાપુ | (C) પુર = નવાં પાણીનું નદીમાં જોસબંધ આવવું તે, પૂર = શહેર | (D) ચીર = લાંબુ, ચિર = વલ્કલ

✓ **જવાબ:** (A) પીક = મોર, પિક = કોકિલ

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

69 'અનુભૂતિ' શબ્દની સાચી જોડણી લખો.

(A) અનુભુતિ | (B) અનુભૂતિ | (C) અનુભુતી | (D) અનુભૂતી

✓ **જવાબ:** (A) અનુભુતિ

RMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2023

70 નીચેના પૈકી કઇ જોડણીઓ યોગ્ય છે ? (1) વર્તણુંક (2) છિન્નભિન્ન (3) દીનપ્રતિદિન (4) દીલગીરી

(A) માત્ર 1 અને 3 | (B) માત્ર 1 અને 4 | **(C) માત્ર 1 અને 2** | (D) 1, 2, 3 અને 4

✓ **જવાબ:** (C) માત્ર 1 અને 2

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

71 કયો શબ્દ શુદ્ધ છે ?

(A) સહસ્ત્ર | (B) મનોરમ્ય | **(C) કિલ્લોલ** | (D) વાજબી

✓ **જવાબ:** (C) કિલ્લોલ

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

72 ખોટી જોડણી કયા શબ્દની છે ?

(A) કમિશનર | **(B) ઉતુંગ** | (C) કમિટી | (D) નૈઋર્ત્ય

✓ **જવાબ:** (B) ઉતુંગ

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

73 નીચેનામાંથી કયો શબ્દ સાચી જોડણીવાળો છે ?

(A) પરોઢિયું | (B) પરોઢીયુ | (C) પરોઢીયૂ | (D) પરોઢિયૂ

✓ **જવાબ:** (A) પરોઢિયું

SEB TET-2 (ગણિત-વિજ્ઞાન) 2023

74 આપેલ શબ્દો પૈકી સાચી જોડણી હોય તેવો શબ્દ કયો છે ?

(A) નૈવેધ | (B) અધ્વર્યુ | (C) દ્વીજ | **(D) નિદ્રા**

✓ **જવાબ:** (D) નિદ્રા

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

75 નીચેના શબ્દોને જોડણીકોષ મુજબ (ક્રમાવારી) ગોઠવો. (i) માનવ (ii) માનવજાતિ (iii) માનવતા (iv) માનવતાવાદ

(A) (iv) (ii) (iii) (i) | **(B) (iv) (i) (iii) (ii)**

✓ **જવાબ:** (B) (iv) (i) (iii) (ii)

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

76 બધી જોડણી સાચી હોય તેવો વિકલ્પ પસંદ કરો.

(A) ગણત્રી, અધ્યાત્મીક, નરક, ચીથરેચીથરા | (B) ગણતરી, આધ્યાત્મિક, નર્ક, ચીથરેચીથરા

(C) ગણતરી, આધ્યાત્મિક, નરક, ચીથરેચીથરાં | (D) ગણત્રી, આધ્યાત્મિક, નરક, ચીથરેચીથરા

✓ **જવાબ:** (C) ગણતરી, આધ્યાત્મિક, નરક, ચીથરેચીથરાં

GPSSB ટ્રેસર 2025

77 નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ કયો છે?

(A) મૂર્તિમંત | (B) મૂરતિમંત | (C) મુરતિમત | (D) મુર્તિમંત

✓ **જવાબ:** (A) મૂર્તિમંત

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

78 **નીચેના પૈકી ખોટી જોડણી કઇ છે ?**

(A) નિરસ | (B) શિરીષ | **(C) ચૂટણી** | (D) નીતિમાન

✓ **જવાબ:** (C) ચૂટણી

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

79 **જોડણીભેદથી અર્થભેદ થતો હોય તેવો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) કિંમત – કીમત | (B) ઉંદર – ઊંદર | (C) ઉંદર – ઊંદર | (D) વિનંતી – વિનંતિ

✓ **જવાબ:** (A) કિંમત – કીમત

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) પરિક્ષા | **(B) પરીક્ષા** | (C) પરીક્શા | (D) પરિક્શા

ઉકેલ: 'પરીક્ષા' — 'પરી' દીર્ઘ ઈ + ક્ષ (ક્+ષ). બાકીના વિકલ્પોમાં હ્રસ્વ 'પરિ' કે 'ક્શા' ખોટું છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) દૃષ્ટિ | (B) દ્રષ્ટી | (C) દૃષ્ટી | (D) દ્રષ્ટિ

ઉકેલ: 'દૃષ્ટિ' — મૂળમાં ઋકારયુક્ત 'દૃ' + ષ્ટ + હ્રસ્વ ઇ. 'દ્ર' ખોટું અને છેલ્લે દીર્ઘ 'ી' ખોટું.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) પ્રતિષ્ઠા | (B) મહત્ત્વ | **(C) પ્રતિષ્ટા** | (D) સ્વતંત્રતા

ઉકેલ: સાચું રૂપ 'પ્રતિષ્ઠા' છે — 'ષ્ઠ' (ષ્+ઠ) જોડાક્ષર. 'પ્રતિષ્ટા'માં 'ષ્ટ' ખોટું છે; બાકીના શબ્દો સાચા છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) જીજ્ઞાસા | **(B) જિજ્ઞાસા** | (C) જિગ્નાસા | (D) જીગ્નાસા

ઉકેલ: 'જિજ્ઞાસા' — 'જિ' હ્રસ્વ ઇ + જ્ઞ (જ્+ઞ) જોડાક્ષર. 'જી' દીર્ઘ અને 'ગ્ન' રૂપ ખોટાં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) કુટૂંબ | (B) કૂટુંબ | **(C) કુટુંબ** | (D) કુટુબ

ઉકેલ: 'કુટુંબ' — બંને 'કુ' અને 'તુ' હ્રસ્વ ઉ, વચ્ચે અનુસ્વાર. દીર્ઘ ઊ વાળાં અને અનુસ્વાર વગરનાં રૂપ ખોટાં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) નિરીક્ષણ | (B) ઉત્સાહ | **(C) નીરિક્ષણ** | (D) વિશેષ

ઉકેલ: સાચું રૂપ 'નિરીક્ષણ' છે — 'નિ' હ્રસ્વ + 'રી' દીર્ઘ. 'નીરિક્ષણ'માં હ્રસ્વ-દીર્ઘ ઊલટાવાયા છે, માટે ખોટું.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) નદિ | **(B) નદી** | (C) નદીં | (D) નદિ

ઉકેલ: 'નદી' — બે અક્ષરના શબ્દમાં છેલ્લો અક્ષર દીર્ઘ ઈ ('દી'). હ્રસ્વ 'દિ' અને બિનજરૂરી અનુસ્વાર ખોટાં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) દિકરી | **(B) દીકરી** | (C) દિકરિ | (D) દીકરિ

ઉકેલ: 'દીકરી' — પ્રથમ 'દી' અને છેલ્લો 'રી' બંને દીર્ઘ ઈ. હ્રસ્વ 'દિ' કે છેલ્લે હ્રસ્વ 'રિ' હોય તે ખોટું.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) શાંતી | **(B) શાંતિ** | (C) શાન્તિ | (D) સાંતિ

ઉકેલ: 'શાંતિ' — શ (તાલવ્ય) + અનુસ્વાર + હ્રસ્વ ઇ ('તિ'). દીર્ઘ 'તી', 'ન્' રૂપ અને 'સાં' ખોટાં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) મુસાફરી | (B) મૂસાફરી | (C) મુસાફરિ | (D) મુશાફરી

ઉકેલ: 'મુસાફરી' — 'મુ' હ્રસ્વ ઉ, 'સા' દંત્ય સ, છેલ્લો 'રી' દીર્ઘ ઈ. 'મૂ' દીર્ઘ, 'રિ' હ્રસ્વ, 'શ' રૂપ ખોટાં.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) પ્રવાસ | (B) મુસાફર | (C) ભાડું | **(D) ટીકીટ**

ઉકેલ: સાચું રૂપ 'ટિકિટ' છે — બંને હ્રસ્વ ઇ. 'ટીકીટ'માં દીર્ઘ ઈ વપરાયો છે, માટે ખોટું; બાકીના સાચા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) સ્વતંત્ર્ય | **(B) સ્વાતંત્ર્ય** | (C) સ્વાતંત્રય | (D) સ્વતંત્રય

ઉકેલ: 'સ્વાતંત્ર્ય' — 'સ્વા' (દીર્ઘ આ) + તંત્ર્ય (ત્ર્ય જોડાક્ષર). બાકીના વિકલ્પોમાં 'સ્વ' ટૂંકું કે 'ય' છૂટું ખોટું છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) દુઃખ | (B) ઉત્સાહ | **(C) મહત્વ** | (D) પ્રતિષ્ઠા

ઉકેલ: સાચું રૂપ 'મહત્ત્વ' છે — 'ત્ત્વ' (ત્+ત્+વ) જોડાક્ષર. 'મહત્વ'માં એક 'ત્' ખૂટે છે, માટે ખોટું; બાકીના સાચા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ-ક્રમમાં ગોઠવો: કમળ, કચરો, કપૂર, કલમ**

(A) કચરો, કપૂર, કમળ, કલમ | (B) કમળ, કલમ, કચરો, કપૂર | (C) કલમ, કમળ, કપૂર, કચરો | (D) કપૂર, કચરો, કલમ, કમળ

ઉકેલ: પહેલો અક્ષર 'ક' સરખો; બીજા અક્ષરનો વર્ણાનુક્રમ ચ < પ < મ < લ. તેથી કચરો → કપૂર → કમળ → કલમ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) વિદ્યાર્થિ | **(B) વિદ્યાર્થી** | (C) વીદ્યાર્થી | (D) વિદ્યાર્થી

ઉકેલ: 'વિદ્યાર્થી' — 'વિ' હ્રસ્વ, 'દ્ય' જોડાક્ષર, છેલ્લો 'થી' દીર્ઘ ઈ. 'થિ' હ્રસ્વ, 'વી' દીર્ઘ, 'દ્યા' રૂપ ખોટાં.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) ભાશા | **(B) ભાષા** | (C) ભાસા | (D) ભાષાં

ઉકેલ: 'ભાષા' — મૂળ સંસ્કૃત શબ્દમાં મૂર્ધન્ય 'ષ'. 'શ', 'સ' રૂપ અને બિનજરૂરી અનુસ્વાર ખોટાં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) શિક્ષણ | (B) પુરુષ | **(C) વિષેશ** | (D) સંતોષ

ઉકેલ: સાચું રૂપ 'વિશેષ' છે — શરૂમાં તાલવ્ય 'શ' અને અંતે મૂર્ધન્ય 'ષ'. 'વિષેશ'માં શ-ષ ઊલટાવાયા છે, માટે ખોટું.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) જિંદગી | (B) જીંદગી | (C) જિંદગિ | (D) જીંદગિ

ઉકેલ: 'જિંદગી' — 'જિ' હ્રસ્વ ઇ + અનુસ્વાર, છેલ્લો 'ગી' દીર્ઘ ઈ. 'જીં' દીર્ઘ કે છેલ્લે 'ગિ' હ્રસ્વ ખોટું.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) પોલિસ | **(B) પોલીસ** | (C) પોલીશ | (D) પોલિશ

ઉકેલ: 'પોલીસ' — 'લી' દીર્ઘ ઈ અને દંત્ય 'સ'. હ્રસ્વ 'લિ' તથા 'શ' રૂપ ખોટાં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) ગુનો | (B) તપાસ | **(C) સુરક્શા** | (D) ફરિયાદ

ઉકેલ: સાચું રૂપ 'સુરક્ષા' છે — 'ક્ષ' (ક્+ષ) જોડાક્ષર. 'સુરક્શા'માં 'ક્શ' ખોટું છે; બાકીના શબ્દો સાચા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ-ક્રમમાં ગોઠવો: દીવો, દાન, દુકાન, દિવસ**

(A) દાન, દિવસ, દીવો, દુકાન | (B) દાન, દીવો, દિવસ, દુકાન | (C) દિવસ, દાન, દીવો, દુકાન | (D) દુકાન, દાન, દિવસ, દીવો

ઉકેલ: પહેલો અક્ષર 'દ' સરખો; માત્રા-ક્રમ આ < ઇ < ઈ < ઉ. તેથી દાન (દા) → દિવસ (દિ) → દીવો (દી) → દુકાન (દુ).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) શીક્ષક | **(B) શિક્ષક** | (C) સિક્ષક | (D) શિક્શક

ઉકેલ: 'શિક્ષક' — શ (તાલવ્ય) + હ્રસ્વ ઇ + ક્ષ (ક્+ષ). 'શી' દીર્ઘ, 'સિ' તથા 'ક્શ' રૂપ ખોટાં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) અધ્યયન | (B) પાઠ્યક્રમ | (C) અધ્યાપક | **(D) વીદ્યાર્થી**

ઉકેલ: સાચું રૂપ 'વિદ્યાર્થી' છે — 'વિ' હ્રસ્વ ઇ. 'વીદ્યાર્થી'માં શરૂમાં દીર્ઘ 'વી' ખોટું છે; બાકીના સાચા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) ઉત્સાહ | (B) ઊત્સાહ | (C) ઉત્શાહ | (D) ઊત્શાહ

ઉકેલ: 'ઉત્સાહ' — 'ઉ' હ્રસ્વ + ત્સ (ત્+સ) + દંત્ય 'સ'. દીર્ઘ 'ઊ' તથા 'શ' રૂપ ખોટાં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:**

(A) પ્રાથના | **(B) પ્રાર્થના** | (C) પ્રાર્થાના | (D) પ્રાથનાં

ઉકેલ: 'પ્રાર્થના' — 'ર્થ' (ર્+થ) જોડાક્ષર સહિત. 'ર્' ખૂટવું, વધારાનો 'આ' કે અનુસ્વાર ખોટાં છે.

✏️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) નદિ (B) નદી (C) નદીં (D) નદિં

2. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) ગુરૂ (B) ગુરુ (C) ગૂરુ (D) ગૂરૂ

3. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) શાંતી (B) શાંતિ (C) સાંતિ (D) શાન્તિ

4. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) ભાશા (B) ભાષા (C) ભાસા (D) ભાષાં

5. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) દિકરી (B) દીકરી (C) દિકરિ (D) દીકરિ

6. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) કુટૂંબ (B) કુટુંબ (C) કૂટુંબ (D) કુટુબ

7. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) પોલિસ (B) પોલીસ (C) પોલીશ (D) પોલિશ

8. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) સાજ (B) સાંજ (C) સાંઝ (D) સાજં

9. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) શીક્ષક (B) શિક્ષક (C) સિક્ષક (D) શિક્શાક

10. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) ઊત્સાહ (B) ઉત્સાહ (C) ઉત્શાહ (D) ઊત્શાહ

11. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) વિધ્યા (B) વિદ્યા (C) વીદ્યા (D) વિદ્‌ધ્યા

12. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) મુસાફરી (B) મૂસાફરી (C) મુશાફરી (D) મુસાફરિ

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) પરિક્ષા (B) પરીક્ષા (C) પરીક્શા (D) પરિક્શા

14. નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) પ્રતિષ્ઠા (B) મહત્ત્વ (C) પ્રતિષ્ટા (D) સ્વતંત્રતા

15. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) જીજ્ઞાસા (B) જિજ્ઞાસા (C) જિગ્નાસા (D) જીગ્નાસા

16. નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) નિરીક્ષણ (B) ઉત્સાહ (C) નીરિક્ષણ (D) વિશેષ

17. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) દૃષ્ટિ (B) દ્રષ્ટી (C) દૃષ્ટી (D) દ્રષ્ટિ

18. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) સંતોશ (B) શંતોષ (C) સંતોષ (D) સંતોસ

19. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) જિદ્‌ગી (B) જીંદ્‌ગી (C) જિદ્‌ગિ (D) જીંદ્‌ગિ

20. નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) શિક્ષણ (B) પુરુષ (C) વિષેશ (D) સંતોષ

21. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) પ્રાથના (B) પ્રાર્થના (C) પ્રાર્થાના (D) પ્રાથનાં

22. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:
(A) અધીકારી (B) અધિકારી (C) આધિકારી (D) અધિકારિ

23. નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ-ક્રમમાં ગોઠવો: કમળ, કચરો, કપૂર, કલમ

(A) કચરો, કપૂર, કમળ, કલમ (B) કમળ, કલમ, કચરો, કપૂર
(C) કલમ, કમળ, કપૂર, કચરો (D) કપૂર, કચરો, કલમ, કમળ

24. નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) પ્રવાસ (B) મુસાફર (C) ભાડું (D) ટીકીટ

25. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) સ્થાંન (B) સ્થાન (C) સ્થાંણ (D) સ્થાંનં

26. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) દુખ (B) દૂઃખ (C) દુઃખ (D) દુખઃ

🔴 અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) સ્વતંત્ર્ય (B) સ્વાતંત્ર્ય (C) સ્વાતંત્રય (D) સ્વતંત્રય

28. નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) દુઃખ (B) ઉત્સાહ (C) મહત્વ (D) પ્રતિષ્ઠા

29. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) નિરિક્શણ (B) નિરીક્ષણ (C) નીરીક્ષણ (D) નિરિક્ષણ

30. નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) અધ્યયન (B) પાઠ્યક્રમ (C) અધ્યાપક (D) વીદ્યાર્થી

31. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) પ્રતિષ્ઠીત (B) પ્રતિષ્ઠિત (C) પ્રતીષ્ઠિત (D) પ્રતિષ્ટિત

32. નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ-ક્રમમાં ગોઠવો: પાણી, પક્ષી, પત્ર, પદ

(A) પક્ષી, પત્ર, પદ, પાણી (B) પત્ર, પદ, પક્ષી, પાણી
(C) પાણી, પક્ષી, પત્ર, પદ (D) પદ, પત્ર, પક્ષી, પાણી

33. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) અંતઃકરણ (B) અંતકરણ (C) અંત:કરન (D) અંતઃકરન

34. નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) જિજ્ઞાસા (B) વિજ્ઞાન (C) વિજ્ઞાપન (D) વિજ્ઞાન

35. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) ઋષિ (B) રૂષિ (C) રિષિ (D) ઋષી

36. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) માહિતી (B) માહીતી (C) માહિતિ (D) માહીતિ

37. નીચેનામાંથી ખોટી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) પ્રતિનિધિ (B) અભિનંદન (C) પ્રતીનિધી (D) પરિશિષ્ટ

38. નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) પુનરાવર્તન (B) પૂનરાવર્તન (C) પુનરાવર્તનં (D) પૂનરાવર્તનં

39. ⭐ નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ-ક્રમમાં ગોઠવો: ક્ષમા, કમલ, કંકણ, કલશ

(A) કમલ, કલશ, કંકણ, ક્ષમા (B) કંકણ, કમલ, કલશ, ક્ષમા
(C) ક્ષમા, કંકણ, કમલ, કલશ (D) કમલ, કંકણ, કલશ, ક્ષમા

40. ⭐ નીચેનામાંથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો:

(A) દ્વિતિય (B) દ્વીતીય (C) દ્વિતીય (D) દ્વીતિય

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **B**	2. **B**	3. **B**	4. **B**	5. **B**	6. **B**	7. **B**	8. **B**	9. **B**	10. **B**	11. **B**
12. **A**	13. **B**	14. **C**	15. **B**	16. **C**	17. **A**	18. **C**	19. **A**	20. **C**	21. **B**	22. **B**
23. **A**	24. **D**	25. **B**	26. **C**	27. **B**	28. **C**	29. **B**	30. **D**	31. **B**	32. **A**	33. **A**
34. **D**	35. **A**	36. **A**	37. **C**	38. **A**	39. **A**	40. **C**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (B) — બે અક્ષરના શબ્દમાં છેલ્લો અક્ષર દીર્ઘ ઈ — 'નદી'. હ્રસ્વ 'દિ' તથા બિનજરૂરી અનુસ્વાર ખોટાં.

2. જવાબ (B) — 'ગુરુ' — સંસ્કૃત મૂળ શબ્દ; બંને અક્ષર હ્રસ્વ ઉ સાથે. દીર્ઘ ઊ વાળાં રૂપ ખોટાં.

3. જવાબ (B) — 'શાંતિ' — શ (તાલવ્ય) + અનુસ્વાર + હ્રસ્વ ઇ. દીર્ઘ 'તી', 'સાં', 'ન્' રૂપ ખોટાં.

4. જવાબ (B) — મૂળ સંસ્કૃત શબ્દમાં મૂર્ધન્ય 'ષ' — 'ભાષા'. 'શ' તથા 'સ' રૂપ ખોટાં.

5. જવાબ (B) — 'દીકરી' — પ્રથમ 'દી' અને છેલ્લો 'રી' બંને દીર્ઘ ઈ. હ્રસ્વ રૂપ ખોટાં.

6. જવાબ (B) — 'કુટુંબ' — બંને હ્રસ્વ ઉ, વચ્ચે અનુસ્વાર. દીર્ઘ ઊ તથા અનુસ્વાર વગરનું રૂપ ખોટું.

7. જવાબ (B) — 'પોલીસ' — 'લી' દીર્ઘ ઇ + દંત્ય 'સ'. હ્રસ્વ 'લિ' તથા 'શ' રૂપ ખોટાં.

8. જવાબ (B) — 'સાંજ' — બોલતી વખતે અનુનાસિક ધ્વનિ સંભળાય, માટે 'સાં'. અનુસ્વાર ખૂટવો કે 'ઝ' ખોટું.

9. જવાબ (B) — 'શિક્ષક' — શ + હ્રસ્વ ઇ + ક્ષ. દીર્ઘ 'શી', 'સિ', 'ક્શ' રૂપ ખોટાં.

10. જવાબ (B) — 'ઉત્સાહ' — હ્રસ્વ 'ઉ' + દંત્ય 'સ'. દીર્ઘ 'ઊ' તથા 'શ' રૂપ ખોટાં.

11. જવાબ (B) — 'વિદ્યા' — 'દ્ય' (દ્+ય) જોડાક્ષર, 'વિ' હ્રસ્વ ઇ. 'ધ્ય', 'વી', વધારાનો 'ધ્' ખોટાં.

12. જવાબ (A) — 'મુસાફરી' — 'મુ' હ્રસ્વ ઉ, છેલ્લો 'રી' દીર્ઘ ઈ, દંત્ય 'સ'. બાકીના રૂપ ખોટાં.

13. જવાબ (B) — 'પરીક્ષા' — 'પરી' દીર્ઘ ઈ + ક્ષ (ક્+ષ). હ્રસ્વ 'પરિ' તથા 'ક્શ' રૂપ ખોટાં.

14. જવાબ (C) — સાચું રૂપ 'પ્રતિષ્ઠા' — 'ષ્ઠ' (ષ્+ઠ) જોડાક્ષર. 'ષ્ટ' ખોટું; બાકીના સાચા.

15. જવાબ (B) — 'જિજ્ઞાસા' — 'જિ' હ્રસ્વ ઇ + જ્ઞ (જ્+ઞ). 'જી' દીર્ઘ તથા 'ગ્ન' રૂપ ખોટાં.

16. જવાબ (C) — સાચું રૂપ 'નિરીક્ષણ' — 'નિ' હ્રસ્વ + 'રી' દીર્ઘ. 'નીરિક્ષણ'માં હ્રસ્વ-દીર્ઘ ઊલટાવાયા.

17. જવાબ (A) — 'દૃષ્ટિ' — ઋકારયુક્ત 'દૃ' + ષ્ટ + હ્રસ્વ ઇ. 'દ્રૃ' તથા છેલ્લે દીર્ઘ 'ી' ખોટાં.

18. જવાબ (C) — 'સંતોષ' — સં (દંત્ય સ) + તોષ (મૂર્ધન્ય ષ). છેલ્લે 'શ'/'સ' કે શરૂમાં 'શં' ખોટાં.

19. જવાબ (A) — 'જિંદગી' — 'જિ' હ્રસ્વ ઇ + અનુસ્વાર, છેલ્લો 'ગી' દીર્ઘ ઈ. બાકીના રૂપ ખોટાં.

20. જવાબ (C) — સાચું રૂપ 'વિશેષ' — શરૂમાં તાલવ્ય 'શ', અંતે મૂર્ધન્ય 'ષ'. 'વિષેશ'માં શ-ષ ઊલટાવાયા.

21. જવાબ (B) — 'પ્રાર્થના' — 'ર્થ' (ર્+થ) જોડાક્ષર. 'ર્' ખૂટવો, વધારાનો 'આ' કે અનુસ્વાર ખોટાં.

22. જવાબ (B) — 'અધિકારી' — 'ધિ' હ્રસ્વ ઇ, છેલ્લો 'રી' દીર્ઘ ઈ. 'ધી', 'આ', છેલ્લે 'રિ' ખોટાં.

23. જવાબ (A) — પહેલો અક્ષર 'ક' સરખો; બીજા અક્ષરનો ક્રમ ચ < પ < મ < લ. તેથી કચરો → કપૂર → કમળ → કલમ.

24. જવાબ (D) — સાચું રૂપ 'ટિકિટ' — બંને હ્રસ્વ ઇ. 'ટીકીટ'માં દીર્ઘ ઈ વપરાયો, માટે ખોટું.

25. જવાબ (B) — 'સ્થાન' — સંસ્કૃત મૂળ; બોલવામાં અનુનાસિક ધ્વનિ નથી, માટે અનુસ્વાર ન આવે. બાકીના ખોટા.

26. જવાબ (C) — તત્સમ શબ્દ 'દુઃખ' — 'દુ' હ્રસ્વ ઉ + વિસર્ગ (ઃ) + ખ. વિસર્ગ ખૂટવો કે ખોટી જગ્યાએ ખોટું.

27. જવાબ (B) — 'સ્વાતંત્ર્ય' — 'સ્વા' (દીર્ઘ આ) + 'ત્ર્ય' જોડાક્ષર. 'સ્વ' ટૂંકું કે 'ય' છૂટું ખોટું.

28. જવાબ (C) — સાચું રૂપ 'મહત્ત્વ' — 'ત્ત્વ' (ત્+ત્+વ). 'મહત્વ'માં એક 'ત્' ખૂટે છે; બાકીના સાચા.

29. જવાબ (B) — 'નિરીક્ષણ' — 'નિ' હ્રસ્વ + 'રી' દીર્ઘ + ક્ષ + ણ. 'ક્શ', બેવડું દીર્ઘ કે છેલ્લો હ્રસ્વ ખોટાં.

30. જવાબ (D) — સાચું રૂપ 'વિદ્યાર્થી' — 'વિ' હ્રસ્વ ઇ. 'વીદ્યાર્થી'માં શરૂમાં દીર્ઘ 'વી' ખોટું; બાકીના સાચા.

31. જવાબ (B) — 'પ્રતિષ્ઠિત' — 'ષ્ઠ' (ષ્+ઠ) જોડાક્ષર, બધી ઇ હ્રસ્વ. દીર્ઘ 'ઠી'/'તી' કે 'ષ્ટ' ખોટાં.

32. જવાબ (A) — પહેલો અક્ષર 'પ' સરખો; બીજા અક્ષરનો ક્રમ ક < ત < દ, અને 'પા' (દીર્ઘ આ) સૌથી પાછળ. તેથી પક્ષી → પત્ર → પદ → પાણી.

33. જવાબ (A) — 'અંતઃકરણ' — તત્સમ શબ્દ; વચ્ચે વિસર્ગ (ઃ) અને છેલ્લે મૂર્ધન્ય 'ણ'. વિસર્ગ ખૂટવો કે 'ન' ખોટાં.

34. જવાબ (D) — સાચું રૂપ 'વિજ્ઞાન' — 'જ્ઞ' (જ્+ઞ) જોડાક્ષર. 'વિગ્નાન'માં 'ગ્ન' ખોટું; બાકીના સાચા.

35. જવાબ (A) — 'ઋષિ' — ઋકારથી શરૂ + છેલ્લો 'ષિ' હ્રસ્વ ઇ + મૂર્ધન્ય ષ. 'રૂ'/'રિ' તથા છેલ્લે દીર્ઘ 'ષી' ખોટાં.

36. જવાબ (A) — 'માહિતી' — 'હિ' હ્રસ્વ ઇ, છેલ્લો 'તી' દીર્ઘ ઈ. 'હી' દીર્ઘ કે છેલ્લે 'તિ' હ્રસ્વ ખોટાં.

37. જવાબ (C) — સાચું રૂપ 'પ્રતિનિધિ' — બધી ઇ હ્રસ્વ. 'પ્રતીનિધી'માં દીર્ઘ ઈ વપરાયા, માટે ખોટું; બાકીના સાચા.

38. જવાબ (A) — 'પુનરાવર્તન' — 'પુ' હ્રસ્વ ઉ + 'ર્ત' જોડાક્ષર. દીર્ઘ 'પૂ' તથા બિનજરૂરી અનુસ્વાર ખોટાં.

39. જવાબ (A) — ગુજરાત પાઠ્યપુસ્તક સંમેલન મુજબ ક્રમ: પહેલાં સાદો સ્વરવાળો અક્ષર (કમ-, કલ-), પછી અનુસ્વારવાળો (કંકણ), અને છેલ્લે જોડાક્ષર 'ક્ષ' (ક્ષમા). 'કમલ' (કમ) અને 'કલશ' (કલ) માં બીજો અક્ષર મ < લ, તેથી કમલ → કલશ → કંકણ → ક્ષમા.

40. જવાબ (C) — 'દ્વિતીય' — 'દ્વિ' (દ્+વ+હ્રસ્વ ઇ) + 'તી' દીર્ઘ ઈ + 'ય'. પ્રથમ અક્ષર હ્રસ્વ અને બીજો દીર્ઘ આવે; 'દ્વી' દીર્ઘ કે છેલ્લે 'તિ' હ્રસ્વ વાળાં રૂપ ખોટાં છે.

3 સંધિ (Sandhi)

સંધિ એ વ્યાકરણનો એવો વિભાગ છે જે બે પાસપાસેના ધ્વનિ ભેગા થઈ ઉચ્ચારણ સરળ બને ત્યારે થતા ફેરફારોને સમજાવે છે. આ પ્રકરણમાં આપણે સંધિનો અર્થ, તેના ત્રણ મુખ્ય પ્રકાર — સ્વરસંધિ, વ્યંજનસંધિ અને વિસર્ગસંધિ — તથા સંધિ જોડવી અને છોડવી (વિચ્છેદ) એ બધું ઊંડાણથી શીખીશું. ગુજરાતની લગભગ દરેક સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા — GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE, TET-TAT — માં સંધિ-છૂટ અને સંધિ-જોડ પર સીધા પ્રશ્નો પૂછાય છે, અને થોડા નિયમ પાકા કરી લેવાથી આ વિભાગ ચોક્કસ માર્ક અપાવનારો બની જાય છે. દરેક નિયમ ઉદાહરણ સાથે, ગુજરાતી લિપિમાં, અને GSEB પાઠ્યપુસ્તકના પ્રચલિત સંમેલન પ્રમાણે રજૂ કર્યો છે.

1. સંધિ એટલે શું — પાયાની સમજ

'સંધિ' શબ્દનો અર્થ થાય 'જોડાણ' કે 'મેળ'. જ્યારે બે શબ્દ કે બે અક્ષર પાસપાસે આવે અને પહેલા શબ્દનો છેલ્લો ધ્વનિ બીજા શબ્દના પહેલા ધ્વનિ સાથે ભળી જઈ એક નવો જ ધ્વનિ બને, ત્યારે થતા આ ધ્વનિ-ફેરફારને સંધિ કહે છે. દા.ત. 'વિદ્યા + આલય = વિદ્યાલય' — અહીં પહેલા શબ્દનો 'આ' અને બીજા શબ્દનો 'આ' ભેગા થઈ દીર્ઘ 'આ' બન્યો.

સંધિ મુખ્યત્વે સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દોમાં થાય છે. ઉચ્ચારણ સરળ અને પ્રવાહી બને એ માટે કુદરતી રીતે જ બે ધ્વનિ ભળે છે. જે અક્ષર પાસપાસે આવી જોડાય તે પ્રમાણે સંધિના નિયમ બદલાય છે — એટલે જ સંધિ શીખવી એટલે કયા ધ્વનિ ભેગા થાય ત્યારે શું બને તે યાદ રાખવું.

સંધિ બે રીતે પૂછાય છે: (1) સંધિ જોડવી — છૂટા શબ્દ આપી ભેગો શબ્દ બનાવવો, અને (2) સંધિ છોડવી કે વિચ્છેદ કરવી — ભેગો શબ્દ આપી તેને મૂળ બે ભાગમાં છૂટો પાડવો. પરીક્ષામાં બંને પ્રકાર પૂછાય છે.

- સંધિ = બે ધ્વનિનું જોડાણ; ઉચ્ચારણ સરળ બને એ માટે થાય.
- મુખ્યત્વે સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દોમાં થાય છે.
- ત્રણ મુખ્ય પ્રકાર: સ્વરસંધિ, વ્યંજનસંધિ, વિસર્ગસંધિ.
- પૂર્વ-પદનો છેલ્લો ધ્વનિ + ઉત્તર-પદનો પહેલો ધ્વનિ = ફેરફાર.
- સંધિ-જોડ અને સંધિ-વિચ્છેદ — બંને રીતે પ્રશ્ન પૂછાય.

સંધિના ત્રણ મુખ્ય પ્રકાર

પ્રકાર	ક્યારે થાય	ઉદાહરણ
સ્વરસંધિ	સ્વર + સ્વર ભેગા થાય	દેવ + આલય = દેવાલય
વ્યંજનસંધિ	વ્યંજન + વ્યંજન/સ્વર ભેગા થાય	સત્ + જન = સજ્જન
વિસર્ગસંધિ	વિસર્ગ (:) + સ્વર/વ્યંજન ભેગા થાય	નિઃ + આહાર = નિરાહાર

ઉદાહરણ 1 **'સૂર્ય + ઉદય' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) પૂર્વ-પદનો છેલ્લો સ્વર 'અ' છે ('સૂર્ય' = સૂર્ + અ) અને ઉત્તર-પદનો પહેલો સ્વર 'ઉ' છે.
2. 2) અ + ઉ ભેગા થાય ત્યારે ગુણ થઈ 'ઓ' બને છે.
3. 3) તેથી સૂર્ય + ઉદય = સૂર્યોદય.

✅ જવાબ: **સૂર્યોદય**

ઉદાહરણ 2 **'વિદ્યાલય' ની સંધિ છોડો (વિચ્છેદ કરો).**

1. 1) 'વિદ્યાલય' માં દીર્ઘ 'આ' ('દ્યા...લ') દેખાય છે — બે 'આ' ભેગા થયા હોવાનો સંકેત.
2. 2) તેને છૂટા પાડતાં 'વિદ્યા' અને 'આલય' મળે.
3. 3) તેથી વિદ્યાલય = વિદ્યા + આલય.

✅ જવાબ: **વિદ્યા + આલય**

2. સ્વરસંધિ — દીર્ઘ સંધિ (સવર્ણ-દીર્ઘ)

જ્યારે બે સ્વર પાસપાસે આવી ભેગા થાય ત્યારે જે સંધિ થાય તેને સ્વરસંધિ કહે છે. તેનો સૌથી સહેલો અને સૌથી વધુ પૂછાતો પ્રકાર છે દીર્ઘ સંધિ. નિયમ સાદો છે: જો સરખા વર્ગના (સવર્ણ) બે સ્વર ભેગા થાય, તો તે મળીને એ જ સ્વરનું દીર્ઘ રૂપ બને છે.

એટલે કે — અ/આ + અ/આ = આ; ઇ/ઈ + ઇ/ઈ = ઈ; ઉ/ઊ + ઉ/ઊ = ઊ. દા.ત. 'દેવ + આલય = દેવાલય' (અ + આ = આ), 'ગિરિ + ઇન્દ્ર = ગિરીન્દ્ર' (ઇ + ઇ = ઈ), 'ભાનુ + ઉદય = ભાનૂદય' (ઉ + ઉ = ઊ).

ઓળખવાની યુક્તિ: જોડાયેલા શબ્દમાં વચ્ચે દીર્ઘ 'આ', 'ઈ' કે 'ઊ' દેખાય તો ઘણીવાર દીર્ઘ સંધિ હોય છે. વિચ્છેદ વખતે એ દીર્ઘ સ્વરને બે સવર્ણ સ્વરમાં છૂટો પાડવો.

દીર્ઘ (સવર્ણ) સંધિના નિયમ

જોડાણ	પરિણામ	ઉદાહરણ
અ/આ + અ/આ	આ	હિમ + આલય = હિમાલય
ઇ/ઈ + ઇ/ઈ	ઈ	કવિ + ઇન્દ્ર = કવીન્દ્ર
ઉ/ઊ + ઉ/ઊ	ઊ	ગુરુ + ઉપદેશ = ગુરૂપદેશ

ઉદાહરણ 1 **'મહા + આત્મા' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) પૂર્વ-પદનો છેલ્લો સ્વર 'આ' અને ઉત્તર-પદનો પહેલો સ્વર 'આ' — બંને સવર્ણ.
2. 2) આ + આ = આ (દીર્ઘ).
3. 3) તેથી મહા + આત્મા = મહાત્મા.

✅ જવાબ: **મહાત્મા**

ઉદાહરણ 2 **'રવિ + ઇન્દ્ર' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) છેલ્લો સ્વર 'ઇ' અને પહેલો સ્વર 'ઇ' — સવર્ણ.
2. 2) ઇ + ઇ = ઈ (દીર્ઘ).
3. 3) તેથી રવિ + ઇન્દ્ર = રવીન્દ્ર.

✅ જવાબ: **રવીન્દ્ર**

ઉદાહરણ 3 **'વધૂ + ઉત્સવ' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) છેલ્લો સ્વર 'ઊ' અને પહેલો સ્વર 'ઉ' — સવર્ણ.
2. 2) ઊ + ઉ = ઊ (દીર્ઘ).
3. 3) તેથી વધૂ + ઉત્સવ = વધૂત્સવ.

✅ જવાબ: **વધૂત્સવ**

યાદ રાખો — દીર્ઘ સંધિ

- સરખા વર્ગના બે સ્વર = એ જ સ્વરનું દીર્ઘ રૂપ.
- વચ્ચે દીર્ઘ આ/ઈ/ઊ દેખાય → ઘણીવાર દીર્ઘ સંધિ.
- અ + આ પણ આ જ આપે; હ્રસ્વ-દીર્ઘનો ભેદ અહીં ભૂલી જાઓ.
- વિચ્છેદ: દીર્ઘ સ્વરને બે સવર્ણ સ્વરમાં તોડો.

3. સ્વરસંધિ — ગુણ સંધિ

ગુણ સંધિ સ્વરસંધિનો બીજો ખૂબ પૂછાતો પ્રકાર છે. નિયમ: જ્યારે 'અ' કે 'આ' પછી 'ઇ/ઈ', 'ઉ/ઊ' કે 'ઋ' આવે, ત્યારે તે બે સ્વર ભેગા થઈ અનુક્રમે 'એ', 'ઓ' કે 'અર્' ('અ' + ઋ) બને છે. આ નવા સ્વર 'એ', 'ઓ' એ સંસ્કૃત વ્યાકરણમાં 'ગુણ' સ્વર કહેવાય છે — એટલે આ સંધિનું નામ ગુણ સંધિ.

ટૂંકમાં: અ/આ + ઇ/ઈ = એ; અ/આ + ઉ/ઊ = ઓ; અ/આ + ઋ = અર્. દા.ત. 'દેવ + ઇન્દ્ર = દેવેન્દ્ર' (અ + ઇ = એ), 'સૂર્ય + ઉદય = સૂર્યોદય' (અ + ઉ = ઓ), 'મહા + ઋષિ = મહર્ષિ' (આ + ઋ = અર્).

ઓળખવાની યુક્તિ: જોડાયેલા શબ્દમાં વચ્ચે 'એ' કે 'ઓ' દેખાય તો મોટેભાગે ગુણ સંધિ હોય છે. વિચ્છેદ વખતે 'એ' ને 'અ + ઇ' અને 'ઓ' ને 'અ + ઉ' માં છૂટા પાડવા.

ગુણ સંધિના નિયમ

જોડાણ	પરિણામ	ઉદાહરણ
અ/આ + ઇ/ઈ	એ	નર + ઇન્દ્ર = નરેન્દ્ર
અ/આ + ઉ/ઊ	ઓ	પર + ઉપકાર = પરોપકાર
અ/આ + ઋ	અર્	દેવ + ઋષિ = દેવર્ષિ

ઉદાહરણ 1 **'ગણ + ઈશ' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) છેલ્લો સ્વર 'અ' અને પહેલો સ્વર 'ઈ'.
2. 2) અ + ઈ = એ (ગુણ).
3. 3) તેથી ગણ + ઈશ = ગણેશ.

✅ જવાબ: **ગણેશ**

ઉદાહરણ 2 **'મહા + ઉત્સવ' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) છેલ્લો સ્વર 'આ' અને પહેલો સ્વર 'ઉ'.
2. 2) આ + ઉ = ઓ (ગુણ).
3. 3) તેથી મહા + ઉત્સવ = મહોત્સવ.

✅ જવાબ: **મહોત્સવ**

ઉદાહરણ 3 **'રાજેન્દ્ર' ની સંધિ છોડો.**

1. 1) શબ્દમાં વચ્ચે 'એ' દેખાય છે ('જે...ન્દ્ર') — ગુણ સંધિનો સંકેત.
2. 2) 'એ' ને 'અ + ઇ' માં છૂટો પાડો.
3. 3) તેથી રાજેન્દ્ર = રાજ + ઇન્દ્ર.

✅ જવાબ: **રાજ + ઇન્દ્ર**

યાદ રાખો — ગુણ સંધિ

- અ/આ + ઇ/ઈ → એ (દા.ત. ગણ + ઇશ = ગણેશ).
- અ/આ + ઉ/ઊ → ઓ (દા.ત. ચંદ્ર + ઉદય = ચંદ્રોદય).
- અ/આ + ઋ → અર્ (દા.ત. સપ્ત + ઋષિ = સપ્તર્ષિ).
- વચ્ચે 'એ' કે 'ઓ' દેખાય → મોટેભાગે ગુણ સંધિ.

4. સ્વરસંધિ — વૃદ્ધિ સંધિ

વૃદ્ધિ સંધિ ત્યારે થાય જ્યારે 'અ' કે 'આ' પછી 'એ/ઐ' કે 'ઓ/ઔ' આવે. નિયમ: અ/આ + એ/ઐ = ઐ; અ/આ + ઓ/ઔ = ઔ. અહીં બનતા 'ઐ' અને 'ઔ' એ સંસ્કૃતમાં 'વૃદ્ધિ' સ્વર કહેવાય છે — તેથી આ સંધિનું નામ વૃદ્ધિ સંધિ.

દા.ત. 'એક + એક = એકૈક' (અ + એ = ઐ), 'સદા + એવ = સદૈવ' (આ + એ = ઐ), 'મહા + ઔષધ = મહૌષધ' (આ + ઔ = ઔ), 'જલ + ઓઘ = જલૌઘ' (અ + ઓ = ઔ).

વૃદ્ધિ સંધિ ગુણ સંધિ કરતાં ઓછી પૂછાય, પણ 'ઐ' કે 'ઔ' વચ્ચે દેખાય તેવા જોડાયેલા શબ્દ આવે ત્યારે વૃદ્ધિ સંધિ ઓળખવી. વિચ્છેદમાં 'ઐ' ને 'અ + એ' અને 'ઔ' ને 'અ + ઓ' માં છૂટા પાડવા.

વૃદ્ધિ સંધિના નિયમ

જોડાણ	પરિણામ	ઉદાહરણ
અ/આ + એ/ઐ	ઐ	મત + ઐક્ય = મતૈક્ય
અ/આ + ઓ/ઔ	ઔ	પરમ + ઔષધ = પરમૌષધ
આ + એ	ઐ	સદા + એવ = સદૈવ

ઉદાહરણ 1 **'એક + એક' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) છેલ્લો સ્વર 'અ' અને પહેલો સ્વર 'એ'.
2. 2) અ + એ = ઐ (વૃદ્ધિ).
3. 3) તેથી એક + એક = એકૈક.

✅ જવાબ: **એકૈક**

ઉદાહરણ 2 **'મહા + ઔષધ' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) છેલ્લો સ્વર 'આ' અને પહેલો સ્વર 'ઔ'.
2. 2) આ + ઔ = ઔ (વૃદ્ધિ).
3. 3) તેથી મહા + ઔષધ = મહૌષધ.

✅ જવાબ: **મહૌષધ**

ઉદાહરણ 3 **'સદૈવ' ની સંધિ છોડો.**

1. 1) શબ્દમાં 'ઐ' દેખાય છે — વૃદ્ધિ સંધિનો સંકેત.
2. 2) 'ઐ' ને 'આ + એ' માં છૂટો પાડો (પૂર્વ-પદ 'સદા').
3. 3) તેથી સદૈવ = સદા + એવ.

✅ જવાબ: **સદા + એવ**

⚡ ગુણ vs વૃદ્ધિ — ભેળસેળ ન કરો

- ગુણ: અ + ઇ/ઉ/ઋ → એ/ઓ/અર્.
- વૃદ્ધિ: અ + એ/ઐ/ઓ/ઔ → ઐ/ઔ.
- વચ્ચે 'એ/ઓ' = ગુણ; વચ્ચે 'ઐ/ઔ' = વૃદ્ધિ.
- બીજો સ્વર જ ઊંચા વર્ગનો (એ/ઐ/ઓ/ઔ) હોય તો વૃદ્ધિ.

5. સ્વરસંધિ — યણ્ સંધિ અને અયાદિ સંધિ

યણ્ સંધિ: જ્યારે 'ઇ/ઈ', 'ઉ/ઊ' કે 'ઋ' પછી તેનાથી જુદો (અસવર્ણ) સ્વર આવે, ત્યારે પહેલા સ્વરનું અનુક્રમે 'ય્', 'વ્' કે 'ર્' એવા અર્ધસ્વર (વ્યંજન) માં રૂપાંતર થાય છે. એટલે ઇ/ઈ → ય્; ઉ/ઊ → વ્; ઋ → ર્. દા.ત. 'અતિ + આનંદ = અત્યાનંદ' (ઇ → ય્), 'સુ + આગત = સ્વાગત' (ઉ → વ્), 'પિતૃ + આજ્ઞા = પિત્રાજ્ઞા' (ઋ → ર્).

અયાદિ સંધિ: જ્યારે 'એ', 'ઐ', 'ઓ' કે 'ઔ' પછી કોઈ સ્વર આવે, ત્યારે પહેલા સ્વરનું અનુક્રમે 'અય્', 'આય્', 'અવ્' કે 'આવ્' માં રૂપાંતર થાય છે. એટલે એ → અય્; ઐ → આય્; ઓ → અવ્; ઔ → આવ્. દા.ત. 'ને + અન = નયન' (એ → અય્), 'નૈ + અક = નાયક' (ઐ → આય્), 'પો + અન = પવન' (ઓ → અવ્), 'પૌ + અક = પાવક' (ઔ → આવ્).

આ બંને સંધિ થોડી અઘરી લાગે, પણ ઓળખવાની ચાવી એ છે કે જોડાયેલા શબ્દમાં 'ય', 'વ' કે 'ર' એ વ્યંજનો વચ્ચે અણધાર્યા દેખાય ત્યારે યણ્ કે અયાદિ સંધિની શક્યતા તપાસવી. પરીક્ષામાં 'સ્વાગત', 'નયન', 'પાવક' જેવાં ચોક્કસ ઉદાહરણ વારંવાર પૂછાય છે — તે મોઢે કરી લેવાં.

યણ્ અને અયાદિ સંધિ

પ્રકાર	નિયમ	ઉદાહરણ
યણ્	ઇ/ઈ → ય્	ઇતિ + આદિ = ઇત્યાદિ
યણ્	ઉ/ઊ → વ્	સુ + આગત = સ્વાગત
યણ્	ઋ → ર્	પિતૃ + આજ્ઞા = પિત્રાજ્ઞા
અયાદિ	એ → અય્	ને + અન = નયન
અયાદિ	ઓ → અવ્	પો + અન = પવન

ઉદાહરણ 1 **'અતિ + અંત' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) છેલ્લો સ્વર 'ઇ' પછી અસવર્ણ સ્વર 'અ' આવે છે.
2. 2) ઇ → ય્ (યણ્ સંધિ).
3. 3) તેથી અતિ + અંત = અત્યંત.

✅ જવાબ: **અત્યંત**

ઉદાહરણ 2 **'પો + અન' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) છેલ્લો સ્વર 'ઓ' પછી સ્વર 'અ' આવે છે.
2. 2) ઓ → અવ્ (અયાદિ સંધિ).
3. 3) તેથી પો + અન = પવન.

✅ જવાબ: **પવન**

ઉદાહરણ 3 **'સ્વાગત' ની સંધિ છોડો.**

1. 1) શબ્દમાં 'સ્વ' એ સંયુક્ત ધ્વનિ દેખાય છે — યણ્ સંધિનો સંકેત (ઉ → વ્).
2. 2) 'વ્' ને પાછો 'ઉ' બનાવો અને છૂટો પાડો.
3. 3) તેથી સ્વાગત = સુ + આગત.

✅ જવાબ: **સુ + આગત**

યાદ રાખો — યણ્ vs અયાદિ

- યણ્: ઇ→ય્, ઉ→વ્, ઋ→ર્ (પછી અસવર્ણ સ્વર આવે).
- અયાદિ: એ→અય્, ઐ→આય્, ઓ→અવ્, ઔ→આવ્.
- 'સ્વાગત, ઇત્યાદિ, અત્યંત' = યણ્.
- 'નયન, નાયક, પવન, પાવક' = અયાદિ.

6. વ્યંજનસંધિ

જ્યારે કોઈ વ્યંજન પછી બીજો વ્યંજન કે સ્વર આવે અને તેને કારણે પહેલા વ્યંજનમાં ફેરફાર થાય, ત્યારે તેને વ્યંજનસંધિ કહે છે. તેનો સૌથી પૂછાતો નિયમ છે: કોઈ વર્ગનો પહેલો અક્ષર (ક્, ચ્, ટ્, ત્, પ્) પછી નરમ/ઘોષ ધ્વનિ કે સ્વર આવે, તો તે પોતાના વર્ગના ત્રીજા અક્ષર (ગ્, જ્, ડ્, દ્, બ્) માં બદલાય છે. દા.ત. 'દિક્ + અંબર = દિગંબર' (ક્ → ગ્), 'સત્ + આનંદ = સદાનંદ' (ત્ → દ્).

બીજો અગત્યનો નિયમ — 'ત્' નો ફેરફાર: 'ત્' પછી 'ચ/છ' આવે તો 'ત્' → 'ચ્' (સત્ + ચિત = સચ્ચિત / સચ્ચિદ); 'ત્' પછી 'જ' આવે તો 'ત્' → 'જ્' (સત્ + જન = સજ્જન); 'ત્' પછી 'શ' આવે તો 'ત્ + શ' → 'ચ્છ' (ઉત્ + શ્વાસ = ઉચ્છ્વાસ); 'ત્' પછી 'લ' આવે તો 'ત્' → 'લ્' (ઉત્ + લાસ = ઉલ્લાસ); 'ત્' પછી 'હ' આવે તો 'ત્ + હ' → 'દ્ધ' (ઉત્ + હાર = ઉદ્ધાર).

ત્રીજો નિયમ — અનુસ્વાર/અનુનાસિક: 'મ્' પછી કોઈ વર્ગનો વ્યંજન આવે તો 'મ્' એ અનુસ્વાર (ં) બની જાય અથવા તે વર્ગના અનુનાસિકમાં બદલાય. દા.ત. 'સમ્ + તોષ = સંતોષ', 'સમ્ + ગ્રહ = સંગ્રહ', 'સમ્ + પૂર્ણ = સંપૂર્ણ'. વળી 'મ્' પછી સ્વર આવે તો ફેરફાર થતો નથી — 'સમ્ + આચાર = સમાચાર'.

વ્યંજનસંધિના મુખ્ય નિયમ

નિયમ	ઉદાહરણ	પરિણામ
ક્/ત્/પ્ → ગ્/દ્/બ્ (નરમ ધ્વનિ પહેલાં)	વાક્ + ઈશ	વાગીશ
ત્ + ચ → ચ્ચ	સત્ + ચરિત્ર	સચ્ચરિત્ર
ત્ + જ → જ્જ	ઉત્ + જ્વલ	ઉજ્જ્વલ
ત્ + હ → દ્ધ	તત્ + હિત	તદ્ધિત
મ્ + વ્યંજન → અનુસ્વાર	સમ્ + બંધ	સંબંધ

ઉદાહરણ 1 **'સત્ + જન' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) 'ત્' પછી 'જ' આવે છે.
2. 2) ત્ + જ = જ્જ (વ્યંજનસંધિ).
3. 3) તેથી સત્ + જન = સજ્જન.

✅ જવાબ: **સજ્જન**

ઉદાહરણ 2 **'ઉત્ + હાર' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) 'ત્' પછી 'હ' આવે છે.
2. 2) ત્ + હ = દ્ધ (વ્યંજનસંધિ).
3. 3) તેથી ઉત્ + હાર = ઉદ્ધાર.

✅ જવાબ: **ઉદ્ધાર**

ઉદાહરણ 3 **'સંતોષ' ની સંધિ છોડો.**

1. 1) શબ્દમાં અનુસ્વાર (ં) 'ત' પહેલાં દેખાય છે — 'મ્' નું રૂપાંતર.
2. 2) અનુસ્વારને 'મ્' બનાવી પૂર્વ-પદ 'સમ્' અને ઉત્તર-પદ 'તોષ' છૂટા પાડો.
3. 3) તેથી સંતોષ = સમ્ + તોષ.

✅ જવાબ: **સમ્ + તોષ**

⚡ યાદ રાખો — વ્યંજનસંધિ

- વર્ગનો પહેલો અક્ષર + નરમ ધ્વનિ/સ્વર → એ જ વર્ગનો ત્રીજો અક્ષર.
- ત્ + ચ/છ = ચ્ચ; ત્ + જ = જ્જ; ત્ + ડ = ડ્ડ.
- ત્ + શ = ચ્છ; ત્ + લ = લ્લ; ત્ + હ = દ્ધ.
- મ્ + વ્યંજન = અનુસ્વાર (ં); મ્ + સ્વર = ફેરફાર નહીં.

7. વિસર્ગસંધિ

વિસર્ગ એટલે અક્ષર પછી આવતો ':' (બે ટપકાં) જેવો ધ્વનિ — જેમ કે 'નિઃ', 'દુઃ', 'મનઃ', 'પુનઃ'. જ્યારે વિસર્ગ પછી કોઈ સ્વર કે વ્યંજન આવે અને વિસર્ગમાં ફેરફાર થાય, ત્યારે તેને વિસર્ગસંધિ કહે છે. આ સંધિ GPSC અને બીજી પરીક્ષાઓમાં વારંવાર પૂછાય છે.

મુખ્ય નિયમો: (1) વિસર્ગ પછી 'ચ/છ' આવે તો વિસર્ગ → 'શ્' (નિઃ + ચલ = નિશ્ચલ); (2) વિસર્ગ પછી 'ત/થ' આવે તો વિસર્ગ → 'સ્' (દુઃ + તર = દુસ્તર); (3) વિસર્ગ પછી 'ક/ખ/પ/ફ' આવે તો વિસર્ગ ઘણીવાર 'ઃ' જ રહે કે 'સ્' થાય (નમઃ + કાર = નમસ્કાર).

વિશેષ નિયમ — 'ઇઃ/ઉઃ' પછી નરમ ધ્વનિ કે સ્વર: જ્યારે 'ઇ' કે 'ઉ' પછીનો વિસર્ગ હોય અને તેની પાછળ સ્વર કે નરમ વ્યંજન આવે, તો વિસર્ગ → 'ર્' બને છે. દા.ત. 'નિઃ + આહાર = નિરાહાર', 'દુઃ + ઉપયોગ = દુરુપયોગ', 'નિઃ + ભય = નિર્ભય'. વળી 'અઃ' પછી નરમ ધ્વનિ આવે તો ઘણીવાર 'ઓ' બને — 'મનઃ + રથ = મનોરથ', 'તેજઃ + રાશિ = તેજોરાશિ'.

વિસર્ગસંધિના નિયમ

વિસર્ગ પછી	પરિણામ	ઉદાહરણ
ચ/છ	વિસર્ગ → શ્	નિઃ + છલ = નિશ્છલ
ત/થ	વિસર્ગ → સ્	નિઃ + તેજ = નિસ્તેજ
સ્વર/નરમ (ઇઃ/ઉઃ પછી)	વિસર્ગ → ર્	નિઃ + આશા = નિરાશા
નરમ ધ્વનિ (અઃ પછી)	વિસર્ગ → ઓ	મનઃ + હર = મનોહર
ક/પ	વિસર્ગ → સ્	નમઃ + કાર = નમસ્કાર

ઉદાહરણ 1 **'મનઃ + રથ' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) 'અઃ' પછી નરમ ધ્વનિ 'ર' આવે છે.
2. 2) અઃ + નરમ = ઓ (વિસર્ગ → ઓ).
3. 3) તેથી મનઃ + રથ = મનોરથ.

✅ જવાબ: **મનોરથ**

ઉદાહરણ 2 **'નિઃ + આહાર' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) 'ઇઃ' પછી સ્વર 'આ' આવે છે.
2. 2) ઇઃ + સ્વર = ર્ (વિસર્ગ → ર્).
3. 3) તેથી નિઃ + આહાર = નિરાહાર.

✅ જવાબ: **નિરાહાર**

ઉદાહરણ 3 **'નિશ્ચલ' ની સંધિ છોડો.**

1. 1) શબ્દમાં 'શ્ચ' દેખાય છે — વિસર્ગ → શ્ થયાનો સંકેત.
2. 2) 'શ્' ને પાછો વિસર્ગ બનાવો; પૂર્વ-પદ 'નિઃ', ઉત્તર-પદ 'ચલ'.
3. 3) તેથી નિશ્ચલ = નિઃ + ચલ.

✅ જવાબ: **નિઃ + ચલ**

⚡ યાદ રાખો — વિસર્ગસંધિ

- વિસર્ગ + ચ/છ → શ્; વિસર્ગ + ત/થ → સ્.
- ઇઃ/ઉઃ + સ્વર/નરમ → ર્ (નિરાહાર, દુરુપયોગ).
- અઃ + નરમ → ઓ (મનોરથ, મનોહર, તેજોમય).
- નમઃ + કાર → નમસ્કાર (વિસર્ગ → સ્).

૪. સંધિ જોડવી અને છોડવી (વિચ્છેદ) — પરીક્ષાની પદ્ધતિ

પરીક્ષામાં બે રીતે પ્રશ્ન આવે છે. સંધિ જોડવી: બે છૂટા શબ્દ આપી, બંને વચ્ચે કયા ધ્વનિ ભેગા થાય તે જોઈ, યોગ્ય નિયમ લગાવી જોડેલો શબ્દ બનાવવો. પ્રથમ પૂર્વ-પદનો છેલ્લો ધ્વનિ અને ઉત્તર-પદનો પહેલો ધ્વનિ ઓળખો, પછી તે જોડાણ માટેનો નિયમ યાદ કરો.

સંધિ છોડવી (વિચ્છેદ): જોડેલો શબ્દ આપી તેને મૂળ બે ભાગમાં છૂટો પાડવો. અહીં ઊલટી દિશામાં વિચારવાનું — જોડાયેલા શબ્દમાં વચ્ચે દેખાતા ખાસ ધ્વનિ (આ/ઈ/ઊ, એ/ઓ, ઐ/ઔ, ય/વ/ર, અનુસ્વાર, શ્/સ્) પરથી કયો નિયમ લાગ્યો છે તે ઓળખી, તેને ઊલટાવી મૂળ સ્વર/વ્યંજન પાછા મેળવવા.

વ્યવહારુ યાવી — વચ્ચેનો ધ્વનિ જુઓ: દીર્ઘ 'આ/ઈ/ઊ' = દીર્ઘ સંધિ; 'એ/ઓ' = ગુણ; 'ઐ/ઔ' = વૃદ્ધિ; અણધાર્યો 'ય/વ/ર' = યણ્; અનુસ્વાર (ં) = વ્યંજનસંધિ (મ્); 'શ્/સ્/ઓ/ર' જે પૂર્વ-પદના વિસર્ગ-સ્થાને હોય = વિસર્ગસંધિ. આ એક નજરમાં મોટાભાગના પ્રશ્ન ઉકેલાઈ જાય.

- જોડ: પૂર્વ-પદનો અંત + ઉત્તર-પદનો આરંભ ઓળખી નિયમ લગાવો.
- છોડ: વચ્ચેના ખાસ ધ્વનિ પરથી નિયમ ઊલટાવો.
- આ/ઈ/ઊ → દીર્ઘ; એ/ઓ → ગુણ; ઐ/ઔ → વૃદ્ધિ.
- ય/વ/ર → યણ્; અનુસ્વાર → વ્યંજનસંધિ; શ્/સ્/ઓ → વિસર્ગ.
- પ્રચલિત ઉદાહરણો (સ્વાગત, સજ્જન, મનોરથ) મોઢે કરી લો.

ઉદાહરણ 1 **'દુઃ + ઉપયોગ' ની સંધિ જોડો.**

1. 1) 'ઉઃ' પછી સ્વર 'ઉ' આવે છે — વિસર્ગસંધિ.
2. 2) ઉઃ + સ્વર = ર્, અને પાછળ 'ઉ' રહે છે.
3. 3) તેથી દુઃ + ઉપયોગ = દુરુપયોગ.

✅ જવાબ: **દુરુપયોગ**

ઉદાહરણ 2 **'પરોપકાર' ની સંધિ છોડો.**

1. 1) શબ્દમાં વચ્ચે 'ઓ' દેખાય છે ('રો...પ') — ગુણ સંધિનો સંકેત.
2. 2) 'ઓ' ને 'અ + ઉ' માં છૂટો પાડો.
3. 3) તેથી પરોપકાર = પર + ઉપકાર.

✅ જવાબ: **પર + ઉપકાર**

ઉદાહરણ 3 **'ઉજ્જ્વલ' ની સંધિ છોડો.**

1. 1) શબ્દમાં 'જ્જ' જોડ-વ્યંજન દેખાય છે — ત્ + જ = જ્જ થયાનો સંકેત.
2. 2) 'જ્જ' ને 'ત્ + જ' માં ઊલટાવો; પૂર્વ-પદ 'ઉત્', ઉત્તર-પદ 'જ્વલ'.
3. 3) તેથી ઉજ્જ્વલ = ઉત્ + જ્વલ.

✅ જવાબ: **ઉત્ + જ્વલ**

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

AMC જુનિયર ક્લાર્ક 2024

1 **નીચે આપેલ સંધિ વિગ્રહમાં કયો વિકલ્પ સાચો નથી?**

(A) ઉત્તરાયણ = ઉત્તર + આયન | (B) સન્મતિ = સત્ + મતિ | (C) વિદ્યુલ્લેખા = વિદ્યુત્ + લેખા | (D) દિગંબર = દિક્ + અંબર

✓ **જવાબ:** (A) ઉત્તરાયણ = ઉત્તર + આયન

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

2 **"મન્વન્તર" શબ્દની છૂટી પાડેલી સાચી સંધિ શોધો.**

(A) મનુ : + અંતર | **(B) મનુ + અંતર** | (C) મનૂ + અંતર | (D) મન્વ + અંતર

✓ **જવાબ:** (B) મનુ + અંતર

BMC જુનિયર ક્લાર્ક 2026

3 **સંધિવિગ્રહનો સાચો વિકલ્પ ? ? ? 1. મંગલ + આયરણ = ? 2. હરિ + ઈન્દ્ર = ? 3. નર + ઈશ = ? 4. પ્રતિ + અક્ષ = ?**

(A) 2, 3 અને 4 | (B) 1, 2 અને 4 | (C) 1, 3 અને 4 | **(D) 1, 2 અને 3**

✓ **જવાબ:** (D) 1, 2 અને 3

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

4 **'ઇતરેતર' શબ્દની સંધિ છોડો.**

(A) ઈત + રેતર | **(B) ઈતર + ઈતર** | (C) ઈતર + એતર | (D) ઈત + અરેતર

✓ **જવાબ:** (B) ઈતર + ઈતર

GMC લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

5 આપેલ પૈકી કયો વિકલ્પ સાચો છે ?

(A) ચતુ: + ભુજ = ચતુર્ભુજ | (B) નિ: + દોષ = નિર્દોષ | (C) પ્ર + અર્થ + ના = પ્રાર્થના | **(D) ઉપરોક્ત ત્રણેય સાચાં છે.**

✓ **જવાબ:** (D) ઉપરોક્ત ત્રણેય સાચાં છે.

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2021

6 નીચેના પૈકી કઈ સંધિ યોગ્ય નથી ?

(A) સિંધુ + ઊર્મિ = સિંધૂર્મિ | (B) રાજ + ઋષિ = રાજર્ષિ | (C) વિશ્વ + એકતા = વિશ્વૈકતા | **(D) ઉષ્ણા + ઓદણ = ઉષ્ણૌદણ**

✓ **જવાબ:** (D) ઉષ્ણા + ઓદણ = ઉષ્ણૌદણ

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

7 અ + આ = આ નિયમ મુજબ કયો વિકલ્પ જુદો છે ?

(A) સમ્ + અગ્ર = સમગ્ર | (B) સમ્ + આપ્તિ = સમાપ્તિ | (C) દૂત + આવાસ = દૂતાવાસ | (D) સમ્ + આહર્તા = સમાહર્તા

✓ **જવાબ:** (A) સમ્ + અગ્ર = સમગ્ર

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2025

8 સાચું સંધિજોડાણ શોધો : દિક્ + અંબર

(A) દિગંબર | (B) દિગ્મબર | (C) દીગ્મબર | (D) દીકઅબર

✓ **જવાબ:** (A) દિગંબર

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

9 સંધિ જોડો : શીત + ઉષ્ણ

(A) શિતૌષ્ણ | **(B) શીતોષ્ણ** | (C) શીતોષ્ન | (D) શીતુષ્ણ

✓ **જવાબ:** (B) શીતોષ્ણ

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

10 સાચી સંધિ જોડેલો શબ્દ શોધી કાઢો.

(A) સ્વ + અચ્છ = સ્વચ્છ | (B) શિર્ + મણિ = શિરોમણિ | (C) મહે + ઇચ્છા = મહેચ્છા | **(D) સ્વ + ઇચ્છા = સ્વેચ્છા**

✓ **જવાબ:** (D) સ્વ + ઇચ્છા = સ્વેચ્છા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

11 નીચેનામાંથી કઈ સંધિ અયોગ્ય રીતે જોડાઈ છે ?

(A) શાસ્ત્ર + ઉક્તિ = શાસ્ત્રોક્તિ | (B) નિસ્ + રસ = નીરસ | **(C) પો + અક = પાવક** | (D) પ્ર + ઇક્ષક = પ્રેક્ષક

✓ **જવાબ:** (C) પો + અક = પાવક

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

12 સંધિ છોડો : સચ્ચરિત્ર

(A) સત્ય + ચરિત્ર | (B) સય + ચરિત્ર | **(C) સત્ + ચરિત્ર** | (D) સઃ + ચરિત્ર

✓ **જવાબ:** (C) સત્ + ચરિત્ર

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

13 'ષડ્રિપુ' — સંધિ છૂટી પાડો.

(A) ષષ્ + રિપુ | (B) ષડ્ + રીપુ | (C) ષત્ + રીપુ | (D) ષત્ + રિપુ

✓ **જવાબ:** (A) ષષ્ + રિપુ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

14 નીચે આપેલ વ્યંજન સંધિ છોડો. રામાયણ

(A) રામ + અયન | (B) રામા + યણ | (C) રમ +આયન | (D) રામ + અન

✓ **જવાબ:** (A) રામ + અયન

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

15 નીચે આપેલા વ્યંજન સંધિ છોડો. વિષમ

(A) વિ + સમ | (B) વીસ્ + મ | (C) વૌ + ષમ | (D) વિશ + મ

✓ **જવાબ:** (A) વિ + સમ

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

16 સંધિ છોડો : જગદ્ગુરુ

(A) જગત + ગુરુ | **(B) જગત્ + ગુરુ** | (C) જગદ્ + ગુરુ | (D) જગદ + ગુરુ

✓ **જવાબ:** (B) જગત્ + ગુરુ

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

17 **નીચે આપેલ શબ્દની સાચી સંધિ શોધો : 'વ્યતિરેક'**

(A) વ્યતિર્ + એક | **(B) વિ + અતિરેક** | (C) વી + અતિરેક | (D) વ્ય + અતિરેક

✓ **જવાબ:** (B) વિ + અતિરેક

GPSSB ગ્રામ સેવક 2025

18 **સાચો સંધિવિગ્રહ શોધો : સંવાદ**

(A) સમ્ + આડ | (B) સં + અપવાદ | **(C) સમ્ + વાદ** | (D) સમ + આદ

✓ **જવાબ:** (C) સમ્ + વાદ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

19 **'ન્યૂન'ની સંધિ છોડો.**

(A) નિ + ઊન | (B) ની + ઊન | (C) નિ + ઉન | (D) ને + ઉન

✓ **જવાબ:** (A) નિ + ઊન

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

20 **અધસ્ + ગતિ = ...**

(A) ઓધગતિ | (B) અધગતિ | **(C) અધોગતિ** | (D) અધસ્ગતિ

✓ **જવાબ:** (C) અધોગતિ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

21 **'ક્ષુતૃષા' શબ્દ માટે સંધિવિગ્રહનો સાચો વિકલ્પ પસંદ કરો:**

(A) ક્ષુ + તૃષા | **(B) ક્ષુધા + તૃષા** | (C) ક્ષુધ + તૃષા | (D) ક્ષુધ્ + તૃષા

✓ **જવાબ:** (B) ક્ષુધા + તૃષા

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2026

22 **મહા+ઉદય - સંધિનું સાચું જોડાણ શોધો**

(A) મહાઊદય | **(B) મહોદય** | (C) મહાઉદય | (D) મહાદય

✓ **જવાબ:** (B) મહોદય

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

23 **સંધિ જોડો : ચન્દ્ર + ઉદય**

(A) ચન્દ્ર:ઉદય | **(B) ચન્દ્રોદય** | (C) ચન્દ્રુદય | (D) ચન્દ્રૌદય

✓ **જવાબ:** (B) ચન્દ્રોદય

GPSSB Lab Technician 2022

24 **સંધિ છોડો : પૂર્વાભિમુખ**

(A) પૂર્વા + અભિમુખ | **(B) પૂર્વ + અભિમુખ** | (C) પૂર્વા + ભિમુખ | (D) પૂર્વ + ભિમુખ

✓ **જવાબ:** (B) પૂર્વ + અભિમુખ

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

25 **નીચે સંધિનું જૂથ આપવામાં આવેલ છે. તેમાંથી વિગ્રહ સંદર્ભે કયા વિકલ્પની સંધિ ખોટી છે ?**

(A) સુ + અલ્પ = સ્વલ્પ | **(B) અનુ + એષણા = અનેષણા** | (C) વન + ઔષધિ = વનૌષધિ | (D) મનુ + અંતર = મન્વંતર

✓ **જવાબ:** (B) અનુ + એષણા = અનેષણા

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

26 **નીચે આપેલ વ્યંજન સંધિ છોડો. મંગલ**

(A) મઅન્ + ગલ

(B) મમ્ + ગલ 5/26/26, 11:01 AM Online Question Paper PDF Preview https://g06.tcsion.com/CAE/pdf-preview 8/23

(C) મમ + ગળ | (D) મન + ગલ

✓ **જવાબ:** (B) મમ્ + ગલ 5/26/26, 11:01 AM Online Question Paper PDF Preview https://g06.tcsion.com/CAE/pdf-preview 8/23

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

27 **સંધિ જોડો : સત્ + નારી**

(A) સતનારી | (B) સધનારી | **(C) સન્નારી** | (D) સન્યનારી

✓ **જવાબ:** (C) સન્નારી

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

28 **'વાગ્દાન'ની સંધિ છૂટી પાડો.**

(A) વા + ગ્દાન | **(B) વાક્ +દાન** | (C) વાગ્દ + આન | (D) વા + કદાન

✓ **જવાબ:** (B) વાક્ +દાન

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

29 **સંધિ છોડો : સંતોષ**

(A) સં+તોષ | (B) સંસ્+તોષ | (C) સન્+તોષ | **(D) સમ્+તોષ**

✓ **જવાબ:** (D) સમ્+તોષ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

30 **સંધિ લખો : ઉચ્ચાર**

(A) ઉર્ + ચાર | (B) ઉ + ચાર | **(C) ઉદ્ + ચાર** | (D) ઉચ્ચ + આર

✓ **જવાબ:** (C) ઉદ્ + ચાર

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

31 **સંધિ છોડો : શ્રદ્ધા**

(A) શત્ + ધા | **(B) શ્રત્ + ધા** | (C) શ્ર + ઉદ્ધા | (D) શ્ર: + ધા

✓ **જવાબ:** (B) શ્રત્ + ધા

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

32 **આપેલા શબ્દનો સંધિ વિગ્રહ કરો:ચિન્મય**

(A) ચિત્+મય | (B) ચીન + મય | (C) ચિહ્ન + મય | (D) ચિદ + મય

✓ **જવાબ:** (A) ચિત્+મય

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

33 **સંધિ લખો : 'અભિષિક્ત'**

(A) અભિ + સિક્ત | (B) અભ + ઈષિક્ત | (C) અભિ + શિક્ત | (D) અભિ + ષિક્ત

✓ **જવાબ:** (A) અભિ + સિક્ત

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

34 **સંધિ જોડો : ઉમા + ઈશ**

(A) ઉમેશ | (B) ઉમૌશ | **(C) ઉમેશ** | (D) ઉમોશ

✓ **જવાબ:** (A) ઉમેશ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

35 આપેલ શબ્દની સાચી સંધિ જણાવો : સંયોગ

(A) સમ્ + યોગ (B) સન્ + યોગ (C) સમ + યોગ (D) સન + યોગ

✓ **જવાબ:** (A) સમ્ + યોગ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

36 સંધિ લખો : 'સમ્ + સૃષ્ટિ'

(A) સમસૃષ્ટિ (B) સન્સૃષ્ટિ **(C) સંસૃષ્ટિ** (D) સત્સૃષ્ટિ

✓ **જવાબ:** (C) સંસૃષ્ટિ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

37 સંધિ જોડો : ઉદ્ + વેગ

(A) ઉર્વેગ **(B) ઉદ્વેગ** (C) ઊદ્વેગ (D) ઉર્દ્વેગ

✓ **જવાબ:** (B) ઉદ્વેગ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

38 'વિદ્યોપાસના' – સંધિ છૂટી પાડો.

(A) વિદ્યુ + પાસના (B) વિદ્યા + પાસના (C) વિદ્યુ + પાસના **(D) વિદ્યા + ઉપાસના**

✓ **જવાબ:** (D) વિદ્યા + ઉપાસના

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

39 સંધિ છોડો : 'પરિણતિ'

(A) પરિ + ણતિ **(B) પરિ + નતિ** (C) પર્ + ઇણતિ (D) પર્ + ઇનતિ

✓ **જવાબ:** (B) પરિ + નતિ

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2025

40 'સુષુમ'ની સાચી વ્યંજન સંધિ શોધો.

(A) સૂ + સૂમ **(B) સુ + સુમ** (C) સૂ + સુમ (D) સુ + સૂમ

✓ **જવાબ:** (B) સુ + સુમ

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

41 સંધિ છોડ્યામાં કયો વિગ્રહ સાચો છે ?

(A) સ્વચ્છ = સુ + અચ્છ | (B) ધનુબાણ = ધનુષ્ય + બાણ | (C) પાવક = પો + અક | (D) સોહમ = શો + અહમ

✓ **જવાબ:** (A) સ્વચ્છ = સુ + અચ્છ

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

42 સાચો સંધિવિગ્રહ શોધો : સંતોષ

(A) સમ્ + અતોશ | **(B) સમ્ + તોષ** | (C) સમ + તોષ | (D) સમતા + ષ

✓ **જવાબ:** (B) સમ્ + તોષ

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

43 સંધિનો સાચો વિકલ્પ પસંદ કરો: વર્ષા+ઋતુ

(A) વર્ષર્તું | (B) વર્ષાઋતુ | **(C) વર્ષર્તુ** | (D) વર્ષર્તું

✓ **જવાબ:** (C) વર્ષર્તુ

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

44 નીચે આપેલ વ્યંજન સંધિ છોડો. તદનુસાર

(A) તત્+અનુસાર | (B) તદન+ ઉસાર | (C) તદનું + સર | (D) તદ +અનુસાર

✓ **જવાબ:** (A) તત્+અનુસાર

GPSSB ટ્રેસર 2025

45 નીચે આપેલા વ્યંજન સંધિ છોડો. પ્રતિચ્છાયા

(A) પ્રતી + છાયા | (B) પ્રતિ + ચ્છાયા | **(C) પ્રતિ + છાયા** | (D) પ્રતીય + છાયા

✓ **જવાબ:** (C) પ્રતિ + છાયા

GSRTC કંડક્ટર 2018

46 નીચે આપેલા શબ્દોની સંધિમાંથી સાચી સંધિ જણાવો : નિશ્ચિંત

(A) નિસ્ + ચિંત | (B) નીસ + ચિંત | (C) નીસ + ચીત | (D) નીષ્ + ચિંત

✓ **જવાબ:** (A) નિસ્ + ચિંત

GSRTC કંડક્ટર (Series B) 2024

47 સંધિ જોડો : ભાઃ+કર

(A) ભાકર | (B) ભાંકર | **(C) ભાસ્કર** | (D) ભાખર

✓ **જવાબ:** (C) ભાસ્કર

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

48 'સૂક્તિ' શબ્દની સંધિ છૂટી પાડો.

(A) સૂ + ઉક્તિ | **(B) સુ + ઉક્તિ** | (C) સૂ + ઊક્તિ | (D) સ + ઊક્તિ

✓ **જવાબ:** (B) સુ + ઉક્તિ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

49 સંધિ છોડો. નિર્ણય

(A) નિસ + ણય | **(B) નિસ + નય** | (C) નિસ્ + ણય | (D) નિસ્ + અનય

✓ **જવાબ:** (B) નિસ + નય

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

50 સંધિ માટે યોગ્ય વિકલ્પ કયો છે ?

(A) અપ્ + જ = અબ્જ | (B) દિગ + અંત = દિગંત | (C) જગત્ + ગુરુ = જગદ્ગુરુ | (D) ષડ્ + આનન = ષડાનન

✓ **જવાબ:** (A) અપ્ + જ = અબ્જ

GSSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2017

51 સંધિ છોડો. ભિન્ન

(A) ભિન્ + ન | **(B) ભિદ્ + ન** | (C) ભિલ + ન | (D) ભિદ્ + નૂ

✓ **જવાબ:** (B) ભિદ્ + ન

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

52 સંધિ જોડો. નિગમ + આગમ

(A) નિગમગમ | (B) નિગાગમ | **(C) નિગમાગમ** | (D) નિગમોગમ

✓ **જવાબ:** (C) નિગમાગમ

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

53 **સંધિ જોડો. પૌ + અન**

(A) પવન | **(B) પાવન** | (C) પાવક | (D) પૌઅન

✓ **જવાબ:** (B) પાવન

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

54 **સંધિ છોડો. પરિશ્રાંતિ**

(A) પરિ + શ્રાંતિ | (B) પરિ + શ્રનીતિ | (C) પરિ + શ્રનિ | (D) પરિ + શ્રનતિ

✓ **જવાબ:** (A) પરિ + શ્રાંતિ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

55 **'સૂક્તિ' શબ્દની સંધિ છોડો.**

(A) સુ + ઉક્તિ | (B) સુ + ઊક્તિ | (C) સૂ + ઉક્તિ | (D) સૂ + ઊક્તિ

✓ **જવાબ:** (A) સુ + ઉક્તિ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઈવર 2024

56 **સાચું સંધિજોડાણ શોધો - 'પીત+અંબર'.**

(A) પ્રીતાંબર | (B) પ્રિતામ્બર | (C) પિતાંબર | **(D) પીતાંબર**

✓ **જવાબ:** (D) પીતાંબર

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

57 **'કૃષ્ણ' - સાચી સંધિ ઓળખાવો.**

(A) કૃ + ષ્ણ | (B) કૃ + ષ્ણ | (C) આ પૈકી એક પણ નહીં | **(D) કૃષ્ + ન**

✓ **જવાબ:** (D) કૃષ્ + ન

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

58 **'ઉષ્ણ + ઉદક' નું સંધિજોડાણ શોધો.**

(A) ઉષાત્રક | (B) ઉષ્ણેદક | (C) ઉણોદક | **(D) ઉષ્ણોદક**

✓ **જવાબ:** (D) ઉષ્ણોદક

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

59 **સાચું સંધિજોડાણ શોધો - 'પુસ્તક+આલય'**

(A) પુસ્તકાલય: | (B) પુસ્તાકાલય: | **(C) પુસ્તકાલય** | (D) પૂસ્તકાલય

✓ **જવાબ:** (C) પુસ્તકાલય

RMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2023

60 **નીચેની સંધિના પ્રકારના જોડકા યકાસો અને કયા જોડકા યોગ્ય છે ? (1) વિદ્યા + આલય = વિદ્યાલય - સ્વરસંધિ (2) ગુરુ + આજ્ઞા = ગુર્વાજ્ઞા - વ્યંજનસંધિ (3) ઉદ્ + ધાર = ઉદ્ધાર - વિસર્ગસંધિ**

(A) માત્ર 1 યોગ્ય છે. | (B) માત્ર 1 અને 2 યોગ્ય છે. | (C) માત્ર 2 અને 3 યોગ્ય છે. | (D) 1, 2 અને 3 યોગ્ય છે.

✓ **જવાબ:** (A) માત્ર 1 યોગ્ય છે.

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

61 **'એક + એક' ની સંધિ જોડો.**

(A) બે | (B) ઐક્ય | (C) અકૈક | **(D) એકૈક**

✓ **જવાબ:** (D) એકૈક

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

62 **સંધિની કઈ જોડ ખોટી છે ?**

(A) કલા + ઊર્મિ = ક્લોર્મિ | (B) નવ + ઓઢા = નવોઢા | (C) અનુ + એષણા = અન્વેષણા | (D) વાક્ + આડંબર = વાગાડંબર

✓ **જવાબ:** (A) કલા + ઊર્મિ = ક્લોર્મિ

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

63 **'વિદ્યુત્ + લેખ' - માટે યોગ્ય શબ્દ શોધો.**

(A) વિદ્યુલ્લેખા | (B) વિદ્યુતલેખા | **(C) વિદ્યુલ્લેખા** | (D) એકપણ નહિ

✓ **જવાબ:** (A) વિદ્યુલ્લેખા

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

64 **'ચિન્મય' શબ્દની સંધિ છોડો.**

(A) ચિન્ + મય | **(B) ચિત્ + મય** | (C) ચિત્ + અમય | (D) ચિન્ + અમય

✓ **જવાબ:** (B) ચિત્ + મય

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

65 **'અનૂર્મિલ' સંધિ છોડો.**

(A) અનૂ + ઊર્મિલ | **(B) અનુ + ઊર્મિલ** | (C) અનૂ + ઉર્મિલ | (D) અનુ + ઉર્મિલ

✓ **જવાબ:** (B) અનુ + ઊર્મિલ

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

66 **મનોવૃત્તિ - શબ્દ માટે સંધિ વિગ્રહનાં કયા વિકલ્પ સાચા છે ?**

(A) મન: + વૃત્તિ | (B) મનસ્ + વૃત્તિ | (C) મનો + વૃત્તિ | **(D) A અને B બંને સાચા છે.**

✓ **જવાબ:** (D) A અને B બંને સાચા છે.

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2025

67 **સંધિ છોડો : સજ્જન**

(A) સજ્ + જન | (B) સદ્ + જન | **(C) સત્ + જન** | (D) સ + જન

✓ **જવાબ:** (C) સત્ + જન

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

68 **સાચી સંધિ જોડેલો શબ્દ શોધો.**

(A) હિત + અંષી = હિતંષી | (B) હર્ષ + ઉલ્લાસ = હર્ષુલ્લાસ | (C) હસ્ત + અક્ષર = હસ્તાક્ષર | **(D) હર્ષ + આવેશ = હર્ષાવેશ**

✓ **જવાબ:** (D) હર્ષ + આવેશ = હર્ષાવેશ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

69 **નીચેનામાં કઈ સંધિ યોગ્ય રીતે જોડાયેલી છે ?**

(A) પ્રત્યક્ષ = પ્રત્ય + અક્ષ | (B) ઇત્યાદિ = ઇત્યુ + આદિ | **(C) પ્રત્યુત્તર = પ્રતિ + ઉત્તર** | (D) પ્રત્યેક = પ્રત્ય + એક

✓ **જવાબ:** (C) પ્રત્યુત્તર = પ્રતિ + ઉત્તર

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

70 **સંધિ જોડો : વિદ્યુત્ + લેખા**

(A) વિદ્યુતોલેખા | (B) વિદ્યુતલેખા | **(C) વિદ્યુલ્લેખા** | (D) વિદ્તલેખા

✓ **જવાબ:** (C) વિદ્યુલ્લેખા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

71 નીચે આપેલ વ્યંજન સંધિ છોડો. સંવેદન

(A) સન્ + વેદન | (B) સમવ + એદન | **(C) સમ્ + વેદન** | (D) સમ + વેદન

✓ **જવાબ:** (C) સમ્ + વેદન

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

72 વ્યંજનસંધિનો વિગ્રહ કરો નિ:શબ્દ

(A) નિસ્ + શબ્દ | (B) નીસ + શબ્દ | (C) ની : શબ્દ | (D) નિ+ :શબ્દ

✓ **જવાબ:** (A) નિસ્ + શબ્દ

GPSSB ગ્રામ સેવક 2025

73 ' સૂર્યાસ્ત ' - સંધિ વિગહ શોધો

(A) સૂર્ય + અસ્ત | (B) સૂર્ય + સ્ત | (C) સૂ + ર્યસ્ત | (D) સૂર્ય + આસ્ત

✓ **જવાબ:** (A) સૂર્ય + અસ્ત

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

74 'સ્વચ્છંદ'ની સંધિ છોડો.

(A) સુ + ચ્છંદ | (B) સ્વ + ચ્છંદ | **(C) સ્વ + છંદ** | (D) સૂ + ચ્છંદ

✓ **જવાબ:** (C) સ્વ + છંદ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

75 'ન્યૂનતા'ની સંધિ છોડો.

(A) ન્યૂ + અનતા | (B) નિ + ઉનતા | **(C) ની + ઉનતા** | (D) નૂ + ઉનતા

✓ **જવાબ:** (C) ની + ઉનતા

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2026

76 જળ+આશય -સંધિનું જોડાણ શોધો

(A) જળાશય | (B) જળઆશય | (C) જળઆસય | (D) જળાસય

✓ **જવાબ:** (A) જળાશય

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

77 સંધિ છોડો : સદ્ગૃહસ્થ

(A) સઃ + ગૃહસ્થ | (B) સદ્ગૃહ + સ્થ | **(C) સદ્ + ગૃહસ્થ** | (D) સત્ય + ગૃહસ્થ

✓ **જવાબ:** (C) સદ્ + ગૃહસ્થ

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

78 નીચેનામાંથી કયા શબ્દમાં વ્યંજન સંધિ છે?

(A) પાવક = પાવ + અક | (B) પ્રત્યક્ષ = પ્રતિ + અક્ષ | (C) નરેશ = નર + ઈશ | **(D) જગન્નાથ = જગત્ + નાથ**

✓ **જવાબ:** (D) જગન્નાથ = જગત્ + નાથ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

79 સંધિ લખો : પુનર્ + અવતાર

(A) પુનવતાર | **(B) પુનરવતાર** | (C) પુનર્અવતાર | (D) પુનર્વતાર

✓ **જવાબ:** (B) પુનરવતાર

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

80 સંધિ જોડો : વધૂ + ઉલ્લાસ

(A) વધૂલ્લાસ | (B) વધ્યુલ્લાસ | (C) વધુલ્લાસ | (D) વધ્યૂલ્લાસ

✓ **જવાબ:** (A) વધૂલ્લાસ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

81 આપેલા શબ્દનો સંધિ વિગ્રહ કરો:સંજય

(A) સન + જય | **(B) સમ્ + જય** | (C) સં + જય | (D) સમ + જય

✓ **જવાબ:** (B) સમ્ + જય

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

82 સંધિ લખો : 'પરિણીતા'

(A) પરી + ઇણીતા | (B) પર્ + ઇણીતા | **(C) પરિ + નીતા** | (D) પરિ + ણીતા

✓ **જવાબ:** (C) પરિ + નીતા

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

83 **સંધિ છોડો : યથેષ્ટ**

(A) યથા + ઈષ્ટ (B) યથ્થ + ઈષ્ટ (C) યત + ઈષ્ટ (D) યથ + એષ્ટ

✓ **જવાબ:** (A) યથા + ઈષ્ટ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

84 **નીચે આપેલ વ્યંજન સંધિ છોડો. પરિણામ**

(A) પરિ + નામ (B) પરી + નામ (C) પરી + ણામ (D) પરઈ + નામ

✓ **જવાબ:** (A) પરિ + નામ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

85 **સંધિ છોડો : વ્યગ્ર**

(A) વિ + અગ્ર (B) વ્ય + અગ્ર (C) વઃ + અગ્ર (D) વય્ + અગ્ર

✓ **જવાબ:** (A) વિ + અગ્ર

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2025

86 **'ભાનૂદય' ની સાચી વ્યંજન સંધિ શોધો.**

(A) ભાનુ + ઉદય (B) ભા + નુઉદય (C) ભાનૂ + ઉદય (D) ભાનૂ + દય

✓ **જવાબ:** (A) ભાનુ + ઉદય

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

87 **કઈ સંધિ સાચી રીતે જોડાયેલી છે ?**

(A) હિમા + આલય = હિમાલય (B) હરી + ઇન્દ્ર = હરિન્દ્ર (C) નિસ્ + નય = નિર્ણય (D) સુપ્ + અમ = સુષુમ

✓ **જવાબ:** (A) હિમા + આલય = હિમાલય

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

88 **સાચો સંધિવિગ્રહ શોધો : પરિણામ**

(A) પ્ર + નામ (B) પરી + ણામ **(C) પરિ + નામ** (D) પરી + માન

✓ **જવાબ:** (C) પરિ + નામ

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

89 વ્યંજન સંધિનો વિગ્રહ કરો પરિષદ

(A) પરિ + સદ (B) પરિ+અસદ (C) પરી+શદ (D) પરિ+અષદ

✓ **જવાબ:** (A) પરિ + સદ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

90 સંધિ જોડો. સિન્ધુ + ઊર્મિ

(A) સિંધુઊર્મિ (B) સિંધઊર્મિ (C) સિંધુઉર્મી (D) સિન્ધૂર્મિ

✓ **જવાબ:** (A) સિંધુઊર્મિ

GSSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2017

91 સંધિ જોડો. પ્રીતિ + અર્થ

(A) પ્રીત્યર્થ (B) પ્રિત્યાર્થ (C) પ્રીતિર્થ (D) પ્રત્યેર્થ

✓ **જવાબ:** (A) પ્રીત્યર્થ

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

92 સંધિ છોડો. પર્યુત્સુક

(A) પરિ + ઉત્સુક (B) પર્યુ + ઉત્સુક (C) પારિ + ઊત્સુક (D) પરિઃ + ઉત્સુક

✓ **જવાબ:** (A) પરિ + ઉત્સુક

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

93 'પરિણીતા' શબ્દની સંધિ છોડો.

(A) પરિ + નીતા (B) પરિ + ઝોતા (C) પરિસ્ + નીતા (D) પરિ + નીત

✓ **જવાબ:** (A) પરિ + નીતા

ગુજરાત હાઇકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

94 'અનાથ+આશ્રમ' નું સાચું સંધિ જોડાણ કયું છે?

(A) અનાથઆશ્રમ (B) અનથાશ્રમ (C) અનાથશ્રમ **(D) અનાથાશ્રમ**

✓ **જવાબ:** (D) અનાથાશ્રમ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઈવર 2024

95 સાચો સંધિવિગ્રહ શોધો - 'ચરણોદક'.

(A) ચરણ + ઉદક | (B) ચરન + ઊદક | (C) ચરન + ઉદક | (D) ચરણ + ઊદક

✓ **જવાબ:** (A) ચરણ + ઉદક

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

96 સંધિ છોડો : ઉચ્છૃંખલ = ___

(A) ઉચ્ + શૃંખલ | **(B) ઉત્ + શૃંખલ** | (C) ઊત્ + શૃંખલ | (D) ઉદ્ + શૃંખલ

✓ **જવાબ:** (B) ઉત્ + શૃંખલ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

97 સાચું સંધિજોડાણ શોધો - 'મહા+અનલ'

(A) મહાનલ: | (B) મહોનલ | (C) મહોનળ | **(D) મહાનલ**

✓ **જવાબ:** (D) મહાનલ

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

98 અ + અ = આ - સંધિ માટે કયો શબ્દ સાચો છે ?

(A) વૃદ્ધાવસ્થા | (B) ભાષાન્તર | (C) શિષ્ટાચાર | (D) વિધાધાર

✓ **જવાબ:** (A) વૃદ્ધાવસ્થા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

99 વ્યંજન સંધિનો વિગ્રહ કરો સન્મતિ

(A) સત્ + મતિ | (B) સદ+ અમતિ | (C) સહ+ મતિ | (D) સદ+સંમતિ

✓ **જવાબ:** (A) સત્ + મતિ

GPSSB ગ્રામ સેવક 2025

100 ભાનૂદય - સંધિનો વિગ્રહ ઓળખાવો.

(A) ભાનૂ + અય | (B) ભાનૂ + ઊદય | **(C) ભાનુ + ઉદય** | (D) ભાનુ + ઈદય

✓ **જવાબ:** (C) ભાનુ + ઉદય

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **'મહા + ઈશ' ની સાચી સંધિ કઈ છે?**

(A) મહેશ (B) મહીશ (C) મહૈશ (D) મહાઈશ

ઉકેલ: છેલ્લો સ્વર 'આ' અને પહેલો સ્વર 'ઈ'; આ + ઈ = એ (ગુણ સંધિ). તેથી મહા + ઈશ = મહેશ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'સૂર્ય + ઉદય' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) સૂર્યોદય (B) સૂર્યઉદય (C) સૂર્યૌદય (D) સૂર્યુદય

ઉકેલ: છેલ્લો સ્વર 'અ' અને પહેલો સ્વર 'ઉ'; અ + ઉ = ઓ (ગુણ સંધિ). તેથી સૂર્ય + ઉદય = સૂર્યોદય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **'નિરાશા' શબ્દનો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) નિઃ + આશા (B) નિર + આશા (C) નિ + રાશા (D) નિઃ + રાશા

ઉકેલ: 'ઃ' પછી સ્વર 'આ' આવતાં વિસર્ગ → ર્ થાય (વિસર્ગસંધિ). તેથી નિરાશા = નિઃ + આશા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'સત્ + જન' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) સજ્જન (B) સદ્જન (C) સત્જન (D) સજન

ઉકેલ: 'ત્' પછી 'જ' આવતાં ત્ + જ = જ્જ (વ્યંજનસંધિ). તેથી સત્ + જન = સજ્જન.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'મહોત્સવ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) મહા + ઉત્સવ (B) મહો + ઉત્સવ (C) મહ + ઉત્સવ (D) મહા + ઓત્સવ

ઉકેલ: વચ્ચે 'ઓ' છે જે ગુણ સંધિ સૂચવે; 'ઓ' = અ/આ + ઉ. તેથી મહોત્સવ = મહા + ઉત્સવ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'દેવ + આલય' ની સંધિ કયા પ્રકારની છે અને શબ્દ શું બને?**

(A) દીર્ઘ — દેવાલય (B) ગુણ — દેવેલય (C) વૃદ્ધિ — દેવૈલય (D) યણ્ — દેવ્યાલય

ઉકેલ: છેલ્લો 'અ' અને પહેલો 'આ'; અ + આ = આ (દીર્ઘ/સવર્ણ સંધિ). તેથી દેવ + આલય = દેવાલય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'સ્વાગત' શબ્દનો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) સુ + આગત (B) સ્વ + આગત (C) સ + વાગત (D) સુ + વાગત

ઉકેલ: 'સ્વ' એ યણ્ સંધિ સૂચવે (ઉ → વ્); 'વ્' ને પાછો 'ઉ' બનાવો. તેથી સ્વાગત = સુ + આગત.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'નિર્ભય' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) નિઃ + ભય (B) નિર + ભય (C) નિ + ર્ભય (D) નિઃ + અભય

ઉકેલ: 'ઃ' પછી નરમ વ્યંજન 'ભ' આવતાં વિસર્ગ → ર્ (વિસર્ગસંધિ). તેથી નિર્ભય = નિઃ + ભય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'હિમ + આલય' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) હિમાલય (B) હિમેલય (C) હિમૈલય (D) હિમ્યાલય

ઉકેલ: છેલ્લો 'અ' અને પહેલો 'આ'; અ + આ = આ (દીર્ઘ સંધિ). તેથી હિમ + આલય = હિમાલય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'મનોહર' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) મનઃ + હર (B) મન + ઓહર (C) મનો + હર (D) મનઃ + અહર

ઉકેલ: 'અઃ' પછી નરમ ધ્વનિ 'હ' આવતાં વિસર્ગ → ઓ થાય (વિસર્ગસંધિ). તેથી મનોહર = મનઃ + હર.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'નર + ઇન્દ્ર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) નરેન્દ્ર (B) નરિન્દ્ર (C) નરૈન્દ્ર (D) નરાન્દ્ર

ઉકેલ: છેલ્લો 'અ' અને પહેલો 'ઇ'; અ + ઇ = એ (ગુણ સંધિ). તેથી નર + ઇન્દ્ર = નરેન્દ્ર.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'ગુરુ + ઉપદેશ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) ગુરૂપદેશ (B) ગુરોપદેશ (C) ગુર્વ્યુપદેશ (D) ગુરઉપદેશ

ઉકેલ: છેલ્લો 'ઉ' અને પહેલો 'ઉ' — સવર્ણ; ઉ + ઉ = ઊ (દીર્ઘ સંધિ). તેથી ગુરુ + ઉપદેશ = ગુરૂપદેશ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **'ઇત્યાદિ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) ઇતિ + આદિ (B) ઇત્ય + આદિ (C) ઇતી + આદિ (D) ઇત + યાદિ

ઉકેલ: 'ત્ય' એ યણ્ સંધિ સૂચવે (ઇ → ય્); 'ય્' ને પાછો 'ઇ' બનાવો. તેથી ઇત્યાદિ = ઇતિ + આદિ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'પર + ઉપકાર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) પરોપકાર (B) પરઉપકાર (C) પરૌપકાર (D) પરૂપકાર

ઉકેલ: છેલ્લો 'અ' અને પહેલો 'ઉ'; અ + ઉ = ઓ (ગુણ સંધિ). તેથી પર + ઉપકાર = પરોપકાર.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **'દેવ + ઇન્દ્ર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) દેવેન્દ્ર (B) દેવિન્દ્ર (C) દેવૈન્દ્ર (D) દેવાન્દ્ર

ઉકેલ: છેલ્લો 'અ' અને પહેલો 'ઇ'; અ + ઇ = એ (ગુણ સંધિ). તેથી દેવ + ઇન્દ્ર = દેવેન્દ્ર.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'સદૈવ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) સદા + એવ (B) સદ + ઐવ (C) સદા + ઇવ (D) સદ + એવ

ઉકેલ: વચ્ચે 'ઐ' છે જે વૃદ્ધિ સંધિ સૂચવે; આ + એ = ઐ. તેથી સદૈવ = સદા + એવ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'ઉત્ + હાર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) ઉદ્ધાર (B) ઉત્હાર (C) ઉદ્હાર (D) ઉધ્ધાર

ઉકેલ: 'ત્' પછી 'હ' આવતાં ત્ + હ = દ્ધ (વ્યંજનસંધિ). તેથી ઉત્ + હાર = ઉદ્ધાર.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'નમસ્કાર' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) નમઃ + કાર (B) નમસ + કાર (C) નમ + સ્કાર (D) નમઃ + સ્કાર

ઉકેલ: વિસર્ગ પછી 'ક' આવતાં વિસર્ગ → સ્ થાય (વિસર્ગસંધિ). તેથી નમસ્કાર = નમઃ + કાર.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **'કવિ + ઇન્દ્ર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) કવીન્દ્ર (B) કવેન્દ્ર (C) કવૈન્દ્ર (D) કવિન્દ્ર

ઉકેલ: છેલ્લો 'ઇ' અને પહેલો 'ઇ' — સવર્ણ; ઇ + ઇ = ઈ (દીર્ઘ સંધિ). તેથી કવિ + ઇન્દ્ર = કવીન્દ્ર.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'એક + એક' ની સંધિ કયા પ્રકારની છે અને શબ્દ શું બને?**

(A) વૃદ્ધિ — એકૈક (B) ગુણ — એકેક (C) દીર્ઘ — એકાક (D) યણ્ — એક્યેક

ઉકેલ: છેલ્લો 'અ' અને પહેલો 'એ'; અ + એ = ઐ (વૃદ્ધિ સંધિ). તેથી એક + એક = એકૈક.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'નયન' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) ને + અન (B) ન + યન (C) નય + અન (D) નૈ + અન

ઉકેલ: વચ્ચે 'ય' એ અયાદિ સંધિ સૂચવે (એ → અય્). તેથી નયન = ને + અન.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'વાક્ + ઈશ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) વાગીશ (B) વાકીશ (C) વાગ્ઈશ (D) વાક્ઈશ

ઉકેલ: 'ક્' પછી સ્વર 'ઈ' આવતાં ક્ → ગ્ (વ્યંજનસંધિ), અને ગ્ + ઈ = ગી. તેથી વાક્ + ઈશ = વાગીશ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'મહર્ષિ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) મહા + ઋષિ (B) મહ + ઋષિ (C) મહ + અર્ષિ (D) મહા + અર્ષિ

ઉકેલ: 'અર્' એ ગુણ સંધિ સૂચવે (આ + ઋ = અર્). તેથી મહર્ષિ = મહા + ઋષિ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'સમ્ + તોષ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) સંતોષ (B) સમતોષ (C) સન્તોષ (D) સન્યોષ

ઉકેલ: 'મ્' પછી વર્ગીય વ્યંજન 'ત' આવતાં 'મ્' અનુસ્વાર (ં) બને (વ્યંજનસંધિ). તેથી સમ્ + તોષ = સંતોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'દુરુપયોગ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) દુઃ + ઉપયોગ (B) દુર + ઉપયોગ (C) દુ + રુપયોગ (D) દુઃ + રુપયોગ

ઉકેલ: 'ઃ' પછી સ્વર 'ઉ' આવતાં વિસર્ગ → ર્ (વિસર્ગસંધિ). તેથી દુરુપયોગ = દુઃ + ઉપયોગ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **'વિદ્યા + આલય' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) વિદ્યાલય (B) વિદ્યૈલય (C) વિદ્યૈલય (D) વિદ્યાઆલય

ઉકેલ: છેલ્લો 'આ' અને પહેલો 'આ'; આ + આ = આ (દીર્ઘ સંધિ). તેથી વિદ્યા + આલય = વિદ્યાલય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **'નિશ્ચલ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) નિઃ + ચલ (B) નિશ + ચલ (C) નિ + શ્ચલ (D) નિઃ + શ્ચલ

ઉકેલ: વિસર્ગ પછી 'ચ' આવતાં વિસર્ગ → શ્ થાય (વિસર્ગસંધિ). તેથી નિશ્ચલ = નિઃ + ચલ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

28 **'સચ્ચરિત્ર' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) સત્ + ચરિત્ર (B) સચ્ + ચરિત્ર (C) સ + ચરિત્ર (D) સત + ચરિત્ર

ઉકેલ: 'ચ્ચ' જોડ-વ્યંજન દેખાય છે જે ત્ + ચ = ચ્ચ સૂચવે (વ્યંજનસંધિ). તેથી સચ્ચરિત્ર = સત્ + ચરિત્ર.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

29 **'મહા + ઔષધ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) મહૌષધ (B) મહોષધ (C) મહૈષધ (D) મહાઔષધ

ઉકેલ: છેલ્લો 'આ' અને પહેલો 'ઔ'; આ + ઔ = ઔ (વૃદ્ધિ સંધિ). તેથી મહા + ઔષધ = મહૌષધ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

30 **'અતિ + આનંદ' ની સંધિ કયા પ્રકારની છે?**

(A) યણ્ સંધિ (B) ગુણ સંધિ (C) દીર્ઘ સંધિ (D) વૃદ્ધિ સંધિ

ઉકેલ: 'ઇ' પછી અસવર્ણ સ્વર 'આ' આવતાં ઇ → ય્ થાય (અત્યાનંદ). એ યણ્ સંધિ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

31 **'ગિરિ + ઇન્દ્ર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?**

(A) ગિરીન્દ્ર (B) ગિરેન્દ્ર (C) ગિરૈન્દ્ર (D) ગિર્યિન્દ્ર

ઉકેલ: છેલ્લો 'ઇ' અને પહેલો 'ઇ' — સવર્ણ; ઇ + ઇ = ઈ (દીર્ઘ સંધિ). તેથી ગિરિ + ઇન્દ્ર = ગિરીન્દ્ર.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

32 **'ઉલ્લાસ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?**

(A) ઉત્ + લાસ (B) ઉલ્ + લાસ (C) ઉ + લ્લાસ (D) ઉલ + લાસ

ઉકેલ: 'લ્લ' જોડ-વ્યંજન દેખાય છે જે ત્ + લ = લ્લ સૂચવે (વ્યંજનસંધિ). તેથી ઉલ્લાસ = ઉત્ + લાસ.

✏️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'દેવ + આલય' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) દેવાલય (B) દેવેલય (C) દેવૈલય (D) દેવઆલય

2. 'નર + ઈશ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) નરેશ (B) નરીશ (C) નરૈશ (D) નરાશ

3. 'સૂર્ય + ઉદય' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) સૂર્યોદય (B) સૂર્યૈદય (C) સૂર્યાદય (D) સૂર્યુદય

4. 'મહા + આત્મા' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) મહાત્મા (B) મહેત્મા (C) મહૈત્મા (D) મહોત્મા

5. 'સત્ + જન' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) સજ્જન (B) સદ્જન (C) સત્જન (D) સજન

6. 'હિમ + આલય' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) હિમાલય (B) હિમેલય (C) હિમૈલય (D) હિમઆલય

7. 'પર + ઉપકાર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) પરોપકાર (B) પરૈપકાર (C) પરાપકાર (D) પરઉપકાર

8. 'વિદ્યાલય' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) વિદ્યા + આલય (B) વિદ્ય + આલય (C) વિદ્યા + લય (D) વિદ્યા + અલય

9. 'કવિ + ઇન્દ્ર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) કવીન્દ્ર (B) કવેન્દ્ર (C) કવૈન્દ્ર (D) કવિન્દ્ર

10. 'ગણ + ઈશ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) ગણેશ (B) ગણીશ (C) ગણૈશ (D) ગણાશ

11. 'નરેન્દ્ર' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) નર + ઇન્દ્ર (B) નરે + ઇન્દ્ર (C) નર + એન્દ્ર (D) નરે + ન્દ્ર

12. 'સંધિ' શબ્દનો અર્થ શું થાય?

(A) જોડાણ (B) વિભાજન (C) વિરોધ (D) પુનરાવર્તન

મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'સ્વાગત' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) સુ + આગત (B) સ્વ + આગત (C) સ + વાગત (D) સુ + વાગત

14. 'મનઃ + રથ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) મનોરથ (B) મનરથ (C) મનઃરથ (D) મનઃઅરથ

15. 'નિઃ + આહાર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) નિરાહાર (B) નિઆહાર (C) નિહાર (D) નિઃઆહાર

16. 'ઉત્ + હાર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) ઉદ્ધાર (B) ઉત્હાર (C) ઉદ્હાર (D) ઉધ્ધાર

17. 'મહોત્સવ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) મહા + ઉત્સવ (B) મહો + ઉત્સવ (C) મહ + ઉત્સવ (D) મહા + ઓત્સવ

18. 'સદૈવ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) સદા + એવ (B) સદ + ઐવ (C) સદા + ઇવ (D) સદ + એવ

19. 'સમ્ + તોષ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) સંતોષ (B) સમતોષ (C) સન્તોષ (D) સંધોષ

20. 'નમઃ + કાર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) નમસ્કાર (B) નમઃકાર (C) નમકાર (D) નમોકાર

21. 'એક + એક' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) એકેક (B) એકેક (C) એકાક (D) એકએક

22. 'ઇત્યાદિ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) ઇતિ + આદિ (B) ઇત્ય + આદિ (C) ઇતી + આદિ (D) ઇત + યાદિ

23. 'ગુરુ + ઉપદેશ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) ગુરૂપદેશ (B) ગુરોપદેશ (C) ગુરઉપદેશ (D) ગુર્વુપદેશ

24. 'મહર્ષિ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) મહા + ઋષિ (B) મહ + ઋષિ (C) મહ + અર્ષિ (D) મહા + અર્ષિ

25. 'વાક્ + ઈશ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) વાગીશ (B) વાકીશ (C) વાગ્ઈશ (D) વાક્ઈશ

26. 'નયન' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) ને + અન (B) ન + યન (C) નય + અન (D) નૈ + અન

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'દુઃ + ઉપયોગ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) દુરુપયોગ (B) દુપયોગ (C) દુઃઉપયોગ (D) દુરૂપયોગ

28. 'નિશ્ચલ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) નિઃ + ચલ (B) નિશ + ચલ (C) નિ + શ્ચલ (D) નિઃ + શ્ચલ

29. 'ઉજ્જ્વલ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) ઉત્ + જ્વલ (B) ઉજ્ + જ્વલ (C) ઉ + જ્જ્વલ (D) ઉદ્ + જ્વલ

30. 'મહૌષધ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) મહા + ઔષધ (B) મહ + ઔષધ (C) મહા + ઓષધ (D) મહૌ + ષધ

31. 'સચ્ચરિત્ર' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) સત્ + ચરિત્ર (B) સચ્ + ચરિત્ર (C) સ + ચરિત્ર (D) સત + ચરિત્ર

32. 'દુસ્તર' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) દુઃ + તર (B) દુસ + તર (C) દુ + સ્તર (D) દુઃ + સ્તર

33. 'મનોહર' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) મનઃ + હર (B) મન + ઓહર (C) મનો + હર (D) મનઃ + અહર

34. 'ઉલ્લાસ' નો સાચો સંધિ-વિચ્છેદ કયો છે?

(A) ઉત્ + લાસ (B) ઉલ્ + લાસ (C) ઉ + લ્લાસ (D) ઉદ્ + લાસ

35. 'પિતૃ + આજ્ઞા' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) પિત્રાજ્ઞા (B) પિતૃઆજ્ઞા (C) પિતાજ્ઞા (D) પિત્રીજ્ઞા

36. 'દિક્ + અંબર' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) દિગંબર (B) દિક્અંબર (C) દિગ્અંબર (D) દિકંબર

37. 'તેજઃ + મય' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) તેજોમય (B) તેજઃમય (C) તેજમય (D) તેજૌમય

38. 'ભાનુ + ઉદય' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) ભાનૂદય (B) ભાનોદય (C) ભાનઉદય (D) ભાન્વુદય

39. ⭐ 'દિક્ + ગજ' ની સંધિ કરતાં કયો શબ્દ બને?

(A) દિગ્ગજ (B) દિક્ગજ (C) દિગજ (D) દિગ્ગ્જ

40. ⭐ 'સત્ + શાસ્ત્ર' ની સાચી સંધિ કઈ?

(A) સચ્છાસ્ત્ર (B) સત્શાસ્ત્ર (C) સશાસ્ત્ર (D) સદ્શાસ્ત્ર

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **A**	3. **A**	4. **A**	5. **A**	6. **A**	7. **A**	8. **A**	9. **A**	10. **A**	11. **A**
12. **A**	13. **A**	14. **A**	15. **A**	16. **A**	17. **A**	18. **A**	19. **A**	20. **A**	21. **A**	22. **A**
23. **A**	24. **A**	25. **A**	26. **A**	27. **A**	28. **A**	29. **A**	30. **A**	31. **A**	32. **A**	33. **A**
34. **A**	35. **A**	36. **A**	37. **A**	38. **A**	39. **A**	40. **A**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — અ + આ = આ (દીર્ઘ સંધિ). તેથી દેવ + આલય = દેવાલય.

2. જવાબ (A) — અ + ઈ = એ (ગુણ સંધિ). તેથી નર + ઈશ = નરેશ.

3. જવાબ (A) — અ + ઉ = ઓ (ગુણ સંધિ). તેથી સૂર્ય + ઉદય = સૂર્યોદય.

4. જવાબ (A) — આ + આ = આ (દીર્ઘ સંધિ). તેથી મહા + આત્મા = મહાત્મા.

5. જવાબ (A) — ત્ + જ = જ્જ (વ્યંજનસંધિ). તેથી સત્ + જન = સજ્જન.

6. જવાબ (A) — અ + આ = આ (દીર્ઘ સંધિ). તેથી હિમ + આલય = હિમાલય.

7. જવાબ (A) — અ + ઉ = ઓ (ગુણ સંધિ). તેથી પર + ઉપકાર = પરોપકાર.

8. જવાબ (A) — વચ્ચે દીર્ઘ 'આ' છે (દીર્ઘ સંધિ). તેથી વિદ્યાલય = વિદ્યા + આલય.

9. જવાબ (A) — ઇ + ઇ = ઈ (દીર્ઘ સંધિ). તેથી કવિ + ઇન્દ્ર = કવીન્દ્ર.

10. જવાબ (A) — અ + ઈ = એ (ગુણ સંધિ). તેથી ગણ + ઈશ = ગણેશ.

11. જવાબ (A) — વચ્ચે 'એ' છે (ગુણ સંધિ); એ = અ + ઇ. તેથી નરેન્દ્ર = નર + ઇન્દ્ર.

12. જવાબ (A) — 'સંધિ' નો અર્થ 'જોડાણ' કે 'મેળ' થાય — બે ધ્વનિ ભેગા થઈ ફેરફાર પામે તે પ્રક્રિયા.

13. જવાબ (A) — 'સ્વ' એ યણ્ સંધિ સૂચવે (ઉ → વ્). તેથી સ્વાગત = સુ + આગત.

14. જવાબ (A) — 'અઃ' પછી નરમ ધ્વનિ આવતાં વિસર્ગ → ઓ (વિસર્ગસંધિ). તેથી મનઃ + રથ = મનોરથ.

15. જવાબ (A) — 'ઇઃ' પછી સ્વર 'આ' આવતાં વિસર્ગ → ર્ (વિસર્ગસંધિ). તેથી નિઃ + આહાર = નિરાહાર.

16. જવાબ (A) — ત્ + હ = દ્ધ (વ્યંજનસંધિ). તેથી ઉત્ + હાર = ઉદ્ધાર.

17. જવાબ (A) — વચ્ચે 'ઓ' છે (ગુણ સંધિ); ઓ = આ + ઉ. તેથી મહોત્સવ = મહા + ઉત્સવ.

18. જવાબ (A) — વચ્ચે 'ઐ' છે (વૃદ્ધિ સંધિ); ઐ = આ + એ. તેથી સદૈવ = સદા + એવ.

19. જવાબ (A) — 'મ્' પછી વર્ગીય વ્યંજન આવતાં 'મ્' અનુસ્વાર (ં) બને. તેથી સમ્ + તોષ = સંતોષ.

20. જવાબ (A) — વિસર્ગ પછી 'ક' આવતાં વિસર્ગ → સ્ (વિસર્ગસંધિ). તેથી નમઃ + કાર = નમસ્કાર.

21. જવાબ (A) — અ + એ = ઐ (વૃદ્ધિ સંધિ). તેથી એક + એક = એકૈક.

22. જવાબ (A) — 'ત્ય' એ યણ્ સંધિ સૂચવે (ઇ → ય્). તેથી ઇત્યાદિ = ઇતિ + આદિ.

23. જવાબ (A) — ઉ + ઉ = ઊ (દીર્ઘ સંધિ). તેથી ગુરુ + ઉપદેશ = ગુરૂપદેશ.

24. જવાબ (A) — 'અર્' એ ગુણ સંધિ સૂચવે (આ + ઋ = અર્). તેથી મહર્ષિ = મહા + ઋષિ.

25. જવાબ (A) — 'ક્' પછી સ્વર આવતાં ક્ → ગ્ (વ્યંજનસંધિ). તેથી વાક્ + ઈશ = વાગીશ.

26. જવાબ (A) — વચ્ચે 'ય' એ અયાદિ સંધિ સૂચવે (એ → અય્). તેથી નયન = ને + અન.

27. જવાબ (A) — 'ઉઃ' પછી સ્વર 'ઉ' આવતાં વિસર્ગ → ર્ (વિસર્ગસંધિ), અને પાછળ 'ઉ' રહે. તેથી દુઃ + ઉપયોગ = દુરુપયોગ.

28. જવાબ (A) — વિસર્ગ પછી 'ચ' આવતાં વિસર્ગ → શ્ (વિસર્ગસંધિ). તેથી નિશ્ચલ = નિઃ + ચલ.

29. જવાબ (A) — 'જ્જ' જોડ-વ્યંજન એ ત્ + જ = જ્જ સૂચવે (વ્યંજનસંધિ). તેથી ઉજ્જ્વલ = ઉત્ + જ્વલ.

30. જવાબ (A) — વચ્ચે 'ઔ' છે (વૃદ્ધિ સંધિ); ઔ = આ + ઔ. તેથી મહૌષધ = મહા + ઔષધ.

31. જવાબ (A) — 'ચ્ચ' જોડ-વ્યંજન એ ત્ + ચ = ચ્ચ સૂચવે (વ્યંજનસંધિ). તેથી સચ્ચરિત્ર = સત્ + ચરિત્ર.

32. જવાબ (A) — વિસર્ગ પછી 'ત' આવતાં વિસર્ગ → સ્ (વિસર્ગસંધિ). તેથી દુસ્તર = દુઃ + તર.

33. જવાબ (A) — વચ્ચે 'ઓ' એ વિસર્ગ → ઓ સૂચવે (અઃ + નરમ ધ્વનિ). તેથી મનોહર = મનઃ + હર.

34. જવાબ (A) — 'લ્લ' જોડ-વ્યંજન એ ત્ + લ = લ્લ સૂચવે (વ્યંજનસંધિ). તેથી ઉલ્લાસ = ઉત્ + લાસ.

35. જવાબ (A) — 'ૠ' પછી અસવર્ણ સ્વર 'આ' આવતાં ૠ → ર્ (યણ્ સંધિ). તેથી પિતૃ + આજ્ઞા = પિત્રાજ્ઞા.

36. જવાબ (A) — 'ક્' પછી સ્વર 'અ' આવતાં ક્ → ગ્ (વ્યંજનસંધિ). તેથી દિક્ + અંબર = દિગંબર.

37. જવાબ (A) — 'અઃ' પછી નરમ ધ્વનિ 'મ' આવતાં વિસર્ગ → ઓ (વિસર્ગસંધિ). તેથી તેજઃ + મય = તેજોમય.

38. જવાબ (A) — ઉ + ઉ = ઊ (દીર્ઘ સંધિ — બે સવર્ણ સ્વર). તેથી ભાનુ + ઉદય = ભાનૂદય.

39. જવાબ (A) — 'ક્' પછી નરમ ઘોષ વ્યંજન 'ગ' આવતાં ક્ → ગ્ (વ્યંજનસંધિ), પરિણામે જોડ 'ગ્ગ'. તેથી દિક્ + ગજ = દિગ્ગજ.

40. જવાબ (A) — 'ત્' પછી 'શ' આવતાં ત્ + શ → ચ્છ (વ્યંજનસંધિ). તેથી સત્ + શાસ્ત્ર = સચ્છાસ્ત્ર.

4 સમાસ (Samas — Compound Words)

જ્યારે બે કે વધારે પદ (શબ્દ) વચ્ચેની વિભક્તિ કે જોડતા શબ્દો લોપ પામે અને એ પદો ભેગાં મળી એક નવો અર્થપૂર્ણ શબ્દ બને, ત્યારે એ રચનાને 'સમાસ' કહે છે. ગુજરાતી ભાષામાં 'રાજમહેલ', 'ગુરુદક્ષિણા', 'નીલકંઠ' જેવા હજારો શબ્દો સમાસ દ્વારા જ બન્યા છે, માટે સમાસ સમજ્યા વગર ભાષાનું ઊંડું જ્ઞાન અધૂરું રહે છે. આ પ્રકરણમાં આપણે સમાસ અને તેનો વિગ્રહ, તથા તેના મુખ્ય પ્રકાર — દ્વંદ્વ, તત્પુરુષ (કર્મધારય અને દ્વિગુ સહિત), બહુવ્રીહિ અને અવ્યયીભાવ — ઉદાહરણ સાથે વિગતે શીખીશું. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE તથા શિક્ષક-ભરતી (TET/TAT/HTAT) જેવી લગભગ દરેક પરીક્ષામાં સમાસ ઓળખવાનો અને તેનો વિગ્રહ કરવાનો પ્રશ્ન અચૂક પૂછાય છે, માટે આ વિભાગ પાકા ગુણ અપાવનારો છે.

1. સમાસ એટલે શું — પાયાની સમજ ને પારિભાષિક શબ્દો

'સમાસ' એટલે 'સંક્ષેપ' કે 'સંયોજન'. બે કે વધારે પદ વચ્ચે રહેલી વિભક્તિ (પ્રત્યય) અથવા 'નો/ની/નું', 'માટે', 'અને', 'માં' જેવા જોડતા શબ્દો કાઢી નાખીને એ પદોને ભેગાં કરી એક શબ્દ બનાવાય તેને સમાસ કહે છે. દા.ત. 'રાજાનો મહેલ' એ ત્રણ શબ્દોને ટૂંકાવીને 'રાજમહેલ' એક જ શબ્દ બને છે.

સમાસમાં બે મુખ્ય પદ હોય છે — પહેલા આવતા પદને 'પૂર્વપદ' અને પછી આવતા પદને 'ઉત્તરપદ' કહે છે. 'રાજમહેલ'માં 'રાજ' એ પૂર્વપદ અને 'મહેલ' એ ઉત્તરપદ છે. કયું પદ અર્થમાં મુખ્ય (પ્રધાન) છે તેના આધારે જ સમાસનો પ્રકાર નક્કી થાય છે.

સમાસને છૂટો પાડીને તેનાં પદો વચ્ચેનો સંબંધ દર્શાવતું પૂરું વાક્ય બનાવવાની ક્રિયાને 'વિગ્રહ' કહે છે. જેમ કે 'દેવમંદિર'નો વિગ્રહ 'દેવનું મંદિર' થાય. વિગ્રહ કરવાથી જ ખબર પડે કે કયું પદ મુખ્ય છે અને સમાસ કયા પ્રકારનો છે.

- પૂર્વપદ = સમાસમાં પહેલું આવતું પદ.
- ઉત્તરપદ = સમાસમાં પછી આવતું પદ.
- વિગ્રહ = સમાસને છૂટો પાડી અર્થ-સંબંધ દર્શાવતું વાક્ય.
- પ્રધાન પદ કયું છે તેના પરથી સમાસનો પ્રકાર નક્કી થાય.
- સમાસ બે કે વધારે પદનો બનેલો એક જ સંયુક્ત શબ્દ છે.

પારિભાષિક શબ્દો — ઝડપી ઓળખ

શબ્દ	અર્થ	ઉદાહરણ
પૂર્વપદ	પહેલું પદ	'રાજમહેલ'માં 'રાજ'
ઉત્તરપદ	પછીનું પદ	'રાજમહેલ'માં 'મહેલ'
વિગ્રહ	સમાસ છૂટો પાડવો	'રાજાનો મહેલ'
પ્રધાન પદ	અર્થમાં મુખ્ય પદ	પ્રકાર નક્કી કરે

ઉદાહરણ 1 **'ગંગાજળ' શબ્દનો વિગ્રહ કરો અને તેમાં પૂર્વપદ-ઉત્તરપદ ઓળખો.**

1. 1) 'ગંગાજળ'માં બે પદ છે — 'ગંગા' અને 'જળ'.
2. 2) અહીં 'ગંગા' પહેલું પદ છે માટે પૂર્વપદ, અને 'જળ' પછીનું પદ માટે ઉત્તરપદ.
3. 3) વચ્ચે 'નું' જોડતો શબ્દ ઉમેરી વાક્ય બનાવીએ — 'ગંગાનું જળ'. એ જ વિગ્રહ.

✅ જવાબ: **વિગ્રહ: 'ગંગાનું જળ'; પૂર્વપદ = ગંગા, ઉત્તરપદ = જળ**

ઉદાહરણ 2 **'સુખદુઃખ' શબ્દનો વિગ્રહ કરો.**

1. 1) 'સુખદુઃખ'માં બે પદ છે — 'સુખ' અને 'દુઃખ'.
2. 2) આ બંને પદ સ્વતંત્ર અને સરખા મહત્ત્વનાં છે, માટે વચ્ચે 'અને' જોડતો શબ્દ આવે.
3. 3) તેથી વિગ્રહ થાય — 'સુખ અને દુઃખ'.

✅ જવાબ: **વિગ્રહ: 'સુખ અને દુઃખ'**

2. દ્વંદ્વ સમાસ — બંને પદ સ્વતંત્ર ને સરખાં મહત્ત્વનાં

જે સમાસમાં બંને (કે બધાં) પદ સ્વતંત્ર, સરખા મહત્ત્વનાં હોય અને બંને પદ અર્થમાં પ્રધાન હોય, તેને 'દ્વંદ્વ સમાસ' કહે છે. તેનો વિગ્રહ કરતી વખતે પદો વચ્ચે 'અને' કે 'તથા' જોડતો શબ્દ આવે છે. દા.ત. 'માબાપ' નો વિગ્રહ 'મા અને બાપ', 'દિવસરાત' નો વિગ્રહ 'દિવસ અને રાત'.

દ્વંદ્વ સમાસ ઓળખવાની સહેલી રીત — જ્યારે વિગ્રહ કરતી વખતે વચ્ચે 'અને'/'તથા' મૂકવાથી અર્થ બરાબર બેસે ત્યારે તે દ્વંદ્વ સમાસ હોય છે. અહીં કોઈ એક પદ બીજા પદનું વર્ણન કે વિશેષણ બનતું નથી; બંને જુદાં જુદાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

દ્વંદ્વ સમાસમાં ઘણીવાર પરસ્પર વિરોધી (સુખદુઃખ, જયપરાજય) અથવા સાથે ચાલતાં (ભાઈબહેન, હાથપગ) જોડકાં હોય છે. ગુજરાત પરીક્ષાઓમાં દ્વંદ્વ ઓળખવાનો સહેલો અને વારંવાર પૂછાતો પ્રશ્ન છે.

- બંને પદ સ્વતંત્ર અને સરખા મહત્ત્વનાં (બંને પ્રધાન).
- વિગ્રહમાં 'અને' / 'તથા' જોડતો શબ્દ આવે.
- ઉદાહરણ: માબાપ, ભાઈબહેન, હાથપગ, દિવસરાત, સુખદુઃખ.
- ઘણીવાર વિરોધી કે સાથે ચાલતાં જોડકાં.
- કોઈ પદ બીજાનું વિશેષણ બનતું નથી.

દ્વંદ્વ સમાસ — ઉદાહરણ ને વિગ્રહ

સમાસ	વિગ્રહ
માબાપ	મા અને બાપ
ભાઈબહેન	ભાઈ અને બહેન
દિવસરાત	દિવસ અને રાત
સુખદુઃખ	સુખ અને દુઃખ
રામલક્ષ્મણ	રામ અને લક્ષ્મણ
પાપપુણ્ય	પાપ અને પુણ્ય

ઉદાહરણ 1 **'હાથપગ' કયો સમાસ છે અને તેનો વિગ્રહ શો?**

1. 1) 'હાથ' અને 'પગ' બંને પદ સ્વતંત્ર અને સરખા મહત્ત્વનાં છે.
2. 2) વચ્ચે 'અને' મૂકવાથી અર્થ બેસે છે — 'હાથ અને પગ'.
3. 3) બંને પદ પ્રધાન છે, માટે આ દ્વંદ્વ સમાસ છે.

✅ જવાબ: **દ્વંદ્વ સમાસ; વિગ્રહ: 'હાથ અને પગ'**

ઉદાહરણ 2 **'જયપરાજય' નો સમાસ-પ્રકાર ઓળખો.**

1. 1) 'જય' (જીત) અને 'પરાજય' (હાર) બંને સ્વતંત્ર, સામસામા અર્થના પદ છે.
2. 2) વિગ્રહમાં 'અને' આવે — 'જય અને પરાજય'.
3. 3) બંને પદ પ્રધાન હોવાથી આ દ્વંદ્વ સમાસ છે.

✅ જવાબ: **દ્વંદ્વ સમાસ; વિગ્રહ: 'જય અને પરાજય'**

3. તત્પુરુષ સમાસ — ઉત્તરપદ પ્રધાન, વચ્ચે વિભક્તિ લોપ

જે સમાસમાં ઉત્તરપદ (પછીનું પદ) અર્થમાં મુખ્ય હોય અને પૂર્વપદ તેને કોઈ ને કોઈ વિભક્તિના સંબંધે જોડાયેલું હોય, તેને 'તત્પુરુષ સમાસ' કહે છે. વિગ્રહ કરતી વખતે પૂર્વ અને ઉત્તર પદ વચ્ચે 'ને', 'થી', 'નો/ની/નું', 'માટે', 'માં' જેવી વિભક્તિ ઉમેરાય છે. દા.ત. 'દેવમંદિર' નો વિગ્રહ 'દેવનું મંદિર' — અહીં 'મંદિર' મુખ્ય છે.

તત્પુરુષ સમાસ વચ્ચે કઈ વિભક્તિ આવે છે તેના આધારે તેના ઉપપ્રકાર પાડવામાં આવે છે — જેમ કે 'નું' (ષષ્ઠી), 'માં' (સપ્તમી), 'માટે' (ચતુર્થી), 'થી' (પંચમી), 'ને' (દ્વિતીયા) વગેરે. પરીક્ષામાં મુખ્યત્વે એટલું ઓળખવાનું હોય છે કે વચ્ચે કોઈ વિભક્તિ લોપ પામી છે અને ઉત્તરપદ પ્રધાન છે.

તત્પુરુષ સમાસના બે ખાસ ઉપપ્રકાર — 'કર્મધારય' અને 'દ્વિગુ' — એટલા મહત્ત્વના છે કે તેમને અલગ વિભાગમાં વિગતે જોઈશું. પ્રથમ સામાન્ય તત્પુરુષ બરાબર સમજી લો.

- ઉત્તરપદ અર્થમાં મુખ્ય (પ્રધાન).
- વચ્ચે 'ને/થી/નું/માટે/માં' જેવી વિભક્તિ લોપ પામેલી હોય.
- વિગ્રહમાં એ લોપ પામેલી વિભક્તિ પાછી ઉમેરાય.
- ઉદાહરણ: રાજમહેલ, દેવમંદિર, ગુરુદક્ષિણા, ગ્રંથાલય.
- કર્મધારય ને દ્વિગુ એ તત્પુરુષના જ ઉપપ્રકાર છે.

તત્પુરુષ સમાસ — વિભક્તિ પ્રમાણે ઉદાહરણ

સમાસ	વિગ્રહ	વચ્ચેની વિભક્તિ
દેવમંદિર	દેવનું મંદિર	નું
ગ્રંથાલય	ગ્રંથોનું આલય	નું
ગુરુદક્ષિણા	ગુરુ માટેની દક્ષિણા	માટે
જળમગ્ન	જળમાં મગ્ન	માં
રોગમુક્ત	રોગથી મુક્ત	થી
ગગનચુંબી	ગગનને ચૂમતું	ને

ઉદાહરણ 1 **'રાજમહેલ' કયો સમાસ છે અને વિગ્રહ શો?**

1. 1) બે પદ — 'રાજ' (રાજા) અને 'મહેલ'.
2. 2) અહીં મુખ્ય પદ 'મહેલ' છે; 'રાજ' તેને 'નો' વિભક્તિના સંબંધે જોડાય છે.
3. 3) વિગ્રહ — 'રાજાનો મહેલ'. ઉત્તરપદ પ્રધાન હોવાથી તત્પુરુષ સમાસ.

✅ જવાબ: **તત્પુરુષ સમાસ; વિગ્રહ: 'રાજાનો મહેલ'**

ઉદાહરણ 2 **'રોગમુક્ત' નો વિગ્રહ કરી સમાસ-પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) પદ — 'રોગ' અને 'મુક્ત'.
2. 2) 'મુક્ત' એ ઉત્તરપદ મુખ્ય છે; 'રોગ' તેને 'થી' વિભક્તિએ જોડાય.
3. 3) વિગ્રહ — 'રોગથી મુક્ત'. એટલે આ તત્પુરુષ સમાસ છે.

✅ જવાબ: **તત્પુરુષ સમાસ; વિગ્રહ: 'રોગથી મુક્ત'**

ઉદાહરણ 3 **'ગુરુદક્ષિણા' નો વિગ્રહ કરો.**

1. 1) પદ — 'ગુરુ' અને 'દક્ષિણા'.
2. 2) મુખ્ય પદ 'દક્ષિણા'; તે 'ગુરુ માટેની' છે.
3. 3) તેથી વિગ્રહ — 'ગુરુ માટેની દક્ષિણા'. ઉત્તરપદ પ્રધાન માટે તત્પુરુષ.

✅ જવાબ: **તત્પુરુષ સમાસ; વિગ્રહ: 'ગુરુ માટેની દક્ષિણા'**

4. કર્મધારય સમાસ — પૂર્વપદ વિશેષણ, બંને એક જ વસ્તુ

'કર્મધારય' એ તત્પુરુષ સમાસનો ઉપપ્રકાર છે, જેમાં પૂર્વપદ એ ઉત્તરપદનું વિશેષણ (ગુણ દર્શાવનાર) હોય છે અને બંને પદ એક જ વ્યક્તિ કે વસ્તુને દર્શાવે છે. વિગ્રહ કરતી વખતે વચ્ચે 'એવો/એવી/એવું', 'જે', કે 'રૂપી' જેવા શબ્દો આવે છે. દા.ત. 'નીલકમળ' નો વિગ્રહ 'નીલ (વાદળી) એવું કમળ'.

કર્મધારય ઓળખવાની ચાવી — પૂર્વપદ અને ઉત્તરપદ બંને એક જ વસ્તુનું વર્ણન કરતાં હોય; એક પદ ગુણ (વિશેષણ) અને બીજું પદ વસ્તુ (વિશેષ્ય) હોય. જ્યારે ઉપમા હોય ત્યારે 'રૂપી' આવે — જેમ 'મુખકમળ' નો વિગ્રહ 'કમળ રૂપી મુખ'.

ધ્યાન રાખો — દ્વંદ્વમાં બંને પદ સ્વતંત્ર છે, જ્યારે કર્મધારયમાં એક પદ બીજાનું વિશેષણ છે અને બંને એક જ વસ્તુ સૂચવે છે. આ તફાવત પરીક્ષાનો પ્રિય ગૂંચવનારો પ્રશ્ન છે.

- પૂર્વપદ = વિશેષણ (ગુણ); ઉત્તરપદ = વિશેષ્ય (વસ્તુ).
- બંને પદ એક જ વ્યક્તિ/વસ્તુ દર્શાવે.
- વિગ્રહમાં 'એવો/એવું', 'જે', કે 'રૂપી' આવે.
- ઉપમાવાળા હોય ત્યારે 'રૂપી' — દા.ત. મુખકમળ.
- ઉદાહરણ: નીલકમળ, મહાદેવ, મહાત્મા, પીતાંબર.

કર્મધારય સમાસ — ઉદાહરણ ને વિગ્રહ

સમાસ	વિગ્રહ
નીલકમળ	નીલ (વાદળી) એવું કમળ
મહાદેવ	મહાન એવા દેવ
મહાત્મા	મહાન છે જે આત્મા
પુરુષોત્તમ	ઉત્તમ એવો પુરુષ
મુખકમળ	કમળ રૂપી મુખ
કૃષ્ણસર્પ	કાળો એવો સર્પ

ઉદાહરણ 1 **'મહાદેવ' કયો સમાસ છે? વિગ્રહ કરો.**

1. 1) પદ — 'મહા' (મહાન) અને 'દેવ'.
2. 2) 'મહા' એ 'દેવ'નું વિશેષણ છે અને બંને એક જ વ્યક્તિ (દેવ) ને દર્શાવે છે.
3. 3) વિગ્રહ — 'મહાન એવા દેવ'. પૂર્વપદ વિશેષણ માટે કર્મધારય સમાસ.

✅ જવાબ: **કર્મધારય સમાસ; વિગ્રહ: 'મહાન એવા દેવ'**

ઉદાહરણ 2 **'મુખકમળ' નો વિગ્રહ કરી પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) પદ — 'મુખ' અને 'કમળ'.
2. 2) અહીં મુખને કમળની ઉપમા આપી છે — મુખ કમળ જેવું સુંદર છે.
3. 3) ઉપમાવાળો કર્મધારય હોવાથી વિગ્રહમાં 'રૂપી' આવે — 'કમળ રૂપી મુખ'.

✅ જવાબ: **કર્મધારય સમાસ (ઉપમા); વિગ્રહ: 'કમળ રૂપી મુખ'**

5. દ્વિગુ સમાસ — પૂર્વપદ સંખ્યાવાચક, સમૂહ સૂચવે

'દ્વિગુ' એ પણ તત્પુરુષ સમાસનો ઉપપ્રકાર છે, જેમાં પૂર્વપદ સંખ્યાવાચક (બે, ત્રણ, ચાર, સાત વગેરે) હોય છે અને આખો સમાસ કોઈ સમૂહ કે સંઘ સૂચવે છે. દા.ત. 'ત્રિભુવન' નો વિગ્રહ 'ત્રણ ભુવનનો સમૂહ'. 'નવરાત્રિ' નો વિગ્રહ 'નવ રાત્રિનો સમૂહ'.

દ્વિગુ ઓળખવાની ચાવી ખૂબ સહેલી છે — જો સમાસનું પૂર્વપદ કોઈ સંખ્યા હોય (દ્વિ/બે, ત્રિ/ત્રણ, ચતુ/ચાર, પંચ/પાંચ, સપ્ત/સાત, નવ, શત/સો) અને એ સંખ્યાવાળી વસ્તુનો સમૂહ સૂચવાતો હોય, તો તે દ્વિગુ સમાસ છે.

નોંધ — જો સંખ્યાવાચક પૂર્વપદ સમૂહ ન સૂચવતાં ફક્ત વિશેષણ તરીકે વપરાય (દા.ત. 'એકવચન' — એક છે જે વચન) તો તે કર્મધારય ગણાય; પણ સ્પષ્ટ સમૂહ સૂચવાય ત્યારે દ્વિગુ. ગુજરાત પરીક્ષાઓમાં ત્રિભુવન, ચતુર્ભુજ, પંચતંત્ર, સપ્તર્ષિ જેવાં ઉદાહરણ વારંવાર પૂછાય છે.

- પૂર્વપદ = સંખ્યાવાચક (દ્વિ/ત્રિ/ચતુ/પંચ/સપ્ત/નવ/શત).
- આખો સમાસ સમૂહ કે સંઘ સૂચવે.
- વિગ્રહમાં 'નો સમૂહ' / 'નું જૂથ' આવે.
- ઉદાહરણ: ત્રિભુવન, નવરાત્રિ, ચતુર્ભુજ, પંચતંત્ર, સપ્તર્ષિ.

- સંખ્યા + સમૂહ = દ્વિગુ; સંખ્યા + ફક્ત વર્ણન = કર્મધારય.

દ્વિગુ સમાસ — ઉદાહરણ ને વિગ્રહ

સમાસ	વિગ્રહ
ત્રિભુવન	ત્રણ ભુવનનો સમૂહ
નવરાત્રિ	નવ રાત્રિનો સમૂહ
ચતુર્ભુજ	ચાર ભુજાનો સમૂહ
પંચતંત્ર	પાંચ તંત્રનો સમૂહ
સપ્તર્ષિ	સાત ઋષિનો સમૂહ
ચોમાસું	ચાર માસનો સમૂહ

ઉદાહરણ 1 **'ત્રિભુવન' નો વિગ્રહ કરી પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) પદ — 'ત્રિ' (ત્રણ) અને 'ભુવન' (લોક).
2. 2) પૂર્વપદ 'ત્રિ' સંખ્યાવાચક છે અને ત્રણ ભુવનનો સમૂહ સૂચવાય છે.
3. 3) તેથી વિગ્રહ — 'ત્રણ ભુવનનો સમૂહ'. આ દ્વિગુ સમાસ છે.

✅ જવાબ: **દ્વિગુ સમાસ; વિગ્રહ: 'ત્રણ ભુવનનો સમૂહ'**

ઉદાહરણ 2 **'પંચતંત્ર' કયો સમાસ છે?**

1. 1) પદ — 'પંચ' (પાંચ) અને 'તંત્ર'.
2. 2) પૂર્વપદ સંખ્યાવાચક 'પંચ' છે અને પાંચ તંત્રનો સમૂહ સૂચવાય છે.
3. 3) સંખ્યા + સમૂહ હોવાથી આ દ્વિગુ સમાસ છે — વિગ્રહ 'પાંચ તંત્રનો સમૂહ'.

✅ જવાબ: **દ્વિગુ સમાસ; વિગ્રહ: 'પાંચ તંત્રનો સમૂહ'**

6. બહુવ્રીહિ સમાસ — બંને પદ ગૌણ, ત્રીજો અર્થ મુખ્ય

જે સમાસમાં બંને પદ પોતે મુખ્ય ન રહેતાં, એ બે પદ ભેગાં મળી કોઈ ત્રીજી જ વ્યક્તિ કે વસ્તુનું વિશેષણ બની જાય, તેને 'બહુવ્રીહિ સમાસ' કહે છે. અહીં અર્થ સમાસની બહાર રહેલી વસ્તુ સાથે જોડાય છે. દા.ત. 'નીલકંઠ' નો અર્થ 'વાદળી કંઠ' નહીં, પણ 'જેનો કંઠ વાદળી છે તે' — એટલે કે મહાદેવ (શિવ).

બહુવ્રીહિ ઓળખવાની ચાવી — વિગ્રહ કરતી વખતે 'જેનું/જેનો/જેની... છે તે' એવો વાક્યખંડ આવે, અને એ આખો સમાસ બીજી કોઈ વ્યક્તિ-વસ્તુ માટે વપરાય. જેમ 'લંબોદર' = 'જેનું ઉદર (પેટ) લાંબું છે તે' — એટલે ગણેશજી.

આ સૌથી ગૂંચવનારો સમાસ છે, કારણ ઉપરઉપરથી તે કર્મધારય જેવો લાગે છે. તફાવત — કર્મધારયમાં અર્થ સમાસનાં પદોમાં જ રહે છે (નીલકમળ = વાદળી કમળ); બહુવ્રીહિમાં અર્થ બહારની ત્રીજી વસ્તુ પર જાય છે (નીલકંઠ = શિવ). ગુજરાત પરીક્ષાઓમાં આ ભેદ વારંવાર પૂછાય છે.

- બંને પદ ગૌણ; ભેગાં મળી ત્રીજી વસ્તુનું વિશેષણ બને.
- અર્થ સમાસની બહારની વ્યક્તિ/વસ્તુ સાથે જોડાય.
- વિગ્રહમાં 'જેનું/જેનો... છે તે' આવે.
- ઉદાહરણ: નીલકંઠ (શિવ), લંબોદર (ગણેશ), ચક્રપાણિ (વિષ્ણુ).
- કર્મધારય vs બહુવ્રીહિ ભેદ ધ્યાનથી જુઓ.

બહુવ્રીહિ સમાસ — ઉદાહરણ ને વિગ્રહ

સમાસ	વિગ્રહ	કોને માટે
નીલકંઠ	જેનો કંઠ વાદળી છે તે	શિવ
લંબોદર	જેનું ઉદર લાંબું છે તે	ગણેશ

સમાસ	વિગ્રહ	કોને માટે
ચક્રપાણિ	જેના હાથમાં ચક્ર છે તે	વિષ્ણુ
પીતાંબર	જેનું વસ્ત્ર પીળું છે તે	કૃષ્ણ
દશાનન	જેને દશ મુખ છે તે	રાવણ
ગજાનન	જેનું મુખ હાથી જેવું છે તે	ગણેશ

ઉદાહરણ 1 **'નીલકંઠ' કયો સમાસ છે? વિગ્રહ કરો.**

1. 1) પદ — 'નીલ' (વાદળી) અને 'કંઠ' (ગળું).
2. 2) અહીં અર્થ 'વાદળી કંઠ' નથી; પણ 'જેનો કંઠ વાદળી છે તે' — એટલે કે શિવ.
3. 3) અર્થ બહારની વ્યક્તિ (શિવ) પર જાય છે, માટે આ બહુવ્રીહિ સમાસ છે.

✅ જવાબ: **બહુવ્રીહિ સમાસ; વિગ્રહ: 'જેનો કંઠ વાદળી છે તે (શિવ)'**

ઉદાહરણ 2 **'દશાનન' નો વિગ્રહ કરી પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) પદ — 'દશ' (દસ) અને 'આનન' (મુખ).
2. 2) અર્થ 'દસ મુખ' નહીં, પણ 'જેને દસ મુખ છે તે' — એટલે રાવણ.
3. 3) અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જતો હોવાથી આ બહુવ્રીહિ સમાસ છે.

✅ જવાબ: **બહુવ્રીહિ સમાસ; વિગ્રહ: 'જેને દશ મુખ છે તે (રાવણ)'**

7. અવ્યયીભાવ સમાસ — પૂર્વપદ અવ્યય, આખો સમાસ ક્રિયાવિશેષણ

જે સમાસમાં પૂર્વપદ કોઈ અવ્યય (પ્રતિ, યથા, આ, ઉપ, અનુ, પ્રતિ, સહ વગેરે) હોય અને એ પૂર્વપદ જ અર્થમાં મુખ્ય હોય, તેને 'અવ્યયીભાવ સમાસ' કહે છે. આખો સમાસ સામાન્ય રીતે ક્રિયાવિશેષણ તરીકે વર્તે છે. દા.ત. 'યથાશક્તિ' નો વિગ્રહ 'શક્તિ પ્રમાણે', 'પ્રતિદિન' નો વિગ્રહ 'દરેક દિવસે'.

અવ્યયીભાવ ઓળખવાની યાવી — પૂર્વપદ એ 'યથા' (પ્રમાણે), 'પ્રતિ' (દરેક/સામે), 'આ' (સુધી), 'ઉપ' (પાસે/ગૌણ), 'અનુ' (પાછળ/અનુસાર), 'સહ' (સાથે) જેવો અવ્યય હોય. એ અવ્યયનો અર્થ જ સમાસમાં મહત્ત્વનો બને છે અને પૂર્વપદ પ્રધાન રહે છે.

આ સમાસમાં પૂર્વપદ પ્રધાન છે — એ બાબત તેને બીજા સમાસોથી અલગ પાડે છે (તત્પુરુષમાં ઉત્તરપદ પ્રધાન, દ્વંદ્વમાં બંને પ્રધાન). ગુજરાત પરીક્ષાઓમાં 'યથાશક્તિ, પ્રતિદિન, આજીવન, અનુક્રમ' જેવાં જાણીતાં ઉદાહરણ પૂછાય છે.

- પૂર્વપદ = અવ્યય; પૂર્વપદ જ પ્રધાન.
- આખો સમાસ સામાન્ય રીતે ક્રિયાવિશેષણ.
- અવ્યય: યથા, પ્રતિ, આ, ઉપ, અનુ, સહ.
- ઉદાહરણ: યથાશક્તિ, પ્રતિદિન, આજીવન, અનુક્રમ.
- વિગ્રહમાં 'પ્રમાણે/દરેક/સુધી/અનુસાર' જેવો અર્થ આવે.

અવ્યયીભાવ સમાસ — ઉદાહરણ ને વિગ્રહ

સમાસ	વિગ્રહ
યથાશક્તિ	શક્તિ પ્રમાણે
પ્રતિદિન	દરેક દિવસે
આજીવન	જીવન સુધી
અનુક્રમ	ક્રમ અનુસાર
યથાસમય	સમય પ્રમાણે
પ્રતિવર્ષ	દરેક વર્ષે

ઉદાહરણ 1 **'યથાશક્તિ' નો વિગ્રહ કરી પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) પદ — 'યથા' (પ્રમાણે) અને 'શક્તિ'.
2. 2) પૂર્વપદ 'યથા' એ અવ્યય છે અને એ જ અર્થમાં મુખ્ય છે.
3. 3) વિગ્રહ — 'શક્તિ પ્રમાણે'. પૂર્વપદ અવ્યય ને પ્રધાન માટે અવ્યયીભાવ સમાસ.

✅ જવાબ: **અવ્યયીભાવ સમાસ; વિગ્રહ: 'શક્તિ પ્રમાણે'**

ઉદાહરણ 2 **'પ્રતિદિન' કયો સમાસ છે?**

1. 1) પદ — 'પ્રતિ' (દરેક) અને 'દિન' (દિવસ).
2. 2) પૂર્વપદ 'પ્રતિ' અવ્યય છે અને એ જ મુખ્ય અર્થ ('દરેક') આપે છે.
3. 3) વિગ્રહ — 'દરેક દિવસે'. માટે આ અવ્યયીભાવ સમાસ છે.

✅ જવાબ: **અવ્યયીભાવ સમાસ; વિગ્રહ: 'દરેક દિવસે'**

૪. સમાસ ઓળખવાની ઝડપી પદ્ધતિ ને ⚡ ટૂંકી ટ્રિક

પરીક્ષામાં કોઈ પણ સમાસ ઝડપથી ઓળખવા માટે પહેલાં તેનો વિગ્રહ કરો — પદો વચ્ચે કયો જોડતો શબ્દ બંધ બેસે છે તે જુઓ. જો 'અને/તથા' બેસે તો દ્વંદ્વ; 'નું/ને/થી/માટે/માં' જેવી વિભક્તિ બેસે તો તત્પુરુષ; 'એવો/રૂપી' બેસે અને બંને એક જ વસ્તુ હોય તો કર્મધારય; પૂર્વપદ સંખ્યા હોય ને સમૂહ સૂચવાય તો દ્વિગુ.

બાકીના બે — જો 'જેનું/જેનો... છે તે' આવે અને અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જાય તો બહુવ્રીહિ; અને જો પૂર્વપદ અવ્યય (યથા/પ્રતિ/આ/અનુ) હોય તો અવ્યયીભાવ. આટલા સંકેત યાદ રાખવાથી 90% પ્રશ્નો સહેલાઈથી ઉકેલાય છે.

સૌથી મહત્ત્વનો નિર્ણાયક નિયમ — 'કયું પદ પ્રધાન છે?' એ વિચારો. ઉત્તરપદ પ્રધાન → તત્પુરુષ (કર્મધારય/દ્વિગુ સહિત); બંને પ્રધાન → દ્વંદ્વ; પૂર્વપદ પ્રધાન → અવ્યયીભાવ; કોઈ પદ પ્રધાન નહીં, બહારની વસ્તુ પ્રધાન → બહુવ્રીહિ.

ઉદાહરણ 1 **'દિવસરાત' અને 'નીલકંઠ' — બંનેનો સમાસ-પ્રકાર ઓળખો.**

1. 1) 'દિવસરાત' — વચ્ચે 'અને' બેસે ('દિવસ અને રાત'), બંને પદ સ્વતંત્ર → દ્વંદ્વ.
2. 2) 'નીલકંઠ' — અર્થ 'જેનો કંઠ વાદળી છે તે (શિવ)', બહારની વ્યક્તિ પર જાય → બહુવ્રીહિ.
3. 3) તેથી 'દિવસરાત' = દ્વંદ્વ, 'નીલકંઠ' = બહુવ્રીહિ.

✅ જવાબ: **દિવસરાત = દ્વંદ્વ; નીલકંઠ = બહુવ્રીહિ**

ઉદાહરણ 2 **'ચતુર્ભુજ' અને 'યથાશક્તિ' — બંનેનો પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) 'ચતુર્ભુજ' — પૂર્વપદ 'ચતુ' (ચાર) સંખ્યા છે ને ચાર ભુજાનો સમૂહ સૂચવાય → દ્વિગુ.
2. 2) 'યથાશક્તિ' — પૂર્વપદ 'યથા' અવ્યય છે ('શક્તિ પ્રમાણે') → અવ્યયીભાવ.
3. 3) તેથી 'ચતુર્ભુજ' = દ્વિગુ, 'યથાશક્તિ' = અવ્યયીભાવ.

✅ જવાબ: **ચતુર્ભુજ = દ્વિગુ; યથાશક્તિ = અવ્યયીભાવ**

સમાસ ઓળખવાની ઝડપી ટ્રિક

- 'અને/તથા' બેસે → દ્વંદ્વ (બંને પદ પ્રધાન).
- 'નું/ને/થી/માટે/માં' વિભક્તિ → તત્પુરુષ (ઉત્તરપદ પ્રધાન).
- પૂર્વપદ વિશેષણ + એક જ વસ્તુ ('એવો/રૂપી') → કર્મધારય.
- પૂર્વપદ સંખ્યા + સમૂહ → દ્વિગુ.
- 'જેનું... છે તે' + અર્થ બહાર જાય → બહુવ્રીહિ.
- પૂર્વપદ અવ્યય (યથા/પ્રતિ/આ/અનુ) → અવ્યયીભાવ.

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

AMC જુનિયર ક્લાર્ક 2024

1 નીચે આપેલ વાક્યોમાંથી દ્વન્દ્વ સમાસનું વાક્ય શોધી બતાવો.

(A) પોલીસે તેમનાં માલમિલકત જપ્ત કરી લીધા. | (B) કન્યાપક્ષની સ્ત્રીઓએ ગીત ઉપાડ્યું. | (C) ધીરજ પાસે કલ્પનાવૃક્ષ છે. | (D) પૂજારી નાના બાળકોને પંચામૃત આપતા હતા.

✓ **જવાબ:** (A) પોલીસે તેમનાં માલમિલકત જપ્ત કરી લીધા.

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

2 "નવરાત્રિ" કયો સમાસ ?

(A) દ્વન્દ | **(B) દ્વિગુ** | (C) તત્પુરૂષ | (D) કર્મધારય

✓ **જવાબ:** (B) દ્વિગુ

BMC જુનિયર ક્લાર્ક 2026

3 "સંસારમાં રાતદિવસ અને વડકાછાયડા" ? આ ? ? ? ? આપેલ નામમાં કયા સમાસ/ સમાસોનો ઉપયોગ કરાયો છે ?

(A) મધ્યમપદલોપી અને કર્મધારય | (B) અતિશયોક્તિ | (C) દ્વંદ્વ સમાસ | (D) ? અને દ્વંદ્વ

✓ **જવાબ:** ?

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

4 નીચેનામાંથી કયો કર્મધારાય સમાસ નથી ?

(A) મધમીઠું | **(B) પવનવેગ** | (C) શોકાતુર | (D) ચરણ કમળ

✓ **જવાબ:** (B) પવનવેગ

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

5 સમાસ ઓળખાવો. 'ચિટનીસ'

(A) બહુવ્રીહિ | **(B) ઉપપદ** | (C) કર્મધારય | (D) અવ્યયીભાવ

✓ **જવાબ:** (B) ઉપપદ

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

6 જે સમાસમાં પૂર્વપદ અને ઉત્તરપદ વિભક્તિના પ્રત્યયથી જોડાય તે કયો સમાસ બને ?

(A) કર્મધારય સમાસ | (B) બહુવ્રીહિ સમાસ | **(C) તત્પુરુષ સમાસ** | (D) દ્વિગુ સમાસ

✓ **જવાબ:** (C) તત્પુરુષ સમાસ

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

7 સમાસ ઓળખાવો : 'ગૃહસ્થ'

(A) કર્મધારય | **(B) ઉપપદ** | (C) તત્પુરુષ | (D) દ્વન્દ્વ

✓ **જવાબ:** (B) ઉપપદ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

8 'ઈજનસાદ' સમાસ જણાવો.

(A) દ્વન્દ્વ સમાસ | (B) દ્વિગુ સમાસ | (C) તત્પુરૂષ સમાસ | **(D) મધ્યમપદલોપી સમાસ**

✓ **જવાબ:** (D) મધ્યમપદલોપી સમાસ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

9 'ચિંતામાંથી મુક્ત' - આ વિગ્રહ કયો સમાસ દર્શાવે છે ?

(A) અપાદાન તત્પરુષ | (B) સંપ્રદાન તત્પરુષ | (C) સંબંધ તત્પરુષ | (D) અધિકરણ તત્પરુષ

✓ **જવાબ:** (A) અપાદાન તત્પરુષ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

10 સમાસ ઓળખાવો : રિક્ષાભાડું

(A) દ્વિગુ | **(B) તત્પુરુષ** | (C) દ્વન્દ્વ | (D) ઉપપદ

✓ **જવાબ:** (B) તત્પુરુષ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

11 અધોરેખિત શબ્દનો સમાસ ઓળખાવો : રાજા સિંહાસન પર બેઠા છે.

(A) ઉપપદ | (B) દ્વન્દ્વ | (C) તત્પુરુષ | **(D) મધ્યમપદલોપી**

✓ **જવાબ:** (D) મધ્યમપદલોપી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

12 નીચે આપેલ શબ્દનો સમાસનો પ્રકાર ઓળખાવો માબાપ

(A) ઉપપદ સમાસ | (B) કર્મધારય સમાસ | **(C) દ્વંદ્વ સમાસ** | (D) તત્પુરુષ સમાસ

✓ **જવાબ:** (C) દ્વંદ્વ સમાસ

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2022

13 નીચે આપેલ શબ્દનો સમાસ ઓળખાવો : ચાતુર્માસ

(A) તત્પુરુષ સમાસ | (B) દ્વન્દ્વ સમાસ | (C) કર્મધારય સમાસ | **(D) દ્વિગુ સમાસ**

✓ **જવાબ:** (D) દ્વિગુ સમાસ

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

14 સમાસ ઓળખાવો : મૃગજળ

(A) દ્વિગુ | (B) દ્વન્દ્વ | **(C) મધ્યમપદલોપી** | (D) ઉપપદ

✓ **જવાબ:** (C) મધ્યમપદલોપી

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

15 નીચે આપેલ વિકલ્પોમાંથી કર્મધારય સમાસ શોધો.

(A) સિંહાસન | (B) મોહમાયા | **(C) સંસારસાગર** | (D) વિચારમગ્ન

✓ **જવાબ:** (C) સંસારસાગર

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

16 નીચેમાંથી કયો દ્વિગુ સમાસ છે ?

(A) દવાદારૂ | **(B) યોમાસુ** | (C) લવકુશ | (D) વિમુખ

✓ **જવાબ:** (B) યોમાસુ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

17 'લાભાલાભ' એ કયો સમાસ છે ?

(A) અહીં દર્શાવેલ ત્રણ પૈકી એક પણ નહીં | (B) ઇતરેતર દ્વન્દ્વ | (C) સમાહાર દ્વન્દ્વ | **(D) વૈકલ્પિક દ્વન્દ્વ**

✓ **જવાબ:** (D) વૈકલ્પિક દ્વન્દ્વ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

18 **માત્ર દ્વિગુ સમાસ દર્શાવતો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) બેચાર, નવરાત્રી, પંચાંગ | (B) સમાહ, ચતુરંગ, ચતુરાઇ | **(C) ત્રિલોક, પંચબાણ, પંચાશ** | (D) પદંગ, સમાદિ, દ્વિગુણ

✓ **જવાબ:** (C) ત્રિલોક, પંચબાણ, પંચાશ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2026

19 **' બજારભાવ ' - સમાસનો વિગ્રહ શોધો.**

(A) બજારની ભાવ | (B) બજાર અને ભાવ | **(C) બજારનો ભાવ** | (D) બજાર ભાવનો સમૂહ

✓ **જવાબ:** (C) બજારનો ભાવ

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

20 **'ગોળધાણા' કયો સમાસ છે ?**

(A) દ્વિગુ | **(B) દ્વન્દ્વ** | (C) કર્મધારય | (D) બહુવ્રીહિ

✓ **જવાબ:** (B) દ્વન્દ્વ

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

21 **સમાસનો પ્રકાર ઓળખાવો: નરનારી**

(A) તત્પુરુષ | (B) કર્મધારય | **(C) દ્વન્દ્વ** | (D) અવ્યયીભાવ

✓ **જવાબ:** (C) દ્વન્દ્વ

GPSSB Lab Technician 2022

22 **સમાસ ઓળખાવો : ચરણકમળ**

(A) દ્વિગુ | **(B) કર્મધારય** | (C) તત્પુરુષ | (D) મધ્યમપદલોપી

✓ **જવાબ:** (B) કર્મધારય

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

23 **"સંધ્યાઆરતીના ઘંટારવ, નગારાં ને શંખનાદ બધે સામટાં ગુંજી ઊઠે." — આ વાક્યમાં વપરાયેલો કયો શબ્દ સમાસ નથી તે જણાવો.**

(A) ઘંટારવ | **(B) નગારાં** | (C) શંખનાદ | (D) સંધ્યાઆરતી

✓ **જવાબ:** (B) નગારાં

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

24 **નીચે આપેલ શબ્દનો સમાસનો પ્રકાર ઓળખાવો પરમેશ્વર**

(A) કર્મધારય સમાસ | (B) અવ્યયીભાવ સમાસ | (C) તત્પુરુષ સમાસ | (D) મધ્યમપદલોપી સમાસ

✓ **જવાબ:** (A) કર્મધારય સમાસ

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

25 **નીચે આપેલ વિકલ્પોમાંથી કયો વિકલ્પ મધ્યમપદલોપી સમાસ નથી ?**

(A) તામ્રપત્ર | (B) શિષ્યવૃત્તિ | (C) નવરાત્રિ | (D) વિદાયગીત

✓ **જવાબ:** (A) તામ્રપત્ર

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

26 **સમાસ ઓળખાવો : ઘોડુંખણું**

(A) મધ્યમપદલોપી | (B) ઉપપદ | (C) દ્વિગુ | (D) દ્વંદ્વ

✓ **જવાબ:** (A) મધ્યમપદલોપી

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

27 **દ્વિગુ સમાસની મુખ્ય લાક્ષણિકતા શું છે ?**

(A) બંને પદનો સમાન મોભો | (B) વચ્ચેના પદનો લોપ | (C) ઉત્તરપદ ક્રિયાધાતુ | **(D) પૂર્વપદ સંખ્યાવાચક**

✓ **જવાબ:** (D) પૂર્વપદ સંખ્યાવાચક

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

28 **સમાસનો પ્રકાર ઓળખાવો : યથાયોગ્ય**

(A) તત્પુરુષ | (B) બહુવ્રીહિ | (C) કર્મધારય | **(D) અવ્યયીભાવ**

✓ **જવાબ:** (D) અવ્યયીભાવ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

29 **સમાસ ઓળખાવો : હિંદવાસી**

(A) દ્વિગુ | **(B) તત્પુરુષ** | (C) દ્વન્દ્વ | (D) મધ્યમપદલોપી

✓ **જવાબ:** (B) તત્પુરુષ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

30 **સમાસ ઓળખાવો : દાળચોખા**

(A) કર્મધારય | **(B) દ્વન્દ્વ** | (C) ઉપપદ | (D) દ્વિગુ

✓ **જવાબ:** (B) દ્વન્દ્વ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

31 **સમાસ ઓળખાવો : 'જટાધારી'**

(A) કર્મધારય | (B) તત્પુરુષ | (C) દ્વન્દ્વ | **(D) ઉપપદ**

✓ **જવાબ:** (D) ઉપપદ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

32 **'બે કે તેથી વધુ પદો જોડીને એક પદ બનાવવાની પ્રક્રિયા' એટલે ...**

(A) સમાસ | (B) વિશેષણ | (C) જોડણી | (D) વાક્ય

✓ **જવાબ:** (A) સમાસ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

33 **નીચે આપેલ શબ્દનો સમાસનો પ્રકાર ઓળખાવો. સૂર્યમંદિર**

(A) કર્મધારય સમાસ | (B) અવ્યયીભાવ સમાસ | **(C) તત્પુરુષ સમાસ** | (D) મધ્યમપદલોપી સમાસ

✓ **જવાબ:** (C) તત્પુરુષ સમાસ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

34 **બહુવ્રીહિ સમાસનું ઉદાહરણ કયું છે ?**

(A) ચક્રપાણિ | (B) સ્મૃતિપત્ર | (C) જકાતનાકું | (D) સાહિત્યકાર

✓ **જવાબ:** (A) ચક્રપાણિ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

35 **સમાસ ઓળખાવો : અષ્ટદિશા**

(A) દ્વિગુ | (B) દ્વન્દ્વ | (C) તત્પુરુષ | (D) ઉપપદ

✓ **જવાબ:** (A) દ્વિગુ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

36 **'કન્યા કેળવણી' સમાસ ઓળખાવો.**

(A) ઉપપદ | (B) દ્વંદ્વ | (C) કર્મધારય | **(D) મધ્યમપદલોપી**

✓ **જવાબ:** (D) મધ્યમપદલોપી

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

37 **આપેલ વાક્યમાં અધોરેખિત શબ્દનો સમાસ ઓળખાવો : દાળચોખા આપું તે ખીચડી બનાવી નાખ !**

(A) દ્વિગુ | (B) મધ્યમપદલોપી | (C) તત્પુરુષ | **(D) દ્વન્દ્વ**

✓ **જવાબ:** (D) દ્વન્દ્વ

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

38 **'ચિંતાતુર' શબ્દ કઈ વિભક્તિ સાથે જોડાયેલો સમાસ છે ?**

(A) સપ્તમી તત્પુરુષ | **(B) તૃતીયા તત્પુરુષ** | (C) દ્વિતીયા તત્પુરુષ | (D) પંચમી તત્પુરુષ

✓ **જવાબ:** (B) તૃતીયા તત્પુરુષ

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

39 **દાળભાત - સમાસ ઓળખાવો.**

(A) દ્વન્દ્વ | (B) બહુવ્રીહિ | (C) ઉપપદ | (D) મધ્યમપદલોપી

✓ **જવાબ:** (A) દ્વન્દ્વ

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

40 **નીચેના વાક્યમાં આવતા સામાસિક શબ્દોમાં જુદા પડતા સામાસિક શબ્દોનો પ્રકાર કયો છે? "વ્યાજખાઉ તકસાધુની ચીવાયાબુ વાત સાંભળી ધાડપાડુનું મોં કાળુંમેશ થઇ ગયું"**

(A) બહુવ્રીહિ | **(B) કર્મધારય** | (C) ઉપપદ | (D) તત્પુરુષ

✓ **જવાબ:** (B) કર્મધારય

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

41 **રામસીતા - સમાસનો વિગ્રહ શોધો**

(A) રામની સીતા | **(B) રામ અને સીતા** | (C) રામ જેના છે તે | (D) સીતા જેની છે તે

✓ **જવાબ:** (B) રામ અને સીતા

GSRTC કંડક્ટર 2017

42 'કર્ણપ્રિય' શબ્દનો સમાસ કયો છે તે ઓળખી બતાવો.

(A) ઉપપદ | **(B) તત્પુરુષ** | (C) કર્મધારય | (D) દ્વંદ્વ

✓ **જવાબ:** (B) તત્પુરુષ

GSRTC કંડક્ટર 2018

43 નીચેના વાક્યમાં રેખાંકિત સમાસનો પ્રકાર જણાવો : નાહીએ ત્યારે આખી નર્મદા આપણી હોય.

(A) ઉપપદ સમાસ | (B) દ્વન્દ્વ સમાસ | (C) બહુવ્રીહિ સમાસ | (D) કર્મધારય સમાસ

✓ **જવાબ:** (A) ઉપપદ સમાસ

GSRTC કંડક્ટર 2021

44 "ચા પાણી" કયો સમાસ છે ?

(A) શ્લેષ | **(B) દ્વન્દ્વ** | (C) દ્વિગુ | (D) તત્પુરૂષ

✓ **જવાબ:** (B) દ્વન્દ્વ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

45 રેખાંકિત સમાસનો પ્રકાર જણાવો. શ્રીકૃષ્ણ માટે ગિરિધર શબ્દ પણ પ્રયોજાય છે.

(A) ઉપપદ | (B) તત્પુરુષ | (C) કર્મધારય | (D) દ્વિગુ

✓ **જવાબ:** (A) ઉપપદ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

46 નીચે આપેલ શબ્દનો સમાસ ઓળખાવો. પાણીકળો

(A) ઉપપદ | (B) કર્મધારય | (C) બહુવ્રીહિ | (D) અવ્યવીભાવ

✓ **જવાબ:** (A) ઉપપદ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

47 દ્વન્દ્વ સમાસનું ઉદાહરણ ઓળખાવો.

(A) દેવદૂત | (B) વિશ્વવાડી | **(C) નાયગાન** | (D) ધરધણી

✓ **જવાબ:** (C) નાયગાન

GSSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2017

48 **નીચે આપેલ શબ્દનો સમાસ ઓળખાવો. ખટકર્મ**

(A) મધ્યમપદલોપી | **(B) દ્વિગુ** | (C) કર્મધારય | (D) તત્પુરુષ

✓ **જવાબ:** (B) દ્વિગુ

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

49 **નીચે દર્શાવેલ જોડકાં યોગ્ય રીતે જોડો. (a) ચીજવસ્તુ (b) રાવણવધ (c) શિલાલેખ (d) નવરાત્રિ (e) અધખુલી (1) મધ્યમપદલોપી સમાસ (2) દ્વન્દ્વ સમાસ (3) દ્વિગુ સમાસ (4) કર્મધારય સમાસ (5) તત્પુરુષ સમાસ**

(A) a-2, b-5, c-4, d-3, e-1 | (B) e-4, a-2, d-3, b-5, c-1 | (C) c-1, e-4, d-3, b-2, a-5 | (D) c-3, a-2, b-5, c-4, d-1

✓ **જવાબ:** (A) a-2, b-5, c-4, d-3, e-1

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

50 **'આગગાડી' સમાસ ઓળખાવો.**

(A) તત્પુરૂષ | (B) ઉપપદ | **(C) મધ્યમપદ લોપી** | (D) દ્વંદ્વ

✓ **જવાબ:** (C) મધ્યમપદ લોપી

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

51 **નીચે આપેલા શબ્દનો સમાસ ઓળખાવો. નરસિંહ**

(A) તત્પુરુષ | (B) ઉપપદ | **(C) કર્મધારય** | (D) દ્વન્દ

✓ **જવાબ:** (C) કર્મધારય

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

52 **નીચે આપેલ શબ્દનો સમાસ ઓળખાવો. પ્રપાતસંગીત**

(A) મધ્યમપદલોપી | **(B) તત્પુરુષ** | (C) કર્મધારય | (D) ઉપપદ

✓ **જવાબ:** (B) તત્પુરુષ

ગુજરાત હાઇકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

53 **'હાથરુમાલ' શબ્દમાં કયો સમાસ છે?**

(A) દ્વિગુ | **(B) મધ્યમપદલોપી** | (C) કર્મધારય | (D) ઉપપદ

✓ **જવાબ:** (B) મધ્યમપદલોપી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઇવર 2024

54 **'આબોહવા' શબ્દનો સમાસ ઓળખાવો.**

(A) બહુવ્રિહી | **(B) દ્વંદ** | (C) ઉપપદ | (D) મધ્યમપદલોપી

✓ **જવાબ:** (B) દ્વંદ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

55 **આપેલ વિકલ્પોમાં કયો શબ્દ કર્મધારય સમાસ છે ?**

(A) ખાધું-પીધું | (B) પૃથ્વી | **(C) મનહર** | (D) પિતાંબર

✓ **જવાબ:** (C) મનહર

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

56 **'અષ્ટાવક્ર' શબ્દનો સાચો સમાસવિગ્રહ શોધો.**

(A) આઠ અંગવાળો હોય તે | (B) વાંક આઠ છે તે | **(C) જેનાં આઠેય અંગ વાંકાં છે તે** | (D) જેને આઠ અંગ છે તે

✓ **જવાબ:** (C) જેનાં આઠેય અંગ વાંકાં છે તે

RMC જુનિયર ક્લાર્ક 2025

57 **'રાતદિવસ' કયો સમાસ છે?**

(A) દ્વંદ્વ | (B) મધ્યમપદલોપી | (C) બહુવ્રીહિ | (D) કર્મધારય

✓ **જવાબ:** (A) દ્વંદ્વ

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

58 **'સૂર્યમંદિરે ગુજરાતી હું ધવલ તેજનો ભૃંગ.' - વાક્યમાં રેખાંકિત શબ્દનો સમાસ ઓળખાવો**

(A) દ્વંદ્વ સમાસ | (B) તત્પુરુષ સમાસ | (C) અવ્યયીભાવ સમાસ | **(D) કર્મધારય સમાસ**

✓ **જવાબ:** (D) કર્મધારય સમાસ

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

59 **'હાનિકારક' કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે.**

(A) દ્વંદ્વ | **(B) તત્પુરુષ** | (C) ઉપપદ | (D) કર્મધારય

✓ **જવાબ:** (B) તત્પુરુષ

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

60 **'પાક્ષિક', 'દશાનન' અને 'ત્રિભુવન' શબ્દોમાં કયો સમાસ જોવા મળે છે?**

(A) દ્વંદ્વ | (B) મધ્યમપદલોપી | (C) તત્પુરુષ | **(D) દ્વિગુ**

✓ **જવાબ:** (D) દ્વિગુ

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

61 **'અહર્નિશ' - શબ્દનો સમાસ ઓળખાવો.**

(A) તત્પુરુષ સમાસ | (B) બહુવ્રીહિ | (C) મધ્યમપદલોપી | **(D) દ્વન્દ્વ સમાસ**

✓ **જવાબ:** (D) દ્વન્દ્વ સમાસ

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

62 **નીચેનામાંથી કયો સમાસ 'તત્પુરુષ' છે ?**

(A) મરણશરણ | (B) પરબ્રહ્મ | (C) શાંતિકર | **(D) ટપાલપેટી**

✓ **જવાબ:** (D) ટપાલપેટી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

63 **'શશીમુખ' સમાસનો કયો વિગ્રહ સાચો છે ?**

(A) શશી એ જ મુખ | (B) શશીનું મુખ | **(C) શશી જેવું મુખ** | (D) શશી એટલે મુખ

✓ **જવાબ:** (C) શશી જેવું મુખ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

64 **સમાસ જણાવો : હાડમાંસ**

(A) દ્વન્દ્વ | (B) કર્મધારય | (C) તત્પુરુષ | (D) દ્વિગુ

✓ **જવાબ:** (A) દ્વન્દ્વ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

65 **નીચે પૈકી કયો સમાસ મધ્યમપદલોપી છે ?**

(A) જન્માંધ | (B) કર્તવ્યપરાયણ | **(C) વરાળયંત્ર** | (D) યુધિષ્ઠિર

✓ **જવાબ:** (C) વરાળયંત્ર

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

66 'ઉદ્ગ્રીવ' શબ્દનો સમાસ જણાવો.

(A) તત્પુરુષ | **(B) બહુવ્રીહિ** | (C) ઉપપદ | (D) અવ્યયી

✓ **જવાબ:** (B) બહુવ્રીહિ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2026

67 નીચે આપેલ શબ્દનો સમાસનો પ્રકાર ઓળખાવો હિતેચ્છુ

(A) ઉપપદ સમાસ | (B) કર્મધારય સમાસ | (C) દ્વંદ્વ સમાસ | (D) તત્પુરુષ સમાસ

✓ **જવાબ:** (A) ઉપપદ સમાસ

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

68 સમાસનો પ્રકાર ઓળખાવો: આજીવન

(A) કર્મધારય | (B) દ્વન્દ્વ | **(C) અવ્યયીભાવ** | (D) તત્પુરુષ

✓ **જવાબ:** (C) અવ્યયીભાવ

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

69 નીચે આપેલ શબ્દનો સમાસનો પ્રકાર ઓળખાવો રાવણવધ

(A) કર્મધારય સમાસ | (B) મધ્યમપદલોપી સમાસ | (C) દ્વંદ્વ સમાસ | **(D) તત્પુરુષ સમાસ**

✓ **જવાબ:** (D) તત્પુરુષ સમાસ

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

70 સમાસ જણાવો : 'શિલાલેખ'

(A) કર્મધારય | **(B) મધ્યમપદલોપી** | (C) દ્વન્દ | (D) તત્પુરુષ

✓ **જવાબ:** (B) મધ્યમપદલોપી

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

71 સમાસ ઓળખાવો. ' દરરોજ '

(A) મધ્યમપદલોપી સમાસ | (B) કર્મધારય સમાસ | (C) ઉપપદ તત્પુરુષ સમાસ | **(D) અવ્યવીભાવ સમાસ**

✓ **જવાબ:** (D) અવ્યવીભાવ સમાસ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

72 સમાસ ઓળખાવો : 'કમલાક્ષી'

(A) બહુવ્રીહિ (B) દ્વન્દ્વ (C) દ્વિગુ (D) તત્પુરુષ

✓ **જવાબ:** (A) બહુવ્રીહિ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

73 સમાસ ઓળખાવો : મૂડીરોકાણ

(A) દ્વિગુ (B) ઉપપદ **(C) તત્પુરુષ** (D) દ્વન્દ્વ

✓ **જવાબ:** (C) તત્પુરુષ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

74 સમાસ ઓળખાવો : 'મધ્યરાત્રિ'

(A) બહુવ્રીહિ (B) મધ્યમપદલોપી (C) દ્વિગુ **(D) કર્મધારય**

✓ **જવાબ:** (D) કર્મધારય

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

75 સમાસ લખો : ષડ્દર્શન

(A) દ્વિગુ (B) ઉપપદ (C) બહુવ્રીહિ (D) દ્વન્દ્વ

✓ **જવાબ:** (A) દ્વિગુ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

76 આ શબ્દમાં રહેલ સમાસનો પ્રકાર ઓળખાવો : હારજીત

(A) કર્મધારય સમાસ (B) દ્વિગુ સમાસ (C) તત્પુરુષ સમાસ **(D) દ્વંદ્વ સમાસ**

✓ **જવાબ:** (D) દ્વંદ્વ સમાસ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

77 સમાસ ઓળખાવો : 'નવરાત્રિ'

(A) બહુવ્રીહિ (B) કર્મધારય **(C) દ્વિગુ** (D) મધ્યમપદલોપી

✓ **જવાબ:** (C) દ્વિગુ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

78 **સમાસ ઓળખાવો : ભજનાનંદ**

(A) ઉપપદ | **(B) મધ્યમપદલોપી** | (C) દ્વન્દ્વ | (D) દ્વિગુ

✓ **જવાબ:** (B) મધ્યમપદલોપી

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

79 **કયો શબ્દ કર્મધારય સમાસ દર્શાવે છે ?**

(A) જ્ઞાનમાત્ર | (B) નીરજ | **(C) નીલકંઠ** | (D) આવકવેરો

✓ **જવાબ:** (C) નીલકંઠ

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

80 **' નવરાત્રી ' - સમાસનો પ્રકાર ઓળખાવો.**

(A) દ્વન્દ્વ | (B) ઉપપદ | (C) મધ્યમપદલોપી | **(D) દ્વિગુ**

✓ **જવાબ:** (D) દ્વિગુ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

81 **નીચે આપેલા સમાસ અને તેના પ્રકારમાંથી ક્યો સાચો છે?**

(A) નખશિખ-બહુવ્રીહિ | (B) પંકજ-તત્પુરુષ | (C) ટાઇમટેબલ-દ્વન્દ્વ | (D) ત્રિકાળ-ઉપપદ

✓ **જવાબ:** (A) નખશિખ-બહુવ્રીહિ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

82 **જુદા પડતા સામાસિક શબ્દનો પ્રકાર ઓળખાવો : 'તકસાધુ પાણીકળો પગરખાં માટે રોકકળ કરી ભીખમંગો કહેવાયો.'**

(A) ઉપપદ | (B) તત્પુરૂષ | (C) દ્વન્દ | (D) કર્મધારય

✓ **જવાબ:** (A) ઉપપદ

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

83 **નીચે આપેલ શબ્દનો સમાસ ઓળખાવો. આઠકુર**

(A) તત્પુરુષ | (B) મધ્યમપદલોપી | (C) બહુવ્રીહિ | (D) અવ્યયીભાવ

✓ **જવાબ:** (A) તત્પુરુષ

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

84 રેખાંકિત શબ્દના સમાસનો પ્રકાર જણાવો - શેઠે એને ચાયપાણ તરીકે આજુબાજુની કીટલી ફેરવતો કરી દીધો

(A) દ્વંદ્વ | (B) તત્પુરુષ | (C) કર્મધારય | (D) ઉપપદ

✓ **જવાબ:** (A) દ્વંદ્વ

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

85 નીચે આપેલ શબ્દનો સમાસનો પ્રકાર ઓળખાવો અષ્ટદિશા

(A) કર્મધારય સમાસ | (B) દ્વંદ્વ સમાસ | (C) તત્પુરુષ સમાસ | **(D) દ્વિગુ સમાસ**

✓ **જવાબ:** (D) દ્વિગુ સમાસ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

86 સમાસ લખો : શિલાલેખ

(A) ઉપપદ | (B) દ્વિગુ | **(C) મધ્યમપદલોપી** | (D) દ્વન્દ્વ

✓ **જવાબ:** (C) મધ્યમપદલોપી

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

87 સમાસ ઓળખાવો : 'પરદેશ'

(A) દ્વન્દ્વ | (B) તત્પુરુષ | **(C) કર્મધારય** | (D) ઉપપદ

✓ **જવાબ:** (C) કર્મધારય

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 'માબાપ' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?

(A) દ્વંદ્વ સમાસ | (B) તત્પુરુષ સમાસ | (C) બહુવ્રીહિ સમાસ | (D) અવ્યયીભાવ સમાસ

ઉકેલ: 'માબાપ'નો વિગ્રહ 'મા અને બાપ' થાય; બંને પદ સ્વતંત્ર ને સરખા મહત્ત્વનાં (બંને પ્રધાન) છે, માટે દ્વંદ્વ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 'નીલકંઠ' શબ્દ કયો સમાસ છે?

(A) કર્મધારય સમાસ | (B) દ્વિગુ સમાસ | **(C) બહુવ્રીહિ સમાસ** | (D) દ્વંદ્વ સમાસ

ઉકેલ: 'નીલકંઠ'નો અર્થ 'વાદળી કંઠ' નહીં, પણ 'જેનો કંઠ વાદળી છે તે' એટલે શિવ. અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જાય છે, માટે બહુવ્રીહિ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **'યથાશક્તિ' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?**

(A) શક્તિ પ્રમાણે (B) શક્તિ અને બળ (C) શક્તિનો સમૂહ (D) જેની શક્તિ છે તે

ઉકેલ: 'યથા' એ અવ્યય છે જેનો અર્થ 'પ્રમાણે' થાય, માટે 'યથાશક્તિ'નો વિગ્રહ 'શક્તિ પ્રમાણે' થાય. આ અવ્યયીભાવ સમાસ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'મહાત્મા' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?**

(A) કર્મધારય સમાસ (B) દ્વંદ્વ સમાસ (C) દ્વિગુ સમાસ (D) અવ્યયીભાવ સમાસ

ઉકેલ: 'મહાત્મા'નો વિગ્રહ 'મહાન છે જે આત્મા' થાય; પૂર્વપદ 'મહા' એ ઉત્તરપદ 'આત્મા'નું વિશેષણ છે ને બંને એક જ વ્યક્તિ દર્શાવે છે, માટે કર્મધારય સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'ત્રિભુવન' શબ્દ કયો સમાસ છે?**

(A) દ્વિગુ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) બહુવ્રીહિ સમાસ (D) દ્વંદ્વ સમાસ

ઉકેલ: પૂર્વપદ 'ત્રિ' (ત્રણ) સંખ્યાવાચક છે ને 'ત્રણ ભુવનનો સમૂહ' એવો સમૂહ સૂચવાય છે, માટે દ્વિગુ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'દેવમંદિર' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?**

(A) દેવનું મંદિર (B) દેવ અને મંદિર (C) જેનું મંદિર છે તે (D) દેવ પ્રમાણે મંદિર

ઉકેલ: 'દેવમંદિર'માં ઉત્તરપદ 'મંદિર' મુખ્ય છે ને વચ્ચે 'નું' વિભક્તિ લોપ પામી છે, માટે વિગ્રહ 'દેવનું મંદિર' થાય. આ તત્પુરુષ સમાસ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'સુખદુઃખ' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?**

(A) દ્વંદ્વ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) તત્પુરુષ સમાસ (D) બહુવ્રીહિ સમાસ

ઉકેલ: 'સુખદુઃખ'નો વિગ્રહ 'સુખ અને દુઃખ' થાય; બંને પદ સ્વતંત્ર ને પ્રધાન છે, માટે દ્વંદ્વ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'લંબોદર' (ગણેશ) શબ્દ કયો સમાસ છે?**

(A) બહુવ્રીહિ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) દ્વિગુ સમાસ (D) અવ્યયીભાવ સમાસ

ઉકેલ: 'લંબોદર'નો અર્થ 'જેનું ઉદર (પેટ) લાંબું છે તે' એટલે ગણેશજી; અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જાય છે, માટે બહુવ્રીહિ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'પ્રતિદિન' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?**

(A) અવ્યયીભાવ સમાસ (B) દ્વિગુ સમાસ (C) દ્વંદ્વ સમાસ (D) તત્પુરુષ સમાસ

ઉકેલ: પૂર્વપદ 'પ્રતિ' એ અવ્યય છે જેનો અર્થ 'દરેક' થાય; વિગ્રહ 'દરેક દિવસે' થાય ને પૂર્વપદ પ્રધાન છે, માટે અવ્યયીભાવ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 'ભાઈબહેન' શબ્દ કયો સમાસ છે?

(A) દ્વંદ્વ સમાસ (B) તત્પુરુષ સમાસ (C) કર્મધારય સમાસ (D) બહુવ્રીહિ સમાસ

ઉકેલ: 'ભાઈબહેન'નો વિગ્રહ 'ભાઈ અને બહેન' થાય; બંને પદ સ્વતંત્ર ને સરખા મહત્ત્વનાં છે, માટે દ્વંદ્વ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 'નવરાત્રિ' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?

(A) નવ રાત્રિનો સમૂહ (B) નવી રાત્રિ (C) નવ અને રાત્રિ (D) જેની રાત્રિ નવ છે તે

ઉકેલ: પૂર્વપદ 'નવ' સંખ્યાવાચક છે ને નવ રાત્રિનો સમૂહ સૂચવાય છે, માટે વિગ્રહ 'નવ રાત્રિનો સમૂહ' થાય. આ દ્વિગુ સમાસ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 'રાજમહેલ' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?

(A) તત્પુરુષ સમાસ (B) દ્વંદ્વ સમાસ (C) બહુવ્રીહિ સમાસ (D) દ્વિગુ સમાસ

ઉકેલ: 'રાજમહેલ'નો વિગ્રહ 'રાજાનો મહેલ' થાય; ઉત્તરપદ 'મહેલ' મુખ્ય છે ને વચ્ચે 'નો' વિભક્તિ લોપ પામી છે, માટે તત્પુરુષ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 'દિવસરાત' શબ્દ કયો સમાસ છે?

(A) દ્વંદ્વ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) અવ્યયીભાવ સમાસ (D) બહુવ્રીહિ સમાસ

ઉકેલ: 'દિવસરાત'નો વિગ્રહ 'દિવસ અને રાત' થાય; બંને પદ સ્વતંત્ર ને પ્રધાન, માટે દ્વંદ્વ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 'પીતાંબર' (કૃષ્ણ) શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?

(A) બહુવ્રીહિ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) દ્વંદ્વ સમાસ (D) દ્વિગુ સમાસ

ઉકેલ: 'પીતાંબર'નો અર્થ 'જેનું વસ્ત્ર પીળું (પીત) છે તે' એટલે કૃષ્ણ; અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જાય છે, માટે બહુવ્રીહિ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 'હાથપગ' શબ્દ કયો સમાસ છે?

(A) દ્વંદ્વ સમાસ (B) તત્પુરુષ સમાસ (C) કર્મધારય સમાસ (D) અવ્યયીભાવ સમાસ

ઉકેલ: 'હાથપગ'નો વિગ્રહ 'હાથ અને પગ' થાય; બંને પદ સ્વતંત્ર ને સરખા મહત્ત્વનાં, માટે દ્વંદ્વ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 'ચોમાસું' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?

(A) ચાર માસનો સમૂહ (B) ચાર અને માસ (C) ચોખ્ખો માસ (D) જેના ચાર માસ છે તે

ઉકેલ: 'ચોમાસું'માં પૂર્વપદ 'ચો' (ચાર) સંખ્યાવાચક છે ને ચાર માસનો સમૂહ સૂચવાય છે, માટે વિગ્રહ 'ચાર માસનો સમૂહ' — દ્વિગુ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'મહાદેવ' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?**

(A) કર્મધારય સમાસ | (B) દ્વિગુ સમાસ | (C) બહુવ્રીહિ સમાસ | (D) દ્વંદ્વ સમાસ

ઉકેલ: 'મહાદેવ'નો વિગ્રહ 'મહાન એવા દેવ' થાય; પૂર્વપદ 'મહા' એ 'દેવ'નું વિશેષણ છે ને બંને એક જ વ્યક્તિ દર્શાવે છે, માટે કર્મધારય સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'આજીવન' શબ્દ કયો સમાસ છે?**

(A) અવ્યયીભાવ સમાસ | (B) દ્વંદ્વ સમાસ | (C) દ્વિગુ સમાસ | (D) બહુવ્રીહિ સમાસ

ઉકેલ: પૂર્વપદ 'આ' એ અવ્યય છે જેનો અર્થ 'સુધી' થાય; વિગ્રહ 'જીવન સુધી' થાય ને પૂર્વપદ પ્રધાન છે, માટે અવ્યયીભાવ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **'ચક્રપાણિ' (વિષ્ણુ) શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?**

(A) જેના હાથમાં ચક્ર છે તે | (B) ચક્ર અને પાણિ | (C) ચક્રનો પાણિ | (D) ચક્ર જેવો પાણિ

ઉકેલ: 'ચક્રપાણિ'નો અર્થ 'જેના હાથમાં (પાણિ) ચક્ર છે તે' એટલે વિષ્ણુ; અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જાય છે, માટે બહુવ્રીહિ સમાસ ને વિગ્રહ 'જેના હાથમાં ચક્ર છે તે'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'ગુરુદક્ષિણા' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?**

(A) તત્પુરુષ સમાસ | (B) દ્વંદ્વ સમાસ | (C) બહુવ્રીહિ સમાસ | (D) દ્વિગુ સમાસ

ઉકેલ: 'ગુરુદક્ષિણા'નો વિગ્રહ 'ગુરુ માટેની દક્ષિણા' થાય; ઉત્તરપદ 'દક્ષિણા' મુખ્ય છે ને વચ્ચે 'માટે' વિભક્તિ લોપ પામી છે, માટે તત્પુરુષ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'નીલકમળ' શબ્દ કયો સમાસ છે?**

(A) કર્મધારય સમાસ | (B) બહુવ્રીહિ સમાસ | (C) દ્વંદ્વ સમાસ | (D) અવ્યયીભાવ સમાસ

ઉકેલ: 'નીલકમળ'નો વિગ્રહ 'નીલ (વાદળી) એવું કમળ' થાય; પૂર્વપદ 'નીલ' એ 'કમળ'નું વિશેષણ છે ને બંને એક જ વસ્તુ દર્શાવે છે, માટે કર્મધારય સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'સપ્તર્ષિ' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?**

(A) સાત ઋષિનો સમૂહ | (B) સાત અને ઋષિ | (C) જેને સાત ઋષિ છે તે | (D) ઋષિ પ્રમાણે સાત

ઉકેલ: પૂર્વપદ 'સપ્ત' (સાત) સંખ્યાવાચક છે ને સાત ઋષિનો સમૂહ સૂચવાય છે, માટે વિગ્રહ 'સાત ઋષિનો સમૂહ' — દ્વિગુ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'જળમગ્ન' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?**

(A) તત્પુરુષ સમાસ | (B) દ્વંદ્વ સમાસ | (C) બહુવ્રીહિ સમાસ | (D) અવ્યયીભાવ સમાસ

ઉકેલ: 'જળમગ્ન'નો વિગ્રહ 'જળમાં મગ્ન' થાય; ઉત્તરપદ 'મગ્ન' મુખ્ય છે ને વચ્ચે 'માં' વિભક્તિ લોપ પામી છે, માટે તત્પુરુષ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'અનુક્રમ' શબ્દ કયો સમાસ છે?**

(A) અવ્યયીભાવ સમાસ | (B) દ્વિગુ સમાસ | (C) દ્વંદ્વ સમાસ | (D) કર્મધારય સમાસ

ઉકેલ: પૂર્વપદ 'અનુ' એ અવ્યય છે જેનો અર્થ 'અનુસાર/પાછળ' થાય; વિગ્રહ 'ક્રમ અનુસાર' થાય ને પૂર્વપદ પ્રધાન છે, માટે અવ્યયીભાવ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'દશાનન' (રાવણ) શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?**

(A) બહુવ્રીહિ સમાસ | (B) દ્વિગુ સમાસ | (C) કર્મધારય સમાસ | (D) તત્પુરુષ સમાસ

ઉકેલ: 'દશાનન'નો અર્થ 'જેને દશ (દસ) આનન (મુખ) છે તે' એટલે રાવણ; અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જાય છે, માટે બહુવ્રીહિ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **'રામલક્ષ્મણ' શબ્દ કયો સમાસ છે?**

(A) દ્વંદ્વ સમાસ | (B) કર્મધારય સમાસ | (C) બહુવ્રીહિ સમાસ | (D) દ્વિગુ સમાસ

ઉકેલ: 'રામલક્ષ્મણ'નો વિગ્રહ 'રામ અને લક્ષ્મણ' થાય; બંને પદ સ્વતંત્ર ને પ્રધાન, માટે દ્વંદ્વ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **'રોગમુક્ત' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?**

(A) રોગથી મુક્ત | (B) રોગ અને મુક્ત | (C) રોગનો સમૂહ | (D) જેને રોગ મુક્ત છે તે

ઉકેલ: 'રોગમુક્ત'માં ઉત્તરપદ 'મુક્ત' મુખ્ય છે ને વચ્ચે 'થી' વિભક્તિ લોપ પામી છે, માટે વિગ્રહ 'રોગથી મુક્ત' — તત્પુરુષ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

28 **'ચતુર્ભુજ' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?**

(A) દ્વિગુ સમાસ | (B) કર્મધારય સમાસ | (C) બહુવ્રીહિ સમાસ | (D) દ્વંદ્વ સમાસ

ઉકેલ: પૂર્વપદ 'ચતુ' (ચાર) સંખ્યાવાચક છે ને 'ચાર ભુજાનો સમૂહ' એવો સમૂહ સૂચવાય છે, માટે દ્વિગુ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

29 **'મુખકમળ' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?**

(A) કમળ રૂપી મુખ | (B) મુખ અને કમળ | (C) મુખનું કમળ | (D) જેનું મુખ કમળ છે તે

ઉકેલ: 'મુખકમળ'માં મુખને કમળની ઉપમા આપી છે — મુખ કમળ જેવું સુંદર છે; ઉપમાવાળો કર્મધારય હોવાથી વિગ્રહ 'કમળ રૂપી મુખ' થાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

30 **'પાપપુણ્ય' શબ્દ કયો સમાસ છે?**

(A) દ્વંદ્વ સમાસ (B) તત્પુરુષ સમાસ (C) કર્મધારય સમાસ (D) અવ્યયીભાવ સમાસ

ઉકેલ: 'પાપપુણ્ય'નો વિગ્રહ 'પાપ અને પુણ્ય' થાય; બંને પદ સ્વતંત્ર, સામસામા અર્થનાં ને પ્રધાન છે, માટે દ્વંદ્વ સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

31 **'પુરુષોત્તમ' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?**

(A) કર્મધારય સમાસ (B) બહુવ્રીહિ સમાસ (C) દ્વિગુ સમાસ (D) દ્વંદ્વ સમાસ

ઉકેલ: 'પુરુષોત્તમ'નો વિગ્રહ 'ઉત્તમ એવો પુરુષ' થાય; પૂર્વપદ 'ઉત્તમ' એ 'પુરુષ'નું વિશેષણ છે ને બંને એક જ વ્યક્તિ દર્શાવે છે, માટે કર્મધારય સમાસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

32 **'યથાસમય' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?**

(A) સમય પ્રમાણે (B) સમય અને કાળ (C) સમયનો સમૂહ (D) જેનો સમય છે તે

ઉકેલ: પૂર્વપદ 'યથા' એ અવ્યય છે જેનો અર્થ 'પ્રમાણે' થાય; માટે 'યથાસમય'નો વિગ્રહ 'સમય પ્રમાણે' — અવ્યયીભાવ સમાસ.

✏️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'દિવસરાત' શબ્દ કયો સમાસ છે?
(A) દ્વંદ્વ સમાસ (B) તત્પુરુષ સમાસ (C) બહુવ્રીહિ સમાસ (D) દ્વિગુ સમાસ

2. 'દેવમંદિર' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?
(A) દેવનું મંદિર (B) દેવ અને મંદિર (C) જેનું મંદિર છે તે (D) દેવ પ્રમાણે મંદિર

3. 'માબાપ' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?
(A) દ્વંદ્વ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) દ્વિગુ સમાસ (D) અવ્યયીભાવ સમાસ

4. 'ત્રિભુવન' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?
(A) ત્રણ ભુવનનો સમૂહ (B) ત્રણ અને ભુવન (C) જેનું ભુવન ત્રણ છે તે (D) ભુવન પ્રમાણે ત્રણ

5. 'યથાશક્તિ' શબ્દ કયો સમાસ છે?
(A) અવ્યયીભાવ સમાસ (B) દ્વંદ્વ સમાસ (C) બહુવ્રીહિ સમાસ (D) દ્વિગુ સમાસ

6. 'નીલકંઠ' (શિવ) શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?
(A) બહુવ્રીહિ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) દ્વંદ્વ સમાસ (D) તત્પુરુષ સમાસ

7. 'ભાઈબહેન' શબ્દ કયો સમાસ છે?
(A) દ્વંદ્વ સમાસ (B) તત્પુરુષ સમાસ (C) દ્વિગુ સમાસ (D) બહુવ્રીહિ સમાસ

8. 'મહાદેવ' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?
(A) મહાન એવા દેવ (B) મહા અને દેવ (C) જેના દેવ મહાન છે તે (D) દેવ પ્રમાણે મહાન

9. 'પ્રતિદિન' શબ્દ કયો સમાસ છે?
(A) અવ્યયીભાવ સમાસ (B) દ્વિગુ સમાસ (C) દ્વંદ્વ સમાસ (D) કર્મધારય સમાસ

10. 'રાજમહેલ' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?
(A) રાજાનો મહેલ (B) રાજા અને મહેલ (C) જેનો મહેલ રાજા છે તે (D) રાજા પ્રમાણે મહેલ

11. 'સુખદુઃખ' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?
(A) દ્વંદ્વ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) બહુવ્રીહિ સમાસ (D) દ્વિગુ સમાસ

12. 'નવરાત્રિ' શબ્દ કયો સમાસ છે?
(A) દ્વિગુ સમાસ (B) દ્વંદ્વ સમાસ (C) કર્મધારય સમાસ (D) અવ્યયીભાવ સમાસ

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'નીલકમળ' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?
(A) કર્મધારય સમાસ (B) બહુવ્રીહિ સમાસ (C) દ્વંદ્વ સમાસ (D) દ્વિગુ સમાસ

14. 'લંબોદર' (ગણેશ) શબ્દ કયો સમાસ છે?
(A) બહુવ્રીહિ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) દ્વિગુ સમાસ (D) તત્પુરુષ સમાસ

15. 'ગુરુદક્ષિણા' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?
(A) ગુરુ માટેની દક્ષિણા (B) ગુરુ અને દક્ષિણા (C) જેની દક્ષિણા ગુરુ છે તે (D) ગુરુ રૂપી દક્ષિણા

16. 'જળમગ્ન' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?
(A) તત્પુરુષ સમાસ (B) દ્વંદ્વ સમાસ (C) બહુવ્રીહિ સમાસ (D) અવ્યયીભાવ સમાસ

17. 'સપ્તર્ષિ' શબ્દ કયો સમાસ છે?

(A) દ્વિગુ સમાસ (B) બહુવ્રીહિ સમાસ (C) દ્વંદ્વ સમાસ (D) કર્મધારય સમાસ

18. 'આજીવન' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?

(A) જીવન સુધી (B) જીવન અને મરણ (C) જીવનનો સમૂહ (D) જેનું જીવન છે તે

19. 'પીતાંબર' (કૃષ્ણ) શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?

(A) બહુવ્રીહિ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) દ્વંદ્વ સમાસ (D) દ્વિગુ સમાસ

20. 'મુખકમળ' શબ્દ કયો સમાસ છે?

(A) કર્મધારય સમાસ (B) બહુવ્રીહિ સમાસ (C) દ્વંદ્વ સમાસ (D) તત્પુરુષ સમાસ

21. 'ચતુર્ભુજ' (વસ્તુ માટે) શબ્દ સમૂહ-અર્થમાં કયો સમાસ છે?

(A) દ્વિગુ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) બહુવ્રીહિ સમાસ (D) દ્વંદ્વ સમાસ

22. 'અનુક્રમ' શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?

(A) ક્રમ અનુસાર (B) ક્રમ અને અનુ (C) ક્રમનો સમૂહ (D) જેનો ક્રમ છે તે

23. 'રોગમુક્ત' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?

(A) તત્પુરુષ સમાસ (B) દ્વંદ્વ સમાસ (C) બહુવ્રીહિ સમાસ (D) દ્વિગુ સમાસ

24. 'પાપપુણ્ય' શબ્દ કયો સમાસ છે?

(A) દ્વંદ્વ સમાસ (B) કર્મધારય સમાસ (C) તત્પુરુષ સમાસ (D) અવ્યયીભાવ સમાસ

25. 'દશાનન' (રાવણ) શબ્દનો સાચો વિગ્રહ કયો છે?

(A) જેને દશ મુખ છે તે (B) દશ અને આનન (C) દશ આનનનો સમૂહ (D) દશ એવું આનન

26. 'પંચતંત્ર' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે?

(A) દ્વિગુ સમાસ (B) બહુવ્રીહિ સમાસ (C) કર્મધારય સમાસ (D) દ્વંદ્વ સમાસ

અઘરા (Hard) 13 પ્રશ્ન

27. 'નીલકમળ' અને 'નીલકંઠ' — બંને 'નીલ' થી શરૂ થાય છે, છતાં તેમના સમાસ-પ્રકાર અનુક્રમે કયા છે?

(A) કર્મધારય અને બહુવ્રીહિ (B) બહુવ્રીહિ અને કર્મધારય (C) બંને કર્મધારય (D) બંને બહુવ્રીહિ

28. 'ગજાનન' (ગણેશ) શબ્દ કયો સમાસ છે અને તેનો સાચો વિગ્રહ શો?

(A) બહુવ્રીહિ — જેનું મુખ હાથી જેવું છે તે (B) કર્મધારય — હાથી એવું મુખ (C) દ્વંદ્વ — ગજ અને આનન (D) દ્વિગુ — ગજ આનનનો સમૂહ

29. નીચેનામાંથી કયો શબ્દ દ્વિગુ સમાસ નથી?

(A) પુરુષોત્તમ (B) ત્રિભુવન (C) પંચતંત્ર (D) ચતુર્ભુજ

30. નીચેનામાંથી કયા શબ્દનો વિગ્રહ 'જેનો કંઠ વાદળી છે તે' થાય છે?

(A) નીલકંઠ (B) નીલકમળ (C) નીલગગન (D) નીલવર્ણ

31. 'ગગનચુંબી' શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે અને તેનો વિગ્રહ શો?

(A) તત્પુરુષ — ગગનને ચૂમતું (B) બહુવ્રીહિ — જેનું ગગન છે તે (C) દ્વંદ્વ — ગગન અને ચુંબી (D) કર્મધારય — ગગન એવું ચુંબી

32. 'યથાશક્તિ', 'સુખદુઃખ', 'દેવમંદિર', 'ત્રિભુવન' — આ ચાર શબ્દોના સમાસ-પ્રકાર અનુક્રમે કયા છે?

(A) અવ્યયીભાવ, દ્વંદ્વ, તત્પુરુષ, દ્વિગુ (B) દ્વંદ્વ, અવ્યયીભાવ, દ્વિગુ, તત્પુરુષ (C) તત્પુરુષ, દ્વંદ્વ, અવ્યયીભાવ, દ્વિગુ (D) દ્વિગુ, તત્પુરુષ, દ્વંદ્વ, અવ્યયીભાવ

33. નીચેનામાંથી કયો શબ્દ બહુવ્રીહિ સમાસ છે?

(A) ચક્રપાણિ (B) દેવમંદિર (C) નવરાત્રિ (D) ભાઈબહેન

34. 'જળમગ્ન' અને 'જળમાનવ (જેને જળ જ ઘર છે તે)' — બંનેના સમાસ-પ્રકાર અનુક્રમે કયા છે?

(A) તત્પુરુષ અને બહુવ્રીહિ (B) બહુવ્રીહિ અને તત્પુરુષ

(C) બંને તત્પુરુષ (D) બંને બહુવ્રીહિ

35. નીચેનામાંથી કયા જોડકાનો સમાસ-પ્રકાર સરખો નથી (બીજાં ત્રણ એક પ્રકારના ને એક અલગ)?

(A) ગુરુદક્ષિણા (B) દેવમંદિર (C) રાજમહેલ (D) સુખદુઃખ

36. 'કૃષ્ણસર્પ' (કાળો સાપ) શબ્દ કયા સમાસનું ઉદાહરણ છે અને કેમ?

(A) કર્મધારય — 'કૃષ્ણ' (કાળું) એ 'સર્પ'નું વિશેષણ, બંને એક જ વસ્તુ

(B) બહુવ્રીહિ — અર્થ બહારની વસ્તુ પર જાય

(C) દ્વિગુ — પૂર્વપદ સંખ્યા છે (D) દ્વંદ્વ — બંને પદ સ્વતંત્ર

37. 'પ્રતિવર્ષ', 'ચતુર્ભુજ', 'મહાત્મા', 'હાથપગ' — આ ચાર શબ્દોના સમાસ-પ્રકાર અનુક્રમે કયા છે?

(A) અવ્યયીભાવ, દ્વિગુ, કર્મધારય, દ્વંદ્વ

(B) દ્વિગુ, અવ્યયીભાવ, દ્વંદ્વ, કર્મધારય

(C) કર્મધારય, દ્વંદ્વ, અવ્યયીભાવ, દ્વિગુ

(D) દ્વંદ્વ, કર્મધારય, દ્વિગુ, અવ્યયીભાવ

38. ⭐ 'મહાવીર' શબ્દ 'મહાન વીર' અર્થમાં અને 'જે મહા-વીર છે તે (વ્યક્તિવિશેષ)' અર્થમાં અનુક્રમે કયા સમાસ ગણાય?

(A) કર્મધારય અને બહુવ્રીહિ (B) બહુવ્રીહિ અને કર્મધારય

(C) દ્વિગુ અને તત્પુરુષ (D) તત્પુરુષ અને દ્વંદ્વ

39. ⭐ 'એકવચન' (વ્યાકરણ — એક છે જે વચન) શબ્દ કયો સમાસ છે, અને તે 'દ્વિગુ' કેમ નથી?

(A) કર્મધારય — કેમ કે સંખ્યા 'એક' ફક્ત વિશેષણ છે, સમૂહ સૂચવાતો નથી

(B) દ્વિગુ — કેમ કે પૂર્વપદ સંખ્યા છે

(C) બહુવ્રીહિ — કેમ કે અર્થ બહાર જાય છે

(D) દ્વંદ્વ — કેમ કે બંને પદ સ્વતંત્ર છે

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **A**	3. **A**	4. **A**	5. **A**	6. **A**	7. **A**	8. **A**	9. **A**	10. **A**	11. **A**
12. **A**	13. **A**	14. **A**	15. **A**	16. **A**	17. **A**	18. **A**	19. **A**	20. **A**	21. **A**	22. **A**
23. **A**	24. **A**	25. **A**	26. **A**	27. **A**	28. **A**	29. **A**	30. **A**	31. **A**	32. **A**	33. **A**
34. **A**	35. **D**	36. **A**	37. **A**	38. **A**	39. **A**					

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — વિગ્રહ 'દિવસ અને રાત'; બંને પદ સ્વતંત્ર ને પ્રધાન, માટે દ્વંદ્વ સમાસ.

2. જવાબ (A) — ઉત્તરપદ 'મંદિર' મુખ્ય છે ને વચ્ચે 'નું' વિભક્તિ લોપ પામી છે, માટે વિગ્રહ 'દેવનું મંદિર' — તત્પુરુષ.

3. જવાબ (A) — વિગ્રહ 'મા અને બાપ'; બંને પદ સ્વતંત્ર ને સરખા મહત્ત્વનાં, માટે દ્વંદ્વ સમાસ.

4. જવાબ (A) — પૂર્વપદ 'ત્રિ' (ત્રણ) સંખ્યા છે ને સમૂહ સૂચવાય છે, માટે વિગ્રહ 'ત્રણ ભુવનનો સમૂહ' — દ્વિગુ.

5. જવાબ (A) — પૂર્વપદ 'યથા' અવ્યય છે ('પ્રમાણે'); વિગ્રહ 'શક્તિ પ્રમાણે', પૂર્વપદ પ્રધાન, માટે અવ્યયીભાવ.

6. જવાબ (A) — અર્થ 'જેનો કંઠ વાદળી છે તે' એટલે શિવ; અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જાય, માટે બહુવ્રીહિ.

7. જવાબ (A) — વિગ્રહ 'ભાઈ અને બહેન'; બંને પદ સ્વતંત્ર ને પ્રધાન, માટે દ્વંદ્વ સમાસ.

8. જવાબ (A) — પૂર્વપદ 'મહા' એ 'દેવ'નું વિશેષણ છે ને બંને એક જ વ્યક્તિ, માટે વિગ્રહ 'મહાન એવા દેવ' — કર્મધારય.

9. જવાબ (A) — પૂર્વપદ 'પ્રતિ' અવ્યય છે ('દરેક'); વિગ્રહ 'દરેક દિવસે', પૂર્વપદ પ્રધાન, માટે અવ્યયીભાવ.

10. જવાબ (A) — ઉત્તરપદ 'મહેલ' મુખ્ય છે ને વચ્ચે 'નો' વિભક્તિ લોપ પામી છે, માટે વિગ્રહ 'રાજાનો મહેલ' — તત્પુરુષ.

11. જવાબ (A) — વિગ્રહ 'સુખ અને દુઃખ'; બંને પદ સ્વતંત્ર ને પ્રધાન, માટે દ્વંદ્વ સમાસ.

12. જવાબ (A) — પૂર્વપદ 'નવ' સંખ્યા છે ને 'નવ રાત્રિનો સમૂહ' સૂચવાય, માટે દ્વિગુ સમાસ.

13. જવાબ (A) — વિગ્રહ 'નીલ એવું કમળ'; પૂર્વપદ વિશેષણ ને બંને એક જ વસ્તુ, માટે કર્મધારય. (બહુવ્રીહિ ન કહેવાય કેમ કે અર્થ બહાર જતો નથી.)

14. જવાબ (A) — અર્થ 'જેનું ઉદર લાંબું છે તે' એટલે ગણેશ; અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જાય, માટે બહુવ્રીહિ.

15. જવાબ (A) — ઉત્તરપદ 'દક્ષિણા' મુખ્ય ને વચ્ચે 'માટે' વિભક્તિ લોપ, માટે વિગ્રહ 'ગુરુ માટેની દક્ષિણા' — તત્પુરુષ.

16. જવાબ (A) — વિગ્રહ 'જળમાં મગ્ન'; ઉત્તરપદ મુખ્ય ને 'માં' વિભક્તિ લોપ, માટે તત્પુરુષ.

17. જવાબ (A) — પૂર્વપદ 'સપ્ત' (સાત) સંખ્યા છે ને 'સાત ઋષિનો સમૂહ' સૂચવાય, માટે દ્વિગુ સમાસ.

18. જવાબ (A) — પૂર્વપદ 'આ' અવ્યય છે ('સુધી'); વિગ્રહ 'જીવન સુધી', પૂર્વપદ પ્રધાન, માટે અવ્યયીભાવ.

19. જવાબ (A) — અર્થ 'જેનું વસ્ત્ર પીળું છે તે' એટલે કૃષ્ણ; અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જાય, માટે બહુવ્રીહિ.

20. જવાબ (A) — મુખને કમળની ઉપમા; વિગ્રહ 'કમળ રૂપી મુખ'; ઉપમાવાળો કર્મધારય, અર્થ બહાર જતો નથી.

21. જવાબ (A) — પૂર્વપદ 'ચતુ' (ચાર) સંખ્યા છે ને 'ચાર ભુજાનો સમૂહ' સૂચવાય, માટે દ્વિગુ સમાસ.

22. જવાબ (A) — પૂર્વપદ 'અનુ' અવ્યય છે ('અનુસાર'); વિગ્રહ 'ક્રમ અનુસાર', પૂર્વપદ પ્રધાન, માટે અવ્યયીભાવ.

23. જવાબ (A) — વિગ્રહ 'રોગથી મુક્ત'; ઉત્તરપદ 'મુક્ત' મુખ્ય ને 'થી' વિભક્તિ લોપ, માટે તત્પુરુષ.

24. જવાબ (A) — વિગ્રહ 'પાપ અને પુણ્ય'; બંને સામસામા અર્થનાં સ્વતંત્ર પ્રધાન પદ, માટે દ્વંદ્વ.

25. જવાબ (A) — અર્થ 'જેને દશ આનન (મુખ) છે તે' એટલે રાવણ; અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જાય, માટે બહુવ્રીહિ ને વિગ્રહ 'જેને દશ મુખ છે તે'.

26. જવાબ (A) — પૂર્વપદ 'પંચ' (પાંચ) સંખ્યા છે ને 'પાંચ તંત્રનો સમૂહ' સૂચવાય, માટે દ્વિગુ સમાસ.

27. જવાબ (A) — 'નીલકમળ' = 'વાદળી કમળ' — અર્થ પદોમાં જ રહે, કર્મધારય. 'નીલકંઠ' = 'જેનો કંઠ વાદળી છે તે (શિવ)' — અર્થ બહાર જાય, બહુવ્રીહિ.

28. જવાબ (A) — 'ગજાનન' = 'જેનું આનન (મુખ) ગજ (હાથી) જેવું છે તે' એટલે ગણેશ; અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર જાય, માટે બહુવ્રીહિ.

29. જવાબ (A) — 'પુરુષોત્તમ' = 'ઉત્તમ એવો પુરુષ' — કર્મધારય (સંખ્યા નથી). બાકીના ત્રણમાં પૂર્વપદ સંખ્યા ને સમૂહ-અર્થ છે, માટે દ્વિગુ.

30. જવાબ (A) — 'નીલકંઠ' નો વિગ્રહ 'જેનો કંઠ વાદળી છે તે (શિવ)' — બહુવ્રીહિ. બાકીના કર્મધારય (વાદળી કમળ/વાદળી ગગન/વાદળી વર્ણ).

31. જવાબ (A) — 'ગગનચુંબી' = 'ગગનને ચૂમતું' — ઉત્તરપદ ('ચુંબી') મુખ્ય ને વચ્ચે 'ને' (દ્વિતીયા) વિભક્તિ લોપ, માટે તત્પુરુષ.

32. જવાબ (A) — 'યથાશક્તિ' (પૂર્વપદ અવ્યય) = અવ્યયીભાવ; 'સુખદુઃખ' ('અને') = દ્વંદ્વ; 'દેવમંદિર' ('નું') = તત્પુરુષ; 'ત્રિભુવન' (સંખ્યા + સમૂહ) = દ્વિગુ.

33. જવાબ (A) — 'ચક્રપાણિ' = 'જેના હાથમાં ચક્ર છે તે (વિષ્ણુ)' — અર્થ બહાર જાય, બહુવ્રીહિ. 'દેવમંદિર' તત્પુરુષ, 'નવરાત્રિ' દ્વિગુ, 'ભાઈબહેન' દ્વંદ્વ.

34. જવાબ (A) — 'જળમગ્ન' = 'જળમાં મગ્ન', ઉત્તરપદ મુખ્ય → તત્પુરુષ. 'જળમાનવ' = 'જેને જળ જ ઘર છે તે', અર્થ બહારની વ્યક્તિ પર → બહુવ્રીહિ.

35. જવાબ (D) — 'ગુરુદક્ષિણા', 'દેવમંદિર', 'રાજમહેલ' — ત્રણેય ઉત્તરપદ-પ્રધાન તત્પુરુષ છે; 'સુખદુઃખ' ('સુખ અને દુઃખ') દ્વંદ્વ છે, માટે એ અલગ.

36. જવાબ (A) — 'કૃષ્ણસર્પ' = 'કાળો એવો સર્પ' — પૂર્વપદ 'કૃષ્ણ' (કાળું) એ ઉત્તરપદ 'સર્પ'નું વિશેષણ છે ને બંને એક જ વસ્તુ (સાપ) દર્શાવે છે, માટે કર્મધારય.

37. જવાબ (A) — 'પ્રતિવર્ષ' (પૂર્વપદ અવ્યય 'પ્રતિ') = અવ્યયીભાવ; 'ચતુર્ભુજ' (સંખ્યા + સમૂહ) = દ્વિગુ; 'મહાત્મા' (વિશેષણ + એક વસ્તુ) = કર્મધારય; 'હાથપગ' ('અને') = દ્વંદ્વ.

38. જવાબ (A) — 'મહાવીર' = 'મહાન વીર' તરીકે પૂર્વપદ વિશેષણ ને એક જ વસ્તુ → કર્મધારય. એ જ શબ્દ જ્યારે 'જે મહા-વીર છે તે' એમ બહારની વ્યક્તિવિશેષ માટે વપરાય ત્યારે અર્થ બહાર જાય → બહુવ્રીહિ. એક જ રચના સંદર્ભ પ્રમાણે પ્રકાર બદલે છે.

39. જવાબ (A) — 'એકવચન' નો વિગ્રહ 'એક છે જે વચન' — અહીં 'એક' સંખ્યા હોવા છતાં તે ફક્ત 'વચન'નું વિશેષણ છે ને કોઈ સમૂહ સૂચવાતો નથી. દ્વિગુ માટે પૂર્વપદ સંખ્યા + સમૂહ-અર્થ બંને જરૂરી; અહીં સમૂહ ન હોવાથી તે કર્મધારય ગણાય, દ્વિગુ નહીં.

5 ઉપસર્ગ, પ્રત્યય અને કૃદંત (Prefix, Suffix & Krudant)

આ પ્રકરણ શબ્દ-રચના (Word Formation) નો પાયો છે. કોઈ પણ મૂળ શબ્દની આગળ ઉપસર્ગ અને પાછળ પ્રત્યય લાગવાથી નવા-નવા શબ્દ બને છે અને તેમના અર્થ બદલાય છે — જેમ કે 'હાર' પરથી 'પ્રહાર', 'સંહાર', 'આહાર', 'વિહાર'. ગુજરાતમાં લેવાતી લગભગ દરેક સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષામાં (GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE, TET/TAT) 'આ શબ્દમાં કયો ઉપસર્ગ છે?', 'આ પ્રત્યયથી બનેલો શબ્દ કયો?', 'આ કૃદંતનો પ્રકાર કયો?' જેવા સીધા પ્રશ્નો અચૂક પૂછાય છે. આ પ્રકરણમાં આપણે ઉપસર્ગ (પ્ર, અપ, સમ, અધિ વગેરે) અને તેમના અર્થ, કૃત્-પ્રત્યય અને તદ્ધિત-પ્રત્યય, તેમજ કૃદંતના પ્રકારો ઊંડાણથી અને ઉદાહરણ સહિત શીખીશું.

1. શબ્દ-રચનાનો પાયો — મૂળ, ઉપસર્ગ અને પ્રત્યય

ભાષામાં શબ્દો ત્રણ ઘટકોથી બને છે — મૂળ શબ્દ (Root), ઉપસર્ગ (Prefix) અને પ્રત્યય (Suffix). 'મૂળ' એ શબ્દનો કેન્દ્રીય અર્થ ધરાવતો ભાગ છે. તેની 'આગળ' જે અક્ષર/ઘટક જોડાય તે ઉપસર્ગ અને તેની 'પાછળ' જે જોડાય તે પ્રત્યય કહેવાય.

ઉદાહરણ તરીકે, 'આહાર' શબ્દમાં 'આ' ઉપસર્ગ છે અને 'હાર' મૂળ છે. 'દયાળુ' શબ્દમાં 'દયા' મૂળ છે અને 'આળુ' પ્રત્યય છે. એક જ શબ્દમાં આગળ ઉપસર્ગ અને પાછળ પ્રત્યય બંને પણ લાગી શકે — જેમ કે 'સુ + શિક્ષિત' (સુશિક્ષિત).

ઉપસર્ગ અને પ્રત્યય સ્વતંત્ર રીતે વપરાતા નથી; તે હંમેશાં બીજા શબ્દની સાથે જોડાઈને જ આવે છે. તેઓ મૂળ શબ્દના અર્થમાં વધારો, ઘટાડો, વિરોધ કે નવો રંગ ઉમેરે છે.

- મૂળ (Root) = શબ્દનો કેન્દ્રીય અર્થ ધરાવતો ભાગ.
- ઉપસર્ગ = મૂળ શબ્દની આગળ લાગતો ઘટક (પ્ર, અપ, સમ...).
- પ્રત્યય = મૂળ શબ્દની પાછળ લાગતો ઘટક (ઈ, આળુ, વાન...).
- ઉપસર્ગ-પ્રત્યય સ્વતંત્ર નહીં, જોડાઈને જ વપરાય.
- એક શબ્દમાં ઉપસર્ગ + પ્રત્યય બંને સાથે પણ આવી શકે.

ઉદાહરણ 1 **'પ્રયોગ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ અને મૂળ અલગ પાડો.**

1. 1) શબ્દ = પ્રયોગ; આગળનો ઘટક 'પ્ર' ઉપસર્ગ છે.
2. 2) બાકી રહેલો 'યોગ' મૂળ શબ્દ છે.
3. 3) તેથી પ્ર (ઉપસર્ગ) + યોગ (મૂળ) = પ્રયોગ.

✅ જવાબ: **ઉપસર્ગ 'પ્ર' + મૂળ 'યોગ'**

ઉદાહરણ 2 **'લખનાર' શબ્દમાં મૂળ અને પ્રત્યય અલગ પાડો.**

1. 1) મૂળ ધાતુ 'લખ' છે.
2. 2) તેની પાછળ 'નાર' પ્રત્યય લાગ્યો છે.
3. 3) તેથી લખ (મૂળ) + નાર (પ્રત્યય) = લખનાર (કરનાર-વાચક).

✅ જવાબ: **મૂળ 'લખ' + પ્રત્યય 'નાર'**

2. ઉપસર્ગ (Prefix) — અર્થ સહિત મુખ્ય યાદી

ઉપસર્ગ એટલે મૂળ શબ્દની આગળ જોડાઈને તેના અર્થમાં ફેરફાર કરનાર ઘટક. ગુજરાતી ભાષામાં મોટા ભાગના ઉપસર્ગ સંસ્કૃત-મૂળના છે. દરેક ઉપસર્ગનો પોતાનો ચોક્કસ અર્થ હોય છે — જેમ કે 'પ્ર' એટલે વિશેષ/આગળ, 'અપ' એટલે ખરાબ/વિરુદ્ધ, 'સમ' એટલે સારી રીતે/સંપૂર્ણ.

પરીક્ષામાં સામાન્ય રીતે પૂછાય છે કે 'આપેલ શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે' અથવા 'આ ઉપસર્ગનો અર્થ શું થાય'. તેથી ઉપસર્ગ અને તેના અર્થ બંને કંઠસ્થ રાખવા જરૂરી છે. નીચેની યાદી મુખ્ય સંસ્કૃત ઉપસર્ગો અને તેમના અર્થ-ઉદાહરણ આપે છે.

એક જ મૂળ શબ્દ સાથે જુદા-જુદા ઉપસર્ગ લગાવવાથી અલગ-અલગ અર્થના શબ્દ બને છે — જેમ કે 'હાર' પરથી પ્ર-હાર, સં-હાર, આ-હાર, વિ-હાર, ઉપ-હાર. આ રીતે ઉપસર્ગ ભાષાને સમૃદ્ધ બનાવે છે.

મુખ્ય સંસ્કૃત ઉપસર્ગ — અર્થ અને ઉદાહરણ

ઉપસર્ગ	અર્થ	ઉદાહરણ
પ્ર	આગળ / વિશેષ / ઉત્તમ	પ્રગતિ, પ્રયોગ, પ્રખ્યાત
પરા	ઊલટું / નાશ	પરાજય, પરાક્રમ, પરાભવ
અપ	ખરાબ / દૂર / વિરુદ્ધ	અપયશ, અપમાન, અપહરણ
સમ્ / સં	સારી રીતે / સંપૂર્ણ / સાથે	સંગઠન, સંસ્કાર, સંહાર
અનુ	પાછળ / અનુસરીને	અનુસરણ, અનુવાદ, અનુકરણ
અવ	નીચે / હીન	અવગણના, અવનતિ, અવતાર
નિ	અંદર / નીચે / નિશ્ચય	નિવાસ, નિયમ, નિબંધ
નિર્ / નિઃ	વગર / બહાર / રહિત	નિર્દોષ, નિર્ભય, નિરાશા
દુર્ / દુઃ	ખરાબ / કઠણ	દુર્જન, દુર્ગુણ, દુઃખ
વિ	વિશેષ / વિરુદ્ધ / અલગ	વિજય, વિદેશ, વિયોગ
અધિ	ઉપર / મુખ્ય / અધિક	અધિકાર, અધ્યક્ષ, અધિપતિ
અતિ	વધારે / ઓળંગીને	અતિશય, અતિક્રમણ, અત્યાચાર
ઉપ	પાસે / ગૌણ / સહાયક	ઉપવન, ઉપનગર, ઉપહાર
પ્રતિ	સામે / દરેક / વિરુદ્ધ	પ્રતિકાર, પ્રતિદિન, પ્રતિબિંબ
પરિ	ચારે બાજુ / સંપૂર્ણ	પરિક્રમા, પરિવાર, પરિણામ

ઉદાહરણ 1 **'અપમાન' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે અને તેનો અર્થ શું?**

1. 1) મૂળ શબ્દ 'માન' (આદર) છે.
2. 2) આગળ લાગેલો 'અપ' ઉપસર્ગ છે, જેનો અર્થ 'ખરાબ/વિરુદ્ધ' થાય.
3. 3) તેથી અપ + માન = અપમાન એટલે 'આદરનો અભાવ / અનાદર'.

✅ જવાબ: **ઉપસર્ગ 'અપ' — અર્થ 'ખરાબ/વિરુદ્ધ'**

ઉદાહરણ 2 **'નિર્દોષ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ ઓળખી અર્થ સમજાવો.**

1. 1) મૂળ શબ્દ 'દોષ' છે.
2. 2) આગળ 'નિર્' ઉપસર્ગ છે, જેનો અર્થ 'વગર/રહિત' થાય.
3. 3) તેથી નિર્ + દોષ = નિર્દોષ એટલે 'દોષ વગરનો'.

✅ જવાબ: **ઉપસર્ગ 'નિર્' — અર્થ 'વગર/રહિત'**

ઉદાહરણ 3 **'પ્રતિદિન' શબ્દમાં ઉપસર્ગ અને તેનો અર્થ જણાવો.**

1. 1) મૂળ શબ્દ 'દિન' (દિવસ) છે.
2. 2) આગળ 'પ્રતિ' ઉપસર્ગ છે, જેનો અર્થ અહીં 'દરેક' થાય.
3. 3) તેથી પ્રતિ + દિન = પ્રતિદિન એટલે 'દરરોજ / દરેક દિવસે'.

✅ જવાબ: **ઉપસર્ગ 'પ્રતિ' — અર્થ 'દરેક'**

યાદ રાખવાની ટ્રિક — એક મૂળ, અનેક ઉપસર્ગ

- મૂળ 'હાર' → પ્ર-હાર (મારવું), સં-હાર (નાશ), આ-હાર (ખોરાક), વિ-હાર (ફરવું), ઉપ-હાર (ભેટ).
- મૂળ 'જય' → વિ-જય (જીત), પરા-જય (હાર), દિગ્-વિજય.
- મૂળ 'માન' → સ-ન્માન (આદર), અપ-માન (અનાદર), અભિ-માન (ગર્વ).
- 'નિર્/નિઃ' ઘણીવાર 'નિર', 'નિ' રૂપે પણ આવે — નિર્દોષ, નિરાશા.
- ઉપસર્ગ ઓળખવા: શબ્દમાંથી જાણીતો અર્થપૂર્ણ મૂળ બાદ કરો; આગળ બચે તે ઉપસર્ગ.

3. ગુજરાતી (દેશ્ય) અને ફારસી-અરબી ઉપસર્ગ

બધા ઉપસર્ગ સંસ્કૃત-મૂળના નથી. ગુજરાતી ભાષામાં દેશ્ય (મૂળ ગુજરાતી) ઉપસર્ગ પણ છે, જેમ કે 'અ' (નકાર — અણગમો), 'અણ' (વગર — અણસમજ), 'કુ' (ખરાબ — કુટેવ), 'સુ' (સારું — સુઘડ). આ ઉપસર્ગ રોજિંદી ભાષામાં ખૂબ વપરાય છે.

વળી, ફારસી અને અરબી ભાષાના કેટલાક ઉપસર્ગ પણ ગુજરાતીમાં ભળી ગયા છે — જેમ કે 'બે' (વગર — બેકાર, બેઈમાન), 'ના' (નકાર — નાપસંદ, નાલાયક), 'ગેર' (ખોટું — ગેરસમજ, ગેરહાજર), 'લા' (વગર — લાચાર, લાજવાબ).

પરીક્ષામાં આ દેશ્ય અને વિદેશી ઉપસર્ગ વચ્ચેનો ભેદ પણ પૂછાય છે; તેથી તેમની અલગ યાદી જાણવી ઉપયોગી છે.

ગુજરાતી અને ફારસી-અરબી ઉપસર્ગ

ઉપસર્ગ	મૂળ ભાષા	અર્થ	ઉદાહરણ
અ / અણ	ગુજરાતી	નકાર / વગર	અણગમો, અણસમજ, અબોલ
કુ	ગુજરાતી	ખરાબ	કુટેવ, કુપાત્ર, કુમતિ
સુ	ગુજરાતી	સારું	સુઘડ, સુપાત્ર, સુવાસ
બે	ફારસી	વગર	બેકાર, બેઈમાન, બેફામ
ના	ફારસી	નકાર	નાપસંદ, નાલાયક, નાસમજ
ગેર	ફારસી	ખોટું / વગર	ગેરસમજ, ગેરહાજર, ગેરકાયદે
લા	અરબી	વગર / નકાર	લાચાર, લાજવાબ, લાવારસ
બદ	ફારસી	ખરાબ	બદનામ, બદનસીબ, બદબૂ

ઉદાહરણ 1 **'ગેરહાજર' શબ્દમાં ઉપસર્ગ અને તેની મૂળ ભાષા જણાવો.**

1. 1) મૂળ શબ્દ 'હાજર' છે.
2. 2) આગળ 'ગેર' ઉપસર્ગ છે, જે ફારસી-મૂળનો છે અને 'ખોટું/વગર' અર્થ આપે છે.
3. 3) તેથી ગેર + હાજર = ગેરહાજર એટલે 'હાજર ન હોવું'.

✅ જવાબ: **ઉપસર્ગ 'ગેર' (ફારસી)**

ઉદાહરણ 2 **'કુટેવ' શબ્દમાં કયો ઉપસર્ગ છે અને તેનો અર્થ શું?**

1. 1) મૂળ શબ્દ 'ટેવ' છે.
2. 2) આગળ 'કુ' ઉપસર્ગ છે, જે 'ખરાબ' અર્થ આપે છે.
3. 3) તેથી કુ + ટેવ = કુટેવ એટલે 'ખરાબ ટેવ'.

✅ જવાબ: **ઉપસર્ગ 'કુ' — અર્થ 'ખરાબ'**

4. પ્રત્યય (Suffix) — પ્રકાર અને ઓળખ

પ્રત્યય એટલે મૂળ શબ્દની 'પાછળ' જોડાઈને નવો શબ્દ બનાવનાર ઘટક. પ્રત્યયથી શબ્દની જાતિ, વચન કે અર્થ બદલાય છે અને ઘણીવાર શબ્દની વ્યાકરણિક જાત (નામ, વિશેષણ, ક્રિયા) પણ બદલાય છે — જેમ કે 'દયા' (નામ) + 'આળુ' = 'દયાળુ' (વિશેષણ).

પ્રત્યયના મુખ્ય બે પ્રકાર છે: (1) કૃત્-પ્રત્યય — જે ધાતુ (ક્રિયાપદના મૂળ) ને લાગીને નામ કે વિશેષણ બનાવે, જેમ 'લખ' + 'નાર' = 'લખનાર'. (2) તદ્ધિત-પ્રત્યય — જે નામ, સર્વનામ કે વિશેષણને લાગીને નવો શબ્દ બનાવે, જેમ 'ગુજરાત' + 'ઈ' = 'ગુજરાતી'.

પ્રત્યય ઓળખવા માટે મૂળ અર્થપૂર્ણ શબ્દ શોધો; તેની પાછળ બચે તે પ્રત્યય. દા.ત. 'ધનવાન' = ધન (મૂળ) + વાન (પ્રત્યય).

- પ્રત્યય હંમેશાં શબ્દની પાછળ લાગે છે.
- કૃત્-પ્રત્યય ધાતુ (ક્રિયા-મૂળ) ને લાગે — દા.ત. દોડ + નાર.
- તદ્ધિત-પ્રત્યય નામ/વિશેષણને લાગે — દા.ત. દયા + આળુ.
- પ્રત્યયથી શબ્દની વ્યાકરણિક જાત બદલાઈ શકે છે.
- ભાવવાચક નામ બનાવતા પ્રત્યય: પણ, તા, આઈ, પણું (દા.ત. માણસાઈ, મીઠાશ).

મુખ્ય તદ્ધિત-પ્રત્યય અને ઉદાહરણ

પ્રત્યય	અર્થ / કાર્ય	ઉદાહરણ
ઈ	સંબંધ / ભાષા / સ્ત્રીલિંગ	ગુજરાતી, હાથી, છોકરી
વાન / વાળો	વાળું / ધરાવનાર	ધનવાન, બળવાન, ગાડીવાળો
આળુ	સ્વભાવ ધરાવનાર	દયાળુ, શરમાળુ, ઝઘડાળુ
તા / ત્વ	ભાવ / ગુણ (ભાવવાચક)	મધુરતા, એકતા, ગુરુત્વ
પણ / પણું	ભાવ / સ્થિતિ	બાળપણ, ગાંડપણ, મોટપણ
આઈ / આશ	ભાવ / ગુણ	ભલાઈ, મીઠાશ, ઊંચાઈ
ઇક / ઈય	સંબંધિત	દૈનિક, સામાજિક, ભારતીય
કાર / ગાર	કરનાર	ચિત્રકાર, કલાકાર, ગુનેગાર

ઉદાહરણ 1 **'દયાળુ' શબ્દમાં મૂળ અને પ્રત્યય અલગ પાડી પ્રત્યયનો પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) મૂળ શબ્દ 'દયા' (નામ) છે.
2. 2) તેની પાછળ 'આળુ' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે 'સ્વભાવ ધરાવનાર' અર્થ આપે છે.
3. 3) આ પ્રત્યય નામને લાગીને વિશેષણ બનાવે છે, માટે તે તદ્ધિત-પ્રત્યય છે.

✅ જવાબ: **દયા + આળુ; પ્રત્યય 'આળુ' (તદ્ધિત)**

ઉદાહરણ 2 **'મીઠાશ' શબ્દમાં પ્રત્યય ઓળખી તેનું કાર્ય જણાવો.**

1. 1) મૂળ વિશેષણ 'મીઠું' છે.
2. 2) તેની પાછળ 'આશ' પ્રત્યય લાગ્યો છે.
3. 3) આ પ્રત્યય ભાવ/ગુણ દર્શાવતું ભાવવાચક નામ બનાવે છે — મીઠાશ એટલે 'મીઠાપણાનો ગુણ'.

✅ જવાબ: **પ્રત્યય 'આશ' — ભાવવાચક નામ બનાવે**

ઉદાહરણ 3 **'ચિત્રકાર' શબ્દમાં પ્રત્યય અને તેનો અર્થ જણાવો.**

1. 1) મૂળ શબ્દ 'ચિત્ર' છે.
2. 2) તેની પાછળ 'કાર' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જેનો અર્થ 'કરનાર' થાય.
3. 3) તેથી ચિત્ર + કાર = ચિત્રકાર એટલે 'ચિત્ર બનાવનાર વ્યક્તિ'.

✅ જવાબ: **પ્રત્યય 'કાર' — અર્થ 'કરનાર'**

5. કૃદંત (Krudant) — ક્રિયા પરથી બનતા શબ્દ

કૃદંત એટલે ધાતુ (ક્રિયાપદનું મૂળ) ને કૃત્-પ્રત્યય લાગવાથી બનતો શબ્દ, જે ક્રિયા સાથે સંબંધ રાખે પણ ક્રિયાપદ તરીકે વાક્યનો મુખ્ય આધાર ન બને. ટૂંકમાં, કૃદંત એ ક્રિયા પરથી બનેલું પણ નામ, વિશેષણ કે ક્રિયા-વિશેષણ જેવું વર્તતું રૂપ છે. 'કૃત્ + અંત' = કૃદંત.

દા.ત. 'દોડ' ધાતુ પરથી 'દોડતો' (વર્તમાન કૃદંત), 'દોડેલો' (ભૂતકૃદંત), 'દોડવું' (ભાવ-કૃદંત / ક્રિયાનામ), 'દોડનાર' (કર્તાવાચક કૃદંત), 'દોડીને' (સંબંધક ભૂતકૃદંત) — એમ અનેક રૂપ બને છે.

કૃદંતની ખાસિયત એ છે કે તે ક્રિયાનો ભાવ રાખે છે પણ વાક્યમાં નામ કે વિશેષણની જેમ વર્તે છે. જેમ કે 'દોડતો છોકરો પડ્યો' — અહીં 'દોડતો' એ 'છોકરો' નું વિશેષણ બની ગયું છે.

- કૃદંત = ધાતુ + કૃત્-પ્રત્યય (દોડ + તો = દોડતો).
- કૃદંત ક્રિયાનો ભાવ રાખે પણ ક્રિયાપદ તરીકે મુખ્ય ન બને.
- વાક્યમાં તે નામ, વિશેષણ કે ક્રિયા-વિશેષણ જેવું વર્તે.
- મુખ્ય પ્રકાર: વર્તમાન, ભૂત, ભવિષ્ય (વિધ્યર્થ), ભાવ, કર્તા, સંબંધક.
- ભાવ-કૃદંત (-વું) એ ક્રિયાનામ બને — 'દોડવું એ સારી કસરત છે'.

કૃદંતના પ્રકાર — પ્રત્યય અને ઉદાહરણ (ધાતુ 'દોડ' પરથી)

કૃદંત પ્રકાર	પ્રત્યય	ઉદાહરણ
વર્તમાન કૃદંત	-તો / -તી / -તું	દોડતો, હસતી, ગાતું
ભૂતકૃદંત	-એલો / -યો	દોડેલો, વાંચેલું, ખાધેલું
વિધ્યર્થ (ભવિષ્ય) કૃદંત	-વાનો / -વાનું	દોડવાનો, કરવાનું, જોવાનું
ભાવ-કૃદંત (ક્રિયાનામ)	-વું	દોડવું, વાંચવું, રમવું
કર્તાવાચક કૃદંત	-નાર / -નારો	દોડનાર, લખનાર, ગાનાર
સંબંધક ભૂતકૃદંત	-ઈને / -ઈ	દોડીને, વાંચીને, ખાઈને
હેત્વર્થ કૃદંત	-વા	દોડવા, ભણવા, જમવા

ઉદાહરણ 1 **'ગાતું પક્ષી મધુર લાગે છે' — વાક્યમાં 'ગાતું' કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?**

1. 1) 'ગા' ધાતુ પરથી 'ગાતું' બન્યું છે અને '-તું' પ્રત્યય લાગ્યો છે.
2. 2) તે ચાલુ/વર્તમાન ક્રિયાનો ભાવ આપે છે ('ગાઈ રહ્યું છે').
3. 3) તેથી તે વર્તમાન કૃદંત છે અને અહીં 'પક્ષી' નું વિશેષણ બને છે.

✅ જવાબ: **વર્તમાન કૃદંત**

ઉદાહરણ 2 **'તે જમીને શાળાએ ગયો' — વાક્યમાં 'જમીને' કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?**

1. 1) 'જમ' ધાતુ પરથી 'જમીને' બન્યું છે, જેમાં '-ઈને' પ્રત્યય છે.
2. 2) તે પહેલાં થયેલી ક્રિયાને બીજી ક્રિયા સાથે જોડે છે (પહેલાં જમ્યો, પછી ગયો).
3. 3) તેથી તે સંબંધક ભૂતકૃદંત છે.

✅ જવાબ: **સંબંધક ભૂતકૃદંત**

ઉદાહરણ 3 **'સવારે દોડવું એ સારી કસરત છે' — વાક્યમાં 'દોડવું' કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?**

1. 1) 'દોડ' ધાતુ પરથી 'દોડવું' બન્યું છે, જેમાં '-વું' પ્રત્યય છે.
2. 2) અહીં તે ક્રિયાનું નામ (ક્રિયાનામ) બનીને વાક્યના કર્તા તરીકે વપરાયું છે.
3. 3) તેથી તે ભાવ-કૃદંત (ક્રિયાનામ) છે.

✅ જવાબ: **ભાવ-કૃદંત (ક્રિયાનામ)**

6. કૃત્-પ્રત્યય અને તદ્ધિત-પ્રત્યય વચ્ચેનો ભેદ

પ્રત્યયના બે મુખ્ય પ્રકાર — કૃત્-પ્રત્યય અને તદ્ધિત-પ્રત્યય — વચ્ચેનો ભેદ સમજવો પરીક્ષા માટે ખૂબ અગત્યનો છે. કૃત્-પ્રત્યય ધાતુ (ક્રિયાના મૂળ) ને લાગે છે અને તેનાથી બનતા શબ્દને 'કૃદંત' કહે છે. તદ્ધિત-પ્રત્યય નામ, સર્વનામ કે વિશેષણને લાગે છે અને તેનાથી બનતા શબ્દને 'તદ્ધિતાંત' કહે છે.

સરળ ઓળખ: જો પ્રત્યય જે શબ્દને લાગ્યો છે તે મૂળ 'ક્રિયા' હોય (જેમ કે દોડ, લખ, ગા), તો તે કૃત્-પ્રત્યય; જો તે મૂળ 'નામ કે વિશેષણ' હોય (જેમ કે ધન, ગુજરાત, મીઠું), તો તે તદ્ધિત-પ્રત્યય.

દા.ત. 'લખનાર' = લખ (ધાતુ) + નાર → કૃત્-પ્રત્યય, કૃદંત. 'ગુજરાતી' = ગુજરાત (નામ) + ઈ → તદ્ધિત-પ્રત્યય, તદ્ધિતાંત.

ઉદાહરણ 1 **'લખાણ' શબ્દમાં પ્રત્યયનો પ્રકાર (કૃત્ કે તદ્ધિત) જણાવો.**

1. 1) મૂળ 'લખ' એ ધાતુ (ક્રિયા) છે.
2. 2) તેની પાછળ 'આણ' પ્રત્યય લાગ્યો છે.
3. 3) ધાતુને પ્રત્યય લાગ્યો હોવાથી તે કૃત્-પ્રત્યય છે અને 'લખાણ' કૃદંત છે.

✅ જવાબ: **કૃત્-પ્રત્યય**

ઉદાહરણ 2 **'ભારતીય' શબ્દમાં પ્રત્યયનો પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) મૂળ 'ભારત' એ નામ છે.
2. 2) તેની પાછળ 'ઈય' પ્રત્યય લાગ્યો છે.
3. 3) નામને પ્રત્યય લાગ્યો હોવાથી તે તદ્ધિત-પ્રત્યય છે.

✅ જવાબ: **તદ્ધિત-પ્રત્યય**

⚡ કૃત્ vs તદ્ધિત — ઝડપી ઓળખ

- મૂળ 'ક્રિયા/ધાતુ' હોય → કૃત્-પ્રત્યય (કૃદંત).
- મૂળ 'નામ/વિશેષણ' હોય → તદ્ધિત-પ્રત્યય (તદ્ધિતાંત).
- કૃત્: દોડ→દોડનાર, લખ→લખાણ, ગા→ગાયક.
- તદ્ધિત: ધન→ધનવાન, દયા→દયાળુ, ગુજરાત→ગુજરાતી.
- પ્રશ્ન: 'જે શબ્દને પ્રત્યય લાગ્યો તે ક્રિયા છે કે નામ?' — જવાબ જ પ્રકાર નક્કી કરે.

7. શબ્દ-રચનાથી અર્થ કેવી રીતે બદલાય

ઉપસર્ગ અને પ્રત્યય શબ્દના અર્થમાં ધરમૂળથી ફેરફાર લાવી શકે છે. 'જય' (જીત) ની આગળ 'વિ' લાગે તો 'વિજય' (જીત) અને 'પરા' લાગે તો 'પરાજય' (હાર) — અર્થ સાવ વિરુદ્ધ થઈ જાય છે. આ રીતે માત્ર એક ઉપસર્ગ બદલવાથી જ શબ્દનો ભાવ બદલાય છે.

પ્રત્યય ઉમેરવાથી ઘણીવાર શબ્દની વ્યાકરણિક જાત બદલાય છે: 'સુંદર' (વિશેષણ) + 'તા' = 'સુંદરતા' (ભાવવાચક નામ); 'દોડ' (ક્રિયા) + 'નાર' = 'દોડનાર' (કર્તાવાચક). આથી શબ્દ-રચના સમજવાથી અજાણ્યા શબ્દનો અર્થ પણ અંદાજી શકાય.

પરીક્ષામાં ઘણીવાર 'આ શબ્દનો વિરોધી ઉપસર્ગ-યુક્ત શબ્દ કયો?' એવા પ્રશ્નો પૂછાય — જેમ કે 'સદાચાર' નો વિરોધી 'દુરાચાર', 'સન્માન' નો વિરોધી 'અપમાન'. તેથી ઉપસર્ગ-આધારિત જોડી પણ યાદ રાખવી.

ઉપસર્ગ બદલવાથી અર્થ-પરિવર્તન (વિરોધી જોડી)

શબ્દ	વિરોધી (ઉપસર્ગ-યુક્ત)
સન્માન (આદર)	અપમાન (અનાદર)
વિજય (જીત)	પરાજય (હાર)
સદાચાર (સારું વર્તન)	દુરાચાર (ખરાબ વર્તન)
સુગંધ (સારી વાસ)	દુર્ગંધ (ખરાબ વાસ)
આસ્તિક (માનનાર)	નાસ્તિક (ન માનનાર)
સકારાત્મક	નકારાત્મક

ઉદાહરણ 1 **'સદાચાર' નો ઉપસર્ગ-ભેદથી બનતો વિરોધી શબ્દ કયો?**

1. 1) મૂળ 'આચાર' (વર્તન) છે; 'સત્/સદ્' ઉપસર્ગ 'સારું' અર્થ આપે છે.
2. 2) તેનો વિરોધ 'દુર્' ઉપસર્ગથી થાય, જે 'ખરાબ' અર્થ આપે છે.
3. 3) તેથી દુર્ + આચાર = દુરાચાર એ 'સદાચાર' નો વિરોધી છે.

✅ જવાબ: **દુરાચાર**

ઉદાહરણ 2 **'સુંદર' પરથી પ્રત્યય ઉમેરી ભાવવાચક નામ બનાવો.**

1. 1) 'સુંદર' એ વિશેષણ છે.
2. 2) તેની પાછળ 'તા' પ્રત્યય ઉમેરો, જે ભાવ/ગુણ દર્શાવે.
3. 3) તેથી સુંદર + તા = સુંદરતા (ભાવવાચક નામ).

✅ જવાબ: **સુંદરતા**

8. પગલા-દર-પગલા ઉકેલ-પદ્ધતિ અને સામાન્ય ભૂલો

કોઈ પણ ઉપસર્ગ/પ્રત્યય/કૃદંતનો પ્રશ્ન ઉકેલવા વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ અપનાવો. પ્રથમ, શબ્દમાંથી અર્થપૂર્ણ 'મૂળ' ઓળખો. બીજું, મૂળની આગળ બચે તે ઉપસર્ગ અને પાછળ બચે તે પ્રત્યય નક્કી કરો. ત્રીજું, મૂળ 'ક્રિયા' છે કે 'નામ' તે જોઈ પ્રત્યયનો પ્રકાર (કૃત્/તદ્ધિત) નક્કી કરો.

કૃદંતનો પ્રકાર ઓળખવા તેના પ્રત્યય-ચિહ્ન જુઓ: '-તો/-તી/-તું' → વર્તમાન, '-એલો/-યો' → ભૂત, '-વું' → ભાવ (ક્રિયાનામ), '-નાર' → કર્તાવાચક, '-ઈને' → સંબંધક ભૂતકૃદંત.

સામાન્ય ભૂલો: (1) મૂળ ખોટું ઓળખવું — 'આહાર' માં 'આ' ને બદલે કંઈક બીજું ધારી લેવું. (2) કૃત્ અને તદ્ધિત ગૂંચવવા — મૂળ ક્રિયા છે કે નામ તે ધ્યાનથી તપાસવું. (3) ઉપસર્ગ-યુક્ત શબ્દને સંધિ માની લેવી — સંધિ (વર્ણ-મિલન) અને ઉપસર્ગ (અર્થ-ઉમેરો) અલગ વસ્તુ છે.

- પગલું 1: અર્થપૂર્ણ 'મૂળ' ઓળખો.
- પગલું 2: આગળ = ઉપસર્ગ, પાછળ = પ્રત્યય નક્કી કરો.
- પગલું 3: મૂળ ક્રિયા છે કે નામ? → કૃત્/તદ્ધિત નક્કી.
- પગલું 4: કૃદંતના પ્રત્યય-ચિહ્ન પરથી પ્રકાર ઓળખો.

- પગલું 5: સંધિ અને ઉપસર્ગ ગૂંચવો નહીં.

ઉદાહરણ 1 **'દોડનાર' શબ્દનું પૃથક્કરણ કરી પ્રત્યયનો પ્રકાર અને કૃદંત-પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) મૂળ 'દોડ' એ ધાતુ (ક્રિયા) છે.
2. 2) પાછળ '-નાર' પ્રત્યય છે; ધાતુને લાગ્યો માટે કૃત્-પ્રત્યય.
3. 3) '-નાર' એ 'કરનાર' ભાવ આપે છે, માટે તે કર્તાવાચક કૃદંત છે.

✅ જવાબ: **કૃત્-પ્રત્યય; કર્તાવાચક કૃદંત**

ઉદાહરણ 2 **'અણસમજ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ ઓળખી તેનો અર્થ જણાવો.**

1. 1) મૂળ 'સમજ' છે.
2. 2) આગળ 'અણ' ઉપસર્ગ છે (ગુજરાતી દેશ્ય), જે 'વગર/અભાવ' અર્થ આપે.
3. 3) તેથી અણ + સમજ = અણસમજ એટલે 'સમજનો અભાવ'.

✅ જવાબ: **ઉપસર્ગ 'અણ' — અર્થ 'વગર/અભાવ'**

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

1 **ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા પૂર્વપ્રત્યયોમાંથી નીચે દર્શાવેલ કયો પૂર્વપ્રત્યય મૂળ અર્થમાં ફેરફાર કરે તેવો પ્રત્યય છે ?**

(A) 'પ્ર' (B) 'સુ' (C) 'ક' **(D) 'અભિ'**

✓ **જવાબ:** (D) 'અભિ'

BMC જુનિયર ક્લાર્ક 2026

2 **નીચે આપેલાં વાક્યોમાંથી કયા વાક્યમાં કૃદંત એ વિશેષણ તરીકે પ્રયોજાયું નથી ?**

(A) ખાનારો ભીમ જેવો બીજો હવે છે જ ક્યાં ? (B) દોડનારી યુવતી સ્પર્ધામાં ઉપસ્થિત જ ન રહી.

(C) લડનારાં સાસુ શું હવે સુધરી જ ગયા ? **(D) નમનારને સૌ નમે !**

✓ **જવાબ:** (D) નમનારને સૌ નમે !

GMC લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

3 **અંગ્વિસ્નાકુ પ્રત્યયને ધ્યાનમાં રાખી કયો વિકલ્પ સાચો છે ?**

(A) ખાણૂક (B) કરાંક (C) ડોલક **(D) આપેલ ત્રણેય સાચા છે.**

✓ **જવાબ:** (D) આપેલ ત્રણેય સાચા છે.

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

4 **'આ પુસ્તક મારે વાંચવા જોઈએ છે.' — અહીં કયું કૃદંત છે ?**

(A) સામાન્યકૃદંત (B) હેત્વર્થકૃદંત (C) વર્તમાનકૃદંત (D) સંબંધક ભૂતકૃદંત

✓ **જવાબ:** (A) સામાન્યકૃદંત

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

5 **કૃદંત ઓળખાવો : રશ્મિ જમીને સૂઇ ગઇ છે.**

(A) રશ્મિ | (B) સૂઇ | **(C) જમીને** | (D) ગઇ

✓ **જવાબ:** (C) જમીને

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2022

6 **'રમતાં બાળકો વહાલાં લાગે.' - રેખાંકિત કૃદંતનો પ્રકાર જણાવો.**

(A) હેત્વર્થ કૃદંત | **(B) વર્તમાન કૃદંત** | (C) સંબંધક ભૂતકૃદંત | (D) સામાન્ય કૃદંત

✓ **જવાબ:** (B) વર્તમાન કૃદંત

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

7 **રેખાંકિત પદનો કૃદંતનો પ્રકાર શોધી જણાવો : એક ચપટી વગાડતાં ડૉક્ટરે દરદ મિટાવી દીધું.**

(A) ભવિષ્ય કૃદંત | **(B) વર્તમાન કૃદંત** | (C) સામાન્ય કૃદંત | (D) ભૂત કૃદંત

✓ **જવાબ:** (B) વર્તમાન કૃદંત

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

8 **યું, યો, ઈ કયા કૃદંતના પ્રત્યય છે ?**

(A) વર્તમાન કૃદંત | (B) અવ્યથી કૃદંત | **(C) ભૂત કૃદંત** | (D) વિધ્યર્થ કૃદંત

✓ **જવાબ:** (C) ભૂત કૃદંત

GPSSB Lab Technician 2022

9 **વાક્યમાં અધોરેખિત પદ કયું કૃદંત છે તે ઓળખાવો : ગુરુએ કહ્યું છે કે તારે નિયમિત લખવું.**

(A) ભૂતકૃદંત | **(B) વિધ્યર્થકૃદંત** | (C) વર્તમાનકૃદંત | (D) ભવિષ્યકૃદંત

✓ **જવાબ:** (B) વિધ્યર્થકૃદંત

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

10 **પૂર્વ પ્રત્યયવાળા શબ્દ ઓળખાવો :**

(A) ચિત્રકાર, જમાદાર | **(B) નસીબદાર, ગુણવાન** | (C) ગુણવંત, જવાબદાર | (D) અવગુણ, બદનસીબ

✓ **જવાબ:** (B) નસીબદાર, ગુણવાન

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

11 **નીચેનામાંથી કયું ઉદાહરણ 'ભવિષ્ય કૃદંત'નું છે ?**

(A) આનાર માણસો કોઈ નહોતાં. (B) વાંચતા છોકરા પાસ થઈ ગયા. (C) કોઈ કશું બોલ્યું નહિ. (D) મેં વાંચેલું મને યાદ હતું.

✓ **જવાબ:** (A) આનાર માણસો કોઈ નહોતાં.

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

12 **કૃદંતનો પ્રકાર જણાવો : 'તેણે વાંચવાનો નિશ્ચય કર્યો.'**

(A) ભૂતકૃદંત (B) સામાન્યકૃદંત (C) વર્તમાનકૃદંત **(D) ભવિષ્યકૃદંત**

✓ **જવાબ:** (D) ભવિષ્યકૃદંત

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

13 **નીચે આપેલ વાક્યમાંના રેખાંકિત શબ્દની કૃદંતનો પ્રકાર લખો. સ્વામીજીએ આવીને અહીંનાં સઘળા વાતાવરણને પાવન અને સુંદર બનાવી દીધો.**

(A) હેત્વર્થકૃદંત **(B) સંબંધક ભૂતકૃદંત** (C) ભૂતકૃદંત (D) ભવિષ્યકૃદંત

✓ **જવાબ:** (B) સંબંધક ભૂતકૃદંત

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

14 **રેખાંકિત પદનો કૃદંતનો પ્રકાર શોધી જણાવો. કાળુએ ન બોલવાના સોગન ખાધા હતા.**

(A) વર્તમાનકૃદંત (B) સંબંધક ભૂતકૃદંત (C) ભવિષ્યકૃદંત **(D) સામાન્યકૃદંત**

✓ **જવાબ:** (D) સામાન્યકૃદંત

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

15 **વાક્યમાં કૃદંતનો પ્રકાર જણાવો : 'હું ખાવા માટે આવ્યો જ નથી.'**

(A) હેત્વર્થ કૃદંત (B) સામાન્ય કૃદંત (C) સંબંધક કૃદંત (D) ભૂત કૃદંત

✓ **જવાબ:** (A) હેત્વર્થ કૃદંત

GSSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2017

16 **રેખાંકિત પદનો કૃદંતનો પ્રકાર શોધી જણાવો. વધારે રખડનાર સફળ થતો નથી.**

(A) ભૂતકૃદંત **(B) ભવિષ્યકૃદંત** (C) વિધ્યર્થકૃદંત (D) સંબંધક ભૂતકૃદંત

✓ **જવાબ:** (B) ભવિષ્યકૃદંત

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

17 નીચે આપેલ પ્રક્રિયા વિશેષ કૃતિ શોધી તેનો પ્રકાર લખો. પહાડોની ધારમાળા વચ્ચે દૂર સુધી લહેરાતી નર્મદા દેખાય.

(A) ભૂતકૃદંત | (B) વર્તમાનકૃદંત | (C) ભવિષ્યકૃદંત | (D) વિધ્યર્થકૃદંત

✓ **જવાબ:** (A) ભૂતકૃદંત

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

18 રેખાંકિત પદની કૃદંતનો પ્રકાર શોધી જણાવો. કિશા લખતાં- લખતાં ટીવી જુએ છે.

(A) ભૂતકૃદંત | **(B) વર્તમાનકૃદંત** | (C) ભવિષ્યકૃદંત | (D) વિધ્યર્થકૃદંત

✓ **જવાબ:** (B) વર્તમાનકૃદંત

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ / સબ ઓડિટર 2017

19 'ઊગતા સૂરજને સહુ કોઈ પૂજે' કૃદંતનો પ્રકાર જણાવો.

(A) હેત્વર્થ કૃદંત | (B) ભવિષ્ય કૃદંત | **(C) વર્તમાન કૃદંત** | (D) સંબંધક કૃદંત

✓ **જવાબ:** (C) વર્તમાન કૃદંત

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

20 સાચો વિકલ્પ પસંદ કરીને લખો.

(A) તત્ + અત્વ = તાત્ત્વ | (B) મધુર + અતા = મધુરતા | **(C) શોચ્ + અનીય = શોચનીય** | (D) ઉડ્ + અઉ = ઉડાઉ

✓ **જવાબ:** (C) શોચ્ + અનીય = શોચનીય

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

21 શ્રી પ્રભાશંકરને બોલાવી, માગેલા રાજીનામા પર મંજૂરીનો હુકમ લખવા આજ્ઞા કરી. - વાક્યમાં વપરાયેલાં કૃદંત જણાવો.

(A) મંજૂરીનો, આજ્ઞા, હુકમ | (B) બોલાવી, માગેલા, હુકમ | **(C) રાજીનામા, લખવા, બોલાવી** | (D) બોલાવી, માગેલા, લખવા

✓ **જવાબ:** (C) રાજીનામા, લખવા, બોલાવી

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

22 'તે સ્કૂલમાં ચાલીને ગઈ.'- વાક્યમાં રેખાંકિત પદનો કૃદંત પ્રકાર ઓળખો.

(A) ભવિષ્ય કૃદંત | **(B) સંબંધક ભૂતકૃદંત** | (C) હેત્વર્થ કૃદંત | (D) વર્તમાન કૃદંત

✓ **જવાબ:** (B) સંબંધક ભૂતકૃદંત

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

23 **નીચે આપેલ શબ્દોમાંથી પર પ્રત્યય શબ્દ દર્શાવો.**

(A) ભીનાશ (B) કજાત (C) બેકાર (D) કપૂત

✓ **જવાબ:** (A) ભીનાશ

GMC લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

24 **નીચેનામાંથી કયા શબ્દમાં પૂર્વપ્રત્યય 'વિ' 'વિશેષ' ના અર્થમાં વપરાયો છે ?**

(A) વિદેશ (B) વિસર્જન (C) વિજાતીય **(D) વિશુદ્ધ**

✓ **જવાબ:** (D) વિશુદ્ધ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

25 **નીચે આપેલ વાક્યમાંના રેખાંકિત શબ્દનો કૃદંતનો પ્રકાર જણાવો. લખવું વાંચવું એ કંઈ કેળવણી નથી.**

(A) વિધ્યર્થકૃદંત (B) સંબંધકૃદંત (C) ભવિષ્યકૃદંત (D) વર્તમાનકૃદંત

✓ **જવાબ:** (A) વિધ્યર્થકૃદંત

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

26 **રેખાંકિત પદનો કૃદંતનો પ્રકાર શોધી જણાવો. મિથુન જમીને ફરવા જતો.**

(A) વર્તમાનકૃદંત (B) ભૂતકૃદંત **(C) સંબંધક ભૂતકૃદંત** (D) હેત્વર્થકૃદંત

✓ **જવાબ:** (C) સંબંધક ભૂતકૃદંત

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

27 **સંબંધક ભૂતકૃદંતના અનુસંધાને નીચે પૈકી કઇ બાબત બંધબેસતી નથી ?**

(A) કોઇ ચોક્કસ કાળનું સૂચન કરતું નથી. (B) અગાઉ થયેલી ક્રિયા સાથે ક્રિયાપદનો સંબંધ બનાવે છે.

(C) 'ઈ' અને 'ઇને' પ્રત્યય દ્વારા દર્શાવવામાં આવે છે. (D) હસીહસીને, જોઇ, રમીને વગેરે સંબંધક ભૂતકૃદંતના પદો છે.

✓ **જવાબ:** (C) 'ઈ' અને 'ઇને' પ્રત્યય દ્વારા દર્શાવવામાં આવે છે.

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

28 **'પરિણીત' શબ્દમાં વપરાયેલ પ્રત્યય ઓળખો.**

(A) પરિ **(B) ઈત** (C) છત (D) અસ્તીન

✓ **જવાબ:** (B) ઈત

GMC લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

29 **"ચાંદલિયો" શબ્દને કયો પ્રત્યય લાગ્યો છે ?**

(A) ઓ | (B) ઈય | **(C) ઈય + ઓ** | (D) િયો

✓ **જવાબ:** (C) ઈય + ઓ

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

30 **આ સીતાફળ આપતું ઝાડ બહુ જ સુંદર છે ! - સીતાફળ પદમાં 'ઈ' પ્રત્યય ઉમેરતાં સાચું વાક્ય કયું બનશે ?**

(A) આ સીતાફળી આપતું ઝાડ બહુ જ સુંદર છે ! | (B) આ સીતાફળીનું ઝાડ બહુ જ સુંદર છે ! | (C) આ સીતાફળી ઝાડ બહુ જ સુંદર છે !

(D) આ સીતાફળી બહુ જ સુંદર છે !

✓ **જવાબ:** (D) આ સીતાફળી બહુ જ સુંદર છે !

GMC લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

31 **"કોઈ કશું બોલ્યું નહિ" વાક્યમાં કૃદંતનો ઉપયોગ કયા રૂપે થયો છે ?**

(A) ક્રિયાવિશેષણ | (B) વિશેષણ | (C) સંજ્ઞા | (D) ક્રિયાપદ

✓ **જવાબ:** (A) ક્રિયાવિશેષણ

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

32 **નીચેના વાક્યમાં પ્રત્યય કયો છે ? 'એ તો ભારતના એક પ્રખ્યાત ક્રાંતિકારી પુરુષ હતા ?'**

(A) ના | (B) ત | (C) કારી | (D) પ્ર

✓ **જવાબ:** (A) ના

GMC લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

33 **"ગિરિવર" શબ્દમાં કયો પ્રત્યય રહેલો છે ?**

(A) પરપ્રત્યય | (B) પૂર્વપ્રત્યય / પરપ્રત્યય | (C) પૂર્વપ્રત્યય | (D) આપેલ પૈકી એકપણ નહીં.

✓ **જવાબ:** (A) પરપ્રત્યય

GMC લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

34 **નીચે આપેલ વાક્યમાં રેખાંકિત શબ્દનો કૃદંતનો પ્રકાર જણાવો "પૂરીઓ વણતા વણતા મેં કહ્યું."**

(A) વર્તમાનકૃદંત | (B) ભૂતકૃદંત | (C) ભવિષ્યકૃદંત | (D) હેત્વર્થ કૃદંત

✓ **જવાબ:** (A) વર્તમાનકૃદંત

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **'પ્રયત્ન' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?**

(A) પ્ર | (B) પ્રય | (C) યત્ન | (D) ત્ન

ઉકેલ: મૂળ શબ્દ 'યત્ન' છે અને તેની આગળ 'પ્ર' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે. તેથી પ્ર + યત્ન = પ્રયત્ન.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'અપકાર' શબ્દમાં 'અપ' ઉપસર્ગનો અર્થ શું થાય છે?**

(A) સારું | **(B) ખરાબ / વિરુદ્ધ** | (C) આગળ | (D) પાસે

ઉકેલ: 'અપ' ઉપસર્ગ 'ખરાબ/વિરુદ્ધ' અર્થ આપે છે. 'કાર' (કરવું) ની આગળ 'અપ' લાગતાં 'અપકાર' એટલે 'ખરાબ કરવું / નુકસાન' થાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **નીચેનામાંથી કયો શબ્દ 'કૃત્-પ્રત્યય' થી બનેલો છે?**

(A) ધનવાન | (B) ગુજરાતી | **(C) લખનાર** | (D) દયાળુ

ઉકેલ: 'લખનાર' = લખ (ધાતુ) + નાર. ધાતુને પ્રત્યય લાગ્યો હોવાથી તે કૃત્-પ્રત્યય છે. બાકીના ત્રણ નામ/વિશેષણને લાગેલા તદ્ધિત-પ્રત્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'નિર્ભય' શબ્દમાં ઉપસર્ગનો અર્થ શું છે?**

(A) વગર / રહિત | (B) સાથે | (C) પાછળ | (D) ઉપર

ઉકેલ: 'નિર્' ઉપસર્ગ 'વગર/રહિત' અર્થ આપે છે. 'ભય' ની આગળ 'નિર્' લાગતાં 'નિર્ભય' એટલે 'ભય વગરનો / નીડર'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'દયાળુ' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?**

(A) દયા | **(B) આળુ** | (C) ળુ | (D) યા

ઉકેલ: મૂળ 'દયા' (નામ) ની પાછળ 'આળુ' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે સ્વભાવ-વાચક વિશેષણ બનાવે છે. તેથી દયા + આળુ = દયાળુ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'ગુજરાતી' શબ્દમાં કયા પ્રકારનો પ્રત્યય છે?**

(A) કૃત્-પ્રત્યય | **(B) તદ્ધિત-પ્રત્યય** | (C) ઉપસર્ગ | (D) સંધિ

ઉકેલ: 'ગુજરાત' (નામ) ની પાછળ 'ઈ' પ્રત્યય લાગ્યો છે. નામને પ્રત્યય લાગ્યો હોવાથી તે તદ્ધિત-પ્રત્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'ગાતો છોકરો આવ્યો' — વાક્યમાં 'ગાતો' કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?**

(A) ભૂતકૃદંત | **(B) વર્તમાન કૃદંત** | (C) ભાવ-કૃદંત | (D) સંબંધક ભૂતકૃદંત

ઉકેલ: 'ગા' ધાતુ પરથી '-તો' પ્રત્યયથી 'ગાતો' બન્યું છે, જે ચાલુ ક્રિયાનો ભાવ આપે છે. તેથી તે વર્તમાન કૃદંત છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'સંહાર' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?**

(A) સ | **(B) સં** | (C) હાર | (D) આર

ઉકેલ: મૂળ 'હાર' ની આગળ 'સં' (સમ્) ઉપસર્ગ લાગ્યો છે, જે 'સંપૂર્ણ' અર્થ આપે છે. તેથી સં + હાર = સંહાર એટલે 'સંપૂર્ણ નાશ'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'ધનવાન' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?**

(A) ધન | **(B) વાન** | (C) ન | (D) વા

ઉકેલ: મૂળ 'ધન' ની પાછળ 'વાન' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે 'ધરાવનાર' અર્થ આપે છે. તેથી ધન + વાન = ધનવાન એટલે 'ધન ધરાવનાર'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'અધ્યક્ષ' શબ્દમાં ઉપસર્ગનો અર્થ શું છે?**

(A) નીચે | **(B) ઉપર / મુખ્ય** | (C) વગર | (D) પાછળ

ઉકેલ: 'અધિ' ઉપસર્ગ 'ઉપર/મુખ્ય' અર્થ આપે છે. તેથી અધિ + અક્ષ = અધ્યક્ષ એટલે 'મુખ્ય સ્થાને રહેનાર / પ્રમુખ'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'તે વાંચીને સૂઈ ગયો' — વાક્યમાં 'વાંચીને' કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?**

(A) વર્તમાન કૃદંત | (B) ભાવ-કૃદંત | **(C) સંબંધક ભૂતકૃદંત** | (D) કર્તાવાચક કૃદંત

ઉકેલ: 'વાંચ' ધાતુ પરથી '-ઈને' પ્રત્યયથી 'વાંચીને' બન્યું છે, જે પહેલાં થયેલી ક્રિયાને બીજી સાથે જોડે છે. તેથી તે સંબંધક ભૂતકૃદંત છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'સુપાત્ર' શબ્દમાં ઉપસર્ગ 'સુ' નો અર્થ શું છે?**

(A) ખરાબ | **(B) સારું** | (C) વગર | (D) ઉપર

ઉકેલ: 'સુ' ઉપસર્ગ 'સારું' અર્થ આપે છે. તેથી સુ + પાત્ર = સુપાત્ર એટલે 'યોગ્ય / સારું પાત્ર'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **'બાળપણ' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?**

(A) બાળ | **(B) પણ** | (C) ળ | (D) આળ

ઉકેલ: મૂળ 'બાળ' ની પાછળ 'પણ' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે ભાવ/સ્થિતિ દર્શાવતું ભાવવાચક નામ બનાવે છે. તેથી બાળ + પણ = બાળપણ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'પ્રતિદિન' શબ્દમાં 'પ્રતિ' ઉપસર્ગનો અર્થ શું છે?**

(A) દરેક | (B) વગર | (C) ખરાબ | (D) નીચે

ઉકેલ: અહીં 'પ્રતિ' ઉપસર્ગ 'દરેક' અર્થ આપે છે. તેથી પ્રતિ + દિન = પ્રતિદિન એટલે 'દરરોજ / દરેક દિવસે'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **'ગાડીવાળો' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?**

(A) ગાડી | **(B) વાળો** | (C) ળો | (D) આળો

ઉકેલ: મૂળ 'ગાડી' ની પાછળ 'વાળો' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે 'ધરાવનાર/વાળું' અર્થ આપે છે. તેથી ગાડી + વાળો = ગાડીવાળો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'દોડવું' શબ્દ કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?**

(A) વર્તમાન કૃદંત | (B) ભૂતકૃદંત | **(C) ભાવ-કૃદંત (ક્રિયાનામ)** | (D) કર્તાવાચક કૃદંત

ઉકેલ: 'દોડ' ધાતુ પરથી '-વું' પ્રત્યયથી 'દોડવું' બન્યું છે, જે ક્રિયાનું નામ (ક્રિયાનામ) બને છે. તેથી તે ભાવ-કૃદંત છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'નિર્દોષ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?**

(A) નિ | **(B) નિર્** | (C) દોષ | (D) નિર

ઉકેલ: મૂળ 'દોષ' ની આગળ 'નિર્' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે, જે 'વગર/રહિત' અર્થ આપે છે. તેથી નિર્ + દોષ = નિર્દોષ એટલે 'દોષ વગરનો'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **નીચેનામાંથી કયો શબ્દ ફારસી ઉપસર્ગથી બનેલો છે?**

(A) નિર્ભય | **(B) ગેરહાજર** | (C) પ્રયોગ | (D) સંહાર

ઉકેલ: 'ગેર' એ ફારસી-મૂળનો ઉપસર્ગ છે, જે 'ખોટું/વગર' અર્થ આપે છે. બાકીના ત્રણ (નિર્, પ્ર, સં) સંસ્કૃત ઉપસર્ગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **'અનુવાદ' શબ્દમાં 'અનુ' ઉપસર્ગનો અર્થ શું છે?**

(A) પાછળ / અનુસરીને | (B) આગળ | (C) વગર | (D) ખરાબ

ઉકેલ: 'અનુ' ઉપસર્ગ 'પાછળ/અનુસરીને' અર્થ આપે છે. તેથી અનુ + વાદ = અનુવાદ એટલે 'મૂળને અનુસરીને કરેલું ભાષાંતર'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'મીઠાશ' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?**

(A) મીઠું | **(B) આશ** | (C) શ | (D) ઈશ

ઉકેલ: મૂળ 'મીઠું' ની પાછળ 'આશ' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે ભાવ/ગુણ દર્શાવતું ભાવવાચક નામ બનાવે છે. તેથી મીઠું + આશ = મીઠાશ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'સન્માન' નો ઉપસર્ગ-ભેદથી બનતો વિરોધી શબ્દ કયો?**

(A) અપમાન | (B) બહુમાન | (C) અભિમાન | (D) મહામાન

ઉકેલ: 'સન્માન' માં 'સમ્' ઉપસર્ગ સારો ભાવ આપે; તેનો વિરોધ 'અપ' ઉપસર્ગથી થાય. તેથી અપ + માન = અપમાન એ વિરોધી શબ્દ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'વિજય' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?**

(A) વ | **(B) વિ** | (C) જય | (D) ય

ઉકેલ: મૂળ 'જય' ની આગળ 'વિ' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે. તેથી વિ + જય = વિજય એટલે 'જીત'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'દોડનાર' શબ્દ કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?**

(A) વર્તમાન કૃદંત | (B) ભૂતકૃદંત | (C) ભાવ-કૃદંત | **(D) કર્તાવાચક કૃદંત**

ઉકેલ: 'દોડ' ધાતુ પરથી '-નાર' પ્રત્યયથી 'દોડનાર' બન્યું છે, જે ક્રિયા કરનાર (કર્તા) દર્શાવે છે. તેથી તે કર્તાવાચક કૃદંત છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'કુટેવ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ 'કુ' નો અર્થ શું છે?**

(A) સારું | **(B) ખરાબ** | (C) મોટું | (D) વગર

ઉકેલ: 'કુ' ઉપસર્ગ 'ખરાબ' અર્થ આપે છે. તેથી કુ + ટેવ = કુટેવ એટલે 'ખરાબ ટેવ'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'ભારતીય' શબ્દમાં પ્રત્યયનો પ્રકાર કયો છે?**

(A) કૃત્-પ્રત્યય | **(B) તદ્ધિત-પ્રત્યય** | (C) ઉપસર્ગ | (D) સંધિ

ઉકેલ: 'ભારત' (નામ) ની પાછળ 'ઇય' પ્રત્યય લાગ્યો છે. નામને પ્રત્યય લાગ્યો હોવાથી તે તદ્ધિત-પ્રત્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **'અતિક્રમણ' શબ્દમાં 'અતિ' ઉપસર્ગનો અર્થ શું છે?**

(A) ઓછું | **(B) વધારે / ઓળંગીને** | (C) પાસે | (D) પાછળ

ઉકેલ: 'અતિ' ઉપસર્ગ 'વધારે/ઓળંગીને' અર્થ આપે છે. તેથી અતિ + ક્રમણ = અતિક્રમણ એટલે 'મર્યાદા ઓળંગવી'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **'ગુનેગાર' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?**

(A) ગુનો | **(B) ગાર** | (C) નેગાર | (D) આર

ઉકેલ: મૂળ 'ગુનો' ની પાછળ 'ગાર' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે 'કરનાર' અર્થ આપે છે. તેથી ગુનો + ગાર = ગુનેગાર એટલે 'ગુનો કરનાર'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

28 **'સુંદરતા' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?**

(A) સુંદર | **(B) તા** | (C) રતા | (D) આ

ઉકેલ: મૂળ 'સુંદર' (વિશેષણ) ની પાછળ 'તા' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે ભાવ/ગુણ દર્શાવતું ભાવવાચક નામ બનાવે છે. તેથી સુંદર + તા = સુંદરતા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

29 **'વાંચેલું પુસ્તક' — અહીં 'વાંચેલું' કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?**

(A) વર્તમાન કૃદંત | **(B) ભૂતકૃદંત** | (C) ભાવ-કૃદંત | (D) કર્તાવાચક કૃદંત

ઉકેલ: 'વાંચ' ધાતુ પરથી '-એલું' પ્રત્યયથી 'વાંચેલું' બન્યું છે, જે પૂર્ણ થયેલી (ભૂતકાળની) ક્રિયા દર્શાવે છે. તેથી તે ભૂતકૃદંત છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

30 **'પરાજય' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?**

(A) પ | **(B) પરા** | (C) જય | (D) રા

ઉકેલ: મૂળ 'જય' ની આગળ 'પરા' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે, જે 'ઊલટું/વિરુદ્ધ' અર્થ આપે છે. તેથી પરા + જય = પરાજય એટલે 'હાર'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

31 **'ઉપવન' શબ્દમાં 'ઉપ' ઉપસર્ગનો અર્થ શું છે?**

(A) મુખ્ય | **(B) પાસે / ગૌણ** | (C) વગર | (D) ખરાબ

ઉકેલ: 'ઉપ' ઉપસર્ગ 'પાસે/ગૌણ' અર્થ આપે છે. તેથી ઉપ + વન = ઉપવન એટલે 'નાનું વન / બગીચો'.

✏️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'પ્રગતિ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?

(A) પ્ર (B) ગતિ (C) ગ (D) તિ

2. 'બળવાન' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?

(A) બળ (B) વાન (C) ન (D) વા

3. 'સુવાસ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ 'સુ' નો અર્થ શું છે?

(A) ખરાબ (B) સારું (C) વગર (D) મોટું

4. 'દુર્જન' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?

(A) દુ (B) દુર્ (C) જન (D) ર્જન

5. 'એકતા' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?

(A) એક (B) તા (C) કતા (D) આ

6. 'આહાર' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?

(A) આ (B) હાર (C) આહ (D) આર

7. 'નાપસંદ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?

(A) ના (B) પસંદ (C) નાપ (D) સંદ

8. 'કલાકાર' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?

(A) કલા (B) કાર (C) આર (D) લાકાર

9. 'વિદેશ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ 'વિ' નો અર્થ શું છે?

(A) પાસે (B) વિશેષ / અલગ (C) પાછળ (D) વગર

10. 'દોડતો' શબ્દ કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?

(A) વર્તમાન કૃદંત (B) ભૂતકૃદંત (C) ભાવ-કૃદંત (D) કર્તાવાચક કૃદંત

11. 'અપયશ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?

(A) અ (B) અપ (C) યશ (D) પ

12. 'ભલાઈ' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?

(A) ભલું (B) આઈ (C) લાઈ (D) ઈ

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'પરિક્રમા' શબ્દમાં ઉપસર્ગ 'પરિ' નો અર્થ શું છે?

(A) ચારે બાજુ (B) વગર (C) ખરાબ (D) પાછળ

14. નીચેનામાંથી કયો શબ્દ તદ્ધિત-પ્રત્યયથી બનેલો છે?

(A) લખનાર (B) દોડવું (C) ધનવાન (D) વાંચીને

15. 'સંસ્કાર' શબ્દમાં ઉપસર્ગ 'સં' નો અર્થ શું છે?

(A) સારી રીતે / સંપૂર્ણ (B) વગર (C) પાછળ (D) ખરાબ

16. 'જમીને' શબ્દ કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?

(A) વર્તમાન કૃદંત (B) ભૂતકૃદંત (C) સંબંધક ભૂતકૃદંત (D) ભાવ-કૃદંત

17. 'લાચાર' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે અને તેની મૂળ ભાષા કઈ?

(A) લા — અરબી (B) ચા — ફારસી (C) આર — સંસ્કૃત (D) લાચ — ગુજરાતી

18. 'માણસાઈ' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?

(A) માણસ (B) આઈ (C) સાઈ (D) ઈ

19. 'અવનતિ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ 'અવ' નો અર્થ શું છે?

(A) ઉપર (B) નીચે / હીન (C) આગળ (D) પાસે

20. 'કરવાનું' શબ્દ કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?

(A) વર્તમાન કૃદંત (B) વિધ્યર્થ (ભવિષ્ય) કૃદંત (C) ભૂતકૃદંત (D) સંબંધક ભૂતકૃદંત

21. 'સામાજિક' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?

(A) સમાજ (B) ઇક (C) જિક (D) આજિક

22. 'દુર્ગંધ' નો ઉપસર્ગ-ભેદથી બનતો વિરોધી શબ્દ કયો?

(A) સુગંધ (B) કુગંધ (C) નિર્ગંધ (D) અપગંધ

23. 'અનુકરણ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?

(A) અ (B) અનુ (C) કરણ (D) નુ

24. 'ગાંડપણ' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?

(A) ગાંડું (B) પણ (C) ડપણ (D) આપણ

25. 'બદનામ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ 'બદ' નો અર્થ શું છે?

(A) સારું (B) ખરાબ (C) વગર (D) મોટું

26. 'દૈનિક' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?

(A) દિન (B) ઇક (C) નિક (D) ઐ

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'અધ્યક્ષ' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?

(A) અ (B) અધિ (C) અધ્ય (D) અક્ષ

28. નીચેનામાંથી કયા શબ્દમાં ઉપસર્ગ અને પ્રત્યય બંને છે?

(A) પ્રયોગ (B) સુશિક્ષિત (C) દયાળુ (D) ધનવાન

29. 'સંહાર', 'આહાર', 'વિહાર' — આ ત્રણેય શબ્દોમાં સામાન્ય મૂળ કયું છે?

(A) હાર (B) આર (C) સંહ (D) વિહ

30. 'ભણવા ગયો' — અહીં 'ભણવા' કયા પ્રકારનું કૃદંત છે?

(A) હેત્વર્થ કૃદંત (B) વર્તમાન કૃદંત (C) ભૂતકૃદંત (D) કર્તાવાચક કૃદંત

31. 'નિરાશા' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?

(A) નિ (B) નિર્ / નિઃ (C) આશા (D) નિરા

32. 'લખાણ' શબ્દમાં પ્રત્યયનો પ્રકાર કયો છે?

(A) કૃત્-પ્રત્યય (B) તદ્ધિત-પ્રત્યય (C) ઉપસર્ગ (D) સંધિ

33. 'અત્યાચાર' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?

(A) અ (B) અતિ (C) અત્ય (D) આચાર

34. નીચેનામાંથી કયા શબ્દમાં ગુજરાતી (દેશ્ય) ઉપસર્ગ છે?

(A) પ્રયત્ન (B) અણસમજ (C) સંહાર (D) અધિકાર

35. 'ગુરુત્વ' શબ્દમાં પ્રત્યય કયો છે?

(A) ગુરુ (B) ત્વ (C) રુત્વ (D) ઉત્વ

36. 'સદાચાર' નો ઉપસર્ગ-ભેદથી બનતો વિરોધી શબ્દ કયો?

(A) દુરાચાર (B) અપાચાર (C) નિરાચાર (D) કુઆચાર

37. 'ગાયક' શબ્દમાં પ્રત્યયનો પ્રકાર કયો છે?

(A) કૃત્-પ્રત્યય (B) તદ્ધિત-પ્રત્યય (C) ઉપસર્ગ (D) સંધિ

38. 'નાસ્તિક' શબ્દમાં ઉપસર્ગ કયો છે?

(A) ન / ના (B) આસ્તિ (C) નાસ (D) ઇક

39. ⭐ 'પ્રત્યુપકાર' શબ્દમાં ક્રમશઃ કેટલા ઉપસર્ગ છે અને કયા?

(A) બે — પ્રતિ, ઉપ (B) એક — પ્ર (C) બે — પ્ર, અતિ (D) ત્રણ — પ્ર, અતિ, ઉપ

40. ⭐ 'સન્માનનીય' શબ્દમાં ઉપસર્ગ અને પ્રત્યય ક્રમશઃ કયા છે?

(A) સમ્ (ઉપસર્ગ) — અનીય (પ્રત્યય)

(B) સત્ (ઉપસર્ગ) — ઈય (પ્રત્યય) (C) સ (ઉપસર્ગ) — નીય (પ્રત્યય)

(D) સન્ (ઉપસર્ગ) — માન (પ્રત્યય)

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **B**	3. **B**	4. **B**	5. **B**	6. **A**	7. **A**	8. **B**	9. **B**	10. **A**	11. **B**
12. **B**	13. **A**	14. **C**	15. **A**	16. **C**	17. **A**	18. **B**	19. **B**	20. **B**	21. **B**	22. **A**
23. **B**	24. **B**	25. **B**	26. **B**	27. **B**	28. **B**	29. **A**	30. **A**	31. **B**	32. **A**	33. **B**
34. **B**	35. **B**	36. **A**	37. **A**	38. **A**	39. **A**	40. **A**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — મૂળ 'ગતિ' ની આગળ 'પ્ર' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે. તેથી પ્ર + ગતિ = પ્રગતિ.

2. જવાબ (B) — મૂળ 'બળ' ની પાછળ 'વાન' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે 'ધરાવનાર' અર્થ આપે છે. તેથી બળ + વાન = બળવાન.

3. જવાબ (B) — 'સુ' ઉપસર્ગ 'સારું' અર્થ આપે છે. તેથી સુ + વાસ = સુવાસ એટલે 'સારી સુગંધ'.

4. જવાબ (B) — મૂળ 'જન' ની આગળ 'દુર્' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે, જે 'ખરાબ' અર્થ આપે છે. તેથી દુર્ + જન = દુર્જન એટલે 'ખરાબ માણસ'.

5. જવાબ (B) — મૂળ 'એક' ની પાછળ 'તા' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે ભાવવાચક નામ બનાવે છે. તેથી એક + તા = એકતા.

6. જવાબ (A) — મૂળ 'હાર' ની આગળ 'આ' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે. તેથી આ + હાર = આહાર એટલે 'ખોરાક'.

7. જવાબ (A) — મૂળ 'પસંદ' ની આગળ 'ના' ઉપસર્ગ (ફારસી) લાગ્યો છે, જે નકાર આપે છે. તેથી ના + પસંદ = નાપસંદ.

8. જવાબ (B) — મૂળ 'કલા' ની પાછળ 'કાર' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે 'કરનાર' અર્થ આપે છે. તેથી કલા + કાર = કલાકાર.

9. જવાબ (B) — 'વિ' ઉપસર્ગ 'વિશેષ/અલગ' અર્થ આપે છે. તેથી વિ + દેશ = વિદેશ એટલે 'પોતાનાથી અલગ દેશ / પરદેશ'.

10. જવાબ (A) — 'દોડ' ધાતુ પરથી '-તો' પ્રત્યયથી 'દોડતો' બન્યું છે, જે ચાલુ ક્રિયા દર્શાવે છે. તેથી તે વર્તમાન કૃદંત છે.

11. જવાબ (B) — મૂળ 'યશ' ની આગળ 'અપ' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે, જે 'ખરાબ' અર્થ આપે. તેથી અપ + યશ = અપયશ એટલે 'બદનામી'.

12. જવાબ (B) — મૂળ 'ભલું' ની પાછળ 'આઈ' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે ભાવવાચક નામ બનાવે છે. તેથી ભલું + આઈ = ભલાઈ.

13. જવાબ (A) — 'પરિ' ઉપસર્ગ 'ચારે બાજુ/સંપૂર્ણ' અર્થ આપે છે. તેથી પરિ + ક્રમા = પરિક્રમા એટલે 'ચારે બાજુ ફરવું'.

14. જવાબ (C) — 'ધનવાન' = ધન (નામ) + વાન; નામને પ્રત્યય લાગ્યો માટે તદ્ધિત. બાકીના ત્રણ ધાતુને લાગેલા કૃત્-પ્રત્યય (કૃદંત) છે.

15. જવાબ (A) — 'સં' (સમ્) ઉપસર્ગ 'સારી રીતે/સંપૂર્ણ' અર્થ આપે છે. તેથી સં + સ્કાર = સંસ્કાર એટલે 'સારી રીતે ઘડાયેલા ગુણ'.

16. જવાબ (C) — 'જમ' ધાતુ પરથી '-ઈને' પ્રત્યયથી 'જમીને' બન્યું છે, જે પહેલાંની ક્રિયાને બીજી સાથે જોડે છે. તેથી તે સંબંધક ભૂતકૃદંત છે.

17. જવાબ (A) — મૂળ 'ચાર' ની આગળ 'લા' ઉપસર્ગ (અરબી) લાગ્યો છે, જે 'વગર/નકાર' અર્થ આપે છે. તેથી લા + ચાર = લાચાર એટલે 'ઉપાય વગરનો'.

18. જવાબ (B) — મૂળ 'માણસ' ની પાછળ 'આઈ' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે ભાવવાચક નામ બનાવે છે. તેથી માણસ + આઈ = માણસાઈ એટલે 'માણસપણાનો ગુણ'.

19. જવાબ (B) — 'અવ' ઉપસર્ગ 'નીચે/હીન' અર્થ આપે છે. તેથી અવ + નતિ = અવનતિ એટલે 'નીચે જવું / પડતી'.

20. જવાબ (B) — 'કર' ધાતુ પરથી '-વાનું' પ્રત્યયથી 'કરવાનું' બન્યું છે, જે કરવા-યોગ્ય / ભવિષ્યની ક્રિયા દર્શાવે છે. તેથી તે વિધ્યર્થ કૃદંત છે.

21. જવાબ (B) — મૂળ 'સમાજ' ની પાછળ 'ઇક' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે 'સંબંધિત' અર્થ આપે છે. તેથી સમાજ + ઇક = સામાજિક એટલે 'સમાજને લગતું'.

22. જવાબ (A) — 'દુર્ગંધ' માં 'દુર્' (ખરાબ) ઉપસર્ગ છે; તેનો વિરોધ 'સુ' (સારું) ઉપસર્ગથી થાય. તેથી સુ + ગંધ = સુગંધ એ વિરોધી શબ્દ છે.

23. જવાબ (B) — મૂળ 'કરણ' ની આગળ 'અનુ' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે, જે 'પાછળ/અનુસરીને' અર્થ આપે છે. તેથી અનુ + કરણ = અનુકરણ એટલે 'નકલ કરવી'.

24. જવાબ (B) — મૂળ 'ગાંડું' ની પાછળ 'પણ' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે ભાવ/સ્થિતિ દર્શાવતું ભાવવાચક નામ બનાવે છે. તેથી ગાંડું + પણ = ગાંડપણ.

25. જવાબ (B) — 'બદ' ઉપસર્ગ (ફારસી) 'ખરાબ' અર્થ આપે છે. તેથી બદ + નામ = બદનામ એટલે 'ખરાબ નામ ધરાવનાર'.

26. જવાબ (B) — મૂળ 'દિન' ની પાછળ 'ઇક' પ્રત્યય લાગ્યો છે (વૃદ્ધિ થઈ દૈ-), જે 'સંબંધિત' અર્થ આપે છે. તેથી દિન + ઇક = દૈનિક એટલે 'દરરોજનું'.

27. જવાબ (B) — મૂળ 'અક્ષ' ની આગળ 'અધિ' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે; સંધિને કારણે 'અધિ + અક્ષ' = 'અધ્યક્ષ' થાય. 'અધિ' એટલે 'ઉપર/મુખ્ય'.

28. જવાબ (B) — 'સુશિક્ષિત' = સુ (ઉપસર્ગ) + શિક્ષ (મૂળ) + ઇત (પ્રત્યય). 'પ્રયોગ' માં ફક્ત ઉપસર્ગ, 'દયાળુ' અને 'ધનવાન' માં ફક્ત પ્રત્યય છે.

29. જવાબ (A) — ત્રણેય શબ્દોમાં મૂળ 'હાર' છે, ફક્ત ઉપસર્ગ બદલાય છે — સં-હાર, આ-હાર, વિ-હાર. તેથી સામાન્ય મૂળ 'હાર'.

30. જવાબ (A) — 'ભણ' ધાતુ પરથી '-વા' પ્રત્યયથી 'ભણવા' બન્યું છે, જે ક્રિયાનો હેતુ/પ્રયોજન દર્શાવે છે ('ભણવા માટે'). તેથી તે હેત્વર્થ કૃદંત છે.

31. જવાબ (B) — મૂળ 'આશા' ની આગળ 'નિર્/નિઃ' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે, જે 'વગર/અભાવ' અર્થ આપે; સંધિથી 'નિરાશા'. તેથી નિઃ + આશા = નિરાશા એટલે 'આશાનો અભાવ'.

32. જવાબ (A) — 'લખ' એ ધાતુ (ક્રિયા) છે; તેની પાછળ 'આણ' પ્રત્યય લાગતાં 'લખાણ' બન્યું. ધાતુને પ્રત્યય લાગ્યો માટે તે કૃત્-પ્રત્યય છે.

33. જવાબ (B) — મૂળ 'આચાર' ની આગળ 'અતિ' ઉપસર્ગ લાગ્યો છે; સંધિથી 'અતિ + આચાર' = 'અત્યાચાર'. 'અતિ' એટલે 'વધારે/મર્યાદા ઓળંગીને'.

34. જવાબ (B) — 'અણ' એ ગુજરાતી દેશ્ય ઉપસર્ગ છે ('વગર/અભાવ'). બાકીના 'પ્ર', 'સં', 'અધિ' સંસ્કૃત ઉપસર્ગ છે. તેથી 'અણસમજ' માં દેશ્ય ઉપસર્ગ છે.

35. જવાબ (B) — મૂળ 'ગુરુ' ની પાછળ 'ત્વ' પ્રત્યય લાગ્યો છે, જે ભાવ/ગુણ દર્શાવતું ભાવવાચક નામ બનાવે છે. તેથી ગુરુ + ત્વ = ગુરુત્વ એટલે 'ગુરુપણું / ભારેપણું'.

36. જવાબ (A) — 'સદાચાર' = સત્/સદ્ (સારું) + આચાર; તેનો વિરોધ 'દુર્' (ખરાબ) ઉપસર્ગથી થાય. સંધિથી દુર્ + આચાર = દુરાચાર એ વિરોધી શબ્દ છે.

37. જવાબ (A) — 'ગૈ/ગા' એ ધાતુ (ક્રિયા) છે; તેની પાછળ 'અક' પ્રત્યય લાગતાં 'ગાયક' બન્યું ('ગાનાર'). ધાતુને પ્રત્યય લાગ્યો માટે તે કૃત્-પ્રત્યય છે.

38. જવાબ (A) — મૂળ 'આસ્તિક' (ઈશ્વરમાં માનનાર) ની આગળ 'ન/ના' (નકાર) ઉપસર્ગ લાગતાં 'નાસ્તિક' બને — 'ઈશ્વરમાં ન માનનાર'. તેથી ઉપસર્ગ 'ન/ના' છે.

39. જવાબ (A) — મૂળ 'કાર' (કરવું) છે. તેની આગળ 'ઉપ' (ઉપકાર) અને તેની આગળ 'પ્રતિ' (પ્રતિ + ઉપકાર = પ્રત્યુપકાર) એમ બે ઉપસર્ગ છે. 'પ્રત્યુપકાર' એટલે 'ઉપકારના બદલામાં કરેલો ઉપકાર'.

40. જવાબ (A) — મૂળ ધાતુ 'માન' છે. આગળ 'સમ્' ઉપસર્ગ (સંધિથી 'સન્') અને પાછળ 'અનીય' પ્રત્યય (જે 'યોગ્ય' અર્થ આપે) લાગ્યો છે. તેથી સમ્ + માન + અનીય = સન્માનનીય એટલે 'સન્માનને યોગ્ય'.

6 શબ્દના પ્રકાર — તત્સમ, તદ્‌ભવ, દેશ્ય, વિદેશી (Word Origins)

દરેક ભાષાના શબ્દભંડોળમાં શબ્દો જુદાં જુદાં મૂળ (origin) માંથી આવેલા હોય છે. ગુજરાતી ભાષાનો મુખ્ય આધાર સંસ્કૃત છે, પણ સદીઓના સંપર્કને કારણે તેમાં ફારસી, અરબી, અંગ્રેજી, પોર્ટુગીઝ અને દેશી-લોકબોલીના શબ્દો પણ ભળ્યા છે. ઉદ્‌ભવ પ્રમાણે શબ્દોના ચાર મુખ્ય પ્રકાર પડે છે — તત્સમ, તદ્‌ભવ, દેશ્ય અને વિદેશી. આ પ્રકરણ આ ચારેય પ્રકારની ઓળખ, તફાવત અને પુષ્કળ ઉદાહરણો ઊંડાણથી આવરે છે. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE, TET/TAT જેવી લગભગ દરેક ગુજરાત પરીક્ષામાં 'નીચેનામાંથી તત્સમ/તદ્‌ભવ/વિદેશી શબ્દ ઓળખો' એવા સીધા ગુણ અપાવનારા પ્રશ્નો પૂછાય છે, માટે આ પ્રકરણ પાકું કરવું ખૂબ ફાયદાકારક છે.

1. શબ્દના ઉદ્‌ભવ-આધારિત ચાર પ્રકાર — પાયાની સમજ

ભાષામાં શબ્દો ક્યાંથી આવ્યા, એ આધારે તેમનું વર્ગીકરણ થાય છે. ગુજરાતી મુખ્યત્વે સંસ્કૃત-મૂળની ભાષા છે, એટલે મોટાભાગના શબ્દો સંસ્કૃત સાથે જોડાયેલા છે. જે શબ્દો સંસ્કૃતમાંથી જરા પણ ફેરફાર વગર સીધા આવ્યા તે 'તત્સમ', અને જે સંસ્કૃતમાંથી રૂપ બદલીને ઘસાઈને આવ્યા તે 'તદ્‌ભવ' કહેવાય.

આ ઉપરાંત જે શબ્દો સંસ્કૃત સાથે કોઈ સંબંધ ધરાવતા નથી, સ્થાનિક લોકબોલીમાંથી ઊતરી આવ્યા છે, તેને 'દેશ્ય' (દેશી) શબ્દ કહે છે. અને જે શબ્દો બીજી ભાષાઓ — ફારસી, અરબી, અંગ્રેજી, પોર્ટુગીઝ વગેરે — માંથી ગુજરાતીમાં આવ્યા, તેને 'વિદેશી' (આગંતુક) શબ્દ કહે છે.

પરીક્ષામાં શબ્દ આપીને પૂછાય કે તે કયા પ્રકારનો છે, અથવા ચાર વિકલ્પમાંથી અલગ પ્રકારનો શબ્દ શોધવાનો હોય. માટે દરેક પ્રકારની લાક્ષણિકતા અને ઘણાં ઉદાહરણ યાદ રાખવાં જરૂરી છે.

- તત્સમ — સંસ્કૃતમાંથી જેમના તેમ (કોઈ ફેરફાર નહીં) આવેલા શબ્દ.
- તદ્‌ભવ — સંસ્કૃતમાંથી ઘસાઈને, રૂપ બદલીને આવેલા શબ્દ.
- દેશ્ય — સંસ્કૃત સાથે સંબંધ વગરના, સ્થાનિક લોકબોલીના શબ્દ.
- વિદેશી — બીજી ભાષાઓ (ફારસી/અરબી/અંગ્રેજી/પોર્ટુગીઝ) માંથી આવેલા શબ્દ.
- તત્સમ + તદ્‌ભવ બંનેનું મૂળ સંસ્કૃત છે; ફરક માત્ર 'ફેરફાર થયો કે નહીં' એ છે.

ચાર પ્રકારની ઝલક

પ્રકાર	મૂળ	ઉદાહરણ
તત્સમ	સંસ્કૃત (જેમના તેમ)	અગ્નિ, સૂર્ય, વિદ્યા, રાજા
તદ્‌ભવ	સંસ્કૃત (બદલાયેલા)	આગ, સૂરજ, વિજ, રાય
દેશ્ય	દેશી લોકબોલી	ડોકું, ગાભો, લપસવું
વિદેશી	ફારસી/અરબી/અંગ્રેજી/પોર્ટુગીઝ	કાગળ, અદાલત, ટેબલ, કબાટ

ઉદાહરણ 1 **નીચેના શબ્દોને પ્રકાર પ્રમાણે જોડો — 'કમળ', 'આગ', 'ટિકિટ'.**

1. 1) 'કમળ' એ સંસ્કૃત 'કમલ' જેવો જ છે — તત્સમ.
2. 2) 'આગ' એ સંસ્કૃત 'અગ્નિ' માંથી ઘસાઈને બનેલો — તદ્‌ભવ.
3. 3) 'ટિકિટ' એ અંગ્રેજી 'ticket' માંથી આવેલો — વિદેશી.

✅ જવાબ: **કમળ = તત્સમ, આગ = તદ્‌ભવ, ટિકિટ = વિદેશી**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી કયો શબ્દ સંસ્કૃત-મૂળનો નથી — 'સૂર્ય', 'ચંદ્ર', 'કાગળ', 'જળ'?**

1. 1) 'સૂર્ય', 'ચંદ્ર', 'જળ' એ ત્રણેય સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દ છે.
2. 2) 'કાગળ' એ ફારસી 'કાગઝ' માંથી આવેલો વિદેશી શબ્દ છે — સંસ્કૃત-મૂળ નથી.

✅ જવાબ: **કાગળ**

2. તત્સમ શબ્દ — સંસ્કૃતમાંથી જેમના તેમ

'તત્સમ' એટલે 'તેના સમાન' (તત્ + સમ) — એટલે કે સંસ્કૃત ભાષામાં જે રૂપ હતું, તે જ રૂપ ગુજરાતીમાં લગભગ કોઈ ફેરફાર વગર ઊતરી આવ્યું હોય તેવા શબ્દ. આ શબ્દો સામાન્ય રીતે ભારે, શાસ્ત્રીય કે ઔપચારિક લાગે છે અને તેમાં 'ષ', 'ઋ', જોડાક્ષર, વિસર્ગ જેવા સંસ્કૃત લક્ષણ જળવાયેલા હોય છે.

તત્સમ શબ્દો મુખ્યત્વે ધાર્મિક, સાહિત્યિક, વૈજ્ઞાનિક અને વહીવટી ભાષામાં વધારે વપરાય છે. દા.ત. 'વિદ્યા', 'જ્ઞાન', 'સૂર્ય', 'પુષ્પ', 'નક્ષત્ર', 'મનુષ્ય' — આ બધા તત્સમ છે કારણ કે સંસ્કૃતમાં પણ આ જ રૂપે મળે છે.

ઓળખ-યુક્તિ: જો શબ્દમાં 'ઋ', 'ષ', વિસર્ગ (ઃ), અથવા સંસ્કૃત જેવો ભારે જોડાક્ષર (ક્ષ, જ્ઞ, ત્ર, ધ્ર) જળવાયેલો હોય અને તે શબ્દ સંસ્કૃત શબ્દકોશમાં એ જ રૂપે મળે, તો તે મોટેભાગે તત્સમ છે.

- 'તત્સમ' = 'તેના સમાન' — સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ જળવાય.
- ભારે, ઔપચારિક, શાસ્ત્રીય સ્વરૂપ — દા.ત. 'મનુષ્ય', 'પુષ્પ'.
- 'ઋ', 'ષ', વિસર્ગ, જોડાક્ષર (ક્ષ/જ્ઞ/ત્ર) જળવાય.
- ધાર્મિક/વૈજ્ઞાનિક/વહીવટી ભાષામાં વધુ વપરાશ.
- દરેક તત્સમ શબ્દનું એક તદ્ભવ રૂપ પણ ઘણીવાર હોય (પુષ્પ → ફૂલ).

તત્સમ શબ્દોના ઉદાહરણ

તત્સમ શબ્દ	અર્થ
અગ્નિ	આગ, જ્વાળા
સૂર્ય	સૂરજ
પુષ્પ	ફૂલ
વિદ્યા	જ્ઞાન, ભણતર
મનુષ્ય	માણસ
નક્ષત્ર	તારો
ગૃહ	ઘર
રાત્રિ	રાત

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ કયો છે — 'ઘર', 'ગૃહ', 'ઘઈ', 'ગરિ'?**

1. 1) સંસ્કૃતમાં 'ઘર' માટેનો મૂળ શબ્દ 'ગૃહ' છે.
2. 2) 'ગૃહ' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ જળવાય છે (ઋ સહિત) — તેથી તે તત્સમ.
3. 3) 'ઘર' એ તેનું ઘસાયેલું તદ્ભવ રૂપ છે.

✅ જવાબ: **ગૃહ**

ઉદાહરણ 2 **'રાત્રિ', 'રાત', 'રયણ' — આમાંથી તત્સમ રૂપ ઓળખો.**

1. 1) સંસ્કૃત મૂળ શબ્દ 'રાત્રિ' છે, જેમાં જોડાક્ષર 'ત્ર' જળવાય છે.
2. 2) 'રાત' એ ઘસાયેલું તદ્ભવ રૂપ છે.
3. 3) તેથી તત્સમ રૂપ 'રાત્રિ' છે.

✅ જવાબ: **રાત્રિ**

ઉદાહરણ 3 **આપેલા શબ્દોમાંથી તત્સમ શબ્દ શોધો — 'ફૂલ', 'પુષ્પ', 'ખેતર', 'દાંત'.**

1. 1) 'પુષ્પ' એ સંસ્કૃત 'પુષ્પ' જેવો જ યથાવત્ રૂપે છે — તત્સમ.
2. 2) 'ફૂલ' (પુષ્પ→ફૂલ), 'દાંત' (દન્ત→દાંત) એ તદ્ભવ છે.
3. 3) તેથી તત્સમ શબ્દ 'પુષ્પ' છે.

✅ જવાબ: **પુષ્પ**

3. તદ્ભવ શબ્દ — સંસ્કૃતમાંથી બદલાઈને આવેલા

'તદ્ભવ' એટલે 'તેમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા' (તત્ + ભવ) — એટલે કે જે શબ્દો સંસ્કૃતમાંથી જ આવ્યા છે, પણ બોલચાલમાં ઘસાઈ-બદલાઈને નવું, સરળ રૂપ ધારણ કરી લીધું હોય. પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ ભાષાઓમાંથી પસાર થઈને આ શબ્દો ગુજરાતીમાં આવ્યા, એટલે તે રોજિંદી, સરળ અને હળવા લાગે છે.

તદ્ભવ થવાની પ્રક્રિયામાં સંસ્કૃતના કઠણ જોડાક્ષર સરળ બને છે, 'ષ' નો 'સ' કે 'ખ' થઈ જાય, વિસર્ગ લોપ પામે, સ્વરો બદલાય. દા.ત. 'અગ્નિ → આગ', 'સૂર્ય → સૂરજ', 'દુગ્ધ → દૂધ', 'હસ્ત → હાથ', 'કર્ણ → કાન'.

ઓળખ-યુક્તિ: જે શબ્દ રોજિંદી બોલચાલમાં સહજ વપરાય, સરળ ઉચ્ચારણ ધરાવે, અને જેનું ભારે સંસ્કૃત મૂળ રૂપ અલગ હોય, તે મોટેભાગે તદ્ભવ છે. દરેક તદ્ભવ શબ્દની પાછળ એક તત્સમ (સંસ્કૃત) મૂળ રૂપ હોય છે.

- 'તદ્ભવ' = 'તેમાંથી ઉત્પન્ન' — સંસ્કૃતમાંથી બદલાઈને આવેલા.
- પ્રાકૃત → અપભ્રંશ → ગુજરાતી એવા માર્ગે ઘસાયા.
- જોડાક્ષર સરળ, 'ષ'→'સ/ખ', વિસર્ગ-લોપ, સ્વર-ફેરફાર.
- રોજિંદી, સરળ, હળવા શબ્દ — દા.ત. 'દૂધ', 'હાથ', 'કાન'.
- દરેક તદ્ભવનું મૂળ સંસ્કૃત (તત્સમ) રૂપ શોધી શકાય.

તત્સમ → તદ્ભવ જોડ (ખૂબ પૂછાય)

તત્સમ (સંસ્કૃત)	તદ્ભવ (ગુજરાતી)
અગ્નિ	આગ
સૂર્ય	સૂરજ
દુગ્ધ	દૂધ
હસ્ત	હાથ
કર્ણ	કાન
દન્ત	દાંત
ગ્રામ	ગામ
કર્મ	કામ
મુખ	મોઢું
ક્ષેત્ર	ખેતર

ઉદાહરણ 1 **'કર્ણ' શબ્દનું તદ્ભવ રૂપ કયું છે?**

1. 1) 'કર્ણ' એ સંસ્કૃત (તત્સમ) શબ્દ છે, અર્થ 'કાન'.
2. 2) બોલચાલમાં જોડાક્ષર 'ર્ણ' સરળ બની 'ન' થાય છે.
3. 3) તેથી તેનું તદ્ભવ રૂપ 'કાન' છે.

✅ જવાબ: **કાન**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી તદ્‌ભવ શબ્દ કયો — 'ક્ષેત્ર', 'ખેતર', 'કૃષિ', 'ક્ષત્રિય'?**

1. 1) 'ક્ષેત્ર' એ સંસ્કૃત મૂળ (તત્સમ) શબ્દ છે.
2. 2) 'ક્ષેત્ર' નો કઠણ જોડાક્ષર 'ક્ષ' સરળ બની 'ખ' થાય અને 'ખેતર' રૂપ બને.
3. 3) તેથી તદ્‌ભવ શબ્દ 'ખેતર' છે.

✅ જવાબ: **ખેતર**

ઉદાહરણ 3 **'મુખ' નું તદ્‌ભવ રૂપ આપો.**

1. 1) 'મુખ' એ સંસ્કૃત (તત્સમ) શબ્દ છે, અર્થ 'મોઢું/ચહેરો'.
2. 2) ગુજરાતી બોલચાલમાં તે ઘસાઈને 'મોઢું' બને છે.
3. 3) તેથી તદ્‌ભવ રૂપ 'મોઢું' છે.

✅ જવાબ: **મોઢું**

4. તત્સમ અને તદ્‌ભવ વચ્ચેનો તફાવત — ઓળખની ચાવી

પરીક્ષામાં સૌથી વધુ ગૂંચવણ તત્સમ અને તદ્‌ભવ વચ્ચે થાય છે, કારણ કે બંનેનું મૂળ સંસ્કૃત જ છે. તફાવત માત્ર એટલો છે કે તત્સમમાં સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ જળવાય છે, જ્યારે તદ્‌ભવમાં તે ઘસાઈને બદલાઈ ગયું હોય છે.

સામાન્ય નિયમ એ છે કે તત્સમ શબ્દ ભારે, શાસ્ત્રીય અને જોડાક્ષરવાળો લાગે; જ્યારે તદ્‌ભવ શબ્દ હળવો, સરળ અને રોજિંદો લાગે. ઘણીવાર એક જ અર્થ માટે બંને રૂપ ગુજરાતીમાં હાજર હોય — દા.ત. 'સૂર્ય' (તત્સમ) અને 'સૂરજ' (તદ્‌ભવ).

ધ્યાન રાખો: 'ઋ', 'ષ', વિસર્ગ કે કઠણ જોડાક્ષર શબ્દમાં હાજર હોય તો તે તત્સમ હોવાની શક્યતા ઘણી; એ લક્ષણ ઘસાઈ ગયાં હોય તો તદ્‌ભવ. નીચેનું બોક્સ આ આખી ચાવી યાદ રાખવામાં મદદ કરશે.

ઉદાહરણ 1 **'સૂર્ય' અને 'સૂરજ' — આમાં તત્સમ કયું અને તદ્‌ભવ કયું?**

1. 1) સંસ્કૃત મૂળ રૂપ 'સૂર્ય' છે, જેમાં જોડાક્ષર 'ર્ય' જળવાય — તત્સમ.
2. 2) બોલચાલમાં તે સરળ બની 'સૂરજ' થયું — તદ્‌ભવ.
3. 3) તેથી 'સૂર્ય' = તત્સમ, 'સૂરજ' = તદ્‌ભવ.

✅ જવાબ: **સૂર્ય = તત્સમ, સૂરજ = તદ્‌ભવ**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી તદ્‌ભવ શબ્દ અલગ તારવો — 'દુગ્ધ', 'દૂધ', 'ક્ષીર', 'પય'.**

1. 1) 'દુગ્ધ', 'ક્ષીર', 'પય' એ ત્રણેય સંસ્કૃત (તત્સમ) શબ્દો છે, અર્થ 'દૂધ'.
2. 2) 'દૂધ' એ 'દુગ્ધ' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ છે.
3. 3) તેથી તદ્‌ભવ શબ્દ 'દૂધ' છે.

✅ જવાબ: **દૂધ**

તત્સમ vs તદ્‌ભવ — ઝડપી ઓળખ

- તત્સમ = સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ (પુષ્પ, અગ્નિ, ગૃહ).
- તદ્‌ભવ = ઘસાયેલું સરળ રૂપ (ફૂલ, આગ, ઘર).
- 'ઋ/ષ/વિસર્ગ/ભારે જોડાક્ષર' જળવાય → તત્સમ.
- જોડાક્ષર સરળ + રોજિંદો સહજ શબ્દ → તદ્‌ભવ.
- એક અર્થના બે રૂપ હોય તો ભારે=તત્સમ, હળવું=તદ્‌ભવ.
- બંનેનું મૂળ સંસ્કૃત જ — ફરક 'ફેરફાર થયો કે નહીં'.

5. દેશ્ય (દેશી) શબ્દ — સ્થાનિક લોકબોલીના

'દેશ્ય' એટલે 'દેશનો/સ્થાનિક' — એવા શબ્દો જે સંસ્કૃત સાથે કોઈ સ્પષ્ટ સંબંધ ધરાવતા નથી અને જેમનું મૂળ સ્થાનિક, લોકબોલી કે પ્રાચીન દ્રવિડ/અન્ય સ્થાનિક પ્રભાવમાં હોય છે. તેને 'દેશી' શબ્દ પણ કહેવાય. આ શબ્દો સામાન્ય રીતે ગ્રામ્ય, રોજિંદા જીવનની વસ્તુઓ અને ક્રિયાઓ માટે વપરાય છે.

દેશ્ય શબ્દોની ખાસિયત એ છે કે તેમનું મૂળ સંસ્કૃત શબ્દકોશમાં શોધવા જઈએ તો ન મળે, અને તે કોઈ વિદેશી ભાષામાંથી પણ આવેલા નથી. દા.ત. 'ડોકું', 'ગાભો', 'લપસવું', 'ઢેબરું', 'ખખડવું', 'ટેટો' જેવા શબ્દો.

ઓળખ-યુક્તિ: જો શબ્દ ન તો સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ/તદ્‌ભવ) જણાય, ન તો ફારસી/અરબી/અંગ્રેજી જેવી વિદેશી ભાષાનો લાગે, અને તે ઘરઘરાઉ-લોકબોલીનો સહજ શબ્દ હોય, તો તે દેશ્ય (દેશી) શબ્દ ગણાય.

- 'દેશ્ય' = સ્થાનિક/લોકબોલીના, સંસ્કૃત-સંબંધ વગરના શબ્દ.
- ગ્રામ્ય, ઘરઘરાઉ, રોજિંદા જીવનની વસ્તુ/ક્રિયા માટે વપરાય.
- મૂળ સંસ્કૃત શબ્દકોશમાં ન મળે, વિદેશી પણ નહીં.
- દા.ત. 'ડોકું', 'ગાભો', 'લપસવું', 'ઢેબરું', 'ટેટો'.
- નક્કી ન થાય ત્યારે 'ન સંસ્કૃત-ન વિદેશી' = દેશ્ય.

દેશ્ય (દેશી) શબ્દોના ઉદાહરણ

દેશ્ય શબ્દ	અર્થ/વપરાશ
ડોકું	માથું/ગરદન
ગાભો	કાપડનો ટુકડો
લપસવું	સરકી પડવું
ઢેબરું	જાડી રોટલી જેવી વાનગી
ખખડવું	અવાજ સાથે હાલવું
ટેટો	ફટાકડો/ગાંઠ
લૂગડું	કાપડ/વસ્ત્ર
ઠૂંઠું	ડાળી વગરનું વૃક્ષ/અંગ

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી દેશ્ય (દેશી) શબ્દ કયો — 'સૂર્ય', 'કાગળ', 'ડોકું', 'વિદ્યા'?**

1. 1) 'સૂર્ય' અને 'વિદ્યા' એ સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દ છે.
2. 2) 'કાગળ' એ ફારસી-મૂળ વિદેશી શબ્દ છે.
3. 3) 'ડોકું' ન સંસ્કૃત છે, ન વિદેશી — સ્થાનિક લોકબોલીનો દેશ્ય શબ્દ છે.

✅ જવાબ: **ડોકું**

ઉદાહરણ 2 **'લપસવું' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?**

1. 1) 'લપસવું' નું મૂળ સંસ્કૃત શબ્દકોશમાં મળતું નથી.
2. 2) તે કોઈ ફારસી/અરબી/અંગ્રેજી જેવી વિદેશી ભાષાનો પણ નથી.
3. 3) તે રોજિંદી ગુજરાતી લોકબોલીનો સહજ શબ્દ છે — તેથી દેશ્ય (દેશી) શબ્દ.

✅ જવાબ: **દેશ્ય (દેશી) શબ્દ**

6. વિદેશી શબ્દ — ફારસી, અરબી, અંગ્રેજી, પોર્ટુગીઝ

ગુજરાત ઉપર સદીઓ સુધી મુઘલ-સલ્તનતનો, અને પછી પોર્ટુગીઝ તથા અંગ્રેજ શાસનનો પ્રભાવ રહ્યો. વેપાર, વહીવટ અને રોજિંદા સંપર્કને કારણે અનેક વિદેશી શબ્દો ગુજરાતીમાં ભળી ગયા. આ 'આગંતુક' શબ્દો હવે ગુજરાતી જેવા જ સહજ લાગે છે, પણ તેમનું મૂળ બીજી ભાષામાં છે.

મુખ્ય સ્રોત ભાષાઓ — (1) ફારસી: કાગળ, જમીન, બાગ, દુકાન, રોજ. (2) અરબી: અદાલત, વકીલ, કાયદો, હિસાબ, ખબર. (3) અંગ્રેજી: ટેબલ, ટિકિટ, સ્ટેશન, રેલવે, ડોક્ટર. (4) પોર્ટુગીઝ: કબાટ, બટાટા, પગાર, ચાવી, કોબી.

ઓળખ-યુક્તિ: અંગ્રેજી શબ્દો સામાન્ય રીતે ઓળખવા સહેલા (ટેબલ, બસ, ઓફિસ). ફારસી-અરબી શબ્દો વહીવટ, કાયદો, વેપાર સાથે જોડાયેલા હોય (અદાલત, જમીન, વકીલ). પોર્ટુગીઝ શબ્દો ઘરની વસ્તુઓ ને ખાદ્યપદાર્થોમાં વધારે (કબાટ, બટાટા, ચાવી).

- વિદેશી = બીજી ભાષાઓમાંથી આવેલા આગંતુક શબ્દ.
- ફારસી — કાગળ, જમીન, બાગ, દુકાન, રોજ, ખુરશી.
- અરબી — અદાલત, વકીલ, કાયદો, હિસાબ, ખબર, દુનિયા.
- અંગ્રેજી — ટેબલ, ટિકિટ, સ્ટેશન, ડોક્ટર, બસ, ઓફિસ.
- પોર્ટુગીઝ — કબાટ, બટાટા, પગાર, ચાવી, કોબી, તમાકુ.

વિદેશી શબ્દો — સ્રોત ભાષા પ્રમાણે

સ્રોત ભાષા	ગુજરાતી શબ્દોના ઉદાહરણ
ફારસી	કાગળ, જમીન, બાગ, દુકાન, રોજ, ખુરશી, ગરમ
અરબી	અદાલત, વકીલ, કાયદો, હિસાબ, ખબર, દુનિયા, મુદ્દત
અંગ્રેજી	ટેબલ, ટિકિટ, સ્ટેશન, ડોક્ટર, બસ, ઓફિસ, પેન
પોર્ટુગીઝ	કબાટ, બટાટા, પગાર, ચાવી, કોબી, તમાકુ, બાલદી

ઉદાહરણ 1 **'કબાટ', 'બટાટા', 'ચાવી' — આ શબ્દો કઈ ભાષામાંથી ગુજરાતીમાં આવ્યા?**

1. 1) આ ત્રણેય શબ્દો સંસ્કૃત-મૂળના નથી, રોજિંદી ઘરની વસ્તુ સાથે જોડાયેલા છે.
2. 2) આ ત્રણેય શબ્દો પોર્ટુગીઝ ભાષામાંથી ગુજરાતીમાં આવ્યા છે.
3. 3) તેથી તે પોર્ટુગીઝ-મૂળના વિદેશી શબ્દો છે.

✅ જવાબ: **પોર્ટુગીઝ**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી અરબી-મૂળનો શબ્દ કયો — 'કાગળ', 'અદાલત', 'ટેબલ', 'કબાટ'?**

1. 1) 'કાગળ' ફારસી, 'ટેબલ' અંગ્રેજી, 'કબાટ' પોર્ટુગીઝ-મૂળના છે.
2. 2) 'અદાલત' એ અરબી ભાષામાંથી આવેલો વહીવટ/કાયદા સાથે જોડાયેલો શબ્દ છે.
3. 3) તેથી અરબી-મૂળનો શબ્દ 'અદાલત' છે.

✅ જવાબ: **અદાલત**

ઉદાહરણ 3 **'ટિકિટ' શબ્દ કયા પ્રકારનો અને કઈ ભાષામાંથી છે?**

1. 1) 'ટિકિટ' એ રોજિંદો, સંસ્કૃત-મૂળ વગરનો શબ્દ છે.
2. 2) તે અંગ્રેજી શબ્દ 'ticket' માંથી ગુજરાતીમાં આવ્યો છે.
3. 3) તેથી તે અંગ્રેજી-મૂળનો વિદેશી શબ્દ છે.

✅ જવાબ: **અંગ્રેજી-મૂળનો વિદેશી શબ્દ**

7. ભેળ-પ્રશ્નો — ચારેય પ્રકાર એકસાથે ઓળખવા

પરીક્ષામાં સૌથી અઘરા પ્રશ્નો એ હોય જેમાં ચાર વિકલ્પમાં અલગ અલગ પ્રકારના શબ્દો આપીને 'આમાંથી અલગ પ્રકારનો શબ્દ ઓળખો' અથવા 'આમાંથી વિદેશી/તત્સમ શબ્દ કયો' એમ પૂછાય. આવા પ્રશ્નોમાં દરેક વિકલ્પનું મૂળ વિચારવું પડે.

વ્યવસ્થિત રીત: દરેક શબ્દ માટે પ્રથમ પૂછો — શું તેનું મૂળ સંસ્કૃત છે? જો હા, તો યથાવત્ છે (તત્સમ) કે બદલાયેલું (તદ્ભવ)? જો સંસ્કૃત નહીં, તો વિદેશી ભાષાનો છે (ફારસી/અરબી/અંગ્રેજી/પોર્ટુગીઝ) કે સ્થાનિક લોકબોલીનો (દેશ્ય)?

આ ક્રમ યાદ રાખવાથી ગૂંચવણ ઘટે છે: પહેલા 'સંસ્કૃત-મૂળ કે નહીં' નક્કી કરો, પછી પેટા-પ્રકાર. નીચેનું બોક્સ આ આખો નિર્ણય-ક્રમ ટૂંકમાં આપે છે.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી પ્રકારની દૃષ્ટિએ અલગ પડતો શબ્દ ઓળખો — 'આગ', 'સૂરજ', 'દૂધ', 'ટેબલ'.**

1. 1) 'આગ', 'સૂરજ', 'દૂધ' એ ત્રણેય સંસ્કૃતમાંથી બદલાઈને આવેલા તદ્‌ભવ શબ્દો છે.
2. 2) 'ટેબલ' એ અંગ્રેજી-મૂળનો વિદેશી શબ્દ છે.
3. 3) તેથી અલગ પડતો શબ્દ 'ટેબલ' છે.

✅ જવાબ: **ટેબલ**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ ઓળખો — 'ગામ', 'ગ્રામ', 'કાગળ', 'ડોકું'.**

1. 1) 'ગ્રામ' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ છે — તત્સમ; 'ગામ' તેનું તદ્‌ભવ રૂપ.
2. 2) 'કાગળ' ફારસી-મૂળ વિદેશી, 'ડોકું' દેશ્ય શબ્દ છે.
3. 3) તેથી તત્સમ શબ્દ 'ગ્રામ' છે.

✅ જવાબ: **ગ્રામ**

ઉદાહરણ 3 **પ્રકાર પ્રમાણે જોડો — 'વિદ્યા', 'કામ', 'વકીલ', 'ગાભો'.**

1. 1) 'વિદ્યા' = તત્સમ (સંસ્કૃત યથાવત્).
2. 2) 'કામ' = તદ્‌ભવ ('કર્મ' માંથી); 'વકીલ' = વિદેશી (અરબી).
3. 3) 'ગાભો' = દેશ્ય (સ્થાનિક લોકબોલી).

✅ જવાબ: **વિદ્યા=તત્સમ, કામ=તદ્‌ભવ, વકીલ=વિદેશી, ગાભો=દેશ્ય**

નિર્ણય-ક્રમ — કયો પ્રકાર?

- પગલું 1: શબ્દનું મૂળ સંસ્કૃત છે? — હા → પગલું 2, ના → પગલું 3.
- પગલું 2: રૂપ યથાવત્ (પુષ્પ) = તત્સમ; બદલાયેલું (ફૂલ) = તદ્‌ભવ.
- પગલું 3: બીજી ભાષાનો (ટેબલ/અદાલત) = વિદેશી.
- પગલું 3 (બીજો ભાગ): સ્થાનિક લોકબોલીનો (ડોકું) = દેશ્ય.
- શંકા હોય ત્યારે: ભારે-જોડાક્ષર=તત્સમ, સહજ-સંસ્કૃતમૂળ=તદ્‌ભવ.
- ન સંસ્કૃત-ન વિદેશી લાગે → દેશ્ય ગણો.

8. પરીક્ષામાં વારંવાર પૂછાતા શબ્દો અને સામાન્ય ભૂલો

ગુજરાત પરીક્ષાઓમાં અમુક ચોક્કસ શબ્દો ફરી ફરી પૂછાય છે, ખાસ કરીને તત્સમ-તદ્‌ભવ જોડ અને જાણીતા વિદેશી શબ્દો. આ વારંવારના શબ્દો યાદ રાખવાથી પ્રશ્ન સેકન્ડમાં ઉકેલાય છે. નીચેનો કોષ્ટક પરીક્ષાલક્ષી 'ફરજિયાત-યાદ' જોડ આપે છે.

સામાન્ય ભૂલો: (1) તદ્‌ભવ શબ્દને દેશ્ય માની લેવો — જો સંસ્કૃત મૂળ શોધી શકાય તો તે તદ્‌ભવ છે, દેશ્ય નહીં. (2) જાણીતા થઈ ગયેલા વિદેશી શબ્દ (કાગળ, ખુરશી) ને ગુજરાતી-મૂળ માની લેવા. (3) તત્સમ અને તદ્‌ભવ ગૂંચવવા — ભારે જોડાક્ષર ધ્યાનમાં રાખો.

બીજી ભૂલ — 'ષ', 'ઋ' જેવા સંસ્કૃત-લક્ષણ જોઈ બધાને જ તત્સમ ગણી લેવા; ખાતરી માટે શબ્દ સંસ્કૃત શબ્દકોશમાં એ જ રૂપે મળે છે કે નહીં તે વિચારો. થોડી પ્રેક્ટિસથી આ ભૂલો સંપૂર્ણ ટળે છે.

- તદ્‌ભવનું મૂળ સંસ્કૃત શોધી શકાય — દેશ્યનું ન શોધાય.
- જાણીતા વિદેશી શબ્દ (કાગળ/ખુરશી) ને ગુજરાતી ન માની લો.
- ભારે જોડાક્ષર/'ઋ'/'ષ' = તત્સમ સંકેત (પણ ખાતરી કરો).
- વારંવારની તત્સમ-તદ્‌ભવ જોડ ગોખી રાખો.
- દરેક વિકલ્પનું મૂળ વિચારી પછી જ જવાબ આપો.

પરીક્ષાલક્ષી ફરજિયાત-યાદ જોડ

તત્સમ	તદ્‌ભવ	અર્થ
કાર્ય	કાજ/કામ	કામ
શ્રાવણ	સાવણ	મહિનો
દધિ	દહીં	દહીં
અશ્રુ	આંસુ	આંસુ
હૃદય	હૈયું	દિલ
જ્યેષ્ઠ	જેઠ	મોટો/મહિનો

ઉદાહરણ 1 **'આંસુ' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે અને તેનું મૂળ રૂપ શું?**

1. 1) 'આંસુ' નું સંસ્કૃત મૂળ રૂપ 'અશ્રુ' છે.
2. 2) 'અશ્રુ' નો જોડાક્ષર 'શ્ર' ઘસાઈને 'આંસુ' રૂપ બન્યું.
3. 3) તેથી 'આંસુ' એ તદ્‌ભવ શબ્દ છે (મૂળ 'અશ્રુ').

✅ જવાબ: **તદ્‌ભવ (મૂળ 'અશ્રુ')**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી તદ્‌ભવ શબ્દ ઓળખો — 'દધિ', 'દહીં', 'ક્ષીર', 'પય'.**

1. 1) 'દધિ', 'ક્ષીર', 'પય' એ સંસ્કૃત (તત્સમ) શબ્દ છે.
2. 2) 'દહીં' એ 'દધિ' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ છે.
3. 3) તેથી તદ્‌ભવ શબ્દ 'દહીં' છે.

✅ જવાબ: **દહીં**

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

1 **ચકલો, ઘાણ, વીરડો — કયા પ્રકારના શબ્દો છે ?**

(A) તદ્‌ભવ (B) શિષ્ટ (C) તત્સમ **(D) તળપદા**

✓ **જવાબ:** (D) તળપદા

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

2 **'દાબડો' શબ્દનું શિષ્ટરૂપ કયું છે ?**

(A) ડબ્બો (B) ડાબ (C) દાબણીયું (D) દર્બ

✓ **જવાબ:** (A) ડબ્બો

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

3 નીચેનામાંથી કયા શબ્દો અંગ્રેજી ભાષાના છે ?

(A) ટાઈફૉઇડ, ગવર્નર, ટેબલ | (B) અફવા, અક્કલ, ફજેતો | (C) ચમચો, બેગમ, કલગી | (D) કૉફી, આફુસ, તમાકુ

✓ **જવાબ:** (A) ટાઈફૉઇડ, ગવર્નર, ટેબલ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

4 'પતિયાર' તળપદા શબ્દનો શિષ્ટ શબ્દ કયો ?

(A) પારકું | (B) પતન | **(C) વિશ્વાસ** | (D) અવિશ્વાસ

✓ **જવાબ:** (C) વિશ્વાસ

GPSSB Lab Technician 2022

5 'બંદૂકમાંથી સનન કરતીકને ગોળી છૂટી.' — રેખાંકિત શબ્દને કયા પ્રકારનો શબ્દ કહેવાય ?

(A) રવાનુકારી શબ્દ | (B) દ્વિરુક્ત શબ્દ | (C) અનેકાર્થી શબ્દ | (D) એકાર્થી શબ્દ

✓ **જવાબ:** (A) રવાનુકારી શબ્દ

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

6 'જિલ્લો', 'તાલુકો' કઈ ભાષામાંથી ગુજરાતીમાં આવેલા છે ?

(A) ઉર્દૂ | (B) અરબી | **(C) ફારસી** | (D) પોર્ટુગીઝ

✓ **જવાબ:** (C) ફારસી

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

7 રવાનુકારી શબ્દ કયો છે ?

(A) રાતદિવસ | (B) દૂધછાશ | **(C) ઝળહળ** | (D) સૂર્યચંદ્ર

✓ **જવાબ:** (C) ઝળહળ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

8 'ઠંડું, રોદું, ધાણી, પોદળો' - કેવા શબ્દો છે ?

(A) ઉછીના શબ્દો | (B) તદ્‌ભવ | **(C) દેશ્ય** | (D) વિદેશી

✓ **જવાબ:** (C) દેશ્ય

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

9 **'તત્સમ શબ્દો' એટલે ...**

(A) પ્રાકૃત-અપભ્રંશમાંથી આવેલા શબ્દો | **(B) સંસ્કૃતના મૂળ સ્વરૂપે ગુજરાતીમાં વપરાતા શબ્દો** | (C) સ્થાનિક બોલીના શબ્દો | (D) વિદેશી મૂળના શબ્દો

✓ **જવાબ:** (B) સંસ્કૃતના મૂળ સ્વરૂપે ગુજરાતીમાં વપરાતા શબ્દો

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

10 **નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ કયો છે ?**

(A) ધર્મ | (B) દાક્તર | (C) ભાઈ | (D) ગાંઠ

✓ **જવાબ:** (A) ધર્મ

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

11 **તળપદા શબ્દનું શિષ્ટરૂપ ન દર્શાવતો હોય તેવો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) ર્યા – રહ્યા | (B) ડંફ – પગલું | **(C) ઇસ્તરી – સ્ત્રી** | (D) દળિદર – દળદાર

✓ **જવાબ:** (C) ઇસ્તરી – સ્ત્રી

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

12 **નીચે આપેલ તળપદા શબ્દનું શિષ્ટ રૂપ વિકલ્પમાંથી શોધો. હરવર**

(A) બેધ્યાન | (B) ચંચળ | **(C) લક્ષ** | (D) હરહંમેશ

✓ **જવાબ:** (C) લક્ષ

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

13 **નીચે આપેલ તળપદા શબ્દનું શિષ્ટ રૂપ વિકલ્પમાંથી શોધો. ભાઠો**

(A) પથરો | (B) ભાલ | (C) દલાલી | (D) કમોડું

✓ **જવાબ:** (A) પથરો

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

14 **નીચે આપેલ તળપદા શબ્દનું શિષ્ટ રૂપ વિકલ્પમાંથી શોધો. 'ગન'**

(A) વહાદ્દર | **(B) હોશિયાર** | (C) અત્યંત સુની | (D) ભાગ્યશાળી

✓ **જવાબ:** (B) હોશિયાર

ગુજરાત હાઈકોર્ટ આસિસ્ટન્ટ / કેશિયર 2023

15 નીચે આપેલા વિકલ્પો માંથી તળપદા શબ્દ - ગોઠિયણ ના શિષ્ટ સ્વરૂપનો શબ્દ કયો છે ?

(A) દુઃખાવો | (B) ગોઠણ | (C) રમત | **(D) સખી**

✓ **જવાબ:** (D) સખી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

16 'તરોપુ' તળપદા શબ્દનું શિષ્ટ રૂપ શોધો.

(A) નાળિયેર | (B) ઠીકરું | (C) તરાપો | (D) હોડી

✓ **જવાબ:** (A) નાળિયેર

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કમ્પ્યુટર ઓપરેટર 2024

17 તળપદા શબ્દનો શિષ્ટ શબ્દ શોધો - 'રગત'

(A) રૈયત | **(B) રક્ત** | (C) રકમ | (D) રમત

✓ **જવાબ:** (B) રક્ત

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઈવર 2024

18 તળપદા શબ્દનો શિષ્ટ શબ્દ શોધો - 'હાલરુ'.

(A) સાવરણી | (B) બેહાલ | (C) હાલ | (D) ટોળું

✓ **જવાબ:** (A) સાવરણી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

19 તળપદા શબ્દનું શિષ્ટરૂપ આપો - 'પ્રીછવું'.

(A) પૂછવું | **(B) ઓળખવું** | (C) પાછળવું | (D) પીરસવું

✓ **જવાબ:** (B) ઓળખવું

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

20 તળપદા શબ્દનો શિષ્ટ શબ્દ શોધો - 'લવારો'

(A) બકવાસ | (B) લખેલું | (C) લુહાર | (D) લાલચ

✓ **જવાબ:** (A) બકવાસ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

21 **તળપદા શબ્દનો શિષ્ટ શબ્દ શોધો- 'ગલઢેરાં'**

(A) ઢેફાં | (B) બળદ | (C) પાડા | **(D) ઘરડાં**

✓ **જવાબ:** (D) ઘરડાં

ગુજરાત હાઈકોર્ટ સિસ્ટમ ઓફિસર 2021

22 **'ઠીયો' તળપદા શબ્દનું આપેલ વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય માન્ય રૂપ શોધો.**

(A) ઠેસો | (B) જડ | (C) પાપ | (D) ભેંસ

✓ **જવાબ:** (A) ઠેસો

RMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2023

23 **શબ્દ અને તેની મૂળ ભાષાની જોડીઓ પૈકી કઇ જોડી યોગ્ય નથી ?**

(A) અરબી - સરનામ | (B) પોર્ટુગીઝ - પલટણ | (C) તુર્કી - જાજમ | (D) બંગાળી - મહાશય

✓ **જવાબ:** (A) અરબી - સરનામ

RMC જુનિયર ક્લાર્ક 2021

24 **શબ્દો અને તેની ભાષાને યોગ્ય રીતે ગોઠવો. 1. ફારસી a. નિમણૂંક 2. અરબી b. નુકસાન 3. તુર્કી c. કારકુન 4. મરાઠી d. જાજમ**

(A) 1 - a, 2 - c, 3 - b, 4 - d | (B) 1 - c, 2 - b, 3 - d, 4 - a | **(C) 1 - b, 2 - d, 3 - a, 4 - c** | (D) 1 - d, 2 - a, 3 - c, 4 - b

✓ **જવાબ:** (C) 1 - b, 2 - d, 3 - a, 4 - c

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

25 **'સાકરવું' શબ્દ કઈ બોલીમાં વપરાય છે ?**

(A) સૌરાષ્ટ્રની | (B) પટ્ટણી બોલી | **(C) મધ્ય ગુજરાતની (ચરોતરી બોલી)** | (D) દક્ષિણ ગુજરાતની (સુરતી) બોલી

✓ **જવાબ:** (C) મધ્ય ગુજરાતની (ચરોતરી બોલી)

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

26 **કયા વિકલ્પમાં બિનગુજરાતી શબ્દવાળું વાક્ય છે તે નક્કી કરો.**

(A) માની વાત જ ન્યારી | (B) મા તે મા, બીજા બધા વગડાના વા | **(C) ક્યારેય પણ માની કસમ ખાવી નહીં**

(D) મા ઈશ્વરનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.

✓ **જવાબ:** (C) ક્યારેય પણ માની કસમ ખાવી નહીં

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

27 તત્સમ શબ્દો એટલે ...

(A) અન્ય ભારતીય ભાષામાંથી આવ્યા હોય. (B) વિદેશી ભાષાના શબ્દો હોય.

(C) અમુક શબ્દો સંસ્કૃતમાં જે રૂપમાં હોય તે જ મૂળ રૂપમાં ગુજરાતીમાં પ્રયોજાતા હોય.

(D) સંસ્કૃત શબ્દો થોડા ફેરફાર સાથે ગુજરાતીમાં આવ્યા હોય.

✓ **જવાબ:** (C) અમુક શબ્દો સંસ્કૃતમાં જે રૂપમાં હોય તે જ મૂળ રૂપમાં ગુજરાતીમાં પ્રયોજાતા હોય.

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

28 'સોસાયટી, યુનિવર્સિટી, આઇસક્રીમ' - મૂળ કઈ ભાષાના શબ્દો છે ?

(A) ગુજરાતી **(B) અંગ્રેજી** (C) સંસ્કૃત (D) ફ્રેન્ચ

✓ **જવાબ:** (B) અંગ્રેજી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

29 ઈંટ, ડુંગર, ઠોબરું, ઢેકું — આ શબ્દો કયા પ્રકારના છે ?

(A) લોન વર્ડ્સ **(B) દેશ્ય** (C) તત્સમ (D) તદ્‌ભવ

✓ **જવાબ:** (B) દેશ્ય

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

30 તળપદા શબ્દનું શિષ્ટરૂપ દર્શાવતો વિકલ્પ પસંદ કરો: 'મ્હાણા'

(A) માણસ (B) મંદના (C) મારું (D) સમાધાન

✓ **જવાબ:** (A) માણસ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

31 નીચે જણાવેલ શબ્દનો અર્થ (શબ્દ-સમજૂતી) દર્શાવો. 'થેપાડું'

(A) જાડું સુતરાઉ કોરનું ધોતિયું (B) કાણ સમયે માથે મૂકવાનું સફેદ વસ્ત્ર (C) હાથથી સીવેલી બાળકને સુવાડવાની ગોદડી

(D) ગામઠી લોકોને ખભે રાખવાનું જાડું વસ્ત્ર

✓ **જવાબ:** (A) જાડું સુતરાઉ કોરનું ધોતિયું

ગુજરાત હાઈકોર્ટ આસિસ્ટન્ટ / કેશિયર 2023

32 નીચે આપેલા વિકલ્પો માંથી તળપદા શબ્દ - પ્રાગડ ના શિષ્ટ સ્વરૂપનો શબ્દ કયો છે ?

(A) ધમાલ (B) સીમ **(C) સવાર** (D) પક્ષી

✓ **જવાબ:** (C) સવાર

ગુજરાત હાઈકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

33 **'સરપણ' તળપદા શબ્દનું શિષ્ટ રૂપ શોધો.**

(A) સગપણ | (B) સપ્રમાણ | **(C) સર્વસ્વ** | (D) નાગણ

✓ **જવાબ:** (C) સર્વસ્વ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કમ્પ્યુટર ઓપરેટર 2024

34 **તળપદા શબ્દનો શિષ્ટ શબ્દ શોધો - 'સમો'**

(A) સમાન | (B) સમય | (C) સરસ | (D) સામો

✓ **જવાબ:** (A) સમાન

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

35 **તળપદા શબ્દનો શિષ્ટ શબ્દ શોધો - 'વાવડ'**

(A) કાવડ | **(B) સમાચાર** | (C) વાતાવરણ | (D) વૈશાખ

✓ **જવાબ:** (B) સમાચાર

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

36 **'આળિયો' તળપદા શબ્દનું શિષ્ટરૂપ જણાવો.**

(A) આળ પંપાળ | (B) કબાટ | **(C) ગોખલો** | (D) ભંડારિયું

✓ **જવાબ:** (C) ગોખલો

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ કયો છે?**

(A) આગ | **(B) અગ્નિ** | (C) સૂરજ | (D) દાંત

ઉકેલ: 'અગ્નિ' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ જળવાય છે — તત્સમ. 'આગ' (અગ્નિ→આગ), 'સૂરજ' (સૂર્ય→સૂરજ), 'દાંત' (દન્ત→દાંત) એ તદ્ભવ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'ગૃહ' શબ્દનું તદ્ભવ રૂપ કયું છે?**

(A) ગેહ | **(B) ઘર** | (C) ગૃહિણી | (D) ગૃહસ્થ

ઉકેલ: સંસ્કૃત 'ગૃહ' નું ઘસાયેલું તદ્ભવ રૂપ 'ઘર' છે. 'ગૃહિણી', 'ગૃહસ્થ' એ સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દ છે; 'ગેહ' પણ સંસ્કૃત જ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **નીચેનામાંથી વિદેશી (આગંતુક) શબ્દ કયો છે?**

(A) પુષ્પ | **(B) કાગળ** | (C) નક્ષત્ર | (D) વિદ્યા

ઉકેલ: 'કાગળ' એ ફારસી 'કાગઝ' માંથી આવેલો વિદેશી શબ્દ છે. 'પુષ્પ', 'નક્ષત્ર', 'વિદ્યા' એ સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દો છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'કર્ણ' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?**

(A) કાન | (B) કંઠ | (C) કર્ણિક | (D) કરણ

ઉકેલ: સંસ્કૃત 'કર્ણ' નો જોડાક્ષર 'ર્ણ' સરળ બની 'ન' થાય છે, તેથી તદ્‌ભવ રૂપ 'કાન' બને છે. બાકીના વિકલ્પ સંબંધિત હોવા છતાં તદ્‌ભવ રૂપ નથી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **નીચેનામાંથી અરબી-મૂળનો શબ્દ કયો છે?**

(A) ટેબલ | **(B) અદાલત** | (C) બટાટા | (D) બાગ

ઉકેલ: 'અદાલત' એ અરબી-મૂળનો, કાયદા-વહીવટ સાથે જોડાયેલો વિદેશી શબ્દ છે. 'ટેબલ' અંગ્રેજી, 'બટાટા' પોર્ટુગીઝ, 'બાગ' ફારસી-મૂળના છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **નીચેનામાંથી તદ્‌ભવ શબ્દ કયો છે?**

(A) ક્ષેત્ર | **(B) ખેતર** | (C) કૃષિ | (D) ક્ષત્રિય

ઉકેલ: 'ક્ષેત્ર' ના કઠણ જોડાક્ષર 'ક્ષ' સરળ બની 'ખ' થાય છે અને 'ખેતર' તદ્‌ભવ રૂપ બને છે. 'ક્ષેત્ર', 'કૃષિ', 'ક્ષત્રિય' એ સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'દુગ્ધ' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?**

(A) દૂધ | (B) દધિ | (C) પય | (D) ક્ષીર

ઉકેલ: સંસ્કૃત 'દુગ્ધ' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ 'દૂધ' છે. 'દધિ' (દહીં), 'પય', 'ક્ષીર' એ સંસ્કૃત (તત્સમ) શબ્દો છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **નીચેનામાંથી પોર્ટુગીઝ-મૂળનો શબ્દ કયો છે?**

(A) ખુરશી | (B) જમીન | **(C) કબાટ** | (D) દુકાન

ઉકેલ: 'કબાટ' એ પોર્ટુગીઝ-મૂળનો વિદેશી શબ્દ છે. 'ખુરશી', 'જમીન', 'દુકાન' એ ફારસી-મૂળના વિદેશી શબ્દ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **નીચેનામાંથી અંગ્રેજી-મૂળનો શબ્દ કયો છે?**

(A) રોજ | **(B) ટિકિટ** | (C) હિસાબ | (D) ચાવી

ઉકેલ: 'ટિકિટ' એ અંગ્રેજી 'ticket' માંથી આવેલો વિદેશી શબ્દ છે. 'રોજ' ફારસી, 'હિસાબ' અરબી, 'ચાવી' પોર્ટુગીઝ-મૂળના છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 'સ્ટેશન' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?

(A) તત્સમ | (B) તદ્‌ભવ | (C) દેશ્ય | **(D) વિદેશી**

ઉકેલ: 'સ્ટેશન' એ અંગ્રેજી 'station' માંથી ગુજરાતીમાં આવેલો વિદેશી (આગંતુક) શબ્દ છે — સંસ્કૃત-મૂળ કે દેશી નથી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ કયો છે?

(A) કામ | **(B) કર્મ** | (C) કાન | (D) હાથ

ઉકેલ: 'કર્મ' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ જળવાય છે — તત્સમ. 'કામ' (કર્મ→કામ), 'કાન' (કર્ણ→કાન), 'હાથ' (હસ્ત→હાથ) એ તદ્‌ભવ શબ્દ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 'જમીન' શબ્દ કઈ ભાષામાંથી ગુજરાતીમાં આવ્યો છે?

(A) ફારસી | (B) અંગ્રેજી | (C) પોર્ટુગીઝ | (D) સંસ્કૃત

ઉકેલ: 'જમીન' એ ફારસી ભાષામાંથી ગુજરાતીમાં આવેલો વિદેશી શબ્દ છે — સંસ્કૃત-મૂળ નથી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 નીચેનામાંથી દેશ્ય (દેશી) શબ્દ કયો છે?

(A) સૂર્ય | **(B) ડોકું** | (C) કાગળ | (D) વિદ્યા

ઉકેલ: 'ડોકું' ન સંસ્કૃત-મૂળ છે, ન વિદેશી — સ્થાનિક લોકબોલીનો દેશ્ય શબ્દ છે. 'સૂર્ય', 'વિદ્યા' તત્સમ અને 'કાગળ' વિદેશી છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 'હસ્ત' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?

(A) હાથ | (B) હસ્તક | (C) હસ્તાક્ષર | (D) હાથી

ઉકેલ: સંસ્કૃત 'હસ્ત' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ 'હાથ' છે. 'હસ્તક', 'હસ્તાક્ષર' એ સંસ્કૃત-મૂળ શબ્દ છે; 'હાથી' નો અર્થ જ અલગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 નીચેનામાંથી વિદેશી શબ્દ કયો છે?

(A) નક્ષત્ર | **(B) ખુરશી** | (C) પુષ્પ | (D) ગૃહ

ઉકેલ: 'ખુરશી' એ ફારસી-મૂળનો વિદેશી શબ્દ છે. 'નક્ષત્ર', 'પુષ્પ', 'ગૃહ' એ સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દો છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 નીચેનામાંથી તદ્‌ભવ શબ્દ કયો છે?

(A) ગ્રામ | **(B) ગામ** | (C) ગ્રામીણ | (D) ગ્રામ્ય

ઉકેલ: 'ગ્રામ' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ 'ગામ' છે. 'ગ્રામ', 'ગ્રામીણ', 'ગ્રામ્ય' એ સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દો છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'વકીલ' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?**

(A) તત્સમ | (B) તદ્‌ભવ | **(C) વિદેશી** | (D) દેશ્ય

ઉકેલ: 'વકીલ' એ અરબી-મૂળનો, કાયદા-વ્યવસ્થા સાથે જોડાયેલો વિદેશી (આગંતુક) શબ્દ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'દન્ત' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?**

(A) દાંત | (B) દંતક | (C) દંતી | (D) દંતચિકિત્સા

ઉકેલ: સંસ્કૃત 'દન્ત' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ 'દાંત' છે. બાકીના વિકલ્પ સંસ્કૃત-મૂળ શબ્દ છે, તદ્‌ભવ રૂપ નથી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ કયો છે?**

(A) રાત | **(B) રાત્રિ** | (C) આંખ | (D) આગ

ઉકેલ: 'રાત્રિ' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ (જોડાક્ષર 'ત્ર' સહિત) જળવાય છે — તત્સમ. 'રાત' (રાત્રિ→રાત), 'આંખ' (અક્ષિ→આંખ), 'આગ' (અગ્નિ→આગ) એ તદ્‌ભવ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **નીચેનામાંથી પ્રકારની દૃષ્ટિએ અલગ પડતો શબ્દ કયો છે?**

(A) આગ | (B) દૂધ | (C) હાથ | **(D) ટેબલ**

ઉકેલ: 'આગ', 'દૂધ', 'હાથ' એ સંસ્કૃતમાંથી બદલાઈને આવેલા તદ્‌ભવ શબ્દો છે. 'ટેબલ' એ અંગ્રેજી-મૂળનો વિદેશી શબ્દ છે — તેથી અલગ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'કાયદો' શબ્દ કઈ ભાષામાંથી ગુજરાતીમાં આવ્યો છે?**

(A) અરબી | (B) અંગ્રેજી | (C) પોર્ટુગીઝ | (D) સંસ્કૃત

ઉકેલ: 'કાયદો' એ અરબી ભાષામાંથી આવેલો, કાયદા-વ્યવસ્થા સાથે જોડાયેલો વિદેશી શબ્દ છે — સંસ્કૃત-મૂળ નથી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **નીચેનામાંથી દેશ્ય (દેશી) શબ્દ કયો છે?**

(A) લપસવું | (B) વિદ્યા | (C) કાગળ | (D) સૂર્ય

ઉકેલ: 'લપસવું' નું મૂળ સંસ્કૃત શબ્દકોશમાં મળતું નથી અને તે વિદેશી પણ નથી — સ્થાનિક લોકબોલીનો દેશ્ય શબ્દ છે. 'વિદ્યા', 'સૂર્ય' તત્સમ અને 'કાગળ' વિદેશી છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'અશ્રુ' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?**

(A) આંસુ | (B) અશ્રુધારા | (C) નેત્ર | (D) આંખ

ઉકેલ: સંસ્કૃત 'અશ્રુ' નો જોડાક્ષર 'શ્ર' ઘસાઈને 'આંસુ' તદ્‌ભવ રૂપ બને છે. 'નેત્ર', 'આંખ' નો અર્થ અલગ છે; 'અશ્રુધારા' સંસ્કૃત-મૂળ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ કયો છે?**

(A) કામ | (B) મોઢું | **(C) મનુષ્ય** | (D) આંખ

ઉકેલ: 'મનુષ્ય' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ જળવાય છે — તત્સમ. 'કામ' (કર્મ→કામ), 'મોઢું' (મુખ→મોઢું), 'આંખ' (અક્ષિ→આંખ) એ તદ્‌ભવ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'કાગળ' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?**

(A) તત્સમ | (B) તદ્‌ભવ | (C) દેશ્ય | **(D) વિદેશી**

ઉકેલ: 'કાગળ' એ ફારસી 'કાગઝ' માંથી ગુજરાતીમાં આવેલો વિદેશી (આગંતુક) શબ્દ છે — સંસ્કૃત-મૂળ કે દેશી નથી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **'મયૂર' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?**

(A) મોર | (B) મયૂરી | (C) મયૂરાસન | (D) મયૂખ

ઉકેલ: સંસ્કૃત 'મયૂર' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ 'મોર' છે. 'મયૂરી', 'મયૂરાસન' એ સંસ્કૃત-મૂળ શબ્દ છે; 'મયૂખ' નો અર્થ જ અલગ (કિરણ) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **નીચેનામાંથી પ્રકારની દૃષ્ટિએ અલગ પડતો શબ્દ કયો છે?**

(A) કાગળ | (B) જમીન | (C) બાગ | **(D) પુષ્પ**

ઉકેલ: 'કાગળ', 'જમીન', 'બાગ' એ ફારસી-મૂળના વિદેશી શબ્દો છે. 'પુષ્પ' એ સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દ છે — તેથી અલગ.

🖍️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'સૂર્ય' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?

(A) તત્સમ (B) તદ્‌ભવ (C) દેશ્ય (D) વિદેશી

2. 'આગ' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?

(A) તત્સમ (B) તદ્‌ભવ (C) દેશ્ય (D) વિદેશી

3. 'ટેબલ' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?

(A) તત્સમ (B) તદ્‌ભવ (C) દેશ્ય (D) વિદેશી

4. નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ કયો છે?

(A) દાંત (B) દન્ત (C) કાન (D) હાથ

5. 'કાગળ' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?

(A) તત્સમ (B) તદ્‌ભવ (C) દેશ્ય (D) વિદેશી

6. 'ગૃહ' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?

(A) તત્સમ (B) તદ્‌ભવ (C) દેશ્ય (D) વિદેશી

7. નીચેનામાંથી તદ્‌ભવ શબ્દ કયો છે?

(A) પુષ્પ (B) ફૂલ (C) નક્ષત્ર (D) વિદ્યા

8. 'ડોકું' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?

(A) તત્સમ (B) તદ્‌ભવ (C) દેશ્ય (D) વિદેશી

9. 'કબાટ' શબ્દ કઈ ભાષામાંથી આવ્યો છે?

(A) ફારસી (B) અરબી (C) પોર્ટુગીઝ (D) સંસ્કૃત

10. 'કર્મ' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?

(A) કામ (B) કાર્ય (C) કર્મી (D) કરણ

11. 'વિદ્યા' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?

(A) તત્સમ (B) તદ્‌ભવ (C) દેશ્ય (D) વિદેશી

12. 'ટિકિટ' શબ્દ કઈ ભાષામાંથી આવ્યો છે?

(A) અંગ્રેજી (B) ફારસી (C) અરબી (D) પોર્ટુગીઝ

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ કયો છે?

(A) કાન (B) કર્ણ (C) હાથ (D) આંખ

14. નીચેનામાંથી પ્રકારની દૃષ્ટિએ અલગ પડતો શબ્દ કયો છે?

(A) કાગળ (B) જમીન (C) બાગ (D) મનુષ્ય

15. 'ક્ષેત્ર' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?

(A) ખેતર (B) ક્ષેત્રફળ (C) ક્ષેત્રીય (D) ખેડૂત

16. નીચેનામાંથી અરબી-મૂળનો શબ્દ કયો છે?

(A) બાગ (B) હિસાબ (C) ટેબલ (D) બટાટા

17. નીચેનામાંથી દેશ્ય (દેશી) શબ્દ કયો છે?

(A) ગાભો (B) પુષ્પ (C) ખુરશી (D) વિદ્યા

18. 'મુખ' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?

(A) મોઢું (B) મુખવાસ (C) મુખ્ય (D) મુખડું

19. નીચેનામાંથી તદ્‌ભવ શબ્દ કયો છે?

(A) રાત્રિ (B) રાત (C) નિશા (D) રજની

20. 'ચાવી' શબ્દ કઈ ભાષામાંથી આવ્યો છે?

(A) પોર્ટુગીઝ (B) ફારસી (C) અરબી (D) અંગ્રેજી

21. નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ કયો છે?

(A) ગામ (B) ગ્રામ (C) ખેતર (D) દૂધ

22. 'દધિ' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?

(A) દહીં (B) દૂધ (C) ઘી (D) છાશ

23. 'દુનિયા' શબ્દ કઈ ભાષામાંથી આવ્યો છે?

(A) અરબી (B) પોર્ટુગીઝ (C) અંગ્રેજી (D) સંસ્કૃત

24. નીચેનામાંથી પ્રકારની દૃષ્ટિએ અલગ પડતો શબ્દ કયો છે?

(A) સૂરજ (B) આગ (C) દાંત (D) પુષ્પ

25. 'મયૂર' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?

(A) મોર (B) મયૂરી (C) ઢેલ (D) પોપટ

26. 'ઢેબરું' શબ્દ કયા પ્રકારનો છે?

(A) દેશ્ય (B) તત્સમ (C) તદ્‌ભવ (D) વિદેશી

🔴 અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. નીચેનામાંથી તદ્‌ભવ શબ્દ કયો છે?

(A) જ્યેષ્ઠ (B) જેઠ (C) જ્યેષ્ઠા (D) જ્યોતિ

28. નીચેનામાંથી પ્રકારની દૃષ્ટિએ અલગ પડતો શબ્દ કયો છે?

(A) અદાલત (B) વકીલ (C) કાયદો (D) જમીન

29. 'હૃદય' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?

(A) હૈયું (B) હૃદયસ્પર્શી (C) હાર્દિક (D) હૃત

30. નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ કયો છે?

(A) આંસુ (B) અશ્રુ (C) આંખ (D) આગ

31. નીચેનામાંથી દેશ્ય (દેશી) શબ્દ કયો છે?

(A) ઠૂંઠું (B) પુષ્પ (C) જમીન (D) મનુષ્ય

32. 'શ્રાવણ' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?

(A) સાવણ (B) શ્રવણ (C) શ્રાવણી (D) સાવન

33. નીચેનામાંથી પ્રકારની દૃષ્ટિએ અલગ પડતો શબ્દ કયો છે?

(A) લપસવું (B) ખખડવું (C) ગાભો (D) વિદ્યા

34. 'સ્ટેશન' શબ્દ કઈ ભાષામાંથી આવ્યો છે અને કયા પ્રકારનો છે?

(A) અંગ્રેજી — વિદેશી (B) ફારસી — વિદેશી (C) સંસ્કૃત — તત્સમ (D) દેશી — દેશ્ય

35. નીચેનામાંથી તદ્‌ભવ શબ્દ કયો છે?

(A) કાર્ય (B) કાજ (C) કારક (D) કૃત્ય

36. નીચેનામાંથી પ્રકારની દૃષ્ટિએ અલગ પડતો શબ્દ કયો છે?

(A) કબાટ (B) બટાટા (C) ચાવી (D) જમીન

37. 'અક્ષિ' શબ્દનું તદ્‌ભવ રૂપ કયું છે?

(A) આંખ (B) નેત્ર (C) ચક્ષુ (D) લોચન

38. નીચેનામાંથી તત્સમ શબ્દ કયો છે?

(A) કામ (B) કર્મ (C) કાજ (D) કાન

39. ⭐ નીચેનામાંથી પ્રકારની દૃષ્ટિએ અલગ પડતો શબ્દ કયો છે — 'દૂધ', 'દહીં', 'ઘી', 'કબાટ'?

(A) કબાટ (B) દૂધ (C) દહીં (D) ઘી

40. ⭐ 'જ્યોત્સ્ના', 'ચાંદની', 'ચંદ્રિકા', 'કૌમુદી' — આમાંથી તદ્‌ભવ શબ્દ ઓળખો.

(A) ચાંદની (B) જ્યોત્સ્ના (C) ચંદ્રિકા (D) કૌમુદી

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **B**	3. **D**	4. **B**	5. **D**	6. **A**	7. **B**	8. **C**	9. **C**	10. **A**	11. **A**
12. **A**	13. **B**	14. **D**	15. **A**	16. **B**	17. **A**	18. **A**	19. **B**	20. **A**	21. **B**	22. **A**
23. **A**	24. **D**	25. **A**	26. **A**	27. **B**	28. **D**	29. **A**	30. **B**	31. **A**	32. **A**	33. **D**
34. **A**	35. **B**	36. **D**	37. **A**	38. **B**	39. **A**	40. **A**				

પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — 'સૂર્ય' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ જળવાય છે, માટે તે તત્સમ શબ્દ છે.

2. જવાબ (B) — 'આગ' એ સંસ્કૃત 'અગ્નિ' માંથી બદલાઈને આવેલો તદ્‌ભવ શબ્દ છે.

3. જવાબ (D) — 'ટેબલ' એ અંગ્રેજી 'table' માંથી આવેલો વિદેશી શબ્દ છે.

4. જવાબ (B) — 'દન્ત' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ છે — તત્સમ. 'દાંત', 'કાન', 'હાથ' એ તદ્‌ભવ છે.

5. જવાબ (D) — 'કાગળ' એ ફારસી-મૂળનો વિદેશી શબ્દ છે — સંસ્કૃત-મૂળ નથી.

6. જવાબ (A) — 'ગૃહ' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ (ऋ સહિત) જળવાય છે, માટે તત્સમ.

7. જવાબ (B) — 'ફૂલ' એ 'પુષ્પ' માંથી બદલાઈને આવેલો તદ્‌ભવ શબ્દ છે; બાકીના તત્સમ છે.

8. જવાબ (C) — 'ડોકું' ન સંસ્કૃત છે ન વિદેશી — સ્થાનિક લોકબોલીનો દેશ્ય શબ્દ છે.

9. જવાબ (C) — 'કબાટ' એ પોર્ટુગીઝ-મૂળનો વિદેશી શબ્દ છે.

10. જવાબ (A) — સંસ્કૃત 'કર્મ' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ 'કામ' છે; બાકીના સંસ્કૃત-મૂળ છે.

11. જવાબ (A) — 'વિદ્યા' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ જળવાય છે, માટે તત્સમ શબ્દ છે.

12. જવાબ (A) — 'ટિકિટ' એ અંગ્રેજી 'ticket' માંથી આવેલો વિદેશી શબ્દ છે.

13. જવાબ (B) — 'કર્ણ' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ — તત્સમ. 'કાન' (કર્ણ→કાન), 'હાથ' (હસ્ત→હાથ), 'આંખ' (અક્ષિ→આંખ) એ તદ્‌ભવ છે.

14. જવાબ (D) — 'કાગળ', 'જમીન', 'બાગ' એ ફારસી-મૂળના વિદેશી શબ્દ છે; 'મનુષ્ય' એ સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દ છે — તેથી અલગ.

15. જવાબ (A) — સંસ્કૃત 'ક્ષેત્ર' નો જોડાક્ષર 'ક્ષ' સરળ બની 'ખ' થાય છે અને 'ખેતર' તદ્‌ભવ રૂપ બને છે.

16. જવાબ (B) — 'હિસાબ' એ અરબી-મૂળનો વિદેશી શબ્દ છે. 'બાગ' ફારસી, 'ટેબલ' અંગ્રેજી, 'બટાટા' પોર્ટુગીઝ છે.

17. જવાબ (A) — 'ગાભો' ન સંસ્કૃત છે ન વિદેશી — સ્થાનિક લોકબોલીનો દેશ્ય શબ્દ. 'પુષ્પ', 'વિદ્યા' તત્સમ અને 'ખુરશી' વિદેશી છે.

18. જવાબ (A) — સંસ્કૃત 'મુખ' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ 'મોઢું' છે; બાકીના સંસ્કૃત-મૂળ સાધિત શબ્દ છે.

19. જવાબ (B) — 'રાત' એ 'રાત્રિ' માંથી ઘસાઈને આવેલો તદ્‌ભવ શબ્દ છે; 'રાત્રિ', 'નિશા', 'રજની' એ સંસ્કૃત (તત્સમ) શબ્દ છે.

20. જવાબ (A) — 'ચાવી' એ પોર્ટુગીઝ-મૂળનો વિદેશી શબ્દ છે.

21. જવાબ (B) — 'ગ્રામ' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ — તત્સમ. 'ગામ', 'ખેતર', 'દૂધ' એ તદ્‌ભવ શબ્દ છે.

22. જવાબ (A) — સંસ્કૃત 'દધિ' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ 'દહીં' છે; બાકીના વિકલ્પ અલગ અર્થના છે.

23. જવાબ (A) — 'દુનિયા' એ અરબી-મૂળનો વિદેશી શબ્દ છે — સંસ્કૃત-મૂળ નથી.

24. જવાબ (D) — 'સૂરજ', 'આગ', 'દાંત' એ સંસ્કૃતમાંથી બદલાયેલા તદ્‌ભવ શબ્દ છે; 'પુષ્પ' એ તત્સમ — તેથી અલગ.

25. જવાબ (A) — સંસ્કૃત 'મયૂર' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ 'મોર' છે; 'મયૂરી' સંસ્કૃત છે, 'ઢેલ'-'પોપટ' અલગ અર્થના.

26. જવાબ (A) — 'ઢેબરું' ન સંસ્કૃત છે ન વિદેશી — સ્થાનિક લોકબોલીની વાનગીનો દેશ્ય શબ્દ છે.

27. જવાબ (B) — 'જેઠ' એ સંસ્કૃત 'જ્યેષ્ઠ' માંથી જોડાક્ષર સરળ બની ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ છે; બાકીના સંસ્કૃત (તત્સમ) શબ્દ છે.

28. જવાબ (D) — 'અદાલત', 'વકીલ', 'કાયદો' એ અરબી-મૂળના વિદેશી શબ્દ છે; 'જમીન' ફારસી-મૂળનો છે — સ્રોત ભાષાની દૃષ્ટિએ અલગ.

29. જવાબ (A) — સંસ્કૃત 'હૃદય' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ 'હૈયું' છે; 'હૃદયસ્પર્શી', 'હાર્દિક', 'હૃત' એ સંસ્કૃત-મૂળ શબ્દ છે.

30. જવાબ (B) — 'અશ્રુ' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ (જોડાક્ષર 'શ્ર' સહિત) — તત્સમ. 'આંસુ' (અશ્રુ→આંસુ), 'આંખ' (અક્ષિ→આંખ), 'આગ' (અગ્નિ→આગ) એ તદ્‌ભવ છે.

31. જવાબ (A) — 'ઠૂંઠું' ન સંસ્કૃત છે ન વિદેશી — સ્થાનિક લોકબોલીનો દેશ્ય શબ્દ. 'પુષ્પ', 'મનુષ્ય' તત્સમ અને 'જમીન' ફારસી (વિદેશી) છે.

32. જવાબ (A) — સંસ્કૃત 'શ્રાવણ' નો જોડાક્ષર 'શ્ર' સરળ બની 'સ' થાય અને 'સાવણ' તદ્‌ભવ રૂપ બને છે; 'શ્રવણ' નો અર્થ (સાંભળવું) અલગ છે.

33. જવાબ (D) — 'લપસવું', 'ખખડવું', 'ગાભો' એ સ્થાનિક લોકબોલીના દેશ્ય શબ્દ છે; 'વિદ્યા' એ સંસ્કૃત-મૂળ (તત્સમ) શબ્દ — તેથી અલગ.

34. જવાબ (A) — 'સ્ટેશન' એ અંગ્રેજી 'station' માંથી આવેલો વિદેશી શબ્દ છે, માટે 'અંગ્રેજી — વિદેશી' સાચું.

35. જવાબ (B) — 'કાજ' એ સંસ્કૃત 'કાર્ય' માંથી ઘસાઈને આવેલું તદ્‌ભવ રૂપ છે; 'કાર્ય', 'કારક', 'કૃત્ય' એ સંસ્કૃત (તત્સમ) શબ્દ છે.

36. જવાબ (D) — 'કબાટ', 'બટાટા', 'ચાવી' એ પોર્ટુગીઝ-મૂળના વિદેશી શબ્દ છે; 'જમીન' ફારસી-મૂળનો છે — સ્રોત ભાષાની દૃષ્ટિએ અલગ.

37. જવાબ (A) — સંસ્કૃત 'અક્ષિ' નું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ 'આંખ' છે; 'નેત્ર', 'ચક્ષુ', 'લોચન' એ સંસ્કૃત (તત્સમ) શબ્દ છે.

38. જવાબ (B) — 'કર્મ' એ સંસ્કૃત રૂપ યથાવત્ — તત્સમ. 'કામ' અને 'કાજ' (કર્મ/કાર્ય→), 'કાન' (કર્ણ→) એ તદ્‌ભવ છે.

39. જવાબ (A) — 'દૂધ' (દુગ્ધ→), 'દહીં' (દધિ→), 'ઘી' (ઘૃત→) એ ત્રણેય સંસ્કૃતમાંથી બદલાયેલા તદ્‌ભવ શબ્દ છે; 'કબાટ' એ પોર્ટુગીઝ-મૂળનો વિદેશી શબ્દ છે — તેથી અલગ.

40. જવાબ (A) — 'જ્યોત્સ્ના', 'ચંદ્રિકા', 'કૌમુદી' એ ત્રણેય સંસ્કૃત (તત્સમ) શબ્દ છે, અર્થ 'ચાંદની'. 'ચાંદની' એ સંસ્કૃત 'ચન્દ્ર' સાથે જોડાયેલું ઘસાયેલું તદ્‌ભવ રૂપ છે — તેથી તદ્‌ભવ શબ્દ 'ચાંદની' છે.

7 સંજ્ઞા (નામ) અને સર્વનામ (Noun & Pronoun)

આ પ્રકરણ ગુજરાતી વ્યાકરણના સૌથી પાયાના બે શબ્દભેદ — સંજ્ઞા (નામ) અને સર્વનામ — ને ઊંડાણથી આવરી લે છે. સંજ્ઞા એટલે કોઈ વ્યક્તિ, સ્થળ, વસ્તુ, સમૂહ, ગુણ કે ભાવનું નામ; સર્વનામ એટલે વારંવાર નામ ન બોલવું પડે માટે નામની જગ્યાએ વપરાતો શબ્દ. અહીં આપણે સંજ્ઞાના પાંચ પ્રકાર (વ્યક્તિવાચક, જાતિવાચક, સમૂહવાચક, દ્રવ્યવાચક, ભાવવાચક) અને સર્વનામના છ પ્રકાર (પુરુષવાચક, દર્શક, પ્રશ્નવાચક, સંબંધવાચક, અનિશ્ચિત, સ્વવાચક) શીખીશું. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE, TET/TAT જેવી લગભગ દરેક ગુજરાત પરીક્ષામાં 'આપેલ શબ્દ કઈ સંજ્ઞા છે?', 'સર્વનામનો પ્રકાર ઓળખો' જેવા પ્રશ્નો નિશ્ચિતપણે પૂછાય છે — તેથી આ પ્રકરણ પાકા માર્ક અપાવનારું છે.

1. સંજ્ઞા (નામ) એટલે શું — પાયાની સમજ

સંજ્ઞા એ વાક્યનો એવો શબ્દ છે જે કોઈ વ્યક્તિ, પ્રાણી, સ્થળ, વસ્તુ, ગુણ, ભાવ કે ક્રિયાનું 'નામ' દર્શાવે છે. તેને ગુજરાતીમાં 'નામ' પણ કહે છે. દા.ત. 'મોહન', 'અમદાવાદ', 'પુસ્તક', 'સચ્ચાઈ', 'ટોળું' — આ બધાં સંજ્ઞા છે.

વાક્યમાં સંજ્ઞા ઓળખવાની સહેલી રીત: જે શબ્દ વિશે કંઈક કહેવાય છે (કર્તા) અથવા જેના પર ક્રિયા થાય છે (કર્મ) તે મોટેભાગે સંજ્ઞા હોય છે. 'રમેશ ક્રિકેટ રમે છે' — અહીં 'રમેશ' અને 'ક્રિકેટ' બંને સંજ્ઞા છે.

પરંપરાગત રીતે ગુજરાતી પાઠ્યપુસ્તકોમાં સંજ્ઞાના પાંચ મુખ્ય પ્રકાર ગણાય છે — વ્યક્તિવાચક, જાતિવાચક, સમૂહવાચક, દ્રવ્યવાચક અને ભાવવાચક. પરીક્ષામાં મોટેભાગે કોઈ એક શબ્દ આપીને તે કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે તે પૂછાય છે.

- સંજ્ઞા = વ્યક્તિ, સ્થળ, વસ્તુ, ગુણ કે ભાવનું નામ.
- ગુજરાતીમાં સંજ્ઞાને 'નામ' પણ કહે છે.
- વાક્યમાં કર્તા કે કર્મ સામાન્ય રીતે સંજ્ઞા હોય છે.
- મુખ્ય પાંચ પ્રકાર: વ્યક્તિવાચક, જાતિવાચક, સમૂહવાચક, દ્રવ્યવાચક, ભાવવાચક.

સંજ્ઞાના પાંચ પ્રકાર — એક નજરમાં

પ્રકાર	શું દર્શાવે	ઉદાહરણ
વ્યક્તિવાચક	કોઈ ચોક્કસ એક વ્યક્તિ/સ્થળ/વસ્તુનું ખાસ નામ	ગાંધીજી, ગુજરાત, ગંગા
જાતિવાચક	આખી જાતિ કે વર્ગનું સામાન્ય નામ	છોકરો, શહેર, નદી
સમૂહવાચક	એક જ પ્રકારના ઘણાનો સમૂહ	ટોળું, સેના, વર્ગ
દ્રવ્યવાચક	જે વસ્તુ ગણાય નહીં, જોખાય/મપાય	પાણી, સોનું, તેલ
ભાવવાચક	ગુણ, ભાવ, સ્થિતિ — જે દેખાય નહીં	સુખ, સચ્ચાઈ, બાળપણ

ઉદાહરણ 1 **નીચેના વાક્યમાં સંજ્ઞાઓ ઓળખો: 'સીતા બગીચામાં ફૂલ ચૂંટે છે.'**

1. 1) 'સીતા' — કોઈ વ્યક્તિનું નામ, માટે સંજ્ઞા.
2. 2) 'બગીચા' — સ્થળનું નામ, માટે સંજ્ઞા.
3. 3) 'ફૂલ' — વસ્તુનું નામ, માટે સંજ્ઞા. ('ચૂંટે છે' ક્રિયાપદ છે, સંજ્ઞા નહીં.)

✅ જવાબ: **સીતા, બગીચા, ફૂલ — ત્રણ સંજ્ઞા છે**

ઉદાહરણ 2 **'સત્ય' શબ્દ કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

1. 1) 'સત્ય' એ કોઈ વ્યક્તિ, વસ્તુ કે સમૂહ નથી — તે એક ગુણ/ભાવ છે જે દેખાતો નથી.
2. 2) જે દેખાય નહીં તેવા ગુણ-ભાવ ભાવવાચક સંજ્ઞા કહેવાય.

✅ જવાબ: **ભાવવાચક સંજ્ઞા**

2. વ્યક્તિવાચક અને જાતિવાચક સંજ્ઞા

વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા (Proper Noun) એ કોઈ એક ચોક્કસ વ્યક્તિ, સ્થળ, નદી, પર્વત, પુસ્તક કે વસ્તુનું 'ખાસ નામ' હોય છે — જે અન્યથી અલગ ઓળખ આપે છે. દા.ત. 'સરદાર પટેલ', 'સુરત', 'નર્મદા', 'ગીતા'. આ નામ એક જ વ્યક્તિ/વસ્તુને લાગુ પડે છે.

જાતિવાચક સંજ્ઞા (Common Noun) એ આખી જાતિ, વર્ગ કે પ્રકારના દરેક સભ્યને લાગુ પડતું સામાન્ય નામ છે. દા.ત. 'માણસ', 'નગર', 'નદી', 'પુસ્તક'. એક જ જાતિવાચક નામ અનેક વ્યક્તિ/વસ્તુ માટે વપરાય છે.

ઓળખવાની ચાવી: જો શબ્દ કોઈ ખાસ એક જ વ્યક્તિ/સ્થળને ઓળખાવે તો વ્યક્તિવાચક; જો તે આખા વર્ગને લાગુ પડે તો જાતિવાચક. 'ગુજરાત' એક જ રાજ્ય છે (વ્યક્તિવાચક), પણ 'રાજ્ય' ઘણાં હોઈ શકે (જાતિવાચક).

ઉદાહરણ 1 **'હિમાલય', 'પર્વત' — આ બેમાંથી કયું વ્યક્તિવાચક અને કયું જાતિવાચક?**

1. 1) 'હિમાલય' એ એક ચોક્કસ ખાસ પર્વતમાળાનું નામ છે — તે એક જ છે, માટે વ્યક્તિવાચક.
2. 2) 'પર્વત' આખા વર્ગને લાગુ પડે (ઘણા પર્વત હોય) — માટે જાતિવાચક.

✅ જવાબ: **હિમાલય = વ્યક્તિવાચક, પર્વત = જાતિવાચક**

ઉદાહરણ 2 **'શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ભણાવે છે' — 'શિક્ષક' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

1. 1) 'શિક્ષક' કોઈ ખાસ એક વ્યક્તિનું નામ નથી — તે આખા વર્ગ (ભણાવનાર)ને લાગુ પડે.
2. 2) આખા વર્ગને લાગુ પડે માટે જાતિવાચક સંજ્ઞા.

✅ જવાબ: **જાતિવાચક સંજ્ઞા**

ઉદાહરણ 3 **'કાલિદાસે મેઘદૂત લખ્યું' — આ વાક્યમાં વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞાઓ ઓળખો.**

1. 1) 'કાલિદાસ' એ એક ચોક્કસ કવિનું ખાસ નામ — વ્યક્તિવાચક.
2. 2) 'મેઘદૂત' એ એક ચોક્કસ ગ્રંથનું ખાસ નામ — તે પણ વ્યક્તિવાચક.

✅ જવાબ: **કાલિદાસ અને મેઘદૂત — બંને વ્યક્તિવાચક**

યાદ રાખવાની ટ્રિક

- વ્યક્તિવાચક = એક જ ખાસ ઓળખ (નામ, સ્થળ, નદી, પુસ્તક).
- જાતિવાચક = આખા વર્ગ/જાતિને લાગુ પડતું સામાન્ય નામ.
- પ્રશ્ન પૂછો: 'આ આખા વર્ગને લાગુ પડે?' હા → જાતિવાચક; ના, એક જ ને → વ્યક્તિવાચક.
- વ્યક્તિવાચક નામ આગળ 'એક', 'કોઈ' જેવા શબ્દ સામાન્ય રીતે ન વપરાય.

3. સમૂહવાચક અને દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા

સમૂહવાચક સંજ્ઞા (Collective Noun) એ એક જ પ્રકારની ઘણી વ્યક્તિઓ કે વસ્તુઓના 'સમૂહ'ને એક નામ આપે છે. દા.ત. 'ટોળું' (ઘણા માણસ/પ્રાણી), 'સેના' (ઘણા સૈનિક), 'વર્ગ' (ઘણા વિદ્યાર્થી), 'ઝૂમખું' (ઘણી ચાવી/કેળાં). એક નામ — પણ અંદર ઘણા સભ્યો.

દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા (Material Noun) એ એવા પદાર્થનું નામ છે જે સામાન્ય રીતે ગણી શકાય નહીં — પણ જોખી, માપી કે પ્રવાહી-રૂપે વાપરી શકાય. દા.ત. 'પાણી', 'દૂધ', 'સોનું', 'લોખંડ', 'તેલ', 'ઘઉં'. આ માટે 'એક', 'બે' જેવા ગણતરી-શબ્દ સીધા ન લાગે; 'એક લિટર પાણી', 'બે કિલો ઘઉં' એમ માપ સાથે વપરાય.

ભેદ સમજવાની ચાવી: સમૂહવાચક અંદર 'ગણી શકાય તેવા' એક જ પ્રકારના સભ્યો ધરાવે છે (ટોળામાં માણસ ગણી શકાય); દ્રવ્યવાચક પોતે 'ગણાય નહીં' તેવો પદાર્થ છે (પાણીના ટીપાં ગણવાં અસામાન્ય — તેને માપવામાં આવે).

- સમૂહવાચક = ઘણાનો સમૂહ એક નામથી (ટોળું, સેના, વર્ગ, કાફલો).
- દ્રવ્યવાચક = ગણાય નહીં, જોખાય/મપાય તેવો પદાર્થ (પાણી, સોનું, તેલ).
- દ્રવ્યવાચક સાથે માપ-એકમ વપરાય (કિલો, લિટર, મીટર).

- સમૂહવાચક નામ એકવચન દેખાય પણ અંદર બહુ સભ્યો સમાય.

સમૂહવાચક vs દ્રવ્યવાચક — ઉદાહરણ

સમૂહવાચક	દ્રવ્યવાચક
ટોળું	પાણી
સેના / લશ્કર	સોનું
વર્ગ / સભા	દૂધ
કાફલો	ઘઉં
ઝૂમખું	લોખંડ

ઉદાહરણ 1 **'ભરવાડ ઘેટાંના ટોળાને ચરાવે છે' — 'ટોળું' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

1. 1) 'ટોળું' એ ઘણાં ઘેટાંના સમૂહને એક નામ આપે છે.
2. 2) ઘણાનો સમૂહ એક નામથી દર્શાવાય માટે સમૂહવાચક સંજ્ઞા.

✅ જવાબ: **સમૂહવાચક સંજ્ઞા**

ઉદાહરણ 2 **'સોની સોનામાંથી ઘરેણાં બનાવે છે' — 'સોનું' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા?**

1. 1) 'સોનું' એ એક પદાર્થ છે જે ગણાય નહીં, પણ જોખાય (ગ્રામ/તોલા).
2. 2) ગણાય નહીં તેવો, માપાય તેવો પદાર્થ માટે દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા.

✅ જવાબ: **દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા**

4. ભાવવાચક સંજ્ઞા — ગુણ અને ભાવનું નામ

ભાવવાચક સંજ્ઞા (Abstract Noun) એવા ગુણ, ભાવ, સ્થિતિ કે ક્રિયાનું નામ છે જેને આપણે જોઈ, અડી કે સ્પર્શી શકતા નથી — પણ અનુભવી શકીએ છીએ. દા.ત. 'સુખ', 'દુઃખ', 'સચ્ચાઈ', 'મિત્રતા', 'બાળપણ', 'સુંદરતા', 'ગરમી'. આ સંજ્ઞાઓ વિચાર-ભાવનાની દુનિયાની છે.

ભાવવાચક સંજ્ઞાઓ ઘણીવાર વિશેષણ કે ક્રિયાપદ પરથી પ્રત્યય જોડીને બને છે. દા.ત. 'સારું' (વિશેષણ) → 'સારાઈ', 'મીઠું' → 'મીઠાશ', 'મિત્ર' (નામ) → 'મિત્રતા', 'બાળ' → 'બાળપણ'. પ્રત્યયો જેવા કે -તા, -પણ, -ત્વ, -આઈ, -આશ, -આવટ ભાવવાચક બનાવે છે.

ઓળખવાની ચાવી: જે શબ્દ કોઈ દેખાતી/અડાતી વસ્તુ નહીં પણ 'ગુણ-ભાવ-સ્થિતિ' દર્શાવે અને '-તા/-પણ/-ત્વ/-આઈ' જેવા પ્રત્યયમાં અંત પામતો હોય તે મોટેભાગે ભાવવાચક હોય.

ઉદાહરણ 1 **'મિત્ર' શબ્દની ભાવવાચક સંજ્ઞા બનાવો.**

1. 1) 'મિત્ર' એ વ્યક્તિ-સંબંધ દર્શાવતી જાતિવાચક સંજ્ઞા છે.
2. 2) તેને '-તા' પ્રત્યય જોડતાં 'મિત્રતા' — મિત્ર હોવાનો ભાવ — બને છે.

✅ જવાબ: **મિત્રતા**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી ભાવવાચક સંજ્ઞા કઈ છે: 'ગાય', 'દૂધ', 'સફેદાઈ', 'ગ્વાલણ'?**

1. 1) 'ગાય', 'ગ્વાલણ' = જાતિવાચક; 'દૂધ' = દ્રવ્યવાચક.
2. 2) 'સફેદાઈ' એ 'સફેદ' (ગુણ) પરથી બનેલો ભાવ — દેખાય નહીં તેવો ગુણ-ભાવ.
3. 3) તેથી 'સફેદાઈ' ભાવવાચક સંજ્ઞા છે.

✅ જવાબ: **સફેદાઈ**

ભાવવાચક બનાવતા પ્રત્યય

- -તા → સુંદર + તા = સુંદરતા
- -પણ → બાળ + પણ = બાળપણ
- -ત્વ → ગુરુ + ત્વ = ગુરુત્વ
- -આઈ → ભલો → ભલાઈ, ચતુર → ચતુરાઈ
- -આશ → મીઠું → મીઠાશ, ખટ → ખટાશ
- -આવટ → સજ → સજાવટ, બનાવ → બનાવટ

5. એક જ શબ્દ — સંદર્ભથી બદલાતો પ્રકાર

ગુજરાતી પરીક્ષાઓમાં અઘરા પ્રશ્ન મોટેભાગે એ હોય છે જ્યાં એક જ શબ્દ વાક્યના સંદર્ભ પ્રમાણે જુદા પ્રકારની સંજ્ઞા બને છે. તેથી શબ્દને એકલો નહીં, વાક્યમાં તેનો ઉપયોગ જોઈને નક્કી કરો.

ઉદાહરણ: 'યૌવન' — સામાન્ય રીતે ભાવવાચક (અવસ્થા) છે. પણ 'લોખંડ' જેવો દ્રવ્યવાચક શબ્દ જ્યારે 'આ લોખંડ ખૂબ મજબૂત છે' એમ પદાર્થ માટે વપરાય ત્યારે દ્રવ્યવાચક, અને 'તેનામાં લોખંડી મક્કમતા છે' જેવા રૂપક-પ્રયોગમાં અર્થ બદલાય છે.

બીજું મહત્ત્વનું ઉદાહરણ — જાતિવાચક નામ ક્યારેક આખા સમૂહ માટે વપરાય: 'યુવાન દેશનું ભવિષ્ય છે' અહીં 'યુવાન' આખા વર્ગ માટે છે. પરીક્ષામાં વાક્ય ધ્યાનથી વાંચી, શબ્દ શું દર્શાવે છે તે જ આધાર રાખો.

- શબ્દ એકલો નહીં — વાક્યમાંના ઉપયોગ પરથી પ્રકાર નક્કી કરો.
- દ્રવ્યવાચક શબ્દ ગણતરી-રૂપે વપરાય તો અર્થ બદલાય શકે.
- જાતિવાચક નામ આખા વર્ગ માટે વપરાય ત્યારે પણ જાતિવાચક જ રહે છે.
- પ્રત્યયથી શબ્દનો પ્રકાર બદલાય (સુંદર → સુંદરતા: વિશેષણ → ભાવવાચક સંજ્ઞા).

ઉદાહરણ 1 **'આ સોનાનો ભાવ વધ્યો' અને 'તેનું હૃદય સોના જેવું છે' — બંનેમાં 'સોનું' એક જ પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

1. 1) પ્રથમ વાક્યમાં 'સોનું' એ ધાતુ-પદાર્થ દર્શાવે — દ્રવ્યવાચક.
2. 2) બીજા વાક્યમાં 'સોના જેવું' એ ઉપમા (સરખામણી) છે, પણ શબ્દ હજુ પદાર્થ-સોનું જ સૂચવે છે; પાઠ્યપુસ્તક પ્રમાણે મૂળ સંજ્ઞા તરીકે દ્રવ્યવાચક જ ગણાય.
3. 3) તેથી બંને જગ્યાએ 'સોનું' દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા છે.

✅ જવાબ: **હા, બંનેમાં દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા**

ઉદાહરણ 2 **'ગાંધીજીની સચ્ચાઈ જાણીતી છે' — 'સચ્ચાઈ' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા?**

1. 1) 'સચ્ચાઈ' એ સાચું હોવાનો ગુણ-ભાવ છે, જે દેખાય નહીં.
2. 2) તે '-આઈ' પ્રત્યયમાં અંત પામે છે અને ગુણ દર્શાવે છે — ભાવવાચક.

✅ જવાબ: **ભાવવાચક સંજ્ઞા**

6. સર્વનામ એટલે શું અને તેના પ્રકાર

સર્વનામ (Pronoun) એ એવો શબ્દ છે જે વાક્યમાં વારંવાર નામ (સંજ્ઞા) ન બોલવું પડે માટે નામની જગ્યાએ વપરાય છે. દા.ત. 'રમેશ આવ્યો. રમેશ થાક્યો છે' ને બદલે 'રમેશ આવ્યો. તે થાક્યો છે' — અહીં 'તે' એ 'રમેશ' નામની જગ્યાએ વપરાયેલું સર્વનામ છે.

જે નામ (સંજ્ઞા)ની જગ્યાએ સર્વનામ વપરાય તેને તે સર્વનામનું 'પૂર્વનામ' કહે છે. સર્વનામ ભાષાને ટૂંકી, સરળ અને પુનરાવર્તન-મુક્ત બનાવે છે. ગુજરાતી પાઠ્યપુસ્તકોમાં સર્વનામના સામાન્ય રીતે છ પ્રકાર ગણાય છે.

છ પ્રકાર: (1) પુરુષવાચક — હું, તું, તે, અમે, તમે, તેઓ. (2) દર્શક — આ, તે, પેલું. (3) પ્રશ્નવાચક — કોણ, શું, ક્યું. (4) સંબંધવાચક — જે...તે, જેવો...તેવો. (5) અનિશ્ચિત — કોઈ, કંઈક, બધા, ઘણા. (6) સ્વવાચક — પોતે, જાતે, ખુદ.

સર્વનામના છ પ્રકાર — એક નજરમાં

પ્રકાર	વપરાશ	ઉદાહરણ શબ્દો
પુરુષવાચક	બોલનાર/સાંભળનાર/અન્ય માટે	હું, તું, તે, અમે, તમે, તેઓ
દર્શક	પાસે/દૂરની વસ્તુ ચીંધવા	આ, તે, પેલું
પ્રશ્નવાચક	પ્રશ્ન પૂછવા	કોણ, શું, ક્યું, કયો
સંબંધવાચક	બે વાક્યભાગ જોડવા	જે...તે, જેવો...તેવો, જેટલું...તેટલું
અનિશ્ચિત	અનિશ્ચિત/અસ્પષ્ટ સંખ્યા-વ્યક્તિ	કોઈ, કંઈક, બધા, ઘણા, થોડા
સ્વવાચક	કર્તા પોતે જ — ભાર આપવા	પોતે, જાતે, ખુદ

ઉદાહરણ 1 **'મીરા ગાય છે. તે મધુર ગાય છે' — બીજા વાક્યમાં સર્વનામ કયું છે અને તેનું પૂર્વનામ શું?**

1. 1) બીજા વાક્યમાં 'તે' એ નામની જગ્યાએ વપરાયેલો શબ્દ — સર્વનામ.
2. 2) 'તે' જે નામની જગ્યાએ આવ્યું તે 'મીરા' — એટલે 'મીરા' તેનું પૂર્વનામ.

✅ જવાબ: **સર્વનામ 'તે', પૂર્વનામ 'મીરા'**

ઉદાહરણ 2 **'આ મારું પુસ્તક છે' — 'આ' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?**

1. 1) 'આ' અહીં પાસેની વસ્તુ (પુસ્તક) ચીંધે છે.
2. 2) પાસે/દૂરની વસ્તુ ચીંધનાર સર્વનામ દર્શક કહેવાય.

✅ જવાબ: **દર્શક સર્વનામ**

7. પુરુષવાચક, દર્શક અને પ્રશ્નવાચક સર્વનામ

પુરુષવાચક સર્વનામ (Personal Pronoun) વ્યક્તિ-સંબંધ દર્શાવે છે અને તેના ત્રણ પુરુષ હોય છે — પ્રથમ પુરુષ (બોલનાર: હું, અમે, આપણે), દ્વિતીય પુરુષ (સાંભળનાર: તું, તમે, આપ), તૃતીય પુરુષ (જેના વિશે વાત થાય: તે, તેઓ, એ). આ ગુજરાતી પરીક્ષામાં ખૂબ વારંવાર પૂછાય છે.

દર્શક સર્વનામ (Demonstrative Pronoun) કોઈ વસ્તુ કે વ્યક્તિને ચીંધે છે — 'આ' (પાસેનું) અને 'તે/પેલું' (દૂરનું). નોંધ: 'તે' જ્યારે વ્યક્તિ-સ્થાને વાત માટે વપરાય ત્યારે પુરુષવાચક, અને જ્યારે કોઈ વસ્તુ ચીંધવા વપરાય ત્યારે દર્શક ગણાય — સંદર્ભ મહત્ત્વનો છે.

પ્રશ્નવાચક સર્વનામ (Interrogative Pronoun) પ્રશ્ન પૂછવા વપરાય — 'કોણ', 'શું', 'ક્યું', 'કયો', 'કોને'. દા.ત. 'આ કોણ છે?', 'તું શું કરે છે?'. આ સર્વનામ સામાન્ય રીતે વાક્યના આરંભમાં આવે છે.

ઉદાહરણ 1 **'અમે કાલે ગામ જઈશું' — 'અમે' કયા પુરુષનું સર્વનામ છે?**

1. 1) 'અમે' એ બોલનાર પોતાના સમૂહ માટે વાપરે છે.
2. 2) બોલનાર પોતે માટેનું સર્વનામ પ્રથમ પુરુષ કહેવાય.

✅ જવાબ: **પ્રથમ પુરુષ (પુરુષવાચક સર્વનામ)**

ઉદાહરણ 2 **'ઘરમાં કોણ છે?' — 'કોણ' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?**

1. 1) 'કોણ' અહીં વ્યક્તિ વિશે પ્રશ્ન પૂછે છે.
2. 2) પ્રશ્ન પૂછનાર સર્વનામ પ્રશ્નવાચક કહેવાય.

✅ જવાબ: **પ્રશ્નવાચક સર્વનામ**

ઉદાહરણ 3 **'પેલું મકાન અમારું છે' — 'પેલું' કયા પ્રકારનું સર્વનામ?**

1. 1) 'પેલું' દૂરની વસ્તુ (મકાન) ચીંધે છે.
2. 2) દૂર/પાસેની વસ્તુ ચીંધનાર સર્વનામ દર્શક કહેવાય.

✅ જવાબ: **દર્શક સર્વનામ**

ત્રણ પુરુષ યાદ રાખો

- પ્રથમ પુરુષ (બોલનાર) = હું, અમે, આપણે, મારું.
- દ્વિતીય પુરુષ (સાંભળનાર) = તું, તમે, આપ, તારું.
- તૃતીય પુરુષ (જેના વિશે) = તે, એ, તેઓ, તેનું.
- 'કોણ/શું/ક્યું' = પ્રશ્નવાચક; 'આ/પેલું' = દર્શક.

8. સંબંધવાચક, અનિશ્ચિત અને સ્વવાચક સર્વનામ

સંબંધવાચક સર્વનામ (Relative Pronoun) બે વાક્યભાગ વચ્ચે સંબંધ જોડે છે અને સામાન્ય રીતે જોડમાં આવે છે — 'જે...તે', 'જેવો...તેવો', 'જેટલું...તેટલું', 'જ્યાં...ત્યાં'. દા.ત. 'જે મહેનત કરે છે તે સફળ થાય છે' — અહીં 'જે...તે' સંબંધવાચક છે.

અનિશ્ચિત સર્વનામ (Indefinite Pronoun) અસ્પષ્ટ, અનિશ્ચિત વ્યક્તિ, વસ્તુ કે સંખ્યા દર્શાવે છે — 'કોઈ', 'કંઈક', 'કોઈક', 'બધા', 'ઘણા', 'થોડા', 'કેટલાક', 'સૌ'. દા.ત. 'દરવાજે કોઈ આવ્યું છે' — 'કોઈ' ચોક્કસ વ્યક્તિ સૂચવતું નથી.

સ્વવાચક સર્વનામ (Reflexive Pronoun) કર્તા 'પોતે જ' ક્રિયા કરે છે એમ ભાર આપવા વપરાય — 'પોતે', 'જાતે', 'ખુદ', 'સ્વયં'. દા.ત. 'તેણે જાતે જ બધું કામ કર્યું' — અહીં 'જાતે' કર્તાના સ્વ-પ્રયત્ન પર ભાર મૂકે છે.

- સંબંધવાચક = 'જે...તે' જોડ; બે વાક્યભાગ જોડે.
- અનિશ્ચિત = 'કોઈ, કંઈક, બધા, ઘણા' — અસ્પષ્ટ સંખ્યા/વ્યક્તિ.
- સ્વવાચક = 'પોતે, જાતે, ખુદ' — કર્તાના સ્વ પર ભાર.
- સંબંધવાચકમાં 'જ' થી શરૂ થતો શબ્દ ('જે', 'જેવો', 'જ્યાં') ઓળખ-ચાવી છે.

ત્રણ પ્રકાર — ઓળખ-ચાવી

પ્રકાર	ઓળખ-શબ્દ	વાક્ય-ઉદાહરણ
સંબંધવાચક	જે...તે, જેવો...તેવો	જે વાવે તે લણે
અનિશ્ચિત	કોઈ, કંઈક, બધા	ત્યાં કોઈ બેઠું છે
સ્વવાચક	પોતે, જાતે, ખુદ	તે પોતે આવ્યો

ઉદાહરણ 1 **'જે વહેલો આવશે તેને ઇનામ મળશે' — અહીં 'જે...તે' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?**

1. 1) 'જે' અને 'તે' જોડમાં આવી બે વાક્યભાગ જોડે છે.
2. 2) બે વાક્યભાગ વચ્ચે સંબંધ સ્થાપતું જોડ-સર્વનામ સંબંધવાચક કહેવાય.

✅ જવાબ: **સંબંધવાચક સર્વનામ**

ઉદાહરણ 2 **'મેં જાતે જ રસોઈ બનાવી' — 'જાતે' કયા પ્રકારનું સર્વનામ?**

1. 1) 'જાતે' એ કર્તા (હું) પોતે જ ક્રિયા કરી એમ ભાર મૂકે છે.
2. 2) કર્તાના સ્વ-પ્રયત્ન પર ભાર મૂકતું સર્વનામ સ્વવાચક કહેવાય.

✅ જવાબ: **સ્વવાચક સર્વનામ**

ઉદાહરણ 3 **'મેદાનમાં કોઈ રમતું હતું' — 'કોઈ' કયા પ્રકારનું સર્વનામ?**

1. 1) 'કોઈ' ચોક્કસ વ્યક્તિ સૂચવતું નથી — અસ્પષ્ટ/અનિશ્ચિત છે.
2. 2) અનિશ્ચિત વ્યક્તિ-વસ્તુ સૂચવતું સર્વનામ અનિશ્ચિત કહેવાય.

✅ જવાબ: **અનિશ્ચિત સર્વનામ**

9. પરીક્ષામાં થતી સામાન્ય ભૂલો અને ઉકેલ-પદ્ધતિ

પ્રથમ સામાન્ય ભૂલ — 'તે' સર્વનામને હંમેશાં દર્શક ગણી લેવું. યાદ રાખો: 'તે ભણે છે' (વ્યક્તિ માટે) → પુરુષવાચક; 'તે મકાન' (વસ્તુ ચીંધવા) → દર્શક. સંદર્ભ જુઓ.

બીજી ભૂલ — ભાવવાચક અને જાતિવાચક વચ્ચે ગૂંચવાવું. 'મિત્ર' જાતિવાચક (વ્યક્તિ), પણ 'મિત્રતા' ભાવવાચક (ભાવ). પ્રત્યય (-તા/-પણ/-આઈ) જોઈ ભાવવાચક ઓળખો.

ત્રીજી ભૂલ — સમૂહવાચક અને દ્રવ્યવાચક ભેળસેળ. 'ટોળું' (ગણાય તેવા સભ્યોનો સમૂહ) સમૂહવાચક; 'પાણી' (ગણાય નહીં, મપાય) દ્રવ્યવાચક. પદ્ધતિ: પ્રથમ વાક્ય વાંચો → શબ્દ શું દર્શાવે (વ્યક્તિ/વસ્તુ/સમૂહ/પદાર્થ/ભાવ) → પ્રત્યય તપાસો → પ્રકાર નક્કી કરો.

ઉદાહરણ 1 **'તે ખૂબ મહેનતુ વિદ્યાર્થી છે' — અહીં 'તે' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?**

1. 1) અહીં 'તે' એક વ્યક્તિ (વિદ્યાર્થી) વિશે વાત કરે છે, વસ્તુ ચીંધતું નથી.
2. 2) જેના વિશે વાત થાય તે વ્યક્તિ માટેનું સર્વનામ તૃતીય પુરુષ — પુરુષવાચક.

✅ જવાબ: **પુરુષવાચક સર્વનામ (તૃતીય પુરુષ)**

ઉદાહરણ 2 **'સૈનિકોની ટુકડી સરહદે પહોંચી' — 'ટુકડી' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા?**

1. 1) 'ટુકડી' એ ઘણા સૈનિકોના સમૂહને એક નામ આપે છે.
2. 2) ઘણાનો સમૂહ એક નામથી — સમૂહવાચક સંજ્ઞા.

✅ જવાબ: **સમૂહવાચક સંજ્ઞા**

⚡ ઝડપી ઉકેલ-પદ્ધતિ

- પગલું 1: શબ્દ વાક્યમાં શું દર્શાવે? (વ્યક્તિ/સ્થળ/વસ્તુ/સમૂહ/પદાર્થ/ભાવ)
- પગલું 2: એક જ ખાસ ઓળખ → વ્યક્તિવાચક; આખો વર્ગ → જાતિવાચક.
- પગલું 3: '-તા/-પણ/-આઈ/-ત્વ' પ્રત્યય → ભાવવાચક.
- પગલું 4: ઘણાનો સમૂહ → સમૂહવાચક; ગણાય નહીં મપાય → દ્રવ્યવાચક.
- પગલું 5: સર્વનામ માટે — 'જ' થી શરૂ → સંબંધવાચક; 'કોઈ/કંઈક' → અનિશ્ચિત; 'પોતે/જાતે' → સ્વવાચક.

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

1 **અહીં શા સારૂ જમીન માગો છો ? લીટી દોરેલો શબ્દ કયું સર્વનામ છે ?**

(A) દર્શક વાચક સર્વનામ | **(B) સ્થળ વાચક સર્વનામ** | (C) પ્રશ્ન વાચક સર્વનામ | (D) અનિશ્ચિત સર્વનામ

✓ **જવાબ:** (B) સ્થળ વાચક સર્વનામ

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

2 નીચેનામાંથ કઈ મૂર્ત સંજ્ઞા નથી ?

(A) મૂર્તિ | **(B) અવાજ** | (C) કમળ | (D) જલેબી

✓ **જવાબ:** (B) અવાજ

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

3 'પૈસે ટકે' — કયા પ્રકારનું નામ છે ?

(A) જાતિવાચક નામ | **(B) સમૂહવાચક નામ** | (C) વ્યક્તિવાચક નામ | (D) ભાવવાચક નામ

✓ **જવાબ:** (B) સમૂહવાચક નામ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

4 નીચેનામાંથી કયું 'દર્શક સર્વનામ' નથી ?

(A) પોતે | (B) પેલું | (C) એ | (D) તે

✓ **જવાબ:** (A) પોતે

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

5 અરે છોકરાઓ, તમે અવાજ ન કરો, લેસન કરો. નીચે લીટી કરેલ 'તમે' શબ્દ ઓળખાવો.

(A) વિશેષણ છે | (B) ક્રિયાપદ છે | **(C) સર્વનામ છે** | (D) ક્રિયાવિશેષણ છે

✓ **જવાબ:** (C) સર્વનામ છે

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

6 'શેઠ' સંજ્ઞાનો પ્રકાર કયો છે ?

(A) દ્રવ્યવાચક | (B) વ્યક્તિવાચક | (C) સમૂહવાચક | **(D) જાતિવાચક**

✓ **જવાબ:** (D) જાતિવાચક

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

7 નીચેનામાંથી કઈ 'જાતિવાચક સંજ્ઞા' નથી ?

(A) ભેંસ | (B) પર્વત | **(C) ગિરનાર** | (D) તપેલી

✓ **જવાબ:** (C) ગિરનાર

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

8 નીચેનામાંથી રેખાંકિત સંજ્ઞા કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે ? આગળ ગોધન પાછળ સાજન મનમાં મોહ ઉપજાવે.

(A) સમૂહવાચક | (B) વ્યક્તિવાચક | **(C) જાતિવાચક** | (D) ભાવવાચક

✓ **જવાબ:** (C) જાતિવાચક

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

9 આપેલી સંજ્ઞામાંથી કઈ વિકારી સંજ્ઞા નથી ?

(A) ખેતર | (B) પંખો | **(C) ચપ્પુ** | (D) કાંસકો

✓ **જવાબ:** (C) ચપ્પુ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

10 રેખાંકિત કરેલ સંજ્ઞાનો પ્રકાર લખો : 'સૈનિકની ટુકડી નગરમાં પ્રવેશી.'

(A) વ્યક્તિવાચક | (B) જાતિવાચક | **(C) સમૂહવાચક** | (D) ભાવવાચક

✓ **જવાબ:** (C) સમૂહવાચક

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

11 લીટી દોરેલ સંજ્ઞાનો પ્રકાર લખો : એણે ડૂબતા કુટુંબને બચાવી લીધું.

(A) સમૂહવાચક સંજ્ઞા | (B) જાતિવાચક સંજ્ઞા | (C) દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા | (D) ભાવવાચક સંજ્ઞા

✓ **જવાબ:** (A) સમૂહવાચક સંજ્ઞા

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

12 રેખાંકિત સંજ્ઞાનો પ્રકાર લખો : 'હું સવારે દૂધ પીઉં છું.'

(A) ભાવવાચક | **(B) દ્રવ્યવાચક** | (C) જાતિવાચક | (D) સમૂહવાચક

✓ **જવાબ:** (B) દ્રવ્યવાચક

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

13 રેખાંકિત સંજ્ઞાનો પ્રકાર લખો : ગંગાસતી એમ બોલીયાં રે

(A) દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા | (B) સમૂહવાચક સંજ્ઞા | (C) જાતિવાચક સંજ્ઞા | **(D) વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા**

✓ **જવાબ:** (D) વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

14 રેખાંકિત સંજ્ઞાનો પ્રકાર જણાવો : 'લોકોનું ટોળું ઉગમણી દિશામાં ગયું.'

(A) ભાવવાચક | **(B) સમૂહવાચક** | (C) વ્યક્તિવાચક | (D) જાતિવાચક

✓ **જવાબ:** (B) સમૂહવાચક

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

15 રેખાંકિત સંજ્ઞાનો પ્રકાર લખો : અજ્ઞાન રાની પરજ ખેડૂતો લાચારી અનુભવે.

(A) દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા | (B) વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા | (C) સમૂહવાચક સંજ્ઞા | (D) ભાવવાચક સંજ્ઞા

✓ **જવાબ:** (A) દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

16 સંજ્ઞા ઓળખાવો : 'તમે મોટું ભંડોળ એકઠું કરો.'

(A) ભાવવાચક | **(B) સમૂહવાચક** | (C) દ્રવ્યવાચક | (D) વ્યક્તિવાચક

✓ **જવાબ:** (B) સમૂહવાચક

GSRTC કંડક્ટર 2021

17 "કોઈની ખોવાયેલી પણ આ નોટ હોય." લીટી દોરેલો શબ્દ કયું સર્વનામ છે ?

(A) પ્રશ્નવાચક સર્વનામ | (B) સાપેક્ષ સર્વનામ | **(C) અનિશ્ચિત સર્વનામ** | (D) દર્શક સર્વનામ

✓ **જવાબ:** (C) અનિશ્ચિત સર્વનામ

ગુજરાત હાઇકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

18 આપેલ વાક્યમાંથી રેખાંકિત શબ્દની સંજ્ઞા ઓળખાવો- આપને સમાનતા રાખવી જોઈએ.

(A) જાતિવાચક | **(B) ભાવવાચક** | (C) સમૂહવાચક | (D) વ્યક્તિવાચક

✓ **જવાબ:** (B) ભાવવાચક

ગુજરાત હાઇકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

19 આપેલા વિકલ્પોમાંથી વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા ઓળખાવો.

(A) ઘોડો | (B) મેદાન | **(C) વીરપુર** | (D) પ્રેમ

✓ **જવાબ:** (C) વીરપુર

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

20 આપેલ વાક્યમાંથી રેખાંકિત શબ્દની સંજ્ઞા ઓળખાવો. શેત્રુંજી નદી પવિત્ર છે.

(A) સમૂહવાચક | (B) દ્રવ્યવાચક | **(C) વ્યક્તિવાચક** | (D) જાતિવાચક

✓ **જવાબ:** (C) વ્યક્તિવાચક

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

21 નીચે આપેલ વાક્યમાંથી રેખાંકિત શબ્દની સંજ્ઞા ઓળખાવો-મારી બહેન રમા શાળામાં ભણે છે.

(A) વ્યક્તિવાચક | (B) જાતિવાચક | (C) સમૂહવાચક | (D) દ્રવ્યવાચક

✓ **જવાબ:** (A) વ્યક્તિવાચક

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

22 'હાજી સાંદીપનિ ઋષિને ઘેર, મને કેમ વીસરે રે ?' વાક્યમાંથી વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા શોધો.

(A) ઘેર | (B) મને | (C) કેમ | **(D) સાંદીપનિ**

✓ **જવાબ:** (D) સાંદીપનિ

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

23 "વસિયતનામું લખી, કરો જળ પર સહી સિક્કા." — વાક્યમાં 'વસિયતનામું' કઈ સંજ્ઞા છે ?

(A) જાતિવાચક સંજ્ઞા | (B) ભાવવાચક સંજ્ઞા | (C) સમૂહવાચક સંજ્ઞા | (D) વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા

✓ **જવાબ:** (A) જાતિવાચક સંજ્ઞા

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

24 'તાંબુ' સંજ્ઞાનો પ્રકાર જણાવો.

(A) ભાવવાચક | (B) જાતિવાચક | (C) સમૂહવાચક | **(D) દ્રવ્યવાચક**

✓ **જવાબ:** (D) દ્રવ્યવાચક

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

25 'કાળી, ધોળી, રાતી ગાય'માં અધોરેખિત પદ કયું છે ?

(A) સર્વનામપદ | (B) વિશેષણપદ | **(C) નામપદ** | (D) ક્રિયાપદ

✓ **જવાબ:** (C) નામપદ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

26 **'કોઈ આવી રહ્યું છે' વાક્યમાં 'કોઈ' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે ?**

(A) દર્શક | (B) પ્રશ્નવાચક | **(C) અનિશ્ચયવાચક** | (D) પુરુષવાચક

✓ **જવાબ:** (C) અનિશ્ચયવાચક

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

27 **નીચેના વાક્યમાં સર્વનામ શોધો. જે વર્ણન આપ્યું તે તો બરાબર પેલા વેપારીના ઊંટનું જ હતું.**

(A) જે | (B) તે | (C) પેલા | (D) આપેલા તમામ

✓ **જવાબ:** (A) જે

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **નીચેનામાંથી કયો શબ્દ ભાવવાચક સંજ્ઞા છે?**

(A) છોકરો | (B) નદી | **(C) બાળપણ** | (D) ઘોડો

ઉકેલ: 'છોકરો', 'ઘોડો' જાતિવાચક અને 'નદી' જાતિવાચક છે. 'બાળપણ' એ '-પણ' પ્રત્યયવાળો, અવસ્થા/ભાવ દર્શાવતો શબ્દ છે — જે દેખાય નહીં, માટે ભાવવાચક સંજ્ઞા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'ટોળું' એ કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

(A) વ્યક્તિવાચક | (B) દ્રવ્યવાચક | **(C) સમૂહવાચક** | (D) ભાવવાચક

ઉકેલ: 'ટોળું' એ ઘણા માણસો કે પ્રાણીઓના સમૂહને એક નામ આપે છે. ઘણાનો સમૂહ એક નામથી દર્શાવાય માટે સમૂહવાચક સંજ્ઞા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **'સોનું' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

(A) જાતિવાચક | **(B) દ્રવ્યવાચક** | (C) સમૂહવાચક | (D) વ્યક્તિવાચક

ઉકેલ: 'સોનું' એ એવો પદાર્થ છે જે ગણાય નહીં પણ જોખાય (ગ્રામ/તોલા). ગણાય નહીં, મપાય તેવો પદાર્થ — દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'હિમાલય' એ કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

(A) જાતિવાચક | **(B) વ્યક્તિવાચક** | (C) દ્રવ્યવાચક | (D) ભાવવાચક

ઉકેલ: 'હિમાલય' એ એક ચોક્કસ ખાસ પર્વતમાળાનું નામ છે — તે એક જ ઓળખ ધરાવે છે, માટે વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા. 'પર્વત' હોત તો જાતિવાચક ગણાત.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'જે વાવે તે લણે' — આ વાક્યમાં 'જે...તે' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?**

(A) પ્રશ્નવાચક | (B) દર્શક | **(C) સંબંધવાચક** | (D) અનિશ્ચિત

ઉકેલ: 'જે' અને 'તે' જોડમાં આવી બે વાક્યભાગ વચ્ચે સંબંધ સ્થાપે છે. બે વાક્યભાગ જોડતું જોડ-સર્વનામ સંબંધવાચક કહેવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'તેણે પોતે જ આ કામ કર્યું' — 'પોતે' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?**

(A) પુરુષવાચક | (B) દર્શક | **(C) સ્વવાચક** | (D) અનિશ્ચિત

ઉકેલ: 'પોતે' એ કર્તા જાતે જ ક્રિયા કરી એમ ભાર મૂકે છે. કર્તાના સ્વ-પ્રયત્ન પર ભાર મૂકતું સર્વનામ સ્વવાચક કહેવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **નીચેનામાંથી કયું પ્રશ્નવાચક સર્વનામ છે?**

(A) આ | **(B) કોણ** | (C) પોતે | (D) બધા

ઉકેલ: 'આ' દર્શક, 'પોતે' સ્વવાચક, 'બધા' અનિશ્ચિત છે. 'કોણ' પ્રશ્ન પૂછવા વપરાય છે માટે પ્રશ્નવાચક સર્વનામ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'સચ્ચાઈ' શબ્દ કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

(A) જાતિવાચક | (B) વ્યક્તિવાચક | **(C) ભાવવાચક** | (D) સમૂહવાચક

ઉકેલ: 'સચ્ચાઈ' એ 'સાચું' હોવાનો ગુણ-ભાવ છે જે દેખાય નહીં અને '-આઈ' પ્રત્યયમાં અંત પામે છે — તેથી ભાવવાચક સંજ્ઞા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'મેદાનમાં કોઈ રમતું હતું' — 'કોઈ' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?**

(A) દર્શક | **(B) અનિશ્ચિત** | (C) સંબંધવાચક | (D) પ્રશ્નવાચક

ઉકેલ: 'કોઈ' કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ સૂચવતું નથી — તે અસ્પષ્ટ/અનિશ્ચિત છે. અનિશ્ચિત વ્યક્તિ-વસ્તુ સૂચવતું સર્વનામ અનિશ્ચિત કહેવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'મિત્ર' શબ્દની સાચી ભાવવાચક સંજ્ઞા કઈ છે?**

(A) મિત્રતા | (B) મિત્રો | (C) મૈત્રીભાવ-મંડળ | (D) મિત્રપણું-વાળો

ઉકેલ: 'મિત્ર' (જાતિવાચક) ને '-તા' પ્રત્યય જોડતાં 'મિત્રતા' — મિત્ર હોવાનો ભાવ — બને છે, જે પ્રમાણભૂત ભાવવાચક રૂપ છે. 'મિત્રો' બહુવચન છે, ભાવવાચક નથી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'આ મારું ઘર છે' — 'આ' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?**

(A) પ્રશ્નવાચક | **(B) દર્શક** | (C) સ્વવાચક | (D) સંબંધવાચક

ઉકેલ: 'આ' અહીં પાસેની વસ્તુ (ઘર) ચીંધે છે. પાસે/દૂરની વસ્તુ ચીંધનાર સર્વનામ દર્શક કહેવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'હું કાલે અમદાવાદ જઈશ' — 'હું' કયા પુરુષનું સર્વનામ છે?**

(A) પ્રથમ પુરુષ | (B) દ્વિતીય પુરુષ | (C) તૃતીય પુરુષ | (D) આમાંથી એકેય નહીં

ઉકેલ: 'હું' એ બોલનાર પોતાના માટે વાપરે છે. બોલનાર પોતા માટેનું સર્વનામ પ્રથમ પુરુષ (પુરુષવાચક) કહેવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **નીચેનામાંથી કયો શબ્દ વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા છે?**

(A) શહેર | (B) નદી | **(C) ગુજરાત** | (D) પર્વત

ઉકેલ: 'શહેર', 'નદી', 'પર્વત' આખા વર્ગને લાગુ પડે માટે જાતિવાચક. 'ગુજરાત' એક ચોક્કસ રાજ્યનું ખાસ નામ છે — એક જ ઓળખ — માટે વ્યક્તિવાચક.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'દૂધ' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

(A) સમૂહવાચક | **(B) દ્રવ્યવાચક** | (C) ભાવવાચક | (D) વ્યક્તિવાચક

ઉકેલ: 'દૂધ' એ પ્રવાહી પદાર્થ છે જે ગણાય નહીં પણ માપાય (લિટર). ગણાય નહીં, મપાય તેવો પદાર્થ — દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **'સેના' એ કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

(A) જાતિવાચક | **(B) સમૂહવાચક** | (C) દ્રવ્યવાચક | (D) ભાવવાચક

ઉકેલ: 'સેના' એ ઘણા સૈનિકોના સમૂહને એક નામ આપે છે. ઘણા સભ્યોનો સમૂહ એક નામથી દર્શાવાય માટે સમૂહવાચક સંજ્ઞા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'જેવું વાવો તેવું લણો' — અહીં 'જેવું...તેવું' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?**

(A) દર્શક | (B) પ્રશ્નવાચક | **(C) સંબંધવાચક** | (D) સ્વવાચક

ઉકેલ: 'જેવું' અને 'તેવું' જોડમાં આવી બે વાક્યભાગ વચ્ચે સંબંધ સ્થાપે છે. જોડમાં આવી સંબંધ સ્થાપતું સર્વનામ સંબંધવાચક કહેવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'સુંદર' પરથી બનતી ભાવવાચક સંજ્ઞા કઈ છે?**

(A) સુંદરી | **(B) સુંદરતા** | (C) સુંદર-વન | (D) સુંદરો

ઉકેલ: વિશેષણ 'સુંદર' ને '-તા' પ્રત્યય જોડતાં 'સુંદરતા' — સુંદર હોવાનો ભાવ — બને છે, જે ભાવવાચક સંજ્ઞા છે. 'સુંદરી' તો સ્ત્રી માટેનું જાતિવાચક રૂપ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'તું ક્યાં જાય છે?' — અહીં 'તું' કયા પુરુષનું સર્વનામ છે?**

(A) પ્રથમ પુરુષ | **(B) દ્વિતીય પુરુષ** | (C) તૃતીય પુરુષ | (D) આમાંથી એકેય નહીં

ઉકેલ: 'તું' એ સાંભળનાર (સામેની વ્યક્તિ) માટે વપરાય છે. સાંભળનાર માટેનું સર્વનામ દ્વિતીય પુરુષ (પુરુષવાચક) કહેવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **નીચેનામાંથી કયો શબ્દ જાતિવાચક સંજ્ઞા છે?**

(A) નરેન્દ્ર | **(B) નદી** | (C) નર્મદા | (D) ભારત

ઉકેલ: 'નરેન્દ્ર' (વ્યક્તિનું નામ), 'નર્મદા' (ચોક્કસ નદીનું નામ), 'ભારત' (ચોક્કસ દેશ) — બધાં વ્યક્તિવાચક. 'નદી' આખા વર્ગને લાગુ પડે માટે જાતિવાચક.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'મકાન સામે કંઈક પડ્યું છે' — 'કંઈક' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?**

(A) પ્રશ્નવાચક | (B) દર્શક | **(C) અનિશ્ચિત** | (D) સંબંધવાચક

ઉકેલ: 'કંઈક' કોઈ ચોક્કસ વસ્તુ સૂચવતું નથી — તે અસ્પષ્ટ/અનિશ્ચિત છે. અનિશ્ચિત વસ્તુ સૂચવતું સર્વનામ અનિશ્ચિત કહેવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'બાળકોનો વર્ગ શાંતિથી બેઠો હતો' — 'વર્ગ' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

(A) દ્રવ્યવાચક | **(B) સમૂહવાચક** | (C) ભાવવાચક | (D) વ્યક્તિવાચક

ઉકેલ: 'વર્ગ' એ ઘણા વિદ્યાર્થીઓના સમૂહને એક નામ આપે છે. ઘણાનો સમૂહ એક નામથી દર્શાવાય માટે સમૂહવાચક સંજ્ઞા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'આ પુસ્તક કોનું છે?' — 'કોનું' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?**

(A) પ્રશ્નવાચક | (B) દર્શક | (C) સંબંધવાચક | (D) અનિશ્ચિત

ઉકેલ: 'કોનું' એ માલિકી વિશે પ્રશ્ન પૂછે છે. પ્રશ્ન પૂછનાર સર્વનામ પ્રશ્નવાચક કહેવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'મહેનત' શબ્દ કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

(A) જાતિવાચક | **(B) ભાવવાચક** | (C) સમૂહવાચક | (D) દ્રવ્યવાચક

ઉકેલ: 'મહેનત' એ પરિશ્રમ-ભાવ/ક્રિયા-ભાવ દર્શાવે છે જે દેખાય નહીં — તેને માત્ર અનુભવી શકાય. તેથી ભાવવાચક સંજ્ઞા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'તેઓ આવતીકાલે પાછા ફરશે' — 'તેઓ' કયા પુરુષનું સર્વનામ છે?**

(A) પ્રથમ પુરુષ | (B) દ્વિતીય પુરુષ | **(C) તૃતીય પુરુષ** | (D) આમાંથી એકેય નહીં

ઉકેલ: 'તેઓ' એ જેમના વિશે વાત થઈ રહી છે તે અન્ય વ્યક્તિઓ માટે વપરાય છે. જેના વિશે વાત થાય તેમના માટેનું સર્વનામ તૃતીય પુરુષ કહેવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'પાણી' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?**

(A) સમૂહવાચક | (B) જાતિવાચક | **(C) દ્રવ્યવાચક** | (D) વ્યક્તિવાચક

ઉકેલ: 'પાણી' એ પ્રવાહી પદાર્થ છે જે ગણાય નહીં પણ માપાય (લિટર). ગણાય નહીં, મપાય તેવો પદાર્થ — દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા.

✏️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'છોકરો' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) વ્યક્તિવાચક (B) જાતિવાચક (C) દ્રવ્યવાચક (D) ભાવવાચક

2. 'મુંબઈ' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) જાતિવાચક (B) વ્યક્તિવાચક (C) સમૂહવાચક (D) ભાવવાચક

3. 'સુખ' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) ભાવવાચક (B) દ્રવ્યવાચક (C) જાતિવાચક (D) સમૂહવાચક

4. 'ઘી' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) સમૂહવાચક (B) દ્રવ્યવાચક (C) વ્યક્તિવાચક (D) ભાવવાચક

5. 'કાફલો' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) જાતિવાચક (B) સમૂહવાચક (C) દ્રવ્યવાચક (D) ભાવવાચક

6. 'હું ઘરે જાઉં છું' — 'હું' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) દર્શક (B) પુરુષવાચક (C) પ્રશ્નવાચક (D) સ્વવાચક

7. 'આ ઘડિયાળ સારી છે' — 'આ' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) દર્શક (B) પ્રશ્નવાચક (C) અનિશ્ચિત (D) સ્વવાચક

8. 'તું ક્યાં રહે છે?' — 'તું' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) પુરુષવાચક (B) દર્શક (C) સંબંધવાચક (D) અનિશ્ચિત

9. 'દરવાજે કોણ છે?' — 'કોણ' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) દર્શક (B) પ્રશ્નવાચક (C) અનિશ્ચિત (D) સ્વવાચક

10. 'તેણે જાતે કામ કર્યું' — 'જાતે' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) દર્શક (B) પ્રશ્નવાચક (C) સ્વવાચક (D) અનિશ્ચિત

11. 'નદી' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) વ્યક્તિવાચક (B) જાતિવાચક (C) ભાવવાચક (D) દ્રવ્યવાચક

12. 'બધા ભેગા થયા' — 'બધા' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) દર્શક (B) પ્રશ્નવાચક (C) અનિશ્ચિત (D) સંબંધવાચક

🟠 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'સૈનિકોની ટુકડી કૂચ કરી રહી છે' — 'ટુકડી' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) જાતિવાચક (B) સમૂહવાચક (C) દ્રવ્યવાચક (D) ભાવવાચક

14. નીચેનામાંથી કયો શબ્દ ભાવવાચક સંજ્ઞા છે?

(A) ગુલાબ (B) મીઠાશ (C) ઘઉં (D) ટોળું

15. 'જે મહેનત કરે છે તે સફળ થાય છે' — 'જે...તે' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) દર્શક (B) પ્રશ્નવાચક (C) સંબંધવાચક (D) અનિશ્ચિત

16. 'આપણે સૌ ભારતીય છીએ' — 'આપણે' કયા પુરુષનું સર્વનામ છે?

(A) પ્રથમ પુરુષ (B) દ્વિતીય પુરુષ (C) તૃતીય પુરુષ (D) આમાંથી એકેય નહીં

17. 'લોખંડ' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) સમૂહવાચક (B) દ્રવ્યવાચક (C) જાતિવાચક (D) ભાવવાચક

18. 'આ રામાયણ ગ્રંથ પ્રાચીન છે' — 'રામાયણ' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) જાતિવાચક (B) વ્યક્તિવાચક (C) સમૂહવાચક (D) ભાવવાચક

19. 'મેદાનમાં કોઈક ઊભું છે' — 'કોઈક' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) દર્શક (B) પ્રશ્નવાચક (C) અનિશ્ચિત (D) સ્વવાચક

20. 'મધુરતા' શબ્દ કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) જાતિવાચક (B) ભાવવાચક (C) દ્રવ્યવાચક (D) સમૂહવાચક

21. 'તે પુસ્તક ટેબલ પર છે' — અહીં 'તે' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) પુરુષવાચક (B) દર્શક (C) પ્રશ્નવાચક (D) સ્વવાચક

22. 'ઝૂમખું' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) દ્રવ્યવાચક (B) સમૂહવાચક (C) વ્યક્તિવાચક (D) ભાવવાચક

23. નીચેનામાંથી કયું પ્રશ્નવાચક સર્વનામ છે?

(A) પોતે (B) કયું (C) બધા (D) પેલું

24. 'ચતુરાઈ' શબ્દ કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) જાતિવાચક (B) ભાવવાચક (C) સમૂહવાચક (D) દ્રવ્યવાચક

25. 'ગીતા સ્કૂલે ગઈ. તે હોશિયાર છે' — બીજા વાક્યમાં 'તે' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) દર્શક (B) પુરુષવાચક (C) પ્રશ્નવાચક (D) અનિશ્ચિત

26. 'સોની સોનું ગાળે છે' — 'સોની' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) દ્રવ્યવાચક (B) જાતિવાચક (C) ભાવવાચક (D) સમૂહવાચક

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'ગાંધીજીની અહિંસા જગવિખ્યાત છે' — આ વાક્યમાં 'અહિંસા' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) જાતિવાચક (B) વ્યક્તિવાચક (C) ભાવવાચક (D) સમૂહવાચક

28. 'આ સોનાનો ભાવ વધ્યો છે' — 'સોનું' અહીં કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) જાતિવાચક (B) દ્રવ્યવાચક (C) ભાવવાચક (D) સમૂહવાચક

29. 'જેવો રાજા તેવી પ્રજા' — અહીં 'જેવો...તેવી' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) દર્શક (B) પ્રશ્નવાચક (C) સંબંધવાચક (D) અનિશ્ચિત

30. 'યુવાન દેશનું ભવિષ્ય છે' — અહીં 'યુવાન' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા તરીકે વપરાયું છે?

(A) વ્યક્તિવાચક (B) જાતિવાચક (C) દ્રવ્યવાચક (D) ભાવવાચક

31. 'મેં મારી મેળે જ આ ઉકેલ શોધ્યો' — 'મારી મેળે' (પોતે જ) અર્થમાં કયા પ્રકારનું સર્વનામ સૂચવાય છે?

(A) પુરુષવાચક (B) દર્શક (C) સ્વવાચક (D) પ્રશ્નવાચક

32. 'દૂધમાંથી દહીં બને છે' — 'દહીં' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) સમૂહવાચક (B) દ્રવ્યવાચક (C) વ્યક્તિવાચક (D) ભાવવાચક

33. 'સભામાં હાજર સૌ સહમત થયા' — 'સૌ' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) દર્શક (B) પ્રશ્નવાચક (C) અનિશ્ચિત (D) સંબંધવાચક

34. 'કવિએ કવિતામાં પ્રકૃતિનું સૌંદર્ય વર્ણવ્યું' — 'સૌંદર્ય' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) જાતિવાચક (B) ભાવવાચક (C) દ્રવ્યવાચક (D) સમૂહવાચક

35. 'ભારત મારો દેશ છે; તે મહાન છે' — બીજા ઉપવાક્યમાં 'તે' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) પુરુષવાચક (B) દર્શક (C) પ્રશ્નવાચક (D) સંબંધવાચક

36. 'ગાયોનું ધણ ગૌચરમાં ચરે છે' — 'ધણ' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) દ્રવ્યવાચક (B) જાતિવાચક (C) સમૂહવાચક (D) ભાવવાચક

37. 'જેટલું ભણશો તેટલું પામશો' — 'જેટલું...તેટલું' કયા પ્રકારનું સર્વનામ છે?

(A) દર્શક (B) પ્રશ્નવાચક (C) અનિશ્ચિત (D) સંબંધવાચક

38. 'વિદ્યાર્થીઓએ પ્રામાણિકતાથી પરીક્ષા આપી' — 'પ્રામાણિકતા' કયા પ્રકારની સંજ્ઞા છે?

(A) જાતિવાચક (B) ભાવવાચક (C) સમૂહવાચક (D) દ્રવ્યવાચક

39. ⭐ 'નર્મદા ગુજરાતની જીવાદોરી છે; તેનું પાણી લાખો ખેડૂતોને સિંચાઈ આપે છે' — આ વાક્યમાં 'નર્મદા', 'પાણી', 'ખેડૂતો' અનુક્રમે કયા પ્રકારની સંજ્ઞાઓ છે?

(A) જાતિવાચક, દ્રવ્યવાચક, સમૂહવાચક

(B) વ્યક્તિવાચક, દ્રવ્યવાચક, જાતિવાચક

(C) વ્યક્તિવાચક, જાતિવાચક, સમૂહવાચક

(D) વ્યક્તિવાચક, ભાવવાચક, જાતિવાચક

40. ⭐ 'જે વ્યક્તિ પોતે જ બધાં કાર્ય સંભાળે છે તે ક્યારેય નિષ્ફળ જતી નથી' — આ વાક્યમાં 'જે', 'પોતે', 'બધાં', 'તે' અનુક્રમે કયા પ્રકારનાં સર્વનામ છે?

(A) પ્રશ્નવાચક, સ્વવાચક, અનિશ્ચિત, દર્શક

(B) સંબંધવાચક, સ્વવાચક, અનિશ્ચિત, સંબંધવાચક

(C) સંબંધવાચક, સ્વવાચક, અનિશ્ચિત, પ્રશ્નવાચક

(D) દર્શક, પુરુષવાચક, અનિશ્ચિત, સંબંધવાચક

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **B**	2. **B**	3. **A**	4. **B**	5. **B**	6. **B**	7. **A**	8. **A**	9. **B**	10. **C**	11. **B**
12. **C**	13. **B**	14. **B**	15. **C**	16. **A**	17. **B**	18. **B**	19. **C**	20. **B**	21. **B**	22. **B**
23. **B**	24. **B**	25. **B**	26. **B**	27. **C**	28. **B**	29. **C**	30. **B**	31. **C**	32. **B**	33. **C**
34. **B**	35. **B**	36. **C**	37. **D**	38. **B**	39. **B**	40. **B**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (B) — 'છોકરો' કોઈ ખાસ એક છોકરાનું નામ નથી — તે આખા વર્ગને લાગુ પડે, માટે જાતિવાચક સંજ્ઞા.

2. જવાબ (B) — 'મુંબઈ' એ એક ચોક્કસ શહેરનું ખાસ નામ છે — એક જ ઓળખ — માટે વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા.

3. જવાબ (A) — 'સુખ' એ એક ભાવ/સ્થિતિ છે જે દેખાય નહીં, માત્ર અનુભવી શકાય — તેથી ભાવવાચક સંજ્ઞા.

4. જવાબ (B) — 'ઘી' એ પદાર્થ છે જે ગણાય નહીં પણ જોખાય/માપાય — તેથી દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા.

5. જવાબ (B) — 'કાફલો' એ ઘણાં વાહનો/લોકોના સમૂહને એક નામ આપે છે — તેથી સમૂહવાચક સંજ્ઞા.

6. જવાબ (B) — 'હું' એ બોલનાર પોતા માટે વાપરે છે — તે પ્રથમ પુરુષનું પુરુષવાચક સર્વનામ છે.

7. જવાબ (A) — 'આ' પાસેની વસ્તુ (ઘડિયાળ) ચીંધે છે — તેથી દર્શક સર્વનામ.

8. જવાબ (A) — 'તું' એ સાંભળનાર (સામેની વ્યક્તિ) માટે વપરાય છે — તે દ્વિતીય પુરુષનું પુરુષવાચક સર્વનામ છે.

9. જવાબ (B) — 'કોણ' વ્યક્તિ વિશે પ્રશ્ન પૂછે છે — તેથી પ્રશ્નવાચક સર્વનામ.

10. જવાબ (C) — 'જાતે' કર્તા પોતે જ ક્રિયા કરી એમ ભાર મૂકે છે — તેથી સ્વવાચક સર્વનામ.

11. જવાબ (B) — 'નદી' આખા વર્ગને લાગુ પડે (ઘણી નદી હોય) — તેથી જાતિવાચક સંજ્ઞા. 'નર્મદા' હોત તો વ્યક્તિવાચક.

12. જવાબ (C) — 'બધા' અસ્પષ્ટ/અનિશ્ચિત સંખ્યા સૂચવે છે — તેથી અનિશ્ચિત સર્વનામ.

13. જવાબ (B) — 'ટુકડી' એ ઘણા સૈનિકોના સમૂહને એક નામ આપે છે — તેથી સમૂહવાચક સંજ્ઞા.

14. જવાબ (B) — 'ગુલાબ' જાતિવાચક, 'ઘઉં' દ્રવ્યવાચક, 'ટોળું' સમૂહવાચક. 'મીઠાશ' એ '-આશ' પ્રત્યયવાળો ગુણ-ભાવ છે, માટે ભાવવાચક.

15. જવાબ (C) — 'જે' અને 'તે' જોડમાં આવી બે વાક્યભાગ વચ્ચે સંબંધ સ્થાપે છે — તેથી સંબંધવાચક સર્વનામ.

16. જવાબ (A) — 'આપણે' એ બોલનાર સહિતના સમૂહ માટે વપરાય છે — બોલનાર પોતા (સહિત) માટેનું સર્વનામ પ્રથમ પુરુષ કહેવાય.

17. જવાબ (B) — 'લોખંડ' એ ધાતુ-પદાર્થ છે જે ગણાય નહીં પણ જોખાય (કિલો) — તેથી દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા.

18. જવાબ (B) — 'રામાયણ' એ એક ચોક્કસ ગ્રંથનું ખાસ નામ છે — એક જ ઓળખ — માટે વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા.

19. જવાબ (C) — 'કોઈક' ચોક્કસ વ્યક્તિ સૂચવતું નથી — અસ્પષ્ટ/અનિશ્ચિત છે, માટે અનિશ્ચિત સર્વનામ.

20. જવાબ (B) — 'મધુરતા' એ 'મધુર' (ગુણ) પરથી '-તા' પ્રત્યયથી બનેલો ગુણ-ભાવ છે જે દેખાય નહીં — તેથી ભાવવાચક.

21. જવાબ (B) — અહીં 'તે' એ વસ્તુ (પુસ્તક) ચીંધે છે, વ્યક્તિ વિશે વાત કરતું નથી — તેથી દર્શક સર્વનામ.

22. જવાબ (B) — 'ઝૂમખું' એ ઘણી ચાવી/કેળાં વગેરેના સમૂહને એક નામ આપે છે — તેથી સમૂહવાચક સંજ્ઞા.

23. જવાબ (B) — 'પોતે' સ્વવાચક, 'બધા' અનિશ્ચિત, 'પેલું' દર્શક છે. 'કયું' પ્રશ્ન પૂછવા વપરાય માટે પ્રશ્નવાચક સર્વનામ.

24. જવાબ (B) — 'ચતુરાઈ' એ 'ચતુર' (ગુણ) પરથી '-આઈ' પ્રત્યયથી બનેલો ગુણ-ભાવ છે — તેથી ભાવવાચક સંજ્ઞા.

25. જવાબ (B) — અહીં 'તે' એક વ્યક્તિ (ગીતા) વિશે વાત કરે છે, વસ્તુ ચીંધતું નથી — તેથી તૃતીય પુરુષનું પુરુષવાચક સર્વનામ.

26. જવાબ (B) — 'સોની' એ ઘરેણાં બનાવનાર આખા વર્ગને લાગુ પડે છે, કોઈ એક ખાસ વ્યક્તિ નહીં — તેથી જાતિવાચક. (નોંધ: 'સોનું' દ્રવ્યવાચક છે.)

27. જવાબ (C) — 'અહિંસા' એ હિંસા ન કરવાનો સિદ્ધાંત/ભાવ છે જે દેખાય નહીં, માત્ર પાળી/અનુભવી શકાય — તેથી ભાવવાચક સંજ્ઞા. ('ગાંધીજી' વ્યક્તિવાચક છે, પણ પ્રશ્ન 'અહિંસા' વિશે છે.)

28. જવાબ (B) — અહીં 'સોનું' ધાતુ-પદાર્થ દર્શાવે છે જે ગણાય નહીં પણ જોખાય. પદાર્થ માટે વપરાયું હોવાથી દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા.

29. જવાબ (C) — 'જેવો' અને 'તેવી' જોડમાં આવી બે વાક્યભાગ વચ્ચે સરખામણી-સંબંધ સ્થાપે છે — તેથી સંબંધવાચક સર્વનામ.

30. જવાબ (B) — અહીં 'યુવાન' આખા યુવા-વર્ગ માટે વપરાયું છે, કોઈ એક ખાસ વ્યક્તિ માટે નહીં. આખા વર્ગને લાગુ પડે માટે જાતિવાચક સંજ્ઞા.

31. જવાબ (C) — 'મારી મેળે' એટલે 'જાતે/પોતે જ' — કર્તાના સ્વ-પ્રયત્ન પર ભાર મૂકે છે, તેથી તે સ્વવાચક સર્વનામ-અર્થ દર્શાવે છે.

32. જવાબ (B) — 'દહીં' એ પદાર્થ છે જે સામાન્ય રીતે ગણાય નહીં પણ માપાય/જોખાય — તેથી 'દૂધ'ની જેમ દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા.

33. જવાબ (C) — 'સૌ' એ 'બધા' જેવો અસ્પષ્ટ/અનિશ્ચિત સમૂહ સૂચવે છે, ચોક્કસ નામ-સંખ્યા નહીં — તેથી અનિશ્ચિત સર્વનામ.

34. જવાબ (B) — 'સૌંદર્ય' એ સુંદર હોવાનો ગુણ-ભાવ છે જે દેખાય નહીં, માત્ર અનુભવી શકાય — તેથી ભાવવાચક સંજ્ઞા.

35. જવાબ (B) — અહીં 'તે' એ વ્યક્તિ નહીં પણ વસ્તુ/સ્થળ ('ભારત' દેશ) ને ચીંધે છે — તેથી દર્શક સર્વનામ. (વ્યક્તિ માટે હોત તો પુરુષવાચક ગણાત.)

36. જવાબ (C) — 'ઘણ' એ ઘણાં ઢોર/ગાયોના સમૂહને એક નામ આપે છે — ઘણાનો સમૂહ એક નામથી — તેથી સમૂહવાચક સંજ્ઞા.

37. જવાબ (D) — 'જેટલું' અને 'તેટલું' જોડમાં આવી બે વાક્યભાગ વચ્ચે પ્રમાણ-સંબંધ સ્થાપે છે — તેથી સંબંધવાચક સર્વનામ.

38. જવાબ (B) — 'પ્રામાણિકતા' એ 'પ્રામાણિક' (ગુણ) પરથી '-તા' પ્રત્યયથી બનેલો ગુણ-ભાવ છે જે દેખાય નહીં — તેથી ભાવવાચક સંજ્ઞા.

39. જવાબ (B) — 'નર્મદા' એક ચોક્કસ નદીનું ખાસ નામ → વ્યક્તિવાચક. 'પાણી' ગણાય નહીં મપાય તેવો પદાર્થ → દ્રવ્યવાચક. 'ખેડૂતો' આખા વર્ગને લાગુ પડતું સામાન્ય નામ (બહુવચન) → જાતિવાચક. તેથી ક્રમ: વ્યક્તિવાચક, દ્રવ્યવાચક, જાતિવાચક.

40. જવાબ (B) — 'જે...તે' જોડ બે વાક્યભાગ જોડે છે → બંને સંબંધવાચક. 'પોતે' કર્તાના સ્વ પર ભાર → સ્વવાચક. 'બધાં' અસ્પષ્ટ/અનિશ્ચિત સંખ્યા → અનિશ્ચિત. તેથી ક્રમ: સંબંધવાચક, સ્વવાચક, અનિશ્ચિત, સંબંધવાચક.

8 વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણ (Adjective & Adverb)

આ પ્રકરણ ગુજરાતી વ્યાકરણના બે અતિ-મહત્ત્વના વિકારી-અવિકારી શબ્દભેદ — વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણ — ઊંડાણથી આવરે છે. વિશેષણ નામ (સંજ્ઞા) કે સર્વનામની વિશેષતા (ગુણ, સંખ્યા, પરિમાણ, દર્શન) બતાવે છે, જ્યારે ક્રિયાવિશેષણ ક્રિયાની વિશેષતા (સમય, સ્થળ, રીત, પરિમાણ) બતાવે છે. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE, TET/TAT જેવી લગભગ દરેક ગુજરાત પરીક્ષામાં 'નીચેનામાંથી વિશેષણ ઓળખો', 'આ ક્રિયાવિશેષણનો પ્રકાર જણાવો', 'વિશેષણની કક્ષા બદલો' જેવા પ્રશ્નો પાકા માર્ક અપાવે છે. આ પ્રકરણમાં આપણે વિશેષણના પાંચ પ્રકાર, ત્રણ કક્ષા, અને ક્રિયાવિશેષણના ચાર પ્રકાર — બધું ઉદાહરણ સાથે શીખીશું.

1. વિશેષણ એટલે શું — પાયાની સમજ

જે શબ્દ નામ (સંજ્ઞા) કે સર્વનામની વિશેષતા, ગુણ, સ્થિતિ, સંખ્યા કે પરિમાણ બતાવે તેને વિશેષણ (Adjective) કહે છે. વિશેષણ હંમેશાં કોઈ નામ સાથે જોડાઈને તેના વિશે વધારાની માહિતી આપે છે. દા.ત. 'લાલ ફૂલ' — અહીં 'લાલ' એ 'ફૂલ' નામની વિશેષતા બતાવે છે, માટે 'લાલ' વિશેષણ છે.

જે નામ કે સર્વનામની વિશેષતા બતાવાય તેને 'વિશેષ્ય' કહે છે. વાક્યમાં વિશેષણ ઓળખવા માટે નામ પહેલાં 'કેવું?', 'કેટલું?', 'કયું?', 'કોનું?' એવો પ્રશ્ન પૂછો — જે શબ્દ તેનો જવાબ આપે તે વિશેષણ. દા.ત. 'મહેનતુ વિદ્યાર્થી પાસ થયો' — 'કેવો વિદ્યાર્થી?' → 'મહેનતુ' એટલે 'મહેનતુ' વિશેષણ.

વિશેષણ 'વિકારી' શબ્દ છે — એટલે કે વિશેષ્યના લિંગ, વચન પ્રમાણે તેનું રૂપ બદલાય શકે છે. દા.ત. 'સારો છોકરો', 'સારી છોકરી', 'સારાં બાળકો' — અહીં 'સારો/સારી/સારાં' એમ વિશેષણ બદલાય છે.

- વિશેષણ નામ કે સર્વનામની વિશેષતા બતાવે છે.
- જેની વિશેષતા બતાવાય તે 'વિશેષ્ય' કહેવાય.
- ઓળખવા પ્રશ્ન પૂછો: કેવું? કેટલું? કયું? કોનું?
- વિશેષણ વિકારી છે — લિંગ/વચન પ્રમાણે રૂપ બદલાય (સારો-સારી-સારાં).

ઉદાહરણ 1 **'ઊંચો પર્વત' — આ શબ્દસમૂહમાં વિશેષણ કયું છે અને તે કોની વિશેષતા બતાવે છે?**

1. 1) નામ ઓળખો: 'પર્વત' એ નામ (વિશેષ્ય) છે.
2. 2) પ્રશ્ન પૂછો: 'કેવો પર્વત?' → 'ઊંચો'.
3. 3) જે જવાબ આપે તે વિશેષણ — એટલે 'ઊંચો' વિશેષણ છે, જે 'પર્વત'ની વિશેષતા બતાવે છે.

✅ જવાબ: **વિશેષણ = 'ઊંચો'; તે 'પર્વત'ની વિશેષતા બતાવે છે.**

ઉદાહરણ 2 **'સારી છોકરી' ને બહુવચનમાં ફેરવો અને જુઓ વિશેષણ બદલાય છે કે નહીં.**

1. 1) 'છોકરી' એ સ્ત્રીલિંગ એકવચન છે; બહુવચન 'છોકરીઓ'.
2. 2) વિશેષણ 'સારી' એ વિશેષ્ય પ્રમાણે બદલાય છે.
3. 3) બહુવચનમાં થાય: 'સારી છોકરીઓ' — સ્ત્રીલિંગમાં 'સારી' રૂપ રહે છે, જે દર્શાવે છે કે વિશેષણ વિકારી છે.

✅ જવાબ: **'સારી છોકરીઓ' — વિશેષણ વિશેષ્ય પ્રમાણે રૂપ બદલે છે.**

2. વિશેષણના પ્રકાર — ગુણવાચક અને સંખ્યાવાચક

ગુજરાતી વ્યાકરણમાં વિશેષણના મુખ્ય પાંચ પ્રકાર છે: ગુણવાચક, સંખ્યાવાચક, પરિમાણવાચક, દર્શક અને સાર્વનામિક. આ વિભાગમાં પહેલા બે — ગુણવાચક અને સંખ્યાવાચક — જોઈશું.

ગુણવાચક વિશેષણ (Adjective of Quality) નામનો ગુણ, રંગ, સ્થિતિ, સ્વભાવ કે દશા બતાવે છે. તે 'કેવું?' પ્રશ્નનો જવાબ આપે. દા.ત. લાલ, મીઠું, ઊંચું, હોશિયાર, સુંદર, ગરમ, ઠંડું — આ બધાં ગુણવાચક વિશેષણ છે.

સંખ્યાવાચક વિશેષણ (Adjective of Number) નામની સંખ્યા કે ક્રમ બતાવે છે. તે 'કેટલાં?' કે 'કેટલામું?' પ્રશ્નનો જવાબ આપે. દા.ત. 'પાંચ પુસ્તકો' (નિશ્ચિત સંખ્યા), 'કેટલાક લોકો' (અનિશ્ચિત સંખ્યા), 'પહેલો વિદ્યાર્થી' (ક્રમ) — આ બધાં સંખ્યાવાચક વિશેષણ છે.

ગુણવાચક vs સંખ્યાવાચક વિશેષણ

પ્રકાર	શું બતાવે	પ્રશ્ન	ઉદાહરણ
ગુણવાચક	ગુણ, રંગ, સ્થિતિ, સ્વભાવ	કેવું?	લાલ, મીઠું, હોશિયાર, ઊંચું
સંખ્યાવાચક (નિશ્ચિત)	ચોક્કસ સંખ્યા	કેટલાં?	પાંચ, દસ, સો
સંખ્યાવાચક (અનિશ્ચિત)	આશરે સંખ્યા	કેટલાં?	કેટલાક, થોડા, ઘણા, બધા
સંખ્યાવાચક (ક્રમ)	ક્રમ / ગણતરી	કેટલામું?	પહેલો, બીજો, ત્રીજો

ઉદાહરણ 1 **'ત્રણ હોશિયાર વિદ્યાર્થીઓ' — આ શબ્દસમૂહમાંના વિશેષણ અને તેમના પ્રકાર ઓળખો.**

1. 1) 'વિદ્યાર્થીઓ' એ નામ (વિશેષ્ય) છે.
2. 2) 'કેટલા વિદ્યાર્થીઓ?' → 'ત્રણ' — એ સંખ્યા બતાવે છે માટે સંખ્યાવાચક વિશેષણ.
3. 3) 'કેવા વિદ્યાર્થીઓ?' → 'હોશિયાર' — એ ગુણ બતાવે છે માટે ગુણવાચક વિશેષણ.

✅ જવાબ: **'ત્રણ' = સંખ્યાવાચક; 'હોશિયાર' = ગુણવાચક.**

ઉદાહરણ 2 **'કેટલાક ખેડૂતો' અને 'દસ ખેડૂતો' — બંનેમાંના વિશેષણ સંખ્યાવાચકના કયા પેટાપ્રકાર છે?**

1. 1) 'દસ' એ ચોક્કસ સંખ્યા આપે છે માટે નિશ્ચિત સંખ્યાવાચક.
2. 2) 'કેટલાક' એ આશરે — અનિશ્ચિત — સંખ્યા આપે છે માટે અનિશ્ચિત સંખ્યાવાચક.
3. 3) બંને 'કેટલાં?' નો જવાબ આપે છે પણ એક ચોક્કસ, બીજો અનિશ્ચિત છે.

✅ જવાબ: **'દસ' = નિશ્ચિત સંખ્યાવાચક; 'કેટલાક' = અનિશ્ચિત સંખ્યાવાચક.**

3. વિશેષણના પ્રકાર — પરિમાણવાચક, દર્શક અને સાર્વનામિક

પરિમાણવાચક વિશેષણ (Adjective of Quantity) એ વસ્તુનું માપ, જથ્થો કે પરિમાણ બતાવે છે — એવી વસ્તુ જે ગણી શકાય નહીં પણ માપી શકાય (પ્રવાહી, અનાજ, સમય વગેરે). તે 'કેટલું?' પ્રશ્નનો જવાબ આપે. દા.ત. 'થોડું પાણી', 'ઘણું દૂધ', 'પૂરતું અનાજ', 'અડધો કિલો ખાંડ' — અહીં 'થોડું/ઘણું/પૂરતું/અડધો' એ પરિમાણ બતાવે છે.

દર્શક વિશેષણ (Demonstrative Adjective) એ કોઈ ચોક્કસ નામ તરફ આંગળી ચીંધીને બતાવે છે — એટલે 'કયું?' પ્રશ્નનો જવાબ આપે. દા.ત. 'આ પુસ્તક', 'તે ઘર', 'પેલો માણસ', 'ઓલી બાજુ' — અહીં 'આ/તે/પેલો/ઓલી' એ દર્શક વિશેષણ છે, કારણ તે નામની સાથે આવી તેને દર્શાવે છે.

સાર્વનામિક વિશેષણ (Pronominal Adjective) એ સર્વનામ પરથી બનેલું વિશેષણ છે જે નામની સાથે આવી તેને વિશેષિત કરે છે — સામાન્ય રીતે માલિકી (કોનું?) કે પ્રશ્ન બતાવે. દા.ત. 'મારું ઘર', 'તારી કલમ', 'કોનું પુસ્તક?', 'કયો રસ્તો?' — અહીં 'મારું/તારી/કોનું/કયો' એ સર્વનામ પરથી બનીને નામની વિશેષતા બતાવે છે માટે સાર્વનામિક વિશેષણ.

- પરિમાણવાચક = માપ/જથ્થો બતાવે (કેટલું?): થોડું, ઘણું, પૂરતું, અડધો.
- દર્શક = ચોક્કસ નામ ચીંધે (કયું?): આ, તે, પેલો, ઓલી.
- સાર્વનામિક = સર્વનામ પરથી, માલિકી/પ્રશ્ન બતાવે (કોનું? કયો?): મારું, તારી, કોનું, કયો.
- મુખ્ય ભેદ: દર્શક 'આ/તે' એકલા આવી નામ ચીંધે; સાર્વનામિક માલિકી કે પ્રશ્નનો ભાવ ઉમેરે.

પરિમાણ, દર્શક અને સાર્વનામિક વિશેષણ

પ્રકાર	પ્રશ્ન	ઉદાહરણ શબ્દો	વાક્યમાં
પરિમાણવાચક	કેટલું?	થોડું, ઘણું, અડધો, પૂરતું	થોડું પાણી લાવ
દર્શક	કયું?	આ, તે, પેલો, ઓલી	આ રસ્તો સારો છે
સાર્વનામિક	કોનું? કયો?	મારું, તારી, કોનું, કયો	મારું પુસ્તક ક્યાં છે?

ઉદાહરણ 1 **'મારા ગામમાં થોડું પાણી છે' — આ વાક્યમાંના વિશેષણ અને તેમના પ્રકાર ઓળખો.**

1. 1) 'મારા' — 'કોના ગામમાં?' નો જવાબ આપે, સર્વનામ 'હું' પરથી બનેલું માટે સાર્વનામિક વિશેષણ.
2. 2) 'થોડું' — 'કેટલું પાણી?' નો જવાબ આપે, પાણીનું પરિમાણ બતાવે માટે પરિમાણવાચક વિશેષણ.
3. 3) એમ વાક્યમાં બે વિશેષણ છે — એક સાર્વનામિક, એક પરિમાણવાચક.

✅ જવાબ: **'મારા' = સાર્વનામિક; 'થોડું' = પરિમાણવાચક.**

ઉદાહરણ 2 **'આ છોકરો કોનો છે?' — અહીં 'આ' અને 'કોનો' કયા પ્રકારના વિશેષણ છે?**

1. 1) 'આ' — છોકરા તરફ ચીંધીને બતાવે છે, 'કયો છોકરો?' નો જવાબ, માટે દર્શક વિશેષણ.
2. 2) 'કોનો' — માલિકી વિશે પ્રશ્ન કરે છે, સર્વનામ પરથી બનેલું, માટે સાર્વનામિક વિશેષણ.
3. 3) એમ 'આ' દર્શક અને 'કોનો' સાર્વનામિક છે.

✅ જવાબ: **'આ' = દર્શક વિશેષણ; 'કોનો' = સાર્વનામિક વિશેષણ.**

ઉદાહરણ 3 **'પેલા ખેતરમાં ઘણું ઘઉં પાક્યું' — વિશેષણ ઓળખીને પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) 'પેલા' — 'કયા ખેતરમાં?' → ચોક્કસ ખેતર ચીંધે, માટે દર્શક વિશેષણ.
2. 2) 'ઘણું' — 'કેટલું ઘઉં?' → જથ્થો/પરિમાણ બતાવે, માટે પરિમાણવાચક વિશેષણ.
3. 3) એમ બે વિશેષણ — એક દર્શક, એક પરિમાણવાચક.

✅ જવાબ: **'પેલા' = દર્શક; 'ઘણું' = પરિમાણવાચક.**

4. વિશેષણની કક્ષા (Degrees of Comparison)

વિશેષણ વડે જ્યારે બે કે વધુ વસ્તુ/વ્યક્તિ વચ્ચે ગુણની સરખામણી થાય ત્યારે વિશેષણ જુદી જુદી 'કક્ષા' (degree) ધારણ કરે છે. ગુજરાતીમાં ત્રણ કક્ષા છે: મૂળ કક્ષા, અધિક (તુલનાત્મક) કક્ષા, અને સર્વાધિક (ઉત્તમ) કક્ષા.

મૂળ કક્ષા (Positive Degree) — એક જ વસ્તુનો ગુણ સામાન્ય રીતે બતાવે, કોઈ સરખામણી નહીં. દા.ત. 'રમેશ હોશિયાર છે'. અધિક કક્ષા (Comparative Degree) — બે વચ્ચે સરખામણી; ગુજરાતીમાં 'કરતાં... વધારે' કે 'થી' વાપરી બતાવાય. દા.ત. 'રમેશ સુરેશ કરતાં વધારે હોશિયાર છે'.

સર્વાધિક કક્ષા (Superlative Degree) — ઘણાં (બે કરતાં વધારે) માંથી સૌથી ઊંચો ગુણ બતાવે; ગુજરાતીમાં 'સૌથી... વધારે' કે 'સૌથી... -' વાપરી બતાવાય. દા.ત. 'રમેશ વર્ગમાં સૌથી હોશિયાર છે'.

વિશેષણની ત્રણ કક્ષા

કક્ષા	શું બતાવે	ગુજરાતી રચના	ઉદાહરણ
મૂળ કક્ષા	સામાન્ય ગુણ, સરખામણી નહીં	વિશેષણ એકલું	આ ઘર મોટું છે
અધિક કક્ષા	બે વચ્ચે સરખામણી	...કરતાં વધારે / થી	આ ઘર પેલા કરતાં વધારે મોટું છે
સર્વાધિક કક્ષા	ઘણાંમાંથી સૌથી ઊંચો ગુણ	સૌથી...	આ ગામનું સૌથી મોટું ઘર છે

ઉદાહરણ 1 **'સોના ચાંદી કરતાં વધારે કિંમતી છે' — આ વાક્યમાંના વિશેષણની કક્ષા જણાવો.**

1. 1) વાક્યમાં 'કરતાં વધારે' શબ્દ છે, જે બે વસ્તુ (સોના અને ચાંદી) વચ્ચે સરખામણી બતાવે છે.
2. 2) બે વચ્ચેની સરખામણી એટલે અધિક (તુલનાત્મક) કક્ષા.
3. 3) માટે 'કિંમતી' વિશેષણ અહીં અધિક કક્ષામાં છે.

✅ જવાબ: **અધિક (તુલનાત્મક) કક્ષા.**

ઉદાહરણ 2 **'હિમાલય દુનિયાનો સૌથી ઊંચો પર્વત છે' ને મૂળ કક્ષામાં ફેરવો.**

1. 1) મૂળ વાક્યમાં 'સૌથી' છે, એટલે તે સર્વાધિક કક્ષામાં છે.
2. 2) મૂળ કક્ષામાં ફેરવવા સરખામણી કાઢી નાખવી અને સામાન્ય ગુણ-વાક્ય બનાવવું.
3. 3) મૂળ કક્ષા: 'હિમાલય ઊંચો પર્વત છે'.

✅ જવાબ: **'હિમાલય ઊંચો પર્વત છે' (મૂળ કક્ષા).**

ઉદાહરણ 3 **'આ રસ્તો સારો છે' વાક્યમાં 'સારો' વિશેષણ કઈ કક્ષામાં છે?**

1. 1) વાક્યમાં કોઈ સરખામણી-શબ્દ ('કરતાં', 'સૌથી') નથી.
2. 2) એક જ વસ્તુનો સામાન્ય ગુણ બતાવાયો છે.
3. 3) સરખામણી વગરનો સામાન્ય ગુણ એટલે મૂળ કક્ષા.

✅ જવાબ: **મૂળ કક્ષા.**

⚡ કક્ષા ઓળખવાની ટ્રિક

- વાક્યમાં કોઈ સરખામણી ન હોય → મૂળ કક્ષા.
- 'કરતાં', 'થી... વધારે', 'ની સરખામણીમાં' હોય → અધિક કક્ષા.
- 'સૌથી', 'સર્વ', 'બધામાં... વધારે' હોય → સર્વાધિક કક્ષા.
- બે વસ્તુ = અધિક; ત્રણ કે વધુ = સર્વાધિક.

5. ક્રિયાવિશેષણ એટલે શું — પાયાની સમજ

જે શબ્દ ક્રિયાપદની વિશેષતા બતાવે — એટલે કે ક્રિયા ક્યારે, ક્યાં, કેવી રીતે કે કેટલી થઈ તે દર્શાવે — તેને ક્રિયાવિશેષણ (Adverb) કહે છે. વિશેષણ 'નામ'ની વિશેષતા બતાવે, જ્યારે ક્રિયાવિશેષણ 'ક્રિયા'ની વિશેષતા બતાવે — આ બંને વચ્ચેનો મુખ્ય ભેદ છે.

ક્રિયાવિશેષણ સામાન્ય રીતે 'અવિકારી' હોય છે — એટલે કે તેનું રૂપ લિંગ/વચન પ્રમાણે બદલાતું નથી. દા.ત. 'ધીમે ચાલ', 'ધીમે ચાલો', 'તે ધીમે ચાલી' — 'ધીમે' રૂપ સ્થિર રહે છે.

ક્રિયાવિશેષણ ઓળખવા ક્રિયાપદને 'ક્યારે?', 'ક્યાં?', 'કેવી રીતે?', 'કેટલું?' એવો પ્રશ્ન પૂછો — જે શબ્દ તેનો જવાબ આપે તે ક્રિયાવિશેષણ. દા.ત. 'તે ઝડપથી દોડ્યો' — 'કેવી રીતે દોડ્યો?' → 'ઝડપથી' એટલે 'ઝડપથી' ક્રિયાવિશેષણ.

- ક્રિયાવિશેષણ ક્રિયાપદની વિશેષતા બતાવે છે.
- વિશેષણ = નામ માટે; ક્રિયાવિશેષણ = ક્રિયા માટે.
- ક્રિયાવિશેષણ સામાન્ય રીતે અવિકારી (રૂપ ન બદલાય).
- ઓળખવા પ્રશ્ન: ક્યારે? ક્યાં? કેવી રીતે? કેટલું?

ઉદાહરણ 1 **'બાળક અહીં બેઠું છે' — આ વાક્યમાં ક્રિયાવિશેષણ ઓળખો અને કયા પ્રશ્નનો જવાબ આપે છે તે જણાવો.**

1. 1) ક્રિયાપદ 'બેઠું છે' ઓળખો.
2. 2) ક્રિયાને પ્રશ્ન પૂછો: 'ક્યાં બેઠું છે?' → 'અહીં'.
3. 3) 'અહીં' ક્રિયાનું સ્થળ બતાવે છે માટે તે ક્રિયાવિશેષણ છે.

✅ જવાબ: **ક્રિયાવિશેષણ = 'અહીં'; તે 'ક્યાં?' નો જવાબ આપે છે.**

ઉદાહરણ 2 **'સુંદર ફૂલ ધીમે ખીલ્યું' — અહીં વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણ અલગ પાડો.**

1. 1) 'સુંદર' એ 'ફૂલ' નામની વિશેષતા બતાવે — માટે વિશેષણ.
2. 2) 'ધીમે' એ 'ખીલ્યું' ક્રિયાની રીત બતાવે — માટે ક્રિયાવિશેષણ.
3. 3) એમ વિશેષણ નામ સાથે, ક્રિયાવિશેષણ ક્રિયા સાથે જોડાય છે.

✅ જવાબ: **'સુંદર' = વિશેષણ; 'ધીમે' = ક્રિયાવિશેષણ.**

6. ક્રિયાવિશેષણના પ્રકાર — સમય અને સ્થળ

ક્રિયાવિશેષણના મુખ્ય ચાર પ્રકાર છે: સમયવાચક, સ્થળવાચક, રીતિવાચક અને પરિમાણવાચક. આ વિભાગમાં પહેલા બે — સમય અને સ્થળ — જોઈશું.

સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ (Adverb of Time) એ ક્રિયા 'ક્યારે' થઈ તે બતાવે છે. દા.ત. આજે, કાલે, હમણાં, વહેલા, મોડું, હંમેશાં, ક્યારેક, રોજ — 'તે આજે આવ્યો', 'હું વહેલા ઊઠ્યો' એમાં 'આજે', 'વહેલા' સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ (Adverb of Place) એ ક્રિયા 'ક્યાં' થઈ તે બતાવે છે. દા.ત. અહીં, ત્યાં, બહાર, અંદર, ઉપર, નીચે, પાસે, દૂર, સામે — 'તે બહાર ગયો', 'પુસ્તક ઉપર મૂક' એમાં 'બહાર', 'ઉપર' સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

સમયવાચક અને સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ

પ્રકાર	પ્રશ્ન	ઉદાહરણ શબ્દો	વાક્યમાં
સમયવાચક	ક્યારે?	આજે, કાલે, હમણાં, વહેલા, રોજ	તે કાલે આવશે
સ્થળવાચક	ક્યાં?	અહીં, ત્યાં, બહાર, ઉપર, નીચે	બાળકો બહાર રમે છે

ઉદાહરણ 1 **'તે રોજ સવારે અહીં આવે છે' — આ વાક્યમાંના ક્રિયાવિશેષણ અને તેમના પ્રકાર ઓળખો.**

1. 1) ક્રિયાપદ 'આવે છે' ઓળખો.
2. 2) 'ક્યારે આવે છે?' → 'રોજ સવારે' — સમય બતાવે માટે સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ.
3. 3) 'ક્યાં આવે છે?' → 'અહીં' — સ્થળ બતાવે માટે સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ.

✅ જવાબ: **'રોજ સવારે' = સમયવાચક; 'અહીં' = સ્થળવાચક.**

ઉદાહરણ 2 **'પક્ષી ઉપર ઊડ્યું' અને 'પક્ષી હમણાં ઊડ્યું' — બંનેમાંના ક્રિયાવિશેષણના પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) 'ઉપર' — 'ક્યાં ઊડ્યું?' નો જવાબ, સ્થળ બતાવે માટે સ્થળવાચક.
2. 2) 'હમણાં' — 'ક્યારે ઊડ્યું?' નો જવાબ, સમય બતાવે માટે સમયવાચક.
3. 3) એમ એક સ્થળવાચક, બીજો સમયવાચક છે.

✅ જવાબ: **'ઉપર' = સ્થળવાચક; 'હમણાં' = સમયવાચક.**

7. ક્રિયાવિશેષણના પ્રકાર — રીતિ અને પરિમાણ

રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ (Adverb of Manner) એ ક્રિયા 'કેવી રીતે' થઈ તે બતાવે છે — એટલે ક્રિયાની પદ્ધતિ, ઢબ કે રીત. દા.ત. ઝડપથી, ધીમે, સારી રીતે, હસતાં હસતાં, કાળજીપૂર્વક, ચૂપચાપ — 'તે ધ્યાનથી વાંચે છે', 'ઘોડો ઝડપથી દોડ્યો' એમાં 'ધ્યાનથી', 'ઝડપથી' રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ (Adverb of Degree/Quantity) એ ક્રિયા 'કેટલી' થઈ — એટલે ક્રિયાનું પ્રમાણ, માત્રા કે કક્ષા — બતાવે છે. દા.ત. ખૂબ, ઘણું, થોડું, વધારે, એકદમ, પૂરેપૂરું, બિલકુલ — 'તે ખૂબ થાક્યો', 'વરસાદ થોડું પડ્યો' એમાં 'ખૂબ', 'થોડું' પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

ધ્યાન રાખો: 'થોડું', 'ઘણું' જેવા શબ્દો જો નામ સાથે હોય તો વિશેષણ (થોડું પાણી), અને જો ક્રિયાપદ સાથે હોય તો ક્રિયાવિશેષણ (થોડું ખાધું) — સંદર્ભ પરથી પ્રકાર નક્કી થાય છે. આ ભેદ પરીક્ષામાં વારંવાર પૂછાય છે.

રીતિવાચક અને પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ

પ્રકાર	પ્રશ્ન	ઉદાહરણ શબ્દો	વાક્યમાં
રીતિવાચક	કેવી રીતે?	ઝડપથી, ધીમે, કાળજીપૂર્વક, ચૂપચાપ	તે ધ્યાનથી વાંચે છે

પ્રકાર	પ્રશ્ન	ઉદાહરણ શબ્દો	વાક્યમાં
પરિમાણવાયક	કેટલું?	ખૂબ, ઘણું, થોડું, એકદમ, વધારે	તે ખૂબ થાક્યો

ઉદાહરણ 1 **'તે ખૂબ કાળજીપૂર્વક લખે છે' — આ વાક્યમાંના ક્રિયાવિશેષણ અને તેમના પ્રકાર ઓળખો.**

1. 1) ક્રિયાપદ 'લખે છે' ઓળખો.
2. 2) 'કેવી રીતે લખે છે?' → 'કાળજીપૂર્વક' — રીત બતાવે માટે રીતિવાયક ક્રિયાવિશેષણ.
3. 3) 'કેટલું કાળજીપૂર્વક?' → 'ખૂબ' — પ્રમાણ/માત્રા બતાવે માટે પરિમાણવાયક ક્રિયાવિશેષણ.

✅ જવાબ: **'કાળજીપૂર્વક' = રીતિવાયક; 'ખૂબ' = પરિમાણવાયક.**

ઉદાહરણ 2 **'તેણે થોડું દૂધ પીધું' અને 'તેણે થોડું ખાધું' — 'થોડું' બંને વાક્યમાં એક જ પ્રકારનો શબ્દ છે?**

1. 1) પહેલા વાક્યમાં 'થોડું' એ 'દૂધ' નામની સાથે છે — 'કેટલું દૂધ?' નો જવાબ, માટે પરિમાણવાયક વિશેષણ.
2. 2) બીજા વાક્યમાં 'થોડું' એ 'ખાધું' ક્રિયાપદની સાથે છે — 'કેટલું ખાધું?' નો જવાબ, માટે પરિમાણવાયક ક્રિયાવિશેષણ.
3. 3) એમ સંદર્ભ પ્રમાણે એક જ શબ્દ વિશેષણ કે ક્રિયાવિશેષણ બને છે.

✅ જવાબ: **ના — પહેલામાં વિશેષણ, બીજામાં ક્રિયાવિશેષણ.**

ઉદાહરણ 3 **'ઘોડો મેદાનમાં ઝડપથી દોડ્યો' — વાક્યમાંના બધાં ક્રિયાવિશેષણ ઓળખીને પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) ક્રિયાપદ 'દોડ્યો' ઓળખો.
2. 2) 'ક્યાં દોડ્યો?' → 'મેદાનમાં' — સ્થળ બતાવે માટે સ્થળવાયક ક્રિયાવિશેષણ.
3. 3) 'કેવી રીતે દોડ્યો?' → 'ઝડપથી' — રીત બતાવે માટે રીતિવાયક ક્રિયાવિશેષણ.

✅ જવાબ: **'મેદાનમાં' = સ્થળવાયક; 'ઝડપથી' = રીતિવાયક.**

વિશેષણ કે ક્રિયાવિશેષણ? — જલદી ઓળખો

- શબ્દ નામ સાથે જોડાય → વિશેષણ (થોડું પાણી, સારો છોકરો).
- શબ્દ ક્રિયાપદ સાથે જોડાય → ક્રિયાવિશેષણ (થોડું ખાધું, સારી રીતે કર્યું).
- 'કેવી રીતે?' નો જવાબ → રીતિવાયક ક્રિયાવિશેષણ.
- 'કેટલું?' નો જવાબ ક્રિયા માટે → પરિમાણવાયક ક્રિયાવિશેષણ.

8. વિશેષણ vs ક્રિયાવિશેષણ — ભેદ અને સામાન્ય ભૂલો

પરીક્ષામાં વિદ્યાર્થીઓ સૌથી મોટી ભૂલ વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણ વચ્ચે ગૂંચવવામાં કરે છે. યાદ રાખવાનો સોનેરી નિયમ: વિશેષણ હંમેશાં 'નામ'ની વિશેષતા બતાવે, જ્યારે ક્રિયાવિશેષણ 'ક્રિયાપદ' (ક્યારેક બીજા વિશેષણ/ક્રિયાવિશેષણ) ની વિશેષતા બતાવે.

બીજી લાક્ષણિક ભૂલ — 'થોડું, ઘણું, સારું' જેવા શબ્દોના પ્રકાર સંદર્ભ વગર નક્કી કરી દેવા. હંમેશાં જુઓ કે શબ્દ કોની સાથે જોડાયો છે: નામ સાથે હોય તો વિશેષણ, ક્રિયાપદ સાથે હોય તો ક્રિયાવિશેષણ.

ત્રીજી ભૂલ — ક્રિયાવિશેષણને વિકારી માની તેનું રૂપ બદલવાનો પ્રયત્ન. ક્રિયાવિશેષણ સામાન્ય રીતે અવિકારી રહે છે (ધીમે-ધીમે જ રહે, 'ધીમો-ધીમી' ન બને). આ સ્થિરતા ઓળખવામાં મદદ કરે છે.

- વિશેષણ → નામ; ક્રિયાવિશેષણ → ક્રિયાપદ.
- શબ્દ કોની સાથે જોડાયો છે તે જુઓ — પ્રકાર સંદર્ભ પરથી.
- વિશેષણ વિકારી (રૂપ બદલે); ક્રિયાવિશેષણ સામાન્ય રીતે અવિકારી.
- 'સારો છોકરો' = વિશેષણ; 'સારી રીતે કર્યું' = ક્રિયાવિશેષણ.
- પ્રશ્ન-કસોટી: કેવું/કયું/કેટલું નામ → વિશેષણ; ક્યારે/ક્યાં/કેવી રીતે ક્રિયા → ક્રિયાવિશેષણ.

ઉદાહરણ 1 **'મહેનતુ વિદ્યાર્થી મહેનતથી ભણે છે' — અહીં બંને 'મહેનત'-મૂળ શબ્દના પ્રકાર અલગ પાડો.**

1. 1) 'મહેનતુ' એ 'વિદ્યાર્થી' નામની સાથે છે — 'કેવો વિદ્યાર્થી?' નો જવાબ, માટે વિશેષણ.
2. 2) 'મહેનતથી' એ 'ભણે છે' ક્રિયાપદની સાથે છે — 'કેવી રીતે ભણે છે?' નો જવાબ, માટે રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ.
3. 3) એમ એક જ મૂળમાંથી બનેલા શબ્દ, છતાં એક વિશેષણ ને બીજો ક્રિયાવિશેષણ.

✅ જવાબ: **'મહેનતુ' = વિશેષણ; 'મહેનતથી' = ક્રિયાવિશેષણ.**

ઉદાહરણ 2 **'આ સુંદર ચિત્ર છે' અને 'તે સુંદર રીતે દોરે છે' — 'સુંદર' બંને જગ્યાએ એક જ પ્રકારનો શબ્દ છે?**

1. 1) પહેલા વાક્યમાં 'સુંદર' એ 'ચિત્ર' નામ સાથે છે — વિશેષણ.
2. 2) બીજા વાક્યમાં 'સુંદર રીતે' એ 'દોરે છે' ક્રિયા સાથે છે — ક્રિયાવિશેષણ.
3. 3) એમ સંદર્ભ બદલાતા શબ્દનો પ્રકાર પણ બદલાય છે.

✅ જવાબ: **ના — પહેલામાં વિશેષણ, બીજામાં ક્રિયાવિશેષણ.**

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

1 **"મને એક નાની, નાજુક, શ્યામલ છત્રી ગમી." વાક્યમાંથી કયું વિશેષણ નથી ?**

(A) મને | (B) એક | (C) નાજુક | (D) શ્યામલ

✓ **જવાબ:** (A) મને

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

2 **નીચેનામાંથી કયું 'વિકારી વિશેષણ' છે ?**

(A) સુંદર | **(B) સારું** | (C) મૂર્ખ | (D) પ્રામાણિક

✓ **જવાબ:** (B) સારું

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

3 **ઘણું દૂધ ઢોળાઈ ગયું. — રેખાંકિત વિશેષણનો પ્રકાર જણાવો.**

(A) સંખ્યાવાચક વિશેષણ | (B) દર્શક વિશેષણ | (C) ગુણવાચક વિશેષણ | **(D) માપવાચક વિશેષણ**

✓ **જવાબ:** (D) માપવાચક વિશેષણ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

4 **નીચેનામાંથી સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ કયું નથી ?**

(A) કાયમ | (B) કદી | (C) સવારે | **(D) નિયમિત**

✓ **જવાબ:** (D) નિયમિત

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

5 વિશેષણ કયું છે તે લખો : રમેશ પાસે કાળી છત્રી છે.

(A) છે | (B) રમેશ | **(C) કાળી** | (D) છત્રી

✓ **જવાબ:** (C) કાળી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

6 નીચેનામાંથી કયું 'નામિક વિશેષણ' નથી ?

(A) કદરૂપું | (B) દયાળુ | (C) મનનીય | (D) નૈતિક

✓ **જવાબ:** (A) કદરૂપું

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2022

7 નીચેનામાંથી વિકારી વિશેષણ શોધો.

(A) ઉજ્જડ | (B) ખાલી | **(C) વાંકુંચૂકું** | (D) કરુણ

✓ **જવાબ:** (C) વાંકુંચૂકું

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

8 'આજે સાંજે કદાચ કામ પૂરું થાય.' - રેખાંકિત ક્રિયાવિશેષણનો પ્રકાર જણાવો.

(A) નિશ્ચયવાચક ક્રિયાવિશેષણ | **(B) સંભાવનાવાચક ક્રિયાવિશેષણ** | (C) સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ | (D) રીતવાચક ક્રિયાવિશેષણ

✓ **જવાબ:** (B) સંભાવનાવાચક ક્રિયાવિશેષણ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

9 'સમય' શબ્દનું વિશેષણ શું થાય ?

(A) સામયિક | (B) સમયોચિત | (C) સમયસર | (D) સમયાંતર

✓ **જવાબ:** (A) સામયિક

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

10 નીચેનામાંથી કયું 'ક્રિયાવાચક વિશેષણ' નથી ?

(A) નૈતિક | (B) રમતો | (C) મારકણો | (D) વરસતો

✓ **જવાબ:** (A) નૈતિક

GPSSB Lab Technician 2022

11 'સામેનું વાહન વળાંકમાંથી અચાનક નીકળ્યું.' — વાક્યમાંથી ક્રિયાવિશેષણ શોધો.

(A) અહીં દર્શાવેલ તમામ | (B) સામેનું | **(C) અચાનક** | (D) નીકળ્યું

✓ **જવાબ:** (C) અચાનક

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

12 'વગડા વચ્ચે એકાકી મંદિર છે.' — રેખાંકિત વિશેષણનો પ્રકાર જણાવો.

(A) જથ્થાવાચક વિશેષણ | (B) માત્રાસૂચક વિશેષણ | **(C) ગુણવાચક વિશેષણ** | (D) સંખ્યાવાચક વિશેષણ

✓ **જવાબ:** (C) ગુણવાચક વિશેષણ

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

13 વિશેષણ શોધો : આ ને કડક ચા પીની ટેવ છે.

(A) આ | (B) છે | (C) તેને | **(D) કડક**

✓ **જવાબ:** (D) કડક

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

14 નીચેનામાંથી 'રીતિવાચક ક્રિયા વિશેષણ' કયું નથી ?

(A) આસપાસ | (B) નિયમિત | (C) ચૂપચાપ | (D) એકાએક

✓ **જવાબ:** (A) આસપાસ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

15 આપેલા વાક્યમાંથી વિશેષણ લખો : 'નાનાંમોટાં પક્ષીઓ આકાશમાં ઊડે છે.'

(A) નાનાંમોટાં | (B) પક્ષીઓ | (C) છે | (D) ઊડે

✓ **જવાબ:** (A) નાનાંમોટાં

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

16 વિશેષણ લખો : મેં પેલું પુસ્તક વાંચ્યું છે.

(A) વાંચ્યું | (B) પુસ્તક | **(C) પેલું** | (D) છે

✓ **જવાબ:** (C) પેલું

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

17 આપેલ વાક્યમાંથી વિશેષ શોધો : 'નાનું બાળક દોડે છે.'

(A) બાળક | (B) દોડે | (C) છે | **(D) નાનું**

✓ **જવાબ:** (D) નાનું

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

18 વિશેષણ લખો : ઊંડા કૂવામાં પાણી હતું.

(A) હતું | (B) પાણી | (C) કૂવામાં | **(D) ઊંડા**

✓ **જવાબ:** (D) ઊંડા

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

19 આપેલા વાક્યમાંથી વિશેષણ શોધો : 'મોહન ઇકોતેર પેઢી તારે એવો પુત્ર છે.'

(A) ઇકોતેર | (B) પેઢી | (C) એવો | (D) મોહન

✓ **જવાબ:** (A) ઇકોતેર

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

20 વિશેષણ લખો : નાની બહેન પાણી લઈને આવી.

(A) આવી | (B) બહેન | (C) લઈ | **(D) નાની**

✓ **જવાબ:** (D) નાની

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

21 "સકળ લોકમાં સહુને વંદે, નિંદા ન કરે કેની રે." – વાક્યમાં સંખ્યાવાચક વિશેષણ શોધો.

(A) સકળ | (B) લોકમાં | (C) સહુને | (D) નિંદા

✓ **જવાબ:** (A) સકળ

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

22 નીચેનામાંથી કયું 'અવિકારી વિશેષણ' છે ?

(A) ડાહ્યું | **(B) બહુ** | (C) ખારું | (D) સારું

✓ **જવાબ:** (B) બહુ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

23 **નીચે આપેલ વાક્યમાંથી રેખાંકિત ક્રિયાવિશેષણનો પ્રકાર જણાવો. હું ઝડપથી ત્યાં પહોંચી ગયો.**

(A) કારણવાચક | **(B) રીતવાચક** | (C) સ્થળવાચક | (D) અભિગમવાચક

✓ **જવાબ:** (B) રીતવાચક

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

24 **રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ વપરાયું હોય તે વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) વિદ્યાર્થીઓ આજે શાળામાં વહેલાં આવ્યાં. | **(B) રાગિણી બેઠી બેઠી ગાયા કરે છે.** | (C) અમે ગયા ત્યારે નર્મદામાં પુષ્કળ પાણી હતું. | (D) અમે છેલ્લે મંદિરમાં દર્શન કરવાં ગયાં.

✓ **જવાબ:** (B) રાગિણી બેઠી બેઠી ગાયા કરે છે.

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

25 **નીચે આપેલ વાક્યમાંથી રેખાંકિત ક્રિયાવિશેષણનો પ્રકાર જણાવો. વરસાદમાં નહાવાનો આનંદ અનહદ હોય છે.**

(A) રીતિવાચક | (B) સ્થાનવાચક | (C) સમયવાચક | **(D) પ્રમાણવાચક**

✓ **જવાબ:** (D) પ્રમાણવાચક

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

26 **નીચે આપેલ વાક્યમાંથી રેખાંકિત વિશેષણનો પ્રકાર જણાવો. તે રમતમાં અવ્વલ આવે છે.**

(A) સાર્વનામિક | **(B) સંખ્યાવાચક** | (C) આકારવાચક | (D) કૃત્યવાચક

✓ **જવાબ:** (B) સંખ્યાવાચક

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ / સબ ઓડિટર 2017

27 **ગ્રામ્યટોળ ચીંથરિયા પાઘડીવાળો એક ભાભા દાખલ થયો. – રેખાંકિત વિશેષણનો પ્રકાર જણાવો.**

(A) આકારવાચક | (B) રંગવાચક | (C) સ્વીકારવાચક | (D) પ્રમાણવાચક

✓ **જવાબ:** (A) આકારવાચક

ગુજરાત હાઇકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

28 **'વર્ગમાં લંબચોરસ ટેબલ પડ્યું હતું' વિધાનમાં વિશેષણ ક્યું છે?**

(A) ટેબલ | (B) પડ્યું | (C) વર્ગમાં | **(D) લંબચોરસ**

✓ **જવાબ:** (D) લંબચોરસ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કમ્પ્યુટર ઓપરેટર 2024

29 **'આ દુનિયામાં મારું કોણ?' વિધાનમાં રેખાંકિત વિશેષણનો પ્રકાર જણાવો.**

(A) પરિમાણવાચક | **(B) સાર્વનામિક** | (C) કર્તૃવાચક | (D) માત્રાવાચક

✓ **જવાબ:** (B) સાર્વનામિક

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કોર્ટ મેનેજર 2024

30 **'દાળમાં મીઠો લીમડો નાખવો જરી છે' વિધાનમાં રેખાંકિત વિશેષણનો પ્રકાર શોધો.**

(A) પ્રમાણવાચક | (B) જાતિવાચક | **(C) સ્વાદવાચક** | (D) આકારવાચક

✓ **જવાબ:** (C) સ્વાદવાચક

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઈવર 2024

31 **'આ ચિત્ર જુઓ' વિધાનમાં રેખાંકિત વિશેષણનો પ્રકાર શોધો.**

(A) સંખ્યાદર્શક | (B) પ્રશ્નવાચક | **(C) દર્શક વિશેષણ** | (D) પ્રમાણ/માત્રાવાચક

✓ **જવાબ:** (C) દર્શક વિશેષણ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

32 **આપેલા વિકલ્પોમાંથી 'રસ' શબ્દનું વિશેષણ શોધો.**

(A) રસમય | (B) રસયુક્ત | **(C) રસિક** | (D) રસામણું

✓ **જવાબ:** (C) રસિક

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

33 **'મેં ઘણી ચા પીધી' વિધાનમાં વિશેષણ શોધો.**

(A) ચા | (B) પીધી | (C) મેં | **(D) ઘણી**

✓ **જવાબ:** (D) ઘણી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

34 **'કૂવા ખોદનાર માણસો આજે રજા પર છે' વિધાનમાં રેખાંકિત વિશેષણનો પ્રકાર શોધો.**

(A) સાર્વનામિક | (B) આકારવાચક | **(C) કર્તૃવાચક** | (D) સંબંધવાચક

✓ **જવાબ:** (C) કર્તૃવાચક

ગુજરાત હાઈકોર્ટ સિસ્ટમ ઓફિસર 2021

35 મોટે ભાગે વિશેષણ .....ની ખેવના આવે છે.

(A) ક્રિયાપદ | (B) સર્વનામ | **(C) નામ** | (D) વિશેષ

✓ **જવાબ:** (C) નામ

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

36 નીચે આપેલાં વિશેષણો પૈકી કયું વિશેષણ વિકારી છે ?

(A) ધનવાન | (B) હોશિયાર | (C) સરસ | **(D) રૂપાળું**

✓ **જવાબ:** (D) રૂપાળું

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

37 'તેણે અજંપામાં રાત વિતાવી.'- વાક્યમાં રેખાંકિત શબ્દ શું છે ?

(A) કર્મ | **(B) ક્રિયાવિશેષણ** | (C) ક્રિયાપદ | (D) અવ્યય

✓ **જવાબ:** (B) ક્રિયાવિશેષણ

SEB TET-2 (ગણિત-વિજ્ઞાન) 2023

38 'દીપડાની લુચ્ચાઇ સાથે તેમણે આજીવન ઝઝૂમવું પડે છે.' - વાક્યમાં રહેલ ક્રિયાવિશેષણ જણાવો.

(A) દીપડાની | (B) લુચ્ચાઇ | **(C) આજીવન** | (D) ઝઝૂમવું

✓ **જવાબ:** (C) આજીવન

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

39 નીચેનામાંથી કયું માત્રાસૂચક ક્રિયા વિશેષણ છે ?

(A) સખત | (B) કાયમ | (C) તરત | (D) નજીક

✓ **જવાબ:** (A) સખત

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

40 રેખાંકિત વિશેષણનો પ્રકાર જણાવો : તપેલીમાંથી ઘણું દૂધ ઢોળાઇ ગયું.

(A) સાર્વનામિક વિશેષણ | **(B) માપવાચક વિશેષણ** | (C) સંખ્યાવાચક વિશેષણ | (D) ગુણવાચક વિશેષણ

✓ **જવાબ:** (B) માપવાચક વિશેષણ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

41 આપેલા વાક્યમાંથી વિશેષણ લખો : 'તેણે મારો હાથ દબાવ્યો.'

(A) તેણે | **(B) મારો** | (C) હાથ | (D) દબાવ્યો

✓ **જવાબ:** (B) મારો

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

42 વિશેષણ લખો : રંગબેરંગી માછલીઓ તરે છે.

(A) છે | (B) તરે | (C) માછલીઓ | **(D) રંગબેરંગી**

✓ **જવાબ:** (D) રંગબેરંગી

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

43 આપેલ વાક્યમાંથી વિશેષણ શોધો : 'તેણે ભીની માટી હાથમાં લીધી.'

(A) હાથ | **(B) ભીની** | (C) તેણે | (D) માટી

✓ **જવાબ:** (B) ભીની

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

44 વિશેષણ લખો : તેની પાસે ચાર રૂપિયા છે.

(A) રૂપિયા | **(B) ચાર** | (C) પાસે | (D) તેની

✓ **જવાબ:** (B) ચાર

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

45 આપેલા વાક્યમાંથી વિશેષણ શોધો : 'તાજાં ફૂલોની સુવાસ ફેલાઈ ગઈ.'

(A) ફૂલો | (B) સુવાસ | (C) ગઈ | **(D) તાજાં**

✓ **જવાબ:** (D) તાજાં

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

46 વિશેષણ લખો : તેને કડક ચા પસંદ છે.

(A) ચા | (B) તેને | **(C) કડક** | (D) પસંદ

✓ **જવાબ:** (C) કડક

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

47 **"અમારી શાળામાં શિક્ષણમંત્રી આવ્યા હતા"-વાક્યમાં સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ તરીકે નીચે પૈકી શું ઉમેરી શકાય ? 1. આજે 2. એકવાર 3. ગયા અઠવાડિયે 4. આ તમામ**

(A) માત્ર 1 | (B) માત્ર 2 | (C) માત્ર 3 | **(D) 4**

✓ **જવાબ:** (D) 4

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **નીચેના વાક્યમાં વિશેષણ ઓળખો: 'સુંદર બાગમાં રંગબેરંગી ફૂલો ખીલ્યાં.'**

(A) બાગ | (B) ખીલ્યાં | **(C) સુંદર** | (D) ફૂલો

ઉકેલ: 'કેવા બાગમાં?' → 'સુંદર', જે 'બાગ' નામની વિશેષતા બતાવે છે, માટે 'સુંદર' વિશેષણ છે. ('રંગબેરંગી' પણ વિશેષણ છે પણ વિકલ્પોમાં ફક્ત 'સુંદર' છે.)

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'દસ વિદ્યાર્થીઓ' — અહીં 'દસ' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?**

(A) ગુણવાચક વિશેષણ | **(B) સંખ્યાવાચક વિશેષણ** | (C) પરિમાણવાચક વિશેષણ | (D) દર્શક વિશેષણ

ઉકેલ: 'દસ' એ ચોક્કસ સંખ્યા બતાવે છે — 'કેટલા વિદ્યાર્થીઓ?' નો જવાબ, માટે તે સંખ્યાવાચક વિશેષણ (નિશ્ચિત) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **નીચેનામાંથી ગુણવાચક વિશેષણ ક્યું છે?**

(A) પાંચ | (B) આ | **(C) મીઠું** | (D) મારું

ઉકેલ: 'મીઠું' એ સ્વાદ/ગુણ બતાવે છે — 'કેવું?' નો જવાબ, માટે ગુણવાચક વિશેષણ. 'પાંચ' સંખ્યાવાચક, 'આ' દર્શક, 'મારું' સાર્વનામિક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'આ પુસ્તક ખૂબ રસપ્રદ છે' — આ વાક્યમાં 'આ' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?**

(A) ગુણવાચક વિશેષણ | **(B) દર્શક વિશેષણ** | (C) સંખ્યાવાચક વિશેષણ | (D) પરિમાણવાચક વિશેષણ

ઉકેલ: 'આ' એ ચોક્કસ પુસ્તક તરફ ચીંધીને બતાવે છે — 'કયું પુસ્તક?' નો જવાબ, માટે તે દર્શક વિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'મારું ઘર ગામની વચ્ચે છે' — અહીં 'મારું' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?**

(A) દર્શક વિશેષણ | **(B) સાર્વનામિક વિશેષણ** | (C) ગુણવાચક વિશેષણ | (D) સંખ્યાવાચક વિશેષણ

ઉકેલ: 'મારું' એ સર્વનામ 'હું' પરથી બનેલું છે અને 'કોનું ઘર?' (માલિકી) નો જવાબ આપે છે, માટે તે સાર્વનામિક વિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'થોડું પાણી લાવો' — અહીં 'થોડું' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?**

(A) પરિમાણવાચક વિશેષણ | (B) સંખ્યાવાચક વિશેષણ | (C) ગુણવાચક વિશેષણ | (D) દર્શક વિશેષણ

ઉકેલ: 'પાણી' ગણી શકાય નહીં પણ માપી શકાય; 'કેટલું પાણી?' → 'થોડું' જથ્થો/પરિમાણ બતાવે છે, માટે તે પરિમાણવાચક વિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'રમેશ વર્ગમાં સૌથી હોશિયાર છે' — આ વાક્યમાં વિશેષણ કઈ કક્ષામાં છે?**

(A) મૂળ કક્ષા | (B) અધિક કક્ષા | **(C) સર્વાધિક કક્ષા** | (D) કોઈ કક્ષા નહીં

ઉકેલ: વાક્યમાં 'સૌથી' શબ્દ છે, જે ઘણાંમાંથી સૌથી ઊંચો ગુણ બતાવે છે, માટે વિશેષણ સર્વાધિક (ઉત્તમ) કક્ષામાં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'સોના ચાંદી કરતાં મોંઘું છે' — આ વાક્યમાં વિશેષણની કક્ષા કઈ છે?**

(A) મૂળ કક્ષા | **(B) અધિક કક્ષા** | (C) સર્વાધિક કક્ષા | (D) બંને કક્ષા

ઉકેલ: 'કરતાં' શબ્દ બે વસ્તુ (સોના અને ચાંદી) વચ્ચે સરખામણી બતાવે છે, માટે વિશેષણ અધિક (તુલનાત્મક) કક્ષામાં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'આ ઘર પેલા કરતાં વધારે જૂનું છે' ને મૂળ કક્ષામાં ફેરવો.**

(A) આ ઘર સૌથી જૂનું છે | **(B) આ ઘર જૂનું છે** | (C) આ ઘર પેલા જેવું છે | (D) આ ઘર નવું છે

ઉકેલ: મૂળ વાક્ય અધિક કક્ષામાં છે ('કરતાં વધારે'). મૂળ કક્ષામાં સરખામણી કાઢી નાખીને સામાન્ય ગુણ-વાક્ય બને: 'આ ઘર જૂનું છે'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'તે ઝડપથી દોડ્યો' — આ વાક્યમાં 'ઝડપથી' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?**

(A) સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ | (B) સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ | **(C) રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ** | (D) પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ

ઉકેલ: 'કેવી રીતે દોડ્યો?' → 'ઝડપથી', જે ક્રિયાની રીત બતાવે છે, માટે તે રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'સિપાહી અહીં ઊભો છે' — આ વાક્યમાં 'અહીં' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?**

(A) સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ | **(B) સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ** | (C) રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ | (D) પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ

ઉકેલ: 'ક્યાં ઊભો છે?' → 'અહીં', જે ક્રિયાનું સ્થળ બતાવે છે, માટે તે સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'તે કાલે આવશે' — આ વાક્યમાં 'કાલે' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?**

(A) સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ | **(B) સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ** | (C) રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ | (D) પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ

ઉકેલ: 'ક્યારે આવશે?' → 'કાલે', જે ક્રિયાનો સમય બતાવે છે, માટે તે સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **'મુસાફર ખૂબ થાક્યો' — આ વાક્યમાં 'ખૂબ' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?**

(A) સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ | (B) સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ | (C) રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ | **(D) પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ**

ઉકેલ: 'કેટલું થાક્યો?' → 'ખૂબ', જે ક્રિયાનું પ્રમાણ/માત્રા બતાવે છે, માટે તે પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'બાળકો બહાર રમે છે' — આ વાક્યમાં ક્રિયાવિશેષણ ઓળખો.**

(A) બાળકો | **(B) બહાર** | (C) રમે | (D) છે

ઉકેલ: 'ક્યાં રમે છે?' → 'બહાર', જે ક્રિયાનું સ્થળ બતાવે છે, માટે 'બહાર' સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **નીચેનામાંથી ક્રિયાવિશેષણ કયું છે?**

(A) સુંદર | **(B) ધીમે** | (C) મોટું | (D) પાંચ

ઉકેલ: 'ધીમે' ક્રિયાની રીત બતાવે છે (કેવી રીતે? — રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ). 'સુંદર/મોટું' ગુણવાચક વિશેષણ અને 'પાંચ' સંખ્યાવાચક વિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'મહેનતુ વિદ્યાર્થી ધ્યાનથી વાંચે છે' — આ વાક્યમાં 'ધ્યાનથી' શબ્દ શું છે?**

(A) વિશેષણ | **(B) ક્રિયાવિશેષણ** | (C) નામ | (D) સર્વનામ

ઉકેલ: 'ધ્યાનથી' એ 'વાંચે છે' ક્રિયાપદની સાથે છે — 'કેવી રીતે વાંચે છે?' નો જવાબ, માટે તે રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે. ('મહેનતુ' વિશેષણ છે.)

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'પેલો માણસ ઊંચો છે' — આ વાક્યમાં 'પેલો' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?**

(A) દર્શક વિશેષણ | (B) ગુણવાચક વિશેષણ | (C) સંખ્યાવાચક વિશેષણ | (D) સાર્વનામિક વિશેષણ

ઉકેલ: 'પેલો' એ ચોક્કસ માણસ તરફ ચીંધીને બતાવે છે — 'કયો માણસ?' નો જવાબ, માટે તે દર્શક વિશેષણ છે. ('ઊંચો' ગુણવાચક વિશેષણ છે.)

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'કેટલાક ખેડૂતો સજીવ ખેતી કરે છે' — અહીં 'કેટલાક' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?**

(A) નિશ્ચિત સંખ્યાવાચક વિશેષણ | **(B) અનિશ્ચિત સંખ્યાવાચક વિશેષણ** | (C) ગુણવાચક વિશેષણ | (D) દર્શક વિશેષણ

ઉકેલ: 'કેટલાક' ચોક્કસ સંખ્યા આપતું નથી, માત્ર આશરે સંખ્યા બતાવે છે, માટે તે અનિશ્ચિત સંખ્યાવાચક વિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **'ખેડૂત રોજ ખેતરે જાય છે' — આ વાક્યમાં 'રોજ' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?**

(A) સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ | (B) રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ | **(C) સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ** | (D) પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ

ઉકેલ: 'ક્યારે જાય છે?' → 'રોજ', જે ક્રિયાનો સમય (નિયમિતતા) બતાવે છે, માટે તે સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'તેણે કામ સારી રીતે પૂરું કર્યું' — અહીં 'સારી રીતે' શબ્દસમૂહ શું દર્શાવે છે?**

(A) ક્રિયાનો સમય | (B) ક્રિયાનું સ્થળ | **(C) ક્રિયાની રીત** | (D) ક્રિયાનું પરિમાણ

ઉકેલ: 'કેવી રીતે પૂરું કર્યું?' → 'સારી રીતે', જે ક્રિયાની પદ્ધતિ/રીત બતાવે છે, માટે તે રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે અને ક્રિયાની રીત દર્શાવે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'આ વર્ગનો સૌથી નાનો છોકરો કોણ છે?' — અહીં 'સૌથી નાનો' કઈ કક્ષાનું વિશેષણ છે?**

(A) મૂળ કક્ષા | (B) અધિક કક્ષા | **(C) સર્વાધિક કક્ષા** | (D) કોઈ નહીં

ઉકેલ: 'સૌથી' શબ્દ આખા વર્ગમાંથી સૌથી ઊંચી (અહીં સૌથી નાની) સ્થિતિ બતાવે છે, માટે વિશેષણ સર્વાધિક કક્ષામાં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'સારી છોકરી', 'સારો છોકરો', 'સારાં બાળકો' — આ પરથી વિશેષણ વિશે શું સાચું છે?**

(A) વિશેષણ અવિકારી છે | **(B) વિશેષણ વિશેષ્યના લિંગ/વચન પ્રમાણે રૂપ બદલે છે** | (C) વિશેષણ ક્રિયાની વિશેષતા બતાવે છે | (D) વિશેષણ ક્યારેય બદલાતું નથી

ઉકેલ: 'સારી/સારો/સારાં' — એક જ વિશેષણ વિશેષ્યના લિંગ અને વચન પ્રમાણે રૂપ બદલે છે, જે દર્શાવે છે કે વિશેષણ વિકારી શબ્દ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'તેણે થોડું ખાધું' — અહીં 'થોડું' કયા પ્રકારનો શબ્દ છે?**

(A) પરિમાણવાચક વિશેષણ | **(B) પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ** | (C) ગુણવાચક વિશેષણ | (D) દર્શક વિશેષણ

ઉકેલ: અહીં 'થોડું' એ 'ખાધું' ક્રિયાપદની સાથે છે — 'કેટલું ખાધું?' નો જવાબ, માટે તે પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે (નામ સાથે હોત તો વિશેષણ બનત).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **નીચેનામાંથી સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ ક્યું છે?**

(A) ઝડપથી | (B) બહાર | **(C) હમણાં** | (D) ખૂબ

ઉકેલ: 'હમણાં' ક્રિયાનો સમય બતાવે છે (ક્યારે?). 'ઝડપથી' રીતિવાચક, 'બહાર' સ્થળવાચક અને 'ખૂબ' પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'કાળજીપૂર્વક લખો' — અહીં 'કાળજીપૂર્વક' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?**

(A) સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ | **(B) રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ** | (C) સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ | (D) પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ

ઉકેલ: 'કેવી રીતે લખો?' → 'કાળજીપૂર્વક', જે ક્રિયાની રીત બતાવે છે, માટે તે રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

✏️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'લાલ ગુલાબ' — અહીં વિશેષણ ક્યું છે?

(A) ગુલાબ (B) લાલ (C) છે (D) ફૂલ

2. 'પાંચ કેળાં' — અહીં 'પાંચ' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?

(A) ગુણવાચક (B) સંખ્યાવાચક (C) દર્શક (D) સાર્વનામિક

3. નીચેનામાંથી ગુણવાચક વિશેષણ ક્યું છે?

(A) દસ (B) મીઠું (C) આ (D) મારું

4. 'આ ઘર' — અહીં 'આ' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?

(A) દર્શક (B) ગુણવાચક (C) સંખ્યાવાચક (D) પરિમાણવાચક

5. 'તે ધીમે ચાલે છે' — અહીં ક્રિયાવિશેષણ ક્યું છે?

(A) તે (B) ધીમે (C) ચાલે (D) છે

6. 'તે અહીં બેઠો છે' — અહીં 'અહીં' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) સમયવાચક (B) સ્થળવાચક (C) રીતિવાચક (D) પરિમાણવાચક

7. 'તે આજે આવ્યો' — અહીં 'આજે' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) સ્થળવાચક (B) રીતિવાચક (C) સમયવાચક (D) પરિમાણવાચક

8. 'મારું પુસ્તક' — અહીં 'મારું' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?

(A) ગુણવાચક (B) દર્શક (C) સાર્વનામિક (D) સંખ્યાવાચક

9. 'ઊંચો માણસ' — અહીં 'ઊંચો' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?

(A) ગુણવાચક (B) સંખ્યાવાચક (C) દર્શક (D) પરિમાણવાચક

10. 'તે ખૂબ થાક્યો' — અહીં 'ખૂબ' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) સમયવાચક (B) સ્થળવાચક (C) પરિમાણવાચક (D) રીતિવાચક

11. 'થોડું દૂધ' — અહીં 'થોડું' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?

(A) સંખ્યાવાચક (B) પરિમાણવાચક (C) ગુણવાચક (D) દર્શક

12. 'આ રસ્તો સારો છે' — અહીં 'સારો' વિશેષણ કઈ કક્ષામાં છે?

(A) મૂળ કક્ષા (B) અધિક કક્ષા (C) સર્વાધિક કક્ષા (D) કોઈ નહીં

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'પેલા બગીચામાં થોડાં ફૂલો ખીલ્યાં' — આ વાક્યમાં 'પેલા' અને 'થોડાં' અનુક્રમે કયા પ્રકારના વિશેષણ છે?

(A) દર્શક અને પરિમાણવાચક (B) ગુણવાચક અને દર્શક (C) દર્શક અને ગુણવાચક (D) સાર્વનામિક અને સંખ્યાવાચક

14. 'સોના ચાંદી કરતાં વધારે કિંમતી છે' — આ વાક્યમાં વિશેષણ કઈ કક્ષામાં છે?

(A) મૂળ કક્ષા (B) અધિક કક્ષા (C) સર્વાધિક કક્ષા (D) બંને કક્ષા

15. 'તે મેદાનમાં ઝડપથી દોડ્યો' — આ વાક્યમાં 'મેદાનમાં' અને 'ઝડપથી' અનુક્રમે કયા પ્રકારના ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) સમયવાચક અને રીતિવાચક (B) સ્થળવાચક અને રીતિવાચક (C) સ્થળવાચક અને સમયવાચક (D) રીતિવાચક અને પરિમાણવાચક

16. 'મહેનતુ વિદ્યાર્થી મહેનતથી ભણે છે' — અહીં 'મહેનતુ' અને 'મહેનતથી' અનુક્રમે શું છે?

(A) ક્રિયાવિશેષણ અને વિશેષણ (B) વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણ (C) બંને વિશેષણ (D) બંને ક્રિયાવિશેષણ

17. 'આ ઘર પેલા કરતાં વધારે મોટું છે' ને સર્વાધિક કક્ષામાં ફેરવો.

(A) આ ઘર મોટું છે (B) આ ઘર સૌથી મોટું છે
(C) આ ઘર પેલા જેવું છે (D) આ ઘર નાનું છે

18. 'તે હમણાં બહાર ગયો' — આ વાક્યમાં 'હમણાં' અને 'બહાર' અનુક્રમે કયા પ્રકારના ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) સ્થળવાચક અને સમયવાચક (B) સમયવાચક અને સ્થળવાચક
(C) રીતિવાચક અને સ્થળવાચક (D) સમયવાચક અને રીતિવાચક

19. 'આ સુંદર ચિત્ર છે' અને 'તે સુંદર રીતે દોરે છે' — 'સુંદર' આ બે વાક્યમાં અનુક્રમે શું છે?

(A) બંને વિશેષણ (B) બંને ક્રિયાવિશેષણ
(C) વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણ (D) ક્રિયાવિશેષણ અને વિશેષણ

20. 'કોનું પુસ્તક ટેબલ પર છે?' — અહીં 'કોનું' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?

(A) દર્શક (B) સાર્વનામિક (C) ગુણવાચક (D) પરિમાણવાચક

21. 'પહેલો વિદ્યાર્થી ઇનામ જીત્યો' — અહીં 'પહેલો' કયા પ્રકારનું વિશેષણ છે?

(A) ગુણવાચક (B) સંખ્યાવાચક (ક્રમવાચક) (C) દર્શક
(D) પરિમાણવાચક

22. 'વરસાદ થોડું પડ્યો' — અહીં 'થોડું' કયા પ્રકારનો શબ્દ છે?

(A) પરિમાણવાચક વિશેષણ (B) પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ
(C) સંખ્યાવાચક વિશેષણ (D) ગુણવાચક વિશેષણ

23. 'રમેશ બધા છોકરાઓમાં સૌથી હોશિયાર છે' — અહીં વિશેષણની કક્ષા કઈ છે?

(A) મૂળ કક્ષા (B) અધિક કક્ષા (C) સર્વાધિક કક્ષા
(D) કોઈ નહીં

24. 'તે રોજ ધ્યાનથી વાંચે છે' — આ વાક્યમાં 'રોજ' અને 'ધ્યાનથી' અનુક્રમે કયા પ્રકારના ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) રીતિવાચક અને સમયવાચક (B) સમયવાચક અને રીતિવાચક
(C) સ્થળવાચક અને રીતિવાચક (D) સમયવાચક અને સ્થળવાચક

25. નીચેનામાંથી અનિશ્ચિત સંખ્યાવાચક વિશેષણ ક્યું છે?

(A) દસ (B) ઘણા (C) પહેલો (D) સો

26. 'સારી છોકરીઓ' — 'સારી' વિશેષણ 'સારો છોકરો' થી જુદું રૂપ ધરાવે છે; આ શું દર્શાવે છે?

(A) વિશેષણ અવિકારી છે (B) વિશેષણ વિકારી છે
(C) વિશેષણ ક્રિયાવિશેષણ છે (D) વિશેષણ નામ છે

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'મારા ગામની પેલી જૂની શાળામાં દસ હોશિયાર વિદ્યાર્થીઓ રોજ આનંદથી ભણે છે' — આ વાક્યમાં કુલ કેટલા વિશેષણ છે?

(A) ત્રણ (B) ચાર (C) પાંચ (D) છ

28. 'મારા ગામની પેલી જૂની શાળામાં દસ હોશિયાર વિદ્યાર્થીઓ રોજ આનંદથી ભણે છે' — આ જ વાક્યમાં 'રોજ' અને 'આનંદથી' અનુક્રમે કયા પ્રકારના ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) સ્થળવાચક અને રીતિવાચક (B) સમયવાચક અને રીતિવાચક
(C) સમયવાચક અને સ્થળવાચક (D) રીતિવાચક અને સમયવાચક

29. 'આ રસ્તો પેલા રસ્તા કરતાં વધારે પહોળો છે, પણ ત્રીજો રસ્તો સૌથી પહોળો છે' — આ વાક્યમાં 'પહોળો' વિશેષણ અનુક્રમે કઈ બે કક્ષામાં વપરાયું છે?

(A) મૂળ અને અધિક (B) અધિક અને સર્વાધિક
(C) મૂળ અને સર્વાધિક (D) બંને અધિક

30. 'તેણે થોડું પાણી પીધું અને થોડું ચાલ્યો' — પહેલા અને બીજા 'થોડું' અનુક્રમે કયા પ્રકારના શબ્દ છે?

(A) બંને વિશેષણ (B) બંને ક્રિયાવિશેષણ
(C) વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણ (D) ક્રિયાવિશેષણ અને વિશેષણ

31. 'ચતુર શિયાળ ઝડપથી દોડ્યું' — આ વાક્યમાં 'ચતુર' અને 'ઝડપથી' વચ્ચેનો સાચો ભેદ ક્યો છે?

(A) બંને નામની વિશેષતા બતાવે છે
(B) 'ચતુર' નામની અને 'ઝડપથી' ક્રિયાની વિશેષતા બતાવે છે
(C) 'ચતુર' ક્રિયાની અને 'ઝડપથી' નામની વિશેષતા બતાવે છે
(D) બંને ક્રિયાની વિશેષતા બતાવે છે

32. 'કેટલાક લોકો ત્યાં હંમેશાં શાંતિથી બેસે છે' — આ વાક્યમાં વિશેષણ અને ત્રણ ક્રિયાવિશેષણનું સાચું વર્ગીકરણ ક્યું છે?

(A) કેટલાક=વિશેષણ; ત્યાં=સ્થળ; હંમેશાં=સમય; શાંતિથી=રીતિ

(B) કેટલાક=સંખ્યા; ત્યાં=સમય; હંમેશાં=સ્થળ; શાંતિથી=રીતિ

(C) કેટલાક=ક્રિયાવિશેષણ; ત્યાં=સ્થળ; હંમેશાં=સમય; શાંતિથી=રીતિ

(D) કેટલાક=વિશેષણ; ત્યાં=રીતિ; હંમેશાં=સમય; શાંતિથી=સ્થળ

33. 'આ સૌથી મીઠી કેરી છે' ને અધિક કક્ષામાં (બે કેરી વચ્ચે) ફેરવો.

(A) આ કેરી મીઠી છે

(B) આ કેરી પેલી કેરી કરતાં વધારે મીઠી છે

(C) આ સૌથી મીઠી કેરી છે

(D) આ કેરી ખાટી છે

34. 'નાનું બાળક ધીમે ધીમે અહીં આવ્યું' — આ વાક્યમાં 'નાનું', 'ધીમે ધીમે' અને 'અહીં' નો સાચો ક્રમ-વર્ગ ક્યો છે?

(A) વિશેષણ, રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ, સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ

(B) ક્રિયાવિશેષણ, વિશેષણ, સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ

(C) વિશેષણ, સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ, રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ

(D) વિશેષણ, રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ, સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ

35. 'જે માણસ વધારે પ્રામાણિક હોય તેને લોકો વધારે ચાહે છે' — અહીં બે વાર આવેલ 'વધારે' અનુક્રમે કયા પ્રકારના શબ્દ છે?

(A) બંને વિશેષણ

(B) પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ અને પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ

(C) વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણ

(D) બંને નામ

36. 'ગઈકાલે પેલા મોટા મેદાનમાં ઘણા છોકરાઓ સાથે રમ્યા' — આ વાક્યમાં વિશેષણ કેટલા અને ક્રિયાવિશેષણ કેટલા છે?

(A) 2 વિશેષણ, 2 ક્રિયાવિશેષણ

(B) 3 વિશેષણ, 2 ક્રિયાવિશેષણ

(C) 3 વિશેષણ, 1 ક્રિયાવિશેષણ

(D) 2 વિશેષણ, 3 ક્રિયાવિશેષણ

37. 'આ બે ઘરમાંથી જમણું ઘર ડાબા ઘર કરતાં વધારે પ્રકાશિત છે' — અહીં 'જમણું', 'ડાબા' અને 'પ્રકાશિત' વિશે સાચું વિધાન ક્યું છે?

(A) ત્રણેય ક્રિયાવિશેષણ છે

(B) 'જમણું' અને 'ડાબા' ગુણવાચક છે, 'પ્રકાશિત' અધિક કક્ષાનું ગુણવાચક વિશેષણ છે

(C) 'જમણું' અને 'ડાબા' દર્શક છે, 'પ્રકાશિત' ક્રિયાવિશેષણ છે

(D) ત્રણેય સંખ્યાવાચક છે

38. 'સૈનિક નિર્ભયતાથી, ઝડપથી અને ચૂપચાપ આગળ વધ્યો' — આ વાક્યમાંના ત્રણેય ક્રિયાવિશેષણ કયા એક જ પ્રકારના છે?

(A) સમયવાચક

(B) સ્થળવાચક

(C) રીતિવાચક

(D) પરિમાણવાચક

39. ⭐ 'મારી પાસે જે પાંચ જૂનાં પુસ્તકો છે તેમાંથી આ સૌથી મૂલ્યવાન છે' — આ વાક્યમાં 'મારી', 'પાંચ', 'જૂનાં', 'આ' અને 'મૂલ્યવાન' નું સાચું વર્ગીકરણ ક્યું છે?

(A) મારી=સાર્વનામિક; પાંચ=સંખ્યાવાચક; જૂનાં=ગુણવાચક; આ=દર્શક; મૂલ્યવાન=સર્વાધિક કક્ષાનું ગુણવાચક

(B) મારી=દર્શક; પાંચ=સંખ્યાવાચક; જૂનાં=ગુણવાચક; આ=સાર્વનામિક; મૂલ્યવાન=ગુણવાચક

(C) મારી=સાર્વનામિક; પાંચ=પરિમાણવાચક; જૂનાં=દર્શક; આ=ગુણવાચક; મૂલ્યવાન=સંખ્યાવાચક

(D) મારી=ગુણવાચક; પાંચ=ક્રમવાચક; જૂનાં=ગુણવાચક; આ=દર્શક; મૂલ્યવાન=મૂળ કક્ષાનું

40. ⭐ 'જેમ જેમ રાત વધારે ઘેરી થતી ગઈ, તેમ તેમ તે વધારે ઝડપથી ઘર તરફ ચાલ્યો' — અહીં બંને 'વધારે' અને 'ઝડપથી' નું સૂક્ષ્મ વ્યાકરણ-વર્ગીકરણ ક્યું છે?

(A) પહેલું 'વધારે' = ગુણવાચક વિશેષણ; બીજું 'વધારે' અને 'ઝડપથી' = પરિમાણ/રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ

(B) પહેલું 'વધારે' = પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ (ઘેરી-વિશેષણની માત્રા); બીજું 'વધારે' = પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ (ઝડપથી-ની માત્રા); 'ઝડપથી' = રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ

(C) ત્રણેય શબ્દ વિશેષણ છે

(D) ત્રણેય શબ્દ સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **B**	2. **B**	3. **B**	4. **A**	5. **B**	6. **B**	7. **C**	8. **C**	9. **A**	10. **C**	11. **B**
12. **A**	13. **A**	14. **B**	15. **B**	16. **B**	17. **B**	18. **B**	19. **C**	20. **B**	21. **B**	22. **B**
23. **C**	24. **B**	25. **B**	26. **B**	27. **C**	28. **B**	29. **B**	30. **C**	31. **B**	32. **A**	33. **B**
34. **A**	35. **B**	36. **B**	37. **B**	38. **C**	39. **A**	40. **B**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (B) — 'કેવું ગુલાબ?' → 'લાલ', જે 'ગુલાબ' નામની વિશેષતા (રંગ) બતાવે છે, માટે 'લાલ' વિશેષણ છે.

2. જવાબ (B) — 'કેટલાં કેળાં?' → 'પાંચ', જે ચોક્કસ સંખ્યા બતાવે છે, માટે તે સંખ્યાવાચક વિશેષણ છે.

3. જવાબ (B) — 'મીઠું' સ્વાદ/ગુણ બતાવે છે (કેવું?), માટે ગુણવાચક વિશેષણ. બાકીના સંખ્યાવાચક, દર્શક અને સાર્વનામિક છે.

4. જવાબ (A) — 'આ' ચોક્કસ ઘર ચીંધીને બતાવે છે (કયું ઘર?), માટે તે દર્શક વિશેષણ છે.

5. જવાબ (B) — 'કેવી રીતે ચાલે છે?' → 'ધીમે', જે ક્રિયાની રીત બતાવે છે, માટે 'ધીમે' ક્રિયાવિશેષણ છે.

6. જવાબ (B) — 'ક્યાં બેઠો છે?' → 'અહીં', જે ક્રિયાનું સ્થળ બતાવે છે, માટે તે સ્થળવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

7. જવાબ (C) — 'ક્યારે આવ્યો?' → 'આજે', જે ક્રિયાનો સમય બતાવે છે, માટે તે સમયવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

8. જવાબ (C) — 'મારું' સર્વનામ 'હું' પરથી બનેલું છે અને માલિકી (કોનું?) બતાવે છે, માટે તે સાર્વનામિક વિશેષણ છે.

9. જવાબ (A) — 'કેવો માણસ?' → 'ઊંચો', જે માણસનો ગુણ/સ્થિતિ બતાવે છે, માટે તે ગુણવાચક વિશેષણ છે.

10. જવાબ (C) — 'કેટલું થાક્યો?' → 'ખૂબ', જે ક્રિયાનું પ્રમાણ/માત્રા બતાવે છે, માટે તે પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

11. જવાબ (B) — 'દૂધ' માપી શકાય તેવી વસ્તુ છે; 'કેટલું દૂધ?' → 'થોડું' જથ્થો બતાવે છે, માટે તે પરિમાણવાચક વિશેષણ છે.

12. જવાબ (A) — વાક્યમાં કોઈ સરખામણી-શબ્દ નથી; એક જ વસ્તુનો સામાન્ય ગુણ બતાવાયો છે, માટે વિશેષણ મૂળ કક્ષામાં છે.

13. જવાબ (A) — 'પેલા' ચોક્કસ બગીચો ચીંધે છે (કયો?) — દર્શક. 'થોડાં' ફૂલોનો જથ્થો બતાવે છે (કેટલાં?) — પરિમાણવાચક.

14. જવાબ (B) — 'કરતાં વધારે' એ બે વસ્તુ (સોના-ચાંદી) વચ્ચે સરખામણી બતાવે છે, માટે વિશેષણ અધિક (તુલનાત્મક) કક્ષામાં છે.

15. જવાબ (B) — 'ક્યાં દોડ્યો?' → 'મેદાનમાં' (સ્થળવાચક). 'કેવી રીતે દોડ્યો?' → 'ઝડપથી' (રીતિવાચક).

16. જવાબ (B) — 'મહેનતુ' એ 'વિદ્યાર્થી' નામ સાથે છે — વિશેષણ. 'મહેનતથી' એ 'ભણે છે' ક્રિયા સાથે છે — ક્રિયાવિશેષણ.

17. જવાબ (B) — મૂળ વાક્ય અધિક કક્ષામાં છે. સર્વાધિક કક્ષામાં 'સૌથી' વાપરીને બને: 'આ ઘર સૌથી મોટું છે'.

18. જવાબ (B) — 'ક્યારે ગયો?' → 'હમણાં' (સમયવાચક). 'ક્યાં ગયો?' → 'બહાર' (સ્થળવાચક).

19. જવાબ (C) — પહેલા વાક્યમાં 'સુંદર' 'ચિત્ર' નામ સાથે — વિશેષણ. બીજામાં 'સુંદર રીતે' 'દોરે છે' ક્રિયા સાથે — ક્રિયાવિશેષણ.

20. જવાબ (B) — 'કોનું' સર્વનામ પરથી બનેલું છે અને માલિકી વિશે પ્રશ્ન કરે છે, માટે તે સાર્વનામિક વિશેષણ છે.

21. જવાબ (B) — 'પહેલો' ક્રમ/ગણતરી બતાવે છે (કેટલામો?), માટે તે સંખ્યાવાચક વિશેષણનો ક્રમવાચક પેટાપ્રકાર છે.

22. જવાબ (B) — અહીં 'થોડું' એ 'પડ્યો' ક્રિયાપદની સાથે છે — 'કેટલું પડ્યો?' નો જવાબ, માટે તે પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

23. જવાબ (C) — 'બધામાં સૌથી' એ ઘણાંમાંથી સૌથી ઊંચો ગુણ બતાવે છે, માટે વિશેષણ સર્વાધિક કક્ષામાં છે.

24. જવાબ (B) — 'ક્યારે વાંચે છે?' → 'રોજ' (સમયવાચક). 'કેવી રીતે વાંચે છે?' → 'ધ્યાનથી' (રીતિવાચક).

25. જવાબ (B) — 'ઘણા' ચોક્કસ સંખ્યા આપતું નથી, માત્ર આશરે સંખ્યા બતાવે છે, માટે તે અનિશ્ચિત સંખ્યાવાચક વિશેષણ છે. 'દસ/સો' નિશ્ચિત અને 'પહેલો' ક્રમવાચક છે.

26. જવાબ (B) — 'સારો/સારી' એમ વિશેષ્યના લિંગ પ્રમાણે રૂપ બદલાય છે, જે દર્શાવે છે કે વિશેષણ વિકારી શબ્દ છે.

27. જવાબ (C) — વિશેષણ: 'મારા' (સાર્વનામિક), 'પેલી' (દર્શક), 'જૂની' (ગુણવાચક), 'દસ' (સંખ્યાવાચક), 'હોશિયાર' (ગુણવાચક) — કુલ પાંચ. ('રોજ' અને 'આનંદથી' ક્રિયાવિશેષણ છે, વિશેષણ નહીં.)

28. જવાબ (B) — 'ક્યારે ભણે છે?' → 'રોજ' (સમયવાચક). 'કેવી રીતે ભણે છે?' → 'આનંદથી' (રીતિવાચક).

29. જવાબ (B) — પહેલા ભાગમાં 'કરતાં વધારે' છે — અધિક કક્ષા. બીજા ભાગમાં 'સૌથી' છે — સર્વાધિક કક્ષા. માટે અનુક્રમે અધિક અને સર્વાધિક.

30. જવાબ (C) — પહેલા 'થોડું' એ 'પાણી' નામ સાથે — પરિમાણવાચક વિશેષણ. બીજા 'થોડું' એ 'ચાલ્યો' ક્રિયાપદ સાથે ('કેટલું ચાલ્યો?') — પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ.

31. જવાબ (B) — 'ચતુર' એ 'શિયાળ' નામની વિશેષતા બતાવે (વિશેષણ), અને 'ઝડપથી' એ 'દોડ્યું' ક્રિયાની વિશેષતા બતાવે (ક્રિયાવિશેષણ). આ જ બે વચ્ચેનો પાયાનો ભેદ છે.

32. જવાબ (A) — 'કેટલાક' એ 'લોકો' નામ સાથે — અનિશ્ચિત સંખ્યાવાચક વિશેષણ. 'ત્યાં' = સ્થળવાચક (ક્યાં?), 'હંમેશાં' = સમયવાચક (ક્યારે?), 'શાંતિથી' = રીતિવાચક (કેવી રીતે?) ક્રિયાવિશેષણ.

33. જવાબ (B) — મૂળ વાક્ય સર્વાધિક કક્ષામાં ('સૌથી') છે. અધિક કક્ષામાં બે વચ્ચે સરખામણી માટે 'કરતાં વધારે' વાપરી બને: 'આ કેરી પેલી કેરી કરતાં વધારે મીઠી છે'.

34. જવાબ (A) — 'નાનું' એ 'બાળક' નામ સાથે — વિશેષણ. 'ધીમે ધીમે' એ 'આવ્યું' ક્રિયાની રીત — રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ. 'અહીં' એ ક્રિયાનું સ્થળ — સ્થળવાચક

ક્રિયાવિશેષણ.

35. જવાબ (B) — પહેલા 'વધારે' એ 'પ્રામાણિક' (વિશેષણ) ની માત્રા બતાવે — પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ. બીજા 'વધારે' એ 'ચાહે છે' ક્રિયાની માત્રા બતાવે ('કેટલું ચાહે છે?') — પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ. (ક્રિયાવિશેષણ વિશેષણ કે ક્રિયા બંનેની માત્રા બતાવી શકે.)

36. જવાબ (B) — વિશેષણ: 'પેલા' (દર્શક), 'મોટા' (ગુણવાચક), 'ઘણા' (અનિશ્ચિત સંખ્યાવાચક) — 3. ક્રિયાવિશેષણ: 'ગઈકાલે' (સમયવાચક), 'મેદાનમાં' (સ્થળવાચક) — 2. ('સાથે' સંબંધ-સૂચક છે.)

37. જવાબ (B) — 'જમણું' અને 'ડાબા' ઘરની સ્થિતિ/ગુણ બતાવે છે (કેવું ઘર? — જમણી/ડાબી બાજુનું) — ગુણવાચક વિશેષણ. 'પ્રકાશિત' ઘરનો ગુણ બતાવે અને 'કરતાં વધારે' હોવાથી અધિક કક્ષામાં છે — અધિક કક્ષાનું ગુણવાચક વિશેષણ. ('આ' અને 'પેલું/તે' જેવા શબ્દ દર્શક હોય; 'જમણું/ડાબું' ગુણ બતાવે છે.)

38. જવાબ (C) — 'નિર્ભયતાથી', 'ઝડપથી', 'ચૂપચાપ' ત્રણેય 'કેવી રીતે આગળ વધ્યો?' નો જવાબ આપે છે — ક્રિયાની રીત બતાવે છે, માટે ત્રણેય રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ છે.

39. જવાબ (A) — 'મારી' = માલિકી (કોની?) → સાર્વનામિક. 'પાંચ' = ચોક્કસ સંખ્યા → સંખ્યાવાચક. 'જૂનાં' = ગુણ → ગુણવાચક. 'આ' = ચોક્કસ પુસ્તક ચીંધે → દર્શક. 'મૂલ્યવાન' સાથે 'સૌથી' છે → સર્વાધિક કક્ષાનું ગુણવાચક વિશેષણ.

40. જવાબ (B) — પહેલું 'વધારે' એ 'ઘેરી' (વિશેષણ) ની માત્રા બતાવે — પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ (ક્રિયાવિશેષણ વિશેષણની માત્રા પણ બતાવી શકે). બીજું 'વધારે' એ 'ઝડપથી' ક્રિયાવિશેષણની માત્રા બતાવે — પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ. 'ઝડપથી' એ 'ચાલ્યો' ક્રિયાની રીત બતાવે — રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ.

9 ક્રિયાપદ, કાળ અને પ્રયોગ (Verb, Tense & Voice)

વાક્યમાં જે ક્રિયા થાય છે તે દર્શાવનાર પદ એટલે ક્રિયાપદ — અને ક્રિયાપદ વગર કોઈ વાક્ય પૂરું થતું નથી, એટલે વ્યાકરણમાં તેનું સ્થાન કેન્દ્રસ્થાને છે. આ પ્રકરણમાં આપણે ક્રિયાપદ અને તેના મૂળ એવા ધાતુથી શરૂ કરી, સકર્મક-અકર્મક ભેદ, ત્રણ કાળ (વર્તમાન, ભૂત, ભવિષ્ય) અને તેમના પેટાભેદ, કર્તરિ-કર્મણિ-ભાવે ત્રણ પ્રયોગ તથા પ્રેરક ક્રિયાપદ સુધી ઊંડાણથી અભ્યાસ કરીશું. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE, TET-TAT જેવી લગભગ દરેક ગુજરાત પરીક્ષામાં આ વિભાગમાંથી ક્રિયાપદનો કાળ ઓળખવો, પ્રયોગ ઓળખવો કે પ્રેરક રૂપ બનાવવું એવા સીધા પ્રશ્નો પુછાય છે. થોડી સમજ અને પ્રેક્ટિસથી આ પાકા માર્ક અપાવનારો વિભાગ બની જાય છે.

1. ક્રિયાપદ એટલે શું — પાયાની સમજ

વાક્યમાં કોઈ કાર્ય થવું, બનવું કે હોવું દર્શાવનાર પદને ક્રિયાપદ (Verb) કહે છે. જેમ કે — 'રમેશ પુસ્તક વાંચે છે' વાક્યમાં 'વાંચે છે' એ ક્રિયાપદ છે, કારણ કે તે 'વાંચવાનું' કાર્ય દર્શાવે છે. ક્રિયાપદ વાક્યનો સૌથી અનિવાર્ય ભાગ છે; તે વગર વાક્ય અધૂરું ગણાય.

દરેક પૂર્ણ ક્રિયાપદમાં બે વાત છુપાયેલી હોય છે — કોણ ક્રિયા કરે છે (કર્તા) અને ક્રિયા ક્યારે થાય છે (કાળ). 'દોડે છે', 'દોડ્યો', 'દોડશે' — એક જ ક્રિયા જુદા જુદા સમયે દર્શાવાય ત્યારે ક્રિયાપદનું રૂપ બદલાય છે.

ક્રિયાપદનું રૂપ કર્તાના પુરુષ (પ્રથમ-બીજો-ત્રીજો), વચન (એકવચન-બહુવચન), લિંગ (પુલ્લિંગ-સ્ત્રીલિંગ-નપુંસકલિંગ) અને કાળ પ્રમાણે બદલાય છે. આ ફેરફારને ક્રિયાપદનું રૂપાખ્યાન કહે છે.

- ક્રિયાપદ = ક્રિયા (કાર્ય/બનવું/હોવું) દર્શાવનાર પદ.
- ક્રિયાપદ વગર વાક્ય પૂર્ણ બનતું નથી.
- ક્રિયાપદમાં કર્તા અને કાળ બંને સમાયેલા હોય છે.
- કર્તાનાં પુરુષ, વચન, લિંગ અને કાળ પ્રમાણે ક્રિયાપદનું રૂપ બદલાય.

ઉદાહરણ 1 **'ઝરણું ખળખળ વહે છે' — આ વાક્યમાં ક્રિયાપદ કયું છે?**

1. 1) વાક્યમાં કયું કાર્ય થાય છે તે શોધો — અહીં 'વહેવાનું' કાર્ય થાય છે.
2. 2) એ કાર્ય દર્શાવનાર પદ એ ક્રિયાપદ — 'વહે છે'.
3. 3) 'ઝરણું' કર્તા છે, 'ખળખળ' ક્રિયાવિશેષણ છે — એ ક્રિયાપદ નથી.

✅ જવાબ: **વહે છે**

ઉદાહરણ 2 **'મજૂરો આખો દિવસ સખત મહેનત કરે છે' — ક્રિયાપદ ઓળખો.**

1. 1) મુખ્ય કાર્ય શોધો — 'કરવાનું' કાર્ય થઈ રહ્યું છે.
2. 2) તેને દર્શાવનાર પદ 'કરે છે' એ ક્રિયાપદ છે.
3. 3) 'મહેનત' એ ક્રિયાનો વિષય (કર્મ) છે, ક્રિયાપદ નથી.

✅ જવાબ: **કરે છે**

2. ધાતુ — ક્રિયાપદનું મૂળ

ક્રિયાપદનું મૂળ રૂપ, જેમાંથી જુદાં જુદાં કાળ-રૂપો બને છે, તેને ધાતુ (Root/Verb-stem) કહે છે. ધાતુ એ ક્રિયાપદનો એવો અંશ છે જે પ્રત્યય લાગ્યા વગરનો, શુદ્ધ ક્રિયા-અર્થ દર્શાવે છે. ગુજરાતીમાં ધાતુ ઓળખવાની સહેલી રીત — ક્રિયાપદ પરથી 'વું' પ્રત્યય દૂર કરો; જે બાકી રહે તે ધાતુ. જેમ કે 'ચાલવું' માંથી 'ચાલ', 'લખવું' માંથી 'લખ', 'ભણવું' માંથી 'ભણ'.

ધાતુને જુદા જુદા પ્રત્યય લાગવાથી ક્રિયાપદનાં અનેક રૂપ બને છે — ચાલ + એ છે = ચાલે છે, ચાલ + ઈ = ચાલી, ચાલ + શે = ચાલશે. એક જ ધાતુ 'ચાલ' માંથી વર્તમાન, ભૂત અને ભવિષ્ય — ત્રણેય કાળનાં રૂપ બને છે.

ધાતુના મુખ્ય બે પ્રકાર — મૂળ ધાતુ (જે કોઈ બીજા શબ્દમાંથી નથી બન્યો, જેમ કે 'કર', 'જા', 'આવ') અને સાધિત ધાતુ (જે નામ કે વિશેષણમાંથી બન્યો હોય, જેમ કે 'દુઃખ' પરથી 'દુઃખવું', 'શરમ' પરથી 'શરમાવું').

ઉદાહરણ 1 **'સમજાવ્યું' ક્રિયાપદનો ધાતુ કયો?**

1. 1) ક્રિયાપદનું મૂળ-કૃદંત રૂપ બનાવો — 'સમજાવવું'.
2. 2) તેમાંથી 'વું' દૂર કરો — બાકી રહે 'સમજાવ'.
3. 3) આથી ધાતુ 'સમજાવ' છે (આ 'સમજ' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ છે).

✅ જવાબ: **સમજાવ**

ઉદાહરણ 2 **'પીશું' ક્રિયાપદનો ધાતુ ઓળખો.**

1. 1) ભવિષ્યકાળનો પ્રત્યય 'શું' છે તે અલગ કરો.
2. 2) બાકી રહે છે 'પી'.
3. 3) 'પીવું' નું મૂળ ધાતુ 'પી' છે.

✅ જવાબ: **પી**

ધાતુ ઓળખવાની ટ્રિક

- ક્રિયાપદનું 'વું'-વાળું રૂપ લો (કૃદંત રૂપ) — દા.ત. 'દોડવું'.
- 'વું' દૂર કરો — જે બાકી રહે તે ધાતુ = 'દોડ'.
- ધાતુ + પ્રત્યય = ક્રિયાપદનાં બધાં કાળ-રૂપ.
- મૂળ ધાતુ: કર, જા, આવ, ખા, પી. સાધિત ધાતુ: શરમાવું, ગભરાવું.

3. સકર્મક અને અકર્મક ક્રિયાપદ

જે ક્રિયાપદની ક્રિયા કર્તા ઉપરાંત કોઈ કર્મ (object) પર પણ થાય, એટલે કે જેને 'શું?' કે 'કોને?' એવો પ્રશ્ન પૂછતાં જવાબ મળે, તેને સકર્મક ક્રિયાપદ (Transitive Verb) કહે છે. જેમ કે 'સીતા ભોજન રાંધે છે' — અહીં 'શું રાંધે છે?' નો જવાબ 'ભોજન' (કર્મ) મળે છે, માટે 'રાંધે છે' સકર્મક છે.

જે ક્રિયાપદની ક્રિયા ફક્ત કર્તા પૂરતી જ સીમિત રહે, કોઈ કર્મ ન લે, એટલે કે 'શું?' નો જવાબ ન મળે, તેને અકર્મક ક્રિયાપદ (Intransitive Verb) કહે છે. જેમ કે 'બાળક ઊંઘે છે' — અહીં 'શું ઊંઘે છે?' એવો પ્રશ્ન અર્થહીન છે, માટે 'ઊંઘે છે' અકર્મક છે.

એક જ ધાતુ સંદર્ભ પ્રમાણે સકર્મક પણ હોઈ શકે અને અકર્મક પણ. 'તે ગાડી ચલાવે છે' (સકર્મક — ગાડી કર્મ), પણ 'તે ઝડપથી ચાલે છે' (અકર્મક — કોઈ કર્મ નથી). આથી ક્રિયાપદ સકર્મક છે કે અકર્મક તે વાક્યના સંદર્ભ પરથી જ નક્કી થાય.

સકર્મક vs અકર્મક — ભેદ

મુદ્દો	સકર્મક ક્રિયાપદ	અકર્મક ક્રિયાપદ
કર્મ	કર્મ લે છે	કર્મ લેતું નથી
કસોટી પ્રશ્ન	'શું/કોને?' નો જવાબ મળે	'શું/કોને?' નો જવાબ ન મળે
ઉદાહરણ	તે પત્ર લખે છે	તે હસે છે
કર્મણિ પ્રયોગ	બની શકે	સામાન્ય રીતે ન બને (ભાવે બને)

ઉદાહરણ 1 **'ખેડૂત ખેતર ખેડે છે' — આ ક્રિયાપદ સકર્મક છે કે અકર્મક?**

1. 1) ક્રિયાપદ 'ખેડે છે' ને 'શું ખેડે છે?' એવો પ્રશ્ન પૂછો.
2. 2) જવાબ મળે છે 'ખેતર' — એટલે કર્મ હાજર છે.
3. 3) કર્મ લે છે માટે ક્રિયાપદ સકર્મક છે.

✅ જવાબ: **સકર્મક**

ઉદાહરણ 2 **'દર્દી પથારીમાં સૂતો છે' — ક્રિયાપદનો પ્રકાર જણાવો.**

1. 1) ક્રિયાપદ 'સૂતો છે' ને 'શું સૂતો છે?' પૂછો.
2. 2) આ પ્રશ્નનો કોઈ અર્થપૂર્ણ કર્મ-જવાબ મળતો નથી.
3. 3) કર્મ નથી, ક્રિયા કર્તા પૂરતી જ સીમિત — તેથી અકર્મક.

✅ જવાબ: **અકર્મક**

4. કાળ (Tense) — વર્તમાન, ભૂત અને ભવિષ્ય

ક્રિયા ક્યારે થાય છે — તે દર્શાવનાર ક્રિયાપદના રૂપને કાળ (Tense) કહે છે. ગુજરાતીમાં મુખ્ય ત્રણ કાળ છે — વર્તમાનકાળ (ક્રિયા હાલ થાય છે), ભૂતકાળ (ક્રિયા થઈ ગઈ) અને ભવિષ્યકાળ (ક્રિયા હવે પછી થશે). 'તે લખે છે' (વર્તમાન), 'તે લખ્યું' (ભૂત), 'તે લખશે' (ભવિષ્ય).

આ ત્રણેય મુખ્ય કાળના વળી પેટાભેદ થાય છે — સામાન્ય, ચાલુ (અપૂર્ણ) અને પૂર્ણ. 'તે લખે છે' (સામાન્ય વર્તમાન), 'તે લખી રહ્યો છે' (ચાલુ વર્તમાન), 'તેણે લખ્યું છે' (પૂર્ણ વર્તમાન). આ ભેદ ક્રિયા પૂરી થઈ કે ચાલુ છે તે દર્શાવે છે.

કાળ ઓળખવા માટે ક્રિયાપદના અંતમાં લાગેલા સહાયકારક રૂપ પર ધ્યાન આપો — '...છે' સામાન્ય રીતે વર્તમાન, '...હતું/યું/યો' ભૂત, અને '...શે/શું/શો' ભવિષ્ય સૂચવે છે.

ત્રણ કાળ અને તેમના પેટાભેદ (ધાતુ 'લખ', કર્તા 'તે')

પેટાભેદ	વર્તમાનકાળ	ભૂતકાળ	ભવિષ્યકાળ
સામાન્ય	લખે છે	લખ્યું	લખશે
ચાલુ (અપૂર્ણ)	લખી રહ્યો છે	લખી રહ્યો હતો	લખતો હશે
પૂર્ણ	લખ્યું છે	લખ્યું હતું	લખ્યું હશે

ઉદાહરણ 1 **'વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં પાઠ ભણી રહ્યા છે' — કયો કાળ અને કયો ભેદ?**

1. 1) ક્રિયાપદ 'ભણી રહ્યા છે' છે — અંતે 'છે' છે માટે વર્તમાનકાળ.
2. 2) 'રહ્યા છે' એ ક્રિયા ચાલુ હોવાનું દર્શાવે છે.
3. 3) આથી તે ચાલુ (અપૂર્ણ) વર્તમાનકાળ છે.

✅ જવાબ: **ચાલુ વર્તમાનકાળ**

ઉદાહરણ 2 **'મેં મારું કામ પૂરું કરી લીધું હતું' — કાળ ઓળખો.**

1. 1) ક્રિયાપદ 'કરી લીધું હતું' — અંતે 'હતું' છે માટે ભૂતકાળ.
2. 2) 'કરી લીધું' એ ક્રિયા પૂરી થઈ ગયાનું દર્શાવે છે.
3. 3) ભૂતકાળમાં ક્રિયા સંપૂર્ણ થયેલી — તેથી પૂર્ણ ભૂતકાળ.

✅ જવાબ: **પૂર્ણ ભૂતકાળ**

ઉદાહરણ 3 **'આવતી કાલે અમે ગામડે જઈશું' — કાળ જણાવો.**

1. 1) ક્રિયાપદ 'જઈશું' — અંતે 'શું' છે.
2. 2) 'આવતી કાલે' એ ભવિષ્યનો સમય દર્શાવે છે.
3. 3) આથી તે સામાન્ય ભવિષ્યકાળ છે.

✅ જવાબ: **ભવિષ્યકાળ**

કાળ ઓળખવાના સંકેત

- ...છે / ...છીએ / ...છો → સામાન્ય રીતે વર્તમાનકાળ.
- ...હતું / ...યો / ...ઈ / ...યું → ભૂતકાળ.
- ...શે / ...શું / ...શો / ...હશે → ભવિષ્યકાળ.
- 'રહ્યો છે/રહી છે' → ચાલુ (અપૂર્ણ) ભેદ.
- ભૂતકૃદંત + છે/હતું/હશે → પૂર્ણ ભેદ.

5. પ્રયોગ (Voice) — કર્તરિ, કર્મણિ અને ભાવે

વાક્યમાં ક્રિયાપદ કોની સાથે — કર્તા, કર્મ કે ભાવ — સાથે અન્વય (સંમતિ) સાધે છે, એને આધારે વાક્યનો પ્રયોગ (Voice) નક્કી થાય છે. ગુજરાતીમાં ત્રણ પ્રયોગ છે — કર્તરિ પ્રયોગ, કર્મણિ પ્રયોગ અને ભાવે પ્રયોગ.

કર્તરિ પ્રયોગ (Active Voice) — જ્યારે ક્રિયાપદ કર્તાના લિંગ-વચન પ્રમાણે ચાલે, કર્તા પર ભાર હોય. દા.ત. 'રાજુ રોટલી ખાય છે' (કર્તા 'રાજુ' મુખ્ય). કર્મણિ પ્રયોગ (Passive Voice) — જ્યારે ક્રિયાપદ કર્મના લિંગ-વચન પ્રમાણે ચાલે, કર્મ પર ભાર હોય અને કર્તાને 'થી/વડે' લાગે. દા.ત. 'રાજુથી રોટલી ખવાય છે' (કર્મ 'રોટલી' મુખ્ય).

ભાવે પ્રયોગ (Impersonal Voice) — જ્યારે ક્રિયાપદ ન કર્તા પ્રમાણે ચાલે ન કર્મ પ્રમાણે, પણ ફક્ત 'ભાવ' (ક્રિયા પોતે) મુખ્ય બને અને ક્રિયાપદ હંમેશાં નપુંસકલિંગ-એકવચનમાં રહે. દા.ત. 'મારાથી ચલાય છે', 'તેનાથી હસાય છે'. અકર્મક ક્રિયાપદનો કર્મણિ-જેવો પ્રયોગ સામાન્ય રીતે ભાવે પ્રયોગ બને છે.

ત્રણ પ્રયોગ — ઓળખ

પ્રયોગ	ક્રિયાપદ કોની સાથે અન્વય	ઉદાહરણ
કર્તરિ	કર્તા સાથે	મીરા ગીત ગાય છે
કર્મણિ	કર્મ સાથે	મીરાથી ગીત ગવાય છે
ભાવે	ન કર્તા ન કર્મ (નપુંસક-એકવચન)	મીરાથી ગવાય છે / દોડાય છે

ઉદાહરણ 1 **'શિક્ષક દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને ભણાવવામાં આવે છે' — કયો પ્રયોગ?**

1. 1) કર્તા 'શિક્ષક' ને 'દ્વારા/થી' લાગ્યું છે અને કર્તા મુખ્ય નથી.
2. 2) ક્રિયા 'ભણાવવામાં આવે છે' એ કર્મ-કેન્દ્રિત પાસિવ રચના છે.
3. 3) કર્મ પર ભાર અને કર્તાને 'દ્વારા' — તેથી કર્મણિ પ્રયોગ.

✅ જવાબ: **કર્મણિ પ્રયોગ**

ઉદાહરણ 2 **'બાળકથી દોડાતું નથી' — પ્રયોગ ઓળખો.**

1. 1) કર્તા 'બાળક' ને 'થી' લાગ્યું છે — પાસિવ જેવી રચના.
2. 2) 'દોડવું' અકર્મક ક્રિયાપદ છે, કોઈ કર્મ નથી.
3. 3) ક્રિયાપદ 'દોડાતું' નપુંસકલિંગ-એકવચનમાં અચળ છે — તેથી ભાવે પ્રયોગ.

✅ જવાબ: **ભાવે પ્રયોગ**

ઉદાહરણ 3 **'કવિ સુંદર કાવ્ય રચે છે' — પ્રયોગ જણાવો.**

1. 1) કર્તા 'કવિ' મુખ્ય છે અને તેને કોઈ 'થી/વડે' લાગ્યું નથી.
2. 2) ક્રિયાપદ 'રચે છે' કર્તાના વચન પ્રમાણે ચાલે છે.
3. 3) કર્તા-કેન્દ્રિત રચના હોવાથી કર્તરિ પ્રયોગ.

✅ જવાબ: **કર્તરિ પ્રયોગ**

પ્રયોગ ઓળખવાની ચાવી

- ક્રિયાપદ કર્તાના લિંગ-વચને ચાલે → કર્તરિ પ્રયોગ.
- ક્રિયાપદ કર્મના લિંગ-વચને ચાલે + કર્તાને 'થી/વડે' → કર્મણિ પ્રયોગ.
- ક્રિયાપદ નપુંસકલિંગ-એકવચન અચળ રહે → ભાવે પ્રયોગ.
- સકર્મકનું 'થી'-વાળું પાસિવ સામાન્ય રીતે કર્મણિ; અકર્મકનું ભાવે.
- ભાવે પ્રયોગમાં ઘણીવાર કર્મ હોતું જ નથી.

6. પ્રયોગ પરિવર્તન — કર્તરિમાંથી કર્મણિ બનાવવો

પરીક્ષામાં 'આ વાક્યનો કર્મણિ પ્રયોગ બનાવો' એવા પ્રશ્નો વારંવાર પુછાય છે. કર્તરિમાંથી કર્મણિ બનાવવાની પદ્ધતિ — (1) કર્તાને 'થી/વડે/દ્વારા' પ્રત્યય લગાવો, (2) કર્મને કર્તાના સ્થાને (વાક્યના આરંભે) મૂકો, અને (3) ક્રિયાપદને કર્મના લિંગ-વચન પ્રમાણે કર્મણિ રૂપમાં બદલો.

ઉદાહરણ — કર્તરિ: 'રમાએ પત્ર લખ્યો.' → કર્મણિ: 'રમાથી પત્ર લખાયો.' અહીં કર્તા 'રમા' ને 'થી' લાગ્યું, કર્મ 'પત્ર' મુખ્ય બન્યો, અને ક્રિયાપદ 'લખ્યો' (કર્તરિ) માંથી 'લખાયો' (કર્મણિ) બન્યું, જે કર્મ 'પત્ર' (પુલિંગ-એકવચન) પ્રમાણે ચાલે છે.

જો કર્મ સ્ત્રીલિંગ હોય તો ક્રિયાપદ પણ સ્ત્રીલિંગ રૂપ લેશે — 'રમાથી વાર્તા લખાઈ'. જો કર્મ બહુવચન હોય તો ક્રિયાપદ બહુવચન રૂપ લેશે — 'રમાથી પત્રો લખાયા'. આ અન્વય (સંમતિ) જ કર્મણિ પ્રયોગની ઓળખ છે.

- પગલું 1: કર્તાને 'થી / વડે / દ્વારા' લગાવો.
- પગલું 2: કર્મને વાક્યના આરંભે (મુખ્ય સ્થાને) મૂકો.
- પગલું 3: ક્રિયાપદને કર્મના લિંગ-વચન પ્રમાણે કર્મણિ રૂપમાં ફેરવો.
- ક્રિયાપદનું રૂપ હવે કર્મ સાથે અન્વય સાધશે, કર્તા સાથે નહીં.

ઉદાહરણ 1 **કર્તરિ વાક્ય 'મજૂરો મકાન બાંધે છે' નો કર્મણિ પ્રયોગ બનાવો.**

1. 1) કર્તા 'મજૂરો' ને 'થી/દ્વારા' લગાવો → 'મજૂરો દ્વારા'.
2. 2) કર્મ 'મકાન' ને મુખ્ય સ્થાને લાવો.
3. 3) ક્રિયાપદ 'બાંધે છે' ને કર્મ પ્રમાણે કર્મણિ રૂપ આપો → 'બંધાય છે'.
4. 4) આખું વાક્ય: 'મજૂરો દ્વારા મકાન બંધાય છે'.

✅ જવાબ: **મજૂરો દ્વારા મકાન બંધાય છે**

ઉદાહરણ 2 **કર્તરિ વાક્ય 'સવિતાએ રંગોળી પૂરી' નો કર્મણિ પ્રયોગ બનાવો.**

1. 1) કર્તા 'સવિતા' ને 'થી' લગાવો → 'સવિતાથી'.
2. 2) કર્મ 'રંગોળી' (સ્ત્રીલિંગ) મુખ્ય સ્થાને.
3. 3) ક્રિયાપદ કર્મ 'રંગોળી' (સ્ત્રીલિંગ-એકવચન) પ્રમાણે → 'પુરાઈ'.
4. 4) આખું વાક્ય: 'સવિતાથી રંગોળી પુરાઈ'.

✅ જવાબ: **સવિતાથી રંગોળી પુરાઈ**

7. પ્રેરક ક્રિયાપદ (Causative Verb)

જ્યારે કર્તા પોતે ક્રિયા ન કરતાં, બીજા પાસે ક્રિયા કરાવે, ત્યારે વપરાતા ક્રિયાપદને પ્રેરક ક્રિયાપદ (Causative Verb) કહે છે. 'રમેશ વાંચે છે' (સામાન્ય) — પણ 'શિક્ષક રમેશને વંચાવે છે' (પ્રેરક — શિક્ષક રમેશ પાસે વાંચન કરાવે છે). પ્રેરકમાં બે વ્યક્તિ સંકળાય — પ્રેરનાર (કરાવનાર) અને ક્રિયા કરનાર.

પ્રેરક રૂપ સામાન્ય રીતે ધાતુને 'આવ' કે 'ડાવ/રાવ' પ્રત્યય લગાવીને બને છે — 'કર' → 'કરાવ', 'લખ' → 'લખાવ', 'વાંચ' → 'વંચાવ', 'ખા' → 'ખવડાવ', 'પી' → 'પાવ/પિવડાવ'. આ સામાન્ય ક્રિયાપદને 'કરાવનાર' અર્થ આપે છે.

પ્રેરકના બે સ્તર પણ હોય છે — પ્રથમ પ્રેરક (એક પગલે કરાવવું, 'કરાવવું') અને દ્વિતીય પ્રેરક (કોઈ ત્રીજા મારફતે કરાવવું, 'કરવડાવવું'). દા.ત. 'શેઠે નોકર પાસે કામ કરાવ્યું' (પ્રથમ પ્રેરક), 'શેઠે મુનીમ મારફતે નોકર પાસે કામ કરાવડાવ્યું' (દ્વિતીય પ્રેરક).

સામાન્ય → પ્રેરક ક્રિયાપદ

ધાતુ	સામાન્ય	પ્રેરક રૂપ
કર	કરે છે	કરાવે છે
લખ	લખે છે	લખાવે છે
વાંચ	વાંચે છે	વંચાવે છે
ખા	ખાય છે	ખવડાવે છે
હસ	હસે છે	હસાવે છે

ઉદાહરણ 1 **'માતા બાળકને દૂધ પાય છે' — આ વાક્યમાં ક્રિયાપદ સામાન્ય છે કે પ્રેરક?**

1. 1) જુઓ કે કર્તા 'માતા' જાતે દૂધ પીએ છે કે બાળક પાસે પિવડાવે છે.
2. 2) અહીં માતા બાળકને દૂધ પિવડાવે છે — એટલે ક્રિયા કરાવાય છે.
3. 3) 'પી' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ 'પાય' (પિવડાવે) છે — તેથી પ્રેરક ક્રિયાપદ.

✅ જવાબ: **પ્રેરક ક્રિયાપદ**

ઉદાહરણ 2 **'લખ' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ બનાવો અને વાક્યમાં વાપરો.**

1. 1) ધાતુ 'લખ' ને પ્રેરક પ્રત્યય 'આવ' લગાવો → 'લખાવ'.
2. 2) તેનું વર્તમાન રૂપ 'લખાવે છે'.
3. 3) વાક્ય: 'શિક્ષક વિદ્યાર્થી પાસે નિબંધ લખાવે છે'.

✅ જવાબ: **લખાવે છે**

પ્રેરક ઓળખવાની રીત

- કર્તા જાતે કરે નહીં, બીજા પાસે કરાવે → પ્રેરક.
- ધાતુ + 'આવ / ડાવ / રાવ' = પ્રેરક રૂપ.
- વાક્યમાં 'પાસે / દ્વારા / મારફતે' ઘણીવાર સાથે આવે.
- પ્રથમ પ્રેરક: કરાવવું; દ્વિતીય પ્રેરક: કરાવડાવવું.
- પ્રેરકથી ક્રિયા સકર્મક બને છે.

8. ગૂંચવનારા મુદ્દા અને સામાન્ય ભૂલો

પ્રથમ ભૂલ — સહાયકારક ક્રિયાપદ અને મુખ્ય ક્રિયાપદ ભેળવી દેવા. 'તે જઈ રહ્યો છે' માં 'જઈ' મુખ્ય ક્રિયાપદ અને 'રહ્યો છે' સહાયકારક છે; આખું મળીને એક ક્રિયાપદ-સમૂહ ગણાય. કાળ ઓળખવા આખા સમૂહને ધ્યાનમાં લો, માત્ર છેલ્લા શબ્દને નહીં.

બીજી ભૂલ — કર્મણિ અને ભાવે પ્રયોગ વચ્ચે ગૂંચવાવું. યાવી સહેલી છે — જો વાક્યમાં કર્મ હાજર હોય અને ક્રિયાપદ તેની સાથે અન્વય સાધે તો કર્મણિ; જો કર્મ ન હોય (અકર્મક ક્રિયા) અને ક્રિયાપદ નપુંસક-એકવચન અચળ રહે તો ભાવે.

ત્રીજી ભૂલ — પ્રેરક અને સામાન્ય સકર્મકને એક ગણવા. 'તે ખાય છે' સકર્મક છે પણ પ્રેરક નથી; 'તે ખવડાવે છે' પ્રેરક છે. પ્રેરકમાં હંમેશાં 'કરાવવાનો' ભાવ હોય. ચોથી ભૂલ — સાધિત ધાતુ ('શરમાવું') ને મૂળ ધાતુ સમજવો; એ 'શરમ' નામ પરથી બનેલો સાધિત ધાતુ છે.

- ક્રિયાપદ-સમૂહને આખો લઈ કાળ ઓળખો.
- કર્મ + અન્વય = કર્મણિ; કર્મ વગર નપુંસક-એકવચન = ભાવે.
- પ્રેરકમાં 'કરાવવાનો' ભાવ અનિવાર્ય.
- નામ/વિશેષણ પરથી બનેલો ધાતુ = સાધિત ધાતુ.
- આત્યંતિક નહીં — સંદર્ભ વાંચીને જ સકર્મક/અકર્મક નક્કી કરો.

ઉદાહરણ 1 **'દાદાજીથી હવે ચલાતું નથી' — પ્રયોગ ઓળખો.**

1. 1) કર્તા 'દાદાજી' ને 'થી' લાગ્યું છે — પાસિવ રચના.
2. 2) 'ચાલવું' અકર્મક છે, કોઈ કર્મ નથી.
3. 3) ક્રિયાપદ 'ચલાતું' નપુંસક-એકવચન અયળ — તેથી ભાવે પ્રયોગ.

✅ જવાબ: **ભાવે પ્રયોગ**

ઉદાહરણ 2 **'સૈનિકો સરહદનું રક્ષણ કરશે' — કાળ અને ક્રિયાપદનો પ્રકાર (સકર્મક/અકર્મક) જણાવો.**

1. 1) ક્રિયાપદ 'કરશે' — અંતે 'શે' છે માટે ભવિષ્યકાળ.
2. 2) 'શું કરશે?' નો જવાબ 'રક્ષણ' (કર્મ) મળે છે.
3. 3) કર્મ હાજર છે માટે સકર્મક; આથી ભવિષ્યકાળ + સકર્મક.

✅ જવાબ: **ભવિષ્યકાળ, સકર્મક**

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

GMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

1 **"કૃષ્ણ ભગવાનને માથે નાગે છાયા કરી." - કર્મણિ વાક્ય જણાવો.**

(A) કૃષ્ણ ભગવાનને માથે નાગથી છાયા કરાઈ. (B) કૃષ્ણ ભગવાનને માથે નાગથી છાયા કરાશે. (C) કૃષ્ણ ભગવાનને માથે નાગથી છાયા કરાય છે. (D) કૃષ્ણ ભગવાનને માથે નાગથી છાયા કરાતી હતી.

✓ **જવાબ:** (A) કૃષ્ણ ભગવાનને માથે નાગથી છાયા કરાઈ.

GMC લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

2 **"મારાથી ખેતરે જવાશે નહિ." - કર્તરિ વાક્ય બનાવો.**

(A) હું ખેતરે જઈ રહ્યો છું. **(B) હું ખેતરે જઈશ નહિ.** (C) મારાથી ખેતરે જવાયું નહિ. (D) મારાથી ખેતરે જવાયું.

✓ **જવાબ:** (B) હું ખેતરે જઈશ નહિ.

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

3 **"કૃષ્ણ મોરલી વગાડે છે." - કર્મણિ વાક્ય જણાવો.**

(A) કૃષ્ણથી મોરલી વગાડાશે. (B) કૃષ્ણથી મોરલી વાગડાતી હતી. (C) કૃષ્ણથી મોરલી વગાડાઈ છે. **(D) કૃષ્ણથી મોરલી વગાડાય છે.**

✓ **જવાબ:** (D) કૃષ્ણથી મોરલી વગાડાય છે.

GPSSB મદદનીશ ઇજનેર (સિવિલ) 2022

4 **"એક જમાનામાં કોઈ માંદું પડે તો દાક્તરને સજા કરતાં." — વાક્યરચના કયા પ્રકારની છે ?**

(A) કર્તરિ (B) કર્મણિ (C) ભાવે (D) પ્રેરક

✓ **જવાબ:** (A) કર્તરિ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

5 **વાક્યરચના ઓળખાવો : શિક્ષકે મલ્હાર પાસે કાગળ લખાવડાવ્યો.**

(A) પ્રેરક વાક્યરચના (B) કર્તરિ વાક્યરચના (C) કર્મણિ વાક્યરચના (D) ભાવે વાક્યરચના

✓ **જવાબ:** (A) પ્રેરક વાક્યરચના

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2022

6 **"કંચનમાસીથી બોલાયું." - કયા પ્રકારની વાક્યરચના છે ?**

(A) ભાવે પ્રયોગ (B) કર્તરિ પ્રયોગ (C) કર્મણિ પ્રયોગ (D) પ્રેરક પ્રયોગ

✓ **જવાબ:** (A) ભાવે પ્રયોગ

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

7 **નીચેનામાંથી કર્તરિ વાક્યરચના કઈ છે તે શોધો :**

(A) રોહને આબેહૂબ એવું જ ચિત્ર દોર્યું. (B) રોહનથી આબેહૂબ એવું જ ચિત્ર દોરાયું.

(C) રોહને મિત્ર પાસે આબેહૂબ એવું જ ચિત્ર દોરાવ્યું. (D) રોહન દ્વારા આબેહૂબ એવું જ ચિત્ર દોરાયું.

✓ **જવાબ:** (A) રોહને આબેહૂબ એવું જ ચિત્ર દોર્યું.

GPSSB Lab Technician 2022

8 **પ્રેરક વાક્યરચના ઓળખાવો :**

(A) જુમા દ્વારા બૂમ પડાય છે. (B) જુમો બૂમો પાડે છે. **(C) જુમો લોકો પાસે બૂમો પડાવે છે.** (D) જુમાથી બૂમ પડાય છે.

✓ **જવાબ:** (C) જુમો લોકો પાસે બૂમો પડાવે છે.

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

9 **નીચેનામાંથી કર્મણિ વાક્યરચના કઈ છે તે જણાવો.**

(A) કંચન માસી બોલ્યાં. (B) રમઝુ સકીનાને પકવાન જમાડતો. (C) આચાર્યએ વિદ્યાર્થીઓને પ્રવાસ અંગે જણાવ્યું.

(D) સકીનાના મૃત્યુનો ભેદ રમઝુથી પણ ઉકેલી શકાયો ન હતો.

✓ **જવાબ:** (D) સકીનાના મૃત્યુનો ભેદ રમઝુથી પણ ઉકેલી શકાયો ન હતો.

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

10 **કર્તરિ વાક્યરચના જણાવો :**

(A) જુમા દ્વારા ફરવા નીકળાયું. (B) જુમાથી ફરવા નીકળાયું. **(C) જુમો ફરવા નીકળ્યો.** (D) જુમા દ્વારા ફરાયું.

✓ **જવાબ:** (C) જુમો ફરવા નીકળ્યો.

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

11 **"મમ્મીએ મારી પાસે છૂંદાનું તપેલું તડકામાં મુકાવ્યું." વાક્યરચના કયા પ્રકારની છે ?**

(A) કર્મણિ | **(B) પ્રેરક** | (C) ભાવે | (D) કર્તરિ

✓ **જવાબ:** (B) પ્રેરક

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

12 **'અણગમતા માણસને પણ તેઓ નિભાવી લે છે.' - આ વાક્યમાં લીટી દોરેલ પદને કહે છે ?**

(A) સંભાવનાર્થ | (B) ક્રિયાતિપત્યર્થ | (C) ક્રિયાપદ | **(D) સંયુક્ત ક્રિયાપદ**

✓ **જવાબ:** (D) સંયુક્ત ક્રિયાપદ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

13 **કર્મણિ વાક્યરચનામાં ફેરવો : 'તું સાચું બોલ્યો.'**

(A) તું સાચું કેમ ન બોલે ? | **(B) તારાથી સાચું બોલાયું.** | (C) તું સાચું બોલને. | (D) તું સાચું બોલશે જ.

✓ **જવાબ:** (B) તારાથી સાચું બોલાયું.

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

14 **'રાજાએ ગરીબો માટે કેન્દ્રો ખોલ્યા' - આ કયા પ્રકારનું વાક્ય છે ?**

(A) પ્રેરક | (B) ભાવે પ્રયોગ | (C) કર્મણી | **(D) કર્તરી**

✓ **જવાબ:** (D) કર્તરી

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

15 **હંમેશા સત્ય બોલવું. – વાક્યમાં ક્રિયાપદનો પ્રકાર કયો છે ?**

(A) આજ્ઞાર્થ ક્રિયાપદ | **(B) વિધ્યર્થ ક્રિયાપદ** | (C) સંભાવનાર્થ ક્રિયાપદ | (D) અહીં દર્શાવેલ ત્રણેપૈકી એક પણ નહીં

✓ **જવાબ:** (B) વિધ્યર્થ ક્રિયાપદ

GSRTC કંડક્ટર 2018

16 **નીચેનાં વાક્યોમાંથી કયું વાક્ય ભાવે વાક્ય નથી ?**

(A) કાળુથી ઊંચે જોવાયું. | **(B) કાળુને હસવું આવ્યું.** | (C) એનાથી ધ્રૂસકે ધ્રૂસકે રડી પડાયું.

(D) તારાથી તૂટી જવાશે તો તોય નહિ લઉં.

✓ **જવાબ:** (B) કાળુને હસવું આવ્યું.

GSRTC કંડક્ટર (Series B) 2024

17 **વાક્ય પ્રકાર ઓળખાવો : તેનાથી જોરથી હસાયું.**

(A) કર્તરી | **(B) ભાવે** | (C) કર્મણિ | (D) પ્રેરક

✓ **જવાબ:** (B) ભાવે

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

18 **નીચે આપેલ વાક્યનો યોગ્ય ભાવે પ્રયોગ જણાવો. હીના સેવા કરે છે.**

(A) હીનાથી સેવા કરાય છે. | (B) હીનાથી સેવા કરાઈ. | (C) હીનાથી સેવા કરાશે. | (D) હીનાથી સેવા કરાય?

✓ **જવાબ:** (A) હીનાથી સેવા કરાય છે.

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

19 **નીચે આપેલ વાક્યનો ક્રમશિપ્રયોગનો સાચો વિકલ્પ શોધો. પહાડ ઉપર પરમાનંદ ચડે છે.**

(A) પહાડથી ઉપર પરમાનંદ વડે ચડે છે | (B) પહાડ ઉપર પરમાનંદ વડે ચઢાયું | (C) પહાડ ઉપર પરમાનંદ વડે ચડાશે

(D) પહાડ ઉપર પરમાનંદ વડે ચડાય છે

✓ **જવાબ:** (D) પહાડ ઉપર પરમાનંદ વડે ચડાય છે

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

20 **નીચે આપેલ વાક્યનો કર્મણિપ્રયોગનો સાચો વિકલ્પ શોધો. પ્રમોદરાય ભીંત સામું જોઈ રહ્યા।**

(A) પ્રમોદરાય ભીંત સામું જોઈ રહે છે | (B) પ્રમોદરાયથી ભીંત સામું જોઈ રહેવાય છે | **(C) પ્રમોદરાયથી ભીંત સામું જોઈ રહેવાયું**

(D) પ્રમોદરાયથી ભીંત સામું જોઈ રહેવાશે

✓ **જવાબ:** (C) પ્રમોદરાયથી ભીંત સામું જોઈ રહેવાયું

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

21 **નીચે આપેલ વાક્યનો યોગ્ય કર્તરિપ્રયોગ જણાવો. ઈશ્વર દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને વ્યાકરણ ભણાવાય છે.**

(A) ઈશ્વરે વિદ્યાર્થીઓને વ્યાકરણથી ભણાવે. | (B) ઈશ્વરે વિદ્યાર્થીઓને વ્યાકરણ ભણાવવું. | (C) ઈશ્વર વિદ્યાર્થીઓને વ્યાકરણ ભણાવશે.

(D) ઈશ્વર વિદ્યાર્થીઓને વ્યાકરણ ભણાવે છે.

✓ **જવાબ:** (D) ઈશ્વર વિદ્યાર્થીઓને વ્યાકરણ ભણાવે છે.

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ / સબ ઓડિટર 2017

22 **'મધુ હાલરડું ગાય છે' વાક્યનું પ્રેરક વાક્ય દર્શાવો.**

(A) મધુ હાલરડું ગવડાવે છે. | (B) મધુ હાલરડું ગાતી હતી. | (C) મધુથી હાલરડું ગવાતું નથી. | (D) મધુએ હાલરડું ગાયું.

✓ **જવાબ:** (A) મધુ હાલરડું ગવડાવે છે.

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

23 જે ક્રિયાપદો કર્મ સાથે વાક્યમાં પ્રયોજાય તેને કેવું ક્રિયાપદ કહેવાય ?

(A) દ્વિકર્મક ક્રિયાપદ | **(B) સકર્મક ક્રિયાપદ** | (C) અકર્મક ક્રિયાપદ | (D) સહાયકારક ક્રિયાપદ

✓ **જવાબ:** (B) સકર્મક ક્રિયાપદ

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

24 'ગઈકાલે તે રમતો હતો પણ અચાનક તે રમવાનું છોડીને ઘરે જતો રહ્યો.' - અધોરેખિત બન્ને પદની ખરી ઓળખ કઈ છે ?

(A) ક્રિયાવિશેષણ - કૃદંત | (B) વિશેષણ - સંબંધ વિભક્તિ | (C) ___ | (D) ___

✓ **જવાબ:** (A) ક્રિયાવિશેષણ - કૃદંત

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

25 કેવા પ્રકારની વાક્યરચનામાં ક્રિયાપદ કર્મને અનુલક્ષીને મુકાય છે ?

(A) પ્રેરક | (B) ભાવે | (C) કર્તરિ | **(D) કર્મણિ**

✓ **જવાબ:** (D) કર્મણિ

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

26 'કન્યાઓએ ભણવું જોઈએ' - વિધાનનું પ્રેરક વિધાન શોધો

(A) કન્યાઓને ભણાવવું જોઈએ | (B) કન્યાઓથી ભણાય છે. | (C) કન્યાઓથી ભણાવવું જોઈએ | (D) કન્યાઓ ભણે છે.

✓ **જવાબ:** (A) કન્યાઓને ભણાવવું જોઈએ

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

27 'આપણી સનાતન છતાં નિત્યનૂતન સંસ્કૃતિ છે.' વાક્યમાં રહેલ કાળ દર્શાવો.

(A) વર્તમાનકાળ | (B) ભવિષ્યકાળ | (C) ભૂતકાળ | (D) એકપણ નહિ

✓ **જવાબ:** (A) વર્તમાનકાળ

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

28 "રામે રાવણનો વધ કર્યો". વાક્યનું કર્મણિ રૂપાંતર શું થશે?

(A) રામ વડે રાવણનો વધ કરાયો. | (B) રામ થકી રાવણનો વધ થાય છે. | (C) રાવણનો વધ રામે કર્યો. | (D) રામે રાવણનો વધ કરાવ્યો.

✓ **જવાબ:** (A) રામ વડે રાવણનો વધ કરાયો.

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

29 **સકર્મક ક્રિયાપદવાળું વાક્ય જણાવો.**

(A) વરસાદ પડે છે. (B) મેઘ ગાજે છે. **(C) ખેડૂત હળ ચલાવે છે.** (D) રામ રમે છે.

✓ **જવાબ:** (C) ખેડૂત હળ ચલાવે છે.

GPSSB Lab Technician 2022

30 **વાક્યરચના ઓળખાવો : રમાનાથ કાગળ લખે છે.**

(A) પ્રેરક વાક્યરચના (B) કર્મણિ વાક્યરચના (C) ભાવે વાક્યરચના **(D) કર્તરિ વાક્યરચના**

✓ **જવાબ:** (D) કર્તરિ વાક્યરચના

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

31 **નીચે આપેલ વાક્યનો ભાવેપ્રયોગવાળો સાચો વિકલ્પ શોધો. વિધાન ખાય છે**

(A) વિધાનથી ખવાશે (B) વિધાનથી ખવાયું (C) વિધાનથી શું ખવાય **(D) વિધાનથી ખવાય છે**

✓ **જવાબ:** (D) વિધાનથી ખવાય છે

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

32 **નીચે આપેલ વાક્યનો કર્તરિપ્રયોગનો સાચો વિકલ્પ શોધો. છાયાથી ગંધર્વના પ્રેમમાં પડાયું**

(A) છાયા ગંધર્વને પ્રેમ કરે છે (B) છાયા ગંધર્વને પ્રેમ કરશે **(C) છાયા ગંધર્વના પ્રેમમાં પડી** (D) શું છાયા ગંધર્વના પ્રેમમાં પડી

✓ **જવાબ:** (C) છાયા ગંધર્વના પ્રેમમાં પડી

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ / સબ ઓડિટર 2017

33 **'આજે ચાંદાથી ફાંટ ભરીને ચાંદની લવાશે' આ વાક્યનું કર્તરિ વાક્ય જણાવો.**

(A) આજે ચાંદથી ફાંટ ભરીને ચાંદની લવાશે. (B) આજે ચાંદો ફાંટ ભરીને ચાંદની લાવનાર હતો.

(C) આજે ચાંદો ફાંટ ભરીને ચાંદની લાવશે. (D) આજે ચાંદો ફાંટ ભરીને ચાંદની લાવવાનો છે.

✓ **જવાબ:** (C) આજે ચાંદો ફાંટ ભરીને ચાંદની લાવશે.

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

34 **'મારાથી અંદર જવાયું' - વાક્યનો પ્રકાર કયો છે ?**

(A) પ્રેરક વાક્ય **(B) ભાવે વાક્ય** (C) કર્તરિ વાક્ય (D) કર્મણિ વાક્ય

✓ **જવાબ:** (B) ભાવે વાક્ય

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

35 **નીચે આપેલ વાક્યનો પ્રેરકનો સાચો વિકલ્પ શોધો. ભક્તો ભક્તિ કરે છે**

(A) ભક્તો પાસે ભક્તિ કરાવે છે | (B) ભક્તોથી ભક્તિ કરાઇ | (C) ભક્તો વડે ભક્તિ કરાય | (D) ભક્તિ કોનાથી કરાય ?

✓ **જવાબ:** (A) ભક્તો પાસે ભક્તિ કરાવે છે

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

36 **નીચે આપેલ વાક્યનો ભાવેપ્રયોગવાળો સાચો વિકલ્પ શોધો. કુંવરી રડી પડી**

(A) કુંવર રડી પડશે | **(B) કુંવરથી રડી પડાયું** | (C) કુંવરથી રડી પડાય છે | (D) કુંવર રડશે નહી

✓ **જવાબ:** (B) કુંવરથી રડી પડાયું

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ / સબ ઓડિટર 2017

37 **'સચિને વિદાય લીધી'. વાક્યનું કર્મણિ વાક્ય બનાવો.**

(A) સચિન વિદાય લેશે. | (B) સચિન વિદાય લે છે. | (C) સચિનથી વિદાય લેવાશે નહિ. | **(D) સચિનથી વિદાય લેવાઇ.**

✓ **જવાબ:** (D) સચિનથી વિદાય લેવાઇ.

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

38 **નીચે આપેલ વાક્યનો યોગ્ય કર્તરિપ્રયોગ જણાવો. કાનજીભાઇ વડે નોટોની થોકડીઓ તિજોરીમાં ગોઠવાઇ.**

(A) કાનજીભાઇ નોટોથી તિજોરી ગોઠવી. | **(B) કાનજીભાઇએ નોટોની થોકડીઓ તિજોરીમાં ગોઠવી.**

(C) કાનજીભાઇથી નોટો તિજોરીમાં ગોઠવે છે. | (D) કાનજીભાઇ નોટોની થોકડીઓ તિજોરીમાં ગોઠવશે.

✓ **જવાબ:** (B) કાનજીભાઇએ નોટોની થોકડીઓ તિજોરીમાં ગોઠવી.

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

39 **નીચે આપેલ વાક્યોનો પ્રેરકનો સાચો વિકલ્પ શોધો. તે ખાય છે**

(A) તેનાથી ખવાય છે | (B) તેની પાસે ખવાશે | **(C) તેને ખવડાવે છે** | (D) તેને ખવડાવશે

✓ **જવાબ:** (C) તેને ખવડાવે છે

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **'મજૂરો રસ્તો બનાવે છે' — આ વાક્યમાં ક્રિયાપદ કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સકર્મક | (B) અકર્મક | (C) પ્રેરક | (D) ભાવવાચક

ઉકેલ: 'શું બનાવે છે?' નો જવાબ 'રસ્તો' (કર્મ) મળે છે. કર્મ લે છે માટે ક્રિયાપદ સકર્મક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'બાળક નિરાંતે ઊંઘે છે' — ક્રિયાપદનો પ્રકાર જણાવો.**

(A) સકર્મક | **(B) અકર્મક** | (C) પ્રેરક | (D) દ્વિકર્મક

ઉકેલ: 'શું ઊંઘે છે?' નો કોઈ અર્થપૂર્ણ કર્મ-જવાબ મળતો નથી. ક્રિયા કર્તા પૂરતી સીમિત છે માટે અકર્મક.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **'શિક્ષક દ્વારા પાઠ ભણાવાય છે' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગમાં છે?**

(A) કર્તરિ પ્રયોગ | **(B) કર્મણિ પ્રયોગ** | (C) ભાવે પ્રયોગ | (D) પ્રેરક પ્રયોગ

ઉકેલ: કર્તા 'શિક્ષક' ને 'દ્વારા' લાગ્યું છે, કર્મ 'પાઠ' મુખ્ય છે અને ક્રિયાપદ કર્મ સાથે અન્વય સાધે છે — તેથી કર્મણિ પ્રયોગ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'દોડવું' ક્રિયાપદનો ધાતુ કયો છે?**

(A) દોડ | (B) દોડી | (C) દોડે | (D) દોડવ

ઉકેલ: 'દોડવું' માંથી 'વું' પ્રત્યય દૂર કરતાં બાકી રહે 'દોડ' — એ જ મૂળ ધાતુ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'તે પત્ર લખી રહ્યો છે' — આ વાક્યનો કાળ કયો છે?**

(A) સામાન્ય વર્તમાનકાળ | **(B) ચાલુ વર્તમાનકાળ** | (C) પૂર્ણ ભૂતકાળ | (D) સામાન્ય ભવિષ્યકાળ

ઉકેલ: ક્રિયાપદ 'લખી રહ્યો છે' — અંતે 'છે' હોવાથી વર્તમાનકાળ અને 'રહ્યો છે' ક્રિયા ચાલુ હોવાનું દર્શાવે છે — તેથી ચાલુ વર્તમાનકાળ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'કર' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ કયું છે?**

(A) કરે | (B) કર્યું | **(C) કરાવ** | (D) કરશે

ઉકેલ: ધાતુ 'કર' ને પ્રેરક પ્રત્યય 'આવ' લાગતાં 'કરાવ' બને છે, જે 'કરાવવાનો' (બીજા પાસે કરાવવાનો) ભાવ આપે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'મારાથી દોડાતું નથી' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગનું ઉદાહરણ છે?**

(A) કર્તરિ પ્રયોગ | (B) કર્મણિ પ્રયોગ | **(C) ભાવે પ્રયોગ** | (D) પ્રેરક પ્રયોગ

ઉકેલ: 'દોડવું' અકર્મક છે, કોઈ કર્મ નથી, અને ક્રિયાપદ 'દોડાતું' નપુંસકલિંગ-એકવચન અચળ રહે છે — તેથી ભાવે પ્રયોગ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'સૈનિકોએ દુશ્મનને હરાવ્યો' — આ વાક્યનો કાળ કયો છે?**

(A) વર્તમાનકાળ | **(B) ભૂતકાળ** | (C) ભવિષ્યકાળ | (D) ચાલુ વર્તમાનકાળ

ઉકેલ: ક્રિયાપદ 'હરાવ્યો' નું રૂપ ('યો' અંત) ભૂતકાળ સૂચવે છે — ક્રિયા થઈ ગઈ છે, તેથી ભૂતકાળ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'ચોકીદાર આખી રાત જાગે છે' — ક્રિયાપદનો પ્રકાર શો છે?**

(A) સકર્મક | **(B) અકર્મક** | (C) પ્રેરક | (D) દ્વિકર્મક

ઉકેલ: 'શું જાગે છે?' નો અર્થપૂર્ણ કર્મ-જવાબ મળતો નથી; ક્રિયા કર્તા પૂરતી જ સીમિત છે — તેથી અકર્મક.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'ખેડૂત ખેતર ખેડે છે' — આ વાક્યનો કર્મણિ પ્રયોગ કયો?**

(A) ખેડૂતથી ખેતર ખેડાય છે | (B) ખેડૂત ખેતર ખેડશે | (C) ખેડૂત ખેતર ખેડતો | (D) ખેતર ખેડૂતને ખેડે છે

ઉકેલ: કર્તા 'ખેડૂત' ને 'થી' લાગ્યું, કર્મ 'ખેતર' મુખ્ય બન્યું અને ક્રિયાપદ 'ખેડે છે' માંથી કર્મણિ રૂપ 'ખેડાય છે' બન્યું — તેથી 'ખેડૂતથી ખેતર ખેડાય છે'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'આવતા વર્ષે અમે નવું ઘર બાંધીશું' — કાળ ઓળખો.**

(A) વર્તમાનકાળ | (B) ભૂતકાળ | **(C) ભવિષ્યકાળ** | (D) પૂર્ણ વર્તમાનકાળ

ઉકેલ: ક્રિયાપદ 'બાંધીશું' (અંતે 'શું') અને 'આવતા વર્ષે' ભવિષ્યનો સમય દર્શાવે છે — તેથી ભવિષ્યકાળ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'શેઠે નોકર પાસે કામ કરાવ્યું' — અહીં વપરાયેલ ક્રિયાપદ કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સામાન્ય | **(B) પ્રેરક** | (C) અકર્મક | (D) ભાવવાચક

ઉકેલ: શેઠ જાતે કામ કરતા નથી પણ નોકર પાસે 'કરાવે' છે; 'કરાવ્યું' એ 'કર' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ છે — તેથી પ્રેરક ક્રિયાપદ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **'સમજાવવું' ક્રિયાપદનો ધાતુ કયો છે?**

(A) સમજ | **(B) સમજાવ** | (C) સમજી | (D) સમજે

ઉકેલ: 'સમજાવવું' માંથી 'વું' દૂર કરતાં 'સમજાવ' બાકી રહે — એ ધાતુ છે (આ 'સમજ' નું પ્રેરક રૂપ છે).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'ગ્રામજનોએ પંચાયતઘર બાંધ્યું' — આ વાક્યનો કાળ કયો છે?**

(A) વર્તમાનકાળ | **(B) ભૂતકાળ** | (C) ભવિષ્યકાળ | (D) ચાલુ વર્તમાનકાળ

ઉકેલ: ક્રિયાપદ 'બાંધ્યું' નું ભૂતકૃદંત-આધારિત રૂપ ક્રિયા થઈ ગયાનું દર્શાવે છે — તેથી ભૂતકાળ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **'એસ.ટી. બસ ઝડપથી દોડે છે' — ક્રિયાપદનો પ્રકાર શો છે?**

(A) સકર્મક | **(B) અકર્મક** | (C) પ્રેરક | (D) દ્વિકર્મક

ઉકેલ: 'શું દોડે છે?' નો કર્મ-જવાબ મળતો નથી; ક્રિયા કર્તા પૂરતી જ સીમિત છે — તેથી અકર્મક.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'મુસાફરો ટિકિટ ખરીદે છે' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગમાં છે?**

(A) કર્તરિ પ્રયોગ | (B) કર્મણિ પ્રયોગ | (C) ભાવે પ્રયોગ | (D) પ્રેરક પ્રયોગ

ઉકેલ: કર્તા 'મુસાફરો' મુખ્ય છે, કોઈ 'થી/વડે' લાગ્યું નથી અને ક્રિયાપદ કર્તાના વચન પ્રમાણે ચાલે છે — તેથી કર્તરિ પ્રયોગ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'માતા બાળકને જમાડે છે' — અહીંનું ક્રિયાપદ કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સામાન્ય સકર્મક | **(B) પ્રેરક** | (C) અકર્મક | (D) ભાવવાચક

ઉકેલ: માતા જાતે જમતી નથી પણ બાળકને 'જમાડે' (જમવાનું કરાવે) છે; 'જમ' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ 'જમાડ' છે — તેથી પ્રેરક ક્રિયાપદ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'ચિત્રકારથી સુંદર ચિત્ર દોરાયું' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગનું છે?**

(A) કર્તરિ પ્રયોગ | **(B) કર્મણિ પ્રયોગ** | (C) ભાવે પ્રયોગ | (D) પ્રેરક પ્રયોગ

ઉકેલ: કર્તા 'ચિત્રકાર' ને 'થી' લાગ્યું, કર્મ 'ચિત્ર' મુખ્ય છે અને ક્રિયાપદ 'દોરાયું' કર્મ સાથે અન્વય સાધે છે — તેથી કર્મણિ પ્રયોગ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **'તેણે પોતાનું કામ પૂરું કરી લીધું છે' — કાળ ઓળખો.**

(A) સામાન્ય વર્તમાનકાળ | **(B) પૂર્ણ વર્તમાનકાળ** | (C) ભૂતકાળ | (D) ભવિષ્યકાળ

ઉકેલ: ક્રિયાપદ 'કરી લીધું છે' — અંતે 'છે' હોવાથી વર્તમાનકાળ અને 'કરી લીધું' ક્રિયા સંપૂર્ણ થયાનું દર્શાવે છે — તેથી પૂર્ણ વર્તમાનકાળ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'કવિ કાવ્ય રચે છે' — આ વાક્યનો કર્મણિ પ્રયોગ કયો?**

(A) કવિથી કાવ્ય રચાય છે | (B) કવિ કાવ્ય રચશે | (C) કાવ્ય કવિને રચે છે | (D) કવિ કાવ્ય રચતો

ઉકેલ: કર્તા 'કવિ' ને 'થી' લાગ્યું, કર્મ 'કાવ્ય' મુખ્ય બન્યું અને ક્રિયાપદ 'રચે છે' માંથી કર્મણિ રૂપ 'રચાય છે' બન્યું — તેથી 'કવિથી કાવ્ય રચાય છે'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'લખ' ધાતુ પરથી બનેલું પ્રેરક રૂપ કયું છે?**

(A) લખે | **(B) લખાવ** | (C) લખ્યું | (D) લખશે

ઉકેલ: ધાતુ 'લખ' ને પ્રેરક પ્રત્યય 'આવ' લાગતાં 'લખાવ' બને છે, જે બીજા પાસે લખાવવાનો ભાવ આપે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'દાદીમાથી હવે ચલાતું નથી' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગનું છે?**

(A) કર્તરિ પ્રયોગ | (B) કર્મણિ પ્રયોગ | **(C) ભાવે પ્રયોગ** | (D) પ્રેરક પ્રયોગ

ઉકેલ: 'ચાલવું' અકર્મક છે, કોઈ કર્મ નથી અને ક્રિયાપદ 'ચલાતું' નપુંસકલિંગ-એકવચન અચળ રહે છે — તેથી ભાવે પ્રયોગ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'આવ' ધાતુ પરથી બનેલું વર્તમાનકાળનું રૂપ કયું છે?**

(A) આવ્યો | (B) આવશે | **(C) આવે છે** | (D) આવવું

ઉકેલ: ધાતુ 'આવ' ને વર્તમાનકાળનો પ્રત્યય લાગતાં 'આવે છે' બને છે; 'આવ્યો' ભૂતકાળ અને 'આવશે' ભવિષ્યકાળ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'માળી છોડને પાણી પાય છે' — ક્રિયાપદનો પ્રકાર શો છે?**

(A) સામાન્ય સકર્મક | **(B) પ્રેરક** | (C) અકર્મક | (D) ભાવવાચક

ઉકેલ: માળી જાતે પાણી પીતો નથી પણ છોડને પાણી 'પાય' (પિવડાવે) છે; 'પી' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ 'પા' છે — તેથી પ્રેરક ક્રિયાપદ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'કારકુનો ફાઇલો તૈયાર કરે છે' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગમાં છે?**

(A) કર્તરિ પ્રયોગ | (B) કર્મણિ પ્રયોગ | (C) ભાવે પ્રયોગ | (D) પ્રેરક પ્રયોગ

ઉકેલ: કર્તા 'કારકુનો' મુખ્ય છે, કોઈ 'થી/વડે' લાગ્યું નથી અને ક્રિયાપદ કર્તાના વચન પ્રમાણે ચાલે છે — તેથી કર્તરિ પ્રયોગ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **'ગુનેગાર નાસી ગયો' — આ વાક્યનો કાળ કયો છે?**

(A) વર્તમાનકાળ | **(B) ભૂતકાળ** | (C) ભવિષ્યકાળ | (D) ચાલુ વર્તમાનકાળ

ઉકેલ: ક્રિયાપદ 'નાસી ગયો' ક્રિયા થઈ ગયાનું દર્શાવે છે ('ગયો' ભૂતકાળ-સૂચક) — તેથી ભૂતકાળ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **'પોલીસે ચોરને પકડ્યો' — ક્રિયાપદનો પ્રકાર શો છે?**

(A) સકર્મક | (B) અકર્મક | (C) ભાવવાચક | (D) પ્રેરક

ઉકેલ: 'કોને પકડ્યો?' નો જવાબ 'ચોર' (કર્મ) મળે છે; કર્મ લે છે માટે ક્રિયાપદ સકર્મક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

28 **'બાળકો બગીચામાં રમે છે' — ક્રિયાપદનો પ્રકાર જણાવો.**

(A) સકર્મક | **(B) અકર્મક** | (C) પ્રેરક | (D) દ્વિકર્મક

ઉકેલ: 'શું રમે છે?' નો અર્થપૂર્ણ કર્મ-જવાબ મળતો નથી; ક્રિયા કર્તા પૂરતી જ સીમિત — તેથી અકર્મક.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

29 **'વાંચ' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ કયું છે?**

(A) વાંચે | **(B) વંચાવ** | (C) વાંચ્યું | (D) વાંચશે

ઉકેલ: ધાતુ 'વાંચ' ને પ્રેરક પ્રત્યય લાગતાં 'વંચાવ' (બીજા પાસે વંચાવવાનો ભાવ) બને છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

30 **'શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને કવિતા ગવડાવે છે' — અહીંનું ક્રિયાપદ કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સામાન્ય | **(B) પ્રેરક** | (C) અકર્મક | (D) ભાવવાચક

ઉકેલ: શિક્ષક જાતે ગાતા નથી પણ વિદ્યાર્થીઓ પાસે 'ગવડાવે' છે; 'ગા' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ 'ગવડાવ' છે — તેથી પ્રેરક ક્રિયાપદ.

✏️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'છોકરો દોડે છે' — ક્રિયાપદ કયું છે?

(A) છોકરો (B) દોડે છે (C) છોકરો દોડે (D) દોડ

2. 'લખવું' ક્રિયાપદનો ધાતુ કયો છે?

(A) લખ (B) લખે (C) લખી (D) લખશે

3. 'તે ગીત ગાય છે' — આ વાક્યનો કાળ કયો છે?

(A) વર્તમાનકાળ (B) ભૂતકાળ (C) ભવિષ્યકાળ (D) પૂર્ણ ભૂતકાળ

4. 'તે ગઇ કાલે આવ્યો' — કાળ ઓળખો.

(A) વર્તમાનકાળ (B) ભૂતકાળ (C) ભવિષ્યકાળ (D) ચાલુ વર્તમાનકાળ

5. 'કાલે હું શાળાએ જઈશ' — કાળ ઓળખો.

(A) વર્તમાનકાળ (B) ભૂતકાળ (C) ભવિષ્યકાળ (D) પૂર્ણ વર્તમાનકાળ

6. 'સીતા ફળ ખાય છે' — ક્રિયાપદ સકર્મક છે કે અકર્મક?

(A) સકર્મક (B) અકર્મક (C) પ્રેરક (D) ભાવવાચક

7. 'બાળક ખડખડાટ હસે છે' — ક્રિયાપદનો પ્રકાર શો છે?

(A) સકર્મક (B) અકર્મક (C) પ્રેરક (D) દ્વિકર્મક

8. 'કર' ધાતુનું ભવિષ્યકાળનું રૂપ કયું છે?

(A) કરે છે (B) કર્યું (C) કરશે (D) કરાવ

9. 'હસ' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ કયું છે?

(A) હસે (B) હસાવ (C) હસ્યો (D) હસશે

10. 'રામ બાગમાં ફરે છે' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગમાં છે?

(A) કર્તરિ પ્રયોગ (B) કર્મણિ પ્રયોગ (C) ભાવે પ્રયોગ (D) પ્રેરક પ્રયોગ

11. 'આવવું' ક્રિયાપદનો ધાતુ કયો છે?

(A) આવ (B) આવે (C) આવી (D) આવ્યો

12. 'મેં ભોજન કરી લીધું છે' — કાળ ઓળખો.

(A) સામાન્ય વર્તમાનકાળ (B) પૂર્ણ વર્તમાનકાળ (C) ભવિષ્યકાળ (D) સામાન્ય ભૂતકાળ

🟠 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'માતા બાળકને કપડાં પહેરાવે છે' — અહીંનું ક્રિયાપદ કયા પ્રકારનું છે?

(A) સામાન્ય સકર્મક (B) પ્રેરક (C) અકર્મક (D) ભાવવાચક

14. 'મીરાથી ગીત ગવાય છે' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગનું છે?

(A) કર્તરિ પ્રયોગ (B) કર્મણિ પ્રયોગ (C) ભાવે પ્રયોગ (D) પ્રેરક પ્રયોગ

15. 'છોકરાથી હસાય છે' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગનું ઉદાહરણ છે?

(A) કર્તરિ પ્રયોગ (B) કર્મણિ પ્રયોગ (C) ભાવે પ્રયોગ (D) પ્રેરક પ્રયોગ

16. 'વિદ્યાર્થીઓ નિબંધ લખી રહ્યા હતા' — કાળ અને ભેદ ઓળખો.

(A) ચાલુ વર્તમાનકાળ (B) ચાલુ ભૂતકાળ (C) પૂર્ણ ભૂતકાળ (D) સામાન્ય ભવિષ્યકાળ

17. 'સવિતાએ સ્વેટર ગૂંથ્યું' — આ વાક્યનો કર્મણિ પ્રયોગ કયો?

(A) સવિતાથી સ્વેટર ગૂંથાયું (B) સવિતા સ્વેટર ગૂંથશે (C) સ્વેટર સવિતાને ગૂંથે (D) સવિતા સ્વેટર ગૂંથતી

18. 'ડ્રાઇવર ગાડી ચલાવે છે' — ક્રિયાપદ સકર્મક છે કે અકર્મક?

(A) સકર્મક (B) અકર્મક (C) ભાવવાચક (D) પ્રેરક નહીં તેવું

19. 'ગભરાવું' ક્રિયાપદ કયા પ્રકારના ધાતુ પરથી બન્યું છે?

(A) મૂળ ધાતુ (B) સાધિત ધાતુ (C) પ્રેરક ધાતુ (D) સંયુક્ત ધાતુ

20. 'ખા' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ કયું છે?

(A) ખાય (B) ખવડાવ (C) ખાધું (D) ખાશે

21. 'સૂર્ય પૂર્વમાં ઊગે છે' — ક્રિયાપદનો પ્રકાર શો છે?

(A) સકર્મક (B) અકર્મક (C) પ્રેરક (D) દ્વિકર્મક

22. 'કંડક્ટરથી ટિકિટ ફાડાય છે' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગનું છે?

(A) કર્તરિ પ્રયોગ (B) કર્મણિ પ્રયોગ (C) ભાવે પ્રયોગ (D) પ્રેરક પ્રયોગ

23. 'તે ઝાડ નીચે બેઠો છે' — કાળ અને ભેદ ઓળખો.

(A) સામાન્ય વર્તમાનકાળ (B) પૂર્ણ વર્તમાનકાળ (C) ચાલુ ભૂતકાળ (D) ભવિષ્યકાળ

24. 'શિક્ષક છોકરાને ગણિત ગણાવે છે' — ક્રિયાપદનો પ્રકાર શો છે?

(A) સામાન્ય (B) પ્રેરક (C) અકર્મક (D) ભાવવાચક

25. 'મજૂર પથ્થર તોડે છે' — આ વાક્યનો કર્મણિ પ્રયોગ કયો?

(A) મજૂરથી પથ્થર તોડાય છે (B) મજૂર પથ્થર તોડશે (C) પથ્થર મજૂરને તોડે (D) મજૂર પથ્થર તોડતો

26. 'દોડ' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ કયું છે?

(A) દોડે (B) દોડાવ (C) દોડ્યો (D) દોડશે

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'સૈનિકો દ્વારા સરહદનું રક્ષણ કરવામાં આવે છે' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગનું છે?

(A) કર્તરિ પ્રયોગ (B) કર્મણિ પ્રયોગ (C) ભાવે પ્રયોગ (D) પ્રેરક પ્રયોગ

28. 'વૃદ્ધથી આખી રાત જાગ્યા કરાયું' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગનું ઉદાહરણ છે?

(A) કર્તરિ પ્રયોગ (B) કર્મણિ પ્રયોગ (C) ભાવે પ્રયોગ (D) પ્રેરક પ્રયોગ

29. 'શેઠે મુનીમ મારફતે નોકર પાસે કામ કરાવડાવ્યું' — અહીંનું ક્રિયાપદ કયા સ્તરનું પ્રેરક છે?

(A) પ્રથમ પ્રેરક (B) દ્વિતીય પ્રેરક (C) સામાન્ય સકર્મક (D) અકર્મક

30. 'રમાથી આખું પુસ્તક વંચાઇ ગયું' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગનું છે?

(A) કર્તરિ પ્રયોગ (B) કર્મણિ પ્રયોગ (C) ભાવે પ્રયોગ (D) પ્રેરક પ્રયોગ

31. 'દર્દીથી ઊભા થવાતું નથી' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગનું છે?

(A) કર્તરિ પ્રયોગ (B) કર્મણિ પ્રયોગ (C) ભાવે પ્રયોગ (D) પ્રેરક પ્રયોગ

32. 'કવિએ રચેલું કાવ્ય સૌએ વખાણ્યું' — પ્રથમ ક્રિયા 'રચેલું' કયા પ્રકારનું રૂપ છે?

(A) ભૂતકૃદંત (B) વર્તમાનકૃદંત (C) પ્રેરક ક્રિયાપદ (D) ભવિષ્યકાળ

33. 'મકાન મજૂરો વડે બંધાઈ રહ્યું છે' — આ વાક્ય કયા પ્રયોગ અને કાળમાં છે?

(A) કર્મણિ, ચાલુ વર્તમાનકાળ (B) કર્તરિ, ભૂતકાળ (C) ભાવે, ભવિષ્યકાળ (D) કર્તરિ, વર્તમાનકાળ

34. 'તેણે છોકરાને રડાવ્યો' — અહીંનું ક્રિયાપદ સકર્મક ઉપરાંત કયા પ્રકારનું છે?

(A) પ્રેરક (B) અકર્મક (C) ભાવવાચક (D) સંયુક્ત

35. 'સવિતાથી રસોઇ બનાવાય છે' અને 'સવિતાથી રડાય છે' — આ બે વાક્યના પ્રયોગ અનુક્રમે કયા છે?

(A) કર્મણિ, ભાવે (B) ભાવે, કર્મણિ (C) કર્તરિ, ભાવે (D) કર્મણિ, કર્તરિ

36. 'મજૂરે સાંજ સુધીમાં આખું કામ પૂરું કરી લીધું હતું' — ક્રિયાપદનો કાળ-ભેદ કયો છે?

(A) પૂર્ણ ભૂતકાળ (B) સામાન્ય વર્તમાનકાળ (C) ભવિષ્યકાળ (D) પૂર્ણ વર્તમાનકાળ

37. 'ડોક્ટરે દર્દીને દવા પિવડાવી' — અહીંના ક્રિયાપદનું પ્રેરક સ્તર કયું છે?

(A) પ્રથમ પ્રેરક (B) દ્વિતીય પ્રેરક (C) મૂળ ધાતુ (D) ભાવવાચક

38. 'કોયલ ટહુકે છે' નો કર્મણિ-જેવો પ્રયોગ બનાવતાં તે કયો પ્રયોગ બને?

(A) કર્મણિ પ્રયોગ (B) ભાવે પ્રયોગ (C) કર્તરિ પ્રયોગ (D) પ્રેરક પ્રયોગ

39. ⭐ 'આચાર્ય દ્વારા શિક્ષક પાસે વિદ્યાર્થીઓને ભણાવડાવવામાં આવ્યું' — આ વાક્યમાં ક્રિયાપદ વિશે કયું વિધાન સૌથી સાચું છે?

(A) દ્વિતીય પ્રેરકનું કર્મણિ રૂપ છે (B) પ્રથમ પ્રેરકનું કર્તરિ રૂપ છે (C) સામાન્ય સકર્મકનું ભાવે રૂપ છે (D) અકર્મકનું કર્તરિ રૂપ છે

40. ⭐ 'ડોસીમાથી હવે દાદરો ચઢાતો નથી' — આ વાક્યના પ્રયોગ વિશે કયું વિધાન સાચું છે?

(A) કર્મ 'દાદરો' હોવા છતાં ભાવે પ્રયોગ છે (B) કર્મ 'દાદરો' સાથે અન્વયથી કર્મણિ પ્રયોગ છે (C) કર્તા મુખ્ય હોવાથી કર્તરિ પ્રયોગ છે (D) પ્રેરક પ્રયોગ છે

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **B**	2. **A**	3. **A**	4. **B**	5. **C**	6. **A**	7. **B**	8. **C**	9. **B**	10. **A**	11. **A**
12. **B**	13. **B**	14. **B**	15. **C**	16. **B**	17. **A**	18. **A**	19. **B**	20. **B**	21. **B**	22. **B**
23. **B**	24. **B**	25. **A**	26. **B**	27. **B**	28. **C**	29. **B**	30. **B**	31. **C**	32. **A**	33. **A**
34. **A**	35. **A**	36. **A**	37. **A**	38. **B**	39. **A**	40. **B**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (B) — ક્રિયા 'દોડવાનું' કાર્ય દર્શાવિનાર પદ 'દોડે છે' એ ક્રિયાપદ છે; 'છોકરો' કર્તા છે.

2. જવાબ (A) — 'લખવું' માંથી 'વું' દૂર કરતાં 'લખ' બાકી રહે — એ જ ધાતુ છે.

3. જવાબ (A) — ક્રિયાપદ 'ગાય છે' — અંતે 'છે' હોવાથી વર્તમાનકાળ.

4. જવાબ (B) — ક્રિયાપદ 'આવ્યો' અને 'ગઇ કાલે' ભૂતકાળ સૂચવે છે — ક્રિયા થઈ ગઈ છે.

5. જવાબ (C) — ક્રિયાપદ 'જઈશ' (અંતે 'શ') અને 'કાલે' ભવિષ્યનો સમય દર્શાવે છે — તેથી ભવિષ્યકાળ.

6. જવાબ (A) — 'શું ખાય છે?' નો જવાબ 'ફળ' (કર્મ) મળે છે — તેથી સકર્મક.

7. જવાબ (B) — 'શું હસે છે?' નો કર્મ-જવાબ મળતો નથી — ક્રિયા કર્તા પૂરતી સીમિત, તેથી અકર્મક.

8. જવાબ (C) — ધાતુ 'કર' ને ભવિષ્યકાળનો પ્રત્યય 'શે' લાગતાં 'કરશે' બને છે.

9. જવાબ (B) — ધાતુ 'હસ' ને પ્રેરક પ્રત્યય 'આવ' લાગતાં 'હસાવ' (બીજાને હસાવવાનો ભાવ) બને છે.

10. જવાબ (A) — કર્તા 'રામ' મુખ્ય છે, કોઈ 'થી/વડે' લાગ્યું નથી — તેથી કર્તરિ પ્રયોગ.

11. જવાબ (A) — 'આવવું' માંથી 'વું' દૂર કરતાં 'આવ' બાકી રહે — એ ધાતુ છે.

12. જવાબ (B) — અંતે 'છે' છે માટે વર્તમાનકાળ અને 'કરી લીધું' ક્રિયા પૂરી થયાનું દર્શાવે — તેથી પૂર્ણ વર્તમાનકાળ.

13. જવાબ (B) — માતા જાતે કપડાં પહેરતી નથી પણ બાળકને 'પહેરાવે' છે; 'પહેર' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ 'પહેરાવ' છે — તેથી પ્રેરક.

14. જવાબ (B) — કર્તા 'મીરા' ને 'થી' લાગ્યું, કર્મ 'ગીત' મુખ્ય છે અને ક્રિયાપદ કર્મ સાથે અન્વય સાધે છે — તેથી કર્મણિ પ્રયોગ.

15. જવાબ (C) — 'હસવું' અકર્મક છે, કોઈ કર્મ નથી અને ક્રિયાપદ 'હસાય' નપુંસક-એકવચન અચળ રહે છે — તેથી ભાવે પ્રયોગ.

16. જવાબ (B) — અંતે 'હતા' છે માટે ભૂતકાળ અને 'લખી રહ્યા' ક્રિયા ચાલુ હોવાનું દર્શાવે — તેથી ચાલુ (અપૂર્ણ) ભૂતકાળ.

17. જવાબ (A) — કર્તા 'સવિતા' ને 'થી', કર્મ 'સ્વેટર' મુખ્ય અને ક્રિયાપદ 'ગૂંથ્યું' માંથી કર્મણિ રૂપ 'ગૂંથાયું' — તેથી 'સવિતાથી સ્વેટર ગૂંથાયું'.

18. જવાબ (A) — 'શું ચલાવે છે?' નો જવાબ 'ગાડી' (કર્મ) મળે છે — તેથી અહીં ક્રિયાપદ સકર્મક છે.

19. જવાબ (B) — 'ગભરાવું' એ 'ગભરાટ' (નામ) પરથી બનેલું છે, એટલે કે અન્ય શબ્દમાંથી સધાયેલો ધાતુ — તેથી સાધિત ધાતુ.

20. જવાબ (B) — ધાતુ 'ખા' નું પ્રેરક રૂપ 'ખવડાવ' (બીજાને ખવડાવવાનો ભાવ) બને છે.

21. જવાબ (B) — 'શું ઊગે છે?' નો કર્મ-જવાબ મળતો નથી; ક્રિયા કર્તા પૂરતી સીમિત — તેથી અકર્મક.

22. જવાબ (B) — કર્તા 'કંડક્ટર' ને 'થી', કર્મ 'ટિકિટ' મુખ્ય અને ક્રિયાપદ કર્મ સાથે અન્વય સાધે છે — તેથી કર્મણિ પ્રયોગ.

23. જવાબ (B) — અંતે 'છે' છે માટે વર્તમાનકાળ અને 'બેઠો' ક્રિયા સંપૂર્ણ થયેલ સ્થિતિ દર્શાવે — તેથી પૂર્ણ વર્તમાનકાળ.

24. જવાબ (B) — શિક્ષક છોકરા પાસે ગણિત 'ગણાવે' છે; 'ગણ' ધાતુનું પ્રેરક રૂપ 'ગણાવ' છે — તેથી પ્રેરક ક્રિયાપદ.

25. જવાબ (A) — કર્તા 'મજૂર' ને 'થી', કર્મ 'પથ્થર' મુખ્ય અને ક્રિયાપદ 'તોડે છે' નું કર્મણિ રૂપ 'તોડાય છે' — તેથી 'મજૂરથી પથ્થર તોડાય છે'. ('તૂટે છે' એ સ્વતંત્ર અકર્મક રૂપ છે, કર્મણિ નહીં.)

26. જવાબ (B) — ધાતુ 'દોડ' ને પ્રેરક પ્રત્યય 'આવ' લાગતાં 'દોડાવ' (બીજાને દોડાવવાનો ભાવ) બને છે.

27. જવાબ (B) — કર્તા 'સૈનિકો' ને 'દ્વારા' લાગ્યું, કર્મ 'રક્ષણ' મુખ્ય અને ક્રિયાપદ 'કરવામાં આવે છે' કર્મ-કેન્દ્રિત પાસિવ રચના છે — તેથી કર્મણિ પ્રયોગ.

28. જવાબ (C) — કર્તા 'વૃદ્ધ' ને 'થી' લાગ્યું છે, 'જાગવું' અકર્મક છે, કોઈ કર્મ નથી અને ક્રિયાપદ 'જાગ્યા કરાયું' નપુંસકલિંગ-એકવચન અયળ રહે છે — તેથી ભાવે પ્રયોગ.

29. જવાબ (B) — શેઠ સીધા નોકરને નહીં, પણ મુનીમ મારફતે કામ કરાવે છે; 'કરાવડાવ્યું' એ બે પગલે કરાવવાનું દર્શાવે — તેથી દ્વિતીય પ્રેરક.

30. જવાબ (B) — કર્તા 'રમા' ને 'થી', કર્મ 'પુસ્તક' મુખ્ય અને ક્રિયાપદ 'વંચાઇ ગયું' કર્મ સાથે અન્વય સાધે છે — તેથી કર્મણિ પ્રયોગ.

31. જવાબ (C) — 'ઊભા થવું' અકર્મક છે, કોઈ કર્મ નથી અને ક્રિયાપદ 'થવાતું' નપુંસક-એકવચન અયળ રહે — તેથી ભાવે પ્રયોગ.

32. જવાબ (A) — 'રચેલું' એ ક્રિયા પૂરી થયેલી દર્શાવતું વિશેષણ-જેવું રૂપ છે, જે ધાતુ 'રચ' પરથી ભૂતકાળના અર્થમાં બન્યું — તેથી ભૂતકૃદંત.

33. જવાબ (A) — કર્મ 'મકાન' મુખ્ય, કર્તાને 'વડે' — તેથી કર્મણિ પ્રયોગ; 'બંધાઈ રહ્યું છે' ક્રિયા ચાલુ + અંતે 'છે' — તેથી ચાલુ વર્તમાનકાળ.

34. જવાબ (A) — 'રડવું' મૂળ અકર્મક, પણ 'રડાવ્યો' એટલે બીજાને રડાવ્યો — પ્રેરક પ્રત્યયથી ક્રિયા કરાવાય છે, તેથી પ્રેરક (અને કર્મ લેવાથી સકર્મક પણ બને).

35. જવાબ (A) — પ્રથમમાં કર્મ 'રસોઈ' હાજર અને ક્રિયાપદ તેની સાથે અન્વય — કર્મણિ. બીજામાં 'રડવું' અકર્મક, કર્મ નથી, ક્રિયાપદ નપુંસક-એકવચન અયળ — ભાવે.

36. જવાબ (A) — ક્રિયાપદ 'કરી લીધું હતું' — અંતે 'હતું' હોવાથી ભૂતકાળ અને 'કરી લીધું' ક્રિયા સંપૂર્ણ થઈ ગયાનું દર્શાવે છે — તેથી પૂર્ણ ભૂતકાળ.

37. જવાબ (A) — ડોક્ટર સીધા દર્દીને દવા પિવડાવે છે (વચ્ચે કોઈ ત્રીજો નથી); 'પી' નું એક-પગલાનું પ્રેરક 'પિવડાવ' — તેથી પ્રથમ પ્રેરક.

38. જવાબ (B) — 'ટહુકવું' અકર્મક છે, કોઈ કર્મ નથી; 'કોયલથી ટહુકાય છે' માં ક્રિયાપદ નપુંસક-એકવચન અયળ રહે — તેથી ભાવે પ્રયોગ.

39. જવાબ (A) — આચાર્ય શિક્ષક મારફતે ભણાવડાવે છે ('ભણાવડાવ' = બે-પગલાનું દ્વિતીય પ્રેરક); વળી કર્તાને 'દ્વારા' અને '...વામાં આવ્યું' પાસિવ રચના — તેથી દ્વિતીય પ્રેરકનું કર્મણિ રૂપ.

40. જવાબ (B) — ભલે વાક્ય અસમર્થતા દર્શાવે, 'ચઢવું' અહીં કર્મ 'દાદરો' લે છે અને ક્રિયાપદ 'ચઢાતો' (પુલિંગ-એકવચન) કર્મ 'દાદરો' સાથે અન્વય સાધે છે — તેથી તે ભાવે નહીં પણ કર્મણિ પ્રયોગ છે.

10 અવ્યય — નામયોગી, ઉભયાન્વયી, કેવળપ્રયોગી (Indeclinables)

ભાષામાં કેટલાક શબ્દો એવા હોય છે જે લિંગ, વચન, વિભક્તિ, કાળ કે પુરુષ પ્રમાણે કદી બદલાતા નથી — તેમને 'અવ્યય' એટલે કે અવિકારી શબ્દો કહે છે. અહીં તેને બદલતા ન હોવાથી 'અ-વ્યય' (વ્યય ન પામનાર) નામ મળ્યું છે. આ પ્રકરણમાં આપણે અવ્યયના ચાર મુખ્ય પ્રકાર — નામયોગી અવ્યય (પાછળ, ઉપર, સાથે), ઉભયાન્વયી અવ્યય (અને, પણ, કેમ કે), કેવળપ્રયોગી અવ્યય (અરે!, વાહ!) અને ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય (ધીમે, ગઈ કાલે, અહીં) — ઊંડાણથી શીખીશું. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ અને GSSSB CCE જેવી લગભગ દરેક પરીક્ષામાં 'આપેલ શબ્દ કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?' એવો સીધો પ્રશ્ન પૂછાય છે, માટે આ પાકા માર્ક અપાવનારો વિભાગ છે.

1. અવ્યય એટલે શું — અવિકારી શબ્દની ઓળખ

વાક્યમાં વપરાતા શબ્દોને બે મોટા ભાગમાં વહેંચી શકાય — વિકારી (બદલાતા) અને અવિકારી (ન બદલાતા). નામ, સર્વનામ, વિશેષણ અને ક્રિયાપદ — આ ચાર વિકારી શબ્દો છે, કારણ કે તે લિંગ-વચન-વિભક્તિ-કાળ પ્રમાણે રૂપ બદલે છે. તેની સામે અવ્યય દરેક પરિસ્થિતિમાં એકસરખું જ રહે છે.

ઉદાહરણ જુઓ — 'છોકરો ધીમે ચાલે છે', 'છોકરી ધીમે ચાલે છે', 'છોકરાઓ ધીમે ચાલે છે'. અહીં 'ધીમે' શબ્દ લિંગ કે વચન બદલાવા છતાં એનો એ જ રહ્યો — એટલે 'ધીમે' અવ્યય છે. પણ 'ચાલે' ક્રિયાપદ બદલાઈ શકે છે, માટે તે વિકારી છે.

પરીક્ષામાં અવ્યય ઓળખવાની સૌથી સરળ કસોટી આ છે — શબ્દ આગળ-પાછળ લિંગ, વચન કે કાળ બદલતાં પણ જો એનું એ જ રૂપ રહે, તો તે અવ્યય છે. ગુજરાતી વ્યાકરણમાં અવ્યયના ચાર પ્રકાર ગણાય છે — નામયોગી, ઉભયાન્વયી, કેવળપ્રયોગી અને ક્રિયાવિશેષણ.

- અવ્યય = અવિકારી શબ્દ; લિંગ-વચન-વિભક્તિ-કાળ પ્રમાણે કદી બદલાય નહીં.
- વિકારી શબ્દો ચાર — નામ, સર્વનામ, વિશેષણ, ક્રિયાપદ.
- અવ્યયના ચાર પ્રકાર — નામયોગી, ઉભયાન્વયી, કેવળપ્રયોગી, ક્રિયાવિશેષણ.
- ઓળખ-કસોટી — શબ્દ આસપાસ ફેરફાર છતાં એનું એ જ રૂપ રહે તો અવ્યય.
- 'અ + વ્યય' એટલે જે વ્યય (ફેરફાર) ન પામે તે.

વિકારી અને અવિકારી શબ્દો

પ્રકાર	શબ્દ-જાતિ	બદલાય?	ઉદાહરણ
વિકારી	નામ	હા	છોકરો / છોકરી / છોકરાઓ
વિકારી	સર્વનામ	હા	હું / મને / અમે
વિકારી	વિશેષણ	હા	સારો / સારી / સારાં
વિકારી	ક્રિયાપદ	હા	ખાય / ખાધું / ખાશે
અવિકારી (અવ્યય)	નામયોગી	ના	ઉપર, સાથે, માટે
અવિકારી (અવ્યય)	ઉભયાન્વયી	ના	અને, પણ, કેમ કે
અવિકારી (અવ્યય)	કેવળપ્રયોગી	ના	અરે!, વાહ!, હાય!
અવિકારી (અવ્યય)	ક્રિયાવિશેષણ	ના	ધીમે, અહીં, હવે

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી અવિકારી (અવ્યય) શબ્દ કયો છે — 'મોટો', 'ધીમે', 'જાય', 'છોકરી'?**

1. 'મોટો' વિશેષણ છે — મોટી/મોટાં એમ બદલાય, માટે વિકારી.
2. 'જાય' ક્રિયાપદ અને 'છોકરી' નામ — બંને બદલાય, માટે વિકારી.
3. 'ધીમે' લિંગ-વચન બદલાવા છતાં એનું એ જ રહે — એ જ અવ્યય.

✅ જવાબ: **ધીમે**

ઉદાહરણ 2 **'પુસ્તક ટેબલ ઉપર છે' — આ વાક્યમાં અવ્યય શબ્દ કયો?**

1. 'પુસ્તક' અને 'ટેબલ' નામ છે, 'છે' ક્રિયાપદ છે.
2. 'ઉપર' નામ (ટેબલ) ની સાથે જોડાઇ સ્થાન બતાવે છે અને બદલાતો નથી.
3. આથી 'ઉપર' નામયોગી અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **ઉપર**

2. નામયોગી અવ્યય — નામની પાછળ આવી સંબંધ બતાવે

જે અવ્યય નામ કે સર્વનામની પાછળ આવીને તેનો બીજા શબ્દ સાથેનો સંબંધ (સ્થાન, દિશા, હેતુ, સાધન) બતાવે તેને 'નામયોગી અવ્યય' કહે છે. અંગ્રેજીમાં તેને Postposition કહે છે, કારણ કે ગુજરાતીમાં તે હંમેશાં નામની 'પાછળ' આવે છે (અંગ્રેજીમાં Preposition આગળ આવે છે).

ઉદાહરણ — 'ઘરની પાસે', 'મિત્રની સાથે', 'કામ માટે', 'ચપ્પુ વડે'. અહીં પાસે, સાથે, માટે, વડે — બધાં નામની પાછળ આવી સંબંધ સ્થાપે છે, માટે નામયોગી અવ્યય છે.

નામયોગી અવ્યયો ઘણી વાર 'ની', 'ના', 'થી' જેવા વિભક્તિ-પ્રત્યય સાથે જોડાઈને આવે છે — જેમ કે 'ઘર-ની ઉપર', 'ગામ-થી દૂર'. ઓળખ માટે જુઓ કે શબ્દ કોઈ નામ સાથે જોડાઇ સ્થાન/હેતુ/સાધન/દિશા બતાવે છે કે નહીં.

- નામ કે સર્વનામની પાછળ આવે — એટલે Postposition.
- બે શબ્દો વચ્ચેનો સંબંધ (સ્થાન/દિશા/હેતુ/સાધન) બતાવે.
- સ્થાનવાચક — ઉપર, નીચે, પાસે, અંદર, બહાર, વચ્ચે.
- દિશા/ગતિ — તરફ, સુધી, થી, પ્રતિ.
- હેતુ/સાધન/સંગ — માટે, વડે, સાથે, વગર, સિવાય.

મુખ્ય નામયોગી અવ્યયો — અર્થ પ્રમાણે

અર્થ-પ્રકાર	નામયોગી અવ્યયો	ઉદાહરણ-વાક્ય
સ્થાન	ઉપર, નીચે, પાસે, અંદર, બહાર, વચ્ચે	દીવાલ ઉપર ચિત્ર છે.
દિશા / ગતિ	તરફ, સુધી, પ્રતિ, ભણી	તે ગામ તરફ ગયો.
હેતુ	માટે, ખાતર, અર્થે	પરીક્ષા માટે વાંચું છું.
સાધન	વડે, થી, દ્વારા	પેન વડે લખ્યું.
સંગ / સાથ	સાથે, જોડે, સહિત	ભાઈ સાથે ગયો.
અભાવ	વગર, વિના, સિવાય	પાણી વગર ચાલે નહીં.

ઉદાહરણ 1 **'વિદ્યાર્થી શાળા તરફ દોડ્યો' — અહીં નામયોગી અવ્યય કયું અને તે શું બતાવે?**

1. 'શાળા' નામ છે, તેની પાછળ 'તરફ' આવેલ છે.
2. 'તરફ' નામની પાછળ આવી દિશા-ગતિ બતાવે છે.
3. આથી 'તરફ' નામયોગી અવ્યય (દિશાવાચક) છે.

✅ જવાબ: **તરફ — દિશા બતાવે**

ઉદાહરણ 2 **'દાદાજી લાકડી વડે ચાલે છે' — આ વાક્યમાં નામયોગી અવ્યય ઓળખો.**

1. 'લાકડી' નામ, અને તેની પાછળ 'વડે' આવેલ છે.
2. 'વડે' સાધન (instrument) બતાવે છે — શાનાથી ચાલે છે.
3. આથી 'વડે' નામયોગી અવ્યય (સાધનવાચક) છે.

✅ જવાબ: **વડે**

ઉદાહરણ 3 **'મહેનત વગર સફળતા મળતી નથી' — અહીંના નામયોગી અવ્યયનો અર્થ-પ્રકાર કયો?**

1. 'મહેનત' નામની પાછળ 'વગર' આવ્યું છે.
2. 'વગર' એ કોઈ વસ્તુના અભાવ (ગેરહાજરી) નો ભાવ બતાવે છે.
3. આથી 'વગર' એ અભાવવાચક નામયોગી અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **અભાવવાચક**

3. ઉભયાન્વયી અવ્યય — શબ્દો કે વાક્યો જોડનાર

જે અવ્યય બે શબ્દો, બે પદ કે બે વાક્યોને જોડે (અન્વય કરે) તેને 'ઉભયાન્વયી અવ્યય' કહે છે. 'ઉભય' એટલે બે, 'અન્વય' એટલે જોડાણ — એટલે જે બેને જોડે તે ઉભયાન્વયી. અંગ્રેજીમાં તેને Conjunction કહે છે.

ઉદાહરણ — 'રામ અને શ્યામ આવ્યા', 'મહેનત કર પણ ઉતાવળ ન કર', 'તે ન આવ્યો કેમ કે વરસાદ હતો'. અહીં અને, પણ, કેમ કે — બે વાતોને જોડે છે, માટે ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

ઉભયાન્વયી અવ્યયના બે પેટા-પ્રકાર છે — (1) સમુચ્ચયબોધક / સમાનાધિકરણ, જે સમાન દરજ્જાનાં બે પદ-વાક્યને જોડે (અને, તથા, પણ, અથવા); (2) વ્યધિકરણ / કારણ-પરિણામ બતાવનાર, જે મુખ્ય-ગૌણ વાક્ય જોડે (કેમ કે, જેથી, જો... તો, માટે). ઓળખવા માટે જુઓ કે શબ્દ બે ભાગને 'જોડે' છે કે નહીં.

- બે શબ્દો / પદ / વાક્યને જોડે — એટલે Conjunction.
- જોડનાર — અને, તથા, ને, વળી.
- વિરોધ બતાવનાર — પણ, પરંતુ, છતાં, તોપણ.
- વિકલ્પ બતાવનાર — અથવા, કે, યા.
- કારણ / પરિણામ — કેમ કે, કારણ કે, જેથી, માટે, જો... તો.

ઉભયાન્વયી અવ્યયો — અર્થ પ્રમાણે

અર્થ-પ્રકાર	અવ્યયો	ઉદાહરણ-વાક્ય
જોડાણ	અને, તથા, ને, વળી	સીતા અને ગીતા સહેલી છે.
વિરોધ	પણ, પરંતુ, છતાં, તોપણ	તે ભણ્યો પણ પાસ ન થયો.
વિકલ્પ	અથવા, કે, યા	ચા પીશો કે કૉફી?
કારણ	કેમ કે, કારણ કે	તે ન આવ્યો કેમ કે માંદો હતો.
પરિણામ	જેથી, માટે, તેથી	વરસાદ પડ્યો જેથી રજા પડી.
શરત	જો... તો, અગર	જો વાંચીશ તો પાસ થઈશ.

ઉદાહરણ 1 **'મહેનત કરો અને સફળ થાઓ' — અહીંના ઉભયાન્વયી અવ્યયનો અર્થ-પ્રકાર કયો?**

1. 'અને' બે વાક્ય — 'મહેનત કરો' તથા 'સફળ થાઓ' — ને જોડે છે.
2. બંને સમાન દરજ્જાનાં છે અને માત્ર જોડાય છે.
3. આથી 'અને' જોડાણ બતાવનાર ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **જોડાણ**

ઉદાહરણ 2 **'તે હોશિયાર છે પરંતુ આળસુ છે' — આ વાક્યમાં ઉભયાન્વયી અવ્યય ઓળખો.**

1. બે વાક્ય જોડાયેલાં છે — 'હોશિયાર છે' અને 'આળસુ છે'.
2. જોડનાર શબ્દ 'પરંતુ' છે, જે વિરોધાભાસ (વિરોધ) બતાવે છે.
3. આથી 'પરંતુ' વિરોધવાયક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **પરંતુ**

ઉદાહરણ 3 **'તે મોડો પડ્યો કેમ કે બસ ચૂકી ગયો' — અહીંના ઉભયાન્વયી અવ્યયનો અર્થ-પ્રકાર શો છે?**

1. 'કેમ કે' બે વાક્ય જોડે છે — 'મોડો પડ્યો' અને 'બસ ચૂકી ગયો'.
2. બીજો ભાગ પહેલા ભાગનું 'કારણ' આપે છે.
3. આથી 'કેમ કે' કારણવાયક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **કારણવાયક**

4. કેવળપ્રયોગી અવ્યય — હૃદયના ભાવ-ઉદ્‌ગાર

જે અવ્યય મનના અચાનક ઊભા થયેલા ભાવ — હર્ષ, શોક, આશ્ચર્ય, ભય, ધિક્કાર, સંબોધન — ને એક ઉદ્‌ગાર રૂપે વ્યક્ત કરે તેને 'કેવળપ્રયોગી અવ્યય' કહે છે. અંગ્રેજીમાં તેને Interjection કહે છે. તે વાક્ય સાથે વ્યાકરણિક રીતે જોડાતું નથી — 'કેવળ' (એકલું) જ પ્રયોજાય છે, માટે કેવળપ્રયોગી.

આવા શબ્દો સામાન્ય રીતે વાક્યના આરંભમાં આવે છે અને તેની પાછળ ઉદ્‌ગારચિહ્ન (!) મુકાય છે. ઉદાહરણ — 'વાહ! કેવું સુંદર દૃશ્ય છે.', 'અરેરે! બિચારો પડી ગયો.', 'શાબાશ! તેં સરસ કામ કર્યું.'

ઓળખવાની યાવી — શબ્દ કોઈ લાગણી (ભાવ) નો ઉદ્‌ગાર બતાવે અને તેની પાછળ ઉદ્‌ગારચિહ્ન મુકાય તો તે કેવળપ્રયોગી અવ્યય છે. તે ક્રિયા, સ્થાન કે જોડાણ બતાવતું નથી — માત્ર ભાવ વ્યક્ત કરે છે.

- મનનો અચાનક ભાવ ઉદ્‌ગાર રૂપે વ્યક્ત કરે — એટલે Interjection.
- વાક્યના આરંભમાં આવી પાછળ ઉદ્‌ગારચિહ્ન (!) લે છે.
- હર્ષ — વાહ!, અહા!, ધન્ય!, શાબાશ!
- શોક / દુઃખ — અરેરે!, હાય!, અફસોસ!, ઓહ!
- આશ્ચર્ય — અરે!, ઓહો!, ઓહોહો!; ધિક્કાર — છી!, ધિક્!; સંબોધન — એ!, અલ્યા!

ઉદાહરણ 1 **'અરેરે! તેની ગાડીને અકસ્માત થયો.' — અહીંના કેવળપ્રયોગી અવ્યયનો ભાવ કયો?**

1. 'અરેરે!' વાક્યના આરંભમાં ઉદ્‌ગાર રૂપે છે.
2. તે દુઃખ-સહાનુભૂતિ (શોક) નો ભાવ બતાવે છે.
3. આથી તે શોકવાયક કેવળપ્રયોગી અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **શોક**

ઉદાહરણ 2 **'વાહ! તેં તો કમાલ કરી દીધી.' — અહીંના કેવળપ્રયોગી અવ્યયનો ભાવ ઓળખો.**

1. 'વાહ!' ઉદ્‌ગાર રૂપે વાક્યના આરંભમાં છે.
2. તે પ્રશંસા-આનંદ (હર્ષ) નો ભાવ વ્યક્ત કરે છે.
3. આથી તે હર્ષવાયક કેવળપ્રયોગી અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **હર્ષ**

ઉદાહરણ 3 **'છી! આ જગ્યા કેટલી ગંદી છે.' — 'છી!' કયો ભાવ બતાવે છે?**

1. 'છી!' ઉદ્‌ગાર રૂપે વપરાયો છે.
2. તે અણગમો-ઘૃણા (ધિક્કાર) નો ભાવ બતાવે છે.
3. આથી તે ધિક્કારવાચક કેવળપ્રયોગી અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **ધિક્કાર**

યાદ રાખવાની ટ્રિક — ભાવ ઓળખો

- વાહ! / અહા! / શાબાશ! → હર્ષ-પ્રશંસા
- અરેરે! / હાય! / અફસોસ! → શોક-દુઃખ
- અરે! / ઓહો! → આશ્ચર્ય
- છી! / ધિક્! → ધિક્કાર-ઘૃણા
- એ! / અલ્યા! / હે! → સંબોધન
- પાછળ '!' ચિહ્ન + એકલો ભાવ = કેવળપ્રયોગી

5. ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય — ક્રિયાની વિશેષ માહિતી

જે અવ્યય ક્રિયાપદ વિશે વધારાની માહિતી આપે — ક્રિયા કેવી રીતે, ક્યાં, ક્યારે કે કેટલા પ્રમાણમાં થઈ તે બતાવે — તેને 'ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય' કહે છે. અંગ્રેજીમાં તેને Adverb કહે છે. તે ક્રિયાનું 'વિશેષણ' છે, માટે ક્રિયાવિશેષણ.

ઉદાહરણ — 'તે ધીમે બોલ્યો' (કેવી રીતે), 'તે અહીં બેઠો' (ક્યાં), 'તે ગઈ કાલે આવ્યો' (ક્યારે), 'તે ખૂબ થાક્યો' (કેટલું). આ બધાં ક્રિયા વિશે માહિતી આપે છે અને બદલાતાં નથી, માટે ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

ક્રિયાવિશેષણ અને વિશેષણ વચ્ચે ભેળસેળ ન કરો — વિશેષણ 'નામ' વિશે કહે (દા.ત. 'ધીમો છોકરો' — 'ધીમો' નામનું વિશેષણ), જ્યારે ક્રિયાવિશેષણ 'ક્રિયા' વિશે કહે (દા.ત. 'ધીમે ચાલે' — 'ધીમે' ક્રિયાનું વિશેષણ). 'ધીમો' નામ સાથે બદલાય (ધીમી/ધીમું), પણ 'ધીમે' અવ્યય હોવાથી બદલાતું નથી.

- ક્રિયા વિશે માહિતી આપે — એટલે Adverb.
- રીતિવાચક (કેવી રીતે) — ધીમે, ઝડપથી, સારી રીતે, એકાએક.
- સ્થાનવાચક (ક્યાં) — અહીં, ત્યાં, ઉપર, બહાર, ક્યાંય.
- કાળવાચક (ક્યારે) — હવે, આજે, ગઈ કાલે, હંમેશાં, વહેલું.
- પરિમાણવાચક (કેટલું) — ખૂબ, બહુ, થોડું, વધારે, જરા.

ક્રિયાવિશેષણ અવ્યયના પ્રકાર

પ્રકાર	પ્રશ્ન	ઉદાહરણ-શબ્દો	ઉદાહરણ-વાક્ય
રીતિવાચક	કેવી રીતે?	ધીમે, ઝડપથી, એકાએક	તે ઝડપથી દોડ્યો.
સ્થાનવાચક	ક્યાં?	અહીં, ત્યાં, બહાર	છોકરાં બહાર રમે છે.
કાળવાચક	ક્યારે?	આજે, ગઈ કાલે, હવે	તે ગઈ કાલે આવ્યો.
પરિમાણવાચક	કેટલું?	ખૂબ, થોડું, વધારે	તે ખૂબ થાક્યો.

ઉદાહરણ 1 **'બાળક ગઈ કાલે શાળાએ ગયું' — અહીંના ક્રિયાવિશેષણ અવ્યયનો પ્રકાર કયો?**

1. 'ગયું' ક્રિયા છે; 'ક્યારે ગયું?' એ પ્રશ્નનો જવાબ 'ગઈ કાલે' આપે છે.
2. આથી તે સમય બતાવે છે.
3. આથી 'ગઈ કાલે' એ કાળવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **કાળવાચક**

ઉદાહરણ 2 **'તે ખૂબ મહેનત કરે છે' — 'ખૂબ' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?**

1. 'કરે છે' ક્રિયા છે; 'કેટલી મહેનત કરે છે?' એનો જવાબ 'ખૂબ'.
2. તે માત્રા-પ્રમાણ બતાવે છે.
3. આથી 'ખૂબ' એ પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **પરિમાણવાચક**

ઉદાહરણ 3 **'ધીમો છોકરો ધીમે ચાલે છે' — આ વાક્યમાં ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય કયું છે?**

1. 'ધીમો' નામ 'છોકરો' વિશે કહે છે અને બદલાય (ધીમી) — તે વિશેષણ છે.
2. 'ધીમે' ક્રિયા 'ચાલે' વિશે કહે છે અને બદલાતો નથી.
3. આથી 'ધીમે' એ ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **ધીમે**

6. ચારેય અવ્યયની તુલના અને ઝડપી ઓળખ

પરીક્ષામાં ઘણી વાર એક જ વાક્યમાં અલગ-અલગ પ્રકારનાં અવ્યયો ભેગાં હોય અને દરેકને ઓળખવાનું પૂછાય. તેથી ચારેય પ્રકારની વચ્ચેનો તફાવત સ્પષ્ટ યાદ રાખવો જરૂરી છે.

ઝડપી ઓળખ માટે ચાર પ્રશ્ન પૂછો — (1) શબ્દ નામની પાછળ આવી સંબંધ બતાવે છે? → નામયોગી. (2) શબ્દ બે વાતને જોડે છે? → ઉભયાન્વયી. (3) શબ્દ ભાવનો ઉદ્‌ગાર છે (પાછળ '!')? → કેવળપ્રયોગી. (4) શબ્દ ક્રિયા વિશે (કેવી/ક્યાં/ક્યારે/કેટલું) કહે છે? → ક્રિયાવિશેષણ.

આ ચાર પ્રશ્નોમાંથી જે પ્રથમ 'હા' આવે તે જ અવ્યયનો પ્રકાર. થોડી પ્રેક્ટિસ પછી આ ઓળખ થોડી જ સેકન્ડમાં થઈ જાય છે અને આ સીધા-સટ માર્કનો વિભાગ બની જાય છે.

ઉદાહરણ 1 **'અરે! તે મિત્ર સાથે ધીમે ધીમે જાય છે' — આ વાક્યમાં અનુક્રમે ત્રણ અવ્યયોના પ્રકાર ઓળખો.**

1. 'અરે!' ભાવનો ઉદ્‌ગાર છે — કેવળપ્રયોગી અવ્યય.
2. 'સાથે' નામ 'મિત્ર' ની પાછળ સંગ બતાવે — નામયોગી અવ્યય.
3. 'ધીમે ધીમે' ક્રિયા 'જાય' ની રીત બતાવે — ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

✅ જવાબ: **કેવળપ્રયોગી, નામયોગી, ક્રિયાવિશેષણ**

ઉદાહરણ 2 **'તે વહેલો આવ્યો અને કામ માટે રોકાયો' — અહીંના 'અને' તથા 'માટે' ના પ્રકાર જણાવો.**

1. 'અને' બે વાક્યને જોડે છે — ઉભયાન્વયી અવ્યય.
2. 'માટે' નામ 'કામ' ની પાછળ આવી હેતુ બતાવે — નામયોગી અવ્યય.
3. આથી અનુક્રમે ઉભયાન્વયી અને નામયોગી.

✅ જવાબ: **અને — ઉભયાન્વયી; માટે — નામયોગી**

⚡ ચાર અવ્યય — એક નજરમાં

- નામની પાછળ + સંબંધ (ઉપર/સાથે/માટે) → નામયોગી
- બે વાત જોડે (અને/પણ/કેમ કે) → ઉભયાન્વયી
- ભાવનો ઉદ્‌ગાર + '!' (વાહ!/અરે!) → કેવળપ્રયોગી
- ક્રિયા વિશે કહે (ધીમે/અહીં/હવે) → ક્રિયાવિશેષણ
- ચારેય અવિકારી — કદી રૂપ બદલે નહીં

7. પરીક્ષામાં થતી સામાન્ય ભૂલો અને જાળ-પ્રશ્નો

પ્રથમ સામાન્ય ભૂલ — ક્રિયાવિશેષણ અને વિશેષણ વચ્ચે ગૂંચવાવું. યાદ રાખો, જે શબ્દ નામ સાથે બદલાય તે વિશેષણ (ધીમો/ધીમી), અને જે અવિકારી રહી ક્રિયા વિશે કહે તે ક્રિયાવિશેષણ (ધીમે). કસોટી — શબ્દનું સ્ત્રીલિંગ રૂપ થાય તો વિશેષણ; ન થાય તો ક્રિયાવિશેષણ.

બીજી ભૂલ — નામયોગી અને ક્રિયાવિશેષણ બંનેમાં 'ઉપર', 'નીચે', 'બહાર' જેવા સ્થાનવાચક શબ્દો આવે છે, માટે મૂંઝવણ થાય. ભેદ આ — જો શબ્દ કોઈ નામની પાછળ આવી તેનો સંબંધ બતાવે ('ટેબલ ઉપર') તો નામયોગી; જો તે એકલો ક્રિયા વિશે કહે ('તે ઉપર ગયો') તો ક્રિયાવિશેષણ.

ત્રીજી ભૂલ — અવ્યયને વિકારી માની લેવો. અવ્યય કદી લિંગ-વચન પ્રમાણે બદલાતો નથી; જો કોઈ શબ્દ બદલાય તો તે અવ્યય નથી. ચોથી ભૂલ — સંયુક્ત નામયોગી ('ની સાથે', 'ની ઉપર') માં ફક્ત 'સાથે'/'ઉપર' ભાગ જ નામયોગી અવ્યય છે, 'ની' તો વિભક્તિ-પ્રત્યય છે.

- વિશેષણ નામ સાથે બદલાય; ક્રિયાવિશેષણ અવિકારી રહે.
- નામની પાછળ + સંબંધ = નામયોગી; એકલો ક્રિયા વિશે = ક્રિયાવિશેષણ.
- અવ્યય બદલાય તો તે અવ્યય જ નથી — ફેર તપાસો.
- 'ની', 'ના', 'થી' એ વિભક્તિ-પ્રત્યય છે, અવ્યય નહીં.
- એક જ શબ્દ સંદર્ભ પ્રમાણે અલગ પ્રકારનો બની શકે.

ઉદાહરણ 1 **'પક્ષી ઊંચે ઊડે છે' — અહીં 'ઊંચે' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

1. 'ઊડે' ક્રિયા છે; 'ક્યાં/કેવી રીતે ઊડે?' એનો જવાબ 'ઊંચે'.
2. તે કોઈ નામની પાછળ આવી સંબંધ બતાવતો નથી, એકલો ક્રિયા વિશે કહે છે.
3. આથી 'ઊંચે' ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે, નામયોગી નહીં.

✅ જવાબ: **ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય**

ઉદાહરણ 2 **'બિલાડી ખુરશી નીચે સંતાઈ' — અહીં 'નીચે' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

1. 'ખુરશી' નામની પાછળ 'નીચે' આવેલ છે.
2. તે ખુરશી અને બિલાડી વચ્ચેનો સ્થાન-સંબંધ બતાવે છે.
3. આથી અહીં 'નીચે' નામયોગી અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **નામયોગી અવ્યય**

8. પગલા-દર-પગલા ઓળખ-પદ્ધતિ

કોઈ પણ અવ્યય-આધારિત પ્રશ્ન ઉકેલવા આ વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ અપનાવો. પ્રથમ, આપેલ શબ્દ ખરેખર અવ્યય છે કે નહીં તે ચકાસો — તેનું લિંગ-વચન બદલીને જુઓ; ન બદલાય તો જ અવ્યય.

બીજું, શબ્દ વાક્યમાં શું કરે છે તે જુઓ — નામ સાથે જોડાય છે, બે વાત જોડે છે, ભાવ બતાવે છે, કે ક્રિયા વિશે કહે છે. ત્રીજું, તે પ્રમાણે ચાર પ્રકારમાંથી યોગ્ય પ્રકાર નક્કી કરો.

ચોથું, જો જરૂર હોય તો અર્થ-પેટાપ્રકાર (દા.ત. નામયોગીમાં સ્થાન/હેતુ/સાધન, કે ક્રિયાવિશેષણમાં રીતિ/સ્થાન/કાળ/પરિમાણ) પણ નક્કી કરો. અભ્યાસથી આ આખી પ્રક્રિયા આપોઆપ ઝડપી બને છે.

- પગલું 1 — શબ્દ બદલાય છે? ન બદલાય તો અવ્યય.
- પગલું 2 — વાક્યમાં શબ્દનું કાર્ય જુઓ.
- પગલું 3 — ચાર પ્રકારમાંથી યોગ્ય પ્રકાર નક્કી કરો.
- પગલું 4 — જરૂર પડે તો અર્થ-પેટાપ્રકાર શોધો.
- પગલું 5 — સંદર્ભ બદલે તો પ્રકાર પણ બદલાય તે ધ્યાનમાં રાખો.

ઉદાહરણ 1 **'શાબાશ! તું પ્રથમ આવ્યો' — આપેલ પદ્ધતિથી 'શાબાશ' ઓળખો.**

1. પગલું 1 — 'શાબાશ' બદલાતો નથી, માટે અવ્યય છે.
2. પગલું 2 — તે ભાવ (પ્રશંસા) નો ઉદ્‌ગાર છે અને પાછળ '!' છે.
3. પગલું 3 — આથી તે કેવળપ્રયોગી અવ્યય (હર્ષ) છે.

✅ જવાબ: **કેવળપ્રયોગી અવ્યય**

ઉદાહરણ 2 **'તે ઘરથી ઑફિસ સુધી ચાલીને ગયો' — 'સુધી' ઓળખો.**

1. પગલું 1 — 'સુધી' બદલાતો નથી, માટે અવ્યય.
2. પગલું 2 — તે નામ 'ઑફિસ' ની પાછળ આવી અંતિમ સીમા (ગતિ-મર્યાદા) બતાવે છે.
3. પગલું 3 — આથી 'સુધી' નામયોગી અવ્યય છે.

✅ જવાબ: **નામયોગી અવ્યય**

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

1 **"તમે જ કહો ક્યારે આવશો ?" — વાક્યમાં નિપાત શોધો.**

(A) તમે | (B) ક્યારે | **(C) જ** | (D) કહો

✓ **જવાબ:** (C) જ

BMC જુનિયર ક્લાર્ક 2026

2 **"પાર્થ ઈમાનદાર છે છતાં તે કેવો ભૂલકણો છે." - સંયોજકનો પ્રકાર ઓળખાવો.**

(A) વિકલ્પવાચક | (B) પર્યાયવાચક | **(C) વિરોધવાચક** | (D) દૃષ્ટાંતવાચક

✓ **જવાબ:** (C) વિરોધવાચક

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

3 **કયું સંયોજક વિરોધવાચક છે ?**

(A) અગર | **(B) છતાં** | (C) અને | (D) કેમ કે

✓ **જવાબ:** (B) છતાં

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

4 **'આ પુસ્તક માત્ર મારી પાસે છે.' - આ વાક્યમાં નિપાત શોધો.**

(A) આ | (B) છે | (C) પાસે | **(D) માત્ર**

✓ **જવાબ:** (D) માત્ર

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

5 'આમાં પણ તમને કશું રોમાંચક ન લાગ્યું.' — વાક્યમાં નિપાત ઓળખાવો.

(A) ન | (B) તમને | (C) આમાં | **(D) પણ**

✓ **જવાબ:** (D) પણ

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

6 બે વાક્યને જોડવા માટે શું પ્રયોજાય છે ?

(A) સંયોજક | (B) વિભક્તિ | (C) અનુગ | (D) નામયોગી

✓ **જવાબ:** (A) સંયોજક

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

7 નામ સાથે પ્રમાણમાં દૃઢ રીતે જોડાયેલા હોય તેને શું કહેવાય છે ?

(A) અનુગ | (B) નામયોગી | (C) પ્રત્યય | (D) ક્રિયાવિશેષણ

✓ **જવાબ:** (A) અનુગ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

8 નિપાત શોધો : પુસ્તકો મારા જ ટેબલ પર છે.

(A) છે | **(B) જ** | (C) મારા | (D) પર

✓ **જવાબ:** (B) જ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

9 'ના મારે જવું જ છે' આ વિધાનમાં વપરાયેલ 'જ' શું છે ?

(A) સંજ્ઞા | **(B) નિપાત** | (C) અનુગ | (D) નામયોગી

✓ **જવાબ:** (B) નિપાત

GPSSB Lab Technician 2022

10 નીચેનામાંથી નિપાત જણાવો.

(A) કોને | (B) થકી | **(C) જ** | (D) દ્વારા

✓ **જવાબ:** (C) જ

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

11 નિપાત શોધો : માતૃભક્ત દત્તુની જીભ પછી ઊપડે જ શાની ?

(A) શાની | (B) પછી | **(C) જ** | (D) જીભ

✓ **જવાબ:** (C) જ

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

12 નિપાત શોધો : હું શાળામાં જ હતો.

(A) માં | **(B) જ** | (C) હું | (D) શાળા

✓ **જવાબ:** (B) જ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

13 સંયોજકનો પ્રકાર લખો : 'વર્ગમાંથી એક શિક્ષક ગયા અને બીજા આવ્યા.'

(A) શરતવાચક | (B) અવતરણવાચક | (C) વિકલ્પવાચક | **(D) સમુચ્ચયવાચક**

✓ **જવાબ:** (D) સમુચ્ચયવાચક

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

14 'તને પુસ્તક ગમે છે માટે હું લાવ્યો છું.' - માં અધોરેખિત પદનું કાર્ય શું છે ?

(A) સંયોજક | (B) વિશેષણ | (C) નિપાત | (D) અનુગ

✓ **જવાબ:** (A) સંયોજક

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

15 નિપાત લખો : 'મારાથી ના પડાય ખરી ?'

(A) પડાય | **(B) ખરી** | (C) મારાથી | (D) ના

✓ **જવાબ:** (B) ખરી

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

16 નિપાત શોધો : તેણે જ વાંસળી વગાડી હતી.

(A) તેણે | (B) વાંસળી | **(C) જ** | (D) વગાડી

✓ **જવાબ:** (C) જ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

17 **સંયોજકનો પ્રકાર લખો : 'સાહેબ કામમાં હતા, છતાં હું તેમની ઑફિસમાં પહોંચી ગયો.'**

(A) શરતવાચક | (B) સમુચ્ચયવાચક | (C) પરિણામવાચક | **(D) વિરોધવાચક**

✓ **જવાબ:** (D) વિરોધવાચક

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

18 **નિપાત શોધો : રમજુ મીર શરણાઇ બંધ કરીને પાદરમાંથી પાછો ફર્યો નહિ ને ?**

(A) ફર્યો | **(B) ને** | (C) મીર | (D) બંધ

✓ **જવાબ:** (B) ને

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

19 **નીચેનામાંથી નામયોગી કયું છે ?**

(A) ની | (B) થી | **(C) પરંતુ** | (D) નું

✓ **જવાબ:** (C) પરંતુ

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

20 **'અમે તો લોટો સાચવી રાખ્યો છે.' — આ વાક્યમાં નિપાત ઓળખાવો.**

(A) તો | (B) લોટો | (C) રાખ્યો | (D) અમે

✓ **જવાબ:** (A) તો

GSRTC કંડક્ટર 2021

21 **"છકડો જકાતનાકે જ ઊભો રહી જાય." આ વાક્યમાં 'નિપાત' શોધો.**

(A) છકડો | (B) રહી | (C) જાય | **(D) જ**

✓ **જવાબ:** (D) જ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

22 **'પ્રકૃતિ જ મારી મા રહી છે' – વાક્યમાં કયું પદ 'નિપાત' છે?**

(A) મા | (B) રહી | **(C) જ** | (D) છે

✓ **જવાબ:** (C) જ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

23 વાક્યમાંથી નિપાત શોધીને જણાવો : 'તમે ક્યારેય ભાષણમાં નિપાત વાપરો છો ખરા ?'

(A) ક્યારેય | **(B) ખરા** | (C) નિપાત | (D) છો

✓ **જવાબ:** (B) ખરા

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

24 નીચેનામાંથી કયું વાક્ય નિપાતવાળું છે ?

(A) ભક્ત થયા પણ ભેદ ન જાણ્યો | (B) સુશીલા આવી ને આ પ્રશ્ન ઉકલી ગયો | (C) માંદો માણસ સૂતો હોય તો એને જગાડવો ન જોઇએ | **(D) કાનજી જેવા લોકો હવે વિરલ થતા જાય છે, ખરું ને ?**

✓ **જવાબ:** (D) કાનજી જેવા લોકો હવે વિરલ થતા જાય છે, ખરું ને ?

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

25 નીચે આપેલ વાક્યમાંથી 'નિપાત' શોધીને લખો. ગોપીઓને વા'લો કાનુડો જી રે

(A) ગોપીઓને | (B) કાનુડોજી | **(C) જી** | (D) રે

✓ **જવાબ:** (C) જી

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

26 નીચેનામાંથી કયું વાક્ય નિપાતવાળું છે: (a) મહેનત કરશો તો પરીક્ષામાં પાસ થશો (b) હું આવ્યો પણ તમે ઘરે નહોતા (c) ઈશ્વર આવ્યો ને પ્રશ્ન ઊકલી ગયો (d) ગરમીમાં કેવળ સફેદ જ વસ્ત્રો પહેરો

(A) a અને d | (B) b અને d | (C) c અને d | **(D) d**

✓ **જવાબ:** (D) d

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

27 નીચે આપેલ વાક્યનો નિપાત ઓળખાવો. દિયાનને માત્ર બોનવીટા જ ભાવે છે

(A) માત્ર | (B) ને | (C) જ | **(D) ઉપરોક્ત (A) અને (C) બંને**

✓ **જવાબ:** (D) ઉપરોક્ત (A) અને (C) બંને

ગુજરાત હાઇકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

28 નીચેના વિધાનમાંથી નિપાત શોધો. 'અમારે જમવું હોય તો ખબર રાખીએ ને!'

(A) જમવું | (B) ખબર | (C) અમારે | **(D) ને**

✓ **જવાબ:** (D) ને

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કમ્પ્યુટર ઓપરેટર 2024

29 નીચેના વિધાનમાંથી સંયોજક શોધો- 'તમે કેરી લાવ્યા છતાં હું ન આવી શક્યો.'

(A) લાવ્યા | (B) હું | **(C) છતાં** | (D) તમે

✓ **જવાબ:** (C) છતાં

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઇવર 2024

30 નીચેના વિધાનમાં સંયોજક શોધો. 'ગાંધીજીએ યાત્રા કરી, કેમકે એમના ગુરુની આજ્ઞા હતી.'

(A) કેમકે | (B) હતી | (C) યાત્રા | (D) કરી

✓ **જવાબ:** (A) કેમકે

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

31 નિપાત શોધો : 'ગ્રાહકોને પણ ઠાવકાઈથી સાચવે.'

(A) પણ | (B) સાચવે | (C) ગ્રાહકોને | (D) ઠાવકાઈથી

✓ **જવાબ:** (A) પણ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

32 નીચેના વિધાનમાંથી નિપાત શોધો. 'વાંચશો તો પાસ થશો.'

(A) પાસ | (B) થશો | (C) વાંચશો | **(D) તો**

✓ **જવાબ:** (D) તો

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

33 'તેણે મને કારણ કહ્યું ખરું' વિધાનમાં નિપાત શોધો.

(A) કહ્યું | (B) તેણે | (C) મને | **(D) ખરું**

✓ **જવાબ:** (D) ખરું

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

34 'મંદિરની આગળ એક નાનકડો બગીચો છે.' – વાક્યમાં વપરાયેલ નામયોગી ઓળખો.

(A) મંદિર | (B) ની | **(C) આગળ** | (D) બગીચો

✓ **જવાબ:** (C) આગળ

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

35 'મંદિરની આગળ એક નાનકડો બગીચો છે.' - વાક્યમાં વપરાયેલ નામયોગી ઓળખો.

(A) મંદિર | (B) ની | **(C) આગળ** | (D) બગીચો

✓ **જવાબ:** (C) આગળ

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

36 અને, કે, એટલે વગેરે ___ કહેવાય.

(A) સંજ્ઞા | **(B) સંયોજકો** | (C) પ્રત્યય | (D) ક્રિયાવિશેષણ

✓ **જવાબ:** (B) સંયોજકો

SEB TET-2 (ગણિત-વિજ્ઞાન) 2023

37 નીચે આપેલ સંયોજકો પૈકી સમસ્ત સંયોજક કયું છે ?

(A) આથી | (B) તથા | (C) જેથી | **(D) જો - તો**

✓ **જવાબ:** (D) જો - તો

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

38 "વાહ! વાહ! ભારતે વર્લ્ડ કપ મેળવ્યો!" — આ વાક્યમાં કયા પ્રકારનો કેવળ પ્રયોગી અર્થ નીકળે છે ?

(A) હર્ષ વાચક | (B) આશિષ વાચક | (C) આશ્ચર્ય વાચક | (D) વિનય વાચક

✓ **જવાબ:** (A) હર્ષ વાચક

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

39 ઉત્તર ભારત અને દક્ષિણ ભારત વચ્ચે એક લીટી દોરવાનું કામ નર્મદા કરે છે. — આ વાક્યમાં સંયોજકનો પ્રકાર જણાવો.

(A) કારણવાચક | (B) શરતવાચક | **(C) સમુચ્ચયવાચક** | (D) વિકલ્પવાચક

✓ **જવાબ:** (C) સમુચ્ચયવાચક

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

40 આદર સૂચક નિપાત કયો છે ?

(A) પણ | **(B) જી** | (C) જ | (D) તો

✓ **જવાબ:** (B) જી

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

41 **નિપાત લખો : 'હું આજે પણ એમની હાજરી અનુભવી શકું છું.'**

(A) હું | **(B) પણ** | (C) હાજરી | (D) છું

✓ **જવાબ:** (B) પણ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

42 **નિપાત શોધો : કાલે તમે પણ ચાલ્યા હતા.**

(A) કાલે | (B) તમે | **(C) પણ** | (D) ચાલ્યા

✓ **જવાબ:** (C) પણ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

43 **નિપાત લખો : 'તે પણ અમદાવાદ ગયો.'**

(A) અમદાવાદ | (B) ગયો | (C) તે | **(D) પણ**

✓ **જવાબ:** (D) પણ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

44 **રેખાંકિત સંયોજકનો પ્રકાર લખો : તે અંગ્રેજી કે હિન્દી વાંચતો ન હતો.**

(A) સમુચ્ચયવાચક સંયોજક | **(B) વિકલ્પવાચક સંયોજક** | (C) કારણવાચક સંયોજક | (D) પરિણામવાચક સંયોજક

✓ **જવાબ:** (B) વિકલ્પવાચક સંયોજક

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

45 **નિપાત લખો : 'મહેશ તેના પિતા જેવો જ છે.'**

(A) જ | (B) પિતા | (C) જેવો | (D) તેના

✓ **જવાબ:** (A) જ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

46 **રેખાંકિત સંયોજકનો પ્રકાર લખો : તેણે ખૂબ મહેનત કરી છતાં નાપાસ થયો.**

(A) કારણવાચક | (B) દૃષ્ટાંતવાચક | **(C) વિરોધવાચક** | (D) સમુચ્ચયવાચક

✓ **જવાબ:** (C) વિરોધવાચક

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

47 ગુજરાતી ભાષાના વ્યાકરણમાં સંજ્ઞા, સર્વનામ, વિશેષણ, ક્રિયાપદ વગેરે પદો સાથે મુકાઈ વિશેષ અર્થનો કે ભારનો બોધ કરાવનાર ઘટક કયા નામથી ઓળખાય છે ?

(A) અનુગ કે નામયોગી | **(B) નિપાત** | (C) કૃદંત | (D) વિશેષણ

✓ **જવાબ:** (B) નિપાત

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

48 'એણે પગ વડે માટી ખૂંદી નાખી.' — વાક્યમાં કયો શબ્દ નામયોગી છે ?

(A) ખૂંદી | (B) માટી | (C) પગ | **(D) વડે**

✓ **જવાબ:** (D) વડે

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

49 નીચે આપેલ વાક્યમાંથી 'નિપાત' શોધીને જણાવો. તમારે માત્ર દસ વખત બોલવાનું છે.

(A) માત્ર | (B) વખત | (C) તમારે | (D) દસ

✓ **જવાબ:** (A) માત્ર

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

50 નીચે આપેલ સાદા વાક્યને જોડતાં યોગ્ય સંયોજકને વિકલ્પમાંથી શોધો. હું જાણું છું. મારા એકરારથી પિતાજી મારે વિશે નિર્ભય થયા. તેમનો મહાપ્રેમ વૃદ્ધિ પામ્યો.

(A) પણ | (B) કે | (C) અને | **(D) કે, અને**

✓ **જવાબ:** (D) કે, અને

ગુજરાત હાઇકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

51 નીચેના વિધાનમાંથી સંયોજક શોધો- 'એ તો બ્રાહ્મણના કુળનો ધર્મ છે કે એમ કરવું.'

(A) છે | **(B) કે** | (C) તો | (D) ધર્મ

✓ **જવાબ:** (B) કે

ગુજરાત હાઇકોર્ટ ડ્રાઇવર 2024

52 નીચેના વિધાનમાંથી નિપાત શોધો. 'શૈલેષ આવ્યો ને પ્રશ્ન ઉકલી ગયો.'

(A) ને | (B) પ્રશ્ન | (C) શૈલેષ | (D) આવ્યો

✓ **જવાબ:** (A) ને

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

53 **નીચેના વિધાનમાંથી સંયોજક શોધો. 'વિભા મોડી ઊઠી માટે વર્ગમાં મોડી આવી.'**

(A) માટે (B) આવી (C) મોડી (D) ઊઠી

✓ **જવાબ:** (A) માટે

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

54 **'પપ્પુ અંતે પાસ તો થયો' વિધાનમાં નિપાત શોધો.**

(A) તો (B) પપ્પુ (C) અંતે (D) પાસ

✓ **જવાબ:** (A) તો

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

55 **મનની લાગણીને / મનના ભાવનાત્મક ઊભરાને કયા શબ્દની મદદથી રજૂ કરી શકાય છે ?**

(A) કર્તા (B) ઉભયાન્વયી (C) કૃદંત **(D) કેવળપ્રયોગી**

✓ **જવાબ:** (D) કેવળપ્રયોગી

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

56 **'સમર્પણ એટલે બલિદાન વિના સિદ્ધિ નથી' - સંયોજકનો અર્થ આપો.**

(A) કારણવાચક (B) સમુચ્ચયવાચક (C) પર્યાયવાચક **(D) દર્શાંતવાચક**

✓ **જવાબ:** (D) દર્શાંતવાચક

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

57 **નિપાત લખો : 'વન તો કલ્પના સમાન બની જશે.'**

(A) વન **(B) તો** (C) સમાન (D) કલ્પના

✓ **જવાબ:** (B) તો

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

58 **લીટી દોરેલ સંયોજકનો પ્રકાર લખો : અમે ઘણું સમજાવ્યો છતાં એ ન માન્યો.**

(A) પર્યાયવાચક સંયોજક (B) સમુચ્ચયવાચક સંયોજક (C) કારણવાચક સંયોજક **(D) વિરોધવાચક સંયોજક**

✓ **જવાબ:** (D) વિરોધવાચક સંયોજક

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

59 **સંયોજકનો પ્રકાર લખો : 'બે-ચાર દિવસ તેને યાદ આવશે, પણ તે ભૂલી જશે.'**

(A) વિરોધવાચક (B) પરિણામવાચક (C) સમુચ્ચયવાચક (D) અવતરણવાચક

✓ **જવાબ:** (A) વિરોધવાચક

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

60 **નિપાત શોધો : રોનક પણ દોડતો હતો.**

(A) પણ (B) રોનક (C) હતો (D) દોડતો

✓ **જવાબ:** (A) પણ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

61 **નિપાત લખો : 'ભાવનું તો ઠીક, ભાઈ !'**

(A) તો (B) ઠીક (C) ભાઈ (D) ભાવ

✓ **જવાબ:** (A) તો

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

62 **નિપાત શોધો : એમણે જ મને બધી વાત કરી છે.**

(A) જ (B) મને (C) કરી (D) વાત

✓ **જવાબ:** (A) જ

ગુજરાત હાઇકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

63 **નીચેના વિધાનમાંથી નિપાત શોધો. 'લાત શા માટે મારી, વારુ?'**

(A) શા (B) લાત (C) મારી **(D) વારુ**

✓ **જવાબ:** (D) વારુ

ગુજરાત હાઇકોર્ટ ડ્રાઇવર 2024

64 **નીચેના વિધાનમાંથી નિપાત શોધો. 'કિનાને તૈયાર થતાં ફક્ત દસ મિનિટ લાગે છે.'**

(A) કિનાને **(B) ફક્ત** (C) દસ (D) તૈયાર

✓ **જવાબ:** (B) ફક્ત

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

65 'કેવળ તમારું માન રાખવા ખાતર હું આવીશ' વિધાનમાં નિપાત શોધો.

(A) ખાતર | **(B) કેવળ** | (C) તમારું | (D) માન

✓ **જવાબ:** (B) કેવળ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

66 નિપાત શોધો : એમને જ મને ઊભો કર્યો.

(A) એમને | **(B) જ** | (C) મને | (D) ઊભો

✓ **જવાબ:** (B) જ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઈવર 2024

67 નીચેના વિધાનમાંથી નિપાત શોધો. 'ભણેલા સુધ્ધાં આવી ભૂલ કરે છે.'

(A) આવી | (B) ભૂલ | **(C) સુધ્ધાં** | (D) ભણેલા

✓ **જવાબ:** (C) સુધ્ધાં

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

68 'મહાદેવભાઈ માત્ર પચાસ વર્ષ જીવ્યા' વિધાનમાં નિપાત શોધો.

(A) જીવ્યા | (B) મહાદેવભાઈ | (C) પચાસ | **(D) માત્ર**

✓ **જવાબ:** (D) માત્ર

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઈવર 2024

69 નીચેના વિધાનમાંથી નિપાત શોધો. 'કિના ય ગીત ગાશે.'

(A) ગીત | (B) ગાશે | (C) કિના | **(D) ય**

✓ **જવાબ:** (D) ય

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

70 નીચેના વિધાનમાંથી સંયોજક શોધો- 'તે અબોટિયું દેખી શકતો નથી માટે ઢોંગ કરે છે.'

(A) તે | **(B) માટે** | (C) દેખી | (D) કરે છે

✓ **જવાબ:** (B) માટે

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **નીચેનામાંથી અવ્યય (અવિકારી શબ્દ) કયો છે?**

(A) સારો | (B) છોકરી | **(C) ધીમે** | (D) દોડે

ઉકેલ: 'સારો' વિશેષણ, 'છોકરી' નામ, 'દોડે' ક્રિયાપદ — ત્રણેય બદલાય માટે વિકારી. 'ધીમે' લિંગ-વચન બદલાવા છતાં એનું એ જ રહે, માટે તે અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'વિદ્યાર્થી પુસ્તકાલયમાં શાંતિથી વાંચે છે' — અહીં 'શાંતિથી' કયા પ્રકારનો શબ્દ છે?**

(A) નામયોગી અવ્યય | (B) ઉભયાન્વયી અવ્યય | **(C) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય** | (D) કેવળપ્રયોગી અવ્યય

ઉકેલ: 'વાંચે' ક્રિયા છે; 'કેવી રીતે વાંચે?' એનો જવાબ 'શાંતિથી' આપે છે — એટલે તે ક્રિયાની રીત બતાવતું ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **'મહેનત કરો અને સફળતા મેળવો' — અહીં 'અને' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

(A) નામયોગી અવ્યય | **(B) ઉભયાન્વયી અવ્યય** | (C) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય | (D) કેવળપ્રયોગી અવ્યય

ઉકેલ: 'અને' બે વાક્યને — 'મહેનત કરો' તથા 'સફળતા મેળવો' — જોડે છે, માટે તે ઉભયાન્વયી (જોડાણવાચક) અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'વાહ! કેવું મનોહર દૃશ્ય છે' — અહીં 'વાહ' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

(A) કેવળપ્રયોગી અવ્યય | (B) નામયોગી અવ્યય | (C) ઉભયાન્વયી અવ્યય | (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

ઉકેલ: 'વાહ!' મનનો હર્ષ-પ્રશંસાનો ભાવ ઉદ્‌ગાર રૂપે વ્યક્ત કરે છે અને પાછળ ઉદ્‌ગારચિહ્ન છે, માટે તે કેવળપ્રયોગી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'ચોર દીવાલ ઉપર ચઢી ગયો' — અહીં 'ઉપર' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

(A) ઉભયાન્વયી અવ્યય | **(B) નામયોગી અવ્યય** | (C) કેવળપ્રયોગી અવ્યય | (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

ઉકેલ: 'ઉપર' નામ 'દીવાલ' ની પાછળ આવી સ્થાન-સંબંધ બતાવે છે, માટે તે નામયોગી અવ્યય (સ્થાનવાચક) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'તે મહેનતુ છે પરંતુ આળસ પણ કરે છે' — અહીં 'પરંતુ' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

(A) નામયોગી અવ્યય | (B) કેવળપ્રયોગી અવ્યય | **(C) ઉભયાન્વયી અવ્યય** | (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

ઉકેલ: 'પરંતુ' બે વાક્યને જોડે છે અને તેમની વચ્ચે વિરોધ બતાવે છે, માટે તે વિરોધવાચક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'ખેડૂત ખેતરમાં હળ વડે ખેડે છે' — અહીં 'વડે' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

(A) નામયોગી અવ્યય | (B) ઉભયાન્વયી અવ્યય | (C) કેવળપ્રયોગી અવ્યય | (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

ઉકેલ: 'વડે' નામ 'હળ' ની પાછળ આવી સાધન (શાનાથી ખેડે) બતાવે છે, માટે તે સાધનવાચક નામયોગી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'અરેરે! તેનો પાક બળી ગયો' — 'અરેરે' કયો ભાવ બતાવતું અવ્યય છે?**

(A) હર્ષ | (B) આશ્ચર્ય | **(C) શોક** | (D) ધિક્કાર

ઉકેલ: 'અરેરે!' દુઃખ-સહાનુભૂતિનો ભાવ ઉદ્‌ગાર રૂપે વ્યક્ત કરે છે, માટે તે શોકવાચક કેવળપ્રયોગી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'બાળકો બગીચામાં બહાર રમે છે' — અહીં 'બહાર' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

(A) નામયોગી અવ્યય | **(B) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય** | (C) ઉભયાન્વયી અવ્યય | (D) કેવળપ્રયોગી અવ્યય

ઉકેલ: 'રમે' ક્રિયા છે; 'ક્યાં રમે?' એનો જવાબ 'બહાર' એકલો આપે છે (કોઈ નામની પાછળ સંબંધ બતાવતો નથી), માટે તે સ્થાનવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'મુસાફર બસમાં ભાઈ સાથે બેઠો' — અહીં 'સાથે' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

(A) ઉભયાન્વયી અવ્યય | **(B) નામયોગી અવ્યય** | (C) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય | (D) કેવળપ્રયોગી અવ્યય

ઉકેલ: 'સાથે' નામ 'ભાઈ' ની પાછળ આવી સંગ (કોની સાથે) બતાવે છે, માટે તે સંગવાચક નામયોગી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'બસ ગઈ કાલે મોડી આવી' — અહીં 'ગઈ કાલે' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?**

(A) રીતિવાચક | (B) સ્થાનવાચક | **(C) કાળવાચક** | (D) પરિમાણવાચક

ઉકેલ: 'આવી' ક્રિયા છે; 'ક્યારે આવી?' એનો જવાબ 'ગઈ કાલે' આપે છે — તે સમય બતાવે છે, માટે કાળવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'જો વરસાદ પડશે તો પાક સારો થશે' — અહીં 'જો... તો' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

(A) નામયોગી અવ્યય | (B) કેવળપ્રયોગી અવ્યય | **(C) ઉભયાન્વયી અવ્યય** | (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

ઉકેલ: 'જો... તો' બે વાક્યને શરત-પરિણામના સંબંધે જોડે છે, માટે તે શરતવાચક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **'તે ખૂબ ઝડપથી દોડ્યો' — અહીં 'ખૂબ' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?**

(A) રીતિવાચક | **(B) પરિમાણવાચક** | (C) કાળવાચક | (D) સ્થાનવાચક

ઉકેલ: 'ખૂબ' માત્રા-પ્રમાણ (કેટલું ઝડપથી) બતાવે છે, માટે તે પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **નીચેનામાંથી કયો શબ્દ કેવળપ્રયોગી અવ્યય છે?**

(A) માટે | (B) અને | **(C) અહા** | (D) ધીમે

ઉકેલ: 'માટે' નામયોગી, 'અને' ઉભયાન્વયી અને 'ધીમે' ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે. 'અહા!' હર્ષનો ભાવ ઉદ્‌ગાર રૂપે બતાવે છે, માટે તે કેવળપ્રયોગી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **'પુસ્તક ટેબલ નીચે પડ્યું છે' — અહીં 'નીચે' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

(A) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય | **(B) નામયોગી અવ્યય** | (C) ઉભયાન્વયી અવ્યય | (D) કેવળપ્રયોગી અવ્યય

ઉકેલ: 'નીચે' નામ 'ટેબલ' ની પાછળ આવી પુસ્તકનો સ્થાન-સંબંધ બતાવે છે, માટે તે સ્થાનવાચક નામયોગી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'ચા પીશો અથવા કૉફી?' — અહીં 'અથવા' કયા પ્રકારનું ઉભયાન્વયી અવ્યય છે?**

(A) જોડાણવાચક | (B) વિરોધવાચક | **(C) વિકલ્પવાચક** | (D) કારણવાચક

ઉકેલ: 'અથવા' બે વસ્તુ — ચા અને કૉફી — વચ્ચે પસંદગી (વિકલ્પ) બતાવી તેમને જોડે છે, માટે તે વિકલ્પવાચક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'કર્મચારી કચેરીએ સમયસર આવ્યો' — અહીં 'સમયસર' કયા પ્રકારનો શબ્દ છે?**

(A) નામયોગી અવ્યય | **(B) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય** | (C) ઉભયાન્વયી અવ્યય | (D) કેવળપ્રયોગી અવ્યય

ઉકેલ: 'આવ્યો' ક્રિયા છે; 'ક્યારે/કેવી રીતે આવ્યો?' એનો જવાબ 'સમયસર' આપે છે, માટે તે ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'તે મોડો પડ્યો કેમ કે બસ ચૂકી ગયો' — અહીં 'કેમ કે' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

(A) નામયોગી અવ્યય | **(B) ઉભયાન્વયી અવ્યય** | (C) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય | (D) કેવળપ્રયોગી અવ્યય

ઉકેલ: 'કેમ કે' બે વાક્યને જોડે છે અને બીજો ભાગ પહેલા ભાગનું કારણ આપે છે, માટે તે કારણવાચક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **'સૈનિક દેશ માટે લડ્યો' — અહીં 'માટે' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?**

(A) ઉભયાન્વયી અવ્યય | **(B) નામયોગી અવ્યય** | (C) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય | (D) કેવળપ્રયોગી અવ્યય

ઉકેલ: 'માટે' નામ 'દેશ' ની પાછળ આવી હેતુ (શા માટે લડ્યો) બતાવે છે, માટે તે હેતુવાચક નામયોગી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'છી! આ જગ્યા કેટલી ગંદી છે' — 'છી' કયો ભાવ બતાવતું અવ્યય છે?**

(A) હર્ષ | **(B) ધિક્કાર** | (C) આશ્ચર્ય | (D) શોક

ઉકેલ: 'છી!' અણગમો-ઘૃણાનો ભાવ ઉદ્‌ગાર રૂપે વ્યક્ત કરે છે, માટે તે ધિક્કારવાચક કેવળપ્રયોગી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **નીચેનામાંથી નામયોગી અવ્યય કયું છે?**

(A) પણ | **(B) સુધી** | (C) અરે | (D) ઝડપથી

ઉકેલ: 'પણ' ઉભયાન્વયી, 'અરે!' કેવળપ્રયોગી અને 'ઝડપથી' ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે. 'સુધી' નામની પાછળ આવી ગતિ-મર્યાદા બતાવે છે, માટે તે નામયોગી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'તે અહીં બેઠો છે' — અહીં 'અહીં' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?**

(A) કાળવાચક | (B) રીતિવાચક | **(C) સ્થાનવાચક** | (D) પરિમાણવાચક

ઉકેલ: 'બેઠો' ક્રિયા છે; 'ક્યાં બેઠો?' એનો જવાબ 'અહીં' આપે છે — તે સ્થાન બતાવે છે, માટે સ્થાનવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'શિક્ષક અને વિદ્યાર્થી બંને હાજર હતા' — અહીં 'અને' નો ઉભયાન્વયી પ્રકાર કયો?**

(A) જોડાણવાચક | (B) વિરોધવાચક | (C) વિકલ્પવાચક | (D) કારણવાચક

ઉકેલ: 'અને' બે નામ — શિક્ષક તથા વિદ્યાર્થી — ને સમાન દરજ્જે જોડે છે, માટે તે જોડાણવાચક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'દાદાજી લાકડી લઈને ધીમે ધીમે ચાલે છે' — અહીં 'ધીમે ધીમે' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?**

(A) રીતિવાચક | (B) કાળવાચક | (C) સ્થાનવાચક | (D) પરિમાણવાચક

ઉકેલ: 'ચાલે' ક્રિયા છે; 'કેવી રીતે ચાલે?' એનો જવાબ 'ધીમે ધીમે' આપે છે, માટે તે રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **નીચેનામાંથી કયું ઉભયાન્વયી અવ્યય છે?**

(A) ઉપર | **(B) છતાં** | (C) વાહ | (D) ઝટ

ઉકેલ: 'ઉપર' નામયોગી, 'વાહ!' કેવળપ્રયોગી અને 'ઝટ' ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે. 'છતાં' બે વાક્યને વિરોધના સંબંધે જોડે છે, માટે તે ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **'અવ્યય' એટલે કેવો શબ્દ?**

(A) લિંગ-વચન પ્રમાણે બદલાતો શબ્દ | (B) કાળ પ્રમાણે બદલાતો શબ્દ | **(C) કદી ન બદલાતો (અવિકારી) શબ્દ** | (D) ફક્ત ભાવ બતાવતો શબ્દ

ઉકેલ: અવ્યય એ અવિકારી શબ્દ છે — જે લિંગ, વચન, વિભક્તિ કે કાળ પ્રમાણે કદી રૂપ બદલતો નથી. માટે સાચો વિકલ્પ 'કદી ન બદલાતો (અવિકારી) શબ્દ' છે.

✏️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. નીચેનામાંથી અવ્યય (અવિકારી) શબ્દ કયો છે?

(A) મોટું (B) જલદી (C) છોકરો (D) ખાય

2. 'પુસ્તક ટેબલ ઉપર છે' — અહીં અવ્યય શબ્દ કયો?

(A) પુસ્તક (B) ટેબલ (C) ઉપર (D) છે

3. 'રામ અને શ્યામ મિત્ર છે' — અહીં 'અને' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?

(A) નામયોગી અવ્યય (B) ઉભયાન્વયી અવ્યય
(C) કેવળપ્રયોગી અવ્યય (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

4. 'વાહ! સરસ ચિત્ર છે' — 'વાહ' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?

(A) નામયોગી અવ્યય (B) ઉભયાન્વયી અવ્યય
(C) કેવળપ્રયોગી અવ્યય (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

5. 'તે ધીમે બોલે છે' — અહીં 'ધીમે' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?

(A) નામયોગી અવ્યય (B) ઉભયાન્વયી અવ્યય
(C) કેવળપ્રયોગી અવ્યય (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

6. 'મિત્ર સાથે ફરવા ગયો' — અહીં 'સાથે' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?

(A) નામયોગી અવ્યય (B) ઉભયાન્વયી અવ્યય
(C) કેવળપ્રયોગી અવ્યય (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

7. 'અરેરે! તે પડી ગયો' — 'અરેરે' કયો ભાવ બતાવે છે?

(A) હર્ષ (B) શોક (C) આશ્ચર્ય (D) ધિક્કાર

8. 'તે હવે આવ્યો' — અહીં 'હવે' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) રીતિવાચક (B) સ્થાનવાચક (C) કાળવાચક
(D) પરિમાણવાચક

9. 'ભણ પણ સમજીને ભણ' — અહીં 'પણ' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?

(A) નામયોગી અવ્યય (B) ઉભયાન્વયી અવ્યય
(C) કેવળપ્રયોગી અવ્યય (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

10. 'કામ માટે ગયો' — અહીં 'માટે' કયો અર્થ બતાવે છે?

(A) સ્થાન (B) હેતુ (C) સાધન (D) સમય

11. નીચેનામાંથી કેવળપ્રયોગી અવ્યય કયું છે?

(A) અને (B) ઉપર (C) ઓહો (D) ધીમે

12. 'બાળકો બહાર રમે છે' — અહીં 'બહાર' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) કાળવાચક (B) સ્થાનવાચક (C) રીતિવાચક
(D) પરિમાણવાચક

🟠 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'ઘરથી શાળા સુધી ચાલીને ગયો' — અહીં 'સુધી' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?

(A) ઉભયાન્વયી અવ્યય (B) નામયોગી અવ્યય
(C) કેવળપ્રયોગી અવ્યય (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

14. 'તે હોશિયાર છે છતાં પાસ ન થયો' — અહીં 'છતાં' નો ઉભયાન્વયી પ્રકાર કયો?

(A) જોડાણવાચક (B) વિરોધવાચક (C) વિકલ્પવાચક
(D) કારણવાચક

15. 'ધીમો છોકરો ધીમે ચાલે છે' — આ વાક્યમાં ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય કયું છે?

(A) ધીમો (B) છોકરો (C) ધીમે (D) ચાલે

16. 'પક્ષી ઊંચે ઊડે છે' — અહીં 'ઊંચે' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?

(A) નામયોગી અવ્યય (B) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય
(C) ઉભયાન્વયી અવ્યય (D) કેવળપ્રયોગી અવ્યય

17. 'બિલાડી ખુરશી નીચે સંતાઈ' — અહીં 'નીચે' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?

(A) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય (B) નામયોગી અવ્યય
(C) ઉભયાન્વયી અવ્યય (D) કેવળપ્રયોગી અવ્યય

18. 'જો વાંચીશ તો પાસ થઈશ' — અહીં 'જો... તો' નો ઉભયાન્વયી પ્રકાર કયો?

(A) જોડાણવાચક (B) વિરોધવાચક (C) શરતવાચક
(D) વિકલ્પવાચક

19. 'મહેનત વગર સફળતા નથી' — અહીં 'વગર' કયો અર્થ બતાવતું નામયોગી અવ્યય છે?

(A) સ્થાન (B) હેતુ (C) અભાવ (D) સાધન

20. 'શાબાશ! તેં સરસ કામ કર્યું' — 'શાબાશ' કયો ભાવ બતાવે છે?

(A) શોક (B) આશ્ચર્ય (C) હર્ષ-પ્રશંસા (D) ધિક્કાર

21. 'કર્મચારી ઈમેઇલ દ્વારા જવાબ આપે છે' — અહીં 'દ્વારા' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?

(A) ઉભયાન્વયી અવ્યય (B) નામયોગી અવ્યય
(C) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય (D) કેવળપ્રયોગી અવ્યય

22. 'તે જરા થાક્યો' — અહીં 'જરા' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) કાળવાચક (B) સ્થાનવાચક (C) રીતિવાચક
(D) પરિમાણવાચક

23. 'એ! અહીં આવ' — અહીં 'એ' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?

(A) નામયોગી અવ્યય (B) ઉભયાન્વયી અવ્યય
(C) કેવળપ્રયોગી અવ્યય (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

24. 'તેણે કામ સારી રીતે કર્યું' — અહીં 'સારી રીતે' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) રીતિવાચક (B) કાળવાચક (C) સ્થાનવાચક
(D) પરિમાણવાચક

25. 'તે રમ્યો વળી ભણ્યો' — અહીં 'વળી' કયા પ્રકારનું અવ્યય છે?

(A) નામયોગી અવ્યય (B) ઉભયાન્વયી અવ્યય
(C) કેવળપ્રયોગી અવ્યય (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

26. 'સૈનિક ગામ તરફ આગળ વધ્યો' — અહીં 'તરફ' કયો અર્થ બતાવતું નામયોગી અવ્યય છે?

(A) સ્થાન (B) દિશા (C) હેતુ (D) અભાવ

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'અરે! તે મિત્ર સાથે ધીમે ધીમે જાય છે' — આ વાક્યમાં અનુક્રમે કેવળપ્રયોગી, નામયોગી અને ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય કયાં છે?

(A) અરે, સાથે, ધીમે ધીમે (B) મિત્ર, અરે, જાય
(C) સાથે, અરે, ધીમે ધીમે (D) ધીમે ધીમે, સાથે, અરે

28. 'તે ઉપર ગયો' અને 'પુસ્તક ટેબલ ઉપર છે' — બંને વાક્યમાં 'ઉપર' ના પ્રકાર અનુક્રમે કયા?

(A) નામયોગી, ક્રિયાવિશેષણ (B) ક્રિયાવિશેષણ, નામયોગી
(C) બંને નામયોગી (D) બંને ક્રિયાવિશેષણ

29. 'તે માંદો હતો તેથી શાળાએ ન ગયો' — અહીં 'તેથી' કયા પ્રકારનું ઉભયાન્વયી અવ્યય છે?

(A) જોડાણવાચક (B) વિરોધવાચક (C) વિકલ્પવાચક
(D) પરિણામવાચક

30. નીચેના ચાર શબ્દોમાંથી કયો શબ્દ બાકીના ત્રણથી અલગ પ્રકારનો છે — 'ઉપર', 'સાથે', 'માટે', 'અને'?

(A) ઉપર (B) સાથે (C) માટે (D) અને

31. 'મુસાફરો વગર બસ ઊપડી અને ડ્રાઇવર ધીમે ચાલ્યો' — આ વાક્યમાં નામયોગી, ઉભયાન્વયી અને ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય અનુક્રમે કયાં?

(A) વગર, અને, ધીમે (B) અને, વગર, ધીમે (C) ધીમે, અને, વગર
(D) વગર, ધીમે, અને

32. 'સવારે વહેલા ઊઠ પણ રાત્રે મોડે સુધી ન જાગ' — આ વાક્યમાં 'પણ' અને 'સુધી' ના પ્રકાર અનુક્રમે કયા?

(A) નામયોગી, ઉભયાન્વયી (B) ઉભયાન્વયી, નામયોગી
(C) બંને ઉભયાન્વયી (D) બંને નામયોગી

33. 'તે દરરોજ બગીચામાં દોડે છે' — અહીં 'દરરોજ' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) રીતિવાચક (B) સ્થાનવાચક (C) કાળવાચક (D) પરિમાણવાચક

34. 'કાં તો વાંચ અથવા રમ, એક કર' — અહીં 'અથવા' કયા પ્રકારનું ઉભયાન્વયી અવ્યય છે?

(A) જોડાણવાચક (B) વિરોધવાચક (C) વિકલ્પવાચક (D) કારણવાચક

35. 'સહિત' શબ્દ કયા પ્રકારનું અવ્યય છે — 'પરિવાર સહિત આવ્યો' એ વાક્યના સંદર્ભમાં?

(A) ઉભયાન્વયી અવ્યય (B) નામયોગી અવ્યય (C) કેવળપ્રયોગી અવ્યય (D) ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય

36. 'તે એકાએક ઊભો થઈ ગયો' — અહીં 'એકાએક' કયા પ્રકારનું ક્રિયાવિશેષણ છે?

(A) કાળવાચક (B) સ્થાનવાચક (C) રીતિવાચક (D) પરિમાણવાચક

37. 'ની સાથે' જેવા સંયુક્ત રૂપમાં ખરો નામયોગી અવ્યય કયો ભાગ ગણાય?

(A) 'ની' ભાગ (B) 'સાથે' ભાગ (C) આખું 'ની સાથે' (D) એક પણ નહીં

38. 'તે દોડ્યો જેથી બસ પકડી શકાય' — અહીં 'જેથી' કયા પ્રકારનું ઉભયાન્વયી અવ્યય છે?

(A) જોડાણવાચક (B) પરિણામ/હેતુવાચક (C) વિરોધવાચક (D) વિકલ્પવાચક

39. ⭐ 'ધિક્! તેણે દગો કર્યો, પણ સત્ય આખરે બહાર આવ્યું' — આ વાક્યમાં કેવળપ્રયોગી, ઉભયાન્વયી અને ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય અનુક્રમે કયાં?

(A) ધિક્, પણ, આખરે (B) પણ, ધિક્, બહાર (C) આખરે, પણ, ધિક્ (D) ધિક્, આખરે, પણ

40. ⭐ 'નીચે' શબ્દ બે વાક્યમાં — (1) 'તે નીચે બેઠો' (2) 'ઝાડ નીચે છાંયડો છે' — અનુક્રમે કયા પ્રકારનું અવ્યય બને છે?

(A) નામયોગી, ક્રિયાવિશેષણ (B) ક્રિયાવિશેષણ, નામયોગી (C) બંને ક્રિયાવિશેષણ (D) બંને નામયોગી

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **B**	2. **C**	3. **B**	4. **C**	5. **D**	6. **A**	7. **B**	8. **C**	9. **B**	10. **B**	11. **C**
12. **B**	13. **B**	14. **B**	15. **C**	16. **B**	17. **B**	18. **C**	19. **C**	20. **C**	21. **B**	22. **D**
23. **C**	24. **A**	25. **B**	26. **B**	27. **A**	28. **B**	29. **D**	30. **D**	31. **A**	32. **B**	33. **C**
34. **C**	35. **B**	36. **C**	37. **B**	38. **B**	39. **A**	40. **B**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (B) — 'મોટું' વિશેષણ, 'છોકરો' નામ, 'ખાય' ક્રિયાપદ — બધાં બદલાય. 'જલદી' બદલાતો નથી, માટે અવ્યય છે.

2. જવાબ (C) — 'ઉપર' નામ 'ટેબલ' ની પાછળ આવી સ્થાન બતાવે છે અને બદલાતો નથી, માટે અવ્યય (નામયોગી) છે.

3. જવાબ (B) — 'અને' બે નામને જોડે છે, માટે તે ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

4. જવાબ (C) — 'વાહ!' હર્ષનો ભાવ ઉદ્‌ગાર રૂપે બતાવે છે અને પાછળ '!' છે, માટે કેવળપ્રયોગી અવ્યય છે.

5. જવાબ (D) — 'બોલે' ક્રિયાની રીત 'ધીમે' બતાવે છે, માટે તે ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

6. જવાબ (A) — 'સાથે' નામ 'મિત્ર' ની પાછળ આવી સંગ બતાવે છે, માટે તે નામયોગી અવ્યય છે.

7. જવાબ (B) — 'અરેરે!' દુઃખ-સહાનુભૂતિ (શોક) નો ભાવ વ્યક્ત કરે છે.

8. જવાબ (C) — 'આવ્યો' ક્રિયા ક્યારે થઈ તે 'હવે' બતાવે છે, માટે કાળવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

9. જવાબ (B) — 'પણ' બે વાક્યને જોડે છે, માટે તે ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

10. જવાબ (B) — 'માટે' નામ 'કામ' ની પાછળ આવી શા માટે (હેતુ) ગયો તે બતાવે છે — હેતુવાચક નામયોગી અવ્યય.

11. જવાબ (C) — 'અને' ઉભયાન્વયી, 'ઉપર' નામયોગી, 'ધીમે' ક્રિયાવિશેષણ છે. 'ઓહો!' આશ્ચર્યનો ભાવ બતાવે, માટે કેવળપ્રયોગી અવ્યય.

12. જવાબ (B) — 'રમે' ક્રિયા ક્યાં થઈ તે 'બહાર' એકલો બતાવે છે, માટે સ્થાનવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

13. જવાબ (B) — 'સુધી' નામ 'શાળા' ની પાછળ આવી ગતિની અંતિમ સીમા બતાવે છે, માટે તે નામયોગી અવ્યય છે.

14. જવાબ (B) — 'છતાં' બે વાક્યને જોડે છે અને તેમની વચ્ચે વિરોધાભાસ બતાવે છે, માટે વિરોધવાચક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

15. જવાબ (C) — 'ધીમો' નામ 'છોકરો' નું વિશેષણ છે અને બદલાય (ધીમી). 'ધીમે' ક્રિયા 'ચાલે' વિશે કહે છે અને બદલાતો નથી, માટે તે જ ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

16. જવાબ (B) — 'ઊંચે' કોઈ નામની પાછળ સંબંધ બતાવતો નથી, એકલો ક્રિયા 'ઊડે' વિશે કહે છે, માટે તે ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

17. જવાબ (B) — અહીં 'નીચે' નામ 'ખુરશી' ની પાછળ આવી સ્થાન-સંબંધ બતાવે છે, માટે તે નામયોગી અવ્યય છે.

18. જવાબ (C) — 'જો... તો' એક વાક્યને બીજાની શરત-પરિણામ રૂપે જોડે છે, માટે તે શરતવાચક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

19. જવાબ (C) — 'વગર' નામ 'મહેનત' ની પાછળ આવી તેના અભાવ (ગેરહાજરી) નો ભાવ બતાવે છે, માટે અભાવવાચક નામયોગી અવ્યય છે.

20. જવાબ (C) — 'શાબાશ!' પ્રશંસા-આનંદનો ભાવ ઉદ્‌ગાર રૂપે વ્યક્ત કરે છે, માટે હર્ષ-પ્રશંસાવાચક કેવળપ્રયોગી અવ્યય છે.

21. જવાબ (B) — 'દ્વારા' નામ 'ઈમેઈલ' ની પાછળ આવી સાધન (શાનાથી જવાબ આપે) બતાવે છે, માટે સાધનવાચક નામયોગી અવ્યય છે.

22. જવાબ (D) — 'જરા' થાકની માત્રા-પ્રમાણ (કેટલું) બતાવે છે, માટે પરિમાણવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

23. જવાબ (C) — 'એ!' સંબોધનનો ભાવ ઉદ્‌ગાર રૂપે બતાવે છે, માટે તે કેવળપ્રયોગી અવ્યય (સંબોધનવાચક) છે.

24. જવાબ (A) — 'કર્યું' ક્રિયા કેવી રીતે થઈ તે 'સારી રીતે' બતાવે છે, માટે રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

25. જવાબ (B) — 'વળી' બે વાક્યને ઉમેરા (જોડાણ) ના ભાવે જોડે છે, માટે તે ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

26. જવાબ (B) — 'તરફ' નામ 'ગામ' ની પાછળ આવી ગતિની દિશા બતાવે છે, માટે દિશાવાચક નામયોગી અવ્યય છે.

27. જવાબ (A) — 'અરે!' ભાવનો ઉદ્‌ગાર — કેવળપ્રયોગી; 'સાથે' નામ 'મિત્ર' ની પાછળ સંગ બતાવે — નામયોગી; 'ધીમે ધીમે' ક્રિયા 'જાય' ની રીત બતાવે — ક્રિયાવિશેષણ. માટે ક્રમ 'અરે, સાથે, ધીમે ધીમે'.

28. જવાબ (B) — પ્રથમમાં 'ઉપર' એકલો ક્રિયા 'ગયો' વિશે કહે છે — ક્રિયાવિશેષણ. બીજામાં 'ઉપર' નામ 'ટેબલ' ની પાછળ સંબંધ બતાવે છે — નામયોગી. માટે ક્રમ 'ક્રિયાવિશેષણ, નામયોગી'.

29. જવાબ (D) — 'તેથી' પહેલા વાક્ય ('માંદો હતો') ના પરિણામ રૂપે બીજા વાક્ય ('ન ગયો') ને જોડે છે, માટે તે પરિણામવાચક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

30. જવાબ (D) — 'ઉપર', 'સાથે', 'માટે' — ત્રણેય નામની પાછળ આવી સંબંધ બતાવતા નામયોગી અવ્યય છે. 'અને' બે વાતને જોડતું ઉભયાન્વયી અવ્યય છે, માટે તે અલગ પ્રકારનો છે.

31. જવાબ (A) — 'વગર' નામ 'મુસાફરો' ની પાછળ અભાવ બતાવે — નામયોગી; 'અને' બે વાક્ય જોડે — ઉભયાન્વયી; 'ધીમે' ક્રિયા 'ચાલ્યો' ની રીત બતાવે — ક્રિયાવિશેષણ. માટે ક્રમ 'વગર, અને, ધીમે'.

32. જવાબ (B) — 'પણ' બે વાક્યને વિરોધના ભાવે જોડે છે — ઉભયાન્વયી. 'સુધી' નામ 'મોડે' ની પાછળ આવી સમય-મર્યાદા બતાવે છે — નામયોગી. માટે ક્રમ 'ઉભયાન્વયી, નામયોગી'.

33. જવાબ (C) — 'દોડે' ક્રિયા ક્યારે/કેટલી વાર થાય તે 'દરરોજ' સમય-આવર્તન રૂપે બતાવે છે, માટે કાળવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

34. જવાબ (C) — 'અથવા' બે ક્રિયા — વાંચવું અને રમવું — વચ્ચે પસંદગી (વિકલ્પ) બતાવી જોડે છે, માટે વિકલ્પવાચક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

35. જવાબ (B) — 'સહિત' નામ 'પરિવાર' ની પાછળ આવી સંગ (કોની સાથે) બતાવે છે, માટે તે સંગવાચક નામયોગી અવ્યય છે.

36. જવાબ (C) — 'ઊભો થયો' ક્રિયા કેવી રીતે (અચાનક) થઈ તે 'એકાએક' બતાવે છે, માટે રીતિવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય છે.

37. જવાબ (B) — 'ની' એ વિભક્તિ-પ્રત્યય છે, જ્યારે સંગ (સંબંધ) બતાવનાર ખરો નામયોગી અવ્યય 'સાથે' ભાગ છે. માટે નામયોગી અવ્યય 'સાથે' ગણાય.

38. જવાબ (B) — 'જેથી' પહેલા વાક્યના પરિણામ-હેતુ રૂપે બીજા વાક્યને જોડે છે, માટે તે પરિણામ/હેતુવાચક ઉભયાન્વયી અવ્યય છે.

39. જવાબ (A) — 'ધિક્!' ધિક્કારનો ઉદ્‌ગાર — કેવળપ્રયોગી; 'પણ' બે વાક્યને વિરોધના ભાવે જોડે — ઉભયાન્વયી; 'આખરે' ક્રિયા 'આવ્યું' ક્યારે થઈ તે કાળ બતાવે — ક્રિયાવિશેષણ. ('બહાર' અહીં 'આવ્યું' સાથે રૂઢિપ્રયોગ બની ગતિ સૂચવે, પણ માગેલા ત્રણ પ્રકાર માટે સાચો ક્રમ 'ધિક્, પણ, આખરે'.)

40. જવાબ (B) — વાક્ય (1) માં 'નીચે' એકલો ક્રિયા 'બેઠો' વિશે કહે છે — ક્રિયાવિશેષણ. વાક્ય (2) માં 'નીચે' નામ 'ઝાડ' ની પાછળ આવી સ્થાન-સંબંધ બતાવે છે — નામયોગી. એક જ શબ્દ સંદર્ભ પ્રમાણે પ્રકાર બદલે છે, માટે ક્રમ 'ક્રિયાવિશેષણ, નામયોગી'.

11 વિભક્તિ અને કારક (Case)

આ પ્રકરણ ગુજરાતી વ્યાકરણના સૌથી વ્યવહારુ અને પરીક્ષાલક્ષી વિભાગો પૈકીનું એક છે. વાક્યમાં નામ (સંજ્ઞા કે સર્વનામ) ક્રિયા સાથે જે સંબંધ ધરાવે છે તેને 'કારક' કહે છે, અને એ સંબંધ દર્શાવવા નામની પાછળ જે પ્રત્યય લાગે છે તેને 'વિભક્તિ' કહે છે. ગુજરાતીમાં આઠ વિભક્તિ અને એને અનુરૂપ આઠ કારક છે — કર્તા, કર્મ, કરણ, સંપ્રદાન, અપાદાન, સંબંધ, અધિકરણ અને સંબોધન. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE, TET/TAT જેવી લગભગ દરેક પરીક્ષામાં 'નીચે આપેલ વાક્યમાં કયો કારક છે?' કે 'કયો વિભક્તિ પ્રત્યય છે?' એવા પ્રશ્નો નિયમિત પૂછાય છે, તેથી પ્રત્યય અને કારક યાદ રાખવાથી પાકા માર્ક મળે છે.

1. કારક અને વિભક્તિ — પાયાનો ભેદ સમજો

વાક્યમાં નામ-પદ ક્રિયા સાથે જે વિવિધ સંબંધ ધરાવે છે તેને 'કારક' (Case) કહે છે. 'કારક' એટલે 'ક્રિયા કરવામાં / થવામાં જે ભાગ ભજવે તે'. દા.ત. 'રમેશે પેનથી પત્ર લખ્યો' — અહીં 'રમેશ' ક્રિયા કરનાર છે (કર્તા), 'પત્ર' જેના પર ક્રિયા થઈ તે છે (કર્મ), અને 'પેન' જેના વડે ક્રિયા થઈ તે સાધન છે (કરણ).

આ સંબંધ વ્યક્ત કરવા નામની પાછળ જે પ્રત્યય (પરસર્ગ) જોડાય તેને 'વિભક્તિ' (Case-ending) કહે છે. જેમ કે -એ, -ને, -થી, -માં, -નું વગેરે. ટૂંકમાં — કારક એ 'અર્થ-સંબંધ' છે, જ્યારે વિભક્તિ એ એ સંબંધ બતાવનાર 'પ્રત્યય' છે.

ગુજરાતી વ્યાકરણમાં સંસ્કૃત પરંપરા પ્રમાણે પ્રથમાથી સપ્તમી સુધી સાત વિભક્તિ અને એક સંબોધન — એમ કુલ આઠ વિભક્તિ ગણાય છે. દરેક વિભક્તિને ક્રમ-સંખ્યા (પ્રથમા, દ્વિતીયા...) તથા કારક-નામ (કર્તા, કર્મ...) એમ બંને રીતે ઓળખવામાં આવે છે.

- કારક = વાક્યમાં નામ અને ક્રિયા વચ્ચેનો અર્થ-સંબંધ.
- વિભક્તિ = એ સંબંધ બતાવનાર પ્રત્યય (પરસર્ગ).
- ગુજરાતીમાં કુલ આઠ વિભક્તિ અને આઠ કારક છે.
- દરેક વિભક્તિને ક્રમ (પ્રથમા...) અને કારક-નામ (કર્તા...) એમ બે રીતે ઓળખાય.
- પ્રત્યય ઓળખવાથી કારક ઓળખવો સહેલો બને છે.

ઉદાહરણ 1 **'મજૂરે કોદાળીથી ખાડો ખોદ્યો' — આ વાક્યમાં દરેક નામનો કારક ઓળખો.**

1. 1) 'મજૂર' એ ખોદવાની ક્રિયા કરનાર છે — તેથી 'કર્તા' કારક (પ્રત્યય -એ).
2. 2) 'કોદાળી' એ ખોદવા માટેનું સાધન છે — તેથી 'કરણ' કારક (પ્રત્યય -થી).
3. 3) 'ખાડો' જેના પર ક્રિયા થઈ તે છે — તેથી 'કર્મ' કારક.

✅ જવાબ: **મજૂર=કર્તા, કોદાળી=કરણ, ખાડો=કર્મ**

ઉદાહરણ 2 **'ગાય ઘાસ ખાય છે' — અહીં 'ગાય' અને 'ઘાસ' નો કારક જણાવો.**

1. 1) 'ગાય' ખાવાની ક્રિયા કરનાર છે — તેથી 'કર્તા' કારક.
2. 2) 'ઘાસ' જેના પર ખાવાની ક્રિયા થાય છે તે છે — તેથી 'કર્મ' કારક.
3. 3) અહીં વર્તમાનકાળમાં કર્તા સાથે પ્રત્યય નથી (શૂન્ય પ્રત્યય), છતાં તે કર્તા જ ગણાય.

✅ જવાબ: **ગાય=કર્તા, ઘાસ=કર્મ**

2. આઠ વિભક્તિ અને એમના પ્રત્યય — સંપૂર્ણ યાદી

નીચેની યાદી પરીક્ષાની દૃષ્ટિએ સૌથી મહત્ત્વની છે. દરેક વિભક્તિનો ક્રમ, કારક-નામ અને એને ઓળખવા માટેનો વિભક્તિ-પ્રત્યય તથા પ્રશ્નવાચક શબ્દ યાદ રાખવો જરૂરી છે. પરીક્ષામાં મોટેભાગે 'આ વાક્યમાં -થી પ્રત્યય કયો કારક બતાવે?' એવા સ્વરૂપે પૂછાય છે.

નોંધ: પ્રથમા વિભક્તિ (કર્તા) અને દ્વિતીયા વિભક્તિ (કર્મ)માં ઘણીવાર પ્રત્યય દેખાતો નથી (શૂન્ય પ્રત્યય); વાક્યના અર્થ પરથી જ કારક ઓળખવો પડે. ભૂતકાળમાં સકર્મક ક્રિયા હોય ત્યારે કર્તાને -એ પ્રત્યય લાગે છે (દા.ત. 'રામે ખાધું').

પ્રશ્નવાચક શબ્દની યુક્તિ ખૂબ ઉપયોગી છે — 'કોણે?' નો જવાબ કર્તા, 'કોને/શાને?' નો જવાબ કર્મ, 'શા વડે/કોની સાથે?' નો જવાબ કરણ, 'કોને માટે?' નો જવાબ સંપ્રદાન, 'ક્યાંથી/કોનાથી?' નો જવાબ અપાદાન, 'કોનું?' નો જવાબ સંબંધ, અને 'ક્યાં/ક્યારે?' નો જવાબ અધિકરણ આપે છે.

આઠ વિભક્તિ — ક્રમ, કારક અને પ્રત્યય

ક્રમ (વિભક્તિ)	કારક	પ્રત્યય	પ્રશ્નવાચક શબ્દ
પ્રથમા	કર્તા	-એ / (પ્રત્યય વગર)	કોણ? કોણે?
દ્વિતીયા	કર્મ	-ને / (પ્રત્યય વગર)	કોને? શાને?
તૃતીયા	કરણ	-થી / -વડે / -એ	શા વડે? કોની સાથે?
ચતુર્થી	સંપ્રદાન	-ને / -ને માટે / -સારુ	કોને? કોને માટે?
પંચમી	અપાદાન	-થી / -માંથી	ક્યાંથી? કોનાથી?
ષષ્ઠી	સંબંધ	-નો / -ની / -નું / -નાં	કોનું? કોની?
સપ્તમી	અધિકરણ	-માં / -એ / -પર	ક્યાં? ક્યારે?
સંબોધન	સંબોધન	હે / ઓ / અરે (પૂર્વે)	(બોલાવવા માટે)

ઉદાહરણ 1 **'છોકરાએ દડાને લાકડીથી માર્યો' — ત્રણેય નામના પ્રત્યય અને કારક જણાવો.**

1. 1) 'છોકરા' + 'એ' = પ્રત્યય -એ, ભૂતકાળમાં કરનાર — કર્તા (પ્રથમા).
2. 2) 'દડા' + 'ને' = પ્રત્યય -ને, જેના પર ક્રિયા થઈ — કર્મ (દ્વિતીયા).
3. 3) 'લાકડી' + 'થી' = પ્રત્યય -થી, સાધન — કરણ (તૃતીયા).

✅ જવાબ: **છોકરા=કર્તા, દડા=કર્મ, લાકડી=કરણ**

ઉદાહરણ 2 **'મંદિરમાં ઘંટ વાગે છે' — 'મંદિર' નો વિભક્તિ-પ્રત્યય અને કારક ઓળખો.**

1. 1) 'મંદિર' + 'માં' = પ્રત્યય -માં.
2. 2) -માં પ્રત્યય સ્થળ બતાવે છે, અને 'ક્યાં વાગે છે?' નો જવાબ આપે છે.
3. 3) તેથી તે અધિકરણ (સપ્તમી) કારક છે.

✅ જવાબ: **પ્રત્યય -માં, અધિકરણ કારક**

યાદ રાખવાની ટ્રિક — પ્રત્યય યાદી

- -એ → સામાન્ય રીતે કર્તા (ભૂતકાળ સકર્મક), ક્યારેક કરણ/અધિકરણ.
- -ને → કર્મ અથવા સંપ્રદાન.
- -થી → કરણ (સાધન) અથવા અપાદાન (છૂટા પડવું).
- -નો/-ની/-નું/-નાં → હંમેશાં સંબંધ (ષષ્ઠી).
- -માં/-પર → અધિકરણ (સ્થળ/સમય).
- -માંથી → અપાદાન.

3. કર્તા અને કર્મ — પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિભક્તિ

કર્તા (પ્રથમા વિભક્તિ) એ ક્રિયા કરનાર છે. વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળમાં કર્તાને સામાન્ય રીતે કોઈ પ્રત્યય લાગતો નથી (દા.ત. 'સીતા ગાય છે'). પણ ભૂતકાળમાં સકર્મક ક્રિયા હોય ત્યારે કર્તાને -એ પ્રત્યય લાગે છે (દા.ત. 'સીતાએ ગીત ગાયું'). 'કોણે કર્યું?' એ પ્રશ્નનો જવાબ હંમેશાં કર્તા હોય છે.

કર્મ (દ્વિતીયા વિભક્તિ) એ જેના પર ક્રિયા થાય તે છે. કર્મને -ને પ્રત્યય લાગે છે અથવા પ્રત્યય વગર પણ રહે છે (દા.ત. 'મેં બાળકને જગાડ્યું' / 'મેં પુસ્તક વાંચ્યું'). 'કોને/શાને?' એ પ્રશ્નનો જવાબ કર્મ આપે છે.

ધ્યાન રાખો: -ને પ્રત્યય કર્મ અને સંપ્રદાન બંનેમાં વપરાય છે — તેથી ફક્ત પ્રત્યય જોઈને નહીં, અર્થ જોઈને જ ભેદ પાડવો. જો ક્રિયા સીધી નામ પર પડે તો કર્મ; જો કોઈને 'આપવા/કરવા માટે' હોય તો સંપ્રદાન.

- કર્તા = ક્રિયા કરનાર; 'કોણે?' નો જવાબ.
- ભૂતકાળ + સકર્મક ક્રિયા → કર્તાને -એ પ્રત્યય.

- કર્મ = જેના પર ક્રિયા થાય; 'કોને/શાને?' નો જવાબ.
- કર્મનો પ્રત્યય -ને અથવા શૂન્ય.
- -ને પ્રત્યય કર્મ અને સંપ્રદાન બંનેમાં આવે — અર્થથી ભેદ પાડો.

ઉદાહરણ 1 **'શિક્ષકે વિદ્યાર્થીને શાબાશી આપી' — 'વિદ્યાર્થી' નો કારક કર્મ છે કે સંપ્રદાન?**

1. 1) 'શિક્ષક'+એ = કર્તા. ક્રિયા 'આપવી' છે અને 'શાબાશી' એ અપાતી વસ્તુ (કર્મ) છે.
2. 2) 'વિદ્યાર્થી'ને શાબાશી આપવામાં આવી — એટલે જેને માટે/જેને આપવા ક્રિયા થઈ તે છે.
3. 3) 'આપવું' ક્રિયા સાથે જેને આપીએ તે સંપ્રદાન કહેવાય — તેથી 'વિદ્યાર્થી' સંપ્રદાન છે, કર્મ નથી.

✅ જવાબ: **વિદ્યાર્થી = સંપ્રદાન કારક**

ઉદાહરણ 2 **'મેં ગઈકાલે નવી નવલકથા વાંચી' — કર્તા અને કર્મ ઓળખો.**

1. 1) 'મેં' = વાંચવાની ક્રિયા કરનાર, ભૂતકાળ — કર્તા (પ્રથમા).
2. 2) 'નવલકથા' જેના પર વાંચવાની ક્રિયા થઈ — કર્મ (દ્વિતીયા).
3. 3) અહીં કર્મને -ને પ્રત્યય નથી (શૂન્ય પ્રત્યય), પણ અર્થથી તે કર્મ જ છે.

✅ જવાબ: **મેં=કર્તા, નવલકથા=કર્મ**

4. કરણ અને સંપ્રદાન — તૃતીયા અને ચતુર્થી વિભક્તિ

કરણ (તૃતીયા વિભક્તિ) એ ક્રિયા જેના 'વડે' (સાધનથી) થાય તે છે. તેને -થી, -વડે, -એ પ્રત્યય લાગે છે. 'શા વડે?' કે 'કોની સાથે?' એ પ્રશ્નનો જવાબ કરણ આપે છે. દા.ત. 'ખેડૂત હળથી ખેડે છે' — અહીં 'હળ' એ સાધન (કરણ) છે.

સંપ્રદાન (ચતુર્થી વિભક્તિ) એ જેને માટે કે જેને 'આપવા' ક્રિયા થાય તે છે. તેને -ને, -ને માટે, -સારુ પ્રત્યય લાગે છે. 'કોને માટે?' એ પ્રશ્નનો જવાબ સંપ્રદાન આપે છે. દા.ત. 'માએ બાળકને દૂધ આપ્યું' — અહીં 'બાળક' સંપ્રદાન છે.

મુખ્ય ભેદ યાદ રાખો: -થી પ્રત્યય જો 'સાધન' બતાવે તો કરણ, અને જો 'છૂટા પડવું / દૂર થવું / શરૂઆતનું સ્થાન' બતાવે તો અપાદાન. એ જ રીતે -ને જો 'જેના પર ક્રિયા' હોય તો કર્મ, અને 'જેને માટે દાન/આપવાની ક્રિયા' હોય તો સંપ્રદાન.

ઉદાહરણ 1 **'કવિએ કલમથી કાવ્ય રચ્યું' — 'કલમ' નો કારક જણાવો.**

1. 1) 'કલમ' + 'થી' = પ્રત્યય -થી.
2. 2) 'શા વડે કાવ્ય રચ્યું?' — 'કલમ વડે'. એ લખવાનું સાધન છે.
3. 3) સાધન બતાવતો -થી એટલે કરણ (તૃતીયા) કારક.

✅ જવાબ: **કલમ = કરણ કારક**

ઉદાહરણ 2 **'ગરીબોને માટે અન્નક્ષેત્ર ખોલવામાં આવ્યું' — 'ગરીબો' નો કારક ઓળખો.**

1. 1) 'ગરીબો' + 'ને માટે' = પ્રત્યય -ને માટે.
2. 2) 'કોને માટે અન્નક્ષેત્ર?' — 'ગરીબો માટે'.
3. 3) 'કોને માટે?' નો જવાબ આપતો કારક સંપ્રદાન (ચતુર્થી) છે.

✅ જવાબ: **ગરીબો = સંપ્રદાન કારક**

કરણ vs અપાદાન (-થી) — ભેદ

- કરણ: -થી = 'સાધન/વડે' → 'ચપ્પુથી કાપ્યું'.
- અપાદાન: -થી = 'દૂર/છૂટા પડવું' → 'ઝાડથી પાન ખર્યું'.
- કરણ: 'કોની સાથે?' નો જવાબ પણ આપે.
- અપાદાન: 'ક્યાંથી?' નો જવાબ આપે.
- પ્રશ્ન પૂછી અર્થ તપાસવો — ફક્ત પ્રત્યય પૂરતો નથી.

5. અપાદાન અને સંબંધ — પંચમી અને ષષ્ઠી વિભક્તિ

અપાદાન (પંચમી વિભક્તિ) એ જેનાથી કોઈ વસ્તુ છૂટી પડે, દૂર થાય, કે જ્યાંથી ક્રિયા શરૂ થાય તે છે. તેને -થી, -માંથી પ્રત્યય લાગે છે. 'ક્યાંથી?' કે 'કોનાથી?' એ પ્રશ્નનો જવાબ અપાદાન આપે છે. દા.ત. 'વૃક્ષ પરથી પાંદડું પડ્યું', 'ઘડામાંથી પાણી ઢોળાયું'.

સંબંધ (ષષ્ઠી વિભક્તિ) એ એક નામનો બીજા નામ સાથેનો માલિકી કે સંબંધ બતાવે છે. તેને -નો, -ની, -નું, -નાં પ્રત્યય લાગે છે. 'કોનું/કોની?' એ પ્રશ્નનો જવાબ સંબંધ આપે છે. દા.ત. 'રાજાનો મહેલ', 'સીતાની સાડી'.

વિશેષ નોંધ: સંબંધ વિભક્તિ સીધી ક્રિયા સાથે જોડાયેલી નથી હોતી — તે બે નામ વચ્ચેનો સંબંધ બતાવે છે. -નો/-ની/-નું/-નાં પ્રત્યય ઓળખવા સહેલા હોવાથી સંબંધ વિભક્તિ ઓળખવી સૌથી સરળ ગણાય છે.

- અપાદાન = છૂટા પડવું / દૂર થવું / શરૂનું સ્થાન.
- અપાદાનના પ્રત્યય -થી, -માંથી; પ્રશ્ન 'ક્યાંથી?'.
- સંબંધ = માલિકી કે પરસ્પર સંબંધ.
- સંબંધના પ્રત્યય -નો, -ની, -નું, -નાં.
- સંબંધ બે નામ વચ્ચે હોય, ક્રિયા સાથે સીધો નહીં.

ઉદાહરણ 1 **'કૂવામાંથી પાણી કાઢ્યું' — 'કૂવો' નો કારક જણાવો.**

1. 1) 'કૂવા' + 'માંથી' = પ્રત્યય -માંથી.
2. 2) 'ક્યાંથી પાણી કાઢ્યું?' — 'કૂવામાંથી'. પાણી કૂવામાંથી છૂટું પડ્યું.
3. 3) છૂટા પડવાનું / મૂળ સ્થાન બતાવતો કારક અપાદાન (પંચમી) છે.

✅ જવાબ: **કૂવો = અપાદાન કારક**

ઉદાહરણ 2 **'ગાંધીજીનું જીવન સાદગીભર્યું હતું' — 'ગાંધીજી' નો કારક ઓળખો.**

1. 1) 'ગાંધીજી' + 'નું' = પ્રત્યય -નું.
2. 2) 'કોનું જીવન?' — 'ગાંધીજીનું'. એ માલિકી/સંબંધ બતાવે છે.
3. 3) -નું પ્રત્યય હંમેશાં સંબંધ (ષષ્ઠી) કારક દર્શાવે છે.

✅ જવાબ: **ગાંધીજી = સંબંધ કારક**

6. અધિકરણ અને સંબોધન — સપ્તમી અને સંબોધન વિભક્તિ

અધિકરણ (સપ્તમી વિભક્તિ) એ ક્રિયા જે સ્થળ, સમય કે આધાર પર થાય તે બતાવે છે. તેને -માં, -એ, -પર પ્રત્યય લાગે છે. 'ક્યાં?' કે 'ક્યારે?' એ પ્રશ્નનો જવાબ અધિકરણ આપે છે. દા.ત. 'બાળકો બાગમાં રમે છે' (સ્થળ), 'સવારે પક્ષીઓ ગાય છે' (સમય).

સંબોધન વિભક્તિ એ કોઈને બોલાવવા, સંબોધવા કે ધ્યાન ખેંચવા વપરાય છે. નામની પૂર્વે હે, ઓ, અરે જેવા સંબોધન-શબ્દ આવે છે અને વાક્યમાં તેને અલ્પવિરામ કે ઉદ્ગારચિહ્નથી અલગ બતાવાય છે. દા.ત. 'હે ઈશ્વર! મારી રક્ષા કરો', 'અરે ભાઈ, અહીં આવ'.

ધ્યાન રાખો: -એ પ્રત્યય ત્રણ જગ્યાએ આવી શકે — કર્તા ('રામે'), કરણ ('હાથે'), અને અધિકરણ ('બારણે = બારણા પાસે'). તેથી -એ પ્રત્યય દેખાય ત્યારે અર્થ પરથી જ કારક નક્કી કરવો. અધિકરણમાં -એ સ્થળ/સમય બતાવે (દા.ત. 'સવારે', 'ઘેર').

ઉદાહરણ 1 **'સંધ્યાકાળે દીવા પ્રગટાવ્યા' — 'સંધ્યાકાળ' નો કારક ઓળખો.**

1. 1) 'સંધ્યાકાળ' + 'એ' = પ્રત્યય -એ.
2. 2) 'ક્યારે દીવા પ્રગટાવ્યા?' — 'સંધ્યાકાળે'. એ સમય બતાવે છે.
3. 3) સમય/સ્થળ બતાવતો -એ એટલે અધિકરણ (સપ્તમી) કારક.

✅ જવાબ: **સંધ્યાકાળ = અધિકરણ કારક**

ઉદાહરણ 2 **'હે પ્રભુ! સૌનું કલ્યાણ કરો' — 'પ્રભુ' નો કારક જણાવો.**

1. 1) 'પ્રભુ' ની પૂર્વે 'હે' સંબોધન-શબ્દ આવ્યો છે.
2. 2) અહીં પ્રભુને બોલાવી/સંબોધી પ્રાર્થના કરાઈ છે.
3. 3) બોલાવવા-સંબોધવા માટેનો કારક 'સંબોધન' છે.

✅ જવાબ: **પ્રભુ = સંબોધન કારક**

⚡ -એ પ્રત્યયના ત્રણ કારક

- કર્તા: 'રામે પત્ર લખ્યો' (ભૂતકાળ સકર્મક).
- કરણ: 'તેણે પોતાને હાથે રાંધ્યું' (સાધન).
- અધિકરણ: 'સવારે ઊઠો', 'ઘેર બેઠાં' (સમય/સ્થળ).
- ભેદ ફક્ત અર્થથી — પ્રશ્ન પૂછી તપાસો.
- 'કોણે?' → કર્તા; 'શા વડે?' → કરણ; 'ક્યાં/ક્યારે?' → અધિકરણ.

7. વાક્યમાં કારક ઓળખવાની પગલા-દર-પગલા પદ્ધતિ

પરીક્ષામાં કોઈ વાક્યમાં કારક ઓળખવા માટે વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ અપનાવો. પ્રથમ, વાક્યમાંની મુખ્ય ક્રિયા (verb) શોધો. પછી જે નામનો કારક પૂછ્યો છે તેને ક્રિયા સાથે જોડી યોગ્ય પ્રશ્ન પૂછો — 'કોણે? કોને? શા વડે? કોને માટે? ક્યાંથી? કોનું? ક્યાં/ક્યારે?'.

બીજું, એ નામ સાથેનો વિભક્તિ-પ્રત્યય શોધો. પ્રત્યય અને પ્રશ્નનો જવાબ — બંને મેળવી કારક નક્કી કરો. જ્યાં એક જ પ્રત્યય (દા.ત. -થી કે -ને કે -એ) એકથી વધુ કારકમાં આવી શકે, ત્યાં ફક્ત અર્થ અને પ્રશ્ન પર આધાર રાખો.

ત્રીજું, ગૂંચવણ ટાળવા આ યાદ રાખો: -નો/-ની/-નું/-નાં હંમેશાં સંબંધ; -માં/-પર/-માંથી સ્થળ-આધારિત (અધિકરણ કે અપાદાન); અને સંબોધન-શબ્દ (હે/ઓ/અરે) સાથેનું નામ સંબોધન. બાકીના માટે પ્રશ્ન-યુક્તિ વાપરો.

- પગલું 1: વાક્યની મુખ્ય ક્રિયા શોધો.
- પગલું 2: પૂછેલા નામ માટે યોગ્ય પ્રશ્ન પૂછો.
- પગલું 3: નામ સાથેનો પ્રત્યય ઓળખો.
- પગલું 4: પ્રત્યય + જવાબ મેળવી કારક નક્કી કરો.
- પગલું 5: એક-થી-વધુ-કારક-પ્રત્યય હોય તો ફક્ત અર્થ પર આધાર રાખો.

ઉદાહરણ 1 **'દાદાજીએ પૌત્રને વાર્તાની ચોપડી ભેટ આપી' — દરેક નામનો કારક ઓળખો.**

1. 1) મુખ્ય ક્રિયા 'આપવી' (ભૂતકાળ). 'દાદાજી'+એ = કરનાર — કર્તા.
2. 2) 'ચોપડી' જે અપાઈ તે વસ્તુ — કર્મ. 'પૌત્ર'ને અપાઈ ('કોને આપી?') — સંપ્રદાન.
3. 3) 'વાર્તા'+ની = 'કોની ચોપડી?' નો જવાબ — સંબંધ કારક.

✅ જવાબ: **દાદાજી=કર્તા, ચોપડી=કર્મ, પૌત્ર=સંપ્રદાન, વાર્તા=સંબંધ**

ઉદાહરણ 2 **'સવારે માળીએ બગીચામાં પાઇપથી પાણી છાંટ્યું' — 'બગીચો' અને 'પાઇપ' નો કારક જણાવો.**

1. 1) 'બગીચા'+માં = 'ક્યાં છાંટ્યું?' નો જવાબ, સ્થળ — અધિકરણ.
2. 2) 'પાઇપ'+થી = 'શા વડે છાંટ્યું?' નો જવાબ, સાધન — કરણ.
3. 3) (વધારામાં 'માળી'+એ = કર્તા, 'સવારે' = અધિકરણ-સમય.)

✅ જવાબ: **બગીચો=અધિકરણ, પાઇપ=કરણ**

8. એક પ્રત્યય — અનેક કારક: ગૂંચવનારા (Trap) મુદ્દા

પરીક્ષામાં મોટાભાગના વિદ્યાર્થીઓ ત્યાં ભૂલ કરે છે જ્યાં એક જ પ્રત્યય જુદા જુદા કારકમાં વપરાય છે. સૌથી અઘરા ત્રણ પ્રત્યય છે — -એ (કર્તા/કરણ/અધિકરણ), -ને (કર્મ/સંપ્રદાન), અને -થી (કરણ/અપાદાન). આ ત્રણેય માટે ફક્ત પ્રત્યય જોઈ ઉતાવળે જવાબ આપવો નહીં.

બીજી સામાન્ય ભૂલ — સંબંધ વિભક્તિ (-નો/-ની/-નું/-નાં) ને કોઈ બીજો કારક માની લેવો. યાદ રાખો, આ ચાર પ્રત્યય ફક્ત અને ફક્ત સંબંધ વિભક્તિ બતાવે છે, બીજો કોઈ કારક નહીં.

ત્રીજી ભૂલ — શૂન્ય પ્રત્યયવાળાં કર્તા-કર્મ ન ઓળખવા. વર્તમાનકાળમાં ('બાળક રમકડું તોડે છે') કર્તા અને કર્મ બંને પ્રત્યય વગરનાં હોય; ત્યાં અર્થ પરથી — 'કોણ કરે છે?' (કર્તા) અને 'શાના પર ક્રિયા?' (કર્મ) — એમ ઓળખવું.

ઉદાહરણ 1 **'નદીથી ગામ દૂર છે' અને 'હોડી હલેસાંથી ચાલે છે' — બંને વાક્યમાં -થી પ્રત્યયનો કારક અલગ કેમ?**

1. 1) 'નદીથી ગામ દૂર' — 'ક્યાંથી દૂર?' નદીથી; દૂર/છૂટા પડવાનો અર્થ — અપાદાન.
2. 2) 'હલેસાંથી ચાલે' — 'શા વડે ચાલે?' હલેસાં વડે; સાધનનો અર્થ — કરણ.
3. 3) એક જ -થી પ્રત્યય, પણ અર્થ જુદો હોવાથી કારક જુદો.

✅ જવાબ: **નદી=અપાદાન, હલેસાં=કરણ**

ઉદાહરણ 2 **'મેં મિત્રને પત્ર લખ્યો' — અહીં 'મિત્ર' કર્મ છે કે સંપ્રદાન?**

1. 1) ક્રિયા 'લખવી'; લખાયેલી વસ્તુ 'પત્ર' એ કર્મ છે.
2. 2) 'પત્ર' મિત્રને ઉદ્દેશીને/મિત્ર માટે લખાયો — 'કોને માટે/કોને?' નો જવાબ 'મિત્ર'.
3. 3) જેને ઉદ્દેશીને આપવાની-મોકલવાની ક્રિયા થાય તે સંપ્રદાન — તેથી 'મિત્ર' સંપ્રદાન.

✅ જવાબ: **મિત્ર = સંપ્રદાન કારક**

⚡ ગૂંચવનારા પ્રત્યય — એક નજરમાં

- -એ: કોણે? → કર્તા | શા વડે? → કરણ | ક્યાં/ક્યારે? → અધિકરણ.
- -ને: જેના પર ક્રિયા → કર્મ | જેને આપવા/માટે → સંપ્રદાન.
- -થી: સાધન → કરણ | છૂટા પડવું/ક્યાંથી → અપાદાન.
- -નો/-ની/-નું/-નાં: માત્ર સંબંધ — હંમેશાં.
- પ્રત્યય વગર પણ કર્તા/કર્મ હોઈ શકે — અર્થથી ઓળખો.

📄 વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

BMC જુનિયર ક્લાર્ક 2026

1 **??????? જોડો. A. ?? વિભક્તિ B. ??? વિભક્તિ C. ??? વિભક્તિ D. ??? વિભક્તિ 1. અધિકરણ 2. સંબંધ 3. અપાદાન 4. કર્તા**

(A) A-4, B-3, C-1, D-2 | (B) A-4, B-2, C-3, D-1 | (C) A-4, B-3, C-2, D-1 | (D) A-1, B-2, C-3, D-4

✓ **જવાબ:** (A) A-4, B-3, C-1, D-2

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

2 **'હું આંખોથી જોઉં છું.' - લીટી દોરેલ પદની વિભક્તિ કઈ છે ?**

(A) પ્રથમ વિભક્તિ | (B) બીજી વિભક્તિ | (C) સપ્તમી વિભક્તિ | **(D) ત્રીજી વિભક્તિ**

✓ **જવાબ:** (D) ત્રીજી વિભક્તિ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

3 **''પંકજે તેને ગુલાબ આપ્યું.'' – વાક્યમાં કઈ વિભક્તિ વપરાયેલ છે ?**

(A) સંબંધ | **(B) સંપ્રદાન** | (C) કરણ | (D) સંબોધન

✓ **જવાબ:** (B) સંપ્રદાન

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

4 **નીચેનામાંથી સાતમી વિભક્તિ કઈ છે ?**

(A) તાદર્થ્ય | **(B) અધિકરણ** | (C) કરણ | (D) કર્મ

✓ **જવાબ:** (B) અધિકરણ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

5 **'તે ઝાડેથી નીચે પડ્યો.' વાક્યમાંનો રેખાંકિત અનુગ કઈ વિભક્તિ સંબંધ દર્શાવે છે ?**

(A) સંપ્રદાન | (B) કરણ | (C) અધિકરણ | **(D) અપાદાન**

✓ **જવાબ:** (D) અપાદાન

GSRTC કંડક્ટર 2017

6 **'અમે' શબ્દ વિભક્તિનો કયો પ્રકાર દર્શાવે છે ?**

(A) કરણના અર્થમાં તૃતીયા વિભક્તિ | **(B) કર્તાના અર્થમાં પ્રથમા વિભક્તિ** | (C) કર્મના અર્થમાં દ્વિતીયા વિભક્તિ | (D) સંબંધના અર્થમાં છઠ્ઠી વિભક્તિ

✓ **જવાબ:** (B) કર્તાના અર્થમાં પ્રથમા વિભક્તિ

GSRTC કંડક્ટર 2021

7 "કેસરીસિંઘ સવારમાં વહેલા ફરવા નીકળે." આ વાક્યનું રેખાંકિત પદ કઈ વિભક્તિ છે?

(A) ષષ્ઠી વિભક્તિ | **(B) સપ્તમી વિભક્તિ** | (C) દ્વિતીયા વિભક્તિ | (D) પંચમી વિભક્તિ

✓ **જવાબ:** (B) સપ્તમી વિભક્તિ

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

8 આપેલા વાક્યમાંથી ખોટા પ્રત્યય શોધી વિકલ્પમાંથી સાચા પ્રત્યય શોધો. વસુદેવ વરસતા વરસાદને જમનાજીનું કાંઠે આવ્યા.

(A) થી | (B) માં | (C) ને | **(D) (B) અને (C) બંને**

✓ **જવાબ:** (D) (B) અને (C) બંને

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ / સબ ઓડિટર 2017

9 વિચાર્યું અંતરમાં ઋષિકેશથી : એ જળથી તજાશે દેશાદેશ - વાક્યમાં સાચા પ્રત્યયો દર્શાવો.

(A) એ, એ | (B) માં, એ | (C) થી, એ | **(D) માં, થી**

✓ **જવાબ:** (D) માં, થી

RMC જુનિયર ક્લાર્ક 2021

10 ગુજરાતી વ્યાકરણમાં કેટલી વિભક્તિ છે ?

(A) 5 | (B) 6 | (C) 7 | **(D) 8**

✓ **જવાબ:** (D) 8

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

11 'અધરાતે એ એને શત્રુથી બચાવ્યો હતો.' - કઈ વિભક્તિનું પદ આ વાક્યમાં નથી ?

(A) પ્રથમા | (B) તૃતીયા | (C) પંચમી | (D) સપ્તમી

✓ **જવાબ:** (A) પ્રથમા

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

12 નીચે આપેલાં વાક્યોમાં 'અધિકરણ વિભક્તિ'નો પ્રયોગ થયો હોય તેવું વાક્ય કયું છે ?

(A) તે કાલે રાત્રે ગયો. | (B) કૂતરી તેનાં ગલુડિયાં સાથે આવી. | (C) ભાવનગરથી અંબાજી ઘણું દૂર છે. | (D) સમીરે તેને ગુલાબ આપ્યું.

✓ **જવાબ:** (A) તે કાલે રાત્રે ગયો.

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

13 ગીતા દીવડાને પ્રગટાવે છે. - આ વાક્યમાં 'દીવડાને' પદ કઈ વિભક્તિ દર્શાવે છે ?

(A) અધિકરમ | **(B) કર્મ** | (C) કરણ | (D) સંપ્રદાન

✓ **જવાબ:** (B) કર્મ

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

14 નીચેના વાક્યમાં યોગ્ય પ્રત્યય શોધો. કાગડો લુહારને ત્યાં ચાંચ ઘડાવવા ગયો.

(A) થો | **(B) ને** | (C) ચ | (D) ો

✓ **જવાબ:** (B) ને

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

15 'આ દીવામાંથી ધાસલેટ ઢોળીને લઈ લ્યો.' રેખાંકિત અક્ષર કઈ વિભક્તિનો છે ?

(A) પ્રથમ વિભક્તિ | (B) દ્વિતીય વિભક્તિ | (C) ષષ્ઠી વિભક્તિ | **(D) પંચમી વિભક્તિ**

✓ **જવાબ:** (D) પંચમી વિભક્તિ

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 'રાજાએ પ્રજાને ન્યાય આપ્યો' — આ વાક્યમાં 'પ્રજા' નો કારક કયો છે?

(A) કર્તા | (B) કર્મ | **(C) સંપ્રદાન** | (D) અપાદાન

ઉકેલ: ક્રિયા 'આપવી' છે અને 'ન્યાય' એ અપાતી વસ્તુ (કર્મ) છે. 'કોને ન્યાય આપ્યો?' — 'પ્રજાને'; જેને આપવા ક્રિયા થઈ તે સંપ્રદાન કારક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 'સુથારે કરવતથી લાકડું કાપ્યું' — 'કરવત' નો કારક ઓળખો.

(A) કરણ | (B) અપાદાન | (C) અધિકરણ | (D) કર્મ

ઉકેલ: 'શા વડે કાપ્યું?' — 'કરવત વડે'. કરવત એ કાપવાનું સાધન છે, અને -થી પ્રત્યય સાધન બતાવે છે; તેથી કરણ (તૃતીયા) કારક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 'વૃક્ષ પરથી પાન ખર્યું' — 'વૃક્ષ' નો કારક કયો છે?

(A) અધિકરણ | **(B) અપાદાન** | (C) કરણ | (D) સંબંધ

ઉકેલ: 'ક્યાંથી પાન ખર્યું?' — 'વૃક્ષ પરથી'. પાન વૃક્ષથી છૂટું પડ્યું — છૂટા પડવાનો/મૂળ સ્થાનનો અર્થ અપાદાન (પંચમી) કારક બતાવે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'-નો, -ની, -નું, -નાં' પ્રત્યય કઈ વિભક્તિના છે?**

(A) પંચમી (અપાદાન) | **(B) ષષ્ઠી (સંબંધ)** | (C) સપ્તમી (અધિકરણ) | (D) તૃતીયા (કરણ)

ઉકેલ: -નો, -ની, -નું, -નાં પ્રત્યય માલિકી કે સંબંધ બતાવે છે (દા.ત. 'રામનો ભાઈ'); તે ષષ્ઠી વિભક્તિ એટલે કે સંબંધ કારકના પ્રત્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'બાળકો મેદાનમાં રમે છે' — 'મેદાન' નો કારક જણાવો.**

(A) કર્મ | (B) કરણ | **(C) અધિકરણ** | (D) સંપ્રદાન

ઉકેલ: 'ક્યાં રમે છે?' — 'મેદાનમાં'. -માં પ્રત્યય સ્થળ બતાવે છે, અને સ્થળ/સમય બતાવતો કારક અધિકરણ (સપ્તમી) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'મજૂરે દીવાલ ચણી' — 'મજૂર' નો કારક અને પ્રત્યય શું છે?**

(A) કર્તા, -એ | (B) કર્મ, -ને | (C) કરણ, -થી | (D) સંબંધ, -નો

ઉકેલ: 'કોણે દીવાલ ચણી?' — 'મજૂરે'. ભૂતકાળમાં સકર્મક ક્રિયા હોવાથી કરનારને -એ પ્રત્યય લાગ્યો; તેથી 'મજૂર' કર્તા કારક, પ્રત્યય -એ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'હે ઈશ્વર! મને શક્તિ આપ' — 'ઈશ્વર' નો કારક કયો છે?**

(A) કર્તા | **(B) સંબોધન** | (C) સંપ્રદાન | (D) અધિકરણ

ઉકેલ: 'ઈશ્વર' ની પૂર્વે 'હે' સંબોધન-શબ્દ આવ્યો છે અને ઈશ્વરને બોલાવી/સંબોધી પ્રાર્થના કરાઈ છે; બોલાવવા માટેનો કારક સંબોધન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'ઘડામાંથી પાણી ઢોળાયું' — 'ઘડો' નો કારક ઓળખો.**

(A) અધિકરણ | (B) કરણ | **(C) અપાદાન** | (D) કર્મ

ઉકેલ: 'ક્યાંથી પાણી ઢોળાયું?' — 'ઘડામાંથી'. પાણી ઘડામાંથી છૂટું પડ્યું/બહાર આવ્યું; -માંથી પ્રત્યય અપાદાન (પંચમી) કારક બતાવે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'-ને' પ્રત્યય મુખ્યત્વે કયા બે કારકમાં વપરાય છે?**

(A) કર્તા અને કરણ | **(B) કર્મ અને સંપ્રદાન** | (C) સંબંધ અને અધિકરણ | (D) અપાદાન અને કરણ

ઉકેલ: -ને પ્રત્યય 'જેના પર ક્રિયા થાય' (કર્મ) અને 'જેને આપવા/માટે ક્રિયા થાય' (સંપ્રદાન) — બંને કારકમાં વપરાય છે; અર્થ પરથી ભેદ પડે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'સવારે પંખીઓ કલરવ કરે છે' — 'સવાર' નો કારક કયો છે?**

(A) કરણ | **(B) અધિકરણ** | (C) અપાદાન | (D) સંપ્રદાન

ઉકેલ: 'ક્યારે કલરવ કરે છે?' — 'સવારે'. -એ પ્રત્યય અહીં સમય બતાવે છે, અને સમય/સ્થળ બતાવતો કારક અધિકરણ (સપ્તમી) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'સીતાની સાડી લાલ છે' — 'સીતા' નો કારક ઓળખો.**

(A) કર્તા | **(B) સંબંધ** | (C) સંપ્રદાન | (D) અધિકરણ

ઉકેલ: 'કોની સાડી?' — 'સીતાની'. -ની પ્રત્યય માલિકી/સંબંધ બતાવે છે; તેથી 'સીતા' સંબંધ (ષષ્ઠી) કારક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **ગુજરાતી ભાષામાં કુલ કેટલી વિભક્તિ છે?**

(A) છ | (B) સાત | **(C) આઠ** | (D) નવ

ઉકેલ: ગુજરાતીમાં પ્રથમાથી સપ્તમી સુધી સાત વિભક્તિ અને એક સંબોધન — એમ કુલ આઠ વિભક્તિ (અને આઠ કારક) ગણાય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **'દાદાએ પૌત્રને રમકડું આપ્યું' — 'પૌત્ર' નો કારક કયો છે?**

(A) કર્મ | **(B) સંપ્રદાન** | (C) કરણ | (D) અપાદાન

ઉકેલ: ક્રિયા 'આપવી' છે; અપાતી વસ્તુ 'રમકડું' એ કર્મ. 'કોને આપ્યું?' — 'પૌત્રને'; જેને આપવા ક્રિયા થઈ તે સંપ્રદાન કારક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'ખેડૂત હળથી ખેતર ખેડે છે' — 'હળ' નો કારક ઓળખો.**

(A) અપાદાન | **(B) કરણ** | (C) અધિકરણ | (D) સંબંધ

ઉકેલ: 'શા વડે ખેડે છે?' — 'હળ વડે'. હળ એ ખેડવાનું સાધન છે, અને સાધન બતાવતો -થી પ્રત્યય કરણ (તૃતીયા) કારક દર્શાવે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **'પોલીસે ચોરને પકડ્યો' — 'ચોર' નો કારક કયો છે?**

(A) કર્તા | **(B) કર્મ** | (C) સંપ્રદાન | (D) કરણ

ઉકેલ: 'કોને પકડ્યો?' — 'ચોરને'. પકડવાની ક્રિયા સીધી 'ચોર' પર પડે છે; જેના પર ક્રિયા થાય તે કર્મ (દ્વિતીયા) કારક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'ગુનેગાર જેલમાં છે' — 'જેલ' નો કારક ઓળખો.**

(A) કરણ | (B) અપાદાન | **(C) અધિકરણ** | (D) સંપ્રદાન

ઉકેલ: 'ક્યાં છે?' — 'જેલમાં'. -માં પ્રત્યય સ્થળ બતાવે છે; સ્થળ/સમય બતાવતો કારક અધિકરણ (સપ્તમી) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'-થી' પ્રત્યય સાધન-અર્થમાં વપરાય ત્યારે કયો કારક બને છે?**

(A) અપાદાન | **(B) કરણ** | (C) અધિકરણ | (D) સંપ્રદાન

ઉકેલ: -થી પ્રત્યય જ્યારે 'શા વડે/સાધનથી' એવો અર્થ આપે ત્યારે કરણ (તૃતીયા) કારક બને; જ્યારે 'દૂર/છૂટા પડવું' બતાવે ત્યારે અપાદાન બને.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'સૈનિકોએ સરહદનું રક્ષણ કર્યું' — 'સરહદ' નો કારક કયો છે?**

(A) કર્મ | **(B) સંબંધ** | (C) અધિકરણ | (D) કરણ

ઉકેલ: 'કોનું રક્ષણ?' — 'સરહદનું'. -નું પ્રત્યય સંબંધ બતાવે છે; તેથી 'સરહદ' સંબંધ (ષષ્ઠી) કારક છે ('રક્ષણ' એ કર્મ).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **'શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને ભણાવ્યું' — 'શિક્ષક' નો કારક ઓળખો.**

(A) કર્તા | (B) કર્મ | (C) સંપ્રદાન | (D) અધિકરણ

ઉકેલ: 'કોણે ભણાવ્યું?' — 'શિક્ષકે'. ભૂતકાળમાં ભણાવવાની ક્રિયા કરનાર 'શિક્ષક' છે, અને -એ પ્રત્યય સાથે તે કર્તા (પ્રથમા) કારક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'ઓ વટેમાર્ગુ, માર્ગ બતાવ' — 'વટેમાર્ગુ' નો કારક કયો છે?**

(A) કર્મ | **(B) સંબોધન** | (C) સંપ્રદાન | (D) કર્તા

ઉકેલ: 'વટેમાર્ગુ' ની પૂર્વે 'ઓ' સંબોધન-શબ્દ આવ્યો છે અને તેને બોલાવી/સંબોધી વાત કરાઈ છે; બોલાવવા-સંબોધવા માટેનો કારક સંબોધન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'માએ બાળકને ખોળામાં સુવાડ્યું' — 'ખોળો' નો કારક ઓળખો.**

(A) કરણ | **(B) અધિકરણ** | (C) અપાદાન | (D) સંપ્રદાન

ઉકેલ: 'ક્યાં સુવાડ્યું?' — 'ખોળામાં'. -માં પ્રત્યય સ્થળ/આધાર બતાવે છે; આધાર/સ્થળ બતાવતો કારક અધિકરણ (સપ્તમી) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'કવિએ કવિતા રચી' — 'કવિતા' નો કારક કયો છે?**

(A) કર્તા | **(B) કર્મ** | (C) કરણ | (D) સંબંધ

ઉકેલ: 'શું રચ્યું?' — 'કવિતા'. રચવાની ક્રિયા 'કવિતા' પર પડે છે; જેના પર ક્રિયા થાય તે કર્મ (દ્વિતીયા) કારક છે ('કવિ' એ કર્તા).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **પ્રથમા વિભક્તિ કયા કારકને દર્શાવે છે?**

(A) કર્મ | **(B) કર્તા** | (C) કરણ | (D) સંબંધ

ઉકેલ: ક્રમ પ્રમાણે પ્રથમા વિભક્તિ એટલે કર્તા કારક, જે ક્રિયા કરનારને બતાવે છે; એનો સામાન્ય પ્રત્યય -એ અથવા શૂન્ય હોય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'ગાય નદીથી પાણી પીએ છે' એમ ન કહેતાં 'ગાય નદીમાંથી પાણી પીએ છે' — 'નદી' નો કારક કયો છે?**

(A) કરણ | **(B) અપાદાન** | (C) અધિકરણ | (D) સંપ્રદાન

ઉકેલ: 'ક્યાંથી પાણી?' — 'નદીમાંથી'. પાણી નદીમાંથી લેવાય/છૂટું પડે છે; -માંથી પ્રત્યય મૂળ સ્થાન/અપાદાન (પંચમી) કારક બતાવે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'-માં' અને '-પર' પ્રત્યય કયો કારક દર્શાવે છે?**

(A) કરણ | (B) સંબંધ | **(C) અધિકરણ** | (D) અપાદાન

ઉકેલ: -માં અને -પર પ્રત્યય ક્રિયા જ્યાં (સ્થળ) કે જ્યારે (સમય) થાય તે બતાવે છે; આ સ્થળ/સમય બતાવતો કારક અધિકરણ (સપ્તમી) છે.

🖍️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'રમેશે પત્ર લખ્યો' — 'રમેશ' નો કારક કયો છે?

(A) કર્તા (B) કર્મ (C) કરણ (D) સંબંધ

2. 'સીતા ફૂલ તોડે છે' — 'ફૂલ' નો કારક ઓળખો.

(A) કર્તા (B) કર્મ (C) અધિકરણ (D) સંપ્રદાન

3. 'ખેડૂત દાતરડાથી ઘાસ કાપે છે' — 'દાતરડું' નો કારક જણાવો.

(A) કરણ (B) અપાદાન (C) અધિકરણ (D) સંબંધ

4. 'માએ બાળકને દૂધ આપ્યું' — 'બાળક' નો કારક ઓળખો.

(A) કર્મ (B) સંપ્રદાન (C) કરણ (D) કર્તા

5. 'પાંદડું ડાળથી પડ્યું' — 'ડાળ' નો કારક કયો છે?

(A) કરણ (B) અપાદાન (C) અધિકરણ (D) સંબંધ

6. 'આ ઘર મારું છે' એમાં 'મારું' જે દર્શાવે છે તે કયો કારક છે?

(A) કર્તા (B) સંબંધ (C) અધિકરણ (D) કર્મ

7. 'બાળકો બાગમાં રમે છે' — 'બાગ' નો કારક ઓળખો.

(A) કરણ (B) અધિકરણ (C) અપાદાન (D) સંપ્રદાન

8. 'હે ભગવાન! રક્ષા કરો' — 'ભગવાન' નો કારક કયો છે?

(A) કર્તા (B) સંબોધન (C) સંપ્રદાન (D) કર્મ

9. દ્વિતીયા વિભક્તિ કયા કારકને દર્શાવે છે?

(A) કર્તા (B) કર્મ (C) કરણ (D) અપાદાન

10. '-થી' અને '-માંથી' પ્રત્યય (છૂટા પડવાના અર્થમાં) કયો કારક દર્શાવે છે?

(A) કરણ (B) અપાદાન (C) અધિકરણ (D) સંબંધ

11. 'વિદ્યાર્થીએ પુસ્તક વાંચ્યું' — 'વિદ્યાર્થી' નો કારક ઓળખો.

(A) કર્તા (B) કર્મ (C) કરણ (D) સંબંધ

12. 'સૈનિકો યુદ્ધમાં લડ્યા' — 'યુદ્ધ' નો કારક કયો છે?

(A) કરણ (B) અધિકરણ (C) અપાદાન (D) સંપ્રદાન

🟠 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'દાદાજીએ બાળકને વાર્તાની ચોપડી ભેટ આપી' — 'વાર્તા' નો કારક કયો છે?

(A) કર્મ (B) સંપ્રદાન (C) સંબંધ (D) અધિકરણ

14. 'મુસાફર ઘરથી દૂર ગયો' અને 'મુસાફરે પગથી ચાલીને પ્રવાસ કર્યો' — પ્રથમ વાક્યમાં 'ઘર' નો કારક કયો છે?

(A) કરણ (B) અપાદાન (C) અધિકરણ (D) સંબંધ

15. 'મંત્રીએ સભામાં લોકોને સંબોધન કર્યું' — 'સભા' નો કારક ઓળખો.

(A) કર્મ (B) કરણ (C) અધિકરણ (D) સંપ્રદાન

16. 'શિક્ષકે વિદ્યાર્થીને ઇનામ આપ્યું' — 'વિદ્યાર્થી' નો કારક કર્મ છે કે સંપ્રદાન, અને કેમ?

(A) કર્મ — જેના પર ક્રિયા (B) સંપ્રદાન — જેને આપવા ક્રિયા (C) કરણ — સાધન (D) અધિકરણ — સ્થળ

17. 'રાજાનો સેવક રાજાને વફાદાર હતો' — પહેલા 'રાજા' નો કારક કયો છે?

(A) કર્તા (B) સંબંધ (C) સંપ્રદાન (D) અધિકરણ

18. 'કુંભારે ચાકડાથી માટલું બનાવ્યું' — 'ચાકડો' નો કારક ઓળખો.

(A) અપાદાન (B) કરણ (C) અધિકરણ (D) સંબંધ

19. 'સવારે માળીએ બગીચામાં ફૂલ વાવ્યાં' — આ વાક્યમાં 'બગીચો' નો કારક કયો છે?

(A) કરણ (B) અધિકરણ (C) અપાદાન (D) કર્મ

20. ચતુર્થી વિભક્તિ કયા કારકને દર્શાવે છે?

(A) કરણ (B) સંપ્રદાન (C) અપાદાન (D) અધિકરણ

21. 'દર્દીને દવાથી રાહત મળી' — 'દવા' નો કારક ઓળખો.

(A) કરણ (B) અપાદાન (C) સંપ્રદાન (D) અધિકરણ

22. 'ઘેટાં ડુંગર પર ચરે છે' — 'ડુંગર' નો કારક કયો છે?

(A) કરણ (B) અધિકરણ (C) અપાદાન (D) સંબંધ

23. 'અરે ભાઈ, જરા આમ આવ' — 'ભાઈ' નો કારક ઓળખો.

(A) કર્તા (B) કર્મ (C) સંબોધન (D) સંપ્રદાન

24. 'મજૂરો કૂવામાંથી માટી કાઢે છે' — 'કૂવો' નો કારક કયો છે?

(A) અધિકરણ (B) અપાદાન (C) કરણ (D) સંબંધ

25. 'સુરેશે પેન્સિલથી ચિત્ર દોર્યું' — 'સુરેશ' નો કારક ઓળખો.

(A) કર્તા (B) કરણ (C) કર્મ (D) સંબંધ

26. 'ડોકટરે દર્દીને ઇન્જેક્શન આપ્યું' — 'ઇન્જેક્શન' નો કારક કયો છે?

(A) કર્મ (B) સંપ્રદાન (C) કરણ (D) અધિકરણ

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'રાજાએ બ્રાહ્મણને ગાય દાનમાં આપી' — આ વાક્યમાં 'ગાય' નો કારક કયો છે?

(A) કર્તા (B) કર્મ (C) સંપ્રદાન (D) કરણ

28. 'તેણે પોતાને હાથે રસોઈ બનાવી' — 'હાથ' નો કારક ઓળખો.

(A) કર્તા (B) કરણ (C) અધિકરણ (D) સંબંધ

29. 'સવારે વિદ્યાર્થીઓ શાળાએ જાય છે' — 'શાળા' નો કારક કયો છે?

(A) કર્મ (B) સંપ્રદાન (C) અધિકરણ (D) અપાદાન

30. 'નોકરે શેઠનું કામ ખંતથી કર્યું' — 'ખંત' નો કારક ઓળખો.

(A) કરણ (B) અપાદાન (C) અધિકરણ (D) સંબંધ

31. 'સેનાપતિએ સૈનિકોને કિલ્લા પરથી હુમલો કરવા કહ્યું' — 'કિલ્લો' નો કારક કયો છે?

(A) અધિકરણ (B) અપાદાન (C) કરણ (D) સંપ્રદાન

32. 'મજૂરોએ શેઠને માટે દિવસરાત મહેનત કરી' — 'શેઠ' નો કારક ઓળખો.

(A) કર્મ (B) સંપ્રદાન (C) કરણ (D) અધિકરણ

33. 'ભક્તોએ મંદિરમાં ઈશ્વરની પૂજા કરી' — આ વાક્યમાં 'ઈશ્વર' નો કારક કયો છે?

(A) કર્મ (B) સંબંધ (C) સંપ્રદાન (D) સંબોધન

34. 'ગુરુએ શિષ્યને જ્ઞાન વડે માર્ગદર્શન આપ્યું' — 'જ્ઞાન' નો કારક ઓળખો.

(A) કર્મ (B) કરણ (C) સંપ્રદાન (D) અધિકરણ

35. 'સવારના પહોરમાં ખેડૂતો ખેતરે પહોંચ્યા' — 'ખેતર' નો કારક કયો છે?

(A) કર્મ (B) અપાદાન (C) અધિકરણ (D) સંપ્રદાન

36. 'નેતાએ જનતાને દેશની એકતા માટે અપીલ કરી' — 'દેશ' નો કારક ઓળખો.

(A) કર્મ (B) સંબંધ (C) સંપ્રદાન (D) અધિકરણ

37. 'વેપારીએ ગ્રાહકને ત્રાજવેથી તોળીને માલ આપ્યો' — 'ત્રાજવું' નો કારક કયો છે?

(A) અધિકરણ (B) કરણ (C) અપાદાન (D) સંપ્રદાન

38. 'સંતે ભક્તોને 'હે મિત્રો!' કહીને ઉપદેશ આપ્યો' — અહીં 'મિત્રો' નો કારક કયો છે?

(A) કર્મ (B) સંપ્રદાન (C) સંબોધન (D) કર્તા

39. ⭐ 'યુદ્ધભૂમિ પર સૈનિકોએ બંદૂકથી શત્રુને હરાવ્યો' — આ વાક્યમાં ઉપસ્થિત કારકોમાં 'કયો કારક નથી' તે પસંદ કરો.

(A) કર્તા (B) કરણ (C) કર્મ (D) સંપ્રદાન

40. ⭐ 'દાદીમાએ પૌત્રીને દિવાળીએ ઘરમાં નવાં કપડાં ભેટ આપ્યાં' — આ વાક્યમાં 'ઘર' અને 'દિવાળી' બંનેનો કારક એક જ છે; તે કયો?

(A) કરણ (B) અધિકરણ (C) સંપ્રદાન (D) અપાદાન

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **B**	3. **A**	4. **B**	5. **B**	6. **B**	7. **B**	8. **B**	9. **B**	10. **B**	11. **A**
12. **B**	13. **C**	14. **B**	15. **C**	16. **B**	17. **B**	18. **B**	19. **B**	20. **B**	21. **A**	22. **B**
23. **C**	24. **B**	25. **A**	26. **A**	27. **B**	28. **B**	29. **C**	30. **A**	31. **B**	32. **B**	33. **B**
34. **B**	35. **C**	36. **B**	37. **B**	38. **C**	39. **D**	40. **B**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — 'કોણે લખ્યો?' — 'રમેશે'. ભૂતકાળમાં લખવાની ક્રિયા કરનાર 'રમેશ' છે; -એ પ્રત્યય સાથે કર્તા કારક.

2. જવાબ (B) — 'શું તોડે છે?' — 'ફૂલ'. તોડવાની ક્રિયા 'ફૂલ' પર પડે છે; જેના પર ક્રિયા થાય તે કર્મ કારક.

3. જવાબ (A) — 'શા વડે કાપે છે?' — 'દાતરડા વડે'. એ સાધન છે; સાધન બતાવતો -થી પ્રત્યય કરણ કારક છે.

4. જવાબ (B) — 'કોને આપ્યું?' — 'બાળકને'. અપાતી વસ્તુ 'દૂધ' એ કર્મ; જેને આપવા ક્રિયા થઈ તે સંપ્રદાન કારક.

5. જવાબ (B) — 'ક્યાંથી પડ્યું?' — 'ડાળથી'. પાંદડું ડાળથી છૂટું પડ્યું; છૂટા પડવાનો અર્થ અપાદાન કારક બતાવે છે.

6. જવાબ (B) — 'કોનું ઘર?' — 'મારું'. માલિકી/સંબંધ બતાવતો -ઉં (નું જૂથ) પ્રત્યય સંબંધ કારક દર્શાવે છે.

7. જવાબ (B) — 'ક્યાં રમે છે?' — 'બાગમાં'. -માં પ્રત્યય સ્થળ બતાવે છે; સ્થળ/સમય બતાવતો કારક અધિકરણ છે.

8. જવાબ (B) — 'ભગવાન' ની પૂર્વે 'હે' સંબોધન-શબ્દ છે અને તેને બોલાવી/સંબોધી પ્રાર્થના કરાઈ; બોલાવવાનો કારક સંબોધન છે.

9. જવાબ (B) — ક્રમ પ્રમાણે દ્વિતીયા વિભક્તિ એટલે કર્મ કારક, જે જેના પર ક્રિયા થાય તેને બતાવે છે; પ્રત્યય -ને કે શૂન્ય.

10. જવાબ (B) — છૂટા પડવું / દૂર થવું / મૂળ સ્થાન બતાવતા -થી અને -માંથી પ્રત્યય અપાદાન (પંચમી) કારક દર્શાવે છે.

11. જવાબ (A) — 'કોણે વાંચ્યું?' — 'વિદ્યાર્થીએ'. ભૂતકાળમાં વાંચવાની ક્રિયા કરનાર 'વિદ્યાર્થી'; -એ પ્રત્યય સાથે કર્તા કારક.

12. જવાબ (B) — 'ક્યાં લડ્યા?' — 'યુદ્ધમાં'. -માં પ્રત્યય ક્રિયા જ્યાં થઈ તે સ્થળ/સ્થિતિ બતાવે છે; તેથી અધિકરણ કારક.

13. જવાબ (C) — 'કોની ચોપડી?' — 'વાર્તાની'. -ની પ્રત્યય સંબંધ બતાવે છે; તેથી 'વાર્તા' સંબંધ કારક ('ચોપડી' કર્મ, 'બાળક' સંપ્રદાન).

14. જવાબ (B) — 'ક્યાંથી દૂર?' — 'ઘરથી'. અહીં -થી 'દૂર/છૂટા પડવા' નો અર્થ આપે છે; તેથી અપાદાન કારક (બીજા વાક્યમાં 'પગ' સાધન હોવાથી કરણ).

15. જવાબ (C) — 'ક્યાં સંબોધન કર્યું?' — 'સભામાં'. -માં પ્રત્યય સ્થળ બતાવે છે; તેથી 'સભા' અધિકરણ કારક છે ('લોકો' એ કર્મ).

16. જવાબ (B) — ક્રિયા 'આપવી'; અપાતી વસ્તુ 'ઇનામ' એ કર્મ. 'કોને આપ્યું?' — 'વિદ્યાર્થીને'; જેને આપવા ક્રિયા થઈ તે સંપ્રદાન કારક છે.

17. જવાબ (B) — 'કોનો સેવક?' — 'રાજાનો'. -નો પ્રત્યય માલિકી/સંબંધ બતાવે છે; તેથી પહેલો 'રાજા' સંબંધ કારક (બીજો 'રાજાને' સંપ્રદાન).

18. જવાબ (B) — 'શા વડે માટલું બનાવ્યું?' — 'ચાકડા વડે'. ચાકડો એ બનાવવાનું સાધન છે; સાધન બતાવતો -થી પ્રત્યય કરણ કારક છે.

19. જવાબ (B) — 'ક્યાં ફૂલ વાવ્યાં?' — 'બગીચામાં'. -માં પ્રત્યય સ્થળ બતાવે છે; તેથી 'બગીચો' અધિકરણ કારક ('ફૂલ' કર્મ, 'સવાર' અધિકરણ-સમય).

20. જવાબ (B) — ક્રમ પ્રમાણે ચતુર્થી વિભક્તિ એટલે સંપ્રદાન કારક, જે 'જેને માટે/જેને આપવા' ક્રિયા થાય તે બતાવે છે; પ્રત્યય -ને, -ને માટે.

21. જવાબ (A) — 'શાથી રાહત મળી?' — 'દવાથી'. દવા એ રાહત મળવાનું સાધન/કારણ છે; સાધન બતાવતો -થી પ્રત્યય કરણ કારક છે.

22. જવાબ (B) — 'ક્યાં ચરે છે?' — 'ડુંગર પર'. -પર પ્રત્યય સ્થળ/આધાર બતાવે છે; તેથી 'ડુંગર' અધિકરણ કારક છે.

23. જવાબ (C) — 'ભાઈ' ની પૂર્વે 'અરે' સંબોધન-શબ્દ છે અને તેને બોલાવવા-ધ્યાન ખેંચવા વપરાયો છે; બોલાવવાનો કારક સંબોધન છે.

24. જવાબ (B) — 'ક્યાંથી માટી કાઢે?' — 'કૂવામાંથી'. માટી કૂવામાંથી બહાર/છૂટી પડે છે; -માંથી પ્રત્યય અપાદાન કારક બતાવે છે.

25. જવાબ (A) — 'કોણે ચિત્ર દોર્યું?' — 'સુરેશે'. ભૂતકાળમાં દોરવાની ક્રિયા કરનાર 'સુરેશ'; -એ પ્રત્યય સાથે કર્તા કારક ('પેન્સિલ' એ કરણ).

26. જવાબ (A) — 'શું આપ્યું?' — 'ઇન્જેક્શન'. અપાવાની ક્રિયા સીધી 'ઇન્જેક્શન' (વસ્તુ) પર પડે છે; તેથી તે કર્મ કારક ('દર્દી' એ સંપ્રદાન).

27. જવાબ (B) — ક્રિયા 'આપવી'; 'શું આપ્યું?' — 'ગાય'. અપાવાની ક્રિયા 'ગાય' (વસ્તુ) પર પડે છે; તેથી 'ગાય' કર્મ કારક ('બ્રાહ્મણ' એ સંપ્રદાન).

28. જવાબ (B) — 'શા વડે રસોઈ બનાવી?' — 'પોતાને હાથે'. હાથ એ બનાવવાનું સાધન છે; અહીં -એ પ્રત્યય સાધનના અર્થમાં હોવાથી કરણ કારક છે.

29. જવાબ (C) — 'ક્યાં જાય છે?' — 'શાળાએ'. અહીં -એ પ્રત્યય ગંતવ્ય/સ્થળ ('શાળા તરફ/શાળામાં') બતાવે છે, જે અધિકરણ કારક ગણાય.

30. જવાબ (A) — 'કેવી રીતે / શાથી કામ કર્યું?' — 'ખંતથી'. અહીં -થી રીત/સાધનના અર્થમાં છે (ભાવવાચક કરણ); તેથી 'ખંત' કરણ કારક છે.

31. જવાબ (B) — 'ક્યાંથી હુમલો?' — 'કિલ્લા પરથી'. હુમલાની શરૂઆત/મૂળ સ્થાન 'કિલ્લો' છે અને -પરથી દૂરથી/ઉપરથી શરૂ થવાનો અર્થ આપે; તેથી અપાદાન કારક.

32. જવાબ (B) — 'કોને માટે મહેનત?' — 'શેઠને માટે'. -ને માટે પ્રત્યય 'જેને માટે ક્રિયા થાય' તે બતાવે છે; તેથી 'શેઠ' સંપ્રદાન કારક છે.

33. જવાબ (B) — 'કોની પૂજા?' — 'ઈશ્વરની'. -ની પ્રત્યય સંબંધ બતાવે છે; તેથી 'ઈશ્વર' સંબંધ કારક છે ('પૂજા' એ કર્મ, 'મંદિર' એ અધિકરણ).

34. જવાબ (B) — 'શા વડે માર્ગદર્શન આપ્યું?' — 'જ્ઞાન વડે'. -વડે પ્રત્યય સાધન બતાવે છે; તેથી 'જ્ઞાન' કરણ કારક ('શિષ્ય' એ સંપ્રદાન).

35. જવાબ (C) — 'ક્યાં પહોંચ્યા?' — 'ખેતરે'. અહીં -એ પ્રત્યય સ્થળ/ગંતવ્ય ('ખેતરમાં/ખેતર તરફ') બતાવે છે; તેથી અધિકરણ કારક.

36. જવાબ (B) — 'કોની એકતા?' — 'દેશની'. -ની પ્રત્યય સંબંધ બતાવે છે; તેથી 'દેશ' સંબંધ કારક છે ('જનતા' એ કર્મ/સંપ્રદાન, 'એકતા' એ સંબંધ-આશ્રિત).

37. જવાબ (B) — 'શા વડે તોળ્યું?' — 'ત્રાજવેથી'. ત્રાજવું એ તોળવાનું સાધન છે; સાધન બતાવતો -થી (વેથી) પ્રત્યય કરણ કારક છે.

38. જવાબ (C) — 'મિત્રો' ની પૂર્વે 'હે' સંબોધન-શબ્દ છે અને ભક્તોને બોલાવી/સંબોધી વાત કરાઈ છે; બોલાવવાનો કારક સંબોધન છે.

39. જવાબ (D) — 'સૈનિક'=કર્તા (-એ), 'બંદૂક'=કરણ (-થી), 'શત્રુ'=કર્મ (-ને, જેના પર ક્રિયા), 'યુદ્ધભૂમિ'=અધિકરણ (-પર). કોઈને 'આપવા/માટે' ક્રિયા નથી, તેથી સંપ્રદાન કારક હાજર નથી.

40. જવાબ (B) — 'ક્યાં આપ્યાં?' — 'ઘરમાં' (સ્થળ) અને 'ક્યારે આપ્યાં?' — 'દિવાળીએ' (સમય). સ્થળ અને સમય બંને અધિકરણ (સપ્તમી) કારક દર્શાવે છે; તેથી બંનેનો કારક અધિકરણ છે ('પૌત્રી'=સંપ્રદાન, 'કપડાં'=કર્મ).

12 લિંગ અને વચન (Gender & Number)

આ પ્રકરણ ગુજરાતી વ્યાકરણના નામ (સંજ્ઞા) સંબંધી બે પાયાના વ્યાકરણિક ધર્મો — લિંગ અને વચન — ને ઊંડાણથી આવરી લે છે. લિંગ એટલે નામની જાતિ (પુલ્લિંગ, સ્ત્રીલિંગ કે નપુંસકલિંગ) અને વચન એટલે નામની સંખ્યા (એકવચન કે બહુવચન). આ બંને નામ સાથે જોડાતા વિશેષણ, ક્રિયાપદ અને સર્વનામના રૂપ નક્કી કરે છે, માટે વાક્યરચના શુદ્ધ રાખવા તે અનિવાર્ય છે. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE, TET/TAT જેવી લગભગ દરેક પરીક્ષામાં લિંગ-પરિવર્તન, વચન-રૂપાંતર અને નિયમ-આધારિત પ્રશ્નો ચોક્કસપણે પૂછાય છે — અને થોડી પ્રેક્ટિસથી આ પાકા ગુણ અપાવનારો વિભાગ બની જાય છે.

1. લિંગ એટલે શું — પુલ્લિંગ, સ્ત્રીલિંગ ને નપુંસકલિંગ

નામની જાતિ બતાવનાર વ્યાકરણિક ધર્મને 'લિંગ' કહે છે. ગુજરાતી ભાષામાં ત્રણ લિંગ છે — પુલ્લિંગ (નર જાતિ), સ્ત્રીલિંગ (નારી જાતિ) અને નપુંસકલિંગ (ન નર, ન નારી — જડ કે અનિશ્ચિત જાતિ). જે નામ પુરુષ-જાતિ બતાવે તે પુલ્લિંગ (છોકરો, ઘોડો, રાજા), જે સ્ત્રી-જાતિ બતાવે તે સ્ત્રીલિંગ (છોકરી, ઘોડી, રાણી) અને જે જડ વસ્તુ કે જાતિ-રહિત હોય તે ઘણીવાર નપુંસકલિંગ (પુસ્તક, ઘર, બાળક) ગણાય.

જીવંત પ્રાણીઓમાં લિંગ મોટેભાગે કુદરતી જાતિ પ્રમાણે નક્કી થાય છે — એને 'કુદરતી લિંગ' કહે છે (દા.ત. પિતા પુલ્લિંગ, માતા સ્ત્રીલિંગ). પણ નિર્જીવ વસ્તુઓનું લિંગ ભાષાના રૂઢ સંકેત પ્રમાણે હોય છે — એને 'વ્યાકરણિક લિંગ' કહે છે, જે હંમેશાં તર્કથી ન સમજાય (દા.ત. 'સૂરજ' પુલ્લિંગ, 'ચાંદની' સ્ત્રીલિંગ, 'આકાશ' નપુંસકલિંગ).

લિંગ ઓળખવા માટે નામ સાથે જોડાતા વિશેષણ કે ક્રિયાપદનું રૂપ મદદરૂપ થાય છે. 'સારો છોકરો આવ્યો', 'સારી છોકરી આવી', 'સારું બાળક આવ્યું' — અહીં વિશેષણ અને ક્રિયાપદનો અંત્ય સ્વર (ઓ/ઇ/ઉં) નામનું લિંગ સ્પષ્ટ કરે છે.

- પુલ્લિંગ = નર/પુરુષ જાતિ (છોકરો, બળદ, રાજા).
- સ્ત્રીલિંગ = નારી/સ્ત્રી જાતિ (છોકરી, ગાય, રાણી).
- નપુંસકલિંગ = જડ/જાતિ-રહિત (પુસ્તક, ઘર, જળ).
- જીવંત પ્રાણીમાં મોટેભાગે કુદરતી લિંગ.
- નિર્જીવમાં વ્યાકરણિક (રૂઢ) લિંગ — તર્કથી ન સમજાય.

ત્રણેય લિંગનાં ઉદાહરણ

પુલ્લિંગ	સ્ત્રીલિંગ	નપુંસકલિંગ
છોકરો	છોકરી	બાળક
રાજા	રાણી	રાજ્ય
ઘોડો	ઘોડી	ખચ્ચર
સૂરજ	ચાંદની	આકાશ
દરિયો	નદી	સરોવર

ઉદાહરણ 1 **'સારું બાળક રમે છે' વાક્યમાં 'બાળક' નામનું લિંગ જણાવો.**

1. વિશેષણ 'સારું' અને ક્રિયાનું રૂપ જોતાં અંત્ય 'ઉં' આવે છે.
2. 'ઉં'/'ઉં' અંતવાળું વિશેષણ નપુંસકલિંગ સૂચવે છે — જેમ 'સારું ઘર'.

✅ જવાબ: **નપુંસકલિંગ**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી કુદરતી લિંગ પ્રમાણે જોડ ખોટી છે તે શોધો: (બળદ-ગાય), (કૂકડો-મરઘી), (પુસ્તક-પેન).**

1. બળદ-ગાય અને કૂકડો-મરઘી એ નર-નારી કુદરતી જોડ છે.
2. 'પુસ્તક' અને 'પેન' બંને જડ વસ્તુ છે — તેમાં નર-નારી જોડ નથી, માટે એ ખોટી જોડ.

✅ જવાબ: **પુસ્તક-પેન**

2. પુલ્લિંગ ઓળખવાના નિયમ ને સંકેત

પુલ્લિંગ નામ ઓળખવા માટે કેટલાક રૂઢ સંકેત છે. ઘણાં પુલ્લિંગ નામ 'ઓ' સ્વરમાં અંત પામે છે (છોકરો, ઘોડો, દરિયો, ભાઈ માટેનો 'કાકો-મામો'). પુરુષ-જાતિ બતાવનાર નામ, મોટા-ભારે પદાર્થ બતાવનાર ઘણાં નામ, અને નર-પ્રાણીસૂચક નામ સામાન્ય રીતે પુલ્લિંગ હોય છે.

વ્યવસાય, સંબંધ કે પદ બતાવનાર પુરુષ-સૂચક નામ પુલ્લિંગ હોય છે — શિક્ષક, વકીલ (પુરુષ), પિતા, કાકા, રાજા. તેમજ ઘણા મહિના, ગ્રહ અને કેટલાંક કુદરતી તત્ત્વ રૂઢ રીતે પુલ્લિંગ ગણાય છે (સૂરજ, ચંદ્ર, પવન, સમુદ્ર).

જોકે 'ઓ'-અંત જ પુલ્લિંગનો યોક્કસ નિયમ નથી — 'દાદો' પુલ્લિંગ છે પણ 'દાદી' સ્ત્રીલિંગ; એટલે અંત્ય સ્વર સંકેત આપે છે, અંતિમ ચુકાદો અર્થ અને રૂઢિ પરથી લેવો.

- ઘણાં પુલ્લિંગ 'ઓ' અંતવાળાં (છોકરો, ઘોડો, દરિયો).
- પુરુષ-જાતિ, નર-પ્રાણી મોટેભાગે પુલ્લિંગ.
- મોટા/ભારે પદાર્થ ઘણીવાર પુલ્લિંગ (ડુંગર, પર્વત).
- સૂરજ, ચંદ્ર, પવન, સમુદ્ર — રૂઢ પુલ્લિંગ.
- વિશેષણ સાથે 'ઓ' અંત (સારો, મોટો) આવે તો પુલ્લિંગ.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી પુલ્લિંગ નામ કયું છે: દીકરી, દરિયો, રોટલી?**

1. 'દીકરી' અને 'રોટલી' 'ઈ' અંતવાળાં સ્ત્રીલિંગ નામ છે.
2. 'દરિયો' 'ઓ' અંતવાળું અને રૂઢ રીતે પુલ્લિંગ નામ છે.

✅ જવાબ: **દરિયો**

ઉદાહરણ 2 **'મોટો ડુંગર દેખાય છે' — અહીં 'ડુંગર'નું લિંગ ઓળખો.**

1. વિશેષણ 'મોટો' 'ઓ' અંતવાળું છે, જે પુલ્લિંગ સૂચવે છે.
2. 'ડુંગર' મોટો-ભારે પદાર્થ છે અને રૂઢ રીતે પુલ્લિંગ ગણાય.

✅ જવાબ: **પુલ્લિંગ**

3. સ્ત્રીલિંગ ઓળખવાના નિયમ ને સંકેત

સ્ત્રીલિંગ નામ મોટેભાગે 'ઈ' સ્વરમાં અંત પામે છે (છોકરી, ઘોડી, રોટલી, નદી). નારી-જાતિ બતાવનાર નામ, સ્ત્રી-સંબંધસૂચક નામ (માતા, બહેન, કાકી) અને ઘણાં નાનાં-નાજુક પદાર્થ-સૂચક નામ સ્ત્રીલિંગ ગણાય છે.

પુલ્લિંગ નામમાંથી પ્રત્યય ઉમેરીને બનતાં અનેક સ્ત્રીલિંગ રૂપ 'ઈ', 'આણી', 'ણ', 'ણી', 'ડી', 'આ' જેવા પ્રત્યયો લે છે — છોકરો→છોકરી, શેઠ→શેઠાણી, સુથાર→સુથારણ, ધોબી→ધોબણ. નદીઓ, ભાષાઓ, ઘણી લિપિ અને કેટલાંક કુદરતી તત્ત્વ (ચાંદની, વીજળી, રાત) રૂઢ રીતે સ્ત્રીલિંગ છે.

ધ્યાન રાખો — બધાં 'ઈ' અંતવાળાં નામ સ્ત્રીલિંગ નથી (દા.ત. 'ઘી' નપુંસકલિંગ છે, 'પાણી' નપુંસકલિંગ છે), અને બધાં સ્ત્રીલિંગ 'ઈ' અંતવાળાં નથી (દા.ત. 'માતા', 'બહેન'). એટલે અંત્ય સ્વર ઉપરાંત અર્થ અને રૂઢિ પણ ધ્યાનમાં લેવી.

- ઘણાં સ્ત્રીલિંગ 'ઈ' અંતવાળાં (છોકરી, નદી, રોટલી).
- નારી-જાતિ, સ્ત્રી-સંબંધ મોટેભાગે સ્ત્રીલિંગ.
- પ્રત્યયો: ઈ, આણી, ણ, ણી, ડી (શેઠાણી, સુથારણ).
- નદી, ભાષા, ચાંદની, રાત, વીજળી — રૂઢ સ્ત્રીલિંગ.
- અપવાદ: 'પાણી', 'ઘી', 'દહીં' 'ઈ' છતાં નપુંસકલિંગ.

સ્ત્રીલિંગ બનાવતા મુખ્ય પ્રત્યય

પ્રત્યય	પુલ્લિંગ	સ્ત્રીલિંગ
-ઈ	છોકરો	છોકરી
-આણી	શેઠ	શેઠાણી
-ણ	સુથાર	સુથારણ

પ્રત્યય	પુલ્લિંગ	સ્ત્રીલિંગ
-ણ	ધોબી	ધોબણ
-આ	મિત્ર	મિત્રા

ઉદાહરણ 1 **'શેઠ'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ આપો.**

1. પુરુષ-પદ 'શેઠ' સાથે '-આણી' પ્રત્યય ઉમેરાય છે.
2. શેઠ + આણી = શેઠાણી.

✅ જવાબ: **શેઠાણી**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી 'ઈ' અંત છતાં સ્ત્રીલિંગ ન હોય તેવું નામ શોધો: નદી, પાણી, રોટલી.**

1. 'નદી' અને 'રોટલી' 'ઈ' અંતવાળાં સ્ત્રીલિંગ છે.
2. 'પાણી' 'ઈ' અંત છતાં રૂઢ રીતે નપુંસકલિંગ છે.

✅ જવાબ: **પાણી**

4. નપુંસકલિંગ ઓળખવાના નિયમ ને સંકેત

નપુંસકલિંગ એટલે 'ન નર, ન નારી' — જડ, જાતિ-રહિત કે અનિશ્ચિત જાતિવાળાં નામ. ઘણાં નપુંસકલિંગ નામ 'ઉં' સ્વરમાં અંત પામે છે (છોકરું, ગલૂડિયું, ટોળું; 'મકાન' જેવાં વ્યંજનાન્ત પણ). નાનાં-વહાલવાયક રૂપ (છોકરું, ગલૂડિયું, વાછરડું) અને જાતિ-અનિશ્ચિત નામ (બાળક, માણસ-જાત) ઘણીવાર નપુંસકલિંગ હોય છે.

જડ વસ્તુ બતાવનાર ઘણાં નામ નપુંસકલિંગ ગણાય — પુસ્તક, ઘર, મકાન, જળ, ફળ, વાસણ, શહેર, રાજ્ય. અમુક અમૂર્ત નામ અને કેટલાંક કુદરતી તત્ત્વ પણ નપુંસકલિંગ છે (આકાશ, જંગલ, સરોવર). વિશેષણ સાથે 'ઉં' અંત (સારું, મોટું, નાનું) આવે તો નામ નપુંસકલિંગ છે — 'મોટું મકાન', 'સારું ફળ'.

નોંધ — 'છોકરો' (પુ.), 'છોકરી' (સ્ત્રી.) અને 'છોકરું' (નપું.) ત્રણેય રૂપ એક જ મૂળમાંથી અંત્ય સ્વર બદલીને બને છે; એ ગુજરાતીની ત્રિ-લિંગ વ્યવસ્થાનું સુંદર ઉદાહરણ છે.

- નપુંસકલિંગ = જડ/જાતિ-રહિત/અનિશ્ચિત (ઘર, બાળક).
- ઘણાં 'ઉં' અંતવાળાં (છોકરું, ગલૂડિયું, વાછરડું).
- જડ વસ્તુ મોટેભાગે નપુંસકલિંગ (પુસ્તક, ફળ, વાસણ).
- વિશેષણ 'સારું/મોટું/નાનું' આવે તો નપુંસકલિંગ.
- આકાશ, જંગલ, સરોવર, જળ — રૂઢ નપુંસકલિંગ.

ઉદાહરણ 1 **'સારું ફળ મીઠું છે' — 'ફળ'નું લિંગ ઓળખો.**

1. વિશેષણ 'સારું' અને 'મીઠું' બંને 'ઉં' અંતવાળાં છે.
2. 'ઉં' અંતવાળું વિશેષણ નપુંસકલિંગ સૂચવે — માટે 'ફળ' નપુંસકલિંગ.

✅ જવાબ: **નપુંસકલિંગ**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી નપુંસકલિંગ નામ કયું છે: ઘોડો, ઘોડી, વાછરડું?**

1. 'ઘોડો' પુલ્લિંગ ('ઓ' અંત), 'ઘોડી' સ્ત્રીલિંગ ('ઈ' અંત).
2. 'વાછરડું' 'ઉં' અંતવાળું વહાલવાયક નપુંસકલિંગ રૂપ છે.

✅ જવાબ: **વાછરડું**

અંત્ય સ્વર → લિંગનો ઝડપી સંકેત

- 'ઓ' અંત (સારો, છોકરો) → ઘણીવાર પુલ્લિંગ.
- 'ઈ' અંત (સારી, છોકરી) → ઘણીવાર સ્ત્રીલિંગ.
- 'ઉં' અંત (સારું, છોકરું) → ઘણીવાર નપુંસકલિંગ.
- આ ફક્ત સંકેત છે — અપવાદ (પાણી, ઘી) માટે અર્થ-રૂઢિ તપાસો.
- વાક્યમાં વિશેષણ/ક્રિયાનું રૂપ લિંગ પાકું કરી આપે.

5. લિંગ-પરિવર્તન — પુલ્લિંગમાંથી સ્ત્રીલિંગ બનાવવાની રીતો

પરીક્ષામાં સૌથી વધુ પૂછાતો પ્રકાર છે લિંગ-પરિવર્તન — આપેલા પુલ્લિંગ નામનું સ્ત્રીલિંગ (કે ઊલટું) રૂપ બનાવવું. આ રૂપાંતર મુખ્યત્વે ચાર રીતે થાય છે: (1) અંત્ય સ્વર બદલીને, (2) પ્રત્યય ઉમેરીને, (3) અલગ સ્વતંત્ર શબ્દ વાપરીને, અને (4) સમાસ/સંબંધવાચક શબ્દ ઉમેરીને.

(1) અંત્ય સ્વર બદલવો: 'ઓ'→'ઈ' (છોકરો→છોકરી, ઘોડો→ઘોડી, કાકો→કાકી). (2) પ્રત્યય ઉમેરવો: '-આણી' (શેઠ→શેઠાણી, જેઠ→જેઠાણી), '-ણ' (સુથાર→સુથારણ, લુહાર→લુહારણ), '-ઈ/-આ' (દેવ→દેવી, મિત્ર→મિત્રા).

(3) સ્વતંત્ર શબ્દ: કુદરતી જોડમાં મૂળ શબ્દ જ બદલાય — બળદ→ગાય, કૂકડો→મરઘી, પિતા→માતા, ભાઈ→બહેન, રાજા→રાણી (અહીં 'રાજા'નું સ્ત્રી 'રાણી' રૂઢ સ્વતંત્ર રૂપ છે). (4) સંબંધવાચક: કેટલાક પુરુષ-પદનું સ્ત્રી-રૂપ પત્ની-સૂચક પ્રત્યયથી બને.

લિંગ-પરિવર્તનની ચાર રીતો

રીત	પુલ્લિંગ	સ્ત્રીલિંગ
અંત્ય સ્વર ઓ→ઈ	છોકરો	છોકરી
પ્રત્યય -આણી	જેઠ	જેઠાણી
પ્રત્યય -ણ	લુહાર	લુહારણ
સ્વતંત્ર શબ્દ	બળદ	ગાય
સ્વતંત્ર શબ્દ	પિતા	માતા

ઉદાહરણ 1 **'કાકો'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ બનાવો.**

1. 'કાકો' 'ઓ' અંતવાળું પુલ્લિંગ નામ છે.
2. અંત્ય 'ઓ' ને 'ઈ' માં બદલતાં — કાકો → કાકી.

✅ જવાબ: **કાકી**

ઉદાહરણ 2 **'કૂકડો'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ આપો.**

1. આ કુદરતી નર-નારી જોડ છે, માટે અંત્ય સ્વર નહીં પણ સ્વતંત્ર શબ્દ વપરાય.
2. કૂકડો (નર) નું સ્ત્રીલિંગ 'મરઘી' (નારી) છે.

✅ જવાબ: **મરઘી**

ઉદાહરણ 3 **'નર' નામ 'મોર'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ જણાવો.**

1. 'મોર' નર-પક્ષી છે; તેનું સ્ત્રીલિંગ સ્વતંત્ર શબ્દથી બને.
2. મોર (નર) નું સ્ત્રીલિંગ 'ઢેલ' છે.

✅ જવાબ: **ઢેલ**

6. વચન એટલે શું — એકવચન ને બહુવચન

નામની સંખ્યા બતાવનાર વ્યાકરણિક ધર્મને 'વચન' કહે છે. ગુજરાતીમાં બે વચન છે — એકવચન (એક વસ્તુ/વ્યક્તિ) અને બહુવચન (એકથી વધારે). 'પુસ્તક' એકવચન, 'પુસ્તકો' બહુવચન; 'છોકરો' એકવચન, 'છોકરા/છોકરાઓ' બહુવચન.

વચન બદલાય ત્યારે નામ સાથેનું વિશેષણ અને ક્રિયાપદ પણ ઘણીવાર બદલાય છે — 'સારો છોકરો આવ્યો' (એકવચન) → 'સારા છોકરા આવ્યા' (બહુવચન). એટલે વાક્યમાં વચન-મેળ (subject-verb agreement) જાળવવો જરૂરી છે, નહીંતર વાક્ય અશુદ્ધ બને.

ધ્યાન રાખો — કેટલાંક નામ રૂપ બદલ્યા વગર સંદર્ભથી જ બહુવચન સૂચવે છે (દા.ત. 'પાણી', 'દૂધ', 'લોટ' જેવાં દ્રવ્યવાચક નામ; 'લોકો' મૂળથી જ બહુવચન-ભાવ ધરાવે), અને કેટલાંક માનાર્થે (આદર બતાવવા) એકવચન માટે પણ બહુવચન વાપરે છે ('ગાંધીજી આવ્યા').

- એકવચન = એક; બહુવચન = એકથી વધારે.
- વચન બદલતાં વિશેષણ-ક્રિયાપદ પણ બદલાય (વચન-મેળ).
- દ્રવ્યવાચક નામ (પાણી, દૂધ) ઘણીવાર રૂપ બદલતાં નથી.
- માનાર્થે એકવચન માટે પણ બહુવચન વપરાય ('ગુરુજી આવ્યા').
- 'લોકો', 'જનતા' જેવાં સામૂહિક નામનો વચન-મેળ ધ્યાનથી જાળવો.

ઉદાહરણ 1 **'મોટું મકાન ઊભું છે' — આ વાક્ય બહુવચનમાં ફેરવો.**

1. 'મકાન' નપુંસકલિંગનું બહુવચન 'મકાનો' થાય.
2. વિશેષણ અને ક્રિયાનો વચન-મેળ — 'મોટાં મકાનો ઊભાં છે'.

✅ જવાબ: **મોટાં મકાનો ઊભાં છે**

ઉદાહરણ 2 **'સારો છોકરો રમે છે' — બહુવચનમાં વિશેષણ-સહિત શું થાય?**

1. 'છોકરો'નું બહુવચન 'છોકરા' થાય.
2. વચન-મેળ જાળવતાં વિશેષણ 'સારા' થાય — 'સારા છોકરા રમે છે'.

✅ જવાબ: **સારા છોકરા રમે છે**

7. વચન-રૂપાંતરના નિયમ — એકવચનમાંથી બહુવચન

એકવચનમાંથી બહુવચન બનાવવાના કેટલાક રૂઢ નિયમ છે. (1) 'ઓ' અંતવાળાં પુલ્લિંગ નામનો અંત્ય 'ઓ' કાઢી 'આ' ઉમેરાય: છોકરો→છોકરા, ઘોડો→ઘોડા, બકરો→બકરા. (2) વ્યંજનાન્ત કે અન્ય નામને '-ઓ' પ્રત્યય ઉમેરાય: પુસ્તક→પુસ્તકો, ઘર→ઘરો, વિદ્યાર્થી→વિદ્યાર્થીઓ.

(3) 'ઉં' અંતવાળાં નપુંસકલિંગ નામનો 'ઉં' કાઢી 'આં' ઉમેરાય: છોકરું→છોકરાં, ગલૂડિયું→ગલૂડિયાં, વાછરડું→વાછરડાં. (4) 'ઈ' અંતવાળાં ઘણાં સ્ત્રીલિંગ નામને '-ઓ' ઉમેરાય: છોકરી→છોકરીઓ, નદી→નદીઓ, રોટલી→રોટલીઓ.

ધ્યાન રાખો — દ્રવ્યવાચક નામ (પાણી, દૂધ, તેલ), અમૂર્ત નામ (પ્રેમ, સત્ય), અને કેટલાંક નામ સામાન્ય રીતે રૂપ બદલતાં નથી; તેમનું બહુવચન સંદર્ભથી જ સમજાય. વળી બહુવચનમાં વિશેષણ-ક્રિયાપદનો વચન-મેળ જાળવવો અનિવાર્ય છે.

વચન-રૂપાંતરના મુખ્ય નિયમ

નિયમ	એકવચન	બહુવચન
ઓ → આ	ઘોડો	ઘોડા
+ ઓ (વ્યંજનાન્ત)	પુસ્તક	પુસ્તકો
ઉં → આં	છોકરું	છોકરાં
ઈ + ઓ	નદી	નદીઓ
રૂપ યથાવત્ (દ્રવ્ય)	પાણી	પાણી

ઉદાહરણ 1 **'ગલૂડિયું'નું બહુવચન બનાવો.**

1. 'ગલૂડિયું' 'ઉં' અંતવાળું નપુંસકલિંગ નામ છે.
2. 'ઉં' ને 'આં' માં બદલતાં — ગલૂડિયું → ગલૂડિયાં.

✅ જવાબ: **ગલૂડિયાં**

ઉદાહરણ 2 **'નદી'નું બહુવચન રૂપ આપો.**

1. 'નદી' 'ઈ' અંતવાળું સ્ત્રીલિંગ નામ છે.
2. 'ઈ' અંતવાળાં સ્ત્રીલિંગને '-ઓ' ઉમેરાય — નદી → નદીઓ.

✅ જવાબ: **નદીઓ**

⚡ વચન-રૂપાંતર — યાદ રાખવાની ટ્રિક

- પુ. 'ઓ' → 'આ' (ઘોડો→ઘોડા).
- નપું. 'ઉં' → 'આં' (છોકરું→છોકરાં).
- વ્યંજનાન્ત/સ્ત્રી. 'ઈ' → '+ઓ' (ઘર→ઘરો, નદી→નદીઓ).
- દ્રવ્ય/અમૂર્ત નામ રૂપ બદલતાં નથી (પાણી, પ્રેમ).
- બહુવચનમાં વિશેષણ-ક્રિયાનો વચન-મેળ ભૂલશો નહીં.

8. અપવાદ, માનાર્થ બહુવચન ને સામાન્ય ભૂલો

લિંગ-વચનમાં અંત્ય સ્વરના સંકેત હંમેશાં લાગુ પડતા નથી — અપવાદ ઘણા છે, અને પરીક્ષામાં મોટેભાગે અપવાદ જ પૂછાય છે. 'ઈ' અંત છતાં નપુંસકલિંગ (પાણી, ઘી, દહીં, મોતી), 'આ' અંત છતાં સ્ત્રીલિંગ (માતા, ગંગા) કે પુલ્લિંગ (રાજા, પિતા) — આવા અપવાદ યાદ રાખવા જરૂરી છે.

માનાર્થ (આદર-સૂચક) પ્રયોગમાં એક જ વ્યક્તિ માટે પણ બહુવચન વપરાય છે — 'ગાંધીજી આવ્યા', 'શિક્ષક સાહેબ ભણાવે છે' (બહુવચન-ક્રિયા). આ વ્યાકરણિક રીતે યોગ્ય છે, માટે વાક્ય-શુદ્ધિના પ્રશ્નોમાં તેને ભૂલ ન ગણવી. એ જ રીતે 'તમે', 'આપ' એ બીજા પુરુષનું માનાર્થ બહુવચન છે.

સામાન્ય ભૂલો ટાળો: (1) વચન-મેળ તૂટવો — 'છોકરા આવ્યો' ખોટું, 'છોકરા આવ્યા' સાચું. (2) લિંગ-મેળ તૂટવો — 'સારી છોકરો' ખોટું, 'સારો છોકરો' સાચું. (3) અપવાદ ભૂલવો — 'પાણી'નું ખોટું સ્ત્રીલિંગ માની લેવું. (4) દ્રવ્યવાચક નામનું બળજબરીથી બહુવચન કરવું.

- અપવાદ: પાણી/ઘી/દહીં/મોતી — 'ઈ' છતાં નપુંસકલિંગ.
- અપવાદ: રાજા/પિતા પુલ્લિંગ, માતા/ગંગા સ્ત્રીલિંગ.
- માનાર્થ બહુવચન — 'ગાંધીજી આવ્યા' (એક છતાં બહુવચન).
- વચન-મેળ ને લિંગ-મેળ વાક્યમાં ફરજિયાત જાળવો.
- દ્રવ્ય/અમૂર્ત નામનું બળજબરીથી બહુવચન ન કરો.

ઉદાહરણ 1 **'મારી પાસે સોનાનું મોતી છે' — 'મોતી'નું લિંગ ઓળખો.**

1. 'મોતી' 'ઈ' અંતવાળું દેખાય છે પણ વિશેષણ 'સોનાનું' 'ઉં' અંતવાળું છે.
2. વિશેષણનું રૂપ નપુંસકલિંગ સૂચવે — માટે 'મોતી' નપુંસકલિંગ (અપવાદ).

✅ જવાબ: **નપુંસકલિંગ**

ઉદાહરણ 2 **'ગાંધીજી અહીં .....' — માનાર્થ વચન-મેળ પ્રમાણે યોગ્ય ક્રિયા કઈ?**

1. 'ગાંધીજી' એક વ્યક્તિ છે પણ આદર-સૂચક માનાર્થ પ્રયોગ થાય છે.
2. માનાર્થે બહુવચન-ક્રિયા વપરાય — 'ગાંધીજી અહીં આવ્યા'.

✅ જવાબ: **આવ્યા**

યાદ રાખવા જેવા અપવાદ

- 'ઈ' છતાં નપુંસકલિંગ: પાણી, ઘી, દહીં, મોતી.
- 'આ' છતાં પુલ્લિંગ: રાજા, પિતા, દાદા, નેતા.
- 'આ' છતાં સ્ત્રીલિંગ: માતા, ગંગા, સીતા.
- માનાર્થે એક માટે પણ બહુવચન-ક્રિયા વપરાય.
- દ્રવ્યવાચક નામ (પાણી, દૂધ) એકવચન-બહુવચન એક જ રૂપ.

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

1 **નીચે આપેલાં વિધાનો વિષે સાચો વિકલ્પ પસંદ કરો. 1. એક ઉત્તમ ગ્રંથ જ હારી ગયેલાં સ્ત્રી-પુરુષોને બેઠાં થવાનાં આંતરિક નિમિત્તો સંપડાવે છે. 2. એક ઉત્તમ ગ્રંથ જ હારી ગયેલાં સ્ત્રી-પુરુષોને બેઠાં ગવાના આંતરિક નિમિત્તો સંપડાવે છે. 3. મારાં સ્વર્ગસ્થ મિત્રોમાં મનુબહેન મને ઘણા ગમતા હતા કેમકે બીજા લોકોનાં સુખદુઃખ તે જાણી લેતાં હતાં. 4. મારાં સ્વર્ગસ્થ મિત્રોમાં મનુબહેન મને ઘણાં ગમતાં હતાં કેમકે બીજાં લોકોનાં સુખદુઃખ તે જાણી લેતાં હતાં.**

(A) વિધાન 1 અને 3 સાચાં છે | **(B) વિધાન 1 અને 4 સાચાં છે** | (C) વિધાન 2 અને 4 સાચાં છે | (D) વિધાન 2 અને 3 સાચાં છે

✓ **જવાબ:** (B) વિધાન 1 અને 4 સાચાં છે

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **'છોકરો'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?**

(A) છોકરી | (B) છોકરું | (C) છોકરા | (D) છોકરાં

ઉકેલ: 'ઓ' અંતવાળા પુલ્લિંગ 'છોકરો'નો અંત્ય 'ઓ' બદલી 'ઈ' કરતાં સ્ત્રીલિંગ 'છોકરી' બને છે. 'છોકરું' નપુંસકલિંગ અને 'છોકરા/છોકરાં' બહુવચન રૂપ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'નદી'નું બહુવચન રૂપ જણાવો.**

(A) નદીઓ | (B) નદાં | (C) નદો | (D) નદી

ઉકેલ: 'ઈ' અંતવાળા સ્ત્રીલિંગ 'નદી'ને '-ઓ' પ્રત્યય ઉમેરતાં બહુવચન 'નદીઓ' બને છે. બાકીના વિકલ્પ વ્યાકરણિક રીતે ખોટા છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **નીચેનામાંથી નપુંસકલિંગ નામ કયું છે?**

(A) છોકરું | (B) છોકરો | (C) છોકરી | (D) છોકરા

ઉકેલ: 'ઉં' અંતવાળું 'છોકરું' નપુંસકલિંગ છે. 'છોકરો' પુલ્લિંગ, 'છોકરી' સ્ત્રીલિંગ અને 'છોકરા' બહુવચન રૂપ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'ઘોડો'નું બહુવચન રૂપ કયું છે?**

(A) ઘોડા (B) ઘોડી (C) ઘોડાં (D) ઘોડું

ઉકેલ: 'ઓ' અંતવાળા પુલ્લિંગ 'ઘોડો'નો અંત્ય 'ઓ' કાઢી 'આ' ઉમેરતાં બહુવચન 'ઘોડા' બને. 'ઘોડી' સ્ત્રીલિંગ એકવચન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'સારું ..... રમે છે' — ખાલી જગ્યામાં લિંગ-મેળ પ્રમાણે કયું નામ બેસે?**

(A) બાળક (B) છોકરો (C) છોકરી (D) વિદ્યાર્થી

ઉકેલ: વિશેષણ 'સારું' 'ઉં' અંતવાળું છે જે નપુંસકલિંગ સૂચવે છે; 'બાળક' નપુંસકલિંગ હોવાથી લિંગ-મેળ થાય. 'છોકરો' (પુ.) સાથે 'સારો', 'છોકરી' (સ્ત્રી.) સાથે 'સારી' આવે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'કૂકડો'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?**

(A) મરઘી (B) કૂકડી (C) કૂકડું (D) ઢેલ

ઉકેલ: 'કૂકડો' એ કુદરતી નર-નારી જોડ છે, માટે અંત્ય સ્વર નહીં પણ સ્વતંત્ર શબ્દ વપરાય — તેનું સ્ત્રીલિંગ 'મરઘી' છે. 'ઢેલ' એ 'મોર'નું સ્ત્રીલિંગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **નીચેનામાંથી 'ઈ' અંત છતાં નપુંસકલિંગ નામ કયું છે?**

(A) પાણી (B) નદી (C) રોટલી (D) દીકરી

ઉકેલ: 'નદી', 'રોટલી', 'દીકરી' એ 'ઈ' અંતવાળાં સ્ત્રીલિંગ છે, પણ 'પાણી' એ દ્રવ્યવાયક અપવાદ — 'ઈ' અંત છતાં રૂઢ રીતે નપુંસકલિંગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'શેઠ'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?**

(A) શેઠાણી (B) શેઠણ (C) શેઠી (D) શેઠડી

ઉકેલ: પુરુષ-પદ 'શેઠ' સાથે '-આણી' પ્રત્યય ઉમેરતાં સ્ત્રીલિંગ 'શેઠાણી' બને છે; આ આદર-સૂચક પત્ની/સ્ત્રી-રૂપ બનાવતો પ્રચલિત પ્રત્યય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'મકાન'નું બહુવચન રૂપ જણાવો.**

(A) મકાનો (B) મકાનાં (C) મકાના (D) મકાની

ઉકેલ: વ્યંજનાન્ત નપુંસકલિંગ 'મકાન'ને '-ઓ' પ્રત્યય ઉમેરતાં બહુવચન 'મકાનો' બને છે. વાક્યમાં વિશેષણ 'મોટાં મકાનો' જેવો વચન-મેળ થાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'મોર'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?**

(A) ઢેલ (B) મોરી (C) મોરણી (D) મયૂરી

ઉકેલ: 'મોર' નર-પક્ષી છે; તેનું સ્ત્રીલિંગ સ્વતંત્ર શબ્દ 'ઢેલ' છે. અંત્ય સ્વર બદલીને કે પ્રત્યયથી રૂપ બનતું નથી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 'છોકરું'નું બહુવચન રૂપ કયું છે?

(A) છોકરાં (B) છોકરા (C) છોકરી (D) છોકરો

ઉકેલ: 'ઉં' અંતવાળા નપુંસકલિંગ 'છોકરું'નો અંત્ય 'ઉં' કાઢી 'આં' ઉમેરતાં બહુવચન 'છોકરાં' બને. 'છોકરા' એ 'છોકરો'નું બહુવચન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 'સારો છોકરો આવ્યો' વાક્યમાં 'છોકરો'નું લિંગ કયું છે?

(A) પુલ્લિંગ (B) સ્ત્રીલિંગ (C) નપુંસકલિંગ (D) ઉભયલિંગ

ઉકેલ: વિશેષણ 'સારો' અને ક્રિયા 'આવ્યો' બંને 'ઓ' અંતવાળાં છે જે પુલ્લિંગ સૂચવે; માટે 'છોકરો' પુલ્લિંગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 'રાજા'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) રાણી (B) રાજી (C) રાજાણી (D) રાજકુમારી

ઉકેલ: 'રાજા'નું રૂઢ સ્ત્રીલિંગ સ્વતંત્ર શબ્દ 'રાણી' છે. 'આ' અંત છતાં 'રાજા' પુલ્લિંગ છે — એ યાદ રાખવા જેવો અપવાદ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 નીચેનામાંથી પુલ્લિંગ નામ કયું છે?

(A) પિતા (B) માતા (C) બહેન (D) દીકરી

ઉકેલ: 'પિતા' 'આ' અંત છતાં પુલ્લિંગ (પુરુષ-સંબંધ) છે — એ અપવાદ છે. 'માતા', 'બહેન', 'દીકરી' સ્ત્રીલિંગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 'પુસ્તક'નું બહુવચન રૂપ જણાવો.

(A) પુસ્તકો (B) પુસ્તકાં (C) પુસ્તકા (D) પુસ્તકી

ઉકેલ: વ્યંજનાન્ત નપુંસકલિંગ 'પુસ્તક'ને '-ઓ' પ્રત્યય ઉમેરતાં બહુવચન 'પુસ્તકો' બને છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 'સુથાર'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) સુથારણ (B) સુથારી (C) સુથારાણી (D) સુથારડી

ઉકેલ: વ્યવસાય-સૂચક પુરુષ-પદ 'સુથાર' સાથે '-ણ' પ્રત્યય ઉમેરતાં સ્ત્રીલિંગ 'સુથારણ' બને છે — જેમ 'લુહાર→લુહારણ'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 'બળદ'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) ગાય (B) બળદી (C) ભેંસ (D) બળદાણી

ઉકેલ: 'બળદ' (નર) અને 'ગાય' (નારી) એ કુદરતી નર-નારી જોડ છે, માટે સ્વતંત્ર શબ્દ 'ગાય' તેનું સ્ત્રીલિંગ છે. 'ભેંસ' એ 'પાડા'નું સ્ત્રીલિંગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'સારી છોકરી .....' — વચન-મેળ પ્રમાણે બહુવચનમાં વાક્ય શું થાય?**

(A) સારી છોકરીઓ (B) સારા છોકરીઓ (C) સારું છોકરીઓ (D) સારો છોકરીઓ

ઉકેલ: સ્ત્રીલિંગ 'છોકરી'નું બહુવચન 'છોકરીઓ' થાય; સ્ત્રીલિંગનો વિશેષણ-મેળ 'ઈ' અંતવાળો રહે, માટે 'સારી છોકરીઓ' સાચું.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **નીચેનામાંથી સ્ત્રીલિંગ નામ કયું છે?**

(A) ચાંદની (B) સૂરજ (C) ચંદ્ર (D) આકાશ

ઉકેલ: 'ચાંદની' રૂઢ રીતે સ્ત્રીલિંગ છે. 'સૂરજ' અને 'ચંદ્ર' પુલ્લિંગ તથા 'આકાશ' નપુંસકલિંગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'વાછરડું'નું બહુવચન રૂપ જણાવો.**

(A) વાછરડાં (B) વાછરડા (C) વાછરડી (D) વાછરડો

ઉકેલ: 'ઉં' અંતવાળા નપુંસકલિંગ 'વાછરડું'નો અંત્ય 'ઉં' કાઢી 'આં' ઉમેરતાં બહુવચન 'વાછરડાં' બને છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'દાદો'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?**

(A) દાદી (B) દાદાણી (C) દાદુ (D) દાદાં

ઉકેલ: 'ઓ' અંતવાળા પુલ્લિંગ 'દાદો'નો અંત્ય 'ઓ' બદલી 'ઈ' કરતાં સ્ત્રીલિંગ 'દાદી' બને છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **નીચેનામાંથી દ્રવ્યવાચક હોવાથી જેનું એકવચન-બહુવચન એક જ રૂપ રહે તે નામ કયું છે?**

(A) દૂધ (B) ઘોડો (C) પુસ્તક (D) નદી

ઉકેલ: 'દૂધ' દ્રવ્યવાચક નામ છે, માટે તેનું એકવચન અને બહુવચન રૂપ બદલાતું નથી. 'ઘોડો→ઘોડા', 'પુસ્તક→પુસ્તકો', 'નદી→નદીઓ' રૂપ બદલે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'ગાંધીજી શાળાએ .....' — માનાર્થ વચન-મેળ પ્રમાણે યોગ્ય ક્રિયા કઈ છે?**

(A) આવ્યા (B) આવ્યો (C) આવી (D) આવ્યું

ઉકેલ: 'ગાંધીજી' એક વ્યક્તિ છતાં આદર-સૂચક માનાર્થ પ્રયોગ થાય છે, માટે બહુવચન-ક્રિયા 'આવ્યા' વપરાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'મિત્ર'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?**

(A) મિત્રા (B) મિત્રી (C) મિત્રાણી (D) મિત્રણ

ઉકેલ: 'મિત્ર' સાથે '-આ' પ્રત્યય ઉમેરતાં સ્ત્રીલિંગ 'મિત્રા' બને છે — સંસ્કૃત-મૂળ પદોમાં '-આ' પ્રત્યય સ્ત્રીલિંગ બનાવે છે.

🖍️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'છોકરો'નું નપુંસકલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) છોકરું (B) છોકરી (C) છોકરા (D) છોકરાં

2. 'ઘોડો'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) ઘોડી (B) ઘોડું (C) ઘોડા (D) ઘોડાં

3. 'પુસ્તક'નું બહુવચન રૂપ કયું છે?

(A) પુસ્તકો (B) પુસ્તકા (C) પુસ્તકાં (D) પુસ્તકી

4. 'રાજા'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) રાણી (B) રાજી (C) રાજાણી (D) રાજકી

5. 'નદી'નું બહુવચન રૂપ કયું છે?

(A) નદીઓ (B) નદાં (C) નદો (D) નદા

6. નીચેનામાંથી પુલ્લિંગ નામ કયું છે?

(A) દરિયો (B) નદી (C) રોટલી (D) છોકરી

7. 'કાકો'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) કાકી (B) કાકું (C) કાકા (D) કાકાણી

8. 'ઘર'નું બહુવચન રૂપ કયું છે?

(A) ઘરો (B) ઘરાં (C) ઘરા (D) ઘરી

9. નીચેનામાંથી નપુંસકલિંગ નામ કયું છે?

(A) પુસ્તક (B) છોકરો (C) છોકરી (D) ઘોડી

10. 'બકરો'નું બહુવચન રૂપ કયું છે?

(A) બકરા (B) બકરી (C) બકરું (D) બકરાં

11. 'દાદો'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) દાદી (B) દાદું (C) દાદા (D) દાદાણી

12. 'મકાન'નું બહુવચન રૂપ કયું છે?

(A) મકાનો (B) મકાનાં (C) મકાના (D) મકાની

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'છોકરું'નું બહુવચન રૂપ કયું છે?

(A) છોકરાં (B) છોકરા (C) છોકરી (D) છોકરો

14. નીચેનામાંથી 'ઈ' અંત છતાં નપુંસકલિંગ નામ કયું છે?

(A) ઘી (B) નદી (C) દીકરી (D) ઘોડી

15. 'સુથાર'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) સુથારણ (B) સુથારી (C) સુથારાણી (D) સુથારડી

16. 'જેઠ'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) જેઠાણી (B) જેઠી (C) જેઠણ (D) જેઠડી

17. 'મોટું મકાન ઊભું છે' — બહુવચનમાં વચન-મેળ સહિત શું થાય?

(A) મોટાં મકાનો ઊભાં છે (B) મોટા મકાનો ઊભા છે (C) મોટું મકાનો ઊભું છે (D) મોટી મકાનો ઊભી છે

18. 'મોર'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) ઢેલ (B) મોરી (C) મોરણી (D) મયૂરી

19. નીચેનામાંથી 'આ' અંત છતાં પુલ્લિંગ નામ કયું છે?

(A) પિતા (B) માતા (C) ગંગા (D) સીતા

20. 'દૂધ'નું બહુવચન રૂપ કયું છે?

(A) દૂધ (B) દૂધો (C) દૂધાં (D) દૂધી

21. 'ગલૂડિયું'નું બહુવચન રૂપ કયું છે?

(A) ગલૂડિયાં (B) ગલૂડિયા (C) ગલૂડિયો (D) ગલૂડિયી

22. 'સારી છોકરી ગાય છે' — બહુવચનમાં વચન-મેળ સહિત શું થાય?

(A) સારી છોકરીઓ ગાય છે (B) સારા છોકરીઓ ગાય છે
(C) સારું છોકરીઓ ગાય છે (D) સારો છોકરીઓ ગાય છે

23. 'લુહાર'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) લુહારણ (B) લુહારી (C) લુહારાણી (D) લુહારડી

24. 'દેવ'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) દેવી (B) દેવા (C) દેવાણી (D) દેવણ

25. 'સારો છોકરો રમે છે' — બહુવચનમાં વચન-મેળ સહિત શું થાય?

(A) સારા છોકરા રમે છે (B) સારો છોકરા રમે છે
(C) સારું છોકરા રમે છે (D) સારી છોકરા રમે છે

26. નીચેનામાંથી સ્ત્રીલિંગ નામ કયું છે?

(A) રાત (B) દિવસ (C) સૂરજ (D) ચંદ્ર

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'મારી પાસે સાચું મોતી છે' — અહીં 'મોતી'નું લિંગ કયું છે?

(A) નપુંસકલિંગ (B) સ્ત્રીલિંગ (C) પુલ્લિંગ (D) ઉભયલિંગ

28. 'ધોબી'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) ધોબણ (B) ધોબી (C) ધોબાણી (D) ધોબડી

29. 'નર' હાથી માટેના 'હાથી'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) હાથણી (B) હાથી (C) હાથિણ (D) હાથડી

30. 'સિંહ'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) સિંહણ (B) સિંહી (C) સિંહાણી (D) વાઘણ

31. 'આ વિદ્યાર્થીઓ હોશિયાર છે' — એકવચનમાં વચન-મેળ સહિત શું થાય?

(A) આ વિદ્યાર્થી હોશિયાર છે (B) આ વિદ્યાર્થીઓ હોશિયાર છે
(C) આ વિદ્યાર્થી હોશિયાર છો (D) આ વિદ્યાર્થીઓ હોશિયાર છો

32. નીચેનામાંથી જેનું એકવચન-બહુવચન રૂપ બદલાતું નથી તેવું નામ કયું છે?

(A) પ્રેમ (B) ઘોડો (C) છોકરું (D) નદી

33. 'ઊંટ'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) ઊંટડી (B) ઊંટી (C) ઊંટણ (D) ઊંટાણી

34. 'દીકરો'નું બહુવચન રૂપ કયું છે?

(A) દીકરા (B) દીકરી (C) દીકરું (D) દીકરાં

35. 'નટ'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ કયું છે?

(A) નટી (B) નટણ (C) નટાણી (D) નટડી

36. 'ગાય ચરે છે' — બહુવચનમાં વચન-મેળ સહિત શું થાય?

(A) ગાયો ચરે છે (B) ગાય ચરે છો (C) ગાયું ચરે છે
(D) ગાયાં ચરે છે

37. 'ગ્રંથકાર'નું સ્ત્રીલિંગ રૂપ વ્યાકરણ-સંમેલન પ્રમાણે કયું છે?

(A) ગ્રંથકાર (B) ગ્રંથકારી (C) ગ્રંથકારણ (D) ગ્રંથકારાણી

38. નીચેનામાંથી માનાર્થ બહુવચન-પ્રયોગ ધરાવતું શુદ્ધ વાક્ય કયું છે?

(A) ગુરુજી પાઠ ભણાવે છે (B) ગુરુજી પાઠ ભણાવે
(C) ગુરુજી પાઠ ભણાવી (D) ગુરુજી પાઠ ભણાવ્યો

39. ⭐ 'મારો એક જ ..... છે, બાકી બધી દીકરીઓ છે' — લિંગ-મેળ પ્રમાણે ખાલી જગ્યામાં યોગ્ય શબ્દ કયો?

(A) દીકરો (B) દીકરી (C) દીકરું (D) દીકરા

40. ⭐ 'સૈનિક'નું વ્યાકરણ-સંમેલન પ્રમાણે સ્ત્રીલિંગ સ્વરૂપ દર્શાવતો સૌથી યોગ્ય વિકલ્પ કયો?

(A) મહિલા સૈનિક (B) સૈનિકી (C) સૈનિકાણી (D) સૈનિકણ

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **A**	3. **A**	4. **A**	5. **A**	6. **A**	7. **A**	8. **A**	9. **A**	10. **A**	11. **A**
12. **A**	13. **A**	14. **A**	15. **A**	16. **A**	17. **A**	18. **A**	19. **A**	20. **A**	21. **A**	22. **A**
23. **A**	24. **A**	25. **A**	26. **A**	27. **A**	28. **A**	29. **A**	30. **A**	31. **A**	32. **A**	33. **A**
34. **A**	35. **A**	36. **A**	37. **A**	38. **A**	39. **A**	40. **A**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — મૂળ શબ્દનો અંત્ય સ્વર 'ઓ'ને 'ઉં' કરતાં નપુંસકલિંગ 'છોકરું' બને છે.

2. જવાબ (A) — 'ઓ' અંતવાળા પુલ્લિંગ 'ઘોડો'નો અંત્ય 'ઓ' બદલી 'ઈ' કરતાં સ્ત્રીલિંગ 'ઘોડી' બને.

3. જવાબ (A) — વ્યંજનાન્ત નામ 'પુસ્તક'ને '-ઓ' ઉમેરતાં બહુવચન 'પુસ્તકો' બને.

4. જવાબ (A) — 'રાજા'નું રૂઢ સ્ત્રીલિંગ સ્વતંત્ર શબ્દ 'રાણી' છે.

5. જવાબ (A) — 'ઈ' અંતવાળા સ્ત્રીલિંગ 'નદી'ને '-ઓ' ઉમેરતાં બહુવચન 'નદીઓ' બને.

6. જવાબ (A) — 'ઓ' અંતવાળું અને રૂઢ રીતે પુલ્લિંગ 'દરિયો' છે; બાકીનાં ત્રણ સ્ત્રીલિંગ છે.

7. જવાબ (A) — અંત્ય 'ઓ'ને 'ઈ' કરતાં 'કાકો'નું સ્ત્રીલિંગ 'કાકી' બને.

8. જવાબ (A) — વ્યંજનાન્ત નામ 'ઘર'ને '-ઓ' ઉમેરતાં બહુવચન 'ઘરો' બને.

9. જવાબ (A) — જડ વસ્તુ 'પુસ્તક' નપુંસકલિંગ છે; બાકીનાં પુલ્લિંગ કે સ્ત્રીલિંગ છે.

10. જવાબ (A) — 'ઓ' અંતવાળા પુલ્લિંગ 'બકરો'નો 'ઓ' કાઢી 'આ' ઉમેરતાં બહુવચન 'બકરા' બને.

11. જવાબ (A) — અંત્ય 'ઓ'ને 'ઈ' કરતાં 'દાદો'નું સ્ત્રીલિંગ 'દાદી' બને.

12. જવાબ (A) — વ્યંજનાન્ત નામ 'મકાન'ને '-ઓ' ઉમેરતાં બહુવચન 'મકાનો' બને.

13. જવાબ (A) — 'ઉં' અંતવાળા નપુંસકલિંગ 'છોકરું'નો 'ઉં' કાઢી 'આં' ઉમેરતાં બહુવચન 'છોકરાં' બને; 'છોકરા' એ 'છોકરો'નું બહુવચન છે.

14. જવાબ (A) — 'ઘી' દ્રવ્યવાચક અપવાદ છે — 'ઈ' અંત છતાં નપુંસકલિંગ; બાકીનાં ત્રણ સ્ત્રીલિંગ છે.

15. જવાબ (A) — વ્યવસાય-સૂચક પદ 'સુથાર' સાથે '-ણ' પ્રત્યય ઉમેરતાં 'સુથારણ' બને.

16. જવાબ (A) — સંબંધ-સૂચક પદ 'જેઠ' સાથે '-આણી' પ્રત્યય ઉમેરતાં સ્ત્રીલિંગ 'જેઠાણી' બને.

17. જવાબ (A) — નપુંસકલિંગ 'મકાન'નું બહુવચન 'મકાનો'; વચન-મેળ જાળવતાં વિશેષણ 'મોટાં' અને ક્રિયા 'ઊભાં' થાય.

18. જવાબ (A) — 'મોર' (નર) નું સ્વતંત્ર સ્ત્રીલિંગ 'ઢેલ' છે — પ્રત્યય કે અંત્ય-સ્વર પરિવર્તનથી રૂપ બનતું નથી.

19. જવાબ (A) — 'પિતા' પુરુષ-સંબંધ હોવાથી 'આ' અંત છતાં પુલ્લિંગ છે; 'માતા/ગંગા/સીતા' સ્ત્રીલિંગ છે.

20. જવાબ (A) — 'દૂધ' દ્રવ્યવાચક નામ છે, માટે એકવચન-બહુવચન રૂપ બદલાતું નથી — 'દૂધ' જ રહે.

21. જવાબ (A) — 'ઉં' અંતવાળા નપુંસકલિંગ 'ગલૂડિયું'નો 'ઉં' કાઢી 'આં' ઉમેરતાં 'ગલૂડિયાં' બને.

22. જવાબ (A) — સ્ત્રીલિંગ 'છોકરી'નું બહુવચન 'છોકરીઓ'; સ્ત્રીલિંગનો વિશેષણ-મેળ 'ઈ' અંતવાળો રહે, માટે 'સારી' જ રહે.

23. જવાબ (A) — વ્યવસાય-સૂચક 'લુહાર' સાથે '-ણ' પ્રત્યય ઉમેરતાં સ્ત્રીલિંગ 'લુહારણ' બને.

24. જવાબ (A) — 'દેવ' સાથે '-ઈ' પ્રત્યય ઉમેરતાં સ્ત્રીલિંગ 'દેવી' બને.

25. જવાબ (A) — પુલ્લિંગ 'છોકરો'નું બહુવચન 'છોકરા'; વચન-મેળ જાળવતાં વિશેષણ 'સારા' થાય.

26. જવાબ (A) — 'રાત' રૂઢ રીતે સ્ત્રીલિંગ છે; 'દિવસ/સૂરજ/ચંદ્ર' પુલ્લિંગ છે.

27. જવાબ (A) — 'મોતી' 'ઈ' અંત છતાં અપવાદ-રૂપે નપુંસકલિંગ છે; વિશેષણ 'સાચું' ('ઉં' અંત) તે પુષ્ટ કરે છે.

28. જવાબ (A) — વ્યવસાય-સૂચક 'ધોબી'નું સ્ત્રીલિંગ '-ણ' પ્રત્યયથી 'ધોબણ' બને છે.

29. જવાબ (A) — 'હાથી' (નર) નું સ્ત્રીલિંગ '-ણી' પ્રત્યયથી 'હાથણી' બને છે.

30. જવાબ (A) — 'સિંહ'નું સ્ત્રીલિંગ '-ણ' પ્રત્યયથી 'સિંહણ' બને છે; 'વાઘણ' એ 'વાઘ'નું સ્ત્રીલિંગ છે.

31. જવાબ (A) — 'વિદ્યાર્થીઓ'નું એકવચન 'વિદ્યાર્થી'; એકવચન વચન-મેળ સાથે 'આ વિદ્યાર્થી હોશિયાર છે' થાય.

32. જવાબ (A) — 'પ્રેમ' અમૂર્ત (ભાવવાચક) નામ છે, માટે તેનું એકવચન-બહુવચન રૂપ બદલાતું નથી; બાકીનાં રૂપ બદલે છે.

33. જવાબ (A) — 'ઊંટ' (નર) નું સ્ત્રીલિંગ '-ડી' પ્રત્યયથી 'ઊંટડી' બને છે.

34. જવાબ (A) — 'ઓ' અંતવાળા પુલ્લિંગ 'દીકરો'નો 'ઓ' કાઢી 'આ' ઉમેરતાં બહુવચન 'દીકરા' બને; 'દીકરી' એ સ્ત્રીલિંગ છે.

35. જવાબ (A) — 'નટ' સાથે '-ઈ' પ્રત્યય ઉમેરતાં સ્ત્રીલિંગ 'નટી' બને છે.

36. જવાબ (A) — 'ગાય'નું બહુવચન '-ઓ' પ્રત્યયથી 'ગાયો' થાય; વચન-મેળ સાથે 'ગાયો ચરે છે' સાચું.

37. જવાબ (A) — 'ગ્રંથકાર' જેવાં અમુક પદ-સૂચક નામ સ્ત્રી માટે પણ એ જ રૂપે વપરાય છે; લિંગ-ભેદ સંદર્ભ-સર્વનામથી દર્શાવાય (દા.ત. 'તેણી ગ્રંથકાર છે').

38. જવાબ (A) — 'ગુરુજી' આદર-સૂચક માનાર્થ એકવચન છે; બહુવચન-ક્રિયા 'ભણાવે છે' સાથેનું વાક્ય શુદ્ધ છે.

39. જવાબ (A) — વિશેષણ 'મારો' ('ઓ' અંત) પુલ્લિંગ-મેળ સૂચવે; દીકરીઓ (સ્ત્રીલિંગ) સામે પુલ્લિંગ એકવચન 'દીકરો' જ બેસે.

40. જવાબ (A) — 'સૈનિક' જેવાં અમુક પદ-સૂચક નામ માટે રૂઢ સ્ત્રીલિંગ પ્રત્યય નથી; સ્ત્રી-ભેદ બતાવવા 'મહિલા સૈનિક' જેવો સંબંધવાચક/વિશેષણ-યુક્ત પ્રયોગ વપરાય છે — બાકીના ઘડેલા પ્રત્યય-રૂપ પ્રચલિત નથી.

13 વાક્યના પ્રકાર અને વાક્યરચના (Sentence Types & Structure)

ભાષાનો સૌથી નાનો સંપૂર્ણ અર્થ આપતો એકમ એટલે વાક્ય. આ પ્રકરણમાં આપણે વાક્યને બે દૃષ્ટિએ ઓળખીશું — અર્થ પ્રમાણે (વિધાન, પ્રશ્ન, આજ્ઞા, ઉદ્ગાર, નકાર) અને રચના પ્રમાણે (સાદું, સંયુક્ત, સંકુલ). સાથે વાક્યનાં મુખ્ય અંગ — કર્તા (ઉદ્દેશ્ય), ક્રિયાપદ, કર્મ અને વિધેય — પણ ઊંડાણથી શીખીશું. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE, TET/TAT/HTAT જેવી લગભગ દરેક ગુજરાત-પરીક્ષામાં વાક્ય-પ્રકાર અને વાક્ય-રૂપાંતરના પ્રશ્નો નિયમિત પૂછાય છે; થોડી પ્રેક્ટિસથી આ પાકા માર્ક અપાવનારો વિભાગ બની જાય છે.

1. વાક્ય એટલે શું? — પાયાની સમજ

વાક્ય એટલે પૂર્ણ અર્થ આપતો શબ્દસમૂહ. જ્યારે કેટલાક શબ્દો વ્યવસ્થિત ક્રમમાં ગોઠવાઈને કોઈ સંપૂર્ણ વાત, વિચાર કે ભાવ રજૂ કરે ત્યારે તે વાક્ય બને છે. દા.ત. 'રમેશ શાળાએ જાય છે' — અહીં શબ્દો ભેગા થઈને એક પૂરો વિચાર આપે છે, માટે તે વાક્ય છે; પણ ફક્ત 'શાળાએ રમેશ' એ વાક્ય નથી કારણ તેમાં પૂર્ણ અર્થ નથી.

દરેક વાક્યમાં બે મુખ્ય બાબત હોય છે — કોના વિશે વાત છે (ઉદ્દેશ્ય / કર્તા) અને તેના વિશે શું કહેવાયું છે (વિધેય). 'સૂરજ ઊગે છે' — અહીં 'સૂરજ' એ ઉદ્દેશ્ય અને 'ઊગે છે' એ વિધેય છે. વાક્યમાં ક્રિયાપદ હોવું એ તેની ઓળખનું મુખ્ય લક્ષણ છે.

વાક્યનું વર્ગીકરણ બે રીતે થાય છે — (1) અર્થ (ભાવ) પ્રમાણે અને (2) રચના (બંધારણ) પ્રમાણે. પરીક્ષામાં બંને પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછાય છે, તેથી બંને દૃષ્ટિ સ્પષ્ટ રાખવી જરૂરી છે.

- વાક્ય = પૂર્ણ અર્થ આપતો વ્યવસ્થિત શબ્દસમૂહ.
- દરેક વાક્યમાં ઉદ્દેશ્ય (કર્તા) + વિધેય હોય.
- ક્રિયાપદ વાક્યનું મુખ્ય ઘટક છે.
- વર્ગીકરણ બે રીતે: અર્થ પ્રમાણે અને રચના પ્રમાણે.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી પૂર્ણ વાક્ય કયું છે? (1) 'ધીમે ધીમે ચાલતી' (2) 'બાળકો બગીચામાં રમે છે' (3) 'સુંદર લાલ ફૂલ'**

1. (1) અને (3) માં ક્રિયાપદ નથી અને પૂર્ણ વિચાર પણ નથી — તે માત્ર શબ્દસમૂહ છે.
2. (2) માં કર્તા 'બાળકો', ક્રિયાપદ 'રમે છે' અને પૂર્ણ અર્થ છે, માટે તે વાક્ય છે.

✅ જવાબ: **'બાળકો બગીચામાં રમે છે'**

ઉદાહરણ 2 **'નદી શાંતિથી વહે છે' — આ વાક્યમાં ઉદ્દેશ્ય અને વિધેય જુદાં પાડો.**

1. વાત કોના વિશે છે? — 'નદી' વિશે, માટે 'નદી' એ ઉદ્દેશ્ય.
2. નદી વિશે શું કહેવાયું? — 'શાંતિથી વહે છે', માટે એ વિધેય.

✅ જવાબ: **ઉદ્દેશ્ય: નદી; વિધેય: શાંતિથી વહે છે**

2. અર્થ પ્રમાણે વાક્યના પ્રકાર — પાંચ ભેદ

વાક્ય જે ભાવ કે અર્થ પ્રગટ કરે તેના આધારે તેના મુખ્ય પાંચ પ્રકાર પડે છે — વિધાનવાક્ય, પ્રશ્નવાક્ય, આજ્ઞાવાક્ય, ઉદ્ગારવાક્ય અને નકારવાક્ય. પરીક્ષામાં 'આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?' એવા સીધા પ્રશ્નો વારંવાર પૂછાય છે.

આ પ્રકારો ઓળખવા માટે વાક્યના અંતે આવતું વિરામચિહ્ન અને વાક્યનો ભાવ ધ્યાનમાં લેવો. વિધાનને અંતે પૂર્ણવિરામ (.), પ્રશ્નને અંતે પ્રશ્નચિહ્ન (?) અને ઉદ્ગારને અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન (!) આવે છે.

આ પ્રકારો પરસ્પર ભળી પણ શકે — જેમ કે 'શું તું ઘરે ન જા?' એ પ્રશ્ન + નકાર બંને છે. પણ પાયાનો ભાવ ઓળખવો જરૂરી છે.

અર્થ પ્રમાણે વાક્યના પ્રકાર

પ્રકાર	ભાવ / ઓળખ	ઉદાહરણ
વિધાનવાક્ય	કોઈ હકીકત, માહિતી કે વિધાન જણાવે	રાજુ પુસ્તક વાંચે છે.
પ્રશ્નવાક્ય	પ્રશ્ન પૂછે; અંતે પ્રશ્નચિહ્ન (?)	તું ક્યાં જાય છે?

પ્રકાર	ભાવ / ઓળખ	ઉદાહરણ
આજ્ઞાવાક્ય	આજ્ઞા, વિનંતી, સલાહ કે મનાઈ	દરવાજો બંધ કરો.
ઉદ્ગારવાક્ય	હર્ષ, શોક, આશ્ચર્ય; અંતે (!)	વાહ! કેવું સુંદર દૃશ્ય!
નકારવાક્ય	નકાર / નિષેધ દર્શાવે ('ન', 'નથી', 'નહીં')	મેં તે કામ કર્યું નથી.

ઉદાહરણ 1 **'અરે! તેં તો કમાલ કરી દીધી!' — આ કયા પ્રકારનું વાક્ય છે?**

1. વાક્યમાં આશ્ચર્ય અને હર્ષનો ભાવ છે ('અરે!', 'કમાલ').
2. અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન (!) છે — તેથી તે ઉદ્ગારવાક્ય છે.

✅ જવાબ: **ઉદ્ગારવાક્ય**

ઉદાહરણ 2 **'કૃપા કરી શાંતિ જાળવો' — આ કયા પ્રકારનું વાક્ય છે?**

1. વાક્ય કોઈને કંઈક કરવા કહે છે (વિનંતી/આજ્ઞા).
2. આજ્ઞા, વિનંતી કે સલાહ દર્શાવતું વાક્ય આજ્ઞાવાક્ય કહેવાય.

✅ જવાબ: **આજ્ઞાવાક્ય**

ઉદાહરણ 3 **'સવાર પડી ગઈ છે' — આ કયા પ્રકારનું વાક્ય છે?**

1. વાક્ય માત્ર એક હકીકત/માહિતી જણાવે છે — કોઈ પ્રશ્ન, આજ્ઞા કે ઉદ્ગાર નથી.
2. હકીકત જણાવતું વાક્ય વિધાનવાક્ય કહેવાય.

✅ જવાબ: **વિધાનવાક્ય**

3. નકારવાક્ય અને હકાર-નકાર રૂપાંતર

જે વાક્યમાં કોઈ ક્રિયા, સ્થિતિ કે હકીકતનો નકાર (નિષેધ) થાય તેને નકારવાક્ય કહે છે. ગુજરાતીમાં નકાર દર્શાવવા મુખ્યત્વે 'ન', 'નથી', 'નહીં', 'ના' જેવા શબ્દો વપરાય છે. દા.ત. 'તે આવ્યો' (હકાર) → 'તે આવ્યો નહીં' (નકાર).

પરીક્ષામાં 'હકારવાક્યને નકારવાક્યમાં બદલો' (કે ઊલટું) એવા રૂપાંતરના પ્રશ્નો પૂછાય છે. રૂપાંતર કરતી વખતે વાક્યનો મૂળ અર્થ ન બદલાય તેનું ધ્યાન રાખવું. ઘણીવાર નકાર ઉમેરવાથી અર્થ ઊલટો થઈ જાય છે, માટે યોગ્ય શબ્દ વાપરવા જરૂરી.

ધ્યાન રાખો — બેવડો નકાર (double negative) અર્થને હકારમાં ફેરવી દે છે. દા.ત. 'એવું કોઈ નથી જે આ ન જાણતું હોય' નો અર્થ થાય 'દરેક જણ આ જાણે છે'. પરીક્ષામાં આવા બેવડા-નકાર વાક્યો ધ્યાનથી વાંચવા.

- નકાર-શબ્દ: ન, નથી, નહીં, ના.
- રૂપાંતર વખતે મૂળ અર્થ જળવાવો જોઈએ.
- બેવડો નકાર = હકાર (બે નકાર એકબીજાને કાપે).
- પ્રશ્ન + નકાર પણ ભેગાં હોઈ શકે ('તું કેમ ન ગયો?').

ઉદાહરણ 1 **'મને આ ફિલ્મ ગમી' — આ વાક્યનું નકારરૂપ બનાવો.**

1. મૂળ વાક્ય હકારમાં છે (ગમવાનો ભાવ).
2. નકાર દર્શાવવા 'નહીં' ઉમેરો: 'મને આ ફિલ્મ ગમી નહીં.'

✅ જવાબ: **મને આ ફિલ્મ ગમી નહીં.**

ઉદાહરણ 2 **'એવો કોઈ વિદ્યાર્થી નથી જે મહેનત ન કરતો હોય' — આ વાક્યનો સાચો અર્થ શો?**

1. વાક્યમાં બે નકાર છે — 'કોઈ નથી' અને 'ન કરતો'.
2. બે નકાર એકબીજાને કાપે, માટે અર્થ હકારમાં ફેરવાય: 'દરેક વિદ્યાર્થી મહેનત કરે છે.'

✅ જવાબ: **દરેક વિદ્યાર્થી મહેનત કરે છે**

4. વાક્યનાં અંગ — કર્તા, ક્રિયાપદ, કર્મ

વાક્યના મુખ્ય ઘટકો છે — કર્તા, ક્રિયાપદ અને કર્મ. કર્તા (Subject) એટલે જે ક્રિયા કરે છે તે; ક્રિયાપદ (Verb) એટલે જે ક્રિયા થાય છે તે; અને કર્મ (Object) એટલે જેના પર ક્રિયા થાય છે તે. દા.ત. 'સીતા ગીત ગાય છે' — અહીં 'સીતા' કર્તા, 'ગાય છે' ક્રિયાપદ અને 'ગીત' કર્મ છે.

દરેક વાક્યમાં કર્મ હોવું જરૂરી નથી. જે ક્રિયાપદને કર્મની જરૂર પડે તેને સકર્મક (દા.ત. 'તે પુસ્તક વાંચે છે'), અને જેને કર્મની જરૂર ન પડે તેને અકર્મક ક્રિયાપદ કહે છે (દા.ત. 'બાળક ઊંઘે છે' — અહીં કોઈ કર્મ નથી).

કર્મ બે પ્રકારના હોઈ શકે — મુખ્ય (પ્રધાન) કર્મ અને ગૌણ કર્મ. દા.ત. 'શિક્ષક વિદ્યાર્થીને પાઠ ભણાવે છે' — અહીં 'પાઠ' મુખ્ય કર્મ અને 'વિદ્યાર્થીને' ગૌણ કર્મ છે.

વાક્યનાં મુખ્ય અંગ

અંગ	ઓળખ	ઉદાહરણ ('રાજુ કેરી ખાય છે')
કર્તા (Subject)	ક્રિયા કરનાર	રાજુ
કર્મ (Object)	જેના પર ક્રિયા થાય	કેરી
ક્રિયાપદ (Verb)	જે ક્રિયા થાય	ખાય છે

ઉદાહરણ 1 **'મજૂરો રસ્તો બનાવે છે' — આ વાક્યમાં કર્તા, કર્મ અને ક્રિયાપદ ઓળખો.**

1. ક્રિયા કોણ કરે છે? — 'મજૂરો', માટે કર્તા.
2. ક્રિયા કોના પર થાય છે? — 'રસ્તો', માટે કર્મ.
3. કઈ ક્રિયા થાય છે? — 'બનાવે છે', માટે ક્રિયાપદ.

✅ જવાબ: **કર્તા: મજૂરો; કર્મ: રસ્તો; ક્રિયાપદ: બનાવે છે**

ઉદાહરણ 2 **'બાળક મીઠું હસે છે' — આ વાક્યનું ક્રિયાપદ સકર્મક છે કે અકર્મક?**

1. વાક્યમાં 'હસવા'ની ક્રિયા કોના પર થઈ રહી છે? — કોઈ કર્મ નથી.
2. જે ક્રિયાપદને કર્મની જરૂર નથી તે અકર્મક છે, માટે 'હસે છે' અકર્મક ક્રિયાપદ.

✅ જવાબ: **અકર્મક ક્રિયાપદ**

5. ઉદ્દેશ્ય અને વિધેય (Subject & Predicate)

વાક્યને બે ભાગમાં વહેંચી શકાય — ઉદ્દેશ્ય (જેના વિશે વાત છે) અને વિધેય (તેના વિશે જે કહેવાયું તે). દા.ત. 'નાનો છોકરો ઝડપથી દોડે છે' — અહીં 'નાનો છોકરો' ઉદ્દેશ્ય અને 'ઝડપથી દોડે છે' વિધેય છે.

ઉદ્દેશ્યમાં મુખ્ય નામ (કે સર્વનામ) અને તેને વર્ણવતા વિશેષણો આવે છે — એને 'વિસ્તૃત ઉદ્દેશ્ય' કહે છે. વિધેયમાં ક્રિયાપદ અને તેની સાથેના કર્મ, ક્રિયાવિશેષણ વગેરે આવે છે — એને 'વિસ્તૃત વિધેય' કહે છે.

ઉદ્દેશ્ય શોધવાની સહેલી રીત — ક્રિયાપદને 'કોણ?' કે 'શું?' પૂછો; જે ઉત્તર મળે તે ઉદ્દેશ્ય (કર્તા). બાકીનો આખો ભાગ વિધેય. દા.ત. 'દોડે છે — કોણ?' → 'નાનો છોકરો' = ઉદ્દેશ્ય.

ઉદાહરણ 1 **'ગામની જૂની શાળા હવે નવી બની ગઇ છે' — ઉદ્દેશ્ય અને વિધેય જુદાં પાડો.**

1. ક્રિયાપદ 'બની ગઇ છે' ને પૂછો — શું બની ગયું? → 'ગામની જૂની શાળા' = ઉદ્દેશ્ય.
2. બાકીનો ભાગ 'હવે નવી બની ગઇ છે' = વિધેય.

✅ જવાબ: **ઉદ્દેશ્ય: ગામની જૂની શાળા; વિધેય: હવે નવી બની ગઇ છે**

ઉદાહરણ 2 **'દરવાજો ખોલો' — આ આજ્ઞાવાક્યમાં ઉદ્દેશ્ય (કર્તા) કોણ છે?**

1. આજ્ઞાવાક્યમાં કર્તા સામાન્ય રીતે લખાતો નથી પણ ગુપ્ત રીતે હાજર હોય છે.
2. '(તું/તમે) દરવાજો ખોલો' — એટલે ગુપ્ત ઉદ્દેશ્ય 'તું/તમે' છે.

✅ જવાબ: **ગુપ્ત ઉદ્દેશ્ય 'તું/તમે'**

ઉદ્દેશ્ય શોધવાની ટ્રિક

- ક્રિયાપદને 'કોણ?' / 'શું?' પૂછો — ઉત્તર = ઉદ્દેશ્ય.
- ઉદ્દેશ્ય સિવાયનો બાકીનો આખો ભાગ = વિધેય.
- ક્રિયાપદ હંમેશાં વિધેયમાં આવે.
- ઉદ્દેશ્ય સાથેનાં વિશેષણ પણ ઉદ્દેશ્યમાં ગણાય.
- આજ્ઞાવાક્યમાં ઉદ્દેશ્ય 'તું/તમે' ગુપ્ત (છૂપો) હોય.

6. રચના પ્રમાણે — સાદું વાક્ય (Simple Sentence)

જે વાક્યમાં માત્ર એક જ ક્રિયાપદ હોય અને એક જ પૂર્ણ વિચાર રજૂ થાય તેને સાદું વાક્ય કહે છે. તેમાં એક કર્તા અને એક ક્રિયાપદ (એક વાક્યખંડ) હોય છે. દા.ત. 'મીના ચોપડી વાંચે છે.'

સાદા વાક્યમાં કર્તા કે કર્મ એક કરતાં વધુ હોઈ શકે, પણ ક્રિયાપદ એક જ રહે અને માત્ર એક જ સ્વતંત્ર વાક્યખંડ (clause) હોય. દા.ત. 'રામ અને શ્યામ રમે છે' — બે કર્તા છે પણ ક્રિયાપદ એક ('રમે છે'), તેથી તે સાદું વાક્ય જ છે.

સાદા વાક્યમાં વિશેષણ, ક્રિયાવિશેષણ, કૃદંત જેવાં અંગો ઉમેરાઈ વાક્ય લાંબું બને તોપણ જ્યાં સુધી એક જ મુખ્ય ક્રિયાપદ રહે ત્યાં સુધી તે સાદું વાક્ય જ ગણાય.

- એક જ સ્વતંત્ર વાક્યખંડ + એક જ મુખ્ય ક્રિયાપદ.
- એક જ પૂર્ણ વિચાર રજૂ થાય.
- બે કર્તા/કર્મ હોય તોપણ ક્રિયાપદ એક હોય તો સાદું.
- વાક્ય લાંબું હોય તોપણ એક ક્રિયાપદ = સાદું.

ઉદાહરણ 1 **'સવારે વહેલા ઊઠીને રમેશ બગીચામાં ફરવા જાય છે' — આ કયા પ્રકારનું વાક્ય છે?**

1. વાક્યમાં મુખ્ય ક્રિયાપદ એક જ છે — 'જાય છે' ('ઊઠીને' એ કૃદંત છે, સ્વતંત્ર ક્રિયાપદ નથી).
2. એક જ મુખ્ય ક્રિયાપદ અને એક વિચાર, માટે તે સાદું વાક્ય છે.

✅ જવાબ: **સાદું વાક્ય**

ઉદાહરણ 2 **'સોહન અને મોહન સાથે ભણે છે' — આ સાદું વાક્ય છે કે કેમ?**

1. બે કર્તા છે — 'સોહન' અને 'મોહન', પણ ક્રિયાપદ એક જ — 'ભણે છે'.
2. એક જ ક્રિયાપદ અને એક વાક્યખંડ હોવાથી તે સાદું વાક્ય જ છે.

✅ જવાબ: **હા, સાદું વાક્ય છે**

7. સંયુક્ત વાક્ય અને સંકુલ વાક્ય

સંયુક્ત વાક્ય (Compound Sentence) એ બે કે વધુ સ્વતંત્ર (સમાન કક્ષાનાં) વાક્યખંડોને 'અને', 'પણ', 'કે', 'તેથી', 'પરંતુ', 'અથવા' જેવા સંયોજક અવ્યયથી જોડીને બને છે. દરેક ખંડ સ્વતંત્ર રીતે પૂર્ણ અર્થ આપે. દા.ત. 'તે ખૂબ ભણ્યો અને પ્રથમ આવ્યો.'

સંકુલ વાક્ય (Complex Sentence) એ એક મુખ્ય વાક્યખંડ અને એક કે વધુ ગૌણ (આશ્રિત) વાક્યખંડોથી બને છે. ગૌણ ખંડ સ્વતંત્ર રીતે પૂર્ણ અર્થ આપતો નથી; તે 'જે...તે', 'જો...તો', 'જ્યારે...ત્યારે', 'કેમ કે', 'કે' જેવા સંબંધક અવ્યયથી જોડાય. દા.ત. 'જે મહેનત કરે છે તે સફળ થાય છે.'

ભેદ યાદ રાખવાની યાવી — સંયુક્તમાં બંને ખંડ સ્વતંત્ર અને સમાન કક્ષાના હોય ('અને/પણ/તેથી'થી જોડાય); સંકુલમાં એક ખંડ બીજા પર આધારિત (ગૌણ) હોય ('જે-તે/જો-તો/કેમ કે'થી જોડાય).

સાદું, સંયુક્ત અને સંકુલ વાક્ય

પ્રકાર	બંધારણ	ઉદાહરણ
સાદું	એક જ ક્રિયાપદ, એક ખંડ	ગીતા ગીત ગાય છે.
સંયુક્ત	બે સ્વતંત્ર ખંડ + અને/પણ/તેથી	વરસાદ પડ્યો અને ઠંડક થઈ.
સંકુલ	મુખ્ય ખંડ + ગૌણ ખંડ (જે-તે/જો-તો)	જો વરસાદ પડશે તો પાક સારો થશે.

ઉદાહરણ 1 **'મેં તેને બોલાવ્યો પણ તે આવ્યો નહીં' — આ કયા પ્રકારનું વાક્ય છે?**

1. વાક્યમાં બે સ્વતંત્ર ખંડ છે — 'મેં તેને બોલાવ્યો' અને 'તે આવ્યો નહીં'.
2. બંને 'પણ' સંયોજકથી જોડાયા છે અને બંને સ્વતંત્ર છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

✅ જવાબ: **સંયુક્ત વાક્ય**

ઉદાહરણ 2 **'જ્યારે ઘંટ વાગ્યો ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં ગયા' — આ કયા પ્રકારનું વાક્ય છે?**

1. વાક્યમાં 'જ્યારે...ત્યારે' સંબંધક છે; 'જ્યારે ઘંટ વાગ્યો' ગૌણ ખંડ છે જે સ્વતંત્ર નથી.
2. મુખ્ય ખંડ + ગૌણ ખંડ હોવાથી તે સંકુલ વાક્ય છે.

✅ જવાબ: **સંકુલ વાક્ય**

ઉદાહરણ 3 **'તે ગરીબ છે છતાં પ્રામાણિક છે' — આ વાક્યનો પ્રકાર શો?**

1. બે ખંડ છે — 'તે ગરીબ છે' અને 'પ્રામાણિક છે', બંને સ્વતંત્ર.
2. 'છતાં' એ સંયોજક અવ્યયથી જોડાયા છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

✅ જવાબ: **સંયુક્ત વાક્ય**

8. વાક્ય-રૂપાંતર અને ⚡ ઝડપી ઓળખ-યુક્તિ

પરીક્ષામાં એક પ્રકારના વાક્યને બીજા પ્રકારમાં બદલવાનું (transformation) પણ પૂછાય છે — જેમ કે વિધાનને પ્રશ્નમાં, હકારને નકારમાં, કે સંયુક્તને સંકુલમાં. રૂપાંતર વખતે વાક્યનો મૂળ અર્થ ન બદલાય તે સૌથી મહત્ત્વનું છે.

ઝડપી ઓળખ માટે — સંયોજક અવ્યયો જુઓ. 'અને / પણ / તેથી / પરંતુ / કે / અથવા / છતાં' હોય તો સામાન્ય રીતે સંયુક્ત; 'જે-તે / જો-તો / જ્યારે-ત્યારે / કેમ કે / કે (આશ્રિત)' હોય તો સંકુલ; એક પણ સંયોજક વગર એક ક્રિયાપદ હોય તો સાદું.

પ્રથમ ક્રિયાપદ ગણો — વાક્યમાં કેટલાં મુખ્ય ક્રિયાપદ છે તે જુઓ. એક મુખ્ય ક્રિયાપદ = સાદું; એક કરતાં વધુ સ્વતંત્ર ક્રિયાપદ સંયોજકથી જોડાયેલાં = સંયુક્ત/સંકુલ (પછી ખંડ સ્વતંત્ર છે કે ગૌણ તે જોઈ ભેદ પાડો).

ઉદાહરણ 1 **'મહેનત કરો, સફળતા મળશે' — આ વાક્યને સંકુલ વાક્યમાં ફેરવો.**

1. મૂળ વાક્યમાં શરત-પરિણામનો ભાવ છે.
2. 'જો-તો' સંબંધક વાપરી સંકુલ બનાવો: 'જો તમે મહેનત કરશો તો સફળતા મળશે.'

✅ જવાબ: **જો તમે મહેનત કરશો તો સફળતા મળશે.**

ઉદાહરણ 2 **'સૂર્ય ઊગ્યો. અંધારું દૂર થયું.' — આ બે સાદાં વાક્યોને એક સંયુક્ત વાક્ય બનાવો.**

1. બંને સ્વતંત્ર વાક્યખંડ છે.
2. 'અને' સંયોજકથી જોડો: 'સૂર્ય ઊગ્યો અને અંધારું દૂર થયું.'

✅ જવાબ: **સૂર્ય ઊગ્યો અને અંધારું દૂર થયું.**

ઝડપી ઓળખ — રચના પ્રમાણે

- એક જ ક્રિયાપદ, સંયોજક નહીં → સાદું વાક્ય.
- બે સ્વતંત્ર ખંડ + અને/પણ/તેથી/છતાં → સંયુક્ત વાક્ય.
- મુખ્ય + ગૌણ ખંડ + જે-તે/જો-તો/જ્યારે-ત્યારે/કેમ કે → સંકુલ વાક્ય.
- રૂપાંતર વખતે મૂળ અર્થ બદલવો નહીં.
- પ્રથમ મુખ્ય ક્રિયાપદ ગણો, પછી સંયોજક જુઓ.

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

AMC જુનિયર ક્લાર્ક 2024

1 **નીચે આપેલ વાક્યોમાંથી નિષેધ વાક્ય ઓળખાવો.**

(A) દેવદૂતોએ ફોસલાવીને છૂટો પાડ્યો. (B) મગન તે યાદ કરાવતાં ખુબ ગુસ્સે થતો હતો. **(C) ઈ ભેદભાવ સ્વર્ગમાં નોં હોય બાપા.** (D) મેં એ બોરડી જાતે ઉછેરી છે.

✓ **જવાબ:** (C) ઈ ભેદભાવ સ્વર્ગમાં નોં હોય બાપા.

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

2 **"અડખે પડખે" આમાં કયા પ્રકારની દ્વિરુક્તિ છે ?**

(A) સંજ્ઞા પદની (B) વિશેષણ પદની (C) સર્વનામ પદની (D) ક્રિયા વિશેષણ પદની

✓ **જવાબ:** (A) સંજ્ઞા પદની

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

3 **નીચેનામાંથી કયું વાક્ય વિધ્યર્થ વાક્ય છે ?**

(A) શું તેઓ આજે ભાવનગર નહીં જાય ? (B) તેઓ આજે ભાવનગર જશે નહીં. (C) તમે આજે ભાવનગર જશો. **(D) તેઓએ ભાવનગર જવું જોઈએ.**

✓ **જવાબ:** (D) તેઓએ ભાવનગર જવું જોઈએ.

GMC લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

4 **"ભીનામાં સૂઈ રહેશે તો વાયુ થઈ જશે." - વાક્યનો પ્રકાર જણાવો.**

(A) આજ્ઞાર્થ વાક્ય | **(B) વિધ્યર્થ વાક્ય** | (C) નિવેદન વાક્ય | (D) નિર્દેશાર્થ વાક્ય

✓ **જવાબ:** (B) વિધ્યર્થ વાક્ય

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

5 **"પુરુષનાં પાપોનું પ્રાયશ્ચિત કેટલીક વાર સ્ત્રીને કરવું પડે છે." — વાક્યનો પ્રકાર જણાવો.**

(A) વિધ્યર્થ વાક્ય | (B) વિધાન વાક્ય | (C) આજ્ઞાર્થ વાક્ય | (D) સંભાવનાર્થ વાક્ય

✓ **જવાબ:** (A) વિધ્યર્થ વાક્ય

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

6 **નીચેનામાંથી કયું 'સંભાવનાર્થ વાક્ય' નથી ?**

(A) જરૂર તમે એક દિવસ પ્રખ્યાત કર્ણવિદ બનશો. | (B) અમુ મોટી થશે ત્યારે નર્મદા જેવી જ રુપાળી થવાની.

(C) જો પરીક્ષા આપી હોત તો પાસ થઈ જવાત. | (D) નહીં તો હું આ કંઠી કોઈ સાધુને આપી દઈશ.

✓ **જવાબ:** (C) જો પરીક્ષા આપી હોત તો પાસ થઈ જવાત.

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

7 **જુદા પડતા વાક્યનો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) ખોટું બોલીશ મા. | **(B) મને સાંભરે મા.** | (C) રાધાકૃષ્ણ વિના બીજું બોલ મા રે. | (D) અસત્યને પંથે જજે મા.

✓ **જવાબ:** (B) મને સાંભરે મા.

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

8 **'તેઓ આજે ભાવનગર જઈ શકશે નહીં.' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે ?**

(A) આજ્ઞાર્થ વાક્ય | **(B) નિષેધ વાક્ય** | (C) અર્ધ વાક્ય | (D) પ્રશ્ન વાક્ય

✓ **જવાબ:** (B) નિષેધ વાક્ય

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

9 **'અમે બંને આ પરિસ્થિતિ સહી ના શક્યાં.' — આ કયા પ્રકારનું વાક્ય છે તે જણાવો.**

(A) નિષેધવાક્ય | (B) આજ્ઞાર્થવાક્ય | (C) સંભાવનાર્થવાક્ય | (D) પ્રશ્નાર્થવાક્ય

✓ **જવાબ:** (A) નિષેધવાક્ય

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

10 જે વાક્યમાં હર્ષ, શોક, ઘૃણા, વિસ્મય વગેરે ભાવો રહેલા હોય તે વાક્યને કયું વાક્ય કહેવાય ?

(A) પૂર્ણવાક્ય | (B) વિધ્યર્થ | (C) વિધાનવાક્ય | **(D) ઉદ્ગારવાચક**

✓ **જવાબ:** (D) ઉદ્ગારવાચક

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

11 નીચેનામાંથી વિધ્યર્થ વાક્ય કયું છે ?

(A) તેઓએ દાહોદ જવું જોઈએ. | (B) તેઓ આજે દાહોદ જશે. | (C) તમે આજે દાહોદ જશો. | (D) તેઓ આજે કદાય દાહોદ જશે.

✓ **જવાબ:** (A) તેઓએ દાહોદ જવું જોઈએ.

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

12 નીચેનામાંથી કયું "ક્રિયાતિપત્તિ અર્થ વાક્ય" છે ?

(A) આટલું મારું માનશો તો સો વર્ષ જીવશો. | (B) પુરુષનાં પાપોનું પ્રાયશ્ચિત કેટલીકવાર સ્ત્રીને કરવું પડે છે.

(C) હરિયો આખા રસ્તે હસતો હસતો ઘેર ગયો. | **(D) ભગવાન ભજ્યા હોત તો ખોટું કાર્ય ન કરત.**

✓ **જવાબ:** (D) ભગવાન ભજ્યા હોત તો ખોટું કાર્ય ન કરત.

GSSSB ખેતી મદદનીશ 2025

13 આ પરિચ્છેદનો મધ્યવર્તી વિચાર ઓળખાવો.

(A) મનુષ્ય નિરંતર શોધતો છે. | (B) મનુષ્ય અશક્યને શક્ય બનાવે જ છે. | **(C) માણસમાં અશક્યતાઓને શક્ય બનાવવાની વૃતિ છે.**

(D) મનુષ્યએ કુદરત પર વિજય મેળવ્યો છે.

✓ **જવાબ:** (C) માણસમાં અશક્યતાઓને શક્ય બનાવવાની વૃતિ છે.

GSSSB ખેતી મદદનીશ (સંવર્ગ 261) 2025

14 ફકરાનો મુખ્ય વિચાર શોધો.

(A) મનુષ્યએ અજ્ઞાાન અને દૃષ્ટતામાંથી મુક્તિ મેળવવી જોઈએ. | (B) ધર્મના આચરણમાં પણ નિસ્વાર્થભાવના હોવી જોઈએ, સ્વાર્થભાવના નહિ.

(C) સ્વાર્થીપણુંએ મોટામાં મોટું પાપ છે. | (D) અજ્ઞાાન અને દૃષ્ટતા આપના હૃદયના અરીસા ઉપર કચરા અને ધૂળ સમાન છે.

✓ **જવાબ:** (C) સ્વાર્થીપણુંએ મોટામાં મોટું પાપ છે.

GSSSB મદદનીશ પરીક્ષક (પ્રશ્ન દસ્તાવેજ) 2025

15 આપેલા ફકરાનો મુખ્ય વિચાર શોધો.

(A) સોનું મોટામાં મોટો અનર્થ | (B) સોનું માણસના વ્યવહારમાં દાખલ થઇ એ પરસ્પર વિશ્વાાસ,પ્રેમ અને આદર નષ્ટ કરે છે.

(C) સોનું માણસ ધર્મબુધ્ધિનો નાશ કરે છે. | (D) સોનું પવિત્રમાં પવિત્ર સબંધ પણ એક ક્ષણમાં એ તોડે છે.

✓ **જવાબ:** (A) સોનું મોટામાં મોટો અનર્થ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

16 નીચે આપેલ સાદા વાક્યને જોડતાં યોગ્ય સંયોજકને વિકલ્પમાંથી શોધો. સ્ત્રીનો કોઈ ચોટલો પકડે. તે પિતામહ હોય. પરમેશ્વર પોતે હોય. તેની સાથે યુદ્ધ કરવું.

(A) તો, કે, તો પણ | (B) કે, તો, તોપણ | (C) અને, જ્યાં, માટે | (D) એટલે, તેથી, તો

✓ **જવાબ:** (A) તો, કે, તો પણ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

17 નીચેના વિકલ્પોમાં વિધ્યર્થ વાક્યનો વિકલ્પ ઓળખાવો.

(A) ભાઈ, જરા પંખો લાવો તો. | (B) દેવદૂતોએ ફોસલાવીને છૂટો પાડ્યો. | (C) મને તો કંઈ એવો હરખ થાય ! | (D) બા, મોડું થાય છે, હવે નીકળવું જોઈએ.

✓ **જવાબ:** (A) ભાઈ, જરા પંખો લાવો તો.

GSSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

18 આપણા જીવનમાં શેની માત્રા ઘટતી જાય છે.

(A) તૈયાર માલની | (B) ઓછી મહેનતની | **(C) માવજતની** | (D) સહનશક્તિ ની

✓ **જવાબ:** (C) માવજતની

GSSSB સાયન્ટિફિક આસિસ્ટન્ટ (બાયોલોજી) 2025

19 શેના દ્વારા આત્મીયતા અને આત્મનિષ્ઠા વિકસાવી શકાય છે?

(A) પ્રાર્થના | **(B) સમૂહ પ્રાર્થના** | (C) ભગવાનની સાન્નિધિમાં | (D) પવિત્ર વાતાવરણ

✓ **જવાબ:** (B) સમૂહ પ્રાર્થના

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ / સબ ઓડિટર 2017

20 નીચેનામાંથી સાચો પદક્રમ અને પદસંબંધ ધરાવતું વાક્ય પસંદ કરો.

(A) પાણીનો એક ઊંચો દિવાલ ઘસતી આવે છે. | (B) દિવાલ આવે છે એક ઊંચો પાણીનો વસતી.

(C) દિવાલ આવે છે–એક ઊંચો વસતી પાણીની. | (D) પાણીની ઊંચો દિવાલ ઊંચી વસતી આવે છે ઊંચી

✓ **જવાબ:** (C) દિવાલ આવે છે–એક ઊંચો વસતી પાણીની.

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

21 'જ્યારથી તેણે મને જોયો ત્યારથી તે પ્રભાવિત હતો' - આ વાક્યનો પ્રકાર જણાવો.

(A) સંકુલ વાક્ય | (B) સંયુક્ત વાક્ય | (C) નિષેધ વાક્ય | (D) સાદું વાક્ય

✓ **જવાબ:** (A) સંકુલ વાક્ય

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

22 **'ઘણું જીવો અને સુખી થાઓ !' - વાક્યનો પ્રકાર જણાવો.**

(A) સંકેતાર્થ | **(B) શુભાર્થ** | (C) આજ્ઞાર્થ | (D) વિધ્યર્થ

✓ **જવાબ:** (B) શુભાર્થ

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

23 **આપેલાં વાક્યોમાં 'વિધ્યર્થ વાક્ય' કયું છે ?**

(A) ભગવાન ભજ્યા હોત તો ખોટું કાર્ય ન કરત. | (B) આટલું મારું માનશો તો સો વર્ષ જીવશો. | **(C) પહેરજે, શર્ટ ફાડી નાખતો નહીં.** | (D) ભાઈ, કર્યાં ભોગવવાં છે !

✓ **જવાબ:** (C) પહેરજે, શર્ટ ફાડી નાખતો નહીં.

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

24 **કેવા પ્રકારના વાક્યમાં શાસ્ત્રની આજ્ઞા, પ્રેરણા, ઉપદેશ કે ફરજનો ભાવ દર્શાવાતો હોય છે ?**

(A) ક્રિયાતિપત્યર્થ | (B) વિધાન | (C) સંભાવનાર્થ | **(D) વિધ્યર્થ**

✓ **જવાબ:** (D) વિધ્યર્થ

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

25 **નિબંધના લખાણને કુલ કેટલા ભાગમાં વહેંચી શકાય છે ?**

(A) એક | (B) બે | **(C) ત્રણ** | (D) પાંચ

✓ **જવાબ:** (C) ત્રણ

SEB TET-2 (ગણિત-વિજ્ઞાન) 2023

26 **રાકેશ, અહીં આવ. કાલે અહીં જમજે. આ વાક્યનો પ્રકાર જણાવો.**

(A) પ્રશ્નાર્થ વાક્ય | (B) વિધાન વાક્ય | **(C) આજ્ઞાર્થ વાક્ય** | (D) સાદું વાક્ય

✓ **જવાબ:** (C) આજ્ઞાર્થ વાક્ય

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

27 **કેવા યુવાનો માટે સમગ્ર પૃથ્વી દ્રવ્યમય બની જાય છે?**

(A) દેખાવડા યુવાનો માટે | **(B) આશાવાન, દઢનિશ્ચયી અને બળ સંપન્ન યુવાનો માટે** | (C) અભ્યાસનિષ્ઠ યુવાનો માટે | (D) સાધુ જેવા યુવાનો માટે

✓ **જવાબ:** (B) આશાવાન, દઢનિશ્ચયી અને બળ સંપન્ન યુવાનો માટે

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

28 ભાષા કોના વ્યવહારો માટેનું સાધન છે ?

(A) પશુ-પક્ષી વચ્ચેના | **(B) માનવ-માનવ વચ્ચેના** | (C) પશુ-માનવ વચ્ચેના | (D) પ્રાણી-પશુ વચ્ચેના

✓ **જવાબ:** (B) માનવ-માનવ વચ્ચેના

GSSSB ખેતી મદદનીશ 2025

29 નીચેનામાંથી કયું વાક્ય ફકરાનો સારાંશ આપે છે?

(A) સપના જોવાથી ધાર્યું કામ પાર પડે છે. | (B) ઇચ્છા પૂર્તિ કર્યા બાદ આરામ જરુરી જ છે.

(C) આત્મ જ્ઞાાન વિનાનું જગત જ્ઞાાન પાંગળું છે. | (D) વિશ્વ વિજયી બન્યા પછી વ્યક્તિ આત્મ સંતુષ્ટ બની જાય છે.

✓ **જવાબ:** (C) આત્મ જ્ઞાાન વિનાનું જગત જ્ઞાાન પાંગળું છે.

GSSSB ખેતી મદદનીશ (સંવર્ગ 261) 2025

30 મોટામાં મોટું પાપ કયું છે?

(A) નિસ્વાર્થપણું | **(B) સ્વાર્થીપણું** | (C) પરોપકાર | (D) પાપકર્મ

✓ **જવાબ:** (B) સ્વાર્થીપણું

GSSSB મદદનીશ પરીક્ષક (પ્રશ્ન દસ્તાવેજ) 2025

31 સોનું મોટા મોટા રાષ્ટ્રોને કઇ પ્રવૃત્તિઓ કરવા પ્રેરે છે.

(A) સ્વાતંત્રનાશક અને અન્યાય મુલક | (B) માણસોનું આખું જીવન બગાડે છે. | (C) પરસ્પર વિશ્વાાસ પ્રેમ અને આદરનો નષ્ટ કરે છે.

(D) માણસની ધર્મ બુધ્ધિનો નાશ કરે છે.

✓ **જવાબ:** (A) સ્વાતંત્રનાશક અને અન્યાય મુલક

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

32 ક્રિયાતિપત્યર્થ પ્રકારનું વાક્ય પસંદ કરો.

(A) મારે હવે તેનો કશો ઉપયોગ નથી. | (B) ભાઇ, કર્યા ભોગવવાં છે ! | **(C) ભગવાન ભજ્યા હોત તો ખોટું કાર્ય ના કરત.**

(D) બા, મારા ગળામાંથી સોનાની કંઠી કાઢી લે.

✓ **જવાબ:** (C) ભગવાન ભજ્યા હોત તો ખોટું કાર્ય ના કરત.

GSSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

33 કોઈ સફળ પ્રોફેસરના સુંદર વ્યાખ્યાનની છટા પાછળ શેનો ધ્વની છે.

(A) મહેનતનો | (B) વાંચનનો | (C) લેખનનો | **(D) માવજતનો**

✓ **જવાબ:** (D) માવજતનો

GSSSB સાયન્ટિફિક આસિસ્ટન્ટ (બાયોલોજી) 2025

34 આપેલ ફકરાનો મુખ્ય વિચાર શોધો.

(A) પ્રાર્થનાથી હૃદયમાં ભેગા થયેલા અનેક કુસંસ્કારો અને મલિન સંકલ્પો ધીમે ધીમે ઓગળી જાય છે.

(B) પ્રાર્થનાએ હૃદયનું સ્થાન અને હૃદયનો ખોરાક છે.

(C) સમૂહમાં કરેલી પ્રાર્થના દ્વારા એમાં ભળનાર લોકો વચ્ચે એક જાતની આભીયતા અને આત્માપારાયણતા પેદા થઇ શકે છે.

(D) પ્રાર્થનાની ટેવ હોય તો કઠણ પ્રસંગે અચૂક એનું જ શરણ લેવાનુ સુઝે છે.

✓ **જવાબ:** (A) પ્રાર્થનાથી હૃદયમાં ભેગા થયેલા અનેક કુસંસ્કારો અને મલિન સંકલ્પો ધીમે ધીમે ઓગળી જાય છે.

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

35 પદક્રમ યોગ્ય રીતે સચવાયો હોય તેવું વાક્ય કયું છે ?

(A) ગામમાં એક અનાજ વેચતો ફેરિયો દેખાયો.

(B) મેં આજે યામડાની, એક, નાનકડી બેગ ખરીદી

(C) વ્યાયામવીરો રોજ સવારે ઝડપથી મેદાનમાં દોડતા હોય છે.

(D) રોજ સવારે માળી બગીચામાં ઝાડને પાણી પાય છે.

✓ **જવાબ:** (C) વ્યાયામવીરો રોજ સવારે ઝડપથી મેદાનમાં દોડતા હોય છે.

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

36 નીચેના વાક્યનો પ્રકાર કયો છે ? ''મણિભાઇને થયું કે, પોતે હજી જેલમાં જ છે અને એક સ્વપ્નું જુએ છે''

(A) સાદુ, સંયુક્ત વાક્ય

(B) સંયુક્ત, સંકુલ વાક્ય

(C) સંકુલ, સાદુ વાક્ય

(D) સંકુલ, સંયુક્ત વાક્ય

✓ **જવાબ:** (D) સંકુલ, સંયુક્ત વાક્ય

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

37 નીચેનામાંથી કઈ વાત અહીં આપેલ લખાણ સાથે સુસંગત નથી?

(A) સોક્રેટિસના સમયમાં પણ યુવાનો વિશે ફરિયાદો થતી.

(B) તૈત્તિરીય ઉપનિષદમાં યુવાનના આદર્શ લક્ષણો વિશે ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે.

(C) યુવાનને ભોમિયા સાથે ફરવાની મજા આવે છે.

(D) દરેક દેશ યુવાનોની શક્તિ પર વિશ્વાસ ધરાવે છે.

✓ **જવાબ:** (C) યુવાનને ભોમિયા સાથે ફરવાની મજા આવે છે.

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

38 ભાષા અભિવ્યક્ત કરવા માટેનું માધ્યમ ન રહેતાં તેનાથી વધુ કયો લાભ થાય છે ?

(A) વિચારોના ઘડતરનો

(B) આસ્વાદનો

(C) આંતર કલહનો

(D) આવેગનો

✓ **જવાબ:** (A) વિચારોના ઘડતરનો

GSSSB ખેતી મદદનીશ 2025

39 આ પરિચ્છેદમાંથી શું શીખવા મળે છે?

(A) જીવનનો અર્થ પરિશ્રમ. (B) સર્વનું કલ્યાણ થાઓ. **(C) સ્વમાં જ સમષ્ટિનો જ્ઞાાન મળી જાય છે.**

(D) સ્વથી શરૂ કરી સમષ્ટિનું જ્ઞાાન મેળવવું જોઈએ. Sub-Section Number : 5 Sub-Section Id : 441009236259 Question Shuffling Allowed : Yes

✓ **જવાબ:** (C) સ્વમાં જ સમષ્ટિનો જ્ઞાાન મળી જાય છે.

GSSSB ખેતી મદદનીશ (સંવર્ગ 261) 2025

40 ફકરામાંથી શું શીખવાનું મળે છે?

(A) સ્વાર્થ અને નિસ્વાર્થ ભાવના વિશે. (B) અજ્ઞાાન અને દૃષ્ટતા વિશે. (C) સ્વાર્થીપણુંએ મોટામાં મોટું પાપ છે.

(D) નિ : સ્વાર્થવૃતિ ધર્મની કસોટી છે. Question Id : 441009116018 Question Type : COMPREHENSION Sub Question Shuffling Allowed : Yes Group Comprehension Questions : No Question Pattern Type : NonMatrix Question Numbers : (81 to 85) Sub questions

✓ **જવાબ:** (A) સ્વાર્થ અને નિસ્વાર્થ ભાવના વિશે.

GSSSB મદદનીશ પરીક્ષક (પ્રશ્ન દસ્તાવેજ) 2025

41 આપેલ ફકરામાંથી શું શીખવા મળે છે.

(A) સોના પ્રત્યેનો મોહ માણસને જકડી રાખે છે. (B) સોનું ચીજ, ઝેર કે નશાની ચીજ નથી.

(C) સોનું માણસની ધર્મ બુધ્ધિનો નાશ કરે છે.

(D) સોનું પવિત્રમાં પવિત્ર સંબધ પણ એક ક્ષણમાં તોડે છે. Question Id : 441009118941 Question Type : COMPREHENSION Sub Question Shuffling Allowed : Yes Group Comprehension Questions : No Question Pattern Type : NonMatrix Question Numbers : (86 to 90) Sub questions

✓ **જવાબ:** (A) સોના પ્રત્યેનો મોહ માણસને જકડી રાખે છે.

GSSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

42 માવજતનો કયો મંત્ર છે ?

(A) માવજત જીવન અજવાળશે. (B) માવજત જીવન બાળશે (C) માવજત જીવનમાં દુખ આપશે

(D) માવજત હેરાન પરેશાન કરશે

✓ **જવાબ:** (A) માવજત જીવન અજવાળશે.

GSSSB સાયન્ટિફિક આસિસ્ટન્ટ (બાયોલોજી) 2025

43 આ ફકારામાંથી શું શીખવા મળે છે?

(A) સમાજ અનેક રીતે પડેલો હોય, હારેલો હોય અને છિન્ન ભિન્ન થયો હોય તોયે એમાં નવું ચૈતન્ય પેદા કરવા માટે પ્રાર્થના સમર્થ છે.

(B) પ્રાર્થના એ હૃદયનું સ્થાન અને હૃદયનો ખોરાક છે.

(C) દરેક કુંટુબમાં દરરોજ પ્રાર્થના થાય અને સુખ : દુખ વગેરેની ચર્યા થાય એ સંવાદી કુંટુબ જીવન માટે શ્રેષ્ઠ કેળવણી છે.

(D) પ્રાર્થના ખરાબ વિચારો અને કૂસંસ્કારોને ધોઈ નાંખે છે. Question Id : 441009118844 Question Type : COMPREHENSION Sub Question Shuffling Allowed : Yes Group Comprehension Questions : No Question Pattern Type : NonMatrix Question Numbers : (86 to 90) Sub questions

✓ **જવાબ:** (C) દરેક કુંટુબમાં દરરોજ પ્રાર્થના થાય અને સુખ : દુખ વગેરેની ચર્યા થાય એ સંવાદી કુંટુબ જીવન માટે શ્રેષ્ઠ કેળવણી છે.

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

44 જે વાક્યમાં ઉપદેશ કે ફરજનો ભાવ દર્શાવાતો હોય તે વાક્યને કેવું વાક્ય કહે છે ?

(A) ઉદ્ગાર વાક્ય | (B) વિધાન વાક્ય | (C) પ્રશ્નાર્થ વાક્ય | **(D) વિધ્યર્થ વાક્ય**

✓ **જવાબ:** (D) વિધ્યર્થ વાક્ય

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

45 લક્ષ્યસિધ્ધિ માટે યુવાનોમાં શું ખૂટે છે?

(A) દિશાની સમજ | (B) પ્રવાહોની જાણકારી | (C) આવશ્યક સ્ફૂર્તિ | (D) અભ્યાસનિષ્ઠા

✓ **જવાબ:** (A) દિશાની સમજ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

46 વ્યક્તિને સમાજ સાથે કોણ જોડે છે ?

(A) ઉદ્વેગો | **(B) ભાષા** | (C) સ્પંદનો | (D) આવેગો

✓ **જવાબ:** (B) ભાષા

GSSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

47 ફકરાનો ભાવાર્થ શોધો.

(A) માવજત એ અભિશાપરૂપ | **(B) માવજતનો મહિમા** | (C) માવજતાનું આચરણ

(D) માવજત જીવન બાળશે. Sub-Section Number : 5 Sub-Section Id : 441009761396 Question Shuffling Allowed : Yes

✓ **જવાબ:** (B) માવજતનો મહિમા

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

48 **યોગ્ય શબ્દ વડે ખાલી જગ્યા પૂરો. 'મીઠા વગરની ..... રસોઇ ફીકી લાગે છે.'**

(A) સાંજની | **(B) બધી** | (C) સવારની | (D) હોટલની

✓ **જવાબ:** (B) બધી

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

49 **શક્તિવાન બનવા માટે યુવાને શું કરવું જોઈએ?**

(A) ગુરૂની દૃષ્ટિએ સમજવી જોઈએ. | (B) સાંભળવા તત્પર બનવું જોઈએ. | (C) ફરિયાદો ટાળવી જોઈએ.

(D) કસરત કરવી જોઈએ અને પોષણસભર ભોજન લેવું જોઈએ.

✓ **જવાબ:** (D) કસરત કરવી જોઈએ અને પોષણસભર ભોજન લેવું જોઈએ.

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

50 **અનેક લોકો સુધી પહોંચેલા વિચારોની કોના ઉપર અસર થાય છે ?**

(A) લોકોની અંધશ્રધ્ધા ઉપર | (B) લોકોની લાગણી ઉપર | (C) લોકોની શ્રધ્ધા ઉપર | **(D) લોકોની વિચારસરણી ઉપર**

✓ **જવાબ:** (D) લોકોની વિચારસરણી ઉપર

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **'અરે વાહ! તેં તો કમાલ કરી દીધી!' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) વિધાનવાક્ય | (B) પ્રશ્નવાક્ય | **(C) ઉદ્ગારવાક્ય** | (D) આજ્ઞાવાક્ય

ઉકેલ: વાક્યમાં હર્ષ-આશ્ચર્યનો ભાવ છે અને અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન (!) છે, માટે તે ઉદ્ગારવાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'જે મહેનત કરે છે તે અવશ્ય સફળ થાય છે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સાદું વાક્ય | (B) સંયુક્ત વાક્ય | **(C) સંકુલ વાક્ય** | (D) પ્રશ્નવાક્ય

ઉકેલ: 'જે...તે' સંબંધકથી મુખ્ય ખંડ 'તે અવશ્ય સફળ થાય છે' સાથે ગૌણ ખંડ 'જે મહેનત કરે છે' જોડાયો છે, માટે તે સંકુલ વાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **'સીતા ગીત ગાય છે' — આ વાક્યમાં કર્મ કયું છે?**

(A) સીતા | **(B) ગીત** | (C) ગાય છે | (D) કોઈ કર્મ નથી

ઉકેલ: ક્રિયા 'ગાવા'ની છે; તે કોના પર થાય છે? — 'ગીત' પર. જેના પર ક્રિયા થાય તે કર્મ, માટે 'ગીત' એ કર્મ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'વરસાદ પડ્યો અને નદીમાં પૂર આવ્યું' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સાદું વાક્ય | **(B) સંયુક્ત વાક્ય** | (C) સંકુલ વાક્ય | (D) આજ્ઞાવાક્ય

ઉકેલ: બે સ્વતંત્ર વાક્યખંડ 'વરસાદ પડ્યો' અને 'નદીમાં પૂર આવ્યું' એ 'અને' સંયોજકથી જોડાયા છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'દરવાજો બંધ કરો' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) વિધાનવાક્ય | **(B) આજ્ઞાવાક્ય** | (C) ઉદ્ગારવાક્ય | (D) પ્રશ્નવાક્ય

ઉકેલ: વાક્ય કોઈને કંઈક કરવાની આજ્ઞા આપે છે, માટે તે આજ્ઞાવાક્ય છે; તેનો ગુપ્ત કર્તા 'તું/તમે' છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'નાનો છોકરો ઝડપથી દોડે છે' — આ વાક્યનો ઉદ્દેશ્ય (કર્તા) કયો છે?**

(A) ઝડપથી | (B) દોડે છે | **(C) નાનો છોકરો** | (D) છોકરો દોડે

ઉકેલ: ક્રિયાપદ 'દોડે છે' ને 'કોણ?' પૂછતાં ઉત્તર 'નાનો છોકરો' મળે, માટે તે ઉદ્દેશ્ય (કર્તા) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'તું ક્યાં જઈ રહ્યો છે?' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) વિધાનવાક્ય | **(B) પ્રશ્નવાક્ય** | (C) આજ્ઞાવાક્ય | (D) નકારવાક્ય

ઉકેલ: વાક્ય પ્રશ્ન પૂછે છે અને અંતે પ્રશ્નચિહ્ન (?) છે, માટે તે પ્રશ્નવાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'મજૂરો રસ્તો બનાવે છે' — આ વાક્યનું ક્રિયાપદ સકર્મક છે કે અકર્મક?**

(A) સકર્મક ક્રિયાપદ | (B) અકર્મક ક્રિયાપદ | (C) પ્રેરક ક્રિયાપદ | (D) સહાયક ક્રિયાપદ

ઉકેલ: 'બનાવે છે' ક્રિયાનું કર્મ 'રસ્તો' છે; જે ક્રિયાપદને કર્મની જરૂર પડે તે સકર્મક હોય, માટે તે સકર્મક ક્રિયાપદ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'મેં તે કામ કર્યું નથી' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) વિધાનવાક્ય | **(B) નકારવાક્ય** | (C) પ્રશ્નવાક્ય | (D) ઉદ્ગારવાક્ય

ઉકેલ: વાક્યમાં 'નથી' નકાર-શબ્દ વડે ક્રિયાનો નિષેધ થયો છે, માટે તે નકારવાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'જો વરસાદ પડશે તો પાક સારો થશે' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સાદું વાક્ય | (B) સંયુક્ત વાક્ય | **(C) સંકુલ વાક્ય** | (D) ઉદ્ગારવાક્ય

ઉકેલ: 'જો...તો' સંબંધકથી ગૌણ ખંડ 'જો વરસાદ પડશે' મુખ્ય ખંડ 'પાક સારો થશે' સાથે જોડાયો છે, માટે તે સંકુલ વાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'બાળકો બગીચામાં રમે છે' — આ વાક્યનું ક્રિયાપદ કયું છે?**

(A) બાળકો | (B) બગીચામાં | **(C) રમે છે** | (D) બાળકો બગીચામાં

ઉકેલ: વાક્યમાં થતી ક્રિયા 'રમવા'ની છે; ક્રિયા દર્શાવતો શબ્દ 'રમે છે' એ ક્રિયાપદ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'સોહન અને મોહન સાથે ભણે છે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સાદું વાક્ય | (B) સંયુક્ત વાક્ય | (C) સંકુલ વાક્ય | (D) પ્રશ્નવાક્ય

ઉકેલ: બે કર્તા હોવા છતાં મુખ્ય ક્રિયાપદ એક જ ('ભણે છે') અને એક જ વાક્યખંડ છે, માટે તે સાદું વાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **'કૃપા કરી ટિકિટ સાથે રાખો' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) વિધાનવાક્ય | (B) પ્રશ્નવાક્ય | **(C) આજ્ઞાવાક્ય** | (D) ઉદ્ગારવાક્ય

ઉકેલ: વાક્ય વિનંતી/આજ્ઞાના ભાવમાં કંઈક કરવા કહે છે, માટે તે આજ્ઞાવાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'બસ સ્ટેન્ડ પર ભારે ભીડ હતી' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) વિધાનવાક્ય | (B) પ્રશ્નવાક્ય | (C) આજ્ઞાવાક્ય | (D) નકારવાક્ય

ઉકેલ: વાક્ય માત્ર એક હકીકત જણાવે છે — કોઈ પ્રશ્ન, આજ્ઞા કે નકાર નથી, માટે તે વિધાનવાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **'તે ગરીબ છે છતાં પ્રામાણિક છે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સાદું વાક્ય | **(B) સંયુક્ત વાક્ય** | (C) સંકુલ વાક્ય | (D) આજ્ઞાવાક્ય

ઉકેલ: 'તે ગરીબ છે' અને 'પ્રામાણિક છે' એ બે સ્વતંત્ર ખંડ 'છતાં' સંયોજકથી જોડાયા છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'જ્યારે ઘંટ વાગ્યો ત્યારે બાળકો વર્ગમાં ગયાં' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સાદું વાક્ય | (B) સંયુક્ત વાક્ય | **(C) સંકુલ વાક્ય** | (D) ઉદ્ગારવાક્ય

ઉકેલ: 'જ્યારે...ત્યારે' સંબંધકથી ગૌણ ખંડ 'જ્યારે ઘંટ વાગ્યો' મુખ્ય ખંડ સાથે જોડાયો છે, માટે તે સંકુલ વાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'મને આ ફિલ્મ ગમી' — આ વાક્યનું સાચું નકારરૂપ કયું છે?**

(A) મને આ ફિલ્મ ગમશે | **(B) મને આ ફિલ્મ ગમી નહીં** | (C) શું મને આ ફિલ્મ ગમી? | (D) મને આ ફિલ્મ ગમે છે

ઉકેલ: મૂળ અર્થ જાળવી રાખીને નકાર દર્શાવવા 'નહીં' ઉમેરાય, માટે સાચું નકારરૂપ 'મને આ ફિલ્મ ગમી નહીં' છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'શિક્ષક વિદ્યાર્થીને પાઠ ભણાવે છે' — આ વાક્યનું મુખ્ય (પ્રધાન) કર્મ કયું છે?**

(A) શિક્ષક | (B) વિદ્યાર્થીને | **(C) પાઠ** | (D) ભણાવે છે

ઉકેલ: આ વાક્યમાં બે કર્મ છે — 'પાઠ' (મુખ્ય કર્મ) અને 'વિદ્યાર્થીને' (ગૌણ કર્મ); ભણાવવાની ક્રિયાનું સીધું વિષય 'પાઠ' હોવાથી તે મુખ્ય કર્મ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **'બાળક નિરાંતે ઊંઘે છે' — આ વાક્યનું ક્રિયાપદ સકર્મક છે કે અકર્મક?**

(A) સકર્મક ક્રિયાપદ | **(B) અકર્મક ક્રિયાપદ** | (C) પ્રેરક ક્રિયાપદ | (D) નામધાતુ ક્રિયાપદ

ઉકેલ: 'ઊંઘવા'ની ક્રિયાનું કોઈ કર્મ નથી; જે ક્રિયાપદને કર્મની જરૂર પડતી નથી તે અકર્મક હોય, માટે તે અકર્મક ક્રિયાપદ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'સવારે વહેલા ઊઠીને રમેશ બગીચામાં ફરવા જાય છે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સાદું વાક્ય | (B) સંયુક્ત વાક્ય | (C) સંકુલ વાક્ય | (D) પ્રશ્નવાક્ય

ઉકેલ: 'ઊઠીને' એ કૃદંત છે, સ્વતંત્ર ક્રિયાપદ નથી; મુખ્ય ક્રિયાપદ એક જ ('જાય છે') હોવાથી તે સાદું વાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'આ કેવું મનોહર દૃશ્ય છે!' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) વિધાનવાક્ય | **(B) ઉદ્ગારવાક્ય** | (C) પ્રશ્નવાક્ય | (D) આજ્ઞાવાક્ય

ઉકેલ: વાક્યમાં આશ્ચર્ય-પ્રશંસાનો ભાવ અને અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન (!) છે, માટે તે ઉદ્ગારવાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'મેં તેને બોલાવ્યો પણ તે આવ્યો નહીં' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સાદું વાક્ય | **(B) સંયુક્ત વાક્ય** | (C) સંકુલ વાક્ય | (D) આજ્ઞાવાક્ય

ઉકેલ: બે સ્વતંત્ર ખંડ 'મેં તેને બોલાવ્યો' અને 'તે આવ્યો નહીં' એ 'પણ' સંયોજકથી જોડાયા છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'કૃપા કરી શાંતિ જાળવો' — આ આજ્ઞાવાક્યમાં ગુપ્ત ઉદ્દેશ્ય (કર્તા) કયો છે?**

(A) શાંતિ | (B) કૃપા | **(C) તું / તમે** | (D) જાળવો

ઉકેલ: આજ્ઞાવાક્યમાં કર્તા સામાન્ય રીતે લખાતો નથી પણ ગુપ્ત રીતે હાજર હોય; અહીં '(તું/તમે) શાંતિ જાળવો' એમ ગુપ્ત ઉદ્દેશ્ય 'તું/તમે' છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'એવો કોઈ સૈનિક નથી જે દેશને ચાહતો ન હોય' — આ વાક્યનો સાચો અર્થ શો?**

(A) કોઈ સૈનિક દેશને ચાહતો નથી | **(B) દરેક સૈનિક દેશને ચાહે છે** | (C) કેટલાક સૈનિક દેશને ચાહે છે | (D) સૈનિકો દેશને ચાહતા નથી

ઉકેલ: વાક્યમાં બે નકાર છે — 'કોઈ નથી' અને 'ન હોય'; બે નકાર એકબીજાને કાપે, માટે અર્થ હકારમાં ફેરવાય: 'દરેક સૈનિક દેશને ચાહે છે.'

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'ચોર ભાગી ગયો' — આ વાક્યમાં કર્તા કયો છે?**

(A) ચોર | (B) ભાગી | (C) ગયો | (D) ભાગી ગયો

ઉકેલ: ક્રિયાપદ 'ભાગી ગયો' ને 'કોણ?' પૂછતાં ઉત્તર 'ચોર' મળે, માટે તે કર્તા (ઉદ્દેશ્ય) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **'તું શા માટે મોડો આવ્યો?' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) વિધાનવાક્ય | **(B) પ્રશ્નવાક્ય** | (C) આજ્ઞાવાક્ય | (D) ઉદ્ગારવાક્ય

ઉકેલ: વાક્ય કારણ પૂછે છે અને અંતે પ્રશ્નચિહ્ન (?) છે, માટે તે પ્રશ્નવાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **'મહેનત કરો અને સફળ થાઓ' — આ વાક્યને સંકુલ વાક્યમાં ફેરવતાં કયું મળે?**

(A) મહેનત કરો, સફળ થાઓ | **(B) જો તમે મહેનત કરશો તો સફળ થશો** | (C) મહેનત કરો પણ સફળ થાઓ | (D) શું તમે મહેનત કરી સફળ થશો?

ઉકેલ: મૂળ અર્થ (શરત-પરિણામ) જાળવી 'જો-તો' સંબંધક વાપરી સંકુલ વાક્ય બને, માટે 'જો તમે મહેનત કરશો તો સફળ થશો' સાચું છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

28 **'ગીતા સુંદર ચિત્ર દોરે છે' — આ વાક્યમાં વિધેય કયું છે?**

(A) ગીતા | (B) ગીતા સુંદર | **(C) સુંદર ચિત્ર દોરે છે** | (D) ચિત્ર

ઉકેલ: ઉદ્દેશ્ય 'ગીતા' છે; તેના વિશે જે કહેવાયું તે — 'સુંદર ચિત્ર દોરે છે' — એ વિધેય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

29 **'આકાશમાં વાદળ ઘેરાયાં અને વરસાદ તૂટી પડ્યો' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સાદું વાક્ય | **(B) સંયુક્ત વાક્ય** | (C) સંકુલ વાક્ય | (D) નકારવાક્ય

ઉકેલ: બે સ્વતંત્ર ખંડ 'આકાશમાં વાદળ ઘેરાયાં' અને 'વરસાદ તૂટી પડ્યો' એ 'અને' સંયોજકથી જોડાયા છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

30 **'નદી શાંતિથી વહે છે' — આ વાક્યનો ઉદ્દેશ્ય કયો છે?**

(A) શાંતિથી | (B) વહે છે | **(C) નદી** | (D) શાંતિથી વહે છે

ઉકેલ: ક્રિયાપદ 'વહે છે' ને 'શું/કોણ?' પૂછતાં ઉત્તર 'નદી' મળે, માટે તે ઉદ્દેશ્ય (કર્તા) છે.

✏️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'રાજુ પુસ્તક વાંચે છે' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?

(A) વિધાનવાક્ય (B) પ્રશ્નવાક્ય (C) આજ્ઞાવાક્ય (D) ઉદ્ગારવાક્ય

2. 'તું ક્યાં જાય છે?' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?

(A) વિધાનવાક્ય (B) પ્રશ્નવાક્ય (C) આજ્ઞાવાક્ય (D) નકારવાક્ય

3. 'બારી ખોલો' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?

(A) વિધાનવાક્ય (B) પ્રશ્નવાક્ય (C) આજ્ઞાવાક્ય (D) ઉદ્ગારવાક્ય

4. 'વાહ! કેવો સરસ બગીચો!' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?

(A) વિધાનવાક્ય (B) ઉદ્ગારવાક્ય (C) પ્રશ્નવાક્ય (D) આજ્ઞાવાક્ય

5. 'મેં ચા પીધી નથી' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?

(A) વિધાનવાક્ય (B) નકારવાક્ય (C) પ્રશ્નવાક્ય (D) ઉદ્ગારવાક્ય

6. 'સીમા દૂધ પીએ છે' — આ વાક્યમાં કર્તા કયો છે?

(A) દૂધ (B) સીમા (C) પીએ છે (D) દૂધ પીએ

7. 'સીમા દૂધ પીએ છે' — આ વાક્યમાં કર્મ કયું છે?

(A) સીમા (B) દૂધ (C) પીએ છે (D) કોઈ કર્મ નથી

8. 'મીના ચોપડી વાંચે છે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય (B) સંયુક્ત વાક્ય (C) સંકુલ વાક્ય (D) પ્રશ્નવાક્ય

9. 'વરસાદ પડ્યો અને ઠંડક થઈ' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય (B) સંયુક્ત વાક્ય (C) સંકુલ વાક્ય (D) આજ્ઞાવાક્ય

10. 'દોડે છે' એ વાક્યનું કયું અંગ છે?

(A) કર્તા (B) કર્મ (C) ક્રિયાપદ (D) વિશેષણ

11. 'ગીતા ગીત ગાય છે' — આ વાક્યનો ઉદ્દેશ્ય કયો છે?

(A) ગીત (B) ગીતા (C) ગાય છે (D) ગીત ગાય

12. 'સૂરજ ઊગે છે' — આ વાક્યનું વિધેય કયું છે?

(A) સૂરજ (B) ઊગે છે (C) સૂરજ ઊગે (D) ઊગે

🟠 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'જે વાવે છે તે લણે છે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય (B) સંયુક્ત વાક્ય (C) સંકુલ વાક્ય (D) ઉદ્ગારવાક્ય

14. 'રામ અને લક્ષ્મણ વનમાં ગયા' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય (B) સંયુક્ત વાક્ય (C) સંકુલ વાક્ય (D) પ્રશ્નવાક્ય

15. 'શિક્ષક વિદ્યાર્થીને પાઠ ભણાવે છે' — આ વાક્યનું ગૌણ કર્મ કયું છે?

(A) પાઠ (B) વિદ્યાર્થીને (C) શિક્ષક (D) ભણાવે છે

16. 'તે હસે છે' — આ વાક્યનું ક્રિયાપદ સકર્મક છે કે અકર્મક?

(A) સકર્મક ક્રિયાપદ (B) અકર્મક ક્રિયાપદ (C) પ્રેરક ક્રિયાપદ (D) સહાયક ક્રિયાપદ

17. 'કૃપા કરી મને માફ કરો' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?

(A) વિધાનવાક્ય (B) પ્રશ્નવાક્ય (C) આજ્ઞાવાક્ય (D) ઉદ્ગારવાક્ય

18. 'તે મહેનતુ છે તેથી તે સફળ થયો' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય (B) સંયુક્ત વાક્ય (C) સંકુલ વાક્ય (D) નકારવાક્ય

19. 'સવાર પડી અને પક્ષીઓ કલરવ કરવા લાગ્યાં' — આ વાક્યમાં કેટલા સ્વતંત્ર વાક્યખંડ છે?

(A) એક (B) બે (C) ત્રણ (D) એક પણ નહીં

20. 'કાશ! હું ત્યાં હાજર હોત!' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?

(A) વિધાનવાક્ય (B) ઉદ્ગારવાક્ય (C) પ્રશ્નવાક્ય (D) આજ્ઞાવાક્ય

21. 'ગામની જૂની શાળા હવે નવી બની ગઈ છે' — આ વાક્યનો ઉદ્દેશ્ય કયો છે?

(A) હવે નવી (B) ગામની જૂની શાળા (C) બની ગઈ છે (D) નવી બની

22. 'તેને બોલાવ્યો' — આ વાક્યનું સાચું નકારરૂપ કયું છે?

(A) તેને બોલાવ્યો નહીં (B) તેને બોલાવશું (C) શું તેને બોલાવ્યો? (D) તેને બોલાવ્યો છે

23. 'સૂર્ય ઊગ્યો. અંધારું દૂર થયું.' — આ બે વાક્યોને એક સંયુક્ત વાક્ય બનાવો.

(A) સૂર્ય ઊગ્યો અને અંધારું દૂર થયું (B) જો સૂર્ય ઊગે તો અંધારું દૂર થાય (C) સૂર્ય ઊગ્યો કે અંધારું દૂર? (D) સૂર્ય ઊગ્યો છતાં અંધારું રહ્યું

24. 'બાળકો રમે છે અને હસે છે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય (B) સંયુક્ત વાક્ય (C) સંકુલ વાક્ય (D) પ્રશ્નવાક્ય

25. 'દરવાજો ખોલો' — આ આજ્ઞાવાક્યનો ગુપ્ત કર્તા કયો છે?

(A) દરવાજો (B) ખોલો (C) તું / તમે (D) કોઈ કર્તા નથી

26. 'આકાશ સ્વચ્છ છે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય (B) સંયુક્ત વાક્ય (C) સંકુલ વાક્ય (D) ઉદ્ગારવાક્ય

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'જ્યાં સુધી શ્વાસ છે ત્યાં સુધી આશા છે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય (B) સંયુક્ત વાક્ય (C) સંકુલ વાક્ય (D) આજ્ઞાવાક્ય

28. 'મહેનત કરો, સફળતા મળશે' — આ વાક્યનું સાચું સંકુલ-રૂપાંતર કયું છે?

(A) મહેનત કરો અને સફળતા મળશે (B) જો તમે મહેનત કરશો તો સફળતા મળશે (C) મહેનત કરો પણ સફળતા મળશે (D) શું મહેનતથી સફળતા મળે?

29. 'તેણે કહ્યું કે તે કાલે આવશે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય (B) સંયુક્ત વાક્ય (C) સંકુલ વાક્ય (D) ઉદ્ગારવાક્ય

30. 'આળસુ ન બનો' — આ વાક્ય અર્થ પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) માત્ર નકારવાક્ય (B) આજ્ઞાવાક્ય (નકારાત્મક આજ્ઞા) (C) પ્રશ્નવાક્ય (D) ઉદ્ગારવાક્ય

31. 'જે પરિશ્રમ કરે છે અને ધીરજ રાખે છે તે અવશ્ય સફળ થાય છે' — આ વાક્યમાં કેટલા ગૌણ વાક્યખંડ છે?

(A) એક પણ નહીં (B) એક (C) બે (D) ત્રણ

32. 'સૈનિકો બહાદુરીથી લડ્યા પણ દુશ્મન વધારે હતા તેથી પીછેહઠ કરવી પડી' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય (B) સંયુક્ત વાક્ય (C) સંકુલ વાક્ય (D) પ્રશ્નવાક્ય

33. 'ઘરમાં કોઈ એવું નથી જેને આ વાત ખબર ન હોય' — આ વાક્યનો સાચો અર્થ શો?

(A) ઘરમાં કોઈને આ વાત ખબર નથી
(B) ઘરમાં દરેકને આ વાત ખબર છે
(C) ઘરમાં કેટલાકને આ વાત ખબર છે
(D) ઘરમાં કોઈ નથી

34. 'માતા બાળકને વાર્તા કહે છે' — આ વાક્યમાં મુખ્ય કર્મ અને ગૌણ કર્મ અનુક્રમે કયા છે?

(A) માતા અને બાળકને
(B) વાર્તા અને બાળકને
(C) બાળકને અને વાર્તા
(D) વાર્તા અને માતા

35. 'વૃક્ષો કાપવાનું બંધ કરો, નહીંતર પર્યાવરણ જોખમમાં મુકાશે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય
(B) સંયુક્ત વાક્ય
(C) સંકુલ વાક્ય
(D) ઉદ્ગારવાક્ય

36. 'સૂર્ય પૂર્વમાં ઊગે છે' — આ વાક્યમાં વિધેયનો મુખ્ય ઘટક (ક્રિયાપદ) કયો છે?

(A) સૂર્ય
(B) પૂર્વમાં
(C) ઊગે છે
(D) પૂર્વમાં ઊગે

37. 'તે રોજ વાંચે છે છતાં તેને યાદ રહેતું નથી' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય
(B) સંયુક્ત વાક્ય
(C) સંકુલ વાક્ય
(D) આજ્ઞાવાક્ય

38. 'મેદાનમાં દોડતા છોકરાઓ થાકી ગયા' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય
(B) સંયુક્ત વાક્ય
(C) સંકુલ વાક્ય
(D) પ્રશ્નવાક્ય

39. ⭐ 'જે વ્યક્તિ સત્ય બોલે છે અને જે ન્યાય કરે છે, જ્યારે સમય આવે ત્યારે તે જ સન્માન પામે છે' — આ વાક્ય રચના પ્રમાણે કયા પ્રકારનું છે?

(A) સાદું વાક્ય
(B) સંયુક્ત વાક્ય
(C) સંકુલ વાક્ય
(D) આજ્ઞાવાક્ય

40. ⭐ 'એવો કોઈ દિવસ નહોતો જ્યારે તેણે અભ્યાસ ન કર્યો હોય' — આ વાક્યનો સાચો અર્થ શો?

(A) તેણે કોઈ દિવસ અભ્યાસ કર્યો નહોતો
(B) તેણે દરરોજ અભ્યાસ કર્યો
(C) તેણે કેટલાક દિવસ અભ્યાસ કર્યો
(D) તે ક્યારેય અભ્યાસ કરતો નહોતો

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **B**	3. **C**	4. **B**	5. **B**	6. **B**	7. **B**	8. **A**	9. **B**	10. **C**	11. **B**
12. **B**	13. **C**	14. **A**	15. **B**	16. **B**	17. **C**	18. **B**	19. **B**	20. **B**	21. **B**	22. **A**
23. **A**	24. **B**	25. **C**	26. **A**	27. **C**	28. **B**	29. **C**	30. **B**	31. **C**	32. **B**	33. **B**
34. **B**	35. **B**	36. **C**	37. **B**	38. **A**	39. **C**	40. **B**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — વાક્ય માત્ર એક હકીકત જણાવે છે, માટે તે વિધાનવાક્ય છે.

2. જવાબ (B) — વાક્ય પ્રશ્ન પૂછે છે અને અંતે પ્રશ્નચિહ્ન (?) છે, માટે તે પ્રશ્નવાક્ય છે.

3. જવાબ (C) — વાક્ય કંઈક કરવાની આજ્ઞા આપે છે, માટે તે આજ્ઞાવાક્ય છે.

4. જવાબ (B) — વાક્યમાં પ્રશંસા-આશ્ચર્યનો ભાવ અને ઉદ્ગારચિહ્ન (!) છે, માટે તે ઉદ્ગારવાક્ય છે.

5. જવાબ (B) — વાક્યમાં 'નથી' નકાર-શબ્દથી ક્રિયાનો નિષેધ થયો છે, માટે તે નકારવાક્ય છે.

6. જવાબ (B) — ક્રિયા કોણ કરે છે? — 'સીમા', માટે તે કર્તા છે.

7. જવાબ (B) — ક્રિયા કોના પર થાય છે? — 'દૂધ' પર, માટે તે કર્મ છે.

8. જવાબ (A) — વાક્યમાં એક જ ક્રિયાપદ ('વાંચે છે') અને એક વાક્યખંડ છે, માટે તે સાદું વાક્ય છે.

9. જવાબ (B) — બે સ્વતંત્ર ખંડ 'અને' સંયોજકથી જોડાયા છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

10. જવાબ (C) — 'દોડે છે' ક્રિયા દર્શાવે છે, માટે તે ક્રિયાપદ છે.

11. જવાબ (B) — ક્રિયાપદને 'કોણ?' પૂછતાં ઉત્તર 'ગીતા' મળે, માટે તે ઉદ્દેશ્ય છે.

12. જવાબ (B) — ઉદ્દેશ્ય 'સૂરજ' છે; તેના વિશે જે કહેવાયું તે — 'ઊગે છે' — એ વિધેય છે.

13. જવાબ (C) — 'જે...તે' સંબંધકથી મુખ્ય ખંડ સાથે ગૌણ ખંડ 'જે વાવે છે' જોડાયો છે, માટે તે સંકુલ વાક્ય છે.

14. જવાબ (A) — બે કર્તા હોવા છતાં મુખ્ય ક્રિયાપદ એક જ ('ગયા') અને એક વાક્યખંડ છે, માટે તે સાદું વાક્ય છે.

15. જવાબ (B) — મુખ્ય કર્મ 'પાઠ' છે અને 'વિદ્યાર્થીને' એ ગૌણ કર્મ છે, કારણ ક્રિયાનું પરિણામ જેને મળે તે ગૌણ કર્મ ગણાય.

16. જવાબ (B) — 'હસવા'ની ક્રિયાનું કોઈ કર્મ નથી; કર્મ વગર પૂરો અર્થ આપતું ક્રિયાપદ અકર્મક હોય, માટે તે અકર્મક છે.

17. જવાબ (C) — વાક્ય વિનંતીના ભાવમાં કંઈક કરવા કહે છે; વિનંતી/આજ્ઞા દર્શાવતું વાક્ય આજ્ઞાવાક્ય કહેવાય.

18. જવાબ (B) — બે સ્વતંત્ર ખંડ 'તે મહેનતુ છે' અને 'તે સફળ થયો' એ 'તેથી' સંયોજકથી જોડાયા છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

19. જવાબ (B) — 'સવાર પડી' અને 'પક્ષીઓ કલરવ કરવા લાગ્યાં' — એ બે સ્વતંત્ર ખંડ 'અને'થી જોડાયા છે, માટે બે ખંડ છે.

20. જવાબ (B) — 'કાશ!' થી અફસોસ-ભાવ પ્રગટ થાય છે અને અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન (!) છે, માટે તે ઉદ્ગારવાક્ય છે.

21. જવાબ (B) — ક્રિયાપદને 'શું?' પૂછતાં ઉત્તર 'ગામની જૂની શાળા' મળે; નામ સાથેનાં વિશેષણ પણ ઉદ્દેશ્યમાં ગણાય, માટે આખું 'ગામની જૂની શાળા' ઉદ્દેશ્ય છે.

22. જવાબ (A) — મૂળ અર્થ જાળવી નકાર દર્શાવવા 'નહીં' ઉમેરાય, માટે સાચું નકારરૂપ 'તેને બોલાવ્યો નહીં' છે.

23. જવાબ (A) — બંને સ્વતંત્ર ખંડને 'અને' સંયોજકથી જોડતાં મૂળ અર્થ જળવાય, માટે 'સૂર્ય ઊગ્યો અને અંધારું દૂર થયું' સાચું છે.

24. જવાબ (B) — 'રમે છે' અને 'હસે છે' એ બે સ્વતંત્ર ક્રિયાપદવાળા ખંડ 'અને'થી જોડાયા છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

25. જવાબ (C) — આજ્ઞાવાક્યમાં કર્તા છૂપો રહે; અહીં '(તું/તમે) દરવાજો ખોલો' એમ ગુપ્ત કર્તા 'તું/તમે' છે.

26. જવાબ (A) — વાક્યમાં એક જ ક્રિયાપદ ('છે') અને એક ખંડ છે, માટે તે સાદું વાક્ય છે.

27. જવાબ (C) — 'જ્યાં સુધી...ત્યાં સુધી' સંબંધકથી ગૌણ ખંડ 'જ્યાં સુધી શ્વાસ છે' મુખ્ય ખંડ સાથે જોડાયો છે, માટે તે સંકુલ વાક્ય છે.

28. જવાબ (B) — મૂળ શરત-પરિણામ ભાવ જાળવી 'જો-તો' સંબંધક વાપરતાં સંકુલ વાક્ય બને, માટે 'જો તમે મહેનત કરશો તો સફળતા મળશે' સાચું છે.

29. જવાબ (C) — 'કે' આશ્રિત સંબંધકથી ગૌણ ખંડ 'તે કાલે આવશે' મુખ્ય ખંડ 'તેણે કહ્યું' પર આધારિત છે, માટે તે સંકુલ વાક્ય છે.

30. જવાબ (B) — વાક્ય 'ન બનો' એમ મનાઈ-આજ્ઞા આપે છે; આજ્ઞા/મનાઈ દર્શાવતું વાક્ય આજ્ઞાવાક્ય ગણાય, ભલે તેમાં નકાર-શબ્દ હોય.

31. જવાબ (C) — મુખ્ય ખંડ 'તે અવશ્ય સફળ થાય છે' છે; 'જે પરિશ્રમ કરે છે' અને 'ધીરજ રાખે છે' એ બે ગૌણ (આશ્રિત) ખંડ 'જે-તે' સંબંધ હેઠળ આવે, માટે બે ગૌણ ખંડ છે.

32. જવાબ (B) — ત્રણ સ્વતંત્ર ખંડ 'પણ' અને 'તેથી' સંયોજકોથી જોડાયા છે અને બધા સમાન કક્ષાના સ્વતંત્ર ખંડ છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

33. જવાબ (B) — વાક્યમાં બે નકાર છે — 'કોઈ નથી' અને 'ખબર ન હોય'; બે નકાર એકબીજાને કાપે, માટે અર્થ હકારમાં ફેરવાય: 'ઘરમાં દરેકને આ વાત ખબર છે.'

34. જવાબ (B) — કહેવાની ક્રિયાનું સીધું વિષય 'વાર્તા' (મુખ્ય કર્મ) અને જેને કહેવાય તે 'બાળકને' (ગૌણ કર્મ), માટે અનુક્રમે 'વાર્તા અને બાળકને'.

35. જવાબ (B) — બે સ્વતંત્ર ખંડ 'વૃક્ષો કાપવાનું બંધ કરો' અને 'પર્યાવરણ જોખમમાં મુકાશે' એ 'નહીંતર' સંયોજકથી જોડાયા છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

36. જવાબ (C) — ઉદ્દેશ્ય 'સૂર્ય' છે; વિધેય 'પૂર્વમાં ઊગે છે' છે અને તેનો મુખ્ય ઘટક ક્રિયાપદ 'ઊગે છે' છે.

37. જવાબ (B) — બે સ્વતંત્ર ખંડ 'તે રોજ વાંચે છે' અને 'તેને યાદ રહેતું નથી' એ 'છતાં' સંયોજકથી જોડાયા છે, માટે તે સંયુક્ત વાક્ય છે.

38. જવાબ (A) — 'દોડતા' એ કૃદંત (વિશેષણ તરીકે વપરાયેલું) છે, સ્વતંત્ર ક્રિયાપદ નથી; મુખ્ય ક્રિયાપદ એક જ ('થાકી ગયા') હોવાથી તે સાદું વાક્ય છે.

39. જવાબ (C) — મુખ્ય ખંડ 'તે જ સન્માન પામે છે' છે; તેની સાથે 'જે...સત્ય બોલે છે', 'જે ન્યાય કરે છે' અને 'જ્યારે સમય આવે ત્યારે' એમ અનેક ગૌણ (આશ્રિત) ખંડ જોડાયેલા છે, માટે તે સંકુલ વાક્ય છે.

40. જવાબ (B) — વાક્યમાં બે નકાર છે — 'કોઈ દિવસ નહોતો' અને 'ન કર્યો હોય'; બે નકાર એકબીજાને કાપે, માટે અર્થ હકારમાં ફેરવાય: 'તેણે દરરોજ અભ્યાસ કર્યો.'

14 વાક્યપરિવર્તન / વાક્યરૂપાંતર (Sentence Transformation)

વાક્યપરિવર્તન એટલે વાક્યનો મૂળ અર્થ જરા પણ બદલ્યા વિના તેનું બાહ્ય રૂપ બદલવું. એક જ વાત જુદી જુદી રચનામાં કહી શકાય — કર્તરિને કર્મણિમાં, સાદાને સંયુક્ત કે સંકુલમાં, વિધાનને પ્રશ્ન કે ઉદ્ગારમાં, હકારને નકારમાં અને પ્રત્યક્ષ કથનને પરોક્ષમાં. આ પ્રકરણ આ બધાં જ રૂપાંતર નિયમ-સહિત, પુષ્કળ ઉદાહરણો સાથે શીખવે છે. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, ક્લાર્ક, પોલીસ, TET/TAT/HTAT જેવી લગભગ દરેક પરીક્ષામાં ભાષા-વિભાગમાં વાક્યરૂપાંતરના પ્રશ્નો નિયમિત પૂછાય છે, અને થોડા નિયમો પાકા કરવાથી તે ચોક્કસ ગુણ અપાવનારો વિભાગ બની જાય છે.

1. વાક્યપરિવર્તનનો પાયો — અર્થ જાળવો, રૂપ બદલો

વાક્યરૂપાંતરનો સૌથી મહત્ત્વનો સિદ્ધાંત એ છે કે રૂપ બદલાય પણ અર્થ એનો એ જ રહે. જો રૂપાંતર પછી વાક્યનો અર્થ ફરી જાય, તો તે ખોટું રૂપાંતર ગણાય. દા.ત. 'રમેશ પત્ર લખે છે' (કર્તરિ) અને 'રમેશ વડે પત્ર લખાય છે' (કર્મણિ) — બંનેનો અર્થ એક જ છે, માત્ર રચના જુદી છે.

પરીક્ષામાં મુખ્યત્વે છ પ્રકારનાં રૂપાંતર પૂછાય છે: (1) કર્તરિ ↔ કર્મણિ પ્રયોગ, (2) સાદું ↔ સંયુક્ત ↔ સંકુલ વાક્ય, (3) વિધાનવાક્ય ↔ પ્રશ્નવાક્ય, (4) વિધાન ↔ ઉદ્ગારવાક્ય, (5) હકાર ↔ નકાર (વિધ્યર્થ બદલ્યા વગર), અને (6) પ્રત્યક્ષ ↔ પરોક્ષ કથન.

દરેક રૂપાંતરમાં ક્રિયાપદ, કાળ (tense), વચન (એકવચન/બહુવચન) અને કારકના પ્રત્યયો બરાબર સાચવવા પડે છે. એક નાનો પ્રત્યય ચૂકી જવાથી અર્થ બદલાઈ જાય છે, માટે ધ્યાનથી રૂપાંતર કરવું.

- રૂપ બદલો, અર્થ નહીં — અર્થ ફરે તો રૂપાંતર ખોટું.
- મુખ્ય છ પ્રકાર: કર્તરિ↔કર્મણિ, સાદું↔સંયુક્ત↔સંકુલ, વિધાન↔પ્રશ્ન, વિધાન↔ઉદ્ગાર, હકાર↔નકાર, પ્રત્યક્ષ↔પરોક્ષ.
- કાળ, વચન, પુરુષ (person) અને કારકપ્રત્યય યથાવત્ સાચવો.
- રૂપાંતર પછી વાક્ય વ્યાકરણશુદ્ધ અને સ્વાભાવિક લાગવું જોઈએ.

ઉદાહરણ 1 **નીચેના વાક્યનું અર્થ જાળવી રૂપાંતર સાચું છે કે કેમ? મૂળ: 'મા બાળકને જમાડે છે.' રૂપાંતર: 'મા વડે બાળકને જમાડાય છે.'**

1. મૂળ વાક્ય કર્તરિ પ્રયોગ છે — કર્તા 'મા' મુખ્ય છે.
2. રૂપાંતરમાં કર્તાને 'વડે' પ્રત્યય લાગ્યો અને ક્રિયાપદ 'જમાડે છે' → 'જમાડાય છે' કર્મણિ બન્યું, અર્થ એ જ રહ્યો.

✅ જવાબ: **હા, કર્મણિ પ્રયોગમાં સાચું રૂપાંતર છે**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી કયું વાક્ય મૂળ વાક્યનો અર્થ બદલી નાખે છે? મૂળ: 'વિદ્યાર્થી પાઠ વાંચે છે.'**

1. 'વિદ્યાર્થી વડે પાઠ વંચાય છે' — અર્થ સચવાય (કર્મણિ).
2. 'શું વિદ્યાર્થી પાઠ વાંચે છે?' — અર્થ સચવાય (પ્રશ્ન).
3. 'વિદ્યાર્થી પાઠ વાંચતો નથી' — અહીં અર્થ ઊલટો થઈ ગયો, માટે આ રૂપાંતર અર્થ બદલે છે.

✅ જવાબ: **વિદ્યાર્થી પાઠ વાંચતો નથી**

2. કર્તરિ ↔ કર્મણિ પ્રયોગ (Active ↔ Passive Voice)

કર્તરિ પ્રયોગ (Active Voice) માં વાક્યનો ભાર કર્તા પર હોય છે — કર્તા ક્રિયા કરે છે. કર્મણિ પ્રયોગ (Passive Voice) માં ભાર કર્મ પર આવે છે — ક્રિયા થાય છે. ગુજરાતીમાં કર્તરિને કર્મણિમાં ફેરવતી વખતે કર્તાને 'થી / વડે' પ્રત્યય લાગે છે, કર્મ મુખ્ય બને છે અને ક્રિયાપદનું રૂપ ભૂતકૃદંત + 'આવવું / -આય' રૂપે કર્મણિ બને છે.

નિયમ ટૂંકમાં: કર્તરિ — 'કર્તા + કર્મ + ક્રિયાપદ (કર્તા પ્રમાણે)'; કર્મણિ — 'કર્તા(થી/વડે) + કર્મ + ક્રિયાપદ (કર્મ પ્રમાણે)'. ભૂતકાળમાં ગુજરાતી સકર્મક ક્રિયાપદ સ્વાભાવિક રીતે કર્મણિ ઢબમાં આવે છે, જેમ કે 'મેં પત્ર લખ્યો' (કર્તાને 'એ' પ્રત્યય, ક્રિયાપદ કર્મ પ્રમાણે).

ધ્યાન રાખો: ભૂતકાળમાં કર્તાને 'એ' પ્રત્યય લાગે છે (રામે, સીતાએ) અને ક્રિયાપદ કર્મના લિંગ-વચન પ્રમાણે ચાલે છે. વર્તમાન/ભવિષ્યમાં કર્મણિ માટે 'વડે / થી' અને '-આય / -આવે' રૂપ વાપરો.

કર્તરિ → કર્મણિ રૂપાંતરના નમૂના

કર્તરિ પ્રયોગ	કર્મણિ પ્રયોગ	કાળ
રમેશ પત્ર લખે છે.	રમેશ વડે પત્ર લખાય છે.	વર્તમાન
શિક્ષક પાઠ ભણાવે છે.	શિક્ષક વડે પાઠ ભણાવાય છે.	વર્તમાન
રામે રાવણને માર્યો.	રામ વડે રાવણ મરાયો.	ભૂત
ખેડૂત ખેતર ખેડશે.	ખેડૂત વડે ખેતર ખેડાશે.	ભવિષ્ય
માળી ફૂલ ચૂંટે છે.	માળી વડે ફૂલ ચૂંટાય છે.	વર્તમાન

ઉદાહરણ 1 **કર્તરિ વાક્ય 'સીતા રસોઈ બનાવે છે' નું કર્મણિ રૂપ આપો.**

1. કર્તા 'સીતા'ને 'વડે' પ્રત્યય લાગે છે.
2. કર્મ 'રસોઈ' મુખ્ય બને છે; ક્રિયાપદ 'બનાવે છે' → 'બનાવાય છે' કર્મણિ બને છે.

✅ જવાબ: **સીતા વડે રસોઈ બનાવાય છે.**

ઉદાહરણ 2 **કર્મણિ વાક્ય 'ચોર વડે ઘરેણાં ચોરાયાં' નું કર્તરિ રૂપ આપો.**

1. કર્મણિમાં કર્તા 'ચોર' છે જેને 'વડે' લાગ્યું છે; તેને મુખ્ય કર્તા બનાવો.
2. ક્રિયાપદ 'ચોરાયાં' (કર્મણિ) → 'ચોર્યાં' (કર્તરિ, ભૂતકાળ), કર્મ 'ઘરેણાં' રહે.

✅ જવાબ: **ચોરે ઘરેણાં ચોર્યાં.**

ઉદાહરણ 3 **કર્તરિ 'મજૂરો રસ્તો બનાવશે' નું કર્મણિ રૂપ આપો.**

1. કર્તા 'મજૂરો'ને 'વડે' લાગે; કર્મ 'રસ્તો' મુખ્ય બને.
2. ભવિષ્યકાળ સાયવી ક્રિયાપદ 'બનાવશે' → 'બનાવાશે' કર્મણિ.

✅ જવાબ: **મજૂરો વડે રસ્તો બનાવાશે.**

⚡ કર્તરિ↔કર્મણિ — યાદ રાખવાની ટ્રિક

- કર્તાને 'થી / વડે / -એ' પ્રત્યય લગાવો.
- કર્મને મુખ્ય (કર્તાસ્થાને) મૂકો.
- ક્રિયાપદ કર્મના લિંગ-વચન પ્રમાણે ચલાવો.
- કાળ યથાવત્ રાખો — વર્તમાનનું વર્તમાન, ભૂતનું ભૂત.
- ભૂતકાળમાં સકર્મક ક્રિયાપદ સ્વાભાવિક કર્મણિ ઢબમાં હોય છે.

3. સાદું ↔ સંયુક્ત ↔ સંકુલ વાક્ય (Simple ↔ Compound ↔ Complex)

વાક્યના રચના પ્રમાણે ત્રણ પ્રકાર છે. સાદું વાક્ય (Simple) માં એક જ સ્વતંત્ર વાક્ય અને એક જ મુખ્ય ક્રિયાપદ હોય છે — 'ઘંટ વાગ્યો અને છોકરાં બહાર નીકળ્યાં' ને બદલે સાદું હોય 'ઘંટ વાગતાં છોકરાં બહાર નીકળ્યાં'. સંયુક્ત વાક્ય (Compound) માં બે કે વધુ સ્વતંત્ર વાક્યો 'અને, પણ, કે, તેથી, છતાં' જેવા સંયોજક અવ્યયથી જોડાય છે. સંકુલ વાક્ય (Complex) માં એક મુખ્ય વાક્ય સાથે એક કે વધુ ગૌણ (આશ્રિત) વાક્ય 'જે...તે, જ્યારે...ત્યારે, જો...તો, કે' જેવા ગૌણ સંયોજકથી જોડાય છે.

સાદાને સંયુક્તમાં ફેરવવા માટે કૃદંત (verbal) ને છૂટું પાડી બે સ્વતંત્ર ક્રિયાપદો બનાવો અને 'અને' થી જોડો. દા.ત. સાદું 'મહેનત કરીને તે પાસ થયો' → સંયુક્ત 'તેણે મહેનત કરી અને તે પાસ થયો'.

સાદાને સંકુલમાં ફેરવવા માટે કોઈ એક ભાગને ગૌણ વાક્યમાં ફેરવો. દા.ત. સાદું 'સૂર્ય ઊગતાં અંધારું દૂર થયું' → સંકુલ 'જ્યારે સૂર્ય ઊગ્યો ત્યારે અંધારું દૂર થયું'. અહીં 'જ્યારે...ત્યારે' ગૌણ સંયોજક છે.

ત્રણેય પ્રકારના વાક્યનાં ઉદાહરણ (એક જ અર્થ)

પ્રકાર	ઉદાહરણ
સાદું	પરિશ્રમ કરનાર સફળ થાય છે.
સંયુક્ત	પરિશ્રમ કરો અને સફળ થાઓ.
સંકુલ	જે પરિશ્રમ કરે છે તે સફળ થાય છે.
સાદું	ઘંટ વાગતાં વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં ગયા.
સંકુલ	જ્યારે ઘંટ વાગ્યો ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં ગયા.

ઉદાહરણ 1 **સાદું વાક્ય 'સૂર્યોદય થતાં પંખીઓ કલરવ કરવા લાગ્યાં' ને સંકુલ વાક્યમાં ફેરવો.**

1. 'સૂર્યોદય થતાં' એ કાળસૂચક ભાગને ગૌણ વાક્યમાં ફેરવો — 'જ્યારે સૂર્યોદય થયો'.
2. મુખ્ય વાક્ય સાથે 'ત્યારે' થી જોડો.

✅ જવાબ: **જ્યારે સૂર્યોદય થયો ત્યારે પંખીઓ કલરવ કરવા લાગ્યાં.**

ઉદાહરણ 2 **સંયુક્ત વાક્ય 'તેણે ખૂબ મહેનત કરી પણ પરિણામ ન મળ્યું' ને સાદા વાક્યમાં ફેરવો.**

1. બે સ્વતંત્ર ભાગને એક જ વાક્યમાં લાવો; 'પણ' ને 'છતાં' થી દર્શાવી કૃદંત વાપરો.
2. એક જ મુખ્ય ક્રિયાપદ રાખો.

✅ જવાબ: **ખૂબ મહેનત કરવા છતાં તેને પરિણામ ન મળ્યું.**

ઉદાહરણ 3 **સંકુલ વાક્ય 'જે વિદ્યાર્થી નિયમિત વાંચે છે તે પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થાય છે' ને સાદા વાક્યમાં ફેરવો.**

1. ગૌણ વાક્ય 'જે વિદ્યાર્થી નિયમિત વાંચે છે' ને કર્તાવિશેષણ (કૃદંત) રૂપે ફેરવો.
2. 'નિયમિત વાંચનાર વિદ્યાર્થી' એક જ કર્તા તરીકે મૂકો.

✅ જવાબ: **નિયમિત વાંચનાર વિદ્યાર્થી પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થાય છે.**

ઓળખવાની રીત

- એક જ મુખ્ય ક્રિયાપદ → સાદું વાક્ય.
- 'અને, પણ, છતાં, તેથી, કે' થી જોડાયેલાં સ્વતંત્ર વાક્ય → સંયુક્ત.
- 'જે-તે, જ્યારે-ત્યારે, જો-તો, કે' થી જોડાયેલું ગૌણ વાક્ય → સંકુલ.
- સંયુક્ત = બંને ભાગ સ્વતંત્ર; સંકુલ = એક ભાગ બીજા પર આશ્રિત.

4. વિધાન ↔ પ્રશ્નવાક્ય (Statement ↔ Interrogative)

વિધાનવાક્ય (Assertive) કોઈ વાત જણાવે છે, જ્યારે પ્રશ્નવાક્ય (Interrogative) પ્રશ્ન પૂછે છે. ઘણીવાર પરીક્ષામાં વિધાનને 'અલંકારિક પ્રશ્ન' (rhetorical question) રૂપે ફેરવવાનું પૂછાય છે — જ્યાં પ્રશ્નનો ઉદ્દેશ માહિતી મેળવવાનો નહીં પણ ભારપૂર્વક એ જ વાત કહેવાનો હોય છે.

નિયમ: હકારાત્મક વિધાનને પ્રશ્ન બનાવતી વખતે તે નકારાત્મક પ્રશ્ન બને છે, અને નકારાત્મક વિધાન હકારાત્મક પ્રશ્ન બને છે. દા.ત. 'દરેકે દેશને ચાહવો જોઈએ' → 'દેશને કોણ ન ચાહે?'; 'કોઈ આ ભૂલી ન શકે' → 'આ કોણ ભૂલી શકે?'.

સાદો માહિતીપ્રધાન પ્રશ્ન બનાવવો હોય તો વાક્યની શરૂઆતમાં 'શું' મૂકો અને અંતે પ્રશ્નચિહ્ન (?) મૂકો. દા.ત. 'તું ઘરે જાય છે' → 'શું તું ઘરે જાય છે?'. અર્થ બદલાય નહીં તેનું ધ્યાન રાખવું.

વિધાન ↔ પ્રશ્નવાક્ય રૂપાંતર

વિધાનવાક્ય	પ્રશ્નવાક્ય
તું શાળાએ જાય છે.	શું તું શાળાએ જાય છે?

વિધાનવાક્ય	પ્રશ્નવાક્ય
દરેકે માતૃભૂમિને ચાહવી જોઈએ.	માતૃભૂમિને કોણ ન ચાહે?
આ સત્ય કોઈ નકારી ન શકે.	આ સત્ય કોણ નકારી શકે?
એ સાચું છે.	શું એ સાચું નથી?

ઉદાહરણ 1 **વિધાન 'ગાંધીજીને સૌ કોઈ માન આપે છે' ને અલંકારિક પ્રશ્નવાક્યમાં ફેરવો.**

1. હકારાત્મક વિધાન છે, માટે નકારાત્મક અલંકારિક પ્રશ્ન બનશે.
2. 'સૌ કોઈ માન આપે છે' → 'ગાંધીજીને કોણ માન ન આપે?'

✅ જવાબ: **ગાંધીજીને કોણ માન ન આપે?**

ઉદાહરણ 2 **વિધાન 'આ વાત કોઈ સમજી શકતું નથી' ને પ્રશ્નવાક્યમાં ફેરવો.**

1. નકારાત્મક વિધાન છે, માટે હકારાત્મક અલંકારિક પ્રશ્ન બનશે.
2. 'કોઈ સમજી શકતું નથી' → 'આ વાત કોણ સમજી શકે?'

✅ જવાબ: **આ વાત કોણ સમજી શકે?**

ઉદાહરણ 3 **વિધાન 'તું મારી મદદ કરીશ' ને સાદા પ્રશ્નવાક્યમાં ફેરવો.**

1. સાદો પ્રશ્ન બનાવવા શરૂમાં 'શું' મૂકો.
2. અંતે પ્રશ્નચિહ્ન મૂકો, અર્થ યથાવત્.

✅ જવાબ: **શું તું મારી મદદ કરીશ?**

વિધાન↔પ્રશ્ન — ટ્રિક

- સાદો પ્રશ્ન: શરૂમાં 'શું' + અંતે '?'.
- હકારાત્મક વિધાન → નકારાત્મક અલંકારિક પ્રશ્ન.
- નકારાત્મક વિધાન → હકારાત્મક અલંકારિક પ્રશ્ન.
- 'દરેક / બધા' → 'કોણ ન...?'; 'કોઈ નહીં' → 'કોણ...?'.
- પ્રશ્ન બને પણ અર્થ એનો એ જ રહેવો જોઈએ.

5. વિધાન ↔ ઉદ્ગારવાક્ય (Statement ↔ Exclamatory)

ઉદ્ગારવાક્ય (Exclamatory) આનંદ, શોક, આશ્ચર્ય, પ્રશંસા જેવા તીવ્ર ભાવ વ્યક્ત કરે છે અને તેને અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન (!) આવે છે. વિધાનને ઉદ્ગારમાં ફેરવતી વખતે 'કેવું / કેટલું / કેવી / કેવો / અહા / અરેરે / વાહ' જેવા ઉદ્ગારવાચક શબ્દો વાપરવામાં આવે છે.

નિયમ: વિધાનમાંના 'ખૂબ / અતિશય / ઘણું' જેવા માત્રાવાચક શબ્દોને 'કેવું / કેટલું' થી બદલો અને વાક્યરચના ઉલટાવો. દા.ત. 'આ બાગ ખૂબ સુંદર છે' → 'કેવો સુંદર બાગ છે આ!' અથવા 'અહા! કેવો સુંદર બાગ!'.

ભાવ પ્રમાણે યોગ્ય ઉદ્ગાર પસંદ કરો: પ્રશંસા/આનંદ માટે 'વાહ! અહા!', શોક/દુઃખ માટે 'અરેરે! હાય!', આશ્ચર્ય માટે 'ઓહો! અરે!'. અર્થ અને ભાવ બંને જળવાવા જોઈએ.

વિધાન ↔ ઉદ્ગારવાક્ય રૂપાંતર

વિધાનવાક્ય	ઉદ્ગારવાક્ય
આ દૃશ્ય ખૂબ સુંદર છે.	કેવું સુંદર દૃશ્ય છે આ!
તાજમહેલ ખૂબ ભવ્ય છે.	અહા! કેવો ભવ્ય તાજમહેલ!

વિધાનવાક્ય	ઉદ્ગારવાક્ય
આ સમાચાર ખૂબ દુઃખદ છે.	અરેરે! કેવા દુઃખદ સમાચાર!
છોકરી ખૂબ હોશિયાર છે.	કેટલી હોશિયાર છોકરી છે!

ઉદાહરણ 1 **વિધાન 'આ ફૂલ ખૂબ સુગંધિત છે' ને ઉદ્ગારવાક્યમાં ફેરવો.**

1. 'ખૂબ' ને 'કેવું' થી બદલો; પ્રશંસાનો ભાવ છે.
2. વાક્યરચના ઉલટાવી અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન મૂકો.

✅ જવાબ: **કેવું સુગંધિત ફૂલ છે આ!**

ઉદાહરણ 2 **વિધાન 'યુદ્ધમાં ઘણા સૈનિકો મૃત્યુ પામ્યા તે ખૂબ દુઃખદ છે' ને ઉદ્ગારવાક્યમાં ફેરવો.**

1. દુઃખનો ભાવ છે, માટે 'અરેરે!' જેવો ઉદ્ગાર વાપરો.
2. 'ખૂબ દુઃખદ' ને 'કેવી દુઃખદ ઘટના' રૂપે ભારપૂર્વક મૂકો.

✅ જવાબ: **અરેરે! યુદ્ધમાં ઘણા સૈનિકો મૃત્યુ પામ્યા તે કેવી દુઃખદ ઘટના છે!**

ઉદાહરણ 3 **વિધાન 'આ ચિત્ર ખૂબ સુંદર છે' ને ઉદ્ગારવાક્યમાં ફેરવો.**

1. પ્રશંસાનો ભાવ — 'વાહ! / અહા!' વાપરી શકાય.
2. 'ખૂબ' → 'કેવું', અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન.

✅ જવાબ: **વાહ! કેવું સુંદર ચિત્ર છે!**

વિધાન↔ઉદ્ગાર — ટ્રિક

- 'ખૂબ / ઘણું / અતિશય' → 'કેવું / કેટલું'.
- અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન (!) ફરજિયાત.
- પ્રશંસા/આનંદ → 'વાહ! અહા!'; શોક → 'અરેરે! હાય!'.
- આશ્ચર્ય → 'ઓહો! અરે!'.
- ભાવ અને અર્થ બંને સચવાવા જોઈએ.

6. હકાર ↔ નકાર (Affirmative ↔ Negative)

હકારાત્મક (Affirmative) વાક્યને નકારાત્મક (Negative) રૂપમાં ફેરવતી વખતે અર્થ બદલાવો ન જોઈએ — એ જ વાત નકારની ભાષામાં કહેવાય છે. આ માટે વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ સાથે નકાર વાપરવામાં આવે છે. દા.ત. 'તે હોશિયાર છે' → 'તે મૂર્ખ નથી'; 'આ સાચું છે' → 'આ ખોટું નથી'.

નિયમ: હકારના શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી લો અને 'નથી / ન / નહીં' ઉમેરો, જેથી 'નકારનો નકાર = હકાર' થઈ અર્થ સચવાય. 'દરેક / બધા' ને 'કોઈ ... વગર નહીં' થી દર્શાવાય — દા.ત. 'દરેક માણસ ભૂલ કરે છે' → 'કોઈ માણસ ભૂલ કર્યા વગરનો નથી'.

ધ્યાન રાખો: 'માત્ર / ફક્ત' વાળા હકારને 'સિવાય... કોઈ નહીં' થી દર્શાવાય — 'ફક્ત તે જ આવ્યો' → 'તેના સિવાય કોઈ ન આવ્યું'. એક જ નકાર ઉમેરી અર્થ ઊલટો ન કરવો; બેવડા નકારથી જ અર્થ સચવાય.

હકાર ↔ નકાર (અર્થ યથાવત્)

હકારાત્મક વાક્ય	નકારાત્મક વાક્ય
તે હંમેશાં સાચું બોલે છે.	તે ક્યારેય ખોટું બોલતો નથી.
આ રસ્તો સલામત છે.	આ રસ્તો જોખમી નથી.
દરેક માણસ મરણશીલ છે.	કોઈ માણસ અમર નથી.

હકારાત્મક વાક્ય	નકારાત્મક વાક્ય
ફક્ત મહેનતુ જ સફળ થાય છે.	મહેનતુ સિવાય કોઈ સફળ થતું નથી.

ઉદાહરણ 1 **હકારાત્મક વાક્ય 'ગાંધીજી મહાન હતા' ને અર્થ જાળવી નકારાત્મક રૂપમાં ફેરવો.**

1. 'મહાન' નો વિરુદ્ધાર્થી 'સામાન્ય / નાના' લો.
2. નકાર ઉમેરો — 'સામાન્ય ન હતા' = 'મહાન હતા', અર્થ સચવાય.

✅ જવાબ: **ગાંધીજી સામાન્ય ન હતા.**

ઉદાહરણ 2 **હકારાત્મક વાક્ય 'દરેક વિદ્યાર્થીએ ભૂલ કરી' ને નકારાત્મક રૂપમાં ફેરવો.**

1. 'દરેક' ને 'કોઈ ... વગર નહીં' થી દર્શાવો.
2. 'કોઈ વિદ્યાર્થી ભૂલ કર્યા વગરનો ન રહ્યો' = 'દરેકે ભૂલ કરી'.

✅ જવાબ: **કોઈ વિદ્યાર્થી ભૂલ કર્યા વગરનો ન રહ્યો.**

ઉદાહરણ 3 **હકારાત્મક વાક્ય 'તે હંમેશાં સમયસર આવે છે' ને નકારાત્મક રૂપમાં ફેરવો.**

1. 'હંમેશાં' ને 'ક્યારેય ... નહીં' થી દર્શાવો.
2. 'સમયસર આવે છે' → 'મોડો આવતો નથી', અર્થ યથાવત્.

✅ જવાબ: **તે ક્યારેય મોડો આવતો નથી.**

⚡ હકાર↔નકાર — ટ્રિક

- વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ + 'નથી / ન / નહીં' = અર્થ સચવાય.
- 'નકારનો નકાર = હકાર' — બેવડો નકાર સાયવો.
- 'દરેક / બધા' → 'કોઈ ... વગર નહીં'.
- 'હંમેશાં' → 'ક્યારેય ... નહીં'.
- 'ફક્ત / માત્ર' → '... સિવાય કોઈ નહીં'.

7. પ્રત્યક્ષ ↔ પરોક્ષ કથન (Direct ↔ Indirect Speech)

પ્રત્યક્ષ કથન (Direct Speech) માં વક્તાના શબ્દો જેમના તેમ અવતરણચિહ્નમાં (' ') મૂકાય છે — દા.ત. રામે કહ્યું, 'હું ઘરે જાઉં છું.' પરોક્ષ કથન (Indirect Speech) માં એ જ વાત 'કે' થી જોડીને, જરૂરી ફેરફાર સાથે, અવતરણચિહ્ન વગર કહેવાય છે — દા.ત. રામે કહ્યું કે તે ઘરે જાય છે.

મુખ્ય ફેરફારો: (1) અવતરણચિહ્ન દૂર થાય અને 'કે' ઉમેરાય; (2) સર્વનામ બદલાય — પ્રથમ પુરુષ 'હું/અમે' મુખ્ય કર્તા પ્રમાણે અને 'તું/તમે' શ્રોતા પ્રમાણે ત્રીજા પુરુષમાં ફેરવાય; (3) સમય-સ્થળવાચક શબ્દ બદલાય — 'આજે→તે દિવસે, અહીં→ત્યાં, આવતી કાલે→બીજે દિવસે, ગઈ કાલે→આગલે દિવસે'.

પ્રશ્ન અને આજ્ઞાનું પરોક્ષ રૂપ થોડું જુદું છે. પ્રશ્નને પરોક્ષમાં 'કે શું / એમ' થી જોડાય ('તેણે પૂછ્યું કે હું ક્યાં જાઉં છું'). આજ્ઞા-વિનંતીને 'કહ્યું/વિનંતી કરી + કે + ...વા' રૂપે ફેરવાય ('તેણે મને કહ્યું કે હું દરવાજો બંધ કરું').

પ્રત્યક્ષ → પરોક્ષ રૂપાંતર

પ્રત્યક્ષ કથન	પરોક્ષ કથન
રામે કહ્યું, 'હું ઘરે જાઉં છું.'	રામે કહ્યું કે તે ઘરે જાય છે.
માએ કહ્યું, 'હું આજે રસોઈ બનાવીશ.'	માએ કહ્યું કે તે તે દિવસે રસોઈ બનાવશે.
શિક્ષકે પૂછ્યું, 'તેં પાઠ વાંચ્યો?'	શિક્ષકે પૂછ્યું કે તેણે પાઠ વાંચ્યો કે કેમ.
તેણે કહ્યું, 'દરવાજો બંધ કર.'	તેણે મને દરવાજો બંધ કરવા કહ્યું.

ઉદાહરણ 1 **પ્રત્યક્ષ કથન 'સીતાએ કહ્યું, "હું કાલે મુંબઈ જઈશ."' ને પરોક્ષ કથનમાં ફેરવો.**

1. અવતરણચિહ્ન દૂર કરી 'કે' ઉમેરો.
2. 'હું' → 'તે' (કર્તા સીતા), 'કાલે' → 'બીજે દિવસે', ભવિષ્યકાળ સચવાય.

✅ જવાબ: **સીતાએ કહ્યું કે તે બીજે દિવસે મુંબઈ જશે.**

ઉદાહરણ 2 **પ્રત્યક્ષ કથન 'ગુરુએ વિદ્યાર્થીને કહ્યું, "તું મહેનત કર."' ને પરોક્ષ કથનમાં ફેરવો.**

1. આ આજ્ઞાવાક્ય છે, માટે '...વા કહ્યું' રૂપ વાપરો.
2. 'તું' → વિદ્યાર્થી (ત્રીજો પુરુષ), 'મહેનત કર' → 'મહેનત કરવા'.

✅ જવાબ: **ગુરુએ વિદ્યાર્થીને મહેનત કરવા કહ્યું.**

ઉદાહરણ 3 **પ્રત્યક્ષ કથન 'તેણે મને પૂછ્યું, "તું ક્યાં જાય છે?"' ને પરોક્ષ કથનમાં ફેરવો.**

1. પ્રશ્ન છે, માટે 'કે' થી જોડો અને પ્રશ્નચિહ્ન દૂર કરો.
2. 'તું' → 'હું' (વક્તા 'મને' હોવાથી), 'જાય છે' યથાવત્.

✅ જવાબ: **તેણે મને પૂછ્યું કે હું ક્યાં જાઉં છું.**

પ્રત્યક્ષ↔પરોક્ષ — ટ્રિક

- અવતરણચિહ્ન દૂર કરો, 'કે' ઉમેરો.
- 'હું/અમે' → કર્તા પ્રમાણે; 'તું/તમે' → શ્રોતા પ્રમાણે ત્રીજો પુરુષ.
- 'આજે→તે દિવસે, અહીં→ત્યાં, આવતી કાલે→બીજે દિવસે'.
- પ્રશ્ન → 'કે ... કે કેમ / શું'.
- આજ્ઞા-વિનંતી → 'કહ્યું/વિનંતી કરી + ...વા'.

8. સામાન્ય ભૂલો અને પગલા-દર-પગલા પદ્ધતિ

વાક્યરૂપાંતરમાં વિદ્યાર્થીઓ થોડી લાક્ષણિક ભૂલો કરે છે. પ્રથમ ભૂલ — અર્થ બદલી નાખવો. ખાસ કરીને હકાર↔નકારમાં એક જ નકાર ઉમેરી અર્થ ઊલટો કરી દેવો; ત્યાં વિરુદ્ધાર્થી + નકાર (બેવડો નકાર) જરૂરી છે. બીજી ભૂલ — કાળ બદલવો; કર્તરિ↔કર્મણિ કે પ્રત્યક્ષ↔પરોક્ષમાં મૂળ કાળ યથાવત્ રાખવો.

ત્રીજી ભૂલ — પરોક્ષ કથનમાં સર્વનામ અને સમય-સ્થળ શબ્દ બદલવાનું ભૂલી જવું ('આજે, અહીં, કાલે' એમ ને એમ રહી જાય). ચોથી ભૂલ — સંયુક્ત અને સંકુલ વચ્ચે ગૂંચવાવું; યાદ રાખો સંયુક્તના બંને ભાગ સ્વતંત્ર હોય, સંકુલમાં એક ભાગ ગૌણ (આશ્રિત) હોય.

ઉકેલની વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ: (1) મૂળ વાક્યનો પ્રકાર અને કાળ ઓળખો, (2) કયા પ્રકારમાં ફેરવવાનું છે તે નક્કી કરો, (3) તે પ્રકારનો નિયમ લાગુ કરો (પ્રત્યય/સંયોજક/ઉદ્ગાર), (4) અર્થ યથાવત્ રહ્યો કે કેમ તે ચકાસો, (5) વ્યાકરણ અને વિરામચિહ્ન બરાબર છે કે કેમ તે જુઓ.

- પગલું 1: મૂળ વાક્યનો પ્રકાર અને કાળ ઓળખો.
- પગલું 2: કયા રૂપાંતરમાં ફેરવવાનું છે તે નક્કી કરો.
- પગલું 3: તે રૂપાંતરનો નિયમ લાગુ કરો.
- પગલું 4: અર્થ યથાવત્ રહ્યો કે કેમ ચકાસો.
- પગલું 5: વ્યાકરણ + વિરામચિહ્ન તપાસો.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી 'તે પ્રામાણિક છે' નું અર્થ-જાળવતું સાચું નકારાત્મક રૂપ કયું?**

1. 'પ્રામાણિક' નો વિરુદ્ધાર્થી 'અપ્રામાણિક / બેઈમાન' લો.
2. નકાર ઉમેરો — 'અપ્રામાણિક નથી' = 'પ્રામાણિક છે', અર્થ સચવાય.

✅ જવાબ: **તે અપ્રામાણિક નથી.**

ઉદાહરણ 2 **'જ્યારે વરસાદ પડ્યો ત્યારે રમત બંધ થઈ' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

1. 'જ્યારે...ત્યારે' ગૌણ સંયોજક છે, એક ભાગ બીજા પર આશ્રિત છે.
2. આશ્રિત ગૌણ વાક્ય હોવાથી તે સંકુલ વાક્ય છે.

✅ જવાબ: **સંકુલ વાક્ય**

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2022

1 **નીચે આપેલ વાક્યનો પ્રેરક વાક્યરચનાનો સાચો વિકલ્પ શોધો : માળી ઝાડ કાપે છે.**

(A) માળીથી ઝાડ કપાય છે. (B) માળીએ ઝાડ કાપ્યું. (C) માળીએ કુહાડીથી ઝાડ કાપ્યું.

(D) માળી તેના દીકરા પાસે ઝાડ કપાવે છે.

✓ **જવાબ:** (D) માળી તેના દીકરા પાસે ઝાડ કપાવે છે.

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

2 **વાક્યરચના ઓળખાવો : રમાનાથથી કાગળ લખાય છે.**

(A) ભાવે વાક્યરચના (B) કર્તરિ વાક્યરચના (C) પ્રેરક વાક્યરચના **(D) કર્મણિ વાક્યરચના**

✓ **જવાબ:** (D) કર્મણિ વાક્યરચના

GSRTC કંડક્ટર 2017

3 **'મધુ હાલરડું ગાય છે.' નું પ્રેરક વાક્ય શોધો.**

(A) મધુ હાલરડું ગવડાવે છે. (B) મધુથી હાલરડું ગવાય છે. (C) મધુએ હાલરડું ગાયું. (D) મધુ હાલરડું ગાતી હતી.

✓ **જવાબ:** (A) મધુ હાલરડું ગવડાવે છે.

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

4 **નીચે આપેલ વાક્યનું યોગ્ય પ્રેરકવાક્ય જણાવો. ગજરાજ નશાથી ચકચૂર બન્યો હતો.**

(A) મહાવતથી ગજરાજથી નશાથી ચકચૂર છે. **(B) મહાવતે ગજરાજને નશાથી ચકચૂર બનાવ્યો હતો.**

(C) ગજરાજને નશાથી ચકચૂર બનાવે છે. (D) ગજરાજને નશાથી ચકચૂર બનાવશે.

✓ **જવાબ:** (B) મહાવતે ગજરાજને નશાથી ચકચૂર બનાવ્યો હતો.

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

5 **'મારાથી પત્ર લખાય છે.' કર્તરિમાં ફેરવો.**

(A) મેં પત્ર લખ્યો. | **(B) હું પત્ર લખું છું.** | (C) મેં પત્ર લખાવ્યો. | (D) મારા વડે પત્ર લખાય છે.

✓ **જવાબ:** (B) હું પત્ર લખું છું.

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

6 **નીચેનાં સાદાં વાક્યો કયા સંયોજનથી જોડાઈને સંકુલ વાક્ય બનશે ? - રાતના અઢી-ત્રણના સુમારે સૌ જંપ્યાં. - ચારેય વૃદ્ધ માણસોએ આવીને દરબારને ઇશારો કર્યો.**

(A) જે, તે | (B) કે | **(C) જ્યારે ત્યારે** | (D) પણ

✓ **જવાબ:** (C) જ્યારે ત્યારે

GSRTC કંડક્ટર 2017

7 **'ડોસા ટી. વી. જુએ છે.' વાક્યને કર્મણિમાં ફેરવો.**

(A) ડોસા શું જુએ છે ? | (B) ડોસા શા માટે જુએ છે ? | (C) ડોસા ટી. વી. ને વારંવાર શા માટે જુએ છે ?

(D) ડોસાથી ટી. વી. જોવાય છે.

✓ **જવાબ:** (D) ડોસાથી ટી. વી. જોવાય છે.

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **'રમેશ પત્ર લખે છે' — આ કર્તરિ વાક્યનું સાચું કર્મણિ રૂપ કયું?**

(A) રમેશ વડે પત્ર લખાય છે. | (B) રમેશ પત્ર લખાવે છે. | (C) પત્ર રમેશને લખે છે. | (D) રમેશ પત્ર લખતો નથી.

ઉકેલ: કર્તા 'રમેશ'ને 'વડે' પ્રત્યય લાગે, કર્મ 'પત્ર' મુખ્ય બને અને ક્રિયાપદ 'લખે છે' → 'લખાય છે' કર્મણિ બને. કાળ યથાવત્.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'દરેકે માતૃભૂમિને ચાહવી જોઈએ' — આ વિધાનનું અર્થ જાળવતું અલંકારિક પ્રશ્નવાક્ય કયું?**

(A) માતૃભૂમિને કોણ ન ચાહે? | (B) શું માતૃભૂમિને ચાહવી જોઈએ? | (C) માતૃભૂમિને કોણ ચાહે છે?

(D) માતૃભૂમિને કોઈ ચાહતું નથી.

ઉકેલ: હકારાત્મક વિધાન ('દરેકે ચાહવી જોઈએ') ને અલંકારિક પ્રશ્નમાં ફેરવતાં તે નકારાત્મક પ્રશ્ન બને — 'કોણ ન ચાહે?'; અર્થ એ જ રહે કે બધાએ ચાહવી જોઈએ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **'આ બાગ ખૂબ સુંદર છે' — આ વિધાનનું સાચું ઉદ્ગારવાક્ય કયું?**

(A) કેવો સુંદર બાગ છે આ! | (B) શું આ બાગ સુંદર છે? | (C) આ બાગ સુંદર નથી. | (D) આ બાગ વડે સુંદરતા છે.

ઉકેલ: 'ખૂબ' ને 'કેવો' થી બદલી, વાક્યરચના ઉલટાવી અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન મૂકતાં પ્રશંસાનો ભાવ વ્યક્ત થાય — તે ઉદ્ગારવાક્ય બને.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'તે હંમેશાં સાચું બોલે છે' — આ હકારાત્મક વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?**

(A) તે ક્યારેય ખોટું બોલતો નથી. (B) તે ક્યારેય સાચું બોલતો નથી. (C) તે ખોટું બોલે છે. (D) તે હંમેશાં ખોટું બોલે છે.

ઉકેલ: 'હંમેશાં' → 'ક્યારેય ... નહીં' અને 'સાચું' નો વિરુદ્ધાર્થી 'ખોટું'. 'ક્યારેય ખોટું બોલતો નથી' = 'હંમેશાં સાચું બોલે છે', અર્થ સચવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **પ્રત્યક્ષ કથન 'રામે કહ્યું, "હું ઘરે જાઉં છું."' નું સાચું પરોક્ષ રૂપ કયું?**

(A) રામે કહ્યું કે તે ઘરે જાય છે. (B) રામે કહ્યું કે હું ઘરે જાઉં છું. (C) રામે કહ્યું કે તું ઘરે જાય છે. (D) રામે પૂછ્યું કે તે ઘરે જાય છે.

ઉકેલ: અવતરણચિહ્ન દૂર કરી 'કે' ઉમેરાય; 'હું' → 'તે' (કર્તા રામ); ક્રિયાપદ 'જાઉં છું' → 'જાય છે'. વર્તમાનકાળ યથાવત્.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'ખેડૂત ખેતર ખેડશે' — આ વાક્યનું સાચું કર્મણિ રૂપ કયું?**

(A) ખેડૂત વડે ખેતર ખેડાશે. (B) ખેડૂત ખેતર ખેડાવશે. (C) ખેતર ખેડૂતને ખેડશે. (D) ખેડૂત ખેતર ખેડતો નથી.

ઉકેલ: કર્તા 'ખેડૂત'ને 'વડે', કર્મ 'ખેતર' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'ખેડશે' → 'ખેડાશે' કર્મણિ. ભવિષ્યકાળ સચવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'પરિશ્રમ કરો અને સફળ થાઓ' — આ સંયુક્ત વાક્યનું સંકુલ રૂપ કયું?**

(A) જે પરિશ્રમ કરે છે તે સફળ થાય છે. (B) પરિશ્રમ કરનાર સફળ થાય છે. (C) પરિશ્રમ કરો, સફળ થાઓ. (D) પરિશ્રમ વગર સફળતા નથી.

ઉકેલ: સંકુલ વાક્યમાં 'જે...તે' ગૌણ સંયોજક વપરાય જે એક ભાગને ગૌણ બનાવે છે. 'પરિશ્રમ કરનાર સફળ થાય છે' એ સાદું વાક્ય છે, સંકુલ નહીં.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'માળી ફૂલ ચૂંટે છે' — આ વાક્યનું સાચું કર્મણિ રૂપ કયું?**

(A) માળી વડે ફૂલ ચૂંટાય છે. (B) ફૂલ માળીને ચૂંટે છે. (C) માળી ફૂલ ચૂંટાવે છે. (D) માળી ફૂલ ચૂંટતો નથી.

ઉકેલ: કર્તા 'માળી'ને 'વડે', કર્મ 'ફૂલ' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'ચૂંટે છે' → 'ચૂંટાય છે' કર્મણિ. વર્તમાનકાળ સચવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'આ દૃશ્ય ખૂબ સુંદર છે' — આ વિધાનનું સાચું ઉદ્ગારવાક્ય કયું?**

(A) કેવું સુંદર દૃશ્ય છે આ! (B) શું આ દૃશ્ય સુંદર છે? (C) આ દૃશ્ય સુંદર નથી. (D) આ સુંદર દૃશ્ય છે.

ઉકેલ: 'ખૂબ' ને 'કેવું' થી બદલી, ક્રમ ઉલટાવી અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન મૂકતાં તે ઉદ્ગારવાક્ય બને; પ્રશંસાનો ભાવ વ્યક્ત થાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'તું શાળાએ જાય છે' — આ વિધાનનું સાચું પ્રશ્નવાક્ય કયું?**

(A) શું તું શાળાએ જાય છે? (B) તું શાળાએ જતો નથી. (C) તું ક્યાં જાય છે! (D) શાળાએ કોણ જાય છે.

ઉકેલ: સાદો માહિતીપ્રધાન પ્રશ્ન બનાવવા શરૂમાં 'શું' મૂકાય અને અંતે પ્રશ્નચિહ્ન. અર્થ યથાવત્ રહે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'દરેક માણસ મરણશીલ છે' — આ હકારાત્મક વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?**

(A) કોઈ માણસ અમર નથી. (B) દરેક માણસ અમર છે. (C) કોઈ માણસ મરણશીલ નથી. (D) બધા માણસ અમર નથી.

ઉકેલ: 'દરેક ... મરણશીલ' ને 'કોઈ ... અમર નથી' થી દર્શાવાય; 'મરણશીલ' નો વિરુદ્ધાર્થી 'અમર' + નકાર = એ જ અર્થ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'જ્યારે સૂર્ય ઊગ્યો ત્યારે અંધારું દૂર થયું' — આ વાક્ય કયા પ્રકારનું છે?**

(A) સંકુલ વાક્ય (B) સાદું વાક્ય (C) સંયુક્ત વાક્ય (D) ઉદ્ગારવાક્ય

ઉકેલ: 'જ્યારે...ત્યારે' ગૌણ સંયોજક છે; 'જ્યારે સૂર્ય ઊગ્યો' એ ગૌણ (આશ્રિત) વાક્ય મુખ્ય વાક્ય પર આધારિત છે, માટે તે સંકુલ વાક્ય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **પ્રત્યક્ષ કથન 'સીતાએ કહ્યું, "હું કાલે મુંબઈ જઈશ."' નું સાચું પરોક્ષ રૂપ કયું?**

(A) સીતાએ કહ્યું કે તે બીજે દિવસે મુંબઈ જશે. (B) સીતાએ કહ્યું કે હું કાલે મુંબઈ જઈશ. (C) સીતાએ પૂછ્યું કે તે મુંબઈ જશે. (D) સીતાએ કહ્યું કે તું બીજે દિવસે મુંબઈ જઈશ.

ઉકેલ: અવતરણચિહ્ન દૂર કરી 'કે' ઉમેરાય; 'હું' → 'તે' (કર્તા સીતા); 'કાલે' → 'બીજે દિવસે'; ભવિષ્યકાળ યથાવત્.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'સીતા રસોઈ બનાવે છે' — આ કર્તરિ વાક્યનું સાચું કર્મણિ રૂપ કયું?**

(A) સીતા વડે રસોઈ બનાવાય છે. (B) રસોઈ સીતાને બનાવે છે. (C) સીતા રસોઈ બનાવડાવે છે. (D) સીતા રસોઈ બનાવતી નથી.

ઉકેલ: કર્તા 'સીતા'ને 'વડે', કર્મ 'રસોઈ' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'બનાવે છે' → 'બનાવાય છે' કર્મણિ. વર્તમાનકાળ સચવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **'આ સત્ય કોઈ નકારી ન શકે' — આ વિધાનનું અર્થ જાળવતું પ્રશ્નવાક્ય કયું?**

(A) આ સત્ય કોણ નકારી શકે? (B) શું આ સત્ય નકારી શકાય? (C) આ સત્ય કોણ નકારે છે? (D) આ સત્ય કોઈ નકારતું નથી?

ઉકેલ: નકારાત્મક વિધાન ('કોઈ નકારી ન શકે') ને અલંકારિક પ્રશ્નમાં ફેરવતાં તે હકારાત્મક પ્રશ્ન બને — 'કોણ નકારી શકે?'; અર્થ એ જ રહે કે કોઈ નકારી ન શકે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'તેણે ખૂબ મહેનત કરી પણ પરિણામ ન મળ્યું' — આ સંયુક્ત વાક્યનું સાચું સાદું રૂપ કયું?**

(A) ખૂબ મહેનત કરવા છતાં તેને પરિણામ ન મળ્યું. (B) જે મહેનત કરે છે તેને પરિણામ મળે છે. (C) તેણે મહેનત કરી અને પરિણામ મળ્યું. (D) મહેનત કરો અને પરિણામ મેળવો.

ઉકેલ: બે સ્વતંત્ર ભાગને એક જ મુખ્ય ક્રિયાપદવાળા સાદા વાક્યમાં લાવ્યા; 'પણ' ને 'છતાં' થી દર્શાવી કૃદંત વાપર્યું. તે સાદું વાક્ય બને.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'ચોરે ઘરેણાં ચોર્યાં' — આ કર્તરિ વાક્યનું સાચું કર્મણિ રૂપ કયું?**

(A) ચોર વડે ઘરેણાં ચોરાયાં. (B) ઘરેણાં ચોરને ચોર્યાં. (C) ચોર ઘરેણાં ચોરાવે છે. (D) ચોરે ઘરેણાં ન ચોર્યાં.

ઉકેલ: કર્તા 'ચોર'ને 'વડે', કર્મ 'ઘરેણાં' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'ચોર્યાં' → 'ચોરાયાં' કર્મણિ. ભૂતકાળ સચવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'આ સમાચાર ખૂબ દુઃખદ છે' — આ વિધાનનું સાચું ઉદ્ગારવાક્ય કયું?**

(A) અરેરે! કેવા દુઃખદ સમાચાર! (B) શું આ સમાચાર દુઃખદ છે? (C) આ સમાચાર દુઃખદ નથી. (D) વાહ! કેવા સમાચાર!

ઉકેલ: દુઃખનો ભાવ હોવાથી 'અરેરે!' ઉદ્ગાર વપરાય અને 'ખૂબ' ને 'કેવા' થી બદલાય. 'વાહ!' આનંદનો ઉદ્ગાર છે જે અહીં ભાવ-વિરોધી છે, માટે ખોટો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **'આ રસ્તો સલામત છે' — આ હકારાત્મક વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?**

(A) આ રસ્તો જોખમી નથી. (B) આ રસ્તો જોખમી છે. (C) આ રસ્તો સલામત નથી. (D) આ રસ્તો સારો નથી.

ઉકેલ: 'સલામત' નો વિરુદ્ધાર્થી 'જોખમી' + નકાર = 'જોખમી નથી' = 'સલામત છે'. બેવડા નકારથી અર્થ સચવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'મજૂરો રસ્તો બનાવશે' — આ વાક્યનું સાચું કર્મણિ રૂપ કયું?**

(A) મજૂરો વડે રસ્તો બનાવાશે. (B) રસ્તો મજૂરોને બનાવશે. (C) મજૂરો રસ્તો બનાવડાવશે. (D) મજૂરો રસ્તો નહીં બનાવે.

ઉકેલ: કર્તા 'મજૂરો'ને 'વડે', કર્મ 'રસ્તો' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'બનાવશે' → 'બનાવાશે' કર્મણિ. ભવિષ્યકાળ સચવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'ફક્ત મહેનતુ જ સફળ થાય છે' — આ વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?**

(A) મહેનતુ સિવાય કોઈ સફળ થતું નથી. (B) મહેનતુ સફળ થતો નથી. (C) બધા જ સફળ થાય છે. (D) કોઈ મહેનતુ સફળ થતું નથી.

ઉકેલ: 'ફક્ત / માત્ર' વાળા હકારને '... સિવાય કોઈ નહીં' થી દર્શાવાય. 'મહેનતુ સિવાય કોઈ સફળ થતું નથી' = 'ફક્ત મહેનતુ સફળ થાય છે'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'ગુરુએ વિદ્યાર્થીને કહ્યું, "તું મહેનત કર."' નું સાચું પરોક્ષ રૂપ કયું?**

(A) ગુરુએ વિદ્યાર્થીને મહેનત કરવા કહ્યું. (B) ગુરુએ વિદ્યાર્થીને કહ્યું કે તું મહેનત કર. (C) ગુરુએ પૂછ્યું કે વિદ્યાર્થી મહેનત કરે છે. (D) ગુરુએ કહ્યું કે હું મહેનત કરું.

ઉકેલ: આજ્ઞાવાક્યનું પરોક્ષ રૂપ '...વા કહ્યું' થાય. 'મહેનત કર' → 'મહેનત કરવા', 'તું' (વિદ્યાર્થી) ત્રીજા પુરુષમાં સમાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'આ વાત કોઈ સમજી શકતું નથી' — આ વિધાનનું અર્થ જાળવતું પ્રશ્નવાક્ય કયું?**

(A) આ વાત કોણ સમજી શકે? (B) શું આ વાત સમજાય છે? (C) આ વાત કોણ સમજે છે? (D) આ વાત બધા સમજે છે?

ઉકેલ: નકારાત્મક વિધાન ('કોઈ સમજી શકતું નથી') ને અલંકારિક પ્રશ્નમાં ફેરવતાં તે હકારાત્મક પ્રશ્ન બને — 'કોણ સમજી શકે?'; અર્થ એ જ રહે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'જે વિદ્યાર્થી નિયમિત વાંચે છે તે ઉત્તીર્ણ થાય છે' — આ સંકુલ વાક્યનું સાચું સાદું રૂપ કયું?**

(A) નિયમિત વાંચનાર વિદ્યાર્થી ઉત્તીર્ણ થાય છે. (B) નિયમિત વાંચો અને ઉત્તીર્ણ થાઓ. (C) વિદ્યાર્થી નિયમિત વાંચે છે અને ઉત્તીર્ણ થાય છે. (D) જ્યારે વિદ્યાર્થી વાંચે ત્યારે ઉત્તીર્ણ થાય.

ઉકેલ: ગૌણ વાક્ય 'જે ... વાંચે છે' ને કૃદંત 'નિયમિત વાંચનાર' રૂપે ફેરવી એક જ મુખ્ય ક્રિયાપદવાળું સાદું વાક્ય બને.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'શિક્ષક પાઠ ભણાવે છે' — આ વાક્યનું સાચું કર્મણિ રૂપ કયું?**

(A) શિક્ષક વડે પાઠ ભણાવાય છે. (B) પાઠ શિક્ષકને ભણાવે છે. (C) શિક્ષક પાઠ ભણાવડાવે છે. (D) શિક્ષક પાઠ ભણાવતો નથી.

ઉકેલ: કર્તા 'શિક્ષક'ને 'વડે', કર્મ 'પાઠ' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'ભણાવે છે' → 'ભણાવાય છે' કર્મણિ. વર્તમાનકાળ સચવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **'તે હોશિયાર છે' — આ હકારાત્મક વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?**

(A) તે મૂર્ખ નથી. (B) તે મૂર્ખ છે. (C) તે હોશિયાર નથી. (D) તે ભણેલો નથી.

ઉકેલ: 'હોશિયાર' નો વિરુદ્ધાર્થી 'મૂર્ખ' + નકાર = 'મૂર્ખ નથી' = 'હોશિયાર છે'. બેવડા નકારથી અર્થ સચવાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **'ઘંટ વાગતાં વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં ગયા' — આ સાદા વાક્યનું સાચું સંકુલ રૂપ કયું?**

(A) જ્યારે ઘંટ વાગ્યો ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં ગયા. (B) ઘંટ વાગ્યો અને વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં ગયા. (C) ઘંટ વાગતો વિદ્યાર્થી વર્ગમાં ગયો. (D) ઘંટ વાગ્યો, વિદ્યાર્થીઓ ગયા.

ઉકેલ: સંકુલ વાક્યમાં 'જ્યારે...ત્યારે' ગૌણ સંયોજક વપરાય. 'અને' થી જોડાય તો સંયુક્ત બને, સંકુલ નહીં.

✏️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'બાળક દૂધ પીએ છે' — આ વાક્યનું કર્મણિ રૂપ કયું?

(A) બાળક વડે દૂધ પીવાય છે. (B) દૂધ બાળકને પીએ છે.
(C) બાળક દૂધ પીવડાવે છે. (D) બાળક દૂધ પીતું નથી.

2. 'તું ઘરે જાય છે' — આ વિધાનનું પ્રશ્નવાક્ય કયું?

(A) શું તું ઘરે જાય છે? (B) તું ઘરે જતો નથી.
(C) કેવો તું ઘરે જાય છે! (D) ઘરે કોણ જાય છે.

3. 'આ ફૂલ ખૂબ સુંદર છે' — આ વિધાનનું ઉદ્ગારવાક્ય કયું?

(A) કેવું સુંદર ફૂલ છે આ! (B) શું આ ફૂલ સુંદર છે?
(C) આ ફૂલ સુંદર નથી. (D) આ સુંદર ફૂલ છે.

4. 'તે સાચું છે' — આ વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?

(A) તે ખોટું નથી. (B) તે ખોટું છે. (C) તે સાચું નથી.
(D) તે સારું નથી.

5. 'માળી છોડ વાવે છે' — આ વાક્યનું કર્મણિ રૂપ કયું?

(A) માળી વડે છોડ વવાય છે. (B) છોડ માળીને વાવે છે.
(C) માળી છોડ વવડાવે છે. (D) માળી છોડ વાવતો નથી.

6. 'આ સમાચાર ખૂબ સારા છે' — આ વિધાનનું ઉદ્ગારવાક્ય કયું?

(A) કેવા સારા સમાચાર છે! (B) શું આ સમાચાર સારા છે?
(C) આ સમાચાર સારા નથી. (D) આ સારા સમાચાર છે.

7. 'આ રસ્તો ખુલ્લો છે' — આ વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?

(A) આ રસ્તો બંધ નથી. (B) આ રસ્તો બંધ છે.
(C) આ રસ્તો ખુલ્લો નથી. (D) આ રસ્તો ખરાબ નથી.

8. 'તેં શાળાએ જવું જોઈએ' — આ વાક્યનું પ્રશ્નવાક્ય કયું?

(A) શું તારે શાળાએ જવું જોઈએ? (B) તારે શાળાએ ન જવું જોઈએ.
(C) કેવી શાળા છે! (D) શાળાએ કોણ જાય છે.

9. 'સૈનિક દેશની રક્ષા કરે છે' — આ વાક્યનું કર્મણિ રૂપ કયું?

(A) સૈનિક વડે દેશની રક્ષા કરાય છે. (B) દેશ સૈનિકને રક્ષે છે.
(C) સૈનિક રક્ષા કરાવે છે. (D) સૈનિક રક્ષા કરતો નથી.

10. 'આ ઘટના ખૂબ આશ્ચર્યજનક છે' — આ વિધાનનું ઉદ્ગારવાક્ય કયું?

(A) ઓહો! કેવી આશ્ચર્યજનક ઘટના! (B) શું આ ઘટના આશ્ચર્યજનક છે? (C) આ ઘટના આશ્ચર્યજનક નથી.
(D) આ સામાન્ય ઘટના છે.

11. 'આ પાણી ચોખ્ખું છે' — આ વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?

(A) આ પાણી ગંદું નથી. (B) આ પાણી ગંદું છે.
(C) આ પાણી ચોખ્ખું નથી. (D) આ પાણી પીવાલાયક નથી.

12. 'કવિ કવિતા રચે છે' — આ વાક્યનું કર્મણિ રૂપ કયું?

(A) કવિ વડે કવિતા રચાય છે. (B) કવિતા કવિને રચે છે.
(C) કવિ કવિતા રચાવે છે. (D) કવિ કવિતા રચતો નથી.

🟠 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'રામે રાવણને માર્યો' — આ કર્તરિ વાક્યનું કર્મણિ રૂપ કયું?

(A) રામ વડે રાવણ મરાયો. (B) રાવણ રામને માર્યો.
(C) રામ રાવણને મરાવે છે. (D) રામે રાવણને ન માર્યો.

14. 'દરેકે સત્ય બોલવું જોઈએ' — આ વિધાનનું અલંકારિક પ્રશ્નવાક્ય કયું?

(A) સત્ય કોણ ન બોલે? (B) શું સત્ય બોલવું જોઈએ?
(C) સત્ય કોણ બોલે છે? (D) સત્ય કોઈ બોલતું નથી.

15. 'મહેનત કરનાર સફળ થાય છે' — આ સાદા વાક્યનું સંકુલ રૂપ કયું?

(A) જે મહેનત કરે છે તે સફળ થાય છે.
(B) મહેનત કરો અને સફળ થાઓ. (C) મહેનત કરનાર સફળ થાય.
(D) મહેનત વગર સફળતા નથી.

16. 'આ દૃશ્ય અતિશય રમણીય છે' — આ વિધાનનું ઉદ્ગારવાક્ય કયું?

(A) અહા! કેવું રમણીય દૃશ્ય! (B) શું આ દૃશ્ય રમણીય છે?
(C) આ દૃશ્ય રમણીય નથી. (D) આ રમણીય દૃશ્ય છે.

17. 'તે હંમેશાં ખુશ રહે છે' — આ વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?

(A) તે ક્યારેય ઉદાસ રહેતો નથી. (B) તે ક્યારેય ખુશ રહેતો નથી.
(C) તે ઉદાસ રહે છે. (D) તે હંમેશાં ઉદાસ રહે છે.

18. પ્રત્યક્ષ કથન 'માએ કહ્યું, "હું આજે રસોઈ બનાવીશ."' નું પરોક્ષ રૂપ કયું?

(A) માએ કહ્યું કે તે તે દિવસે રસોઈ બનાવશે.
(B) માએ કહ્યું કે હું આજે રસોઈ બનાવીશ.
(C) માએ પૂછ્યું કે તે રસોઈ બનાવશે.
(D) માએ કહ્યું કે તું તે દિવસે રસોઈ બનાવીશ.

19. 'વિદ્યાર્થી પુસ્તક વાંચે છે' — આ વાક્યનું કર્મણિ રૂપ કયું?

(A) વિદ્યાર્થી વડે પુસ્તક વંચાય છે. (B) પુસ્તક વિદ્યાર્થીને વાંચે છે.
(C) વિદ્યાર્થી પુસ્તક વંચાવે છે. (D) વિદ્યાર્થી પુસ્તક વાંચતો નથી.

20. 'આ વાત કોઈ નકારી શકતું નથી' — આ વિધાનનું પ્રશ્નવાક્ય કયું?

(A) આ વાત કોણ નકારી શકે? (B) શું આ વાત નકારી શકાય?
(C) આ વાત કોણ નકારે છે? (D) આ વાત બધા નકારે છે?

21. 'ઘંટ વાગ્યો અને છોકરાં બહાર નીકળ્યાં' — આ સંયુક્ત વાક્યનું સંકુલ રૂપ કયું?

(A) જ્યારે ઘંટ વાગ્યો ત્યારે છોકરાં બહાર નીકળ્યાં.
(B) ઘંટ વાગતાં છોકરાં બહાર નીકળ્યાં.
(C) ઘંટ વાગ્યો, છોકરાં નીકળ્યાં.
(D) ઘંટ વાગનાર છોકરો બહાર નીકળ્યો.

22. 'આ સમાચાર ખૂબ દુઃખદ છે' — આ વિધાનનું યોગ્ય ઉદ્ગારવાક્ય કયું?

(A) અરેરે! કેવા દુઃખદ સમાચાર! (B) વાહ! કેવા સમાચાર!
(C) શું આ સમાચાર દુઃખદ છે? (D) આ સમાચાર સારા છે.

23. 'દરેક માણસ ભૂલ કરે છે' — આ વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?

(A) કોઈ માણસ ભૂલ કર્યા વગરનો નથી.
(B) કોઈ માણસ ભૂલ કરતો નથી. (C) દરેક માણસ ભૂલ કરતો નથી.
(D) બધા માણસ સાચા છે.

24. 'સૂર્ય ઊગતાં અંધારું દૂર થયું' — આ સાદા વાક્યનું સંકુલ રૂપ કયું?

(A) જ્યારે સૂર્ય ઊગ્યો ત્યારે અંધારું દૂર થયું.
(B) સૂર્ય ઊગ્યો અને અંધારું દૂર થયું. (C) સૂર્ય ઊગનાર અંધારું દૂર કરે.
(D) સૂર્ય ઊગ્યો, અંધારું ગયું.

25. 'મજૂર બોજ ઉપાડે છે' — આ વાક્યનું કર્મણિ રૂપ કયું?

(A) મજૂર વડે બોજ ઉપાડાય છે. (B) બોજ મજૂરને ઉપાડે છે.
(C) મજૂર બોજ ઉપડાવે છે. (D) મજૂર બોજ ઉપાડતો નથી.

26. પ્રત્યક્ષ કથન 'તેણે પૂછ્યું, "તું ક્યાં જાય છે?"' નું પરોક્ષ રૂપ કયું? (વક્તા 'મને' છે)

(A) તેણે મને પૂછ્યું કે હું ક્યાં જાઉં છું. (B) તેણે કહ્યું કે તું ક્યાં જાય છે.
(C) તેણે પૂછ્યું કે તે ક્યાં જાય છે? (D) તેણે મને કહ્યું કે ક્યાં જાય છે.

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'મેં આ પુસ્તક વાંચ્યું છે' — આ કર્તરિ વાક્યનું સાચું કર્મણિ રૂપ કયું?

(A) મારા વડે આ પુસ્તક વંચાયું છે. (B) આ પુસ્તક મને વાંચ્યું છે.

(C) મેં આ પુસ્તક વંચાવ્યું છે. (D) મેં આ પુસ્તક વાંચ્યું નથી.

28. 'જ્યાં સુધી શ્વાસ છે ત્યાં સુધી આશા છે' — આ સંકુલ વાક્યનું અર્થ જાળવતું સાદું રૂપ કયું?

(A) શ્વાસ વગર આશા નથી. (B) શ્વાસ છે અને આશા છે.

(C) જ્યારે શ્વાસ છે ત્યારે આશા છે. (D) જે શ્વાસ લે છે તેને આશા છે.

29. 'ફક્ત ભગવાન જ સત્ય જાણે છે' — આ વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?

(A) ભગવાન સિવાય કોઈ સત્ય જાણતું નથી.

(B) ભગવાન સત્ય જાણતા નથી. (C) કોઈ ભગવાનને જાણતું નથી.

(D) બધા સત્ય જાણે છે.

30. પ્રત્યક્ષ કથન 'શિક્ષકે કહ્યું, "સૂર્ય પૂર્વમાં ઊગે છે."' નું સાચું પરોક્ષ રૂપ કયું?

(A) શિક્ષકે કહ્યું કે સૂર્ય પૂર્વમાં ઊગે છે.

(B) શિક્ષકે કહ્યું કે સૂર્ય પૂર્વમાં ઊગ્યો.

(C) શિક્ષકે પૂછ્યું કે સૂર્ય ક્યાં ઊગે છે.

(D) શિક્ષકે કહ્યું કે હું પૂર્વમાં ઊગું છું.

31. 'આ વાત સૌ કોઈ સ્વીકારે છે' — આ વિધાનનું અલંકારિક પ્રશ્નવાક્ય કયું?

(A) આ વાત કોણ ન સ્વીકારે? (B) શું આ વાત સ્વીકાર્ય છે?

(C) આ વાત કોણ સ્વીકારે છે? (D) આ વાત કોઈ સ્વીકારતું નથી.

32. 'જો તું મહેનત કરીશ તો સફળ થઈશ' — આ સંકુલ વાક્યનું સંયુક્ત રૂપ કયું?

(A) મહેનત કર અને સફળ થઈશ. (B) જે મહેનત કરે તે સફળ થાય.

(C) મહેનત કરનાર સફળ થાય છે. (D) મહેનત વગર સફળતા નથી.

33. 'આ કાર્ય અશક્ય નથી' — આ નકારાત્મક વાક્યનું અર્થ જાળવતું હકારાત્મક રૂપ કયું?

(A) આ કાર્ય શક્ય છે. (B) આ કાર્ય અશક્ય છે.

(C) આ કાર્ય થઈ શકતું નથી. (D) આ કાર્ય મુશ્કેલ છે.

34. 'જનરલ સૈનિકોને કહ્યું, "તમે આગળ વધો."' નું સાચું પરોક્ષ રૂપ કયું?

(A) જનરલે સૈનિકોને આગળ વધવા કહ્યું.

(B) જનરલે કહ્યું કે તમે આગળ વધો.

(C) જનરલે પૂછ્યું કે સૈનિકો આગળ વધે.

(D) જનરલે કહ્યું કે અમે આગળ વધીએ.

35. 'કેવો સુંદર સૂર્યાસ્ત છે!' — આ ઉદ્ગારવાક્યનું વિધાનવાક્ય કયું?

(A) સૂર્યાસ્ત ખૂબ સુંદર છે. (B) શું સૂર્યાસ્ત સુંદર છે?

(C) સૂર્યાસ્ત સુંદર નથી. (D) સૂર્યાસ્ત કોણ જુએ છે?

36. 'દાણા વેરાયા તેથી પંખીઓ ભેગાં થયાં' — આ સંયુક્ત વાક્યનું સંકુલ રૂપ કયું?

(A) કેમ કે દાણા વેરાયા તેથી પંખીઓ ભેગાં થયાં.

(B) દાણા વેરાયા અને પંખીઓ ભેગાં થયાં.

(C) દાણા વેરનાર પંખીઓ ભેગાં થયાં.

(D) દાણા વગર પંખીઓ ભેગાં ન થાય.

37. 'આ સમસ્યાનો ઉકેલ સૌ કોઈ જાણે છે એમ નથી' — આ વાક્યનું અર્થ જાળવતું હકારાત્મક રૂપ કયું?

(A) આ સમસ્યાનો ઉકેલ કેટલાક લોકો જ જાણે છે.

(B) આ સમસ્યાનો ઉકેલ બધા જાણે છે.

(C) આ સમસ્યાનો ઉકેલ કોઈ જાણતું નથી.

(D) આ સમસ્યાનો ઉકેલ સહેલો છે.

38. 'સત્ય હંમેશાં જીતે છે' — આ વાક્યનું અર્થ જાળવતું નકારાત્મક રૂપ કયું?

(A) સત્ય ક્યારેય હારતું નથી. (B) સત્ય ક્યારેય જીતતું નથી.

(C) સત્ય હારે છે. (D) અસત્ય હંમેશાં જીતે છે.

39. ⭐ 'જે વ્યક્તિ સમયનું મૂલ્ય સમજે છે તે ક્યારેય નિષ્ફળ જતી નથી' — આ સંકુલ વાક્યનું અર્થ જાળવતું, એક જ મુખ્ય ક્રિયાપદવાળું સાદું રૂપ કયું?

(A) સમયનું મૂલ્ય સમજનાર વ્યક્તિ ક્યારેય નિષ્ફળ જતી નથી.

(B) સમયનું મૂલ્ય સમજો અને સફળ થાઓ.

(C) જ્યારે વ્યક્તિ સમય સમજે ત્યારે સફળ થાય.

(D) સમય સમજનાર સફળ થાય છે અને નિષ્ફળ જતી નથી.

40. ⭐ 'એવો કોઈ માણસ નથી જેણે ક્યારેય ભૂલ ન કરી હોય' — આ બેવડા-નકારવાળા વાક્યનું અર્થ જાળવતું સાયું હકારાત્મક રૂપ કયું?

(A) દરેક માણસે ક્યારેક ને ક્યારેક ભૂલ કરી જ હોય છે.

(B) કોઈ માણસે ક્યારેય ભૂલ કરી નથી.

(C) ફક્ત કેટલાક માણસોએ ભૂલ કરી છે.

(D) કોઈ માણસ ભૂલ કરતો નથી.

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **A**	3. **A**	4. **A**	5. **A**	6. **A**	7. **A**	8. **A**	9. **A**	10. **A**	11. **A**
12. **A**	13. **A**	14. **A**	15. **A**	16. **A**	17. **A**	18. **A**	19. **A**	20. **A**	21. **A**	22. **A**
23. **A**	24. **A**	25. **A**	26. **A**	27. **A**	28. **A**	29. **A**	30. **A**	31. **A**	32. **A**	33. **A**
34. **A**	35. **A**	36. **A**	37. **A**	38. **A**	39. **A**	40. **A**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — કર્તા 'બાળક'ને 'વડે', કર્મ 'દૂધ' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'પીએ છે' → 'પીવાય છે' કર્મણિ.

2. જવાબ (A) — સાદો પ્રશ્ન બનાવવા શરૂમાં 'શું' અને અંતે પ્રશ્નચિહ્ન મૂકાય.

3. જવાબ (A) — 'ખૂબ' ને 'કેવું' થી બદલી અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન મૂકાય — પ્રશંસાનો ભાવ.

4. જવાબ (A) — 'સાચું' નો વિરુદ્ધાર્થી 'ખોટું' + નકાર = 'ખોટું નથી' = 'સાચું છે'.

5. જવાબ (A) — કર્તા 'માળી'ને 'વડે', કર્મ 'છોડ' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'વાવે છે' → 'વવાય છે' કર્મણિ.

6. જવાબ (A) — 'ખૂબ' ને 'કેવા' થી બદલી અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન મૂકાય.

7. જવાબ (A) — 'ખુલ્લો' નો વિરુદ્ધાર્થી 'બંધ' + નકાર = 'બંધ નથી' = 'ખુલ્લો છે'.

8. જવાબ (A) — શરૂમાં 'શું' મૂકી સાદો પ્રશ્ન બને; અંતે પ્રશ્નચિહ્ન.

9. જવાબ (A) — કર્તા 'સૈનિક'ને 'વડે', ક્રિયાપદ 'કરે છે' → 'કરાય છે' કર્મણિ.

10. જવાબ (A) — આશ્ચર્યના ભાવ માટે 'ઓહો!' અને 'ખૂબ' ને 'કેવી' થી બદલાય.

11. જવાબ (A) — 'ચોખ્ખું' નો વિરુદ્ધાર્થી 'ગંદું' + નકાર = 'ગંદું નથી' = 'ચોખ્ખું છે'.

12. જવાબ (A) — કર્તા 'કવિ'ને 'વડે', કર્મ 'કવિતા' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'રચે છે' → 'રચાય છે' કર્મણિ.

13. જવાબ (A) — કર્તા 'રામ'ને 'વડે', કર્મ 'રાવણ' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'માર્યો' → 'મરાયો' કર્મણિ. ભૂતકાળ સચવાય.

14. જવાબ (A) — હકારાત્મક વિધાન અલંકારિક પ્રશ્નમાં નકારાત્મક પ્રશ્ન બને — 'કોણ ન બોલે?'; અર્થ એ જ રહે કે બધાએ બોલવું જોઈએ.

15. જવાબ (A) — સંકુલ વાક્યમાં 'જે...તે' ગૌણ સંયોજક વપરાય. 'અને' થી જોડાય તો સંયુક્ત બને.

16. જવાબ (A) — પ્રશંસાના ભાવ માટે 'અહા!' અને 'અતિશય' ને 'કેવું' થી બદલાય; અંતે ઉદ્ગારચિહ્ન.

17. જવાબ (A) — 'હંમેશાં' → 'ક્યારેય ... નહીં'; 'ખુશ' નો વિરુદ્ધાર્થી 'ઉદાસ'. 'ક્યારેય ઉદાસ રહેતો નથી' = 'હંમેશાં ખુશ રહે છે'.

18. જવાબ (A) — 'હું' → 'તે' (કર્તા મા); 'આજે' → 'તે દિવસે'; ભવિષ્યકાળ યથાવત્; 'કે' થી જોડાય.

19. જવાબ (A) — કર્તા 'વિદ્યાર્થી'ને 'વડે', કર્મ 'પુસ્તક' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'વાંચે છે' → 'વંચાય છે' કર્મણિ.

20. જવાબ (A) — નકારાત્મક વિધાન અલંકારિક પ્રશ્નમાં હકારાત્મક પ્રશ્ન બને — 'કોણ નકારી શકે?'; અર્થ એ જ રહે.

21. જવાબ (A) — સંકુલમાં 'જ્યારે...ત્યારે' ગૌણ સંયોજક. 'ઘંટ વાગતાં...' એ સાદું વાક્ય છે, સંકુલ નહીં.

22. જવાબ (A) — દુઃખના ભાવ માટે 'અરેરે!' યોગ્ય ઉદ્ગાર છે; 'વાહ!' આનંદનો ઉદ્ગાર હોવાથી અહીં ભાવ-વિરોધી.

23. જવાબ (A) — 'દરેક ... કરે છે' ને 'કોઈ ... વગર નહીં' થી દર્શાવાય; બેવડા નકારથી અર્થ સચવાય.

24. જવાબ (A) — સંકુલમાં 'જ્યારે...ત્યારે' ગૌણ સંયોજક વપરાય; 'અને' થી જોડાય તો સંયુક્ત બને.

25. જવાબ (A) — કર્તા 'મજૂર'ને 'વડે', કર્મ 'બોજ' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'ઉપાડે છે' → 'ઉપાડાય છે' કર્મણિ.

26. જવાબ (A) — પ્રશ્નને 'કે' થી જોડાય, પ્રશ્નચિહ્ન દૂર થાય; 'તું' → 'હું' (વક્તા 'મને'); 'જાય છે' → 'જાઉં છું'.

27. જવાબ (A) — કર્તા 'મેં' → 'મારા વડે', કર્મ 'પુસ્તક' મુખ્ય, ક્રિયાપદ 'વાંચ્યું છે' → 'વંચાયું છે' કર્મણિ (પૂર્ણ ભૂતકાળ સચવાય).

28. જવાબ (A) — ગૌણ સંયોજક ('જ્યાં સુધી...ત્યાં સુધી') દૂર કરી, 'વગર' નામયોગી વાપરી એક જ મુખ્ય ક્રિયાપદ ('નથી') વાળું સાદું વાક્ય બને; અર્થ સચવાય. 'અને' વાળું સંયુક્ત અને 'જ્યારે-ત્યારે' / 'જે-તે' વાળું સંકુલ રહે, સાદું નહીં.

29. જવાબ (A) — 'ફક્ત ... જ' ને '... સિવાય કોઈ નહીં' થી દર્શાવાય. 'ભગવાન સિવાય કોઈ જાણતું નથી' = 'ફક્ત ભગવાન જાણે છે'.

30. જવાબ (A) — વૈશ્વિક સત્ય (universal truth) ના પરોક્ષ રૂપમાં કાળ બદલાતો નથી — 'ઊગે છે' એમ જ રહે; ફક્ત અવતરણચિહ્ન દૂર કરી 'કે' ઉમેરાય.

31. જવાબ (A) — હકારાત્મક વિધાન ('સૌ સ્વીકારે છે') અલંકારિક પ્રશ્નમાં નકારાત્મક પ્રશ્ન બને — 'કોણ ન સ્વીકારે?'; અર્થ એ જ રહે કે બધા સ્વીકારે છે.

32. જવાબ (A) — 'જો...તો' ગૌણ સંયોજક ધરાવતા સંકુલને 'અને' થી જોડાયેલા સંયુક્ત વાક્યમાં ફેરવાય; બંને ભાગ સ્વતંત્ર બને.

33. જવાબ (A) — 'અશક્ય નથી' = બેવડો નકાર = હકાર. 'અશક્ય' નો વિરુદ્ધાર્થી 'શક્ય' — 'આ કાર્ય શક્ય છે'.

34. જવાબ (A) — આજ્ઞાવાક્યનું પરોક્ષ રૂપ '...વા કહ્યું' થાય. 'આગળ વધો' → 'આગળ વધવા', 'તમે' (સૈનિકો) ત્રીજા પુરુષમાં સમાય.

35. જવાબ (A) — ઉદ્ગારના 'કેવો' ને 'ખૂબ' થી બદલી, સીધી રચનામાં વિધાનવાક્ય બને; ઉદ્ગારચિહ્નને બદલે પૂર્ણવિરામ.

36. જવાબ (A) — 'કેમ કે...તેથી' કારણસૂચક ગૌણ સંયોજક છે જે એક ભાગને ગૌણ બનાવી સંકુલ વાક્ય રચે છે.

37. જવાબ (A) — 'સૌ કોઈ જાણે છે એમ નથી' = 'બધા જાણતા નથી' = 'ફક્ત કેટલાક જ જાણે છે'. અર્થ સચવાય.

38. જવાબ (A) — 'હંમેશાં જીતે છે' → 'ક્યારેય ... હારતું નથી'. 'જીતે' નો વિરુદ્ધાર્થી 'હારે' + નકાર = એ જ અર્થ.

39. જવાબ (A) — ગૌણ વાક્ય 'જે ... સમજે છે' ને કૃદંત 'સમયનું મૂલ્ય સમજનાર' રૂપે ફેરવી, એક જ મુખ્ય ક્રિયાપદ ('નિષ્ફળ જતી નથી') રાખતાં તે સાદું વાક્ય બને. વિકલ્પ 'અને' વાળો સંયુક્ત છે અને 'જ્યારે-ત્યારે' વાળો સંકુલ રહે, માટે ખોટા.

40. જવાબ (A) — 'એવો કોઈ માણસ નથી જેણે ભૂલ ન કરી હોય' માં 'નથી' અને 'ન કરી' એમ બે નકાર છે; બેવડો નકાર = ભારપૂર્વકનો હકાર. તેથી અર્થ થાય 'દરેક માણસે ભૂલ કરી જ હોય છે'. અન્ય વિકલ્પો અર્થ બદલે છે.

15 ભાષાશુદ્ધિ અને લેખનશુદ્ધિ (Language & Writing Correctness)

આ પ્રકરણ ગુજરાતી ભાષાના 'શુદ્ધ-અશુદ્ધ' વિભાગનું હૃદય છે. અહીં તમને એક વાક્ય આપવામાં આવે છે જેમાં લિંગ, વચન, વિભક્તિ, કાળ, જોડણી કે રૂઢિપ્રયોગની ભૂલ છુપાયેલી હોય છે, અને તમારે તે ભૂલ ઓળખીને ચારમાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરવાનું હોય છે. આ વિભાગ GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE તેમજ શિક્ષક-પરીક્ષાઓ (TET/TAT/HTAT) જેવી લગભગ દરેક પરીક્ષામાં પૂછાય છે અને થોડી નિયમ-સમજ ને પ્રેક્ટિસથી તે પાકા માર્ક અપાવનારો વિભાગ બની જાય છે. આ પ્રકરણમાં આપણે વાક્યમાંની છ મુખ્ય પ્રકારની ભૂલો — લિંગ-દોષ, વચન-દોષ, વિભક્તિ-દોષ, કાળ-દોષ, જોડણી-દોષ અને રૂઢિ-દોષ — તથા સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષામાં વારંવાર પૂછાતા પ્રચલિત ભૂલો ને તેમના શુદ્ધ રૂપ ઊંડાણથી શીખીશું.

1. પાયાનો સિદ્ધાંત — ભૂલ ક્યાં છુપાય છે તે પહેલાં શોધો

ભાષાશુદ્ધિના પ્રશ્નોમાં સૌથી મહત્ત્વની વાત એ છે કે વાક્ય 'સાંભળવામાં' ભલે બરાબર લાગે, પણ વ્યાકરણના નિયમ પ્રમાણે તેમાં ભૂલ હોઈ શકે. તેથી દરેક વાક્યને કર્તા, કર્મ, ક્રિયાપદ — એમ ભાગ પાડીને તપાસવું જોઈએ કે કર્તાનું લિંગ-વચન ક્રિયાપદ સાથે મેળ ખાય છે કે નહીં, વિભક્તિના પ્રત્યય યોગ્ય છે કે નહીં, અને જોડણી શુદ્ધ છે કે નહીં.

મુખ્ય તપાસ-ક્રમ આ રાખો: પહેલાં ક્રિયાપદ અને કર્તાનો મેળ (લિંગ-વચન), પછી વિભક્તિના પ્રત્યય (ને, થી, માં, નો-ની-નું), પછી કાળ (ભૂત-વર્તમાન-ભવિષ્ય સુસંગત છે કે નહીં), અને છેલ્લે જોડણી (હ્રસ્વ-દીર્ઘ ઇ/ઈ, ઉ/ઊ, અનુસ્વાર). આ ક્રમે જોવાથી મોટાભાગની ભૂલ પકડાઈ જાય છે.

ઉદાહરણ તરીકે 'છોકરી રમવા ગયો' એ વાક્યમાં કર્તા 'છોકરી' (સ્ત્રીલિંગ) છે પણ ક્રિયાપદ 'ગયો' (પુલ્લિંગ) છે — એટલે અહીં લિંગ-દોષ છે; શુદ્ધ વાક્ય 'છોકરી રમવા ગઈ' થાય.

- વાક્યને કર્તા–કર્મ–ક્રિયાપદમાં ભાગ પાડીને તપાસો.
- પહેલાં લિંગ-વચનનો મેળ, પછી વિભક્તિ, પછી કાળ, છેલ્લે જોડણી જુઓ.
- વાક્ય 'કાને સારું લાગે' એ પૂરતું નથી — નિયમ પ્રમાણે શુદ્ધ હોવું જોઈએ.
- ચારેય વિકલ્પ ધ્યાનથી સરખાવો; ઘણીવાર ફેર માત્ર એક અક્ષર કે પ્રત્યયનો હોય છે.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) મારી બહેન બજારમાં ગયો. (બ) મારી બહેન બજારમાં ગઈ.**

1. કર્તા 'બહેન' સ્ત્રીલિંગ છે, માટે ક્રિયાપદ પણ સ્ત્રીલિંગ 'ગઈ' જોઈએ.
2. વિકલ્પ (અ) માં ક્રિયાપદ 'ગયો' પુલ્લિંગ છે — લિંગ-દોષ; (બ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **મારી બહેન બજારમાં ગઈ.**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં બેઠો છે. (બ) વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં બેઠા છે.**

1. કર્તા 'વિદ્યાર્થીઓ' બહુવચન છે, માટે ક્રિયાપદ પણ બહુવચન 'બેઠા છે' જોઈએ.
2. વિકલ્પ (અ) માં 'બેઠો છે' એકવચન છે — વચન-દોષ; (બ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં બેઠા છે.**

2. લિંગ-દોષ — કર્તા અને ક્રિયાપદનો લિંગ-મેળ

ગુજરાતીમાં ક્રિયાપદ સામાન્ય રીતે કર્તાના લિંગ પ્રમાણે બદલાય છે — પુલ્લિંગ કર્તા સાથે 'ગયો, આવ્યો, કર્યો', સ્ત્રીલિંગ સાથે 'ગઈ, આવી, કરી', અને નપુંસકલિંગ સાથે 'ગયું, આવ્યું, કર્યું'. કર્તાનું લિંગ ઓળખ્યા પછી તે મુજબ જ ક્રિયાપદ વાપરવું એ લિંગ-શુદ્ધિનો પાયો છે.

કેટલાક શબ્દોનું લિંગ ગૂંચવનારું હોય છે — જેમ કે 'દહીં' (નપુંસકલિંગ), 'સહી' (સ્ત્રીલિંગ), 'આબરૂ' (સ્ત્રીલિંગ), 'ટેવ' (સ્ત્રીલિંગ). આવા શબ્દોનું સાચું લિંગ યાદ રાખવાથી ભૂલ ટળે છે. દા.ત. 'દહીં ખાટું છે' (સાચું), 'દહીં ખાટી છે' (ખોટું).

જ્યારે કર્તા સ્પષ્ટ ન હોય ત્યારે કર્મ (ભૂતકાળના કેટલાક પ્રયોગમાં) પ્રમાણે ક્રિયાપદ બદલાય છે — જેમ 'મેં પત્ર લખ્યો' (પત્ર પુલ્લિંગ), 'મેં ચોપડી વાંચી' (ચોપડી સ્ત્રીલિંગ), 'મેં કામ કર્યું' (કામ નપુંસકલિંગ).

ગૂંચવનારા શબ્દોનું સાચું લિંગ

શબ્દ	લિંગ	શુદ્ધ પ્રયોગ
દહીં	નપુંસકલિંગ	દહીં ખાટું છે
આબરૂ	સ્ત્રીલિંગ	આબરૂ જાય છે
પાણી	નપુંસકલિંગ	પાણી ઠંડું છે
સહી	સ્ત્રીલિંગ	સહી થઈ ગઈ
ટેવ	સ્ત્રીલિંગ	ટેવ ખરાબ છે
માખણ	નપુંસકલિંગ	માખણ તાજું છે

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) મેં આખી ચોપડી વાંચ્યો. (બ) મેં આખી ચોપડી વાંચી.**

1. ભૂતકાળના આ પ્રયોગમાં ક્રિયાપદ કર્મ 'ચોપડી' (સ્ત્રીલિંગ) પ્રમાણે બદલાય.
2. માટે 'વાંચી' જોઈએ; વિકલ્પ (અ) માં 'વાંચ્યો' પુલ્લિંગ — દોષ. (બ) શુદ્ધ.

✅ જવાબ: **મેં આખી ચોપડી વાંચી.**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) આજે દહીં બહુ ખાટી છે. (બ) આજે દહીં બહુ ખાટું છે.**

1. 'દહીં' નપુંસકલિંગ શબ્દ છે, માટે વિશેષણ પણ નપુંસકલિંગ 'ખાટું' જોઈએ.
2. વિકલ્પ (અ) માં 'ખાટી' સ્ત્રીલિંગ છે — લિંગ-દોષ; (બ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **આજે દહીં બહુ ખાટું છે.**

ઉદાહરણ 3 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) રમેશે મોટું મકાન બંધાવ્યો. (બ) રમેશે મોટું મકાન બંધાવ્યું.**

1. કર્મ 'મકાન' નપુંસકલિંગ છે, માટે ક્રિયાપદ 'બંધાવ્યું' જોઈએ.
2. વિકલ્પ (અ) માં 'બંધાવ્યો' પુલ્લિંગ — દોષ; (બ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **રમેશે મોટું મકાન બંધાવ્યું.**

3. વચન-દોષ — એકવચન અને બહુવચનનો મેળ

વચન એટલે સંખ્યા — એક (એકવચન) કે એકથી વધુ (બહુવચન). કર્તા જો બહુવચનમાં હોય તો ક્રિયાપદ અને વિશેષણ પણ બહુવચનમાં હોવાં જોઈએ. દા.ત. 'છોકરો રમે છે' (એકવચન), 'છોકરાઓ રમે છે' (બહુવચન). કર્તા-ક્રિયાપદ વચ્ચે વચનનો મેળ ન જળવાય ત્યારે વચન-દોષ થાય છે.

આદર (માન) દર્શાવવા માટે એક જ વ્યક્તિ માટે પણ બહુવચન વપરાય છે — જેને 'આદરાર્થે બહુવચન' કહે છે. દા.ત. 'ગાંધીજી ભારતના નેતા હતા' (એક વ્યક્તિ પણ આદરાર્થે 'હતા'). આવા પ્રયોગને વચન-દોષ ન ગણાય; એ શુદ્ધ રીત છે.

સમૂહવાચક શબ્દો (ટોળું, સેના, સભા, વર્ગ) એકવચન ગણાય છે, માટે તેમની સાથે ક્રિયાપદ એકવચનમાં આવે — દા.ત. 'સભા વિખેરાઈ ગઈ' (નહીં કે 'વિખેરાઈ ગયાં').

- બહુવચન કર્તા → બહુવચન ક્રિયાપદ-વિશેષણ.
- આદર માટે એક વ્યક્તિને પણ બહુવચન વાપરવું શુદ્ધ છે.
- સમૂહવાચક શબ્દ (ટોળું/સભા/સેના) એકવચન ગણાય.
- 'દરેક', 'પ્રત્યેક', 'કોઈ' પછી ક્રિયાપદ એકવચનમાં આવે.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) આ બધાં ફૂલ સુંદર છે. (બ) આ બધાં ફૂલ સુંદર છો.**

1. કર્તા 'બધાં ફૂલ' બહુવચન-નપુંસકલિંગ, અને ત્રીજો પુરુષ — માટે 'છે' જ યોગ્ય.
2. 'છો' એ બીજા પુરુષ (તમે) માટેનું રૂપ છે — અહીં અયોગ્ય; (અ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **આ બધાં ફૂલ સુંદર છે.**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) દરેક વિદ્યાર્થીઓ પુસ્તક લાવ્યા. (બ) દરેક વિદ્યાર્થી પુસ્તક લાવ્યો.**

1. 'દરેક' પછી નામ અને ક્રિયાપદ એકવચનમાં આવે છે.
2. માટે 'દરેક વિદ્યાર્થી... લાવ્યો' શુદ્ધ; (અ) માં 'દરેક વિદ્યાર્થીઓ' વચન-દોષ. (બ) શુદ્ધ.

✅ જવાબ: **દરેક વિદ્યાર્થી પુસ્તક લાવ્યો.**

4. વિભક્તિ-દોષ — પ્રત્યય અને નામયોગીનો સાચો ઉપયોગ

વિભક્તિ એટલે નામ સાથે જોડાતા પ્રત્યય કે નામયોગી જે વાક્યમાં તે નામનો સંબંધ બતાવે છે — દા.ત. 'ને' (કર્મ/સંપ્રદાન), 'થી/વડે' (કરણ), 'માં' (અધિકરણ), 'નો/ની/નું' (સંબંધ). ખોટો પ્રત્યય વાપરવાથી વિભક્તિ-દોષ થાય છે, જે પરીક્ષામાં વારંવાર પૂછાય છે.

સંબંધવાચક પ્રત્યય 'નો/ની/નું/ના' જે વસ્તુનો સંબંધ બતાવાય તેના લિંગ-વચન પ્રમાણે બદલાય છે — 'રમેશનો ભાઈ', 'રમેશની બહેન', 'રમેશનું ઘર', 'રમેશના મિત્રો'. અહીં 'નો/ની/નું' ધણી (રમેશ) પ્રમાણે નહીં પણ જેનો સંબંધ છે તે (ભાઈ/બહેન/ઘર) પ્રમાણે બદલાય છે.

કરણ વિભક્તિમાં 'થી' અને 'વડે' — જે સાધનથી ક્રિયા થાય તે બતાવે છે: 'પેનથી લખ્યું', 'હાથથી પકડ્યું'. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કામ થાય ત્યારે 'દ્વારા/મારફતે' વપરાય. આ બે વચ્ચે ગૂંચવાડો ન કરવો.

મુખ્ય વિભક્તિ અને તેમના પ્રત્યય/નામયોગી

વિભક્તિ	પ્રત્યય/નામયોગી	ઉદાહરણ
કર્તા	એ / શૂન્ય	રમેશે કહ્યું
કર્મ / સંપ્રદાન	ને	મિત્રને આપ્યું
કરણ	થી / વડે	પેનથી લખ્યું
અપાદાન	થી / માંથી	ઝાડ પરથી પડ્યું
સંબંધ	નો / ની / નું / ના	ગામનું તળાવ
અધિકરણ	માં / પર / એ	ઘરમાં છે

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) મેં મિત્રને પત્ર લખ્યો. (બ) મેં મિત્રથી પત્ર લખ્યો.**

1. જેને પત્ર લખાય તે સંપ્રદાન છે, માટે 'ને' પ્રત્યય જોઈએ — 'મિત્રને'.
2. 'મિત્રથી' એ કરણ વિભક્તિ સૂચવે (મિત્ર સાધન બને) જે અહીં ખોટું; (અ) શુદ્ધ.

✅ જવાબ: **મેં મિત્રને પત્ર લખ્યો.**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) આ રમેશની ઘર છે. (બ) આ રમેશનું ઘર છે.**

1. સંબંધ-પ્રત્યય જેનો સંબંધ છે તે 'ઘર' (નપુંસકલિંગ) પ્રમાણે બદલાય, માટે 'નું' જોઈએ.
2. વિકલ્પ (અ) માં 'ની' સ્ત્રીલિંગ માટેનું છે — દોષ; (બ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **આ રમેશનું ઘર છે.**

ઉદાહરણ 3 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) તે ચાવીથી તાળું ખોલ્યું. (બ) તે ચાવીને તાળું ખોલ્યું.**

1. ચાવી એ સાધન (કરણ) છે, માટે 'થી' પ્રત્યય જોઈએ — 'ચાવીથી'.
2. વિકલ્પ (બ) માં 'ચાવીને' એ સંપ્રદાન સૂચવે જે અહીં ખોટું; (અ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **તે ચાવીથી તાળું ખોલ્યું.**

5. કાળ-દોષ — ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યની સુસંગતતા

એક વાક્યમાં (કે પરસ્પર સંબંધિત વાક્યોમાં) કાળ સુસંગત રહેવો જોઈએ. જો વાક્યનો આરંભ ભૂતકાળમાં થાય તો બાકીની ક્રિયાઓ પણ સામાન્ય રીતે ભૂતકાળમાં જ રહેવી જોઈએ. અકારણ કાળ બદલાય ત્યારે કાળ-દોષ થાય છે — દા.ત. 'તે ગયો અને જમે છે' (ભૂત + વર્તમાન મિશ્ર — દોષ); શુદ્ધ 'તે ગયો અને જમ્યો'.

સમય દર્શાવતા શબ્દો (ગઈકાલે, આવતીકાલે, હમણાં, અત્યારે) સાથે ક્રિયાપદનો કાળ મેળ ખાવો જોઈએ. 'ગઈકાલે હું જઈશ' એ ખોટું છે કારણ 'ગઈકાલે' ભૂતકાળ સૂચવે છે; શુદ્ધ 'ગઈકાલે હું ગયો'. એ જ રીતે 'આવતીકાલે હું ગયો' ખોટું — શુદ્ધ 'આવતીકાલે હું જઈશ'.

ચાલુ (અપૂર્ણ) ક્રિયા માટે 'રહ્યો છે / રહી છે / રહ્યું છે' વપરાય — 'તે વાંચી રહ્યો છે'. પૂર્ણ ભૂતકાળ માટે ' ચૂક્યો / લીધું' જેવાં રૂપ વપરાય. કાળનું આ સૂક્ષ્મ રૂપ યોગ્ય સંદર્ભમાં વાપરવું જરૂરી છે.

- વાક્યનો આરંભ-કાળ બાકીની ક્રિયાઓમાં જાળવો.
- 'ગઈકાલે' → ભૂતકાળ; 'આવતીકાલે' → ભવિષ્યકાળ.
- ચાલુ ક્રિયા → 'રહ્યો/રહી/રહ્યું છે'.
- એક જ વાક્યમાં બે ભિન્ન કાળ મિશ્ર ન કરો (સિવાય સંબંધ-આવશ્યક હોય).

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) ગઈકાલે હું શાળાએ જઈશ. (બ) ગઈકાલે હું શાળાએ ગયો.**

1. 'ગઈકાલે' ભૂતકાળ સૂચવે છે, માટે ક્રિયાપદ ભૂતકાળ 'ગયો' જોઈએ.
2. વિકલ્પ (અ) માં 'જઈશ' ભવિષ્યકાળ — કાળ-દોષ; (બ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **ગઈકાલે હું શાળાએ ગયો.**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) તે ઘેર આવ્યો અને જમવા બેસે છે. (બ) તે ઘેર આવ્યો અને જમવા બેઠો.**

1. પહેલી ક્રિયા 'આવ્યો' ભૂતકાળ છે, માટે બીજી ક્રિયા પણ ભૂતકાળ 'બેઠો' જોઈએ.
2. વિકલ્પ (અ) માં 'બેસે છે' વર્તમાનકાળ — કાળ-મિશ્રણ દોષ; (બ) શુદ્ધ.

✅ જવાબ: **તે ઘેર આવ્યો અને જમવા બેઠો.**

6. જોડણી-દોષ — હ્રસ્વ-દીર્ઘ અને અનુસ્વારના નિયમ

ગુજરાતી જોડણીમાં સૌથી વધુ ભૂલ હ્રસ્વ (ઇ/ઉ) અને દીર્ઘ (ઈ/ઊ) સ્વરની તથા અનુસ્વાર (ં) ની હોય છે. એક પાયાનો નિયમ: બે અક્ષરના શબ્દમાં અંતે આવતો ઇ/ઉ સામાન્ય રીતે દીર્ઘ થાય છે — દા.ત. 'નદી', 'દહીં', 'દૂ', 'પૂ'. જ્યારે શબ્દની વચ્ચે આવતો ઇ/ઉ ઘણીવાર હ્રસ્વ રહે છે — 'સ્થિતિ', 'કુટુંબ'.

નામ પરથી બનતા ભાવવાચક કે વિશેષણ રૂપોમાં ઘણીવાર સ્વર બદલાય છે — જેમ 'ગરીબ → ગરીબી' (દીર્ઘ ઈ), 'મીઠું → મીઠાશ'. તત્સમ (સંસ્કૃત-મૂળ) શબ્દોની જોડણી મૂળ સંસ્કૃત પ્રમાણે જ રાખવી — 'પ્રીતિ', 'સ્થિતિ', 'ગુરુ', 'મધુ', 'વિદ્યા'. અહીં મનઘડત હ્રસ્વ-દીર્ઘ ન કરવો.

અનુસ્વારની એક ઉપયોગી તપાસ: ક્રિયાપદ/વિશેષણ નપુંસકલિંગ બહુવચનમાં હોય ત્યારે અંતે અનુસ્વાર આવે — 'સારાં ફૂલ', 'મોટાં મકાનો'. તેમ જ 'હું', 'છું', 'મેં', 'તેં' જેવાં રૂપોમાં અનુસ્વાર ફરજિયાત છે; તે ભૂલવો એ સામાન્ય જોડણી-દોષ છે.

વારંવાર પૂછાતા અશુદ્ધ → શુદ્ધ જોડણી

અશુદ્ધ	શુદ્ધ	નોંધ
પ્રતિક	પ્રતીક	દીર્ઘ ઈ
પુજા	પૂજા	દીર્ઘ ઊ

અશુદ્ધ	શુદ્ધ	નોંધ
આશિર્વાદ	આશીર્વાદ	દીર્ઘ ઇ
દિવાળિ	દિવાળી	અંતે દીર્ઘ ઇ
ગ્રુહ	ગૃહ	ઋ-કાર
પરિક્ષા	પરીક્ષા	દીર્ઘ ઇ

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ જોડણી પસંદ કરો: (અ) પરિક્ષા. (બ) પરીક્ષા.**

1. 'પરીક્ષા' એ તત્સમ શબ્દ છે જેમાં 'રી' દીર્ઘ ઈ સાથે આવે છે.
2. વિકલ્પ (અ) 'પરિક્ષા' હ્રસ્વ ઇ સાથે — જોડણી-દોષ; (બ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **પરીક્ષા.**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) હુ રોજ વહેલો ઊઠુ છુ. (બ) હું રોજ વહેલો ઊઠું છું.**

1. 'હું', 'ઊઠું', 'છું' — આ રૂપોમાં અંતે અનુસ્વાર ફરજિયાત છે.
2. વિકલ્પ (અ) માં અનુસ્વાર ગાયબ છે — જોડણી-દોષ; (બ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **હું રોજ વહેલો ઊઠું છું.**

ઉદાહરણ 3 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ જોડણી પસંદ કરો: (અ) પુજા. (બ) પૂજા.**

1. 'પૂજા' માં 'પૂ' દીર્ઘ ઊ સાથે આવે છે (તત્સમ શબ્દ).
2. વિકલ્પ (અ) 'પુજા' હ્રસ્વ ઉ સાથે — જોડણી-દોષ; (બ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **પૂજા.**

7. રૂઢિ-દોષ અને શબ્દપ્રયોગ-દોષ — સાચો રૂઢિપ્રયોગ ને યોગ્ય શબ્દ

રૂઢિપ્રયોગ (idiom) એ ભાષાનો ઘડાયેલો સ્થિર પ્રયોગ છે — તેમાં શબ્દ બદલવાથી અર્થ બગડે છે કે વાક્ય અશુદ્ધ બને છે. દા.ત. 'આંખ આડા કાન કરવા' (અવગણના કરવી) — અહીં 'કાન' ને બદલે બીજો શબ્દ મૂકાય તો રૂઢિ-દોષ થાય. પરીક્ષામાં ઘણીવાર રૂઢિપ્રયોગનો અધૂરો કે ખોટો રૂપ આપીને શુદ્ધ રૂપ પુછાય છે.

શબ્દપ્રયોગ-દોષ એટલે અર્થની દૃષ્ટિએ ખોટો કે વધારાનો શબ્દ વાપરવો — જેને 'પુનરુક્તિ-દોષ' પણ કહે છે. દા.ત. 'પાછું પુનરાવર્તન કરવું' માં 'પાછું' અને 'પુનરાવર્તન' બંને 'ફરી' નો અર્થ આપે છે, માટે એક નકામો છે; શુદ્ધ 'પુનરાવર્તન કરવું'. એ જ રીતે 'સવારના પ્રભાતે' (પ્રભાત = સવાર) પુનરુક્તિ-દોષ છે.

કેટલાક શબ્દજોડ વ્યવહારમાં ભેળસેળ થાય છે — 'આશીર્વાદ/આશિર્વાદ', 'ઉપયોગ/ઉપીયોગ', 'મહત્ત્વ/મહત્વ'. યોગ્ય તત્સમ રૂપ વાપરવું. વળી 'આવેલું છે' ને બદલે 'આવેલ છે' જેવા સંક્ષેપ બોલચાલમાં ચાલે પણ લેખનમાં પૂર્ણ રૂપ વાપરવું વધુ શુદ્ધ ગણાય.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) તે રોજ સવારના પ્રભાતે ફરવા જાય છે. (બ) તે રોજ પ્રભાતે ફરવા જાય છે.**

1. 'પ્રભાત' એટલે જ 'સવાર'; 'સવારના પ્રભાતે' એ પુનરુક્તિ-દોષ છે.
2. માટે 'પ્રભાતે' એકલું જ બસ; (બ) શુદ્ધ વાક્ય છે.

✅ જવાબ: **તે રોજ પ્રભાતે ફરવા જાય છે.**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ રૂઢિપ્રયોગ પસંદ કરો (અર્થ: અવગણના કરવી): (અ) આંખ આડા કાન કરવા. (બ) આંખ આડા હાથ કરવા.**

1. પ્રચલિત રૂઢિપ્રયોગ 'આંખ આડા કાન કરવા' છે, જેનો અર્થ 'જાણીજોઈને અવગણવું'.
2. વિકલ્પ (બ) માં 'કાન' ને બદલે 'હાથ' — રૂઢિ-દોષ; (અ) શુદ્ધ રૂપ છે.

✅ જવાબ: **આંખ આડા કાન કરવા.**

વારંવાર પૂછાતા પુનરુક્તિ-દોષ (શુદ્ધ રૂપ સાથે)

- 'સવારના પ્રભાતે' → 'પ્રભાતે' (પ્રભાત જ સવાર છે)
- 'પાછું પુનરાવર્તન' → 'પુનરાવર્તન'
- 'નૂતન નવી' → 'નૂતન' કે 'નવી'
- 'મફત વિનામૂલ્યે' → 'વિનામૂલ્યે'
- 'એકબીજાની પરસ્પર' → 'પરસ્પર' કે 'એકબીજાની'
- 'દિન-પ્રતિદિન દરરોજ' → 'દિન-પ્રતિદિન'

8. પગલા-દર-પગલા ઉકેલ-પદ્ધતિ અને સામાન્ય ભૂલો (Trap)

ભાષાશુદ્ધિના કોઈ પણ પ્રશ્નને ઉકેલવા આ વ્યવસ્થિત ક્રમ અપનાવો. પ્રથમ, વાક્યનો કર્તા શોધી તેનું લિંગ-વચન નક્કી કરો. બીજું, ક્રિયાપદ તે કર્તા (કે ભૂતકાળમાં કર્મ) સાથે મેળ ખાય છે કે નહીં તે જુઓ. ત્રીજું, વિભક્તિના પ્રત્યય (ને/થી/માં/નો-ની-નું) તપાસો. ચોથું, કાળ સુસંગત છે કે નહીં ચકાસો. પાંચમું, જોડણી (હ્રસ્વ-દીર્ઘ, અનુસ્વાર) અને રૂઢિ/પુનરુક્તિ તપાસો.

સામાન્ય ભૂલો: પહેલી — વાક્ય 'કાને બરાબર' લાગે એટલે શુદ્ધ માની લેવું; હકીકતે અશુદ્ધ રૂપ રોજિંદી બોલીમાં એટલા પ્રચલિત હોય છે કે સાચા લાગે. બીજી — એક જ ભૂલ શોધીને અટકી જવું; ઘણીવાર વાક્યમાં બે ભૂલ હોય ને ફક્ત એક સુધારેલો વિકલ્પ પણ અશુદ્ધ રહે.

ત્રીજી ભૂલ — આદરાર્થે બહુવચન (ગાંધીજી હતા) ને વચન-દોષ માની લેવો; એ શુદ્ધ છે. ચોથી — તત્સમ શબ્દની જોડણી મનઘડત બદલવી (પરીક્ષા → 'પરિક્ષા'). છેલ્લે, ચારેય વિકલ્પ પૂરા વાંચ્યા વગર પહેલો 'સારો લાગતો' વિકલ્પ પસંદ ન કરવો — ઘણીવાર વધુ શુદ્ધ વિકલ્પ છેલ્લે હોય છે.

- પગલું 1: કર્તા શોધી લિંગ-વચન નક્કી કરો.
- પગલું 2: ક્રિયાપદનો કર્તા/કર્મ સાથે મેળ તપાસો.
- પગલું 3: વિભક્તિ-પ્રત્યય ચકાસો.
- પગલું 4: કાળની સુસંગતતા જુઓ.
- પગલું 5: જોડણી + રૂઢિ/પુનરુક્તિ તપાસી અંતિમ વિકલ્પ પસંદ કરો.

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) મારા બા ગઈકાલે મંદિરે ગયા. (બ) મારા બા ગઈકાલે મંદિરે ગયો.**

1. 'બા' આદરપાત્ર સ્ત્રી છે; આદરાર્થે બહુવચન-સ્ત્રીલિંગ 'ગયા' યોગ્ય; 'ગઈકાલે' સાથે ભૂતકાળ પણ સુસંગત.
2. વિકલ્પ (બ) માં 'ગયો' એકવચન-પુલ્લિંગ — લિંગ-વચન દોષ; (અ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **મારા બા ગઈકાલે મંદિરે ગયા.**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો: (અ) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને પાઠ સમજાવ્યું. (બ) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને પાઠ સમજાવ્યો.**

1. કર્મ 'પાઠ' પુલ્લિંગ છે, માટે ભૂતકાળમાં ક્રિયાપદ 'સમજાવ્યો' જોઈએ.
2. વિકલ્પ (અ) માં 'સમજાવ્યું' નપુંસકલિંગ — લિંગ-દોષ; (બ) શુદ્ધ છે.

✅ જવાબ: **શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને પાઠ સમજાવ્યો.**

ટૂંકી રીતો — ભાષાશુદ્ધિ

પરીક્ષાના દબાણમાં ઝડપથી ને સચોટ શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરવા નીચેની ટૂંકી રીતો યાદ રાખો. આ માત્ર દિશા આપતા સંકેત છે — અંતિમ ચુકાદો હંમેશાં વ્યાકરણના નિયમથી જ આપવો.

ઝડપી નિયમો — યાદ રાખો

- પહેલાં કર્તાનું લિંગ-વચન શોધો, પછી ક્રિયાપદ સાથે મેળ તપાસો.
- ભૂતકાળમાં ક્રિયાપદ ઘણીવાર કર્મ પ્રમાણે બદલાય (મેં ચોપડી વાંચી).
- 'ગઈકાલે' → ભૂત, 'આવતીકાલે' → ભવિષ્ય — સમય-શબ્દ સાથે કાળ મેળવો.
- 'હું/છું/મેં/ઊઠું' જેવાં રૂપોમાં અનુસ્વાર ભૂલવો નહીં.
- તત્સમ શબ્દની જોડણી મૂળ પ્રમાણે (પરીક્ષા, પૂજા, પ્રતીક) — મનઘડત હ્રસ્વ-દીર્ઘ નહીં.
- પુનરુક્તિ (સવારના પ્રભાતે) અને ખોટો રૂઢિ-શબ્દ તરફ સાવધ રહો.

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

1 **નીચેના કયા શબ્દો શબ્દકોશના ક્રમ પ્રમાણે સાચા છે ?**

(A) ખેતર, નોટ, પ્રેત, સોનું | (B) આંક, માનવી, નોટ, ખેતર | (C) ખેતર, પ્રેત, આંક, માનવી | **(D) આંક, ખેતર, સોનું, પ્રેત**

✓ **જવાબ:** (D) આંક, ખેતર, સોનું, પ્રેત

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

2 **સામાસિક શબ્દો દર્શાવવા માટે શબ્દોના ઘટકોને અલગ પાડીને દર્શાવવા માટે કયા ચિહ્નનો ઉપયોગ થાય છે ?**

(A) લઘુરેખા | (B) લોપચિહ્ન | (C) તિર્યકરેખા | (D) ગુરુરેખા

✓ **જવાબ:** (A) લઘુરેખા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

3 **નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી શુદ્ધજોડણી ધરાવતો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) આચાર્યે વિધાર્થી ઓને પ્રવાસ અંગે જણાવ્યું. | **(B) આચાર્યે વિદ્યાર્થીઓને પ્રવાસ અંગે જણાવ્યું.**

(C) આચાર્યે વિદ્યાર્થીઓ ને પ્રવાસ અંગે જણાવ્યું. | (D) આચાર્યે વિદ્યાર્થી ઓને પ્રવાશ અગે જણાવ્યુ

✓ **જવાબ:** (B) આચાર્યે વિદ્યાર્થીઓને પ્રવાસ અંગે જણાવ્યું.

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

4 **નીચેના વિકલ્પોમાંથી લેખનશુદ્ધિ ધરાવતું વાક્ય શોધો.**

(A) તમારો શો અભિપ્રાય છે? | (B) પંય વાગે તમે મને મળજો | (C) આ તો હું તમારું લક્ષ્ય દોરું છું

(D) તેણે ઘણીવાર મને મદદ કરી છે

✓ **જવાબ:** (A) તમારો શો અભિપ્રાય છે?

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

5 **શુદ્ધ વિધાન શોધો.**

(A) રસ્તે રખળવાનો અમને આનંદ છે. (B) રસ્તે રખડવાનો અમને આનદ છે. (C) રસ્તે રખડવાનો અમને આનંદ છું.

(D) રસ્તે રખડવાનો અમને આનંદ છે.

✓ **જવાબ:** (D) રસ્તે રખડવાનો અમને આનંદ છે.

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

6 **શબ્દકોશ મુજબ સાચો ક્રમ કયો છે ?**

(A) ઊર્ણા, ઋણ, એપ્રિલ, એંજિન (B) ઊર્ણા, એપ્રિલ, એંજિન, ઋણ (C) એંજિન, એપ્રિલ, ઊર્ણા, ઋણ

(D) એપ્રિલ, એંજિન, ઊર્ણા, ઋણ

✓ **જવાબ:** (A) ઊર્ણા, ઋણ, એપ્રિલ, એંજિન

GPSSB ગ્રામ સેવક 2025

7 **લેખન શુદ્ધિ સંદર્ભે સાચું વાક્ય શોધો**

(A) સીતાજી વનમાં ગયા **(B) સીતાજી વનમાં ગયાં** (C) સીતાજી વનમા ગયાં (D) સીતાજી વનમા ગયા

✓ **જવાબ:** (B) સીતાજી વનમાં ગયાં

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

8 **નીચેના પૈકી શુદ્ધ વાક્યનો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) ગાડીમાં અનાજ ભરાય રહ્યું હતું. (B) વિધાર્થીનું એકમાત્ર લક્ષ્ય હોય છે – ઉત્તમ અભ્યાસ. (C) તમે મા'સારૂ કામ તો સારૂ કરો.

(D) મારે હૈયે શું આનંદ ઉમટ્યો છે!

✓ **જવાબ:** (D) મારે હૈયે શું આનંદ ઉમટ્યો છે!

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2026

9 **સાચું વાક્ય શોધો**

(A) ગામમાં એક શકભાજીવાળો ફેરિયો આવ્યો. **(B) ગામમાં શાકભાજીવાળો એક ફેરિયો આવ્યો.**

(C) શકભાજીવાળો એક ફેરિયો ગામમાં આયો (D) એક ફેરિયો શકભાજીવાળો ગામમાં આવ્યો

✓ **જવાબ:** (B) ગામમાં શાકભાજીવાળો એક ફેરિયો આવ્યો.

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

10 ભાષાશુદ્ધિ ધરાવતું વાક્ય પસંદ કરો

(A) યુદ્ધ વિરામની ઘોષણા પ્રધાન મંત્રીએ કરી | (B) તેમને ગૃહકાર્ય કર્યું | (C) આ જવાબદારી કોણે સોંપાઇ છે?

(D) અમે નાટક જોઈએ છીએ

✓ **જવાબ:** (D) અમે નાટક જોઈએ છીએ

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

11 કયા વિરામ ચિહ્નો જોડમાં જ વપરાય છે ?

(A) અર્ધવિરામ | **(B) અવતરણ ચિહ્ન** | (C) પૂર્ણવિરામ | (D) અલ્પવિરામ

✓ **જવાબ:** (B) અવતરણ ચિહ્ન

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

12 સાચું વિધાન શોધો.

(A) ગાંધીજીની મુલાકાત માટે પત્નીી બહાર બેસી રહી. | (B) ગાંધીજીની મુલાકાત માટે પત્નિ બહાર બેસી રહી.

(C) ગાંધીજીની મુલાકાત માટે પત્નીી બહાર બેસીરહી. | (D) ગાધીજીની મુલાકાત માટે પત્નીી બહાર બેસી રહી.

✓ **જવાબ:** (A) ગાંધીજીની મુલાકાત માટે પત્નીી બહાર બેસી રહી.

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

13 શબ્દકોશના ક્રમ મુજબ સાચો ક્રમ કયો છે ?

(A) વર્ણ, વર્ષ, વૃદ્ધિ, વૈદ્ય, વ્રજ | (B) વૃદ્ધિ, વર્ણ, વર્ષ, વ્રજ, વૈદ્ય | (C) વ્રજ, વર્ણ, વર્ષ, વૃદ્ધિ, વૈદ્ય | (D) વ્રજ, વર્ષ, વર્ણ, વૈદ્ય, વૃદ્ધિ

✓ **જવાબ:** (A) વર્ણ, વર્ષ, વૃદ્ધિ, વૈદ્ય, વ્રજ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

14 અશુદ્ધ વિધાન શોધો.

(A) છાબડીમાં વીણેલા ફૂલ રાખવા. | (B) વીણેલાં ફૂલ છાબડીમાં રાખવાં. | (C) ભારત મારો દેશ છે. | (D) હું દસમા ધોરણમાં ભણું છું.

✓ **જવાબ:** (A) છાબડીમાં વીણેલા ફૂલ રાખવા.

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

15 ભાષાશુદ્ધિ સંદર્ભે રહેલી ભૂલ જણાવો : તમે એ કાવ્ય વાંચ્યું લાગતી નથી.

(A) લાગતી | (B) કાવ્ય | (C) તમે | (D) વાંચ્યું

✓ **જવાબ:** (A) લાગતી

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2025

16 લેખનશુદ્ધિ વાળું વાક્ય શોધો

(A) સ્ત્રિ સશક્તિ કરણની અભિવ્યક્તી. **(B) જીવનનો અભિગમ.** (C) કલા દ્રષ્ટિનો અભાવ . (D) વાણિનિ અભિવ્યકિતિ

✓ **જવાબ:** (B) જીવનનો અભિગમ.

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

17 ભાષાશુદ્ધિ સંદર્ભે સાચું વાક્ય શોધો.

(A) મહેસ જાય છે. **(B) મહેશ જાય છે.** (C) મહેષ જાય છે. (D) મહેસ જાય છે

✓ **જવાબ:** (B) મહેશ જાય છે.

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

18 નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય હોય તેવો વિકલ્પ પસંદ કરો:

(A) મારા પત્ની મીઠું લઈને આવશે. **(B) મારાં પત્ની મીઠું લઈને આવશે.** (C) મારાં પત્ની મીઠુ લઈને આવશે. (D) મારા પત્નિ મીઠું લઈને આવશે.

✓ **જવાબ:** (B) મારાં પત્ની મીઠું લઈને આવશે.

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

19 નીચેના વિકલ્પોમાંથી લેખનશુદ્ધિ ધરાવતું વાક્ય શોધો

(A) યથાશક્તિ દાન કરવું જોઈએ (B) સૌંદર્યતા સૌને ગમે (C) અગવડતા બદલ દીલગીરી માંગું છું (D) આસવારે ઘોડી ઉભી રાખી

✓ **જવાબ:** (A) યથાશક્તિ દાન કરવું જોઈએ

GPSSB ટ્રેસર 2025

20 શુદ્ધ વાક્ય ઓળખાવો.

(A) યથાશક્તિ પ્રમાણે સૌએ નિયમિત કસરત કરવી જોઇએ. **(B) યથાશક્તિ સૌએ નિયમિત કસરત કરવી જોઇએ.** (C) યથા શક્તિ સૌએ નિયમિત કસરત કરવી જોઇએ. (D) યથાશક્તિ સોએ નિયમિત કસરત કરવી જોઇએ.

✓ **જવાબ:** (B) યથાશક્તિ સૌએ નિયમિત કસરત કરવી જોઇએ.

GSRTC કંડક્ટર 2021

21 આપેલા વાક્યોમાંથી સાચી રીતે વિરામ ચિહ્નો મૂકેલું વાક્ય કયું ?

(A) જીવનમાં, ત્રણ વસ્તુ જરૂરી છે. હવા, પાણી, અને ખોરાક. (B) જીવનમાં ત્રણ, વસ્તુ જરૂરી છે; હવા–પાણી અને ખોરાક. (C) જીવનમાં ત્રણ વસ્તુ જરૂરી છે. હવા, પાણી, અને ખોરાક. **(D) જીવનમાં ત્રણ વસ્તુ જરૂરી છે : હવા, પાણી અને ખોરાક.**

✓ **જવાબ:** (D) જીવનમાં ત્રણ વસ્તુ જરૂરી છે : હવા, પાણી અને ખોરાક.

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

22 શબ્દકોષ પ્રમાણે સાચો ક્રમ દર્શાવતો વિકલ્પ શોધો.

(A) વૈચારિક, વૈતનિક, વૈદિક, વૈષ્ણવ

(B) વૈષ્ણવ, વૈદિક, વૈતનિક, વૈચારિક

(C) વૈદિક, વૈષ્ણવ, વૈચારિક, વૈતનિક

(D) વૈતનિક, વૈચારિક, વૈષ્ણવ, વૈદિક

✓ **જવાબ:** (D) વૈતનિક, વૈચારિક, વૈષ્ણવ, વૈદિક

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

23 શુદ્ધ વાક્યનો વિકલ્પ પસંદ કરો.

(A) શહેરમાં માદા ઢોરનું સરકારી દવાખાનું હોય જ.

(B) ગામમાં એક શાકભાજીવાળો ફેરિયો આવ્યો છે.

(C) ખાવા માટે બિલાડી દીવાલ ઉપર ચડી.

(D) બિલાડી ખાવા માટે દીવાલ ઉપર ચડી.

✓ **જવાબ:** (C) ખાવા માટે બિલાડી દીવાલ ઉપર ચડી.

GSSSB જુનિયર પ્રોસેસ આસિસ્ટન્ટ 2025

24 માણસ મૂળભૂત રીતે શેની શોધ કરતુ પ્રાણી છે ?

(A) આનંદ અને સુખની

(B) ગાતા પક્ષીઓની

(C) સલામતીની

(D) સૂર્યના સૌદર્યની

✓ **જવાબ:** (A) આનંદ અને સુખની

GSSSB લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

25 આપેલાં ફકરાનો મુખ્ય વિચાર દર્શાવતું વાક્ય પસંદ કરો.

(A) શરીરનો વિકાસ થવો જોઈએ.

(B) બુદ્ધિ નો વિકાસ થવો જોઈએ.

(C) આત્માાનો વિકાસ થવો જોઈએ.

(D) હૃદય, બુદ્ધિ અને શરીરનો વિકાસ એકસરખી ગતિએ થવો જોઈએ.

✓ **જવાબ:** (D) હૃદય, બુદ્ધિ અને શરીરનો વિકાસ એકસરખી ગતિએ થવો જોઈએ.

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

26 નીચે આપેલ વાક્ય માટે આપેલ વિકલ્પોમાંથી લેખનરૂઢિ અને ભાષાની દૃષ્ટિએ શુદ્ધ વાક્ય લખો. માંદા માણસથી મગજ ખવાય.

(A) માણસ માંદગીમાં મગજ ખાય.

(B) માંદા માણસથી મગ જ ખવાય.

(C) માંદાનું મગજ માણસથી ખવાય.

(D) માણસથી મગ ખાવા માંદા પડાય.

✓ **જવાબ:** (B) માંદા માણસથી મગ જ ખવાય.

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

27 **ગુજરાતી વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ શુદ્ધ વાક્ય / શબ્દસમૂહ પસંદ કરો.**

(A) અહીં ચાર રસ્તાનું મિલન થાય છે. (B) બે ભાગીદારોએ સલાહ કરી. **(C) કુમાર નામે એક છોકરો હતો.** (D) એક કુમાર નામે છોકરો હતો.

✓ **જવાબ:** (C) કુમાર નામે એક છોકરો હતો.

RMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2023

28 **ઉચ્ચારણ કે વર્ણનું સામ્ય હોય પરંતુ અર્થ અલગ હોય, તેવી કઈ જોડી છે ? (1) માલમ → વહાણને દોરનાર # માલૂમ → જાણેલું (2) મીલ → પ્રતિપક્ષ # મિલ → કારખાનું (3) મેદની → ભીડ # મોહિની → પૃથ્વી**

(A) માત્ર 1 અને 2 (B) માત્ર 2 અને 3 (C) માત્ર 3 અને 4 (D) 1, 2 અને 3

✓ **જવાબ:** (A) માત્ર 1 અને 2

RMC જુનિયર ક્લાર્ક 2021

29 **ઉચ્ચારણ કે વર્ણનું સામ્ય ધરાવતા પરંતુ ભિન્ન ભિન્ન અર્થભેદ વાળા શબ્દોની જોડીઓ ચકાસો. 1. અફર – નિશ્ચિત # અફળ – નિષ્ફળ 2. અનુસાર – પ્રમાણે # અનુસ્વાર – લિપિ ચિહ્ન**

(A) માત્ર 1 યોગ્ય છે. (B) માત્ર 2 યોગ્ય છે. (C) 1 અને 2 બંને યોગ્ય નથી. **(D) 1 અને 2 બંને યોગ્ય છે.**

✓ **જવાબ:** (D) 1 અને 2 બંને યોગ્ય છે.

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

30 **ભાષાકીય રીતે શુદ્ધ વાક્ય કયું છે ?**

(A) ગોપાલભાઈ સજ્જન વ્યક્તિ છે. (B) વિદ્યાર્થીનું એક માત્ર લક્ષ હોય છે – ઉત્તમ અભ્યાસ. **(C) આ ટીશર્ટની શી કિંમત છે ?** (D) ઓફિસમાં સફાઈકામ કરતા કર્મચારીઓ એકઠા થવાના છે.

✓ **જવાબ:** (C) આ ટીશર્ટની શી કિંમત છે ?

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

31 **નીચે આપેલા વાક્યોમાંથી કયું વાક્ય લેખનરૂઢિની દૃષ્ટિએ સાચું છે ?**

(A) મેં મગફળી અને ગોળ ખાધો (B) ગામમાં એક શાકભાજીવાળો ફેરિયો આવ્યો છે. **(C) ખાવા માટે બિલાડી દીવાલ ઉપર ચઢી.** (D) મોટા ભાઈ આવ્યા અને મોટા બહેન ગયા.

✓ **જવાબ:** (C) ખાવા માટે બિલાડી દીવાલ ઉપર ચઢી.

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

32 **વિરામચિહ્નોને ધ્યાનમાં રાખીને સાચું વિધાન શોધો.**

(A) બાએ કહ્યું, "જા-તું હવે અમારા લેણામાંથી છુટે"

(B) બાએ કહ્યું, "જા, તું હવે અમારા લેણામાંથી છુટે"

(C) બાએ કહ્યું; 'જા ! તું હવે અમારા, લેણામાંથી છુટે'

(D) બાએ કહ્યું - 'જા, તું હવે, અમારા લેણામાંથી છુટે !'

✓ **જવાબ:** (D) બાએ કહ્યું - 'જા, તું હવે, અમારા લેણામાંથી છુટે !'

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

33 **એક સિંહ કુટુંબ અમારાથી 30 ફૂટ દૂર બેઠું હતું ___ સિંહ, સિંહણ અને ત્રણ બચ્ચાં. ___ માં યોગ્ય વિરામચિન્હ જણાવો.**

(A) .

(B) ,

(C) :

(D) !

✓ **જવાબ:** (C) :

SEB TET-2 (ગણિત-વિજ્ઞાન) 2023

34 **નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશ ક્રમમાં ગોઠવો. સૌંદર્ય, સ્વીકાર, સત્કાર, સ્વાર્થ, સૈનિક**

(A) સૈનિક, સ્વાર્થ, સૌંદર્ય, સ્વીકાર, સત્કાર

(B) સ્વાર્થ, સૈનિક, સત્કાર, સૌંદર્ય, સ્વીકાર

(C) સત્કાર, સ્વાર્થ, સ્વીકાર, સૈનિક, સૌંદર્ય

(D) સત્કાર, સૈનિક, સૌંદર્ય, સ્વાર્થ, સ્વીકાર

✓ **જવાબ:** (D) સત્કાર, સૈનિક, સૌંદર્ય, સ્વાર્થ, સ્વીકાર

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

35 **નીચે દર્શાવેલ વાક્યમાં ભૂલ શોધીને લખો. "દરખાસ્તને મંજૂરી મળેલ હોય કાગળ રવાના કરીએ."**

(A) દરખાસ્તને

(B) મંજૂરી

(C) હોય

(D) કરીએ

✓ **જવાબ:** (A) દરખાસ્તને

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

36 **શબ્દકોશના ક્રમ પ્રમાણે સાચા અક્ષરોનો ક્રમ શોધો.**

(A) કા, ખુ, ધૂ, ભૈ

(B) ક, ટ, ત, ચ

(C) ક, ર, મ, ત

(D) ડ, ટી, ઠાં, ઠા

✓ **જવાબ:** (A) કા, ખુ, ધૂ, ભૈ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

37 **નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી શુદ્ધ લેખન ધરાવતો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) આ યોજના નો અમલ કરવા થી શો લાભ થશે?

(B) આ યોઝનાનો અમલ કરવાથી શે લાભ થશે?

(C) આ યોજનાનો અમલ કરવાથી શો લાભ થશે?

(D) આ યોજનાનો અમલ કરવા થી શો લાભ થશે.

✓ **જવાબ:** (C) આ યોજનાનો અમલ કરવાથી શો લાભ થશે?

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

38 નીચે આપેલ ગુજરાતી શબ્દનું શિષ્ટ રૂપ વિકલ્પમાંથી શોધો : 'પોલકું'

(A) સ્ત્રીઓને પહેરવાનું વસ્ત્ર | (B) પોલાણ હોય તેવું - ખોખલું | (C) ગભરાયેલું કે બીકણ | (D) બોલીને ફરી જાય તેવું

✓ **જવાબ:** (A) સ્ત્રીઓને પહેરવાનું વસ્ત્ર

GPSSB ગ્રામ સેવક 2025

39 સાચું વિધાન શોધો

(A) અહી ગંદકી કરવી નહીં કરનારને સજા થશે | **(B) અહીં ગંદકી કરવી નહીં કરનારને સજા થશે**

(C) અહી ગંદકી કરવી, નહીંકરનારને સજા થશે | (D) અહી , ગંદકી કરવી, નહીં કરનારને સજા થશે

✓ **જવાબ:** (B) અહીં ગંદકી કરવી નહીં કરનારને સજા થશે

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

40 વિધાનમાંથી ભૂલવાળો શબ્દ શોધો : દરેક વિદ્યાર્થી સારા ગુણમાં પાસ થયો.

(A) દરેક | **(B) ગુણમાં** | (C) પાસ | (D) થયો.

✓ **જવાબ:** (B) ગુણમાં

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

41 શુદ્ધ વાક્ય હોય તેવો વિકલ્પ પસંદ કરો.

(A) તમે કેટલાં વાગે આવશો? | **(B) વિનય સાથે આપને હું આ હકીકત જણાવું છું.** | (C) તેણે ગોળ વર્તુળ દોર્યું

(D) મૂળશંકરને તો ઘણું ય પૂછવું હતું

✓ **જવાબ:** (B) વિનય સાથે આપને હું આ હકીકત જણાવું છું.

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

42 નીચે આપેલા અર્થભેદ : શબ્દભેદમાંથી ખોટો વિકલ્પ શોધો.

(A) પુષ્ટ-પાતળું | (B) પૃષ્ઠ-પીઠ | (C) પ્રસાદ-કૃપા | (D) પ્રાસાદ-મહેલ

✓ **જવાબ:** (A) પુષ્ટ-પાતળું

GSSSB જુનિયર પ્રોસેસ આસિસ્ટન્ટ 2025

43 સુખી સ્વભાવની વ્યક્તિ શું જોઇને આનંદવિભોર થઇ જાય છે.

(A) ચાંદની રાતની શીતળતા | (B) સુમસાન રાતનુ સંગીત | **(C) કુદરતનાં સૌદર્ય અને ભવ્યતાને** | (D) વહેતા ઝરણાનો કલરવ

✓ **જવાબ:** (C) કુદરતનાં સૌદર્ય અને ભવ્યતાને

GSSSB લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

44 ગામડા અને શહેરના લોકોની શી પરિસ્થિતિ છે?

(A) બંનેનો સમતોલ વિકાસ થયો છે.

(B) ગામડાંના લોકોનો શ્રમ કરે છે, જ્યારે શહેરના લોકો બુદ્ધિ નો વિલાસ કરે છે.

(C) ગામડાંના લોકો મહેનત કરે છે.

(D) શહેરના લોકો ભણે છે.

✓ **જવાબ:** (B) ગામડાંના લોકોનો શ્રમ કરે છે, જ્યારે શહેરના લોકો બુદ્ધિ નો વિલાસ કરે છે.

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

45 વિરામચિહ્નોનો ઉચિત પ્રયોગ ન થયો હોય તેવું વાક્ય કયું છે ?

(A) એણે કહ્યું : હું ત્યાં ક્યારેય આવીશ નહીં.

(B) મા'રાજ, આ માટે શું જોઈશે ?

(C) બધાં જ તત્ત્વજ્ઞાન (?) સમજી શકતા હશે ?

(D) "બોલે એનાં બોર વેચાય"

✓ **જવાબ:** (A) એણે કહ્યું : હું ત્યાં ક્યારેય આવીશ નહીં.

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

46 લેખનરૂઢિ અને ભાષાશુદ્ધિની દૃષ્ટિએ નીચેના પૈકી કયું વાક્ય સાચું છે ?

(A) આજીવન દૃષ્ટિ કવિને માટે મૃત્યુની ઘટનાને મંગલ બનાવી દે છે.

(B) મૃત્યુ વિષયક કાવ્યોમાં તો એ વીરલ છે.

(C) કાવ્ય આરંભાયુ મનની ભારે અવસ્થાના સુચનથી.

(D) 'સુંદરી' ને સ્થાને 'સૌંદર્ય' અને તે પણ પૂજનીય.

✓ **જવાબ:** (B) મૃત્યુ વિષયક કાવ્યોમાં તો એ વીરલ છે.

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

47 શા વિચારમાં પડી ગયા છો ___ મહારાજ ___ ખાલી જગ્યામાં યોગ્ય વિરામચિહ્નો કયા આવશે ?

(A) ? !

(B) , !

(C) . !

(D) ! .

✓ **જવાબ:** (B) , !

SEB TET-2 (ગણિત-વિજ્ઞાન) 2023

48 આપેલાં વાક્યોમાં ઉચિત વિરામચિહ્નોનો પ્રયોગ ન થયો હોય તેવું વાક્ય કયું છે ?

(A) પોલીસ આવી, ટોળું વિખરાઈ ગયું, ફરી વ્યવસ્થા સ્થપાઈ ગઈ.

(B) ભાષા સંજ્ઞતા : આજના વક્તવ્યનો વિષય છે.

(C) હું કહેતો હતો - કહેતાં ભૂલી ગયો કે - તમે ત્યાં આવવાના છો ?

(D) કાવ્યમાં વપરાયેલા આ શબ્દ (ક્રમ)ની પણ સમજ નથી.

✓ **જવાબ:** (B) ભાષા સંજ્ઞતા : આજના વક્તવ્યનો વિષય છે.

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

49 નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી ભાષાશુદ્ધિ ધરાવતો વિકલ્પ પસંદ કરો.

(A) મારે તો જરા સભ્યતા શીખવા જવું છે. (B) મારે તો જ રા સભ્યતા શિખવા જવું છે. (C) મારે તો જરા સભ્યતા શીકવા જવુ છે (D) મારે તો જરા સભ્યતા શીખવા જઊ છે.

✓ **જવાબ:** (A) મારે તો જરા સભ્યતા શીખવા જવું છે.

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

50 વિધાનમાંથી ભૂલવાળો શબ્દ શોધો : વિદેશના ચેક પર બેંક વટાઉ કાપે છે.

(A) વિદેશના (B) ચેક (C) પર **(D) વટાઉ**

✓ **જવાબ:** (D) વટાઉ

GSSSB જુનિયર પ્રોસેસ આસિસ્ટન્ટ 2025

51 ફકરાનો ભાવાર્થ શોધો

(A) ધનવાન અને નિર્ધન (B) આથમતા સૂર્યનું સૌદર્ય **(C) કુદરતી સુખ**

(D) ગાતા પક્ષીઓ Sub-Section Number : 4 Sub-Section Id : 441009800634 Question Shuffling Allowed : Yes Question Id : 441009129071 Question Type : COMPREHENSION Sub Question Shuffling Allowed : Yes Group Comprehension Questions : No Question Pattern Type : NonMatrix Question Numbers : (86 to 90) Read the given passage and answer the questions that follow. The construction of the Taj Mahal began in 1632 and was completed in 1653. It was built using materials sourced from across the Indian subcontinent and other parts of Asia, with white marble serving as the primary material. Emperor Shah Jahan commissioned the monument as a mausoleum for his wife, Mumtaz Mahal. During the Indian Rebellion of 1857, British soldiers damaged several parts of the structure and looted some of the precious stones embedded in its walls. Over the years, the Taj Mahal has suffered from environmental degradation, prompting numerous conservation efforts by the government to preserve its beauty. Today, the Taj Mahal stands as one of India's most iconic landmarks, drawing millions of visitors annually. It is almost always featured in lists of the world's most famous architectural sites and is recognized as one of the New Seven Wonders of the World. It is also designated as a UNESCO World Heritage Site. Sub questions

✓ **જવાબ:** (C) કુદરતી સુખ

GSSSB લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

52 આ ફકરામાંથી શો બોધપાઠ મળે છે?

(A) હૃદય, બુદ્ધિ અને શરીરનો વિકાસ એ જ સર્વાંગી વિકાસ છે. (B) દરેક મનુષ્યે મહેનત કરવી જોઈએ, (C) દરેક મનુષ્યે કોલેજનું શિક્ષણ મેળવવું જોઈએ.

(D) ગામડાંની જીવન શ્રેષ્ઠ જીવન છે. Question Id : 441009329103 Question Type : COMPREHENSION Sub Question Shuffling Allowed : Yes Group Comprehension Questions : No Question Pattern Type : NonMatrix Question Numbers : (86 to 90) Sub questions

✓ **જવાબ:** (A) હૃદય, બુદ્ધિ અને શરીરનો વિકાસ એ જ સર્વાંગી વિકાસ છે.

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

53 **વિરામચિહ્નોની દૃષ્ટિએ સાચું વાક્ય કયું છે ?**

(A) પણ, મને હું રજમાત્ર હીન ગમતી નથી, બલ્કે મને એનું ગૌરવ છે.

(B) પણ મને હું રજમાત્ર હીન ગણાતી નથી. બલ્કે મને એનું ગૌરવ છે !

(C) પણ, મને હું રજમાત્ર હીન ગણાતી નથી ! બલ્કે મને એનું ગૌરવ છે.

(D) પણ મને હું રજમાત્ર હીન ગણતી નથી; બલ્કે મને એનું ગૌરવ છે.

✓ **જવાબ:** (C) પણ, મને હું રજમાત્ર હીન ગણાતી નથી ! બલ્કે મને એનું ગૌરવ છે.

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

54 **યોગ્ય વિરામ ચિહ્નોની દૃષ્ટિએ નીચેનામાંથી કયું વાક્ય સાચું છે ?**

(A) 'હું તમારી જોડે' સંમત નથી થતો !

(B) તમે ખરેખર સમજીને આ કહી રહ્યા છો ?

(C) તમારાં બધાં પુસ્તકોએ, મને શાણપણ દીધું છે ?

(D) મહેમાનોએ એવો અભિપ્રાય કેમ વ્યક્ત કર્યો.

✓ **જવાબ:** (B) તમે ખરેખર સમજીને આ કહી રહ્યા છો ?

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) છોકરી નિશાળે ગયો.

(B) છોકરી નિશાળે ગઈ.

(C) છોકરી નિશાળે ગયું.

(D) છોકરી નિશાળે ગયા.

ઉકેલ: કર્તા 'છોકરી' એકવચન-સ્ત્રીલિંગ છે, માટે ક્રિયાપદ પણ સ્ત્રીલિંગ 'ગઈ' જોઈએ. 'ગયો' પુલ્લિંગ, 'ગયું' નપુંસકલિંગ અને 'ગયા' બહુવચન છે — ત્રણેય લિંગ/વચન-દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો.**

(A) પરિક્ષા

(B) પરીક્ષા

(C) પરિક્શા

(D) પરીક્શા

ઉકેલ: તત્સમ શબ્દ 'પરીક્ષા' માં 'રી' દીર્ઘ ઈ સાથે અને 'ક્ષ' સંયુક્તાક્ષર સાથે આવે છે. 'પરિક્ષા' હ્રસ્વ ઇ-દોષ અને 'ક્શ' ખોટો સંયુક્તાક્ષર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) ગઈકાલે હું દિલ્હી જઈશ.

(B) ગઈકાલે હું દિલ્હી ગયો.

(C) ગઈકાલે હું દિલ્હી જાઉં છું.

(D) ગઈકાલે હું દિલ્હી જતો રહીશ.

ઉકેલ: 'ગઈકાલે' ભૂતકાળ સૂચવે છે, માટે ક્રિયાપદ ભૂતકાળ 'ગયો' જોઈએ. 'જઈશ' ભવિષ્ય, 'જાઉં છું' વર્તમાન અને 'જતો રહીશ' ભવિષ્ય હોવાથી કાળ-દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) મેં આખી નવલકથા વાંચ્યો. (B) મેં આખી નવલકથા વાંચ્યું. **(C) મેં આખી નવલકથા વાંચી.** (D) મેં આખી નવલકથા વાંચ્યા.

ઉકેલ: ભૂતકાળના આ પ્રયોગમાં ક્રિયાપદ કર્મ 'નવલકથા' (સ્ત્રીલિંગ) પ્રમાણે બદલાય, માટે 'વાંચી' જોઈએ. 'વાંચ્યો' પુલ્લિંગ, 'વાંચ્યું' નપુંસકલિંગ, 'વાંચ્યા' બહુવચન — દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) આ રમેશની ઘર છે. (B) આ રમેશનો ઘર છે. **(C) આ રમેશનું ઘર છે.** (D) આ રમેશના ઘર છે.

ઉકેલ: સંબંધ-પ્રત્યય જેનો સંબંધ છે તે 'ઘર' (નપુંસકલિંગ-એકવચન) પ્રમાણે બદલાય, માટે 'નું' જોઈએ. 'ની' સ્ત્રીલિંગ, 'નો' પુલ્લિંગ, 'ના' બહુવચન માટેનું છે — વિભક્તિ-દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) પોલીસે ચોરને પકડ્યો. (B) પોલીસે ચોરથી પકડ્યો. (C) પોલીસે ચોરમાં પકડ્યો. (D) પોલીસે ચોરનો પકડ્યો.

ઉકેલ: જેને પકડ્યો તે કર્મ છે, માટે 'ને' પ્રત્યય જોઈએ — 'ચોરને'. 'થી' કરણ, 'માં' અધિકરણ અને 'નો' સંબંધ-પ્રત્યય હોવાથી અહીં વિભક્તિ-દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં બેઠો છે. (B) વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં બેઠી છે. (C) વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં બેઠું છે. **(D) વિદ્યાર્થીઓ વર્ગમાં બેઠા છે.**

ઉકેલ: કર્તા 'વિદ્યાર્થીઓ' બહુવચન છે, માટે ક્રિયાપદ પણ બહુવચન 'બેઠા છે' જોઈએ. 'બેઠો', 'બેઠી', 'બેઠું' એકવચન રૂપ હોવાથી વચન-દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો.**

(A) પુજા **(B) પૂજા** (C) પુંજા (D) પૂંજા

ઉકેલ: તત્સમ શબ્દ 'પૂજા' માં 'પૂ' દીર્ઘ ઊ સાથે આવે છે. 'પુજા' હ્રસ્વ ઉ-દોષ; 'પુંજા', 'પૂંજા' માં ખોટો અનુસ્વાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) દરેક ખેડૂતો બીજ લાવ્યા. **(B) દરેક ખેડૂત બીજ લાવ્યો.** (C) દરેક ખેડૂતે બીજ લાવ્યા. (D) દરેક ખેડૂતો બીજ લાવ્યું.

ઉકેલ: 'દરેક' પછી નામ અને ક્રિયાપદ એકવચનમાં આવે છે, માટે 'દરેક ખેડૂત... લાવ્યો' શુદ્ધ. 'દરેક ખેડૂતો' એ વચન-દોષ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) તે ચાવીને તાળું ખોલ્યું. (B) તે ચાવીમાં તાળું ખોલ્યું. **(C) તે ચાવીથી તાળું ખોલ્યું.** (D) તે ચાવીનો તાળું ખોલ્યું.

ઉકેલ: ચાવી એ સાધન (કરણ) છે, માટે 'થી' પ્રત્યય જોઈએ — 'ચાવીથી'. 'ને' સંપ્રદાન, 'માં' અધિકરણ, 'નો' સંબંધ સૂચવે, જે અહીં વિભક્તિ-દોષ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) બસમાં મુસાફરો બેઠી છે. (B) બસમાં મુસાફરો બેઠો છે. (C) બસમાં મુસાફરો બેઠું છે. **(D) બસમાં મુસાફરો બેઠા છે.**

ઉકેલ: કર્તા 'મુસાફરો' બહુવચન છે, માટે ક્રિયાપદ બહુવચન 'બેઠા છે' જોઈએ. બાકીના ત્રણ એકવચન રૂપ હોવાથી વચન-દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) આજે દહીં બહુ ખાટી છે. (B) આજે દહીં બહુ ખાટો છે. **(C) આજે દહીં બહુ ખાટું છે.** (D) આજે દહીં બહુ ખાટા છે.

ઉકેલ: 'દહીં' નપુંસકલિંગ શબ્દ છે, માટે વિશેષણ પણ નપુંસકલિંગ 'ખાટું' જોઈએ. 'ખાટી' સ્ત્રીલિંગ, 'ખાટો' પુલ્લિંગ, 'ખાટા' બહુવચન — લિંગ/વચન-દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) તે ઘેર આવ્યો અને જમવા બેસે છે. **(B) તે ઘેર આવ્યો અને જમવા બેઠો.** (C) તે ઘેર આવે છે અને જમવા બેઠો. (D) તે ઘેર આવ્યો અને જમવા બેસશે.

ઉકેલ: પહેલી ક્રિયા 'આવ્યો' ભૂતકાળ છે, માટે બીજી ક્રિયા પણ ભૂતકાળ 'બેઠો' જોઈએ. બાકીના વિકલ્પમાં વર્તમાન/ભવિષ્ય ભળતા હોવાથી કાળ-મિશ્રણ દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) તે રોજ સવારના પ્રભાતે ફરવા જાય છે. (B) તે રોજ પ્રભાતના સવારે ફરવા જાય છે. **(C) તે રોજ પ્રભાતે ફરવા જાય છે.** (D) તે રોજ સવારના વહેલા પ્રભાતે ફરવા જાય છે.

ઉકેલ: 'પ્રભાત' એટલે જ 'સવાર'; બંને સાથે વાપરવાથી પુનરુક્તિ-દોષ થાય. માટે 'પ્રભાતે' એકલું જ શુદ્ધ. બાકીના વિકલ્પમાં બેવડો અર્થ આવે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) હુ રોજ વહેલો ઊઠુ છુ. **(B) હું રોજ વહેલો ઊઠું છું.** (C) હું રોજ વહેલો ઊઠુ છુ. (D) હુ રોજ વહેલો ઊઠું છું.

ઉકેલ: 'હું', 'ઊઠું', 'છું' — આ ત્રણેય રૂપોમાં અંતે અનુસ્વાર ફરજિયાત છે. જે વિકલ્પમાં ક્યાંય અનુસ્વાર છૂટી જાય તે જોડણી-દોષ; ત્રણેય જગ્યાએ અનુસ્વાર હોય તે જ શુદ્ધ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) રમેશે મોટું મકાન બંધાવ્યો. (B) રમેશે મોટું મકાન બંધાવી. **(C) રમેશે મોટું મકાન બંધાવ્યું.** (D) રમેશે મોટું મકાન બંધાવ્યા.

ઉકેલ: કર્મ 'મકાન' નપુંસકલિંગ-એકવચન છે, માટે ક્રિયાપદ 'બંધાવ્યું' જોઈએ. 'બંધાવ્યો' પુલ્લિંગ, 'બંધાવી' સ્ત્રીલિંગ, 'બંધાવ્યા' બહુવચન — દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો.**

(A) પ્રતિક **(B) પ્રતીક** (C) પ્રતિક્ (D) પરતીક

ઉકેલ: તત્સમ શબ્દ 'પ્રતીક' (=ચિહ્ન) માં 'તી' દીર્ઘ ઈ સાથે આવે છે. 'પ્રતિક' હ્રસ્વ ઇ-દોષ; 'પ્રતિક્', 'પરતીક' પણ અશુદ્ધ રૂપ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને પાઠ સમજાવ્યું. (B) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને પાઠ સમજાવી. **(C) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને પાઠ સમજાવ્યો.** (D) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને પાઠ સમજાવ્યા.

ઉકેલ: કર્મ 'પાઠ' પુલ્લિંગ-એકવચન છે, માટે ભૂતકાળમાં ક્રિયાપદ 'સમજાવ્યો' જોઈએ. 'સમજાવ્યું' નપુંસકલિંગ, 'સમજાવી' સ્ત્રીલિંગ, 'સમજાવ્યા' બહુવચન — દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) મેં મિત્રથી પત્ર લખ્યો. **(B) મેં મિત્રને પત્ર લખ્યો.** (C) મેં મિત્રમાં પત્ર લખ્યો. (D) મેં મિત્રનો પત્ર લખ્યો.

ઉકેલ: જેને પત્ર લખાય તે સંપ્રદાન છે, માટે 'ને' પ્રત્યય જોઈએ — 'મિત્રને'. 'થી' કરણ, 'માં' અધિકરણ, 'નો' સંબંધ સૂચવે — અહીં વિભક્તિ-દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) આ બધાં ફૂલ સુંદર છો. **(B) આ બધાં ફૂલ સુંદર છે.** (C) આ બધાં ફૂલ સુંદર છીએ. (D) આ બધાં ફૂલ સુંદર છું.

ઉકેલ: કર્તા 'બધાં ફૂલ' ત્રીજો પુરુષ-બહુવચન છે, માટે 'છે' જ યોગ્ય. 'છો' (તમે), 'છીએ' (અમે), 'છું' (હું) — પુરુષ-દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) મારા બા ગઈકાલે મંદિરે ગયો. (B) મારા બા ગઈકાલે મંદિરે ગયું. **(C) મારા બા ગઈકાલે મંદિરે ગયા.** (D) મારા બા ગઈકાલે મંદિરે જશે.

ઉકેલ: 'બા' આદરપાત્ર સ્ત્રી છે; આદરાર્થે બહુવચન 'ગયા' યોગ્ય અને 'ગઈકાલે' સાથે ભૂતકાળ સુસંગત. 'ગયો'/'ગયું' લિંગ-દોષ, 'જશે' કાળ-દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) રાજુ રમવા ગઈ. (B) રાજુ રમવા ગયું. (C) રાજુ રમવા ગયા. **(D) રાજુ રમવા ગયો.**

ઉકેલ: કર્તા 'રાજુ' એકવચન-પુલ્લિંગ છે, માટે ક્રિયાપદ 'ગયો' જોઈએ. 'ગઈ' સ્ત્રીલિંગ, 'ગયું' નપુંસકલિંગ, 'ગયા' બહુવચન/આદરાર્થે — અહીં દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો.**

(A) દિવાળિ (B) દીવાળિ **(C) દિવાળી** (D) દીવાલી

ઉકેલ: શુદ્ધ રૂપ 'દિવાળી' છે — પ્રથમ 'દિ' હ્રસ્વ અને અંતે 'ળી' દીર્ઘ ઈ સાથે. 'દિવાળિ' અંતે હ્રસ્વ-દોષ; 'દીવાળિ', 'દીવાલી' પણ અશુદ્ધ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) સભા સમયસર વિખેરાઈ ગયાં. **(B) સભા સમયસર વિખેરાઈ ગઈ.** (C) સભા સમયસર વિખેરાઈ ગયો. (D) સભા સમયસર વિખેરાઈ ગયા.

ઉકેલ: 'સભા' સમૂહવાચક-સ્ત્રીલિંગ-એકવચન ગણાય, માટે ક્રિયાપદ 'વિખેરાઈ ગઈ' એકવચન-સ્ત્રીલિંગ જોઈએ. 'ગયાં'/'ગયા' બહુવચન, 'ગયો' પુલ્લિંગ — દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) આવતીકાલે હું પરીક્ષા આપ્યો. (B) આવતીકાલે હું પરીક્ષા આપું છું. **(C) આવતીકાલે હું પરીક્ષા આપીશ.** (D) આવતીકાલે હું પરીક્ષા આપતો હતો.

ઉકેલ: 'આવતીકાલે' ભવિષ્યકાળ સૂચવે છે, માટે ક્રિયાપદ ભવિષ્ય 'આપીશ' જોઈએ. 'આપ્યો' ભૂત, 'આપું છું' વર્તમાન, 'આપતો હતો' ભૂત — કાળ-દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) શિક્ષિકાએ બાળકોને વાર્તા કહ્યો. (B) શિક્ષિકાએ બાળકોને વાર્તા કહ્યું. **(C) શિક્ષિકાએ બાળકોને વાર્તા કહી.** (D) શિક્ષિકાએ બાળકોને વાર્તા કહ્યા.

ઉકેલ: કર્મ 'વાર્તા' સ્ત્રીલિંગ-એકવચન છે, માટે ભૂતકાળમાં ક્રિયાપદ 'કહી' જોઈએ. 'કહ્યો' પુલ્લિંગ, 'કહ્યું' નપુંસકલિંગ, 'કહ્યા' બહુવચન — દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) ગાંધીજી ભારતના મહાન નેતા હતો. (B) ગાંધીજી ભારતના મહાન નેતા હતું. (C) ગાંધીજી ભારતના મહાન નેતા હતી.

(D) ગાંધીજી ભારતના મહાન નેતા હતા.

ઉકેલ: 'ગાંધીજી' આદરપાત્ર વ્યક્તિ છે; આદરાર્થે બહુવચન 'હતા' શુદ્ધ ગણાય. 'હતો' એકવચન-પુલ્લિંગ, 'હતું' નપુંસકલિંગ, 'હતી' સ્ત્રીલિંગ — અહીં દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

28 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) બાળકોએ બગીચામાં ઝાડ વાવ્યો. **(B) બાળકોએ બગીચામાં ઝાડ વાવ્યું.** (C) બાળકોએ બગીચામાં ઝાડ વાવી.

(D) બાળકોએ બગીચામાં ઝાડ વાવ્યા.

ઉકેલ: કર્મ 'ઝાડ' નપુંસકલિંગ-એકવચન છે, માટે ક્રિયાપદ 'વાવ્યું' જોઈએ. 'વાવ્યો' પુલ્લિંગ, 'વાવી' સ્ત્રીલિંગ, 'વાવ્યા' બહુવચન — દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

29 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) તેણે વિનામૂલ્યે મફત પુસ્તકો વહેંચ્યાં. **(B) તેણે વિનામૂલ્યે પુસ્તકો વહેંચ્યાં.** (C) તેણે મફત વિનામૂલ્યે પુસ્તકો વહેંચ્યાં.

(D) તેણે મફતમાં વિનામૂલ્યે પુસ્તકો વહેંચ્યાં.

ઉકેલ: 'મફત' અને 'વિનામૂલ્યે' બંનેનો અર્થ સરખો છે; બંને સાથે વાપરવાથી પુનરુક્તિ-દોષ. માટે કોઈ એક જ — અહીં 'વિનામૂલ્યે' — વાપરવું શુદ્ધ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

30 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ રૂઢિપ્રયોગ પસંદ કરો (અર્થ: અવગણના કરવી).**

(A) આંખ આડા હાથ કરવા **(B) આંખ આડા કાન કરવા** (C) આંખ આડા પગ કરવા (D) આંખ આડા નાક કરવા

ઉકેલ: પ્રચલિત રૂઢિપ્રયોગ 'આંખ આડા કાન કરવા' છે, જેનો અર્થ 'જાણીજોઈને અવગણવું'. 'હાથ', 'પગ', 'નાક' મૂકવાથી રૂઢિ-દોષ થાય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

31 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) નદી ધીમે ધીમે વહેતો હતો. (B) નદી ધીમે ધીમે વહેતું હતું. **(C) નદી ધીમે ધીમે વહેતી હતી.** (D) નદી ધીમે ધીમે વહેતા હતા.

ઉકેલ: 'નદી' સ્ત્રીલિંગ-એકવચન છે, માટે ક્રિયાપદ 'વહેતી હતી' જોઈએ. 'વહેતો હતો' પુલ્લિંગ, 'વહેતું હતું' નપુંસકલિંગ, 'વહેતા હતા' બહુવચન — દોષ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

32 **નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.**

(A) તે ઝાડ પરથી નીચે પડ્યો. (B) તે ઝાડ પરને નીચે પડ્યો. (C) તે ઝાડ પરમાં નીચે પડ્યો. (D) તે ઝાડ પરનો નીચે પડ્યો.

ઉકેલ: જ્યાંથી ક્રિયા શરૂ થાય તે અપાદાન છે, માટે 'પરથી' (થી) પ્રત્યય જોઈએ. 'ને', 'માં', 'નો' આ સંદર્ભમાં વિભક્તિ-દોષ સર્જે છે.

🖍️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) છોકરો રમવા ગઈ. (B) છોકરો રમવા ગયો.
(C) છોકરો રમવા ગયું. (D) છોકરો રમવા ગયા.

2. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) બહેન બજારે ગયો. (B) બહેન બજારે ગયું.
(C) બહેન બજારે ગઈ. (D) બહેન બજારે ગયા.

3. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) છોકરાઓ રમે છો. (B) છોકરાઓ રમે છે.
(C) છોકરાઓ રમે છીએ. (D) છોકરાઓ રમે છું.

4. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) પાણી ઠંડો છે. (B) પાણી ઠંડી છે. (C) પાણી ઠંડું છે.
(D) પાણી ઠંડા છે.

5. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) મેં મિત્રથી ભેટ આપી. (B) મેં મિત્રને ભેટ આપી.
(C) મેં મિત્રમાં ભેટ આપી. (D) મેં મિત્રનો ભેટ આપી.

6. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) ગઈકાલે અમે ફરવા જઈશું. (B) ગઈકાલે અમે ફરવા ગયા.
(C) ગઈકાલે અમે ફરવા જઈએ છીએ.
(D) ગઈકાલે અમે ફરવા જતા હોઈશું.

7. નીચેનામાંથી શુદ્ધ જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો.

(A) નદિ (B) નદી (C) નંદી (D) નદ્દી

8. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) રમેશની ભાઈ આવ્યો. (B) રમેશનું ભાઈ આવ્યો.
(C) રમેશનો ભાઈ આવ્યો. (D) રમેશના ભાઈ આવ્યો.

9. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) ફૂલો સુંદર છો. (B) ફૂલો સુંદર છું. (C) ફૂલો સુંદર છીએ.
(D) ફૂલો સુંદર છે.

10. નીચેનામાંથી શુદ્ધ જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો.

(A) વિદ્યા (B) વીદ્યા (C) વિદ્‌યા (D) વીદ્‌યા

11. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) તે છરીથી ફળ કાપ્યું. (B) તે છરીને ફળ કાપ્યું.
(C) તે છરીમાં ફળ કાપ્યું. (D) તે છરીનું ફળ કાપ્યું.

12. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) માખણ બહુ તાજો છે. (B) માખણ બહુ તાજી છે.
(C) માખણ બહુ તાજું છે. (D) માખણ બહુ તાજા છે.

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) મેં આખી ચોપડી વાંચ્યો. (B) મેં આખી ચોપડી વાંચ્યું.
(C) મેં આખી ચોપડી વાંચી. (D) મેં આખી ચોપડી વાંચ્યા.

14. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) દરેક વિદ્યાર્થીઓ પુસ્તક લાવ્યા. (B) દરેક વિદ્યાર્થી પુસ્તક લાવ્યો.
(C) દરેક વિદ્યાર્થીઓ પુસ્તક લાવ્યું. (D) દરેક વિદ્યાર્થીએ પુસ્તક લાવ્યા.

15. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) તે ઘેર આવી અને જમવા બેસે છે.
(B) તે ઘેર આવી અને જમવા બેઠી.
(C) તે ઘેર આવે છે અને જમવા બેઠી.
(D) તે ઘેર આવી અને જમવા બેસશે.

16. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) સભા સમયસર વિખેરાઇ ગયાં. (B) સભા સમયસર વિખેરાઇ ગયો.
(C) સભા સમયસર વિખેરાઇ ગઇ. (D) સભા સમયસર વિખેરાઇ ગયા.

17. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) શિક્ષકે વિદ્યાર્થિને દાખલો સમજાવી.
(B) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીને દાખલો સમજાવ્યું.
(C) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીને દાખલો સમજાવ્યો.
(D) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીને દાખલો સમજાવ્યા.

18. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) આવતીકાલે હું પરીક્ષા આપ્યો. (B) આવતીકાલે હું પરીક્ષા આપીશ.
(C) આવતીકાલે હું પરીક્ષા આપતો હતો.
(D) આવતીકાલે હું પરીક્ષા આપી હતી.

19. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) તે રોજ સવારના પ્રભાતે ચાલવા જાય છે.
(B) તે રોજ પ્રભાતના સવારે ચાલવા જાય છે.
(C) તે રોજ પ્રભાતે ચાલવા જાય છે.
(D) તે રોજ વહેલા સવારના પ્રભાતે ચાલવા જાય છે.

20. નીચેનામાંથી શુદ્ધ જોડણીવાળો શબ્દ પસંદ કરો.

(A) ગ્રુહ (B) ગૃહ (C) ગ્રૂહ (D) ગ્રિહ

21. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) મારા દાદા ગઈકાલે પાછા આવ્યો.
(B) મારા દાદા ગઈકાલે પાછા આવ્યું.
(C) મારા દાદા ગઈકાલે પાછી આવ્યા.
(D) મારા દાદા ગઈકાલે પાછા આવ્યા.

22. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) તે પેનને કાગળ પર લખ્યું. (B) તે પેનથી કાગળ પર લખ્યું.
(C) તે પેનમાં કાગળ પર લખ્યું. (D) તે પેનનો કાગળ પર લખ્યું.

23. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) શિક્ષિકાએ બાળકને કવિતા શીખવ્યો.
(B) શિક્ષિકાએ બાળકને કવિતા શીખવ્યું.
(C) શિક્ષિકાએ બાળકને કવિતા શીખવી.
(D) શિક્ષિકાએ બાળકને કવિતા શીખવ્યા.

24. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) નૂતન નવી યોજના શરૂ થઇ. (B) નવી નૂતન યોજના શરૂ થઇ.
(C) નૂતન યોજના શરૂ થઇ. (D) નવી નવી નૂતન યોજના શરૂ થઇ.

25. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) ટોળું ધીમે ધીમે આગળ વધ્યાં. (B) ટોળું ધીમે ધીમે આગળ વધી.
(C) ટોળું ધીમે ધીમે આગળ વધ્યો. (D) ટોળું ધીમે ધીમે આગળ વધ્યું.

26. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) રમાએ ઘરનું બારણું બંધ કર્યો. (B) રમાએ ઘરનું બારણું બંધ કરી.
(C) રમાએ ઘરનું બારણું બંધ કર્યું. (D) રમાએ ઘરનું બારણું બંધ કર્યા.

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) ગાંધીજી સત્યના મહાન પૂજારી હતો.

(B) ગાંધીજી સત્યના મહાન પૂજારી હતું.

(C) ગાંધીજી સત્યના મહાન પૂજારી હતી.

(D) ગાંધીજી સત્યના મહાન પૂજારી હતા.

28. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને ગઈકાલે પાઠ સમજાવી અને આજે પ્રશ્નો પૂછે છે.

(B) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને ગઈકાલે પાઠ સમજાવ્યો અને આજે પ્રશ્નો પૂછ્યા.

(C) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને ગઈકાલે પાઠ સમજાવ્યો અને આજે પ્રશ્નો પૂછે છે.

(D) શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને ગઈકાલે પાઠ સમજાવ્યું અને આજે પ્રશ્નો પૂછે છે.

29. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) તેણે દિવાળિ નિમિત્તે મફત વિનામૂલ્યે મીઠાઇ વહેંચી.

(B) તેણે દિવાળી નિમિત્તે વિનામૂલ્યે મીઠાઇ વહેંચી.

(C) તેણે દિવાળી નિમિત્તે મફત વિનામૂલ્યે મીઠાઇ વહેંચ્યો.

(D) તેણે દિવાળિ નિમિત્તે વિનામૂલ્યે મીઠાઇ વહેંચ્યું.

30. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) દરેક નાગરિકોએ પોતાનો ફરજ બજાવવી જોઇએ.

(B) દરેક નાગરિકે પોતાની ફરજ બજાવવી જોઇએ.

(C) દરેક નાગરિકોએ પોતાની ફરજ બજાવવો જોઇએ.

(D) દરેક નાગરિકે પોતાનો ફરજ બજાવવું જોઇએ.

31. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) નદી ધીમે વહેતો હતો અને કાંઠે ઝાડ ઊભી હતી.

(B) નદી ધીમે વહેતી હતી અને કાંઠે ઝાડ ઊભું હતું.

(C) નદી ધીમે વહેતું હતું અને કાંઠે ઝાડ ઊભો હતો.

(D) નદી ધીમે વહેતી હતી અને કાંઠે ઝાડ ઊભી હતી.

32. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) મેં પેનને પ્રતિક તરીકે ભેટ આપ્યો.

(B) મેં પેન પ્રતીક તરીકે ભેટ આપી.

(C) મેં પેનથી પ્રતીક તરીકે ભેટ આપી.

(D) મેં પેન પ્રતિક તરીકે ભેટ આપ્યો.

33. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) માતાએ બાળકને દૂધ પાયો અને હાલરડું ગાઈ.

(B) માતાએ બાળકને દૂધ પાયું અને હાલરડું ગાયું.

(C) માતાએ બાળકને દૂધ પાઇ અને હાલરડું ગાયો.

(D) માતાએ બાળકને દૂધ પાયો અને હાલરડું ગાયું.

34. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) સેના સરહદ પર ખડે પગે તૈનાત હતા.

(B) સેના સરહદ પર ખડે પગે તૈનાત હતો.

(C) સેના સરહદ પર ખડે પગે તૈનાત હતી.

(D) સેના સરહદ પર ખડે પગે તૈનાત હતું.

35. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) ગ્રામજનોએ સરપંચથી પાણીની સમસ્યા જણાવી.

(B) ગ્રામજનોએ સરપંચને પાણીની સમસ્યા જણાવી.

(C) ગ્રામજનોએ સરપંચમાં પાણીની સમસ્યા જણાવ્યો.

(D) ગ્રામજનોએ સરપંચનો પાણીની સમસ્યા જણાવ્યું.

36. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) આવતીકાલે હું પૂજા કરીને મંદિરથી દર્શન કરી હતી.

(B) આવતીકાલે હું પુજા કરીને મંદિરમાં દર્શન કરીશ.

(C) આવતીકાલે હું પૂજા કરીને મંદિરમાં દર્શન કરીશ.

(D) ગઇકાલે હું પૂજા કરીને મંદિરમાં દર્શન કરીશ.

37. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) દરેક છોકરીઓએ પોતાનો ચિત્ર દોર્યો.

(B) દરેક છોકરીએ પોતાનું ચિત્ર દોર્યું.

(C) દરેક છોકરીઓએ પોતાનું ચિત્ર દોરી.

(D) દરેક છોકરીએ પોતાનો ચિત્ર દોર્યો.

38. નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) કવિએ ગઇકાલે કવિતા રચી અને આજે તે મંચ પરથી રજૂ કરી.

(B) કવિએ ગઇકાલે કવિતા રચ્યો અને આજે તે મંચ પરથી રજૂ કરી.

(C) કવિએ આવતીકાલે કવિતા રચી અને આજે તે મંચ પરથી રજૂ કરી.

(D) કવિએ ગઇકાલે કવિતા રચી અને આજે તે મંચને રજૂ કરી.

39. ⭐ નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) જ્યારે વરસાદ આવ્યો ત્યારે ખેડૂતો ખેતરમાં કામ કરે છે અને બધાં ભીંજાઇ ગયો.

(B) જ્યારે વરસાદ આવ્યો ત્યારે ખેડૂતો ખેતરમાં કામ કરતા હતા અને બધાં ભીંજાઇ ગયાં.

(C) જ્યારે વરસાદ આવે છે ત્યારે ખેડૂતો ખેતરમાં કામ કરતા હતા અને બધાં ભીંજાઇ ગયાં.

(D) જ્યારે વરસાદ આવ્યો ત્યારે ખેડૂતો ખેતરમાં કામ કરતા હતા અને બધાં ભીંજાઇ ગયો.

40. ⭐ નીચેનામાંથી શુદ્ધ વાક્ય પસંદ કરો.

(A) ગઈકાલે મંત્રીશ્રીએ ગામની તમામ મહિલાઓને વિનામૂલ્યે મફત સિલાઈ-મશીન આપ્યો.

(B) ગઈકાલે મંત્રીશ્રીએ ગામની તમામ મહિલાઓને વિનામૂલ્યે સિલાઈ-મશીન આપ્યાં.

(C) આવતીકાલે મંત્રીશ્રીએ ગામની તમામ મહિલાઓને વિનામૂલ્યે સિલાઈ-મશીન આપ્યાં.

(D) ગઈકાલે મંત્રીશ્રીએ ગામની તમામ મહિલાઓને વિનામૂલ્યે મફત સિલાઈ-મશીન આપ્યું.

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **B**	2. **C**	3. **B**	4. **C**	5. **B**	6. **B**	7. **B**	8. **C**	9. **D**	10. **A**	11. **A**
12. **C**	13. **C**	14. **B**	15. **B**	16. **C**	17. **C**	18. **B**	19. **C**	20. **B**	21. **D**	22. **B**
23. **C**	24. **C**	25. **D**	26. **C**	27. **D**	28. **C**	29. **B**	30. **B**	31. **B**	32. **B**	33. **B**
34. **C**	35. **B**	36. **C**	37. **B**	38. **A**	39. **B**	40. **B**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (B) — કર્તા 'છોકરો' એકવચન-પુલ્લિંગ છે, માટે ક્રિયાપદ 'ગયો' જોઈએ. બાકીના સ્ત્રીલિંગ/નપુંસકલિંગ/બહુવચન રૂપ હોવાથી દોષ.

2. જવાબ (C) — કર્તા 'બહેન' સ્ત્રીલિંગ-એકવચન છે, માટે ક્રિયાપદ 'ગઈ' જોઈએ. બાકીના રૂપ લિંગ/વચન-દોષ સર્જે છે.

3. જવાબ (B) — કર્તા 'છોકરાઓ' ત્રીજો પુરુષ-બહુવચન છે, માટે 'છે' જ યોગ્ય. 'છો'/'છીએ'/'છું' અન્ય પુરુષનાં રૂપ હોવાથી દોષ.

4. જવાબ (C) — 'પાણી' નપુંસકલિંગ-એકવચન છે, માટે વિશેષણ 'ઠંડું' જોઈએ. 'ઠંડો' પુલ્લિંગ, 'ઠંડી' સ્ત્રીલિંગ, 'ઠંડા' બહુવચન — દોષ.

5. જવાબ (B) — જેને ભેટ અપાય તે સંપ્રદાન છે, માટે 'ને' પ્રત્યય જોઈએ — 'મિત્રને'. બાકીના પ્રત્યય વિભક્તિ-દોષ સર્જે છે.

6. જવાબ (B) — 'ગઈકાલે' ભૂતકાળ સૂચવે છે, માટે ક્રિયાપદ ભૂતકાળ 'ગયા' જોઈએ. બાકીના ભવિષ્ય/વર્તમાન રૂપ હોવાથી કાળ-દોષ.

7. જવાબ (B) — 'નદી' શબ્દમાં અંતે દીર્ઘ ઈ આવે છે. 'નદિ' હ્રસ્વ-દોષ; 'નંદી', 'નદ્દી' ખોટાં રૂપ છે.

8. જવાબ (C) — સંબંધ-પ્રત્યય 'ભાઈ' (પુલ્લિંગ-એકવચન) પ્રમાણે બદલાય, માટે 'નો' જોઈએ. 'ની' સ્ત્રીલિંગ, 'નું' નપુંસકલિંગ, 'ના' બહુવચન — દોષ.

9. જવાબ (D) — કર્તા 'ફૂલો' ત્રીજો પુરુષ-બહુવચન છે, માટે 'છે' જ યોગ્ય. બાકીના અન્ય પુરુષનાં રૂપ — દોષ.

10. જવાબ (A) — તત્સમ શબ્દ 'વિદ્યા' માં 'વિ' હ્રસ્વ ઇ સાથે અને 'દ્યા' સંયુક્તાક્ષર સાથે આવે છે. બાકીના રૂપ જોડણી-દોષ છે.

11. જવાબ (A) — છરી એ સાધન (કરણ) છે, માટે 'થી' પ્રત્યય જોઈએ — 'છરીથી'. બાકીના પ્રત્યય વિભક્તિ-દોષ સર્જે છે.

12. જવાબ (C) — 'માખણ' નપુંસકલિંગ-એકવચન છે, માટે વિશેષણ 'તાજું' જોઈએ. 'તાજો' પુલ્લિંગ, 'તાજી' સ્ત્રીલિંગ, 'તાજા' બહુવચન — દોષ.

13. જવાબ (C) — ભૂતકાળમાં ક્રિયાપદ કર્મ 'ચોપડી' (સ્ત્રીલિંગ-એકવચન) પ્રમાણે બદલાય, માટે 'વાંચી' જોઈએ. બાકીના રૂપ લિંગ/વચન-દોષ.

14. જવાબ (B) — 'દરેક' પછી નામ અને ક્રિયાપદ એકવચનમાં આવે છે, માટે 'દરેક વિદ્યાર્થી... લાવ્યો' શુદ્ધ. 'દરેક વિદ્યાર્થીઓ' વચન-દોષ.

15. જવાબ (B) — પહેલી ક્રિયા 'આવી' ભૂતકાળ-સ્ત્રીલિંગ છે, માટે બીજી ક્રિયા પણ ભૂત-સ્ત્રીલિંગ 'બેઠી' જોઈએ. બાકીના વિકલ્પમાં કાળ-મિશ્રણ દોષ.

16. જવાબ (C) — 'સભા' સમૂહવાચક-સ્ત્રીલિંગ-એકવચન ગણાય, માટે ક્રિયાપદ 'વિખેરાઈ ગઈ' જોઈએ. બાકીના રૂપ લિંગ/વચન-દોષ.

17. જવાબ (C) — કર્મ 'દાખલો' પુલ્લિંગ-એકવચન છે, માટે ક્રિયાપદ 'સમજાવ્યો' જોઈએ. બાકીના રૂપ લિંગ/વચન-દોષ સર્જે છે.

18. જવાબ (B) — 'આવતીકાલે' ભવિષ્યકાળ સૂચવે છે, માટે 'આપીશ' જોઈએ. બાકીના ભૂતકાળનાં રૂપ હોવાથી કાળ-દોષ.

19. જવાબ (C) — 'પ્રભાત' એટલે જ 'સવાર'; બંને સાથે વાપરવાથી પુનરુક્તિ-દોષ થાય. માટે 'પ્રભાતે' એકલું જ શુદ્ધ.

20. જવાબ (B) — તત્સમ શબ્દ 'ગૃહ' (=ઘર) માં 'ગૃ' ઋ-કાર સાથે આવે છે. 'ગ્રુહ', 'ગ્રૂહ', 'ગ્રિહ' એ ઋ-કારના ખોટા રૂપ છે — જોડણી-દોષ.

21. જવાબ (D) — 'દાદા' આદરપાત્ર પુરુષ છે; આદરાર્થે બહુવચન-પુલ્લિંગ 'પાછા આવ્યા' યોગ્ય અને 'ગઈકાલે' સાથે ભૂતકાળ સુસંગત. બાકીના લિંગ/વચન-દોષ.

22. જવાબ (B) — પેન એ સાધન (કરણ) છે, માટે 'થી' પ્રત્યય જોઈએ — 'પેનથી'. 'ને', 'માં', 'નો' આ સંદર્ભમાં વિભક્તિ-દોષ સર્જે છે.

23. જવાબ (C) — કર્મ 'કવિતા' સ્ત્રીલિંગ-એકવચન છે, માટે ભૂતકાળમાં ક્રિયાપદ 'શીખવી' જોઈએ. બાકીના રૂપ લિંગ/વચન-દોષ.

24. જવાબ (C) — 'નૂતન' એટલે જ 'નવી'; બંને સાથે વાપરવાથી પુનરુક્તિ-દોષ. માટે કોઈ એક — અહીં 'નૂતન' — જ વાપરવું શુદ્ધ.

25. જવાબ (D) — 'ટોળું' સમૂહવાચક-નપુંસકલિંગ-એકવચન ગણાય, માટે ક્રિયાપદ 'વધ્યું' જોઈએ. 'વધ્યાં' બહુવચન, 'વધી' સ્ત્રીલિંગ, 'વધ્યો' પુલ્લિંગ — દોષ.

26. જવાબ (C) — કર્મ 'બારણું' નપુંસકલિંગ-એકવચન છે, માટે ક્રિયાપદ 'કર્યું' જોઈએ. 'કર્યો' પુલ્લિંગ, 'કરી' સ્ત્રીલિંગ, 'કર્યા' બહુવચન — દોષ.

27. જવાબ (D) — 'ગાંધીજી' આદરપાત્ર છે; આદરાર્થે બહુવચન 'હતા' શુદ્ધ ગણાય, અને 'પૂજારી' જોડણી પણ સાચી છે. 'હતો'/'હતું'/'હતી' એકવચન-લિંગ-દોષ.

28. જવાબ (C) — 'ગઈકાલે' સાથે કર્મ 'પાઠ' (પુલ્લિંગ) પ્રમાણે ભૂતકાળ 'સમજાવ્યો' અને 'આજે' સાથે વર્તમાન 'પૂછે છે' — બંને કાળ પોતપોતાના સમય-શબ્દ સાથે સુસંગત છે. અન્ય વિકલ્પમાં લિંગ-દોષ કે કાળ-મેળ-દોષ છે.

29. જવાબ (B) — શુદ્ધ જોડણી 'દિવાળી'; 'મફત' અને 'વિનામૂલ્યે' બંને સાથે પુનરુક્તિ-દોષ, માટે એક જ; કર્મ 'મીઠાઈ' (સ્ત્રીલિંગ) પ્રમાણે ક્રિયાપદ 'વહેંચી'. એક જ વિકલ્પ ત્રણેય શરત પૂરી કરે છે.

30. જવાબ (B) — 'દરેક' પછી નામ એકવચન 'નાગરિક' અને કર્તાનો પ્રત્યય 'એ'; કર્મ 'ફરજ' સ્ત્રીલિંગ માટે 'પોતાની' અને ક્રિયાપદ 'બજાવવી'. એક જ વિકલ્પ વચન, વિભક્તિ ને લિંગ ત્રણેય જાળવે છે.

31. જવાબ (B) — 'નદી' સ્ત્રીલિંગ માટે 'વહેતી હતી' અને 'ઝાડ' નપુંસકલિંગ માટે 'ઊભું હતું' — બંને કર્તાનું લિંગ સાચવવું જરૂરી. એક જ વિકલ્પ બંને લિંગ-મેળ બરાબર રાખે છે.

32. જવાબ (B) — શુદ્ધ જોડણી 'પ્રતીક' (દીર્ઘ ઈ); કર્મ 'પેન' (સ્ત્રીલિંગ) પ્રમાણે ભૂતકાળમાં 'આપી'; અને અહીં 'ને'/'થી' જરૂરી નથી. એક જ વિકલ્પ જોડણી ને લિંગ બંને સાચાં રાખે છે.

33. જવાબ (B) — બંને કર્મ — 'દૂધ' અને 'હાલરડું' — નપુંસકલિંગ-એકવચન છે, માટે ભૂતકાળમાં ક્રિયાપદ 'પાયું' અને 'ગાયું' જોઈએ. એક જ વિકલ્પ બંને લિંગ-મેળ બરાબર રાખે છે.

34. જવાબ (C) — 'સેના' સમૂહવાચક-સ્ત્રીલિંગ-એકવચન ગણાય, માટે ક્રિયાપદ 'હતી' જોઈએ. 'હતા' બહુવચન, 'હતો' પુલ્લિંગ, 'હતું' નપુંસકલિંગ — દોષ; વળી 'ખડે પગે' રૂઢિપ્રયોગ સાચો છે.

35. જવાબ (B) — જેને સમસ્યા જણાવાય તે સંપ્રદાન છે, માટે 'ને' પ્રત્યય — 'સરપંચને'; કર્મ 'સમસ્યા' (સ્ત્રીલિંગ) પ્રમાણે 'જણાવી'. એક જ વિકલ્પ વિભક્તિ ને લિંગ બંને સાચાં રાખે છે.

36. જવાબ (C) — શુદ્ધ જોડણી 'પૂજા' (દીર્ઘ ઊ); 'આવતીકાલે' સાથે ભવિષ્ય 'કરીશ'; અને સ્થળ માટે 'મંદિરમાં' (અધિકરણ). એક જ વિકલ્પ જોડણી, કાળ ને વિભક્તિ ત્રણેય સાચાં રાખે છે.

37. જવાબ (B) — 'દરેક' પછી નામ એકવચન 'છોકરી'; કર્મ 'ચિત્ર' નપુંસકલિંગ માટે 'પોતાનું' અને ક્રિયાપદ 'દોર્યું'. એક જ વિકલ્પ વચન, લિંગ ને વિભક્તિ ત્રણેય જાળવે છે.

38. જવાબ (A) — કર્મ 'કવિતા' (સ્ત્રીલિંગ) પ્રમાણે 'રચી' અને 'કરી'; 'ગઈકાલે' સાથે ભૂતકાળ સુસંગત; અને 'મંચ પરથી' (અપાદાન). એક જ વિકલ્પ લિંગ, કાળ ને વિભક્તિ ત્રણેય સાચાં રાખે છે.

39. જવાબ (B) — 'આવ્યો' (ભૂત) સાથે 'કરતા હતા' (ભૂત-ચાલુ) અને 'ભીંજાઈ ગયાં' (ભૂત-બહુવચન) — ત્રણેય ક્રિયા ભૂતકાળમાં સુસંગત અને 'બધાં' બહુવચન-મેળ સાચો. અન્ય વિકલ્પમાં કાળ-મિશ્રણ કે વચન/લિંગ-દોષ છે.

40. જવાબ (B) — 'ગઈકાલે' સાથે ભૂતકાળ સાચો; 'મફત' અને 'વિનામૂલ્યે' બંને સાથે પુનરુક્તિ-દોષ માટે એક જ; કર્મ 'સિલાઈ-મશીન' બહુવચન (તમામ મહિલાઓને) માટે 'આપ્યાં'. એક જ વિકલ્પ કાળ, પુનરુક્તિ ને વચન ત્રણેય શરત પૂરી કરે છે.

16 સમાનાર્થી અને વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ (Synonyms & Antonyms)

આ પ્રકરણ ગુજરાતી શબ્દભંડોળ (vocabulary) નો પાયો છે. અહીં આપણે 'સમાનાર્થી શબ્દ' (પર્યાય — એક જ અર્થ ધરાવતા જુદા જુદા શબ્દો) અને 'વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ' (વિરોધી અર્થ ધરાવતા શબ્દો) ઊંડાણથી શીખીશું. ગુજરાત સરકારની લગભગ દરેક સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા — GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ કોન્સ્ટેબલ, GSSSB CCE, TET/TAT — ના ગુજરાતી વ્યાકરણ વિભાગમાં દર વર્ષે પર્યાય અને વિરોધી શબ્દના સીધા પ્રશ્નો પૂછાય છે. થોડી પ્રેક્ટિસ અને નિયમિત શબ્દ-યાદીના વાંચનથી આ વિભાગ સૌથી ઓછા સમયમાં પાકા માર્ક અપાવનારો બની જાય છે. આ પ્રકરણમાં મૂળભૂત ખ્યાલ, એક શબ્દના અનેક પર્યાય, વિરોધી શબ્દ બનાવવાની રીત, સંસ્કૃત-તત્સમ શબ્દો અને પરીક્ષામાં વારંવાર પૂછાતી મોટી શબ્દ-યાદી આવરી લઈશું.

1. સમાનાર્થી શબ્દ એટલે શું — પાયાનો ખ્યાલ

જે જુદા જુદા શબ્દો લગભગ એક જ અર્થ આપતા હોય તેને 'સમાનાર્થી શબ્દ' અથવા 'પર્યાયવાચી શબ્દ' (Synonyms) કહે છે. દાખલા તરીકે 'પાણી'ના પર્યાય — જળ, નીર, અંબુ, વારિ, સલિલ, તોય. આ બધા શબ્દો એક જ વસ્તુ (પાણી) સૂચવે છે, માટે તે પરસ્પર પર્યાય છે.

ગુજરાતી ભાષામાં મોટાભાગના પર્યાય સંસ્કૃત (તત્સમ), દેશ્ય (મૂળ ગુજરાતી) અને ફારસી-અરબી ભાષામાંથી આવેલા છે. એક જ વસ્તુ માટે અનેક પર્યાય હોવાથી ભાષા સમૃદ્ધ બને છે અને કાવ્ય-ગદ્યમાં વૈવિધ્ય આવે છે.

પરીક્ષામાં સામાન્ય રીતે પ્રશ્ન આ રીતે પૂછાય: 'નીચેનામાંથી આપેલા શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?' અને ચાર વિકલ્પ આપેલા હોય. તમારે મૂળ શબ્દનો ચોક્કસ અર્થ સમજીને તેને મળતો જ અર્થ આપતો વિકલ્પ પસંદ કરવાનો હોય છે.

- સમાનાર્થી = એક જ અર્થ આપતા જુદા જુદા શબ્દો (પર્યાય).
- એક શબ્દના ઘણા પર્યાય હોઈ શકે — દા.ત. પાણી, અગ્નિ, સૂર્યના અનેક પર્યાય.
- પર્યાય મોટેભાગે સંસ્કૃત, દેશ્ય કે ફારસી-અરબી મૂળના હોય.
- પ્રશ્નમાં મૂળ શબ્દનો સાચો અર્થ પહેલાં નક્કી કરો, પછી મળતો વિકલ્પ શોધો.
- ભળતા-મળતા (છેતરનારા) વિકલ્પોથી સાવધાન રહો.

ઉદાહરણ 1 **'જળ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) અગ્નિ (બ) નીર (ક) પવન (ડ) ધરા**

1. 'જળ' એટલે પાણી.
2. પાણીના પર્યાય છે — નીર, અંબુ, વારિ, સલિલ, તોય.
3. વિકલ્પોમાંથી 'નીર' એ પાણીનો પર્યાય છે; અગ્નિ = આગ, પવન = વાયુ, ધરા = પૃથ્વી.

✅ જવાબ: **નીર**

ઉદાહરણ 2 **'દિન' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) રાત્રિ (બ) સંધ્યા (ક) દિવસ (ડ) સવાર**

1. 'દિન' એ સંસ્કૃત શબ્દ છે, જેનો અર્થ 'દિવસ' થાય છે.
2. 'રાત્રિ' તો વિરોધી શબ્દ છે, સંધ્યા અને સવાર દિવસનો ભાગ છે.
3. આથી 'દિવસ' એ 'દિન'નો સાચો સમાનાર્થી.

✅ જવાબ: **દિવસ**

2. એક શબ્દના અનેક પર્યાય — પરીક્ષાના 'મલ્ટિ-પર્યાય' શબ્દો

ગુજરાતમાં પરીક્ષાનો ખાસ પ્રિય પ્રકાર છે — એક જ સામાન્ય શબ્દના ઢગલાબંધ પર્યાય. જેમ કે પાણી, અગ્નિ, સૂર્ય, પૃથ્વી, કમળ જેવા શબ્દોના ઘણા પર્યાય હોય છે. આ યાદી મોઢે કરી લેવાથી અડધો વિભાગ સહેલાઈથી ઉકેલાય છે.

નીચેના કોષ્ટકમાં પરીક્ષામાં વારંવાર પૂછાતા આવા મુખ્ય શબ્દો અને તેમના પર્યાય આપ્યા છે. ધ્યાન રાખો કે દરેક પર્યાય તેના મૂળ શબ્દની 'જગ્યાએ' વાક્યમાં વાપરી શકાય.

ટિપ — જ્યારે ચાર વિકલ્પમાંથી એક પસંદ કરવાનો હોય, ત્યારે જે વિકલ્પ આ યાદીમાં દેખાય તે જ સાચો જવાબ હોય; બાકીના ત્રણ સામાન્ય રીતે જુદા-જુદા અર્થના 'છેતરનારા' શબ્દો હોય છે.

એક શબ્દ — અનેક પર્યાય (પરીક્ષાના ચાવીરૂપ શબ્દો)

મૂળ શબ્દ	પર્યાય (સમાનાર્થી)
પાણી	જળ, નીર, અંબુ, વારિ, સલિલ, તોય
અગ્નિ	આગ, અનલ, પાવક, વહ્નિ, હુતાશન
સૂર્ય	રવિ, ભાનુ, દિનકર, આદિત્ય, સવિતા, અર્ક
ચંદ્ર	શશી, સુધાકર, ઇન્દુ, હિમાંશુ, રજનીપતિ
પૃથ્વી	ધરા, ધરતી, ભૂમિ, વસુધા, મેદિની
કમળ	પંકજ, અરવિંદ, રાજીવ, નલિન, સરોજ
પવન	વાયુ, સમીર, અનિલ, મારુત, વાત
રાત	નિશા, રજની, રાત્રિ, યામિની, શર્વરી

ઉદાહરણ 1 **'અગ્નિ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) પાવક (બ) ધરા (ક) સમીર (ડ) ઇન્દુ**

1. 'અગ્નિ' એટલે આગ.
2. આગના પર્યાય — અનલ, પાવક, વહ્નિ, હુતાશન.
3. 'પાવક' એ અગ્નિનો પર્યાય છે; ધરા = પૃથ્વી, સમીર = પવન, ઇન્દુ = ચંદ્ર.

✅ જવાબ: **પાવક**

ઉદાહરણ 2 **'સૂર્ય' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) શશી (બ) ભાનુ (ક) અંબુ (ડ) મારુત**

1. 'સૂર્ય'ના પર્યાય — રવિ, ભાનુ, દિનકર, આદિત્ય, સવિતા.
2. 'શશી' = ચંદ્ર, 'અંબુ' = પાણી, 'મારુત' = પવન.
3. આથી 'ભાનુ' એ સૂર્યનો સાચો પર્યાય.

✅ જવાબ: **ભાનુ**

ઉદાહરણ 3 **'કમળ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) પંકજ (બ) રજની (ક) અનિલ (ડ) વસુધા**

1. 'કમળ'ના પર્યાય — પંકજ, અરવિંદ, રાજીવ, નલિન, સરોજ.
2. 'રજની' = રાત, 'અનિલ' = પવન, 'વસુધા' = પૃથ્વી.
3. આથી 'પંકજ' એ કમળનો સાચો પર્યાય.

✅ જવાબ: **પંકજ**

3. વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ એટલે શું — પાયાનો ખ્યાલ

જે શબ્દ આપેલા શબ્દના બરાબર વિરોધી અર્થ આપતો હોય તેને 'વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ' અથવા 'વિરોધી શબ્દ' (Antonyms) કહે છે. દાખલા તરીકે — દિવસ × રાત, સુખ × દુ:ખ, ઊંચું × નીચું, સાચું × ખોટું. અહીં '×' એ 'વિરુદ્ધ' દર્શાવે છે.

વિરોધી શબ્દ ઓળખવા માટે મૂળ શબ્દનો ચોક્કસ અર્થ સમજવો જરૂરી છે. કેટલીકવાર એક જ શબ્દના સંદર્ભ પ્રમાણે જુદા જુદા વિરોધી શબ્દ હોઈ શકે — દા.ત. 'ઊંચું'નો વિરોધી 'નીચું' (ઊંચાઈ માટે) અથવા 'ઠીંગણું' (કદ માટે).

પરીક્ષામાં પ્રશ્ન આ રીતે પૂછાય: 'આપેલા શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી (વિરોધી) શબ્દ કયો છે?' તમારે ચાર વિકલ્પમાંથી જે શબ્દ મૂળ શબ્દનો સ્પષ્ટ વિરોધી અર્થ આપે તે પસંદ કરવાનો.

- વિરુદ્ધાર્થી = બરાબર ઊલટો (વિરોધી) અર્થ આપતો શબ્દ.
- મૂળ શબ્દનો અર્થ પાકો કર્યા પછી જ વિરોધી શોધો.

- સંદર્ભ પ્રમાણે એક શબ્દના એકથી વધુ વિરોધી શબ્દ હોઈ શકે.
- પર્યાય (સમાન અર્થ) વાળા વિકલ્પને વિરોધી સમજવાની ભૂલ ન કરો.
- વિરોધી શબ્દ ઘણીવાર ઉપસર્ગ (અ-, અન-, નિ-, દુ-) જોડીને બને છે.

ઉદાહરણ 1 **'દિવસ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) સવાર (બ) રાત (ક) સંધ્યા (ડ) બપોર**

1. 'દિવસ' એટલે અજવાળાવાળો સમય; તેનો બરાબર વિરોધી અંધારાવાળો સમય.
2. સવાર, સંધ્યા, બપોર એ દિવસના જ ભાગ છે — વિરોધી નથી.
3. આથી 'દિવસ'નો વિરોધી 'રાત' છે.

✅ જવાબ: **રાત**

ઉદાહરણ 2 **'સુખ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) આનંદ (બ) શાંતિ (ક) દુઃખ (ડ) હર્ષ**

1. 'સુખ' એ સારી લાગણી છે; આનંદ, શાંતિ, હર્ષ તો તેના જ સમાન અર્થના શબ્દો છે.
2. વિરોધી શબ્દ એવો જોઈએ જે પીડા/વેદના સૂચવે.
3. આથી 'સુખ'નો વિરોધી 'દુઃખ' છે.

✅ જવાબ: **દુઃખ**

4. ઉપસર્ગથી વિરોધી શબ્દ બનાવવાની રીત

ગુજરાતી-સંસ્કૃતમાં ઘણા વિરોધી શબ્દો મૂળ શબ્દની આગળ નકારવાચક ઉપસર્ગ જોડીને બને છે. સૌથી સામાન્ય ઉપસર્ગ છે 'અ-' અને 'અન-'. દા.ત. ન્યાય → અન્યાય, સત્ય → અસત્ય, શાંતિ → અશાંતિ.

નિયમ — જો મૂળ શબ્દ વ્યંજનથી શરૂ થાય તો 'અ-' જોડાય (ધર્મ → અધર્મ), અને જો સ્વરથી શરૂ થાય તો સામાન્ય રીતે 'અન-' જોડાય (ઉચિત → અનુચિત, આદર → અનાદર). બીજા ઉપસર્ગ — 'નિ-/નિર્-' (બળ → નિર્બળ), 'દુ-/દુર્-' (ગુણ → દુર્ગુણ, ભાગ્ય → દુર્ભાગ્ય).

ધ્યાન રાખો — બધા જ વિરોધી શબ્દ ઉપસર્ગથી નથી બનતા. ઘણા સ્વતંત્ર શબ્દો છે (દા.ત. ગરમ × ઠંડું, મોટું × નાનું). પણ ઉપસર્ગવાળા વિરોધી શબ્દો પરીક્ષામાં ખૂબ પૂછાય છે, માટે આ રીત જાણવી જરૂરી છે.

ઉદાહરણ 1 **'સત્ય' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) સાચું (બ) અસત્ય (ક) તથ્ય (ડ) વચન**

1. 'સત્ય' એ વ્યંજનથી શરૂ થતો શબ્દ છે; તેની આગળ 'અ-' ઉપસર્ગ જોડાય.
2. 'સત્ય' → 'અસત્ય' એટલે જૂઠ.
3. 'સાચું' અને 'તથ્ય' તો સમાન અર્થના છે; આથી વિરોધી 'અસત્ય' છે.

✅ જવાબ: **અસત્ય**

ઉદાહરણ 2 **'આદર' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) સન્માન (બ) અનાદર (ક) માન (ડ) આવકાર**

1. 'આદર' સ્વર 'આ'થી શરૂ થાય છે, માટે 'અન-' ઉપસર્ગ જોડાય.
2. 'આદર' → 'અનાદર' એટલે અપમાન/અવગણના.
3. સન્માન, માન, આવકાર તો સમાન અર્થના; આથી વિરોધી 'અનાદર' છે.

✅ જવાબ: **અનાદર**

ઉદાહરણ 3 **'ભય' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) ડર (બ) ભીતિ (ક) નિર્ભય (ડ) ત્રાસ**

1. 'ભય' એટલે ડર; ડર, ભીતિ, ત્રાસ તો સમાન અર્થના.
2. 'નિ-/નિર્-' ઉપસર્ગ જોડતાં 'ભય' → 'નિર્ભય' એટલે ડર વગરનું.
3. આથી 'ભય'નો વિરોધી 'નિર્ભય' છે.

✅ જવાબ: **નિર્ભય**

વિરોધી ઉપસર્ગ — ઝડપથી ઓળખો

- અ- : સત્ય → અસત્ય, ન્યાય → અન્યાય, શાંતિ → અશાંતિ
- અન- (સ્વર પહેલાં) : ઉચિત → અનુચિત, આદર → અનાદર, ઇચ્છા → અનિચ્છા
- નિ-/નિર્- : બળ → નિર્બળ, દોષ → નિર્દોષ, ભય → નિર્ભય
- દુ-/દુર્- : ગુણ → દુર્ગુણ, ભાગ્ય → દુર્ભાગ્ય, ઉપયોગ → દુરુપયોગ
- બધા વિરોધી શબ્દ ઉપસર્ગથી નથી બનતા — સ્વતંત્ર શબ્દ પણ હોય.

5. પરીક્ષાની ચાવીરૂપ વિરોધી શબ્દ-જોડ યાદી

નીચે ગુજરાત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓમાં વારંવાર પૂછાતી વિરોધી શબ્દ-જોડ (antonym pairs) આપી છે. આ યાદી રોજ થોડી થોડી વાંચીને મોઢે કરી લેવાથી પરીક્ષામાં ક્ષણભરમાં જવાબ આપી શકાય છે.

દરેક જોડમાં ડાબી બાજુનો શબ્દ અને જમણી બાજુનો તેનો વિરોધી છે. વાંચતી વખતે બંને દિશામાં ઓળખવાની પ્રેક્ટિસ કરો — એટલે કે 'ઉદય'નો વિરોધી 'અસ્ત' અને 'અસ્ત'નો વિરોધી 'ઉદય' — બંને રીતે પૂછાઈ શકે.

ધ્યાન રાખો — પરીક્ષામાં ઘણીવાર સાચા વિરોધીની સાથે મૂળ શબ્દનો 'પર્યાય' પણ વિકલ્પમાં મૂકવામાં આવે છે જેથી ભૂલ થાય. તેથી પહેલાં વિરોધી-યાદી પાકી કરો.

વારંવાર પૂછાતી વિરોધી શબ્દ-જોડ

શબ્દ	વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ
ઉદય	અસ્ત
જય	પરાજય
હર્ષ	શોક
ઉન્નતિ	અવનતિ
આવક	જાવક
પ્રાચીન	અર્વાચીન
સ્વર્ગ	નરક
જ્ઞાન	અજ્ઞાન
ઉદાર	કંજૂસ
સરળ	કઠિન

ઉદાહરણ 1 **'ઉદય' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) પ્રભાત (બ) અસ્ત (ક) સવાર (ડ) ઉગમ**

1. 'ઉદય' એટલે સૂર્યનું ઊગવું/ચડતી.
2. તેનો વિરોધી 'આથમવું/પડતી' = 'અસ્ત'.
3. પ્રભાત, સવાર, ઉગમ તો ઊગવા સાથે સંબંધિત છે; આથી વિરોધી 'અસ્ત' છે.

✅ જવાબ: **અસ્ત**

ઉદાહરણ 2 **'પ્રાચીન' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) જૂનું (બ) અર્વાચીન (ક) પુરાતન (ડ) પ્રાચીનતમ**

1. 'પ્રાચીન' એટલે જૂનું/પુરાણું.
2. જૂનું, પુરાતન તો સમાન અર્થના છે.
3. 'અર્વાચીન' એટલે અદ્યતન/નવું — આથી તે 'પ્રાચીન'નો વિરોધી છે.

✅ જવાબ: **અર્વાચીન**

ઉદાહરણ 3 **'ઉદાર' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) દાની (બ) કંજૂસ (ક) સખી (ડ) દયાળુ**

1. 'ઉદાર' એટલે છૂટથી આપનાર/દિલદાર.
2. દાની, સખી, દયાળુ તો સમાન અર્થના છે.
3. જે હાથ આપતાં અચકાય — 'કંજૂસ' — તે 'ઉદાર'નો વિરોધી છે.

✅ જવાબ: **કંજૂસ**

6. સંસ્કૃત-તત્સમ અને કઠિન શબ્દોના પર્યાય

GPSC, બિન સચિવાલય જેવી ઉચ્ચ-સ્તરની પરીક્ષાઓમાં થોડા કઠિન, સંસ્કૃત-તત્સમ શબ્દોના પર્યાય પૂછાય છે. આ શબ્દો રોજિંદી ભાષામાં ઓછા વપરાતા હોવાથી ખાસ યાદ રાખવા જરૂરી છે.

દાખલા તરીકે — 'નિર્ઝર' એટલે ઝરણું, 'કુસુમ' એટલે ફૂલ, 'ગગન' એટલે આકાશ, 'તરુ' એટલે વૃક્ષ, 'સરિતા' એટલે નદી, 'મયૂર' એટલે મોર. આ શબ્દો કાવ્ય અને શુદ્ધ ગુજરાતી ગદ્યમાં વારંવાર આવે છે.

ટિપ — આવા શબ્દના મૂળ સંસ્કૃત અર્થ યાદ રાખો. ઘણીવાર શબ્દના ભાગ પરથી જ અર્થ પકડાય છે — જેમ કે 'જલજ' (જલ + જ = જળમાં જન્મેલું) એટલે કમળ.

કઠિન / તત્સમ શબ્દ અને તેમના સરળ પર્યાય

કઠિન શબ્દ	સરળ સમાનાર્થી
ગગન	આકાશ, નભ, વ્યોમ, અંબર
તરુ	વૃક્ષ, ઝાડ, પાદપ, દ્રુમ
સરિતા	નદી, તટિની, નિર્ઝરિણી
કુસુમ	ફૂલ, પુષ્પ, સુમન
મયૂર	મોર, કેકી, શિખી
નિર્ઝર	ઝરણું, ઝરો, જલપ્રપાત
જલજ	કમળ, પંકજ, અરવિંદ
ગજ	હાથી, કુંજર, હસ્તી

ઉદાહરણ 1 **'ગગન' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) ધરા (બ) નભ (ક) સરિતા (ડ) તરુ**

1. 'ગગન' એ સંસ્કૃત શબ્દ છે, જેનો અર્થ 'આકાશ'.
2. આકાશના પર્યાય — નભ, વ્યોમ, અંબર, આસમાન.
3. ધરા = પૃથ્વી, સરિતા = નદી, તરુ = વૃક્ષ; આથી 'નભ' સાચો જવાબ.

✅ જવાબ: **નભ**

ઉદાહરણ 2 **'સરિતા' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) સાગર (બ) નદી (ક) તળાવ (ડ) કૂવો**

1. 'સરિતા' એટલે વહેતી નદી.
2. સાગર = દરિયો, તળાવ અને કૂવો સ્થિર જળાશય છે.
3. આથી 'સરિતા'નો સાચો પર્યાય 'નદી' છે.

✅ જવાબ: **નદી**

ઉદાહરણ 3 **'કુસુમ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) પાન (બ) ફૂલ (ક) ડાળી (ડ) મૂળ**

1. 'કુસુમ' એટલે ફૂલ; પર્યાય — પુષ્પ, સુમન.
2. પાન, ડાળી, મૂળ એ વનસ્પતિના જુદા જુદા ભાગ છે.
3. આથી 'કુસુમ'નો સાચો પર્યાય 'ફૂલ' છે.

✅ જવાબ: **ફૂલ**

7. પર્યાય vs વિરોધી — ગૂંચવનારા (Trap) પ્રશ્નો

પરીક્ષામાં સૌથી મોટી ભૂલ એ થાય છે કે વિદ્યાર્થી 'સમાનાર્થી' પૂછાયું હોય ત્યાં 'વિરુદ્ધાર્થી' પસંદ કરી દે, અથવા ઊલટું. પ્રશ્ન ધ્યાનથી વાંચો — 'સમાનાર્થી' (પર્યાય) જોઈએ છે કે 'વિરુદ્ધાર્થી' (વિરોધી) તે પહેલાં નક્કી કરો.

બીજી જાળ — વિકલ્પોમાં મૂળ શબ્દનો પર્યાય અને વિરોધી બંને મૂકવામાં આવે. જેમ કે 'સુખ'નો વિરોધી પૂછ્યો હોય અને વિકલ્પમાં 'આનંદ' (પર્યાય) અને 'દુઃખ' (વિરોધી) બંને હોય. અહીં ઉતાવળમાં 'આનંદ' પસંદ ન કરો.

ત્રીજી જાળ — ભળતા ઉચ્ચાર/જોડણીવાળા શબ્દો. દા.ત. 'અમૂલ્ય' (ખૂબ કિંમતી) અને 'મૂલ્યવાન' સમાન છે, જ્યારે 'મૂલ્યહીન' વિરોધી. શબ્દના ચોક્કસ અર્થ પર ધ્યાન આપો, માત્ર સરખા દેખાવ પર નહીં.

ઉદાહરણ 1 **'મિત્ર' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) સખા (બ) શત્રુ (ક) દોસ્ત (ડ) સાથી**

1. પ્રશ્ન 'વિરુદ્ધાર્થી' માગે છે — સાવધાન.
2. સખા, દોસ્ત, સાથી તો 'મિત્ર'ના પર્યાય છે (જાળ).
3. 'મિત્ર'નો વિરોધી 'શત્રુ' (દુશ્મન) છે — તે જ સાચો જવાબ.

✅ જવાબ: **શત્રુ**

ઉદાહરણ 2 **'જ્ઞાન' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) વિદ્યા (બ) અજ્ઞાન (ક) સમજ (ડ) બોધ**

1. 'જ્ઞાન' એટલે સમજ/વિદ્યા; વિદ્યા, સમજ, બોધ તેના પર્યાય છે (જાળ).
2. 'અ-' ઉપસર્ગ જોડતાં 'જ્ઞાન' → 'અજ્ઞાન' એટલે અણસમજ.
3. આથી વિરોધી 'અજ્ઞાન' છે.

✅ જવાબ: **અજ્ઞાન**

Trap-પ્રશ્નોમાં ધ્યાન રાખવાનું

- પ્રથમ વાંચો — 'સમાનાર્થી' જોઈએ કે 'વિરુદ્ધાર્થી'.
- વિકલ્પમાં પર્યાય + વિરોધી બંને હોય ત્યારે પ્રશ્ન ફરી વાંચો.
- ભળતા ઉચ્ચારના શબ્દોથી છેતરાશો નહીં — અર્થ જુઓ.
- મૂળ શબ્દનો ચોક્કસ અર્થ પાકો કરો, પછી જ વિકલ્પ પસંદ કરો.
- આત્મવિશ્વાસથી જાણીતા જવાબ પહેલાં, શંકાસ્પદ પાછળથી.

8. પગલા-દર-પગલા ઉકેલ-પદ્ધતિ અને તૈયારીની રીત

પર્યાય-વિરોધીના પ્રશ્ન ઉકેલવા માટે વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ અપનાવો. પ્રથમ, પ્રશ્ન ધ્યાનથી વાંચી નક્કી કરો કે 'સમાનાર્થી' જોઈએ છે કે 'વિરુદ્ધાર્થી'. બીજું, મૂળ શબ્દનો ચોક્કસ અર્થ મનમાં બોલો.

ત્રીજું, ચારે વિકલ્પનો અર્થ વિચારો અને 'દૂર કરવાની રીત' (elimination) વાપરો — જે વિકલ્પો સ્પષ્ટ રીતે ખોટા છે તે કાઢી નાખો. ચોથું, બાકી રહેલા વિકલ્પોમાંથી જે મૂળ શબ્દ સાથે વાક્યમાં બદલી શકાય (પર્યાય માટે) અથવા સ્પષ્ટ ઊલટો અર્થ આપે (વિરોધી માટે) તે પસંદ કરો.

તૈયારી માટે — રોજ 10-15 શબ્દ-જોડ વાંચો અને નાની નોટબુકમાં લખો. જૂનાં પ્રશ્નપત્રો (PYQ) માંથી જે શબ્દો વારંવાર પૂછાય તેની અલગ યાદી બનાવો. પુનરાવર્તન જ આ વિભાગમાં સફળતાની ચાવી છે.

- પગલું 1: પ્રશ્ન વાંચો — સમાનાર્થી કે વિરુદ્ધાર્થી?
- પગલું 2: મૂળ શબ્દનો ચોક્કસ અર્થ નક્કી કરો.
- પગલું 3: દરેક વિકલ્પનો અર્થ વિચારી ખોટા દૂર કરો.
- પગલું 4: બાકી રહેલામાંથી સૌથી મળતો/ઊલટો શબ્દ પસંદ કરો.
- પગલું 5: રોજ શબ્દ-યાદી + PYQ પુનરાવર્તન કરો.

ઉદાહરણ 1 **'વિજય' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) જીત (બ) સફળતા (ક) પરાજય (ડ) ફતેહ**

1. પ્રશ્ન વિરુદ્ધાર્થી માગે છે. 'વિજય' એટલે જીત.
2. જીત, સફળતા, ફતેહ તો સમાન અર્થના — દૂર કરો.
3. 'પરાજય' (હાર) એ 'વિજય'નો સ્પષ્ટ વિરોધી — સાચો જવાબ.

✅ જવાબ: **પરાજય**

ઉદાહરણ 2 **'નિર્ધન' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો. વિકલ્પ: (અ) ગરીબ (બ) ધનવાન (ક) કંગાળ (ડ) દરિદ્ર**

1. પ્રશ્ન વિરુદ્ધાર્થી માગે છે. 'નિર્ધન' એટલે ધન વગરનો — ગરીબ.
2. ગરીબ, કંગાળ, દરિદ્ર તો 'નિર્ધન'ના પર્યાય — દૂર કરો.
3. 'ધનવાન' (પૈસાદાર) એ 'નિર્ધન'નો વિરોધી — સાચો જવાબ.

✅ જવાબ: **ધનવાન**

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

AMC જુનિયર ક્લાર્ક 2024

1 **નીચે આપેલ વિકલ્પોમાંથી કયો વિકલ્પ અલગ અર્થ ધરાવે છે?**

(A) જ્યોત્સના | (B) કૌમુદી | (C) ચાંદની | **(D) આપેલ પૈકી એકપણ નહિ**

✓ **જવાબ:** (D) આપેલ પૈકી એકપણ નહિ

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

2 કયો શબ્દ "કામદેવ"નો સમાનાર્થી નથી ?

(A) રતિપતિ | (B) મદન | (C) મન્મથ | **(D) કૈરવ**

✓ **જવાબ:** (D) કૈરવ

BMC જુનિયર ક્લાર્ક 2026

3 શબ્દોને યોગ્ય રીતે જોડો. a. કૂલ 1. વહાણનો દોરનાર b. માલમ 2. પેડુ c. મુકૂસિલ 3. કિનારો d. વસ્તિ 4. પાટનગર સિવાયનો પ્રદેશ

(A) b-3, d-2, a-4, c-1 | (B) b-4, c-1, a-2, d-3 | **(C) a-3, b-1, c-4, d-2** | (D) a-3, c-2, b-4, d-1

✓ **જવાબ:** (C) a-3, b-1, c-4, d-2

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

4 'શૃંગ' શબ્દનો સમાનાર્થી જણાવો.

(A) શિખર | (B) તલ્લીન | (C) મધુર | (D) સ્તબ્ધ

✓ **જવાબ:** (A) શિખર

GMC લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

5 "અનલ" શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે ?

(A) પવન | (B) ધરતી | (C) આકાશ | **(D) અગ્નિ**

✓ **જવાબ:** (D) અગ્નિ

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2021

6 નીચેના પૈકી કયા સમાનાર્થી શબ્દો યોગ્ય છે ? (1) અનુકૂળ - બંધબેસતું, ફાવતું, માફક, રુચતું (2) અસુર - રાક્ષસ, દાનવ, દૈત્ય (3) આસ - તહોમત, આક્ષેપ

(A) 1 અને 3 યોગ્ય છે | (B) 2 અને 3 યોગ્ય છે | **(C) 1 અને 2 યોગ્ય છે** | (D) 1, 2, 3 યોગ્ય છે

✓ **જવાબ:** (C) 1 અને 2 યોગ્ય છે

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

7 "અનંગ" શબ્દનો સાચો સમાનાર્થી શબ્દ જણાવો.

(A) મન્મથ | (B) હીરો | (C) લાગ | (D) નિલય

✓ **જવાબ:** (A) મન્મથ

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

8 **નીચેનામાંથી કયો શબ્દ જુદો પડે છે ?**

(A) ભામિની | **(B) હેમ** | (C) વામા | (D) પ્રમદા

✓ **જવાબ:** (B) હેમ

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2025

9 **સત્ય શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ શોધો**

(A) અસત્ય | **(B) સાચું** | (C) અવાસ્તવિક | (D) અયોગ્ય

✓ **જવાબ:** (B) સાચું

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

10 **નીચેના સમાનાર્થી શબ્દોમાં કઈ જોડ સાચી નથી ?**

(A) સહવાસ - વિશ્વાસ | (B) લોચન - નયન | (C) સંક્રાંતિ - સંધિકાળ | (D) ભોરિંગ - નાગ

✓ **જવાબ:** (A) સહવાસ - વિશ્વાસ

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

11 **નીચેના પૈકી કયો શબ્દ 'આકાશ'નો સમાનાર્થી નથી ?**

(A) ગયણ | **(B) ગય** | (C) નભ | (D) ગગન

✓ **જવાબ:** (B) ગય

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

12 **'અભિમાની' શબ્દનો સાચો વિરોધી શબ્દ શોધો.**

(A) પ્રમાણિક | (B) નિરાભિમાની | **(C) નિરભિમાની** | (D) પ્રામાણિક

✓ **જવાબ:** (C) નિરભિમાની

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

13 **'વિસ્મય'નો સમાનાર્થી શબ્દ જણાવો.**

(A) અચંબો | (B) વિલક્ષણ | (C) અસાધારણ | (D) અદ્‌ભુત

✓ **જવાબ:** (A) અચંબો

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

14 **'ખડતલ' શબ્દનો વિરોધી શબ્દ શોધો.**

(A) મજબૂત | (B) કદાવર | (C) તાકતવર | **(D) મુદ્દાલ**

✓ **જવાબ:** (D) મુદ્દાલ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

15 **સામાનાર્થી શબ્દ લખો : તથ્ય**

(A) હકીકત | (B) દાખલો | (C) દલીલ | (D) સાબિતી

✓ **જવાબ:** (A) હકીકત

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

16 **શબ્દોને યોગ્ય રીતે જોડો. a. ફૂલ a. વહાણનો દોરનાર b. માલમ b. પેઠ c. મુફસિલ c. કિનારો d. વસ્તિ d. પાટનગર સિવાયનો પ્રદેશ**

(A) b - d, c - a, a - b, d - c | **(B) a - c, b - a, c - d, d - b** | (C) a - c, c - b, b - d, d - a | (D) b - c, d - b, a - d, c - a

✓ **જવાબ:** (B) a - c, b - a, c - d, d - b

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

17 **નીચે આપેલ શબ્દનો સમાનાર્થી શોધો. અમૃત**

(A) અમી | (B) નશ્વર | (C) વિષ | (D) ઝેર

✓ **જવાબ:** (A) અમી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

18 **વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો : ઘૃણા**

(A) વહેમ | (B) નફરત | **(C) પ્રેમ** | (D) માખણ

✓ **જવાબ:** (C) પ્રેમ

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2022

19 **સમાનાર્થી શબ્દનો ક્યો વિકલ્પ સાચો છે ?**

(A) બાંધવ = બાંધવું | (B) બાંધવ = સંબંધ | **(C) બાંધવ = ભાઈ** | (D) બાંધવ = બંધન

✓ **જવાબ:** (C) બાંધવ = ભાઈ

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

20 **વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ શોધો : સહેતુક**

(A) સાધારણ | (B) નિવારણ | **(C) નિર્હેતુક** | (D) નીર્હેતુક

✓ **જવાબ:** (C) નિર્હેતુક

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

21 **'ઉપાલંભ' - શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે ?**

(A) તકલીફ | (B) આદર | **(C) ઠપકો** | (D) આધાર

✓ **જવાબ:** (C) ઠપકો

GPSSB ગ્રામ સેવક 2025

22 **આપેલા શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ શોધો:અગ્રજ**

(A) સરોજ | (B) પંકજ | (C) અનુપ | **(D) અનુજ**

✓ **જવાબ:** (D) અનુજ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

23 **નીચેનામાંથી કયું જોડકું બંધબેસતું નથી ?**

(A) સાર્થક - નિરર્થક | (B) અગ્રજ - અનુજ | **(C) પ્રાચીન - પૌરાણિક** | (D) સ્થૂળ - સૂક્ષ્મ

✓ **જવાબ:** (C) પ્રાચીન - પૌરાણિક

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

24 **શાબાશી બદલ આપવામાં આવતા પોશાકને શું કહેવાય ?**

(A) સાલિયાણું | **(B) સરપાવ** | (C) પારિતોષિક | (D) ઈનામ

✓ **જવાબ:** (B) સરપાવ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

25 **નીચેના પૈકી 'વિજીત' શબ્દનો / ના સમાનાર્થી શબ્દ / શબ્દો કયો / કયા છે? 1. જિતાયેલું 2. હારેલું 3.વીજળી 4. દામિની નીચેનાં વિકલ્પમાંથી પસંદ કરો.**

(A) માત્ર 1 | (B) માત્ર 1 અને 2 | (C) માત્ર 2 અને 4 | (D) માત્ર 3 અને 4

✓ **જવાબ:** (A) માત્ર 1

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2026

26 આપેલા શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શોધો સૂર્યોદય

(A) પ્રભાત | (B) પરોઢ | (C) કિરણો | **(D) સૂર્યાસ્ત**

✓ **જવાબ:** (D) સૂર્યાસ્ત

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

27 'આપણે રહ્યા પચ્છમબુદ્ધિ એટલે સમજાયું નહીં.' — અધોરેખિત શબ્દનો વિરોધી શબ્દ આપો.

(A) જ્ઞાનબુદ્ધિ | (B) બુદ્ધિશાળી | (C) અક્કલમઠું | **(D) અગમબુદ્ધિ**

✓ **જવાબ:** (D) અગમબુદ્ધિ

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

28 આપેલ શબ્દનો સમાનાર્થી શોધો - પ્રસૂન

(A) લસૂન | (B) મોન્સૂન | (C) જન્મ | **(D) પુષ્પ**

✓ **જવાબ:** (D) પુષ્પ

GPSSB Lab Technician 2022

29 નીચેનામાંથી કયો શબ્દ 'કમળ'નો પર્યાયવાચી શબ્દ છે ?

(A) કુસુમ | **(B) સરોજ** | (C) સલીલ | (D) પુષ્પિકા

✓ **જવાબ:** (B) સરોજ

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

30 નીચે વિરોધી શબ્દોની જોડ આપી છે, તેમાં કઇ જોડ સાચી નથી ?

(A) ઉદય × અસ્ત | **(B) ઉજાસ × પ્રકાશ** | (C) ઉન્નતિ × અવનતિ | (D) આકાશ × પાતાળ

✓ **જવાબ:** (B) ઉજાસ × પ્રકાશ

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

31 નીચે આપેલ તળપદા શબ્દનું શિષ્ટરૂપ વિકલ્પમાંથી શોધો. 'લોહવાટ'

(A) ચિંતા | (B) ઈર્ષ્યા | **(C) દુઃખ કે પીડા** | (D) ગુસ્સો

✓ **જવાબ:** (C) દુઃખ કે પીડા

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

32 નીચે આપેલ શબ્દનો સમાનાર્થી શોધો. ચિંતા

(A) ઉચાટ (B) બેકફિર (C) બિન્દાસ (D) નફિકરું

✓ **જવાબ:** (A) ઉચાટ

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

33 નીચેના પૈકી કયો શબ્દ 'વેણુ'નો સમાનાર્થી શબ્દ છે ?

(A) ધૂળ (B) કૃષ્ણ (C) મૂળ **(D) વાંસળી**

✓ **જવાબ:** (D) વાંસળી

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

34 નીચેના શબ્દોમાંથી કયો શબ્દ સમાનાર્થી નથી ?

(A) ક્ષીર (B) રુધિર (C) ખૂન (D) શોણિત

✓ **જવાબ:** (A) ક્ષીર

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

35 'વિરાટ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે ?

(A) અવકાશ **(B) વામન** (C) મોટું (D) આકાશ

✓ **જવાબ:** (B) વામન

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

36 વિરોધી અર્થવાળો શબ્દ લખો : 'વ્યષ્ટિ'

(A) કષ્ટિ (B) દૃષ્ટિ **(C) સમષ્ટિ** (D) સૃષ્ટિ

✓ **જવાબ:** (C) સમષ્ટિ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

37 વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ લખો : પ્રાચીન

(A) પુરીષ (B) પુરાલય (C) પુરાતન **(D) અર્વાચીન**

✓ **જવાબ:** (D) અર્વાચીન

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

38 **તલવાર શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ શોધો**

(A) ભલો | (B) ગુમ્મી | (C) બરછી | **(D) ખડગ**

✓ **જવાબ:** (D) ખડગ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

39 **સમાનાર્થી શબ્દ લખો : 'ગોદ'**

(A) ગરલ | (B) નત | **(C) અંક** | (D) આતપ

✓ **જવાબ:** (C) અંક

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

40 **નીચેના પૈકી કયો શબ્દ 'અવસર'નો સમાનાર્થી નથી ?**

(A) લાગ | (B) મોકો | **(C) અનુગ્રહ** | (D) તક

✓ **જવાબ:** (C) અનુગ્રહ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

41 **નીચે આપેલા શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શોધો. આવક**

(A) પગાર | **(B) જાવક** | (C) કમાણી | (D) વકરો

✓ **જવાબ:** (B) જાવક

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

42 **સમાનાર્થી શબ્દ લખો : 'નાદ'**

(A) કલશોર | (B) કેકારવ | **(C) ધ્વનિ** | (D) ધોંધાટ

✓ **જવાબ:** (C) ધ્વનિ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

43 **નીચેનામાંથી કયો શબ્દ 'પ્રબંધ'નો સમાનાર્થી નથી ?**

(A) બંદોબસ્ત | **(B) સંપાદન** | (C) ગોઠવણ | (D) વ્યવસ્થા

✓ **જવાબ:** (B) સંપાદન

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

44 **સમાનાર્થી શબ્દ લખો : 'સંભાવિત'**

(A) શક્ય | **(B) પ્રતિષ્ઠિત** | (C) સંભવ | (D) શક્યતા

✓ **જવાબ:** (B) પ્રતિષ્ઠિત

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

45 **'અટંક' શબ્દનો સાચો અર્થ જણાવો.**

(A) અગાધ | **(B) ટેકીલું** | (C) અફાટ | (D) બખોલ

✓ **જવાબ:** (B) ટેકીલું

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2025

46 **'પ્રતિબંધ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે ?**

(A) છૂટ | (B) અછૂત | (C) અછૂટ | (D) બંધ

✓ **જવાબ:** (A) છૂટ

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

47 **યોગ્ય વિરોધી જોડકું કયું છે ?**

(A) જૂહાર x પ્રણામ | (B) નાગ x દમન | (C) કૃષ્ણ x કહાન | **(D) વામન x વિરાટ**

✓ **જવાબ:** (D) વામન x વિરાટ

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

48 **અસલ -શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ શોધો.**

(A) સારું | **(B) નકલ** | (C) શુદ્ધ | (D) ખરાબ

✓ **જવાબ:** (B) નકલ

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

49 **સમાનાર્થી શબ્દનો સાચો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) અનલ – હુતાશન – અનિલ | (B) અંબુજ – પંકજ – પદ્મજ | **(C) તમસ – તિમિર – અંધકાર** | (D) આકાંક્ષા – ઉપેક્ષા – અપેક્ષા

✓ **જવાબ:** (C) તમસ – તિમિર – અંધકાર

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

50 નીચે આપેલા શબ્દનો યોગ્ય સમાનાર્થી શોધો. પવન

(A) સમીર (B) સૂર (C) ડમરી (D) પદ્મ

✓ **જવાબ:** (A) સમીર

GPSSB ટ્રેસર 2025

51 જીવનના નાનાનાના પ્રસંગોમાં કોણ નવું તેજ, નવી રમણીયતા પૂરે છે?

(A) સાહિત્ય (B) છાયો (C) તિમિર (D) પ્રકાશ

✓ **જવાબ:** (A) સાહિત્ય

GSRTC કંડક્ટર 2017

52 નીચેનામાંથી કયો શબ્દ સમાનાર્થીમાં નથી ?

(A) સૂર્ય (B) રવિ (C) દિવાકર **(D) સોમ**

✓ **જવાબ:** (D) સોમ

GSRTC કંડક્ટર 2018

53 નીચે આપેલા શબ્દોમાંથી સાચો વિરુદ્ધાર્થ શબ્દ શોધીને લખો : સમજણ

(A) સમાજ (B) બેસમજદાર (C) નાસમજદાર **(D) ગેરસમજણ**

✓ **જવાબ:** (D) ગેરસમજણ

GSRTC કંડક્ટર 2021

54 "પરોણો" આ શબ્દ નીચેનામાંથી કોનો સમાનાર્થી શબ્દ છે ?

(A) અતિથિ (B) કમળ (C) ચતુર (D) ઘોડો

✓ **જવાબ:** (A) અતિથિ

GSRTC કંડક્ટર (Series B) 2024

55 વિરોધી શબ્દ ઓળખાવો : ગાફેલ

(A) સુલભ **(B) સાવધ** (C) સાકાર (D) સંચય

✓ **જવાબ:** (B) સાવધ

GSSSB ખેતી મદદનીશ 2025

56 **'મિહીર' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ ઓળખાવો.**

(A) માહિર | (B) માહર | **(C) સૂર્ય** | (D) મહેર

✓ **જવાબ:** (C) સૂર્ય

GSSSB ખેતી મદદનીશ (સંવર્ગ 261) 2025

57 **પ્રતિબિંબ શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ શોધો.**

(A) પ્રકાશ | **(B) પડછાયો** | (C) બિંબ | (D) ઉજાસ

✓ **જવાબ:** (B) પડછાયો

GSSSB મદદનીશ પરીક્ષક (પ્રશ્ન દસ્તાવેજ) 2025

58 **સોનું શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ શોધો.**

(A) કથીર | (B) સૂર્ય | (C) પ્રકાશ | **(D) હેમ**

✓ **જવાબ:** (D) હેમ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

59 **'સરંગટ' શબ્દનો અર્થ જણાવો.**

(A) ઘૂંઘટવાળી | (B) શ્યામવર્ણવાળી | (C) મિથ્યાભિમાની | **(D) તાબે થયેલ**

✓ **જવાબ:** (D) તાબે થયેલ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

60 **નીચે જણાવેલ શબ્દોમાંથી કયો શબ્દ "દહન" શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ નથી?**

(A) ચિત્રો | **(B) પરાકાષ્ટા** | (C) ગૂગળ | (D) કબૂતર

✓ **જવાબ:** (B) પરાકાષ્ટા

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

61 **સમાનાર્થી શબ્દો માટે અયોગ્ય વિકલ્પ આપો.**

(A) પુષ્કળ, અબૂર, ભરપૂર | **(B) પુષ્કળ, ભરપૂર, સુમાર** | (C) મસ, ભરપૂર, અતિ | (D) ઘણું, ખૂબ, પુષ્કળ

✓ **જવાબ:** (B) પુષ્કળ, ભરપૂર, સુમાર

GSSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2017

62 નીચે આપેલ શબ્દનો સાચો સમાનાર્થી શબ્દ જણાવો. – સહસા

(A) એકાએક | (B) સાહિલ | (C) સાહસિક | (D) વિભુ

✓ **જવાબ:** (A) એકાએક

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

63 'બંદીજન' શબ્દનો અર્થ જણાવો.

(A) કારાવાસમુક્ત | (B) અપયશ આપનાર | (C) પ્રશસ્તિ કરનાર | **(D) કારાગારનો કેદી**

✓ **જવાબ:** (D) કારાગારનો કેદી

GSSSB જુનિયર પ્રોસેસ આસિસ્ટન્ટ 2025

64 ધનવાન શબ્દનો વિરોધાર્થી શબ્દ શોધો

(A) પૈસાદાર | **(B) નિર્ધન** | (C) માલદાર | (D) રૂપિયાવાળો

✓ **જવાબ:** (B) નિર્ધન

GSSSB લેબોરેટરી ટેક્નિશિયન 2025

65 સમાનાર્થી શબ્દ શોધો: 'બુદ્ધિ '

(A) મતિ | (B) હુન્નર | (C) કલા | (D) કૌશલ્ય

✓ **જવાબ:** (A) મતિ

GSSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

66 સફળ શબ્દનો વિરોધાર્થી શબ્દ શાધો.

(A) અફળ | **(B) નિષ્ફળ** | (C) વિજય | (D) સસફળ

✓ **જવાબ:** (B) નિષ્ફળ

GSSSB સાયન્ટિફિક આસિસ્ટન્ટ (બાયોલોજી) 2025

67 કુસંસ્કારો શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ શોધો.

(A) ખરાબ સંસ્કાર | (B) સુસંસ્કાર | (C) સારું આચરણ | (D) પવિત્ર સંસ્કાર

✓ **જવાબ:** (A) ખરાબ સંસ્કાર

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

68 **'ઉત્કર્ષ' શબ્દનો સાચો સમાનાર્થી શબ્દ લખો.**

(A) સંઘર્ષ | **(B) ઉન્નતિ** | (C) ઉન્મેષ | (D) ઉદાર

✓ **જવાબ:** (B) ઉન્નતિ

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

69 **નીચે આપેલ શબ્દોનો સાચો સમાનાર્થી શબ્દ જણાવો. ઉદધિ**

(A) સરિતા | (B) માખણ | (C) આપગા | **(D) અબ્ધિ**

✓ **જવાબ:** (D) અબ્ધિ

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

70 **નીચે આપેલા અર્થભેદ : શબ્દભેદમાંથી ખોટો વિકલ્પ શોધો.**

(A) કેશ - વાળ | (B) કેસ - અદાલતનો મુકદમો | (C) ચૂક - ઊણપ | **(D) ચૂક - લોખંડની હથોડી**

✓ **જવાબ:** (D) ચૂક - લોખંડની હથોડી

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ / સબ ઓડિટર 2017

71 **નીચે આપેલ શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ જણાવો. પરગલ –**

(A) પરગજુ | (B) ઉદાર | **(C) હિંમતવાન** | (D) ઘૃણાસ્પદ

✓ **જવાબ:** (C) હિંમતવાન

ગુજરાત હાઈકોર્ટ આસિસ્ટન્ટ / કેશિયર 2023

72 **નીચે આપેલ વિકલ્પો માંથી 'બગીચો' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે ?**

(A) શિશુ | (B) સમર | **(C) ઉપવન** | (D) તરુ

✓ **જવાબ:** (C) ઉપવન

ગુજરાત હાઈકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

73 **'ઉમદા' શબ્દનો સાચો સમાનાર્થી શોધો.**

(A) નઠારું | (B) અધમ | **(C) સારું** | (D) ઉમંગ

✓ **જવાબ:** (C) સારું

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કમ્પ્યુટર ઓપરેટર 2024

74 **'શાશ્વત' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શોધો.**

(A) વિદ્યમાન | (B) સનાતન | (C) અક્ષત | **(D) નાશવંત**

✓ **જવાબ:** (D) નાશવંત

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કોર્ટ મેનેજર 2024

75 **'આનંદ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શોધો.**

(A) ભાવ | (B) ઉપર | **(C) શોક** | (D) ઉલ્લાસ

✓ **જવાબ:** (C) શોક

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઈવર 2024

76 **'પ્રશંસા' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શોધો.**

(A) પ્રગતિ | (B) ઉન્નતિ | (C) વખાણ | **(D) નિંદા**

✓ **જવાબ:** (D) નિંદા

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

77 **'વેણુ' શબ્દનો આપેલા વિકલ્પોમાંથી સમાનાર્થી શબ્દ શોધો.**

(A) વેશી | **(B) વાંસળી** | (C) વાશી | (D) નવોઢા

✓ **જવાબ:** (B) વાંસળી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

78 **'દરજ્જો' શબ્દનો સમાનાર્થી શોધો.**

(A) પદાર્થ | (B) પદ્ધતિ | (C) પરેજ | **(D) પદ**

✓ **જવાબ:** (D) પદ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2023

79 **"શ્રુતિ" શબ્દ માટે વિકલ્પોમાંથી સમાનાર્થી શબ્દ જણાવો.**

(A) શ્વેત | **(B) વેદ** | (C) શ્રમ | (D) વિલાસી

✓ **જવાબ:** (B) વેદ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

80 **'શાર' શબ્દનો સમાનાર્થી શોધો.**

(A) આધાર | **(B) છિદ્ર** | (C) બહાર | (D) પવન

✓ **જવાબ:** (B) છિદ્ર

ગુજરાત હાઈકોર્ટ સિસ્ટમ ઓફિસર 2021

81 **'ઉષા' શબ્દનો આપેલ વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય વિરોધી શબ્દ શોધો.**

(A) પ્રભાત | (B) સવાર | (C) સ્નેહાળ | **(D) સંધ્યા**

✓ **જવાબ:** (D) સંધ્યા

RMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2023

82 **નીચેના કયા સમાનાર્થી શબ્દોની જોડીઓ યોગ્ય છે ? (1) કિરણ - અંશુ (2) કાવ્ય - પદ (3) શ્વેત - ધવલ (4) ઘર - ખર**

(A) 1, 2, 3 અને 4 | (B) માત્ર 1, 2 અને 4 | **(C) માત્ર 1, 2 અને 3** | (D) માત્ર 2, 3 અને 4

✓ **જવાબ:** (C) માત્ર 1, 2 અને 3

RMC જુનિયર ક્લાર્ક 2021

83 **નીચેના પૈકી કયા સમાનાર્થી શબ્દની જોડ યોગ્ય છે ? 1. અખિલ – પૂરું 2. અચલ – અવિકારી 3. અમૃત – પીયુષ 4. અનુપમ – ધિક્કાર**

(A) 1, 3 અને 4 | (B) 1, 2 અને 4 | **(C) 1, 2 અને 3** | (D) 1, 2, 3 અને 4

✓ **જવાબ:** (C) 1, 2 અને 3

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

84 **'શૃંગ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ જણાવો.**

(A) રૌદ્ર | **(B) તળેટી** | (C) શૃંગાર | (D) નિશુંભ

✓ **જવાબ:** (B) તળેટી

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

85 **'પરિરંભ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ શું થાય ?**

(A) તેજ | (B) બનાવટ | **(C) આલિંગન** | (D) લુચ્ચું

✓ **જવાબ:** (C) આલિંગન

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

86 'એ પરીક્ષા : નિમિષ નહિ યક્ષ, વિરજ વસ્ત્ર, ઊભા અંતરિક્ષ' - પંક્તિમાં રેખાંકિત કરેલ શબ્દ 'વિરજ'નો અર્થ શું થાય છે ?

(A) મુલાયમ | (B) રેશમી | (C) રંગીન | **(D) સ્વચ્છ**

✓ **જવાબ:** (D) સ્વચ્છ

SEB TAT (માધ્યમિક) — સામાન્ય 2018

87 'પતીજ' નો સાચો સમાનાર્થી શોધો.

(A) સંતાન | (B) પત્રાળુ | **(C) વિશ્વાસ** | (D) પડોશ

✓ **જવાબ:** (C) વિશ્વાસ

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

88 અયોગ્ય જોડ ઓળખો. 1. શૂર - અવાજ 2. શત - સો 3. સાર - કસ 4. શાર - છિદ્ર

(A) 1 | (B) 2 | (C) 3 | (D) 4

✓ **જવાબ:** (A) 1

SEB TET-2 (ગણિત-વિજ્ઞાન) 2023

89 'મને થોડી પૂછપરછ કરીને પછી એક ખુલ્લી રવેશીમાં આસન લગાવવા કહ્યું.' - આ વાક્યમાં વપરાયેલ 'રવેશી' શબ્દનો અર્થ શું થાય ?

(A) અટારી | (B) જગ્યા | (C) પડાળી | (D) હવેલી

✓ **જવાબ:** (A) અટારી

SEB TET-2 (સામાજિક વિજ્ઞાન) 2023

90 'મને થોડ઼ી પૂછપરછ કરીને પછી એક ખુલ્લી રવેશીમાં આસન લગાવવા કહું.' - આ વાક્યમાં વપરાયેલ 'રવેશી' શબ્દનો અર્થ શું થાય ?

(A) અટારી | (B) જગ્યા | (C) પડાળી | (D) હવેલી

✓ **જવાબ:** (A) અટારી

SMC ક્લાર્ક 2023

91 નીચેનામાંથી કોનો અર્થ "પાણી ભરવાનું વાસણ" એવો થાય છે ?

(A) માડ | (B) માઢ | **(C) માણ** | (D) માધ

✓ **જવાબ:** (C) માણ

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

92 **નીચેનામાંથી સમાન અર્થ ધરાવતો શબ્દોની જોડી શોધો.**

(A) સદ્મ – નિકેતન | (B) દુકૂલ – અક્ષિ | (C) કૌમુદી – ધુનિ | (D) વિશિખ – પર્ણ

✓ **જવાબ:** (A) સદ્મ – નિકેતન

AMC જુનિયર ક્લાર્ક 2024

93 **નીચે આપેલ શબ્દનો વિરોધી શબ્દ પસંદ કરો : મિતાહારી**

(A) અલ્પાહારી | (B) અલગારી | **(C) અકરાંતિયું** | (D) મદમાતું

✓ **જવાબ:** (C) અકરાંતિયું

BMC જુનિયર ક્લાર્ક 2026

94 **જોડકાં માટે યોગ્ય વિકલ્પ આપો. (A) - (B): 1. સુખ / ક. લોકોનો અભિપ્રાય કે છાપ 2. હવ્ય / ખ. એક જાતની મોટી કેરી 3. મલઘોળ / ગ. ગાડી હાંકનારને બેસવાની પાટલી 4. સાખ / ઘ. તનમનને ગમે એવો અનુભવ ચ. જમે મારી નાખ્યું છે તે**

(A) 1-?, 2-?, 3-?, 4-ગ | **(B) 1-ઘ, 2-ખ, 3-ચ, 4-ક** | (C) 1-?, 2-?, 3-ખ, 4-ક | (D) 1-ઘ, 2-ગ, 3-ક, 4-ખ

✓ **જવાબ:** (B) 1-ઘ, 2-ખ, 3-ચ, 4-ક

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

95 **નીચેનામાંથી કયો શબ્દ 'ઘર'નો સમાનાર્થી શબ્દ નથી ?**

(A) કુહર | (B) નિકેતન | (C) આલય | (D) આગાર

✓ **જવાબ:** (A) કુહર

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2021

96 **અનેકાર્થી શબ્દો પૈકી કયો શબ્દ સમૂહ યોગ્ય નથી ?**

(A) આંકડો - મૂછનો વાળ | (B) આસામી - પ્રતિષ્ઠિત | (C) અરુણ - પરોઢ | **(D) કક્ષા - આપદા**

✓ **જવાબ:** (D) કક્ષા - આપદા

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

97 **"તવંગર" શબ્દનો સાચો વિરોધી શબ્દ જણાવો.**

(A) કંગાલ | (B) પૈસાદાર | (C) અછત | (D) તાલેવાન

✓ **જવાબ:** (A) કંગાલ

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

98 **'ગવન' એટલે...?**

(A) ગાન | **(B) સાડીનો એક પ્રકાર** | (C) વાયુ | (D) ગાયનું

✓ **જવાબ:** (B) સાડીનો એક પ્રકાર

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2025

99 **જનક શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ શોધો**

(A) કાકા | (B) જેઠ | **(C) પિતા** | (D) મામા

✓ **જવાબ:** (C) પિતા

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

100 **કયો શબ્દ સમાનાર્થી નથી તે જણાવો : 'સલિલ'**

(A) જળ | (B) વારિ | (C) ઉદક | **(D) પ્રભાકર**

✓ **જવાબ:** (D) પ્રભાકર

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **'પૃથ્વી' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) ગગન | **(B) વસુધા** | (C) સરિતા | (D) પાવક

ઉકેલ: 'પૃથ્વી'ના પર્યાય — ધરા, ધરતી, ભૂમિ, વસુધા, મેદિની. ગગન = આકાશ, સરિતા = નદી, પાવક = અગ્નિ. આથી 'વસુધા' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'ઉન્નતિ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) પ્રગતિ | **(B) અવનતિ** | (C) વિકાસ | (D) ચડતી

ઉકેલ: 'ઉન્નતિ' એટલે ચડતી/પ્રગતિ; પ્રગતિ, વિકાસ, ચડતી તેના પર્યાય. તેનો વિરોધી 'અવનતિ' (પડતી) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **'મયૂર' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) કોયલ | **(B) મોર** | (C) પોપટ | (D) બતક

ઉકેલ: 'મયૂર' એ સંસ્કૃત શબ્દ છે જેનો અર્થ 'મોર' થાય છે (પર્યાય — કેકી, શિખી). બાકીના પક્ષીઓ જુદાં છે. આથી 'મોર' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'ગજ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) સિંહ | (B) ઘોડો | **(C) હાથી** | (D) ઊંટ

ઉકેલ: 'ગજ' એટલે હાથી (પર્યાય — કુંજર, હસ્તી). સિંહ, ઘોડો, ઊંટ જુદાં પ્રાણી છે. આથી 'હાથી' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'સ્વર્ગ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) દેવલોક | **(B) નરક** | (C) ધામ | (D) વૈકુંઠ

ઉકેલ: 'સ્વર્ગ' એ સુખનું સ્થાન; દેવલોક, ધામ, વૈકુંઠ તેના સમાન અર્થના. તેનો વિરોધી 'નરક' (દુઃખનું સ્થાન) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'નિર્ઝર' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) ઝરણું | (B) વાદળ | (C) દરિયો | (D) તળાવ

ઉકેલ: 'નિર્ઝર' એટલે ઝરણું/ઝરો. વાદળ, દરિયો, તળાવ જુદાં છે. આથી 'ઝરણું' સાચો પર્યાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'સરળ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) સહેલું | (B) આસાન | **(C) કઠિન** | (D) સુગમ

ઉકેલ: 'સરળ' એટલે સહેલું; સહેલું, આસાન, સુગમ તેના પર્યાય. તેનો વિરોધી 'કઠિન' (અઘરું) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'નિર્દોષ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) દોષિત | (B) નિર્મળ | (C) પવિત્ર | (D) ભોળું

ઉકેલ: 'નિર્દોષ' એટલે દોષ વગરનો; નિર્મળ, પવિત્ર, ભોળું તેને મળતા. તેનો વિરોધી 'દોષિત' (ગુનેગાર) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'શત્રુ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) મિત્ર | **(B) દુશ્મન** | (C) સાથી | (D) સ્નેહી

ઉકેલ: 'શત્રુ'ના પર્યાય — દુશ્મન, વેરી, અરિ. મિત્ર, સાથી, સ્નેહી તો વિરોધી છે. આથી 'દુશ્મન' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'જળ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) નીર | (B) આગ | (C) પવન | (D) ધરા

ઉકેલ: 'જળ' એટલે પાણી; પર્યાય — નીર, અંબુ, વારિ, સલિલ, તોય. આગ = અગ્નિ, પવન = વાયુ, ધરા = પૃથ્વી. આથી 'નીર' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'આવક' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) કમાણી | **(B) જાવક** | (C) પ્રાપ્તિ | (D) ઊપજ

ઉકેલ: 'આવક' એટલે અંદર આવતી રકમ; કમાણી, પ્રાપ્તિ, ઊપજ તેને મળતા. તેનો વિરોધી 'જાવક' (બહાર જતો ખર્ચ) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'દિન' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) દિવસ | **(B) રાત** | (C) સવાર | (D) બપોર

ઉકેલ: 'દિન' એટલે દિવસ; દિવસ તેનો પર્યાય, સવાર-બપોર દિવસના ભાગ. તેનો વિરોધી 'રાત' (નિશા) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **'પવન' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) જળ | (B) અગ્નિ | **(C) સમીર** | (D) ધરા

ઉકેલ: 'પવન'ના પર્યાય — વાયુ, સમીર, અનિલ, મારુત, વાત. જળ = પાણી, અગ્નિ = આગ, ધરા = પૃથ્વી. આથી 'સમીર' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'ઉદાર' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) દાની | **(B) કંજૂસ** | (C) દયાળુ | (D) સખી

ઉકેલ: 'ઉદાર' એટલે છૂટથી આપનાર; દાની, દયાળુ, સખી તેને મળતા. તેનો વિરોધી 'કંજૂસ' (સંકુચિત) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **'ચંદ્ર' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) રવિ | **(B) શશી** | (C) ભાનુ | (D) અર્ક

ઉકેલ: 'ચંદ્ર'ના પર્યાય — શશી, સુધાકર, ઇન્દુ, હિમાંશુ. રવિ, ભાનુ, અર્ક તો સૂર્યના પર્યાય છે. આથી 'શશી' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'પ્રાચીન' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) જૂનું | (B) પુરાતન | **(C) અર્વાચીન** | (D) પુરાણું

ઉકેલ: 'પ્રાચીન' એટલે જૂનું; જૂનું, પુરાતન, પુરાણું તેના પર્યાય. તેનો વિરોધી 'અર્વાચીન' (નવું/અદ્યતન) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'ગગન' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) ધરા | **(B) નભ** | (C) સરિતા | (D) તરુ

ઉકેલ: 'ગગન' એટલે આકાશ; પર્યાય — નભ, વ્યોમ, અંબર. ધરા = પૃથ્વી, સરિતા = નદી, તરુ = વૃક્ષ. આથી 'નભ' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 'જય' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?

(A) જીત | **(B) પરાજય** | (C) ફતેહ | (D) વિજય

ઉકેલ: 'જય' એટલે જીત; જીત, ફતેહ, વિજય તેના પર્યાય. તેનો વિરોધી 'પરાજય' (હાર) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 'કુસુમ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?

(A) પાન | **(B) ફૂલ** | (C) ડાળી | (D) મૂળ

ઉકેલ: 'કુસુમ' એટલે ફૂલ (પર્યાય — પુષ્પ, સુમન). પાન, ડાળી, મૂળ વનસ્પતિના ભાગ છે. આથી 'ફૂલ' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 'તરુ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?

(A) વૃક્ષ | (B) નદી | (C) પર્વત | (D) વાદળ

ઉકેલ: 'તરુ' એટલે વૃક્ષ/ઝાડ (પર્યાય — પાદપ, દ્રુમ). નદી, પર્વત, વાદળ જુદાં છે. આથી 'વૃક્ષ' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 'આદર' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?

(A) સન્માન | **(B) અનાદર** | (C) માન | (D) આવકાર

ઉકેલ: 'આદર' એટલે માન; સન્માન, માન, આવકાર તેને મળતા. 'અન-' ઉપસર્ગથી તેનો વિરોધી 'અનાદર' (અપમાન) બને.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 'સત્ય' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?

(A) સાચું | **(B) અસત્ય** | (C) તથ્ય | (D) વચન

ઉકેલ: 'સત્ય' એટલે સાચું; સાચું, તથ્ય તેને મળતા. 'અ-' ઉપસર્ગથી તેનો વિરોધી 'અસત્ય' (જૂઠ) બને.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 'રાત' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?

(A) નિશા | (B) દિવસ | (C) સવાર | (D) બપોર

ઉકેલ: 'રાત'ના પર્યાય — નિશા, રજની, રાત્રિ, યામિની, શર્વરી. દિવસ વિરોધી, સવાર-બપોર દિવસના ભાગ. આથી 'નિશા' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 'જ્ઞાન' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?

(A) વિદ્યા | **(B) અજ્ઞાન** | (C) સમજ | (D) બોધ

ઉકેલ: 'જ્ઞાન' એટલે સમજ; વિદ્યા, સમજ, બોધ તેને મળતા. 'અ-' ઉપસર્ગથી તેનો વિરોધી 'અજ્ઞાન' (અણસમજ) બને.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'સૂર્ય' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) શશી | **(B) ભાનુ** | (C) ઇન્દુ | (D) નીર

ઉકેલ: 'સૂર્ય'ના પર્યાય — રવિ, ભાનુ, દિનકર, આદિત્ય, સવિતા. શશી-ઇન્દુ = ચંદ્ર, નીર = પાણી. આથી 'ભાનુ' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **'મિત્ર' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) સખા | **(B) શત્રુ** | (C) દોસ્ત | (D) સાથી

ઉકેલ: 'મિત્ર' એટલે દોસ્ત; સખા, દોસ્ત, સાથી તેના પર્યાય. તેનો વિરોધી 'શત્રુ' (દુશ્મન) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **'અગ્નિ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) પાવક | (B) ધરા | (C) સમીર | (D) ઇન્દુ

ઉકેલ: 'અગ્નિ'ના પર્યાય — આગ, અનલ, પાવક, વહ્નિ, હુતાશન. ધરા = પૃથ્વી, સમીર = પવન, ઇન્દુ = ચંદ્ર. આથી 'પાવક' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

28 **'નિર્બળ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) દુર્બળ | **(B) સબળ** | (C) કમજોર | (D) અશક્ત

ઉકેલ: 'નિર્બળ' એટલે બળ વગરનો; દુર્બળ, કમજોર, અશક્ત તેને મળતા. તેનો વિરોધી 'સબળ' (બળવાન) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

29 **'હર્ષ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) આનંદ | **(B) શોક** | (C) ખુશી | (D) પ્રસન્નતા

ઉકેલ: 'હર્ષ' એટલે આનંદ; આનંદ, ખુશી, પ્રસન્નતા તેના પર્યાય. તેનો વિરોધી 'શોક' (ગમ) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

30 **'જલજ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) કમળ | (B) મોતી | (C) છીપ | (D) શંખ

ઉકેલ: 'જલજ' એટલે જળમાં જન્મેલું — કમળ (પર્યાય — પંકજ, અરવિંદ). મોતી, છીપ, શંખ જુદાં છે. આથી 'કમળ' સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

31 **'ગુણ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ કયો છે?**

(A) લક્ષણ | **(B) દુર્ગુણ** | (C) સદ્ગુણ | (D) વિશેષતા

ઉકેલ: 'ગુણ' એટલે સારી ખાસિયત; લક્ષણ, સદ્ગુણ, વિશેષતા તેને મળતા. 'દુ-/દુર્-' ઉપસર્ગથી તેનો વિરોધી 'દુર્ગુણ' (ખરાબ આદત) બને.

🖍️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'પાણી' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) નીર (B) આગ (C) પવન (D) ધરા

2. 'દિવસ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) સવાર (B) રાત (C) સંધ્યા (D) બપોર

3. 'સુખ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) આનંદ (B) શાંતિ (C) દુઃખ (D) હર્ષ

4. 'સૂર્ય' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) શશી (B) રવિ (C) ઇન્દુ (D) નીર

5. 'ઊંચું' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) નીચું (B) મોટું (C) લાંબું (D) પહોળું

6. 'પૃથ્વી' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) ગગન (B) ધરા (C) સરિતા (D) પાવક

7. 'જય' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) જીત (B) પરાજય (C) વિજય (D) ફતેહ

8. 'ફૂલ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) પાન (B) પુષ્પ (C) ડાળી (D) મૂળ

9. 'સાચું' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) સત્ય (B) ખોટું (C) તથ્ય (D) વાસ્તવિક

10. 'ચંદ્ર' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) રવિ (B) શશી (C) ભાનુ (D) અર્ક

11. 'મોટું' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) નાનું (B) ઊંચું (C) પહોળું (D) ભારે

12. 'નદી' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) સાગર (B) સરિતા (C) તળાવ (D) કૂવો

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'નિર્ધન' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) ગરીબ (B) ધનવાન (C) કંગાળ (D) દરિદ્ર

14. 'ગગન' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) ધરા (B) વ્યોમ (C) સરિતા (D) તરુ

15. 'ઉદય' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) પ્રભાત (B) અસ્ત (C) ઉગમ (D) સવાર

16. 'ગજ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) સિંહ (B) હાથી (C) ઘોડો (D) ઊંટ

17. 'મયૂર' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) કોયલ (B) મોર (C) પોપટ (D) બતક

18. 'નિર્દોષ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) દોષિત (B) નિર્મળ (C) પવિત્ર (D) ભોળું

19. 'સરિતા' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) સાગર (B) નદી (C) તળાવ (D) કૂવો

20. 'આવક' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) કમાણી (B) જાવક (C) પ્રાપ્તિ (D) ઊપજ

21. 'તરુ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) વૃક્ષ (B) નદી (C) પર્વત (D) વાદળ

22. 'જ્ઞાન' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) વિદ્યા (B) અજ્ઞાન (C) સમજ (D) બોધ

23. 'નિર્ઝર' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) ઝરણું (B) વાદળ (C) દરિયો (D) તળાવ

24. 'સ્વર્ગ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) દેવલોક (B) નરક (C) વૈકુંઠ (D) ધામ

25. 'મિત્ર' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) સખા (B) શત્રુ (C) દોસ્ત (D) સાથી

26. 'કમળ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) પંકજ (B) રજની (C) અનિલ (D) વસુધા

🔴 અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'ઉન્નતિ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) પ્રગતિ (B) અવનતિ (C) વિકાસ (D) ચડતી

28. 'જલજ' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) કમળ (B) મોતી (C) છીપ (D) શંખ

29. 'નિર્બળ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) દુર્બળ (B) સબળ (C) કમજોર (D) અશક્ત

30. 'કૃતઘ્ન' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) કૃતજ્ઞ (B) નગુણો (C) વિશ્વાસઘાતી (D) દગાબાજ

31. 'ગુણ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) લક્ષણ (B) દુર્ગુણ (C) સદ્ગુણ (D) વિશેષતા

32. 'મયંક' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) સૂર્ય (B) ચંદ્ર (C) તારો (D) વાદળ

33. 'સંકોચ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) શરમ (B) વિસ્તાર (C) ખચકાટ (D) ઝિઝક

34. 'પાવક' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) પાણી (B) અગ્નિ (C) પવન (D) પૃથ્વી

35. 'ઉદાર' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) દાની (B) કંજૂસ (C) દયાળુ (D) સખી

36. 'વસુધા' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) આકાશ (B) પૃથ્વી (C) નદી (D) પર્વત

37. 'પ્રાચીન' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) જૂનું (B) પુરાતન (C) અર્વાચીન (D) પુરાણું

38. 'યામિની' શબ્દનો સમાનાર્થી શબ્દ આપો.

(A) દિવસ (B) રાત (C) સવાર (D) સંધ્યા

39. ⭐ 'ઉત્કર્ષ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) ઉદય (B) અપકર્ષ (C) વિકાસ (D) ઉન્નતિ

40. ⭐ 'કૃશ' શબ્દનો વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ આપો.

(A) દુર્બળ (B) સ્થૂળ (C) પાતળું (D) નબળું

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **B**	3. **C**	4. **B**	5. **A**	6. **B**	7. **B**	8. **B**	9. **B**	10. **B**	11. **A**
12. **B**	13. **B**	14. **B**	15. **B**	16. **B**	17. **B**	18. **A**	19. **B**	20. **B**	21. **A**	22. **B**
23. **A**	24. **B**	25. **B**	26. **A**	27. **B**	28. **A**	29. **B**	30. **A**	31. **B**	32. **B**	33. **B**
34. **B**	35. **B**	36. **B**	37. **C**	38. **B**	39. **B**	40. **B**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — 'પાણી'ના પર્યાય — જળ, નીર, અંબુ, વારિ. આગ = અગ્નિ, પવન = વાયુ, ધરા = પૃથ્વી. આથી 'નીર' સાચો.

2. જવાબ (B) — 'દિવસ'નો વિરોધી 'રાત'. સવાર, સંધ્યા, બપોર દિવસના ભાગ છે, વિરોધી નહીં.

3. જવાબ (C) — 'સુખ'નો વિરોધી 'દુઃખ'. આનંદ, શાંતિ, હર્ષ તો 'સુખ'ના પર્યાય છે.

4. જવાબ (B) — 'સૂર્ય'ના પર્યાય — રવિ, ભાનુ, દિનકર. શશી-ઇન્દુ = ચંદ્ર, નીર = પાણી. આથી 'રવિ' સાચો.

5. જવાબ (A) — 'ઊંચું'નો સ્પષ્ટ વિરોધી 'નીચું'. મોટું, લાંબું, પહોળું જુદા માપ સૂચવે છે.

6. જવાબ (B) — 'પૃથ્વી'ના પર્યાય — ધરા, ધરતી, ભૂમિ, વસુધા. ગગન = આકાશ, સરિતા = નદી, પાવક = અગ્નિ. આથી 'ધરા' સાચો.

7. જવાબ (B) — 'જય'નો વિરોધી 'પરાજય' (હાર). જીત, વિજય, ફતેહ તો 'જય'ના પર્યાય છે.

8. જવાબ (B) — 'ફૂલ'ના પર્યાય — પુષ્પ, કુસુમ, સુમન. પાન, ડાળી, મૂળ વનસ્પતિના ભાગ. આથી 'પુષ્પ' સાચો.

9. જવાબ (B) — 'સાચું'નો વિરોધી 'ખોટું'. સત્ય, તથ્ય, વાસ્તવિક તો 'સાચું'ના પર્યાય છે.

10. જવાબ (B) — 'ચંદ્ર'ના પર્યાય — શશી, ઇન્દુ, હિમાંશુ. રવિ, ભાનુ, અર્ક તો સૂર્યના પર્યાય. આથી 'શશી' સાચો.

11. જવાબ (A) — 'મોટું'નો સ્પષ્ટ વિરોધી 'નાનું'. ઊંચું, પહોળું, ભારે જુદા ગુણ સૂચવે છે.

12. જવાબ (B) — 'નદી'નો પર્યાય 'સરિતા' (તટિની). સાગર = દરિયો, તળાવ-કૂવો સ્થિર જળાશય. આથી 'સરિતા' સાચો.

13. જવાબ (B) — 'નિર્ધન' એટલે ધન વગરનો; ગરીબ, કંગાળ, દરિદ્ર તેના પર્યાય. તેનો વિરોધી 'ધનવાન' (પૈસાદાર) છે.

14. જવાબ (B) — 'ગગન' એટલે આકાશ; પર્યાય — નભ, વ્યોમ, અંબર. ધરા = પૃથ્વી, સરિતા = નદી, તરુ = વૃક્ષ. આથી 'વ્યોમ' સાચો.

15. જવાબ (B) — 'ઉદય' એટલે ઊગવું/ચડતી; પ્રભાત, ઉગમ, સવાર ઊગવા સાથે સંબંધિત. તેનો વિરોધી 'અસ્ત' (આથમવું) છે.

16. જવાબ (B) — 'ગજ' એટલે હાથી (પર્યાય — કુંજર, હસ્તી). સિંહ, ઘોડો, ઊંટ જુદાં પ્રાણી. આથી 'હાથી' સાચો.

17. જવાબ (B) — 'મયૂર' એટલે મોર (પર્યાય — કેકી, શિખી). કોયલ, પોપટ, બતક જુદાં પક્ષી. આથી 'મોર' સાચો.

18. જવાબ (A) — 'નિર્દોષ' એટલે દોષ વગરનો; નિર્મળ, પવિત્ર, ભોળું તેને મળતા. તેનો વિરોધી 'દોષિત' (ગુનેગાર) છે.

19. જવાબ (B) — 'સરિતા' એટલે વહેતી નદી. સાગર = દરિયો, તળાવ-કૂવો સ્થિર. આથી 'નદી' સાચો.

20. જવાબ (B) — 'આવક' એટલે અંદર આવતી રકમ; કમાણી, પ્રાપ્તિ, ઊપજ તેને મળતા. તેનો વિરોધી 'જાવક' (બહાર જતો ખર્ચ) છે.

21. જવાબ (A) — 'તરુ' એટલે વૃક્ષ (પર્યાય — પાદપ, દ્રુમ). નદી, પર્વત, વાદળ જુદાં. આથી 'વૃક્ષ' સાચો.

22. જવાબ (B) — 'જ્ઞાન' એટલે સમજ; વિદ્યા, સમજ, બોધ તેને મળતા. 'અ-' ઉપસર્ગથી તેનો વિરોધી 'અજ્ઞાન' બને.

23. જવાબ (A) — 'નિર્ઝર' એટલે ઝરણું/ઝરો. વાદળ, દરિયો, તળાવ જુદાં. આથી 'ઝરણું' સાચો.

24. જવાબ (B) — 'સ્વર્ગ' એ સુખનું સ્થાન; દેવલોક, વૈકુંઠ, ધામ તેને મળતા. તેનો વિરોધી 'નરક' (દુઃખનું સ્થાન) છે.

25. જવાબ (B) — 'મિત્ર' એટલે દોસ્ત; સખા, દોસ્ત, સાથી તેના પર્યાય. તેનો વિરોધી 'શત્રુ' (દુશ્મન) છે.

26. જવાબ (A) — 'કમળ'ના પર્યાય — પંકજ, અરવિંદ, રાજીવ, નલિન. રજની = રાત, અનિલ = પવન, વસુધા = પૃથ્વી. આથી 'પંકજ' સાચો.

27. જવાબ (B) — 'ઉન્નતિ' એટલે ચડતી/પ્રગતિ; પ્રગતિ, વિકાસ, ચડતી તેના પર્યાય (જાળ). તેનો વિરોધી 'અવનતિ' (પડતી) છે.

28. જવાબ (A) — 'જલજ' એટલે જળમાં જન્મેલું — કમળ (પર્યાય — પંકજ, અરવિંદ). મોતી, છીપ, શંખ જુદાં. આથી 'કમળ' સાચો.

29. જવાબ (B) — 'નિર્બળ' એટલે બળ વગરનો; દુર્બળ, કમજોર, અશક્ત તેને મળતા (જાળ). તેનો વિરોધી 'સબળ' (બળવાન) છે.

30. જવાબ (A) — 'કૃતઘ્ન' એટલે કરેલા ઉપકારને ભૂલનાર (નગુણો); નગુણો, વિશ્વાસઘાતી, દગાબાજ તેને મળતા. તેનો વિરોધી 'કૃતજ્ઞ' (ઉપકાર માનનાર) છે.

31. જવાબ (B) — 'ગુણ' એટલે સારી ખાસિયત; લક્ષણ, સદ્ગુણ, વિશેષતા તેને મળતા (જાળ). 'દુર્-' ઉપસર્ગથી તેનો વિરોધી 'દુર્ગુણ' બને.

32. જવાબ (B) — 'મયંક' એ ચંદ્રનો પર્યાય છે (શશી, ઇન્દુ, હિમાંશુ સાથે). સૂર્ય, તારો, વાદળ જુદાં છે. આથી 'ચંદ્ર' સાચો.

33. જવાબ (B) — 'સંકોચ' એટલે સંકોચાવું/સંકડાવું; શરમ, ખચકાટ, ઝિઝક તેને મળતા. તેનો વિરોધી 'વિસ્તાર' (ફેલાવો) છે.

34. જવાબ (B) — 'પાવક' એ અગ્નિનો પર્યાય છે (અનલ, વહ્નિ, હુતાશન સાથે). પાણી, પવન, પૃથ્વી જુદાં તત્ત્વ. આથી 'અગ્નિ' સાચો.

35. જવાબ (B) — 'ઉદાર' એટલે છૂટથી આપનાર; દાની, દયાળુ, સખી તેને મળતા (જાળ). તેનો વિરોધી 'કંજૂસ' (સંકુચિત) છે.

36. જવાબ (B) — 'વસુધા' એ પૃથ્વીનો પર્યાય છે (ધરા, ધરતી, ભૂમિ, મેદિની સાથે). આકાશ, નદી, પર્વત જુદાં. આથી 'પૃથ્વી' સાચો.

37. જવાબ (C) — 'પ્રાચીન' એટલે જૂનું; જૂનું, પુરાતન, પુરાણું તેના પર્યાય (જાળ). તેનો વિરોધી 'અર્વાચીન' (નવું/અદ્યતન) છે.

38. જવાબ (B) — 'યામિની' એ રાતનો પર્યાય છે (નિશા, રજની, શર્વરી સાથે). દિવસ વિરોધી, સવાર-સંધ્યા દિવસના ભાગ. આથી 'રાત' સાચો.

39. જવાબ (B) — 'ઉત્કર્ષ' એટલે ઉપર તરફની ચડતી/ઉન્નતિ; ઉદય, વિકાસ, ઉન્નતિ તેને મળતા (જાળ). તેનો વિરોધી 'અપકર્ષ' (નીચે તરફની પડતી) છે.

40. જવાબ (B) — 'કૃશ' એટલે પાતળું/દૂબળું; દુર્બળ, પાતળું, નબળું તેને મળતા (જાળ). તેનો વિરોધી 'સ્થૂળ' (જાડું) છે.

17 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ (One Word for a Phrase)

ભાષામાં ઘણીવાર આખા વાક્ય કે શબ્દસમૂહ દ્વારા વ્યક્ત થતા અર્થને એક જ ચોક્કસ શબ્દમાં સમાવી શકાય છે — દા.ત. 'જેને હરાવી ન શકાય' એ આખા શબ્દસમૂહ માટેનો એક શબ્દ છે 'અજેય'. આવા શબ્દો ભાષાને ચોટદાર, ચોકસાઈભરી અને કરકસરયુક્ત બનાવે છે. આ પ્રકરણમાં આપણે વિષય પ્રમાણે જૂથ પાડીને — વ્યક્તિ-લક્ષણ, ક્રિયા-સ્થાન, ધાર્મિક-સામાજિક, ભાષા-સાહિત્ય, સ્વભાવ-વર્તન વગેરે — સેંકડો ઉપયોગી શબ્દો વ્યવસ્થિત રીતે શીખીશું. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE, TET/TAT/HTAT જેવી લગભગ દરેક પરીક્ષામાં ગુજરાતી વ્યાકરણ વિભાગમાં આ પ્રકારના 2 થી 5 પ્રશ્નો અચૂક પૂછાય છે, અને થોડાક અભ્યાસથી તે પાકા માર્ક અપાવતો વિભાગ બની જાય છે.

1. પાયાની સમજ — શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ એટલે શું

'શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ' એટલે કોઈ આખા વાક્ય, શબ્દજૂથ કે વર્ણન માટેનો એક ચોક્કસ, સ્વયંપૂર્ણ શબ્દ. દા.ત. 'જે જોઈ ન શકાય તેવું' = અદૃશ્ય; 'જે ક્યારેય મરતું નથી' = અમર; 'જેને કોઈ હરાવી ન શકે' = અજેય. અહીં લાંબા વર્ણનનો અર્થ સંપૂર્ણપણે એક શબ્દમાં સચવાય છે.

પરીક્ષામાં સામાન્ય રીતે પ્રશ્નમાં શબ્દસમૂહ (વ્યાખ્યા) આપેલો હોય અને ચાર વિકલ્પમાંથી તેને બરાબર બંધબેસતો એક શબ્દ પસંદ કરવાનો હોય. ઊલટું પણ પૂછાય — એક શબ્દ આપીને તેનો સાચો અર્થ (શબ્દસમૂહ) પૂછાય. બંને માટે મૂળ શબ્દભંડોળ મજબૂત હોવું જરૂરી છે.

આ શબ્દો મોટેભાગે સંસ્કૃત-મૂળના (તત્સમ) હોય છે અને તેમાં ઉપસર્ગ (પ્રત્યયો) ની ભૂમિકા ખૂબ મહત્ત્વની છે. 'અ-', 'નિર્-', 'સ-', 'દુર્-' જેવા ઉપસર્ગો અર્થ બદલી નાખે છે, માટે તેમની સમજ રાખવાથી અજાણ્યો શબ્દ પણ ઉકેલી શકાય છે.

- આખા વર્ણનને એક ચોક્કસ શબ્દમાં સમાવવો = શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ.
- પ્રશ્ન બે રીતે પૂછાય — શબ્દસમૂહ આપી શબ્દ, કે શબ્દ આપી અર્થ.
- મોટાભાગના શબ્દો સંસ્કૃત-મૂળના (તત્સમ) હોય છે.
- ઉપસર્ગ-પ્રત્યયની સમજ અજાણ્યો શબ્દ ઉકેલવામાં મદદ કરે છે.
- વિષય પ્રમાણે જૂથમાં યાદ રાખવાથી શબ્દો લાંબા સમય ટકે છે.

ઉદાહરણ 1 **'જે ક્યારેય મરતું નથી' — આ શબ્દસમૂહ માટેનો એક શબ્દ આપો.**

1. 'મરતું નથી' એટલે મૃત્યુ ન પામનાર; 'મર' નો વિરોધ દર્શાવવા 'અ-' ઉપસર્ગ.
2. 'મર' + 'અ' નહીં, પણ 'મૃત્યુ' નો અભાવ = અમર.

✅ જવાબ: **અમર**

ઉદાહરણ 2 **'જેને કોઈ હરાવી ન શકે' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'જિ' એટલે જીતવું; જેને જીતી/હરાવી ન શકાય.
2. 'જેય' (જીતી શકાય તેવું) + 'અ' (નહીં) = અજેય.

✅ જવાબ: **અજેય**

2. વ્યક્તિ-લક્ષણ અને સ્વભાવ દર્શાવતા શબ્દો

પરીક્ષામાં સૌથી વધુ આ જૂથના શબ્દો પૂછાય છે — જે વ્યક્તિના ગુણ, સ્વભાવ કે વર્તનને એક શબ્દમાં વર્ણવે. દા.ત. 'જે બધું જાણે છે' = સર્વજ્ઞ; 'જે ઈશ્વરમાં માનતો નથી' = નાસ્તિક; 'જે ઈશ્વરમાં માને છે' = આસ્તિક.

આ શબ્દોમાં ઉપસર્ગની ભૂમિકા ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે — 'સર્વ' (બધું), 'નિ:' / 'નિર્' (વગરનું), 'દુર્' (ખરાબ/અઘરું) જેવા ઉપસર્ગ અર્થને ચોકસાઇ આપે છે. એક જ મૂળ શબ્દમાં ઉપસર્ગ બદલાય તો અર્થ સાવ ઊલટો થઈ જાય (આસ્તિક ↔ નાસ્તિક).

નીચેની યાદી ગુજરાત પરીક્ષાઓમાં વારંવાર પુછાયેલા વ્યક્તિ-લક્ષણ શબ્દોની છે; દરેક શબ્દનો અર્થ સાથે યાદ રાખો.

વ્યક્તિ-લક્ષણ દર્શાવતા શબ્દો

શબ્દસમૂહ (વ્યાખ્યા)	એક શબ્દ
જે બધું જાણે છે	સર્વજ્ઞ
જે ઈશ્વરમાં માને છે	આસ્તિક
જે ઈશ્વરમાં માનતો નથી	નાસ્તિક
જે ઉપકારને ભૂલતો નથી	કૃતજ્ઞ
જે ઉપકારને ભૂલી જાય છે	કૃતઘ્ન
જે પરદેશમાં વસે છે	પ્રવાસી
જે થોડું બોલે છે	મિતભાષી
જે મીઠું બોલે છે	મૃદુભાષી
જે ઘણું ખાય છે	ખાઉધરો
જે પારકા પર નભે છે	પરોપજીવી

ઉદાહરણ 1 **'જે બધું જાણે છે' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'સર્વ' એટલે બધું; 'જ્ઞ' એટલે જાણનાર.
2. 'સર્વ' + 'જ્ઞ' = સર્વજ્ઞ.

✅ જવાબ: **સર્વજ્ઞ**

ઉદાહરણ 2 **'જે ઉપકારને ભૂલી જાય છે' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'કૃત' એટલે કરેલું (ઉપકાર); 'ઘ્ન' એટલે નાશ કરનાર/ભૂલનાર.
2. આથી કરેલા ઉપકારને ભૂલનાર = કૃતઘ્ન; તેનો વિરોધી શબ્દ કૃતજ્ઞ (ઉપકાર યાદ રાખનાર).

✅ જવાબ: **કૃતઘ્ન**

ઉદાહરણ 3 **'જે થોડું બોલે છે' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'મિત' એટલે માપસર/થોડું; 'ભાષી' એટલે બોલનાર.
2. 'મિત' + 'ભાષી' = મિતભાષી.

✅ જવાબ: **મિતભાષી**

3. 'જે ન કરી શકાય / ન બની શકે' — નકારવાચક (અશક્ય) શબ્દો

ઘણા શબ્દસમૂહ 'જે ... ન શકાય' એવા નકારાત્મક અર્થના હોય છે. આવા શબ્દો સામાન્ય રીતે 'અ-' કે 'અન-' ઉપસર્ગ અને '-ય' પ્રત્યય (શક્ય હોવાનો ભાવ) સાથે બને છે. દા.ત. 'જે વર્ણવી ન શકાય' = અવર્ણનીય; 'જે કલ્પી ન શકાય' = અકલ્પનીય.

આ જૂથ પરીક્ષામાં ખૂબ પૂછાય છે કારણ કે અહીં ઉપસર્ગ ઓળખવાથી જ જવાબ મળી જાય છે. જો વ્યાખ્યામાં 'ન શકાય', 'ન બને', 'અશક્ય' જેવા શબ્દ હોય, તો જવાબ મોટેભાગે 'અ-' થી શરૂ થાય છે.

ધ્યાન રાખો કે કેટલાક શબ્દોમાં 'અ' પછી સ્વર આવે ત્યારે 'અન-' થાય (અન + અંત = અનંત, અન + આદિ = અનાદિ). આ સંધિ-નિયમ યાદ રાખવાથી શબ્દ ખોટો બોલતા-લખતા અટકાય.

નકારવાચક / અશક્ય-અર્થી શબ્દો

શબ્દસમૂહ (વ્યાખ્યા)	એક શબ્દ
જે જોઈ ન શકાય	અદૃશ્ય

શબ્દસમૂહ (વ્યાખ્યા)	એક શબ્દ
જે વર્ણવી ન શકાય	અવર્ણનીય
જે કલ્પી ન શકાય	અકલ્પનીય
જે સહન ન થાય	અસહ્ય
જેનો કોઈ આરંભ નથી	અનાદિ
જેનો કોઈ અંત નથી	અનંત
જે ભૂલી ન શકાય	અવિસ્મરણીય
જે હલાવી ન શકાય (અડગ)	અચળ
જે કાપી/ભેદી ન શકાય	અભેદ્ય
જે પાછું ન વળે (નિશ્ચિત)	અટળ

ઉદાહરણ 1 **'જે ભૂલી ન શકાય' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'વિસ્મરણ' એટલે ભૂલવું; '-ઈય/નીય' = શકાય તેવું.
2. 'અ' (નહીં) + 'વિસ્મરણીય' = અવિસ્મરણીય.

✅ જવાબ: **અવિસ્મરણીય**

ઉદાહરણ 2 **'જેનો કોઈ અંત નથી' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'અંત' સ્વર 'અ' થી શરૂ થાય છે, માટે ઉપસર્ગ 'અન-' લાગે.
2. 'અન' + 'અંત' = અનંત (સંધિથી).

✅ જવાબ: **અનંત**

ઝડપી ઓળખ — નકારવાચક શબ્દ

- વ્યાખ્યામાં 'ન શકાય / ન બને / નથી' હોય → જવાબ મોટેભાગે 'અ-' થી શરૂ.
- મૂળ શબ્દ સ્વરથી શરૂ થાય તો 'અ' નહીં પણ 'અન-' (અન + અંત = અનંત).
- '-નીય' / '-ય' પ્રત્યય = 'કરી શકાય તેવું'; આગળ 'અ' મૂકો તો 'ન કરી શકાય તેવું'.
- દૃશ્ય ↔ અદૃશ્ય, સહ્ય ↔ અસહ્ય — ઉપસર્ગ બદલે ત્યાં અર્થ ઊલટો.

4. ક્રિયા-સ્થાન અને સ્થળ સૂચવતા શબ્દો

આ જૂથમાં કોઈ ચોક્કસ સ્થાન, જગ્યા કે ક્રિયા થતી હોય તેવા સ્થળ માટેના શબ્દો આવે છે. દા.ત. 'જ્યાં ગાયો રખાય છે' = ગૌશાળા; 'જ્યાં અનાજ સંગ્રહાય છે' = કોઠાર; 'જ્યાં દવા બને/વેચાય છે' = ઔષધાલય.

આવા શબ્દોમાં '-આલય' (ઘર/સ્થાન), '-શાળા', '-ગૃહ', '-સ્થાન' જેવા પ્રત્યયો વારંવાર આવે છે. પ્રત્યયનો અર્થ સમજવાથી ઘણા શબ્દો સહેલાઈથી બને છે — દેવ + આલય = દેવાલય (મંદિર), પુસ્તક + આલય = પુસ્તકાલય.

ગુજરાત પરીક્ષાઓમાં સ્થાનવાચક શબ્દો ઘણીવાર સાદા અને રોજિંદા (કોઠાર, રસોડું) તેમજ તત્સમ (ચિકિત્સાલય, અતિથિગૃહ) એમ બંને પ્રકારે પૂછાય છે.

સ્થાન / સ્થળ સૂચવતા શબ્દો

શબ્દસમૂહ (વ્યાખ્યા)	એક શબ્દ
જ્યાં ગાયો રખાય છે	ગૌશાળા
જ્યાં અનાજ સંગ્રહાય છે	કોઠાર

શબ્દસમૂહ (વ્યાખ્યા)	એક શબ્દ
જ્યાં દેવની પૂજા થાય છે	દેવાલય
જ્યાં દર્દીની સારવાર થાય છે	ચિકિત્સાલય
જ્યાં અતિથિ ઊતરે છે	અતિથિગૃહ
જ્યાં પુસ્તકો રખાય છે	પુસ્તકાલય
જ્યાં ઘોડા રખાય છે	તબેલો
જ્યાં મડદાં બાળવામાં આવે છે	સ્મશાન
જ્યાં હથિયાર રખાય છે	શસ્ત્રાગાર
જ્યાં બાળકોને ભણાવાય છે	વિદ્યાલય

ઉદાહરણ 1 **'જ્યાં દર્દીની સારવાર થાય છે' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'ચિકિત્સા' એટલે સારવાર; '-આલય' એટલે સ્થાન.
2. 'ચિકિત્સા' + 'આલય' = ચિકિત્સાલય (દવાખાનું).

✅ જવાબ: **ચિકિત્સાલય**

ઉદાહરણ 2 **'જ્યાં હથિયાર/શસ્ત્ર રખાય છે' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'શસ્ત્ર' એટલે હથિયાર; 'આગાર' એટલે ભંડાર/સંગ્રહ-સ્થાન.
2. 'શસ્ત્ર' + 'આગાર' = શસ્ત્રાગાર.

✅ જવાબ: **શસ્ત્રાગાર**

5. ધાર્મિક, સામાજિક અને સંબંધવાચક શબ્દો

આ જૂથમાં ધર્મ, સમાજ, કુટુંબ અને માનવ-સંબંધો સાથે જોડાયેલા શબ્દો આવે છે. દા.ત. 'જેણે પતિ ગુમાવ્યો છે' = વિધવા; 'જેણે પત્ની ગુમાવી છે' = વિધુર; 'જે ભગવાનને સમર્પિત છે' = ભક્ત.

આ શબ્દો સાંસ્કૃતિક સંદર્ભમાં હોવાથી તેમનો ચોક્કસ અર્થ યાદ રાખવો જરૂરી છે — દા.ત. 'સંન્યાસી' (જેણે સંસાર ત્યાગ્યો છે) અને 'તાપસ/તપસ્વી' (જે તપ કરે છે) વચ્ચેનો ઝીણો ભેદ પણ પૂછાય છે.

ગુજરાત પરીક્ષાઓમાં વિધવા-વિધુર, અનાથ, સધવા જેવા સામાજિક શબ્દો; અને ભક્ત, સંન્યાસી, યાત્રિક જેવા ધાર્મિક શબ્દો બંને જૂથમાંથી પ્રશ્નો આવે છે.

ધાર્મિક / સામાજિક / સંબંધવાચક શબ્દો

શબ્દસમૂહ (વ્યાખ્યા)	એક શબ્દ
જેણે પતિ ગુમાવ્યો છે	વિધવા
જેણે પત્ની ગુમાવી છે	વિધુર
જેનાં માતા-પિતા હયાત નથી	અનાથ
જેણે સંસારનો ત્યાગ કર્યો છે	સંન્યાસી
જે તીર્થયાત્રાએ જાય છે	યાત્રિક
જે ભગવાનને સમર્પિત છે	ભક્ત
જે દાન આપે છે	દાતા
જે પારકાનું ભલું ઇચ્છે છે	પરોપકારી

શબ્દસમૂહ (વ્યાખ્યા)	એક શબ્દ
જે દેશને માટે પ્રાણ આપે છે	શહીદ
જેનો પતિ જીવિત છે	સધવા

ઉદાહરણ 1 **'જેણે પત્ની ગુમાવી છે' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. પતિ ગુમાવનાર સ્ત્રી = વિધવા; તેનો પુરુષ-સમકક્ષ શબ્દ યાદ કરો.
2. પત્ની ગુમાવનાર પુરુષ = વિધુર.

✅ જવાબ: **વિધુર**

ઉદાહરણ 2 **'જે પારકાનું ભલું ઇચ્છે છે / બીજાનું ભલું કરે છે' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'પર' એટલે પારકું/બીજું; 'ઉપકાર' એટલે ભલું કરવું.
2. 'પર' + 'ઉપકારી' = પરોપકારી (સંધિથી 'અ+ઉ = ઓ').

✅ જવાબ: **પરોપકારી**

6. ભાષા-સાહિત્ય અને જ્ઞાન-વિજ્ઞાન સંબંધી શબ્દો

આ જૂથમાં લેખન, વાચન, ભાષા, કલા અને જુદાં જુદાં શાસ્ત્રો-વિજ્ઞાનો સાથે જોડાયેલા શબ્દો આવે છે. દા.ત. 'જે જીવનચરિત્ર પોતે જ લખે છે' = આત્મકથા; 'જે બીજાનું જીવનચરિત્ર લખે છે' = ચરિત્રલેખક; 'જે કવિતા રચે છે' = કવિ.

વિજ્ઞાન-શાસ્ત્રોના નામમાં '-શાસ્ત્ર' / '-વિજ્ઞાન' પ્રત્યય આવે છે — જીવ + વિજ્ઞાન = જીવવિજ્ઞાન, ભૂગોળ-શાસ્ત્ર વગેરે. અને '-જ્ઞ' / '-વિદ્' પ્રત્યય તે વિષયના જાણકાર માટે વપરાય છે (ભાષાવિદ્, કાયદાવિદ્).

પરીક્ષામાં આત્મકથા-જીવનકથા, હસ્તપ્રત, અપ્રકાશિત, ભાષાંતર જેવા સાહિત્ય-સંબંધી શબ્દો અને જુદાં જુદાં શાસ્ત્રોના નામ બંને પૂછાય છે.

ભાષા-સાહિત્ય / જ્ઞાન-વિજ્ઞાન સંબંધી શબ્દો

શબ્દસમૂહ (વ્યાખ્યા)	એક શબ્દ
પોતે લખેલું પોતાનું જીવનચરિત્ર	આત્મકથા
બીજાએ લખેલું કોઈનું જીવનચરિત્ર	જીવનકથા
જે કવિતા રચે છે	કવિ
જે વાર્તા/નવલકથા લખે છે	લેખક
એક ભાષામાંથી બીજી ભાષામાં કરેલું રૂપાંતર	ભાષાંતર
જે હજુ છપાયું નથી	અપ્રકાશિત
હાથે લખેલી પ્રત	હસ્તપ્રત
જે ઘણી ભાષાઓ જાણે છે	બહુભાષી
જે વાંચી શકતો નથી (ભણેલો નથી)	નિરક્ષર
ગ્રંથની શરૂઆતમાં મુકાતું પ્રારંભિક લખાણ	પ્રસ્તાવના

ઉદાહરણ 1 **'પોતે લખેલું પોતાનું જ જીવનચરિત્ર' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'આત્મ' એટલે પોતે/સ્વયં; 'કથા' એટલે વૃત્તાંત/ચરિત્ર.
2. 'આત્મ' + 'કથા' = આત્મકથા; બીજાએ લખેલું હોય તો જીવનકથા.

✅ જવાબ: **આત્મકથા**

ઉદાહરણ 2 **'જે વાંચી-લખી શકતો નથી / ભણેલો નથી' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'અક્ષર' = લખાણ-જ્ઞાન; 'નિ:/નિર્' ઉપસર્ગ = વગરનું.
2. 'નિર્' + 'અક્ષર' = નિરક્ષર (અક્ષરજ્ઞાન વગરનો).

✅ જવાબ: **નિરક્ષર**

7. સમય, સ્વભાવ-વર્તન અને વિવિધ ઉપયોગી શબ્દો

આ જૂથમાં સમય સાથે જોડાયેલા શબ્દો (દા.ત. 'દર મહિને એક વાર પ્રગટ થતું' = માસિક), તથા સ્વભાવ-વર્તન અને રોજિંદા જીવનના ઉપયોગી પરચૂરણ શબ્દો આવે છે. દા.ત. 'જે દિવસે જન્મ થયો તે દિવસ' = જન્મદિવસ; 'જે દર વર્ષે આવે' = વાર્ષિક.

સામયિકોના પ્રકાશન-સમય સાથે જોડાયેલા શબ્દો વારંવાર પૂછાય છે — દૈનિક (દરરોજ), સાપ્તાહિક (દર અઠવાડિયે), પાક્ષિક (દર પંદર દિવસે), માસિક (દર મહિને), ત્રૈમાસિક (દર ત્રણ મહિને), વાર્ષિક (દર વર્ષે). આ ક્રમ યાદ રાખવાથી પ્રશ્ન સહેલો બને છે.

આ ઉપરાંત રોજિંદા ઉપયોગના ઘણા શબ્દો — જેમ કે 'જે જલદી ગુસ્સે થાય' = ક્રોધી, 'જે ડરપોક છે' = બીકણ — પણ આ જૂથમાં મૂકી શકાય. આવા સાદા શબ્દો પણ પરીક્ષામાં વિકલ્પ-ગૂંચવણ ઊભી કરવા પૂછાય છે.

સમય / સ્વભાવ / વિવિધ ઉપયોગી શબ્દો

શબ્દસમૂહ (વ્યાખ્યા)	એક શબ્દ
જે દરરોજ પ્રગટ થાય છે	દૈનિક
જે દર અઠવાડિયે પ્રગટ થાય છે	સાપ્તાહિક
જે દર પંદર દિવસે પ્રગટ થાય છે	પાક્ષિક
જે દર મહિને પ્રગટ થાય છે	માસિક
જે દર વર્ષે આવે છે	વાર્ષિક
જે જલદી ગુસ્સે થાય છે	ક્રોધી
જે ડરપોક છે	બીકણ
જે કદી થાકતો નથી	અથાક
જે હમણાં જ જન્મ્યું છે	નવજાત
જે દૂર સુધી જોઈ-વિચારી શકે છે	દીર્ઘદૃષ્ટા

ઉદાહરણ 1 **'જે દર પંદર દિવસે (પખવાડિયે) એક વાર પ્રગટ થાય છે' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'પક્ષ' એટલે પખવાડિયું (પંદર દિવસ).
2. પક્ષ સંબંધી = પાક્ષિક.

✅ જવાબ: **પાક્ષિક**

ઉદાહરણ 2 **'જે કદી થાકતો નથી / અવિરત કામ કરે છે' — એક શબ્દમાં જણાવો.**

1. 'થાક' નો અભાવ દર્શાવવા 'અ-' ઉપસર્ગ.
2. 'અ' + 'થાક' = અથાક.

✅ જવાબ: **અથાક**

સામયિક-સમય ક્રમ — યાદ રાખો

- દૈનિક = દરરોજ
- સામાહિક = દર અઠવાડિયે
- પાક્ષિક = દર પંદર દિવસે (પક્ષ = પખવાડિયું)
- માસિક = દર મહિને
- ત્રૈમાસિક = દર ત્રણ મહિને; વાર્ષિક = દર વર્ષે

8. ઉપસર્ગ-પ્રત્યયથી શબ્દ ઉકેલવાની યુક્તિ અને સામાન્ય ભૂલો

અજાણ્યો શબ્દ વિકલ્પમાં આવે ત્યારે ગભરાશો નહીં — શબ્દના ઉપસર્ગ અને પ્રત્યય પરથી તેનો અર્થ અંદાજી શકાય. 'અ-/અન-' = નહીં (અમર, અનંત); 'સુ-' = સારું (સુલભ); 'દુર્-/દુ:-' = ખરાબ/અઘરું (દુર્લભ, દુર્ગમ); 'નિ:/નિર્' = વગરનું (નિર્ભય, નિરક્ષર); 'સર્વ-' = બધું (સર્વજ્ઞ).

પ્રત્યયો પણ સંકેત આપે છે — '-જ્ઞ/-વિદ્' = જાણનાર, '-આલય/-ગૃહ' = સ્થાન, '-ભાષી' = બોલનાર, '-કાર/-કર્તા' = કરનાર. વ્યાખ્યામાં જે ભાવ હોય (જાણનાર, સ્થાન, બોલનાર) તે પ્રત્યય શોધી વિકલ્પ સાંકળો.

સામાન્ય ભૂલો ટાળો: (1) એકસરખા દેખાતા શબ્દ ગૂંચવવા — કૃતજ્ઞ (ઉપકાર યાદ રાખનાર) અને કૃતઘ્ન (ઉપકાર ભૂલનાર) સાવ ઊલટા છે. (2) આસ્તિક-નાસ્તિક, સધવા-વિધવા જેવા વિરોધી શબ્દ ઉતાવળમાં ઊલટા પસંદ કરવા. (3) સંધિ ભૂલવી — 'અન + અંત = અનંત', 'પર + ઉપકારી = પરોપકારી'.

- 'અ-/અન-' = નહીં · 'નિ:/નિર્' = વગરનું · 'સુ-' = સારું · 'દુર્-' = ખરાબ/અઘરું.
- '-જ્ઞ/-વિદ્' = જાણનાર · '-આલય' = સ્થાન · '-ભાષી' = બોલનાર · '-કાર' = કરનાર.
- વિરોધી જોડ સાવધાનીથી — કૃતજ્ઞ ↔ કૃતઘ્ન, આસ્તિક ↔ નાસ્તિક.
- વ્યાખ્યાનો મુખ્ય ભાવ (સ્થાન / જાણનાર / કરનાર) શોધી પ્રત્યય સાંકળો.
- સંધિ-નિયમ ભૂલ્યા વગર શબ્દ યોગ્ય રીતે જોડો.

ઉદાહરણ 1 **'જે મુશ્કેલીથી મળે છે (દુર્લભ)' — શબ્દ ઉપસર્ગ પરથી ઓળખો.**

1. 'દુર્' ઉપસર્ગ = અઘરું/મુશ્કેલ; 'લભ' = મળવું.
2. 'દુર્' + 'લભ' = દુર્લભ; તેનો વિરોધી 'સુલભ' (સહેલાઈથી મળે તેવું).

✅ જવાબ: **દુર્લભ**

ઉદાહરણ 2 **'જે ભાષાનો જાણકાર છે' — પ્રત્યય પરથી શબ્દ ઓળખો.**

1. 'ભાષા' + જાણનાર માટેનો પ્રત્યય '-વિદ્'.
2. 'ભાષા' + 'વિદ્' = ભાષાવિદ્.

✅ જવાબ: **ભાષાવિદ્**

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

AMC જુનિયર ક્લાર્ક 2024

1 **નીચે આપેલ શબ્દસમૂહોમાંથી કયું / કયા ખોટાં છે? (1) કાયમી મુસાફરી કરનાર - ચિરપથિક (2) જેમાં સમયની મર્યાદા ન હોય તેવું - નિરવધિ (3) સમાન ગુણ લક્ષણ હોવાપણું - પ્રતિરૂપ (4) છોકરાં છૈયાંવાળું - બચરવાળ**

(A) 1 (B) 3 (C) 2 અને 4 **(D) આપેલ પૈકી એકપણ નહિ**

✓ **જવાબ:** (D) આપેલ પૈકી એકપણ નહિ

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

2 "બારણું બંધ રાખવાનો લાંબો આડો દંડો" — આ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો.

(A) ભોગળ | (B) બાજુબંધ | (C) આડબંધ | (D) કાષ્ઠબંધ

✓ **જવાબ:** (A) ભોગળ

GPSSB મદદનીશ ઇજનેર (સિવિલ) 2022

3 'સાંભળતાવેંત જવાબ આપે તેવું' — માટે એક શબ્દ આપો.

(A) વેદિયું | (B) શબ્દવેધી | **(C) હાજરજવાબી** | (D) શબ્દાણુ

✓ **જવાબ:** (C) હાજરજવાબી

GPSSB મદદનીશ ઇજનેર (સિવિલ) 2025

4 ' એક જ ગુરુના શિષ્યો ' - શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો.

(A) ગુરુભાઈ | (B) મિત્રભાઈ | (C) ગુરુશિષ્ય | (D) ગુરુવિદ્યાર્થી

✓ **જવાબ:** (A) ગુરુભાઈ

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

5 'ભંડારી' શબ્દ કયા શબ્દસમૂહ માટે વપરાય છે ?

(A) ભંડારનું રક્ષણ કરનાર | (B) રસોડું સંભાળનાર | (C) વહાણમાં તૂતક નીચેનો ભાગ સંભાળનાર | (D) વસ્તુની ગણતરી કરનાર

✓ **જવાબ:** (A) ભંડારનું રક્ષણ કરનાર

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

6 'રોજ પ્રગટ થતું સમાચાર પત્ર' માટે એક શબ્દ આપો.

(A) માસિક | (B) ત્રૈમાસિક | **(C) દૈનિક** | (D) પખવાડિક

✓ **જવાબ:** (C) દૈનિક

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

7 'બેચેની ભરી શાંતિ' માટે કયો શબ્દસમૂહ યોગ્ય છે ?

(A) વિરક્ત | (B) અગોચર | **(C) સન્નાટો** | (D) અચંબો

✓ **જવાબ:** (C) સન્નાટો

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

8 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : સવારમાં સ્તુતિનાં ગાન કરી રાજાને ઉઠાડનાર

(A) ટહેલિયો | (B) દ્વારપાળ | **(C) વૈતાલિક** | (D) કડખેદ

✓ **જવાબ:** (C) વૈતાલિક

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

9 શબ્દસમૂહ શોધો : 'તેલીબિયાં પીલવાનું સાધન'

(A) ઘાંચી | (B) ઘેંશ | **(C) ઘાણી** | (D) રેકડી

✓ **જવાબ:** (C) ઘાણી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

10 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : આખા જગતનું પોષણ કરનાર

(A) વિભાવસુ | **(B) વિશ્વંભર** | (C) આશુતોષ | (D) પરંતપ

✓ **જવાબ:** (B) વિશ્વંભર

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

11 'માટલીમાંથી ઝમતા પાણીને ઝીલવા નીચે મુકાતું વાસણ' એટલે —

(A) જળાધારી | **(B) ચિડિયારું** | (C) તરભાણું | (D) ઉતરડ

✓ **જવાબ:** (B) ચિડિયારું

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

12 નીચે આપેલ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દનો યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો. ખભે નાખવાનું વસ્ત્ર

(A) સાડી | **(B) ખેસ** | (C) ઓઢણી | (D) ધોતીયું

✓ **જવાબ:** (B) ખેસ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

13 આપેલા શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો:મુક્ત કરનાર

(A) મોચક | (B) મુક્તક | (C) સેનાની | (D) વીર

✓ **જવાબ:** (A) મોચક

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

14 **શબ્દ સમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો : રથ હાંકનાર**

(A) બાહુક | **(B) સારથિ** | (C) સાથી | (D) સથેવ

✓ **જવાબ:** (B) સારથિ

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

15 **'શતાવધાની શક્તિ' એટલે .....**

(A) સો વર્ષનું આયુષ્ય વધારનાર શક્તિ | **(B) એક સાથે સો વસ્તુઓ યાદ રાખવાની શક્તિ**

(C) એક થી સો સુધીની ગણતરીઓ યાદ રાખવાની શક્તિ | (D) એકીસાથે સૌને યાદ રાખવાની શક્તિ

✓ **જવાબ:** (B) એક સાથે સો વસ્તુઓ યાદ રાખવાની શક્તિ

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

16 **ધર્મ કે દેશને માટે પોતાનું બલિદાન આપનાર -શબ્દ સમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો**

(A) દેશભક્ત | (B) બલિદાન | **(C) શહીદ** | (D) ન્યોછાવર

✓ **જવાબ:** (C) શહીદ

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

17 **"સગાંસંબંધીમાં જન્મ તેમજ મરણ વગેરેથી પાળવામાં આવતું અલગપણું" — શબ્દસમૂહ માટેનો એક શબ્દ કયો ?**

(A) મોકાણ | (B) બેસણું | **(C) સૂતક** | (D) સરવણી

✓ **જવાબ:** (C) સૂતક

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

18 **શબને ઓઢાડવાનું લૂગડું -શબ્દ સમૂહ મારે એક શબ્દ શોધો**

(A) ચાદર | **(B) કફન** | (C) પછેડી | (D) લૂગડું

✓ **જવાબ:** (B) કફન

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

19 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો : પશુને ખાવાનું અનાજ**

(A) ભોજન | (B) ખોરાક | (C) જોગાણ | **(D) વાસીદું**

✓ **જવાબ:** (D) વાસીદું

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

20 નીચે આપેલ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દનો યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો. રિસાઈને અમુકની સાથે ન બોલવું તે

(A) વાચાળ | (B) તકરારી | **(C) અબોલા** | (D) વહિયો

✓ **જવાબ:** (C) અબોલા

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

21 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : પક્ષીમાં બીજવેલો બગડાનો કકડો.

(A) રૂમાલ | (B) પોંદુ | **(C) ગાભો** | (D) ખેસ

✓ **જવાબ:** (C) ગાભો

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

22 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો. ' ગામયોરે કાંસાની થાળી વગાડી લોકોને ભેગા કરી ટીપણું (પંચાંગ) ખોલી વર્ષાફળ આપનાર '

(A) ચૂંદડિયા બ્રાહ્મણ | (B) મોઢ બ્રાહ્મણ | (C) શ્રીમાળી બ્રાહ્મણ | (D) ઔદિચ્ય બ્રાહ્મણ

✓ **જવાબ:** (A) ચૂંદડિયા બ્રાહ્મણ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

23 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : 'સહેલાઈથી દેખી કે સમજી શકાય તેવું'

(A) સ્પંદ | (B) દ્રષ્ટા | (C) ત્રિકાળદર્શી | **(D) સ્પષ્ટ**

✓ **જવાબ:** (D) સ્પષ્ટ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

24 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : વરસાદની ઝીણી છાંટ

(A) ફરફર | (B) પર્જન્ય | (C) સાંબેલાધાર | (D) મુશળધાર

✓ **જવાબ:** (A) ફરફર

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

25 શબ્દ સમૂહ માટે એક શબ્દ આપો: રાત્રે ચંદ્રપ્રકાશમાં ખીલતું કમળ પ્રકારનું એક ફૂલ

(A) રોપણું | (B) પુષ્પિત | **(C) પોયણું** | (D) પિયત

✓ **જવાબ:** (C) પોયણું

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

26 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : 'જેનો ઉત્સાહ નાશ પામ્યો છે તે'

(A) હતોત્સાહ (B) હતપ્રભ (C) નિરાશ (D) હતાશા

✓ **જવાબ:** (A) હતોત્સાહ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

27 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : પહેરેલા સાલ્લાનો લટકતો છેડો.

(A) પાલવ (B) પાલર (C) નેફો (D) પલ્લવ

✓ **જવાબ:** (A) પાલવ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

28 નીચે આપેલ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દનો યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો. જેની કોઈ સંભાળ રાખનાર નથી

(A) આધાર **(B) અનાથ** (C) પાલનહાર (D) રખેવાળ

✓ **જવાબ:** (B) અનાથ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

29 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : 'પાણી ભરી લાવવાની ચામડાની ગૂણ કે થેલી.'

(A) પખાલ (B) પાઉચ (C) ઘડો (D) ટેન્કર

✓ **જવાબ:** (A) પખાલ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

30 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : લશ્કરની મોખરાની વ્યૂહરચના.

(A) મોરચો (B) મોરડી (C) મોરસો (D) મોરવણ

✓ **જવાબ:** (A) મોરચો

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

31 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : 'ચતુર, સુંદર અને ગુણવાન સ્ત્રી'

(A) હસ્તિની (B) શંખિની (C) રૂપણ **(D) ચિત્રિણી**

✓ **જવાબ:** (D) ચિત્રિણી

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

32 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : પાણી પર થઈને જતો માર્ગ**

(A) ખુશકી | **(B) તરી** | (C) ક્ષિતિજમાર્ગ | (D) રજ્જુમાર્ગ

✓ **જવાબ:** (B) તરી

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2025

33 **'કાપડનો વેપારી' - શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો.**

(A) ગજ | **(B) દોશી** | (C) કાગદી | (D) રંગાટી

✓ **જવાબ:** (B) દોશી

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

34 **'જમ્યા પછી ડાબે પડખે સૂવું તે' - એક શબ્દ જણાવો.**

(A) વામકુક્ષિ | (B) નિરામય | (C) આરામદાયક | (D) અર્ધનિમીલિત

✓ **જવાબ:** (A) વામકુક્ષિ

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

35 **દરરોજ છપાતું વર્તમાનપત્ર - શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો.**

(A) દૈનિક | (B) માસિક | (C) વાર્ષિક | (D) છ માસિક

✓ **જવાબ:** (A) દૈનિક

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

36 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દનો સાચો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) તેજાબ જેવા જલદ સ્વભાવવાળો – તેજડિયો | (B) માન-પ્રતિષ્ઠાનો ભંગ પામેલો – તેજડિયો | (C) અત્યંત પ્રકાશમાન તારો - તેજડિયો

(D) તેજીના બજારમાં વેપાર ખેલનારો – તેજડિયો

✓ **જવાબ:** (D) તેજીના બજારમાં વેપાર ખેલનારો – તેજડિયો

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

37 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો કોઈને પહોંચાડવા માટે આપેલી વસ્તુ**

(A) નોતરું | (B) કોતરું | (C) યોતરું | **(D) સંપેતરું**

✓ **જવાબ:** (D) સંપેતરું

GPSSB ટ્રેસર 2025

38 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો : પોતાના હાથે લખાયેલું પોતાનું વૃત્તાંત**

(A) નવલકથા | (B) જીવનકથા | (C) જીવનચરિત્ર | **(D) આત્મવૃત્તાંત**

✓ **જવાબ:** (D) આત્મવૃત્તાંત

GSRTC કંડક્ટર 2018

39 **નીચે આપેલા શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો : પૃથ્વી અને આકાશની જ્યાં સંધિ દેખાતી હોય તે રેખા.**

(A) ક્ષિતિજ | (B) સંધ્યા | (C) મેઘધનુષ | (D) સંધિકાળ

✓ **જવાબ:** (A) ક્ષિતિજ

GSRTC કંડક્ટર (Series B) 2024

40 **'મટકું માર્યા વગર જોવું' અર્થ માટે યોગ્ય શબ્દ સમૂહ .....**

(A) મુખત્યાર | (B) પુષ્પધન્વા | (C) નયનબાણ | **(D) અનિમેષ**

✓ **જવાબ:** (D) અનિમેષ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

41 **નીચે જણાવેલ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દનો સાચો વિકલ્પ પસંદ કરો. 'ગૂંથેલ દોરાનો ધાબળો'**

(A) ખચિત | (B) સરેશ | (C) કવન | (D) આભરિયું

✓ **જવાબ:** (A) ખચિત

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

42 **શબ્દસમૂહો માટે એક શબ્દનો સાચો વિકલ્પ શોધો.**

(A) છાપરા ઉપર જવાનું બાકું = મગરિયું | (B) પાણી ભરી લાવવાની ચામડાની ગૂણ = કોથળી | (C) રાઈનાં દાણા જેટલું વજન = સરસિયું | (D) ચાર છેડે પહેરેલું = યોગમ

✓ **જવાબ:** (A) છાપરા ઉપર જવાનું બાકું = મગરિયું

GSSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2017

43 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દનો સાચો વિકલ્પ પસંદ કરો. કેડ ઉપરના વસ્ત્રને કસીને બાંધવું –**

(A) ચળવટ | **(B) પલવટ** | (C) કેડિયું | (D) કટિમેખલા

✓ **જવાબ:** (B) પલવટ

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

44 શબ્દસમૂહ માટે સાચો વિકલ્પ શોધો. ''ગૂંથીને બનાવેલ જાળીદાર થેલો''

(A) ગભલો | **(B) ઝેરો** | (C) ચોરોક | (D) મસોતો

✓ **જવાબ:** (B) ઝેરો

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

45 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો. ઘરની બાજુની દીવાલ

(A) વાડ | **(B) કરો** | (C) ભીંત | (D) પછીત

✓ **જવાબ:** (B) કરો

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

46 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દનો સાચો વિકલ્પ પસંદ કરો. વાછરડું જોયા વિના દૂધ દોહવા દેતી ગાય -

(A) અવળી | **(B) કવળી** | (C) સાવળી | (D) આવળી

✓ **જવાબ:** (B) કવળી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ આસિસ્ટન્ટ / કેશિયર 2023

47 નીચે આપેલ વિકલ્પો માંથી 'એક જ સમયમાં થઈ ગયા હોય તે' શબ્દસમૂહ માટેનો એક શબ્દ કયો છે ?

(A) એકાંતર | **(B) સમકાલીન** | (C) નિરસ | (D) બ્રહ્મલીન

✓ **જવાબ:** (B) સમકાલીન

ગુજરાત હાઈકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

48 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો - 'ગધેડાનું બચ્ચું'

(A) વછેરો | (B) લવારૂ | **(C) ખોલકું** | (D) વાછરૂ

✓ **જવાબ:** (C) ખોલકું

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કમ્પ્યુટર ઓપરેટર 2024

49 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો - 'ખભે નાખવાનું વસ્ત્ર'

(A) અંચળો | **(B) ખેસ** | (C) વાઢી | (D) પીતાંબરી

✓ **જવાબ:** (B) ખેસ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કોર્ટ મેનેજર 2024

50 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો - 'દુઃખનો પોકાર'**

(A) પળોજણ | (B) આર્તત્રાણ | (C) આર્તત્રાતા | **(D) આર્તસ્વર**

✓ **જવાબ:** (D) આર્તસ્વર

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઇવર 2024

51 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો - 'મર્મને જાણનાર'.**

(A) મર્મી | (B) અક્કરમી | (C) કર્મી | (D) ગર્મી

✓ **જવાબ:** (A) મર્મી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

52 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો : 'જડમૂળથી ઉખેડી નાખનાર'**

(A) ઉચ્છેદક | (B) અધવાયો | (C) આ પૈકી એક પણ નહીં | (D) મરજીવો

✓ **જવાબ:** (A) ઉચ્છેદક

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

53 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો - 'છાપરાના ટેકારૂપ મુખ્ય આડું લાકડું'**

(A) પછીત | (B) વાંભ | **(C) મોભ** | (D) કુંભી

✓ **જવાબ:** (C) મોભ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

54 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો - 'મકાનના આધારરૂપ થાંભલી'**

(A) મોટી | (B) મોભ | (C) સુંથ | **(D) કુંભી**

✓ **જવાબ:** (D) કુંભી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ સિસ્ટમ ઓફિસર 2021

55 **આપેલ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો - 'રડવાની ઇચ્છા'**

(A) રુદર્ય | (B) રુદન્સા | **(C) રુદિક્ષા** | (D) રુદન્સી

✓ **જવાબ:** (C) રુદિક્ષા

RMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2023

56 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દની જોડીઓ પૈકી કઇ જોડી યોગ્ય નથી ?**

(A) સમુદ્રમાં રહેલો અગ્નિ - વડવાનલ | (B) સાવ અસંભવિત હોય તેવું - આકાશકુસુમવત

(C) ત્રણ બાજુએ પાણી હોય તેવી જમીન - ટાપુ | (D) કોઈ પણ વિજ્ઞાનની સાંકેતિક ભાષા - પરિભાષા

✓ **જવાબ:** (C) ત્રણ બાજુએ પાણી હોય તેવી જમીન - ટાપુ

RMC જુનિયર ક્લાર્ક 2021

57 **નીચેના શબ્દ સમૂહ માટેના એક શબ્દની જોડી પૈકી કઇ જોડી યોગ્ય નથી ?**

(A) ઉદાર દિલ રાખવું તે – અકબર દિલી | (B) જેનાથી વસ્તુ ખૂટે નહીં તેવું પાત્ર – અક્ષર પાત્ર | (C) મોટોભાઇ – અગ્રજ

(D) ટચલી આંગળી પાસેની આંગળી – કરપલ્લવ

✓ **જવાબ:** (D) ટચલી આંગળી પાસેની આંગળી – કરપલ્લવ

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

58 **'પગ મૂકી શકાય નહીં એવું' ? – શબ્દસમૂહ માટેનો એક શબ્દ કયો છે ?**

(A) અગોચર | (B) અચિંત્ય | (C) અચર | (D) અછઠડતું

✓ **જવાબ:** (A) અગોચર

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

59 **'પગ મૂકી શકાય નહીં એવું' ? - શબ્દસમૂહ માટેનો એક શબ્દ કયો છે ?**

(A) અગોચર | (B) અચિંત્ય | (C) અચર | (D) અછડતું

✓ **જવાબ:** (A) અગોચર

SEB TET-2 (ગણિત-વિજ્ઞાન) 2023

60 **'દૂર હોવાને કારણે મનમાં સતત રહેતો મળવાનો ભાવ' - શબ્દસમૂહ માટેનો એક શબ્દ કયો છે ?**

(A) ચટપટી | (B) તાલાવેલી | (C) અહોભાવ | **(D) ઝુરાપો**

✓ **જવાબ:** (D) ઝુરાપો

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

61 **નીચે દર્શાવેલ શબ્દ કયા શબ્દસમૂહ માટે વપરાયેલ છે? "માધુકરી"**

(A) પગથી માથા સુધી | (B) તાકીદની સખત ઉઘરાણી | (C) મધથી બનાવેલ કઢી | **(D) ઘેર ઘેર ભીખ માગવી તે**

✓ **જવાબ:** (D) ઘેર ઘેર ભીખ માગવી તે

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2025

62 શબ્દ સમૂહ માટે એક શબ્દ આપો: મટકું પણ માર્યા વગર

(A) અમટક | (B) અમિનેષ | **(C) અનિમેષ** | (D) અટક

✓ **જવાબ:** (C) અનિમેષ

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

63 'વહાણનો મુખ્ય ખલાસી' - શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો.

(A) ડેકેલ | (B) નાવિક | **(C) ટંડેલ** | (D) કેવટ

✓ **જવાબ:** (C) ટંડેલ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

64 પનોતું એટલે...

(A) કુટુંબમાં પાંચમું સંતાન | **(B) છોકરાં વિનાને ઘણે વર્ષે થયેલું સંતાન** | (C) કોઈના કહ્યામાં ન હોય તેવું સંતાન | (D) પારણામાં રમતું સંતાન

✓ **જવાબ:** (B) છોકરાં વિનાને ઘણે વર્ષે થયેલું સંતાન

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

65 'જ્યાં ન જઈ શકાય એવું.' - શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો.

(A) અશક્ય | (B) અકલ્પ્ય | (C) અકળ | **(D) અગમ્ય**

✓ **જવાબ:** (D) અગમ્ય

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

66 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : સુલેહ કે સમાધાનીની વાતચીત ને વાટાઘાટ

(A) વિષાલુ | (B) વિષ્ટર | **(C) વિષ્ટિ** | (D) વિષણ્ણ

✓ **જવાબ:** (C) વિષ્ટિ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

67 વાડી-ખેતરે પાણી ભરવાનું પાત્ર કે જેનું ગળું સાંકડુ હોય છે.

(A) મોતીયું | **(B) માણ** | (C) વાઢી | (D) પડધી

✓ **જવાબ:** (B) માણ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

68 નીચે આપેલ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દનો યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો. નવ રાત્રીઓનો સમૂહ

(A) નવરાત્રી (B) નવ સમૂહ (C) નવ દુર્ગા (D) નવ દિવસ

✓ **જવાબ:** (A) નવરાત્રી

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

69 ભળી ન શકે એવું માણસ -શબ્દ સમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો

(A) મિલનસાર **(B) અતડું** (C) ભળતું (D) મળતાવળુ

✓ **જવાબ:** (B) અતડું

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

70 'પૂર્વે ન જોયું હોય તેવું' - શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો.

(A) પૂર્વ (B) પૂર્ણ (C) સપૂર્ણ **(D) અપૂર્વ**

✓ **જવાબ:** (D) અપૂર્વ

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

71 નીચે આપેલ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દનો યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો. ઘરમાં પાણીના વાસણ રાખવાની જગા

(A) પાણિયારું (B) મશક (C) કુંડાળું (D) પનઘટ

✓ **જવાબ:** (A) પાણિયારું

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

72 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : કાંઠીથી કાંઠા સુધીના પાણીનો ભાગ

(A) કરબ (B) કરબ **(C) કરત** (D) કરપ

✓ **જવાબ:** (C) કરત

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

73 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો. ' બંદૂક કે તોપના દારૂને સળગાવવા માટેની કાકડી - પલીતો '

(A) જામગીરી (B) ખૂંતા (C) કહાર (D) રાશ

✓ **જવાબ:** (A) જામગીરી

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

74 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : 'ટચલી આંગળી પાસેની આંગળી'**

(A) તર્જની | (B) પ્રથમા | (C) મધ્યમા | **(D) અનામિકા**

✓ **જવાબ:** (D) અનામિકા

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

75 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : ગઝલમાં દરેક બેતની પાછળ વારંવાર આવતો શબ્દ**

(A) કાફિયા | **(B) રદીફ** | (C) મત્લા | (D) મક્તા

✓ **જવાબ:** (B) રદીફ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

76 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : 'ઊંડા પાણીવાળી જગ્યા'**

(A) ધૂરો | **(B) ધૂનો** | **(C) ધૂનો** | (D) ધૂણો

✓ **જવાબ:** (B) ધૂનો

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

77 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : નીચે પાથરવા માટેનું જાડું મોટું કપડું.**

(A) ચંદરવો | (B) ગાદલું | **(C) પાથરણ** | (D) પથારી

✓ **જવાબ:** (C) પાથરણ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

78 **આપેલ શબ્દસમૂહ માટે સાચો શબ્દ જણાવો : મીઠા પાણીનું જળાશય.**

(A) ખાબોચિયું | (B) સાગર | (C) હવાડો | **(D) નવાણ**

✓ **જવાબ:** (D) નવાણ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

79 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : 'વહેતા પાણીમાં થતું કૂંડાળું'**

(A) વયણ | (B) વમન | (C) વપત | **(D) વમળ**

✓ **જવાબ:** (D) વમળ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

80 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : વસ્તુને પાન કે કાગળમાં લપેટીને ઝીણી પોટકી જેવું કરેલું બાંધણ.**

(A) પોટલું | **(B) પડીકું** | (C) ભાતું | (D) સંદૂક

✓ **જવાબ:** (B) પડીકું

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

81 **'ઘોડા-બળદ વગેરેને ખાવા માટે અપાતું અનાજ.' – શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ જણાવો.**

(A) ગમાણય | **(B) જોગાણ** | (C) પેંગડુ | (D) દળી

✓ **જવાબ:** (B) જોગાણ

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

82 **'અનુરાગ કે સ્પૃહા વિનાનું' - માટે એક શબ્દસમૂહ લખો.**

(A) માયાવી | (B) અનુરાગી | **(C) વિરક્ત** | (D) સ્પૃહણીય

✓ **જવાબ:** (C) વિરક્ત

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

83 **શબ્દસમૂહ માટેનો એક શબ્દ શોધો : પ્રાણનું દાન કરવું તે**

(A) આપઘાત | (B) અપમૃત્યુ | (C) અપમાન | **(D) જીવતદાન**

✓ **જવાબ:** (D) જીવતદાન

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

84 **જેની આરપાર જોઈ ન શકાય તેવું -શબ્દ સમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો**

(A) પારદર્શક | (B) દર્શક | **(C) અપારદર્શક** | (D) નપારદર્શક

✓ **જવાબ:** (C) અપારદર્શક

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

85 **શબ્દસમૂહો માટે એક શબ્દ આપો : 'પિયરમાં કોઈ ન હોય એવી'.**

(A) વિપીરી | **(B) નપીરી** | (C) નધરી | (D) અનાથ

✓ **જવાબ:** (B) નપીરી

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

86 **શબ્દસમૂહ માટે સાચો વિકલ્પ શોધો. ''ઘાસપાલાથી બનાવેલું, સામાન્ય રીતે ગોળ આકારનું અને માથે ઘૂમટાકાર છાપરાવાળું ઝૂંપડું''**

(A) ફૂબો (B) ગંજી-ગાભરું (C) ગોવળિયું (D) નેસડો

✓ **જવાબ:** (A) ફૂબો

ગુજરાત હાઈકોર્ટ આસિસ્ટન્ટ / કેશિયર 2023

87 **નીચે આપેલ વિકલ્પો માંથી 'લાંબો સમય ટકી રહે તેવું' શબ્દસમૂહ માટેનો એક શબ્દ કયો છે ?**

(A) ચિરસ્થાયી (B) અનંત (C) અધોગતિ (D) સહજ

✓ **જવાબ:** (A) ચિરસ્થાયી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

88 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો - 'ગાયનું બચ્ચું'**

(A) વાછરૂ (B) વછેરૂ (C) બોતડું (D) લવારૂ

✓ **જવાબ:** (A) વાછરૂ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કમ્પ્યુટર ઓપરેટર 2024

89 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો - 'પથ્થર ગોઠવીને કરેલો કામચલાઉ ચૂલો'**

(A) મંદાક્ષ (B) મંગલ **(C) મંગાળો** (D) સગડી

✓ **જવાબ:** (C) મંગાળો

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઈવર 2024

90 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો - 'બાળકથી માંડી વૃદ્ધ સુધી'.**

(A) લોક (B) ટોળું **(C) આબાલવૃદ્ધ** (D) સમગ્ર

✓ **જવાબ:** (C) આબાલવૃદ્ધ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

91 **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો - 'કોઈનાથી નહીં જિતાયેલું'**

(A) અજિત (B) વિશ્રનિત (C) અભય (D) નિર્ભય

✓ **જવાબ:** (A) અજિત

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

92 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો - 'શરીરનો સંવેદનશીલ ભાગ'

(A) મર્મસ્થાન (B) સંવેદના (C) સંવેદનશીલ (D) મર્મદાયક

✓ **જવાબ:** (A) મર્મસ્થાન

RMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2023

93 નીચેના શબ્દસમૂહો માટે યોગ્ય વિકલ્પ આપેલ છે. તેમાંથી કઈ જોડી યોગ્ય છે ? (1) ઓછું કામ કરવાની વૃત્તિ - કામચોરી (2) કેળવણી પામેલા - શિક્ષિત (3) લોકોનું રાજ્ય - લોકતંત્ર

(A) માત્ર 1 અને 2 યોગ્ય છે. (B) માત્ર 2 અને 3 યોગ્ય છે. (C) માત્ર 1 અને 3 યોગ્ય છે. **(D) 1, 2 અને 3 યોગ્ય છે.**

✓ **જવાબ:** (D) 1, 2 અને 3 યોગ્ય છે.

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

94 'ચૂલામાં બાળવા માટે ગોઠવેલાં છાણાં-લાકડાં' શબ્દ સમૂહ માટેનો એક શબ્દ કયો છે ?

(A) ઓબાળ (B) ભઠ્ઠો (C) આડ **(D) કસ્તર**

✓ **જવાબ:** (D) કસ્તર

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

95 'દેખીતી નિંદા મારફત સ્તુતિ કરવી તે' – શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો.

(A) વ્યાજોક્તિ **(B) વ્યાજસ્તુતિ** (C) વ્યાજમુક્તિ (D) સ્તુતિવ્યાજ

✓ **જવાબ:** (B) વ્યાજસ્તુતિ

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2025

96 નીચે આપેલ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દનો યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો. વ્યંગમાં કહેવું તે

(A) પ્રશંસા (B) આદર **(C) કટાક્ષ** (D) ખુશામત

✓ **જવાબ:** (C) કટાક્ષ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

97 શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : વાળી કે નથમાં જડેલું નંગ

(A) ખાંદણું (B) ખિન્ની **(C) ખીમણું** (D) ખિરાજ

✓ **જવાબ:** (C) ખીમણું

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

98 **નીચે આપેલ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દનો યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો. અડગ રહેવું તે**

(A) મક્કમ (B) બેફીકર (C) નફિકરું (D) બિન્દાસ્ત

✓ **જવાબ:** (A) મક્કમ

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

99 **જૈન તપસ્વીઓને રહેવા માટેનું સ્થાન - શબ્દ સમૂહ માટે એક શબ્દ શોધો**

(A) મંદિર (B) મહાદેવ **(C) અપાસરો** (D) મજીદ

✓ **જવાબ:** (C) અપાસરો

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

100 **શબ્દ સમૂહ માટે એક શબ્દ આપો : ગાયોના ચાલવાથી ઊડતી ધૂળ**

(A) ગોરાજ (B) ગોરંજ **(C) ગોરજ** (D) ધોરાંજ

✓ **જવાબ:** (C) ગોરજ

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **'જે ક્યારેય મરતું નથી' — આ શબ્દસમૂહ માટેનો એક શબ્દ કયો?**

(A) અમર (B) અજેય (C) અચળ (D) અનંત

ઉકેલ: મૃત્યુ ન પામનાર = અમર. 'અ' (નહીં) + મૃત્યુ-ભાવ; બાકીના વિકલ્પોનો અર્થ અલગ — અજેય (ન હરાવી શકાય), અચળ (ન હાલે), અનંત (અંત વગરનું).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'જે બધું જાણે છે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?**

(A) સર્વજ્ઞ (B) સર્વત્ર (C) સર્વસ્વ (D) સર્વોચ્ચ

ઉકેલ: 'સર્વ' (બધું) + 'જ્ઞ' (જાણનાર) = સર્વજ્ઞ. સર્વત્ર = બધે, સર્વસ્વ = બધું જ (ધન), સર્વોચ્ચ = સૌથી ઊંચું — એકેય 'જાણનાર' નથી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **'જેણે પતિ ગુમાવ્યો છે તેવી સ્ત્રી' — એક શબ્દમાં શું કહેવાય?**

(A) વિધવા (B) વિધુર (C) સધવા (D) અનાથ

ઉકેલ: પતિ ગુમાવનાર સ્ત્રી = વિધવા. વિધુર = પત્ની ગુમાવનાર પુરુષ, સધવા = જેનો પતિ જીવિત છે, અનાથ = માતા-પિતા વગરનું.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'જે ઉપકારને ભૂલી જાય છે' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?**

(A) કૃતઘ્ન (B) કૃતજ્ઞ (C) કૃતકૃત્ય (D) કૃતનિશ્ચયી

ઉકેલ: કરેલા ઉપકારનો નાશ કરનાર/ભૂલનાર = કૃતઘ્ન. કૃતજ્ઞ એ તેનો વિરોધી (ઉપકાર યાદ રાખનાર); તેથી અહીં કૃતઘ્ન જ સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'જે ઈશ્વરમાં માનતો નથી' — એક શબ્દમાં શું કહેવાય?**

(A) નાસ્તિક (B) આસ્તિક (C) નિરીશ્વર (D) નિરાધાર

ઉકેલ: ઈશ્વરમાં ન માનનાર = નાસ્તિક. આસ્તિક એ તેનો વિરોધી (ઈશ્વરમાં માનનાર); તેથી અહીં નાસ્તિક સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'જે જોઈ ન શકાય તેવું' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?**

(A) અદૃશ્ય (B) અશ્રાવ્ય (C) અસ્પૃશ્ય (D) અગોચર

ઉકેલ: 'દૃશ્ય' (જોઈ શકાય તેવું) + 'અ' (નહીં) = અદૃશ્ય. અશ્રાવ્ય = ન સંભળાય, અસ્પૃશ્ય = ન અડી શકાય; આથી 'જોઈ ન શકાય' માટે અદૃશ્ય જ સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'જે દર પંદર દિવસે પ્રગટ થાય છે' — તેવા સામયિક માટેનો શબ્દ કયો?**

(A) પાક્ષિક (B) સાપ્તાહિક (C) માસિક (D) દૈનિક

ઉકેલ: 'પક્ષ' એટલે પખવાડિયું (પંદર દિવસ); તેથી દર પંદર દિવસે = પાક્ષિક. સાપ્તાહિક = દર અઠવાડિયે, માસિક = દર મહિને, દૈનિક = દરરોજ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'જે થોડું/માપસર બોલે છે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?**

(A) મિતભાષી (B) મૃદુભાષી (C) બહુભાષી (D) સ્પષ્ટભાષી

ઉકેલ: 'મિત' (માપસર/થોડું) + 'ભાષી' (બોલનાર) = મિતભાષી. મૃદુભાષી = મીઠું બોલનાર, બહુભાષી = ઘણી ભાષા જાણનાર; આથી 'થોડું બોલે' માટે મિતભાષી જ સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'જેને કોઈ હરાવી ન શકે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?**

(A) અજેય (B) અમર (C) અટળ (D) અભેદ્ય

ઉકેલ: 'જેય' (જીતી/હરાવી શકાય તેવું) + 'અ' (નહીં) = અજેય. અમર = ન મરનાર, અટળ = ન બદલાય, અભેદ્ય = ભેદી ન શકાય; આથી 'હરાવી ન શકાય' માટે અજેય જ સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'જ્યાં હથિયાર/શસ્ત્ર સંગ્રહવામાં આવે છે' — તે સ્થાનને શું કહેવાય?**

(A) શસ્ત્રાગાર (B) કોઠાર (C) ભંડાર (D) છાવણી

ઉકેલ: 'શસ્ત્ર' (હથિયાર) + 'આગાર' (સંગ્રહ-સ્થાન) = શસ્ત્રાગાર. કોઠાર = અનાજનો સંગ્રહ, છાવણી = સૈન્યનો પડાવ; આથી હથિયાર માટે શસ્ત્રાગાર જ સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'જે ડરતો નથી / નિર્ભય' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?**

(A) નિર્ભય (B) નિરાધાર (C) નિરક્ષર (D) નિર્દોષ

ઉકેલ: 'નિર્' (વગરનું) + 'ભય' (ડર) = નિર્ભય (ડર વગરનો). નિરાધાર = આધાર વગરનું, નિરક્ષર = અભણ, નિર્દોષ = દોષ વગરનો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'જે દેશને માટે પોતાનો જીવ આપે છે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?**

(A) શહીદ (B) સૈનિક (C) વીર (D) યોદ્ધા

ઉકેલ: દેશ/ઉદ્દેશ માટે પ્રાણ ન્યોછાવર કરનાર = શહીદ. સૈનિક/યોદ્ધા તો લડનાર છે; પ્રાણ આપવાનો ચોક્કસ ભાવ ફક્ત 'શહીદ'માં છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **'જેનો કોઈ આરંભ નથી' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?**

(A) અનાદિ (B) અનંત (C) અમર (D) અક્ષય

ઉકેલ: 'આદિ' (આરંભ) + 'અન' (નહીં) = અનાદિ (આરંભ વગરનું). અનંત = અંત વગરનું, અક્ષય = ક્ષય ન પામે; આથી 'આરંભ નથી' માટે અનાદિ જ સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'જે પોતે પોતાનું જ જીવનચરિત્ર લખે છે' — તે લખાણને શું કહેવાય?**

(A) આત્મકથા (B) જીવનકથા (C) ચરિત્ર (D) સંસ્મરણ

ઉકેલ: 'આત્મ' (પોતે) + 'કથા' = આત્મકથા. બીજાએ લખ્યું હોય તો જીવનકથા/ચરિત્ર; આથી 'પોતે પોતાનું' માટે આત્મકથા જ સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **'જે વાંચી-લખી શકતો નથી / અભણ છે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?**

(A) નિરક્ષર (B) સાક્ષર (C) નિર્ધન (D) નિરાધાર

ઉકેલ: 'નિર્' (વગરનું) + 'અક્ષર' (અક્ષરજ્ઞાન) = નિરક્ષર. સાક્ષર એ તેનો વિરોધી (ભણેલો); આથી અહીં નિરક્ષર સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'જ્યાં બાળકોને ભણાવવામાં આવે છે' — તે સ્થાનને શું કહેવાય?**

(A) વિદ્યાલય (B) છાત્રાલય (C) ગ્રંથાલય (D) ચિકિત્સાલય

ઉકેલ: 'વિદ્યા' (ભણતર) + 'આલય' (સ્થાન) = વિદ્યાલય. છાત્રાલય = વિદ્યાર્થીઓનું નિવાસ, ગ્રંથાલય = પુસ્તકાલય, ચિકિત્સાલય = દવાખાનું.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'જે ઘણી ભાષાઓ જાણે છે' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?**

(A) બહુભાષી (B) મિતભાષી (C) મૃદુભાષી (D) એકભાષી

ઉકેલ: 'બહુ' (ઘણી) + 'ભાષી' (બોલનાર) = બહુભાષી. મિતભાષી = થોડું બોલનાર, મૃદુભાષી = મીઠું બોલનાર, એકભાષી = એક જ ભાષા જાણનાર.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'જે પારકાનું ભલું કરે છે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?**

(A) પરોપકારી (B) પરોપજીવી (C) સ્વાર્થી (D) દાનવીર

ઉકેલ: 'પર' (પારકું) + 'ઉપકારી' = પરોપકારી (બીજાનું ભલું કરનાર). પરોપજીવી = પારકા પર નભનાર (ઊલટો ભાવ); આથી પરોપકારી જ સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **'જે ભૂલી ન શકાય તેવું' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?**

(A) અવિસ્મરણીય (B) અકલ્પનીય (C) અવર્ણનીય (D) અસહ્ય

ઉકેલ: 'વિસ્મરણ' (ભૂલવું) + 'નીય' (શકાય) + 'અ' (નહીં) = અવિસ્મરણીય. અકલ્પનીય = ન કલ્પી શકાય, અવર્ણનીય = ન વર્ણવી શકાય, અસહ્ય = ન સહન થાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'જ્યાં અનાજનો સંગ્રહ કરવામાં આવે છે' — તે સ્થાનને શું કહેવાય?**

(A) કોઠાર (B) તબેલો (C) શસ્ત્રાગાર (D) ગૌશાળા

ઉકેલ: અનાજ સંગ્રહવાનું સ્થાન = કોઠાર. તબેલો = ઘોડા/ઢોર રાખવાનું, શસ્ત્રાગાર = હથિયારનો સંગ્રહ, ગૌશાળા = ગાયોનું સ્થાન.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'જે મુશ્કેલીથી મળે છે / ભાગ્યે જ મળે છે' — તેને માટેનો શબ્દ કયો?**

(A) દુર્લભ (B) સુલભ (C) દુર્ગમ (D) દુર્બળ

ઉકેલ: 'દુર્' (અઘરું) + 'લભ' (મળવું) = દુર્લભ. સુલભ એ વિરોધી (સહેલાઈથી મળે), દુર્ગમ = જ્યાં પહોંચવું અઘરું, દુર્બળ = નબળું.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'જે કદી થાકતો નથી / અવિરત કામ કરે છે' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?**

(A) અથાક (B) અચળ (C) અટળ (D) અમર

ઉકેલ: 'થાક' + 'અ' (નહીં) = અથાક (થાક વગર કામ કરનાર). અચળ = ન હાલે, અટળ = ન બદલાય, અમર = ન મરે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'જે અતિથિને ઊતરવા માટેનું સ્થાન' — તેને શું કહેવાય?**

(A) અતિથિગૃહ (B) વિશ્રામગૃહ (C) નિવાસ (D) છાત્રાલય

ઉકેલ: 'અતિથિ' + 'ગૃહ' (ઘર/સ્થાન) = અતિથિગૃહ (મહેમાનો માટેનું નિવાસ). છાત્રાલય = વિદ્યાર્થીઓ માટેનું નિવાસ; આથી અતિથિ માટે અતિથિગૃહ જ સાચો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'જ્યાં દર્દીની સારવાર-ચિકિત્સા થાય છે' — તે સ્થાનને શું કહેવાય?**

(A) ચિકિત્સાલય (B) ઔષધાલય (C) વિદ્યાલય (D) પુસ્તકાલય

ઉકેલ: 'ચિકિત્સા' (સારવાર) + 'આલય' (સ્થાન) = ચિકિત્સાલય (દવાખાનું/હોસ્પિટલ). ઔષધાલય મુખ્યત્વે દવા બનાવવા/વેચવાનું સ્થાન; 'દર્દીની સારવાર' માટે ચિકિત્સાલય જ ચોક્કસ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'જે દૂર સુધી જોઈ-વિચારી શકે છે / દૂરંદેશી' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?**

(A) દીર્ઘદૃષ્ટા (B) દૃષ્ટિહીન (C) અદૃશ્ય (D) સર્વજ્ઞ

ઉકેલ: 'દીર્ઘ' (દૂર/લાંબું) + 'દૃષ્ટા' (જોનાર) = દીર્ઘદૃષ્ટા (દૂરંદેશી). દૃષ્ટિહીન = જોઈ ન શકનાર (ઊલટો ભાવ); આથી દીર્ઘદૃષ્ટા જ સાચો.

✏️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'જ્યાં પુસ્તકો રાખવામાં આવે છે' — તે સ્થાનને શું કહેવાય?

(A) પુસ્તકાલય (B) વિદ્યાલય (C) ચિકિત્સાલય (D) છાત્રાલય

2. 'જે ઈશ્વરમાં માને છે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?

(A) આસ્તિક (B) નાસ્તિક (C) ભક્ત (D) સંન્યાસી

3. 'જે દરરોજ પ્રગટ થાય છે' — તેવા સમાચારપત્ર/સામયિક માટેનો શબ્દ કયો?

(A) દૈનિક (B) સાપ્તાહિક (C) માસિક (D) વાર્ષિક

4. 'જે કવિતા રચે છે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?

(A) કવિ (B) લેખક (C) વાચક (D) ગાયક

5. 'જે ઉપકારને યાદ રાખે છે' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) કૃતજ્ઞ (B) કૃતઘ્ન (C) નાસ્તિક (D) સ્વાર્થી

6. 'જે થોડું/માપસર બોલે છે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?

(A) મિતભાષી (B) બહુભાષી (C) મૃદુભાષી (D) સ્પષ્ટભાષી

7. 'જ્યાં ગાયો રાખવામાં આવે છે' — તે સ્થાનને શું કહેવાય?

(A) ગૌશાળા (B) તબેલો (C) કોઠાર (D) છાવણી

8. 'જે ડરતો નથી' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?

(A) નિર્ભય (B) બીકણ (C) નિર્દોષ (D) નિરાધાર

9. 'જેનાં માતા-પિતા હયાત નથી' — તેવા બાળકને શું કહેવાય?

(A) અનાથ (B) વિધવા (C) વિધુર (D) નિરાધાર

10. 'જે ઘણી ભાષાઓ જાણે છે' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) બહુભાષી (B) મિતભાષી (C) એકભાષી (D) મૃદુભાષી

11. 'જે દાન આપે છે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?

(A) દાતા (B) દાસ (C) ભક્ત (D) યાચક

12. 'જે ક્યારેય મરતું નથી' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) અમર (B) અજેય (C) અનંત (D) અચળ

🟠 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'જે ઉપકારને ભૂલી જાય છે' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) કૃતઘ્ન (B) કૃતજ્ઞ (C) કૃતકૃત્ય (D) કૃતનિશ્ચયી

14. 'જે વર્ણવી ન શકાય તેવું' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?

(A) અવર્ણનીય (B) અકલ્પનીય (C) અવિસ્મરણીય (D) અદૃશ્ય

15. 'જ્યાં દેવ-ઈશ્વરની પૂજા થાય છે' — તે સ્થાનને શું કહેવાય?

(A) દેવાલય (B) ચિકિત્સાલય (C) વિદ્યાલય (D) પુસ્તકાલય

16. 'જે મુશ્કેલીથી મળે છે' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) દુર્લભ (B) સુલભ (C) દુર્ગમ (D) દુર્બળ

17. 'જે પારકા પર નભે છે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?

(A) પરોપજીવી (B) પરોપકારી (C) સ્વાવલંબી (D) આત્મનિર્ભર

18. 'જે દર ત્રણ મહિને પ્રગટ થાય છે' — તેવા સામયિક માટેનો શબ્દ કયો?

(A) ત્રૈમાસિક (B) પાક્ષિક (C) માસિક (D) વાર્ષિક

19. 'જે હજુ સુધી છપાયું/પ્રગટ થયું નથી' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) અપ્રકાશિત (B) પ્રકાશિત (C) અપ્રગટ (D) અમુદ્રિત

20. 'જે હાથે લખેલી પ્રત છે' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?

(A) હસ્તપ્રત (B) મુદ્રિતપ્રત (C) પ્રતિલિપિ (D) આવૃત્તિ

21. 'એક ભાષામાંથી બીજી ભાષામાં કરેલું રૂપાંતર' — તેને શું કહેવાય?

(A) ભાષાંતર (B) વિવેચન (C) સંપાદન (D) સંકલન

22. 'જે હમણાં જ જન્મ્યું છે' — તેવા બાળક માટેનો શબ્દ કયો?

(A) નવજાત (B) નવયુવાન (C) નૂતન (D) બાલ્ય

23. 'જે ઈશ્વરમાં માનતો નથી' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) નાસ્તિક (B) આસ્તિક (C) નિરીશ્વર (D) નિર્ગુણ

24. 'જે સહન ન થાય તેવું' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?

(A) અસહ્ય (B) અશ્રાવ્ય (C) અદૃશ્ય (D) અપાર

25. 'જે દર અઠવાડિયે એક વાર પ્રગટ થાય છે' — તેને માટેનો શબ્દ કયો?

(A) સાપ્તાહિક (B) દૈનિક (C) પાક્ષિક (D) માસિક

26. 'જે જલદી ગુસ્સે થઈ જાય છે' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) ક્રોધી (B) શાંત (C) સહિષ્ણુ (D) ધીરજવાન

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'જેણે સંસારનો ત્યાગ કર્યો છે' — તેને માટેનો સૌથી યોગ્યસ શબ્દ કયો?

(A) સંન્યાસી (B) તપસ્વી (C) યાત્રિક (D) ભક્ત

28. 'જે કાપી/ભેદી ન શકાય તેવું' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) અભેદ્ય (B) અચળ (C) અટળ (D) અજેય

29. 'જે કલ્પી પણ ન શકાય તેવું' — તેને માટેનો એક શબ્દ કયો?

(A) અકલ્પનીય (B) અવર્ણનીય (C) અવિસ્મરણીય (D) અસંભવ

30. 'જે દૂર સુધી જોઈ-વિચારી શકે છે (દૂરંદેશી)' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) દીર્ઘદૃષ્ટા (B) દૃષ્ટિવાન (C) સર્વજ્ઞ (D) વિચક્ષણ

31. 'જે પોતા પર જ આધાર રાખે છે / સ્વાશ્રયી' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) સ્વાવલંબી (B) પરોપજીવી (C) નિરાધાર (D) પરાશ્રયી

32. 'જે પાછું ન વળે / નિશ્ચિત-અફર' — તેને માટેનો સૌથી યોગ્ય શબ્દ કયો?

(A) અટળ (B) અમર (C) અનંત (D) અદૃશ્ય

33. 'જે ભાષાનો ઊંડો જાણકાર છે' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) ભાષાવિદ્ (B) બહુભાષી (C) ભાષાંતરકાર (D) વ્યાકરણી

34. 'જે કાયદાનો જાણકાર/નિષ્ણાત છે' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) કાયદાવિદ્ (B) ન્યાયાધીશ (C) વકીલ (D) ધારાશાસ્ત્રી

35. 'જે જમીન-ખેતી પર નભે છે / ખેતી કરનાર' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) ખેડૂત (B) મજૂર (C) ભૂમિહીન (D) જમીનદાર

36. 'જે કોઈ પણ રીતે હલાવી/ડગાવી ન શકાય (અડગ)' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) અચળ (B) અટળ (C) અભેદ્ય (D) અજેય

37. 'જે દેશ-વતન છોડી પરદેશમાં વસે છે' — તેને માટેનો સાચો શબ્દ કયો?

(A) પ્રવાસી (B) વિદેશી (C) મુસાફર (D) શરણાર્થી

38. 'જ્યાં મૃતદેહને અગ્નિદાહ આપવામાં આવે છે' — તે સ્થાનને શું કહેવાય?

(A) સ્મશાન (B) કબ્રસ્તાન (C) ચિતા (D) દહનગૃહ

39. ⭐ 'જે વસ્તુ આપ્યા છતાં ઘટતી નથી / ખૂટતી નથી' — તેને માટેનો સૌથી યોગ્યસ શબ્દ કયો?

(A) અક્ષય (B) અમર (C) અનંત (D) અપાર

40. ⭐ 'જે ઘટના/વાત શબ્દોમાં વર્ણવી ન શકાય એટલી અદ્‌ભુત છે' — તેને માટેનો સૌથી યોગ્યસ શબ્દ કયો?

(A) અવર્ણનીય (B) અકથ્ય (C) અકલ્પનીય (D) અદૃશ્ય

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **A**	3. **A**	4. **A**	5. **A**	6. **A**	7. **A**	8. **A**	9. **A**	10. **A**	11. **A**
12. **A**	13. **A**	14. **A**	15. **A**	16. **A**	17. **A**	18. **A**	19. **A**	20. **A**	21. **A**	22. **A**
23. **A**	24. **A**	25. **A**	26. **A**	27. **A**	28. **A**	29. **A**	30. **A**	31. **A**	32. **A**	33. **A**
34. **A**	35. **A**	36. **A**	37. **A**	38. **A**	39. **A**	40. **A**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — 'પુસ્તક' + 'આલય' (સ્થાન) = પુસ્તકાલય. વિદ્યાલય = શાળા, ચિકિત્સાલય = દવાખાનું, છાત્રાલય = વિદ્યાર્થી-નિવાસ.

2. જવાબ (A) — ઈશ્વરમાં માનનાર = આસ્તિક. નાસ્તિક એ વિરોધી (ન માનનાર); આથી અહીં આસ્તિક સાચો.

3. જવાબ (A) — દરરોજ પ્રગટ થાય તે = દૈનિક. સામાહિક = દર અઠવાડિયે, માસિક = દર મહિને, વાર્ષિક = દર વર્ષે.

4. જવાબ (A) — કવિતા રચનાર = કવિ. લેખક = ગદ્ય લખનાર, વાચક = વાંચનાર, ગાયક = ગાનાર.

5. જવાબ (A) — કરેલા ઉપકારને જાણનાર/યાદ રાખનાર = કૃતજ્ઞ. કૃતઘ્ન એ વિરોધી (ઉપકાર ભૂલનાર).

6. જવાબ (A) — 'મિત' (થોડું) + 'ભાષી' (બોલનાર) = મિતભાષી. બહુભાષી = ઘણી ભાષા જાણનાર, મૃદુભાષી = મીઠું બોલનાર.

7. જવાબ (A) — 'ગૌ' (ગાય) + 'શાળા' (સ્થાન) = ગૌશાળા. તબેલો = ઘોડા/ઢોર, કોઠાર = અનાજ, છાવણી = સૈન્ય-પડાવ.

8. જવાબ (A) — 'નિર્' (વગરનું) + 'ભય' (ડર) = નિર્ભય. બીકણ એ વિરોધી (ડરપોક).

9. જવાબ (A) — માતા-પિતા વગરનું બાળક = અનાથ. વિધવા = પતિ ગુમાવનાર સ્ત્રી, વિધુર = પત્ની ગુમાવનાર પુરુષ.

10. જવાબ (A) — 'બહુ' (ઘણી) + 'ભાષી' = બહુભાષી. એકભાષી = એક જ ભાષા જાણનાર; આથી 'ઘણી ભાષા' માટે બહુભાષી સાચો.

11. જવાબ (A) — દાન આપનાર = દાતા. યાચક એ વિરોધી (માગનાર), દાસ = સેવક, ભક્ત = ઉપાસક.

12. જવાબ (A) — મૃત્યુ ન પામનાર = અમર. અજેય = ન હરાવી શકાય, અનંત = અંત વગરનું, અચળ = ન હાલે.

13. જવાબ (A) — કરેલા ઉપકારનો નાશ કરનાર/ભૂલનાર = કૃતઘ્ન. કૃતજ્ઞ એ વિરોધી (ઉપકાર યાદ રાખનાર); આથી કૃતઘ્ન સાચો.

14. જવાબ (A) — 'વર્ણન' + 'નીય' (શકાય) + 'અ' (નહીં) = અવર્ણનીય. અકલ્પનીય = ન કલ્પી શકાય, અવિસ્મરણીય = ન ભૂલી શકાય.

15. જવાબ (A) — 'દેવ' + 'આલય' (સ્થાન) = દેવાલય (મંદિર). ચિકિત્સાલય = દવાખાનું, વિદ્યાલય = શાળા.

16. જવાબ (A) — 'દુર્' (અઘરું) + 'લભ' (મળવું) = દુર્લભ. સુલભ = સહેલાઈથી મળે (વિરોધી), દુર્ગમ = પહોંચવું અઘરું, દુર્બળ = નબળું.

17. જવાબ (A) — 'પર' (પારકું) + 'ઉપજીવી' (નભનાર) = પરોપજીવી. પરોપકારી = બીજાનું ભલું કરનાર (અલગ ભાવ), સ્વાવલંબી = પોતા પર નભનાર (વિરોધી).

18. જવાબ (A) — ત્રણ માસ સંબંધી = ત્રૈમાસિક. પાક્ષિક = પંદર દિવસે, માસિક = દર મહિને, વાર્ષિક = દર વર્ષે.

19. જવાબ (A) — 'પ્રકાશિત' (છપાયેલું/પ્રગટ) + 'અ' (નહીં) = અપ્રકાશિત. પ્રકાશિત એ વિરોધી; આથી 'છપાયું નથી' માટે અપ્રકાશિત સાચો.

20. જવાબ (A) — 'હસ્ત' (હાથ) + 'પ્રત' = હસ્તપ્રત (હાથે લખેલી નકલ). મુદ્રિતપ્રત = છપાયેલી, આવૃત્તિ = પ્રકાશનની આવૃત્તિ.

21. જવાબ (A) — 'ભાષા' + 'અંતર' (બદલાવ) = ભાષાંતર (અનુવાદ). વિવેચન = સમીક્ષા, સંપાદન = ગ્રંથ તૈયાર કરવો, સંકલન = ભેગું કરવું.

22. જવાબ (A) — 'નવ' (નવું) + 'જાત' (જન્મેલું) = નવજાત. નવયુવાન = જુવાન, નૂતન = નવું (વસ્તુ માટે); આથી 'હમણાં જન્મેલું' માટે નવજાત સાચો.

23. જવાબ (A) — ઈશ્વરમાં ન માનનાર = નાસ્તિક. આસ્તિક એ વિરોધી (માનનાર); આથી અહીં નાસ્તિક સાચો.

24. જવાબ (A) — 'સહ્ય' (સહન થાય તેવું) + 'અ' (નહીં) = અસહ્ય. અશ્રાવ્ય = ન સંભળાય, અદૃશ્ય = ન જોવાય, અપાર = પાર વગરનું.

25. જવાબ (A) — સપ્તાહ (અઠવાડિયું) સંબંધી = સાપ્તાહિક. દૈનિક = દરરોજ, પાક્ષિક = પંદર દિવસે, માસિક = દર મહિને.

26. જવાબ (A) — જલદી ક્રોધ કરનાર = ક્રોધી. શાંત/સહિષ્ણુ/ધીરજવાન એ બધા વિરોધી ભાવ; આથી 'જલદી ગુસ્સે' માટે ક્રોધી સાચો.

27. જવાબ (A) — સંસારનો સંપૂર્ણ ત્યાગ કરનાર = સંન્યાસી. તપસ્વી = તપ કરનાર (ત્યાગ ફરજિયાત નહીં), યાત્રિક = તીર્થયાત્રી, ભક્ત = ઉપાસક; આથી 'સંસાર-ત્યાગ' માટે સંન્યાસી જ ચોક્કસ.

28. જવાબ (A) — 'ભેદ્ય' (ભેદી શકાય) + 'અ' (નહીં) = અભેદ્ય. અચળ = ન હાલે, અટળ = ન બદલાય, અજેય = ન હરાવી શકાય; આથી 'ભેદી ન શકાય' માટે અભેદ્ય જ સાચો.

29. જવાબ (A) — 'કલ્પના' + 'નીય' (શકાય) + 'અ' (નહીં) = અકલ્પનીય. અવર્ણનીય = ન વર્ણવી શકાય, અવિસ્મરણીય = ન ભૂલી શકાય; 'કલ્પી ન શકાય' માટે અકલ્પનીય સાચો.

30. જવાબ (A) — 'દીર્ઘ' (દૂર/લાંબું) + 'દૃષ્ટા' (જોનાર) = દીર્ઘદૃષ્ટા (દૂરંદેશી). દૃષ્ટિવાન = જોઈ શકનાર (સામાન્ય), સર્વજ્ઞ = બધું જાણનાર; 'દૂર સુધી જોઈ-વિચારી' નો ચોક્કસ ભાવ ફક્ત દીર્ઘદૃષ્ટામાં.

31. જવાબ (A) — 'સ્વ' (પોતે) + 'અવલંબી' (આધાર રાખનાર) = સ્વાવલંબી. પરોપજીવી/પરાશ્રયી એ વિરોધી (પારકા પર નભનાર), નિરાધાર = આધાર વગરનું; આથી 'પોતા પર આધાર' માટે સ્વાવલંબી સાચો.

32. જવાબ (A) — 'ટળ' (ટળવું/બદલાવું) + 'અ' (નહીં) = અટળ (અફર, જે ન બદલાય/ન ટળે). અમર = ન મરે, અનંત = અંત વગરનું, અદૃશ્ય = ન જોવાય; 'પાછું ન વળે, અફર' માટે અટળ સાચો.

33. જવાબ (A) — 'ભાષા' + 'વિદ્' (જાણકાર) = ભાષાવિદ્. બહુભાષી = ઘણી ભાષા બોલનાર, ભાષાંતરકાર = અનુવાદ કરનાર, વ્યાકરણી = વ્યાકરણનો જાણકાર; 'ભાષાનો જાણકાર' માટે ભાષાવિદ્ સૌથી યોક્કસ.

34. જવાબ (A) — 'કાયદા' + 'વિદ્' (જાણકાર) = કાયદાવિદ્ (કાયદાનો વિદ્વાન). ન્યાયાધીશ = ચુકાદો આપનાર, વકીલ = પક્ષ રજૂ કરનાર; ફક્ત 'જાણકાર/નિષ્ણાત' ના ભાવ માટે કાયદાવિદ્ સૌથી યોક્કસ.

35. જવાબ (A) — ખેતી કરનાર = ખેડૂત. મજૂર = મજૂરી કરનાર, ભૂમિહીન = જમીન વગરનો, જમીનદાર = જમીનનો માલિક; 'ખેતી કરનાર' માટે ખેડૂત જ સાચો.

36. જવાબ (A) — 'ચળ' (હાલવું/ડગવું) + 'અ' (નહીં) = અચળ (સ્થિર, અડગ). અટળ = અફર/ન બદલાય (નિર્ણય માટે વધુ), અભેદ્ય = ભેદી ન શકાય; 'હલાવી ન શકાય, અડગ' ના સ્થાનિક ભાવ માટે અચળ સાચો.

37. જવાબ (A) — વતન છોડી પરદેશમાં વસનાર = પ્રવાસી. વિદેશી = બીજા દેશનો વતની, મુસાફર = પ્રવાસ કરનાર (ટૂંકા ગાળાનો), શરણાર્થી = આશ્રય માગનાર; 'પરદેશમાં વસનાર' માટે પ્રવાસી સૌથી યોગ્ય.

38. જવાબ (A) — મૃતદેહને બાળવાનું સ્થાન = સ્મશાન. કબ્રસ્તાન = દફનવિધિનું સ્થાન, ચિતા = બાળવા માટેની લાકડાંની રચના (સ્થાન નહીં); આથી સ્થાન માટે સ્મશાન જ સાચો.

39. જવાબ (A) — 'ક્ષય' (ઘટવું/ખૂટવું) + 'અ' (નહીં) = અક્ષય (જે ક્યારેય ખૂટે નહીં, દા.ત. અક્ષયપાત્ર). અમર = ન મરે (જીવ માટે), અનંત = અંત વગરનું, અપાર = પાર વગરનું (વિશાળતા); 'આપ્યા છતાં ન ઘટે, ન ખૂટે' નો ચોક્કસ ભાવ ફક્ત અક્ષયમાં છે.

40. જવાબ (A) — 'વર્ણન' (શબ્દોમાં વર્ણવવું) + 'નીય' (શકાય) + 'અ' (નહીં) = અવર્ણનીય (જે વર્ણવી ન શકાય). અકથ્ય મુખ્યત્વે 'જે કહી ન શકાય' (ગુપ્ત/અયોગ્ય હોવાથી), અકલ્પનીય = કલ્પી ન શકાય, અદૃશ્ય = ન જોવાય; 'શબ્દોમાં વર્ણવી ન શકાય' ના ભાવ માટે અવર્ણનીય સૌથી યોક્કસ.

18 રૂઢિપ્રયોગ અને કહેવત (Idioms & Proverbs)

આ પ્રકરણ ગુજરાતી ભાષાના સૌંદર્ય અને લોકજ્ઞાનનો ભંડાર છે. રૂઢિપ્રયોગ એટલે એવો શબ્દસમૂહ જેનો અર્થ તેના શબ્દોના સીધા (શાબ્દિક) અર્થથી જુદો — લાક્ષણિક — હોય છે, જ્યારે કહેવત એ લોકાનુભવમાંથી ઘડાયેલું પૂર્ણ વાક્ય છે જે કોઈ બોધ કે જીવનસત્ય આપે. આ પ્રકરણમાં આપણે રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ ને વાક્યપ્રયોગ, કહેવતનો અર્થ ને સંદર્ભ, અને રૂઢિપ્રયોગ તથા કહેવત વચ્ચેનો ભેદ ઊંડાણથી શીખીશું. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, GSSSB CCE તથા TET/TAT જેવી લગભગ દરેક ગુજરાત પરીક્ષામાં ભાષા-વિભાગમાં આ વિષય નિશ્ચિતપણે પૂછાય છે, અને થોડી તૈયારીથી તે પાકા માર્ક અપાવનારો વિભાગ બની જાય છે.

1. રૂઢિપ્રયોગ એટલે શું — પાયાની સમજ

રૂઢિપ્રયોગ એ ભાષામાં રૂઢ થઈ ગયેલો (પ્રચલિત બની ગયેલો) એવો શબ્દસમૂહ છે, જેનો અર્થ તેના શબ્દોના સીધા અર્થ પરથી નહીં પણ સમાજે સ્વીકારેલા લાક્ષણિક અર્થ પરથી નક્કી થાય છે. દા.ત. 'હાથ ધોઈ નાખવા' એટલે હાથ સ્વચ્છ કરવા નહીં, પણ 'કોઈ વસ્તુ કે વ્યક્તિ ગુમાવી દેવી / છોડી દેવી' એવો અર્થ થાય છે.

રૂઢિપ્રયોગ હંમેશાં વાક્યનો એક ભાગ હોય છે — તે પોતે પૂર્ણ વાક્ય નથી. તેને વાક્યમાં ગોઠવ્યા પછી જ તેનો સાચો અર્થ સ્પષ્ટ થાય છે. તેથી પરીક્ષામાં મોટેભાગે 'નીચેના રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો' અથવા 'આ રૂઢિપ્રયોગ વાક્યમાં પ્રયોજો' એવા સ્વરૂપે પ્રશ્ન પૂછાય છે.

રૂઢિપ્રયોગ ભાષાને જીવંત, અસરકારક અને સચોટ બનાવે છે. એક રૂઢિપ્રયોગથી જે વાત કહેવાય, તે સામાન્ય શબ્દોમાં કહેવા માટે ઘણાં વાક્ય જોઈએ. એટલે જ સારા લેખન અને બોલચાલમાં રૂઢિપ્રયોગનું મહત્ત્વ વિશેષ છે.

- રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શાબ્દિક નહીં પણ લાક્ષણિક (figurative) હોય છે.
- તે પૂર્ણ વાક્ય નથી — વાક્યનો માત્ર એક ભાગ છે.
- વાક્યમાં પ્રયોજ્યા પછી જ તેનો સાચો અર્થ સ્પષ્ટ થાય.
- તે ભાષાને સચોટ, અસરકારક અને સંક્ષિપ્ત બનાવે છે.
- મોટેભાગે રૂઢિપ્રયોગના અંતે ક્રિયાપદ આવે છે — 'કરવું', 'નાખવું', 'થવું' વગેરે.

શાબ્દિક અર્થ vs રૂઢ (લાક્ષણિક) અર્થ

રૂઢિપ્રયોગ	શાબ્દિક અર્થ	રૂઢ (સાચો) અર્થ
નાકે દમ આવવો	નાક પાસે શ્વાસ આવવો	ખૂબ કંટાળી / થાકી જવું
પેટમાં પાણી ન હાલવું	પેટનું પાણી ન હાલે	જરાય ચિંતા / ગભરાટ ન થવો
આંખ આડા કાન કરવા	આંખ પાસે કાન કરવા	જાણીજોઈને દુર્લક્ષ કરવું
ગળે પડવું	ગળામાં પડવું	પરાણે વળગવું / જિદ કરવી

ઉદાહરણ 1 **'આંખ આડા કાન કરવા' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

1. શાબ્દિક અર્થ લેવાથી કોઈ સંગતિ બેસતી નથી, માટે લાક્ષણિક અર્થ વિચારવો.
2. જ્યારે કોઈ વાત જાણવા છતાં તેને ન સાંભળી / ન જોઈ હોય તેમ રાખે ત્યારે આ રૂઢિપ્રયોગ વપરાય.

✅ જવાબ: **જાણીજોઈને દુર્લક્ષ કરવું**

ઉદાહરણ 2 **'નાકે દમ આવવો' રૂઢિપ્રયોગ વાક્યમાં પ્રયોજો.**

1. આ રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ છે — ખૂબ કંટાળી / ત્રાસી જવું.
2. તે પ્રમાણે વાક્ય ગોઠવીએ.

✅ જવાબ: **રોજરોજની ફરિયાદોથી શિક્ષકને નાકે દમ આવી ગયો.**

2. વારંવાર પૂછાતા રૂઢિપ્રયોગ અને તેમના અર્થ

ગુજરાત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓમાં શરીરના અંગો, રોજિંદા જીવન અને કુદરત સાથે જોડાયેલા રૂઢિપ્રયોગ સૌથી વધુ પૂછાય છે. નીચેની યાદી પાકી કરી લેવાથી મોટાભાગના પ્રશ્નો સહેલાઈથી ઉકેલાય છે.

દરેક રૂઢિપ્રયોગ સાથે તેનો અર્થ યાદ રાખવો; પરીક્ષામાં ઘણીવાર ચાર વિકલ્પોમાંથી સૌથી નજીકનો અર્થ પસંદ કરવાનો હોય છે, માટે અર્થની ઝીણી છાંટ (shade) પણ સમજવી જરૂરી છે.

ધ્યાન રાખો કે કેટલાક રૂઢિપ્રયોગના એક કરતાં વધુ મળતા-આવતા અર્થ વિકલ્પોમાં મુકાય છે — ત્યાં સંદર્ભ પ્રમાણે સૌથી સયોટ અર્થ પસંદ કરવો.

મહત્ત્વના રૂઢિપ્રયોગ અને અર્થ

રૂઢિપ્રયોગ	અર્થ
પાણીમાં બેસી જવું	નિષ્ફળ જવું / નિરાશ થઈ જવું
હાથ ઊંચા કરી દેવા	અસમર્થતા જાહેર કરવી / હાર માની લેવી
કાન ભંભેરવા	ચાડી ખાઈ બીજાને ઉશ્કેરવો
પેટ ચોળીને શૂળ ઊભું કરવું	વગર કારણે મુશ્કેલી વહોરી લેવી
દાળમાં કાળું હોવું	કોઈ ગરબડ / શંકાસ્પદ વાત હોવી
ગાગરમાં સાગર ભરવો	થોડામાં ઘણું કહી દેવું
આભ ફાટવું	મોટી આફત આવી પડવી
નાકનું ટેરવું ચઢવું	ગુસ્સો / અણગમો થવો

ઉદાહરણ 1 **'દાળમાં કાળું હોવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

1. દાળમાં કાળું દેખાય તો કંઈક ભળેલું / ગરબડ હોવાનું સૂચન મળે.
2. આ પરથી લાક્ષણિક અર્થ — કોઈ શંકાસ્પદ / છૂપી ગરબડ હોવી.

✅ જવાબ: **કોઈ ગરબડ / શંકાસ્પદ વાત હોવી**

ઉદાહરણ 2 **'ગાગરમાં સાગર ભરવો' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

1. નાની ગાગરમાં વિશાળ સાગર ભરવો એટલે નાનામાં મોટું સમાવવું.
2. આ પરથી અર્થ — થોડા શબ્દોમાં ઘણી મોટી વાત કહી દેવી.

✅ જવાબ: **થોડામાં ઘણું કહી દેવું**

ઉદાહરણ 3 **'પેટ ચોળીને શૂળ ઊભું કરવું' રૂઢિપ્રયોગ વાક્યમાં પ્રયોજો.**

1. અર્થ — વગર કારણે પોતે જ મુશ્કેલી ઊભી કરવી.
2. તે પ્રમાણે વાક્ય ગોઠવીએ.

✅ જવાબ: **શાંતિથી ચાલતા કામમાં માથું મારીને એણે પેટ ચોળીને શૂળ ઊભું કર્યું.**

યાદ રાખવાની ટ્રિક

- શરીરના અંગવાળા રૂઢિપ્રયોગ (નાક, કાન, આંખ, હાથ, પેટ) સૌથી વધુ પૂછાય — એ યાદી પહેલા પાકી કરો.
- રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ ક્યારેય શાબ્દિક ન લો — હંમેશાં લાક્ષણિક અર્થ વિચારો.
- વિકલ્પોમાં બે મળતા-આવતા અર્થ હોય તો વાક્યનો સંદર્ભ જુઓ.
- ક્રિયાપદ બદલાય તોય મૂળ રૂઢિપ્રયોગ ઓળખવાનો મહાવરો રાખો.

3. રૂઢિપ્રયોગનો વાક્યપ્રયોગ — સાચી ગોઠવણ

પરીક્ષામાં ઘણીવાર રૂઢિપ્રયોગ આપીને 'યોગ્ય વાક્યપ્રયોગ પસંદ કરો' એવો પ્રશ્ન આવે છે. અહીં એ જોવાનું હોય છે કે કયા વાક્યમાં રૂઢિપ્રયોગનો લાક્ષણિક (સાચો) અર્થ યોગ્ય રીતે વપરાયો છે, અને કયા વાક્યમાં ભૂલથી શાબ્દિક અર્થ લેવાયો છે.

સાચો વાક્યપ્રયોગ ઓળખવાની યુક્તિ — પહેલાં રૂઢિપ્રયોગનો રૂઢ અર્થ મનમાં નક્કી કરો, પછી દરેક વિકલ્પમાં તે અર્થ બંધ બેસે છે કે નહીં તે ચકાસો. જે વાક્યમાં શાબ્દિક અર્થ (દા.ત. ખરેખર હાથ ધોવા) આવે, તે સામાન્ય રીતે ખોટો વિકલ્પ હોય છે.

ધ્યાન રાખો કે રૂઢિપ્રયોગનો ઉપયોગ વ્યક્તિ, પરિસ્થિતિ કે ભાવ સાથે સુસંગત હોવો જોઈએ — દા.ત. ખુશીના પ્રસંગે 'આભ ફાટવું' ન વપરાય, કારણ તે આફત માટેનો રૂઢિપ્રયોગ છે.

- પહેલાં રૂઢ અર્થ નક્કી કરો, પછી વાક્યમાં ચકાસો.
- જે વાક્યમાં શાબ્દિક અર્થ આવે તે વિકલ્પ સામાન્ય રીતે ખોટો.
- રૂઢિપ્રયોગ વાક્યના ભાવ (ખુશી/દુઃખ/ગુસ્સો) સાથે મેળ ખાવો જોઈએ.
- ક્રિયાપદનો કાળ વાક્ય પ્રમાણે બદલાય તે સ્વાભાવિક છે.

ઉદાહરણ 1 **'હાથ ધોઈ નાખવા' રૂઢિપ્રયોગનો યોગ્ય વાક્યપ્રયોગ કયો — (અ) જમ્યા પછી તેણે હાથ ધોઈ નાખ્યા. (બ) અધવચ્ચે જ ભાગીદારે ધંધામાંથી હાથ ધોઈ નાખ્યા.**

1. રૂઢ અર્થ — કોઈ વસ્તુ / કામ છોડી દેવું, સંબંધ તોડી નાખવો.
2. (અ) માં શાબ્દિક અર્થ (ખરેખર હાથ ધોવા) છે, માટે ખોટો.
3. (બ) માં 'ધંધામાંથી હાથ ધોઈ નાખ્યા' એટલે ધંધો છોડી દીધો — લાક્ષણિક અર્થ બરાબર.

✅ જવાબ: **(બ) અધવચ્ચે જ ભાગીદારે ધંધામાંથી હાથ ધોઈ નાખ્યા.**

ઉદાહરણ 2 **'આભ ફાટવું' રૂઢિપ્રયોગ કયા વાક્યમાં યોગ્ય રીતે વપરાયો — (અ) પરિણામ સારું આવતાં તેના પર આભ ફાટ્યું. (બ) પિતાના અવસાનના સમાચારે આખા કુટુંબ પર આભ ફાટ્યું.**

1. રૂઢ અર્થ — મોટી આફત / દુઃખ આવી પડવું.
2. (અ) ખુશીના પ્રસંગે વાપર્યો છે, જે ભાવ સાથે મેળ ખાતું નથી — ખોટો.
3. (બ) દુઃખદ પ્રસંગે યોગ્ય રીતે વપરાયો — સાચો.

✅ જવાબ: **(બ) પિતાના અવસાનના સમાચારે આખા કુટુંબ પર આભ ફાટ્યું.**

4. કહેવત એટલે શું — અર્થ અને સ્વરૂપ

કહેવત એ લોકજીવનના લાંબા અનુભવમાંથી ઘડાયેલું ટૂંકું, ચોટદાર અને પૂર્ણ વાક્ય છે જે કોઈ બોધ, શિખામણ કે જીવનસત્ય રજૂ કરે છે. દા.ત. 'જેવો દેશ તેવો વેશ' એ આખું વાક્ય છે અને તે પોતે જ એક પૂર્ણ વિચાર આપે છે.

રૂઢિપ્રયોગથી જુદું, કહેવત પોતે પૂર્ણ વાક્ય હોવાથી તેને બીજા વાક્યમાં બંધબેસતું બનાવવાની જરૂર નથી; તેને ઉદાહરણ કે દૃષ્ટાંત તરીકે વાપરાય છે. કહેવત મોટેભાગે ગ્રામ્ય જીવન, ખેતી, કુટુંબ, સ્વભાવ અને નૈતિક મૂલ્યો સાથે જોડાયેલી હોય છે.

પરીક્ષામાં 'કહેવતનો અર્થ / બોધ આપો' અથવા 'કહેવત પૂર્ણ કરો' એવા સ્વરૂપે પ્રશ્ન પૂછાય છે. કહેવત શીખતી વખતે તેનો માત્ર શાબ્દિક અર્થ નહીં પણ તેમાં છુપાયેલો બોધ સમજવો જરૂરી છે.

- કહેવત એ પૂર્ણ વાક્ય છે — તે કોઈ બોધ / શિખામણ આપે છે.
- તે લોકાનુભવ અને જીવનસત્ય પર આધારિત હોય છે.
- તેને બીજા વાક્યમાં ગોઠવવાની જરૂર નથી — તે સ્વતંત્ર છે.
- મોટેભાગે ગ્રામ્ય જીવન, ખેતી, સ્વભાવ ને નૈતિક મૂલ્યો સાથે જોડાયેલી.
- કહેવતનો સાચો અર્થ = તેમાં છુપાયેલો બોધ, માત્ર શાબ્દિક અર્થ નહીં.

પ્રચલિત કહેવત અને તેનો બોધ

કહેવત	બોધ / અર્થ
જેવો દેશ તેવો વેશ	સ્થળ-સંજોગ પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ

કહેવત	બોધ / અર્થ
બોલે તેના બોર વેચાય	જે પ્રયત્ન / બોલે તેને જ લાભ મળે
ઝાઝા હાથ રળિયામણા	સંપ-સહકારથી કામ સહેલું બને
ઉતાવળે આંબા ન પાકે	ઉતાવળ કરવાથી કામ સારું ન થાય
નાચ ન જાણે આંગણું વાંકું	પોતાની ભૂલ બીજા પર ઢોળવી
દૂરથી ડુંગર રળિયામણા	દૂરનું સારું લાગે, પાસે જઈએ ત્યારે વાસ્તવિકતા સમજાય

ઉદાહરણ 1 **'ઉતાવળે આંબા ન પાકે' કહેવતનો બોધ આપો.**

1. આંબા (કેરી) કુદરતી ક્રમે જ પાકે, ઉતાવળથી પાકતા નથી.
2. આ પરથી બોધ — કોઈ પણ સારું પરિણામ મેળવવા ધીરજ રાખવી, ઉતાવળ ન કરવી.

✅ જવાબ: **ઉતાવળ કરવાથી કામ સારું ન થાય; ધીરજ રાખવી જોઈએ**

ઉદાહરણ 2 **'નાચ ન જાણે આંગણું વાંકું' કહેવતનો બોધ આપો.**

1. જેને નાચ ન આવડતો હોય તે પોતાની ભૂલ ન સ્વીકારી 'આંગણું વાંકું છે' એમ બહાનું કાઢે.
2. આ પરથી બોધ — પોતાની અણઆવડત / ભૂલ બીજા પર ઢોળવી.

✅ જવાબ: **પોતાની ભૂલ / અણઆવડત બીજા પર ઢોળવી**

5. કહેવત પૂર્ણ કરો અને સંદર્ભમાં વાપરો

ઘણી પરીક્ષાઓમાં અધૂરી કહેવત આપીને તેનો બાકીનો ભાગ પૂરો કરવાનું પૂછાય છે, અથવા આપેલા સંદર્ભ માટે કઈ કહેવત બંધબેસે છે તે પસંદ કરવાનું કહેવાય છે. આ માટે કહેવત આખેઆખી — શબ્દ-સ-શબ્દ — મોઢે હોવી જરૂરી છે.

સંદર્ભ આધારિત પ્રશ્નોમાં પહેલાં પરિસ્થિતિ સમજો, પછી તે પરિસ્થિતિનો બોધ કઈ કહેવત આપે છે તે વિચારો. દા.ત. 'સંપથી કામ સહેલું બને' એ સંદર્ભ માટે 'ઝાઝા હાથ રળિયામણા' કહેવત બંધ બેસે.

કહેવત પૂર્ણ કરતી વખતે પ્રચલિત (પાઠ્યપુસ્તકમાન્ય) સ્વરૂપ જ વાપરો; પ્રાદેશિક ફેરફારવાળાં સ્વરૂપો પરીક્ષામાં ટાળવાં, કારણ વિકલ્પોમાં માન્ય સ્વરૂપ જ સાચું ગણાય છે.

- કહેવત આખી — શબ્દ-સ-શબ્દ — મોઢે રાખો.
- સંદર્ભ આધારિત પ્રશ્નમાં પહેલાં પરિસ્થિતિનો બોધ ઓળખો.
- પ્રચલિત / પાઠ્યપુસ્તકમાન્ય સ્વરૂપ જ વાપરો.
- અડધી કહેવત આપી હોય તો બીજો અડધો ભાગ યાદ કરી પૂરો કરો.

ઉદાહરણ 1 **નીચેની કહેવત પૂર્ણ કરો — 'વાવો તેવું ___'.**

1. આ કહેવત કર્મ અને તેના ફળ વચ્ચેનો સંબંધ બતાવે છે.
2. પ્રચલિત સ્વરૂપ — 'વાવો તેવું લણો'.

✅ જવાબ: **લણો**

ઉદાહરણ 2 **'સંપ હોય ત્યાં કામ સહેલાઈથી પાર પડે' — આ સંદર્ભ માટે કઈ કહેવત બંધ બેસે?**

1. સંદર્ભ સંપ-સહકારથી કામ સહેલું બને એમ કહે છે.
2. આ બોધ આપતી પ્રચલિત કહેવત — 'ઝાઝા હાથ રળિયામણા'.

✅ જવાબ: **ઝાઝા હાથ રળિયામણા**

વારંવાર પૂછાતી અધૂરી કહેવત

- વાવો તેવું... → લણો
- ગાંડી સાસરે ન જાય ને... → ડાહીને શિખામણ આપે
- ઘરની ધોરાજી... → ચલાવવી
- ન મામા કરતાં... → કાણો મામો સારો
- જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં... → પહોંચે કવિ

6. રૂઢિપ્રયોગ vs કહેવત — સ્પષ્ટ ભેદ

પરીક્ષામાં 'નીચેનામાંથી કહેવત કઈ છે?' કે 'કયો રૂઢિપ્રયોગ છે?' એવા પ્રશ્ન વારંવાર પૂછાય છે, માટે બંને વચ્ચેનો ભેદ સ્પષ્ટ સમજવો જરૂરી છે. સૌથી મોટો ભેદ — રૂઢિપ્રયોગ વાક્યનો અધૂરો ભાગ છે, જ્યારે કહેવત આખું પૂર્ણ વાક્ય છે.

બીજો ભેદ — રૂઢિપ્રયોગ માત્ર લાક્ષણિક અર્થ આપે છે (કોઈ બોધ આપતો નથી), જ્યારે કહેવત હંમેશાં કોઈ બોધ, શિખામણ કે જીવનસત્ય આપે છે. ત્રીજો ભેદ — રૂઢિપ્રયોગને વાક્યમાં ગોઠવવો પડે છે, કહેવત સ્વતંત્ર રીતે વાપરી શકાય છે.

આ ભેદ યાદ રાખવાની સહેલી રીત — જો આપેલ શબ્દસમૂહ વાંચતાં જ આખો વિચાર / બોધ મળે તો તે કહેવત; અને જો અર્થ સ્પષ્ટ થવા માટે વાક્યમાં ગોઠવવો પડે તો તે રૂઢિપ્રયોગ.

રૂઢિપ્રયોગ અને કહેવત વચ્ચેનો ભેદ

મુદ્દો	રૂઢિપ્રયોગ	કહેવત
સ્વરૂપ	વાક્યનો અધૂરો ભાગ	પૂર્ણ વાક્ય
અર્થ	લાક્ષણિક (figurative) અર્થ	બોધ / શિખામણ
ઉપયોગ	વાક્યમાં ગોઠવવો પડે	સ્વતંત્ર રીતે વપરાય
ઉદાહરણ	હાથ ધોઈ નાખવા	વાવો તેવું લણો

ઉદાહરણ 1 **નીચેનામાંથી કહેવત કઈ છે — (અ) ગળે પડવું (બ) બોલે તેના બોર વેચાય?**

1. (અ) 'ગળે પડવું' અધૂરો ભાગ છે, વાક્યમાં ગોઠવ્યા વિના અર્થ અધૂરો રહે — તે રૂઢિપ્રયોગ.
2. (બ) 'બોલે તેના બોર વેચાય' પૂર્ણ વાક્ય છે અને બોધ આપે છે — તે કહેવત.

✅ જવાબ: **(બ) બોલે તેના બોર વેચાય**

ઉદાહરણ 2 **નીચેનામાંથી રૂઢિપ્રયોગ કયો છે — (અ) જેવો દેશ તેવો વેશ (બ) નાકે દમ આવવો?**

1. (અ) પૂર્ણ વાક્ય અને બોધ આપે છે — તે કહેવત.
2. (બ) 'નાકે દમ આવવો' અધૂરો ભાગ છે, વાક્યમાં ગોઠવાય — તે રૂઢિપ્રયોગ.

✅ જવાબ: **(બ) નાકે દમ આવવો**

ઓળખની ઝડપી ચાવી

- વાંચતાં જ આખો બોધ મળે → કહેવત.
- અર્થ માટે વાક્યમાં ગોઠવવો પડે → રૂઢિપ્રયોગ.
- પૂર્ણ વાક્ય + શિખામણ → કહેવત.
- મોટેભાગે ક્રિયાપદથી પૂરો થતો અધૂરો ભાગ → રૂઢિપ્રયોગ.

7. અર્થ પસંદગીના પ્રશ્નોમાં સાવધાની

પરીક્ષામાં ચાર વિકલ્પમાંથી રૂઢિપ્રયોગ કે કહેવતનો સાચો અર્થ પસંદ કરવાનો હોય છે, ત્યારે પ્રશ્નકાર જાણીજોઈને એક 'શાબ્દિક અર્થ' વાળો ભ્રામક વિકલ્પ મૂકે છે. દા.ત. 'કાન ભંભેરવા' નો શાબ્દિક અર્થ 'કાનમાં અવાજ કરવો' એમ આપીને ભૂલ કરાવવાનો પ્રયત્ન થાય છે.

બીજો ભ્રામક પ્રકાર — બે મળતા-આવતા અર્થ વચ્ચે ઝીણો ભેદ. દા.ત. 'હાથ ઊંચા કરી દેવા' નો અર્થ 'હાર માની લેવી' છે, 'ગુસ્સે થવું' નહીં. આવા સમયે રૂઢિપ્રયોગ સામાન્ય રીતે જે સંદર્ભમાં વપરાય તે યાદ કરો.

સૌથી અગત્યનું — હંમેશાં લાક્ષણિક અર્થ જ સાચો હોય છે, શાબ્દિક નહીં. જો વિકલ્પમાં શાબ્દિક અર્થ દેખાય તો તરત જ તેને છોડી દો અને રૂઢ અર્થ આપતો વિકલ્પ પસંદ કરો.

- શાબ્દિક અર્થ વાળો વિકલ્પ સામાન્ય રીતે ભ્રામક / ખોટો.
- બે મળતા-આવતા અર્થ હોય તો સંદર્ભ પ્રમાણે સચોટ પસંદ કરો.
- હંમેશાં લાક્ષણિક (રૂઢ) અર્થ જ સાચો.
- અપરિચિત રૂઢિપ્રયોગ હોય તો વિકલ્પોના અર્થ પરથી ઊલટું ગોઠવી અનુમાન કરો.

ઉદાહરણ 1 **'કાન ભંભેરવા' નો સાચો અર્થ કયો — (અ) કાનમાં અવાજ કરવો (બ) ચાડી ખાઈ બીજાને ઉશ્કેરવો?**

1. (અ) શાબ્દિક અર્થ છે, માટે ભ્રામક — ખોટો.
2. રૂઢ અર્થ — કોઈની વિરુદ્ધ ભંભેરણી કરી ઉશ્કેરવો, માટે (બ) સાચો.

✅ જવાબ: **(બ) ચાડી ખાઈ બીજાને ઉશ્કેરવો**

ઉદાહરણ 2 **'હાથ ઊંચા કરી દેવા' નો સાચો અર્થ કયો — (અ) અસમર્થતા જાહેર કરી હાર માની લેવી (બ) ખૂબ ગુસ્સે થવું?**

1. આ રૂઢિપ્રયોગ ત્યારે વપરાય જ્યારે કોઈ કામ ન કરી શકવાની અસમર્થતા બતાવે.
2. આથી રૂઢ અર્થ — હાર / અસમર્થતા જાહેર કરવી, માટે (અ) સાચો.

✅ જવાબ: **(અ) અસમર્થતા જાહેર કરી હાર માની લેવી**

8. ⚡ ઝડપી ઉકેલ-પદ્ધતિ અને યાદ રાખવાની રીતો

પરીક્ષાના દબાણમાં ઝડપથી અને સચોટ જવાબ આપવા માટે એક વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ અપનાવો. પ્રથમ — શબ્દસમૂહ રૂઢિપ્રયોગ છે કે કહેવત તે નક્કી કરો (પૂર્ણ વાક્ય + બોધ = કહેવત). બીજું — તેનો શાબ્દિક અર્થ બાજુએ મૂકી લાક્ષણિક / બોધાત્મક અર્થ વિચારો.

ત્રીજું — દરેક વિકલ્પ ચકાસો અને શાબ્દિક અર્થ વાળો ભ્રામક વિકલ્પ તરત છોડી દો. ચોથું — બે મળતા-આવતા અર્થ વચ્ચે સંદર્ભ પ્રમાણે સચોટ પસંદ કરો. નિયમિત મહાવરાથી આ આખી પ્રક્રિયા થોડી જ સેકન્ડમાં મગજમાં ચાલવા લાગે છે.

ઉદાહરણ 1 **'દૂરથી ડુંગર રળિયામણા' — આ રૂઢિપ્રયોગ છે કે કહેવત, અને તેનો બોધ શો?**

1. આ પૂર્ણ વાક્ય છે અને બોધ આપે છે, માટે તે કહેવત.
2. બોધ — દૂરથી દરેક વસ્તુ સારી લાગે, પાસે જઈએ ત્યારે વાસ્તવિકતા સમજાય.

✅ જવાબ: **કહેવત — દૂરનું સારું લાગે, પાસે જઈએ ત્યારે વાસ્તવિકતા સમજાય**

ઉદાહરણ 2 **'પાણીમાં બેસી જવું' — આ રૂઢિપ્રયોગ છે કે કહેવત, અને તેનો અર્થ શો?**

1. આ વાક્યનો અધૂરો ભાગ છે, વાક્યમાં ગોઠવવો પડે, માટે રૂઢિપ્રયોગ.
2. લાક્ષણિક અર્થ — નિષ્ફળ જવું / નિરાશ થઈ જવું.

✅ જવાબ: **રૂઢિપ્રયોગ — નિષ્ફળ જવું / નિરાશ થઈ જવું**

ઝડપી નિયમો — યાદ રાખો

- પૂર્ણ વાક્ય + બોધ → કહેવત; અધૂરો ભાગ + ગોઠવવો પડે → રૂઢિપ્રયોગ.
- અર્થ હંમેશાં લાક્ષણિક / બોધાત્મક — શાબ્દિક નહીં.
- શાબ્દિક અર્થ વાળો વિકલ્પ સામાન્ય રીતે ભ્રામક છોડી દો.
- શરીરના અંગવાળા રૂઢિપ્રયોગ સૌથી વધુ પૂછાય — એ યાદી પાકી કરો.
- કહેવત આખેઆખી મોઢે રાખો જેથી 'પૂર્ણ કરો' પ્રશ્ન સહેલા બને.
- વાક્યના ભાવ (ખુશી/દુઃખ) સાથે રૂઢિપ્રયોગ મેળ ખાવો જોઈએ.

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

AMC જુનિયર ક્લાર્ક 2024

1 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો: મમત કરવો**

(A) પોતાનો વિચાર પાર પાડવાનો આગ્રહ રાખવો | (B) વહેરો આંતરો કરવો | (C) મમતભર્યું વેર ઉભું કરવું | (D) A અને B બંને

✓ **જવાબ:** (A) પોતાનો વિચાર પાર પાડવાનો આગ્રહ રાખવો

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

2 **"નાની વાતને મોટું સ્વરૂપ આપવું." આવો અર્થ નીચેનામાંથી કયા રૂઢિપ્રયોગ દ્વારા અભિવ્યક્ત થતો નથી ?**

(A) આસમાની — સુલતાની કરવી | (B) કાગનો વાઘ કરવો | (C) રજનું ગજ કરવું | (D) રાઈનો પર્વત કરવો

✓ **જવાબ:** (A) આસમાની — સુલતાની કરવી

BMC જુનિયર ક્લાર્ક 2026

3 **"ખરા ને ખેરસલા, ખોટાને ખલ્લાં" નો સમાનાર્થી વિકલ્પ કયો ?**

(A) ચાર મળે ચોટલા, ભાંગે કોઈના ઓટલા | (B) થૂથું પાછું આપી ? | **(C) સાચને આંચ નહિ** | (D) ભરમ ભારૂટના ?

✓ **જવાબ:** (C) સાચને આંચ નહિ

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

4 **'અર્ધા અર્ધા થવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ જણાવો.**

(A) મક્કમ રહેવું | (B) મનની વાત કહેવી | **(C) કુરબાન થઈ જવું** | (D) ચિંતાતુર થવું

✓ **જવાબ:** (C) કુરબાન થઈ જવું

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

5 **'પોથીમાંનાં રીંગણાં' કહેવતનો અર્થ નીચેનામાંથી કયો છે ?**

(A) ખૂબ વખાણીયે તે જ ખરાબ નીવડે | (B) ઓછા જ્ઞાનવાળો ઓછો ડોળ કરે | (C) કેવળ દેખાવની મોટાઇ

(D) બીજાને ઉપદેશવાનું, પણ જાતે તેમ કરવાનું નહીં

✓ **જવાબ:** (D) બીજાને ઉપદેશવાનું, પણ જાતે તેમ કરવાનું નહીં

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2025

6 **નીચે આપેલ કહેવતનો સાચા અર્થવાળો વિકલ્પ પસંદ કરો. નહીં ઘરના કે નહીં ઘાટના**

(A) ન આ બાજુના કે ન તે બાજુના (B) ઘરને બે ઘાટ ન હોવા (C) બંને દિશા પસંદ કરવી (D) બે બાજુ ધ્યાન આપવું

✓ **જવાબ:** (A) ન આ બાજુના કે ન તે બાજુના

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

7 **'આંખ માંડવી' રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શોધો.**

(A) ધ્યાનથી ધારી ધારીને જોવું (B) ગુસ્સે થઈ જવું (C) આંખ બંધ થઈ જવી (D) હૃદયનું ઊંડાણ માપવું

✓ **જવાબ:** (A) ધ્યાનથી ધારી ધારીને જોવું

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

8 **નીચેનામાંથી કઈ કહેવત જુદો અર્થ દર્શાવે છે ?**

(A) વિના સહકાર નહીં ઉદ્ધાર **(B) પડી પટોળે ભાત, ફાટે પણ ફીટે નહીં** (C) ઝાઝા હાથ રળિયામણા

(D) ઝાઝી કીડીઓ સાપને તાણે

✓ **જવાબ:** (B) પડી પટોળે ભાત, ફાટે પણ ફીટે નહીં

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

9 **નીચે આપેલી કહેવતનો સાચો અર્થ લખો : 'કૂવામાં હોય તો હવાડામાં આવે.'**

(A) મૂળમાં શક્તિ હોય તો બહાર દેખાઈ આવે જ. (B) કૂવો ખાલી હોય પણ હવાડો ભરેલો રહે છે.

(C) કૂવામાં પાણી ના હોય તો હવાડામાં આવે. (D) શિક્ષક કરતાં વિદ્યાર્થી હોશિયાર હોય છે.

✓ **જવાબ:** (A) મૂળમાં શક્તિ હોય તો બહાર દેખાઈ આવે જ.

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

10 **'મહરે ચડવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ જણાવો.**

(A) અહીં દર્શાવેલ ત્રણ પૈકી એક પણ નહીં **(B) સામસામે સ્પર્ધામાં ઉતરવું** (C) એકતાન થવું (D) બોલતા અચકાવું

✓ **જવાબ:** (B) સામસામે સ્પર્ધામાં ઉતરવું

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

11 **'કાઢી નાખવું' - રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શોધો.**

(A) ઉપાડી જવું (B) સ્મશાને લઈ જવું **(C) રદ કરવું** (D) હાંકી કાઢવું

✓ **જવાબ:** (C) રદ કરવું

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

12 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : બરડો થાબડવો**

(A) માર મારવો | (B) બરડો પંપાળવો | (C) જોરજોરથી ધબ્બા મારવા | **(D) શાબાશી આપવી**

✓ **જવાબ:** (D) શાબાશી આપવી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

13 **'પાશેરામાં પહેલી પૂણી' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ સમજાવો.**

(A) ત્રાજવામાં તોલવું | **(B) તદ્દન શરૂઆત** | (C) ત્રાજવામાં બાટ મૂકવો | (D) પાશેરો લઈને ઘરે ઘરે ફરવું

✓ **જવાબ:** (B) તદ્દન શરૂઆત

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

14 **નીચે આપેલ કહેવતનો અર્થ શોધો. મોંએ આવેલો કોળિયો પાછો જવો.**

(A) આવેલું સુખ છેલ્લી ઘડીએ છિનવાઈ જવું | (B) કોળિયો પડી જવો | (C) મોંમાં કોળિયો ન જવો | (D) મોંમાં કડવાશ લાગવી

✓ **જવાબ:** (A) આવેલું સુખ છેલ્લી ઘડીએ છિનવાઈ જવું

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

15 **આપેલી કહેવતના અર્થનો અર્થ શોધો :ઈડરિયો ગઢ જીતવો**

(A) ગપ્પાં મારવાં | (B) મર્યાદિત પ્રમાણમાં | (C) આડેધડ કરાયેલું | **(D) મોટી સફળતા પ્રાપ્ત કરવી**

✓ **જવાબ:** (D) મોટી સફળતા પ્રાપ્ત કરવી

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2022

16 **'જીવમાં જીવ આવવો.' - રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

(A) ભયથી શાંતિ છવાઇ જવી. | (B) મુશ્કેલી આવવી. | (C) નીડરતાથી સંજોગોનો સામનો કરવો. | **(D) ભય જતાં સ્થિરતા અનુભવવી.**

✓ **જવાબ:** (D) ભય જતાં સ્થિરતા અનુભવવી.

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

17 **કહેવતનો અર્થ આપો : પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા**

(A) તંદુરસ્તી તે પ્રથમ દુ:ખ | **(B) તંદુરસ્તી તે પ્રથમ સુખ** | (C) તંદુરસ્તી જાતે રાખવી પડે છે. | (D) સુખી રહેવાથી તંદુરસ્તી વધે છે.

✓ **જવાબ:** (B) તંદુરસ્તી તે પ્રથમ સુખ

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

18 **નીચે આપેલ જોડકાંને ધ્યાનથી વાંચી સમાનાર્થી કહેવતોની સાચી જોડનો વિકલ્પ શોધો. અ - વિભાગ 1. ગાજ્યા મેહ વરસે નહિ 2. ધીરજનાં ફળ મીઠાં 3. તરત દાનને મહાપુણ્ય 4. અધૂરો ઘડો છલકાય ઘણો બ - વિભાગ a. ઘરમના કામમાં ઢીલ નહિ b. ભસતાં કૂતરાં કરડે નહિ c. ખાલી ચણો વાગે ઘણો d. ઉતાવળે આંબા ન પાકે**

(A) 1 - a, 2 - b, 3 - c, 4 - d | (B) 1 - d, 2 - c, 3 - a, 4 - b | **(C) 1 - b, 2 - d, 3 - a, 4 - c** | (D) 1 - b, 2 - c, 3 - a, 4 - d

✓ **જવાબ:** (C) 1 - b, 2 - d, 3 - a, 4 - c

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

19 **''નાકલીટી તાણવી'' - રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શું થાય ?**

(A) હેરાન થવું | (B) નાસીપાસ થવું | (C) બેઆબરૂ થવું | **(D) દીન ભાવે શરણે થવું**

✓ **જવાબ:** (D) દીન ભાવે શરણે થવું

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

20 **'અંગૂઠાનો રાવણ કરવો' - રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ જણાવો.**

(A) આનાકાની કરવી | (B) અસત્યનું આચરણ કરવું | (C) વિજય મેળવવો | (D) વધારી વધારીને બોલવું

✓ **જવાબ:** (A) આનાકાની કરવી

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

21 **જુદા પડતા રૂઢિપ્રયોગનો વિકલ્પ પસંદ કરો .**

(A) પેટ પાટણ જવું | **(B) પેટ દાબીને રહેવું** | (C) પેટમાં આગ ઊઠવી | (D) પેટ પેટલાદ જવું

✓ **જવાબ:** (B) પેટ દાબીને રહેવું

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2026

22 **કહેવતનો અર્થ શોધો કણ કણ કરતાં મણ થાય**

(A) કણ કણમાં ભગવાન હોય | (B) કણની કિંમત કરવી | (C) કણ અને મણ સરખાં રાખવા | **(D) ત્રેવડથી બચત થાય**

✓ **જવાબ:** (D) ત્રેવડથી બચત થાય

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

23 **'ઊજળું એટલું દૂધ નહીં.' — કહેવતનો શું અર્થ થાય ?**

(A) દુર્જન સાથે કામ પાડવાથી કલંક લાગે | (B) ખર્ચ ઉપર વધુ ખર્ચ | (C) બંધ બેસતી ગોઠવણ કરવી

(D) બાહ્ય દેખાવથી છેતરાવું નહીં

✓ **જવાબ:** (D) બાહ્ય દેખાવથી છેતરાવું નહીં

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

24 **કહેવતનો અર્થ શોધો ઉજ્જડ ગામમાં એરંડો પ્રધાન**

(A) એરંડો તેલીબીયા છે | (B) એરંડો ઉજ્જડ વિસ્તારમાં ઉગે છે | (C) એરંડાનું તેલ સ્વાસ્થ્ય માટે ઉત્તમ છે | **(D) બહુ સારી વસ્તુ ન મળે ત્યાં ઓછી ખરાબ પણ સારી ગણાય**

✓ **જવાબ:** (D) બહુ સારી વસ્તુ ન મળે ત્યાં ઓછી ખરાબ પણ સારી ગણાય

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

25 **"હવનમાં હાડકાં નાખવાં" — રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

(A) ધાર્મિક કાર્યનો વિરોધ કરવો. | **(B) સારાં કામમાં દખલ કરવી.** | (C) યજ્ઞકાર્યમાં વિઘ્ન નાંખવું. | (D) ખોટાં કામનો વિરોધ કરવો.

✓ **જવાબ:** (B) સારાં કામમાં દખલ કરવી.

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

26 **આપેલા રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શોધો :નામ કાઢવું**

(A) રદ કરવું | **(B) પ્રસિદ્ધિ પામવી** | (C) બદનામ થવું | (D) આગળ થવું

✓ **જવાબ:** (B) પ્રસિદ્ધિ પામવી

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

27 **નીચે આપેલ સુભાષિતનો અર્થ કઈ કહેવતમાં સાર્થક થાય છે ? જાતે કરવું, જાતે રળવું, જાત વિના સૌ જૂહુંજી; જાતે ઝૂઝવું, જાતે વધવું, જાત વડે ઉદ્ધરવું જી.**

(A) અધૂરો ઘડો બહુ છલકાય. | (B) જાતનો ભરોસો નકામનો. | (C) એક સાંધો ત્યાં તેર તૂટે. | (D) અપના હાથ જગન્નાથ.

✓ **જવાબ:** (A) અધૂરો ઘડો બહુ છલકાય.

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

28 **નીચે આપેલ કહેવતનો અર્થ શોધો. . લખ્યા લેખ મીટે નહીં**

(A) નસીબમાં લખ્યું હોય તે થાય જ. | (B) લખેલું ભુંસાઇ નહીં | (C) લખેલું વંચાય છે. | (D) લેખ લખવો

✓ **જવાબ:** (A) નસીબમાં લખ્યું હોય તે થાય જ.

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

29 **રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ કયો છે તેના પરથી ઓળખાવો : ગંગા નહાવું**

(A) ગંગાસ્નાન કરવું | (B) મજા કરવી | **(C) મુક્ત થવું** | (D) સાબ્બા થવું

✓ **જવાબ:** (C) મુક્ત થવું

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

30 **'વસુ વિના નર પશુ' — કહેવતનો અર્થ જણાવો.**

(A) ધનનું કોઈ મૂલ્ય ન હોવું | (B) તદ્દન નિરક્ષર હોવું | (C) ચિંતા વગરનું જીવન જીવવું | **(D) ધન વગરના માણસની કિંમત કોઈની હોવી**

✓ **જવાબ:** (D) ધન વગરના માણસની કિંમત કોઈની હોવી

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

31 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : 'કાગનો વાઘ કરવો'**

(A) બુમરાણ કરવી | (B) રોકકળ કરવી | (C) ગજનું રજ કરવું | **(D) રજનું ગજ કરવું**

✓ **જવાબ:** (D) રજનું ગજ કરવું

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

32 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : પાણી મૂકવું**

(A) પાણી રેડવું | (B) કંટાળી જવું | **(C) પ્રતિજ્ઞા લેવી** | (D) સજા કરવી

✓ **જવાબ:** (C) પ્રતિજ્ઞા લેવી

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

33 **' એક તો કારેલું ને પાછું લીમડે ચઢયું ' - કહેવતનો અર્થ શોધો.**

(A) કડવું હોય તેવું | **(B) મૂળમાં વાંકું અને વળી બહાનું મળી જવું** | (C) બહાનું કાઢવા વાંકું થવું | (D) વાંક હોવો

✓ **જવાબ:** (B) મૂળમાં વાંકું અને વળી બહાનું મળી જવું

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

34 **કહેવતનો અર્થ લખો : 'સંપ ત્યાં જંપ.'**

(A) સંપને જંપની જરૂર પડતી નથી. | (B) કુસંપને સંપ સાથે લેવાદેવા નથી. | **(C) સંપ રાખવાથી સુખ અને શાંતિ મળે છે.** | (D) સંપ અને કુસંપને બનતું નથી.

✓ **જવાબ:** (C) સંપ રાખવાથી સુખ અને શાંતિ મળે છે.

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

35 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : ઘેર બેસવું**

(A) સૂઈ જવું | (B) ગપ્પાં મારવાં | (C) આરામ કરવો | **(D) બેકાર બનવું**

✓ **જવાબ:** (D) બેકાર બનવું

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

36 **નીચે આપેલ રુઢિપ્રયોગનો યોગ્ય અર્થ પસંદ કરો. માથે હાથ ફેરવવો**

(A) આશિષ આપવા | (B) વાળ સરખા કરવા | (C) માથું ખંજવાળવું | (D) ચોરી કરવી

✓ **જવાબ:** (A) આશિષ આપવા

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

37 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : 'ચાવી ચડાવવી'**

(A) ઉશ્કેરવું | (B) વળ ચડાવવા | (C) ઘડિયાળને ચાવી આપવી | (D) ચાવીને ખીંટી પર મૂકવી

✓ **જવાબ:** (A) ઉશ્કેરવું

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

38 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : પાણીમાં જવું**

(A) પાણીમાં ઓગળવું | (B) મિશ્રણ કરવું | **(C) નકામું જવું** | (D) ઉપયોગ થવો

✓ **જવાબ:** (C) નકામું જવું

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

39 **'ગોઠી જવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ જણાવો.**

(A) દુ:ખ કે લાગણીથી રડું રડું થઈ જવું | **(B) ફાવટ આવવી** | (C) ઘૂંઘવાઈ જવું | (D) આનંદથી ગાંડાઘેલા થઈ જવું

✓ **જવાબ:** (B) ફાવટ આવવી

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

40 **'જો વરસે આદરા તો બારે પાધરા જો વરસે ઉત્તરા તો ધાન ન પામે કૂતરા જો વરસે મઘા તો ધાનના ઢગા જો વરસે હાથિયો તો મોતિએ પુરાય સાથિઓ' — ઉપરોક્ત વાક્ય પંક્તિ જૂથ અંગે નીચેના પૈકી સાચો વિકલ્પ જણાવો.**

(A) પ્રભાતિયાની પંક્તિઓ છે. | (B) ગામઠી ગીતોની પંક્તિઓ છે. | **(C) આ ભડલી વાક્ય છે.** | (D) શ્રમગીતોની પંક્તિઓ છે.

✓ **જવાબ:** (C) આ ભડલી વાક્ય છે.

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2025

41 **'પાપ છાપરે ચડીને પોકારે' - કહેવતનો અર્થ આપો.**

(A) ખોટું કાર્ય ક્યારેય પણ છુપું રહેતું નથી. | (B) ખોટું કાર્ય છાપરે ચડીને કરવું. | (C) ખોટું કામ કરાવવું.

(D) મોટા કામમાં ખોટું કાર્ય કરવું .

✓ **જવાબ:** (A) ખોટું કાર્ય ક્યારેય પણ છુપું રહેતું નથી.

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

42 **'જાકારો દેવો' - રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શોધો.**

(A) વિદાય આપવી | **(B) કાઢી મુકવું** | (C) ? | (D) આવકારો આપવો

✓ **જવાબ:** (B) કાઢી મુકવું

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

43 **કહેવતનો સાચો અર્થ શોધો : હોઠ સાજા તો ઉત્તર ઝાઝા.**

(A) માથાભારે હોવું. | (B) ક્રોધવાન હોવું. | (C) માત્ર બોલવાથી ઉપાય મળતા નથી.

(D) વાક્શક્તિ હોય તો ગમે તેનો ઉકેલ મળી જાય.

✓ **જવાબ:** (D) વાક્શક્તિ હોય તો ગમે તેનો ઉકેલ મળી જાય.

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

44 **આપેલ કહેવતનો અર્થ જણાવો : ઘર ફૂટ્યે ઘર જાય**

(A) મકાન સમય જતાં પડે જ | (B) ઘરનું ઘર ન હોય તો સગાઇ થવામાં મુશ્કેલી પડે | (C) અંદર અંદર સંપ રાખવા છતાં શત્રુ ફાવે

(D) અંદર અંદર મતભેદ પડતાં શત્રુ જ ફાવે

✓ **જવાબ:** (D) અંદર અંદર મતભેદ પડતાં શત્રુ જ ફાવે

GPSSB ટ્રેસર 2025

45 **કઈ કહેવતનો ઉપયોગ "ઓછી આવક ધરાવતા વ્યક્તિ નું મોટું ખર્ચ" દર્શાવવા માટે થાય છે?**

(A) અધૂરો ઘડો છલકાય. | (B) વાડ ન હોય તો વેલો ક્યાં જાય. | **(C) પાતળો દેહ ને મોટી મેંદી.** | (D) ઉતાવળે આંબા ન પાકે.

✓ **જવાબ:** (C) પાતળો દેહ ને મોટી મેંદી.

GSRTC કંડક્ટર 2017

46 **'જીભ ન ઉપડવી' - રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

(A) જીભને દુ:ખાવો થવો | (B) દુ:ખ થવું | **(C) વાત કરતાં ખચકાટ અનુભવવો** | (D) શરમનો અનુભવ થવો

✓ **જવાબ:** (C) વાત કરતાં ખચકાટ અનુભવવો

GSRTC કંડક્ટર 2018

47 **નીચે આપેલા રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ જણાવો : જાદુઈ લાકડી ફરવી**

(A) જાદુ કરવું | **(B) ચમત્કાર કરવો** | (C) મંત્રતંત્ર કે જાદુટોણાં કરવાં | (D) કામણ કરવું

✓ **જવાબ:** (B) ચમત્કાર કરવો

GSRTC કંડક્ટર (Series B) 2024

48 **'ગોળના પાણીએ નાહવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ જણાવો.**

(A) ખૂબ ફાયદો થવો | **(B) મહામુશ્કેલી ટળવી** | (C) ઈર્ષ્યા થવી | (D) છેતરાવવું

✓ **જવાબ:** (B) મહામુશ્કેલી ટળવી

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

49 **'મોરના ઈંડા ચીતરવાં ન પડે' કહેવતનો અર્થ જણાવો.**

(A) ઈંડા સુંદર ચીતરેલાં જ હોય. | **(B) માતા-પિતાના સંસ્કાર - ગુણો બાળકોમાં આપોઆપ આવે છે તેને કેળવવા પડતા નથી.** | (C) મોર સુંદર હોય તેથી. | (D) મોરનું ઈંડું ચીતરેલું જ હોય છે.

✓ **જવાબ:** (B) માતા-પિતાના સંસ્કાર - ગુણો બાળકોમાં આપોઆપ આવે છે તેને કેળવવા પડતા નથી.

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

50 **રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શોધો. ઓસાણ ન રહેવું**

(A) યાદ ન રહેવું | (B) સરળ ન હોવું | (C) સ્મૃતિ હોવી | (D) ઈચ્છા ન થવી

✓ **જવાબ:** (A) યાદ ન રહેવું

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

51 **વિરુધ્યાર્થી કહેવત આપો : 'ખાધું ખભે આવે'**

(A) ભૂખ્યું એને કાંઇ ન દુ:ખ્યું | (B) ખાધું ધાન ને ગયું માન | **(C) ફરે તે ચરે, બાંધ્યું ભૂખે મરે** | (D) ભૂખે મરતો ચોરી શીખે

✓ **જવાબ:** (C) ફરે તે ચરે, બાંધ્યું ભૂખે મરે

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

52 **રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શોધો. બાકરી બાંધવી**

(A) બકારી આવવી | **(B) દુશ્મનાવટ કરવી** | (C) દુશ્મનોને પરાજય આપવો | (D) નુકસાન થવું

✓ **જવાબ:** (B) દુશ્મનાવટ કરવી

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

53 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શોધીને લખો : સોડ તાણીને સૂઇ જવું**

(A) આડ ઓઠીને સૂઇ જવું | **(B) મૃત્યુ પામવું** | (C) પડખું ફેરવીને સૂઇ જવું | (D) ઘસઘાટ ઊંઘી જવું

✓ **જવાબ:** (B) મૃત્યુ પામવું

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

54 નીચે આપેલ કહેવાતનો સાચા અર્થવાળો વિકલ્પ શોધો. દૂઝણી ગાયની લાત પણ સારી

(A) જાહેર ચીજ સૌના માટે હોય છે. (B) દૂઝણી ગાય નુકસાન પહોંચાડતી નથી **(C) ફાયદો કરાવનારના દોષ પણ સહી લેવા** (D) દૂઝણી ગાય દૂધ આપતી નથી

✓ **જવાબ:** (C) ફાયદો કરાવનારના દોષ પણ સહી લેવા

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

55 રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શોધો. ઓછું આવવું

(A) વધારે ન હોવું (B) ખુશ થવું **(C) દુઃખ થવું** (D) કરકસર કરવી

✓ **જવાબ:** (C) દુઃખ થવું

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ / સબ ઓડિટર 2017

56 'પરવારી જવું' રૂઢિપ્રયોગ કયો અર્થ સૂચવે છે?

(A) કામમાં છૂટકારો મેળવવો (B) બધા કામ પૂરાં કરવાં (C) કામ પૂરું કરવા ઉતાવળ કરવી **(D) બધા જ કામ પુરા કરી નવરા થવું**

✓ **જવાબ:** (D) બધા જ કામ પુરા કરી નવરા થવું

ગુજરાત હાઈકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

57 'શિંગડાં માંડવાં' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શોધો.

(A) સામા થવું (B) ઘાયલ કરવું (C) ઝઘડો ટાળવો (D) આનંદ કરવો

✓ **જવાબ:** (A) સામા થવું

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કમ્પ્યુટર ઓપરેટર 2024

58 'ટકે શેર ભાજી ટકે શેર ખાજાં' કહેવતનો અર્થ શોધો.

(A) શેર બજારમાં મળે નહીં (B) પૈસા કરતાં તકની કિંમત ઘણી મોટી છે. (C) ભાજી ખાવાથી પૈસા મળે **(D) સારું- નરસું બધું સરખું**

✓ **જવાબ:** (D) સારું- નરસું બધું સરખું

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કોર્ટ મેનેજર 2024

59 'મોં ચડવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શોધો.

(A) ભાન ન થવું (B) ભાન થવું (C) ભાનમાં આવવું **(D) રીસ ચડવી**

✓ **જવાબ:** (D) રીસ ચડવી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઇવર 2024

60 **'કૂવો - હવાડે કરવો' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શોધો.**

(A) પાણીમાં ડૂબી આત્મહત્યા કરવી | (B) પાણી ભરવા જવું | (C) કૂવો ખોદવો | (D) હવાડો ખાલી કરવો

✓ **જવાબ:** (A) પાણીમાં ડૂબી આત્મહત્યા કરવી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

61 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો - 'કબાહું કરવું'.**

(A) નુકસાન કરવું | (B) કાગનો વાઘ કરવો | (C) આ પૈકી એક પણ નહીં | (D) વ્યભિચાર કરવો

✓ **જવાબ:** (A) નુકસાન કરવું

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

62 **'જ્યાં પંચ ત્યાં પરમેશ્વર' કહેવતનો અર્થ શોધો.**

(A) પ્રભુ બધે વસે છે | (B) પ્રભુ બધે વસતા નથી | **(C) એકતામાં પ્રભુતા વસે** | (D) પાંચ જણનો સમૂહ

✓ **જવાબ:** (C) એકતામાં પ્રભુતા વસે

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2023

63 **"ઓછું આવવું" રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શોધો.**

(A) વધારે ન હોવું | (B) ખુશ થવું | **(C) દુ:ખ થવું** | (D) કરકસર કરવી

✓ **જવાબ:** (C) દુ:ખ થવું

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

64 **'આભ તૂટી પડવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શોધો.**

(A) આભમાં ચાંદલા ટાંકવા | (B) આભેથી તારલા તોડવા | **(C) ભારે મુશ્કેલીમાં મુકાવું** | (D) આભે ટેકો દેવો

✓ **જવાબ:** (C) ભારે મુશ્કેલીમાં મુકાવું

ગુજરાત હાઈકોર્ટ સિસ્ટમ ઓફિસર 2021

65 **'આંખ આવવી' - કહેવત નું ?**

(A) આંખે વસ્તુઓ ન ધાવવી | (B) ઈર્ષ્યા | (C) દુ:ખ થવું | **(D) આંખ ખરાબ થવા**

✓ **જવાબ:** (D) આંખ ખરાબ થવા

RMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2023

66 **રૂઢીપ્રયોગનો કયો અર્થ યોગ્ય નથી ?**

(A) અક્કલનો ઓથમીર - બુદ્ધિ વિનાનું | (B) અગસ્ત્યના વાયદા - પૂરા ન થાય તેવા વાયદા | **(C) અન્ન જળ ઉઠવું - ઘરમાં અનાજ ન હોવું** | (D) કાચું સોનુ - ખૂબ જ ફળદાયી

✓ **જવાબ:** (C) અન્ન જળ ઉઠવું - ઘરમાં અનાજ ન હોવું

RMC જુનિયર ક્લાર્ક 2021

67 **1. આંગળીથી નખ વેગળા – ભેદભાવ. 2. ઊંધા પાટા બાંધવા – અયોગ્ય સારવાર કરવી 3. કાન ફૂંકવા – ખોટું કહીને ચઢાવવું 4. કૂવામાંનું દેડકું – સંકુચિત વિચાર સરણી વાળું ઉપરોક્ત પૈકી કયું યોગ્ય નથી ?**

(A) 1 | (B) 2 | (C) 3 | (D) 4

✓ **જવાબ:** (A) 1

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

68 **નીચેના પૈકી સાચો રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ પસંદ કરો. - પગ મણમણના થઈ જવા.**

(A) મન સાવધ થઈ જવું | **(B) મન ખિન્ન થઈ જવું** | (C) ___ | (D) ___

✓ **જવાબ:** (B) મન ખિન્ન થઈ જવું

SEB TAT (ઉ.મા.) — English 2023

69 **'તુંબડીમાં કાંકરા હોવા' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શું થાય ?**

(A) કશી જ સમજ ન પડવી | (B) નુકશાનમાં વધુ નુકસાન | (C) ભેદભાવ હોવો | **(D) વજૂદ વિનાનું હોવું**

✓ **જવાબ:** (D) વજૂદ વિનાનું હોવું

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

70 **સનસનાટી તૂટી પડવી એટલે શું ?**

(A) ઘરમાં સૂનકાર વ્યાપવો | (B) શાંતિ થવી | (C) નાસી જવું | (D) આશ્ચર્ય કે હબકની સ્તબ્ધતાની વ્યાપક અસર થવી

✓ **જવાબ:** (A) ઘરમાં સૂનકાર વ્યાપવો

SEB TET-1 (પ્રાથમિક શિક્ષક) 2023

71 **'લસરકો મારવો' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ જણાવો.**

(A) રેખા દોરવી | (B) ઝડપથી ભાગવું | **(C) ઝપાટાથી ખેંચવું** | (D) થપ્પડ મારવી

✓ **જવાબ:** (C) ઝપાટાથી ખેંચવું

SEB TET-2 (ગણિત-વિજ્ઞાન) 2023

72 **'કપાળમાં ઉગે વાળ, તો ભાલમાં ઉગે આડ' - ને શું કહેવાય ?**

(A) મુસ્તક | (B) રુઢિપ્રયોગ | **(C) કહેવત** | (D) શીર્ષક

✓ **જવાબ:** (C) કહેવત

SEB TET-2 (સામાજિક વિજ્ઞાન) 2023

73 **'કપાળમાં ઊગે વાળ, તો ભાલમાં ઊગે ઝાડ' - ને શું કહેવાય ?**

(A) મુસ્તક | (B) રૂઢિપ્રયોગ | **(C) કહેવત** | (D) શીર્ષક

✓ **જવાબ:** (C) કહેવત

VMC જુનિયર ક્લાર્ક 2023

74 **નીચે દર્શાવેલ રૂઢિપ્રયોગ અને અર્થ વિશે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો. 1. ઊંચો હાથ રહેવો – ચડિયાતા નિવડવું 2. ઓછી પાંસળીનું – ઘણો આળસુ 3. ચંદરવો બાંધવો – જૂઠું નામ કે કીર્તિ મેળવવી 4. છક્કડ ખવરાવવી – કજિયો કરાવવો**

(A) 1 અને 2 સાચી જોડી છે. | (B) 3 અને 4 સાચી જોડી છે. | **(C) 1 અને 3 સાચી જોડી છે.** | (D) 2 અને 4 સાચી જોડી છે.

✓ **જવાબ:** (C) 1 અને 3 સાચી જોડી છે.

BMC જુનિયર ક્લાર્ક 2026

75 **નીચે આપેલી વિરોધી કહેવતની ? ? ? ? ? ? 1. અક્કરમીનો પડિયો કાણો 2. આપ ભલા તો જગ ભલા 3. ચેતતો નર સદા સુખી 4. ઝાઝા હાથ રળિયામણા**

(A) 1-D, 2-A, 3-B, 4-C | (B) 1-B, 2-A, 3-D, 4-C | **(C) 1-D, 2-B, 3-A, 4-C** | (D) 1-C, 2-D, 3-B, 4-A

✓ **જવાબ:** (C) 1-D, 2-B, 3-A, 4-C

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2025

76 **નીચે આપેલ કહેવતનો સાચા અર્થવાળો વિકલ્પ પસંદ કરો ધીરજનાં ફળ મીઠાં**

(A) ધીરજ રાખવાથી સારું પરિણામ આવે છે | (B) ધીરજનાં મીઠાં ફળ મળે | (C) નિરાંતે બેસી રહેવું | (D) ધીમે ધીમે કામ કરવું

✓ **જવાબ:** (A) ધીરજ રાખવાથી સારું પરિણામ આવે છે

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

77 **'સાપ ગયા ને લિસોટા રહ્યા.' - કહેવતનો અર્થ લખો.**

(A) પોતાને ગમતી હોય તેવી સલાહ મળી જાય છે. | **(B) સારી વસ્તુ ગઈ અને નકામી વસ્તુ કાયમ માટે રહી ગઈ.**

(C) સાપ જાય પછી લિસોટો પડે પણ તે જતો રહે છે. | (D) સાપ ગયા પછી સર્વ પ્રકારની અનુકૂળતા મળે છે.

✓ **જવાબ:** (B) સારી વસ્તુ ગઈ અને નકામી વસ્તુ કાયમ માટે રહી ગઈ.

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

78 **'ધાટે ચડી જવું' - રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શોધો.**

(A) ભૂલ સુધારવી | (B) પુષ્ટિ મળવી | **(C) સાચો રસ્તો જડવો** | (D) ?

✓ **જવાબ:** (C) સાચો રસ્તો જડવો

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

79 **'તેલ જોવું ને તેલની ધાર જોવી.' - કહેવતનો અર્થ શોધો.**

(A) આફત કે મુશ્કેલી પહેલાં અગમચેતી વાપરવી. | (B) ઇચ્છા હોય તો કાર્ય સિદ્ધ થાય. | (C) ખાનગી વાત જાહેર ન કરવી.

(D) કોઈ પણ કાર્ય સમજી વિચારીને કરવું.

✓ **જવાબ:** (D) કોઈ પણ કાર્ય સમજી વિચારીને કરવું.

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

80 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : ખાટું મોળું થવું**

(A) દૂધ મેળવવું | (B) દહીં બનાવવું | (C) યોગ્ય થવું | **(D) બગડી જવું**

✓ **જવાબ:** (D) બગડી જવું

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

81 **નીચે આપેલ રુઢિપ્રયોગનો યોગ્ય અર્થ પસંદ કરો. શેર લોહી ચડવું**

(A) સંતોષ કે આનંદ થવો | (B) વજનદાર વસ્તુ લીઈને ચડવું | (C) લોહી વધે એવું જમવું | (D) લોહીના બોટલ ચડાવવા

✓ **જવાબ:** (A) સંતોષ કે આનંદ થવો

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

82 **આપેલા રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શોધો :મોં ચડવું**

(A) રોગ થવો | (B) શરીર વળવું | **(C) રીસ ચડવી** | (D) ખૂબ બોલવું

✓ **જવાબ:** (C) રીસ ચડવી

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2022

83 **"પોતાનું સ્થાન નગણ્ય હોવા છતાં 'સઘળો વહીવટ પોતાના હાથમાં જ છે', તેવો આડંબર કરવો." - અર્થ ધરાવતી કહેવત કઇ ?**

(A) જાનમાં કોઈ જાણે નહિ, ને હું વરની ફૂઇ. | (B) ઘરડાં ગાડાં વાળે. | (C) આપ સમાન બળ નહિ, મેઘ સમાન જળ નહિ.

(D) હાથીના પગલામાં બધાંનાં પગલાં સમાય.

✓ **જવાબ:** (A) જાનમાં કોઈ જાણે નહિ, ને હું વરની ફૂઇ.

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

84 **કહેવતનો અર્થ આપો : ધીરજનાં ફળ મીઠાં**

(A) ધૈર્ય રાખવાથી અનેક લાભ થાય છે. (B) ઝાડ પર પાકેલ ફળ વધારે મીઠું હોય છે. (C) વધારે પાકેલ ફળ બગડી જાય છે. (D) ધીરજ રાખવી નહીં.

✓ **જવાબ:** (A) ધૈર્ય રાખવાથી અનેક લાભ થાય છે.

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

85 **''પગ ધોઈને પીવા'' - રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શું થાય ?**

(A) મદદ માંગવી **(B) ઉપકાર સ્વીકાર કરવો** (C) સખત મહેનત કરવી (D) વારંવાર જવું

✓ **જવાબ:** (B) ઉપકાર સ્વીકાર કરવો

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

86 **'લીલીસૂકી જોવી' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

(A) ચડતી-પડતીનો અનુભવ કરવો (B) વનનું નિરીક્ષણ કરવું (C) નબળી સ્થિતિ હોવી (D) વેલનું નિરીક્ષણ કરવું

✓ **જવાબ:** (A) ચડતી-પડતીનો અનુભવ કરવો

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

87 **કહેવતો માટે જુદો પડતો વિકલ્પ પસંદ કરો.**

(A) કડવું ઓસડ મા જ પાય – પારકી મા જ કાન વીંધે (B) હાથના કર્યા હૈયે વાગે – ખાડો ખોદે તે પડે

(C) વગ ત્યાં પગ – વાડ વિના વેલો ના ચડે **(D) બોલ્યું વાયરે જાય , લખ્યું લેખે થાય – લખાણું એ વંચાણું**

✓ **જવાબ:** (D) બોલ્યું વાયરે જાય , લખ્યું લેખે થાય – લખાણું એ વંચાણું

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2026

88 **નીચે આપેલ કહેવતનો સાચા અર્થવાળો વિકલ્પ પસંદ કરો. ઊગતા સૂરજને સૌ પૂજે.**

(A) ચડતીમાં હોય તેને સહુ આવકારે. (B) સૂરજની જળ ચઢાવવું (C) સૂરજ ઊગે ત્યારે જાગવું (D) પરિસ્થિતિમાં પરિવર્તન આવવું

✓ **જવાબ:** (A) ચડતીમાં હોય તેને સહુ આવકારે.

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

89 **નીચે આપેલ રુઢિપ્રયોગનો યોગ્ય અર્થ પસંદ કરો. ચકિત થઇ જવું**

(A) આશ્ચર્ય પામવું (B) ચકોર થઇ જવું (C) ચાલાકી કરવી (D) આતુર થઇ જવું

✓ **જવાબ:** (A) આશ્ચર્ય પામવું

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

90 **આપેલા રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શોધો :પગ ઢીલા થવા**

(A) પગે ઈજા થવી | (B) બીમાર પડવું | (C) શારીરિક નબળાઇ આવવી | **(D) નાહિંમત થવું**

✓ **જવાબ:** (D) નાહિંમત થવું

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

91 **નીચે આપેલ કહેવતનો અર્થ શોધો રામ રાખે તેને કોણ ચાખે?**

(A) જેની રક્ષા પ્રભુ કરે તેને કોઈ નુકસાન ન કરી શકે. | (B) રામ શબરીના બોર ચાખે | (C) રામને યાદ કરવા | (D) રામ ભરોશે બેસવું

✓ **જવાબ:** (A) જેની રક્ષા પ્રભુ કરે તેને કોઈ નુકસાન ન કરી શકે.

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

92 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : ગળું કાપવું**

(A) વિશ્વાસઘાત કરવો | (B) સિલાઇ કરવી | (C) હાનિ પહોંચાડવી | (D) માહિતી મેળવવી

✓ **જવાબ:** (A) વિશ્વાસઘાત કરવો

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

93 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : 'ફના થવું'**

(A) પ્રસન્ન થવું | (B) ગુસ્સે થવું | **(C) પાયમાલ થવું** | (D) રીસાઇ જવું

✓ **જવાબ:** (C) પાયમાલ થવું

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

94 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : ગળે પાણી ન પડવા દેવું**

(A) તરસ છીપવા ન દેવી | (B) હર્ષ થવો | (C) આઘાત લાગવો | **(D) ત્રાસ ગુજારવો**

✓ **જવાબ:** (D) ત્રાસ ગુજારવો

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

95 **' ભગાના ભાઇ જેવું કરવું ' - કહેવતનો અર્થ શોધો.**

(A) મૂખતા ભર્યું કામ કરવું | (B) બીજાને મૂર્ખ બનાવવા | (C) હોશિયારી બતાવવી | (D) બધા જોડે ખોટા કામ કરવા

✓ **જવાબ:** (A) મૂખતા ભર્યું કામ કરવું

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

96 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : 'અડો જમાવવો'**

(A) અડો શરૂ કરવો | **(B) કાયમી મુકામ કરવો** | (C) ધાક જમાવવી | (D) બેસી રહેવું

✓ **જવાબ:** (B) કાયમી મુકામ કરવો

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

97 **રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ લખો : પાણી વલોવવાં**

(A) પરસેવો પાડવો | **(B) ફોગટ ફાંફાં મારવાં** | (C) માખણ કાઢવું | (D) વલોણું કરવું

✓ **જવાબ:** (B) ફોગટ ફાંફાં મારવાં

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

98 **નીચે આપેલ રુઢિપ્રયોગનો યોગ્ય અર્થ પસંદ કરો. વાત ગળે ન ઊતરવી**

(A) બોલીને ફરી જવું | **(B) સમજ ન પડવી** | (C) ગળું ખુલ્લું ન થવું | (D) વાત જીભ સુધી ન આવવી

✓ **જવાબ:** (B) સમજ ન પડવી

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

99 **કહેવતનો અર્થ લખો : 'દામ કરે કામ'**

(A) પૈસા કઢાવવા કામ કરવું જોઈએ. | (B) પૈસાથી કામ ન થાય. | **(C) પૈસાથી બધાં કામ થઈ શકે.** | (D) પૈસા વિના કામ થઈ શકે.

✓ **જવાબ:** (C) પૈસાથી બધાં કામ થઈ શકે.

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

100 **"હાથ-વાટકો થવું." – રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ સમજાવો.**

(A) નાના-મોટા કામમાં ઉપયોગી થવું | (B) હાથથી જવું | (C) મોટી મોટી વાતો કરવી | (D) તાલાવેલી થવી

✓ **જવાબ:** (A) નાના-મોટા કામમાં ઉપયોગી થવું

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 **'નાકે દમ આવવો' રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શો?**

(A) ખૂબ કંટાળી / ત્રાસી જવું | (B) નાક પાસે શ્વાસ આવવો | (C) ગર્વ થવો | (D) બીમાર પડવું

ઉકેલ: 'નાકે દમ આવવો' નો રૂઢ અર્થ છે — કોઈ વાત કે વ્યક્તિથી ખૂબ ત્રાસી / કંટાળી જવું. 'નાક પાસે શ્વાસ આવવો' એ શાબ્દિક અર્થ હોવાથી ભ્રામક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 **'દાળમાં કાળું હોવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

(A) દાળ બગડી જવી | **(B) કોઈ ગરબડ / શંકાસ્પદ વાત હોવી** | (C) ભોજન સ્વાદિષ્ટ હોવું | (D) ગુસ્સો આવવો

ઉકેલ: 'દાળમાં કાળું હોવું' એટલે કોઈ વાતમાં છૂપી ગરબડ કે શંકાસ્પદ બાબત હોવી. બાકીના વિકલ્પ શાબ્દિક કે અસંબંધિત છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **'આંખ આડા કાન કરવા' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શો?**

(A) ધ્યાનથી સાંભળવું | **(B) જાણીજોઈને દુર્લક્ષ કરવું** | (C) ગુસ્સે થવું | (D) ખુશ થવું

ઉકેલ: આ રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ છે — જાણવા છતાં વાતને ન સાંભળી / ન જોઈ હોય તેમ રાખવી, એટલે કે જાણીજોઈને દુર્લક્ષ કરવું.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'હાથ ધોઈ નાખવા' રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ આપો.**

(A) હાથ સ્વચ્છ કરવા | **(B) કોઈ વસ્તુ / કામ છોડી દેવું** | (C) મદદ કરવી | (D) નવું કામ શરૂ કરવું

ઉકેલ: 'હાથ ધોઈ નાખવા' એટલે કોઈ વસ્તુ, કામ કે સંબંધ છોડી દેવો / ગુમાવી દેવો. 'હાથ સ્વચ્છ કરવા' એ શાબ્દિક અર્થ હોવાથી ભ્રામક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **'ગાગરમાં સાગર ભરવો' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શો?**

(A) ઘણું પાણી ભરવું | **(B) થોડામાં ઘણું કહી દેવું** | (C) મહેનત કરવી | (D) વ્યર્થ પ્રયત્ન કરવો

ઉકેલ: 'ગાગરમાં સાગર ભરવો' એટલે નાનામાં મોટું સમાવવું, એટલે કે થોડા શબ્દોમાં ઘણી મોટી વાત કહી દેવી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'પેટ ચોળીને શૂળ ઊભું કરવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

(A) પેટમાં દુખાવો થવો | **(B) વગર કારણે મુશ્કેલી વહોરી લેવી** | (C) ભૂખ લાગવી | (D) બીજાને મદદ કરવી

ઉકેલ: 'પેટ ચોળીને શૂળ ઊભું કરવું' એટલે જરૂર વગર, જાતે જ મુશ્કેલી ઊભી કરવી / વહોરી લેવી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'કાન ભંભેરવા' રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શો?**

(A) કાનમાં અવાજ કરવો | **(B) ચાડી ખાઈ બીજાને ઉશ્કેરવો** | (C) ધ્યાનથી સાંભળવું | (D) કાન સાફ કરવો

ઉકેલ: 'કાન ભંભેરવા' એટલે કોઈની વિરુદ્ધ ભંભેરણી / ચાડી કરી તેને ઉશ્કેરવો. 'કાનમાં અવાજ કરવો' એ શાબ્દિક અર્થ ભ્રામક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'આભ ફાટવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

(A) વરસાદ પડવો | **(B) મોટી આફત આવી પડવી** | (C) ખૂબ ખુશ થવું | (D) આકાશ સ્વચ્છ થવું

ઉકેલ: 'આભ ફાટવું' એટલે અચાનક મોટી આફત કે દુઃખ આવી પડવું. તે દુઃખદ પ્રસંગ માટે જ વપરાય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'દૂરથી ડુંગર રળિયામણા' કહેવતનો બોધ શો?**

(A) ડુંગર ચઢવા સહેલા છે | **(B) દૂરનું સારું લાગે, પાસે જઈએ ત્યારે વાસ્તવિકતા સમજાય** | (C) પ્રવાસ કરવો જોઈએ | (D) કુદરત સુંદર છે

ઉકેલ: આ કહેવત શીખવે છે કે દૂરથી દરેક વસ્તુ સુંદર / સહેલી લાગે, પણ પાસે જઈએ ત્યારે તેની ખરી મુશ્કેલી / વાસ્તવિકતા સમજાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **'ઉતાવળે આંબા ન પાકે' કહેવતનો બોધ આપો.**

(A) કેરી મીઠી હોય છે | **(B) ઉતાવળ કરવાથી કામ સારું ન થાય** | (C) ખેતી મહેનતનું કામ છે | (D) ફળ સમયસર ખાવાં

ઉકેલ: આંબા (કેરી) કુદરતી ક્રમે જ પાકે; ઉતાવળથી નહીં. તેથી બોધ — કોઈ પણ સારું પરિણામ માટે ધીરજ રાખવી, ઉતાવળ ન કરવી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'બોલે તેના બોર વેચાય' કહેવતનો અર્થ શો?**

(A) બોલવાથી નુકસાન થાય | **(B) જે પ્રયત્ન / બોલે તેને જ લાભ મળે** | (C) ચૂપ રહેવું સારું | (D) બોર સ્વાદિષ્ટ હોય છે

ઉકેલ: આ કહેવત શીખવે છે કે જે પોતાની વાત રજૂ કરે / પ્રયત્ન કરે / માગે, તેને જ લાભ મળે છે; ચૂપ રહેનારને નહીં.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'ઝાઝા હાથ રળિયામણા' કહેવતનો બોધ આપો.**

(A) એકલા કામ કરવું સારું | **(B) સંપ-સહકારથી કામ સહેલું બને** | (C) વધારે માણસોથી ઝઘડો થાય | (D) મજૂરી મોંઘી છે

ઉકેલ: 'ઝાઝા હાથ રળિયામણા' એટલે ઘણા હાથ (માણસો) ભેગા મળે તો કામ સહેલું ને સુંદર બને — સંપ-સહકારનો બોધ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **'નાચ ન જાણે આંગણું વાંકું' કહેવતનો અર્થ શો?**

(A) નૃત્ય શીખવું જોઈએ | **(B) પોતાની ભૂલ / અણઆવડત બીજા પર ઢોળવી** | (C) આંગણું સાફ રાખવું | (D) મહેનત જરૂરી છે

ઉકેલ: જેને નાચ ન આવડે તે 'આંગણું વાંકું છે' એમ બહાનું કાઢે — એટલે પોતાની અણઆવડત / ભૂલ બીજા પર ઢોળવી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'જેવો દેશ તેવો વેશ' કહેવતનો બોધ આપો.**

(A) દેશભક્તિ રાખવી | **(B) સ્થળ-સંજોગ પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ** | (C) પોશાક મોંઘો રાખવો | (D) પ્રવાસ કરવો

ઉકેલ: આ કહેવત શીખવે છે કે જે સ્થળ / સમાજમાં હોઈએ ત્યાંના રીતરિવાજ ને સંજોગ પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **નીચેનામાંથી કયું કહેવત છે?**

(A) હાથ ધોઈ નાખવા | **(B) વાવો તેવું લણો** | (C) ગળે પડવું | (D) નાકે દમ આવવો

ઉકેલ: 'વાવો તેવું લણો' પૂર્ણ વાક્ય છે અને કર્મ-ફળનો બોધ આપે છે, માટે તે કહેવત. બાકીના ત્રણ વાક્યના અધૂરા ભાગ — એટલે રૂઢિપ્રયોગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **નીચેનામાંથી કયો રૂઢિપ્રયોગ છે?**

(A) જેવો દેશ તેવો વેશ | (B) બોલે તેના બોર વેચાય | **(C) દાળમાં કાળું હોવું** | (D) ઉતાવળે આંબા ન પાકે

ઉકેલ: 'દાળમાં કાળું હોવું' વાક્યનો અધૂરો ભાગ છે, વાક્યમાં ગોઠવ્યે અર્થ સ્પષ્ટ થાય — તે રૂઢિપ્રયોગ. બાકીના ત્રણ પૂર્ણ વાક્ય ને બોધ આપતી કહેવત છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'પાણીમાં બેસી જવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

(A) પાણીમાં ડૂબવું | **(B) નિષ્ફળ જવું / નિરાશ થઈ જવું** | (C) નહાવા જવું | (D) આરામ કરવો

ઉકેલ: 'પાણીમાં બેસી જવું' નો રૂઢ અર્થ છે — કોઈ યોજના કે પ્રયત્ન નિષ્ફળ જવો / નિરાશ થઈ જવું. 'પાણીમાં ડૂબવું' એ શાબ્દિક અર્થ ભ્રામક છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'હાથ ઊંચા કરી દેવા' રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શો?**

(A) નમસ્કાર કરવા | **(B) અસમર્થતા જાહેર કરી હાર માની લેવી** | (C) ખુશ થવું | (D) આશીર્વાદ આપવા

ઉકેલ: 'હાથ ઊંચા કરી દેવા' એટલે કોઈ કામ ન કરી શકવાની અસમર્થતા જાહેર કરી હાર / હાર માની લેવી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **'ગળે પડવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

(A) ગળે વળગવું પ્રેમથી | **(B) પરાણે વળગવું / જિદ કરવી** | (C) ગળામાં દુખાવો થવો | (D) ભેટવું

ઉકેલ: 'ગળે પડવું' એટલે કોઈને પરાણે વળગવું, જિદ કરી પાછળ પડવું. તે પ્રેમથી ભેટવા માટે વપરાતો નથી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **નીચેની કહેવત પૂર્ણ કરો — 'ઘરની ધોરાજી ___'.**

(A) ચલાવવી | (B) બાળવી | (C) વેચવી | (D) બાંધવી

ઉકેલ: પ્રચલિત કહેવત 'ઘરની ધોરાજી ચલાવવી' — એટલે પોતાની મનમાની / સ્વેચ્છાચાર ચલાવવો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'નાકનું ટેરવું ચઢવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શો?**

(A) શરદી થવી | **(B) ગુસ્સો / અણગમો થવો** | (C) ગર્વ થવો | (D) ખુશ થવું

ઉકેલ: 'નાકનું ટેરવું ચઢવું' એટલે કોઈ વાત ન ગમતાં ગુસ્સો કે અણગમો વ્યક્ત થવો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **'પેટમાં પાણી ન હાલવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.**

(A) પેટ ભરાઈ જવું | **(B) જરાય ચિંતા / ગભરાટ ન થવો** | (C) તરસ ન લાગવી | (D) બીમાર પડવું

ઉકેલ: 'પેટમાં પાણી ન હાલવું' એટલે ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાં પણ જરાય ચિંતા, ગભરાટ કે અસર ન થવી — સ્થિર / નિશ્ચિંત રહેવું.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'આભ ફાટવું' રૂઢિપ્રયોગ કયા વાક્યમાં યોગ્ય રીતે વપરાયો છે?**

(A) પરિણામ સારું આવતાં તેના પર આભ ફાટ્યું. | **(B) પિતાના અવસાનના સમાચારે કુટુંબ પર આભ ફાટ્યું.**

(C) મેળામાં ખૂબ ભીડ હોવાથી આભ ફાટ્યું. | (D) વરસાદ આવતાં ખેડૂત પર આભ ફાટ્યું.

ઉકેલ: 'આભ ફાટવું' એટલે મોટી આફત / દુઃખ આવી પડવું — તે દુઃખદ પ્રસંગ માટે જ વપરાય. પિતાના અવસાનનું વાક્ય જ ભાવ સાથે મેળ ખાય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **નીચેની કહેવત પૂર્ણ કરો — 'જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં ___'.**

(A) પહોંચે કવિ | (B) પહોંચે રથ | (C) પહોંચે પવન | (D) પહોંચે વાદળ

ઉકેલ: પ્રચલિત કહેવત 'જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં પહોંચે કવિ' — સૂર્ય જ્યાં ન પહોંચે ત્યાં કવિની કલ્પના પહોંચે છે, એમ કવિ-કલ્પનાની વ્યાપકતા દર્શાવે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **'દાળમાં કાળું હોવું' રૂઢિપ્રયોગ છે કે કહેવત?**

(A) રૂઢિપ્રયોગ | (B) કહેવત | (C) બંને | (D) એકેય નહીં

ઉકેલ: 'દાળમાં કાળું હોવું' વાક્યનો અધૂરો ભાગ છે; અર્થ માટે વાક્યમાં ગોઠવવો પડે અને તે કોઈ બોધ આપતો નથી — માટે તે રૂઢિપ્રયોગ છે, કહેવત નહીં.

🖍️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'નાકે દમ આવવો' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.

(A) ખૂબ કંટાળી / ત્રાસી જવું (B) ગર્વ થવો (C) બીમાર પડવું (D) ખુશ થવું

2. 'આંખ આડા કાન કરવા' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શો?

(A) ધ્યાનથી સાંભળવું (B) જાણીજોઈને દુર્લક્ષ કરવું (C) ગુસ્સે થવું (D) મદદ કરવી

3. 'દાળમાં કાળું હોવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.

(A) ભોજન સ્વાદિષ્ટ હોવું (B) કોઈ ગરબડ / શંકાસ્પદ વાત હોવી (C) દાળ બગડવી (D) ભૂખ લાગવી

4. 'હાથ ધોઈ નાખવા' રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શો?

(A) હાથ સ્વચ્છ કરવા (B) કોઈ વસ્તુ / કામ છોડી દેવું (C) મદદ કરવી (D) નવું કામ શરૂ કરવું

5. 'ગાગરમાં સાગર ભરવો' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.

(A) ઘણું પાણી ભરવું (B) થોડામાં ઘણું કહી દેવું (C) મહેનત કરવી (D) વ્યર્થ પ્રયત્ન કરવો

6. 'ઉતાવળે આંબા ન પાકે' કહેવતનો બોધ શો?

(A) કેરી મીઠી હોય (B) ઉતાવળ કરવાથી કામ સારું ન થાય (C) ખેતી મહેનતનું કામ છે (D) ફળ સમયસર ખાવાં

7. 'જેવો દેશ તેવો વેશ' કહેવતનો બોધ આપો.

(A) દેશભક્તિ રાખવી (B) સ્થળ-સંજોગ પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ (C) પોશાક મોંઘો રાખવો (D) પ્રવાસ કરવો

8. નીચેનામાંથી કયું કહેવત છે?

(A) નાકે દમ આવવો (B) વાવો તેવું લણો (C) હાથ ધોઈ નાખવા (D) ગળે પડવું

9. 'કાન ભંભેરવા' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ શો?

(A) કાનમાં અવાજ કરવો (B) ચાડી ખાઈ બીજાને ઉશ્કેરવો (C) ધ્યાનથી સાંભળવું (D) કાન સાફ કરવો

10. 'આભ ફાટવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.

(A) વરસાદ પડવો (B) મોટી આફત આવી પડવી (C) ખૂબ ખુશ થવું (D) આકાશ સ્વચ્છ થવું

11. 'ઝાઝા હાથ રળિયામણા' કહેવતનો બોધ શો?

(A) એકલા કામ કરવું સારું (B) સંપ-સહકારથી કામ સહેલું બને (C) વધારે માણસોથી ઝઘડો થાય (D) મજૂરી મોંઘી છે

12. 'ગળે પડવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.

(A) પ્રેમથી ભેટવું (B) પરાણે વળગવું / જિદ કરવી (C) ગળામાં દુખાવો થવો (D) નમસ્કાર કરવા

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'પેટ ચોળીને શૂળ ઊભું કરવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.

(A) પેટમાં દુખાવો થવો (B) વગર કારણે મુશ્કેલી વહોરી લેવી (C) ભૂખ લાગવી (D) બીજાને મદદ કરવી

14. 'હાથ ઊંચા કરી દેવા' રૂઢિપ્રયોગનો સાચો અર્થ શો?

(A) નમસ્કાર કરવા (B) અસમર્થતા જાહેર કરી હાર માની લેવી (C) ખુશ થવું (D) આશીર્વાદ આપવા

15. 'નાચ ન જાણે આંગણું વાંકું' કહેવતનો અર્થ આપો.

(A) નૃત્ય શીખવું જોઈએ (B) પોતાની ભૂલ બીજા પર ઢોળવી (C) આંગણું સાફ રાખવું (D) મહેનત જરૂરી છે

16. 'બોલે તેના બોર વેચાય' કહેવતનો બોધ શો?

(A) બોલવાથી નુકસાન થાય (B) જે પ્રયત્ન / બોલે તેને જ લાભ મળે (C) ચૂપ રહેવું સારું (D) બોર સ્વાદિષ્ટ હોય

17. નીચેનામાંથી કયો રૂઢિપ્રયોગ છે?

(A) જેવો દેશ તેવો વેશ (B) દાળમાં કાળું હોવું (C) ઉતાવળે આંબા ન પાકે (D) વાવો તેવું લણો

18. 'પેટમાં પાણી ન હાલવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.

(A) પેટ ભરાઈ જવું (B) જરાય ચિંતા / ગભરાટ ન થવો (C) તરસ ન લાગવી (D) બીમાર પડવું

19. 'દૂરથી ડુંગર રળિયામણા' કહેવતનો બોધ શો?

(A) ડુંગર ચઢવા સહેલા છે (B) દૂરનું સારું લાગે, પાસે જઈએ ત્યારે વાસ્તવિકતા સમજાય (C) પ્રવાસ કરવો જોઈએ (D) કુદરત સુંદર છે

20. 'નાકનું ટેરવું ચઢવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.

(A) શરદી થવી (B) ગુસ્સો / અણગમો થવો (C) ગર્વ થવો (D) ખુશ થવું

21. 'હાથ ધોઈ નાખવા' રૂઢિપ્રયોગનો યોગ્ય વાક્યપ્રયોગ કયો?

(A) જમ્યા પછી તેણે હાથ ધોઈ નાખ્યા. (B) અધવચ્ચે જ ભાગીદારે ધંધામાંથી હાથ ધોઈ નાખ્યા. (C) સવારે ઊઠી તેણે હાથ ધોઈ નાખ્યા. (D) પાણીથી તેણે હાથ ધોઈ નાખ્યા.

22. નીચેની કહેવત પૂર્ણ કરો — 'જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં ___'.

(A) પહોંચે કવિ (B) પહોંચે રથ (C) પહોંચે પવન (D) પહોંચે વાદળ

23. 'પાણીમાં બેસી જવું' રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ આપો.

(A) પાણીમાં ડૂબવું (B) નિષ્ફળ જવું / નિરાશ થઈ જવું (C) નહાવા જવું (D) આરામ કરવો

24. નીચેની કહેવત પૂર્ણ કરો — 'ગાંડી સાસરે ન જાય ને ___'.

(A) ડાહીને શિખામણ આપે (B) ઘરમાં બેસી રહે (C) રડ્યા કરે (D) કામ ન કરે

25. 'ગાગરમાં સાગર ભરવો' રૂઢિપ્રયોગ કયા વાક્યમાં યોગ્ય રીતે વપરાયો છે?

(A) કવિએ ટૂંકા કાવ્યમાં ગાગરમાં સાગર ભર્યો. (B) તેણે ગાગરમાં સાગરનું પાણી ભર્યું. (C) નદીમાંથી ગાગરમાં સાગર ભર્યો. (D) ગાગર નાની હોવાથી સાગર ન ભરાયો.

26. 'દાળમાં કાળું હોવું' રૂઢિપ્રયોગ છે કે કહેવત?

(A) રૂઢિપ્રયોગ (B) કહેવત (C) બંને (D) એકેય નહીં

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'કાન ભંભેરવા' રૂઢિપ્રયોગ કયા વાક્યમાં યોગ્ય રીતે વપરાયો છે?

(A) ડૉક્ટરે દર્દીના કાન ભંભેર્યા. (B) પાડોશીએ શેઠના કાન ભંભેરી નોકરને કઢાવ્યો. (C) સંગીત સાંભળી તેના કાન ભંભેરાયા. (D) ઠંડીથી તેના કાન ભંભેરાયા.

28. 'નાનો વેપારી મોટા શેઠ સામે ફરિયાદ કરવાની હિંમત ન કરી શક્યો' — આ સંદર્ભ માટે કઈ કહેવત બંધ બેસે?

(A) બોલે તેના બોર વેચાય (B) વાડ થઈને ચીભડાં ગળે (C) મોટાની સામે નાનાનું શું ચાલે (D) ઝાઝા હાથ રળિયામણા

29. 'દાળમાં કાળું હોવું' રૂઢિપ્રયોગ કયા વાક્યમાં યોગ્ય રીતે વપરાયો છે?

(A) રસોઈમાં દાળમાં કાળું દેખાયું. (B) હિસાબ ન મળતાં શેઠને દાળમાં કાળું લાગ્યું. (C) દાળમાં મરી નાખતાં તે કાળી થઈ. (D) દાળમાં કાળું મીઠું નાખ્યું.

30. નીચેનામાંથી કયો જોડકો (રૂઢિપ્રયોગ → અર્થ) ખોટો છે?

(A) નાકે દમ આવવો → કંટાળી જવું (B) આભ ફાટવું → ખૂબ ખુશ થવું (C) પાણીમાં બેસી જવું → નિષ્ફળ જવું (D) કાન ભંભેરવા → ઉશ્કેરવો

31. 'ઉતાવળે આંબા ન પાકે' — આ વાક્ય રૂઢિપ્રયોગ છે કે કહેવત, અને કેમ?

(A) રૂઢિપ્રયોગ, કારણ અધૂરો ભાગ છે

(B) કહેવત, કારણ પૂર્ણ વાક્ય ને બોધ આપે છે

(C) રૂઢિપ્રયોગ, કારણ લાક્ષણિક અર્થ આપે છે (D) એકેય નહીં

32. 'જે વ્યક્તિ બીજાનું ભલું કરવા જતાં પોતે જ ફસાય' — આ સંદર્ભ માટે કઈ કહેવત / રૂઢિપ્રયોગ સૌથી યોગ્ય?

(A) ગાગરમાં સાગર ભરવો (B) પારકી આશ સદા નિરાશ

(C) ભલું કરતાં ભૂંડું થયું (D) બોલે તેના બોર વેચાય

33. નીચેનામાંથી કયા વિકલ્પમાં બધાં જ રૂઢિપ્રયોગ છે (એકેય કહેવત નહીં)?

(A) નાકે દમ આવવો, ગળે પડવું, હાથ ધોઈ નાખવા

(B) વાવો તેવું લણો, હાથ ધોઈ નાખવા, ગળે પડવું

(C) નાકે દમ આવવો, જેવો દેશ તેવો વેશ, ગળે પડવું

(D) બોલે તેના બોર વેચાય, ઝાઝા હાથ રળિયામણા, વાવો તેવું લણો

34. 'પારકી આશ સદા નિરાશ' કહેવતનો બોધ શો?

(A) બીજા પર આધાર રાખવાથી નિરાશા જ મળે

(B) આશા હંમેશાં રાખવી (C) પારકાંની મદદ લેવી

(D) નિરાશ ન થવું

35. 'આભ ફાટવું' રૂઢિપ્રયોગ માટે કયું વાક્ય ભાવ-સંગતિ પ્રમાણે યોગ્ય છે?

(A) લોટરી લાગતાં તેના પર આભ ફાટ્યું.

(B) પૂરમાં આખું ગામ તણાઈ જતાં લોકો પર આભ ફાટ્યું.

(C) પરીક્ષામાં પાસ થતાં તેના પર આભ ફાટ્યું.

(D) પ્રવાસે જતાં તેના પર આભ ફાટ્યું.

36. નીચેનામાંથી કયો જોડકો (કહેવત → બોધ) ખોટો છે?

(A) ઝાઝા હાથ રળિયામણા → સંપથી કામ સહેલું

(B) ઉતાવળે આંબા ન પાકે → ધીરજ રાખવી

(C) નાચ ન જાણે આંગણું વાંકું → મહેનત જરૂરી

(D) બોલે તેના બોર વેચાય → પ્રયત્ન કરનારને લાભ

37. 'એક ઘરડા અનુભવી માણસની સલાહ યુવાન કરતાં વધુ ઉપયોગી નીકળી' — આ સંદર્ભ માટે કઈ કહેવત બંધ બેસે?

(A) ઉતાવળે આંબા ન પાકે (B) ઘરડા ગાડાં વાળે

(C) ઝાઝા હાથ રળિયામણા (D) વાવો તેવું લણો

38. 'ગળે પડવું' રૂઢિપ્રયોગ કયા વાક્યમાં લાક્ષણિક અર્થમાં યોગ્ય રીતે વપરાયો છે?

(A) માળા તેના ગળે પડી.

(B) ન ખરીદવા છતાં ફેરિયો માલ ગળે પાડી ગયો.

(C) દોરી તેના ગળે પડી. (D) હાર તેના ગળે પડ્યો.

39. ⭐ નીચેનામાંથી કયા વિકલ્પમાં રૂઢિપ્રયોગ અને કહેવત બંને છે, અને ક્રમ બરાબર 'રૂઢિપ્રયોગ, કહેવત' છે?

(A) વાવો તેવું લણો, હાથ ધોઈ નાખવા

(B) નાકે દમ આવવો, બોલે તેના બોર વેચાય

(C) જેવો દેશ તેવો વેશ, ઉતાવળે આંબા ન પાકે

(D) ગળે પડવું, દાળમાં કાળું હોવું

40. ⭐ 'એક માણસ વારંવાર ખોટું બોલતો, એક વાર સાચું બોલ્યો છતાં કોઈએ વિશ્વાસ ન કર્યો' — આ સંદર્ભ માટે સૌથી યોગ્ય કહેવત કઈ?

(A) જૂઠાનું મોઢું કાળું (B) એક વાર જૂઠું બોલે તેનું સાચું પણ કોઈ ન માને

(C) ઝાઝા હાથ રળિયામણા (D) દૂરથી ડુંગર રળિયામણા

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **B**	3. **B**	4. **B**	5. **B**	6. **B**	7. **B**	8. **B**	9. **B**	10. **B**	11. **B**
12. **B**	13. **B**	14. **B**	15. **B**	16. **B**	17. **B**	18. **B**	19. **B**	20. **B**	21. **B**	22. **A**
23. **B**	24. **A**	25. **A**	26. **A**	27. **B**	28. **C**	29. **B**	30. **B**	31. **B**	32. **C**	33. **A**
34. **A**	35. **B**	36. **C**	37. **B**	38. **B**	39. **B**	40. **B**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — 'નાકે દમ આવવો' એટલે કોઈ વાત કે વ્યક્તિથી ખૂબ ત્રાસી / કંટાળી જવું.

2. જવાબ (B) — જાણવા છતાં વાતને ન જોઈ / ન સાંભળી હોય તેમ રાખવી, એટલે જાણીજોઈને દુર્લક્ષ કરવું.

3. જવાબ (B) — 'દાળમાં કાળું હોવું' એટલે કોઈ વાતમાં છૂપી ગરબડ કે શંકાસ્પદ બાબત હોવી.

4. જવાબ (B) — 'હાથ ધોઈ નાખવા' એટલે કોઈ વસ્તુ, કામ કે સંબંધ છોડી દેવો. 'હાથ સ્વચ્છ કરવા' એ શાબ્દિક અર્થ ભ્રામક છે.

5. જવાબ (B) — નાનામાં મોટું સમાવવું, એટલે થોડા શબ્દોમાં ઘણી મોટી વાત કહી દેવી.

6. જવાબ (B) — આંબા કુદરતી ક્રમે જ પાકે; તેથી બોધ — સારું પરિણામ માટે ધીરજ રાખવી, ઉતાવળ ન કરવી.

7. જવાબ (B) — જે સ્થળ / સમાજમાં હોઈએ ત્યાંના રીતરિવાજ ને સંજોગ પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ.

8. જવાબ (B) — 'વાવો તેવું લણો' પૂર્ણ વાક્ય ને બોધ આપતું છે — તે કહેવત. બાકીના ત્રણ વાક્યના અધૂરા ભાગ — રૂઢિપ્રયોગ.

9. જવાબ (B) — 'કાન ભંભેરવા' એટલે કોઈની વિરુદ્ધ ભંભેરણી / ચાડી કરી ઉશ્કેરવો.

10. જવાબ (B) — 'આભ ફાટવું' એટલે અચાનક મોટી આફત કે દુઃખ આવી પડવું.

11. જવાબ (B) — ઘણા હાથ ભેગા મળે તો કામ સહેલું ને સુંદર બને — સંપ-સહકારનો બોધ.

12. જવાબ (B) — 'ગળે પડવું' એટલે કોઈને પરાણે વળગવું, જિદ કરી પાછળ પડવું.

13. જવાબ (B) — જરૂર વગર જાતે જ મુશ્કેલી ઊભી કરવી / વહોરી લેવી — એ આ રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ છે.

14. જવાબ (B) — કોઈ કામ ન કરી શકવાની અસમર્થતા જાહેર કરી હાર માની લેવી — એ આનો રૂઢ અર્થ છે.

15. જવાબ (B) — જેને નાચ ન આવડે તે 'આંગણું વાંકું' એમ બહાનું કાઢે — એટલે પોતાની અણઆવડત / ભૂલ બીજા પર ઢોળવી.

16. જવાબ (B) — જે પોતાની વાત રજૂ કરે / માગે / પ્રયત્ન કરે, તેને જ લાભ મળે — એ આ કહેવતનો બોધ છે.

17. જવાબ (B) — 'દાળમાં કાળું હોવું' અધૂરો ભાગ છે, વાક્યમાં ગોઠવ્યે અર્થ સ્પષ્ટ થાય — રૂઢિપ્રયોગ. બાકીના ત્રણ પૂર્ણ વાક્ય — કહેવત.

18. જવાબ (B) — ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાં પણ જરાય ચિંતા / ગભરાટ ન થવો, સ્થિર રહેવું — એ આનો અર્થ છે.

19. જવાબ (B) — દૂરથી દરેક વસ્તુ સુંદર લાગે, પાસે જઈએ ત્યારે તેની ખરી મુશ્કેલી / વાસ્તવિકતા સમજાય.

20. જવાબ (B) — કોઈ વાત ન ગમતાં ગુસ્સો કે અણગમો વ્યક્ત થવો — એ આ રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ છે.

21. જવાબ (B) — 'હાથ ધોઈ નાખવા' નો રૂઢ અર્થ છોડી દેવું છે; 'ધંધામાંથી હાથ ધોઈ નાખ્યા' એ જ વાક્યમાં લાક્ષણિક અર્થ યોગ્ય રીતે વપરાયો છે. બાકીના શાબ્દિક.

22. જવાબ (A) — પ્રચલિત કહેવત — 'જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં પહોંચે કવિ' — કવિ-કલ્પનાની વ્યાપકતા દર્શાવે છે.

23. જવાબ (B) — કોઈ યોજના કે પ્રયત્ન નિષ્ફળ જવો / નિરાશ થઈ જવું — એ આનો રૂઢ અર્થ છે; 'ડૂબવું' શાબ્દિક ભ્રામક.

24. જવાબ (A) — પ્રચલિત કહેવત — 'ગાંડી સાસરે ન જાય ને ડાહીને શિખામણ આપે' — પોતે ન કરી શકે છતાં બીજાને સલાહ આપનાર માટે.

25. જવાબ (A) — 'ગાગરમાં સાગર ભરવો' એટલે થોડામાં ઘણું કહી દેવું; ટૂંકા કાવ્યમાં ઘણો ભાવ સમાવ્યો — એ વાક્યમાં લાક્ષણિક અર્થ યોગ્ય.

26. જવાબ (A) — 'દાળમાં કાળું હોવું' અધૂરો ભાગ છે, અર્થ માટે વાક્યમાં ગોઠવવો પડે ને બોધ આપતો નથી — તે રૂઢિપ્રયોગ.

27. જવાબ (B) — 'કાન ભંભેરવા' એટલે ચાડી ખાઈ બીજાને ઉશ્કેરવો; પાડોશીએ શેઠને ઉશ્કેરી નોકરને કઢાવ્યો — એ વાક્યમાં લાક્ષણિક અર્થ યોગ્ય. બાકીના શાબ્દિક / અસંગત.

28. જવાબ (C) — સંદર્ભ — શક્તિશાળી સામે નબળાનું કંઈ ન ચાલે. આ બોધ 'મોટાની સામે નાનાનું શું ચાલે' કહેવતમાં છે; બાકીના સંદર્ભ-અસંગત.

29. જવાબ (B) — 'દાળમાં કાળું' એટલે કોઈ શંકાસ્પદ ગરબડ; હિસાબ ન મળતાં ગરબડની શંકા થઈ — એ વાક્યમાં લાક્ષણિક અર્થ યોગ્ય. બાકીના શાબ્દિક.

30. જવાબ (B) — 'આભ ફાટવું' નો સાચો અર્થ 'મોટી આફત આવી પડવી' છે, 'ખૂબ ખુશ થવું' નહીં. તેથી આ જોડકો ખોટો છે.

31. જવાબ (B) — 'ઉતાવળે આંબા ન પાકે' પૂર્ણ વાક્ય છે અને 'ધીરજ રાખવી' એવો બોધ આપે છે — માટે તે કહેવત, રૂઢિપ્રયોગ નહીં.

32. જવાબ (C) — 'ભલું કરતાં ભૂંડું થયું' એ બીજાનું હિત કરવા જતાં પોતે જ મુશ્કેલીમાં મુકાવાનો બોધ આપે છે — સંદર્ભને બરાબર બંધ બેસે.

33. જવાબ (A) — ત્રણેય — 'નાકે દમ આવવો', 'ગળે પડવું', 'હાથ ધોઈ નાખવા' — અધૂરા ભાગ ને લાક્ષણિક અર્થવાળા રૂઢિપ્રયોગ છે. બાકીના વિકલ્પોમાં કહેવત ભળેલી છે.

34. જવાબ (A) — 'પારકી આશ સદા નિરાશ' એટલે બીજા પર આધાર / આશા રાખવાથી છેવટે નિરાશા જ મળે — જાતમહેનતનો બોધ આપે છે.

35. જવાબ (B) — 'આભ ફાટવું' આફત / દુઃખ માટે વપરાય; પૂરમાં ગામ તણાઈ જવું એ આફતનો પ્રસંગ ભાવ સાથે મેળ ખાય. બાકીના ખુશીના પ્રસંગ — અસંગત.

36. જવાબ (C) — 'નાચ ન જાણે આંગણું વાંકું' નો સાચો બોધ 'પોતાની ભૂલ બીજા પર ઢોળવી' છે, 'મહેનત જરૂરી' નહીં. તેથી આ જોડકો ખોટો.

37. જવાબ (B) — 'ઘરડા ગાડાં વાળે' એટલે અનુભવી / વૃદ્ધ માણસ મુશ્કેલ પરિસ્થિતિ પણ અનુભવથી સંભાળી લે — સંદર્ભને બરાબર બંધ બેસે.

38. જવાબ (B) — 'ગળે પડવું/પાડવું' એટલે પરાણે વળગાડવું; ફેરિયાએ પરાણે માલ વેચ્યો — એ વાક્યમાં લાક્ષણિક અર્થ યોગ્ય. બાકીના શાબ્દિક.

39. જવાબ (B) — 'નાકે દમ આવવો' રૂઢિપ્રયોગ (અધૂરો ભાગ) ને 'બોલે તેના બોર વેચાય' કહેવત (પૂર્ણ વાક્ય ને બોધ) — ક્રમ 'રૂઢિપ્રયોગ, કહેવત' બરાબર. વિકલ્પ 1 માં ક્રમ ઊલટો; વિકલ્પ 3 માં બંને કહેવત; વિકલ્પ 4 માં બંને રૂઢિપ્રયોગ.

40. જવાબ (B) — સંદર્ભ — વારંવાર જૂઠ બોલનારની વિશ્વસનીયતા ખોવાઇ જાય, માટે તેનું સાચું પણ કોઇ ન સ્વીકારે. આ બોધ બરાબર 'એક વાર જૂઠું બોલે તેનું સાચું પણ કોઇ ન માને' કહેવતમાં છે; બાકીના સંદર્ભ-અસંગત.

19 અલંકાર (Figures of Speech)

અલંકાર એટલે કાવ્ય કે ભાષાને શોભા આપનારું તત્ત્વ — જેમ ઘરેણાં શરીરને શોભાવે તેમ અલંકાર ભાષાને સૌંદર્ય અને અસરકારકતા આપે છે. ગુજરાતી વ્યાકરણમાં અલંકારના બે મુખ્ય પ્રકાર છે: શબ્દાલંકાર (જ્યાં શબ્દના ધ્વનિ કે રચનાથી શોભા આવે) અને અર્થાલંકાર (જ્યાં અર્થની વિશેષતાથી શોભા આવે). આ પ્રકરણમાં આપણે વર્ણાનુપ્રાસ, યમક, શ્લેષ જેવા શબ્દાલંકાર અને ઉપમા, રૂપક, ઉત્પ્રેક્ષા, અતિશયોક્તિ, વ્યતિરેક, દૃષ્ટાંત જેવા અર્થાલંકાર ઊંડાણથી શીખીશું. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, પોલીસ, TET/TAT જેવી લગભગ દરેક ગુજરાત પરીક્ષામાં 'આપેલી પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે' એવા પ્રશ્નો પૂછાય છે, માટે ઓળખ-કૌશલ્ય કેળવવું અનિવાર્ય છે.

1. અલંકાર એટલે શું — પાયાની સમજ અને બે પ્રકાર

'અલંકાર' શબ્દનો શાબ્દિક અર્થ થાય છે 'આભૂષણ' કે 'શોભા આપનારું'. ભાષામાં જ્યારે કવિ કે લેખક પોતાની વાતને વધુ સુંદર, ચોટદાર અને હૃદયસ્પર્શી બનાવવા કોઈ વિશેષ રચના વાપરે, ત્યારે તેને અલંકાર કહેવાય. અલંકાર ભાષાનો અનિવાર્ય ભાગ નથી, પણ તે ભાષાને કલાત્મક ઊંચાઈ બક્ષે છે.

અલંકારના મુખ્ય બે પ્રકાર છે. પહેલો — શબ્દાલંકાર: જ્યાં શોભા શબ્દના ધ્વનિ, રચના કે પુનરાવર્તનથી આવે છે. અહીં શબ્દ બદલી નાખીએ તો અલંકાર નાશ પામે, ભલે અર્થ એ જ રહે. બીજો — અર્થાલંકાર: જ્યાં શોભા શબ્દના અર્થમાં રહેલી વિશેષતા (સરખામણી, કલ્પના, અતિશયોક્તિ વગેરે) થી આવે છે. અહીં શબ્દ બદલીએ તોપણ અલંકાર ટકી રહે.

ઓળખવાની ચાવી: જો કવિતા સાંભળતાં 'કાનને' ગમે — એક જ અક્ષર વારંવાર આવે કે એક જ શબ્દ બે અર્થમાં વપરાય — તો શબ્દાલંકાર. જો વાંચતાં 'મનમાં' એક ચિત્ર ઊભું થાય — બે વસ્તુની સરખામણી, એકને બીજી માની લેવી, કે અતિશયોક્તિ — તો અર્થાલંકાર.

- અલંકાર = ભાષાને શોભા આપનારું તત્ત્વ (આભૂષણ).
- શબ્દાલંકાર = શબ્દના ધ્વનિ/રચનાથી શોભા (વર્ણાનુપ્રાસ, યમક, શ્લેષ).
- અર્થાલંકાર = અર્થની વિશેષતાથી શોભા (ઉપમા, રૂપક, ઉત્પ્રેક્ષા વગેરે).
- શબ્દાલંકારમાં શબ્દ બદલતાં અલંકાર નાશ પામે; અર્થાલંકારમાં ટકે.
- પંક્તિ વાંચીને 'કાન' ગમે કે 'મન'માં ચિત્ર ઊભું થાય — એ ભેદ પારખો.

શબ્દાલંકાર vs અર્થાલંકાર

મુદ્દો	શબ્દાલંકાર	અર્થાલંકાર
શોભાનો આધાર	શબ્દનો ધ્વનિ / રચના	શબ્દનો અર્થ
શબ્દ બદલતાં	અલંકાર નાશ પામે	અલંકાર ટકી રહે
મુખ્ય પ્રકાર	વર્ણાનુપ્રાસ, યમક, શ્લેષ	ઉપમા, રૂપક, ઉત્પ્રેક્ષા, અતિશયોક્તિ
અસર	કાનને મધુર લાગે	મનમાં ચિત્ર ઊભું થાય

ઉદાહરણ 1 **'કાલિન્દીને કાંઠે કદંબ' — આ પંક્તિમાં શોભા શાનાથી આવે છે, અને તે કયા પ્રકારનો અલંકાર સૂચવે છે?**

1. 1) અહીં 'ક' અક્ષર વારંવાર પુનરાવર્તિત થાય છે — શોભા શબ્દના ધ્વનિથી આવે છે.
2. 2) ધ્વનિ-આધારિત શોભા એટલે આ શબ્દાલંકાર છે (ખાસ કરીને વર્ણાનુપ્રાસ).

✅ જવાબ: **શબ્દાલંકાર**

ઉદાહરણ 2 **'સાગર જેવું વિશાળ તેનું હૃદય હતું' — આ પંક્તિ કયા પ્રકારનો અલંકાર છે?**

1. 1) અહીં હૃદયને સાગર સાથે સરખાવ્યું છે — શોભા અર્થમાં રહેલી સરખામણીથી આવે છે.
2. 2) અર્થ પર આધારિત હોવાથી આ અર્થાલંકાર છે (ઉપમા).

✅ જવાબ: **અર્થાલંકાર**

2. વર્ણાનુપ્રાસ (અનુપ્રાસ) — એક જ વર્ણનું પુનરાવર્તન

વર્ણાનુપ્રાસ એ સૌથી સરળ અને વારંવાર પૂછાતો શબ્દાલંકાર છે. જ્યારે પંક્તિમાં એક જ વ્યંજન (વર્ણ) વારંવાર પુનરાવર્તિત થાય અને તેનાથી કાનને મધુર લાગે, ત્યારે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર બને છે. તેને ટૂંકમાં 'અનુપ્રાસ' પણ કહે છે.

ઓળખ સહેલી છે: પંક્તિમાં કયો અક્ષર સૌથી વધુ વાર આવે છે તે જુઓ. જો એક જ વર્ણ (દા.ત. 'ક', 'સ', 'મ') શરૂઆતમાં કે વચ્ચે ફરી-ફરી આવતો હોય, તો વર્ણાનુપ્રાસ. ઉદાહરણ: 'ચટુલ ચપળ ચંચળ ચાલ' — અહીં 'ચ'નું પુનરાવર્તન છે.

ધ્યાન રાખો — અહીં શોભા અર્થમાં નહીં પણ ધ્વનિના પુનરાવર્તનમાં છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ શબ્દાલંકાર છે. જો માત્ર એક-બે વાર અક્ષર આવે તો અલંકાર ન ગણાય; પુનરાવર્તન સ્પષ્ટ અને કાનને જણાય તેવું હોવું જોઈએ.

- વ્યાખ્યા: એક જ વર્ણ (વ્યંજન) નું વારંવાર પુનરાવર્તન.
- પ્રકાર: શબ્દાલંકાર (ધ્વનિ-આધારિત).
- ઓળખ: પંક્તિમાં કયો અક્ષર ફરી-ફરી આવે છે તે ગણો.
- 'અનુપ્રાસ' એ આનું જ બીજું નામ છે.
- ઉદા.: 'કાલિન્દીને કાંઠે કદંબ' — 'ક'નું પુનરાવર્તન.

ઉદાહરણ 1 **'સાગરે સૂતેલું શ્વેત સોહામણું શહેર' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

1. 1) પંક્તિમાં 'સ' અક્ષર વારંવાર આવે છે — સાગરે, સૂતેલું, શ્વેત, સોહામણું, શહેર.
2. 2) એક જ વર્ણનું સ્પષ્ટ પુનરાવર્તન છે અને શોભા ધ્વનિથી આવે છે.
3. 3) આથી અહીં વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **વર્ણાનુપ્રાસ**

ઉદાહરણ 2 **'મંદ મંદ મલકાતી મધુર મુખ-મુદ્રા' — આ પંક્તિમાં શો અલંકાર છે?**

1. 1) 'મ' વર્ણ વારંવાર પુનરાવર્તિત થાય છે — મંદ, મલકાતી, મધુર, મુખ, મુદ્રા.
2. 2) એક જ વ્યંજનનું પુનરાવર્તન કાનને મધુર લાગે છે.
3. 3) આથી આ વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **વર્ણાનુપ્રાસ**

ઉદાહરણ 3 **'ઝરમર ઝરમર વરસે વાદળ' — અહીં શોભા શાનાથી આવે છે?**

1. 1) 'ઝરમર ઝરમર' એમ ધ્વનિનું પુનરાવર્તન અને 'વ' વર્ણનું પુનરાવર્તન છે.
2. 2) શોભા શબ્દના ધ્વનિ-પુનરાવર્તનથી આવે છે, અર્થથી નહીં.
3. 3) આથી આ વર્ણાનુપ્રાસ (શબ્દાલંકાર) છે.

✅ જવાબ: **વર્ણાનુપ્રાસ**

⚡ વર્ણાનુપ્રાસ ઝડપથી ઓળખો

- પંક્તિ મોટેથી વાંચો — જે અક્ષર કાનને 'ટકરાય' તે ગણો.
- એક જ વ્યંજન ૩ કે વધુ વાર → વર્ણાનુપ્રાસ.
- અર્થ સાથે કોઈ સંબંધ નહીં — માત્ર ધ્વનિ.
- શબ્દાલંકાર છે — શબ્દ બદલતાં અલંકાર જતો રહે.

3. યમક અને શ્લેષ — એક જ શબ્દ, જુદો અર્થ

યમક અલંકાર ત્યારે બને જ્યારે એક જ શબ્દ (કે અક્ષર-સમૂહ) પંક્તિમાં બે કે વધુ વાર પુનરાવર્તિત થાય, પણ દરેક વખતે તેનો અર્થ જુદો હોય. અહીં શબ્દનું 'રૂપ' એક જ રહે છે પણ 'અર્થ' બદલાય છે. ઉદાહરણ: 'કાળી કાળી વાદળી, કાળી રાત' — જ્યાં 'કાળી' એક જ રૂપે પણ સંદર્ભ બદલે છે.

શ્લેષ અલંકાર ત્યારે બને જ્યારે એક જ શબ્દ એક જ વાર વપરાય, પણ તેના એક સાથે બે (કે વધુ) અર્થ નીકળતા હોય — બંને અર્થ સંદર્ભમાં બેસતા હોય. 'શ્લેષ' એટલે 'ચોંટવું' — એક શબ્દમાં બે અર્થ ચોંટેલા હોય. ઉદાહરણ: 'કનક' એટલે 'સોનું' પણ અને 'ધતૂરો' પણ.

બંને વચ્ચેનો મુખ્ય ભેદ યાદ રાખો: યમકમાં શબ્દ ઓછામાં ઓછી બે વાર આવે અને દરેક વાર અર્થ જુદો; શ્લેષમાં શબ્દ એક જ વાર આવે અને એક સાથે બે અર્થ આપે. યમક = પુનરાવર્તન + જુદો અર્થ; શ્લેષ = એક વાર + બેવડો અર્થ. બંને શબ્દાલંકાર ગણાય છે (શ્લેષને કેટલાક અર્થાલંકારમાં પણ મૂકે છે, પણ GSEB પાઠ્યપુસ્તકમાં તે શબ્દાલંકાર તરીકે ભણાવાય છે).

- યમક: એક જ શબ્દ બે+ વાર પુનરાવર્તિત, દરેક વાર અર્થ જુદો.
- શ્લેષ: એક જ શબ્દ એક જ વાર, પણ એક સાથે બે અર્થ.
- યમક = પુનરાવર્તન જરૂરી; શ્લેષ = પુનરાવર્તન નહીં.
- બંને શબ્દાલંકાર (GSEB સંમેલન).
- શ્લેષનું ઉદા.: 'કનક' = સોનું + ધતૂરો.

યમક vs શ્લેષ — ભેદ

મુદ્દો	યમક	શ્લેષ
શબ્દ કેટલી વાર	બે કે વધુ વાર	એક જ વાર
અર્થ	દરેક વાર જુદો	એક સાથે બે અર્થ
પુનરાવર્તન	જરૂરી	જરૂરી નથી
ઓળખ-ચાવી	એક જ રૂપ, ફરી-ફરી	એક રૂપ, બેવડો અર્થ

ઉદાહરણ 1 **'કાળી કાળી વાદળી, વરસી કાળી રાત' — અહીં 'કાળી' શબ્દનો ઉપયોગ કયો અલંકાર સૂચવે છે?**

1. 1) 'કાળી' શબ્દ બે વાર (વાદળી માટે રંગ, રાત માટે અંધકાર) જુદા અર્થમાં આવે છે.
2. 2) એક જ શબ્દ પુનરાવર્તિત અને દરેક વાર અર્થ જુદો — આ યમકની વ્યાખ્યા છે.
3. 3) આથી અહીં યમક અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **યમક**

ઉદાહરણ 2 **'કનક કનકથી સોગણી, માદકતા અધિકાય' — જ્યાં પહેલું 'કનક' ધતૂરો અને બીજું 'કનક' સોનું સૂચવે છે — આ કયો અલંકાર છે?**

1. 1) 'કનક' શબ્દ બે વાર આવે છે અને દરેક વાર અર્થ જુદો છે (ધતૂરો / સોનું).
2. 2) એક જ રૂપનો શબ્દ પુનરાવર્તિત અને જુદો અર્થ — એ યમકનું લક્ષણ છે.
3. 3) આથી અહીં યમક અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **યમક**

ઉદાહરણ 3 **જ્યાં એક જ વાર વપરાયેલા 'કનક' શબ્દના સોનું અને ધતૂરો — બંને અર્થ એક સાથે સંદર્ભમાં બેસે, એ કયો અલંકાર છે?**

1. 1) અહીં શબ્દ એક જ વાર વપરાયો છે, પણ તેના એક સાથે બે અર્થ નીકળે છે.
2. 2) એક શબ્દમાં બે અર્થ ચોંટેલા હોય — એ શ્લેષનું લક્ષણ છે.
3. 3) આથી આ શ્લેષ અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **શ્લેષ**

4. ઉપમા અલંકાર — બેની સરખામણી (જેવું/સમ/સરખું)

ઉપમા એ સૌથી પ્રચલિત અર્થાલંકાર છે અને પરીક્ષામાં સૌથી વધુ પૂછાય છે. જ્યારે એક વસ્તુ (ઉપમેય) ને બીજી જાણીતી વસ્તુ (ઉપમાન) સાથે, કોઈ સમાન ગુણને કારણે, સ્પષ્ટ રીતે સરખાવવામાં આવે ત્યારે ઉપમા અલંકાર બને છે. ઉદાહરણ: 'ચંદ્ર જેવું સુંદર મુખ' — અહીં મુખ (ઉપમેય) ને ચંદ્ર (ઉપમાન) સાથે સુંદરતાના ગુણથી સરખાવ્યું છે.

ઉપમાનાં ચાર અંગ હોય છે: (1) ઉપમેય — જેને સરખાવવાનું છે, (2) ઉપમાન — જેની સાથે સરખાવ્યું, (3) સાધારણ ધર્મ — સમાન ગુણ, (4) ઉપમાવાચક શબ્દ — સરખામણી દર્શાવતો શબ્દ. ઓળખવાની સૌથી સહેલી ચાવી ઉપમાવાચક શબ્દ છે: 'જેવું', 'જેવી', 'સમ', 'સમાન', 'સરખું', 'પેઠે', 'માફક', 'સરીખું', 'તુલ્ય'.

જો પંક્તિમાં 'જેવું/સમ/સરખું' જેવો સરખામણીનો શબ્દ સ્પષ્ટ દેખાય અને બે જુદી વસ્તુ સરખાવાઈ હોય, તો લગભગ ચોક્કસ ઉપમા અલંકાર છે. આ જ ચાવી ઉપમાને રૂપકથી અલગ પાડે છે — રૂપકમાં સરખામણીનો શબ્દ હોતો નથી.

- વ્યાખ્યા: ઉપમેયને ઉપમાન સાથે સમાન ગુણથી સરખાવવું.
- ઉપમાવાચક શબ્દ: જેવું, સમ, સમાન, સરખું, પેઠે, માફક, તુલ્ય.
- ચાર અંગ: ઉપમેય, ઉપમાન, સાધારણ ધર્મ, ઉપમાવાચક શબ્દ.
- ઓળખ-ચાવી: સરખામણીનો શબ્દ સ્પષ્ટ દેખાય.
- પ્રકાર: અર્થાલંકાર.

ઉદાહરણ 1 **'તેનું મુખ ચંદ્ર જેવું સુંદર છે' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

1. 1) મુખ (ઉપમેય) ને ચંદ્ર (ઉપમાન) સાથે સરખાવ્યું છે.
2. 2) 'જેવું' એ સ્પષ્ટ ઉપમાવાચક શબ્દ છે અને 'સુંદર' એ સાધારણ ધર્મ છે.
3. 3) ચારેય અંગ હાજર છે, માટે આ ઉપમા અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **ઉપમા**

ઉદાહરણ 2 **'યુદ્ધમાં તે સિંહ સમાન વીરતાથી લડ્યો' — અહીં શો અલંકાર છે?**

1. 1) તેને (ઉપમેય) સિંહ (ઉપમાન) સાથે વીરતા (સાધારણ ધર્મ) થી સરખાવ્યો છે.
2. 2) 'સમાન' એ ઉપમાવાચક શબ્દ છે.
3. 3) સરખામણીનો શબ્દ સ્પષ્ટ હોવાથી આ ઉપમા અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **ઉપમા**

ઉદાહરણ 3 **'કમળ સરખાં કોમળ તેનાં ચરણ' — કયો અલંકાર?**

1. 1) ચરણ (ઉપમેય) ને કમળ (ઉપમાન) સાથે કોમળતા (સાધારણ ધર્મ) થી સરખાવ્યાં છે.
2. 2) 'સરખાં' એ ઉપમાવાચક શબ્દ છે.
3. 3) આથી આ ઉપમા અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **ઉપમા**

ઉપમા ઓળખવાની ચાવી

- 'જેવું / સમ / સમાન / સરખું / પેઠે / માફક' શબ્દ શોધો.
- બે જુદી વસ્તુ સરખાવાઈ છે કે નહીં તે જુઓ.
- સરખામણીનો શબ્દ + બે વસ્તુ → ઉપમા.
- સરખામણીનો શબ્દ ન હોય તો ઉપમા નહીં (કદાચ રૂપક).

5. રૂપક અલંકાર — ઉપમેય જ ઉપમાન બની જાય

રૂપક અલંકારમાં ઉપમેય અને ઉપમાન વચ્ચે એટલી ગાઢ સામ્યતા બતાવાય છે કે બંનેને એક જ ગણી લેવાય — ઉપમેયને ઉપમાન 'જેવું' નહીં પણ સીધું ઉપમાન જ 'કહી દેવાય'. અહીં સરખામણીનો કોઈ શબ્દ (જેવું/સમ) હોતો નથી. ઉદાહરણ: 'આ સંસાર સાગર છે' — અહીં સંસારને સાગર 'જેવો' નહીં પણ સંસાર એ જ સાગર કહ્યો છે.

ઓળખવાની ચાવી: રૂપકમાં બે વસ્તુની એકરૂપતા હોય છે — 'A એ B છે' એવી રચના. 'મુખરૂપી ચંદ્ર', 'ચરણકમળ', 'જીવનનૈયા', 'કરકમળ' — જેવા સામાસિક શબ્દો ઘણીવાર રૂપક સૂચવે છે, કારણ ત્યાં મુખને જ ચંદ્ર, ચરણને જ કમળ માની લેવાય છે.

ઉપમા અને રૂપક વચ્ચેનો સ્પષ્ટ ભેદ આ છે: ઉપમામાં 'જેવું/સમ/સરખું' હોય (બે અલગ રહે), જ્યારે રૂપકમાં એ શબ્દ ન હોય અને ઉપમેય જ ઉપમાન બની જાય (બંને એક). 'મુખ ચંદ્ર જેવું' = ઉપમા; 'મુખચંદ્ર' કે 'મુખ એ જ ચંદ્ર' = રૂપક.

- વ્યાખ્યા: ઉપમેયને ઉપમાન જ ગણી લેવું (A એ B છે).
- સરખામણીનો શબ્દ (જેવું/સમ) હોતો નથી.
- ઓળખ: 'મુખરૂપી ચંદ્ર', 'ચરણકમળ', 'ભવસાગર' જેવા રૂપ.
- ઉપમા થી ભેદ: ઉપમામાં 'જેવું' હોય; રૂપકમાં ન હોય.
- પ્રકાર: અર્થાલંકાર.

ઉપમા vs રૂપક

મુદ્દો	ઉપમા	રૂપક
સરખામણીનો શબ્દ	હોય (જેવું/સમ)	ન હોય
ઉપમેય-ઉપમાન સંબંધ	બે અલગ રહે	બંને એક બની જાય
રચના	A એ B જેવું	A એ B છે / A-B સામાસિક
ઉદાહરણ	મુખ ચંદ્ર જેવું	મુખચંદ્ર / ભવસાગર

ઉદાહરણ 1 **'આ સંસાર તો સાગર છે, તેને તરી જવો અઘરો છે' — આ પંક્તિમાં શો અલંકાર છે?**

1. 1) સંસારને સાગર 'જેવો' નહીં પણ સીધો 'સાગર છે' એમ કહ્યું છે — ઉપમેય જ ઉપમાન બન્યો.
2. 2) સરખામણીનો કોઈ શબ્દ (જેવું/સમ) નથી.
3. 3) આથી આ રૂપક અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **રૂપક**

ઉદાહરણ 2 **'માતાનાં ચરણકમળમાં મેં મસ્તક નમાવ્યું' — કયો અલંકાર?**

1. 1) 'ચરણકમળ' એટલે ચરણને જ કમળ ગણી લેવાયું છે — ઉપમેય (ચરણ) અને ઉપમાન (કમળ) એક બની ગયા.
2. 2) ક્યાંય 'જેવું/સમ' જેવો સરખામણીનો શબ્દ નથી.
3. 3) આથી આ રૂપક અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **રૂપક**

ઉદાહરણ 3 **'જીવનનૈયા ભવસાગરમાં હાલકડોલક થાય છે' — અહીં શો અલંકાર?**

1. 1) જીવનને નૈયા (નાવ) અને ભવ (સંસાર) ને સાગર સીધા જ ગણી લેવાયા છે.
2. 2) સરખામણીનો કોઈ શબ્દ વગર ઉપમેય જ ઉપમાન બન્યો છે.
3. 3) આથી આ રૂપક અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **રૂપક**

6. ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર — 'જાણે' ની કલ્પના

ઉત્પ્રેક્ષા અલંકારમાં ઉપમેયમાં ઉપમાનની સંભાવના કે કલ્પના કરવામાં આવે છે — એટલે કે 'આ વસ્તુ જાણે પેલી વસ્તુ જ હોય' એવી શંકા કે કલ્પના કવિ કરે છે. અહીં સરખામણી નહીં પણ 'સંભાવના' હોય છે. ઉદાહરણ: 'આકાશમાં તારા જાણે હીરા જડ્યા હોય' — અહીં તારાને હીરા હોવાની કલ્પના છે.

ઓળખવાની સૌથી પાકી ચાવી છે ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દ: 'જાણે', 'જાણે કે', 'શું', 'રખે', 'ગોયા', 'મનો'. જ્યાં 'જાણે' શબ્દ આવે ત્યાં લગભગ નિશ્ચિતપણે ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર હોય છે. આ 'જાણે' ઉપમાના 'જેવું' થી અલગ છે — 'જેવું' સરખામણી છે, 'જાણે' કલ્પના/સંભાવના છે.

ભેદ યાદ રાખો: ઉપમા = નક્કર સરખામણી ('મુખ ચંદ્ર જેવું'); ઉત્પ્રેક્ષા = કલ્પિત સંભાવના ('મુખ જાણે ચંદ્ર હોય'). ઉપમામાં 'જેવું/સમ' અને ઉત્પ્રેક્ષામાં 'જાણે/શું/મનો' — આ બે શબ્દ-યાદી પાકી કરી લો તો ભાગ્યે જ ભૂલ થાય.

- વ્યાખ્યા: ઉપમેયમાં ઉપમાનની કલ્પના/સંભાવના ('જાણે પેલું જ હોય').
- ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દ: જાણે, જાણે કે, શું, રખે, ગોયા, મનો.
- ઓળખ-ચાવી: 'જાણે' શબ્દ દેખાય → ઉત્પ્રેક્ષા.
- ઉપમા થી ભેદ: ઉપમા = સરખામણી; ઉત્પ્રેક્ષા = કલ્પના.
- પ્રકાર: અર્થાલંકાર.

ઉદાહરણ 1 **'આકાશમાં તારા ચમકે છે, જાણે કાળા આભમાં હીરા જડ્યા હોય' — આ પંક્તિમાં શો અલંકાર છે?**

1. 1) તારાને હીરા 'જડ્યા હોય' એવી કલ્પના/સંભાવના કરી છે.
2. 2) 'જાણે' એ સ્પષ્ટ ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દ છે.
3. 3) આથી આ ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **ઉત્પ્રેક્ષા**

ઉદાહરણ 2 **'તેનું મુખ એવું તેજસ્વી હતું, જાણે પૂર્ણ ચંદ્ર ઊગ્યો હોય' — કયો અલંકાર?**

1. 1) મુખને પૂર્ણ ચંદ્ર 'ઊગ્યો હોય' એવી કલ્પના કરી છે.
2. 2) 'જાણે' શબ્દ કલ્પના/સંભાવના દર્શાવે છે, સરખામણી નહીં.
3. 3) આથી આ ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **ઉત્પ્રેક્ષા**

ઉદાહરણ 3 **'વૃક્ષો પવનમાં ઝૂમે છે, જાણે નૃત્ય કરતાં હોય' — અહીં શો અલંકાર?**

1. 1) વૃક્ષોના ઝૂમવાને 'નૃત્ય કરતાં હોય' એવી કલ્પના કરી છે.
2. 2) 'જાણે' એ ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દ છે.
3. 3) આથી આ ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **ઉત્પ્રેક્ષા**

⚡ ઉપમા–રૂપક–ઉત્પ્રેક્ષા — ત્રણ ભેદ

- ઉપમા → 'જેવું / સમ / સરખું' (સરખામણી).
- રૂપક → સરખામણીનો શબ્દ નહીં, ઉપમેય જ ઉપમાન (એકરૂપ).
- ઉત્પ્રેક્ષા → 'જાણે / શું / મનો' (કલ્પના/સંભાવના).
- ત્રણેય શબ્દ-યાદી પાકી કરો — ઓળખ સહેલી થઈ જશે.

7. અતિશયોક્તિ, વ્યતિરેક અને દૃષ્ટાંત

અતિશયોક્તિ અલંકારમાં કોઈ વાતને વાસ્તવિકતા કરતાં ખૂબ વધારી-ચઢાવીને, અશક્ય હદ સુધી રજૂ કરવામાં આવે છે. ઉપમેય ગૌણ બની જાય અને માત્ર ઉપમાન કે અતિશયતા જ રહે. ઉદાહરણ: 'તેની તલવાર આકાશને અડી ગઈ' કે 'આંસુની નદી વહી ગઈ' — અહીં વાસ્તવમાં અશક્ય હદની વાત છે.

વ્યતિરેક અલંકારમાં ઉપમેયને ઉપમાન કરતાં 'ચઢિયાતું' બતાવાય છે — એટલે જેની સાથે સરખાવ્યું તેનાથી પણ ઉપમેય શ્રેષ્ઠ. ઉદાહરણ: 'ચંદ્ર તો રાત્રે જ પ્રકાશે, પણ તારું મુખ તો સદાય પ્રકાશે' — અહીં મુખને ચંદ્ર કરતાં ચઢિયાતું ગણ્યું. ઉપમામાં બંને સરખા, વ્યતિરેકમાં ઉપમેય ચઢિયાતું.

દૃષ્ટાંત અલંકારમાં એક વાત કહ્યા પછી, તેને સમજાવવા કે પુષ્ટ કરવા બીજું સ્વતંત્ર પણ સમાન ઉદાહરણ (દાખલો) મૂકવામાં આવે છે — બંને વાક્ય સ્વતંત્ર હોય પણ વચ્ચે સામ્ય હોય. ઉદાહરણ: 'સજ્જનની સંગતથી દુર્જન સુધરે; ચંદનની પાસે રહેલું લાકડું પણ સુગંધી બને.' અહીં બીજું વાક્ય દાખલા રૂપે પ્રથમને પુષ્ટ કરે છે.

- અતિશયોક્તિ: વાતને અશક્ય હદ સુધી વધારી-ચઢાવી રજૂ કરવી.
- વ્યતિરેક: ઉપમેયને ઉપમાન કરતાં ચઢિયાતું બતાવવું.
- દૃષ્ટાંત: એક વાત + તેને પુષ્ટ કરતો સ્વતંત્ર સમાન દાખલો.
- ત્રણેય અર્થાલંકાર છે.
- વ્યતિરેક vs ઉપમા: ઉપમામાં બંને સરખા, વ્યતિરેકમાં ઉપમેય ચઢિયાતું.

ત્રણ અર્થાલંકાર — ઓળખ

અલંકાર	મુખ્ય લક્ષણ	ઉદાહરણ-સંકેત
અતિશયોક્તિ	અશક્ય હદની વધારી-ચઢાવી વાત	આંસુની નદી વહી
વ્યતિરેક	ઉપમેય ઉપમાન કરતાં ચઢિયાતું	મુખ ચંદ્રથીય સવાયું
દૃષ્ટાંત	વાત + સ્વતંત્ર સમાન દાખલો	બે અલગ વાક્ય, સામ્ય

ઉદાહરણ 1 **'તેના વિરહમાં તેણે આંસુની નદીઓ વહાવી દીધી' — આ પંક્તિમાં શો અલંકાર છે?**

1. 1) આંસુ 'નદીઓ' રૂપે વહે એ વાસ્તવમાં અશક્ય — વાતને ખૂબ વધારી-ચઢાવી રજૂ કરી છે.
2. 2) અશક્ય હદની અતિશયતા એ અતિશયોક્તિનું લક્ષણ છે.
3. 3) આથી આ અતિશયોક્તિ અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **અતિશયોક્તિ**

ઉદાહરણ 2 **'ચંદ્રમાં તો ડાઘ છે, પણ તારા મુખમાં તો કોઈ ડાઘ જ નથી' — અહીં શો અલંકાર?**

1. 1) મુખને ચંદ્ર સાથે સરખાવી, મુખને ચંદ્ર કરતાં ચઢિયાતું (નિર્દોષ) બતાવ્યું છે.
2. 2) ઉપમેય (મુખ) ઉપમાન (ચંદ્ર) કરતાં શ્રેષ્ઠ — એ વ્યતિરેકનું લક્ષણ છે.
3. 3) આથી આ વ્યતિરેક અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **વ્યતિરેક**

ઉદાહરણ 3 **'સંતની સંગતથી પાપી પાવન બને છે; ગંગાને મળતું ગંદું પાણી પણ પવિત્ર બને છે' — કયો અલંકાર?**

1. 1) પ્રથમ વાક્ય એક વાત કહે છે; બીજું વાક્ય સ્વતંત્ર પણ સમાન દાખલા રૂપે તેને પુષ્ટ કરે છે.
2. 2) એક વાત + તેને સમજાવતો સ્વતંત્ર સમાન દાખલો — એ દૃષ્ટાંતનું લક્ષણ છે.
3. 3) આથી આ દૃષ્ટાંત અલંકાર છે.

✅ જવાબ: **દૃષ્ટાંત**

૪. પંક્તિ પરથી અલંકાર ઓળખવાની પગલા-દર-પગલા પદ્ધતિ

પરીક્ષામાં મોટાભાગે 'આપેલી પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે' એવો પ્રશ્ન આવે. તેને ઝડપથી ઉકેલવા એક વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ અપનાવો. પ્રથમ — પંક્તિ મોટેથી (મનમાં) વાંચો અને નક્કી કરો કે શોભા 'ધ્વનિ' થી આવે છે કે 'અર્થ' થી. ધ્વનિ-આધારિત હોય તો શબ્દાલંકાર (વર્ણાનુપ્રાસ/યમક/શ્લેષ), અર્થ-આધારિત હોય તો અર્થાલંકાર.

બીજું — સંકેત-શબ્દ શોધો. 'જેવું/સમ/સરખું' → ઉપમા; 'જાણે/શું/મનો' → ઉત્પ્રેક્ષા; એક જ વર્ણ વારંવાર → વર્ણાનુપ્રાસ; એક જ શબ્દ બે વાર જુદા અર્થે → યમક. આ સંકેત-શબ્દની યાદી જ અડધો જવાબ આપી દે છે.

ત્રીજું — જો કોઈ સંકેત-શબ્દ ન દેખાય તો અર્થ તપાસો: બે વસ્તુ એક બની ગઈ → રૂપક; વાત અશક્ય હદે વધારી → અતિશયોક્તિ; ઉપમેય ઉપમાન કરતાં ચઢિયાતું → વ્યતિરેક; બીજું વાક્ય દાખલા રૂપે → દૃષ્ટાંત. ક્રમબદ્ધ આ ત્રણ પગલાંથી લગભગ દરેક અલંકાર સયોટ ઓળખાઈ જાય.

- પગલું 1: શોભા ધ્વનિથી (શબ્દાલંકાર) કે અર્થથી (અર્થાલંકાર)?
- પગલું 2: સંકેત-શબ્દ શોધો — જેવું/જાણે/એક વર્ણ/એક શબ્દ બે વાર.
- પગલું 3: સંકેત ન હોય તો અર્થ તપાસો (એકરૂપ/અતિશયતા/ચઢિયાતું/દાખલો).
- 'જેવું'=ઉપમા, 'જાણે'=ઉત્પ્રેક્ષા — આ બે પાકાં કરો.
- એક વર્ણ વારંવાર = વર્ણાનુપ્રાસ; એક શબ્દ બે અર્થે = યમક/શ્લેષ.

ઉદાહરણ 1 **'મીઠી મીઠી મધુર વાણી, મન મોહી લે મારું' — પગલા-દર-પગલા ઓળખો કે કયો અલંકાર છે.**

1. 1) પગલું 1: પંક્તિ વાંચતાં 'મ' વર્ણ વારંવાર કાનને ટકરાય છે — શોભા ધ્વનિથી છે, માટે શબ્દાલંકાર.
2. 2) પગલું 2: એક જ વર્ણ 'મ' નું સ્પષ્ટ પુનરાવર્તન — એ વર્ણાનુપ્રાસનો સંકેત.
3. 3) આથી આ વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

જવાબ: **વર્ણાનુપ્રાસ**

ઉદાહરણ 2 **'સરોવરમાં કમળ એવાં ખીલ્યાં, જાણે પાણીમાં દીવા પ્રગટ્યા હોય' — કયો અલંકાર?**

1. 1) પગલું 1: શોભા અર્થમાંની કલ્પનાથી આવે છે — અર્થાલંકાર.
2. 2) પગલું 2: 'જાણે' સંકેત-શબ્દ દેખાય છે — એ ઉત્પ્રેક્ષાનો સંકેત.
3. 3) આથી આ ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

જવાબ: **ઉત્પ્રેક્ષા**

ઉદાહરણ 3 **'તેનો અવાજ વાંસળી જેવો મધુર છે' — પગલા-દર-પગલા ઓળખો.**

1. 1) પગલું 1: શોભા સરખામણીના અર્થથી આવે છે — અર્થાલંકાર.
2. 2) પગલું 2: 'જેવો' સંકેત-શબ્દ છે — એ ઉપમાનો સંકેત; અવાજ (ઉપમેય) ને વાંસળી (ઉપમાન) સાથે મધુરતા (ધર્મ) થી સરખાવ્યો.
3. 3) આથી આ ઉપમા અલંકાર છે.

જવાબ: **ઉપમા**

સંકેત-શબ્દ → અલંકાર (પાકું ગોખો)

- જેવું / સમ / સમાન / સરખું / પેઠે / માફક → ઉપમા
- જાણે / શું / મનો / ગોયા / રખે → ઉત્પ્રેક્ષા
- સરખામણીનો શબ્દ વગર બે વસ્તુ એક → રૂપક
- એક જ વર્ણ વારંવાર → વર્ણાનુપ્રાસ
- એક જ શબ્દ બે વાર, જુદો અર્થ → યમક
- એક જ શબ્દ એક વાર, બે અર્થ → શ્લેષ

વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

1 સુદામાના વૈભવ આગળ કુબેર તે કોણ માત્ર ? — કયા અલંકારનું ઉદાહરણ છે ?

(A) વ્યાજસ્તુતિ | (B) સજીવારોપણ | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | **(D) વ્યતિરેક**

✓ **જવાબ:** (D) વ્યતિરેક

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

2 'એ તાજની બેતાજ તું મુમતાઝ છે.' – અલંકાર ઓળખાવો.

(A) અંત્યાનુપ્રાસ | (B) પ્રાસાનુપ્રાસ | (C) શબ્દાનુપ્રાસ | (D) ઉપમા

✓ **જવાબ:** (A) અંત્યાનુપ્રાસ

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

3 'આ નભ ઝૂક્યું તે કાનજીને ચાંદની તે રાધા રે' પંક્તિનો અલંકાર કયો છે ?

(A) ઉપમા અલંકાર | (B) ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર | **(C) રૂપક અલંકાર** | (D) યમક અલંકાર

✓ **જવાબ:** (C) રૂપક અલંકાર

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2025

4 અલંકાર શોધો.: ભૂખથી યે ભૂંડી ભીખ છે.

(A) ઉત્પ્રેક્ષા | (B) રૂપક | **(C) વ્યતિરેક** | (D) ઉપમા

✓ **જવાબ:** (C) વ્યતિરેક

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

5 સજીવારોપણ અલંકારનું ઉદાહરણ શોધો.

(A) ઋતુઓ વૃક્ષોને વહાલ કરતાં થાકતી નથી. | (B) મુખ મલકાવે માવલડી. | (C) હૈયું જાણે હિમાલય.

(D) જીવનવન અતિ વેગે વટાવ્યું.

✓ **જવાબ:** (A) ઋતુઓ વૃક્ષોને વહાલ કરતાં થાકતી નથી.

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

6 અલંકાર ઓળખાવો : પરમનો છેલ્લેથી પહેલો નંબર આવ્યો.

(A) ઉપમા | (B) રૂપક | (C) વ્યતિરેક | **(D) વ્યાજસ્તુતિ**

✓ **જવાબ:** (D) વ્યાજસ્તુતિ

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

7 **'મીનુને મારી ગાળો ગોળથીયે મીઠી લાગતી.' - અલંકાર ઓળખાવો.**

(A) ઉત્પ્રેક્ષા | (B) ઉપમા | **(C) વ્યતિરેક** | (D) શ્લેષ

✓ **જવાબ:** (C) વ્યતિરેક

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

8 **''અમારા એ દાદા વિપુલ વડના ઝૂંડ સરખા.'' – કયો અલંકાર છે ?**

(A) ઉત્પ્રેક્ષા | (B) રૂપક | (C) વ્યતિરેક | **(D) ઉપમા**

✓ **જવાબ:** (D) ઉપમા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

9 **રૂપક અલંકારનું યોગ્ય ઉદાહરણ શોધો.**

(A) દવાખાનું પાંજરાપોળ જેવું હશે. | (B) તારી તબીબી કાજ એ તલપી રહી. | **(C) બપોર એક મોટું શિકારી કૂતરું છે.** | (D) હલકાં તો પારેવાની પાંખથી.

✓ **જવાબ:** (C) બપોર એક મોટું શિકારી કૂતરું છે.

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

10 **અલંકાર ઓળખો : તેના દાંત દાડમના દાણા જેવા છે.**

(A) ઉપમા | (B) રૂપક | (C) વ્યાજસ્તુતિ | (D) યમક

✓ **જવાબ:** (A) ઉપમા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

11 **અલંકાર ઓળખાવો : 'લીધું લીધું લીધું મારું ચિતડું ચોરી લીધું રે.'**

(A) અંત્યાનુપ્રાસ અલંકાર | **(B) શબ્દાનુપ્રાસ અલંકાર** | (C) પ્રાસાનુપ્રાસ અલંકાર | (D) ઉપમા અલંકાર

✓ **જવાબ:** (B) શબ્દાનુપ્રાસ અલંકાર

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

12 **નીચે આપેલ વાક્યનો અલંકાર ઓળખાવો. ફૂલ હસતાં હતાં.**

(A) ઉપમા અલંકાર | (B) ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર | **(C) સજીવારોપણ અલંકાર** | (D) અનન્વય અલંકાર

✓ **જવાબ:** (C) સજીવારોપણ અલંકાર

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

13 વાક્યનો અલંકાર ઓળખાવો ઈશ્વરની કલ્પના જાણે મરતી મરતી પાછી આવી .

(A) યમક | (B) ઉપમા | **(C) ઉત્પ્રેક્ષા** | (D) રૂપક

✓ **જવાબ:** (C) ઉત્પ્રેક્ષા

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2022

14 "કૃષ્ણ છે મહાચોર, સ્મરણમાત્રથી જ ચોરી લે પાપ જન્મોનાં" - આ પંક્તિનો અલંકાર ઓળખાવો.

(A) અનન્વય | **(B) વ્યાજસ્તુતિ** | (C) સજીવારોપણ | (D) સ્રગ્ધરા

✓ **જવાબ:** (B) વ્યાજસ્તુતિ

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

15 અલંકાર ઓળખાવો : હવે નજરનો ભાર, જીવનનો થઇ બેઠો આધાર.

(A) ઉપમા | (B) અનન્વય | **(C) અંત્યાનુપ્રાસ** | (D) રૂપક

✓ **જવાબ:** (C) અંત્યાનુપ્રાસ

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

16 નીચેનામાંથી ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર શોધો.

(A) દમયંતીનું મુખ એવું શોભી રહ્યું છે કે જાણે ચંદ્ર ન હોય ! | (B) દમયંતીનું મુખ ચંદ્ર જેવું સુંદર છે.

(C) દમયંતીનો મુખચંદ્ર શોભી રહ્યો છે. | (D) દમયંતીના મુખ આગળ તો ચંદ્ર પણ ઝાંખો લાગે છે.

✓ **જવાબ:** (A) દમયંતીનું મુખ એવું શોભી રહ્યું છે કે જાણે ચંદ્ર ન હોય !

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

17 વર્તમાનપત્ર લોકશાહીનો પ્રાણ છે - અલંકાર ઓળખાવો.

(A) રૂપક | (B) ઉપમા | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | (D) અનન્વય

✓ **જવાબ:** (A) રૂપક

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

18 'મનેખ જેવા મનેખને ય કપરો કાળ આવ્યો.' - અલંકાર જણાવો.

(A) વ્યતિરેક | (B) ઉપમા | (C) વ્યાજસ્તુતિ | **(D) અનન્વય**

✓ **જવાબ:** (D) અનન્વય

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2023

19 **નીચે આપેલાં ઉદાહરણોમાં જુદા પડતાં ઉદાહરણના અલંકારનો પ્રકાર જણાવો. 1. કતારગામની પાપડી જેવી આંખ્યું આ અણીયાળી 2. તું વલસાડી હાફૂસ જેવી .. ચોરવાડની કેસર કેરી 3. જીભ તારી મરચું ગોંડલ શી બોલે તીખું તમતમ 4. તું ગરમ મસાલેદાર ખાટીમીઠી વાનગી**

(A) રૂપક (B) સજીવારોપણ (C) ઉત્પ્રેક્ષા (D) ઉપમા

✓ **જવાબ:** (A) રૂપક

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2026

20 **કાશીમાએ કામ કાઢયું - અલંકાર ઓળખાવો**

(A) યમક અલંકાર **(B) વર્ણાનુપ્રાસ** (C) શબ્દાનુપ્રાસ (D) અત્યાંનુપ્રાશ

✓ **જવાબ:** (B) વર્ણાનુપ્રાસ

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

21 **અલંકાર ઓળખાવો : કાળને કેદ કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ.**

(A) વ્યાજસ્તુતિ (B) રૂપક (C) ઉપમા **(D) વર્ણાનુપ્રાસ**

✓ **જવાબ:** (D) વર્ણાનુપ્રાસ

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

22 **નીચે આપેલ પંક્તિ નો અલંકાર ઓળખાવો પહાડથી વધુ લાગી રહ્યો'તો ભાર પીંછાનો.**

(A) અતિશયોક્તિ અલંકાર (B) ઉપમા અલંકાર (C) અનન્વય અલંકાર (D) રૂપક અલંકાર

✓ **જવાબ:** (A) અતિશયોક્તિ અલંકાર

GPSSB Lab Technician 2022

23 **અલંકાર ઓળખાવો : સડક પણ પડખું ફરીને સૂઈ ગઈ હોય.**

(A) વર્ણાનુપ્રાસ (B) ઉપમા **(C) સજીવારોપણ** (D) યમક

✓ **જવાબ:** (C) સજીવારોપણ

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

24 **"પીગળે પીગળે પડછાયાના પ્હાડ" — અલંકાર ઓળખાવો.**

(A) વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર (B) પ્રાસસાંકળી અલંકાર (C) ઉપમા અલંકાર (D) અંત્યાનુપ્રાસ અલંકાર

✓ **જવાબ:** (A) વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

25 **હૈયું જાણે હિમાલય - અલંકાર ઓળખાવો**

(A) ઉપમા | (B) શ્લેષ | **(C) ઉત્પ્રેક્ષા** | (D) અનન્વય

✓ **જવાબ:** (C) ઉત્પ્રેક્ષા

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

26 **અલંકાર ઓળખાવો : માકંડી મને અમૃત જેવું પાણી પણ પાતી.**

(A) ઉપમા | (B) ઉત્પ્રેક્ષા | (C) વ્યતિરેક | **(D) અનન્વય**

✓ **જવાબ:** (D) અનન્વય

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

27 **નીચે આપેલ પંક્તિ નો અલંકાર ઓળખાવો. નવા ચન્દ્રની કુંપળ જેવી નજર**

(A) ઉપમા અલંકાર | (B) સજીવારોપણ અલંકાર | (C) અનન્વય અલંકાર | (D) ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર

✓ **જવાબ:** (A) ઉપમા અલંકાર

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

28 **અલંકાર ઓળખાવો : રામ એટલે રામ !**

(A) રૂપક | (B) સજીવારોપણ | (C) વ્યતિરેક | **(D) અનન્વય**

✓ **જવાબ:** (D) અનન્વય

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

29 **'વર્ષા તમારી રાહ જુએ છે.' — કયો અલંકાર છે ?**

(A) શ્લેષ અલંકાર | (B) વ્યાજસ્તુતિ અલંકાર | **(C) સજીવારોપણ અલંકાર** | **(D) સજીવારોપણ અલંકાર**

✓ **જવાબ:** (C) સજીવારોપણ અલંકાર

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

30 **અલંકાર ઓળખાવો : અકળાઇ પડ્યો અવનિ વિશે, જાણે ચંપાનો છોડ !**

(A) ઉપમા | **(B) ઉત્પ્રેક્ષા** | (C) અનન્વય | (D) વર્ણાનુપ્રાસ

✓ **જવાબ:** (B) ઉત્પ્રેક્ષા

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

31 **અલંકાર ઓળખાવો : 'દરિયાના મોજાં જેવો વિચાર પસાર થઈ ગયો.'**

(A) રૂપક | (B) શ્લેષ | (C) અનન્વય | **(D) ઉપમા**

✓ **જવાબ:** (D) ઉપમા

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

32 **અલંકાર ઓળખાવો : રમેશે રઘુને રમત રમવા બોલાવ્યો.**

(A) રૂપક | (B) સજીવારોપણ | (C) ઉપમા | **(D) વર્ણાનુપ્રાસ**

✓ **જવાબ:** (D) વર્ણાનુપ્રાસ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

33 **નીચે આપેલ વાક્યનો અલંકાર ઓળખાવો એ કેવી રીતે ભૂલે પોતાની પ્યારી માને !**

(A) શ્લેષ અલંકાર | (B) અનન્વય અલંકાર | (C) રૂપક અલંકાર | (D) ઉપમા અલંકાર

✓ **જવાબ:** (A) શ્લેષ અલંકાર

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

34 **અલંકાર ઓળખાવો : 'સંસાર-સાગર અસાર છે.'**

(A) રૂપક | (B) ઉપમા | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | (D) શ્લેષ

✓ **જવાબ:** (A) રૂપક

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

35 **અલંકાર ઓળખાવો : રાત્રિ અંધારું ઓઢી સૂઈ ગઈ હતી.**

(A) વ્યતિરેક | (B) ઉપમા | (C) વર્ણાનુપ્રાસ | **(D) સજીવારોપણ**

✓ **જવાબ:** (D) સજીવારોપણ

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

36 **અલંકાર ઓળખો : કાળા કરમનો કાળો મોહન, કાળું એનું નામ.**

(A) વર્ણાનુપ્રાસ | (B) શબ્દાનુપ્રાસ | (C) ઉપમા | (D) ઉત્પ્રેક્ષા

✓ **જવાબ:** (A) વર્ણાનુપ્રાસ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

37 **અલંકાર ઓળખાવો : 'વૃક્ષો પહેરેગીરની જેમ ઊભા હતાં.'**

(A) શ્લેષ | (B) અનન્વય | **(C) ઉપમા** | (D) ઉત્પ્રેક્ષા

✓ **જવાબ:** (C) ઉપમા

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

38 **અલંકાર ઓળખાવો : રસ્તા પરનાં વાહનોની જેમ તેના વિચારો પણ દોડતા હતા.**

(A) વ્યતિરેક | (B) રૂપક | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | **(D) ઉપમા**

✓ **જવાબ:** (D) ઉપમા

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

39 **'જિંદગીમાં એ ક્યાંહી, ગણિતમાં આંકડા ભૂંસી શકાય.' – અલંકાર જણાવો.**

(A) વ્યતિરેક | (B) ઉત્પ્રેક્ષા | (C) અતિશયોક્તિ | (D) ઉપમા

✓ **જવાબ:** (A) વ્યતિરેક

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

40 **અલંકાર ઓળખાવો : કા'નો વૃંદાવનથી આવે; ચિત્તમાં મોહ ઉપજાવે.**

(A) અંત્યાનુપ્રાસ અલંકાર | (B) શબ્દાનુપ્રાસ અલંકાર | (C) પ્રાસાનુપ્રાસ અલંકાર | (D) વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર

✓ **જવાબ:** (A) અંત્યાનુપ્રાસ અલંકાર

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2025

41 **'જેણે તોડી નાખ્યા માયા કેરા ફંદ રે' કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | (B) ઉત્પ્રેક્ષા | (C) અનન્વય | **(D) રૂપક**

✓ **જવાબ:** (D) રૂપક

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

42 **'રખે ગુરુજી નારાજ થશે.' - અલંકાર ઓળખાવો.**

(A) અન્વય | (B) ઉપમા | (C) ? | **(D) શ્લેષ**

✓ **જવાબ:** (D) શ્લેષ

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

43 **અલંકાર ઓળખો : અનિલ શી ઝટ ઊપડી સાંઢણી**

(A) રૂપક | **(B) ઉપમા** | (C) સજીવારોપણ | (D) ઉત્પ્રેક્ષા

✓ **જવાબ:** (B) ઉપમા

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

44 **નીચેનાં ઉદાહરણોમાંથી અનન્વય અલંકારનો વિકલ્પ કયો છે?**

(A) આ તારાઓ કુમુદ સરખા ને કુમુદ તારો શાં | (B) ગાવલડી જેવી માવલડી ને માવલડી જેવી ગાવલડી

(C) બા વિનાનું ઘર કેવું? દેવ વિનાના દેવળ જેવું | **(D) હિમાલય તે કેવો? હિમાલય જેવો**

✓ **જવાબ:** (D) હિમાલય તે કેવો? હિમાલય જેવો

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

45 **અલંકાર ઓળખાવો: મહુડો માથા ઉતારતા યોગી જેવો લાગે છે.**

(A) ઉત્પ્રેક્ષા | **(B) ઉપમા** | (C) અતિશયોક્તિ | (D) સજીવારોપણ

✓ **જવાબ:** (B) ઉપમા

GPSSB ટ્રેસર 2025

46 **અલંકાર ઓળખાવો : બળતા અંગાર સમી આંખો તેણે સ્થિર કરી.**

(A) ઉત્પ્રેક્ષા | (B) રૂપક | (C) શબ્દાનુપ્રાસ | **(D) ઉપમા**

✓ **જવાબ:** (D) ઉપમા

GSRTC કંડક્ટર 2017

47 **આપેલ વાક્ય નો અલંકાર શોધો. 'વૃક્ષો ઋતુઓની રાહ જોતાં રહે છે. '**

(A) વ્યતિરેક | **(B) સજીવારોપણ** | (C) ઉપમા | (D) વ્યજસ્તુતિ

✓ **જવાબ:** (B) સજીવારોપણ

GSRTC કંડક્ટર 2018

48 **નીચે આપેલા વાક્યનો અલંકાર ઓળખાવો : જમીન પર પૃથિવીવલ્લભનું શબ છુંદાઈને રોટલો બની પડ્યું હતું.**

(A) ઉત્પ્રેક્ષા | **(B) રૂપક** | (C) અનન્વય | (D) વ્યાજસ્તુતિ

✓ **જવાબ:** (B) રૂપક

GSRTC કંડક્ટર (Series B) 2024

49 **અલંકાર ઓળખાવો. 'પ્રેમ પદારથ અમે પામીએ, વામીએ જનમ મરણ જંજાળ'**

(A) વર્ણાનુપ્રાસ (B) યમક (C) અંત્યાનુપ્રાસ (D) આંતરપ્રાસ

✓ **જવાબ:** (A) વર્ણાનુપ્રાસ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

50 **આપેલ પંક્તિ કયા અલંકારનું ઉદાહરણ છે? 'બળતા અંગાર સમી આંખો તેણી સ્થિર કરી'**

(A) ઉત્પ્રેક્ષા (B) વ્યતિરેક **(C) ઉપમા** (D) સજીવારોપણ

✓ **જવાબ:** (C) ઉપમા

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

51 **અલંકારનો પ્રકાર વિકલ્પમાંથી શોધો. એક જ શબ્દના બે અર્થ નીકળતા હોય ત્યારે કયા અલંકાર તરીકે ઓળખાય છે?**

(A) યમક **(B) શ્લેષ** (C) રૂપક (D) અનન્વય

✓ **જવાબ:** (B) શ્લેષ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

52 **અલંકાર ઓળખાવો : 'પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે, મુને લાગી કટારી પ્રેમની રે.'**

(A) રૂપક **(B) શ્લેષ** (C) વ્યતિરેક (D) અનન્વય

✓ **જવાબ:** (B) શ્લેષ

GSSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2017

53 **અલંકારનો પ્રકાર વિકલ્પમાંથી શોધો. મારી આશા મરી ગઈ.**

(A) શ્લેષ (B) અંત્યાનુપ્રાસ (C) યમક (D) વ્યતિરેક

✓ **જવાબ:** (A) શ્લેષ

GSSSB હેડ ક્લાર્ક 2021

54 **નીચે દર્શાવેલ જોડકાં યોગ્ય રીતે જોડો. (a) ખારવા મોગરાના ફૂલ (b) રખે છૈયો થાકી જાય (c) ડુંગર રડવા લાગ્યો (d) મારી આશા મરી ગઈ (1) ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર (2) શ્લેષ અલંકાર (3) રૂપક અલંકાર (4) સજીવારોપણ અલંકાર**

(A) c-4, a-3, b-1, d-2 **(B) a-3, c-2, d-4, b-1** (C) d-2, a-4, b-1, c-3 (D) b-3, c-4, d-2, a-1

✓ **જવાબ:** (B) a-3, c-2, d-4, b-1

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

55 **'ચોરી સંગ શીખી તું ચોરવા હો વાંસલડી! વ્હાલે માખણ ચોર્યું ને તે મન રે'હી વાંસલડીમાં' – આ પંક્તિ માં કયો અલંકાર છે?**

(A) વ્યતિરેક | (B) વ્યાજસ્તુતિ | **(C) રૂપક** | (D) ઉપમા

✓ **જવાબ:** (C) રૂપક

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

56 **અલંકારનો પ્રકાર વિકલ્પમાંથી શોધો. મારા નેત્ર બંધ હોય ત્યારે મને ઊંઘતો ન સમજવો તે એક પ્રકારની સમાધિ છે.**

(A) વર્ણસગાઈ | (B) ઉપમા | **(C) વ્યાજસ્તુતિ** | (D) વ્યતિરેક

✓ **જવાબ:** (C) વ્યાજસ્તુતિ

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ / સબ ઓડિટર 2017

57 **હળવે હળવે મારે મંદિર આવે રે! માં કયો અલંકાર છે?**

(A) રૂપક | (B) અંત્યાનુપ્રાસ | **(C) વર્ણાનુપ્રાસ** | (D) પ્રાસસાંકળી

✓ **જવાબ:** (C) વર્ણાનુપ્રાસ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ બેલિફ / પ્રોસેસ સર્વર 2024

58 **'અમારા એ દાદા વિપુલ વડના ઝુંડ સરખા' પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉત્પ્રેક્ષા | (B) અનન્વય | **(C) ઉપમા** | (D) રૂપક

✓ **જવાબ:** (C) ઉપમા

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કમ્પ્યુટર ઓપરેટર 2024

59 **'ભમરા સમો આ ભમતો પવન' પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) રૂપક | (B) ઉત્પ્રેક્ષા | (C) અનન્વય | **(D) ઉપમા**

✓ **જવાબ:** (D) ઉપમા

ગુજરાત હાઈકોર્ટ કોર્ટ મેનેજર 2024

60 **'એના ઓઠનાં ગુલાબ કરમાયાં' કડીમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | (B) ઉત્પ્રેક્ષા | (C) અનન્વય | **(D) રૂપક**

✓ **જવાબ:** (D) રૂપક

ગુજરાત હાઈકોર્ટ ડ્રાઈવર 2024

61 **'વિદ્યા ભણ્યો જેહ, તેહ ઘેર વૈભવ રૂડો' પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) પ્રાસસાંકળી (B) ઉત્પ્રેક્ષા (C) ઉપમા (D) રૂપક

✓ **જવાબ:** (A) પ્રાસસાંકળી

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

62 **'શું તમારી બહાદુરી ! ઉંદર જોઈને નાઠા.' - અલંકારનો પ્રકાર જણાવો.**

(A) વ્યતિરેક અલંકાર (B) ઉપમા અલંકાર **(C) વ્યાજસ્તુતિ અલંકાર** (D) સજીવારોપણ અલંકાર

✓ **જવાબ:** (C) વ્યાજસ્તુતિ અલંકાર

ગુજરાત હાઈકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2024

63 **'પ્રેમશંકર પાણી પીવા પણિયારે ગયા' પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) વર્ણાનુપ્રાસ (B) ઉત્પ્રેક્ષા (C) ઉપમા (D) રૂપક

✓ **જવાબ:** (A) વર્ણાનુપ્રાસ

ગુજરાત હાઈકોર્ટ પટાવાળા (Peon) 2024

64 **'વાયુ વહે શીતળ જલ જેવો' માં કયો અલંકાર છે ?**

(A) અનન્વય **(B) ઉપમા** (C) રૂપક (D) ઉત્પ્રેક્ષા

✓ **જવાબ:** (B) ઉપમા

ગુજરાત હાઈકોર્ટ સિસ્ટમ ઓફિસર 2021

65 **'બાપુ એટલે બાપુ' - અલંકાર ઓળખાવો.**

(A) વ્યાજસ્તુતિ (B) ઉપમા (C) રૂપક **(D) અનન્વય**

✓ **જવાબ:** (D) અનન્વય

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

66 **'મનેખ જેવા મનેખનેય કપરો કાળ આવ્યો છે' - અલંકાર ઓળખાવો.**

(A) દૃષ્ટાંત (B) સજીવારોપણ **(C) અનન્વય** (D) વ્યતિરેક

✓ **જવાબ:** (C) અનન્વય

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

67 **પથ્થર થરથર ધ્રુજે આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર વપરાયો છે ?**

(A) ઉપમા અલંકાર | (B) ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર | (C) વ્યાજસ્તુતિ અલંકાર | **(D) સજીવારોપણ અલંકાર**

✓ **જવાબ:** (D) સજીવારોપણ અલંકાર

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

68 **'ઊગે કમળ પંકમાં, તદપિ દેવશિરે ચડે, નહીં ફૂલોથી કિન્તુ મૂલ્ય મૂલવાય ગુણો વડે.' અલંકાર ઓળખાવો.**

(A) ઉપમા | (B) ઉત્પ્રેક્ષા | **(C) અર્થાંતરન્યાસ** | (D) વ્યાજસ્તુતિ

✓ **જવાબ:** (C) અર્થાંતરન્યાસ

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2025

69 **સજીવારોપણ અલંકારનું ઉદાહરણ શોધો:**

(A) છાયા તો વડના જેવી, ભાવ તો નદના સમ | (B) દેવોના ધામ જેવુ, હૈડું જાણે હિમાલય | (C) ફાગણ આવ્યો હે સખી, કેશુ ફૂલ્યાં રસાળ

(D) સૂતો રવિ જલધિ માંહિ લપાઇ રાતો

✓ **જવાબ:** (D) સૂતો રવિ જલધિ માંહિ લપાઇ રાતો

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

70 **'મનગમયંતી બોલ દમયંતી નળે પાડ્યો સાદ.' - અલંકાર ઓળખાવો.**

(A) શબ્દાનુપ્રાસ | (B) આંતરપ્રાસ | (C) અંત્યાનુપ્રાસ | (D) શ્લેષ

✓ **જવાબ:** (A) શબ્દાનુપ્રાસ

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

71 **'ખરું આપણું શરીર મલ્હની જેમ મસળવા માંડ્યું.' - અલંકાર ઓળખાવો.**

(A) શબ્દાનુપ્રાસ | (B) વર્ણાનુપ્રાસ | **(C) ઉપમા** | (D) પ્રાસ સાંકળી

✓ **જવાબ:** (C) ઉપમા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

72 **'ખરે નરે ખર થાવું.' - અલંકાર ઓળખાવો.**

(A) ઉપમા | **(B) શબ્દાનુપ્રાસ** | (C) વર્ણાનુપ્રાસ | (D) અંત્યાનુપ્રાસ

✓ **જવાબ:** (B) શબ્દાનુપ્રાસ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

73 વૃક્ષો જાણે લીલો પોશાક પહેરીને ઉભાં હતાં. — અલંકાર ઓળખાવો.

(A) વ્યતિરેક | (B) રૂપક | (C) ઉપમા | **(D) ઉત્પ્રેક્ષા**

✓ **જવાબ:** (D) ઉત્પ્રેક્ષા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

74 નીચે આપેલા વાક્યનો અલંકાર ઓળખાવો. કે કેટલાયે રંગ હું તો ઘોળું, કે મન મારું ભોળું ભોળું

(A) યમક | **(B) અંત્યાનુપ્રાસ** | (C) આંતરપ્રાસ | (D) ઉત્પ્રેક્ષા

✓ **જવાબ:** (B) અંત્યાનુપ્રાસ

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

75 નીચે આપેલ પંક્તિ નો અલંકાર ઓળખાવો. ડોલતો ડુંગર ઈ તો અમારો સસરો જો.

(A) ઉપમા અલંકાર | **(B) રૂપક અલંકાર** | (C) ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર | (D) અનન્વય અલંકાર

✓ **જવાબ:** (B) રૂપક અલંકાર

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

76 અપ્સરાઓનું મુખ ચંદ્ર જેવું સુંદર છે - અલંકાર ઓળખાવો.

(A) ઉત્પ્રેક્ષા | (B) વર્ણાનુપ્રાસ | **(C) ઉપમા** | (D) રૂપક

✓ **જવાબ:** (C) ઉપમા

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

77 'અઢળક ઢળિયો રે શામળિયો' - આ પંક્તિનો અલંકાર જણાવો.

(A) શ્લેષ | (B) ઉપમા | (C) વ્યતિરેક | **(D) અતિશયોક્તિ**

✓ **જવાબ:** (D) અતિશયોક્તિ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2026

78 દમયંતિનું વદન ચંદ્ર જેવુ સુંદર છે - અલંકાર ઓળખાવો

(A) ઉત્પ્રેક્ષા | **(B) ઉપમા** | (C) અનન્વય | (D) વ્યતિરેક

✓ **જવાબ:** (B) ઉપમા

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

79 'માત્ર તેનું ..... સુકાતું ચાલ્યું.' નીચેનામાંથી યોગ્ય શબ્દ મૂકો.

(A) કાયા | **(B) શરીર** | (C) દેહ | (D) ગાત્રો

✓ **જવાબ:** (B) શરીર

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

80 માં તે માં - અલંકાર ઓળખાવો

(A) ઉપમા | (B) શ્લેષ | **(C) અનન્વય** | (D) વ્યાજસ્તુતિ

✓ **જવાબ:** (C) અનન્વય

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

81 નીચે આપેલ વાક્યનો અલંકાર ઓળખાવો. આ હોશિયાર વિદ્યાર્થી બીજા નંબરના સ્થાનનો કટ્ટર વેરી છે.

(A) વ્યાજસ્તુતિ અલંકાર | (B) ઉપમા અલંકાર | (C) ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર

(D) અનન્વય અલંકાર 5/26/26, 11:01 AM Online Question Paper PDF Preview https://g06.tcsion.com/CAE/pdf-preview 7/23

✓ **જવાબ:** (A) વ્યાજસ્તુતિ અલંકાર

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

82 અલંકાર ઓળખાવો : વિરહિણીના આંસુ જેવો મહુડો !

(A) ? | **(B) ઉપમા** | (C) ? | (D) વર્ણાનુપ્રાસ

✓ **જવાબ:** (B) ઉપમા

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

83 અલંકાર ઓળખાવો : 'આંખનો એકમાત્ર વૈભવ તે ગરમાળો.'

(A) ઉપમા | (B) વર્ણાનુપ્રાસ | **(C) રૂપક** | (D) ઉત્પ્રેક્ષા

✓ **જવાબ:** (C) રૂપક

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

84 અલંકાર ઓળખાવો : જાણે બધું જ લૂંટાઈ ગયું હોય એમ તે બેઠો હતો.

(A) ઉત્પ્રેક્ષા | (B) ઉપમા | (C) વ્યતિરેક | (D) અનન્વય

✓ **જવાબ:** (A) ઉત્પ્રેક્ષા

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

85 **નીચે આપેલ પંક્તિ નો અલંકાર ઓળખાવો. ગુલછડી સમોવડી સુંદર બાલિકા હતી.**

(A) શ્લેષ અલંકાર | **(B) ઉપમા અલંકાર** | (C) અનન્વય અલંકાર | (D) રૂપક અલંકાર

✓ **જવાબ:** (B) ઉપમા અલંકાર

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

86 **અલંકાર ઓળખાવો : 'તેનો ચોટલો જૂઈની વેલ જેવો છે.'**

(A) યમક | (B) વ્યાજસ્તુતિ | **(C) ઉપમા** | (D) અનન્વય

✓ **જવાબ:** (C) ઉપમા

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

87 **અલંકાર ઓળખાવો : જાણે પતંગ કાપ્યો હોય એમ તેણે બૂમ પાડી.**

(A) અનન્વય | **(B) ઉત્પ્રેક્ષા** | (C) ઉપમા | (D) વ્યાજસ્તુતિ

✓ **જવાબ:** (B) ઉત્પ્રેક્ષા

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

88 **અલંકાર ઓળખો : નટવર નીરખ્યાં નેન તેં.**

(A) શબ્દાનુપ્રાસ | (B) ઉપમા | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | **(D) વર્ણાનુપ્રાસ**

✓ **જવાબ:** (D) વર્ણાનુપ્રાસ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

89 **અલંકાર ઓળખાવો : 'ગાંધીજી એટલે ગાંધીજી.'**

(A) અનન્વય | (B) રૂપક | (C) યમક | (D) વ્યાજસ્તુતિ

✓ **જવાબ:** (A) અનન્વય

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

90 **અલંકાર ઓળખાવો : કૃષ્ણ એટલે કૃષ્ણ.**

(A) વ્યતિરેક | (B) વ્યાજસ્તુતિ | **(C) અનન્વય** | (D) સજીવારોપણ

✓ **જવાબ:** (C) અનન્વય

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2025

91 'વયે વૃદ્ધ છતાં ઉત્સાહમાં યુવાનને ટપે એવા' કયો અલંકાર છે ?

(A) ઉત્પેક્ષા | (B) રૂપક | **(C) વ્યતિરેક** | (D) ઉપમા

✓ **જવાબ:** (C) વ્યતિરેક

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

92 'સુદામાના વૈભવ આગળ કુબેર તે કોણ માત્ર ?' - સાચો અલંકાર શોધો.

(A) અનન્વય | (B) રૂપક | **(C) વ્યતિરેક** | (D) દૃષ્ટાંત

✓ **જવાબ:** (C) વ્યતિરેક

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

93 અલંકાર ઓળખો : મા તે મા બીજા બધા વગડાના વા

(A) સજીવારોપણ | (B) ઉપમા | **(C) અનન્વય** | (D) ઉત્પ્રેક્ષા

✓ **જવાબ:** (C) અનન્વય

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

94 અલંકાર ઓળખાવો: જેનામાં વૃક્ષપ્રીતિ નથી તેનામાં જાણે કે જીવનપ્રીતિ જ નથી !

(A) ઉપમા | **(B) ઉત્પ્રેક્ષા** | (C) સજીવારોપણ | (D) શ્લેષ

✓ **જવાબ:** (B) ઉત્પ્રેક્ષા

GPSSB ટ્રેસર 2025

95 અલંકાર ઓળખાવો : શારદાની આંખો તેની મા જેવી છે.

(A) વર્ણસગાઇ | (B) વ્યાજસ્તુતિ | (C) રૂપક | **(D) ઉપમા**

✓ **જવાબ:** (D) ઉપમા

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

96 'વિદ્યા ભણિયો જેહ, તેહ ઘેર વૈભવ રૂડો' – વાક્યમાંનો અલંકાર જણાવો.

(A) આંતરપ્રાસ | (B) અંત્યાનુપ્રાસ | **(C) વર્ણાનુપ્રાસ** | (D) ઉપમા

✓ **જવાબ:** (C) વર્ણાનુપ્રાસ

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

97 નીચેનામાંથી કયા અલંકારમાં ઉપમેયને જ ઉપમાન તરીકે દર્શાવવામાં આવે છે?

(A) અનન્વય | (B) આંતરપ્રાસ | (C) વ્યતિરેક | (D) રૂપક

✓ **જવાબ:** (A) અનન્વય

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

98 અલંકારનું કયું ઉદાહરણ જુદું પડે છે ?

(A) માણેકની ચીસ એમની પાછળ દોડતી દોડતી ચાલી. | (B) ખીણમાંથી સાગ છેક સૂર્ય સાથે હરીફાઇ કરવા મથે.

(C) લળી લળીને હેત કરતાં વાંસનાં ઝૂંડનાં ઝૂંડ. | **(D) મનખ જેવા મનેખનેય કપરો કાળ આવ્યો છે.**

✓ **જવાબ:** (D) મનખ જેવા મનેખનેય કપરો કાળ આવ્યો છે.

ગુજરાત હાઇકોર્ટ કમ્પ્યુટર ઓપરેટર 2024

99 'વર્ષાકાલે જલષિજલનાં હોય જાણે તરંગ' પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?

(A) ઉપમા | **(B) ઉત્પ્રેક્ષા** | (C) શ્લેષ | (D) રૂપક

✓ **જવાબ:** (B) ઉત્પ્રેક્ષા

ગુજરાત હાઇકોર્ટ કોર્ટ મેનેજર 2024

100 'સીમમાં ઊભી, વાત એકલી, રુએ આખી રાત' પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?

(A) સજીવારોપણ | (B) રૂપક | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | (D) ઉપમા

✓ **જવાબ:** (A) સજીવારોપણ

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 'કાલિન્દીને કાંઠે કદંબ ઊભો છે' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?

(A) ઉપમા | **(B) વર્ણાનુપ્રાસ** | (C) રૂપક | (D) ઉત્પ્રેક્ષા

ઉકેલ: પંક્તિમાં 'ક' વર્ણ વારંવાર (કાલિન્દી, કાંઠે, કદંબ) પુનરાવર્તિત થાય છે અને શોભા ધ્વનિથી આવે છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 'તેનું મુખ ચંદ્ર જેવું સુંદર છે' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?

(A) રૂપક | **(B) ઉપમા** | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | (D) અતિશયોક્તિ

ઉકેલ: મુખ (ઉપમેય) ને ચંદ્ર (ઉપમાન) સાથે 'જેવું' (ઉપમાવાચક શબ્દ) થી સુંદરતાના ગુણે સરખાવ્યું છે, માટે ઉપમા અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 **'આ સંસાર સાગર છે, તેને તરી જવો અઘરો છે' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | (B) ઉત્પ્રેક્ષા | **(C) રૂપક** | (D) વ્યતિરેક

ઉકેલ: સંસારને સાગર 'જેવો' નહીં પણ સીધો 'સાગર છે' એમ કહીને ઉપમેય જ ઉપમાન બની ગયો; સરખામણીનો શબ્દ નથી, માટે રૂપક અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **'આકાશમાં તારા જાણે હીરા જડ્યા હોય' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) ઉત્પ્રેક્ષા** | (C) રૂપક | (D) દૃષ્ટાંત

ઉકેલ: 'જાણે' એ ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દ છે; તારાને હીરા હોવાની કલ્પના/સંભાવના કરી છે, માટે ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **નીચેનામાંથી કયો અલંકાર શબ્દાલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | (B) રૂપક | **(C) વર્ણાનુપ્રાસ** | (D) ઉત્પ્રેક્ષા

ઉકેલ: વર્ણાનુપ્રાસમાં શોભા શબ્દના વર્ણ-પુનરાવર્તન (ધ્વનિ) થી આવે છે, માટે તે શબ્દાલંકાર છે; ઉપમા, રૂપક, ઉત્પ્રેક્ષા અર્થાલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **'તેની તલવાર આકાશને અડી ગઈ' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) અતિશયોક્તિ** | (C) રૂપક | (D) યમક

ઉકેલ: તલવાર 'આકાશને અડી ગઈ' એ વાસ્તવમાં અશક્ય હદની વધારી-ચઢાવી વાત છે, માટે અતિશયોક્તિ અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **'કમળ સરખાં કોમળ તેનાં ચરણ' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) રૂપક | **(B) ઉપમા** | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | (D) વર્ણાનુપ્રાસ

ઉકેલ: ચરણ (ઉપમેય) ને કમળ (ઉપમાન) સાથે 'સરખાં' (ઉપમાવાચક શબ્દ) થી કોમળતાના ગુણે સરખાવ્યાં છે, માટે ઉપમા અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **'માતાનાં ચરણકમળમાં મેં મસ્તક નમાવ્યું' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | (B) ઉત્પ્રેક્ષા | **(C) રૂપક** | (D) દૃષ્ટાંત

ઉકેલ: 'ચરણકમળ' એટલે ચરણને જ કમળ ગણી લેવાયું છે; સરખામણીનો શબ્દ વગર ઉપમેય જ ઉપમાન બન્યો, માટે રૂપક અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'સાગરે સૂતેલું શ્વેત સોહામણું શહેર' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) વર્ણાનુપ્રાસ** | (C) રૂપક | (D) યમક

ઉકેલ: 'સ/શ' વર્ણ વારંવાર પુનરાવર્તિત થાય છે (સાગરે, સૂતેલું, શ્વેત, સોહામણું, શહેર) અને શોભા ધ્વનિથી આવે છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **ઉપમા અલંકારમાં જે વસ્તુની સાથે સરખામણી કરવામાં આવે છે તેને શું કહેવાય?**

(A) ઉપમેય | **(B) ઉપમાન** | (C) સાધારણ ધર્મ | (D) ઉપમાવાચક શબ્દ

ઉકેલ: જેને સરખાવવાનું છે તે 'ઉપમેય' અને જેની સાથે સરખાવ્યું તે 'ઉપમાન' કહેવાય; દા.ત. 'મુખ ચંદ્ર જેવું' માં ચંદ્ર ઉપમાન છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 **'મંદ મંદ મલકાતી મધુર મુખમુદ્રા' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) વર્ણાનુપ્રાસ** | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | (D) રૂપક

ઉકેલ: 'મ' વર્ણ વારંવાર (મંદ, મલકાતી, મધુર, મુખમુદ્રા) પુનરાવર્તિત થાય છે અને શોભા ધ્વનિથી આવે છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 **'યુદ્ધમાં તે સિંહ સમાન વીરતાથી લડ્યો' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | (B) રૂપક | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | (D) અતિશયોક્તિ

ઉકેલ: તેને (ઉપમેય) સિંહ (ઉપમાન) સાથે 'સમાન' (ઉપમાવાચક શબ્દ) થી વીરતાના ગુણે સરખાવ્યો છે, માટે ઉપમા અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 **જ્યાં એક જ શબ્દ (દા.ત. 'કાળી') બે વાર જુદા અર્થમાં વપરાય, તેવા અલંકારને શું કહેવાય?**

(A) શ્લેષ | **(B) યમક** | (C) વર્ણાનુપ્રાસ | (D) ઉપમા

ઉકેલ: જ્યારે એક જ શબ્દ બે કે વધુ વાર પુનરાવર્તિત થાય અને દરેક વાર તેનો અર્થ જુદો હોય, ત્યારે યમક અલંકાર બને છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 **'તેના વિરહમાં તેણે આંસુની નદીઓ વહાવી દીધી' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | (B) રૂપક | **(C) અતિશયોક્તિ** | (D) દૃષ્ટાંત

ઉકેલ: આંસુ 'નદીઓ' રૂપે વહે એ વાસ્તવમાં અશક્ય હદની વધારી-ચઢાવી વાત છે, માટે અતિશયોક્તિ અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 **નીચેનામાંથી કયો અલંકાર અર્થાલંકાર છે?**

(A) વર્ણાનુપ્રાસ | (B) યમક | **(C) ઉપમા** | (D) શ્લેષ

ઉકેલ: ઉપમામાં શોભા અર્થમાં રહેલી સરખામણીથી આવે છે માટે તે અર્થાલંકાર છે; વર્ણાનુપ્રાસ, યમક, શ્લેષ શબ્દાલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 **'વૃક્ષો પવનમાં ઝૂમે છે, જાણે નૃત્ય કરતાં હોય' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) ઉત્પ્રેક્ષા** | (C) રૂપક | (D) વ્યતિરેક

ઉકેલ: 'જાણે' એ ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દ છે; વૃક્ષોના ઝૂમવાને નૃત્ય કરતાં હોવાની કલ્પના કરી છે, માટે ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 **'જીવનનૈયા ભવસાગરમાં હાલકડોલક થાય છે' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | (B) ઉત્પ્રેક્ષા | **(C) રૂપક** | (D) અતિશયોક્તિ

ઉકેલ: જીવનને નૈયા અને ભવ (સંસાર) ને સાગર સીધા જ ગણી લેવાયા છે; સરખામણીનો શબ્દ વગર ઉપમેય જ ઉપમાન બન્યો, માટે રૂપક અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **'તેનો અવાજ વાંસળી જેવો મધુર છે' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) રૂપક | **(B) ઉપમા** | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | (D) યમક

ઉકેલ: અવાજ (ઉપમેય) ને વાંસળી (ઉપમાન) સાથે 'જેવો' (ઉપમાવાચક શબ્દ) થી મધુરતાના ગુણે સરખાવ્યો છે, માટે ઉપમા અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **જે અલંકારમાં એક જ શબ્દ એક જ વાર વપરાય પણ તેના એક સાથે બે અર્થ નીકળે, તેને શું કહેવાય?**

(A) યમક | **(B) શ્લેષ** | (C) વર્ણાનુપ્રાસ | (D) ઉપમા

ઉકેલ: શ્લેષ અલંકારમાં એક જ શબ્દ એક જ વાર વપરાય પણ તેના એક સાથે બે અર્થ ચોંટેલા હોય; દા.ત. 'કનક' = સોનું અને ધતૂરો.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **'ચંદ્રમાં તો ડાઘ છે, પણ તારા મુખમાં તો કોઈ ડાઘ જ નથી' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) વ્યતિરેક** | (C) રૂપક | (D) ઉત્પ્રેક્ષા

ઉકેલ: મુખ (ઉપમેય) ને ચંદ્ર (ઉપમાન) કરતાં ચઢિયાતું (નિર્દોષ) બતાવ્યું છે; ઉપમેય ઉપમાન કરતાં શ્રેષ્ઠ હોવાથી વ્યતિરેક અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **'ઝરમર ઝરમર વરસે વાદળ' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) વર્ણાનુપ્રાસ** | (C) રૂપક | (D) ઉત્પ્રેક્ષા

ઉકેલ: 'ઝરમર ઝરમર' એમ ધ્વનિનું પુનરાવર્તન અને 'વ' વર્ણનું પુનરાવર્તન છે; શોભા ધ્વનિથી આવે છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **ઉપમા અલંકારનાં કેટલાં અંગ હોય છે?**

(A) બે | (B) ત્રણ | **(C) ચાર** | (D) પાંચ

ઉકેલ: ઉપમાનાં ચાર અંગ છે — ઉપમેય, ઉપમાન, સાધારણ ધર્મ અને ઉપમાવાચક શબ્દ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **'સંતની સંગતથી પાપી પાવન બને; ગંગાને મળતું ગંદું પાણી પણ પવિત્ર બને' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) દૃષ્ટાંત** | (C) રૂપક | (D) અતિશયોક્તિ

ઉકેલ: પ્રથમ વાક્યની વાતને બીજું સ્વતંત્ર પણ સમાન વાક્ય દાખલા રૂપે પુષ્ટ કરે છે, માટે દૃષ્ટાંત અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'મીઠી મીઠી મધુર વાણી, મન મોહી લે મારું' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) વર્ણાનુપ્રાસ** | (C) યમક | (D) રૂપક

ઉકેલ: 'મ' વર્ણ વારંવાર (મીઠી, મધુર, મન, મોહી, મારું) પુનરાવર્તિત થાય છે અને શોભા ધ્વનિથી આવે છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **જે અલંકારમાં ઉપમેય જ ઉપમાન બની જાય અને સરખામણીનો શબ્દ ન હોય, તેને શું કહેવાય?**

(A) ઉપમા | **(B) રૂપક** | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | (D) વ્યતિરેક

ઉકેલ: રૂપક અલંકારમાં ઉપમેય અને ઉપમાન એક બની જાય છે અને 'જેવું/સમ' જેવો સરખામણીનો શબ્દ હોતો નથી; દા.ત. 'મુખચંદ્ર', 'ભવસાગર'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **'તેનું મુખ એવું તેજસ્વી, જાણે પૂર્ણ ચંદ્ર ઊગ્યો હોય' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | (B) રૂપક | **(C) ઉત્પ્રેક્ષા** | (D) વ્યતિરેક

ઉકેલ: 'જાણે' એ ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દ છે; મુખને પૂર્ણ ચંદ્ર ઊગ્યો હોવાની કલ્પના કરી છે, માટે ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **નીચેનામાંથી કયો ઉપમાવાચક શબ્દ નથી?**

(A) જેવું | (B) સમાન | **(C) જાણે** | (D) સરખું

ઉકેલ: 'જેવું', 'સમાન', 'સરખું' ઉપમાવાચક શબ્દ છે; 'જાણે' એ ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દ છે, ઉપમાવાચક નહીં.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

28 **'સરોવરમાં કમળ એવાં ખીલ્યાં, જાણે પાણીમાં દીવા પ્રગટ્યા હોય' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) ઉત્પ્રેક્ષા** | (C) રૂપક | (D) દૃષ્ટાંત

ઉકેલ: 'જાણે' એ ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દ છે; કમળને દીવા પ્રગટ્યા હોવાની કલ્પના કરી છે, માટે ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

29 **'ચટુલ ચપળ ચંચળ ચાલ' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) વર્ણાનુપ્રાસ** | (C) યમક | (D) રૂપક

ઉકેલ: 'ચ' વર્ણ વારંવાર (ચટુલ, ચપળ, ચંચળ, ચાલ) પુનરાવર્તિત થાય છે અને શોભા ધ્વનિથી આવે છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

30 **જે અલંકારમાં વાતને વાસ્તવિકતા કરતાં ખૂબ વધારી-ચઢાવીને રજૂ કરવામાં આવે, તેને શું કહેવાય?**

(A) ઉપમા | **(B) અતિશયોક્તિ** | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | (D) વ્યતિરેક

ઉકેલ: અતિશયોક્તિ અલંકારમાં કોઈ વાતને વાસ્તવિકતા કરતાં ખૂબ વધારી-ચઢાવીને, અશક્ય હદ સુધી રજૂ કરવામાં આવે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

31 **'કનક કનકથી સોગણી માદકતા' — જ્યાં પહેલું કનક ધતૂરો અને બીજું કનક સોનું સૂચવે — આ કયો અલંકાર છે?**

(A) શ્લેષ | **(B) યમક** | (C) વર્ણાનુપ્રાસ | (D) ઉપમા

ઉકેલ: 'કનક' શબ્દ બે વાર પુનરાવર્તિત થાય છે અને દરેક વાર અર્થ જુદો (ધતૂરો/સોનું) છે, માટે યમક અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

32 **'મુખડું મલકાતું મધુરું' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?**

(A) ઉપમા | **(B) વર્ણાનુપ્રાસ** | (C) રૂપક | (D) ઉત્પ્રેક્ષા

ઉકેલ: 'મ' વર્ણ વારંવાર (મુખડું, મલકાતું, મધુરું) પુનરાવર્તિત થાય છે અને શોભા ધ્વનિથી આવે છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

33 **ઉપમા અને રૂપક વચ્ચેનો મુખ્ય ભેદ શો છે?**

(A) ઉપમામાં સરખામણીનો શબ્દ હોય, રૂપકમાં ન હોય | (B) રૂપકમાં સરખામણીનો શબ્દ હોય, ઉપમામાં ન હોય

(C) બંનેમાં સરખામણીનો શબ્દ હોય | (D) બંનેમાં સરખામણીનો શબ્દ ન હોય

ઉકેલ: ઉપમામાં 'જેવું/સમ' જેવો સરખામણીનો શબ્દ હોય અને બે વસ્તુ અલગ રહે; રૂપકમાં એવો શબ્દ ન હોય અને ઉપમેય જ ઉપમાન બની જાય.

🏏 જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. 'મુખ ચંદ્ર જેવું સુંદર છે' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) રૂપક (B) ઉપમા (C) ઉત્પ્રેક્ષા (D) યમક

2. 'કાલિન્દીને કાંઠે કદંબ' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) વર્ણાનુપ્રાસ (C) રૂપક (D) દૃષ્ટાંત

3. 'આ સંસાર સાગર છે' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) ઉત્પ્રેક્ષા (C) રૂપક (D) અતિશયોક્તિ

4. 'તારા જાણે હીરા હોય' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) ઉત્પ્રેક્ષા (C) રૂપક (D) વ્યતિરેક

5. નીચેનામાંથી કયો અલંકાર શબ્દાલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) વર્ણાનુપ્રાસ (C) રૂપક (D) ઉત્પ્રેક્ષા

6. ઉપમા અલંકારમાં 'જેવું', 'સમ', 'સરખું' જેવા શબ્દને શું કહેવાય?
(A) ઉપમેય (B) ઉપમાન (C) ઉપમાવાચક શબ્દ (D) સાધારણ ધર્મ

7. 'સાગરે સૂતેલું શ્વેત શહેર' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) વર્ણાનુપ્રાસ (B) ઉપમા (C) રૂપક (D) યમક

8. 'આંસુની નદીઓ વહી ગઈ' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) અતિશયોક્તિ (C) રૂપક (D) દૃષ્ટાંત

9. 'સિંહ સમાન વીર' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) રૂપક (B) ઉપમા (C) ઉત્પ્રેક્ષા (D) વર્ણાનુપ્રાસ

10. નીચેનામાંથી કયો અલંકાર અર્થાલંકાર છે?
(A) વર્ણાનુપ્રાસ (B) યમક (C) ઉપમા (D) શ્લેષ

11. 'ચરણકમળ' — આ રચનામાં કયો અલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) રૂપક (C) ઉત્પ્રેક્ષા (D) યમક

12. 'ઝરમર ઝરમર વરસે વાદળ' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) વર્ણાનુપ્રાસ (C) રૂપક (D) ઉત્પ્રેક્ષા

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'કમળ સરખાં કોમળ ચરણ' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) રૂપક (B) ઉપમા (C) ઉત્પ્રેક્ષા (D) વ્યતિરેક

14. 'મુખ એવું તેજસ્વી, જાણે ચંદ્ર ઊગ્યો હોય' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) ઉત્પ્રેક્ષા (C) રૂપક (D) અતિશયોક્તિ

15. 'ભવસાગર તરી જવો અઘરો છે' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) ઉત્પ્રેક્ષા (C) રૂપક (D) દૃષ્ટાંત

16. 'કાળી કાળી વાદળી, વરસી કાળી રાત' — જ્યાં 'કાળી' જુદા અર્થમાં બે વાર આવે — આ કયો અલંકાર છે?
(A) શ્લેષ (B) યમક (C) વર્ણાનુપ્રાસ (D) ઉપમા

17. 'ચંદ્રમાં ડાઘ છે, પણ તારા મુખમાં ડાઘ જ નથી' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) વ્યતિરેક (C) રૂપક (D) ઉત્પ્રેક્ષા

18. 'સંતની સંગતથી પાપી પાવન બને; ચંદન પાસેનું લાકડું પણ સુગંધી બને' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) દૃષ્ટાંત (C) રૂપક (D) અતિશયોક્તિ

19. 'મંદ મંદ મલકાતી મધુર મુખમુદ્રા' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?
(A) ઉપમા (B) વર્ણાનુપ્રાસ (C) યમક (D) રૂપક

20. જે અલંકારમાં ઉપમેયમાં ઉપમાનની કલ્પના કે સંભાવના કરવામાં આવે, તેને શું કહેવાય?
(A) ઉપમા (B) રૂપક (C) ઉત્પ્રેક્ષા (D) વ્યતિરેક

21. 'તેની તલવાર આકાશને અડી ગઈ' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?

(A) ઉપમા (B) અતિશયોક્તિ (C) રૂપક (D) યમક

22. 'કનક કનકથી સોગણી' — જ્યાં કનક એક વાર ધતૂરો ને એક વાર સોનું — આ કયો અલંકાર છે?

(A) શ્લેષ (B) યમક (C) વર્ણાનુપ્રાસ (D) ઉપમા

23. જે અલંકારમાં એક જ શબ્દ એક વાર વપરાય પણ બે અર્થ આપે, તેને શું કહેવાય?

(A) યમક (B) શ્લેષ (C) વર્ણાનુપ્રાસ (D) દૃષ્ટાંત

24. 'તેનો અવાજ વાંસળી જેવો મધુર છે' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?

(A) રૂપક (B) ઉપમા (C) ઉત્પ્રેક્ષા (D) વ્યતિરેક

25. 'જીવનનૈયા ડોલે છે' — આ રચનામાં કયો અલંકાર છે?

(A) ઉપમા (B) ઉત્પ્રેક્ષા (C) રૂપક (D) દૃષ્ટાંત

26. ઉપમા અને ઉત્પ્રેક્ષા વચ્ચેનો મુખ્ય ભેદ શો છે?

(A) ઉપમામાં 'જેવું' હોય, ઉત્પ્રેક્ષામાં 'જાણે' હોય

(B) ઉપમામાં 'જાણે' હોય, ઉત્પ્રેક્ષામાં 'જેવું' હોય (C) બંનેમાં 'જાણે' હોય

(D) બંનેમાં 'જેવું' હોય

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. 'મુખડું મલકાતું, જાણે ખીલ્યું કમળ સરોવરમાં' — આ પંક્તિમાં મુખ્યત્વે કયો અલંકાર છે?

(A) ઉપમા (B) ઉત્પ્રેક્ષા (C) રૂપક (D) વ્યતિરેક

28. 'કમલ સમ કોમલ, કાન્તિ સમ ઊજળું તેનું ગાત્ર' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?

(A) રૂપક (B) ઉપમા (C) ઉત્પ્રેક્ષા (D) દૃષ્ટાંત

29. 'દાન દઈ દઈ દાતા થાક્યો, માગનારની હાર ન આવી' — જ્યાં 'દઈ દઈ' અને 'દ' નું પુનરાવર્તન છે — આ પંક્તિમાં મુખ્ય શબ્દાલંકાર કયો છે?

(A) યમક (B) વર્ણાનુપ્રાસ (C) શ્લેષ (D) ઉપમા

30. 'ગુલાબ તો કરમાય, પણ તારી મીઠાશ તો કદી કરમાય નહીં' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?

(A) ઉપમા (B) વ્યતિરેક (C) રૂપક (D) અતિશયોક્તિ

31. 'મેરુ સમ ઊંચું તેનું મન, ને સાગર સમ ઊંડું' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?

(A) રૂપક (B) ઉપમા (C) ઉત્પ્રેક્ષા (D) દૃષ્ટાંત

32. 'વિદ્યા વિના નર પશુ સમાન; દીવા વિના ઘર અંધારું જ રહે' — આ પંક્તિમાં મુખ્યત્વે કયો અલંકાર છે?

(A) ઉપમા (B) દૃષ્ટાંત (C) રૂપક (D) વ્યતિરેક

33. 'મન મંદિર, હૈયું હવેલી, ને પ્રીત તેમાં દીવો' — આ પંક્તિમાં મુખ્યત્વે કયો અલંકાર છે?

(A) ઉપમા (B) ઉત્પ્રેક્ષા (C) રૂપક (D) અતિશયોક્તિ

34. 'તેણે રડી રડીને આખું સરોવર ભરી દીધું' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?

(A) ઉપમા (B) અતિશયોક્તિ (C) રૂપક (D) દૃષ્ટાંત

35. 'કર કંકણ, કંઠે હાર, કાનમાં કુંડળ ઝૂલે' — આ પંક્તિમાં મુખ્ય શબ્દાલંકાર કયો છે?

(A) યમક (B) વર્ણાનુપ્રાસ (C) શ્લેષ (D) ઉપમા

36. 'નદી જાણે ધરતીની વેણીમાં ગૂંથેલી રૂપેરી દોરી' — આ પંક્તિમાં કયો અલંકાર છે?

(A) ઉપમા (B) ઉત્પ્રેક્ષા (C) રૂપક (D) વ્યતિરેક

37. 'સૂરજ સવારે ઊગ્યો' — જેવી સામાન્ય હકીકત-વાક્યમાં સામાન્ય રીતે કયો અલંકાર હોય છે?

(A) ઉપમા (B) રૂપક (C) કોઈ અલંકાર નહીં (D) ઉત્પ્રેક્ષા

38. 'જળકમળ સમ રહે જગતમાં, છતાં ન લેપાય તે સંત' — આ પંક્તિમાં મુખ્યત્વે કયો અલંકાર છે?

(A) રૂપક (B) ઉપમા (C) ઉત્પ્રેક્ષા (D) અતિશયોક્તિ

39. ⭐ 'કમલ સમ મુખ' (ઉપમા) અને 'મુખકમલ' (રૂપક) — બંને રચનામાં મૂળભૂત ભેદ શાનો છે?

(A) સાધારણ ધર્મનો | (B) ઉપમાવાચક શબ્દની હાજરી/ગેરહાજરીનો | (C) ઉપમેયનો | (D) ઉપમાનનો

40. ⭐ 'ઘન ઘન ગગને ગાજે, ગરજે ગંભીર ઘોષે' — આ પંક્તિમાં મુખ્યત્વે કયો અલંકાર પ્રધાન છે?

(A) ઉપમા | (B) વર્ણાનુપ્રાસ | (C) ઉત્પ્રેક્ષા | (D) વ્યતિરેક

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **B**	2. **B**	3. **C**	4. **B**	5. **B**	6. **C**	7. **A**	8. **B**	9. **B**	10. **C**	11. **B**
12. **B**	13. **B**	14. **B**	15. **C**	16. **B**	17. **B**	18. **B**	19. **B**	20. **C**	21. **B**	22. **B**
23. **B**	24. **B**	25. **C**	26. **A**	27. **B**	28. **B**	29. **B**	30. **B**	31. **B**	32. **B**	33. **C**
34. **B**	35. **B**	36. **B**	37. **C**	38. **B**	39. **B**	40. **B**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (B) — મુખને ચંદ્ર સાથે 'જેવું' ઉપમાવાચક શબ્દથી સરખાવ્યું છે, માટે ઉપમા અલંકાર છે.

2. જવાબ (B) — 'ક' વર્ણનું વારંવાર પુનરાવર્તન છે અને શોભા ધ્વનિથી આવે છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

3. જવાબ (C) — સંસારને સીધો 'સાગર છે' એમ કહીને ઉપમેય જ ઉપમાન બની ગયો અને સરખામણીનો શબ્દ નથી, માટે રૂપક અલંકાર છે.

4. જવાબ (B) — 'જાણે' ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દથી તારાને હીરા હોવાની કલ્પના કરી છે, માટે ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

5. જવાબ (B) — વર્ણાનુપ્રાસમાં શોભા ધ્વનિ-પુનરાવર્તનથી આવે છે માટે તે શબ્દાલંકાર છે; બાકીના ત્રણ અર્થાલંકાર છે.

6. જવાબ (C) — ઉપમામાં સરખામણી દર્શાવતા 'જેવું/સમ/સરખું' જેવા શબ્દને ઉપમાવાચક શબ્દ કહેવાય.

7. જવાબ (A) — 'સ/શ' વર્ણ વારંવાર પુનરાવર્તિત થાય છે અને શોભા ધ્વનિથી આવે છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

8. જવાબ (B) — આંસુ નદીઓ રૂપે વહે એ અશક્ય હદની વધારી-ચઢાવી વાત છે, માટે અતિશયોક્તિ અલંકાર છે.

9. જવાબ (B) — વીરને સિંહ સાથે 'સમાન' ઉપમાવાચક શબ્દથી સરખાવ્યો છે, માટે ઉપમા અલંકાર છે.

10. જવાબ (C) — ઉપમામાં શોભા અર્થની સરખામણીથી આવે છે માટે તે અર્થાલંકાર છે; વર્ણાનુપ્રાસ, યમક, શ્લેષ શબ્દાલંકાર છે.

11. જવાબ (B) — ચરણને જ કમળ ગણી લેવાયું છે; સરખામણીનો શબ્દ વગર ઉપમેય જ ઉપમાન બન્યો, માટે રૂપક અલંકાર છે.

12. જવાબ (B) — 'ઝરમર' ધ્વનિ અને 'વ' વર્ણનું પુનરાવર્તન છે; શોભા ધ્વનિથી આવે છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

13. જવાબ (B) — ચરણને કમળ સાથે 'સરખાં' ઉપમાવાચક શબ્દથી કોમળતાના ગુણે સરખાવ્યાં છે, માટે ઉપમા અલંકાર છે.

14. જવાબ (B) — 'જાણે' ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દથી મુખને ચંદ્ર ઊગ્યો હોવાની કલ્પના કરી છે, માટે ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

15. જવાબ (C) — 'ભવસાગર' એટલે ભવ (સંસાર) ને જ સાગર ગણી લેવાયો; સરખામણીનો શબ્દ વગર ઉપમેય જ ઉપમાન બન્યો, માટે રૂપક અલંકાર છે.

16. જવાબ (B) — 'કાળી' શબ્દ પુનરાવર્તિત થાય છે અને દરેક વાર અર્થ/સંદર્ભ જુદો છે, માટે યમક અલંકાર છે.

17. જવાબ (B) — મુખ (ઉપમેય) ને ચંદ્ર (ઉપમાન) કરતાં ચઢિયાતું (નિર્દોષ) બતાવ્યું છે, માટે વ્યતિરેક અલંકાર છે.

18. જવાબ (B) — પ્રથમ વાક્યની વાતને બીજું સ્વતંત્ર પણ સમાન વાક્ય દાખલા રૂપે પુષ્ટ કરે છે, માટે દૃષ્ટાંત અલંકાર છે.

19. જવાબ (B) — 'મ' વર્ણ વારંવાર પુનરાવર્તિત થાય છે અને શોભા ધ્વનિથી આવે છે, માટે વર્ણાનુપ્રાસ અલંકાર છે.

20. જવાબ (C) — ઉત્પ્રેક્ષામાં ઉપમેયમાં ઉપમાનની કલ્પના/સંભાવના ('જાણે પેલું જ હોય') કરવામાં આવે છે.

21. જવાબ (B) — તલવાર આકાશને અડે એ અશક્ય હદની વધારી-ચઢાવી વાત છે, માટે અતિશયોક્તિ અલંકાર છે.

22. જવાબ (B) — 'કનક' શબ્દ બે વાર પુનરાવર્તિત થઈ દરેક વાર જુદો અર્થ (ધતૂરો/સોનું) આપે છે, માટે યમક અલંકાર છે.

23. જવાબ (B) — શ્લેષ અલંકારમાં એક જ શબ્દ એક જ વાર વપરાય પણ તેના એક સાથે બે અર્થ નીકળે છે.

24. જવાબ (B) — અવાજને વાંસળી સાથે 'જેવો' ઉપમાવાચક શબ્દથી મધુરતાના ગુણે સરખાવ્યો છે, માટે ઉપમા અલંકાર છે.

25. જવાબ (C) — જીવનને જ નૈયા (નાવ) ગણી લેવાયું છે; સરખામણીનો શબ્દ વગર ઉપમેય જ ઉપમાન બન્યો, માટે રૂપક અલંકાર છે.

26. જવાબ (A) — ઉપમામાં સરખામણીનો શબ્દ 'જેવું/સમ' હોય (નક્કર સરખામણી) અને ઉત્પ્રેક્ષામાં 'જાણે/શું' હોય (કલ્પના/સંભાવના).

27. જવાબ (B) — 'જાણે' ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દ છે; મુખને કમળ ખીલ્યું હોવાની કલ્પના કરી છે, માટે મુખ્ય અલંકાર ઉત્પ્રેક્ષા છે.

28. જવાબ (B) — 'સમ' ઉપમાવાચક શબ્દથી ગાત્રને કમલ અને કાન્તિ સાથે કોમળતા-ઊજળાપણાના ગુણે સરખાવ્યું છે, માટે ઉપમા અલંકાર છે.

29. જવાબ (B) — 'દ' વર્ણ વારંવાર (દાન, દઈ, દઈ, દાતા) પુનરાવર્તિત થઈ ધ્વનિ-શોભા આપે છે, માટે મુખ્ય શબ્દાલંકાર વર્ણાનુપ્રાસ છે.

30. જવાબ (B) — મીઠાશ (ઉપમેય) ને ગુલાબ (ઉપમાન) કરતાં ચઢિયાતી (કદી ન કરમાય) બતાવી છે, માટે વ્યતિરેક અલંકાર છે.

31. જવાબ (B) — મનને મેરુ અને સાગર સાથે 'સમ' ઉપમાવાચક શબ્દથી ઊંચાઈ-ઊંડાઈના ગુણે સરખાવ્યું છે, માટે ઉપમા અલંકાર છે.

32. જવાબ (B) — પ્રથમ વાક્યની વાતને બીજું સ્વતંત્ર પણ સમાન વાક્ય દાખલા રૂપે પુષ્ટ કરે છે, માટે મુખ્ય અલંકાર દૃષ્ટાંત છે.

33. જવાબ (C) — મનને જ મંદિર, હૈયાને જ હવેલી, પ્રીતને જ દીવો ગણી લેવાયા છે; સરખામણીનો શબ્દ વગર ઉપમેય જ ઉપમાન બન્યો, માટે રૂપક અલંકાર છે.

34. જવાબ (B) — આંસુથી આખું સરોવર ભરાય એ અશક્ય હદની વધારી-ચઢાવી વાત છે, માટે અતિશયોક્તિ અલંકાર છે.

35. જવાબ (B) — 'ક' વર્ણ વારંવાર (કર, કંકણ, કંઠે, કાનમાં, કુંડળ) પુનરાવર્તિત થઈ ધ્વનિ-શોભા આપે છે, માટે મુખ્ય શબ્દાલંકાર વર્ણાનુપ્રાસ છે.

36. જવાબ (B) — 'જાણે' ઉત્પ્રેક્ષાવાચક શબ્દ છે; નદીને ધરતીની વેણીમાં ગૂંથેલી દોરી હોવાની કલ્પના કરી છે, માટે ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

37. જવાબ (C) — આ સાદી હકીકતનું વાક્ય છે — તેમાં સરખામણી, કલ્પના, અતિશયતા કે વર્ણ-પુનરાવર્તન જેવી કોઈ વિશેષ રચના નથી, માટે કોઈ અલંકાર નથી.

38. જવાબ (B) — સંતને કમળ સાથે 'સમ' ઉપમાવાચક શબ્દથી (પાણીમાં રહીને ન લેપાવાના ગુણે) સરખાવ્યો છે, માટે મુખ્ય અલંકાર ઉપમા છે.

39. જવાબ (B) — 'કમલ સમ મુખ' માં 'સમ' ઉપમાવાચક શબ્દ હાજર છે (ઉપમા), જ્યારે 'મુખકમલ' માં એ શબ્દ ગેરહાજર છે અને ઉપમેય જ ઉપમાન બની જાય છે (રૂપક) — મૂળ ભેદ ઉપમાવાચક શબ્દની હાજરી/ગેરહાજરીનો છે.

40. જવાબ (B) — 'ઘ' અને 'ગ' વર્ણ વારંવાર (ઘન, ઘન, ગગને, ગાજે, ગરજે, ગંભીર, ઘોષે) પુનરાવર્તિત થઈ પ્રબળ ધ્વનિ-શોભા આપે છે; શોભા અર્થમાં નહીં પણ ધ્વનિમાં છે, માટે પ્રધાન અલંકાર વર્ણાનુપ્રાસ (શબ્દાલંકાર) છે.

20 છંદ (Prosody / Meter)

છંદ એ કાવ્યનું હાડપિંજર છે — પંક્તિમાં અક્ષર કે માત્રાની ચોક્કસ, નિયમબદ્ધ ગોઠવણી જે કાવ્યને લય અને સંગીત આપે છે. આ પ્રકરણમાં આપણે છંદનો અર્થ, માત્રા-ગણતરી (લઘુ-ગુરુ), આઠ ગણ, અક્ષરમેળ વૃત્ત (મંદાક્રાંતા, શિખરિણી, વસંતતિલકા, શાર્દૂલવિક્રીડિત વગેરે) અને માત્રામેળ છંદ (દોહરો, ચોપાઈ, સવૈયા, ઝૂલણા, હરિગીત) ઊંડાણથી શીખીશું, સાથે પંક્તિ પરથી છંદ ઓળખવાની વ્યવહારુ રીત. GPSC, તલાટી, બિન સચિવાલય, TET/TAT/HTAT જેવી દરેક ગુજરાતી ભાષાની પરીક્ષામાં છંદ-ઓળખ અને માત્રા-ગણતરીના પ્રશ્નો નિયમિત પૂછાય છે; GSEB પાઠ્યપુસ્તકના માત્રા-સંમેલન મુજબ આ વિભાગ થોડી પ્રેક્ટિસથી પાકા માર્ક અપાવનારો બને છે.

1. છંદ એટલે શું — પાયાની સમજ

છંદ એટલે કાવ્યપંક્તિમાં અક્ષરો કે માત્રાઓની નિશ્ચિત સંખ્યા અને ક્રમબદ્ધ ગોઠવણી, જેનાથી પંક્તિ વાંચતાં એક નિયમિત લય (rhythm) ઉદ્‌ભવે છે. જે રીતે સંગીતમાં તાલ હોય છે તેમ કાવ્યમાં છંદ હોય છે. છંદશાસ્ત્રને 'પિંગળ' પણ કહે છે.

છંદના મુખ્ય બે પ્રકાર છે — (1) અક્ષરમેળ છંદ (વૃત્ત), જેમાં દરેક ચરણમાં અક્ષરની સંખ્યા અને લઘુ-ગુરુનો ક્રમ બંને નિશ્ચિત હોય; અને (2) માત્રામેળ છંદ (જાતિ), જેમાં માત્ર માત્રાની કુલ સંખ્યા નિશ્ચિત હોય, અક્ષરની ગોઠવણીમાં છૂટ રહે છે.

છંદ ઓળખવા માટે પ્રથમ પંક્તિના દરેક અક્ષરને લઘુ કે ગુરુ ગણીને માત્રા ગણવી પડે, પછી કુલ માત્રા કે અક્ષર-સંખ્યા અને લઘુ-ગુરુની ભાત (pattern) જોઈને છંદ નક્કી થાય. કાવ્યના એક ચરણ (line) ને 'પદ' કે 'ચરણ' કહે છે અને ચાર ચરણના સમૂહને 'કડી' કહે છે.

- છંદ = પંક્તિમાં અક્ષર/માત્રાની નિયમબદ્ધ ગોઠવણી; છંદશાસ્ત્ર = પિંગળ.
- અક્ષરમેળ (વૃત્ત) = અક્ષર-સંખ્યા + લઘુ-ગુરુ ક્રમ બંને નક્કી.
- માત્રામેળ (જાતિ) = ફક્ત કુલ માત્રા નક્કી; ગોઠવણીમાં છૂટ.
- ચરણ = એક પંક્તિ; ચાર ચરણ = એક કડી.
- છંદ કાવ્યને લય, સંગીત અને ગાવાલાયક રૂપ આપે છે.

ઉદાહરણ 1 **છંદના બે મુખ્ય પ્રકાર કયા છે અને બંને વચ્ચે પાયાનો તફાવત શો છે?**

1. 1) અક્ષરમેળ છંદ (વૃત્ત) — જેમાં દરેક ચરણમાં અક્ષરની ચોક્કસ સંખ્યા ઉપરાંત લઘુ-ગુરુનો ક્રમ પણ નિશ્ચિત હોય.
2. 2) માત્રામેળ છંદ (જાતિ) — જેમાં ફક્ત ચરણની કુલ માત્રા નિશ્ચિત હોય, અક્ષરની સંખ્યા બદલાઈ શકે.

✅ જવાબ: **અક્ષરમેળ (વૃત્ત) અને માત્રામેળ (જાતિ) — પહેલામાં અક્ષર-ક્રમ બંને નક્કી, બીજામાં ફક્ત માત્રા નક્કી**

ઉદાહરણ 2 **છંદશાસ્ત્રને બીજા કયા નામે ઓળખવામાં આવે છે?**

1. 1) છંદના નિયમો અને બંધારણનો અભ્યાસ કરતા શાસ્ત્રને પિંગળ કહે છે.
2. 2) આ નામ આચાર્ય પિંગળ પરથી પડ્યું છે.

✅ જવાબ: **પિંગળ**

2. માત્રા — લઘુ અને ગુરુ ઓળખવાના નિયમ

છંદ ઓળખવાનો પાયો માત્રા છે. દરેક અક્ષર (ધ્વનિ) ઉચ્ચારવામાં જેટલો સમય લાગે તે પરથી તે લઘુ (હ્રસ્વ/ટૂંકો) કે ગુરુ (દીર્ઘ/લાંબો) ગણાય. લઘુ અક્ષરની એક માત્રા ગણાય, જે U ચિહ્નથી દર્શાવાય; ગુરુ અક્ષરની બે માત્રા ગણાય, જે – ચિહ્નથી દર્શાવાય.

લઘુ (1 માત્રા) ક્યારે ગણાય: જ્યારે અક્ષરમાં હ્રસ્વ સ્વર હોય — અ, ઇ, ઉ, ઋ — અથવા આ સ્વરવાળો વ્યંજન (ક, કિ, કુ વગેરે). ગુરુ (2 માત્રા) ક્યારે ગણાય: જ્યારે અક્ષરમાં દીર્ઘ સ્વર હોય — આ, ઈ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ (કા, કી, કૂ, કે, કો વગેરે).

ગુરુ ગણવાના ત્રણ વધારાના મહત્ત્વના નિયમ: (1) જે હ્રસ્વ અક્ષર પછી જોડાક્ષર (સંયુક્ત વ્યંજન) આવે તે અક્ષર ગુરુ બને — જેમ 'સત્ય'માં 'સ' ગુરુ; (2) અનુસ્વાર (ં) વાળો અક્ષર ગુરુ બને — જેમ 'અંગ'માં 'અં' ગુરુ; (3) વિસર્ગ (ઃ) વાળો અક્ષર પણ ગુરુ બને. ચરણના છેલ્લા અક્ષરમાં લય મુજબ લઘુને ગુરુ ગણવાની છૂટ રહે છે.

લઘુ અને ગુરુ — ઓળખ-કોષ્ટક

પ્રકાર	માત્રા	ચિહ્ન	ક્યારે	ઉદાહરણ
લઘુ	1	U	હ્રસ્વ સ્વર — અ, ઇ, ઉ, ઋ	ક, કિ, કુ
ગુરુ	2	–	દીર્ઘ સ્વર — આ, ઈ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ	કા, કી, કે, કો
ગુરુ	2	–	જોડાક્ષર પૂર્વેનો અક્ષર	'સત્ય'નો સ
ગુરુ	2	–	અનુસ્વારવાળો અક્ષર	'અંક'નો અં
ગુરુ	2	–	વિસર્ગવાળો અક્ષર	'દુઃખ'નો દુઃ

ઉદાહરણ 1 **'કમલ' શબ્દના દરેક અક્ષરની માત્રા ગણો અને કુલ માત્રા જણાવો.**

1. 1) ક = હ્રસ્વ 'અ' સ્વર → લઘુ → 1 માત્રા.
2. 2) મ = હ્રસ્વ 'અ' સ્વર → લઘુ → 1 માત્રા.
3. 3) લ = હ્રસ્વ 'અ' સ્વર → લઘુ → 1 માત્રા.
4. 4) કુલ = 1 + 1 + 1 = 3 માત્રા.

✅ જવાબ: **3 માત્રા (ક-લઘુ, મ-લઘુ, લ-લઘુ)**

ઉદાહરણ 2 **'સત્ય' શબ્દની માત્રા ગણો.**

1. 1) 'સ' પછી જોડાક્ષર 'ત્ય' આવે છે, માટે જોડાક્ષર પૂર્વેનો 'સ' ગુરુ બને → 2 માત્રા.
2. 2) 'ત્ય' = હ્રસ્વ 'અ' સ્વરવાળો અંતિમ અક્ષર → લઘુ → 1 માત્રા.
3. 3) કુલ = 2 + 1 = 3 માત્રા.

✅ જવાબ: **3 માત્રા (સ-ગુરુ, ત્ય-લઘુ)**

ઉદાહરણ 3 **'રાજા' શબ્દની માત્રા ગણો.**

1. 1) રા = દીર્ઘ 'આ' સ્વર → ગુરુ → 2 માત્રા.
2. 2) જા = દીર્ઘ 'આ' સ્વર → ગુરુ → 2 માત્રા.
3. 3) કુલ = 2 + 2 = 4 માત્રા.

✅ જવાબ: **4 માત્રા (રા-ગુરુ, જા-ગુરુ)**

માત્રા-ગણતરીની ઝડપી ટ્રિક

- હ્રસ્વ સ્વર = લઘુ (1); દીર્ઘ સ્વર = ગુરુ (2).
- જોડાક્ષર પહેલાંનો અક્ષર હંમેશાં ગુરુ.
- અનુસ્વાર (ં) અને વિસર્ગ (ઃ) વાળો અક્ષર ગુરુ.
- ચરણના છેલ્લા અક્ષરમાં છૂટ — લઘુને ગુરુ ગણી શકાય.
- પહેલાં આખી પંક્તિના લઘુ-ગુરુ લખો, પછી માત્રા સરવાળો.

3. ગણ — આઠ ગણ અને તેમની ઓળખ

અક્ષરમેળ વૃત્ત ઓળખવા માટે 'ગણ'ની સમજ જરૂરી છે. ગણ એટલે ત્રણ-ત્રણ અક્ષરનો સમૂહ, જેમાં લઘુ-ગુરુની ચોક્કસ ભાત હોય. કુલ આઠ ગણ છે — ય, મ, ત, ર, જ, ભ, ન, સ — જે પ્રખ્યાત સૂત્ર 'યમાતારાજભાનસલગા' થી યાદ રખાય છે.

આ સૂત્ર વાપરવાની રીત: જે ગણ ઓળખવો હોય તેના નામથી શરૂ કરી સૂત્રના ત્રણ અક્ષર લો, અને દરેકની માત્રા જુઓ. દા.ત. 'ય'ગણ માટે 'યમાતા' → ય(લઘુ) મા(ગુરુ) તા(ગુરુ) = U— (આદિ-લઘુ). છેલ્લે બે છૂટક ચિહ્ન — 'લ' (લઘુ, એક અક્ષર) અને 'ગ' (ગુરુ, એક અક્ષર) — એક-એક અક્ષર માટે વપરાય.

આઠ ગણ યાદ રાખવાની સહેલી રીત તેમની 'આદિ-મધ્ય-અંત' ગુરુ-લઘુ ભાત છે: જ્યાં પહેલો ગુરુ હોય (ભ, ત, ર, મ) અને જ્યાં પહેલો લઘુ હોય (ય, જ, સ, ન). આખા આઠ ગણ કોષ્ટકમાં યાદ રાખવા સૌથી અસરકારક છે.

આઠ ગણ — ભાત અને ઓળખ (યમાતારાજભાનસલગા)

ગણ	ભાત	લઘુ-ગુરુ	સૂત્ર	ખાસ
ય	U—	લ-ગુ-ગુ	યમાતા	આદિ લઘુ
મ	———	ગુ-ગુ-ગુ	માતારા	સર્વ ગુરુ
ત	—U	ગુ-ગુ-લ	તારાજ	અંત્ય લઘુ
ર	–U–	ગુ-લ-ગુ	રાજભા	મધ્ય લઘુ
જ	U–U	લ-ગુ-લ	જભાન	મધ્ય ગુરુ
ભ	–UU	ગુ-લ-લ	ભાનસ	આદિ ગુરુ
ન	UUU	લ-લ-લ	નસલ	સર્વ લઘુ
સ	UU–	લ-લ-ગુ	સલગા	અંત્ય ગુરુ

ઉદાહરણ 1 **'નગણ'ની લઘુ-ગુરુ ભાત જણાવો.**

1. 1) સૂત્ર 'યમાતારાજભાનસલગા'માં 'ન' થી શરૂ કરી ત્રણ અક્ષર લો → ન-સ-લ.
2. 2) ન(લઘુ) સ(લઘુ) લ(લઘુ) → UUU.
3. 3) તેથી નગણ સર્વ લઘુ છે.

✅ જવાબ: **UUU (ત્રણેય લઘુ)**

ઉદાહરણ 2 **જે ગણમાં વચ્ચેનો અક્ષર લઘુ અને બંને છેડે ગુરુ હોય તે કયો ગણ?**

1. 1) ભાત જોઈએ –U– (ગુરુ-લઘુ-ગુરુ).
2. 2) સૂત્રમાં 'ર' થી → રા-જ-ભા → રા(ગુરુ) જ(લઘુ) ભા(ગુરુ) = –U–.
3. 3) આ રગણ છે (મધ્ય લઘુ).

✅ જવાબ: **રગણ (–U–)**

ગણ યાદ રાખવાનું સૂત્ર

- સૂત્ર: યમાતારાજભાનસલગા (ય-મ-ત-ર-જ-ભ-ન-સ).
- ગણના નામથી શરૂ કરી સૂત્રના ત્રણ અક્ષર = તેની ભાત.
- મગણ = બધા ગુરુ (———); નગણ = બધા લઘુ (UUU).
- આદિ ગુરુ ગણ: ભ, ત, ર, મ; આદિ લઘુ ગણ: ય, જ, સ, ન.
- 'લ' = એક લઘુ અક્ષર; 'ગ' = એક ગુરુ અક્ષર (છૂટક).

4. અક્ષરમેળ વૃત્ત — મુખ્ય ચાર છંદ

અક્ષરમેળ છંદ (વૃત્ત) માં દરેક ચરણમાં અક્ષરની સંખ્યા અને ગણની ચોક્કસ ગોઠવણી નક્કી હોય છે. પરીક્ષામાં સૌથી વધુ પૂછાતા ચાર વૃત્ત — મંદાક્રાંતા, શિખરિણી, વસંતતિલકા અને શાર્દૂલવિક્રીડિત — ની ગણ-રચના અને અક્ષર-સંખ્યા યાદ રાખવી અનિવાર્ય છે.

મંદાક્રાંતા (17 અક્ષર): ગણ-રચના મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ. વિરામ (યતિ) સામાન્ય રીતે 4 અને 10 અક્ષર પછી આવે. કાલિદાસનો મેઘદૂત આ છંદમાં છે; ધીમો, ગંભીર લય ધરાવે. શિખરિણી (17 અક્ષર): ગણ-રચના ય-મ-ન-સ-ભ-લ-ગ; યતિ 6 અક્ષર પછી; મધુર પ્રવાહી લય.

વસંતતિલકા (14 અક્ષર): ગણ-રચના ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ; પ્રસન્ન, સંગીતમય છંદ. શાર્દૂલવિક્રીડિત (19 અક્ષર): ગણ-રચના મ-સ-જ-સ-ત-ત-ગ; યતિ 12 અક્ષર પછી; ભવ્ય અને ઓજસ્વી લય, સ્તુતિ-કાવ્યમાં વપરાય. અક્ષર-સંખ્યા ગણીને જ ઘણીવાર છંદ સહેલાઈથી ઓળખાઈ જાય છે.

મુખ્ય અક્ષરમેળ વૃત્ત — અક્ષર-સંખ્યા અને ગણ-રચના

છંદ	અક્ષર	ગણ-રચના	યતિ	લય
વસંતતિલકા	14	ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ	8 પછી	પ્રસન્ન, સંગીતમય
મંદાક્રાંતા	17	મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ	4, 10 પછી	ધીમો, ગંભીર
શિખરિણી	17	ય-મ-ન-સ-ભ-લ-ગ	6 પછી	મધુર, પ્રવાહી
શાર્દૂલવિક્રીડિત	19	મ-સ-જ-સ-ત-ત-ગ	12 પછી	ભવ્ય, ઓજસ્વી

ઉદાહરણ 1 **17 અક્ષરના બે વૃત્ત મંદાક્રાંતા અને શિખરિણી વચ્ચે પ્રથમ નજરે ભેદ કેવી રીતે પાડશો?**

1. 1) બંનેમાં 17 અક્ષર છે, માટે ફક્ત અક્ષર-ગણતરીથી ભેદ ન પડે.
2. 2) મંદાક્રાંતા મગણ (—) થી શરૂ થાય — પ્રથમ ત્રણ અક્ષર ગુરુ.
3. 3) શિખરિણી યગણ (U—) થી શરૂ થાય — પ્રથમ અક્ષર લઘુ.
4. 4) તેથી પંક્તિના પ્રથમ અક્ષરની લઘુ-ગુરુ સ્થિતિ જોઈ ભેદ પાડો.

✅ જવાબ: **પ્રથમ ગણથી — મંદાક્રાંતા મગણ (—) થી, શિખરિણી યગણ (U—) થી શરૂ થાય**

ઉદાહરણ 2 **વસંતતિલકા છંદમાં કુલ કેટલા અક્ષર હોય અને તેની ગણ-રચના શી છે?**

1. 1) વસંતતિલકાના દરેક ચરણમાં કુલ 14 અક્ષર હોય.
2. 2) ગણ-રચના ત-ભ-જ-જ અને અંતે બે ગુરુ (ગ-ગ).
3. 3) એટલે ત(—U) ભ(–UU) જ(U–U) જ(U–U) ગ(–) ગ(–) = 14 અક્ષર.

✅ જવાબ: **14 અક્ષર; ગણ-રચના ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ**

વૃત્ત — અક્ષર-સંખ્યાથી ઝડપી ઓળખ

- 14 અક્ષર → વસંતતિલકા.
- 17 અક્ષર → મંદાક્રાંતા કે શિખરિણી (ગણ-રચનાથી ભેદ પાડો).
- 19 અક્ષર → શાર્દૂલવિક્રીડિત.
- 21 અક્ષર → સ્રગ્ધરા.
- મંદાક્રાંતા શરૂ મગણથી (—); શિખરિણી શરૂ યગણથી (U—).

5. માત્રામેળ છંદ — દોહરો, ચોપાઈ અને બીજા

માત્રામેળ છંદ (જાતિ) માં અક્ષરની સંખ્યા નહીં, પણ દરેક ચરણની કુલ માત્રા નિશ્ચિત હોય છે; આથી લોકગીત, ભજન અને કથાકાવ્ય મોટેભાગે માત્રામેળ છંદમાં રચાય છે કારણ કે તે ગાવા-લખવામાં સરળ રહે છે. છંદ ઓળખવા માટે ચરણની માત્રા ગણીને નક્કી કરાય.

દોહરો (દોહા): ચાર ચરણ; પહેલા-ત્રીજા ચરણમાં 13-13 માત્રા અને બીજા-ચોથા ચરણમાં 11-11 માત્રા, એટલે કુલ 24 + 24 = 48 માત્રા. ચોપાઈ: ચારે ચરણમાં 15-15 માત્રા (કુલ 60). ચોપાઈ રામચરિતમાનસ જેવી કથાઓની મુખ્ય છંદ-જાતિ છે.

બીજા મહત્ત્વના માત્રામેળ છંદ: હરિગીત — ચારે ચરણમાં 28-28 માત્રા (16 + 12 ની યતિ સાથે); ઝૂલણા — ચારે ચરણમાં 37 માત્રા (10+10+10+7 અથવા સામાન્ય રીતે 37 માત્રાનો પ્રવાહી, ઝૂલતો લય ધરાવતો છંદ); સવૈયા — ચારે ચરણમાં (પ્રકાર પ્રમાણે) 31 કે 32 માત્રા ધરાવતો લાંબો, ગતિશીલ છંદ. માત્રા-સંખ્યા જ આ છંદોની ઓળખનો મુખ્ય આધાર છે.

મુખ્ય માત્રામેળ છંદ — માત્રા-રચના

છંદ	ચરણ-માત્રા	કુલ માત્રા	ખાસ ઓળખ
દોહરો	13-11-13-11	48	1,3 ચરણ 13; 2,4 ચરણ 11
ચોપાઈ	15-15-15-15	60	ચારે ચરણ સરખા 15

છંદ	ચરણ-માત્રા	કુલ માત્રા	ખાસ ઓળખ
હરિગીત	28-28-28-28	112	16+12 ની યતિ
ઝૂલણા	37-37-37-37	148	ઝૂલતો, પ્રવાહી લય
સવૈયા	31/32 પ્રતિ ચરણ	124/128	લાંબો, ગતિશીલ

ઉદાહરણ 1 **દોહરો છંદમાં દરેક ચરણની માત્રા અને કુલ માત્રા જણાવો.**

1. 1) દોહરાનાં પહેલા અને ત્રીજા ચરણમાં 13-13 માત્રા હોય.
2. 2) બીજા અને ચોથા ચરણમાં 11-11 માત્રા હોય.
3. 3) કુલ = 13 + 11 + 13 + 11 = 48 માત્રા.

✅ જવાબ: **13-11-13-11; કુલ 48 માત્રા**

ઉદાહરણ 2 **જે છંદનાં ચારે ચરણમાં 15-15 માત્રા હોય તે કયો છંદ છે અને તે કયા પ્રકારની રચનામાં વપરાય?**

1. 1) ચારે ચરણમાં 15 માત્રા = ચોપાઈ છંદ.
2. 2) ચોપાઈ માત્રામેળ છંદ છે.
3. 3) તે કથાકાવ્ય અને આખ્યાન-રચનામાં વ્યાપક વપરાય (દા.ત. રામચરિતમાનસ).

✅ જવાબ: **ચોપાઈ — કથાકાવ્ય/આખ્યાનમાં વપરાય**

માત્રામેળ — ચરણ-માત્રાથી ઓળખ

- 13-11-13-11 → દોહરો (48 માત્રા).
- બધાં ચરણ 15 → ચોપાઈ.
- બધાં ચરણ 28 → હરિગીત.
- બધાં ચરણ 37 → ઝૂલણા.
- બધાં ચરણ 31-32 → સવૈયા.

6. પંક્તિ પરથી છંદ ઓળખવાની પદ્ધતિ

પરીક્ષામાં મોટેભાગે એક પંક્તિ આપીને છંદ ઓળખવાનો કહેવાય છે. વ્યવસ્થિત રીત આ છે: પ્રથમ પંક્તિના દરેક અક્ષરની ઉપર લઘુ (U) કે ગુરુ (–) ચિહ્ન મૂકો. પછી અક્ષરની કુલ સંખ્યા ગણો — જો અક્ષર-સંખ્યા ચોક્કસ હોય (14, 17, 19) તો તે અક્ષરમેળ વૃત્ત છે.

જો અક્ષર-સંખ્યા સ્થિર ન જણાય તો માત્રા ગણો — કુલ માત્રા પરથી માત્રામેળ છંદ (દોહરો/ચોપાઈ વગેરે) ઓળખાય. અક્ષરમેળ વૃત્ત માટે, અક્ષરોને ત્રણ-ત્રણના ગણમાં વહેંચી પ્રથમ ગણ ઓળખો — પ્રથમ ગણ જ ઘણીવાર છંદ સૂચવી દે છે (દા.ત. પ્રથમ મગણ + 17 અક્ષર = મંદાક્રાંતા).

વ્યવહારુ સંકેત: જો છંદ ગાવામાં ધીમો-ગંભીર લાગે અને 17 અક્ષર હોય તો મંદાક્રાંતા; પ્રવાહી-મધુર અને 17 અક્ષર હોય તો શિખરિણી; પ્રસન્ન-સંગીતમય અને 14 અક્ષર હોય તો વસંતતિલકા; ભવ્ય-ઓજસ્વી અને 19 અક્ષર હોય તો શાર્દૂલવિક્રીડિત. માત્રામેળમાં 13-11 ની ભાત = દોહરો, સરખાં 15 = ચોપાઈ.

- પગલું 1: દરેક અક્ષર પર લઘુ-ગુરુ ચિહ્ન મૂકો.
- પગલું 2: અક્ષર-સંખ્યા ગણો → સ્થિર હોય તો વૃત્ત.
- પગલું 3: માત્રા ગણો → માત્રામેળ છંદ માટે.
- પગલું 4: ત્રણ-ત્રણના ગણ પાડી પ્રથમ ગણ ઓળખો.
- પગલું 5: અક્ષર-સંખ્યા + પ્રથમ ગણ + લય મેળવી છંદ નક્કી કરો.

ઉદાહરણ 1 **એક પંક્તિમાં 19 અક્ષર છે અને તે મગણ (—) થી શરૂ થાય છે. કયો છંદ?**

1. 1) 19 અક્ષર → શાર્દૂલવિક્રીડિત તરફ સંકેત.
2. 2) શાર્દૂલવિક્રીડિતની ગણ-રચના મ-સ-જ-સ-ત-ત-ગ છે, જે મગણથી શરૂ થાય.
3. 3) અક્ષર-સંખ્યા અને પ્રથમ ગણ બંને મેળ ખાય છે.
4. 4) તેથી છંદ શાર્દૂલવિક્રીડિત.

✅ જવાબ: **શાર્દૂલવિક્રીડિત**

ઉદાહરણ 2 **એક ચાર-ચરણી કડીમાં પહેલા-ત્રીજા ચરણમાં 13-13 અને બીજા-ચોથા ચરણમાં 11-11 માત્રા છે. કયો છંદ?**

1. 1) અક્ષર-સંખ્યા સ્થિર નથી, માટે માત્રામેળ છંદ વિચારો.
2. 2) 13-11-13-11 ની ભાત એ દોહરાની લાક્ષણિક માત્રા-રચના છે.
3. 3) તેથી છંદ દોહરો.

✅ જવાબ: **દોહરો**

ઉદાહરણ 3 **પંક્તિમાં 14 અક્ષર છે અને લય પ્રસન્ન-સંગીતમય છે. કયો વૃત્ત છંદ?**

1. 1) 14 અક્ષરનો અક્ષરમેળ વૃત્ત એટલે વસંતતિલકા.
2. 2) તેની ગણ-રચના ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ છે.
3. 3) તેથી છંદ વસંતતિલકા.

✅ જવાબ: **વસંતતિલકા**

7. છંદ-ભંગ, અલંકાર સાથેનો ભેદ અને સામાન્ય ભૂલો

છંદ-ઓળખના પ્રશ્નોમાં વિદ્યાર્થીઓ કેટલીક લાક્ષણિક ભૂલો કરે છે. પ્રથમ ભૂલ — જોડાક્ષર પૂર્વેના અક્ષરને લઘુ ગણી લેવો. યાદ રાખો: જોડાક્ષર પહેલાંનો અક્ષર હંમેશાં ગુરુ ગણાય, જે માત્રા-ગણતરી બદલી નાખે. બીજી ભૂલ — અનુસ્વાર કે વિસર્ગવાળા અક્ષરને લઘુ ગણવો; એ પણ ગુરુ બને છે.

બીજો ગૂંચવાડો છંદ અને અલંકાર વચ્ચે થાય છે. છંદ એ પંક્તિની માત્રા/અક્ષરની ગોઠવણી (બંધારણ) છે, જ્યારે અલંકાર એ ભાષાની શોભા (ઉપમા, રૂપક, અનુપ્રાસ વગેરે) છે — બંને અલગ વ્યાકરણ-વિભાગ છે. પ્રશ્નમાં 'છંદ' પૂછ્યો હોય ત્યારે માત્રા/અક્ષર ગણો, 'અલંકાર' પૂછ્યો હોય ત્યારે ભાષાની શોભા જુઓ.

ત્રીજી ભૂલ — અંતિમ અક્ષરની છૂટ ભૂલી જવી. ચરણના છેલ્લા અક્ષરમાં, લય જાળવવા, લઘુને ગુરુ ગણવાની છૂટ હોય છે; આ ભૂલતાં માત્રા-ગણતરી એક માત્રા ઓછી થઈ જાય. જ્યારે પંક્તિ છંદના નિયમ મુજબ ન બેસે ત્યારે તેને 'છંદ-ભંગ' (છંદનો દોષ) કહે છે.

- જોડાક્ષર પૂર્વેનો અક્ષર = ગુરુ (ભૂલશો નહીં).
- અનુસ્વાર/વિસર્ગવાળો અક્ષર = ગુરુ.
- છંદ = બંધારણ; અલંકાર = ભાષાની શોભા — બંને જુદાં.
- ચરણના અંતિમ અક્ષરમાં લઘુ → ગુરુ ગણવાની છૂટ.
- નિયમ-ભંગ થાય ત્યારે 'છંદ-ભંગ' (દોષ) કહેવાય.

ઉદાહરણ 1 **'અંગ' શબ્દની માત્રા ગણો અને કારણ આપો.**

1. 1) 'અં' પર અનુસ્વાર (ં) છે, માટે તે અક્ષર ગુરુ બને → 2 માત્રા.
2. 2) 'ગ' = હ્રસ્વ 'અ' સ્વર → લઘુ → 1 માત્રા.
3. 3) કુલ = 2 + 1 = 3 માત્રા.

✅ જવાબ: **3 માત્રા (અં-ગુરુ કારણ અનુસ્વાર, ગ-લઘુ)**

ઉદાહરણ 2 **છંદ અને અલંકાર વચ્ચેનો પાયાનો ભેદ સ્પષ્ટ કરો.**

1. 1) છંદ પંક્તિના માત્રા/અક્ષરના બંધારણ (rhythm) સાથે સંબંધિત છે.
2. 2) અલંકાર ભાષાની શોભા (ઉપમા, રૂપક, અનુપ્રાસ) સાથે સંબંધિત છે.
3. 3) તેથી છંદ = બંધારણ, અલંકાર = શોભા — બંને જુદા વ્યાકરણ-વિભાગ.

✅ જવાબ: **છંદ = માત્રા/અક્ષરનું બંધારણ; અલંકાર = ભાષાની શોભા**

8. ⚡ ઝડપી પુનરાવર્તન — સંપૂર્ણ સારાંશ

પરીક્ષાના દબાણમાં ઝડપથી છંદ ઓળખવા માટે નીચેના મુખ્ય આંકડા અને નિયમો કંઠસ્થ રાખો. છંદ-ઓળખ આખરે માત્રા-ગણતરી અને અક્ષર-સંખ્યાનો ખેલ છે — જેટલી પ્રેક્ટિસ વધારે, એટલી ઓળખ ઝડપી.

ઉદાહરણ 1 **ગણ ઓળખવાનું પ્રખ્યાત સૂત્ર કયું છે?**

1. 1) આઠ ગણ ક્રમમાં યાદ રાખવા માટેનું સૂત્ર 'યમાતારાજભાનસલગા' છે.
2. 2) તેમાં ય, મ, ત, ર, જ, ભ, ન, સ — આઠ ગણ આવી જાય છે.
3. 3) અંતે 'લ' (લઘુ) અને 'ગ' (ગુરુ) એક-એક અક્ષર માટે.

✅ જવાબ: **યમાતારાજભાનસલગા**

ઉદાહરણ 2 **મંદાક્રાંતા છંદની ગણ-રચના અને અક્ષર-સંખ્યા જણાવો.**

1. 1) મંદાક્રાંતાના દરેક ચરણમાં 17 અક્ષર હોય.
2. 2) ગણ-રચના મ-ભ-ન-ત-ત અને અંતે બે ગુરુ (ગ-ગ).
3. 3) તેથી મંદાક્રાંતા = 17 અક્ષર, મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ.

✅ જવાબ: **17 અક્ષર; ગણ-રચના મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ**

⚡ છંદ — પાકા આંકડા યાદ રાખો

- લઘુ = 1 માત્રા (હ્રસ્વ); ગુરુ = 2 માત્રા (દીર્ઘ / જોડાક્ષર-પૂર્વ / અનુસ્વાર / વિસર્ગ).
- ગણ-સૂત્ર: યમાતારાજભાનસલગા; મગણ સર્વ ગુરુ, નગણ સર્વ લઘુ.
- વસંતતિલકા 14, મંદાક્રાંતા-શિખરિણી 17, શાર્દૂલવિક્રીડિત 19 અક્ષર.
- મંદાક્રાંતા = મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ; શિખરિણી = ય-મ-ન-સ-ભ-લ-ગ.
- દોહરો 13-11-13-11 (48); ચોપાઈ સરખાં 15; હરિગીત 28; ઝૂલણા 37.
- છંદ = બંધારણ; અલંકાર = શોભા — ગૂંચવો નહીં.

📄 વાસ્તવિક જૂનાં પ્રશ્નો (Real PYQ) — પરીક્ષાના નામ સાથે

AMC જુનિયર ક્લાર્ક 2024

1 **નીચે આપેલ પંક્તિનો છંદ ઓળખાવો: ધનુર્બાણ ગ્રહી હાથે ને વાઘા વનના સજી, દૂરથી આવતો દેખે વ્હાલાને કૈંક વેગથી.**

(A) અનુષ્ટુપ (B) ચોપાઈ (C) દોહરો (D) મનહર

✓ **જવાબ:** (A) અનુષ્ટુપ

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

2 **'ત ભ જ જ ગા ગા', પદ્ધ = 8 મે અક્ષરે આ બંધારણ કયા છંદનું છે ?**

(A) માલિની | (B) મનહર | (C) અનુષ્ટુપ | **(D) વસંતતિલકા**

✓ **જવાબ:** (D) વસંતતિલકા

BMC જુનિયર ક્લાર્ક 2026

3 **આપેલ જોડકાં યોગ્ય રીતે જોડો. ? ? ? ? ? સંજ્ઞા કુદરત પ્રભુની પ્રતિકૃતિ ? ? ? ? ? માધુમલિન તણા સ્થાન સંકેત જેવો ? ? ? સમાન ઝળકે, તારા ઝગારે ગ્રહો ? ? ? ? સાત્તમ કરો યાદ 1. સવૈયા છંદ 2. સ્રગ્ધરા છંદ 3. શિખરિણી છંદ 4. મંદિલવિક્રીડિત છંદ**

(A) a-2, b-3, c-4, d-1 | **(B) ?** | (C) a-3, b-2, c-1, d-4 | **(D) ?**

✓ **જવાબ:** (B) ?

BMC સિનિયર ક્લાર્ક 2023

4 **"માન મળ્યુ મોટું પણ, નહિ અભિમાન ઉર, જાણે મહાજોગી રાજ જગતમાં જાગિયો." છંદ ઓળખાવો.**

(A) મનહર | (B) અનુષ્ટુપ | (C) પૃથ્વી | (D) માગામેળ

✓ **જવાબ:** (A) મનહર

GMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

5 **નીચેનામાંથી કયું વિધાન ખોટું છે ?**

(A) માત્રામેળ છંદોમાં માત્રાઓનું સ્થાન નિશ્ચિત હોય છે. | (B) અક્ષરમેળ છંદોમાં અક્ષરોની સંખ્યા નિશ્ચિત હોય છે. | (C) માત્રામેળ છંદોમાં માત્રાઓની સંખ્યા નિશ્ચિત હોય છે. | (D) અક્ષરમેળ છંદોમાં લઘુ-ગુરુનું સ્થાન નિશ્ચિત હોય છે.

✓ **જવાબ:** (A) માત્રામેળ છંદોમાં માત્રાઓનું સ્થાન નિશ્ચિત હોય છે.

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

6 **"દુર્જનની કૃપા બૂરી, ભલો સજ્જનનો ત્રાસ ; સૂરજ જો ગરમી કરે, તો વરસ્યાની આશ !" આપેલ પંક્તિનો છંદ ઓળખાવો.**

(A) મંદાક્રાન્તા | (B) અનુષ્ટુપ | (C) દોહરો | **(D) હરિણી**

✓ **જવાબ:** (D) હરિણી

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2022

7 **સ્રગ્ધરા છંદનું ગણ બંધારણ જણાવો.**

(A) ન, સ, મ, ર, સ, લગા | (B) મ, સ, જ, સ, ત, ત, ગા | (C) જ, સ, જ, સ, ય, લગા | **(D) મ, ર, ભ, ન, ય, ય, ય**

✓ **જવાબ:** (D) મ, ર, ભ, ન, ય, ય, ય

GPSSB મદદનીશ ઈજનેર (સિવિલ) 2025

8 આપેલા ઉદાહરણના છંદના પ્રકારનો વિકલ્પ પસંદ કરો: 'રસહીન ધરા થૈ છે, દયાહીન થયો નૃપ; નહીં તો ના બને આવું, બોલી માતા ફરી રડી'

(A) મંદાક્રાંતા | (B) પૃથ્વી | (C) દોહરો | **(D) અનુષ્ટુપ**

✓ **જવાબ:** (D) અનુષ્ટુપ

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

9 મંદાક્રાન્તા છંદનું ઉદાહરણ શોધો.

(A) "પડ્યા જખમ સૌ સહ્યા, સહીશ હું હજું એ ઝુરૂ." | (B) "રણબંક નહીં કદિ યે નાશે, નહીં દેખાડે રીપુને પીઠ."

(C) "સ્વાધ નું તો મુજ રહીશને ? છો જગે કો ન મારૂ." | **(D) "પુરી કાશી કાંચી, અવધ, મથુરાને અવર સૌ."**

✓ **જવાબ:** (D) "પુરી કાશી કાંચી, અવધ, મથુરાને અવર સૌ."

GPSSB નાયબ હિસાબનીશ 2021

10 છંદ ઓળખાવો : છાયા તો વડના જેવી, ભાવ તો નદના સમ, દેવોના ધામના જેવું, હેડું જાણે હિમાલય.

(A) ઉપજાતિ | (B) શાલિની | (C) વંશસ્થ | **(D) અનુષ્ટુપ**

✓ **જવાબ:** (D) અનુષ્ટુપ

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

11 'ફાફડા' શબ્દનો કયો ગણ થશે ?

(A) ય - ગણ | (B) ર - ગણ | **(C) મ - ગણ** | (D) ન - ગણ

✓ **જવાબ:** (C) મ - ગણ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

12 ''વારે વારે સ્વર સમજવા દૂર કૈં કાન દેતી.'' – છંદ ઓળખાવો.

(A) પૃથ્વી | (B) અનુષ્ટુપ | **(C) મંદાક્રાંતા** | (D) શિખરિણી

✓ **જવાબ:** (C) મંદાક્રાંતા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

13 'ભોળા ખેડૂ હળ બળદથી ખેતરો ખેડતા કૈ.' - છંદ ઓળખાવો.

(A) મંદાક્રાન્તા | (B) મનહર | (C) શિખરિણી | (D) પૃથ્વી

✓ **જવાબ:** (A) મંદાક્રાન્તા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

14 છંદ ઓળખાવો : તમે જો ના આવો તરસ ઉરની ખૂબ છલકે

(A) ઉપેન્દ્રવજા | (B) પૃથ્વી | **(C) શિખરિણી** | (D) વસંતતિલકા

✓ **જવાબ:** (C) શિખરિણી

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

15 ગઝલનાં દરેક શેરના અંતમાં જે શબ્દો એકસરખી રીતે પ્રયોજાય છે, તે શબ્દોને શું કહેવાય ?

(A) રદીફ | (B) કાફિયા | (C) મત્લા | (D) મક્તા

✓ **જવાબ:** (A) રદીફ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

16 નીચે આપેલ પંક્તિ નો છંદ ઓળખાવો વાટ જોતી બેઠી હતી સ્વામીનાથ કેરી સતી; મધરાત સુધી પતિદેવ ના પધારિયા.

(A) પૃથ્વી | **(B) મનહર** | (C) અનુષ્ટુપ | (D) માલિની

✓ **જવાબ:** (B) મનહર

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

17 ' સુલોચનાને શિર અંધ સ્વામી ' - છંદ ઓળખાવો.

(A) ઉપેન્દ્રવજા।। | (B) પૃથ્વી | (C) વસંતતિલકા | (D) શાર્દૂલવિક્રિડિત

✓ **જવાબ:** (A) ઉપેન્દ્રવજા।।

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2022

18 નીચે આપેલ વિકલ્પોમાંથી ક્યો છંદ 17 (સત્તર) અક્ષરોનો બનેલો હોતો નથી ?

(A) પૃથ્વી | (B) શિખરિણી | (C) મંદાક્રાંતા | **(D) અનુષ્ટુપ**

✓ **જવાબ:** (D) અનુષ્ટુપ

GPSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2025

19 છંદ ઓળખાવો : લાંબા જોડે ટૂંકો જાય, મરે નહીં તો માંદો થાય

(A) મંદાક્રાંતા | **(B) ચોપાઈ** | (C) શિખરિણી | (D) સ્રગ્ધરા

✓ **જવાબ:** (B) ચોપાઈ

GPSSB ગ્રામ સેવક 2022

20 પંક્તિનો છંદ ઓળખાવો : "વૃદ્ધ માતા અને તાત, તાપે છે સગડી કરી; અહો ! કેવું સુખી જોડું, કર્તાએ નિરમ્યું દીસે !"

(A) દોહરો છંદ | (B) ચોપાઇ છંદ | (C) હરિગીત છંદ | **(D) અનુષ્ટુપ છંદ**

✓ **જવાબ:** (D) અનુષ્ટુપ છંદ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

21 ''જે પોષતું તે મારતું, શું એ નથી ક્રમ કુદરતી ?'' - છંદ ઓળખાવો.

(A) શિખરિણી | **(B) પૃથ્વી** | (C) હરિગીત | (D) વસંતતિલકા

✓ **જવાબ:** (B) પૃથ્વી

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

22 'એક મૂરખને એવી ટેવ, પથ્થર એટલા પૂજે દેવ' - છંદ ઓળખાવો.

(A) સવૈયા | (B) ચોપાઇ | **(C) દોહરો** | (D) મનહર

✓ **જવાબ:** (C) દોહરો

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2026

23 જાગને જાદવા કૃષ્ણ ગોવાળિયા તુજ વિના ઘેનમાં કોણ જાશે ? - છંદ ઓળખવો

(A) હરિગીત | **(B) ઝૂલણા** | (C) ચોપાઇ | (D) દોહરો

✓ **જવાબ:** (B) ઝૂલણા

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2021

24 છંદ ઓળખાવો. તું કેમ એ માની શકે ? આધાર તારો એ જ છે, એ જાળ તું જાણે નહીં, હું જાણું ને રોઉં, અરે !

(A) ઝૂલણા | **(B) હરિગીત** | (C) સોરઠો | (D) કટાવ

✓ **જવાબ:** (B) હરિગીત

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

25 અસત્યો માંહેથી પ્રભુ ! પરમ સત્યે તું લઈ જા - છંદ ઓળખવો.

(A) પૃથ્વી | (B) મંદાક્રાંતા | **(C) શિખરિણી** | (D) વસંતતિલકા

✓ **જવાબ:** (C) શિખરિણી

GPSSB Lab Technician 2022

26 **જેનું પય પી ઊછર્યા, શૂર સુજન ને સંત, તે માતા મહિમા તણો, કોણ પામતું અંત? — છંદ ઓળખાવો.**

(A) ઝૂલણા | (B) મંદાક્રાન્તા | (C) ચોપાઇ | **(D) દોહરો**

✓ **જવાબ:** (D) દોહરો

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2021

27 **નીચે આપેલ પંક્તિઓમાંથી કઈ પંક્તિ 'મંદાક્રાન્તા' છંદનું ઉદાહરણ છે ?**

(A) ઉગાડે છે વિશ્વે કમલવન કેવાં નિતનવાં. | (B) હણો ના પાપીને દ્વિગુણ બનશે પાપ જગનાં.

(C) લાંબા જોડે ટૂંકો જાય, મરે નહીં તો માંદો થાય. | **(D) હા પસ્તાવો ! વિપુલ ઝરણું સ્વર્ગથી ઊતર્યું છે.**

✓ **જવાબ:** (D) હા પસ્તાવો ! વિપુલ ઝરણું સ્વર્ગથી ઊતર્યું છે.

GPSSB પશુધન નિરીક્ષક 2025

28 **ઈન્દ્રવજા છંદ ઓળખાવો.**

(A) સુલોચનાને શિર અંધ સ્વામી | **(B) પ્રાચી દિશામાં નાભરક દીસે** | (C) કેવા તરંગિત સુચંચળ સ્વરછ નીર

(D) ભમો ભરતખંડમાં, સકળ ભોમ ખુંદી વળો.

✓ **જવાબ:** (B) પ્રાચી દિશામાં નાભરક દીસે

GPSSB મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2022

29 **છંદ ઓળખાવો : "હા ધિક્ ! હા ધિક્ ! કૃતઘ્ની હું આમ મૌન ધરી રહું : આવતું વાદળું દેખી મુખથી ન કશું કહું !"**

(A) પૃથ્વી | (B) મનહર | (C) અનુષ્ટુપ | (D) મંદાક્રાંતા

✓ **જવાબ:** (A) પૃથ્વી

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

30 **છંદ ઓળખાવો : હતાં જ્યારે પાસે સકલ નભથી તેજ ઝરતું.**

(A) શિખરિણી | (B) હરિણી | (C) હરિગીત | (D) પૃથ્વી

✓ **જવાબ:** (A) શિખરિણી

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2022

31 **છંદ ઓળખાવો : 'વેઠે એ વનવાસનાં વિકટ હા! કષ્ટો શરીરે અતિ.'**

(A) સ્રગ્ધરા | (B) હરિગીત | **(C) શાર્દૂલવિક્રીડિત** | (D) સવૈયા

✓ **જવાબ:** (C) શાર્દૂલવિક્રીડિત

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

32 ' સીતા સમાણી સતી કોણ શાણી ? પતિપ્રતિજ્ઞાાય સદા પ્રમાણી. ' - છંદ ઓળખાવો.

(A) ઉપજાતિ (B) શાલિની (C) ઈન્દ્રવજા (D) ઉપેન્દ્રવજા

✓ **જવાબ:** (A) ઉપજાતિ

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

33 છંદ ઓળખાવો : 'જન્મ્યા તમે ઉદરથી પ્રભુ ! દેવકીનાં.'

(A) વસંતતિલકા (B) પૃથ્વી (C) શિખરિણી (D) મંદાક્રાન્તા

✓ **જવાબ:** (A) વસંતતિલકા

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

34 છંદ ઓળખાવો : સુણી એની વાતો પુલકિત થશે લોક અદના

(A) વસંતતિલકા **(B) શિખરિણી** (C) હરિગીત (D) માલિની

✓ **જવાબ:** (B) શિખરિણી

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

35 આપેલા ઉદાહરણના છંદના પ્રકારનો વિકલ્પ પસંદ કરો: 'શાખાઓમાં તરુવર તણી ચક્રવાકી છુપાતી, શોધી કાઢે દયિત નયનો, જોઈને હૃષ્ટ થાતી;'

(A) મંદાક્રાંતા (B) શિખરિણી (C) પૃથ્વી (D) અનુષ્ટુપ

✓ **જવાબ:** (A) મંદાક્રાંતા

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

36 છંદ ઓળખાવો : 'જામી ગઈ તરત ઘોર કરાલ રાત, લાગી બધે પ્રસરવા પુર માંહિ વાત.'

(A) અનુષ્ટુપ (B) હરિગીત **(C) વસંતતિલકા** (D) દોહરો

✓ **જવાબ:** (C) વસંતતિલકા

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

37 છંદ ઓળખાવો : કહે ડોશી બાળપણું ખબર વિના મેં ખોયું, જુવાનીમાં દીવાની તારા જેવી ગતિ રહી.

(A) મનહર (B) વંશસ્થ (C) અનુષ્ટુપ (D) દોહરો

✓ **જવાબ:** (A) મનહર

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2025

38 નીચે આપેલ પંક્તિ નો છંદ ઓળખાવો. માન મળ્યું મોટું પણ, નહિ અભિમાન ઉર, જાણે મહા જોગીરાજ જગતમાં જાગિયો;

(A) ચોપાઇ | (B) શિખરિણી | (C) પૃથ્વી | **(D) મનહર**

✓ **જવાબ:** (D) મનહર

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

39 છંદ ઓળખાવો : 'ખોટો જરાક કરતો યદિ ફેંસલો હું.'

(A) હરિગીત | (B) પૃથ્વી | (C) ચોપાઇ | **(D) વસંતતિલકા**

✓ **જવાબ:** (D) વસંતતિલકા

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

40 છંદ ઓળખાવો : મુખ સમ કો મંગલ નહીં, મૃત્ય સમી નહીં હાણ; જગ સમ કો જંગલ નહીં, સત્ય સમી નહીં વાણ.

(A) દોહરો | (B) અનુષ્ટુપ | (C) ચોપાઇ | (D) તોટક

✓ **જવાબ:** (A) દોહરો

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2021

41 'ને રક્ષાની કઠિન કૃતિમાં રોકવો સર્વ રીતે.' – છંદ ઓળખાવો.

(A) મંદાક્રાંતા | (B) અનુષ્ટુપ | (C) ચોપાઇ | (D) દોહરો

✓ **જવાબ:** (A) મંદાક્રાંતા

GPSSB સ્ટાફ નર્સ 2022

42 'ધીમે ધીમે છટાથી કુસુમરજ લઈ ડોલતો વાયુ વાય' — પંક્તિનો છંદ જણાવો.

(A) સ્રગ્ધરા | (B) મંદાક્રાન્તા | (C) પૃથ્વી | (D) હરિણી

✓ **જવાબ:** (A) સ્રગ્ધરા

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

43 નીચેના પૈકી કયા છંદમાં ગણસૂત્રના સૌથી ઓછા અક્ષરો છે ?

(A) શાર્દૂલવિક્રીડિત | **(B) અનુષ્ટુપ** | (C) પૃથ્વી | (D) મંદાક્રાંતા

✓ **જવાબ:** (B) અનુષ્ટુપ

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2025

44 ઘણુંક ઘણું ભાંગવું, ઘણ ઉઠાવ, મરી ભુજા! - છંદ ઓળખાવો.

(A) મંદાક્રાંતા | **(B) પૃથ્વી** | (C) શિખરિણી | (D) અનુષ્ટુપ

✓ **જવાબ:** (B) પૃથ્વી

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2023

45 છંદ અને તેના બંધારણ વિષે નીચે પૈકી કયું/કયાં જોડકું/જોડકાં સાચું/સાચાં છે? છંદ – બંધારણ 1. શિખરિણી – યમનસભલગા 2. મંદાક્રાન્તા – મભનતતગાગા 3. વસંતતિલકા – તભજજગલગા 4. ઉપેન્દ્રવજ્રા – જતજતગાગા નીચે પૈકી યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો.

(A) માત્ર 1 | **(B) માત્ર 1 અને 2** | (C) માત્ર 1 અને 3 | (D) માત્ર 2 અને 4

✓ **જવાબ:** (B) માત્ર 1 અને 2

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

46 છંદ ઓળખાવો : ત્યારે હતો સકલ આ રમણીય દેશ

(A) મંદાક્રાંતા | (B) શાર્દુલવિક્રીડિત | (C) શિખરિણી | **(D) વસંતતિલકા**

✓ **જવાબ:** (D) વસંતતિલકા

GPSSB ટ્રેસર 2025

47 છંદ ઓળખાવો : અમારા એ દાદા વિપુલ વડના ઝુંડ સરખા

(A) પૃથ્વી | (B) મંદાક્રાંતા | (C) સ્ત્રગ્ધરા | **(D) શિખરિણી**

✓ **જવાબ:** (D) શિખરિણી

GSRTC કંડક્ટર 2017

48 આપેલ વાક્ય નો છંદ શોધો. 'મને બોલાવે આ ગિરિવર તણા મૌન શિખરો.'

(A) મંદાક્રાંતા | (B) પૃથ્વી | **(C) શિખરિણી** | (D) હરિગીત

✓ **જવાબ:** (C) શિખરિણી

GSRTC કંડક્ટર 2018

49 નીચે આપેલા વાક્યનો છંદ ઓળખાવો : લાંબા જોડે ટૂંકો જાય, મરે નહિ તો માંદો થાય.

(A) ચોપાઇ | (B) સવૈયા | (C) પૃથ્વી | (D) મનહર

✓ **જવાબ:** (A) ચોપાઇ

GSRTC કંડક્ટર 2021

50 **નીચેનામાંથી કયો છંદ 17 અક્ષરનો નથી ?**

(A) પૃથ્વી | **(B) સ્ત્રગ્ધરા** | (C) હરિણી | (D) મંદાક્રાન્તા

✓ **જવાબ:** (B) સ્ત્રગ્ધરા

GSRTC કંડક્ટર (Series B) 2024

51 **'અસત્યો માંહેથી પ્રભુ ! પરમ સત્યે તું લઈ જા' કયો છંદ છે ?**

(A) પૃથ્વી | (B) શાર્દૂલ વિક્રીડિત | (C) મંદાક્રાન્તા | **(D) શિખરિણી**

✓ **જવાબ:** (D) શિખરિણી

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

52 **માત્રામેળ છંદમાં કયો છંદ 28 અક્ષરનો છે?**

(A) હરિગીત | (B) સવૈયા | (C) દોહરો | (D) ?

✓ **જવાબ:** (A) હરિગીત

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

53 **નીચેનામાંથી કયું ઉદાહરણ શિખરિણી છંદનું નથી?**

(A) અટંક મરજીવિયા ડગ ભરંત ઉત્સાહના | (B) વળાવી બા આવી નિજ સકલ સંતાન ક્રમશઃ

(C) પિતા છે એકાકી જડ અકલને ચેતનતણો | (D) કદી મારી પાસે વનવન તણાં હોત કુસુમો

✓ **જવાબ:** (A) અટંક મરજીવિયા ડગ ભરંત ઉત્સાહના

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

54 **છંદના યોગ્ય જોડકાંનો વિકલ્પ આપો. 1. હરિગીત 2. પૃથ્વી 3. હરિણી ક. નગરજનને સંબંધીએ વ્યથા વીસરી શકયા. ખ. જે પોષતું તે મારતું એ ક્રમ નથી શું કુદરતી ? ગ. દાદા વાંકી, રસિક કરતી ગોષ્ઠિથી બાળ રાજી. ઘ. ધમાલ ન કરો, જરાય નહિ નૈન ભીનાં થશો.**

(A) 1 - ગ, 2 - ક, 3 - ઘ | (B) 1 - ખ, 2 - ઘ, 3 - ક | **(C) 1 - ઘ, 2 - ખ, 3 - ગ** | (D) 1 - ખ, 2 - ઘ, 3 - ગ

✓ **જવાબ:** (C) 1 - ઘ, 2 - ખ, 3 - ગ

GSSSB ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2017

55 **છંદનો પ્રકાર વિકલ્પમાંથી શોધો. નિતનિત વધોણાં એનાં અમી ઘરતી હતી**

(A) હરિણી | (B) શિખરિણી | (C) પૃથ્વી | (D) મન્દાક્રાન્તા

✓ **જવાબ:** (A) હરિણી

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2016

56 **અક્ષરમેળ છંદમાં એવો કયો છંદ છે જેમાં '31' અક્ષરો હોય છે?**

(A) શાર્દૂલ વિક્રીડિત | (B) મનહર | (C) પૃથ્વી | (D) સ્રગ્ધરા

✓ **જવાબ:** (A) શાર્દૂલ વિક્રીડિત

GSSSB સિનિયર ક્લાર્ક 2017

57 **છંદને પ્રકાર વિકલ્પમાંથી શોધો. આઠ અને છ ની માત્રા ખીલવી 'તી માવે સામ કેરો છાંદ**

(A) ઝૂલણા | (B) દોહરો | (C) હરિગીત | **(D) સવૈયા**

✓ **જવાબ:** (D) સવૈયા

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ 2021

58 **મન્દાક્રાંતા છંદનું બંધારણ જણાવો.**

(A) ગતગભનગાગા | (B) મભતતનગાગા | (C) મતનભનગાગા | **(D) મભનતતગાગા**

✓ **જવાબ:** (D) મભનતતગાગા

GSSSB સબ એકાઉન્ટન્ટ / સબ ઓડિટર 2017

59 **નીચેનામાંથી પૃથ્વી છંદનું કયુ ઉદાહરણ છે તે જણાવો.**

(A) મળી આપણ જણ બંને બેન, સુધી રમીએ તો સુખચેન | (B) પ્રિયે! સ્પર્શ કરું છું હું? અધિકાર જરા નથી

(C) ધમાલ ન કરો, જરાય નહિ નેન ભીનાં થજો | (D) ઊગે છે સુરખી ભરી રવિ મૃદુ હેમંતનો પૂર્વમાં

✓ **જવાબ:** (C) ધમાલ ન કરો, જરાય નહિ નેન ભીનાં થજો

ગુજરાત હાઇકોર્ટ નાયબ વિભાગીય અધિકારી (Dy.SO) 2021

60 **'ગુજારે જે શિરે તારે જગતનો નાથ તે સ્હેજે' - કયો છંદ છે ?**

(A) હરિગીત | (B) દોહરો | (C) આ પૈકી એક પણ નહીં | (D) મનહર

✓ **જવાબ:** (A) હરિગીત

RMC ફિમેલ હેલ્થ વર્કર (FHW) 2023

61 **"ઉશીરના પડદા લટકી રહ્યાં, અનુચરો જળ તે પર છાંટતા, કુસુમ, ચંદન ને વ્યંજનાદિકે, નૃપતિ સેવન શૌત્ય તણું કરે." - આ કયો છંદ છે ?**

(A) વસંતતિલકા | **(B) દ્રુતવિલંબિત** | (C) અનુષ્ટુપ | (D) શિખરિણી

✓ **જવાબ:** (B) દ્રુતવિલંબિત

RMC જુનિયર ક્લાર્ક 2021

62 રસહીન ધરા થૈ છે, દયાહીન થયો નૃપ નહીતો ના બને આવુ, બોલી માતા ફરી રડી. — આ કયો છંદ છે ?

(A) શાર્દૂલ વિક્રીડિત (B) માલિની (C) અનુષ્ટુપ (D) મંદાક્રાન્તા

✓ **જવાબ:** (A) શાર્દૂલ વિક્રીડિત

RMC જુનિયર ક્લાર્ક 2025

63 'કુદી મારી પાસે વનવનતાં હોત કુસુમો' પંક્તિનો છંદ ઓળખાવો.

(A) મંદાક્રાંતા (B) પૃથ્વી **(C) શીખરિણી** (D) મનહર

✓ **જવાબ:** (C) શીખરિણી

SEB HMAT (મુખ્ય શિક્ષક) 2022

64 "વિશ્વંભરી અખિલ વિશ્વતણી જનેતા" કયો છંદ છે ?

(A) મનહર **(B) વસંતતિલકા** (C) શિખરિણી (D) મંદાક્રાન્તા

✓ **જવાબ:** (B) વસંતતિલકા

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

65 શોકાવેશે હૃદય ભરતી, કંપતી ભીતિઓથી, ને ચિન્નાથી જ્વલિત બનતી, સંભ્રમે વ્યાઘ્ર થાતી આ પંક્તિ કયા છંદમાં છે ?

(A) મંદાક્રાન્તા (B) અનુષ્ટુપ **(C) શાર્દૂલ વિક્રીડિત** (D) પૃથ્વી

✓ **જવાબ:** (C) શાર્દૂલ વિક્રીડિત

BMC હેડ ક્લાર્ક 2023

66 'દોહરો' છંદમાં 1 અને 3 ચરણમાં કેટલી માત્રાઓ હોય છે ?

(A) 11 માત્રાઓ **(B) 13 માત્રાઓ** (C) 15 માત્રાઓ (D) 9 માત્રાઓ

✓ **જવાબ:** (B) 13 માત્રાઓ

GMC મલ્ટીપર્પઝ હેલ્થ વર્કર (MPHW) 2025

67 પૃથ્વી છંદનું બંધારણ જણાવો.

(A) મળનનતનગાગા (B) નસમરસલગા (C) યમનસબલગા **(D) જસજસયલગા**

✓ **જવાબ:** (D) જસજસયલગા

GPSSB કમ્પાઉન્ડર 2017

68 'ભણતા પંડિત નીપજે, લખતાં લહિયો થાય, ચાર ચાર ગાઉ ચાલતાં, લાંબો પંથ કપાય.' - છંદ ઓળખાવો.

(A) સવૈયા | (B) પૃથ્વી | (C) મનહર | **(D) દોહરો**

✓ **જવાબ:** (D) દોહરો

GPSSB વિભાગીય હિસાબનીશ 2017

69 'શિખરિણી' છંદનું ઉદાહરણ શોધો.

(A) નાગરવેલના જેવી નાજુકડી નાર વાંકી. | (B) વેશ ટેક છે આડી ગલી, પેહો તે નવ શકે નીકળી.

(C) છતાંય દિલ તો ચાહે તન યુવાનની તાજગી. | **(D) કદી મારી પાસે વનવન તણાં હોત કુસુમો.**

✓ **જવાબ:** (D) કદી મારી પાસે વનવન તણાં હોત કુસુમો.

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી 2022

70 કવિ નરસિંહ મહેતાના 'પ્રભાતિયાં' કયા છંદમાં લખાયાં છે ?

(A) મંદાક્રાંતા છંદ | (B) અનુષ્ટુપ છંદ | (C) પૃથ્વી છંદ | **(D) ઝૂલણા છંદ**

✓ **જવાબ:** (D) ઝૂલણા છંદ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2016

71 'જામી ગઈ તરત ઘોર કરાલ રાત.' - છંદ ઓળખાવો.

(A) વંશસ્થ | (B) અનુષ્ટુપ | **(C) વસંતતિલકા** | (D) ઉપજાતિ

✓ **જવાબ:** (C) વસંતતિલકા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2018

72 છંદ ઓળખાવો : અરે આ ભરતખંડ ભૂમિએ એવા ભૂપાલ, શૂરવીર ધીર ગુણવાળા ક્યાં ગુમાવિયા.

(A) તોટક | **(B) મનહર** | (C) સવૈયા | (D) દોહરો

✓ **જવાબ:** (B) મનહર

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2021

73 "લડો પાપો સામે વિમલ દિલના ગુમ બળથી." — છંદ ઓળખાવો.

(A) અનુષ્ટુપ છંદ | (B) મંદાક્રાન્તા છંદ | **(C) શિખરિણી છંદ** | (D) પૃથ્વી છંદ

✓ **જવાબ:** (C) શિખરિણી છંદ

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (ખેતી) 2025

74 નીચે આપેલ પંક્તિ નો છંદ ઓળખાવો ઊંચે વ્યોમે લસલસ થતો ચન્દ્રમા પૂર્ ણિમાનો, ને કલ્લોલી ઉદધિ ઉરનાં ગાય છે મસ્ત ગાનો.

(A) પૃથ્વી | (B) મનહર | (C) અનુષ્ટુપ | **(D) મંદાક્રાન્તા**

✓ **જવાબ:** (D) મંદાક્રાન્તા

GPSSB વિસ્તરણ અધિકારી (સહકાર) 2025

75 ' કેડેથી નમેલી ડોશી, દેખીને જુવાન નર કહે, શું શોધો છો કશી ચીજ અછતી રહી ? ' - છંદ ઓળખાવો.

(A) મનહર | (B) પૃથ્વી | (C) શિખરિણી | (D) ઈન્દ્રવજા

✓ **જવાબ:** (A) મનહર

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2014

76 ''રે પંખીડા સુખથી ચણજો, ગીતવા કાંઇ ગાજો' - છંદ ઓળખાવો.

(A) મંદાક્રાન્તા | (B) શિખરિણી | (C) વસંતતિલકા | (D) સ્ત્રગ્ધરા

✓ **જવાબ:** (A) મંદાક્રાન્તા

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

77 નીચેનામાંથી કયો છંદ 21 વર્ણસંખ્યા ધરાવે છે ?

(A) ઝૂલણા | (B) વસંતતિલકા | (C) કટાવ | **(D) સ્ત્રગ્ધરા**

✓ **જવાબ:** (D) સ્ત્રગ્ધરા

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

78 ભમો ભારતખંડમાં સકળ ભોમ ખુંદી વળો - છંદ ઓળખવો

(A) પૃથ્વી | (B) શિખરિણી | (C) મંદાક્રાંતા | (D) અનુષ્ટુપ

✓ **જવાબ:** (A) પૃથ્વી

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2018

79 છંદ ઓળખાવો : ચાલ્યા જરો દિવસ આ દુઃખના હવેલી.

(A) ઈન્દ્રવજા | (B) સવૈયા | **(C) વસંતતિલકા** | (D) મનહર

✓ **જવાબ:** (C) વસંતતિલકા

GPSSB મુખ્ય સેવિકા 2025

80 ' ત,ભ,જ,જ,ગાગા ' કયા છંદનું બંધારણ છે?

(A) વસંતતિલકા | (B) અનુષ્ટુપ | (C) હરિણી | (D) મંદાકાંતા

✓ **જવાબ:** (A) વસંતતિલકા

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2016

81 છંદ ઓળખાવો : 'દેવો ને માનવોનાં મધુમિલન તણા સ્થાન સંકેત જેવો.'

(A) શાર્દૂલવિક્રીડિત | **(B) સ્રગ્ધરા** | (C) ચોપાઇ | (D) મનહર

✓ **જવાબ:** (B) સ્રગ્ધરા

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2018

82 છંદ ઓળખાવો : કેદેથી નમેલી ડોશી દેખીને જુવાન નર, કહે શું શોધો છો કશી ચીજ અછતી રહી ?

(A) મનહર | (B) અનુષ્ટુપ | (C) ચોપાઇ | (D) સવૈયા

✓ **જવાબ:** (A) મનહર

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

83 આપેલા ઉદાહરણના છંદના પ્રકારનો વિકલ્પ પસંદ કરો: 'નમું છું, વંદું છું, વિમળમુખ સ્વામી જગતના'

(A) મંદાક્રાંતા | **(B) શિખરિણી** | (C) પૃથ્વી | (D) દોહરો

✓ **જવાબ:** (B) શિખરિણી

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2016

84 છંદ ઓળખાવો : 'સોફાસેટે મધુર વયનો બોલતી અશ્રુ ખાળી.'

(A) પૃથ્વી | **(B) મંદાક્રાન્તા** | (C) શિખરિણી | (D) શાર્દૂલવિક્રીડિત

✓ **જવાબ:** (B) મંદાક્રાન્તા

GPSSB સંશોધન મદદનીશ 2018

85 છંદ ઓળખાવો : મેદાનોમાં રમત રમશે બાળ નાનાં મજાથી.

(A) માલિની | (B) શાર્દૂલવિક્રીડિત | **(C) મંદાક્રાન્તા** | (D) પૃથ્વી

✓ **જવાબ:** (C) મંદાક્રાન્તા

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2016

86 **છંદ ઓળખાવો : હાર તો થૈ જતી જીત, ઉત્સાહે મન ત્યાં ધસે, દેખાતી જીત હારો તો ચારેકોર હવા હસે !**

(A) દોહરો | **(B) અનુષ્ટુપ** | (C) શાર્દૂલવિક્રીડિત | (D) મનહર

✓ **જવાબ:** (B) અનુષ્ટુપ

GPSSB સમાજ કલ્યાણ નિરીક્ષક 2018

87 **છંદ ઓળખાવો : ભીનાં થાશે શબદ દિલમાં કોણ કોરું રહેશે ?**

(A) પૃથ્વી | **(B) મંદાક્રાન્તા** | (C) સ્રગ્ધરા | (D) ઈન્દ્રવજ્રા

✓ **જવાબ:** (B) મંદાક્રાન્તા

GPSSB આંકડા મદદનીશ 2017

88 **'શિખરિણી' છંદનું ઉદાહરણ જણાવો.**

(A) નાગરવેલના જેવા નાજુકડી નાર વાંકી. | **(B) કદી મારી પાસે વન વન નમાં ધાત કુસુમો.**

(C) રસત્તેક ઊઠી આળી ચાલી, પેઠી ને નવ શરદ નીકળી. | (D) છનાય દિલ તો ચાહે તન યુવાનની તાજગી.

✓ **જવાબ:** (B) કદી મારી પાસે વન વન નમાં ધાત કુસુમો.

GPSSB તલાટી કમ મંત્રી 2025

89 **છંદ ઓળખાવો : મધુર સમય તેવે ખેતરે શેલડીના**

(A) મંદાક્રાંતા | **(B) માલિની** | (C) શિખરિણી | (D) વસંતતિલકા

✓ **જવાબ:** (B) માલિની

GPSSB ટ્રેસર 2025

90 **છંદ ઓળખાવો : કદી મારી પાસે વન વન તણાં હોત કુસુમો**

(A) સવૈયા | (B) મનહર | (C) અનુષ્ટુપ | **(D) શિખરિણી**

✓ **જવાબ:** (D) શિખરિણી

GSRTC કંડક્ટર (Series B) 2024

91 **નીચે પૈકી કયો છંદ માત્રામેળ છંદ છે ?**

(A) દોહરો | (B) પૃથ્વી | (C) માલિની | (D) વસંતતિલકા

✓ **જવાબ:** (A) દોહરો

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2016

92 નીચેની પંક્તિનો છંદ ઓળખાવો. નમતાથી સૌ કો રીઝે, નમતાને બહુ માન; સાગરને નદીઓ ભજે, છોડી ઊંચા સ્થાન.

(A) દોહરો | (B) ચોપાઇ | (C) હરિગીત | (D) સવૈયા

✓ **જવાબ:** (A) દોહરો

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

93 નીચે દર્શાવેલ જોડકાં યોગ્ય રીતે જોડો. (a) ચિદાત્માની સંજ્ઞા કુદરત પ્રભુની પ્રતિકૃતિ (b) દેવો ને માનવોનાં મધુમિલન તણા સ્થાન સંકેત જેવો (c) હીરાની કણિકા સમાન ઝળકે, તારા ઝગારે ગ્રહો (d) "આકાશે સંધ્યા ખીલી'તી માથે સાતમ કેરો ચાંદ ; (a) સવૈયા છંદ (b) સ્રગ્ધરા છંદ (c) શિખરિણી છંદ (d) શાર્દૂલ વિક્રીડિત છંદ

(A) a-2, c-4, b-3, d-1 | (B) c-4, a-1, b-2, d-3 | (C) b-2, d-4, c-1, a-3 | **(D) d-1, c-4, b-2, a-3**

✓ **જવાબ:** (D) d-1, c-4, b-2, a-3

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2022

94 છંદનું સાચું બંધારણ ઓળખાવો.

(A) શિખરિણી - 17 અક્ષર, ય મ ન સ ભ લ ગા | **(B) મંદાક્રાન્તા - 17 અક્ષર, મ ભ ન ત ત લ ગા** | (C) માલિની - 15 અક્ષર, ન ન મ જ ય | (D) વસંતતિલકા -14 અક્ષર, ત ભ જ જ લ ગા

✓ **જવાબ:** (B) મંદાક્રાન્તા - 17 અક્ષર, મ ભ ન ત ત લ ગા

SEB TAT (ઉ.મા.) — ગુજરાતી 2023

95 કવિ બોટાદકરના છંદોબદ્ધ કાવ્ય 'ઊર્મિલા'માં કયો છંદ બંધ બેસતો નથી ?

(A) શાર્દૂલ વિક્રીડિત | **(B) અનુષ્ટુપ** | (C) પૃથ્વી | (D) મન્દાક્રાન્તા

✓ **જવાબ:** (B) અનુષ્ટુપ

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

96 'રે પંખીડા, સુખથી ચણજો, ગીત વા કાંઈ ગાજો' - આ પંક્તિનો છંદ જણાવો.

(A) અનુષ્ટુપ | **(B) મંદાક્રાન્તા** | (C) શિખરિણી | (D) પૃથ્વી

✓ **જવાબ:** (B) મંદાક્રાન્તા

GPSSB જુનિયર ફાર્માસિસ્ટ 2025

97 નીચે આપેલ પંક્તિ નો છંદ ઓળખાવો વળાવી બા આવી,નિજ સકલ સંતાન ક્રમશઃ

(A) મંદાક્રાન્તા | **(B) શિખરિણી** | (C) પૃથ્વી | (D) મનહર

✓ **જવાબ:** (B) શિખરિણી

GPSSB નાયબ ચિટનીસ 2025

98 આપેલા ઉદાહરણના છંદના પ્રકારનો વિકલ્પ પસંદ કરો: 'મને શિશુ તણી ગમે સરળ સૃષ્ટિ સ્નેહભરી'

(A) મંદાક્રાંતા | **(B) પૃથ્વી** | (C) દોહરો | (D) અનુષ્ટુપ

✓ **જવાબ:** (B) પૃથ્વી

GSSSB બિન સચિવાલય ક્લાર્ક 2019

99 પ્રથમ ચરણમાં = 13 માત્રા અને બીજા ચરણમાં = 11 માત્રા કયા છંદમાં છે?

(A) હરિગીત | (B) ચોપાઈ | (C) ઝૂલણા | **(D) દોહરો**

✓ **જવાબ:** (D) દોહરો

GPSSB જુનિયર ક્લાર્ક 2017

100 'મેં પ્રેમમાં તડપતાં મમ શાંતિ ખોઈ' - પંક્તિનો છંદ ઓળખાવો.

(A) વસંતતિલકા | (B) મંદાક્રાન્તા | (C) પૃથ્વી | (D) શિખરિણી

✓ **જવાબ:** (A) વસંતતિલકા

પરીક્ષા-આધારિત મહત્વના પ્રશ્નો — ઉકેલ સાથે

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

1 છંદશાસ્ત્રને બીજા કયા નામે ઓળખવામાં આવે છે?

(A) પિંગળ | (B) વ્યાકરણ | (C) અલંકાર | (D) નિરુક્ત

ઉકેલ: છંદના નિયમો અને બંધારણનો અભ્યાસ કરતા શાસ્ત્રને 'પિંગળ' કહે છે; આ નામ આચાર્ય પિંગળ પરથી પડ્યું છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

2 લઘુ અક્ષરની કેટલી માત્રા ગણાય છે?

(A) એક માત્રા | (B) બે માત્રા | (C) ત્રણ માત્રા | (D) અડધી માત્રા

ઉકેલ: હ્રસ્વ સ્વરવાળો લઘુ અક્ષર ઉચ્ચારવામાં ઓછો સમય લે છે, માટે તેની એક માત્રા ગણાય (ચિહ્ન U).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

3 ગુરુ અક્ષરની માત્રા કેટલી ગણાય?

(A) એક માત્રા | **(B) બે માત્રા** | (C) ત્રણ માત્રા | (D) ચાર માત્રા

ઉકેલ: દીર્ઘ સ્વર, જોડાક્ષર-પૂર્વનો અક્ષર, અનુસ્વાર કે વિસર્ગવાળો ગુરુ અક્ષર બે માત્રાનો ગણાય (ચિહ્ન –).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

4 **આઠ ગણ યાદ રાખવાનું પ્રખ્યાત સૂત્ર કયું છે?**

(A) યમાતારાજભાનસલગા | (B) અઆઇઈઉઊઋએ | (C) કખગઘઙચછજ | (D) સરગમપધનિ

ઉકેલ: આ સૂત્રમાં ય, મ, ત, ર, જ, ભ, ન, સ — આઠેય ગણ ક્રમમાં આવી જાય છે; અંતે લ (લઘુ) અને ગ (ગુરુ).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

5 **જે ગણના ત્રણેય અક્ષર ગુરુ હોય તે કયો ગણ છે?**

(A) મગણ | (B) નગણ | (C) જગણ | (D) રગણ

ઉકેલ: મગણની ભાત ⸺ છે — ત્રણેય અક્ષર ગુરુ. (નગણ ત્રણેય લઘુ UUU).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

6 **જે ગણના ત્રણેય અક્ષર લઘુ હોય તે કયો ગણ છે?**

(A) નગણ | (B) મગણ | (C) ભગણ | (D) સગણ

ઉકેલ: નગણની ભાત UUU છે — ત્રણેય અક્ષર લઘુ. (મગણ ત્રણેય ગુરુ ⸺).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

7 **મંદાક્રાંતા છંદના દરેક ચરણમાં કુલ કેટલા અક્ષર હોય છે?**

(A) 14 અક્ષર | **(B) 17 અક્ષર** | (C) 19 અક્ષર | (D) 21 અક્ષર

ઉકેલ: મંદાક્રાંતા અક્ષરમેળ વૃત્ત છે; તેના દરેક ચરણમાં 17 અક્ષર હોય અને ગણ-રચના મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

8 **વસંતતિલકા છંદના દરેક ચરણમાં કેટલા અક્ષર હોય છે?**

(A) 14 અક્ષર | (B) 17 અક્ષર | (C) 12 અક્ષર | (D) 19 અક્ષર

ઉકેલ: વસંતતિલકા છંદના દરેક ચરણમાં 14 અક્ષર હોય છે; ગણ-રચના ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

9 **'કમલ' શબ્દની કુલ માત્રા કેટલી થાય?**

(A) 3 માત્રા | (B) 4 માત્રા | (C) 2 માત્રા | (D) 6 માત્રા

ઉકેલ: ક, મ, લ — ત્રણેય હ્રસ્વ 'અ' સ્વરવાળા લઘુ અક્ષર છે; દરેકની 1 માત્રા, કુલ 1+1+1 = 3 માત્રા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

10 **દોહરા છંદમાં કુલ કેટલી માત્રા હોય છે?**

(A) 48 માત્રા | (B) 60 માત્રા | (C) 24 માત્રા | (D) 30 માત્રા

ઉકેલ: દોહરાનાં પહેલા-ત્રીજા ચરણમાં 13-13 અને બીજા-ચોથા ચરણમાં 11-11 માત્રા, કુલ 13+11+13+11 = 48 માત્રા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

11 જે છંદનાં ચારે ચરણમાં 15-15 માત્રા હોય તે છંદ કયો?

(A) ચોપાઈ (B) દોહરો (C) સવૈયા (D) ઝૂલણા

ઉકેલ: ચોપાઈ માત્રામેળ છંદ છે, જેનાં ચારે ચરણમાં 15-15 માત્રા હોય છે; આખ્યાન-કથાકાવ્યમાં વ્યાપક વપરાય.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

12 'રાજા' શબ્દની કુલ માત્રા કેટલી?

(A) 4 માત્રા (B) 2 માત્રા (C) 3 માત્રા (D) 6 માત્રા

ઉકેલ: રા અને જા બંને દીર્ઘ 'આ' સ્વરવાળા ગુરુ અક્ષર છે; દરેકની 2 માત્રા, કુલ 2+2 = 4 માત્રા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

13 જોડાક્ષર પૂર્વેનો અક્ષર છંદની દૃષ્ટિએ કેવો ગણાય છે?

(A) ગુરુ (B) લઘુ (C) પ્લુત (D) અર્ધ

ઉકેલ: જે હ્રસ્વ અક્ષર પછી જોડાક્ષર (સંયુક્ત વ્યંજન) આવે તે અક્ષર ગુરુ ગણાય; દા.ત. 'સત્ય'નો 'સ' ગુરુ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

14 છંદના મુખ્ય બે પ્રકાર કયા છે?

(A) અક્ષરમેળ અને માત્રામેળ (B) ઉપમા અને રૂપક (C) સ્વર અને વ્યંજન (D) પ્રાસ અને યતિ

ઉકેલ: છંદના બે મુખ્ય પ્રકાર — અક્ષરમેળ (વૃત્ત, અક્ષર-ક્રમ નક્કી) અને માત્રામેળ (જાતિ, ફક્ત માત્રા નક્કી).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

15 ગુરુ અક્ષર દર્શાવવા કયું ચિહ્ન વપરાય છે?

(A) – (B) U (C) ◌̇ (D) ◌ः

ઉકેલ: ગુરુ અક્ષર (બે માત્રા) માટે '–' (કે –) ચિહ્ન વપરાય; લઘુ માટે 'U' (કે U).

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

16 શિખરિણી છંદના દરેક ચરણમાં કેટલા અક્ષર હોય છે?

(A) 17 અક્ષર (B) 14 અક્ષર (C) 19 અક્ષર (D) 21 અક્ષર

ઉકેલ: શિખરિણી અક્ષરમેળ વૃત્ત છે; દરેક ચરણમાં 17 અક્ષર અને ગણ-રચના ય-મ-ન-સ-ભ-લ-ગ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

17 શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદના દરેક ચરણમાં કુલ કેટલા અક્ષર હોય?

(A) 19 અક્ષર (B) 17 અક્ષર (C) 14 અક્ષર (D) 16 અક્ષર

ઉકેલ: શાર્દૂલવિક્રીડિતના દરેક ચરણમાં 19 અક્ષર હોય; ગણ-રચના મ-સ-જ-સ-ત-ત-ગ અને યતિ 12 અક્ષર પછી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

18 **અનુસ્વાર (ં) વાળો અક્ષર છંદની ગણતરીમાં કેવો ગણાય?**

(A) ગુરુ (B) લઘુ (C) પ્લુત (D) સ્વર

ઉકેલ: અનુસ્વારવાળો અક્ષર ઉચ્ચારમાં લાંબો થાય છે, માટે તે ગુરુ (બે માત્રા) ગણાય; દા.ત. 'અંગ'નો 'અં'.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

19 **મગણની લઘુ-ગુરુ ભાત કઈ છે?**

(A) —— (B) UUU (C) U— (D) –UU

ઉકેલ: મગણના ત્રણેય અક્ષર ગુરુ હોય છે, માટે તેની ભાત —— છે (સૂત્ર 'માતારા').

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

20 **છંદ ઓળખવા માટે ત્રણ-ત્રણ અક્ષરના સમૂહને શું કહેવાય છે?**

(A) ગણ (B) ચરણ (C) કડી (D) યતિ

ઉકેલ: અક્ષરમેળ છંદમાં ત્રણ-ત્રણ અક્ષરના, નિશ્ચિત લઘુ-ગુરુ ભાતવાળા સમૂહને 'ગણ' કહે છે; કુલ આઠ ગણ છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

21 **દોહરા છંદનાં બીજા અને ચોથા ચરણમાં કેટલી માત્રા હોય છે?**

(A) 11 માત્રા (B) 13 માત્રા (C) 15 માત્રા (D) 10 માત્રા

ઉકેલ: દોહરામાં પહેલા-ત્રીજા ચરણમાં 13-13 અને બીજા-ચોથા ચરણમાં 11-11 માત્રા હોય છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

22 **કાવ્યની એક પંક્તિને શું કહેવાય છે?**

(A) ચરણ (B) ગણ (C) માત્રા (D) વૃત્ત

ઉકેલ: કાવ્યની એક પંક્તિને 'ચરણ' (કે પદ) કહે છે; ચાર ચરણના સમૂહને 'કડી' કહે છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

23 **જે છંદમાં ફક્ત કુલ માત્રા નિશ્ચિત હોય અને અક્ષર-સંખ્યામાં છૂટ રહે તે છંદ કયો પ્રકાર છે?**

(A) માત્રામેળ છંદ (B) અક્ષરમેળ વૃત્ત (C) મુક્ત છંદ (D) ગદ્ય

ઉકેલ: માત્રામેળ છંદ (જાતિ) માં ફક્ત ચરણની કુલ માત્રા નક્કી હોય; દોહરો, ચોપાઈ વગેરે તેના ઉદાહરણ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

24 **'સત્ય' શબ્દની કુલ માત્રા કેટલી?**

(A) 3 માત્રા (B) 2 માત્રા (C) 4 માત્રા (D) 5 માત્રા

ઉકેલ: 'સ' પછી જોડાક્ષર 'ત્ય' આવે છે માટે 'સ' ગુરુ (2); 'ત્ય' હ્રસ્વ અંતિમ અક્ષર લઘુ (1); કુલ 2+1 = 3 માત્રા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

25 **નગણની લઘુ-ગુરુ ભાત કઈ છે?**

(A) UUU (B) —– (C) U–U (D) –U–

ઉકેલ: નગણના ત્રણેય અક્ષર લઘુ હોય છે, માટે તેની ભાત UUU છે (સૂત્ર 'નસલ').

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

26 **વસંતતિલકા છંદની ગણ-રચના કઈ છે?**

(A) ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ (B) મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ (C) ય-મ-ન-સ-ભ-લ-ગ (D) મ-સ-જ-સ-ત-ત-ગ

ઉકેલ: વસંતતિલકા (14 અક્ષર) ની ગણ-રચના ત-ભ-જ-જ અને અંતે બે ગુરુ (ગ-ગ) છે.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

27 **ચોપાઈ છંદનાં દરેક ચરણમાં કેટલી માત્રા હોય છે?**

(A) 15 માત્રા (B) 13 માત્રા (C) 11 માત્રા (D) 16 માત્રા

ઉકેલ: ચોપાઈ માત્રામેળ છંદ છે, જેનાં ચારે ચરણમાં 15-15 માત્રા હોય છે, કુલ 60 માત્રા.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

28 **મંદાક્રાંતા છંદની ગણ-રચના કઈ છે?**

(A) મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ (B) ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ (C) ય-મ-ન-સ-ભ-લ-ગ (D) મ-સ-જ-સ-ત-ત-ગ

ઉકેલ: મંદાક્રાંતા (17 અક્ષર) ની ગણ-રચના મ-ભ-ન-ત-ત અને અંતે બે ગુરુ (ગ-ગ) છે; શરૂઆત મગણથી.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

29 **ચાર ચરણના સમૂહને કાવ્યમાં શું કહેવાય છે?**

(A) કડી (B) ગણ (C) યતિ (D) માત્રા

ઉકેલ: કાવ્યમાં ચાર ચરણ (પંક્તિ) ના સમૂહને 'કડી' કહે છે; એક ચરણ = એક પંક્તિ.

પરીક્ષા-આધારિત પ્રશ્ન

30 **છંદની એક પંક્તિમાં વચ્ચે આવતા વિરામ-સ્થાનને શું કહેવાય છે?**

(A) યતિ (B) ગણ (C) પ્રાસ (D) માત્રા

ઉકેલ: છંદની પંક્તિમાં અમુક અક્ષર/માત્રા પછી આવતા નિયત વિરામ-સ્થાનને 'યતિ' કહે છે; દા.ત. શિખરિણીમાં 6 અક્ષર પછી યતિ.

🖍️ જાતે પ્રેક્ટિસ કરો — પ્રશ્નો

પહેલા જાતે ઉકેલો. જવાબ કી અને વિગતવાર ઉકેલ નીચે આપેલા છે.

🟢 સરળ (Easy) 12 પ્રશ્ન

1. લઘુ અક્ષરની માત્રા કેટલી?

(A) એક (B) બે (C) ત્રણ (D) ચાર

2. ગુરુ અક્ષરની માત્રા કેટલી?

(A) બે (B) એક (C) ત્રણ (D) અડધી

3. છંદશાસ્ત્રનું બીજું નામ શું છે?

(A) પિંગળ (B) વ્યાકરણ (C) અલંકાર (D) નિઘંટુ

4. છંદના મુખ્ય બે પ્રકાર કયા છે?

(A) અક્ષરમેળ અને માત્રામેળ (B) સ્વર અને વ્યંજન (C) ઉપમા અને રૂપક (D) પ્રાસ અને યતિ

5. ત્રણ અક્ષરના, નિશ્ચિત લઘુ-ગુરુ ભાતવાળા સમૂહને શું કહેવાય?

(A) ગણ (B) ચરણ (C) કડી (D) માત્રા

6. કાવ્યની એક પંક્તિને શું કહેવાય?

(A) ચરણ (B) ગણ (C) વૃત્ત (D) યતિ

7. 'રાજા' શબ્દની કુલ માત્રા કેટલી?

(A) 4 (B) 3 (C) 2 (D) 5

8. મગણના ત્રણેય અક્ષર કેવા હોય?

(A) ગુરુ (B) લઘુ (C) પહેલો ગુરુ બાકી લઘુ (D) પહેલો લઘુ બાકી ગુરુ

9. નગણના ત્રણેય અક્ષર કેવા હોય?

(A) લઘુ (B) ગુરુ (C) પહેલો લઘુ બાકી ગુરુ (D) મધ્ય ગુરુ

10. આઠ ગણ યાદ રાખવાનું સૂત્ર કયું છે?

(A) યમાતારાજભાનસલગા (B) કખગઘઙ (C) અઆઇઈઉ (D) સરગમપ

11. ચાર ચરણના સમૂહને શું કહેવાય?

(A) કડી (B) ગણ (C) માત્રા (D) યતિ

12. દોહરા છંદમાં કુલ માત્રા કેટલી?

(A) 48 (B) 60 (C) 24 (D) 30

🟡 મધ્યમ (Medium) 14 પ્રશ્ન

13. 'સત્ય' શબ્દની કુલ માત્રા કેટલી?

(A) 3 (B) 2 (C) 4 (D) 5

14. 'અંગ' શબ્દની કુલ માત્રા કેટલી?

(A) 3 (B) 2 (C) 4 (D) 1

15. મંદાક્રાંતા છંદના દરેક ચરણમાં કેટલા અક્ષર હોય?

(A) 17 (B) 14 (C) 19 (D) 21

16. વસંતતિલકા છંદના દરેક ચરણમાં કેટલા અક્ષર હોય?

(A) 14 (B) 17 (C) 12 (D) 19

17. શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદના દરેક ચરણમાં કેટલા અક્ષર હોય?

(A) 19 (B) 17 (C) 14 (D) 16

18. જે છંદનાં ચારે ચરણમાં 15-15 માત્રા હોય તે કયો?

(A) ચોપાઈ (B) દોહરો (C) હરિગીત (D) ઝૂલણા

19. રગણની લઘુ-ગુરુ ભાત કઈ છે?

(A) –U– (B) U–U (C) —— (D) UUU

20. જગણની લઘુ-ગુરુ ભાત કઈ છે?

(A) U–U (B) –U– (C) –UU (D) UU–

21. દોહરા છંદનાં પહેલા અને ત્રીજા ચરણમાં કેટલી માત્રા હોય?

(A) 13 (B) 11 (C) 15 (D) 10

22. જે છંદમાં ફક્ત કુલ માત્રા નક્કી હોય તે કયો પ્રકાર?

(A) માત્રામેળ (B) અક્ષરમેળ (C) ગદ્ય (D) મુક્ત છંદ

23. છંદની પંક્તિમાં આવતા નિયત વિરામ-સ્થાનને શું કહેવાય?

(A) યતિ (B) ગણ (C) પ્રાસ (D) ચરણ

24. 'ગીત' શબ્દની કુલ માત્રા કેટલી?

(A) 3 (B) 2 (C) 4 (D) 1

25. વિસર્ગ (ઃ) વાળો અક્ષર છંદમાં કેવો ગણાય?

(A) ગુરુ (B) લઘુ (C) પ્લુત (D) અર્ધ

26. શિખરિણી છંદની ગણ-રચના કઈ છે?

(A) ય-મ-ન-સ-ભ-લ-ગ (B) મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ

(C) ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ (D) મ-સ-જ-સ-ત-ત-ગ

અઘરા (Hard) 14 પ્રશ્ન

27. એક પંક્તિમાં 17 અક્ષર છે અને તે મગણ (—) થી શરૂ થાય છે; ગણ-રચના મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ છે. કયો છંદ?

(A) મંદાક્રાંતા (B) શિખરિણી (C) વસંતતિલકા (D) શાર્દૂલવિક્રીડિત

28. એક પંક્તિમાં 17 અક્ષર છે અને તે યગણ (U—) થી શરૂ થાય છે. કયો છંદ?

(A) શિખરિણી (B) મંદાક્રાંતા (C) વસંતતિલકા (D) શાર્દૂલવિક્રીડિત

29. 'વિદ્યા' શબ્દની કુલ માત્રા કેટલી?

(A) 4 (B) 3 (C) 2 (D) 5

30. જે ગણનો પ્રથમ અને અંતિમ અક્ષર લઘુ અને મધ્ય ગુરુ હોય તે કયો ગણ?

(A) જગણ (B) રગણ (C) યગણ (D) સગણ

31. એક ચાર-ચરણી કડીમાં પહેલા-ત્રીજા ચરણમાં 13-13 અને બીજા-ચોથા ચરણમાં 11-11 માત્રા છે. કયો છંદ?

(A) દોહરો (B) ચોપાઈ (C) હરિગીત (D) સવૈયા

32. 'કમલા' શબ્દની કુલ માત્રા કેટલી?

(A) 4 (B) 3 (C) 5 (D) 6

33. જે છંદનાં ચારે ચરણમાં 28-28 માત્રા હોય તે છંદ કયો?

(A) હરિગીત (B) ચોપાઈ (C) દોહરો (D) ઝૂલણા

34. શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદની ગણ-રચના કઈ છે?

(A) મ-સ-જ-સ-ત-ત-ગ (B) મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ

(C) ય-મ-ન-સ-ભ-લ-ગ (D) ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ

35. ભગણની લઘુ-ગુરુ ભાત કઈ છે?

(A) –UU (B) UU– (C) –U– (D) U–U

36. સગણની લઘુ-ગુરુ ભાત કઈ છે?

(A) UU– (B) –UU (C) U–U (D) –U–

37. 'સંસ્કાર' શબ્દની કુલ માત્રા કેટલી?

(A) 5 (B) 4 (C) 6 (D) 3

38. જે માત્રામેળ છંદનાં ચારે ચરણમાં આશરે 37-37 માત્રા હોય અને ઝૂલતો-પ્રવાહી લય ધરાવે તે છંદ કયો?

(A) ઝૂલણા (B) દોહરો (C) ચોપાઈ (D) હરિગીત

39. ⭐ એક પંક્તિના ગણ ક્રમશઃ —, –UU, UUU, —U, —U પછી બે ગુરુ — છે — કુલ 17 અક્ષર. આ કયો છંદ છે?

(A) મંદાક્રાંતા (B) શિખરિણી (C) શાર્દૂલવિક્રીડિત (D) વસંતતિલકા

40. ⭐ એક પંક્તિ U–U (જગણ) ભાતના અક્ષરથી શરૂ થાય નહીં, બલ્કે —U (તગણ) થી શરૂ થાય, કુલ 14 અક્ષર છે અને ગણ-રચના ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ છે. કયો છંદ?

(A) વસંતતિલકા (B) મંદાક્રાંતા (C) શિખરિણી (D) શાર્દૂલવિક્રીડિત

🔑 પ્રેક્ટિસ — જવાબ કી (Answer Key)

1. **A**	2. **A**	3. **A**	4. **A**	5. **A**	6. **A**	7. **A**	8. **A**	9. **A**	10. **A**	11. **A**
12. **A**	13. **A**	14. **A**	15. **A**	16. **A**	17. **A**	18. **A**	19. **A**	20. **A**	21. **A**	22. **A**
23. **A**	24. **A**	25. **A**	26. **A**	27. **A**	28. **A**	29. **A**	30. **A**	31. **A**	32. **A**	33. **A**
34. **A**	35. **A**	36. **A**	37. **A**	38. **A**	39. **A**	40. **A**				

📝 પ્રેક્ટિસ — વિગતવાર ઉકેલ (Solutions)

1. જવાબ (A) — હ્રસ્વ સ્વરવાળો લઘુ અક્ષર એક માત્રાનો ગણાય (ચિહ્ન U).

2. જવાબ (A) — દીર્ઘ સ્વર કે જોડાક્ષર-પૂર્વનો ગુરુ અક્ષર બે માત્રાનો ગણાય (ચિહ્ન –).

3. જવાબ (A) — છંદના નિયમોના શાસ્ત્રને 'પિંગળ' કહે છે.

4. જવાબ (A) — છંદ બે પ્રકારના — અક્ષરમેળ (વૃત્ત) અને માત્રામેળ (જાતિ).

5. જવાબ (A) — છંદમાં ત્રણ-ત્રણ અક્ષરના સમૂહને 'ગણ' કહે છે; કુલ આઠ ગણ છે.

6. જવાબ (A) — કાવ્યની એક પંક્તિને 'ચરણ' (પદ) કહે છે.

7. જવાબ (A) — રા (ગુરુ-2) + જા (ગુરુ-2) = 4 માત્રા.

8. જવાબ (A) — મગણની ભાત ——— ત્રણેય અક્ષર ગુરુ.

9. જવાબ (A) — નગણની ભાત UUU — ત્રણેય અક્ષર લઘુ.

10. જવાબ (A) — 'યમાતારાજભાનસલગા' સૂત્રમાં આઠેય ગણ ક્રમમાં આવી જાય છે.

11. જવાબ (A) — કાવ્યમાં ચાર ચરણના સમૂહને 'કડી' કહે છે.

12. જવાબ (A) — 13+11+13+11 = 48 માત્રા.

13. જવાબ (A) — 'સ' જોડાક્ષર-પૂર્વ હોવાથી ગુરુ (2) + 'ત્ય' હ્રસ્વ અંતિમ લઘુ (1) = 3 માત્રા.

14. જવાબ (A) — 'અં' અનુસ્વારવાળો ગુરુ (2) + 'ગ' હ્રસ્વ લઘુ (1) = 3 માત્રા.

15. જવાબ (A) — મંદાક્રાંતા અક્ષરમેળ વૃત્તના દરેક ચરણમાં 17 અક્ષર; ગણ-રચના મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ.

16. જવાબ (A) — વસંતતિલકાના દરેક ચરણમાં 14 અક્ષર; ગણ-રચના ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ.

17. જવાબ (A) — શાર્દૂલવિક્રીડિતના દરેક ચરણમાં 19 અક્ષર; ગણ-રચના મ-સ-જ-સ-ત-ત-ગ.

18. જવાબ (A) — ચોપાઈનાં ચારે ચરણમાં 15-15 માત્રા, કુલ 60 માત્રા.

19. જવાબ (A) — રગણ = ગુરુ-લઘુ-ગુરુ (મધ્ય લઘુ), ભાત –U– (સૂત્ર 'રાજભા').

20. જવાબ (A) — જગણ = લઘુ-ગુરુ-લઘુ (મધ્ય ગુરુ), ભાત U–U (સૂત્ર 'જભાન').

21. જવાબ (A) — દોહરામાં પહેલા-ત્રીજા ચરણમાં 13-13 અને બીજા-ચોથા ચરણમાં 11-11 માત્રા.

22. જવાબ (A) — માત્રામેળ છંદમાં ફક્ત ચરણની કુલ માત્રા નક્કી હોય; અક્ષર-સંખ્યામાં છૂટ.

23. જવાબ (A) — પંક્તિમાં અમુક અક્ષર પછી આવતા નિયત વિરામને 'યતિ' કહે છે.

24. જવાબ (A) — 'ગી' દીર્ઘ 'ઈ' સ્વર ગુરુ (2) + 'ત' હ્રસ્વ લઘુ (1) = 3 માત્રા.

25. જવાબ (A) — વિસર્ગવાળો અક્ષર ઉચ્ચારમાં લાંબો થાય, માટે ગુરુ ગણાય; દા.ત. 'દુઃખ'નો 'દુઃ'.

26. જવાબ (A) — શિખરિણી (17 અક્ષર) ની ગણ-રચના ય-મ-ન-સ-ભ-લ-ગ; શરૂઆત યગણથી.

27. જવાબ (A) — 17 અક્ષર અને ગણ-રચના મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ એ મંદાક્રાંતાની ઓળખ છે; શરૂઆત મગણથી.

28. જવાબ (A) — 17 અક્ષર પણ શરૂઆત યગણથી (U—) — ગણ-રચના ય-મ-ન-સ-ભ-લ-ગ — એ શિખરિણી; મંદાક્રાંતા મગણથી શરૂ થાય.

29. જવાબ (A) — 'વિ' પછી જોડાક્ષર 'ધા' આવે માટે 'વિ' ગુરુ (2) + 'ધા' દીર્ઘ 'આ' સ્વર ગુરુ (2) = 4 માત્રા.

30. જવાબ (A) — ભાત U–U (લઘુ-ગુરુ-લઘુ) એ જગણ છે; રગણ તેનાથી ઊલટું –U–.

31. જવાબ (A) — 13-11-13-11 ની માત્રા-ભાત એ દોહરા છંદની લાક્ષણિક ઓળખ છે; કુલ 48 માત્રા.

32. જવાબ (A) — ક (લઘુ-1) + મ (લઘુ-1) + લા (દીર્ઘ ગુરુ-2) = 1+1+2 = 4 માત્રા.

33. જવાબ (A) — હરિગીત માત્રામેળ છંદ છે, જેનાં ચારે ચરણમાં 28-28 માત્રા (16+12 ની યતિ) હોય.

34. જવાબ (A) — શાર્દૂલવિક્રીડિત (19 અક્ષર) ની ગણ-રચના મ-સ-જ-સ-ત-ત-ગ; યતિ 12 અક્ષર પછી.

35. જવાબ (A) — ભગણ = ગુરુ-લઘુ-લઘુ (આદિ ગુરુ), ભાત –UU (સૂત્ર 'ભાનસ').

36. જવાબ (A) — સગણ = લઘુ-લઘુ-ગુરુ (અંત્ય ગુરુ), ભાત UU– (સૂત્ર 'સલગા').

37. જવાબ (A) — 'સં' અનુસ્વાર ગુરુ (2) + 'સ્કા' જોડાક્ષર સહિત દીર્ઘ 'આ' ગુરુ (2) + 'ર' હ્રસ્વ લઘુ (1) = 5 માત્રા.

38. જવાબ (A) — ઝૂલણા માત્રામેળ છંદ છે, જેનાં ચારે ચરણમાં આશરે 37 માત્રા અને ઝૂલતો-પ્રવાહી લય હોય.

39. જવાબ (A) — ——=મગણ, –UU=ભગણ, UUU=નગણ, —U=તગણ, —U=તગણ, પછી ગ-ગ — એટલે મ-ભ-ન-ત-ત-ગ-ગ, 17 અક્ષર = મંદાક્રાંતા.

40. જવાબ (A) — 14 અક્ષર અને ગણ-રચના ત-ભ-જ-જ-ગ-ગ (શરૂઆત તગણ —U થી) એ વસંતતિલકાની યોક્કસ ઓળખ છે.

હવે ટેસ્ટ આપીને ચકાસો! 🎯

🌐 pariksapath.in — ગુજરાતી વ્યાકરણના ફ્રી chapter-wise મોક ટેસ્ટ · 📲 t.me/PariksaPathOfficial